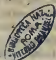

Caij Salustij Opa

Opera. C. Crispi Salustij diuini hystoriographi: necnon verissimi: vt probati attestantur: cum eiusmodi radicem liguae latinae merito dicimus esse. Et si qua uerborū grauitate iuuenes p̄mātur Ascēsij expositione elucidata: ac clarissime exposita. Hos cū caeteris maiorū diligētia expositis īprimēdos curauimus: correximus vobis diligentissimis iuuenibus romane linguae fundamētū. senibus uero sapientiā. ambobus iucunditati.

ℭ In cuius complexu haec opera continentur omnia.

¶Nobilissimo nec minus diserto & cum primis obseruando atq; reuerendo Domino Francisco de Rouhan Lugdunensium archipresuli & Galliarum primati: Iodocus Badius Ascensius cũ omni ueneratione Salutẽ dicit.

Aius Crispus Salustius: egregius ille nobilitate ueritatis (ut inquit Augustinus) historicus: ab. A. Gellio concinnus uerborum nouator merito nuncupatus: Thucididi græco a Fabio nostro Quintiliano collatus: & ab Anneo Seneca circa iniuriam prelatus: & ab lepidissimo epigrãmatico Martiale Romana primus in historia iudicatus. Is inquam cui sine detrimento sententie ne apex quidẽ unus detrahi posset: uisus est mihi multa de temporis edacitate: mortaliumq; negligentia conquestus: tot uidelicet lucubrationes: quæ Thucydicam redoleret lucernam: totq; tam sacri laboris monumẽta quibus uel inuitis satis nominis eternitatem meruerit: temporum calamitate ita periisse: ut ne reliquie quidem (quæ quota tantorum operum pars) salue atque integre legi ualeant: multam tamen Pomponio leto: homini nimirum doctissimo agere gratiam: q; eas ex inuide obliuionis & inculte barbariei faucibus receperit. Mihi quoq; earum recognoscendi atq; elucidandi partes concedere: multa quidem ut q; oneri impar forem: q; hystoriæ unde ipsis lumẽ depromerem interciderint: q; aliis curis distineret: q; iam interpretem sortite essent: atq; id genus alia ne quicq̃ excusanti. Nam quãto ego me difficiliorem reddere: tanto ille acrius instare: orare demum egregium sibi uindicem ne totus intereat diligerem. Atq; quod tunc oranti uisus sum recepisse modo utcunq; prosecutus. Tuam domine Francisce eximiam prestãtiam his Salustianis reliquiis: nostrisq; familiarissimis cõmentationibus præsidem imploro: oroq; supplex patiare hanc opellam tuo faustissimo nomini dicatam per gallias tuas diffundi. Tantum est. Vale dulce litterarum litteratorumq; & decus & presidiũ. Ex officina nostra Calchographa Parisiis pridie calendas nouembris. Anni huius. M. CCCCC. quarti.

¶Vocularum in subsequẽtibus cõmentariolis adnotandarum idex secundum litteras.

¶ Index uocū i cōmētariis inuectiuarū & orationū post bellū iugurtinum positarum.

Finis.

Augustino Mapheo rex Ro. tesaurario Pomponius Letus. S.

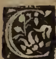

Arcus Valerius probus unice uetustatis amator cū animaduertisset ueteres negligi & gloria frau dari: cōtracta multa exēplaria emēdare: distinguere & annotare curauit. In eoq; se plurimū exercēdo laudē non exiguā est assecutus. Ego tāti uiri exēplo: ipar licet doctrina: & ingenii dotibus idipsū aliq̄ ex pte cōatus sum. Eadēq; uia ingressus & tāta undiq; asperitate cōfusus uix tuto pedē figere: & e silua egredi potui. Nā cū oia uolumia corrupta sint: q̄ ad nostrā uenere aetatē. nēo q se no uit attingere audet. Probatus ille dicēdi character: qa iā multis seculis materia defuit: & dicēdi exercitatio Forēsis in q̄dā epidictici generis effigiē uel potius umbrā abiit nō amplius (ut credimus) reditura interiit. Vnde fit ut magistrū eloqntie stilū ignoremus quo ita deprauati sunt codices iā pluribus ānis: ut nō ex sentētia iuenias nisi fuerint nimiū amātes sui & ex falsa sciētie psuasiōe molesti q se itelligere pfiteri uelint: ea de cā siquid hoc rudi seculo elaboraui. qd minime legētibus satisfaciat: nō me sed tēpora lectores accusent: i qbus nō emēdator mō: sed ne interpres qdē bōus i minimis priscorum sentētiis uulgo iueniri potest: q̄q̄ nihil ea re difficilius ē. Q uis. n. nisi mētis iops se oia tenere cōfirmet: iō si glosulas in Vergiliū legeris sub titulo meo: oro ne fidē p stes: neq; temerarius sum neq; audax: neq; eā expositionē unq̄ tentaui. Ille qsqs est q falsum epigrāma posuit: sentiet qd pfueritne tāto mēdacio puocasse. sp eius opiniōis fui (qd minime ignoras) parum his fore laudis: q i aliorum dictis sentētias aucupant. Est. n. piculosa iterptatio: nisi cognitio rerū pcesserit: nō tamē inficior eē q possunt sed ipe de me loquor: q cōscius mee ibecillitatis eē arduā & nullius honoris nō aggredior. Est pniciosa quorūdā labes & macula: ut plus in frōte ostēdāt q̄ in recessu ualeāt. Praeterea multos pcipitat inanis gloriae spes: & librorum imprimēdi facultas multis seculis itermissa pauloāte reuocata. Deprauant in curia q̄dā codices: lucro potius (cuius mortales auidissimi sunt) q̄ emēdatiōi cōsulit: adeoq; in ea parte peccat: ut qd existimat oibus eē cōmodo id pcipue ad lingue Romāe iacturā nisi adhibeat diligētia excogitatū eē uideat. Eteni ab hic ānos tris: cū libro Salustii de cōiuratiōe Catilinae: & de bello Iugurthino: & cōciōes q̄dā eiusdē librorum q desiderant sepius repeterē: contractis antiqs exēplaribus iuenimus multa eē addita multa postere cōmutata. Scripsit ille plusq̄ reqrebat historia nūerose: ut ea obseruatiōe uelut carminis lege seriē uerborū posteritas tueret. Sed qs de futuris uitiis aut uirtutibus testari potest. maiores nri pp rerum Romanorum magnitudinē nūq̄ existimauerūt iperiū ita ruiturū ut ex toto lingua uitiaret. Fallimur certe nisi putemus etates ois uelut hoiem cōsenescer. Emēdauimus nihil addēdo: detraximus nō pauca fide uetustatis admonēte. Pleriq; petierūt a me & ppe quotidiāis cōuitiis efflagitarūt repugnaui semp & cōtra meos mores qbuldā sum uisus nimis austerus: puicit tādē iure cōtubernalitatis unius comitas. Itaq; Antōio moretto briciāo bonarum litterarum studioso (nā is sepius istituit) pmisi ut ipressoribus suis traderet sub cerca cōditiōe pepigimus: ut iteresset q cognosceret. Hō negociolus & officiosus ita faciēdū recepit. Scio augustinae p tua humanitate: & eruditione hoc te probaturum. Nam cum soleas diligentiam praelertim in litteris laudare consilium & institutum meum. sum enim uel unus e tuis domesticis qui pro tua ingenuitate libertate & officio erga litteratos tuis facultatibus eque ac meis utor facile ab omni offensiuncula uindicabis. Vale foelicissime.

E silua egredi.

Impressores uocata

¶ Philippus Beroaldus in prefatione Salustiana de eius laude dicit sic:

Crispus Salustius ob elegantiam inimitabilemq; in scribendo breuitatem assecutus est primas inter historicos partes: quod epigrammaticus poeta illo disticho expraessit. Hic erit ut perhibent doctorum corda uirorum Crispus Romana primus in historia. Etenim ita creber rerum frequētia est ut uerborum prope numerum sentētiarum numero sequatur: ita uerbis quorum nouator dictus est concinnus: ita elegans: ita pressus: ut nescias utrum res uerbis: an uerba rebus illustrentur. Salustiū Q uintilianus Thucydidi celeberrimo apud graecos non dubitauit opponere: in quo cū sit praecipua uirtus breuitas: ut seneca refert. hac eū salustius uicit: ex cuius oratiōe nil demi sine detrimēto sententiae potest. Vnde haud immerito dixit Macrobius salustium in genere dicendi breuissimo dominari. Et magnā profecto iacturam passa est latina lingua deperditis salustii libris: quibus gesta Romanorum cōplectebātur nobis tantummodo supersunt illius diuini uiri Catilina atq; Iugurtha. Salustius ab augustino ita laudatur ut eum appellet nobilitate ueritatis historicum Cuius orationes ut inquit seneca leguntur in honore historiarum: quae haud dubie uolumina indicant quanta in scribendo maiestate quamquam diuino fuerit decoratus ingenio. Haec Beroaldus.

Martialis.

Dictus ab gellio

¶ De utilitate historie.

Vtilitas āt historie ex hac eiusdē descriptiōe haberi potest. Historia testis est tēporum. Lux ueritatis: uite magistra: memorie psens & uetustatis nūcia. Caeterū ut Liuius in pfatiōe pria dicit. Hoc illud est pcipue in cognitiōe rerum salubre ac frugiferum. Ois te exēpli documēta in illustri posita monumento ītueri unde tibi tue reipublice quod imitere capias. unde fed[illegible] inceptu fedumq; exitu quod uites. Quocirca & Cicero nihil inqt earum rerum scire q̄ anteq̄ nascereris factae sint. i. [illegible] p esse puerum. Cognoscere uero res gestas memorie ueteris: ordinē tenere antiquitatis exēplorumq; omniū [illegible] abere noticiā decorum & in primis utile est: ut. n. senibus. multarum rerum experientia maior est cognitio & [illegible] as q̄ iuuenibus: sic legenti historiā nō unius ui te: sed omnium seculorum gesta patere possunt. unde pul[illegible] [illegible] inquit diodorus ex aliorum erratis in melius instituere uitam nostram. Q uamobrem demetrius phale[illegible] ptholomeum regem subinde admonebat ut libros lectitaret: quoniam quae amici non audent principibus de [illegible] monstrare: ea omnia in libris scripta reperiuntur. Adde q orator nullus euasit bonus historiarum ignarus. Nam [illegible] Q uintilianus ait Historia alere potest orationem molli quodam ac iocundo succo. Sed hac hactenus. Nu[illegible] tertium.

C. Crispi Salustii uita per Pomponium Letum

Iodo. Badii ascensii uite Salustii declaratio.

Caius Crispus Salustius Amiternum

Aius ut uolunt a gaudio unde & Gaius profertur inditum est quibusdam prænomen quod & nepotibus mansit. Crispus agnomen a crispis capillis cum quibus nascuntur impositum. Salustius proprium est nomen a patre huic datum. Nam filii fere patrum obtinent nomina: usq; adeo ut si alterius dūtaxat nomen exprimatur cognomines a seruio cēseātur. Amiternum oppidum est sabinorum piceno conterminum olim ferentanorum ut strabo uult emporium Caio Salustio: ut dixi prænomina & cognomina nepotibus manent & interdum propria nomina eadē imponuntur: sed agnomina in cognomina sepe migrare solent. Nam non omnes agrippe egro partu editi sunt: neq; omnes Cæsares, ceso uētre materno neq; omnes crispi crispāte capillo: sed primis duntaxat id conuenisse scitur: Præter eruditionem nihil. quia multum boni sciuit & scripsit: at nihil fecit. Crimine adulterii: quod in senatu confessum dicit in inuectiua Cicero. Prouinciā expilauit sed Cæsari ne causam diceret penam dedit. Sub quirinali scilicet colle. Extra Pomerium: id est locum derelictum post mēnia ut intra menia esset defensoribus locus. Secessum: id est receptaculum causa recreatiōis a tumultu secedendi. Liuido: id est inuido. Manes Pōpeii. i. Pōpeii defuncti uitam. Leneus Pōpeii libertus qui eum furem appellauit. Catonis unde est illud apud Fabium. Et multum antiqui uerbum furate Catonis Crispe Iugurthine conditor historie.

Pomerium

Nebulo Lurcho Popio Lastaurus

Nebulo dicitur homo obscurus leuis & putidus ut nebula. Lurcho uorax delicatorum obsoniorum: qui uulgo leccator dicitur ab imperitis Popino dicitur popine & gulie satelles. Laustaurus largi strupri. Inimici scilicet Ciceronis. Cuius inimicitiam postea contraxit: quia in historia eum laudat: aut ob priuatum odium ab lege historie q̄ ueritatem ante omnia postulat discedare noluit. unde ab Augustino nr̄o de nobilitate ueritatis laudari meruit.

Rispus Salustius genus ex Amiterno Sabinorum duxit. C. Salustio primogenitus ex liberalibus artibus in quibus educatus erat præter eruditionem nihil accepit, omnibus uoluptatibus turpissime indulsit: paternam domum uendidit ut crimine adulterii se redimeret: ex quæstura & tribunatu nullam laudem est assecutus: fauēte C. Cæsare prætor africam sortitus prouinciam expilauit & exhausit: tantumq; inde pecuniarum reportauit ut amenissimos hortos sub Quirinali extra pomerium ad collinam portā titulo sui nominis empto loco habuerit atq; adornauerit nō uulgares illius seculi & posterorum etatibus delitias atq; secessum: usq; ad exactam etatem libidinis auidus & potens: in amicitia uarius & inconstans. Sepius tamē liuido dente momordit: habitus est ore improbo: & animo inuerecundo: manes Pompei magni (existimans hac uia se Cæsari gratiorem fore) lacerare ausus est: unde in Salustium Leneus Pompeii libertus scripsit: moresq; eius sigillatim paucis uocabulis expressit. Nebulonem Lurconē: popinonem: & lastaurum appellans: uox postrema indicat fuisse hominem ualide libidinis. Scripsit stilo non abhorrente a ueteribus. Extat coniuratio catilinæ & bellum Iugurthinum: & quædam cōciones e libris bellorū ciuiliū. Vt secreta inimici fidelius itelligeret. Terētiam a Cicerōe repudiatā duxit uxorē: & q̄ tertio nupsit Messale Coruino.

Salustii uita per Iohannem Chrisostomum soldum.

Alustius ciuis romāus senatorii ordinis fuit. Hic primo se ad rempubli. contulit & in ea aliquando uersatus est postea cū ei in senatu (ut tradit acron) a cēsoribus obiectum esset: q̄ libertinarum sectator esset: tum ille non se matronarum: sed libertinarum sectatorem esse testatus est: atq; ipso senatu repulsus est; quod tamen in proemiis purgat. Sed reuera cōstat Salustium isamia circa fœminas laborasse. Nam ut idem acron refert in fauste Sylle filie & Milonis uxoris adulterio depræhensus ab ipso Tito Anio Milone flagellis cesus est. Igitur Salustius ob eiusmodi flagitia a senatu remotus cum itelligeret sibi ob tantam ignominiam aditum ad honores penitus interclusum; omissa cura reipubli. se ad historiam scribēdam contulit. In qua re ita claruit: ut oībus qui historiam scripserunt omnium iudicio anteponat. Et quemadmodum apud græcos thucydides: herodotum: ceterosq; historiam scripserunt: nobilitate & artificio dicendi superauit: sic apud latinos Salustius Liuiū ceterosq; historicos facile uicit. unde qntiliāus Thucydidi Salustiū cōparat. Liuiū herodoto. Porro tam in thucydide q̄ in Salustio mira breuitas quædam & effecta rerum ubertas commēdatur. Nā utriq; ita rerum frequentia creber est: ut uerborum prope numerum sententiarum numero consequatur. genus autem dicendi præssum & nitidum: & omnino [illegible] bus magis q̄ uerbis redundans.

Aeterū qm̄ uitā authoris iā satis e[illegible] datā [illegible] pleqmur, cætera q̄ i initiis authoꝝ disqri solēt. Titulus itaq; opis: qa duo sunt duplex [illegible] in altero talis. Caii Crispi Salu. historici cōiuratio ac Bellū Catilinariū. In alteri talis. Caii Crispi S[illegible] llū iugurthinū. Quæ qdē opa nō iuenimus i libros dist[illegible] cta. sunt ergo singulis singuli. Stilus [illegible] d est historicus. Qualitas est succincta: psa: secūda & ultra legē numerata. Intētio est uidet historiā Ro[illegible] cū nominis sui memoria sēpiterna posteris legēdā pbere: & simul corporē ac ueterū igrate cessatiōis abigere [illegible] d qa historiam exponēdā recepimus: placet tria de eadem nouitiis lectoribus præmittere. Quorum primu[illegible] eius diffinitio & diuisio. Secundū eius utilitas. Tertiū historiographorum & potissimum Salustii in scrib[illegible] historia pbseruatio[illegible] uiginti præcepta explicanda.

Historiã (ut legit apud. A. gelliũ. lib. v. c. xviii). ab annalibus qdã differre coputantq̃ cũ utrúq; sit rerũ factarũ narratio: earũ tamẽ ꝓprie rerũ sit hystoria: qbus rebus regẽdis fuerit is q narret. Eãq; eẽ opinionẽ quorũdã uerius flaccus refert i li. de uerborũ significatu q̃rto. Ac se qdẽ dubitarẽ sup eadẽ re dicit. Posse ãt uideri putat nõ nihil ratiõis i ea opiniõe q̃ historia græce significat rerũ cognitionẽ p̃sẽtiũ. Sed nos audire soliti sumus annales oino id eẽ qd' historiæ sint. Historias nõ oino eẽ id qd' annales sint. Sicuti qd' est hõ: id necessario aĩal est qd' est aĩal nõ id necesse est hoiem eẽ. Ita historias qdẽ aiunt rerũ gestarũ uel expositionẽ uel demõstrationẽ uel quo alio noĩe id dicẽdũ est. Annales uero eẽ cũ res geste plurium annorũ obseruato cuiusq; anni ordine deinceps cõponunt. Quũ uero nõ p annos: sed p dies singulos res geste scribuntur: ea historia græco uocabulo ἐφημερίς ephimeris. i. diarium dicit. Catus latinũ interpratamẽtũ scriptũ ẽ i libro asellionis primo. Ex quo libro plura uerba adscripsimus ut simul ibidẽ qd ipe iter res gestas & annales eẽ dixerit ostẽderemus. Verũ iter eos inqt q annales relinq̃re noluissent & eos q res gestas a romanis pscribere cõati eẽnt: oĩum rerũ hæc iterfuit. Annales libri tãtũ mõ qd factũ quoq; anno gestũ ut sit id demõstrabãt. Id eorũ ẽ q q̃si diariũ scribũt: q̃ græci ἐφημερίδα uocant. Nobis nõ mõ satis esse uideo qd factũ eẽt id ꝓnũciare: sed ẽt quo cõsilio: q̃ ratiõe gesta eẽnt demõstrare. Paulo ãt post idẽ. Asellio i eodẽ libro. Nã neq; alacrioris ad rẽpu. defendẽdã neq; segnioris ad res ꝑperã faciũdas annales cõmouere qcq̃ possunt. Scribere ãt bellũ quo initũ cõsules & q̃uo cõsectũ sit & qs triũphãs itroierit: exq; eo libro quæ in bello gesta sunt iterare. id fabulas eẽ p̃dicare ait. Aut iterea qd senatus decreuerit: aut q̃ lex rogatiõe lata sit neq; qbus cõsiliis ea gesta sunt iterare: id fabulas pueris ẽ narrare nõ historias scribere. Hæc apud. A. gelliũ. Verũ tãtũ abest ut Cicero dicat historiã eẽ ꝓprie earũ rerũ qbus gerẽdis iterfuerit is q narret ut describat eã ad herẽniũ sic. Historia ẽ res gesta: sed ab ætatis nr̃æ mẽoria rẽota. Verũ ut ex his quod sentio colligã. Historia cõsummata scripta ẽ rerũ gestarũ quo ordĩe & qbus cõsiliis ac modis geste sint uera: & sincera narratio. Dico rerũ gestarũ pp fabulas & argumẽta: addo quo ordme pp poemata q̃ fere a medio aut fine rerũ exordiũ sumũt. Adiũgo & qbus cõsiliis ac modis geste sint pp annales & diaria. Subdo demũ uera & sincera. i. itegra narratio: quia ut scribit Cicero lib. secundo de oratore. Prima historiæ lex est ne quid falsi dicere audeat. Deinde ne quid ueri tacere audeat. Tum ne qua suspicio habere sit in dicendo & ne qua simultatis. Annales autem sunt species historie generaliter capte dicti secundum Diomedem q̃ singulorum annorum acta contineant quasi annorum libri. in eis enim continentur capita rerum compendiose ut quibus consulibus bellum sit ceptũ & qbus triũphãtibus finitũ. Diariũ est quo singulorũ dierũ gesta scribũtur fere ab his q̃ eis intersunt ac uident.

Historia — annales — ephimeris — Diarium — res gestæ — annales — Historia secundum Ciceronẽ — species historiæ

Viginti præcepta pro historica lege ac stilo pueris animaduertenda.

PRima historie lex est ne quid aut falsi dicere aut ueri (quod quidem scitu dignũ sit) supprimere in alicuius odium aut gratiã audeat. Debet enim esse uera & sincera. In qua re cũ omnes latini laudem meruerint. Salustius noster palmarium obtinuit qui usq; adeo ueritatis fuit amator: ut ne summum quidem aduersarium falsa narratione ledere: nihilq; quod exploratum non haberet palam asserere ausus sit: ut i iudicio Tarquinii luce clarius patebit.

Secundum præceptum.

SEcunda est. Ne ordine peruerso aut preposstero quid recitet. ut enim quicque primum gestum est: ita primum narrabitur. Neq; prolepsim aut presumptionem rerum diligens historiographus ex aliena præsertim persona usurpauit. Vnde temporum locorum aut rerum in eis gestarum: imemorem esse turpissimum sit. Ex talium enim rerum ignoratione aut mendax aut imperitus cõuincatur. Vnde etiam poete uitio datur q̃ portus uelinos tempore æneæ nominauerit.

Tertium præceptum.

TErtia est. Ne quid repugnans aut implicans seu falsitatis se mutuo coarguens asserat. Nam si mendacẽ decet esse memorem: si deprehendi non uult: quanto magis historiegraphum: cui ne dubium quidẽ asserendum est. non tamen continuo quicquid apud historiographum legimus ab eo assertum diximus. multe enim sunt apud eos sententiæ quas pro iudicio loquentium non suo inducunt. Neq; qui aliquid dictum aut factum narrat: illud propterea aut uere dictum aut recte factum asserit.

Quartum præceptum.

QVarta ẽ. Ne qd sup̃fluũ aut imminutũ cõtineat historia. Sup̃fluũ aũt cõtinere uideat si altius q̃ opus sit exordiũ repetierit. si digressiones ad rẽ nihil faciẽtes iduxerit. Si nõ solũ multa paucis: sed omnino pauca dicere cõtenderit. In qua re Salustius excelluit. Nã ubi alius sibi breuiter locutus uideret si ita diceret Cicero intellecta re ianuas obserari iussit uen[illegible]unt coniurati quæ cõstituerant hora: uerũ cum hostiũ clausum offenderent cognoscebant se frustra tãtũ facinus suscepisse. Salustius [illegible] absoluit. Ita illi ianua prohibiti tantum facinus frustra susceperant. Imminuta autem sit si quid scitu necessarium omiserit & ita obscuram locutionem fec[illegible] quod uitiũ sic[illegible] flaccus in arte. Breuis esse laboro Obscurus fio.

Quintum præceptum.

QVinta. Aptam tamen [illegible]ressionem ad institutum facientem & decentem exornationem non nimis fucatam nec affectatam historia non uita[illegible] imm[illegible] o[illegible]ncionibus: orationibus: consiliis: cohortationibus: apertionibus: fraudum: & stratagem[illegible]um loc[illegible]etari & dicendi flosculis stilo historico aptis decorari optarit. Et hæc quinq; præcepta ec[illegible] & [illegible]erum farraginem respiciunt.

Sextum præceptum.

SExta lex est. In concionibus & ceteris orationibus haben[illegible] est dicentium ratio ut docto disertus sermo. & illiterato minus cultus detur: utq; uiro acri & strenuo non languida detur oratio. nec lenti aut molli acris. Neue præter ætatis aut status decorum aut [illegible] at aut deprimatur sermo.

¶ Septimum præceptum.

SEptima est. Ex uerbis absoletis & nimiũ uetustis multũq; affectatis nõ affectabit historicus multe lectionis aut scientiæ aucupium: nec diligentia iuncture aut compositionis stilum obscurabit.

¶ Octauum præceptum.

OCtaua. Historia sic erit breuis ut in breuitate ipsa apte delectet: plene doceat sensimq; & acriter quãtũ opus fuerit moueat. In qua re est præcipua Salustio nostro laus: cuicũ nihil demi sicut & Vergilio nihil addi possit. sic tamen breuis est: ut minime sit obscurus. Vnde qđ Cicero de decora breuitate p̃cepit ad unguẽ obseruauit. Verba Ciceronis sunt hæc in rhetoricis ueteribus. Oportet narrationem tris habere partes ut breuis: ut aperta: ut probabilis sit. Breuis erit si unde: necesse est inde suma initium & non ab ultimo repetatur: & si cuius rei satis erit summam dixisse eius ptes non dicent. Nã sæpe satis est qd factũ sit dicere: nõ ut enarres quẽadmodũ factũ sit. Et si nõ lõgius q̃ scitu opus est in enarrãdo pcedet. Et si nullã in rem aliã trãsibit. Et si ita dicet ut nõnũq̃ ex eo qđ dictũ sit. id qđ dictũ nõ est itelliget. Et si nõ mõ id qđ obest: uerũ etiã id qđ nec obest nec iuuat pteribit. Et si semel unũquodq; dicet. Et si nõ abeo in quo pxime desitũ erit icipietur deinceps. Ac multos imitatio breuitatis decipit ut cũ se breues putant eẽ lõgissimi sint: cum dant operã ut res multas breuiter dicant: non ut omnino paucas res dicãt & nõ plures q̃ necesse sit. Nã plerisq; breuiter dicere uidentur qui ita dicunt. Accessi ad edes: puerũ uocaui: respondit: q̃siui dominũ: domi negauit eẽ. Hic tametsi tot res breuius non potuit dicere: tamen quia satis fuerat dixisse dominũ negat esse domi. fit rerum multitudine lõgus. Quare hoc quoq; in genere uitanda est breuitatis imitatio & non minus rerum non necessariarũ q̃ uerborum multitudine supersedendum est. Hæc ille quæ noster exactissime (ut dicimus) obseruauit.

¶ Nonum preceptum.

NOna est ut stilus sit uniformis atq; sui similis. Primum ne medio: medium ne discrepet immo sic tamen ut inter loquentium seruetur decorum. Nam aliud seruãdũ ubi perpetuo loquitur historicus: aliud ubi introducte ab eo persone.

¶ Decimum præceptum

DEcima lex est. Sic erit in cõpositio historica numerosa ut nõ cẽseat metrica: nec uersum cõstituat: q̃q̃ Liuius ab hexametri capite auctore Fabio exorsus est. Facturus ne operepciũ sim. Vbi q̃ttuor hexametri uetlus pedes sunt cõtinui. Verũ Salustius dicit ultra legẽ nũerosus: cuius cõpositionem: si non totus amusus: uel pnũciãdo dimetiri qlibet potest. Hæc aũt uerborum & personarum decorum utcunq; respiciunt: sequentia de figuris dicendi historicis familiaribus erunt.

¶ Vndecimum præceptum.

VNdecima lex est. Imperfectis infinitis pro indicatiuis frequenter utetur in rerum narratione historicus: in qua re Salustius noster est frequentissimus.

¶ Duodecimum præceptum.

DVodecima lex est. Multa infinita ad unum finitum semel positum refert historiographus. Pulchrũ autem est infinita actiue uocis sic subiungere: ut postq̃ cepere urbes atq; nationes subigere: libidinem dominandi causam belli habere: maximam gloriam in maximo imperio putare &c.

¶ Decimumtertium præceptum.

DEcimatertia est. Accusatiuos plurales tertiæ declinationis in is aut in eis diphthongon quotiens genitiuus erit in ium: pulchre usurpauerit historicus: præsertim si adhereat accusatiuo in es: ut apud Salustium statim in principio. Omneis: seu omnis homines: quod & alibi frequenter facit.

¶ Decimumquartum præceptum.

DEcimaquarta lex est. Tametsi more oratoris partẽ & pprietatẽ cũ adiectiuo laudis uel uitupii uenuste ponit utrũq; i ablatiuo: tamẽ toti & subiecto cõformare poterit: posita pte aut pprietate nihilominus in ablatiuo. Exẽplũ prioris. ut Catilina nobili fuit genere. Secundi Antonius pedibus eger.

¶ Decimumquintum præceptum.

d Ecimaquinta. Secundam personam uerbi etiam singularem pro qualibet frequenter ponet in narrãdo aut admonendo historicus: ut priusq̃ incipias consulto opus: idest priusq̃ quis incipiat &c.

¶ Decimumsextum præceptum.

DEcimasexta est. Proprietatem rei seu abstrata adiectiuorum potius i datiuo quam per emphasim in eodem casu posuerit: ut potius di[illegible]erit cum Salustio quibus corpus uoluptati & animus oneri: quam quibus est uoluptas & onus &c. [illegible]uæ res frequens est apud Salustium.

¶ Decimumseptimum præceptum.

DEcimaseptima. Deerũt in oratione sæpe uerba & nomina: sed quæ intellectu sint facilia: præsertim ad loquelam spectantia aut generalitatem important [illegible]gero facio: dico [illegible] &c.

¶ Decimumoctauum [illegible]ceptum.

DEcimaoctaua lex. Quotiẽs relatiuũ ponit iter duo substãtiua qu[illegible] sequẽs est alicui rei ppriũ: pulchre cõformat sequẽti: ut est locus in carcere qđ appellat tulli[illegible]. Et ad possessiua uelut ad primitiua fiet relatio. et si illa exprimi nequeũt: ut corpora nostra ab iniuria tuta forẽt. Qui miseri.

¶ Vndeuigesimum præceptum.

VNdeuigesima lex. G[illegible] nomi[illegible] pro gerundiis uenuste usurpantur ut magis dandis q̃ accipiẽdis beneficiis amicitias par[illegible].

¶ Vigesimum [illegible]ceptum.

VIgesima lex est. Quæcũq; u[illegible] s pcepta oratori dant historiographo seruãda sunt. Finis.

C.Crispi Salustii liber de coniuratione Lucii Seruii Catilinæ auspicatum sumit exordium.

MNIS HOMInes: q studēt sese pstare cæteris animātibus: summa ope niti decet: ne uitā silētio transeāt ueluti pecora: q̄ natura pna atq; uentri obediētia finxit.

MNIS Homines &c. Quoniā auctoris huius uitā & in hystoria scribenda peritiā: cæteraq; in initiis operū discuti solita pro ingeniolo nostro iam discussimus: reliqua est dūtaxat dilucida operis ipsius explanatio: q̄ (sit mō spūssanctus auspex) ita succincta: aut (ut flaccus ait) cinctutā ferri uelim: ut in medio curriculi tardiores non ptereat: atq; ita laxo sinu demissoq; uerborū contextu inambulare: ut igenio q̄tūuis acri non protinus pœrcūda fastidiēdaque occurrat. At ne pollicitatio cuiuis bilē moueat hic prologus narratiuus atq; declaratiuus est. Declarat n. intentionē atq; institutum auctoris cum etenim: ut Plinius quoq; attestat: omni homini id faciendū est quo se aliquādo uixisse testetur geminū proponit ad gloriæ noisq; eterni consecutionē compendium: alterū per uiriū corporis: alterū p uiriū ai egregiā ostētationē: ostēditq; cur se ad ai exercitiū potius q̄ ad corporis & cur ad hystoriæ scriptionem potius q̄ ad cæteras animorū meditationes: aut reipublice gubernationē contulerit: Primū siquidē innuit exercitium animi id præstare exercitio corporis qđ animus ipse corpori deīde fatet se ab ocio ac studio litterario ad rēpublicā latum sed inde sublatū ppterea quæ in eadem regnabāt uitia: præsertim propter ambitionis cui difficillime: resistit: illecebras: primus ut ad iter missa studia redierat animū ad hystoriā romanam carptim describendā appulisse: neq; id quidē ab re. nā cum plurimū habeat difficultatis & periculi merito non parū consequat uere gloriæ: difficultas aūt in eo est q̄ sane arduū uidet facta dictis adeq̄re. Periculū autem in eo est q̄ uera dicendo multorū facile inuidiā merueris. Nā ut Comicus ait. hoc tēpore obsequium amicos ueritas odiū parit. Neq; uero impertinens aut accititia est hæc pfatio: ut plerīq; calūniati sunt: putantes hanc uirtutis cōmendationē: qa ab scelestissima Catilinæ uita plurimū abhorret: ad institutū poete nihil facere: cū nō uideant nihil aptius ad res & gerendas & describēdas q̄ animorū corporumq; uires nō segniter exercitas: quocirca mineruam sapiētie deā & bello & paci præfecerunt atheniēses. Sed hæc actenus. Quantū uero ad uerborū elegantiā & sermonis leporē in quo iuuēibus plurimū immorandū est. Sciant primū omneis accusatiuū eē latinum qui a priscis latinis per ei dipthongon scribi cōsueuit ne in es finitus cū nō & accusatiuo pluralibus: & in is eisdē singularibus cōsonet: simulq; q̄ cōcinnius sonet accusatiuus in is: licet eis scribat sequēte præsertim es: ut hoc loco. Omnis homines. Nota est autem seruiana regula q̄ quotiens genitiuus pluralis in ium finit accusatiuus in is aut i eis exeat. Notum est etiā Augustini dati de situ uocabulorū præceptum qđ hic quoq; obseruat: nā ab aliquo incepta est oratio. Præstare in diuerso significato rite datiuo & accusatiuo præstruit. Nā pstō tibi est melior te sum quasi præ id est ante stans: ut hic præsto te .i. exhibeo aut repsento: ut apud Maronē. Ibo animis contra uel magnū præstet achillē. Præsto autem tibi hanc rē est: aut in hac melior sum: ut in comico. Homo quid homini præstat: aut eā tibi cōmendo. Ratione etiā excessus dicimus multo nō multū præstat. Aiantes dicimus: ut de amicitia Cicero. ad q̄s se applicent sui generis aiantes. Et hæc aiantia: ut Valla docet. Trāseāt: sunt q̄ trāsigant hic legēdū cōtēdāt: & paulopost transegere nō trāsiuere: qđ tametsi cōsonātius uidetur: nesciam tamen an aptius huic loco: nam cum saporē & torporē notet cōuenientius transitam quasi sine ui & acrimonia q̄ transactā uitam censet: quocirca nolui immutare. Pecora sunt quæcūq; humana carent effigie: sed potissimū hominum usui accōmodata. Prona finxit. Vnde illud Ouidi. Methamorphoseos primo. Pronaq; cū spectent animalia cætera terras. Os hoi sublime dedit cælumq; uidere Iussit: & erectos ad sydera tollere uultus. Ventri obedientia: qa in eius oppletionem omnia cōferunt modestius tamen q̄ plerīq; homines. Ordo est. Decet id est decorū & honestū est decētia naturali & ordinatione diuina omnis homines qui student sese præstare id est meliores esse aut præstantiores efficere: animātibus id est animalibus: ceteris niti id est adniti & moliri: summa ope id est tota facultate & uirtute: ne transeant silētio id est sine ulla sui memoria: uitam scilicet psentem quæ nobis ad operādum bonū cōcessa est: ueluti supple essent (fit enim per uelut & ueluti methaphora) pecora id est animalia stolida & bruta seu irrationalia quæ natura id est uirtus nascentium a deo concessa: aut ipse deus natura naturans: ut dicūt theologi nostri: finxit id est formauit: prona id est pcliuia in terram: atq; obedientia id est inseruientia: uentri id est appetitui seculi suo q ab intestinis ipsius uētris mouet.

Prologi q̄litas & intentio auctoris ico.

Regula seruiana Presto

Trāseant Transigant.

Oēis accusatiuus. in eis

Sed ois nostra uis in aio & corpore sita est: ani-
mi iperio: corporis seruitio magis utimur. Alteℝ
nobis cum dis: alterum cómune cũ belluis est.
Quo mihi rectius esse uideť: igenii: q̃ uiriũ opi-
bus gloriã q̃rere. Et quoniã uita ipsa q̃ fruimur
breuis est: memoriã nostri q̃maxime lõgã effice-
re. Nã diuitiaℝ & formę gloria fluxa atq; fragilis
ẽ. Virtus clara æternaq; habeť. Sed diu magnũ
inter mortales certamẽ fuit ui ne corporis an uir-
tute ai res magis militaris procederet. Nã & pri-
usq̃ icipias cõsulto & ubi cõsulueris maturẽ facto
opus est. Ita utrũq; per se idigens alterũ alterius
auxilio eget. Igiť initio reges (nam in terris no-
men imperii id primum fuit) diuersi pars inge-
niũ: alii corpus exercebant. Etiã tũ uita hoĩnu sĩ
ne cupiditate agitabať. Sua cuiq; satis placebãt.

Sed nostra. Qui dixerat summa ope nitendũ osten-
dit eam duplicẽ ut ad suscepti operis rationem calli
Vis do pede pueniat. Vis unde uirtus huius uis huic ui
hanc uim & ab hac ui. in plurali he uires declinanť:
sed alii diuersa censent uocabula: significat interdũ
copiam: ut multa uis nummorũ: interdũ uiolẽtiam
ut uim ui repellere li-
cet: interdum potenti-
am: ut hic. Sita: non si-
tuata quod barbaroℝ
est uocabulũ. Est autẽ
Situs situs adiectiuũ: ut qui
dam uolũt a sinor alii
a sistor deductũ sub-
stantiuum: aut signifi-
cat positionẽ aut mu-
corem seu lanuginem
in loco humido sitã.
Animi imperio. siqui-
dem regimen in nobis
fuerit rite dispositum
animus impet corpori
Vti & ratio appetitui. Vti-
Frui mur: qa ad alia utpo-
te ad gloriã comparã-
dam: unde utimur re
bus ad utilitatẽ alteri-
us rei. fruimur aũt ad
uoluptatẽ ipsam quã
ex fruitione capimus:
unde argute dicet uita qua fruimur breuis ẽ. Nã io-
cunda uita ex qua uoluptatem capere possimus ad
modum breuis. homo enim breui uiuens tẽpore re-
pletur multis miseriis. Memoriam nostri: nõ nostrã
dixit: quia passiue accepit non qua aliorum memo-
res simus: sed alii nostri: unde genitiui mei tui sui no
stri & uestri dũtaxat passiue capiunť. Efficere q̃ma-
xime longã dulcius sonat q̃ longissimã priusq̃ incipi
Regu- as consulto &c. due sunt pueris adnotãde regule. Pri
le grã- ma est. Pulchre ubi ad generalitatẽ transit sermo ad
matice secundam personã etiam singularem: aut ad uerbũ
impersonale transfert oratio: ut hic priusq̃ incipias:
pro eo quod est. quis incipiat: ut Eneidos quarto. Mi
grantis cernas pro eo qď est qlibet cernat. Ad imper
sonale ut in buccolicis. Vsq; adeo turbať agris. Secũ-
da. Participia ab impersonalibus deducta pulchre
cum uerbis accusatiuũ uel ablatiuũ regentibus con-
struunť: ut hic opus consulto & facto id est ut consu
las & facias: aut ut consultatio fiat. Et ita factũ opor-
tuit id est ita fieri: aut factũ esse. Valla sentit in psen
ti infinitiui dulcius sonare actiuã uocem: in pterito
passiuã: ut dicere uelim & dictũ uolui. Sed diu. pau
latim ut dixi ad institutũ accedit: diu aduerbiũ est
significans durationẽ tpis: q; si dixisset diuturnũ ad
dendũ fuisset magnũq;: sicut diu multũq; quæsitũ
est magis pcederet. Cõstitit ergo utroq; pcedere. Cũ
iam: alii nã legunt: si quũ legiť tẽporale est pars inge
niũ figurata p lepsis. Apud Iustinũ legiť statũ in pri-
cipio primũ regnũ assirioℝ fuisse. Etiã tum. s. cũ pri
mũ regnare icipercẽt: sed pauci legũť reges nisi brag
manos aut remotiores pposuerimus qui sine cupi-
ditate uixerũt. Ordo est. Sed ois id est tota uis id est
uirtus & potentia nostra id est humana est sita id est
posita & cõstituta in animo & corpore: ex illis. n. con
stamus: & supple nos utimur magis imperio. s. acti-
uo animi quo aius imperat corpori: q̃ supple econ-
uerso & utimur magis seruitio id est adminiculo &
famulatu corporis supple q̃ e diuerso. Alteℝ. s. impe
riũ ai: est nobis cõe cũ
diis in qbus aius totus
dñať cũ deus sit aius
aut secũdũ illos domi
natur corpori: sumus
enim rationales nos &
dii &c. unñ sub corpo-
re deos posuerunt: ac
ita corporeos. Quo id
est quocirca aut quãto
rectius uideť mihi eẽ
quæreť gloriã opibus
id est uirtute & poten
tia seu facultate igenii
id est rationis ingenite
q̃ uiriũ. s. corporis. Et
quoniã ipsa uita q̃ frui
mur id est: qua uolu-
ptatẽ capimus est bre-
uis: repete: uideť eẽ re
ctius efficeť memoriã
nři id est quæ de nřis
sit q̃maxime id est ue
hemẽter lõgã. Vnde il
lud Maronis. Breue & irreuocabile tempus. Omni
bus est uite: sed famã extendere factis. Hoc uirtutis
opus. Nã gloria id est iocũda extollẽtia diuitiarum
& forme id est formositatis id est quæ ex diuitiis &
forma nobis adnasciť est fluxa id est cito auffluens ut
fractis rebus aut aduersa ualitudine & fragilis id est
cito frangibilis: sed supple uirtus q̃ in aio est sita ha-
beť. s. in te & in memoria: clara & eterna: quia subie-
ctũ eternũ habet. Eandẽ apud Flaccũ in carminibus
habemus sentẽtiã. Sed magnũ certamẽ: id est cõtro-
uersia aut cõtentio fuit diu id est per lõgũ tẽpus iter
mortales. i. hoies: nã mortale nobis additum separat
nos a diis: unde forte ut mortis simus memores sepe
pro hoĩbus dicimur mortales: ut Eneidos secundo.
Tp̃us erat quo prima quies mortalibus egris. Incipit
ne pro an: res militaris id est gloria & res ex militia
& bello orta pcederet: id est incremẽtũ & pcessum
caperet magis ui id est potẽtia corporis an uirtute aĩ.
Nam q̃si dicat certũ est utrũq; cõducere: qa & id est
simul priusq̃ icipias id est qs icipere debeat opus est
consulto id est ut cõsultes aut cõsiliũ capias: & id est
simul: ubi id est postq̃ cõsuleris. i. cõsiliũ cepis opus
est facto mature id est suo tẽpore neq; segniter neq;
præcipitanter. Itaq; utrũ id est uis corporis & uirtus
animi indigens per se id est seorsum acceptũ eget ad
consummationẽ gloriæ in re militari: alteℝ inq̃ eget
auxilio alterius ut corpus auxilio animi; & animus
auxilio corporis. Igitur continuatiua est hic particu-
la aut illatiua: qa diuerse sunt uires in homine reges
(quũ id est q̃do id nomẽ. s. regũ fuit in terris nomẽ
impũ id est imperãtiũ) diuersi exercebãt: pars id est
parti aut alii supple exercebãt ingeniũ id est uirtutẽ

Postea uero quā in Asia Cyrus: in Craecia Lacedæmonii:& Atheniēses cæpe urbeis: atq; nationes subigere: Libidinē dominandi caussam belli habere: maximā gloriā in maximo iperio putare. Tum demū periculo atq; negociis compertū est i bello plurimū ingeniū posse. Quod si regū: atque iperatorū animi uirtus: in pace ita: ut i bello ualeret: æquabilius: atq; constantius sese res humāe haberent: neq; aliud alio ferri: neq; mutari: ac misceri oia cerneres. Nam imperiū facile his artibus retinetur: qb. initio partum est. Verum ubi pro labore: desidia: pro continentia & equitate: libido atque superbia inualere: fortuna simul cū moribus immutatur. Ita imperium semper ad optimū quemq; a minus bono trāsfertur.

animi: alii corpus id est uires corporis. Vita hominum agitabatur etiam tum id est in pricipio regnorum aut in primo seculo sine cupiditate: & ita sine uitio. unde aurea secula feruntur sub saturno fuisse. Cuiq; sua id est siue diuitie seu possessiones placebant satis. Qui autem ut dixi illi reges fuerint nō constat nisi saturnum dicamus qui ab Ioue expulsus fingit. Sed regnum egypti quidam animum exercuerūt: ut Trimegistus & Ptolomeus. quidā potius corp9: ut belli cosi: sic apud romāos romulus arma numa aīmū coluit. Vnde illud in fastis. s. arma magis quā sidera romule noras. Sed de primis loquit postea uero. Exemplis inducit quantum ingenium rebus bellicis cōferat Cyrus ut Herodotus lib. primo recitat ex Mandane astiagis regis medo℞ filia: & ex Cambise postmodū rege persarum natus ab auo propter uisum (uiderat enim ex genitalibus filiæ uitē nasci quæ omnem occuparet asiam. Id autem protendebat sobolem filie uniuerse dominaturam asie) iussus per harpagum feris exponi a Mitridate pastore īuuētus: & Cyno eius uxore enutritus (quoniam autem Cynos græce canē significat fictioni locum dedit: ut a cane educatus haberetur) inter pueros primum regnum occupans: postea ab Astiage cognitus iterumq; interfici iussus ab harpago seruatur: & tandem ad parentes missus fatale occupauit imperiū capto auo: sed tandem apud massageras truculenter occiditur. Cyrus autem dictus est quod kyrios dominus sit. In Asia Cyrus. Vnde Herodotus hinc autem exequetur oratio Cyrum qui cresi euertit imperium quisnam fuit ac persas qui Asiam subegerunt. Lacedemonii in laconia diu rerum potiti sunt diciq; possunt sapientes populi q lacedemoniam seu lacedemonia urbem (Nam & lacedemon dicitur quæ eadem sparta uocatur) sine muri sola uirtute & uirilium animorū robore animi lycurgi legibus munitā incoluerunt: in qua presentibus erat senibus honor & minimus ignauie locus: nullaq; diu auaritie lues qua recepta tandē deuicti sunt. Atheniensium in attica res geste a thucidide latissime describuntur. Regula puerorum est: uenuste clauditur oratio plurimum sic ula multis infinitiuis in e ad finitum unum spectantibus: ut hic uerbum cepere adduntur subigere habere putare. Ordo est. Vero pro: sed postea quam Cyrus rex persarum in Asia & lacedemonii id est lacones illi spartani & Atheniensis populi in attica prouincia cepere: id est ceperunt in græcia regione illa europe subigere: id est sub iperio suo agere & subdere urbes atq; natiōes: id est diuersas habitatores urbiū ibidē natos (Nam sepe uerbalia in io significāt rē ipsam: ut possessio rē possessam: satio rē satam: natio rē natā) & sup. cepere habere libidinē: id est iniquā uoluntatē & appetitionē dominādi causam belli: id est p causa belli gerēdi. Vnde regna a qbus nihil offensi erāt inuasere: ut dominarentur: & cepere putare: id est existimare maximam gloriam sup. esse in maximo imperio (quod. C. Iulio persarū moleste fert in offici. Cicero) tum id est tunc demum: id est tādē compertū est: id est iuentū & exploratū: piculo. i. experiētia ut i ādria Terentii. Qui scis ergo istuc nisi piculū feceris. Et i eunucho. Fac piculum. i. lrīs atq; negotiis. i. ocupatiōibus i rebus gerēdis: igenium. i. acrimoniam aī & ratiōis igenitā posse. i. ualere plurimū i bello sup. gerēdo. Vnde nascit utilitas rei donec usu uenerit. Quod si regum. Argute censet uirtutem & industriam regum & imperatorum multo maiorem esse in bello & aduersitate quā in pace & prosperitate: quæ sentētia antiquissima est & latissime patet. nā hesiodus & eū secutus maro attestāt: ideo Iouē amouisse delitias seculi aurei ne luxu & iertia torperēt mortales. Verba uirgiliana sūt Geor. i. pf īpe colēdi. Haud facilē eē uiā uoluit primūq; p artē. Mouit agros: curis acuēs mortalia corda. Nec torpere graui passus sua regnā ueterno Iouē nulli subigebāt arua colōi &c. Hic catonē aiūt cēsuisse cartaginē nō delēdā ut eēt unū iuuētus romana teneret i militia: quocirca legimus apud Iuuenalē. Præstabat castas humilis fortūa latinas. Quōdā nec uitiis cōtigit parua sinebāt. Tecta: labor sōmiq; breues & uellere tusco uexare dureq; manus: ac pxius urbi Annibal & stātes collina i turre mariti. Nūc patimur lōge pacis mala: senior armis. Luxuria icubuit uictūq; ulciscit urbē. Vide reliq̄ saty. vi. Huic āt rei troes satis exēplo fuere. q decēnali bello capi nō potuere & unius noctis delitiis capti sūt. Nā ipiū. Etiā grauis sñia q̄ a multis citari solet. artes āt qbus ipiū patit sūt uirtutes ut prudētia cōsiliū attētio. Tēpantia: cōtinētia: abstinētia parsimōia. Fortitudo labor uigilia: idustria: iustitia: fides libertas: religio seu timor dñi: qa dñi ē terra & plenitudo eius. Auctor āt inuit laborē qui fortitudinē signat continentiā q̄ tēperantiam representat & equitatem quæ iustitiam refert genitrices imperii. Fortūa simul &c. egregiū dictum ex stoica disciplina quē uult sapientiā fortune dominari. Vnde satyricus. Nullū numē habes si sit prudētia: sed te. Nos facimus fortuna deā. Aliter tñ stati dicturus ē: sed pfecto fortūa i oi re dñat. Optimo quoq; elegās sermo: qa qsq; suplatiuo iūgitur. est. n. hic ablatiui casus quoq; a noiatino quisq;

Cyrus

Lacedemonii

Regula uenusta

Natio

Periculum.

Securitatis mala.

Quisque

Quæ hoies arāt. Argute pstringit hoium diuitias. Aut eni i terra sunt aut ĩ mari aut i aere. Terra autẽ arat mare nauigat aer edificia suscipit. Dediti.i. pēitus dati tanq̃ hosti cui seruiēdū sit: nā a quo quis ui citur eius seruos est. q facit peccatū seruus est peccati. Sicut pegrināres. q ueluti ĩ republi. aliena cōsti tuti nihil agunt mēoria dignū. Trāsierūt: sicut qui hic quoq; legāt trāsegerūt: sed ut dixi aptius dicit trāsierūt: pegrinorū .n. est trāsire non transigere. Nam a pagiādo pegrinus dicit. Corpus uoluptati. i. ad uoluptatē. Vnde puerorū regula ē abstracta p quā significat modus acqrendi oēuste ponūtur ĩ datiuo ita ut uerbū duos datiuos regat: ut sum tibi uoluptati potius q̃ p enphasim sū tibi uoluptas. Iuxta. i. in cōsinio eū parū sit discriminis seu distātie: qa de utraq; silet. cū eni nihil egregiū fecerit i glorius ē & uiuēs & moriēs. flaccus tamē in epistolis laudās ociū epicureū dixit. Nec uixit male q uiuēs moriēsq; fefellit: id est latuit. Nō tamē potuit dicere bn̄ oixisse. Aliud alii diuersis diuersū. unde est illud ppertianū. Nature sequtur semina quisq; sue. Polcrū est bn̄facere una est dictio: sed bn̄ dicere ualla duas uolt quod hic uerū est neq; tacuisset si cōmētarios eos q ipsi ascribūt fecisset. Haud absurdō. p liptoe dicā ualde dignū auditu: nā absurdū dicitus abs quo tanq̃ i digno qd audiat auertimus aures ut surdi: aut quod cū fuiti audiāus nos obtūdēdo surdastros facit. Vel pace. i. etiā in pace. Multi laudātur: immo eadē lauro clari poete & clari iperatores īsigniri cōsueuerūt. uerū de historiographo q loqoit q haud quaq; parē gloriā meret. Leges autē sequtur nō sequat: qa etsi tametsi & q̃q̃ indicatiuo gaudēt. in pmis arduū: nō dicit arduissimū: qa ī uso nō est. Ideo autē arduū est negocium: qa debite scribēs hystoriā debet facta dictis exequere .i. ita magnifice eloq: ut magnifice gesta sūt: & si uitia sectat: putat inuidia motus: sin uirtutes laudāt maiores q̃ lector ī se agnoscit: plerūq; mēdacit arguit: ut in cōtextu auctoris patet: q; hoc ordie apis. Quod sic cōtinuatiua est particula q̄si dicat si pōaē q̄ uirtus animi. i. prudentia & fortitudo regū atq; iperatoꝝ q a regibus olim ī expeditionē ut exercitui imperet mittebantur. Vnde maior fuit regalis dignitas dōec cesar ppetuus dictatos etiā ppetuū īperiū ad summā dignitatē secū euexit: ualeret ita ī pace. i. tēpore pacis ita exercitaret ī iusticia & eqtate seruāda & ī rēpu. augēda. ut ī bello. i. ut appa ruit ī bello gerēdo strēnue & fortiter: res humāe. i. status & cōditiōes hominū haberēt sese eqbilius. i. ad maiorem equitatem sop. quā se nunc habent: & constantius id est a maiorem constantiā minusq; mutarentur quā nunc: neq; cerneres id est & nemo cerneret. aliud id est rem aliam aut imperiū aliud: ferri id est transferri: alio id est ad alium locum & populū: neq; cerneres: hoc est nec quisq̃ cerneret: omnia mutari ac commisceri id est confundi: ut diuina humanis: summa imis: ut fit in translatiōibus imperioꝝ (fatetur ergo quod in geor. ex se dicit maro romana īperia mutari perituraq; regna licet mendax iupiter apud eundē Eneid. primo dicat. His ego nec metas rerum: nec tempora pono. Imperium sine fine dedi) Nam imperium retinetur id est seruatur facile his artibus quibus est partum id est laboriose aquisitū initio. difficilius enim est parere quam conseruare. quocirca Cicero. in principio orationū soaꝝ docet de decori esse romāis si nō conseruent qd patres pepererant imperium. Nō minor est uirtus qoam qoerere parta tueri: nisi q in pariendo feruescit animus: in conseruando labascit: semperq; procliuiores sumus ad noua pariendo qoā ad uetera cōseruanda: ideoq; plura lacionitur monasterioꝝ sunstamēta quā conseruētur facta atq; extructa: sed ad rem. Verū id est sed: obi id est quo tempore aut postq̃: desidia id est segnities pigrities & accidia inuasit sup. imperium romanum pro labore id est loco laboris qui prius inerat: & libido id est lubrica uoluntas inuasit pro continentia id est ubi prius erat continētia id est castitas animi & corporis continens animoꝝ & corpus ne progrediantur ad illicita: & superbia id est fastus minores contēnens inuasit pro equabilitate id est iure eqbili quo pari uirtute prediti pari honore estimabātur: aut diramus simul ubi inuasere desidia pro labore: libido pro cōtinentia: atq; superbia pro equabilitate fortuna id est fortuita prosperitas rerū mutatur simul cū moribus: quia prauos mores fere sequitur isortunium. Et ita imperiū transfertur semper ab optimo qooq; id est a quolibet meliore ad minus bonū id est ad deteriorem ita argutissimus pomponimus legit. nam qoi contra legūt ad optimum quēquā a minus bono non absurde quidem illi sentiunt: sed minus concinne ad filum auctoris. Nam si legatur ad optimū sensum sit neglgētiū & desidiosorum imperiom ad meliorem transferri: quod quidem uero simile est: uerū auctor uolt deducere imperatores in annos deteriores effectos ut ab optimis filiis qui forte sua cōtenti erant deuenerit ad secordes aut libidinosos. Omnia quæ omnes scilicet homines arant id est arando acquirūt: qoæ nauigant id est nauigando accumulāt: quæ edificāt id est edificando possident: parent id est obediunt & sub seruiunt. uirtuti. Sed multi mortales id est hoies dediti. i. penitus additi oentri. i. gule & crapule atq; somno. i. corpori & inertie: existētes idocti &

Trāsierunt. Peregrinus. Regula. Absordum.

Quæ omnes arant: nauigāt: edificāt: uirtuti omnia parent. Sed multi mortales dediti uētri: atq; somno: indocti: inculticq;: uitā sicuti peregrinantes transegere: quibus profecto cōtra naturā corpus uoluptati: anima oneri fuit. Eorū uitam ego mortemq; iuxta æstimo: quoniā de utraq; silet. Verū enimuero is mihi uiuere demū atq; frui anima uidetur: qui aliquo negotio intentus: præclari facinoris: aut artis bonæ famā quærit. Sed in magna copia rerū aliud alii natura iter ostendit. Pulchrum ē benefacere Reip. etiam benedicere haud absurdum est: uel pace: uel bello clarum

fieri licet. & q fecere: & q facta aliorum scripsere: multi laudantur. Ac mihi qdē tametsi haud q̄quā par gloria sequatur scriptorem: & autorem rerū: tamen in primis arduum uidetur res gestas scribere. Primum qd factis dcā sunt exequanda: dehinc: quia plerique quæ delicta reprehenderis: maleuolētia: & inuidia dicta putant. Vbi de magna uirtute, atque gloria bonorum memores: q̄ sibi quisq; facilia facto putat: æquo aio accipit: supra ea: ueluti ficta pro falsis ducit. Sed ego adulescentulus initio sicuti plerique a studio ad Rempu. latus sū: ibiq; mihi aduersa multa fuere.

insulti transierunt uitam sicut peregrinantes id est ignoti & ubiq; externi: quibus profecto id est reuera q.d. ita certe ut pficisci faciat: corpus est uoluptati id est ad uoluptatē & delitias & anima est oneri id est ad grauamen & molestiam contra naturam id est naturalem ordinationem quæ uult ut inferiora superioribus pareant: animæ autem cælestis habet origo: corporis terrena. ego estimo id est apprecior & ualere censeo, uitā & mortem eorum scilicet q ita uiuunt: iuxta id est pariformiter sine discrimine: quoniam silet de utraq; non tamen quia siletur, sed quod nihil memoratu dignū effecerint. Verū enimuero (quæ cōtinuata est pricula) id est sed certissime demum id est pcipue aut ut uno uerbo dicā qd uolo: is uidet mihi uiuere id est exercere actionē uitalē: & frui anima id est habet uirtutem animæ in delitiis qui intentus id est firmiter occupatus aliquo negotio, uel subauditur in aliquo p alicui dixit uel qd potissimū credam more antiquorum dixit qui coniunctis præpositionibus quibus nunc sepe datiuum damus suum casum dabāt ut herent infixi pectore uultus eneidos quarto ubi nunc dicerent infixi pectori. quo circa Cicero discrimen uitans præpositionem repetit ac si dicat inherent in pectore uultus: quo more hic legi posset intentus in aliquo negotio: id est exercitio & occupatione publica presertim cum in ocio sint qui in magistratu non sunt; querit id est affectat aut acquirit: sed melius querit: quia omnium est quærere idq; uirtutis paucorum est acquirere quod fortune est: quærit inquam famā facinoris id est facti preclari id est prę ceteris clari & illustris: ubi notabitur facinus commune esse uocabulum tam boni quā mali. dicitur enim a faciendo: aut artis bone: quia etiam male sunt ut uenefice & leues ut ludicre. Itaq; omnis homines qui & cetera. ut in propositione: quā apte hic repetere possemus. Sed natura ostendit in magna copia rerum inter plurimas res preclare gerendas alii id est diuersis hominibus: aliud iter id ē diuersum medium & modum perueniendi ad honorem, unde benefacere reipu. id est bene mereri de repu. est pulchr: ēt. i. sup bn̄ dicere sup. in republica: aut de repu. aut eorum magistratibus est ha... id est non absurdum id est nō indignum quod audiatur: immo preclarum & a... ...issimum. Licet enim uel id est etiā pace ... tempore pacis aut rebus gerendis in pace: uel ...lo id est tempore belli aut rebus gerendis in co... id est euadere & effici clarum: multi laudantur: & id est simul qui fecere scilicet preclarū facinus & qui scripsere facta aliorum. At. i. sed tametsi haud quaquam. i. nequa

Intentus aliquo.

Regula.

Facinus

quā par. i. equalis gloria sequitur. i. prosequit scriptorem & auctorem scilicet preclari facinoris: quia multo prestantior est auctor: tamen uidetur quidē id est certe mihi quicquid aliis uideatur esse sup. arduum scribere: subaudi decenter res gestas. Primum. i. ob hanc primam causam q in. scribenda hystoria facta sūt exequanda. i. equiparanda: dictis id est uerbis ipsis: & ita dictis erit septimi non datiui casus: sicut in buc. Nec calamis solū equiparas. sed uoce magistrum. Nam si sensus sit exequādā. i. equali dignitate enuncianda uerbis. i. ut sunt uerba: uideretur contra. dicendum uerba exequāda esse factis. Dehinc. i. secundo loco uel ob secūdam causam: quia plerique: i. plurimi putant ea delicta quæ tu reprehēderis in aliquo famoso: aut etiā aliquo illustri: esse dicta. i. excogitata: & scripta a te malivolētia & iuidia. i. per malivolentiā & inuidiā. Et ubi. i. quādo uel quo loco tu memores id est mētionē facias de magna. i. incōparabili uirtute atq; gloria bonorū quisq; accipit equo animo id est sine refragatione audit ea quæ putat sibi facilia tactu. i. ut fiat a se id est quæ ipse faciliter facere queat: ducit. i. extimat supra ea quæ scilicet sibi facilia putat id est ea q supra uires suas audit pro falsis id est tanquam falsa ueluti ficta id est excogitata a te scriptore. Sed ego adolescentulus. Bono (ut dixi) pede peruēit ad studium suum: nam cum omni homini id cōnitendum sit quo se aliquando uixisse testetur: congrue infert quo studio ipse uitā studuerit trāsigere dicēs quod primum post literarū studia reipu. operam dabat cui bene facere pulchrū iam duxerat. Deinde quia eius rectores fere coruptos inuenerat & multis uitiis irretitos ne eorum similis euaderet cōsultius duxit ab eorum cōsortio diuerti nō tamen ad uitā inertem aut rusticanam: sed ad litterarum studia & potissimum ad res romanas carptim describendas. Vnde catilinariom bellū auspicaturus de ipsius Catiline moribus pauca duxit prius explanāda. Adolescentulus admodum adolescens. q.d. in principio adolescētie. xiiii. anno: sumpta iam uirili toga: qua aut ad rempu. ad militiā aut ad opificium ...quod sese applicabant: antea uero bonis ...ris insudabāt. Delatus: quasi ... ...a in non ... ...iciam la... Vnde illud. De... ...hospes. anim... isolens: id ... ... fuetus. Insolen... ...e dicitur is qui facit preter ... in eundo ... ...id ut atheniēsis insolens: ... in boni... ...malarum artium: ... homines hone... ...aciunt insolentes ...m sperno sit tertie ...becillis dicitur. Ab

Insolens.

Regule uenustatis reliquis: uenuste præponitur ab incipientibus ab. l.r.i.consonante: & interdum.n.&.s.fere.a.uocali in coatis:ut ab lege:ab rege:ab ioue:ab domo:ab nego cio:ab illo. Abs incipientibus a.q.&.t.abs quiuis homine: abs quolibet:abs te:abs tribuno. A ceteris consonantibus.

Cupido Cupido dum cupiditas est feminini est generis dũ deus amoris masculini.

Ociũ. Ocium dicitur cessatio a negocio publico. Vnde studium litterarũ ocium dictum est:quod Maro i comparatiõe rei militaris i laudem imperatorum ignobile dixit ad finem Geor. ignobilis oci. Vnde Scipio aphricanus maior dicere solitus erat nunquam se minus ociosum esse quã cum ociosus: ut recitat ex auctoritate Cato. Cicero in prefatione tertii offi. Is ergo dicit̃ uno modo ociosus qui penitus cessat:alio modo qui in munere publico non est: licet in re primata multum laboret. Ambitito cupiditas honoris & magistratus: ut sub

ta recẽs seruabit odorẽ. Testa diu. Et apud Iuue. satyra.xiiii. Tota canit nihil turpe faciendum ante pueros paternorũ morum maxime sequaces: dicit. enĩ. Sic natura iubet.uelocius & citius nos. Corumpunt uitiorum exempla domestica:magnis. Cum subeãt animos auctoribus. Item. Abstineas igitur dãnis huiusce: etenĩ uel una potens rõ est ne crimina nostra sequantur. Ex nobis geniti: quoniã dociles imitãdis. Turpibus & prauis omnes sumus &c.)aspernabatur:id est despiciebat & cõtemnebat:mĩ etas imbecilla: id est fragilis & rerum imprudens tenebatur inter tanta uitia: id est cum cõuersaretur inter tot uitiosos. corrupta .i. fracta & uiolata: ambitione: id est cupiditate honorum & magistratuum. Ac :id est sed:cum:id est

Nam pro pudore: pro abstinentia: pro uirtute: audacia:largitio:auaritia:uigebãt. Quæ tametsi animus aspernabatur:insolens malarum artium: tamen inter tanta uitia imbecilla ætas ambitione corrupta tenebatur. Ac me cum ab reliquis malis moribus dissentirem: nihilo minus honoris cupido eadem: quæ cæteros fama: atque inuidia uexabat. Igitur ubi animus ex multis miseriis: atque periculis requieuit:& mihi reliquam ætatem a Republica procul habendam decreui: non fuit consilium socordia: atque desidia bonum otium contererem:neque uero colendo agrum aut uenãdo:seruilibus officiis intentum ætatem agere.

Ordo. ordine patebit qui talis est. Sed ego adolescentulus: id est adhuc admodum adolescens delatus sum:id est traductus initio:id est statim a principio adolescẽtie sumpta uirili toga:sicut pleriq:id est plurimi mortalium: id est aliorum hominum sup. delati sunt a studio silicet literarum ac liberalium artium ad rempubli. id est reipubli. administrationem & multa aduersa:id est contraria presertim bonis mo

Pudor. ribus & integre uite fuere ibi: id est in republi. seu

Largitio. in administrationibus eius:nam audacia:id est temeraria ultra uires conatio uigebat sup. pro pudore: id est pro uerecundia illa qua ueremur attentare quod turpe sit aut uiribus nostris impar & largitio: id est profusio rerum suarum captãdi honoris gratia(unde largitio fere dicitur captiosa ubi per ambitum largimur:largitas liberalis)sup. uigebat: id est florebat & erat in uigore pro abstinentia scilicet honorum & magistratuum quibus indigni erant: ubi enim prisci romani solebant abstinere a gradu altiore quam digni uidebantur: nunc per largitionem omnia inuadebant:& auaritia uigebat pro uirtute:id est pro fortitudine animi qua pecuniam despicimus & omnia quæ nobis indigna sunt; aut pro uirtute liberalitatis & iusticie qua boni uiri & uirt. te prediti dicimur. Possim[illegible] um textu coniũcti[illegible] dicere:nam audacia larg[illegible] igebant pro pud[illegible] &c. sed reddenda sunt sin[illegible] singulis. Quæ scil[illegible] uitia:tametsi:id est quã[illegible] a [illegible] tus: subau[illegible] cu[illegible] bet bene instituti[illegible] st insu[illegible] artium: quia l[illegible] imbutus(unde p[illegible] culis uirtutis assue[illegible] iberem. Vnde ẽ illi.

quamuis ego dissentirem ab reliquis moribus malis:id est uitiosis nihilominus:id est non minus: tamen eadem cupido:id est auiditas honoris quæ uexabat:id est uehementer impellebat & torquebat: cæteros scilicet adolescentes; fama: id est amore fame acquirende:atq; inuidia:id est inuidia emulatione q̃ alter præstantior haberetur: uexabat sup. me Igitur ubi:id est postquam animus sup. meus satiatus & non amplius tali cupiditate uexatus: requieuit ex multis miseriis & periculis:id est post multas miserias & picula quas & quæ honoris & fame gratia obiueram: & ubi sup. decreui:id est constitui firmiter reliquã etatem habendã sup. esse mihi procul a republica;id est ab administratione reipublice: non fuit consilium .i. non uisum est mihi consultum :id est utile ac honestum: contererere:id est consumere paulatim: ocium bonum: id est gratum & quo bene uti possent: secordia:id est seorsum a corde i id est uigilia & prudentia: hoc est inertia & corpore atq; desidia: id est nimia sessione & pigritia. Neq; uero subaudi consilium fuit me sup. colendo agrum & uenando: id est talia exercendo intẽtum officiis seruilibus: id est non liberalibus quæ mechanica uulgo dicunt agere etatem scilicet reliquã: sed ego regressus eodem: id est ad idem studium inceptum: a quo studio incepto ambitio: id est cupido honoris & fame mala: id est perniciosa distinerat: id est diuersum tenuerat: aut detenuerat: id est [illegible] deduct[illegible] um tenuerat: statui præscribere: id e[illegible] describere: carptim: id est particulatim [illegible] endo quam liberet: particulam: res gestas [illegible] uli Romani: ut id est secundũ q: quæq: id e[illegible] libet gesta uidebantur digna memoria:ut m[illegible] norentur si legeretur digne: tunc quoq; congrueret cum antecedente res gestas. Sane [illegible] uerus adnotanda est elegantia illius sermonis.

Regula uenustatis Quæq; digna.

A quo incepto studio me &c. per hanc regulam. Quotiens relatiuum cum suo determinabili ac uerbo præcedit antecedens ita ut ab eodem regi uideatur erũt eiusdem casus: ut ibi grammaticus diceret ego regressus ad idem studium iceptum a quo ambitio &c. sed dicit elegantior a quo incepto. Item notabit peritior q̃sq; ubi diuisim cõstruit nõ semper superlatiuũ hic: ut hic. Vt q̃q; uidebant digna: ubi ualla diceret dignissima: & eo. i. tãto aut ob id magis sup. id statui q. i. qa animus sup. meus: erat mihi liber a spe. s. commodi obtinendi: & a metu. s. mali obuenturi & partibus. i. diuisionibus ac seditiõibus reip. Paucis ut ubiq; multa dicit: nam oĩs uias affectionum p̃currit: aut enĩ nobis aut nr̃is afficimur: nobis quia aut speramus aut metuimus nostris qa eos cõtra aduersarios fouemus: igitur quia ita statuĩ ego absoluã paucis: id est enodabo breuiter res gestas: quam: id est quantum potero uerissime: quia ueritas prima requiritur in hystoria de coniuratione Catilinæ: scilicet in libertatem romanam occupandam. Nam ego existimo: id est iudicio: Id facinus: id est eam coniurationem memorabile: id est dignum memoratione: in primis: id est præter cætera facta: nouitate: id est propter nouitatem sceleris: quia in patriam peccare scelestissimum est: atq; periculi quod omnibus bonis imminebat de cuius hois. s. Catilinæ moribus sunt q̃dã explanãda priusq̃ faciã initiũ narrandi: id est recitandi principalem hystoriam de cõiuratione eius. Quo dicto reddit lectores attentos.

genere: id est p̃genie nobili qa patritia utpote Cornelia: unde Cice. propter ignobilitatem nouum hominem appellauit & q; edis alienas incoleret inquilinum: ut auctor est Appianus de bellis ciuilibus libro. ii. Et fuit magna ui: id est habuit magnã uim animi & corporis: sed fuit ingenio: id est idole: malo: id est maligno: &. prauo: id est deprauato per malos mores: quia bella intestina: id est ciuilia q̃ fiunt inter conciues qui sunt in una urbe: ut intestina in uno uentre geruntur autem bella etiam sub mutua deprædatione unñ ut cruenta significet addit: cedes: id est occisiones. trucidationes: rapinæ id est uiolente rerum ablatiões & discordia ciuilis: id est factiões: & seditiões fuere huic scilicet homini: grata: id est accepta quasi utilia ab adolescentia id est ab ea tempestate qua primum excessit ephebis & factus ẽt ut dicunt sui iuris dũ non ãplius etas metus magister prohibebât & exercuit ibi: id est in illis nephandis facinoribus: iuuentutem: id est aut sequẽtẽ illã etatẽ: quæ iuuẽta dicit aut uerius multitudinẽ iuuenũ romanorũ: ut non fuerit cõtẽtus maleficio suo nisi multos allicerct in fraudẽ. Corpus sup. fuit illi patiens. i. tolerans: inedie. i. abstinẽtie ab esca ita ut nihil comedendo diu durare potuerit: unde plus est habere corpus patiẽs iedie q̃ famis: qa multa cõsuetudine iduci põt ut iduret: ita ut iedia famẽ grauẽ nõ afferat: fames aũt semp molesta est: & patiẽs algoris. i. gelidi frigoris ab algeo: sicut iedia ab I qd hic priuat & edo es ẽ cõpõit: & patiẽs uigilie. i. uigilationis supra. i. ultra q̃ credibile est cuiq;. i. alicui. Aius sup. erat illi audax. i. temerario assidue oĩa audẽs: subdolus. i. fraudulẽter tect9 sub quo latebat dolus uarius. i. multiplex ita ut cognitu fuerit difficillimus: simulator cuiuslibet rei. i. potẽs simulare. i. p̃ se ferre ac oñtare eẽ q̃libet rẽ q̃ nõ erat & dissimilator cuiuslibet rei. i. potẽs fingere q̃libet rẽ nõ eẽ: q̃ tñ nõ erat. uñ simulamus ea q̃ nõ sunt eẽ: & dissimulamus ea q̃ nõ sũt nõ eẽ: unñ uir ex natura letus simulat dũ castigat irã: uir iracũdus dũ letũ cõuiuã agit dissimulat irã. appetẽs aliẽi. s. bõi: & p̃fusus q̃si p̃su. sor: capit. n. hic actiue sui. i. pprii bõi: id. n. plerũq; accidit ut q aliẽa rapiũt sua disp̃dãt ita ut auari sint & p̃digi p diuersis. Ardẽs. i. uolens seruẽs & uehemẽs i cupiditatib9. i. ad [illegible] ciuitate solertis loq̃tie. i. dicacitatis [illegible] supitere: qui secũ prudẽtie. Aius [illegible] [illegible] uast9 nor sit p̃ [illegible] capax cupiebat [illegible] alta. i. sublimia.

Sed a quo icepto: studioq; me ãbitio mala detinuerat: eodẽ regressus: statui res gestas Po. Ro. carptĩ: ut q̃q; memoria digna uidebãt: p̃scribere: eo magis: q; mihi a spe: metu: ptib9 Reip. aius liber erat. Igit̃ de catilinæ cõiuratiõe: q̃ uerissime potero paucis absoluã nã id facius i primis ego mẽorabile existĩo sceleris: atq; p̃iculi nouitate d cui9 moribus pauca pri9 explanãda sũt q̃ iitiũ narrãdi faciã.

Lucius Catilia nobili genere natus: fuit magna ui & animi: & corporis: sed igẽio malo: prauoq;. Huic ab adolescẽtia bella itestina: cædes: rapiæ: discordia ciuilis grata fuere: Ibiq; iuuẽtutẽ suã exercuit. Corpus patiẽs inediæ: uigiliæ: algoris: supra quã cuiq̃ credibile est. Aius audax: subdolus: uarius: cuiuslibet rei simulator: ac dissiulator: aliẽi apetẽs: sui p̃fus9: ardẽs i cupiditatib9: satis loq̃ntie: sapiẽtie parũ. Vast9 ai9 imoderata icredibilia: nimis alta semp cupiebat.

Bellũ intestinum.

profusus

Regula puerorũ

Lucius Catilina. Quia facinus Catilinæ dixit in primis memorabile prosequit̃ eius indolẽ & mores: unde profectum ẽ. Sane in principio notanda est pueris hæc regula. Nomina & pronomina substantiua uenuste regunt ablatiuos importantes partem aut proprietatem sidq; mediante adiectiuo laudis uel uitupetii: intercedente nonnũq̃ uerbo substant:uo: sed si propria fuerint nomina subaudientur appellatiua ut hic Lucius Catilina fuit: subaudi uir nobili genere. Idem fit in genitiuo: ut in euang. Modice fidei q̃re dubitasti. Et per pronomẽ: ut apud Boe. Illa uultu placito: subaudi existens. Ordo igitur hic est. Lucius sic prænominatus q; primus eius prænominis luci hoc est oriente luce sit natus. Catilina quod illius uiri proprium est nomen: sicut Catharina mulieris sp̃it sup. uir (licet nõ necessario exprimatur).

Lucius. Catilina.

inedià

supra. i. ultra

Simulo Dissimulo Profusus.

Hūc post dominationē. L. Sylle. Ostendit quo pacto aius ille audax anso potitus sit: utpote exemplo .L. sylle. de quo Cice. offi. ii. Nostri magistratus imperatoresq; & hac una re maximā laudē capere studebant: si puincias: si socios eqtate & fide defendissent. Itaq; illud patrociniū orbis terre uerius q̄ iperiū poterat noiari. uaserat hunc. s. Licium Catilinā: post dominationē .i. superbā & tyrānicam gubernationē Lucii Sylle illius patridi qui contra marium pro repub. bellum ut dictumæst gessit. Neq; Catilina: habebat quicq̄ pensi .i. excogitati aut cōsiderati seu estimati, nam q iusta lance pensitant præciosa iusta estimant: unde

Hunc post domiatione. L. Syllæ libido maxima inuaserat Reipu. capiūdæ neq; id quibus modis adseq̄retur: dum sibi regnū pararet: quicquam pensi habebat. Agitabatur magis: magisq; i dies ferox animus: inopia rei familiaris: & cōscientia scelerum: quæ utraq; his artibus auxerat: quas supra memoraui. Incitabāt p̄terea corrupti ciuitatis mores: quos pessima ac diuersa inter se mala: luxuria atq; auaritia uexabāt. Res ip̄a hortari uidetur (quoniam de moribus ciuitatis tempus admonuit) supra repetere: ac paucis instituta maiorū domi; militiæq; quo modo rēpu. habuerit: quātāq; reliq̄rit; ut paulati imutata; ex pulcherrima pessima ac flagiciosissima facta sit; disserere.

VRbem Romam: sicuti ego accepi: condidere: atq; habuere initio Troiani: qui Aenea duce: profugi incertis sedibus uagabantur. Cumq; his Aborigies: gēus hoīum agreste: sine

Sylle seuitia

Sē sim hanc cōsuetudinē & disciplinā iā antea minuebamus: post uero sylle uictoriā penitus amisimus: desitū ē em̄ uideri quicq̄ in socios iniquū cū extitisset & in ciues tanta crudelitas. hæc ille. De q̄ crudelitate miranda apud Plutar. & appia. aliosq; legunt: Nā sylla recuperata repu. & opp̄ssis mariānis pulcherrimā uictoriā crudelitate maxima inquinauit: octo milia dedito͡ꝝ in uia publica trucidauit: tabulā p̄scriptionis posuit urbē ac totā italiā cedibus repleuit. Plutar. ait. Sylla cōtionē habente in ede bellone: septē milia romano͡ꝝ extra tēplū trūcata sunt & excitato senatu ad gemitus eo͡ꝝ hoc (inqt sylla) agamus patres conscripti. pauculi. n. sc̄ seditiosi quos p̄uiri iussit. Prius. lxxx. proscripsit: uno ieriecto die ducētos ac uigiti alios adiecit. deide tertio n̄ pauciores rursus adiūxit: dixitq; se de nouo p̄scripturū eos quo͡ꝝ tūc esset oblitus. Et q p̄scriptū excepisset salutiq; eius cōsuluisset mortē p̄posuit: nō patrē: nō filiū: nō p̄pinquos excepit. Appianus scribit syllā. xl. senatores eqtes mille & sexcētos ad mortē cōdēnasse. Tādē āt licet sero iustas dedit penas. nā ad tātū fetorē ex pythiria si corpus eius deuenit ut pediculis absumeretur. Vnde Serenus. Sed qs patie at pherecidis fata tragedi. Qui nimio sudore fluēs aīalia terra. Eduxit turpi miserum quæ morte tulerūt Sylla quoq; infœlix tali lāguore pesus. Corruit; & fedo se uidit ab agmine uinci &c. Sylle tamē dominatio multos iuitauit. unde illud Iuue. saty. i. Ia tabulam sylle si dicāt discipuli tres. Sed ne p̄lixior sim. Ordo est. Maxima libido .i. mala uolūtas & auiditas capiunde reipu. i. ut capiat & occupet rēpu. in

Sylle mors.

galli pēsare dicūt pro eo quod est excogitare & animo uersare quibus modis assequeret id. s. qd' uolebat. s. dominationē: dū .i. dum modo pararet .i. acquireret regnū qd' post exactos reges nemo parare sibi audebat in ciuitate libera. Animus Catilinæ ferox. agitabat ad illud nephas: i dies .i. in singulos dies magis magisq;: inopia .i. propter inopiā rei; familiaris .i. domestice quā negteret absumpserat cū esset p̄fusus sui: & cōsciētia scelerū quia diu ex rapinis uixerat: uñ uerebat nisi rēp. occuparet se ad supliciū posse reposci. Quæ. s. duo u3 iopiā rei familiaris & cōsciētiā scelo͡ꝝ ip̄e auxerat his artibus. s. malis q̄s memoraui supra illic. Huic ab adolescentia &c. Præterea .i. p̄ter p̄pria ip̄ius uitia: mores corrupti ciuitatis. s. romane icitabāt supple eos quos luxuria: & auaritia: appositorie pessima ac diuersa q̄a opposita iter se uexabāt .i. uehemēter tentabāt hoc est cæteros p̄ditos iuuenes nisi dicamus mores scitabāt catilinā quos. s. mores luxuria & auaritia appositorie diuersa iter se mala; uexabant .i. titillabant &c. Res ip̄a hortari. Facit digressionē ad mores priscorū romano͡ꝝ describēdos qd ne inepte fecisse putet rationē affert dicēs. Res ip̄sa: id est oportunitas ex antē dictis nata uidet hortari (quoniā tp̄s .i. p̄sentis tēporis q̄litas ac dispositio admonuit .i. mentionē fecit de moribus ciuitatis. s. Romane) repeter supra .i. altius utpote a primordiis urbis ac disserere .i. recitare paucis supple uerbis: instituta .i. ad mores: maio͡ꝝ supple nostrorū .i. priscorū romano͡ꝝ quomodo .i. quo pacto & quibus artibus habuerint .i. cōparauerit rēpu. domi & militie .i. i pace & bello & quātā .i. quantū magnam reliquerint

de cuius imensitate dicit Liuius in pfatiōe sic. Quæ ab exiguis pfecta initiis eo creuerit ut iā magnitudine laboret sua.q.d.ut sese iā sustinere nō possit. Et ut .i.quēadmodū respu.romana:immutata paulatim .i.paulotenus: qa ut dicit Iuuenalis saty.ii.Nemo repēte fuit turpissimus:facta sit pessima ac flagitiosissima.i.flagitiorū plenissima: ex pulcherrima & optima:id est ubi prius fuerat pulcherrima & optima: quia illud ppriū creditū est romanorum

Roma norū i reipu. pstātia

ut rēpu.quā optime regant. unde est illud.Enei .vi. Tu regere imperio populum romane memēto. He tibi erunt artes paciq; imponere morē. Parcere subiectis & debellare superbos. Et Cicero in principio tusculanarum:Meum iudicium semper fuit omnia nostros aut inuēisset per se sapiētius quā grecos: aut accepta ab illis fecisse:meliora quæ quidē digna statuissent in quibus elaborarēt. Nam mores uite resq; domesticas ac familiares nos profecto & melius tuemur & lautius. Rē uero publicā nostri maiores certe melioribus temperarūt & istitutis & legibus &c.

Rome cōditores.

VRbem romam. Facta digressione rome conditores & habitatores eorūq; mores Percurrit. Bene autem dicit. sicuti ego accepi: quia uaria & incerta est de romæ conditoribus opinio. Vnde Landinus ad principiū Eneidos. Quo tēpore roma cōdita sit & qre roma uocata res.mira inter sceiptores uarietas apparet.frequēs tamen opinio est illā cōditā a romulo & remo. anno primo septime olympiadis:anno autē post captū iliū secūdo atq; trigesimo supra trecētesimum regnāte athenis charopo. Cephalon aūt gergethius uetustissimus scriptor illā conditā ponit secūda etate post troianū bellū ab iis qui exilio seruati sunt a romo æneæ filio. Idem pene demagoras & Agatillus ponūt. Alii asserūt æneā(q ex mollossis uenit post ulyssem)romā condidisse:& eā ab una iliēsium mulierū q roma dicebatur rhomā denominasse. Nec eni troianas mulieres ut naues incēderēt hortata est errores grauiter ferēs Arist. Philosopus scribit achiuos quosdam troia reuectos tempestate in italiam compulsos esse: & quamuis exacta hyeme inde enauigare decreuissent:tamē combustis nauibus ab iis quas captiuas abduxerant mulieribus consilium necessitate impellēte immutasse & romam condidisse. Callias refert romam troianam mulierem quæ cū aliis troianis uenerat nupsisse latino ab originū regi eiusq; deinde filios urbem condidisse & a matre denominasse xenagoras historicus refert ulyssi ex Circe tris filios fuisse Romū Antium & Ardeam qui tris uebes condidere & conditas a se denominauere. Dion calcidicen. Romum quidem conditorē ait fuisse siue ascanii siue emationis filius fuerit. Alii uolūt romam conditā fuisse a romo itali filio. Hæc igitur græci scribunt. Ex romanis aūt nullus scriptor uetustus est.sed ex uetustis sermonibus seruatis in sacris tabulis nonnulli sumunt æneæ filios fuisse romum & romulum rome conditores. Alii ex Eneæ filia illos natos dicunt & latino obsides datos atq;

legibus: sine īpio: liberū atq; solutū. Hi post quā in una mœnia cōuenere: dispari genere: dissimili lingua: alius alio more uiuētes: īcredibile memo-

ab eo sine filiis decedente heredes regni relictos. Alii dicunt ascanium successisse: & cum fratribus regnum diuisisse: ipsumq; albam & alia oppida. Romum uero capuam a proauo capy. Anchisem ab anchise & eneam (quæ postea ianiculū ē uocata) a patre: a se uero Romam denominasse. Hæc quodam tempore fuit deserta: sed frequentibus deinde temporibus aduentantibus colonis: quos albāi sub romo & romulo duce miserunt antiquam constitutionem resumpsit ut duplex fuerit constitutio: altera paulo post res troianas: altera quindecim ætatibus inferior Antiochus siracusanus tertiam constitutionem ponit multo antiquiorem regnāte ī italia morgete. Solinus autem refert euandrum cum italiam uenisset oppidum ibi in monte inuenisse: quam ualentiam latini appellauerāt: ipse ergo hanc ne nomen immutaret Rhomam græco uocabulo dixit.

Rome situs.

Verius tamen putāt a Romulo conditam Romam: eaq; quadrata dicta est eo quod equilibra foret posita. Incipit a silua quæ est ara apollinis & ad superciliū scalarum caci finitur. ubi tugurium fuit faustuli in quo māsit romulus qui rome auspicato fundamēta gessit duodeuigiti natus annos undecimo kalendas maias hora post secundam ante tertiam: ut ait Lucius taruncius mathematicus: nobilissimus. Ioue in piscibus: Saturno: Venere: marte & Mercurio in Scorpione: Sole in Tauro: Luna in libra constitutis. Dies illa parilia habet. Obseruatumq; est deinceps nequa hostia cederetur parilibus ut dies ille a sanguine purus esset. Hæc Landinus. Notum est autem quid Liuius scribat libro primo decados prime & qd Maro Eneidos primo qui Romulum ex munitoris ultimi Albanorum regis filia. Ilia rhea nomine & ex marte genitū ferūt: urbis conditorem. In octauo tamen uidetur idē asserere quod Solinus dicens. Tum rex euandee Rome conditor arcis &c. ut statim dicam. Oedo cū reliqua explanatione est. Troiani sicuti. i. quemadmodum ego accepi.i.intellexi: aut cognitionem accepi a priscis scriptoribus condidere.i.condiderūt & cōstruxerunt: initio.i. statim a principio: atq; habuere.i.tenuerunt in possessione: urbem Romam scilicet nomine cum urbs per excellentiam dicatur: ab urbo parte aratri secūdū Seruium. Est autē opposito uebem Romam; quia scilicet troiani uagabantur id est in diuersas ergiones oberrabāt: sedibus: id est mansionibus firmis: ut Eneidos primo. Sedes ubi fata quietas ostendunt illic fas regna resurgere troie: īcertis: id est dubiis: ut Eneidos tertio. Auguriis agimur diuū &c. Incerti quo fata ferāt ubi sistere detr: existentes profugi: id est procul a patria fugientes: Enea filio Anchise & ueneris duce: id est ductore eorum. Et ab origines: id est populi Italie antiquissimi qui ex Italia oriundi non habuerant aliunde origines: appositorie genus hominum agreste: id est in agris degere solitum: sine legibus: scilicet scriptis & sine imperio existens liberū atq; solū scilicet legibus sup. cōdidere atq; habuere in initio

Parilia

ratu est: quam facile coaluerint. Sed postquam res eo⁊ ciuibus: moribus: agris aucta: satis ꝓspa⁊ satisq; pollēs uidebat̄: sicuti pleraq; mortaliū habēt̄: īuidia ex opulētia orta ē. Igit̄ reges: ppliq; finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio esse. Nā cæteri metu ꝑculsi a ꝑiculis aberāt. At romāi domi: militiæq; intēti festinare: parare: alius aliū hortari: hostibus obuiā ire: libertatē: pr͞iā: parentes q̄ armis tegere. Post ubi ꝑicula uirtute ꝓpulerāt: sociis atq; amicis auxilia portabāt: magisq; dādis: q̄ accipiēdis beneficiis amicitias parabāt. imperiū legitimū: nomē imperii regiū habebāt.

Romam: cum his. s. addictis Enea & sociis eius. Vnde Maro Enei. viii. Tum rex euander Ro. con. arcis. Hæc nemora indigene fauni. nymphęq; tenebant Gensq; uirum: truncis & duro robore nata. Quis neq; mos neq; cultus erat nec tangere tauros. Aut cōponere opes norāt aut parcere pro &c. ubi & ipse sicut iam prius tetigi ipsius Solini ide memorabilibus mundi de cōditoribus urbis sequitur opinionem: nisi dicamus conditorem arcis Romæ: qa palantei: licȝ illic arx non fuerit. hi scilicet profugi troiani & aborigines postquā conuenere: in una menia: id est in unius munimenta. Notabit autē puer tunc unum rite habere pluralem numerum quando substantiuū eius singulari caret: ut unos codicillos. unas litteras. una menia cōuenere dico existētes genere dispari: quia alii a troia oriundi. alii ab Italia: & ita diuersis patribus: licet Maro doceat dardanum auctorem generis troiani ex Italia ortum traxisse. & lingua dissimili: qoia alii troianæ. alii latine aut græce loq̄bantur. uiuentes alii alio more: id est diuersi diuersis institutis: quia quot patrie tot dicuntur instituta & mores. est incredibile dictu: id est. dum dicitur: aut ad dicēdū: quā. i. quantū: facile: id est faciliter coaluerint: id est consolidati sint in corpus unius ciuitatis similiūq; morū. Sed postquā res: id est fortune & diuitie eorum. scilicet populorum predictorū: aucta moribus ciuilibus: id est propter mores ciuiles quibus cōponere opes & parcere parto didicerāt: agris: id est agrorū possessione: uidebatur satis prospera & satis pollēs: id est potens & ualens. inuidia scilicet. uicinorum & circumiacentium populorū est orta ex opulentia: id est propter opulētiam: sicut pleraq;: id est plurime res mortaliū habētur: quia fere prosperā fortunā seqtur inuidia. Igitur quia inuidia orta erat reges & populi finitimi: id est in cōfinio habitantes: tentare supple. ceperant subaudi eos bello: & paucis ex amicis: id est pauci amicorū supple ceperunt esse auxilio: id est in auxiliū aut dicamus hic historiographorū regulā esse qua infinitiuos pro imperfectis indicatiui in rebus narrandis ponunt: ut sint tētare pro tētabant: & esse pro erant. Ideo autē pauci erāt auxilio: nam ceteri. scilicet amici perculsi metu: id est timore regnū & populorū. i. surgentium contra romanos: aberant a periculi: scilicet imminētibus. At: id est sed romani itēti scilicet negociis suis quia res eos propius urgebat. festinare: id est. festinabāt & parare: id est parabant. hoc est comparabant aut disponebāt. domi: id est in ciuitate sua. & militie: id est foris in bello. Vbi domi & militie ponuntur pro aduerbiis in loco absolute in genitiuo more. ꝑgrio

Vna mēia.

Regula historiographo⁊.

Domi Militie

rum nominū loci minoris nō q̄ certa domus per militiā significabatur ut nonnulli somniauerunt. nā ubicunq; bellabatur militia erat a militibus dicta. sed quia locus habitationis quiete per domi: & exercitii militaris per genitiuū militie significabatur. & alius scilicet Romanorum. hortari: id est. hortabatur aliū: non dicit alter alterū: quia de multis loqoitur. poterat enim unus multos cohartari: & ire: id est ibant hostibus obuiam non expectātes dōec obsiderētur spoliatis iam agris: & tegere: id est tegebāt armis libertatem: qa nulli tributa pendebant: & patriam: scilicet suam: id qua iam plurimi aut fuer̄ omnes nati erant. Patria enim est ī qua patrati seu geniti sumus: & parētes propter seniū ad arma iam inutiles. Posset forte coniūctim legi libertatē patriā: id est ipsius patrie: hoc est urbis Rome quæ illic natis patria erat. Iusti autem belli causa potissima est penates: patriam parentes: coniuges ac liberos defendere. Vnde fere ī cōtiōibus Liuianis duces cohortātur milites suos ut bellaturi eorū dēmēinerit. Postubi. Graphice ꝓsequitur uirtutē Romāo⁊: q̄ narratio id saltē bōi hēt q̄ dū siue seuer̄ sic ue amāter priscos Romāos cōmēdat ceteros reip. rectores q̄les eē d̄beāt ꝑscribit. Bonū āt seruat ordinē. Nā surgēti īperio pria caotio fuit inimicos ꝓpulsar̄ atq; deuincere: q̄bus stātib⁹ tutū eē nō poterat. Deinde ut ꝑpetue sint amicitie sociis & amicis suppetias ferre: eosq; bōficio deuicīr̄: tū īperiū legib⁹ stabilire: & statū īstituer̄. Ve⁊ ubi regiū īpiū q̄ unius erat ī supbiā & dōiationē se cōuertit cōsules q bini creabātur q̄ ānis res relata ē. Cæte⁊ q̄a plurimi ad cōsulatū ꝑuēir̄ poterāt sūma ope nitebat̄ sese extoller̄ & īgēiū ostētar̄. Vnde ciuitas Romana mi⁊ sūpserat īcremētū q̄ oia sub ordie text⁹ patebūr q̄ talis ē. Post .i. postea. ubi. i. q̄do uel postubi. i. postq̄ ꝓpulerāt. i. porro pepulerāt a se. uirtute. i. p uirtutē & fortitudinē suā ꝑicula q̄ ab hostib⁹ iminebat. & ipi: portabāt .i. ferebāt. sociis. i. cōfederatis atq; amicis. liberis auxilia. i. suppetias cōtra eorū hostes: & parabant: id est cōparabāt & acq̄rebāt amicitias magis dandis beneficiis q̄ accipiēdis (ubi signāda est regula uēustatis. Pulchre utimur p gerūdiis gerū diuis noibus presertim in ablatiuis pluralibus in designatiōe sequele positis ut ubi grāmaticus diceret: facies orationē latinā legēdo nostra: pleniocē: dixit ī pricipio officio⁊ Cicero legendis nr̄is. Et ut ille diceret magis dādo q̄ accipiēdo bn̄ficia dixit disertissimus auctor noster dādis &c.) tū sup. imperiū legitimū. i. legibus stabilitū: habebat nomē regiū. i. qui tum legitime imperabāt dicebantur reges quos septē commemorat Liuius libro primo ab Romulo incipiēs.

Patria

Regula uenustatis

Delecti:quibus corpus annis īfirmum : ingeniū sapientia ualidum erat : Reip. consultabant. Hi uel ætate uel curæ similitudine patres appellabātur. Post ubi imperium regium. quod initio conseruandæ libertatis: atq; augendæ Reip. fuerat: in superbiam: dominationemq; se conuertit: immutato more: annua imperia: binosq; imperatores sibi fecere. Eo modo minime posse putabāt p licentiā insolescere animū humanū. Sed ea tempestate cœpere se quisq; magis extolleī: magisq; i geniū in promptu habere. Nā regibus: boni: quā mali suspectiores sunt: sēperq; his aliēa uirtus formidolosa est. Sed ciuitas (icredibile ē mēoratu) adepta libertate: q̄tū breui creuerit: tāta cupido gloriæ icesserat. Iāprimū iuētus: simul ac belli patiēs erat: in castris per laborē usu militiā discebat

Dele-cti. Deli-gere

Delecti.i.de multis ad consultationem lecti. dilige re enim est de multis plusculos ad aliquod munus ad quod aptiores uidetur legere. Vnde iuuenes ad bella deligi solent ut in delectu militum: & seniores ad consultationem. ut Enei.iii. Delectos populi ad pceps: primūq; parentem. Monstra deum refero: & quæ sit sentētia posco. unde hic addit quibus corpus erat in firmum annis: id est propter annos & senium: sed igenium erat ualidū: sapientia con sultabant.i.consilio p spiciebant reipu. (un de primo officiorum dicit Cice. Senibus la bores corpis sunt minuendi: exercitatiōes animi etiā augēde ui dētur) dāda uero est opa ut amicos iuuētu tē & maxime rēpu. cō silio & prudētia q̄plu rimū adiuuet. hi.s. se niores appellabantur uel ætate q; seniores erāt: uel similitudine curæ.i. propterea q; si militer rēpu. curabāt ut p̄res familiā solēt appellabant dicit patres: unde noti sunt uersiculi. Est pr hic cura pater est alius genitura. Hic pater etate pater ille uocatur honore. Post.i.postmodum: ubi.i.postq̄ imperium: regium id est quod penes reges erat quod fuerat initio cau sa libertatis conseruande atq; reipu. augende cōuer tit se in superbiam & dominationē.i. dominationē superbā romani fecere sibi more.i. ritu gubernandi immutato: impia annua.i.in eisdem non nisi annū duraturaq; pro & imperatores binos.id est singulis annis duos uidelicet consules. quia putabant animum humanum posse eo modo.i.per eum modū minime.i.nullo modo: insolescere.i.fieri insolentē & superbum. per licētiam.idest nimiam permissio nem faciēdi eius quod libido ferret: cum enim bre ue eēt imperium & in duos collatum uidebatur nullus isolētie relictus locus. Sed.i.nihilominus Rom. cepere.idest ceperunt extollere ea tēpestate.i.eo tēpore magis q̄ prius cum non esset spes obtinēdi ipe rii. quisq; sup. cæpit extollere se. & habere ingeniū magis in promptu.i.paratum: & manifestum ut cito ostentet sese & paratum sit ad quiduis audendū. Nam boni sunt suspectiores.idest magis suspecti re gibus q̄ mali.id est magis timent bonos. [illegible] strenuos q̄ malos.idest ignauos & inertes. [illegible] autem re gibus datiuus rectus a suspectiores uir [illegible] ue absoluti seu positiui: & uirtus aliena est semper formidolosa.id est plena formidinis aut multum for.nidāda. (Accipitur autem ut Valla docet hic passiue habu isse) his scilicet regibus: idest rectoribus reipubli. quasi dicat: ideo in prōptu quēq; habuisse ingeniū ne si forte rectores seu consules quibus uirtutibus

aliena semper formidolosa est quippiam molianī ipsi sibi in mora sint. Sed ciuitas. Ostensa origine ci uitatis affert eius incrementum in primis admirandum: simulq; qua uia ceptum sit dicens. Sed incre dibile est memoratu: idest dum memoratur: quantum ciuitas: id est collectio ciuium Romanorū creuerit breui: scilicet tē pore libertate adepta idest acquisita & obtē ta: hoc est postq̄ liber tas illis acquisita erat domitis iam hostibus & expulsis regibus. Vnde adepta libertate ablatiui sunt in desi gnatione sequele posi ti: sed animaduertendum oīa deponētalia actiue significātia olī fuisse cōmunia ī oq; de ponentia dicta q; alte ram significationē (q fere passiua est) depo nant: quam tamē participia a plerūq; resumūt. Vnde adepta hic passiue accipiī & frequenter leguntur adi piscendus sequendus imitandus & cæ. Tanta.i.tā magna cupido gloriæ incesserat.i.iuaserat sane dicimus. Cupido icessit mihi & in me; ab icesso uerbo. Est aūt dictū per modū acclamationis sicut Enei.i. Tāte molis erat Romanā condere gētē. Iā pri mū &c. Addit (ut dixi) uiā q̄ tantū sumpsit icremē ti dicēs. Iam primū.i.ut primū dicā aut primā icre mēti partē putē iuuētus.i. multitudo aut ipsa māus iuuenū: sic.n. fere capiī iuuētus: cū iuuēta sit etas ipa & iuuētas dea etatis scdm seruiū: q̄uis senectus & se necta p eodē accipiāī: simul ac.i. stati aut continuo postq̄: erat patiens: belli.i. sudoris & laboris bellici potēs sicut uiripotēs uirgo nubilis dr: ita iuuenis ut primū arma ferre & tractare pōt belli patiēs ut potēs dr. discebāt.s. iuuenes; respicit.n. ad rē n̄ ad uocē nā iuuētus collectiuū ē: in astris.i. tētoriis uallo cun ctis: militiā.i. artē militarē: usu.i. assuetudine p laborē quo duriores efficiebanī. Vñ Maro in georgicis. Assuetūq; malo ligurē. in laudē eius dicit q; pro pterea rei bellice aptior eēt: q; malo.i. labori assuetus. Et habebāt magis libidinē.i. uoluptatē & cōpla centiā delectabilē. Hic autē ostendiī libido cōmune uocabulum: id est tam in bonum quā in malum posse accipi: licet frequentius in malum: nisi sit figurate dictum: sicut illud Maronis. Disce puer uirtutem ex me uer [illegible] laborem Fortunā ex aliis: quia fortunam nemo d[illegible]cit cum fortuitu obueniat. Vnde fulu[illegible] iri uolūt tibi delige aut sume. Et illic. Sic ue[illegible] [illegible] [illegible]ntra sic filius orsus: qa uenus [illegible] sermonē [illegible] audiuit. Sic uenus uixera [illegible] diēdū uoluptatē aut oble ctatam [illegible] rmis: sed nē pcedit: sic.n. uolu pat [illegible] dic[illegible] artos [illegible] paret cū delecta

Depo-nentia uerba

Inces-so.

Iuuen tus. Iuuēta Iuuen tas Libi-do.

magisq; in decoris armis: & militaribus eqs: q̃ in scortis atq; cõuiuiis libidinẽ habebãt. Igit̃ talib' uiris nõ labor isolitus: non locus ullus: asper aut arduus erat: nõ armatus hostis: formidolosus. uirtus oia domuerat: sed gloriae maximũ certamẽ inter ipsos erat. Sic se qsq; hostẽ ferire: murũ ascẽdere: conspici: dum tale facinus faceret: properabat: eas diuitias: eamq; bonã famã: magnãq; nobilitatem putabant. Laudis auidi: pecuniae liberales erant. Gloriam ingẽtem: diuitias honestas uolebant. Memorare possem: quibus in locis maximas hostium copias Populus Romanus parua manu fuderit: q̃s urbes natura munitas pugnãdo ceperit: ni ea res lõgius nos ab incepto traheret. Sed profecto. Fortuna in omni re dominatur.

tionẽ rorum magis in armis decoris. i. decus & ornamẽtũ offerẽtibus: & in eqs militaribus. i. ad militiã aptis. (Quia sunt etiã ad uehicula apti. Vñ Eneid. tertio. Bello armant equi bellum terra hospita portas. Sed tamẽ iidẽ olim curru sueti succedere. Spes ẽ pacis ait) q̃ in scortis: id est pueris aut puellis. pstituris quae scorta dicũtur: q. ut scortes. i. pelles arietinae subigi solent. Sic omne nomẽ strum si nõ est ppriũ mulieris apud nos utri est generis etiã si utrũq; sexũ cõnotet: ut scortũ & mãcipiũ. Et quae i plurali usitatoria seruiẽtia & ministeria pro seruis & ministris: atq; in cõuiuiis. i. cõmessatiõibus & ebrietatibus: q̃ ablatiuis hõestiore uocabulo conuiuia q, fint cõuiuẽdi gratia istituta quã a grecis sympo sia dicũtur. Igitur illos labor nõ erat isolutus. i. insuetus: & ob id durus ac difficilis nõ erat sed facilis: & ullus locus nõ erat asper: id est durus & inaccessus aut arduus. i. nimis altus & difficilis aut ullus hostis armatus ñ erat formidolosus. i. formidãdus plurimũ: uiris talibus. i. sic ab ineũte adolescẽtia istitutis. Virtus. s. eo℞ domuerãt oia. Sz maximũ certamẽ glie. i. quis eo℞ gloriosissime ageret: erat inter ipsos. Et sic qsq; ferire. i. feriebat hoc ẽ percutiebat hostẽ ascendere. i. ascẽdebat murum: & circunspici. i. circũspiciebat a ducibus & cæteris militibus dũ faceret tale facinus & pperare. i. properabant & putabant ea. s. circũspici & properare esse diuitias bonã famã: & magnam nobilitatẽ & erant auidi laudis & liberales. i. liberaliter largitores pecũiae & uolebãt gloriam ingẽtem esse sopple diuitias honestas Memorare possem. Curriculo percurrit ingentẽ Populi Romani uirtutẽ qua gloriam summã meruerant: additurus infortunium pter scriptorum penuriam qua laudis sue fama fraudati sunt: quod sic cecinit quarto carminũ Hora. Neq; si chartae sileãt qđ bene feceris. Mercedẽ tuleris. Quid foret Ilie mauortisq; puer si taciturnitas obstaret meritis iuidia romuli. Et paulopost. Dignum laude uirum musa uetat mori caelo musa beat. Et ode sequẽti. Paulum sepultae distet inertiae. Caelata uirtus &c. At contra dicit athenienses claros q, copiam scriptorũ habuerint. Ordo est. Eg[o] possem memorare. i. recitando ad memoriã reduc[e]re: in qbus locis populus Romãus fuderit parua manu [in] multitudine belligerãtium. Manus n. colle[ctio] [illegible] qis pro multitudine praesertim [m]anu oper[um] [illegible] rũ pstantia in dextera est [illegible] per gama dextra. Defendi po[ssent] [illegible] [d]extra fuissent. Et ideo dic[illegible] [illegible]riã

passim Hora. primo sermonũ accepit p multitudine poetarum: quibus etiã manus in usu est scribẽdo dicens. Multa poetarum ueniat manus: auxilioq; sit mihi &c. Copie autẽ sunt copiosi exercitus: in qua significatione nõ nisi necessitate metrica singulariter effert: ut Enei. ii. Respicio: & q̃ sit me circũ copia lustro: fuerit ergo parua mãu maximas copias hostium: ut in armenia: ubi Lucillus tigranem habentẽ exercitũ cẽtũ militum xii. milibus militum fudit & filiũ eius captiuũ in triũphũ duxit. Et in hispãia post mortẽ scipionũ duce Lucio Marcio marime copie penorũ caesae sunt auctore Liuio ad finem libri quinti decades tertio. Et possum memorare quas urbes mũitas natura: idest situ naturali Populus Romanus ceperit. i. expugnauerit & inuaserit: ut carthaginẽ nouã in hispanias & terra & mari munitã auspicio & ductu P. Scipionis aphricani superioris. Et numantiã in eadẽ hispania: & oppidũ illud quod exploratiõe liguris cuiusdã marius excepisse dr̃ i iugurtha. Et innumeras alias memorare inq̃ possem: ni. i. nisi ea res. i. memoratio & recitatio uictoriarum Populus Romanus traheret nos lõgius ab icepto. i. ab instituto opere de Catilinae cõiuratione. Sed q̃q̃ Populus Romanus mira gessit minus tamẽ memorant eius gesta: & ita in obtẽtione famae & gloriae infoelix est: quia fortuna dominatur pfecto in omni re: quae. s. homini extra se sit quaerenda: ut in nomine pclaro in diuitiis: & iterdum in uictoriis. In bonis autem cũ nihil. Vnde in iugurthino dicturus est. Sed dux atq; imperator uitae mortaliũ animus est. quippe fortuna pbitatem: industriam: aliasq; bonas artes neq; dare neq; eripere cuiq̃ põt. Et Seneca epistola nonagesimanona. Errãt qui aut boni aliqd nobis aut mali iudicant tribuere fortunã. Valẽtior enim oi fortuna animus est. Et in utrãq; partẽ ipse res suas ducit: beateq; ac misere uitae sibi sit causa. At Cicero in libro de natura deorũ sic ait. At rem aũt ut red[d]ẽ iudiciũ hoc omniũ mortalium est fortunam a deo petendam a seipso sumẽ[dam] [a]m esse sapiẽtiã. Fortuna aũt ut scribit Lactantius li. iii. [ca]. xix. est accidẽtiũ rerum subitus atq; inopinatus [illegible] Simulachrum eius cũ copia & gubernaculo [fin]gunt tanq̃ haec opes tribuat & humanarum rerum regimen obtineat. Cui opiniõi Virgilius assẽtit fortunam omnipotentem uocans. Philosophus lib. ii. physico℞ ait. fortunã esse cãm p accidẽs. Cũ aũt nobis multa pter spem euenire uideantur: & homini quantumuis prudenti & sagaci multa in peius ruere & retrolabi. unde illud Eneidos

Scortum
Regula
Puerorum.
Conuiuia
Symposia.
Copie
Fortuna
Mãus

Ea: res cunctas ex libidine magis: q̃ ex uero cele-
brat: obscuratq;. Atheniẽsiũ res gestæ: sicuti ego
existimo: satis amplæ: magnificæq; fuer̃. Verũ ali-
q̃to minores: q̃ fama ferunt. Sed qa puenere ibi
scriptorũ magna ingẽia: p terrarũ orbẽ Atheniẽ-
siũ facta: p maximis celebrant. Ita eorũ q ea fecer̃
uirtus tãta habetur: q̃tũ uerbis ea potuere extol-
lere præclara ingẽia. At populo. Ro. nunq̃ ea co-
pia fuit: qa prudẽtissimus q̃sq; negociosus maxi-
me erat. Ingeniũ nemo sine corpore exercebat. op-
timus q̃sque facere: q̃ dicere: & sua ab aliis bñ
facta laudari: quam ipse aliorũ narrare malebat.
Igitur domi: militiæq; boni mores colebantur.
Cõcordia maxĩa: minima auaritia erat. Ius bo-
nũq; apud eos nõ legibus magis: q̃ natura uale-
bat. Iurgia: discordias: simultates cũ hostib⁹ exer-
cebãt. ciues cũ ciuib⁹ de uirtute certabãt. In sup-
pliciis deorũ magnifici: domi parci: in amicos fide-
les erãt. Duabus his artibus: audacia i bello: ubi
pax euenerat: æquitate: seq; réq; publicã curabãt.

secundo. Aspirat primo fortuna labori. Sed nihil inuitis fas quẽq̃ fidere diuis. ideo romani occulte il li potẽtie diuine qua p̃ter spẽ bona euenirẽt & mala arcerentur edẽ fortune dicauerũt. Vnde Plinius libro secũdo cap. vii. Toto quippe mũdo oĩbus locis oĩbusq; horis omniũ uocibus fortuna inuocatur: & una nominatur: accusatur: una agitur rea: una cogitatur: sola laudatur: sola arguitur: & cũ cõuitiis colitur: uolubilisq; a plerisq; etiam & ceca existimata: uaga inconstans: incerta: uaria indignorũq; fautrix: huic oĩa expẽsa huic ferũtur accepta: & in tota ratione mortalium sola utrãq; paginã facit: adeoq; obnoxii sumus fortis: ut sors ipsa p deo fit: q deus probatur incertus. Vnde Iuuẽalis. Sed nos. Te facimus fortũa deam. Et alibi. Si fortũa uolet fies de rhetore cõsul. Si uolet hæc eadẽ fies de cõsule rhetor. unde ẽ qa uarius rerũ extra nos positarum euẽtus dicit auctor noster q in oĩ re dominatur: intellige ut dixit externa: qa sermones accipiẽdi sunt secundũ materiã subiectã auctore philosopho. hic aũt dictũ suũ pbaturus est p famã & gloriã quã ex bene factis romani minus q̃ græci circa culpã suã fortuna ita uolẽte obtinuerũt. Ea s. fortuna celebrat. i. celebres & ut dicũt nobiles ac famosas reddit: & obscurat. i. ignobiles reddit: cũctas res magis ex libidine. i. inordinata uolũtate sua q ex uero. s. iudicio: ex merito uniuscuiusq;. Vnde Maro in opusculo de fortuna. Fortuna imeritos auget honoribus. Iustos illa uiros pauperie grauat. Indignos eandẽ diuitiis beat. Hæc aufert iuuenes & retinet senes. Iniusto arbitrio tẽpora diuidẽs. Qd̃ dignis adimit trãsit ad ipios. Nec discrimen hẽt recta ue iudicat. Incõstãs fragilis pfida lubrica. Nec quos clarificat ppetuo fouet. Nec quos deseruit ppetuo premit. Quia ut dicit Boetius in hoc solo est cõstãs q semp inconstãs: uerũ qa de fortũa satis diximus ordine psequimur. Res geste atheniẽsiũ. i. atheniensibus fuere sicut ego existimo in quo se cãdidũ & minime inuidũ ostẽdit satis ample & magnifice uerũ fuer̃ aliquãto minores q̃ ferunt fama: sed quia magna igenia scriptorũ ut historiographorũ iter quos est præcipuus thucidides prouenere. i. sponte nata sunt ibi. s. athenis facta atheniẽsiũ celebrantur p orbẽ terrarũ: pro maximis. i. tãq̃ fuissent maxĩa. Ita uirtus eorũ q fecere ea habetur tãta q̃tũ pclara igenia potere extollere ea. s. facta eorũ uerbis. s. scriptis. Sed ea copia. i. abũdãtia scriptorũ nũq̃ fuit Populo Romano: cũm honestã affert ne id ignauie eis detur dicens qa prudẽtissimus q̃sq;. i. qlibet prudẽti igenio pditus: erat negociosus. i. operosus. Nemo exercebat ingeniũ sine corpe. i. speculatiue sciẽtie se dabat sine praxi. i. sine opatiõe: nec cõtẽplatiue uite omissa penitus actiua: optimus quisq;. i. oĩs sũmopere bonus: malebat. i. magis uolebat facere. s. bene & pclare q̃ dicere & bene facta sua laudari ab aliis: q̃ ipse narrare. s. cũ laude supple bene facta aliorũ. Igitur. i. & ideo: boni mores colebantur: domi. i. in ciuitate tpe pacis: & militie. i. in tpe belli. Cõcordia erat supple inter eos maxima. Liuius tamen ciuitatẽ romanã ubi ab initiis maxime seditiosam ostẽdit ubi cessionẽ i mõtẽ sacrum describit & totiens motam legem agrariã: totq; plebeiorum i patricios factiones auaritia erat minima: id quoq; primordiis orbis dat Liuius dicens in præfactione pria. Cæterũ aut me amor negocii suscepti fallit: aut nulla unq̃ respu. nec maior: nec sanctior: nec bonis exemplis ditior fuit: nec inquã tam sero auaritia luxuriaq; immigrauerãt. nec ubi tantus ac tandiu paupertati ac parsimonie bonos fuerit: adeo quanto rerum minus: tãto minus cupiditatis erat. Nuper diuitie auaritiã: & abũdantes uoluptates desideriũ per luxũ atq; libidinẽ pereundi perdẽdiq; oĩa inuexere. Hæc ille. Ius bonumq;. i. eqtas. nam iustitia est qua boni uiri dicimur. auctore Cicerone. ualebat apud eos non magis legibus scilicet scriptis quã natura: id est naturali lege: quam etiam apostolus in primo ad Rom. plurimos habuisse testatur. Vnde & Maro. in. viii. Eneidos uocat indigenas: id est priscos italicos gẽtem sine legibus equam. Ipsi exercebant iurgia: idest uerba obiurgatoria & increpatoria: & discordias dissentiones animorum: & simultates: idest factiões; cum hostibus: sed ciues certabant cum ciuibus de uirtute: id est quis eorum haberetur & esset optimus & ipsi erant magnifici: id est magnifice largi: in suppliciis: idest supplicationibus: quas rogationes: & processiones uulgo dicimus: & erant parci domi. id est in sumptu pprio & rei familiaris: & erant fideles: in: idest erga amicos: & curabant se & reipubli. his duabus artibus. scilicet audacia in bello. id est dum bella gerebant quia audaces fortuna iuuat: & equitate: ubi. idest tostea cum pax euenerat: quia finis belli gerendi: id est apud Ciceronem ut possumus in pace sine iniuria uiuere.

Supplicium.

Quarum rerum ego maxima documéta hæc habeo: quod in bello sæpius uindicatũ est in eos: qui contra imperium in hostem pugnauerant: quique tardius reuocati prælio excesserant: quã qui signa relinquere: aut pulsi loco cedere ausi erant: In pace uero beneficiis magis: quam metu: imperium agitabant: & accepta iniuria ignoscere: quam persequi malebant. Sed ubi labore atque iustitia Resp. creuit: reges magni bello domiti: nationes feræ: & populi ingentes ui subacti: Cartago æmula imperii Romani a stirpe interiit. cuncta maria: terraq; patebant: sæuire fortuna cœpit. Qui labores: pericula: dubias: atque asperas res facile tolerauerant: iis otiũ: diuitiæq; optandæ aliis: oneri miseriæq; fuere: Igitur cupido pecuniæ primo: deinde imperii creuit: ea quasi materies omnium malorum fuere. Nanq; auaritia fidem: probitatẽ: cæterasq; bonas artes subuertit. Pro his superbiam: crudelitatem: deos negligere: omnia uẽalia habere edocuit. Ambitio multos mortales falsos fieri subegit. Aliud clausum in pectore: aliud in ligua promptũ habere: amicitias: inimicitiasq; non ex re: sed ex cõmodo æstimare: magisq; uultũ: q̃ ĩgeniũ bonũ habere.

Quarum rerum. Probat quod dixerat coniectura quadam euidentissima dicens. Quarum rerum .s. q illis artibus se & rempu. curabant: ego habeo hæc maxima documenta q̃ uindicatum est. i. aduersum & sumpta uindicta in bello. i. tempore belli sæpius in eos qui pugnauerunt auiditate ulciscendi in hostem cõtra imperium .s. imperatoris exercitus: quem capitaneũ generalem uulgus appellat: quiq; id est qui reuocati .s. sono tube quo canebat receptui excesserãt prælio. i. dereliquerant prælium ubi excedo gratia præpositionis ablatiuo p̃ponitur sicut exeo & egredior ĩterdũ apud maronem. tardius. s. q̃ par erat aut q̃ iusserat ĩperator q̃ illi qui reliquerãt signa. i. uexilla sua: aut qui pulsi uirtute hostiũ ausi erant cedere. i. discedere loco: quẽ tutari iusserat ĩperator sub pena capitis. Et ita patet q in bello audaciam & equitatem seruabãt. audaciam hi qui cõtra edictũ impatoris postq̃ receptui causatũ fuerat a pugna non desistebãt: equitatem imperatores in eos grauius animaduertentes. In pace uero agitabãt imperium magis beneficiis q̃ metu malebant accepta iniuria. i. postq̃ acceperãt iniuriã: ignoscere. s. iniurio q̃ perseq eum. Sed ubi. Trãsit nunc ad decremẽta reipu. & uicia tẽporum suorum dicens. Sed ubi. i. postq̃ respu. creuit labor atq; iustitia priscorum rõanorum: & reges magni & tigranes rex armenie Mitridates rex põti. Iugurtha rex nũidie. Perses rex macedonie & similes: domiti sup. sunt a populo Romano bello & nationes fere subaudi omnes sup. sunt subacte & populi ingẽtes sunt subacti: ut scyte: traces: parthi: hispani: & reliqui fere. unde dicit Maro. Romãos rerum dominos. Et Iuuenalis. Et uictũ ulciscitur orbem quasi totum orbem uixerit. unde Iupiter ex alta cæli dum parte tuet. Nil nisi romanum quod tueat habet. Et Carthago emula imperii romani: quia fere par erat: & de imperio cũ roma certabat ut attestat Cicero in officiis. Vnde finxit Maro q Iuno prætendebat carthagini dare priciparum seu monarchiã dice[n]s de ea: hoc regnum de agentibus esse. Si qua facta sinant iam tum tenditq; fouetq;: interiit a stirpe: id est funditus: quia euersa est a Scipione aphricano m[in]ore: & cuncta maria & terre oia loca patebãt: id est aperta erant & peruia romanis: aut parebant romano imperio: fortuna. s. prius p̃spera cepit: id est icepit: sæuire: id est seuitiã & ferocitatẽ suam ostendere egre ferens tantum rerum successum: ac miscere. id est confundere omnia. Et his scilicet Romanis qui tolerauerant facile dum pararent imperium: labores: pericula: res dubias & asperas: ocium & diuitie optande: aliis scilicet populis fuere oneri. i. ad onus: & miserie. i. ad miseriã. i. cã oneris & miserie ut dictũ ẽ a Iuuenale Satyra. vi. Nunc patimur longe pacis mala sæuior armis. Luxuria ĩcubuit & uictũ ulciscitur orbem. Et primo cupido. id est cupiditas & auiditas pecunie creuit. Vnde idem Iuue. ibidem. Prima peregrinas obscena pecunia mores Intulit & turpi fregerunt secula luxu. Diuitie molles &c. Deĩde cupido imperii creuit. Et ea .s. duo uitia: fuere q̃si materies. i. fomites oĩum malorum q̃ deĩde secuta sũt. Nãq; auaritia subuertit fidẽ: p̃bitatẽ & cæteras bõas artis. i. artes. unde Eneid. iiii. Quid ñ mortalia pectora cogis Auri sacra fames. Et auaritia docuit p̃ his. s. artibus bõis: supbiã q̃ plurimorum ai: cũ rebus crescũt: crudelitatẽ q̃ ut ĩpẽt crudeles fiũt. negligere deos. i. religionẽ asp̃nari q̃ talia uetat. Et docuit hr̃e oĩa tã diuia q̃ hũana tã sacra q̃ p̃phana uẽalia: ut nũc hñt duos simõiacos uocat ecclesia a simõe mago & q oli ãbitus accusabãt. Ambitio q ẽ cupiditas bonorum & ĩpiorum subegit. i. latẽter egit & ĩpulit mltos mortalis fieri falsos. i. fallaces accipit .n. hic passiue: q trãslatio a rebus ut a nũmis sũptanã sicut res false. i. falsificate fallũt ĩcautos: ita hoies falsi. i. fallaces. Terẽtius ĩ andria passiue accepit dicẽs. Falsus es carine. i. deceptus ab opiniõe tua. Et docuit eos hr̃e aliud clausũ ĩ pectore: & aliud hr̃e prõptũ ĩ liga. i. aliud cogitare & aliud dicere: ut fecerat Catil. olim reg simulator. Vñ maro de sinone. Et ficto pectore fat. Et docuit estimar. i. app̃ciari: amicicias ñ ex re. i. ex merito cuiusq;: aut ut Ci. ĩ Lelio docet ex libero & naturali amore ex opinione uirtutis eius quẽ amamus & colimus orto: & similiter inimicitias nõ ex re. i. ex odio uitiorum: sed ex cõmodo. i. ex utilitate: q̃ (ut idẽ dicit Cice.) q̃dã perperã metiuntur amicitias: ut tãtũ q̃sq; diligẽdus sit q̃tũ est utilis & docuit habere magis uultũ bonũ q̃ ĩgeniũ bonũ.

Excedo.

Auaritia.

Hæc primo paulatim crescere: īterdū uindicari. Post: ubi contagio q̄si pestilētia inuasit: ciuitas est īmutata. imperium ex iustissimo atq; optimo: crudele: intolerandumq; factum est. Sed primo magis ambitio: quā auaritia animos hominum exercebat: qđ tamen uitiū propius uirtuti erat. Nam gloriam: honorē: imperiū: bonus: & ignauus æq; sibi exoptāt: Sed ille uera uia nitit: huic quia bonæ artes desunt: dolis atq; fallaciis contendit. Auaritia pecuniæ studium habet: quam nemo sapiens cōcupiuit. ea q̄si uenenis malis imbuta: corpus uirile: animūq; effœminat. Sēper īfinita: īsatiabilis ē. neq; copia: neq; inopia minuitur. Sed postq̄. L. Sylla: armis recepta Rep. bōis

Hæc scilicet duo uitia auaritia & ambitio crescere sup. cepant: aut crescere. i. crescebant primo: hoc est spōte nascebant paulatim. i. successiue & sensim: qa ut dixi ex Iuuenale. Nemo repēte fuit turpissimus: interdum non crescebant modo: sed uendicari. i. uē dicabantur. i. usurpabantur & ultro inuitabātur ab eis: sunt qui legāt uindicari: id est uindicabantur: hoc est ꝓpter uindictam reprimebantur interdum: qđ minus procedere uideretur aliis quasi inuat quod postea longo tempore Iuuenalis dixit Satyra prima. Nil erit ulterius quod nostris moribus addat. Posteritas. eadem cupient facientq; minores. Omne in præcipiti uitium stetit quasi dicat in altissimo: ita ut altius crescere nequeat. Verūtamen optime coheret sentētia nam dicere uult ea uitia primo quidem cum quodam timore uindictæ creuisse: sed postea etiam sine timore inducta uidetur dixit primo: & addit: post ubi: id est postea q̄ cō tagio: id est contaminatio malorum quasi ex contactu sicut oues inficiuntur. Vnde illud in Bucco lib. Nec mala uicini pecoris contagia ledent. ubi scimus ꝙ dicitur hæc contagio hæc contages & hoc contagium. sed contagio frequentius in singulari & contagia in plurali Cicero tamen secundo officiorum. contagionibus dixit. Producunt autem secundam. unde Iuuenalis. dabit hæc cōtagio labem. Et dedit in plures & cetera inuasit. s. ciuitatem: quasi pestilentia quæ inficit inter se cōuersantes: ciuitas est immutata: id est ex optimis moribus in pessimos. Et imperium est factū ex iustissimo atq; optimo: quia ut dixi ex Cicero: fuerat potius præsidium orbis q̄ imperium: crudele & intolerandum ut sub sylla & aliis tyrannis. Sed ambitio exercebat primo magis aīos hominum q̄ auaritia: ideo propter imperium pecuniam exigebant: non propter pecuniam imperia: quod tamen uitium ambitionis erat propius uirtuti: id est ad uirtutem. uidelicet fortitudinem & magnitudinem animi accedens. unde Cicero auctore id molestius ferendum est ꝙ ut quisq; excellentissimo est ingenio & animo inuictissimo: ita ad dominationem maxime procliuis. Vnde dictum uolunt ab euripide. Si uiolandū est ius regnandi gratia uiolandum est. aliis in rebus pietatem colas: quam sententiam Cicero iniquissimam & perniciosissimā cēset offi. iii. Probat auctor ambitionem propius esse uirtuti q̄ auaritiam dicēs. Nam bonus. id est fortis ac strennuus & ignauus: id est inutilis ad laborem sine industria deses: exoptant sibi æq;: id est equaliter imperium: sed ille scilicet bonus utitur uera uia: q̄ id est decenti medio ad ipsum. hic scilicet ignauus:

Conta gio
Conta gium
Conta ges.

id est quia bone artes desunt. contendit scilicet uenire ad imperium dolis atq; fallaciis. Auaritia autem ad uirtutem non accedit: quia habet studium pecuniæ quam nemo sapiens concupiuit. Ea scilicet auaritia imbuta. i. tīcta & illita uenenis malis. i. nociuis: quia sunt uenena etiam medicamentis apta effeminat. i. mollificat & flaccidū ac muliebre facit corpus & animum uirilē: ꝓpterea ꝙ hō intētus lucro pecuniario corpus suū negligit: quocirca uulgo: surdidus dicit: sicut splēdide epulatus lautus: de hoc loco habētur plurima apud Aulum Gellium lib. iii. c. i. ut tangā. Et ea sup. est infinita & insatiabilis: neq; minuit copia neq; iopia: quia ut dicit Sene. Tā deest auro quod habet q̄ qđ non habet: propterea ꝙ (ut dicit Flaccus) q̄rit & inuētis miser abstinet & timet uti. Et ideo dicit Ecclesiastici. v. Auarus nō implebitur pecunia. Iuxta quod est uerbum Iuue. sepe citatum. Crescit amor nummi: quantum ipsa pecūia crescit. Et illud Nasonis primo fastoꝝ. Creuerunt & opes & opum furiosa cupido. Et cum possideant plurima plura petunt. Quia uero auarus ut dixi fit flaccidus & sordidus unius pecūie curam habens. ideo dicit ꝙ etiā corpus effeminat auaritia: ut Salustius inqt phauorinus dicto loco apud Aulum Gellium odio auaritie plusq̄ potuit eā criminatus est. ꝙ autem auaritiā oderit: patet ex ode horatiana. Nullus argento color est auaris Abdito terris inimice lamne Crispe Salusti nisi temperato splendeat usu. uocat. n. inimicū lamne id est lamne hoc est masse auree aut argentee non percusse: quia nummorum usus maluit. Hortatius putat auarum maxime stultum. Ecclesiasticus scelestissimum dicens Ecclesiastici. x. Auaro nihil est scelestius. Nec immerito nec sibi nec alteri bene uult: & unde cū plus pecuniam quam deum aut se aut proximum amet. Dicit apostolus ꝙ esse auarum est idolorum seruitus. Ephe. v. Et quia plurime cedes propter pecuniam fiunt: uocat eam Iuuenilis: funestam. Et si funesta pecunia templo. Nondum habitas. & Virgilius. auri famē sacram: id est execrabilem: dicens Eneidos tertius. Quid non mortalia pectora cogis. Auri sacra fames. Sed ad reliqua. Sed postquam Lucius Sylla. de hoc satis supra dixi: quomodo eius exemplum plurimi imitati sint: & quomodo bona uictoria q̄ contra mariū obtinerat abusus fit. Vnde offi. ii. dicit Cicero: ꝙ post Sylle uictoriā desitum est uideri quicq̄ in socios iniquum cū extitisset etiam in ciues tanta crudelitas: ergo inqt in illo secuta est honestam causam: non honesta uictoria. Est enim ausus dicere hasta posita cū bona

Auaritie detestatio.

in foro uenderet & bonoꝝ uirorū & locupletū: & certe ciuium prædam suā se uēdere. Secutus est(.s. Cesar) qui in causa impia uictoria etiā sedior e: non solum singulorum ciuiū bona publicaret: sed uniuersas prouincias regionesq̧ uno calamitatis genere compræhenderet. Sed quia Cicero in manibus est persequamur ordinē.

causam corruptorū morū dicēs. Accedebat.i.adiiciebaꝭ aut addebaꝭ: huc.i.ad hæc facinora exēplo Sylle accepta: q̧ Lucius Sylla habuerat.i. tractauerat exercitū quem ductauerat.i.cuius dux fuerat in asia (aliter si itelligaꝭ ipsum roma illuc duxisse diceret in asiam) cōtra morem.i. instituta maiorum .i. priscorum impatorū luxuriose.i. luxu & deliriis īdulgēt ē & nimis liberaliter.i.licēter & indulgenter q̄liter liberos hoīes tractamus: unde cēturiōi dabaꝭ in ciues nō baculus ferreus aut ligneus: sed uite raptus: poterāt m̄ impatores: imo debebāt in luxuriosos & desides aiaduertere: eā aūt diligētiā adhibuerat Sylla: quo.i.ad eū finē ut faceret sibi exercitum fidū.i.fidelē & acceptū .i. beniuolū & gratū. Loca amena & uoluptuaria.i.uoluptatē afferentia: mollierant.i. molles & eneruos seu effeminatos effecerāt

Sed postquam Lucius Sylla dictator crudelissimus: habuit ex bonis initiis malos euentus & hoc republica recepta .s. e manibus marianoꝝ nobilitatē romanā cū republica delere meditātiū: armis s. ipsius Sylle sunt qui legūt Lucii Sylle & respublica ut sit sed postq̄ respublica ē recepta.s.in libertatē at mis Lucii Sylle ipa habuit ex bōis intiis malos euentus id est exitus: qa in tyrānidā redacta est: q̄ lectio mō sit uerior mihi certe cōcinnior uideꝭ. Cæterū ut sub side rudiū memineri.

initiis malos euentus habuit: rape oēs: trahere domū alius: alius agros cupere neq̧ modū: neq̧ modestiā uictores hr̄e. fœda: crudeliaq̧ in ciuis facinora facere. Huc accedebat qd̄. L. Sylla exercitū: quē ductauerat in Asia: quo sibi fidū faceret: contra morem maiorum: luxuriose: nimisq̧ liberaliter habuerat. Loca amœna: uoluptaria: facile in otio feroces militū animos molliuerāt. Ibi primū isueuit exercitus Populi Roma. amare: potare: signa: tabulas pictas: uasa cœlata mirati: ea priuati ac publice rape: delubra spoliare: sacra: pfanaq̧ oia polluere. Igiꝭ hi milites: postquam uictoriam sunt adepti: nihil reliqui uictis fecere. Quippe secūdæ res sapiētiū aios fatigāt: nedū illi corruptis moribus uictoriæ tēperarēt. Postquā diuitiæ honori esse cœpe: & eas gloria:

Recipio Recipeꝭ ut notū est iterū cape sed id uarie fit: ita ut iterdū uideaꝭ quasi excipere: ut sit tibi oia bona mea aut dederim aut destinauerim & deīde unius tabelle pulchritudine captus eā mihi excipiā & reseruē: elegāter dicā eā recepisse: ut dicit Aulus Gellius. Interdū polliceri: sed quasi rēnegatā & reiectā: ut quam prius obeūdā capere noluerim postea recipiā. Interdū in locū tutiorē redire: qd̄ tractū est a militibus qui cū castra tenuerint priusq̄ exirēt in aciē hostiū. cū signo dato in eadē redeūt sese recipere dicūtur. Inde canere receptui est tubarū lituorū aut cornuū seu tibiarū cantu significare militibus: ut a pugna in castra aut menia redeāt quod cū sit finis imponitur pugne: quocirca transfertur ut sit cuilibet actui periculoso pſertim finem imponere. Et quia proprie est iterum capere recepimus debita a nobis prestita & ablata aut periculis erepta.

Accipio Accipimus autem ab aliquo nobis oblata ut litteras & donaria.

Sumo Sumimus p nos etiā nullo porrigente.

Euentus Notet pterea puer euētus etiā in plurari dici sicut euenta: quis id ualla neget. ut hic. & Enei. vi. Cecosq̧ uolutat. Euētus animo secū. Et Tul. lib. i. de ora. Varios euentus orationis expectationēq̧ hominum ptimescit. Sed canamus & nos receptui. Oēs sup. ceperāt rapere: aut p regulā suprapositā. Omnes rapere.i.rapiebant: oēs trahere.i.trahebant ad se: aliu. cupere.i.cupiebat domū alius agros & uictores.s. hastiū aut uoti competes: neq̧ habere.i.habebant modū.i.mensurā aut rationē: neq̧ modestiā.i.temperamentum: facere.i.faciebant facinora feda.i.turpia & abominabilia & crudelia: qa innocuos trucidauerūt: aut pscripserūt & plurimos spoliauerūt. Huc accedebat: ondit & aliā

facile i ocio.i.in cessatiōe: aios militū feroces.s.prius. Exercitus populi rom. isueuit primū ibi.s. in asia sub Sylla: amare.s.scorta: potare.i.bibere imodice: & mirari signa.s. ad uiuū exculpta tabolas pictas: & uasa.s. escaria & poculēta: celata.i.sculpturas habentia. Vn̄ ē illud in buc. Tibi pocula ponā fagina: celatū diuini opus alchimedontis. Et in Satyra Iuue. Et stātē extra pocula caprū & Populus Ro. isueuit primū ibi rape ea.s.uasa & oblectamēta reliq̄ priuati .i.in occulto: aut potius a priuatis & publice: id est manifeste aut e republi. ut e templis: & spoliare delubra: id est templa in quibus sunt simulachra deorum (seruatur regula elegantie qua multa infinita referuntur ad unum finitum insueuit) & polluere: id est cōtaminare & incestare omnia sacra & prophana: id est non sacra quæ procul sint a phano id est ede sacra. Igitur hi: id est huiusmodi sic instituti milites Syllani: postquā adepti sunt uictoriam contra marianos nihil reliqui: id est relicti fecere: id est nihil penitus dereliquerunt uictis. Quippe: quia certe res secunde: id est pspere fatigant: id est tentant & afficiunt molestia animos sapientum: qa ne sapientes quidem facile moderantur uictorie lete: nedum: id est ne dicā q̧ illi corruptis moribus: id est habentes mores corruptos temperarēt: id est moderarenꭍ uictorie ubi eleganter ponit nedū: qa sine particula uetumetiam ac simili: ponitur secundo loco cū re minori. Postq̄ diuitie cepere esse honori. Vnde Oui. fasti. i. In p̄cio præciū nunc est: dat census honores. Cēsus amicitias pauper ubiq̧ iacet. Et Iuue. Saty. i. Quādo quidē inter nos sanctissima diuitiarū maiestas. Et alibi. Haud facile emergūt

Nedū.

quorũ uirtutibus obstat. Res angustã domi. Et rursus. Quantum quisq; sua nũmorum spectat in arca. tantum habet & fidei. Et Flaccus in epistolis. Et genus & mores regina pecunia donat. Et bene nũmatũ decorant suadela uenusq;. Et postquã gloria imperium & potẽtia sequæbãtur eas scilicet diuitias: quia

terri urbium: ita ut singule castella aut urbes uideãtur: aut ita sumptuose ut in urbibus solẽt: & uisere: id est postea ursum ire aut uidere templa: id est edes ad contemplanda diuina institutas: deorũ: id est diis consecrata: quæ maiores nostri: id est prisci romani appositorie: mortales: id est homines reli-

imperium: potentia sequæbantur: hebescere uirtus: paupertas: probro haberi: inocentia pro maleuolentia duci cœpit. Igitur ex diuitiis iuuentutẽ luxuria; atq; auaritia cũ superbia inuasere: rapere: consumere: sua paruipendere: alienã cupere. pudorem: pudicitiam: diuinã: atq; humana promiscua; nil pensi: neq; moderati habere. Operæprætiũ est: cum domos atq; uillas cognoueris: in urbium modum ædificatas: uisere templa deorum: quæ nostri maiores religiosissimi mortales fecere. Verum illi delubra: deorum pietate: domus suas gloria decorabant: neq; uictis quidam: præter iniuriæ licẽtiã eripiebãt. At hi cõtra ignauissimi homines: p summũ scelus oĩa ea sociis adimere: quæ fortissimi uiri uictores reliquerãt: proinde quasi iniuriam facere: id demũ esset imperio uti.

pecuniæ omnia parent ac parent: uirtus cœpit hebescere: id est esse hebes & paupertas cœpit haberi probro: id ẽ ad dedecus & opprobium: cum tamen sit munus deorum. Vnde de ea Lucanus. Et numera nondum intellecta deum: & innocẽtia cepit duci. i. reputari pro malicia: quia cum malis nõ conspirabat: aut aliquid sceleris confecit: dicebatur ab eis maliuolus dissimulator. Vnde de iusto Sap. ii. Grauis est nobis etiam ad uidendum. quoniam dissimilis est aliis uita illius. & Horatius ser. i. satyra. iii. Hic fugit omnes insidias nulliq; malo latus obdit apertum. Cũ genus hoc inter uitæ uersetur ubi acris. Inuidiæ atq; uigent ubi crimina pro bene sano ac non incauto fictum astutũq; uocamus. Igitur ex diuitiis: id est post diuitias: luxuria atq; auaricia inuasere una: id est pariter cum superbia iuuentutẽ scilicet romanã: & rapere consumere &c. inuaserũt: aut cœperũt aut rapere: id est rapiebant: aliena consumere: id est cõsumebant omnia paruipendere: id paruipendebant sua. i. ppria bona & cupe. i. cupiebãt aliena: & habere. i. habebãt pudorẽ scilicet ai & pudicitiã corporis diuina atq; humana pmiscua. i. cõfusa & sine discretione: & hre: id est habebant nihil pensi: id est considerati: & nihil moderati: id est moderate facti.

giosissimi (ubi frustra quidam addunt uiri) fecere quasi dicat quantũ discriminis sit inter tẽpla tam humilia & modica & edificia priuata tã superba atq; magnifica & a priuatis istructa. Vñ Flaccus car. iii. Delicta maiorum immeritus lues. Romãe donec templa refeceris. Edesq; labentes deorum: & feda nigro simulachra fumo &c. ne tamẽ uitio dare uideatur antiquis quod talia extruxerant: additur uerum: id est sed illi. s. maiores nostri decorabãt scilicet exornabãt delubra: id ẽ phana deo℞ in qbus esset simulachrũ delubratum: id est decorticatũ quia ex ligno tunc erant idola seu deorum simulachra usq; ad asiam deuictam Numa tamen (ut Eusebius de præparatiõe euam. asserit clementem dixisse) more mosaico nullum simulachrum in templo eẽ uoluit. Plutarchus quoq; ait. Ex ligno prisca deorum simulachra fieri solita. Nam lapidem rem duram & inanimam in deorum effigiem celare nolebant. Aurum uero & argentum infecunde terre colores putabant. Plato uero in legibus ait. Terra & uesta deorum est habitatio. Nemo igitur ex iis ceteris diis simulachra faciat. Aurum autẽ & argentum inuidiosa possessio est. Ebur animã deposuit: ideoq; ad simulachra deorum ineptum est: Es & ferrum belli sunt instrumenta. hæc illi decorabãt iniquam omni pietate: id est latria & cultu pio. Est autẽ pietas fundamentum omniũ uirtutum: & (ut inquit Cice. pro plantio) proprieq; capitur pro debita obseruantia in deos & parentes: quæ religio dicitur. Et decorabant domos suas scilicet priuatas: gloria scilicet rerum bene gestarũ per se aut per maiores: quorum imagines in stẽmate habebant. Neq; eripiebant uictis quicquã præter licentiã iniurie: quia illis arma naues equos & sim[...] auferebãt: & iterdũ mœnia diruebãt ne it[...] rebellẽt: sic tributaria facta [...] Athi. s. nostri seculi ho[...] [...]tes ignauissimi adimere [...] abstulerũt [...] uictores [...] hostibus. Proinde [...] perinde [...] imperio.

Delubra

Simulachra

Pietas

Operæprecium est &c. ex comparatione priscorum docet quantum immutati ac deprauati sint mores. prisci enim delubra deorum omni pietate decorabant & domos suas priuatas gloria nõ luxu superbo: at huius seculi iquit homines domos suas: ita magnifice & sumptuose extruunt: ut montes subuertant & maria consternunt & templa deorum aut neglig[...] spolient. Præterea maiores solebant uictis [...] ter arma & cetera belli fomenta ad[...] Cice. docet solebãt uictarum na[...] ita ut totius orbis præsidiũ po[...] ruerit dici at recẽtiores etiã soc[...] facultatibus spoliã[...]. O[...] est utile & dign[...] factu: utpote h[...] merce[...] re. i. laboris & opationis cũ [...] [...]gnoueris. i. qs cognouerit domos scilicet priuatas [...] atq; uillas: id est edificia i agris edificata: i mo[...]

b

Nam quid ea memorem quæ nisi iis qui uidere: nemini credibilia sunt: a priuatis cōpluribus subuersos mōtes: Maria cōstrata esse: quibus mihi uidentur ludibrio fuisse diuitiæ: quippe quas honeste licebat habere: abuti per turpitudinem properabant. Sed libido stupri: ganeæ: cæteriq; cultus non minor incesserat: uiros pati muliebria: mulieres pudicitiam in propatulo habere. Vescē di caussa terra: mariq; omnia exquirere: dormire prius: quam somni cupido esset: non famem: aut sitim: neq; frigus: neq; lassitudinem opperiri: sed ea omnia luxu ante capere. Hæc iuuētutem: ubi familiares opes defecerant: ad facinora incendebant. Animus imbutus malis artibus: haud facile libidinibus carebat. eo profusius omnibus modis quæstui atq; sumptui deditus erat. In tāta itaq; tamq; corrupta ciuitate: Catilina: id quod factu facilimum erat: omniū flagitiorū: atq; facinorum circum se: tanquā stipatorum cateruas habebat.

Nam quid memorem ea scilicet facinora libidinosa romanorum: quæ nemini sunt credibilia: nisi iis qui uidere: supple ea: uidelicet montis: id est mōtes esse subuersos: id est resolutos in planitiem a compluribus: id est plusculis priuatis scilicet regno & principatu: & maria esse cōstrata: id est oppleta terra illa ad edificia facienda: ut fecerat lucullus neapoli. ubi edificia in media usq; maria porrigebat: unde in luxū romanorum dicit sic Hora. car. li. Iam pauca aratro iugera regie. Moles relinquent undiq; latius. Extenta uisentur lucrino. Stagna lacu. & lib. iii. Contracta pisces equora sentiūt. Iactis i altum molibus: id est maximis edificiis. Consimile fecisse dicitur xerxes a quo uelificatus athos: quibus scilicet ciuibus romanis diuitie uidentur fuisse ludibrio id est ad ludibrium & irrisionem ut in egypto pyramidū extructoribus: quippe: id est quia ipsi properabant abuti diuitiis per turpitudinem: id est luxuriam: quas licebat hrē: id est possidere honeste. Sed libido stupri. censet non sola edificandi luxuriosa magnificentia peccare sui seculi romanos: sed aliis & fere uitiis dictos. Sed cū summa essent libido in extruendis edificiis: non minor: immo equalis libido stupri: id est luxurie uenerisillicite: ut cum uiduis uirginibus: aut etiam scortis & ganee: id est luxuriose & gulose uite in ganeis & lupanaribus que sunt lustra meretricum & gula perditorum: & ceteri. id est consimilis: cultus: id est indulgentie & mollis uitæ i qua quis fouetur & colitur indulgenter non decenter: nam decēs cultus nō meretur uituperari: incesserat: id est inuaserat romanos ut uiros pati muliebria: id est subagitari more mulierum. ut pathici solent a pediconibus. de quibus dicit paulus Roma. id est Masculi relicto naturali usu femine exarcerunt in desideriis suis in inuicem masculi in masculos turpitudinem operātes & mercedem quā oportuit erroris sui in semetipsis recipientes &c. Et mulieres habere pudicitiā: id est castitatem cōiugalem [illegible] id est omnibus expositam q̄si in p[illegible] casta sit quā nemo petiuit su[illegible] exquirere omnia terra & m[illegible] propter gulam & dorm[illegible] [illegible] cupido somni esset no[illegible] expectare (sed [illegible] expectanda.

pectare uenit. Est enim expectare frequenter extra aspicere: hoc est exire & inspicere an desideratus ueniat: opperimur autem qualiacunq; & in omnibus his: aut ponitur infinitiuus pro imperfecto ut sit opperiri pro operiebantur: aut intelligitur: operantis aut quod potissimū hic dicaid hæc infinita reddūt suppositū illi uerbo q̄ ualerat: nam ut dicamus sic libido nō opperiri & non placeret quia dicendū esset libido non opperiendi &c. pergamus ergo: ut accepimus: bibendi neq; frigus: id est appetitum: famē: id est esuriem: non opperiri sitim: id est appetitum) se calefaciendi: neq; lassitudinem: id est fatigationem & appetitum se reponendi & quiescendi: sed ante capere: id est preoccupare omnia hæc luxu: id est luxuriosa uita & libidinosa atq; indulgenti sibi. uorabant enī cibos gulam prouocantes priusquā famerent: potabāt priusquā sitirēt: dormitabāt priusquā somnus eos inuaderet: calefaciebant se priusquam frigerent: recubabant ut requiescere uolētes: solēt priusquā lassi eēnt. Hæc autē. i. huiusmodi uite perdite: incēdebāt iuuentutem. i. iuuenes romanos ubi opes. i. facultates: fortune: diuitie: familiares. i. domestice & ex patrimonio collecte defecerāt: ad facinora: scilicet turpia: ut potest ad rapinas & furta ac sacrilegia. Nam animus imbutus id est a primis annis institutus malis artibus. i. exercitiis perdite uite haud. i. nō: facile. i. difficile carebat: immo non carebat: sed indulgebat libidinibus: & eo. i. ppterea propter libidinem animus cuiuslibet erat deditus. i. penitus addictus & indulgēs. pfusius. i. abūdātius: quæstui. i. acquisitioni: rerū oībus modis. s. p phas & nephas: qa ut Iuue. lōge post dixit. Vn̄ habeas querit nemo. s. op; habere atq; sūptui. i. absūptiōi & expēsiōi rer: sūptus qdē erat prior i intētiōe. s. posterior in executiōe: un̄ rei geste [illegible] seruat.

Narrāta itaq; Venit tādē ad catiline facinora [illegible] narrāda dicēs. Catilina habebat [illegible] corrupta ciuitate. i. multitudie [illegible] (id q: era facilai. qres erat [illegible]) cateruas. i. turmas comitiuas [illegible] facinorosorū. i. malefactorū q [illegible] & facinora cōmiserat (ut q flagitio[illegible] [illegible] gant: sed ois non addit supe. [illegible]) circum se tanquā stipatorū: id est dense cōcomitantiū satellitū tractum est a stupa qua naues stipantur.

subuersos
constrata
Lucullus fecerat Neapoli edificia
ludibrio
Ganee
indulgentia
Pedicones
in propatulo
Expectare.

Nam quicūq̄ existens ipudicus: id est habens pudi citiam in ꝓpatulo adulter & ganeo: id est ganearū frequentator: laceraverat: id est dilapidauerat: bona patria: id est patrimoniū suū manu ꝑdigendo uētrem absumendo: & pene: id est cauda hoc est uirga uirili scortando. Reddenda autem sunt singula singulis. ut sit ipudicus

sanguinis ciuiū: illis enim īterfectis eorū bōa occupabant: aut quos lingua alebat periurium: quia produ cti testes peierabant pro ꝓcio: & postremo. id est denique ut tande oēs cōplectar: oēs quos flagitiū. i. grande scelus. aut egestas cōtracta ex rerū suarū absumptione: aut animus cōscius. s. alicuius magni sceleris

Nam qcunq̄ ipudicus: adulter: ganeo: alea: manu: uetre penequ bona patria dissipauerat: qq̄ alienū æs grāde cōflauerat: quo flagitiū aut facinus redimeret. ꝑterea oēs undiq̄ paricidæ: sacrilegi: cōuicti iudiciis: aut ꝓfactis iudicium timētes. ad hoc quos manus atq̄ ligua: piurio aut ciuili sanguine alebat. postremo oēs: quos flagitium: egestas: conscius aius exagitabat: hi Catilinæ ꝓximi: familiaresq̄ erant. Quod siqs etiā a culpa uacuus in amicitiā eius iciderat: quotidiano usu atq̄ illecebris: facile par similisq̄ cæteris efficiebat. Sed maxime iuuenū uel adolescētiū familiaritates ap petebat: eorum animi molles & ætate fluxi: dolis haud difficulter capiebāt. Nā ut cuiusq̄ studiū ex ætate flagrabat: aliis scorta ꝑbeb. aliis canes. atq̄ equos mercari postrēo neq̄ sūptui neq̄ modestiæ suæ parceb: dū illos obnoxios: fidosq̄ sibi faceret

māu ut aleator & dissipator Ganeo uētre. Iuxta illud Iuue. Sed laudē siliquas occultus ganeo: & adulter pene. i. uiribus. Nam

Penis. penis cauda est unde Flagitium. offam penitam dixerunt ueteres. Et cum tria tantū premiserat additum est alea quæ māu iacitur: sicut priꝰ ad diderant raptus illic. Catilina raptus &c. Quiq̄: id est & q conflauerat. i. compegerat contraxerat grāde es alienum: id est debitū ex ere alieno: quo: id est ideo ut: uel quo e re alieno redimeret: id est piaret flagitium: id est peccatum enorme flagitatione & increpatiōe

exagitabat. i. extra trāquillitatē agitabat: & ita uexabat & torq̄bat morsu cōsciētię: hi iā oēs erāt ꝓximi & familiares Catil. qa si qs etiam uacuus. i. īmunis & abhorrens a culpa. i. adhuc īsons: inciderat. i. casu uenerat (Ea. n. est calamitas in amicitiis maxia q̄ amor ꝑdat iudiciū. Vn̄ amicos diligēus & diligiꝰ pusq̄ ꝑfecte nouerimꝰ. Pōt āt fieri ut bōus uir uidēs tot i familia Catiputaret i eo magnā eē ꝓstātiā aliq̄) i amicitiā eius. s. Catil. efficiebat facile parq̄ ꝑ. i. flis cæteris quotidiāo usu. i. ex cōsuetudie puerso rū: qa cū scō scūs eris & cū puerso puerteris atq̄ illecebris. i. allecti

ac flagris dignum: quod etiā uerbis ut periurio fit: aut facinus: id est factū aliquod insignis culpe: ut sunt parricidia & similia. Sane peccata redimebantur tunc pecunia: quia ut uisum est ante syllam non licebat occidere ciues romanos: nisi in crimine lese maiestatis: aut occupate dominatiōis: aut in seditiōe quæ legem non audit: ut brutus in liberos suos animaduertit: & ut cesi sunt gracchi. Proptie ergo dicit scriptura. Pctā tua elemosynis redime: qa redimere

Redimo est prætio aliquid delere si malum est: aut recuperare & liberare si bonum: unde redimitur captiui: & genus humanum redemptum est sanguine Christi: redimitur autem dum deletur peccatum. Vnde Iuue. Monstrum nulla uirtute redemptum a uitiis. Et componitur a re & emo interposito. d. uerbum autem principale horum suppositorum impudicus adulter &c. ponetur ibi. hi Catiline proximi & familiares erant: dicit ergo præterea: id est insuper præter iam dictos omnes parricide: id est occisores parentum aut cuiuscunq̄ affinis aut consanguinei: quia cum desit speciale uocabulum nihil prohibet

Parricida. ut dicit Quintillianus. generali: non eni: immo tus quo fratris occisor nominetur: nam fratricida usu non est. Vndiq̄: id est ex omni loco confluentes: oēs sacrilegi: id est rerum sacrarum aut de sacris locis ablatarū fures aut raptores: cōuicti scilicet de crimi nibus: & ita cōdenati iudiciis: aut iudicium. i. nō audētes cōparere corā iudice: ꝑ factis. i. ꝓpter facta sua scelera. Ad hoc præterea oēs sup. quos manus. s. facinorosa: alebat sanguine ciuili. i. ꝑ effusionē.

onibus atq̄ attrectatiōibus uitiosis & uitiosorum: uitia ē carnalia hn̄t illaqueādi uirtus oblectamēto suo illitū. Et ergo bn̄ cōsulit sapiēs Proue. i. Fili mi si te lactauerit pcōres ne aqesca eis. Si dixerit: uēi nobiscū īsidiemur sanguini: abscōdamus tēticulas cōtra inocētē frustra &c. Fili mi ne ambules cū eis: ꝓhibe pedē tuū a semitis eoꝵ. Pedes eī iloꝵ ad malū currūt & festināt: ut effundāt sanguinē. Sed Cati. appetebat maxie familiaritates adolescētiū: qa tales cum sint ipiti reꝵ facile seducūt i errorē. Vn̄ addit qa aieoꝵ. s. adolescētiū mobiles & fragiles & fluxi. i. fluētes etate q̄ cito decurrit: qa usq̄ ad seniū fluūt āni capiebant. i. iescabāt: irretiebāt: decipiebāt haud difficulter: imo facillime. Nā ut studium cuiusq̄ flagrabat ex etate: id est secundum quod queq̄ maxie producē uiderat: ꝑbere. i. ꝑbebat aliis scorta. i. ꝓstitutas aut exoletos qd̄ primū adolescētie uenenum est: & mercari. i. mercabat aliis canes atq̄ æquos. Vn de Comicus. Quod plerīq̄ oēs faciūt adolescētuli ut animū ad aliquod studiū adiūgāt: aut æquos alere: aut canes ad uenandū &c. Postremo neq̄ parcere. i. neq̄ parcebat: sumptui. i. impēdio & absumptiōi bonoꝵ: neq̄ modestie suæ quā qa nō seruabat uisus est illi non parcere. Aliter tamen non parcebat sumptui: & aliter nō parcebat modestie: qa sumptui nō parcebat: eo q̄ multū expendebat: modeste eum faciebat modestie aūt qa eā pertitebat: sicut nō parcimus uino qd̄ im modice bibimus & nō parcimus sanitati quam destruimus dū. i. dūmō faceret sibi adolescētes obnoxios. i. deuinctos q̄si ob cōnē noxā: fidos qa cōplices.

Scio fuisse nōnullos: q ita existimarēt iuuētutē: quæ domū Catilinæ frequētabat: parū hōeste pudicitiā habuisse. Sed ex aliis rebus magis: quā qđ cuiquā id cōpertū foret: hæc fama ualebat: Iam primū adolescēs Catilina: multa nefāda stupra fecerat cū uirgīe nobili: cū sacerdote Vestę: alia huiuscemodi cōtra ius: fasq̧. Postréo captus amore Aureliæ Orestille: cuius præter formā nihil unq̄ bōus laudauit: qđ ea: nubere illi dubitabat: timens priuignū adultū ætate: ꝑ certo creditur necato filio: uacuā domum scelestis nuptiis fecisse. Quæ quidē res mihi ī primis uidet̃ caussa fuisse facinoris maturādi: Nāq̧ aīus īpurus: diis: hominibusq̧ infestus: neq̧ uigiliis: neq̧ q̄etibus sedari poterat: ita cōscientia mentē exagitatā uastabat: Igit̃ color eius exsanguis: fœdi oculi: cit⁹ modo: mō tardus īcessus: prorsus ī facie: uultuq̧ uecordia ierat. Sed iuuētutē: q̄ (ut supra dixius) illexerat: multis modis mala facinora edocebat. ex illis testes: signatores falsos cōmodare: fidē: fortūas: pericula uilia habere. Post: ubi eorū famam: atq̧ pudorem attriuerat: maiora alia īperabat: si caussa

Scio inquit fuisse nōnullos qui existimarent: id est iudicarent & putarēt ita: uidelicet iuuētutē: id est frequētiā iuuenū: quæ frequētabat domū Catiline: habuisse pudicitiā .i. corporū suorū integritatem: & castitatē a turpi libidine: parū honeste .i. q̧ inuicē agerēt & paterētur turpia: sed hæc fama ualebat: id est uigebat magis ex aliis rebus scilicet īfamibus & nephādis per eos factis quā sup ple ut id foret cōpertū cuiquā .i. alicui qđ forte addit: ꝑpter aliquos nobiles qui in cōiuratiōe nō fuerant: & tamē familiares Catiline: aut quia hystorici est nihil affirmare quod compertū & exploratū nō habet. Catilina fecerat iā multa stupra nephāda pridē adolescens .i. ab eo tépoř quo fuerat adolescens. Struo iam & pridē diuisim: quia coniunctim secundū uallā desiderarēt uerbum persistētie & id ferre in presenti tempore cum uirgine: scilicet quadam nobili & cum sacerdote ueste: id est uirgine uestali: quā nephas erat attingere usq̧ adeo & uulgo deprehensam: uiua defoderet̃ in terram: quod & iliæ rhee matri romuli & remi supplicium illa tum dicunt. Quia autē præcipua castitas & religio erat in uestali: ideo multi eas quas ecclesia moniales appellat: uestales uocāt. Quomodo autē uestales capiebātur: & quibus parētibus nate & quā īntegro corpore: & ut amate postea dicebātur: & quo tēpore exire licebat. apud Gelliū latę repies li. i. ca. xii. Et fecerat alia hmōi contra ius scilicet humanū: fas .i. cōtra ius diuinū: qđ fatur ī pectoribus nostris. Postremo .i. demū post multa detestāda facinora & stupra captus fuit amore Aurelie orestile illius mulieris īfamis: cuius .s. mulieris orestille noīe: nihil .i. nullā ptē: & nullū factū: hoc est nihil penitus qđ illius quouis modo diceret̃: seu ut pars seu ut opus: bonus .s. uir .i. iustus & ꝓbatus laudauit unquā: q̄a nihil erat ī ea laudabile ꝑter formā .i. speciē & uenustatē corporis: quæ a foruo .i. calido sanguine cōciliat̃. qđ .i. q̄a: ea .s. orestila dubitabat .i. formidabat nubere illi scilicet Catiline: timēs priuignū .i. filiū Catiline: qui priuignus illi erat futurus: adultū .i. puectū etate: ipse Catilina credit̃ pro certo .i. pro re certa & cōperta: fecisse domū scilicet suā uacuā .i. expeditā & nihil impedimēti habentem: nuptiis scelestis: id est ad nuptias scelestas: & hoc filio scilicet proprio

Iā pridem. Vestalis

necato. Alii intelligunt de filio orestille ut illa filiū suum suūq̧ priuignum Catiline necarit: sed minus procedit: quia ꝑpter parricidiū illud si a muliere esset cōmissum Catilina non ita ągitaretur: ut sequitur. Quæ quidē res scilicet quod filium necauit: uidetur mihi fuisse causa maturandi: id est accelerādi sceleris scilicet coniurationis. Nam animus. scilicet Catiline īpurus: id est multis criminibus obnoxius: & infestus: id est uim inferens quantū posset diis & hominibus: neq̧ poterat sedari: id est tranquillari uigiliis neq̧ quietibus: ita .i. intantū cōscientia uexabat mentem excitā: id est prouocatā sceleribus. Igit̃ .i. & ideo color inerat in illo exanguis .i. subpallidus ut ex anguibus ē: oculi inerant fedi īcessus erat modo .i. interdū citus .i. uelox & modo .i. interdum tardus: & uecordia .i. īsania erat prorsus in facie & uultu eius. Sed iuuentutē redit ad corruptos a Catilina dicēs. Sed catilina ꝑter turpitudinē ꝓprie uite edocebat .i. apte docebat ita ut memoria tenerent iuuētutē .i. iuuenes ipsos: quā .i. quos illexerat .i. illecebris ad se attraxerat ut supra diximus: edocebat ī q̄t mala facinora .i. maleficia: multis modis & cōmodaf .i. cōmodabat: hoc est aptabat ex illis .s. iuuenibus: aut potius edocebat ex illis .s. quosdā cōmodare .i. exhibere sup. se testes falsos: & signatores .i. ut dicunt notarios .i. falsarios q de testamētis aut cōtractibus falsis testimoniū exhibebant & īstrumenta (ut dicunt) cōficiebant: & edocebat ex illis .i. quosdam illoꝝ habere fidē fortunas & pericula .i. quæcūq̧ euenire possent: uilia .i. nihil pendenda & cōtemnenda. Post: id est postmodum ubi: id est quando: uel postubi: id est postq̄ attriuerat .i. paulati absumpserat & ꝑdiderat famā atq̧ pudorem eoꝝ ipse imperabat alia facinora maiora: uidelicet more prædonū noctu grassari: si causa peccādi: id est occasio aliquē offendendi non suppetebat: id est non se exhibebat sufficientem in præsens id est si a nullo ledebantur etiam in minimo: nihilo minus ipe edocebat eos circūuenire: id est opprimere dolus & ardori: atq̧ iugulare: id est trucidare inciso iugulo: insontes: id est innocentes & inculpabiles: sicut sontes: id est nocentes aut prouocatores: scilicet: id est scire licet cur id fecerit: uidelicet ne manus talium torpescerent: id est fierent ignaue & pi-

gre per ocium:id est uacationem ab opere: aut poti us ideo faciebat hoc q animus eius erat malus atq crudelis:gratuito: id est suaptenatura sine præmio aut mercede.

tabatur:alios:id est aliquos ex illis seu quosdá(si de certis sibi poeta loquitur)eos autē quos sibi fidos nouerat:& tentare: id est tentabat & ex periebaé ali os.quorū adhuc dubia erar fides:&: id est docere. docebat opes.i.facultates, & oportūitates cōiuratio nis.i. faciende: quia rēpub. imparatá:& ita facilem pressu:& docebat ma gna pmia coniuratio nis: quæ obuenirent cōiuratis si rē perfece rint: Vbi.i. postquá ea quæ uoluit sūt sa tis explorata.i. rima ta & comperta: ipse cōuocat in unū .s. lo cum secretum omnes

peccandi in præsens minus suppetebat nihilo minus insontes: sicuti sontes circunuēire: iugulare: scilicet ne p otiū torpescerēt māus aut aius:gratuito potius malus: atq crudelis erat. His amicis: sociisq cōfisus Catilina: simul: quod æs alienū p omnes terras igens erat:& qd' pleriq Syllani milites largius suo usi:rapinarū & uictoriæ ueteris mēores:ciuile bellū exoptabát: oprimēde Reip. cōsiliū cæpit. In italia nullus exercitus erat. Cn. Pompeius in extrēis terris bellū gerebat. ipsi cōsulatū petēdi magna spes. Senatus nihil sane itētus:tutæ:trāquillæq res oēs. Sed ea prsus opportuna Catilinæ uidebaé. Igitur circiter caledas Iunias. L. Cæsare:&. G. Figulo cōsulibus:primo singulos appellaé:hortari alios:alios tētare:opes suas: iparatá Remp. magna pmia cōiuratiōis docere. Vbi satis explorata sunt quæ uoluit: in unū oēs cōuocat:qbus maxima necessitudo & plutimū audaciæ icrat:eo omnes cōuenere senatorii ordinis. P. Lentulus Sura. P. Antronius. L. Cassius Longinus. C. Cethegus. P. & Seruius Sylle Seruii filii. L. Vargūteius. Q. Annius. M. Porcius Lecca. L. Bestia. Q. curius. Præterea ex Equæstri ordine. M. Fuluius nobilior. L. Statilius. P. Gabinius Capito. C. Cornelius. Ad hoc multi ex colōiis & municipiis domi nobiles erát. Præterea com-

Hic amicis. Properat ad cōiurationē describendá dicēs, Catilina confisus:id est fretus & munitus: & fidem habens in his: id est hmōi seu talibus: hoc est tá perditis amicis & sociis simul: id est insuper: q: id est quia es alienum: id est debitum cōtractū ob es alienū mutuo ex cōtractu sumptū erat p omnes terras: id est regiones romái impiii & quá:id est quia:milites syllani: id est qui sub sylla idulgēter ut uisū est militauerant: usi: id est postquá usi fuerát: largius scilicet q decuerat: suo id est rebꝰ suis existētes memores rapinarum supple ueterum quas sub sylla fecerant: & uictorie ueteris: quá contra marinos obtentam in turpem exitum uerterant: exoptabant bellum ciuile. Catilina iq accepit .s. ab opportunitate oblata sibi:cōsiliū reipub. opprimēde.i. ut opprimat rēpublicam. Nullus exercitus erat supple iá in italia: quia Cneus Pompeius scilicet magnus qui postea bellú ciuile cōtra Cæsarē infeliciter gessit:gerebat tū bellum i extremis terris idiá uersus contra Tigranē & Mitridatem reges magna spes supple erat illi scilicet Catiline petendi:id est ut peteret consulatū:qa multos habuerat fautores utpote malos omnes quæ plurima turba est:ita ut in suffragiis sepe maior ps meliorem uincat:senatus sup.erat:nihil id in nullo sane:id est multum intentus.i.negligēter res agens: eo q nihil metuebat mali; quia res omnes erát tute & tranquille sed ea oia.s. iá dicta erát prorsus:id est omnino:opportuna.i.tēpestiua & cōmoda Catiline id est uotis ineptis eius. Igitur: id est ideo:quia táta erat opportunitas Catilina cepit supple aut suo more appellare:id est appellabat circiter kalēdas:id est primū diem mēsis Iunii: dictum aiūt kalendas cōuocādis populis Lucio cesare & Caio figulo cōsulibus:id est quo anno illi cōsules erát.i.prio.i. primū singulos.i.unūquāq seorsum:& hortari:id est hor-

quibus inerat magna necessitudo .i. necessitas idigētia aut pēuria rerū(aut quia necessitudo significat necessariá ppinquitatē) ut cōsanguineorū affiniū (posset forte intelligi de iis qui ob scelera obnoxii fuerát sed nihil uetat pro eadem re necessitudinē dici p qua necessitatem dicimus(& quibus ierat plurimū audacie .i. plurima audacia. Sed ubi partitio denotatur uētuste ponié adiectiuum i neutro genere: & substantiuū in genitiuo. Nomina autem conuocatorú subdit dicens. Eo: id est ad eū locum cōuenere sup. uiri. ordinis sēatorii: id est ex ordine senatorio: hoc est ex patriciis & primoribus. Publius lentulus. Publi. fánius sura Pub. antronius aut ut aliis hñt Antonius Lu. crassus:aut Casius. Caius. aut. M.i. marcus cethegus. Publius Seruius sylla:filius seruii scilicet. Sille: Lucius uerganteius. Quintus Anius. Marcus porcius lecca. Lucius calphurnius. Lucius fannius bestia. Quītus Curius. Præterea:id est præter dictos de ordie senatorio:eo conuenere ex ordine equæsti: quæ medie dignitatis erat. Marcus fuluius nobilior. Luci. statilius Publi. gabinius:aut ut alii scribunt sabinus. Publius fuluius capito. Caius cornelius. Ad hoc: id est insuper præter nobiles uiros eo conuenere multi ex coloniis & ex municipiis; id est ex iis qui fuerant missi a senatu i colonias aut municipia. In colonias autem mittebantur ciues romani:quotiens regio aliqua recens deuicta uacua erat colonis:aut non habebat colonos satis fidos:ad incolendá eam ne hostes occuparét eam:aut ne minus fideles fidē mutarent.

Necessitudo

Regula uetustatis.

Coloniæ

In municipia autem mittebantur iuniores: ut illic primos magistratus gererēt: ut tangit Persius in saty. i. Sese aliquē credēs italo q̧ honore supius. Fregerit heminas arreti edilis iniq̄s: & ita erāt illic ediles ubi aūt illic officio decēter pfuncti: erāt in urbē uocabant: unū mūicipia dicebant q̧ munia & munera urbis caperēt: erāt eñ oppida gaudētia priuilegiis & mūeribus urbis. Vñ dicit cice. in epla ad Brutū. Nā cōstituē di municipii cū hoc āno edilē filiū meū fieri uolui & fratris filiū: & marcū cesium. Is eñ magistratus in nro municipio nec alius ullus creari solet. cōuenere ergo multi ex colōiis & municipiis: qui domi. i. in urbe erāt nobiles: priusq̧ eo mitterent: aut domi sue quā i colōiis & municipiis habebant nobiles erāt sed iā ex lōga absentia: aut ēt q̄a nō ipi sed maiores dūtaxat eorū urbē icolere solebāt: facti erant rome ignobiles. Sūt qui uelint municipes dictos quod ex minoribus oppidis romā acciti illic munera publica capiebāt: quod & uerū est: quia ex municipiis etiam cōsulatum gerebant: ut Cice. & Marius. municipia eñ ciuiate gaudebāt. Præterea. i. insuper complures. i. ualde multi nobiles participes: idest cōscii: paulo. i. aliquāto occultius. i. secretius huiuscemodi cōsilii scilicet de occupāda rep. a coniuratis. quos spes dominationis: scilicet obtinende a coniuratis: hortabatur magis ad consensum: quam inopia: id est penuria & carentia rerum aut alia necessitudo: id est necessitas sup. conuenere. aut intellige: erant participes. Cæterum: id est sed isuper iuuentus pleraq;: id est fere omnis multitudo iuuenum: sed maxime: id est præcipue nobilium fauebat magis ceptis catilinæ: quibus. scilicet iuuēibus nobilibus erat copia: id est pena potestas & licētia uiuere pro uiuēdi in ocio: uel magnifice: id est pompose & superbe & molliter: id est nequiter uel luxuriose: & quibus incerta erant pro certis: id est ut certa: hi sup. malebant bellum quam pacem. Fuere item. Seorsum cō memorat licinium crassum: q̧ de eo nihil explorati haberet dicens fuere: scilicet nonnulli ex romanis: item: id est consimiliter ea tempestate: id est eo tempore qui crederent Marcum Licinium crassum fuisse non ignarum: id est conscium eius consilii: scilicet opprimende reipubli. quia cneus Pompeius: scilicet magnus inuisu: id est odio habitus ip

Municipia.

municipes

plures paulo occultius cōsilii huiusce participes nobiles: quos magis dominationis spes hortabatur: quam inopia aut alia necessitudo. Cæterū iuuētus pleraq;: sed maxime nobilium: Catilinæ inceptis fauebat quibus i otio uel magnifice: uel molliter uiuere copia erat: icerta pro certis: bellum: quam pacem malebant. Fuere item ea tempestate qui crederent. M. Licinium Crassum nō ignarum eius cōsilii fuisse: quia Gn. Pempeius inuisus ipsi: magnum exercitum ductabat: cuiusuis opes uoluisse contra illius potentiam crescere: simul confisum si coniuratio ualuisset: facile apud eos se principem fore. Sed antea item cōiurauere pauci contra Remp. in quibus Catilina fuit: de qua quamuerissime potero: dicam. L. Tullio: M. Lepido cōsulibus. P. Antrōius: &. P. Sylla designati cōsules: legibus ambitus iterrogati: pœnas dederāt. Post paulo Catilina pecūiarū reptūdarū reus: phibit9 erat petere cōsulatū: qd itra legitimos dies pfiteri nequerit. Erat eodē tpe

si: scilicet Licinio crasso: ductabat: scilicet in extremis oris magnum exercitum credebāt sup. eum uoluisse opes cuiusuis: idest cuiuscūq; hominis siue catilinæ siue alterius: crescere contra potentiam illius scilicet Pompeii & simul credebant Crassum confisum si coniuratio ualuisset: id est uoti compos esset & fœlicem sortiretur exitam: se fore facile principem apud illos: id est q̧ haud dubie foret princeps illorum. Sed itē pauci coniurauere antea contra rempublicam in quibus: id est inter quos fuit catilina de qua: scilicet coniuratione dicam: quam: id est quantum potero uerissime. Notum est quam intercedente uerbo possum aut ualeo adherere super latiuo: ubi cum aliis uerbis adhereret positiuo: ut nescis quam patienter iniurias feram. Feram autem q̄ patientissime potero. causam: innuit ualla q̧ quam sic uerbum possum aut simile determinat ut construēdo oñdi. Lucio Tullo &c. Docet qūo Catilina ad cōiurationē pclivior fuerit cū ēt ātea cōiurasset dicēs. Lucio Tullo & Marco Lepido consulibus: id est quo anno illi erant consules. P. Antonius &. P. Sylla designati: id ē declarati consules: interrogati: id est inquisiti & examinati: legibus ambitus: id est latis in ambitum: & ambitiosos: dederant pœnas: scilicet ambitus: hoc ē puniti fuerant & repulsi: nam qui per ambitum: id est largitiones captiosas aut alia uia sinistra ad magistratus peruenisse conuincebantur & pœnas dabāt & a magistratu abire cogebantur. Et catilina reus. i. accusatus: repetūdarum sup. pecuniarum: id est de pecuniis quas a prouincia furto aut ui sustulerat repetundis & ob id restituendis: erat prohibitus petere consulatum: q̧: id est quia: ipse nequiuerat profiteri: id est dare suum nomen eo q̧ reus erat: intra dies legitimos: id est constitutos ex lege: ut quicunq; magistratum peteret nomen suum immune daret. Eodem tempore erat caius aut cneus piso adolescēs nobilis: quia patricie gentis. Scio regulas grammaticas exigere ut ordo sit. caius piso erat eodem tempore adolescens nobilis: sed nerui sentētiarum sic dissoluantur. existēs adolescens summe audacie: id est habens summam audaciam. egens: scilicet rerum & factiosus: id est seditiosus discordiarum factorum quem inopia atq; mali mores (quia paupertas sine malis moribus non obfuisset) stimulabāt: id est ur-

Regula de quam.

gebāt (ficut boues & asini stimulo urgentur) scilicet ad properanter exequendum facinus. Catilina & Antonius. scilicet Publius parabant cum hoc: scilicet pisone circiter nonas decembris: consilio cōmunicato: scilicet inter ipsos interficere in capitolio: id est in arce tarpeia kalendis Ianuarii: scilicet mensis.

Pisonem inimicum: infestum: id est uim impatienter infere uolentem cneo Pompeio: scilicet magno: quæ crasso inuisus erat ut alibi dicitur. Neq; tamen senatus dederat pisoni prouinciam: id est officium prætoris in hispania: inuitus: id est nolens aut non libenter quippe: id est utpote; qui uel quippe. id est

Gneo. Piso adolescēs nobilis: summe audaciæ: egens: factiosus: quem ad perturbandam Rēp. inopia: atq; mali mores stimulabant. Cū hoc Catilina: & Antronius: circiter nōas decembris communicato cōsilio parabant in capitolio calendis Ian. L. Torquatum: & L. Cottam consules interficere: Ipsi fascibus coreptis pisonem cum exercitu ad optinendas duas Hispanias mittere. Ea re cognita rursus in nonas Februarias consilium cædis transtulerunt. Iam tum non consulibus modo: sed plerisq; senatoribus pernitiem machinabantur. quod ni Catilina maturasset pro curia signum sociis dare: eo die post conditam urbem Romam pessimum facinus patratum foret: quia non dum frequentes armati conuenerant: ea res consilium diremit. Postea Piso in Citeriorem Hispaniam quæstor pro prætore missus est: adnitente Crasso: quod eum infestum inimicum Cn. Pompeio cognouerat: Neq; tamen Senatus prouinciam inuitus dederat: quippe fedum hominem a Rep. procul esse uolebat: simul quia boni complures præsidiū in eo putabant. Et iam tum potentia Gn. Pompeii formidolosa erat. Sed is Piso in prouinciam ab equitibus Hispanis: quos in exercitu ductabat: iter faciēs: occisus est. Sunt qui ita dicunt imperia eius iniusta: superba: crudelia barbaros nequiuisse pati: alii autem equites illos Gn. Pompeii ueteres: fidosq; clientes uoluntate eius Pisonem aggressos: nunquam Hispanos præterea tale facinus fecisse: sed imperia seua multa antea ppessos. Nos eam rē ī medio re

Lucium cottam & Lucium torquatum consules: scilicet anni futuri (repulsis superioribus ambitus damnatis ipsi: scilicet consules ad cedem destinati fascibus. i. isignibus consulatus: correptis. i. celeriter raptis: q̄si ante tp̄s mitterē. i. mittebāt pisonē. s. factiosū ut seditio sedaretur: cū exercitu. s. electo ad obtinēdas duas hispāias. s. superiorē & inferiorem. Ea re cognita: id est postq̄ ea res esset cognita: ipsi coniurati trāstulerūt rursus consilium cedis. s. faciēde. in. i. usque ad nonas Februarii quæ sunt qnto die eius mēsis: & machinabantur iā: tū: id est ad nonas Februarii: perniciem: id est peremptionem & interitum: non modo: id est nō solum cōsulibus: sed supple & plerisq; senatoribus q̄ nisi catilina maturasset: id est accelerasset dare sociis signū: scilicet patrande cedis: p curia: id est ante curiā id est nisi nimis cito signum dedisset pessimum: facinus: id est pessimum factū post urbem conditam: id est q̄d unquam fuit post romam conditā rome factum foret: id est esset paratum: id est effectum & consummatum: eo die: scilicet nonis aut nonarum februa. sed quia coniurati cum ille signum daret nondum conuenerant satis frequentes: id est satis multi. ea res: id est ea p̄cipitatio catilinæ & tarditas aliorum: diremit: id est dissoluit & dissipauit consilium: scilicet eorum de cede facienda. Piso missus supple est: postea in hispaniam citeriorem: id est uiciniorem Italie: pro prætore: id est loco p̄toris: aut ut ibi sit prætor: & hoc Marco crasso admittente: id est uehemētem operam ut id fieret adhibente. q: id est quia ipse cognouerat eum: scilicet

q̄ ip̄e senatus uolebat hominem fedum. i. impurum: scilicet lē tulum eē procul res publica & simul quia cōplures: boni: id est strenui uiri putabāt præsidiū: id ē defensionem & custodiā re rum romanorum. in eo: scilicet pisone. Et quia potētia Pompei erat etiam. tum: id est tunc nedum postea: formidolosa: id est cuz formidine de occupando imperio. ppetuo suspecta. Sed his piso faciens iter: id est pergens in prouinciam: uidelicet in hispaniam citeriorē: occisus est ab equitibus hispanis quos ductabat ī exercitu. Sūt qui dicunt: id est interpretantur causam necis eius ita utpote barbaros: id est exteros illos & feroces populos. nequiuisse pati: imperia eius: scilicet pisonis iniusta superba: & crudelia. In quibus uerbis auxesis est. Nam minus est iniusta esse quam superba. quandocunq; enim imperator aliquid ultra iustū exigit. tunc imperia eius iniusta sunt: sed non continuo superba: nisi per fastum & contemptum id faciat: minus item superba quam crudelia: quia licet omnis superbus fastidiosus est: non tamen continuo crudelis atq; immanis. Alii autem supple dicunt illos equites a quibus itersectus erat piso existentes ueteres & fidos clientes: id est cultores qui se fidei & præsidio commiserāt. Cneo Pompeio scilicet m[illegible]no: aggressos supple esse: id est inuasisse per u[illegible]nem ex uoluntate eius: scilicet Cnei Pom[illegible]terea dicunt hispanos nunquā fecisse ta[illegible] imperatorem suum occiderent: sed [illegible]ppessos. id est ad finem usq; p[illegible] id est ante illud tem

formidolo

iter facere

Piso occis

in medio

pus multa imperia. Nos autem inquit auctor. relinquimus eam rem. scilicet de nece pisonis a quibus facta sit in medio: id est in potestate cuiuslibet arbitrandi. ut uult. Satis autem dictum est de superiori. i. priore coniuratione. Vnde pergit ad secundā.

pro certis: id est non sectarer imperia quasi certaq; nisi uos strenui & fidi mihi sitis incertissima essent hoc est nunquam ea quæ nunc spero & parata uideo aut sperassem aut tentassem: sed quia ego cognoui uos multis & magnis tempestatibus: id est in multis rebus duris & quæ diu durauerunt. fortes & fidos mihi: eo: id est idcirco est animus subaudi meus: ausus incipere facinus: id est factū aut negocium: maximū & pulcherrimū (Libentius uidentur dicere auctores in utramque partem facinus: quam factum: quia facinus ad omne tempus: factum magis ad præteritum: sonat: licet nomē fiat ut dictum) simul. i. etiā ideo: quia ego intellexi eadem uobis bona & mala quæ mihi. Nam idē uelle & idē nolle ea res: id est id demum: id est post omnia: ē amicitia firma quasi dicat p firmam amicitiam amici demum ad hoc perueniunt ut idem uelint & nolint. Cicero nianus tamē lelius recte docet malorum consensum idemque uelle ac nolle nō eē amicitiam. Sed uos omnes audistis diuersi: id est singuli separati alii ab aliis: ea quæ ego agitaui: id est cogitaui mente. Cæterum id est: sed de reliquo animus accenditur mihi indies magis. (Notum est ex ual la in dies & in horas incrementi notam desiderare: ut cresco. magis & cætera) quum: id est quando considero quæ conditio: id est quæ qualitas uite sit futura sup. nobis: ni: id est nisi: uedicemus nosmet ipsos in libertatem: id est nisi reiecta potentium seruitute qua nos ob es alienum ut seruos tractant liberos nos esse cōuincamus. Nam postquam respublica. s. Romana concessit: id est deuenit simul: in ius & ditionem paucorum potentium: reges: scilicet prouinciarum: & tetrarche: id est quarte partis pticeps & populi & dominatiões & nationes ce. i. erant: aut ceperant eē semper uectigales. i. tributarii: soluentes uectigal. id est annuas pēsiones & redditus illis: scilicet potentibus: & pendere: id est pendebant: hoc est persoluebant illis stipendia: id est tributa quasi stipendia: & mercedem uigiliarum ab ipsis p eorum salute sumptarum. Cæteri omnes præter paucos potentes strenui: id est licet strenuis

Atilina ubi eos &c. Per digressiunculam quādā qua superiorē cōiurationē interseruit: pretermiserat auctor paululū narrationē suā de cōiuratione pricipali Catilinæ: quam nunc prosequitur afferens etiam orationem q̄ ad populares & conscios habuerat. In qua uidere ē quod prius dictū est: multum loquentie fuisse i eo. Dicit ergo sic Catilia. ubi: id est postquā: uidet eos quos memoraui: id est nominatim recitaui & ad memoriam reduxi pauloante. s. ante digressiunculam de priore cōiuratione insertam; conuenisse: id est in unum locum gracia audiendi quæ dicere uellet simul uēisse. tametsi: id est quāquam catilina egerat: id est tractauerat & cōmunicauerat sepe multa cum singulis scilicet seorsum assumptis. tamē ipse credens fore: id est futurū esse in rem: id est utilitatem suam: & conducibile ad rem inceptam: appellare: id est conuocare aut alloqui uniuersos: id est oēs simul: & cohortari. i. simul hortari eos: secessit. i. seorsum a frequētia familie seduxit secum: illis in abditam: id est secretam & abstrusam partem edium: id est domus sue: atq; habuit ibi: id est in loco illo secreto: hmōi (qualis sequitur) orationem: & hoc arbitris: id est iis qui ut testes & conscii de ea re arbitrari possent: hoc est omnibus præter conuocatos amotis procul. Ni: id est nisi uirtus: id est fortitudo & strēnuitas. & fides: id est fidelitas uestra forent: id est essent (alii legunt foret: quod si legendum est forēt tūc quia res i anime sunt ad neutrum genus a fœminino transitum est cum addit) spectata: id est perspecta & cognita mihi: res scilicet quam molior cecidisset: id est eu[illegible]et: nequaquā: id est nullo modo opportuna: i[illegible]cōmoda uotis nostris. & spes magna donatio[illegible]set. frustra i manibus: scilicet nostris: neq[illegible]per ignauiam: id est tarditatem [illegible] aut per ingenia uana: id est i[illegible] certa

linquemus. De superiori coniuratione satis est dictum.

Atilina ubi eos: quos pauloāte memoraui conuenisse uidet: tametsi multa cū singulis sæpe egerat: tamē in rē fore credens uniuersos appellare: & cohortari: in abditā partē ædium secedit: atq; ibi omnibus arbitris p cul amotis: orationem huiuscemodi habuit. Nisi uirtus atq; fides uestra satis spectata mihi foret: nequicq̄ opportuna res cecidisset. Spes magna: dominatio i manibus frustra fuissent. neq; ego p ignauiam: aut uana ingenia: icerta pro certis captarē. Sed q̄a multis: & magnis tēpestatibus uos cognoui fortes: fidosq; mihi: eo animus ausus ē: maximū: atq; pulcherrimū facinus icipere: simul q̄a uobis eadē: q̄ mihi bona: malaq; esse itellexi. Nam idem uelle atq; idē nolle: ea demum firma amicitia est. Sed ego: q̄ mente agitaui: oēs iā antea diuersi audistis. Cæterū mihi i dies magis animus accēditur: cū consydero q̄ conditio uitæ futura sit: nisi nosmetipsos uindicemur i libertatē. Nā postq̄ resp. i paucorū potētiū ius: atq; ditionē cōcessit: semp illis Reges: Tetrarchæ: uectigales esse: populi: natiōes: stipēdia pēdere: cæteri oēs:

Facinus
Factū.

strenui: boni: nobiles: atq; ignobiles: uulgus fuimus: sine gratia: sine autoritate: his obnoxii: quibus: si respu. ualeret: formidini essemus. Itaq; oīs grā: potētia: honos: diuitiæ apud illos sūt: aut ubi illi uolūt. Nobis reliq̄re picula: repulsas: iudicia: egestatē. Quæ quousq; tādē patiemini o fortissimi uiri? Nōne emori p uirtutē pstat: q̄ uitā miserā atq; ihonestā: ubi alienæ supbiæ ludibrio fueritis p dedecus amittere? Verūenimuero per deū atq; holum fidem: uictoria in manu nobis est. uiget ætas: aīus ualet. Cōtra: illis annis atq; diuitiis: oīa cōsenuere. Tantummodo incepto opus est; cætera res ipsa expediet. Eteni qs mortaliū: cui uirile ingeniū est: tolerare pōt: illis diuitias supare: quas pfundant ī extruēdo mari: & mōribus coæquandis: nobis rē familiarē ēt ad necessaria deesse? illos binas aut amplius domos cōtinuare: nobis larē familiarē nusquā ullū eē? cū tabulas; signa: toreumata emunt: noua diruunt: alia ædificāt: postremo oībus modis pecuniā trahūt: uexāt: tamē sūma libidine diuitias suas uicere neq̄unt. At nobis ē domi iopia: foris æs alienum: mala res: spes multo aspior: deniq; qd reliq habēus: pter miserā aīam? Qui igr̄ expgescimini: en illa: illa q̄ sæpe optastis: libertas. Præterea diuitiæ: decus glā ī ocu-

boni: idest fortes nobiles atque ignobiles id est siue nobiles siue ignobiles sumus fuimus. aut sumus uulgus: id est uilis popellus. sicut Horati. primo epistolarum dicit. Nos numerus sumus & fruges consumere nati: sine gratia: id est uenustate aut sine relatione aut actione gratiarum quasi nihil mereamur & sine auctoritate: id est nullā auctoritatem habentes: obnoxii: id est obligati & inseruientes iis id est huiusmodi hominibus: quibus scilicet respublica ualeret nos essemus formidini. Itaq;.i. & ita uel ita q̄ oīs gratia: id est cōplacentia ex re grata: omnis potētia: omnis honor: & omnes diuitie sunt apud illos: scilicet paucos potentes: aut sunt ubi illi uolūt supple ea esset: & reliquere.i. reliquerūt nobis rpulsas.s. a petitione magistratuū & honorū iudicia.i. condēnationes: & egestatē. Quæ: scilicet opprobria & incommoda: o uiri fortissimi: id est cum sitis fortissimi: quousq; tandem patiemini. Nonne quasi dicat multo præstat: id est melius est emori: id est aperte mori p uirtutē.i. ostētationē uirtutis q̄ amittere. per dedecus.i. opprobrium uitam miserā atq; inhonestā.i. ī nullo honore: sed in sūmo probro habitā. ubi.i. postq̄ fueritis ludibrio.i. irrisioni. supbie aliene.s. potētū illorū. Verūenimuero.i. sed uerissime: habet.n. cōfirmādi uim maximā illa geminatio: pro (alii scribūt proh: alii proh. sed melius p estq; interiectio exclamantium accusatiuo coherēs) fidē. deū.i. deorū atq; hominū quasi dicat poro imploro fidem deorum atq; hominū: uictoria est nobis in manu.i. potestate nostra: etas: id est nostra uiget animus ualet scilicet nobis contra: id est econtrario omnia consenuerunt.i. iueterata & labefacta sūt illis.s. potentibus annis.i. propter annos: atq; diuitiis: id est propter diuitias quæ molles reddunt: cum contra recte dicat poeta: labor om[n]ia uincit. Improbus & durus urgens in rebus egestas. Opus est tantummodo incepto: id est ut incipiamus: res: id est euentus aut oportunitas expediet: id est sine impedimento efficiet: cætera: id est quæ restant. Etenim quis mortalium.i. hominū cui est ingeniū uirile.i. masculū & animosum potest tolerare: diuitia superare: id est superabūdare: illis.s. dn̄atoribus ignauis: qs diuitias: ipsi pfundūt.i. quasi pfūdēdo pdigunt & expēdunt: in extruēdo: mari.i. ī edificiis extruendis in mari. & in mōtibus coequādis.i. planādis & terre coequādis. & rē familiarem deesse nobis etiā ad necessaria ut ad uictū & amictum. q̄si dicat nullus. Et qs pōt tolerare illos scilicet dn̄os nr̄os: continuare: id est cōtiuas h̄re aut facere: binas: id ē singulas duas domos: aut amplius: id est ultra bīas: & larē familiarē.i. deum domesticū qui uel in foco minio coli possit a nobis. esse nobis nusquā. aut per metonymiā: qua noīa deorū p rebus quibus præesse dicūtur pōimus dicamus larē.i. ipm foculū deesse nobis. Illi supple aut alii hn̄t cum illi emūt tabulas.s. ē ebore & præcioso ligno aut lapide: & signa.s. corinthia: toreumata.i. opa artificiose q̄si torno sculpta & rasa. est autē grecū sine h scribēdū sicut & tornos negligūt ex luxu: superbo: uetera diriműt aut diruunt noua.s. ubi nō placet & edificāt alia. uñ Flaccus.i. eplarum epla. i. diruit. edificat: mutat q̄drata rotundis. Postrēo.i. ut semel dicā: ipsi potentes trahūt.s. ad se pecuniā omnibus modis.i. p phas & nephas: & tñ ipsi uexāt paupes & humiles sūma libidine.i. petulātia: & neq̄unt uicere: id ē supare suas diuitias. sed ab illis uincuntur: a quibus cogunt isolēter & imodeste uiuere. At.i. econuerso: inopia: id est egestas ē nobis domi: & es alienū: id est debitū ob es alienū. ē nobis foris: res mala.i. dura cōditio uite ē nobis & spes.i. timor ē nobis: multo aspior qa deteriora aut peiora. sperāus.i. timēus: ut En. iiii. Hūc ego si potui tātū spare dolorē. Et pferre soror poro. uel ideo spes asperior est quod non sortit effectum. & etiam cū adest cruciat. unde iter philosophos multa cōtrouersia ē boni ne an mali plus sit in spe. deniq.i. demū ut uno uerbo dicā qd reliq.i. relicti nobis habemus pter aīam.i. uitā miserā. q. d. nihil. Igit o fortūatissimi uiri. qn.i. cur nō expgiscimini.s. de sopore secordie & torporis. Ene.i. ecce: illa libertas q̄ sæpe optastis. pterea & isop. diuitie decus glia. sūt. sita.i. Posita in ocu[lis.i]. in cōspectu urō q̄si dicat uidetis ea si mō app[reh]edere nō neglexeritis.

Toreuma.

Spero. Spes.

Fortuna q̄ audaces iuuat posuit uictoribus ea omnia præmia scilicet libertatē diuitias: decus gloriā. Res: id est utilitas aut necessitas: tempus: id est opportunitas. pericula scilicet futurorū malorum. egestas scilicet p̄sens & magnifica spolia. belli .i. ex hoc bello uobis obuentura hortentur; id est incedant uos magis q̄ oratio mea. Vtimini me. uel ipe ratore: id est duce & principe exercitus uestri uel militie: id est uno ex commilitonibus. Neq; animus meus neq; corpus meū aberit a uobis. Ego agā hæc ipsa una uobiscum: existens consul ut spero. s. me futurum esse: nisi forte animus fallit me & nisi uos estis parati magis seruire. s. potentibus quā imperare. Et hoc dicto i quo plurimum est uigoris postrauit.

Postquam. Prosequitur q̄ oratione subsecuta sunt dicēs. Postquā homines scilicet conuocati quibus omnia mala: id est dura & aduersa erant abūde. sed neq; res ulla bona: neq; spes ulla bona erat: accepere .i. itellexerunt ea quæ a Catilina dicta erant tametsi magna merces: id est plurimum præmū & quæstus uidebatur illis mouere id est agitare rē: quietam: id est statum rei publice quiete. tamē pleriq;: id est plurimi eorū postulauere ut catilina proponeret: id est aperte pronunciaret: quæ conditio belli foret: & quæ premia ipsi peterent armis. & quid opis .i. auxilii: aut spei haberet ubiq;: id est apud quoscūq: ut sit ubiq; pro ubicūq: aut si uolumus due sunt partes aut qd spei haberent & ubi .i. ad quos & in quo loco qd magis placet. Tum hoc catilina cepit aut polliceri .i. pollicitabat nouas tabulas. s. proscriptionū ut fecerat Sylla: & ita proscriptionē .i. p̄cul a salute inscriptionē aut māifestā iscriptionē necis ubicūq; possent repiri: qa peior est cōditio p̄scriptorū q̄ nusquā tuti sunt: q̄ exulum qui in exilio tuti sunt. locupletum: id est diuitum: cum licentia occupandi eorū bona. item pollicebatur magistratus. sacerdotia: rapinas & omnia alia q̄ bellum: id est ius belli aut libido: id est mala uoluntas. fert: id est affert uictoribus: Et hæc quantum ad præmia: quātum uero ad auxilia & spem addit. Præterea sup. dicebat. Pisonem de quo iam dictum eum: esse in hispania citeriore: id est uicinore ad Italiam postea tamen is Piso interfectus erat & .P. Siccinum seu siccium. Nucerinū esse in mauritania cū exercitu: pisonem dico & siccinū participes: id est complices & cōscios sui cōsilii: Ad hoc: id est insuper dixit Caium Antonium: seu ut alii legunt. Antronium. in priore tamē coniuratione antronium scriptum offendi: petere consulatū: quem speraret fore: id est futurum esse sibi collegā: id est socium in consulatu existentem hominē familiarē & circunuentū: id est oppressum: omnibus necessitatibus: id est egestatibus ob quas uitādas oīa auturus uidebatur. & dixit se facturum initiū belli agendi cum eo scilicet, Antonio cōsule. Ad hoc: id est insuper. increpabat: id est cū increpatione exortabatur. omnes bonos. i. strenuos: bonos ad bellum licet prauos i uita: maledictis: id ē cōuitiis: nominans: id est nominatim compellās: unūquēq; suorum .i. sibi maxime fidorū: laudare .i. laudabat: & admōere .i. admōebat & memorē faciebat. alium: id est aliquos ex eis admonebat; egestatis quā patiebātur & aliū .i. aliquos eorū cupiditatis

lis sita sunt: fortūa oīa ea uictoribus p̄mia posuit. Res: tp̄s: pericula: egestas: belli spolia magnifica magis quam oratio mea uos hortentur: uel imperatore: uel milite me utimini: neq; animus: neq; corpus aberit a uobis: hæc ipsa: ut spero: uobiscum una consul agam: nisi (forte animus me fallit:) & uos seruire magis: q̄ impare parati estis.

Postquā accepere ea hoies: qb⁹ mala abūde oīa erāt: sed neq; res: neq; spes bōa ulla: tametsi illis qeta mouere magna: merces uidebat: tamē postulauere pleriq;: ut proponeret: quæ conditio belli foret: quæ p̄mia armis peterent: quid ubiq; opis aut spei haberent. Tum Catilina polliceri tabulas nouas: proscriptionem locupletū: magistratus: sacerdotia: rapinas: aliaq; omnia: quæ bellum atque uictorum libido fert. Præterea esse in Hispania citeriore Pisonem dicebat: i Mauritāia cum exercitu. P. Sitiū Nucerinū cōsilii sui participes. Petere cōsulatum. C. Antoniū: quē sibi collegā fore speraret: hominē familiarē: & oībus necessitudinibus circumuentū: cum eo se cōsule initiū agēdi belli facturum. Ad hæc maledictis icrepabat oēs bonos: suorū unū

fue; id est quid cuperent dicens: scio quid cupitis quod quia non potestis alia uia adipisci hac grassamini: complures admonebat periculi in quo erant propter maleficia & debita cōtracta: aut ignominie quam passuri essent ubi in uincula coniicerentur: & multos admonebat uictorie syllane cuius recordatione sperarent consimilem exitum belli: utpute: quibus ea: scilicet uictoria syllana fuerat prædę: id est ad ꝑdā ĩpune aduertēdā & auferēdā diuitibus. Postquā Catilia uidet animos omnium alacres: cohortatus; id ē ubi fuerat cohortatus ut haberent curę: id est accurarent executioni mādare suam petitionē dimisit conuentum: id est conuentos & accitos. Fuere: scilicet nonnulli ea tempestate. i. eo tēpore qui dicerent Catilinam habita oratione. i. postq̄ habuerat orationem circūtulisse sanguinē corporis humani permixtum uino in pateris. i. poculis patentibus quas tarsias gallus uocat: cum addiceret. i. astringeret ad iusiurādum populares. i. assentientes factioni populari conscios sceleris sui. Et inde cum omnes deuastassent. s. sanguinem cum uino: post execratiōem. s. potentum sicut fieri consueuit ĩ sacris solemnibus. i. quæ solēniter fiūt dum fedus sancitur sanguine uictime dicerent sup Catilinam aperuisse consilium suum: atq; fecisse rē dictam: id est communicationem illius potus: eo: id est ideo: quo: id est ut ipsi forent inter se magis fidi alii aliis. existentes conscii tanti facinoris: alii legunt eo dictante: id est concionante &c. Nonnulli autem existimabant hæc & præterea multa alia ficta supple esse ab his qui credebant inuidiam: scilicet passiuam Ciceronis: scilicet Tulii qui in consulatu suo Catilinæ cepta detexit & destruxit: quæ est orta postea: eo q; iussisset ciues romanos interfic sine lege: ut coniuratos illos: leniri: id est sedari: & mitiorem fieri: atrocitate. id est propter atrocitatem sceleris: eorum: scilicet coniuratorum qui dederant poenas: id est quę iussu. Ciceronis interfecti fuerant. Autem pro sed: ea res est nobis comperta: id est cognita & explorata parum pro magnitudine: scilicet eius: quasi dicat quod nobis compertum non est pro cer

quēq; nominās laudare: admonebat aliū egestatis: alium cupiditatis suæ: complures periculi aut ignominiæ: multos Syllanæ uictoriæ: quibus ea ꝑdæ fuerat. Postquā omniū animos alacreis uidet: cohortatus: ut petitionē suā curæ haberent: dimisit cōuentū. Fuere ea tēpestate: qui dicerent Catilinā oratiōe habita: cū ad iusiurādū populares sceleris sui addiceret: humani corporis sanguinē uino permistū ĩ pateris circūtulisse. Inde cum post execrationē oēs degustassent: sicuti in solēnibus sacris fieri cōsueuit: dicitur aperuisse consiliū suū: atq; eo dictare: quo inter se magis fidi forēt: aliis aliꝯ tāti facinoris cōscii. Nōnulli ficta & hæc: & multa ꝑterea existimabāt esse ab his: q Ciceronis inuidiam: q̄ postea orta est: leniri credebāt atrocitate sceleris eorū: qui pœnas dederant. Nobis ea res ꝓ magnitudine parꝫ comperta est. Sed ĩ ea cōiuratiōe fuit. Q u. Curius natus haud obscuro loco: flagitiis atq; facinoribus cooptus: quē cēsores Senatu ꝓbri gratia amouerant: huic hoī nō minor uanitas: quā audacia ĩerat: neq; reticere: q̄ audierat: neq; sua & ip̄e scelera occultare prorsus neq; dicere: neq; facere: quidq̄ pēsi habebat. Erat ei cū Fuluia nobili muliere stupri uetus cōsuetudo: cui cū minus gratus eēt: qđ ĩopia mi

to scribere uolo: ut fides seruet historiæ: cuius prima lex ut uera sit. De hac autē ĩuidia uidebimus in inuectiuis Ciceronis in Catilinam. Sed in ea coniuratione. Prosequitur reliquos coniuratos & coniuratorum incepta dicens. Sed Quintus curius fuit in ea coniuratione existens natus loco haud obscuro: id ē claro & illustri: hoc ē uir claris natalibus ortus: sed coopertus: id est obscurus effectus: flagitiis: id est criminibus magnis: atque facinoribus id est malefactis ĩsignibus quē curium: censores id ē morum iudices & castigatores: qui summi uiri & probatissimi apud romanos habebantur: amouerāt: id est abire fecerant: & alienum. ab senatu . i. ordine & conuentu senatorio. Vanitas . i. perniciosa & pessima leuitas morum ut in mendacibus & futilibus hominibus est (Aulus Gelius enim dicit uanos apud maiores habitos q mēdaces & praui essent. unde Enei. ii. Nec si miserū fortuna sinonē. Finxit: uanum etiam mendacēq; improba finget) non minor. i. atq; magna ĩerat huic homini: id est in hoc homine. ut cicero solet dicere: quam audacia: id est temeritas in audendo. Neque habebat: scilicet in potestate sua reticere ea quæ audierat. Neque ip̄e habebat in potestate occultare suamet scelera: posset etiam exponi. neque reticere: idest reticebat: neque occultare: id est occultabat & cætera. Et prorsus: id est omnino; neque habebat: scilicet pœnes se: dicere neque facere quiquam pensi: id est præmeditati. & ut dicunt præponderati & excogitati. Vetus consuetudo stupri: id est coitus illiciti erat ei. scilicet curio cum fuluia muliere nobili: quia famosa atque infami: unde nobilis commune est uocabulum omnibus ualde notis. propter laudem aut uituperium cui scilicet fuluie cum esset curius minus gratus: id est acceptus & commodus: quia minus: id est non tantum ut solebat. poterat largiri inopia: id est propter inopiam. ipse glorians. id est iactabundus magna ip̄e uisus: repente: id est subito: cæpit: id est incæpit polliceri: scilicet fuluie maria & montis: id est maxima quæq;. Est .n. ad agium uectus etiam in com .co ut q maxima & quoq;

Nobilis

Maria & mōtes Policeri

nus largiri poterat:repẽte gloriãs maria mõteisq; polliceri cœpit.& minari iterdũ ferro:nisi sibi obnoxia foret.postremo ferocius agitare:q̃ solitus erat.At Fuluia isolẽtia Curii caussa cognita:tale piculũ reip.haud occultũ habuit:sed sublato autore:de Catilinæ cõiuratiõe:q̃ & qũo audierat cõpluribus narrauit.Ea res in primis studia hoium accẽdit ad cõsulatũ mãdãdũ.M.Tullio Cicerõi.Nãq; antea pleraq; nobilitas inuidia æstuabat:& q̃si pollui cõsulatũ credebat:si eũ:q̃uis egregius nouus hõ adeptus foret.Sed ubi piculũ aduenit:iuidia:atq; supbia post fuere.Igit̃ comitiis habitis:cõsules declarãt̃.M.Tul.&.G.Antõius:qd̃ factũ primo populares cõiuratiõis cõcusserat:neq; tamẽ Catilinæ furor minuẹbat̃:sed ĩ dies plura agitare:arma p Italiã locis opportunis parare:pecuniã sua fide:aut amicoꝝ sumptã mutuã:Fesulas ad Mãliũ quendã portare:qui postea princeps fuit belli faciũdi.Ea tẽpestate plurimos cuiusq; generis hoĩes asciuisse sibi dicitur.Mulieres etiã aliquot:quæ primo ingẽtes sumptus:stupro corporis tolerauerãt:post:ubi ætas tantummõ q̃stui:neq; luxuriæ modũ fecerat:æs alienũ grãde cõflauerãt.Per eas se Catilina credebat posse seruitia urbana solicitare:Vrbẽ incendere:uiros earũ uel adiũgere sibi:uel iterficere.Sed in his erat

Maria
& mõ
tes pol
liceri.

compotes non sunt pollicentur:maria:& mõtes polliceri dicantur.Est autẽ montis accusatiui casus.Et minari cæpit aut potius minabatur:id est minas necis fecerat interdũ fuluie:ferro.i.ense euaginato:ni.i.nisi fuluia.foret.i.esset sibi.s.Curio.obnoxia.i.obnoxie solẽt morigera & obsequẽs.i.in noxã ut solebat cõsẽtiret.Postremo cæpit:aut agitare .i.agitabat:nõ solum minabatur.Ferocius quam erat solitus.At:id ẽ fuluia mulier callidissima cognita causa.insolente.id est isolite superbie & immodeste iactantie uiri.s.Curii:cognouit.n.aut ex moribus:aut ex iudicio cum ebrius eẽt aut amoribus innexus (nõ enim poterat scelera sua occultare ut dictũ est)ipsum in cõiuratione spem reposuisse & ex ea animos sustulisse:habuit aut occultũ.i.non tenuit occultũ & secretũ:tale periculũ reipublice:sed auctore.s.cõiurationis hoc est Catilina sublato.i.remoto ab urbe:aut auctore ĩdicii.sublato.i.suppsso:uidelicet curio:ipa narrauit cõpluribus.i.ualde multis q̃ & qũo audierat de cõiuratione Catilinæ Ea res.i.mãifestatio cõiurationis Catilinæ hominis adeo nobilis accẽdit ĩ primis.i.præcipue studia hominũ.s.romanorum:ad mandandum:id est committẽdum cõsulatum.M.T.Ciceroni.Nãq; nobilitas pleraq;.i.fere totus ordo nobiliũ & patritioꝝ estuabat:id est efferuebat antea.s.q̃ tam nobilis uiri suspicio haberet̃ iuidia.s.in ignobiles & nouos homines & credebat cõsulatũ.i.maiestatẽ cõsularẽ:quasi pollui.i.cõtaminari:si homo nouus.i.qui nunq̃ in eo magistratu fuerat:nec quẽq̃ in stẽmate seu maiorum suorũ corona consulẽ habebat:q̃uis.i.quãtũuis egregius:id est pstanti uirtute præditus foret.i.esset adeptus .i.obtinuisset eũ.s.consulatum.Sed ubi.i.postq̃ periculum.s.reipu.subuertende uenit:inuidia atq; superbia nobilium post fuere.i.minus ualuere q̃ utilitas.Igitur habitis comitiis.i.cõcionibus & congregationibus Populi Romani ad eligendos nouos magistratus:qd̃ in cãpo martio fieri solebat.Marcus Tullius & Caius Antonius declarant̃.s.uoce præconis q puncta seu suffragia & uota populi pnũciabat:consules.s.anni illius.Quod factũ:id est quæ declaratio:cõcusserat.s.formidie primo populares.i.factiosos illos inter se fautores:cõscios coniurationis.Neq; tamẽ furor.Catilinæ minuebat̃:sed agitare.i.agitabat iudices:in singulos dies plura.s.ad bella facientia:qa parare.i.parabat arma sup.in locis oportunis per italiã & portare.i.portabat:aut portare fecerat:pecuniam sumptã.i.acceptam mutuo:sua fide:id ẽ quam sibi habuerant aut fide amicorum:id est quam mutuo dantes amicis fideiubentibus habuerant:fesulas ad oppidũ illud hetrurie:quod nunc deletum est:uestigia tamen uisuntur non longe a florentia in monte cui idem nomen est:ad Manlium scilicet principem eius oppidi:qui scilicet mãlius fuit postea princeps belli faciundi.Catilina dicit̃ asciuisse:id est aduocasse & conciliasse sibi ea tempestate plurimos homines cuiuscũque generis:tam bonos q̃ malos & nobiles quã ignobiles:& etiam aliquot.id est neq; multas ualde neque paucas mulieres:quæ tolerãuerant:id est suppeditauerant:ac pati poterant primo ingẽtes sumptus:id est ut dicunt expensas:stupro:id est turpi quæstu ex uulgatione corporum:quia occulte meretrices erãt.Post:id est deide:ubi etas.s.senilis fecerat tãtummodo:q̃stui.i.lucro:neq;:id est & nõ:luxurie id est luxuriose uite in sumptu faciundo.Modum:id est finem aut moderationem:ut Eneidos quarto.Nam quis erit modus hoc est dum minus ex stupro propter annos lucrari cæperant:nolebant tamen minus expendere:ne uideantur minus requiri:conflauerant:id est contraxerant grande es.alienum:id est debitum ex pecunia mutuo sumpta.& absumpta per luxum.Catilina credebat se posse solicitare per eas:scilicet uetulas:seruitia urbana:id est seruos urbanos.Notum est enim seruitia & ministeria pro seruis & ministris accipi & sperabat per seruos ab eis solicitatos incendere urbem:scilicet romam:& adiungere sibi uiros.earum:scilicet mulierum infamium:uel interficere si recusaret.Sed in his.i.inter has erat.

Serui-
tia

Sempróia: quæ multa ſepe uirilis audaciæ facino ra cómiſerat. Hæc mulier genere atq; forma : præ terea uiro: ac liberis ſatis fortũata fuit. Literis græ cis & latinis docta . pſalere & ſaltare elegantius: quã neceſſe eſt probæ: multa alia: quæ inſtrumẽ ta luxuriæ ſunt: Sed ei cariora ſemp omnia : quã decus: atq; pudicitia fuit. Pecuniæ an famæ minus parceret: haud facile diſcerneres. Libidine ſic ac cenſa ut ſæpius peteret uiros: quã peteretur. Sed ea ſæpe ante hac fidem prodiderat: creditum abiu rauerat: cædis conſcia fuerat: luxuria atq; inopia præceps abierat. Verum ingenium eius haud ab ſurdũ. poſſe uerſus facere: iocũ mouere: ſermone uti uel modeſto: uel molli : uel procaci. Prorſus multæ facetiæ: multuſq; lepos inerat. His rebus comparatis: Catilina nihilominus in proximum annum conſulatum petebat : ſperans ſi deſigna tus foret : facile ſe ex uoluntate Antóio uſurũ. Neq; interea quietus erat : ſed omnibus modis inſidias parabat Ciceroni : Neq; illi tamen ad ca uendum dolus: aut aſtutiæ deerant. Namq; a pri cipio ſui cõſulatus multa pollicendo : per Fuluiã effecerat ut. Q. Curi⁹: de quo paulo añ mẽoraui cõſilia Catiliæ ſibi ꝓderet. Ad hoc colegã ſuum

Sempronia mulier illa inſignis petulentiæ : quæ cõ miſerat ſæpe multa facinora.i.facta: audaciæ uirilis .i.pertinẽtia ad audaciã uirilẽ: hæc mulier.ſ.Sẽpro nia fuit ſatis fortunata.i.ꝓſpera fortuna uſa: & fœ lix genere.i.generoſitate & natalibus: & forma.i.for moſitate. Præterea.i.inſuper uiro quẽ bonũ & patri tiũ ſortita erat. & libe ris : quos maſculos & pulchros peperat: exi ſtẽs docta.i.erudita lit teris græcis & latinis & docta pſallere.i.canere fidibus & ſaltare.i.cho reas ducere elegãtius .i.artificioſius & exqſi tius q̃ eſt neceſſe.i.cõ ueniens & reqſitũ pro be.ſ.mulieri q̃ ꝓba & hõeſta ſit: qa ꝓbe mu lieres potius rẽ fami liarẽ q̃ choreas diſcũt ꝙ contra ꝑditos nři ſe culi mores ẽ: quo nul la choreaꝝ rudis cõ mẽdaſ. Sciebat Sẽpro nia : &.i.ẽt multa alia quæ ſunt ĩſtrumẽta & incitamẽta luxuriæ: & ideo ꝓbis uitanda: ut excellẽter cãtare: græ ce loq: pſallere: ſalta re: ludere: ridere: ioca ri molliter : ſed om nia fuere ei ſp chario ra q̃ decus.i.honeſtas uitæ atq; pudicitia.i. caſtitas corporis. Tu haud facile diſcerne res.i. nemo facile di ſcerneret ; an parceret minus famæ an pecũiæ .i. utrã libẽtius amittebat & ꝓdigebat. exiſtẽs ſic ac cẽſa libidie ut peteret ſepius uiros q̃ peteref.ſ.ab eis ſed ideo forte non petebaſ qa ꝑdiderat fidẽ.i.fidẽ nõ ſeruauerat ac cõmiſſa fidei ſuæ ꝑdiderat ſæpe añ hac.i.añ hoc tp̃s de quo nũc loquor. & abiurave rat ſæpe creditũ.i.mutuo aut cõmodato datũ : ab iis q ipi ola credebãt: & fuerat conſcia cedis.i. necis hoium. & abierat p̃ceps.i.p̃cipitãter ut iſana i ꝑditi onẽ ruerat. Luxuria atq; iopia: q̃ duo uitia icõpatibi lia uidẽſ & iõ cũ ꝓpriis bõis luxuriã fouere negret aliẽa ſectabaſ. Verũ.i. ſed igeniũ eius.ſ. Sẽproniæ. haud abſurdũ.i.aptũ & cõueniẽs poſſe.i.poterat (Sẽ exẽplaria q̃ hñt haud abſurdũ fuit: & tũc explanã dũ ẽ haud abſurdũ.i.aptũ & idoneũ fuit. poſſe.i.ut poſſit) faceſ uerſus.i.carmia; & mouere.i.excitaſ io cos.i.iocularia & feſtiua dicta. uñ iocus ꝓprie eſt in dicto: luſus i facto: & poſſe uti ſermõe uel modeſto .i.pudico & caſto: uel molli.i.laſciuiuſculo aut pla cido; uel ꝓcaci.i.aſpo & ꝓterue petulãti. Prorſus.i. porro uerſus. hoc eſt oino inerãt ſup.ei. aut i ea: mlſ te facetiæ.i.urbanitates & gře in facto: & mltus lepos q & lepor dr multa urbanitas & feſtiuitas ac ueuu ſtas in dicto. & hæc de Sẽpronia Curii amica. Redit ad Catilinã dicẽs. Catilina his rebus.ſ.dictis de cõſu lib⁹ quos timuerat creatis: cõparatis.i.diſpoſitis a po pulo Ro. aut collatis & cõſideratis a Catilia cũ reliq̃ ſpe: ipe nihilominus.i.licet repulſam paſſus eẽt : tñ petebat cõſulatum in proximum annũ. aut ſic. his rebus : ſcilicet pertinentibus ad re gnum comparatis ſi mul : & obtentis tam a uiris quã a mulie ribus : a Catilina ni hilominus.i. q̃uis oĩa parata ad regnũ habe ret: tamẽ petebat con ſulatũ in ꝓximum an nũ: qđ licebat ut deſi gnati res ſuas diſpone rent ad cõſulatũ decẽ ter gerendũ : ſperans ſi foret.i.eſſet deſigna tus.i.declaratus futu rus cõſul: ſe uſurũ fa cile ex uolũtate.i. ad libitũ: Antõio ꝙ is oĩ bus neceſſitatib⁹ erat circũuẽtus & oppreſ ſus: & ita ſuperebat ꝙ eũ ad factionẽ ſuã fa cile attraheret: neque ipſe Catilina erat inte rea: ſcilicet anteq̃ dies comitiorum aduent ret quietus.i.oſcitabũ dus : ac ceſſitans : ſed parabat Ciceroni inſi dias omnibus modis. Neq; dolus & aſtutiæ id eſt calliditas & uer ſutia deerant illi : ſcilicet Ciceroni ad cauendum: id eſt proſpiciendum ſibi ab inſidiis Catilinæ. Nã que Cicero effecerat a principio conſulatus ſui per fuluiam pollicendo : id eſt ultro promittẽdo mul ta: ut. Quin. Curius : homo ille uanus & futilis ful uiæ amator. de quo inquit Saluſtius. ego memora ui.i. mẽtionẽ feci pauloãte ꝓderet.i.idicaret & ma niſeſtaret per proditionem ſibi: uidelicet Ciceroni conſilia Catilinæ. Adhoc: id eſt inſuper propulerat id eſt porro impulerat Antõium collegam : ſcilicet ſuum: id eſt ſecum conſulem deſignatum: & ita col legam.i.ad idem officiũ ac munus legatũ.i.deſtina tum. pactiõe.i.per pactũ & cõceſſionẽ ex pacto: ꝓui ciæ: ſcilicet regendæ. unde plus emolumenti ac lucri quam ex urbe conſulibus obuenerat. unde potuit Antonius inopiæ ſuæ conſulere : ne ipſe Antonius diſſentiret : id eſt aliter quam ipſe Cicero ſentiret cum Catilina contra rempu. id eſt ſalutem reipu. quia non plus commodi ex factione Catilinæ ꝙ ex prouincia conſequi poſſet : cum ergo haberet qđ uellet in fide manſit. & Cicero habebat circum ſe

Locus. Luſus. Colle ga

lepor .i. ur nitas & fe uitas & u nuſtas in dicto :

deſignatu .i. declara

abiurar

adhoc

occulte utpote domi: aut etiã in foro: sic tamẽ ut nõ comitarẽtur manifeste eum: ne uideretur etiam regnum affectare aut seditionem fouere: & tamẽ adorientibus obstaret: præsidia: id est custodiam & ꝓtectionem amicorum & clientum. i. eoꝝ qui se colebant q patronus eoꝝ eẽt: nec est cliẽs uiator aut minister publicus quem seruiẽtẽ gallus uocat.

Cliẽs.

Antoniũ pactione prouinciæ perpulerat: ne cõtra Remp. dissentieret. circũ se præsidia amicoꝝ: atq; cliẽtiũ occulte habebat. Postquã dies comitiorum uenit: & Catilinæ neq; petitio: neque insidię: quas consuli fecerat: prospere cessere: constituit bellum facere: & extrema omnia experiri: quoniã quæ occulte tẽtauerat: aspera: fœdaq; euenerãt. Igitur. C. Manliũ Fesulas: atq; ĩ eam partẽ Hetrurię: Septimium quẽdam Camertẽ in agrũ Picenũ. C. Iuliũ in Apuliã dimisit: preterea aliũ alio: quem ubiq; opportunũ sibi fore credebat. Interea Romæ multa simul moliri: cõsuli ĩsidias tendere: parare incẽdia: opportuna loca armatis hominibus obsiderẽ: ipse cũ tello esse. Itẽ alios iubere: hortari: uti semp ĩtẽti: paratiq; eẽnt: dies: noctesq; festinare: uigilare: neq; insomnia: neq; labore fatigari. Postremo ubi multa agitãti nihil procedit: rursus intempesta nocte cõiurationis principes conuocat per. M. Porcium Leccam: ibiq; multa de ignauia eorum quæstus: docet se Manlium præmisisse ad eam multitudinem: quam ad capienda arma parauerat. Item alios in alia loca opportuna: qui initium belli facerent: seq; ad exercitum proficisci cupere: si prius Ciceronem oppressisset: eum suis consiliis multum officere.

Postq̃ dies comitiorũ uenit. Recitat q̃d deinceps Catilina molitus est paucis (uti nõ obscura breuitate solet) eius repulsam tangẽs ac dicẽs. Postq̃ dies comitiorũ. i. quo habita sunt comitia. i. po. ro. cõciones & cõgregationes ad magistratus futuri anni designãdos. Nã Cicero & Antonius nõdum cõsulatu pfũcti erãt: & neq; petitiones. s. cõsulatus: neq; insidie q̃s fecerat cõsulibus etiã ãbobus postq̃ uiderat Antoniũ nolle cõtra rẽpu. sentire. cessere. i. cesserũt & euenerũt: pspere sed aduerse & cõtra uotũ catilinæ: ipse Catilina cõstituit facere bellũ. i. cõtra cõsules & cæteros reipublicę gubernatores & cõtra potẽtes: experiri. i. attẽtare extrema oĩa. i. ẽt picula mortis obire. Notandũ est q dicit extrema omnia q̃ ualla negat oĩa cum suplatiuo iũgi. uidetur tamẽ q̃busdã hoc purgabile q hæc uocabula ultima & extrema pro periculis mortis poni soleant: quasi subaudiantur mala aut pericula ut ita sit per omnia mala aut pericula extrema: hoc est mortis: ut Enei. ii. Si uobis audentem extrema cupido est. Certa sequi. & in eodẽ. His se quãdo ultima cernunt. Extrema iam in morte parãt defendere telis: quasi idẽ sit extrema oĩa. & omnia pericula mortis: sed parũ purgant cũ dicere liceat extrema quæq; pericula: dicamus ergo licere ẽt omni suplatiuo iungi: maxime ubi suplatiuus absolute põit: ut oĩa summa: oĩa suprema: oĩa extrema: durissima sunt: q̃m ea q̃ ipse Catilina tẽtauerat occulte. i. per dolũ facere euenerãt aspera. i. dura & iniqua: ut mõtes asperi: q̃a cõtra uota. i. absurda & tristia: q̃a fedũ uidebatꝛ incepisse quod pficere nequiret: unde Statius in achille. Sed si fata negãt q̃ fedũ & triste reuerti. Igitꝛ quia occulte partim profecerat ipse misit. C. Mãliũ fesulas ad oppidum hetrurie quo ad ipsum pecunias promiserat; & in eam partẽ hetrurie circũ fesulas. Misit etiam septimũ quẽdã camertem. i. de camertino oppido in agrũ picenũ: ubi marchia anconitana est: & misit Caium Iulium in apuliam quæ ad regnum neapolitanum est. Præterea. s. præter dictos misit alium scilicet quẽlibet ex suis: alio. i. ad alium quẽ. & ubi. i. in quo loco: ut ubiq; due sint dictiones. credebat fore: id est futuꝝ esse: oportunũ. i. cõmodũ sibi. Interea ipse moliebatꝛ. i. cum mole & difficultate conabatur & attẽtabat multa rome: q̃a tendere. i. tẽdebat cõsulibus ĩsidias. parare idest parabat. s. urbi ĩcendia. obsidere. i. obsidebat armatis hominibus. loca oportuna ad ĩsidias: ipe eẽ. i. erat cũ telo. i. iaculo & armis aliis ĩfestis & cominus faciẽdis. Itẽ iubeꝛ. i. iubebat & hortari. i. hortabatꝛ: uti. i. ut essent semp ĩtẽti & parati: & festinaꝛ. i. ut festinarẽt dies ac noctes & uigilare. i. ut uigilarent: neq; fatigari. i. ut non fatigarentꝛ: ĩsomniis. i. excubiis & uigiliis. neq; laboꝛ. Postremo ubi nihil ꝓcedit: id est ubi multa fit ꝓmotio: neq; successus bonus sup. ipsi agitãti. i. attentãti multa: ipe conuocat rursus principes cõiurationis nocte tempesta; quæ nulli rei agende tempestiua est: post noctem: scilicet concubiam: nam ut habetur in. xii. tabulis solis occasus suprema tempestas esto. Postquam est uespera: tum crepusculum: tum nox concubia: tum nox intempesta: tum gallicinium tũ conticinium: tum diluculum: tum aurora: tum mane nouum seu prima lux: tum dies: tum meridies. Cõuocat inquã per. M. portium lecam: in cuius domo multa consulturi sunt & ipse quæstus ibi multa: id est multũ de ignauia. i. secordia ĩertia & ad rẽ agendam inutilitate eorũ. s. cõuocatorũ: docet: id ẽ manifestat se præmisisse Manlium ad eam multitudinem quam parauerat ad arma capienda: item docet se misisse alios in alia loca opportuna: qui facerent initium belli: & docet se cupere proficisci ad exercitum: quia pollicitus est se exhibiturum: aut imperatorem: aut militem in eo bello si oppresisset prius Ciceronem: quia docet eum multum officere: id est contra facere & obstare suis cõsiliis quod & perfecit. Igitur præteritis. Progreditur & docet quid responsum sit & a q̃bus dicẽs.

Oĩa cũ suplatiuo.

Nocti um & dierũ partes.

officer

Igitur perterritis ac dubitātibus cæteris. C. Cornelius eques Romanus operam suam pollicitus: & cum eo. L. Vargunteius Senator: constituere ea nocte paulopost cum armatis hominibus: sicuti salutatum introire ad Ciceronem: ac de improuiso domi suæ imparatum confodere. Q. Curius: ubi intelligit: quantum periculum consuli impendeat: propere per Fuluiam Ciceroni dolū qui parabatur: enuntiat: Ita illi ianua prohibiti: tantum facinus frustra susceperant. Interea Manlius in Hetruria plebē solicitare: egestate simul ac dolore iniuriæ nouarum rerum cupidam: qd' Syllæ dominatione: agros: bonaq; omnia amiserat. Præterea latrones cuiusq; generis: quorū in ea regione magna copia erat: nōnullos ex Syllanis colonis: quibus libido: atq; luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant. Ea: cum Ciceroni nuntiarentur: ancipiti malo permotus: qd' neq; urbem ab insidiis priuato consilio longius tueri poterat: neq; exercitus Manlii quantus: aut quo consilio foret: satis compertum habebat: Rem ad Senatum refert: iam antea uulgi rumoribus exagitatam. Itaq; (quod plerunq; in atroci negotio solet) Senatus decreuit: uti darent operā consules: nequid Respu. detrimenti caperet. Ea potestas per Senatum more Romano magistratui maxima permittitur: exercitum parare: bellum gerere: coercere omnibus modis socios: atque ciues: domi: militiæq; imperium: atq; iudicium summum habere: aliter sine Populi iussu nulli earum rerum consuli ius est. Post paucos dies.

Igit' qa res ancepś uidebat' & pax pcedere: cæteris quę præteritis ac dubitantibus Caius Corne. æques Romanus pollicitus operam suam: id est diligentem laborem suum ad opprimendum Ciceronem & L. uargūteius senator pollicitus sup. cū eo scilicet .C. Cornelio cōstituere. i. simul statuerūt & pposuerunt (quod tamē imprudenter faciebant: quia de rebus dubiis cum paucis consultandum est sed rara est in maleficio prouidentia: excecat enī maleficos malicia eorum.) Ideo autem imprudēter: quia Curius aderat qui id Fuluie dixit; & ea Cicero significauit) ea nocte paulopost. s. post cōticiniū prio diluculo: itroire cū armatis hoibus ad Cic. sicut salutatū: id est sicut introeunt qui eunt salutatū. i. ad salutādum ipsum ac cōstituere confodere. s. mucrōibus & sicis seu pugionibus de improuiso Cice. sup. imparatum existentem domi sue. Curius: scilicet amator fuluie ubi intelligit q̃tum periculum impendeat: id est immineat consuli: scilicet Ciceroni enūciat propere. i. festināter Ciceroni per fuluiam dolum qui pararatur: & ita illi. s. dicti. C. Cornelius & L. uargūteius cū armatis suis phibiti ianua susceperant: id est conati erant frustra tantum facinus. Vbi uenuste breuitatis mirādum est exemplum. Nam ubi imperitior dixisset: ac Cicero eo audito iussit statim obserare fores: neminem admittere: & ita illi prohibiti &c. breuius dicit. ita illi ianua prohi[illegible]: quia per hoc cætera omnia intelligūtur. C[illegible] impē deo pro immineo dicitur uide[illegible] a gladio illo qui de seta equina de[illegible] caput familiaris illius tyrāni siculi. de quo Marco. de somnio scipionis multa. Interea Manlius recitat quid reliqui egerint ac dicit. Interea dum hæc rome fierēt manlius solicitare: id est solicitabat in hetruria ad quam missus erat plebem cupidam nouarum rerū egestate: id est propter egestatem simul ac dolore:

Breuitas apta & uenusta

Impendeo.

id est propter dolorē iniurie illate a syllanis; q̃ dominatione: id est per dominationē aut sub dominatiōe sylle amiserat agros & oia bona. s. mobilia. Præterea Manl. solicitabat latrones cuiuscūq; generis tā seruos q̃ liberos: tā militare solitos q̃ alios quoq; s. latronū rapto uiuētiū magna copia erat in ea regiōe. s. hetrurie: & solicitabat nōnullos ex colonis syllanis. i. quos sylla i agros assēos miserat. qbus. s. militib9 syllanis: libido atq; luxuria nihil fecerat reliq̃. i. nihil dereliq̃rat qd nō eēt absūptū ex magnis rapinis. i. licet habuerāt magnas rapias. Cū ea nūciarēt Cic. ipse p motus ācipiti. i. pnicioso & difficulter euitabili malo qa utrūq; caput. i. occasionem nocēdi habēte: q neq; poterat tueri amplius cōsilio priuato. i. proprio sine senatus auctoritate urbē. s. romā ab isidiis cōiuratorū neq; hebat satis cōptū. i. exploratū q̃tus. i. quā magn9 foret, neq; aut quo cōsilio foret. s. col lect9 ab eo ipe dico p motus refert ad senatū. i. i cōsulatione senatus rē. i. negociū illud de isidiis & cōiuratiōe exagitatā. i. māifeste & frequēter motā iā antea ex rumoribus uulgi. i. icertis diuulgationibus. Itaq; i. & ita senatus decreuit (qd. i. q̃ res solet sup. fieri: aut qd sup. decernere senat solet plerūq;. i. utplurimū: i negocio atroci. i. detestādo & pernicioso) decreuit inquit ut consules darēt opus rāne resp. caperet quid. i. aliquid detrimenti. i. dāni & iacture. Ea ptas pmittit' p senatū: more romāo. i. ex ueteri istituto romāo℞: magistratui. s. cōsulari; maxia; i. sūma: ut parare. i. cōscribere exercitū gerere bell[illegible] hostibus coercere. i. cōstrigere & cogere ad b[illegible] cōfederatos & ciues. s. romanos [illegible] & ita sine cō tradictiōe. E[illegible] exercitu ipiū atq; iudiciū [illegible] (n̄ licebat puoca re aut ad al[illegible] pl. ał aliter nulli cōsuli fuit ius eap sine iu[illegible] ro. nā aliter cōsulatus par regno fuisse[illegible] ns annis inouabāt cōsules

de improuiso.

L. Senius Senator: i senatu litteras recitauit: q̃s. Fesulis allatas sibi dicebat: i q̃bus scriptũ erat. C. Manlium arma cœpisse: cũ magna multitudine ante diẽ. VI. Ca. Nouemb. simulq; (id qd' in tali re solet.) alii portenta: atq; pdigia nũtiabant: alii cõuentus fieri: arma portari: Capuæ: atq; in Apulia seruile bellũ moueri. Igitur Senatus decreto. Q. Martius Rex Fesulas. Quin. Metellus Creticus i Apuliã: circũq; ea loca missi sunt. Hi utriq; ad urbẽ impatores erãt impediti: ne triũpharẽt calũnia paucorum: quibus oĩa honesta: atq; inhonesta uẽdere mos erat. Sed p̃tores. Q. Põpeius Rufus Capuã. Q ui. Metellus Cæler in agrũ Picenũ: hisq; pmissum est: uti pro tẽpore: atq; piculo exercitũ cõpararẽt. Ad hoc siqs indicauisset de coniuratione: quæ contra Rempub. facta erat: pmiũ: seruo libertatẽ: & sestertia centũ: libero impunitatem eius rei: & sestertiorũ ducẽta millia. Itẽq; decreuere: uti gladiatoriæ familiæ Capuã: & in cætera municipia distribuerent pro cuiusq; opibus. Romæ per totã urbẽ uigiliæ haberent: hisq; minores magistratus præessent. Quibus rebus pmota ciuitas: atq; immutata urbis facies erat: ex summa lætitia: atq; lasciuia: quæ diuturna qes pepererat: repente omnis tristitia inuasit: festinare: trepidare: neq; loco: neq; cuiq̃ homini satis credere: neq; bellũ gerere: neq; pacem habere: suo quisq; metu pericula metiri.

Lucius Seruius recitauit post paucos dies: hoc est paucis diebus post: litteras in senatu: quas dicebat allatas sibi: id est ad se: fesulis: id ẽ ab illo oppido hetrurie ubi Manlius agebat: in quibus erat scriptum Caium Manlium cœpisse arma cum magna multitudine ante diem sextum kalẽdas Nouembris: hoc est ante uigesimum seprimum diem octobris: simul: id est pariter alii nunciabãt portenta: id est signa aliquid noui portendentia: id est porro hoc ẽ in futurum tendentia & prodigia: id est porro agentia: id quod: id est quæ res scilicet portensa & prodigia nũciari aut uideri solet sup. fieri in tali re. Alii nunciabant cõuentus: id est coitiões hominum fieri & arma parari capue: id ẽ ad capuam principalem ciuitatem cãpanie italice: atq; bellum seruile. id est a seruis moueri in apulia. Igitur. Quintus Martius rex scilicet cognomie. Nã propter sacerdotium solis regibus a numa addictum quidã reges dicti sunt. & Quintus Metellus creticus a deuicta creta dictus missi sunt: decreto senatus Martius fesulas & Metellus in apuliã & circum ea loca scilicet i lucãos & brutios. Ideo autem illi & non impatores missi erãt: quia utriq; imperatores Populi Romani q in bello meruerunt: ut Pompeius aduersus tigranem impediti erant ne triumpharẽt: id est cum triumpho redirent ad urbẽ calumnia: id est p calũniam & iniustã cauillationem paucorum: scilicet factio sorum: quibus erat mos uẽdere omnia: utpote honesta atq; inhonesta. Sed pratores supple missi sunt. Quintus Pompeius ruffus capuam: & Quintus Metellus cæler i agrum picenum: & permissum est his: quãuis non essent consules nec dictatores: uti id est ut compararẽt exercitum p[illegible] re: id est [illegible] necessitate illius temporis a[illegible] p. cũ hoc id est insuper [illegible] quis indicasset: id est indiciu[illegible] sset de coniuratione quæ erat facta [illegible] publicam: præmia: qa sermo centũ seste[illegible] ducenta quinquaginta pondo seu libr[illegible] & libero decreuerunt impunitatem eius rei: id est coniurationis in qua ipse erat: & ducenta milia sestertium pro sestertiorum sed sic loquendum est cum numeralibus nec staret sestertia. Itemq; decreuere uti: id est ut familie gladiatorie: id ẽ ludis gladiatoriis addicte: distribuerentur: id est distribute mitterent capuam & in cætera municipia pro opibus. id est facultatibus cuiusq;. s. familie: & ut uigiliæ haberentur rome per totam urbem & ut minores magistratus scilicet questores & ediles præessent iis. s. uigiliis. Quibus rebus. Graphice ut pathos moueat describit afflictionẽ & cõcussionẽ ciuitatis romane: ex nouitate rerum orte dicens. Quibus rebus scilicet ad bellũ piculosum cõtra cõiuratos adhuc minus notos pertinẽtibus: ciuitas scilicet romana: id est collectio ciuium est per motata: id est multum commota: atq; facies: id est factura: & dispositio seu apparatus exterior urbis erat immutata: quia omnis tristitia inuasit eam repẽte: ex summa leticia atq; lasciuia quã quies diuturna pepererat (Vnde postea dicit Iuuẽalis satyra sexta. Nunc patimur longe pacis mala: seuior armis luxuria incubuit. Sane docte ut cætera omnia dicit ciuitatem permotam: & faciem urbis mutata. Nam ciuitas ut dixi est multitudo ciuium quorum est permoueri atq; agitari: urbs est edificiorum constructio urbo: id est parte aratri designata: quorum facies: id factura & apparatus immutatur. sicut Eneidos quinto dicitur. Quibus aspera quondam uisa maris facies. Itaque facies est artifici[illegible] que factoris: uultus uolentis. Ideo autem g[illegible] t commutatio (quia repente orta) fest[illegible] perunt: aut festinare pro festinabant: t[illegible] pro trepidabant: quod festinationi metum ad[illegible]: neque credere pro credebant: loco: id est munitioni aut sanctitati alicuius loci: neque homini satis: quia nesciebant quis & ubi amicus: qui suæ inimicus esset: neque gerere pro gerebant bellum: scilicet apertum: neque habere pro habebant pacem.

Ciuitas
Vrbs
Facies
Vultus

Ad hoc mulieres: quibus pro Reip. magnitudine belli timor insolitus incesserat: afflictare sese: manus supplices ad coelum tendere: miserari paruos liberos: rogitare: omnia pauere superbia atque deliciis ommissis: sibi: patriaeque diffidere. At Catilinae crudelis animus eadẽ illa mouebat: tametsi praesidia parabantur: & ipse plautia lege interrogatus erat ab. L. Paulo. Postremo dissimulãdi caussa: aut sui expurgandi: sicuti iurgio lacessitus foret: uenit in Senatum. Tum Marcus Tullius cõsul: siue praesentiã eius timẽs: siue ira cõmotus: orationẽ habuit luculentã: atque utilẽ Reip. quã postea scriptã edidit. Sed ubi ille assedit: Catilina: ut erat paratus ad simulãda oĩa: demisso uultu: uoce supplici: postulare a Patribus coepit: ne quid de se temere crederẽt: ea familia ortũ: ita ab adolescentia dicebat uitã instituisse: ut oĩa bõa ĩ spe hr̃ẽt: neque existimarẽt sibi pr̃itio hoĩ: cui⁹ ipsi⁹ atque maiorũ: pluria beneficia ĩ plebẽ Ro. erant: ꝑdita Reip. opus esse: cũ eã seruaret. M. Tulli⁹

Ad hoc. i. praeterea & insup mulieres qbus insolitus timor reipu. id est ꝑ repu. susceptus incesserat pro magnitudine: in iuxta magnitudinẽ belli: quia tota ciuitas ꝑmota erat afflictare ꝑ afflictabant: sese: id est seipsas: & ipse supplices tẽdere: hoc est tendebãt manus ad coelũ: id est ad superos unde implorabãt auxilium: & miserari .i. miserabantur & lamentabãtur ex comiseratiõe: liberos paruos .i. ĩsantes & filios suos legitimos: rogitare: id est rogitabant: hoc est frequẽter precabãtur deos: & pauere .i. pauebãt omnia: & diffidere .i. diffidebãt sibi & patrie. s. sue: hoc est saluti patrie: & hoc superbia atque deliciis quas antea fouerant omissis id est post habitis. At Catilinae crudelis animus Diserte post afflictionẽ & cõmotionẽ aliorũ infert crudelitatẽ animi Catilinae: qui nulla miseratione frãgi poterat: ut ex contẽtione & cõtrarietate sẽtentiarũ color acqrat narratiõi. Cui particula at multum accõmoda est ut postquã dictum erat ĩ fine tertii Aeneidos. factoque hic fine quieuit: sequitur in principio quarti. At regina graui &c. Ordo est. At: id est ecouerso: animus crudelis ipsius Catilinae mouebat: id est agitabat illa eadẽ quae uiderat in ciuitate: nõ dicit ꝙ mouebatur ab illis: sed quod mouebat aut illa eadẽ quae acceperat: scilicet Ciceronem dolo ĩterficere tametsi praesidia .i. custodie: & protectiones urbis & ciuiũ & praecipue cõsulum ꝑabantur ab Lucio planco: & tametsi ipse erat interrogatus: id est examinatus & in ius uocatus lege plancia: id est a planco cõtra cõiuratos lata: qua quicunque accusati erãt coniurationis statim respõdere & se purgare cogebantur. uenit postremo .i. post longam expectationem causa dissimulãdi. s. coniurationẽ: id est ut habitu & uultu ostẽderet se minime cõiurasse. & causa sui purgãdi: id est ut se purgaret: quãuis imerito sese accusatũ dictaret: uenit dico in senatum sicut lacessitus: id est tanquã lacessitus & prouocatus esset iurgiu ipsius Lucii planci. hoc est cum quadã fiducia: non ut responderet sed ut cõuicia & iniurias reprimeret: Atque ita callide atque ita astute prae se tulit fiduciã. Tum Marcus Tullius consul siue timẽs praesentiam eius scilicet Catilinae: hoc est ne ex eo ꝙ comparuisset &: praesens esset insons haberetur: siue cõmotus ita quod cum a quo sibi insidias omnibus uiis parari nouerat in senatu uideret: habuit orationem luculentam: id est peroratam perspicuam & plenam lucis: contrariũ est luculentum: plenum luti: atque utilem reipu. quia per eam repressus est cõatus Catilinae: quam orationem Tullius edidit: id est emisit & e manibus suis legendam dedit scriptã unde extant in uectiue eius de quarum prima hic loquitur. Sed ubi: id est postquam ille scilicet consul Cicero: assedit: id est finita oratione ad reliquos sedit & quieuit: alibi legi absedit: quasi seorsum sedit. sed Pomponius antique scripsit adsedit: quia orantes stabãt; deinde si ab illu ordĩe aut superiori erant consedebant. Catilina: ut: id est secundum quod poterat paratus: id est callide instructus ad dissimulanda omnia: scilicet quae obiicerẽtur & fierẽt: ceperit postulare a patribus: scilicet cõscriptis: uultu dimisso & uoce supplici: ad miserationẽ concitandam: ne ptes crederẽt de se. s. Catilina: quid: id est aliquid temere. i. inconsulte & priusquã rem cõpertam haberẽt. Priusquã aũt ꝑgã duos pueros admonuero: quorũ tale alterũ ẽ. Quociẽscũque reciprocatio ad pricipale atque primũ uerbũ refertur: licet ad secũdũ nõ referat bõa est. ut hic. cepit postulare a patribus ne quid temere de se crederet de se refert ad Catilinã uno ad partes: ut in andria Terenti. Orare iussit si se ames hera iã ut ad sese uenias uidere te ait cupere se &c. Alterũ est. Spe in oratione praecipue apud Hystoriographos deesse uerba potissimũ ad loquelam spectãtia cum ea quae sequũtur ad praemissa referri nequeant: ut hic. Ex ea familie ortũ. non põt referri ad illud ne temere de se crederẽt: unde subaudiẽdũ. est Et cepit dicere se ortũ ex ea familia scilicet patricia & nobili ita instituisse uitã ab adulescẽtia: ut patres haberẽt scilicet merito: hoc est habere deberẽt: omnia bona in spe. i. expectatione de se: aut si est haberet. sensus est. ut haberet. i. ut is qui haberet aut habere uideretur oĩa bona in spe. Et cepit postulare a patribus ne ipsi existimarent opus esse: id est utile & opportunũ sibi hoi patricio .i. ex patribus cõscriptis: hoc est senatoribus orto cuius ipsius: id est propria ab ipso collata: atque maiorum ipsius: id est unde originem traxit plurima beneficia essent: id est extarent in plebem romanam: reipu. perdita: id est ut respu. esset ꝑdita. Notum est opus regere datiuũ cum ablatiuo ut non est opus beneualenti medico. similiter hic. sibi opus esse resp. cũ. M. Tullius homo

At

Regula puerorũ

Regula historiographorũ

Opus

Saluus Seruo.

nouus: id est qui tũ primũ ad eius gubernacula ue nerat: seruaret eã.s. rẽpu. quasi diceret minus ueri simile eẽ hoiem nouũ quã patriciũ rẽpu. saluã uelle. Vbi rursus admoneo puerũ: licet saluus & saluere usi sint: saluare tñ apud idoneos raro aut nũq̃ repiri: sed seruare: ut Iuno lucina fer opẽ: serua me obsecro. Alii ãt legũt cũ eã seruaret. M. Tul. inq̃linus ciuis urbis rome. Sed quia inquilinus: ut docet Valla lib. iiii. Is dicit qui habitat in aliẽo loco priuato hoc est in cõductirio: licet in proprio loco publico: hoc est i patria sua: cũ icola sit q in alieno habitat publico: utpote i ciuitate aliena. Videret hic Cicero potius dicẽdus incola: cũ ex arpino quod municipiũ erat rome accitus fuerit. Et cũ Catilina adderet ad hoc: id est isuper: uel ad hæc maledicta: id est cõuicia in Ciceronem: quẽ p cõtẽtũ nouũ hominẽ appellabat: alia maledicta Oẽs.s. p̃res cõscripti ceperãt sup. obstrepere: aut oẽs obstrepere. i. obstrebebãt & uocare. i. uocabãt Catilinã hostẽ & paricidã ꝑpter coniurationẽ in patriã: aut in consulẽ: aut in liberos suos: ut in inuectiua Cice. uidebimus. Sane ut alibi quoq; notauius parricida: dr q̃si patricida: nõ tamẽ is solus dicit q patrẽ occidit: sed ẽt q fratrẽ: aut matrẽ: aut aliũ quẽuis de sanguine suo. Et q̃a patria nõ minus chara: imo charior esse nobis debet q̃ parẽs: q̃a una omniũ oẽs cõplectit charitates: ut docet Cice. iõ Catilina i patriã cõiuratus hic parricida dicit. Tũ ille. Cõmemorat q̃m̃o senatu exiuerit & q̃d deinceps Catilina egerit dicẽs. Tũ. i. deide ubi catilina uidit oẽs obstrepere & se parricidã appellari: ille furibũdus. i. multũ furẽs inq̃t sup. q̃m̃ q̃dẽ. i. q̃do q̃dẽ: uel q̃dẽ. i. certe. q̃m̃ ego circũuẽtus. i. deceptus & falso accusatus ab inimicis. s. cõsule agor. i. pellor: ꝑceps. i. furibũdus: q̃si in ꝑcipitiũ aliq̃d ex ipatiẽtia iniurie: ego extiguã meũ icẽdiũ. i. icõmodũ aut furorẽ meũ ruia. i. iactura & dãno uestro. Metaphora sumpta ab incẽdio facto in orbe: ubi icẽdiũ unius domus est cã ruine alterius: ne eñ incendant uicine edes solẽt præcipires in ruinã trahi: Vnde trahit hoc adagiũ in eũ sensũ: ut intelligat malũ unius malo alterius sedari. Vnde ẽt aliud est ꝓuerbiũ sumptũ quo Flaccus in eplis utit. Tũc tua res agit paries cũ ꝓximus ardet. Deinde ꝓripuit. i. celeriter & uiolẽter rapuit se domum suã e tẽplo. s. in quo talia cõsultabãt. aut legat extem

plo. i. ilico. aut ut alii habẽt. e curia. i. e senatu. Et ipse Catilina uoluẽs secũ multa ibi. s. domi sue: quod neq; insidie ꝓcedebat cõsuli. i. i cõsulẽ: aut q; neq; insidie cõsuli. i. in cõsulẽ sup. facte ꝓcedebãt: & sup. q intelligebat urbem munitã. i. defensam ab incendio quod illi inferre uolebat: uigiliis. i. p uigilias. a cõsule institutas ipse credens optimum factu: id est ut fiat augere exercitum quem scilicet foris parauerat apud mãliũ ꝑcipue ac antecape. i. ꝑoccupare priusq̃ legiões. s. romãe a cõsulibus cõscribende: cõscriberent. s. ab eis multa quæ forent bello. i. ad bellũ gerẽdum usui. i. uti. Ipse ẽ ꝓfectus nocte intẽpesta. i. ad mediũ noctis: cũ paucis. s. conscis in castra manliana: quæ manlios i hetruria habebat sed mandat cethego atq; lentulo ceterisq; scilicet principibus cõiurationis quorum audaciam nouerat promptam: id est expeditam & præsentem: sup. ut confirmẽt opes. i. uires & facultates: factionis: id ẽ ciuilis discordie & coniurationis: quibus: id est quibuscunq; rebus uel supple omnibus rebus quibus possent & ut sup. maturent: id est accelerent: aut tempestiue neq; serius: neq; citius quã oporteat tendant: cõsuli scilicet ciceroni insidias & parent: id est disponant & præparẽt cedem. i. stragem & occisionem ciuiũ: incendia edium & alia facinora belli & mandat: id est significat. & ut uulgo dicũt isinuat (nisi potius subaudiãus uerbum dicit aut significat) sese accessurũ propediẽ: id est itra paucos dies: ad urbẽ romã. Dũ hæc quæ dicta sunt: gerunt. i. publice fiũt rome. Caius Mã. doctor ille exercitus Catilinarii: mittit ad Quintum Martium imperatorem missum in agrum picenũ ad regem scilicet cognomento propter sacrificia (ut dictum est) solis regibus facienda: ex suo numero. i. ex iis quos sibi populares & fautores nouerat cum mãdatis. i. significatiõibus & scriptis huiuscemodi. Mãdare eñ nõ semp ẽ ipiose ꝑcipere: sz iterdũ certiorẽ facere ul significare p scripta: q̃ chartis dũ scribuntur mãdari dicunt sic Enei. iii. Fata canit: foliisq; notas & noia mãdat. Mãdata itaq; erãt huiuscemodi. Mãdare

inquilinus ciuis urbis Romæ. Ad hæc maledicta alia cum adderet: obstrepere omnes: hostẽ: atq; paricidã uocare. Tũ ille furibũdus: quoniã quidẽ circunuẽtus: inq̃t: ab inimicis ꝑceps agor: incẽdiũ meũ ruina restiguã. Deide se ex curia domũ ꝓripuit. Ibi multa secũ ipse uoluẽs: q̃d neq; insidiæ cõsuli ꝓcedebãt: & ab incẽdio itelligebat urbẽ uigiliis esse munitã: optimũ factu credẽs exercitũ augeri: ac priusq̃ legiones scriberẽtur: multa ante capere: q̃ bello usui forẽt: nocte intẽpesta cũ paucis i Mãliana castra ꝓfectus ẽ. Sed Cethego: atq; Lẽtulo cæterisq;: quorũ cognouerat prõptã audaciã mãdat: q̃bus rebus possẽt: opes factiõis cõfirmẽt: isidias cõsuli maturẽt: cedẽ: icẽdia: alia quæ belli facinora parent: sese propediẽ cum magno exercitu ad urbẽ accessurũ. Dũ hæc Romæ geruntur. C. Mãlius ex suo nũero legatos ad. Q. Martium Regẽ mitit cũ mandatis huiuscemodi.

DEos: hominesq; testamur Imperator: nos arma neq; contra Patriam cœpisse neq;: quo periculum aliis faceremus:

IMpator nos testamur. i. testes facim⁹ & ꝓtestamur dos: & hoies nos cepisse arma: neq; cõtra ꝑriã: neq; quo. i. iõ: ut nos faceremus aliis piculũ. i. discrimen uite: aut aliis. s. ciuib⁹ piculũ. i. expimẽtũ & audaciã sumẽdi.

armis:sed uti:id est ut corpora nostra forēt:idest essent tuta ab iniuria scilicet potentū:corpora dicit nostra:hoc est quod antiqui dicebant nostrū:q scilicet nos existentes miseri: id est miserādi:quia calamitatis pleni:& egentes scilicet necessatis uiolētia & crudelitate:id est propter aut per uiolentiam & crudelitatem feneratorum: id est usurariorū qui ere alieno eos oppressferant: sumus exptes: id est priuati & plerique s. plurimi nostrū patria: sed omnes sine exceptione expertes sumus:id est caremus fama atque fortunis:id est diuitiis. Hic puer duo animaduertat praecepta: quorū unum est relatiuū atque ātecedēs uelle cōformari in persona: sed sepe ad possessiua ferri relationē propter primitiua intellecta licet in nullo cōueniāt & primitiua quia in usu non sunt i ea significatione exprimi neqant: ut i andria Terentii. Fortūas meas qui haberem filiū tali īgenio praeditum ubi non liceret dicere fortūas mei quia mei. nō possessiue nec actiue: sed tātum passiue significat nec mis quia in usu non est:& tamē ad illud refertur qui cum additur qui haberem. Et hic:corpora nostra qui miseri: id est corpora nostrū (non nostrorū) qui scilicet nos &c. Secundum est:magni referre quo ad sensum qua ui regnant casus:quia hoc loco ablatiui uiolētia & crudelitate regūtur ab egētes non ut cause materiales circa quas: non enim egebant uiolentia feneratorum tanquā re circa quam uersetur egestas: sed ut cause efficientes: quia propter uiolentiam egebant: & egeni seu egentes facti a uiolentia feneratorum &c. Neque licuit cuiuis nostrū uti lege: id est impunitate concessa per legem facta cessione bonorum:more maiorū: id est ut maiores: id est prisci romani fecerant comperta ciuium egestate: neque licuit habere corpus liberum:id est extra uincula & carcerem:amisso patrimonio:id est postquam amisimus patrimonium a maioribus nostris partum quod inuiti amittebant: tanta: id est tam uehemens fuit seuitia feneratorum qui nos in uincula conici petebat:& pretoris qui petita cōcessit. Probat qd cōtra morē maiorum id fieret:quia maiores: id est prisci Romani:miserti plebis romane: opitulati sunt:id est opem attulerunt:suis decretis: id est publicis constitutionibus inopie eius:scilicet plebis: ac nouissime:id est recentissime:memoria nostra: id est cuius memores adhuc sumus: argentum est solutū cōmuni ere: id est ex erario publico seu fisco ꝓpter magnitudinem eris alieni:id est debiti:& hoc omnibus bonis uolentibus: id est nemine contradicente.

sed uti corpora nostra ab iniuria tuta forent: qui miseri: egētes: uiolētia: atque crudelitate fœneratorū plerique patria: sed oēs fama: atque fortūis exptes sumus. Neque cuiq̄ nostrū licuit: more maiorum lege uti: neque amisso patrimōio liberū corpus habere: tāta saeuitia fœneratorū: atque praetoris fuit. Saepe maiores nr̄i miserti plebis Romānae: decretis suis: inopiae eius opitulati sunt. Ac nouissime memoria nr̄a ꝓpter magnitudinē aeris alieni: uolētibus oībus bōis: argētū aere solutū ē. Saepe ip̄a plebs aut dominādi studio ꝑmota: aut sup̄bia magistratuū armata: a Prībus secessit. At nos nō Imperiū: neque diuitias petim⁹: q̄rum rerum caussa: bella: atque certamina inter mortales oīa sunt: Sed Libertatem: quā nemo bōus: nisi cū aīa simul amittit. Te atque Senatū obtestāur: ut cōsulatis miseris ciuibus: legis praesidiū: quod iniqtas p̄toris eripuit: restituatis: neue nobis eā necessitudinē iponatis: ut q̄ramus: quo nā modo maxime ulti sanguinē nr̄um: pereamus. Ad haec. Q. Martius respondit: siqd a Senatu petere uellēt: ab armis discedāt Romā supplices ꝓficiscant: ea māsuetudine: atque misericordia: Senatū: & Populū Romanū semper fuisse: ut nemo unquā ab eo frustra auxilium petiuerit.

Id quoque i his postea factum a se gloriat. Cicero officiorum secūdo titulo. Auaritia uacare debent &c. Ipsa plebs romana sepe secessit:id est seorsum sedem cepit:ut in mōte sacro. & alibi: ut in pria decade Liuii uidere ē: a prībus. i. senatoribus: existēs armata & permata aut studio dominādi ut etiā magistratus e plebis fierent: uti facti tribuni plebis: aut sup̄bia magistratuū: id ē potentatuū & eorū qui rēpublicam gubernabāt. At nos scilicet miseri nō petimus imperiū neque diuitias: caussa quarum rerum: id est ob q̄s res: scilicet imperiū aut diuitias omnia bella atque certamina fiūt īter mortales: sed supple petius (qd tamen nō uenuste repetat) libertatē quā nemo bonus. i. fortis & strēnuus amittit: nisi simul cū anima: id est cum uita. Nos obtestamur te atque senatum: ut consulatis: id est consilio prospiciatis & ꝓuideatis miseris ciuibus: & restituatis p̄sidiū legis: q. s. fenere grauatis aut disfortunio p̄ssis opē publicā tulit: quod. s. praesidiū legis: iniquitas ptoris fauētis diuitibus, eripuit. s. nobis neue: id est uel ne īponatis eā necessitudinē ut q̄ramus quo nā modo peamus. i. iterficiamur: uti. s. prius maxime sanguinē nostrū. q. d. ne ex desperatione salutis cogamur in reipublice gubernatores durius agere: qua ut dixit postmodū Maro Eneidos secūdo. Vna salus uictis nullā sperare salutē. Et Quōdam etiā uictis redit in p̄cordia uirtus Victoresque cadūt danai &c. Ad haec scilicet scripta: & ut dixi mādata Mālii. Quintus Martius respōdit: si ipsi qui in armis erāt uellent petere: quid: id est aliquid ab senatu: discedant ab armis & proficiscantur supplices romam: & respondit senatum. P. Q. R. id est populumque romanum: fuisse semper ea mansuetudine atque misericordia: ut nemo petiuerit unquam frustra auxiliū ab eo. Et ita prudenter eos admonuit: sed illi imprudenter in armis perstitere.

At Catilīa ex itinere plerisq; cōsularib⁹ p̄terea optimo cuiq; literas mittit: se falsis criminib⁹ circūuentū: quoniā factiōi inimicoꝝ resisterē nequerit: fortūæ cederē: Massiliā ī exiliū ꝓficisci: nō quo sibi tāti sceleris cōsci⁹ eēt: sed uti resp. q̄eta foret: ne ue ex sua cōtentiōe seditio orireť. Ab his lōge diuersas literas. Q. Catulus in Sēatu recitauit: q̄s sibi noie Catilinæ reditas dicebat. Earū exēplū infra scriptū est. L. Catilina: Quinto Catulo salutē.

Egregia tua fides: re cognita: grata mihi magnis ī meis piculis fiduciā cōmendationi meæ tribuit. Quamobrē defensionē ī nouo cōsilio nō statui parar̄: satisfactionē ex nulla cōsciētia de culpa ꝓponere decreui q̄ medius fidi⁹: licet uerā cognoscas. Iniuriis cōtumeliisq; cōcitatus: quod fructu laboris: industriæq; meæ priuatus: statū dignitatis nō obtinebā: publicā miseroꝝ caussā ꝓ mea cōsuetudie suscepi. Nō q̄n æs alienū meis nominibus ex possessionib⁹ soluere possē: cū & aliēis nominibus liberalitas. Aureliæ Orestillæ: suis: filiæq; copiis ꝑsolueret: sed q̄d nō dignos hoīes honore hōestos uidebā: meq; falsa suspitiōe aliēatū eē sentiebā: hoc noīe satis hōestas ꝓ meo casu spes reliq; dignitatis cōseruandæ

At Catilina ex &c. Præter dolum & simulationem manlii etiam Catilina quē omnium simulatorem & dissimulatorem supra dixerat: ut incautos: opprimeret simulauit se in exilium uoluntariū facessere: massiliam quæ in prouincia galliæ est antiquissimo iure est federe romanis olim tunc consiliata ortum habens: ut justinus cōmemorat a grecis illuc per errorē delatis: unde & totā galliam in meliores mores reformatam dicit. Sane pro hoc significato secundā corripit: q̄ pro getulæ parte produxit: ut Enei. q̄rto. Massiliq; ruunt eq̄tes. Sed ordo est. At: id est e diuerso in altera parte. Catilina mittit ex itinere. i. dū iter faceret. litteras plerisq; cōsularibus: id est summis uiris qui aliquando cōsulatū gesserant & de ordine cōsulari erant: cum consulares sint interdū uiri cōsulatu digni: & præterea .i. præter consulares: mittit litteras optimo cuiq;: id est præstātissimo ciuiū: significans supple se circūuentū: id est īpeditū & interceptum falsis criminibus: id est criminatiōibus: aut criminib⁹ falso obiectis: quoniā nequerit resistere factioni: id est ut dicūt partialitati & particulari inuidie ob propria commoda inimicorum: proficisci massiliā: ad eam urbem in prouicia gallicana: quæ ob eam rem peculiari nomine adhuc prouincia uocatur: in exiliū: id est ut illic roma exulet. Non quo: id est nō ideo quod esset sibi cōscius tanti sceleris quātū obiiciebatur uerbo quod deberet exulare: sed uti. i. ut resp. foret quieta neue seditio. i. seditiosus tumultus & strages oriret ex cōtentiōe. i. resistētia pertinaci sua. Quītus Catulus unus e senatoribus recitauit in senatu litteras diuersas. i. differētes lōge in sentētia ab his. s. superioribus l̄ris Catili. q̄s dicebat redditas sibi noie Catiliæ. Exēplū. i. similitudo eaꝝ e. s. l̄raꝝ (ꝓ exēplo āt īpiti copiā dicūt) ē scriptū īfra. i. subsequēter: qa dū ī tabellis scribimus prius scripta supra sunt & posterius infra. Lucius Catilina sup. dicit Qu. Catulo salutē.

Fides: id est fidelitas tua egregia: id est excellens & nō gregaria seu uulgaris: cognita. i. pfecta nobis. re: id est facto ipso: grata: i. utilis & cōmoda mihi in multis magnis periculis: tribuit mee cōmendatiōi: id est quam tibi orestillā cū domo mea comēdo: fiduciā: qui in bonis est ut cōfidētia plerūq; in malis. Quāobrem ego nō statui parare defensionē. s. mei in cōsilio nouo: id est quod de nouo cepi de miseris defēdēdis & e faucibus feneratorum eripiendis. sed supple decreui proponere tibi satisfactionem: id est sufficiētē purgationē ex nulla: cōsciētia de culpa: id est quia nullius culpe in hoc consilio mihi cōscius sum: quā satisfactionem licet: id est licitum est ut sup. cognoscas uerā sup. esse medius fidius (quod aduerbium iurādi ē) id ē ita me iuuet aut ulciscantur si mētior: filius dii: id iouis uidelicet hercules: alii interpretātur. media & cōscia sit deorū fides. Afferens autem satisfactionē seu purgationē dicit. Ego concitatus: id est in irā & indignationē ꝓuocatus iniuriis & cōtumeliis ex repulsa illatis. q̄d: id ē qa priuatus fructu laboris & idustrie mee: non obtinebā statū dignitatis mee: id est mihi debitū suscepi: scilicet defendendā pro mea consuetudine publicā causam miseroꝝ scilicet oppressoꝝ nō: quod: id est quia ego nō possem soluere es alienū: id est debitum: sumptum ex meis nominibus: id est obligationibus ex nominis mei inscriptione: cum: scilicet ita sit quod liberalitas orestille: mulieris illius infamis cū qua nephandas celebrauerat nuptias: ꝑsolueret: scilicet es alienū sumptū &: id est etiā alienis nominibus: id est ex debitis & obligationibus alioꝝ persolueret det copiis: id est copiosis. facultatibus suis & filie: scilicet sue: sed iō sup. suscepi illam causam: quod uidebam homines non dignos honore: scilicet Ciceronem nouum hominem: hōestatos: id est summis honoribus affectos: q; pro & quod sentiebam me esse alienatum: id est alienum factum ab honore: suspitione falsa: quam Cicero de eo infecerat ut hic prætendit (uerba eīm sunt interpratāda ad mentem loquentis licet uera non loquatur) hoc nomine: id est hoc prætextu sum secutus: id est assecutus aut tantum sectatus pro meo casu: id est scd̄m casum ī quo fuerā: satis hōestas. i. āplas & pulchras spes: dignitatis supple mee. reliq̄. i. si q̄ mihi adhuc reliq̄ est: cōseruande: id est conseruare reliquam dignitatem meam deiceps satis hōeste spero.

Massilia

Cōsulares

Medius fidius

Cum ego uellem scribere plura: nunciatū est: scilicet ab exploratoribus uim parari mihi.s.a cōsule: ergo sub ipsam fugam hæc scripserat. Ego cōmendo nunc orestillā cōiugem tibi & trado tue fidei: & tu rogatus p liberos tuos.i. per salutē & charitatem liberorū tuorū ut sup. defēdas eā ab iniuria: aueto.i. esto salutatus & salus quod finis ē epistole: unde patet etiā aueto a discedēte dici posse. gerēt milites ad bellū. Et ut caius Antō. maturet pse q catilinā cū exercitu. Ci. sit p̄sidiū.i. ptectio urbi. Ea tēpestate. Plāgit statū ip ii Ro. eo tēpore dicens. Imperiū Po. Ro. uisum ē mihi ea tēpestate: eo tēpore quo talia fierēt: multo maxime.i. maxie oium miserabile. Cui imperio cū omnia ab ortu solis usq; ad occasum parerent.

sum secutus. Plura cū scribere uellē: nuntiatū est mihi ui parari. Nūc Orestillā tibi cōmēdo: tuæq; fidei trado: eā ab iniuria defēdas: p liberos tuos rogatus: aueto. Sed ipse p paucos dies cōmorat° apud C. Flaminiū i agro Rheatino: dū ciuitatem antea solicitatā ab eo/armis exornat: cū fascibus atq; aliis Imperii isignibus: i castra ad Manliū cōtēdit. Hæc ubi Romæ cōperta sūt: Sēatus Catilinā & Māliū hostes iudicat: ceterī multitudini diē statuit: āte q̄ sine fraude liceret ab armis discederī: p̄ter reū capitaliū cōdēnatis. Præterea dcernit: uti cōsules delectū habeāt. Antonius Catilinā cū exercitu p̄sequi maturet: Cicero urbi p̄sidio sit. Ea tēpestate mihi Imperiū populi Romāi multo maxime uisū est miserabile: cui cū ad occasū ab ortu solis: oīa domita armis parerēt: domi otiū: atq; diuitiæ: q pria mortales putāt: afflluerēt: fuere tamē ciues: q seq;. Remq; publicā: obstinatis aīs: pdiuū irēt. Nāq; ex duob° Sēatus Decretis: ex tāta multitudie neq; p̄mio inductus: cōiurationē patefecerat: neq; ex castris Catilīæ q̄sq̄ omniū discesserat. Tāta uis morbi: atq; uti tabes: plerosq; ciuiū aīos inuaserat. Neq; solū illis aliēa mens erat: q cōscii cōiuratiōis fuerāt: Sed omnino cūcta plebs nouarū rerū studio Catilinæ icepta probabat. Id adeo uidebatur more suo facere. Nā sēper i ciuitate: q bus opes nullæ sunt: bōis iuidēt: malos extollūt: uetera oderī: noua exoptāt: odio suarū rerū mutari omnia studēt: turba atq; seditionibus sine cura aluntur: quoniā egestas facile habetur sine dāno.

Aueto Aretii num

Sed ipse catilīa cōmorat° paucos dies apud Caium flaminium in agro aretino: id ē i territoriis aretii ciuitatis medi terranee i tuscia seu hetruria mille: & ducētis stadiis distātis ab urbe. eratq; municipalis ut docet persius: dum ipse exornat: id est ornamētis decorat ciuitatē.s. aretinā: solicitam.i. uexatā cōcussam antea armis: cōtēdit.i. tota ui tendit ad māliū in castra cū fascibus: scilicet uirgar & securis a lectoribus post cōsulē ferri solitis in urbe: & post imperatorē i exercitu: & cū aliis insignibus imperii. cū prætexta aut trabea uite & aquila. Hæc ubi rome sunt. Ordo est ubi.i. postquam (quia aduerbia loci & tpis fere cōfundūtur: ut hucusq;: in huncusq; locū uel in hoc tp̄s sicut etiā noīa locus & tp̄s: ut dicēdi locus.i. oportunitas) hæc.s. catilinā cū insignibus se recepisse in castra mālii. Cōperta.i. imo explorata & uera inuēta sunt rome.s.

Ad uerbia loci & tpis.

i. cederent & obedirēt domita: id est subacta & mitia facta armis.s. romanis: & sup. ocium atq; diuitie: quæ.s. duo: aut quæ.i. quas res mortales.i. homines putāt prima: id est præcipua bona afflluerent: id est abundarēt aut abunde quasi per affluxum aduenirent: tamen: id est nihilominus fuere ciues scilicet coniurati qui irēt perditum sese: id est seipsos & rempu. animis obstinatis: id est ptinacibus in malo quā indurātis. Nāq; duobus decretis senatus: qbus decreuerat cōtra ptinaces bella gerenda: & ab armis discedētes sine fraude suscipiendos: quisquā omniū ex tanta multitudine.i. ex omnibus coniuratis & fautoribus q plurimi erant: neq; inductus præcio suprapossito: patefecerat coniurationem. neq; discesserat ex castris Catilinæ. Tanta: id est tam uehemēs uis: id est copia & uigor morbi: id est prauitatis iuaserat plerosq;.i. ferī oēs aīos ciuiū. uti.i. quēadmodū tabes.i. corruptio lēta pueniens ex sanguinis isectione.

in senatu: qui aliter nō iudicasset: senatus iudicat catilinā & māliū hostes: & statuit cetere multitudini.s. exercitus diē ante quā.s. diē.i. ante cuius aduentū liceret multitudini discedere ab armis: sine fraude.

Fraus.

i. ipune: sine pena. Fraus enī capiī nō semp p dolo: sed frequētius p fraudatiōe.i. diminutione rerū & honoris. liceret dico oibus p̄terquā condēnatis rerū capitaliū: subaudi snia aut iudicio: i quo caput expostulabaī. Hoc est oēs qui p̄ter illud factū nō meruerāt exitū poterant ipune ab armis discedere qđ prudētia senatus factū est: ut sine piculo rei publice pricipes cōiuratiōis punirētur. Præterea senatus decreuit uti: id est ut cōsules habeāt delectū.s. deli

Neq; mens aliena a salute reip. erat solū illis qui fuerāt cōscii cōiurationis (sed oino cūcta plebs pbabat studio.i. ppter studiū & affectionē nouarum rerū cepta.i. incepta catilinæ. Cuncta aūt plebs romāo uidebaī id agerī adeo.i. oino: suo morī.i. ex ueteri cōsuetudie. Nā ii qbus nulle sūt opes.i. facultates iuidēt. sp i ciuitate bōis.s. uiris: & extollūt.i. exaltāt malos & oderī.i. odio psequūī: uetera.s. istituta & facta etiā bōa & exoptāt noua.i. nouas res: & studēt.i. studiose uolūt oīa mutari odio suarū rerū q̄ illis displicent: & alunī turba: id ē turbatiōe reip. atq; seditiōibus: sine cura.i. solicitudie amittēde rei sue: qm̄ egestas habeī facile sine dāo.i. sine iactura.

Sed urbana plebs: ea uero p̄ceps erat multis d̄ causis. Primū oium: q ubiq; ꝓbro: atq; petulantia maxie p̄stabāt. Itē alii: qui p dedecora: patrimōiis amissis: postrēo oēs: quos flagitiū: aut facius: domo expulerat: hi Romā: sicuti i sentinā: cōfluxerāt: Deide multi mēores Syllanæ uictoriæ: qđ ex Gregariis militib⁹ alios Senatores uidebāt: alios ita diuites: ut regio uictu: atq; cultu ætatē agerēt. sibi q̄sq;: si uictoria in armis foret: talia sperabat. Præterea iuuētus: q̄ iagris manuū mercede iopiā tolerauerat: priuatis: atq; publicis largitiōib⁹ excita: urbanū otiū īgrato labori p̄tulerat. Eos atq; alios oēs malū publicū alebat. Quo min⁹ mirādū ē hoies egētes: malis morib⁹: maxia spe. Reip. iuxta ac sibi cōsuluisse. Præterea: quoꝝ uictoria: Sylle parētes ꝓscripti: bōa crepta: ius libertatis īminutū erat: haud sāe alio aio belli euētū expectabāt. Ad hoc qcūq; aliaꝝ: atq; Senat⁹ partiū erāt: cōturbari Rēp. q̄ minus ualeř ipsi malebāt. Ideo malū id adeo multos post ānos i ciuitatē reuerterat. Nā postq̄ Gn. Pōpeio: &. M. Crasso cōsulib⁹: tribūitia potestas restituta ē: hoies adolescētes sū mā potestatē nacti: qb⁹ ætas: aiusq; ferox erat: cœpeř Senatū crimināndo plebē exagitař: Deide largiēdo: atq; pollicitādo magis icēdeř. Ita ipsi clari: potētesq; fieri cōtra eos sūma ope nitebaǂ pleraq; nobilitas Sēatus sub specie ꝓ sua magnitudine. Nāq; uti (paucis ueꝝ absoluā) post illa tēpora qcūq; Rēp. agitaueř: hōestis noibus: alii sicuti iura Populi defēderēt: pars quo Senatus autoritas maxia foret: bonū publicū simulātes: pro sua q̄sq; potētia certabāt: neq; illis modestia: neq; mod⁹ cōtētiōis erat. Vtriq; uictoriā crudeliter exercebāt.

Sed plebs urbana: ea erat uero. i. ad uerū & sine dissimulatiōe p̄ceps. i. ad ruinā festinās de multis causis. i. ob multas cās. Primū p̄cipites ibāt hi qui præstabāt. i. eminebāt maxie oium & ubiq; ꝓbro. i. dedecore atq; petulātia. i. insolentia uite pua unū quēq; petulāter lacessebāt: itē hi qui uagabanǂ. i. discurebāt p dedecora. i. per oēm infamiā: amissis patrimoniis. i. postq̄ amiserāt patrimōia sua postremo hi quos flagitiū. i. enorme scelus: aut facinus. i. enorme factum: expulerat domo: id est patria sua: hi inquā oēs cōfluxerāt. i. ipetuose & abunde cōfugerāt romā. sicut in sentinā. i. collectoriū oium sordiū: sicut sentina i naui sordidas aq̄s receptat. deinde multi mēores uictorie syllane. i. licētie obtēte p uictoriā sylle. q. i. qa uidebāt alios. i. nōnullos ex militibus gregariis. i. uulgaribus & ifimis: quæ gregatim ut pecora sine honore ab iperatore aguntur. senatores. i. patres cōscriptos & alios ita diuites ut agerēt etatē uictu atq; cultu. i. amictu. regio. i. regali. q̄sq; sperabat sibi talia ex uictoria sup. euētura si foret iq armis. Præterea iuuētus. s. rusticana: q̄ tollerauerat. s. p̄sus i agris iopiā. i. egestatē. mercede manuum. i. labore manuū sūpta: excita. i. ꝓuocata. largitionibus. i. donis captiosis. i. priuatis atq; publicis p̄tuleratis ociū urbanū. labori. ingrato: id est nullā mercedē cōdignam satis referēti. Malū publicū. i. pditio & ꝑturbatio rei. alebat eos. s. dictos atq; alios. oēs: s. cōsiles. quo. i. quocirca ē mius mirādū hoies egētes ut erāt cōiurati cōsuluisse. s. opē tulisse malis moribus p quos salutē spabāt maxia spe reip. s. potiunde. iuxta. i. piter. ac. i. ut sibi. s. ipsis. Præterea illi quorū parētes ꝓscripti sup. erāt. uictoria. i. p uictoriā sylle & bōa erāt erecta. & ius libertatis erat iminutū. expectabat euētū. i. exitū belli. haud. i. nō sane. i. mītū alio aio. q̄. s. q mīti ꝓscriberēt & sua amitterēt. Ad

hoc. i. isup qcūq; erāt aliarū partiū. atq. i. q̄ senatus. i. qcūq; senatoribus fuidebāt. ut tribūi plebis plerūq; ipsi malebāt rēp. cōturbari q̄ nimis ualeř. i. icolumē eē cū dāno suo. alii legūt minus ut sit malebāt rēpu. cōturbari quā ipsi minus ualere. sed sic legēdū esset ipsos quam enim consimiles casus nult. nisi legatur ualerēt. Id mali. s. uelle rēpub. turbari reuerterat. supple se. i. reuersū erat i ciuitatē. s. romanā. adeo. i. uino. post annos multos. Nā postq̄ ptās tribunicia. i. tribunorū plebis diu desueta. est restituta Cneo pōpeio & Marco Crasso cōsulibus. i. dū illi cōsules erant. hoies adolescētes. & ita audaces & improbi annis nacti summā ptātem ut tribunitiā. aut cōsularē (qbus etas. s. iuuenilis & animus erat ferox. cepe. i. ceperūt. exagitare. i. cōmouere. crimināndo. i. acusādo crimine senatū deinde cepere incēdere plebē. magis largiēdo. s. quæ habebāt. & pollicēdo: scilicet futura. & ita cepere ipsi fieri clari & potētes. Pleraq;. i. frequēs aut fere ois: nobilitas. i. nobiliū multitudo nitebatur. sūma ope. i. totis uiribus & facultatibus. cōtra eos. i. tales seditiosos. sub specie. i. nomie. sēatus: scilicet defendēdi. ꝓ sua magnitudie: id est pro uiribus & opibus. nō ꝓ eqtate. Nāq; uti. i. ut ego. absoluā. i. absolute fatear uerum. paucis. s. uerbis qcūq; agitauere. i. solicitauerūt & cōmouerūt rēpu. post illa tpa qb⁹ tribūi plebis restituti fuerāt. certař. s. certabāt q̄sq; ꝓ sua potētia. i. iuxta potētiā suā simulātes bonū publicū. hōestis noibus. i. p̄textib⁹ & excusatiōib⁹ (ut Ene. iii. Cōiugiū uolat hoc p̄texit noie culpā) alii supple certabāt & cōtēdebāt sicuti defēderāt iura popli. ps. i. parti. quo. i. ideo. ut auctoritas sēat⁹ foret maxio. Neq; modestia. i. moderatio neq; modus. i. finis cōtētiōis erat illis. qa utriq;. s. tā patricii quā plebei exercebāt uictoriam suam Crudeliter cū crudeli oppressione eorū quos uicerant.

Sed postquam Gn. Pompeius ad bellum Maritimū:atq; Mithridaticū missus est: plebis opes imminutæ:paucorū potētia creuit. Hi magistratus: prouincias:aliaq; omnia tenere. Ipsi innoxii:florētes:sine metu ætatē agere:ceterosq; iudiciis terrere:quo plebē in magistratu placidius tractarēt. Sed ubi primū dubiis rebus nouandis spes oblata est:uetus certamē animos eorū arrexit. Quod si primo p̄lio Catilina superior:aut æqua māu discessisset p̄fecto magna clades:atq; calamitas Rē pu. oppressisset:neq; illis: q̄ uictoriā adepti forēt. diutius ea uti licuisset:qn defessis & exanguib⁹ q plus posset iperiū:atq; libertatē extorq̄ret. Fuere tamē extra cōiurationē cōplures:q ad Catilinā initio p̄fecti sunt. In his erat Fuluius Senatoris filius:quē retractū ex itinere parēs iussit necari. Iisdem tēporibus Rome Lētulus sicuti Catilina p̄ceperat: quoscunq; moribus: aut fortuna nouis rebus idoneos credebat: aut per se: aut per alios solicitabat: neq; solum ciues: sed cuiuscūq; modi genus hoīm:quod modo bello usui foret. Igiť. P. Vmbreno cuidā negotiū dat:uti legatos: Allobrogū requirat:eosq; si possit:ipellat ad societatē belli: existimās publice: priuatiq; ere aliēo opp̄ssos. Præterea quod natura Gallica gēs: bellicosa esset: facile eos ad tale consilium adduci posse. Vmbrenus q in Gallia negociatus erat: plerisq;

Sed postquā Cneus pōpeius &c. Tangit merita pōpeii magni in ppl'm romanū: eius eīm presentia minus opprimebanť phebei a potētioribus dicēs. Sed postq̄ Cneus pōpeius ob uirtutē magnus dictus missus est ut imperator a senatu romanum ad bellum maritimum: id est in mari gerēdum contra piratas quos itra quadragesimū dies subegit:ut auctor est i uita eius Plinius secundus: atq; ad mitridathicum cōtra mitridatem regē pōti quē ad uenenū cōpulit:opes: id est facultates plebis.s.romāe:sūt imminute.& potentia paucorū .s. nobilium creuit.i. aucta ē. Hi.s. pauci potētes:teneť p̄ tenebāt:aut ceperāt tenere:magistratus.i.officia pub.& impia: & p̄uicias quibus p̄erāt: & alia oia.s.e quibus honor: aut res accresceret:ipsi .s.potētes innoxii.i. nullis obnoxii nec debitores: aut quib⁹ nulli docuerūt florētes.s. diuitiis & honore ageř.p agebāt etatē sine metu: qa potentiorē nō habebāt & aduersitatem fortūe aut pauperiē sibi nō timebāt.& terrere: id ē terrebāt: ceteros hoc est plebeios:iudiciis.i.cōdēnatiōibus ē cōtra insontes latis.quo.i.iō ut tractarēt placidi⁹.i.facilius & sine cōtrouersia:plebē i magistratu.i.q̄do ipsi futuri erāt i magistratu. Sed ubi.i.primū spes ē oblata rebus dubiis.i. formidolose plēis alee.i.formidolosū habētibus iceptū nouādis.i.mutādis.certamē uetus qđ sp habuerāt plebei cū nobilib⁹: arrexit.s.ad aduertēdū & ad nitēdū: aios eo⁊:q si hoc ē usq; adeo ut si Ca.a discessisset prio p̄lio.i.prio cōflictu supior.i. uictor aut equa māu.i.eq̄liter uictrice & uicta. p̄fecto:id est reuera:magna clades:id est pernicies & clamitātiū cedes: & calamitas strages & uastatio ut fit dū calamitas:id ē calamorū hoc est culmorū a grādie p̄stratorū agros uastat & colonis pauperiē facit. Neq; licuisset illis .s. cōiuratis & asseclis qui adempti forent .i. qui optinuissent uictoriā.uti ea.s.uictoria diutius qn: id est quo minus is qui plus posset quam illi: extorpet ab illis libertatē atq; imperiū:hoc ē:quia p̄specta illo⁊ uictoria. Cneus pōpeius aut crassus qui grādē exercitū tūc habebat itep eos subegissent. Significat autē hic q primā uictoriam nō obtinuerunt cōiurati: tn̄ hoc est q̄uis cōtra cōiuratos plurimi bella mouissent:nō tamē oēs:qa cōplures extra iurationē fuer̄ q̄ ss p̄fecti i initio ad catilinā. In his.i.iter hos erat fuluius filius senatoris.s.fuluii:quē retractum.s. a familiaribus aut amicis paternis ex itinere.s. quo ad catilinā proficiscebať: parens.i. pater eius: iussit necari:idest occidi. Iisdem temporibus. Docet quid ab his cōiuratis qui rome derelicti fuerāt iterea actū sit dicēs. Lētuls solicitabat rome hisdē temporibus q̄bus ea quæ dicta sunt foris fiebāt: sicuti.i. queadmodū catilia p̄ceperat quoscūq; credebat idoneos: moribus.i.pp mores prauos & ob maleficia: aut fortuna.i. p̄pter inopiam: rebus nouis:id est inouādis: hoc est ad res nouas faciēdas repu. Sāe moribus & fortuna ablatiui sunt casus.rebus nouis datiui: solicitabat dico aut p se au p alios: neq; solū solicitabat ciues:sed gēus hominū cuiuscūq; modi.i. qualecunq; esset quod mō.i. dūmodo illud foret usui:id est utilitati bello.i.ad bellū. Igitur lētulus dat negociū cuidā publio Vmbreno. uti req̄rat.i.diligēter iquirat legatos allobrogū.i.populorū illo⁊ in gallia italis transalpina.iuxta rhodanū: ut inquit Strabo libro.iiii.quorum metropolis Vienna ciuitas in delphinatu suntq; beluetiis p̄ximi. Nā sunt q ad Gebēnā eos dicāt Brixiāos seu Bressanos dici & Delphinatos illis p̄ximos. Declinať āt hic aut hæc allobrox:huius allobrogis uel allobrogos: qa i actō facit allobroga. unde Iuue.sa.vii. Rursus q totiens ciceronē allobroga dixit. (Erāt autem tūc legati rome) & ut impellat eos: scilicet legatos ad societatem belli:scilicet contra potētes sumpti:existimans: id est arbitrans censens eos oppressos.publice & priuatim.ere aliēo: id est debito tam publico quam priuato. præterea existimans eos posse facile aduci ad tale consilium: id est ad consensum talis consilii:q: id est quia gēs gallica esset bellicosa.natura: id est per naturam. Vmbrenus: scilicet publius ille de quo iā dictum est erat notus.plerisq;:id est pluribus principibus: id est primoribus

Allobroges.

pricipibus ciuitatũ notus erat: atq; eos nouerat. Itaq; sine mora ubi primũ legatos ĩ foro cõspexit. pcontatus pauca de statu ciuitatis: & quasi dolẽs eius cãm: cepit reqrere: quẽ exitũ tãtis malis sperarent. Postquã illos uidet qri de auaritia magistratuũ: accusare Senatũ: quod ĩ eo auxilii nihil eẽt: miseriis suis remediũ: mortẽ expectare. At ego: inqt: uobis: si modo uiri esse uultis: rationẽ ostẽdã: q̃ tãta ista mala effugiatis. Hæc ubi dixit: Allobroges ĩ maximã spẽ adducti. Vmbrenũ orare: ut sui misereret̃: nihil tã asperũ: neq; tã difficile esse: quod nõ cupidissime facturi eẽnt: dũ ea res ciuitatẽ ære alieno liberaret. ille eos in domũ. D. Bruti pducit: quod foro ppiqua erat: neq; aliena cõsilii ppter Sẽproniã. Nã tũ Brutus ab Roma aberat. Præterea Gabinium accersit: quo maior autoritas sermoni iesset. Eo p̃sente coniurationẽ aperit: nominat socios. Præterea multos cuiusq; generis ĩnoxios: quo legatis aĩus amplior eẽt. Deĩde eos pollicitos operã suã domum dimittit. Sed Allobroges diu in ĩcerto habuere: q̃d nã cõsilii caperẽt. In altera parte erat æs alienũ studiũ belli: magna merces ĩ spe uictoriæ: at in altera maiores opes: tuta cõsilia: p ĩcerta spe certa p̃mia. Hæc illis uoluẽtibus. tãdẽ uicit fortũa Reip. Itaq; Q. Fabio Sãge: cuiꝰ patrocinio plurimũ ciuitas utebat̃: rẽ oẽm uti cognouerãt: apiũt. Cic. p Sãgã cõsilio cognito: legatis p̃cepit: ut studiũ cõiuratiõis uehemẽter simulẽt: ceteros adeãt bene pollicẽat̃: dentq; opam uti eos q̃ maxime mãifestos habeãt.

ciuitatũ: q.i. quia ipse erat negociatus .i. negocia & mercatum fecerat in gallia. s. lugdunẽsis. ubi nũc celebre est emporium sed tũc lugdunũ aut iã recens. aut nõdum cõditũ erat. Itaq; umbrenus ubi primũ. i. cum primũ cõspexit legatos allobrogum in foro pcuntatus. i. interrogatus aut ubi interrogauerat de statu ciuitatis: scilicet allobrogũ potius quã romanorũ: & q̃si dolens casum. eius: scilicet ciuitatis: cepit sine mora reqrere quẽ exitum sperarẽt tãtis malis. Vt plurimum qui grauiter nocere p̃tendũt sese pdesse uelle simulant. unde saluator noster. Attẽdite a falsis &c. Postquã uidet. illos: scilicet legatos: qri. i. conquæri de auaritia: magistratuum. s. romanorũ p q̃ ciuitas ipsorũ allobrogum exausta fuerat & uidet illos accusare senatum: q. i. quia nihil auxilii esset ĩ eo. & uidet eos expectare miseriis suis remedium. morte. i. p mortẽ quia mors ultima linea rerũ est: ĩquit. s. umbrenus. At ego ostẽdã uobis (modo: id est dũmodo uultis: esse uiri. i. uiriles & animosi) rõnẽ. i. mediũ & uiã: qua effugiatis. i. euitetis ista. i. uestra tanta mala. Vbi umbrenus dixit hæc: allobroges adducti in maximam spẽ: orare supple cepe rũt. aut orare pro orabãt aut p orauerunt: (quia p̃misit dixit nõ dicebat) ut misereretur sui. s. allobrogũ. unde pluralis numeri est sui respiciẽs reciproce principale suppositũ. s. allobroges & sup. dicere. i. dicebant aut dicere ceperũt (sed ex more uerbũ dicere subintelligitur) nihil esse tã difficile: quin. i. quod non ipsi eẽnt facturi: cupidissime. i. aodiu sse: dũ. i. dũmodo: ea res. liberaret ciuitatẽ. s. allobrogum. unde missi erãt. ere aliẽo. i. debito. Ille. s. umbrẽus: pduxit eos in domũ decii Bruti mariti Sempronie qui erat unus ex cõsciis cõiurationis: qui. s. domus erat propiqua foro neq; aliena cõsilii. i. a cõsilio cõiuratorũ propter Semproniam uxorẽ eius famosam de qua prius uisũ est. nã Brutus aberat tum ab Roma. Præterea umbrenus: arcessit. i. aduocat in domũ illã Gabiniũ unũ ex coniuratis: quo. i. ideo ut maior auctoritas iesset sermõi. s. habito cũ legatis ad belliũ gerẽdũ & aperit cõiurationẽ. eo. s. Gabinio uiro patritio. p̃sente nominat. socios. s. cõiuratõis p̃cipue nobiles. & p̃terea. i. p̃ter ueros socios nominat multos innoxios. i. ĩmunes & ĩsontes: cuiusq; generis. i. cõditiõis uitæ: quo. i. ideo ut animus. amplior: id ẽ copiosior eẽt legatis. deĩde dimittit eos domũ. pollicitus. i. postq̃ pollicitus erat operã suam. i. opẽ & diligentiã suã. Sed allobroges habuere diu in ĩcerto. i. ĩ dubio. q̃d nã cõsilii caperẽt. es alienũ. i. debitũ eorũ: & studiũ belli. i. quo ad bellũ a natura ppensi sunt. & magna merces in spe uictorie erat ĩ altera parte. s. q̃ umbrẽus cõsulerat. At. i. sed maiores: opes. i. facultates. s. potentiũ & reipublice sauẽtiũ. & cõsilia tuta: scilicet eorum quæ saluti reipu. consulebant: hoc est quod uulgo dicũt bõe quæreie & cause. item certa præmia: scilicet a senatu pro indicio coniurationis iam proposita: aut pro declinatiõe ab ea p spes: scilicet quam umbrenus proposuerat. ĩcerta: id est in certe mercedis: erant sup. in altera pte: scilicet cõtra coniuratos pro repu. hæc illis uoluentibus. i. dum illi hæc uoluerent. fortuna reipu. i. fauens reipu. uicit tandem. i. post longã consultationem difficulter concedat italus externis integrã bẽiuolentiã q̃si nõ ex uirtute allobrogũ: sed forte sua uicerit respu. Itaq; legati aperiunt. Quiro fabio sange: cuius pſocinio. i. defensiõe & (ut dicũt) aduocatiõe: ciuitas. s. allobrogũ utebat̃ plurimũ: oẽm rẽ uti. s. quẽadmodũ: cognouerant sup. eã ex umbreno. Cic. cognito cõsilio. s. umbreni: p sangã præcepit legatis ut simulẽt: id est fingant & similitudine exteriore indicent se uelle prosequi. uehementer studiũ cõiurationis. & adeant. ceteros: scilicet cõiuratos quo eos noscant: & polliceantur: id est pmittant de se. bñ. s. sperare. & dant operam: uti: id est ut habeant eos. s. coniuratos & conscios quam maxime: id est quantum maxime possit fieri manifestos.

iisdem fere tpibus:in Gallia citeriore:atq; ulterio re:itē in agro Picēo:Brutio:Apulia motus erat. Nanq; illi:quos ante Catilina dimiserat:icōsulte: ac ueluti p demētiā:cūcta simł agebāt nocturnis cōsiliis:armorꝝ:atq; telorꝝ portatiōibus:festinādo agitādo oia:plus timoris q̄ piculi effecerāt. Ex eo nūero cōplures. Q. Metellus Celer p̄tor:ex.S.cō sulto cognita caussa:in uicula cōiecerat. Itē i cite riore Gallia. C. Murena:q ei puīciæ legat⁹ p̄erat. At Romæ Lētulus cū cæteris:q erāt cōiuratiōis pricipes:paratis:ut uidebat:magnis copiis: cōsti tuerat:uti cū Catilina in agrū Fesulanū cū exerci tu uēisset. L. Bestia Tri. plebis. cōtiōe hita:q̄reret de actiōibus Ciceronis:belliq; grauissimi inuidia optimo cōsuli iponeret. Eo signo:pxia nocte cæ tera multitudo cōiuratiōis suū qsq; negotiū exeq̄ ret:sed ea diuisa hoc mō dicebant. Statili⁹ & ga binius uti cū magna manu:duodeci simul oppor tuna loca urbis icēderēt:quo tumultu facilior adi tus ad cōsulē:cæterosq; qbus isidiæ parabant:fie ret. Cethegus Ciceronis ianuā obsideret: eūq; ui aggrederet. Alius āt aliū. Sed filii familiarꝝ:quo rū ex nobilitate maxia pars erat: parētes iterfice rēt:simł cæde:& icēdio:pculsis oib⁹: ad Cati. erū perēt. Inter hæc parata:atq; decreta: Cethegus sp q̄rebat de ignauia sociorꝝ:illos dubitādo: & dies platando:magnas opportunitates corrūpere: fa cto nō cōsulto i tali piculo opus eē: seq; : si pauci adiuuarēt:languētibus aliis: impetum in curiam

Hisdem fere temporibus &c. Commemorat quo modo in aliis quoq; regionibus tunc temporis com motio erat propter excursiones militū cōiurationis dicēs. Motus.i.commotio belli ut flaccus. Motus ex metello consule ciuium. Belliq; causas &c. erat his dē aut iisdē fere tēporibus in gallia cyteriore.i.citra alpes:hoc est cisalpīa ubi isubres & quos pe demontēses uocāt de gunt:& ulteriore:id ē transalpina. itē i agro. piceno:id est anconita no:& brutio & apulia ii.i plurima parte ita lie. Nāq; illi quos. Ca tilina dimiserat.i.i di uersa ad tp̄s miserat: agebāt. incōsulte.i.im prudēter sine cōsilio: ac ueluti per demētiā cuncta simul.i.cōfuse non seruata ratione tē poris: cōsiliis noctur nis.i.per noctē initis: portationibus armorꝝ .s.defensiuorū:& telo rum.i.iffestorꝝ eminus atq; de longe effecerāt festinando & agitādo omnia:plus timoris.s. de malo p̄senti in po pulū q̄ periculi.s.ab ipsis imminētis. Qui tus p̄nomie: metellus nomine: celer cogno mine: p̄tor ex officio conieceerat.cōplures.i. ualde multos. ex eo nu mero.s. uagātium. in uincula.s. carceris: & hoc cā.s.uagationis co gnita ex sociis cōiura torū aut causa cur eos in uicula coniicere de beret cognita ex sociis cōiuratorū: aut causa cur eos in uincula co niicere deberet cogni ta ex sociis.s.suis. Aut tertio mō quē potissimū pro bē.conieceerat cōplures ex sociis.s.cōiuratorꝝ i uicu la.cā.s.illius faciūdi cognita. unde qdā addiderūt: & senatusōsulto. Itē Caius murena cōieccerat cōplu res in uicula in gallia citeriore quo ad italos:q.s.mu rena p̄erat ei puincie.s.gallie citerioris. At.i. sed len tulus cōstituerat rome cū cæteris q erāt principes cō iurationis.uti.i.ut ueniret cū Catilina in agrū fesula nū.ubi mālius erat.& hoc magnis copiis ut uidebat ei paratis:aut sic. At lētulus cū cæteris q erant rome pricipes cōiuratiōis.magnis copiis patis ut uidebat cū exercitu uti.i.quēadmodū cōstituerat cū Cati.i agrū fesulanū ubi Mālius erat:& Luci.bestia tribu nus plebis hita cōciōe.i.orone ad pplm.q̄reret.i.cō

quereret de actiōibus Ci.cōtra Cati.& ipōeret opti mo cōsuli.s.cicerōi iuidiā belli grauissimi.i.pp bel lū grauissimū ab ipo cōmotū alii legūt grauissimā Eo signo.s.cōtōis.dato.s.cōiuratis cætera multitudo cōiurationis exeq̄ret pxia nocte qsq; negociū suū.i. ptes suas. Sz ea.s.negocia & mūera dicebāt.diuisa.i. distributa hoc mō Sta tili⁹ & Gabi. icēderēt cū magna māu.i. mul titudie istructorū ad facinus: simul duode cim loca urbis: opor tuna ad tale incendiū quo tumultu.i.cōcus sione & agitatione ci uitatis aditus fieret fa cilior ad consulem.s. ciceronem & ad cæte ros quibus insidie pa rabantur. Cethegus q strennuus admodum erat: obsideret ianuā ciceronis: & aggrede ret eum.ut.i.per uio lentiā:autem pro sed: alius ex coniuratis: ag grederetur supple.ali um .s. ex potentibus aut patriciis iuisis. Sed filii familiarum(non dicit familias: qa de diuersis loquitur fa miliis.unde de unius familie liberis:dicam filiosfamilias. aut fa milie:de diuersarum dicerem filiosfamilia rum)quorum maxi ma pars erat ex ea no bilitate quæ conura uerat cum catilina. in terficerent parentes.s. suos.& erumperent.i. uiolēter exirēt simul ad catilinam. & hoc omnibus.s.ciuibus: p culsis.i.attonitis & co sternatis animis.cede: id est propter cedem & incendio:id est propter in cendium. Cethegus.quærebatur:id est conquereba tur semper inter hæc parata & decreta:id est conuē ta & constituta inter coniuratos; de ignauia.i.inertia & secordia sociorum dicens sup.illos corrumpere: dubitando & dilatando.i.frequenter differēdo di es magnas opportunitates quod faciēdum in re bo na nō ē.unde Lucius. Tolle moras nocuit semp dif ferre paratis. Ideoq; dictū ē. frōte capillata post hac occasio calua est:& dicēs in tali periculo eē opus fa cto.i.ut faciāt:nō cōsulto.i.ut cōsulāt & se facturꝝ i perū in curiā.s.senatorꝝ si pauci adiuuarēt.alii s lan guētibus.i.licet alii languerēt. Cethegus erat natura ferox:uehemēs aio pmptus māu & putabat sūmū

Filii familias: & familiariū

bonũ in celeritate. unde Flaccus in arte cethegos cinctutos.i.opi accinctos uocat dicens. Cinctutis nõ exaudita cethegis. Sed allobroges. Docet qũo diligentia Cethegi nõ sortita sit effectũ pp uigilãtiã ciceronis p legatos cõiurationẽ patefacietis dicẽs. Sed allobroges galli illi romã legati cõuenitũt.i. colloquẽdi gr̃ia adeũt: ex p̃cepto Ciceronis ut cicero illis p̃ceperat. p gabiniũ .s. iternunciũ: cæteros .s. cõiuratos: & postulãt iusiurãdũ ab Lẽtulo cethego statilio. itẽ & cassio: qd̕ .s. iusiurãdũ deliberãda eo℞ ciuitate ere alieno ipi pferãt. ad ciues .s. allobrogẽ. signatũ .s. signo cõiurato℞ dicẽtes supple aut dicũt eos .s. ciues suos: alr̃.i. sine iure iurãdo signato posse ipelli had facile ad tm̃ negociũ: q̃tũ erat suscipe bellũ cõtra senatũ romã. Cæteri .s. cõiurati dicti nihil suspicãtes .s. doli dãt .s. iusiurãdũ signatũ Cassius pollicet̃ semet uenturum breui .s. tpe. eo .i. ad ciues allobrogẽ: ac pficiscitur ex urbe pauloãte. legatos .i. anteq̃ legati. Lẽtul9 mittit titũ uolturciũ quẽdã Crotonien.i. oriundũ de crotone ciuitate calabrie saluberrima & ut Stra. li. vi. asserit athleta℞ fertilissima: ita ut i puerbiis sit; q crotoniata℞ postcẽus ẽ: is reliquo℞ græco℞ prius ẽ: & crotõe salubri9 asserit. Et ut Li. iqt mu℞ hũit patẽtẽ xii. mil. pas. an aduẽtũ. Pyrrhi i italiã: sed post illi9 belli uastitatẽ uix dimidio pshitabat. uñ Oui. meta. xv. Et i hospita tecta crotõis mittit ergo crotonien. cũ his .s. legatis ut allobroges priusq̃ pgerẽt domũ cõfirmarẽt societatẽ cũ catilina. & hæc fide .i. sancta pmissiõe de fidelitate seruãda. data & accepta. Ipe lẽtulus dat uolturcio litteras ad Catilinam: scilicet perferendas: quarum exẽplum est scriptum infra .i. quod sequit̃. Qui sim &c. Ordo est. O catilina tu scies q sim .s. q has scripsi (noli legere qs sim qa sequẽtis dr̃ q: ut i bucco. Nec q sim q̃ris

Croto seu Croton.

alexi) ex eo .s. uolturcio: quẽ misi ad te. Cura ut sis uir .i. uirilis & aiosus: & cogita in quẽ locũ sis pgressus. uñ .s. regredi neq̃as: & uide .i. cõsidera: qd sit necesse tibi cura ut adiũgas tibi auxilia oiu℥ ẽt ifimo℞. Ad hoc .i. isuper: dat mãdata. uerbis .s. nõ scriptis dicẽs sup. cũ sit hostis iudicatus ab senatu: quo cõsilio .i. q̃ cõfidentia: repudiet .i. repellat a se. seruitia .i. seruos & eorũ auxilia qbus opus habeat. & dicẽs. Oia quæ iusserit esse parata in urbe: ne ipse cunctet̃; id est differat accedere propius .s. ad urbem. His rebus ita actis .i. cum heres ita essent acte. nocte qua proficiscerentur: cõstituta .s. inter eos. Cice. edoctus cuncta per legatos: iperat (qa cõsul) Lucio Valerio flacco & Caio prõptino p̃toribus: ut dephẽdãt .i. capiant per insidias: i põte miluio q ẽ rome q̃ i hetruriã itur comitat9 .i. cõiuratos & missos eo℞ q erãt in comitatu allobrogũ & apit oẽm rẽ: ut diligentius id faciant: cuius .s. rei gr̃a ipsi mittebant̃ & iperat: ut agãt cætera: uti .i. quẽadmodũ sit opus facto. & pmittit illis .i. illos secũ ducere hoies militares .i. armo℞ scios. & ita sup. obsidẽt: põtẽ .s. miluium & hoc p̃sidiis. locatis .i. dispositis p loca sine tumltu: sicut p̃ceptũ erat a Ci. Postq̃ legati uenerũt cũ Volturcio ad id loci ubi isidie erant: & clamor est exortus simul: utrique: id est ab utraque parte ut fit ab iuadẽtibus: legati cognito: cõsilio .s. cõsulis tradunt se cito prætoribus: ne per errorem offenderentur. Volturcius cohortatus cæteros defendit se primo gladio scilicet suo: a multitudine cohortis prætoriane: deide ubi desertus ẽ a legatis: obtestatus .i. p̃catus p attestationẽ fidei & merito℞ suo℞ pri9 multa. prõ ptinũ .s. sociũ cõiuratiõis: de salute sua .s. curãda: q .i. qa ipe erat notus ei: ipe postrẽo: timidus .i. ut timidus: qa timẽs ac diffidẽs: uite .i. desperãs de uita: dedit .i. in ptãtẽ demittit: sese p̃toribus uelut hostibus.

factu℞. Natura ferox: uehemẽs: manu promptus erat: Maximũ bonũ in celeritate putabat. Sed allobroges ex p̃cepto Ciceronis p Gabiniũ cæteros cõueniũt: ab Lẽtulo: Cethego: Statilio: itẽ Cassio postulãt iusiurãdũ: qd̕ signatũ ad ciues pferãt: aliter haud facile eos ad tm̃ negotiũ ipelli posse. Cæteri nihil suspicãtes dãt. Cassi9 semet eo uẽtu℞ breui pollicet̃: ac pauloãte legatos: ex urbe pficiscit̃. Lẽtul9 cũ his Titũ Vulturtiũ quẽdã Crotoniẽsẽ mittit ut allobroges: priusq̃ domũ pgerẽt: cũ Ca. data: atq℥ accepta fide: societatẽ cõfirmarẽt. Ipse uulturtio lr̃as ad Ca. dat: q℞ exẽplũ ifra scriptũ ẽ.

Qui sim ex eo: quẽ ad te misi cognosces. fac cogites i q̃ta calamitate sis: & meminẽris te uir℞ eẽ. Cõsyderes qd tuæ postulẽt rõnes: auxliũ petas ab oib9: ẽt ab ifimis. Ad hoc mãdata uerbis dat: cũ ab Sẽatu hostis iudicat9 sit quo cõsilio seruitia repudiet. In Vrbe parata eẽ q̃ iusserat: ne cũctet̃ ipe ppius accedere. His rebus ita actis: cõstituta nocte: q̃ pficiscerent̃: Ci. p legatos cũcta edoct9. L. Valerio Flac. &. C. Prõptinio p̃toribus iperat: ut i põte Miluio p isidias allobrogũ comitatus dephẽdãt. Rẽ oẽm apit: cuius gr̃ia mittebãt̃. Cætera uti facto opus sit: ita agãt: pmittit illis hoies militares: sine tumultu p̃sidus collocatis: sicuti p̃ceptũ erat: occulte pontẽ obsidẽt. Postq̃ ad id loci legati cũ Vultur. uenerũt & simul utriq℥ clamor exort9 ẽ. Galli cito cognito cõsilio: sine mora p̃torib9 se tradũt. Vulturti9 prio. cohortat9 cæteros: gladio se a. mltitudie defẽdit. Deide ubi a legatis desert9 ẽ: mlta pri9 de salute sua Prõptiniũ obtestatus: qd̕ ei notus erat: Postrẽo timid9: ac uitæ diffidẽs uelut hostib9 sese p̃torib9 d̕dit.

Quibus rebus cõfectis:oĩa ꝓpere per nuntios cõ suli declarant. At illũ igẽs cura: atq; lætitia simul occupauere: Nã lætabat intelligẽs:cõiuratiõe pate facta:ciuitatẽ piculis ereptã eẽ. Porro aũt anxius erat: dubitans in maximo scelere tãtis ciuibus de prehensis:qd facto opus eẽt:pœnã illoꝶ sibi one ri:impũitatẽ pdũdæ Reip. fore credebat. Igit cõ firmato aĩo uocari ad sese iubet Lentulũ: Cethe gũ: Statiliũ: Gabiniũ. itẽq; Q. Ceparĩũ terraci nẽsem:qui in Apuliã ad cõcitãda seruitia ꝓficisci parabat. Cæteri sine mora ueniũt. Ceparius pau lo ante domo egressus:cognito ĩdicio: ex urbe ꝓ fugerat. Cõsul Lẽtulũ:qd ptor erat: ipse manu te nens in Senatũ pducit. Reliquos cũ custodibus in ædẽ Cõcordiæ uenire iubet: Eo Senatũ aduo cat:magnaq; frequẽtia ei⁹ ordinis: Vulturtiũ cũ legatis ĩtroducit. Flaccũ ptorẽ scriniũ cũ lr̃is: q̃s a legatis acceperat: eodẽ afferre iubet: Vulturti⁹ interrogatus de itinere & de litteris:postremo qd aut q̃ de caussa cõsilii habuisset: Primo fingere: alia dissimulare de cõiuratione: Post:ubi fide pu blicã dicere iussus est:oĩa uti gesta erãt:aperit: do cetq; se paucis ante diebus a Gabinio:& Cepario sociũ accitũ:nihil amplius scire: q̃ legatos tãtum modo audire solitũ:ex Gabinio. P. Antõiũ: Ser uiũ Syllã. L. Vargũteiũ:multos pterea ĩ ea cõiu ratione eẽ: Eadẽ Galli fatent. At Lẽtulũ dissimu lãtẽ coarguũt:pter lr̃as ſmõib⁹:quos ille hr̃e soli t⁹ erat ex libris Sybillinis:regnũ Ro. tribus Cor. portẽdi:cinã atq; syllã ãrea: se. iii. eẽ:cui fatũ foret urbis potiri. pterea ab icẽso capito. illũ eẽ. xx. an.

Quibus rebus cõfectis oĩa declarant. ꝓpere. i. festi nanter. consuli: scilicet ciceroni per nũcios. At ingẽs cura atq; letitia simul: occupauere. i. inuaserunt illũ scilicet consulẽ. Nã lętabat intelligẽs ciuitatẽ esse ereptã periculis. s. incẽdiorũ & stragis. & hoc cõiura tione patefacta. Porro ãt. i. sed ecõtrario ipse erat an xius dubitãs quid eẽt opus facto. i. ut faciat tãtis ciuibus: q̃ ex pa triciis & eq̃stribus: de ꝓhẽsis in maximo sce lere: scilicet cõiuratio nis ĩ patriã. Credebat pœnã. i. pũitionẽ. illo rũ. s. cõiuratoꝶ fore si bi oneri: q; negret iui diã sustinere: ꝑtertim hõ nouus & mũicipa lis. & credebat ĩpuni tatẽ illoꝶ: q̃ dimitte ret eos ĩpunitos fore: tãm reipub. pdende: q̃ uerebat ne iteꝶ ea dẽ molirent. Igit post longã disceptationem aĩo eius cõfirmato: iu bet. s. uiatoribus & li ctoribus lẽtulũ cethe gũ statiliũ gabiniũ & itẽ ceparium terraci nẽ. q parabat ꝓfici sci ĩ apuliã ad cõcitan da seruitia. i. seruos ĩ rep. administratores cõcitandos: iubet dico uocari ad se. cæteri. s. oẽs pter cępariũ ueni unt sine mora. Cępa rius egressus: pauloan te. s. uiatores ad ipsuꝫ uenirent: domo. s. sua & hoc ĩdicio cognito ꝓfugerat ex urbe. Cõ sul ipe. ut dicũt in ꝓ pria psona tenẽs lẽtu lũ. mãu. i. p manũ: eo q; lẽtulus erat ptor: p ducit eũ in senatũ & iubet reliquos uenire in edẽ cõcordie. s. dee cũ custodibus. s. publicis cice. aduocat. eo. s. in edẽ cõ cordie senatũ: & introducit. Volturciũ cũ legatis: & hoc existente magna frequẽtia eius ordinis. i. senato rii: & iubet flaccũ prætorẽ afferre eodẽ scrinium. i. cistam cum litteris quas acceperat flaccus. s. a lega tis in ponte miluio: quo sciuit eos conuenturos: sane eodem aduerbiũ est ad locũ significãs ad eundẽ lo cum. Volturcius interrogatus de itinere. i. de cau sa profectionis ex urbe cũ legatis & de litteris. i. qui litteras illas ipse dedisset: & interrogatus postremo quid cõsilii haberet: & qua de causa haberet tale cõ silium ita proficiscendi: sup. cepit: aut fingere. i. fin gebat primo omnia alia. i. aliter q̃ erat: & dissimula te: id est dissimulabat de cõiuratione. i. per dissimu lationem ostẽdebat nihil esse aut se nihil scire de cõ iuratiõe. Post. i. postmodũ ubi iussus est fide publi ca. i. interuentu fidei publice qua ei impunitas pro mittebatur: dicere. i. indicare rem ipse aperit omnia uti. i. quẽadmodum erãt gesta: & docet se accitũ. i. aduocatũ so ciũ. s. cõiurationis aut cępti belli accitũ di co: a gabinio & cępa rio nihil scire ampli⁹ q̃ legatos. i. q̃ legati sci ant tantũmodo solitu audiṙ ex gabinio uno ex pricipibus cõiura tiõis. Publiũ Antrõiũ Seruiũ Syllã Luciuꝫ uargũteiũ & pterea. i. pter eos multos alios esse in ea cõiuratione. Galli. s. legati & q cũ eis erãt fatent idẽ sci licet q; uolturcius. At coarguũt. i. simul rep̃ hẽdũt lẽtulũ dissimu lãtẽ. s. coniurationẽ se scire (ubi mira est bre uitas. Nã per hoc signi ficat lẽtulus iterroga tus dissimulasse) coar guunt dico pter litte ras etiã ab eo signatas sermõibus. i. p sermo nes: quos. s. sermones: ille. s. lẽtulus erat soli tus hr̃e: uidelicet re gnũ rome. i. romanũ portẽdi. i. porro addi ci & adiudicari ex li bris sibyllinis: de qb; ad pricipium. vi. ene. & epistolarũ familia rium Cice. multa ad notari solẽt: trib⁹ cor neliis. i. tribus de gẽte Cornelia: & cinnã atq; Syllam qui de gente Cornelia erant sup. fu isse Romę antea: & se esse tertium: cui foret fata tum: id est fatale: potiri urbe: id est imperio: & dominatione urbis: potimur autem rebus quarum tandem compotes sumus. Prætera solitus erat di cere illum annum: scilicet quo illa inceptaret aut speraret: esse uigesimum ab incenso capitolio: id est postquam capitolium fuerat incensum: cuius incen dium ut Cicero. in li. de diuina. dicit. dicebatur ab haruspicibus portendere conflagrationem urbis ac seditionem in urbe post uigesimum annum: quem scilicet annũ uigesimũ haruspices q exta & oblatio nes ad arã ĩspiciũt atq; inde futura pdicãt rñdissent

quem sæpe ex ꝓdigiis. Aruspices respōdissent bel
lo ciuili cruentū fore. Igiꝭ plectis litteris cū prius
omnes signa sua cognouissent: Senatus decreuit
uti abdicato magistratu. Lentulus: itēq; cæteri in
liberis custodiis haberenꝭ. Itaq; Lentulus. P. Len
tulo Spitheri: qui tū ædilis erat: Cethegus Q ui-
to Cornificio: Statilius. C. Cæsari: Gabinius. M.
Crasso: Cæparius (nā is paulo ante ex fuga retra-
ctus erat) Cn. Terētio Senatori tradunꝭ. Interea
plebs: cōiuratione patefacta: q̄ primo cupida no-
uarū rerū nimis bello fauebat: mutata mēte cati-
linæ cōsilia execrari: Ciceronē ad cœlū tollere: ue
luti ex seruitute erepta: gaudiū: atq; lætitiā agita
bat. nāq; alia belli facinora p̄dæ magis: q̄ detrimē
to fore. Incēdiū uero crudele: imoderatū: ac sibi
maxime calamitosum putabat: quippe cui oēs co
piæ in usu cotidiano: & cultu corporis erāt. Post
eū diē quidā. Lucius Tarqui. ad senatū adductus
erat: quē ad Catilinā ꝓficiscentē retractū ex itine
re aiebāt. Is cū se diceret idicaturū de cōiuratione:
si fides publica data eēt: iussus a consule: q̄ sciret:
edicere. eadē fere: q̄ Vulturtius: de paratis icēdiis
de cæde bonoꝝ: de itinere hostiū Senatū edocet.
Præterea se missum a Mar. Crasso: qui Catilinæ
nūtiaret: ne eū Lētulus: & Cethegus: aliiq; de cō
iuratione dep̄hēsi terrerēt. Eoq; magis ꝓperaret
ad urbē accedere: quo cæteroꝝ aīos reficeret: & il
li facilius e piculo eriperenꝭ. Sed ubi Tarquini⁹
Crassum noiauit hoiem nobilē: maximis diuitiis
sūma potentia: alii rē icredibilē rati: pars: tametsi
ueꝝ: existimabāt: tñ qa i tali tpe tāta uis hoīs ma
gis leniunda: q̄ exagitanda uidebaꝭ: pleriq; Cras
so ex priuatis negociis obnoxii: conclamant indi
cē falsum eē: de q̄a ea re postulant: uti referatur.

sæpe ex ꝓdigiis. i. ꝓpter ꝓdigia: aut ex scia de ꝓdi-
giis & portētis ab ipsis habita: fore. i. futurū eē cruē
tū bello ciuili. i. effusione sanguinis ciuiū ab itestino
bello. Igiꝭ litteris. s. ad Catilinā missis plectis. s. pu-
blico ministro ut ab oibus audirenꝭ cū oēs cogno-
uissent sua signa. i. sigilla: aut chirographa & signa

quotidiano. i. ex labore diurno: aut ex utēsilibus q-
bus quotidie utebanꝭ. & ex cultu. i. ornamēto corpo
ris. non. possessiōes habebāt. Quidā Lu. Tarqnius
adductus erat post eū diē quo senatus cōuenerat ad
senatū quē aiebāt. s. q eū adducebāt quos non noiat
qa indignos putat cū parū illis fidei habeat: unde

chirographa
signa

manualia: senatq; decre
uit ut. i. ut lētulus eēt
abdicatus. i. p sniam
publicā amotus a ma
gistratu. s. ꝓprio: & q
sē cæteri. s. coniurati
haberenꝭ in custodiis
liberis. i. in qbus sole-
bāt asseruari liberi &
nō nobiles nōdū iudi
cati. Et ita lētulus tra-
ditur in custodia. Pu-
blio Lētulo spiteri sic
cognominato (ubi spi
ter ad discrimē appel
latius in genitiuo cre-
Spiter scit: suntq; qui spinter
scribāt. Cethegus tra-
diꝭ Quito cornificio
Statilius tradiꝭ Caio
cæsari. Gabinius tra-
diꝭ Marco crasso. Ce
parius q ausugisse di
ctus ē tradiꝭ Cneo te-
rētio senatori. & quia
aufugisse dixerat ad-
dit. nā is. s. ceparius re
tractus. i. ad urbē aut
iudicium tractus erat
paulo ante ex fuga. Inte
rea p̄fata cōiuratione
plebs. q existēs primo
cupida reꝝ nouaꝝ fa
uebat nimis bello exe
crari. i. execrabaꝭ cōsi
lia catilinæ & hoc mē
te sua mutata qa nihil
est uulgo incōstātius.
Vñ Maro. scidiꝭ icer-
tū studia cōtraria uul
gus. & extollere. i. ex-
tollebat Ciceronē ad
cælū sup. usq;: & ipsa
agitabat gaudiū atq;
letitiā ueluti erepta es
set ex seruitute. Nāq;
putabat alia facinora

de rebus falsis dicere
solemus. ita aiunt re-
tractū sup. esse ex iti-
nere ꝓficiscētē. i. cū ꝓ
ficisceret ad catilinā.
Is cū diceret se idica-
turū de cōiuratione si
fides publica eēt data
. i. p fidē publicam im
punitas illi ꝓposita es
set. iussus. s. data fide a
cōsule. s. cicerone: edi
cere. i. manifeste dice
re ea q sciret. docet se
natū eadē quo lturcis
sup. docuerat. uideli-
cet de icēdiis paratis
de cede. i. occisiōe bo-
norū. s. facienda de iti
nere. i. profectiōe ho-
stiū. Præterea dicebat
se missū a Marco cras
so hoie potētissimo. q
. i. ut is qui: aut ideo ut
nūciaret Catilinæ ne
lētulus & cethegus &
alii ex cōiuratione: de
præhēsi. s. in ipa cōiu-
ratiōe & i custodia de
tēti terrerēt eū. s. cati-
linā quo mius ꝓgerēt
eoq;. i. imo q ideo ma
gis ꝓperaret accede-
ret ad urbē quo refi-
ceret aios. ceterorū. s.
cōiuratorū & cōscioꝝ
q iā labefacti erāt & il
li. s. dep̄hēsi eriperen
tur facilius a piculo.
Sed ubi Tarqnius no-
minauit crassū hoieꝝ
nobilē. i. apprime no-
tū maximis diuitiis. i.
pp maximas diuitias.
aut habētē maximas
diuitias: & sūma potē
tia. i. pp sūmā potētiā

belli. i. q in bello fieri solēt. fore. i. futura fuisse: ma-
gis p̄de. i. ad p̄dā faciēdā: q̄ detrimēto. i. ad detrimē-
tū & absūptionē reꝝ. uero ꝓ sed: putabāt icēdiū. s.
uerbis qd cōiurati p̄dderāt fore crudele: qa facinus
maxime crudele est qd nulli ꝓdest: & multis q̄ma-
xime nocet: imoderatū: qa ignis modū nescit: cre-
sceret. n. i ifinitū si hēret cōbustibile. & maxime cala-
mitosum. i. dānosum sibi qppe. i. utpote: cui. s. plebi
romanæ. oēs copiæ. i. facultates & fortūe. erant in usu

alii. i. parti rati sunt rē sup. esse icredibilē. i. nō uerisi
milē: ps pti. hoc ē alii tametsi existimabāt ueꝝ sup.
eē tñ qa tāta uis. i. potētia hois. s. crassi. uidebaꝭ in tē
pore tali. i. tā periculoso: magis lenienda. i. mitigan-
da. q̄ exagitanda. i. exasperāda & ꝓuocāda ad iram
pleriq;. i. plurimi: obnoxii. i. deuincti crasso ex nego
ciis; priuatis: id est ob debita & commertia: priua-
ta: conclamāt idicē. s. Tarqnū id idicātē eē falsum:
& postulant; uti. i. ut referaꝭ. i. consuleretur de ea re.

Itaq;:cōsulēte Cicerone:frequens Senatus decreuit: Tarqni idiciū falsū uideri. Eūq; i uīculis retinēdū: neq; ampli⁹ potestatē sui faciūdā faciūdi:nisi de eo idicaret cui⁹cōsilio tātā rē eēt mētit⁹. Erāt eo tpe q existimarēt idiciū illud a. P. Antōio machinatū: quo facili⁹ appellato Crasso p societatē piculi:reliquos illi⁹potētia:tegeret. Alii Tarqniū imissum a Cicerone aiebāt:ne Crassus more suo suscepto:malo℞ pṙocinio Rēp. cōturbaret. Ipsum Crassum ego postea p̄dicātē audiui:tātā illā cōtumeliā sibi a Cicerōe paratā. Sed iisdē tpib⁹. Q. Catulus:& Gn. Piso:neq; p̄cib⁹:neq; gr̄ia:neq; p̄tio Ciceronē ipellere potuere:uti p Allobroges: aut p aliū idicē. C. Cæsar falso noīaret. Nanq;:uterq; graues inimicitias cū illo exercebant. Piso oppugnatus in iudicio pecūia℞ repetūda℞:pp cuiusdā trāspadani suppliciū iniustū:Catulus ex petitiōe pōtificat⁹ odio icēsus:qđ extrema ætate maximis honorib⁹ usus:ab adolescētulo Cæsare uictus discesserat. Res āt opportūa uidebat̄ : qđ is priuati egregia liberalitate publice maximis mūerib⁹ grādē pecūiā debebat. Sed ubi cōsulē ad tātū facinus ipellere nequeūt:ipi singlari circueūdo:atq; emētiēdo q̄ se ex Vulturtio: aut Allobrogib⁹ audisse dicerēt magnā illi iuidiā cōflauerāt:usq; adeo: ut nōnulli eqtes ro. q p̄sidii caussa cū telis erāt circū ædē Cōcordiæ seu piculi magnitudine:seu animi mobilitate ipulsi:quo studiū suū in Rep. clarius esset:egredienti ex Senatu Cæsari gladio minitarent̄. Dū hæc in Senatu agunt̄:& dum legatis allobrogū:& Tito uulturtio:cōprobato eo℞ idicio p̄mia decernunt̄:Libertini & pauci ex clientibus Lētuli:diuersis itineribus opifices: atq; seruitia i

Itaq;:& ita Cicerone consulente:frequens. i. plurius senatus:hoc est maxima pars senatorū decreuit idiciū targnii. uideri. i. reputari falsum:& eū. s. targnium retinendū in uinculis:neq; ptātē. s. loquēdi faciundā sup. eē ampli⁹ nisi idicaret. i. idiciū faceret de eo cuius cōsilio eēt mētitus tātā rē. Erāt eo tpe q existimarēt illud idiciū eē machinatū. i. falso istructū a Publio antronio. uno ex cōiuratis. quo. i. iō ut crasso appellato. s. ad idiciū potentia illius tegeret. i. ptegeret facilius reliquos per societatem periculi. i. cū crassus uideret̄ in pari periculo. Alii aiebāt targniū immissum. i. dolo adicer pro tali indicio faciēdo missum a Cice. ne crassus cōturbaret rēp. & hoc patrocinio. i. defensione malorū. suscepto scilicet a crasso:more suo. i. sicut ipse crassus solitus erat facere. Ego audiui postea ipsum crassum p̄dicātem. i. publice affirmantem:illam:cōtumeliam eē impositam sibi a Cicero. Sed ut nō putentur imposita a Cicerone argumentum affert q idē Cæsari imponere nolebat: & prius idē inuit ex eo q iudicem in uinculis asseruari consuluerat. Igit̄ sed. i. ecōtrario Quintus Catulus:& Caius Piso:neq; præcibus: neq; gratia. i. fauore aut gratuito beneficio:neq; p̄cio potuere iisdē tēporibus: id est per eadē tēpora impellere Ciceronē: uti. i. ut Cæsar nominaretur: scilicet inter coniuratos: falso: qa non erat per allobroges. s. legatos aut aliū indicē. i. rē occultam cuius ipse conscius aut particeps eēt indicantem (qđ uocabulum ab uindicio seruo q bruti filios idicauit Liuius impositum putat. (Nā uterq; tā piso q̄ Catulus exercebant graues inimicitias cum illo: scilicet Cæsare Piso super eas exercebat:oppugnatus. i. qa a cesare oppugnatus fuerat in iudicio; repetundarū. i. ubi iudicatus erat Piso repetundarū sup. pecunia℞ aut rerū quæ petebant̄ ab eo cui iniuste ablatæ fuerāt. (Ex

Repetūdarum

non sunt plures casus q̄ repetundarum & repetūdis in usu: qa crimia & damna seu pœne i genitiuo aut ablatiuo reguntur: ut uero spāle noscatur crimē nō dicit̄ repetundarū: quod per omnes casus declinatur: sed repetundarū) propter suppliciū iniustum cuiusdam trāspadani. i. qđ dederat piso contra quēdā trāspadanū. i. habitātē aut natū trans padum fluuium p̄cipuum in italia. Catulus sup. exercebat inimicitias cum Cæsare incensus odio ex petitione pōtificatus q ipse Catulus existens in extrema etate & usus maximis honoribus discesserat: scilicet ex comitiis uictus a cæsare adolescentulo: autem pro sed: res: id ut cæsar præferretur: uidebatur opportuna q̄ is existens priuatim egregia liberalitate dederat publice maximis muneribus grandem pecuniam. Sed ubi Piso & catulus nequeunt impellere cōsulem: scilicet ciceronem ad tantum facinus: ut cæsar falso nominaret̄ ipsi singulatim: id est singuli propria auctoritate circūeūdo atq; mentiendo de cesare ea quæ dicerent se audiuisse ex uolturcio: scilicet indice: aut ex allobrogibus conflauerant illi: id est in illum uidelicet cæsarem magnā inuidiam: usq; adeo ut equites romani: q erant causa præsidii: id est custodie urbis circū edem: id est tēplum; concordie: scilicet dee: seu: id est siue magnitudie: id est ob magnitudinem periculi: seu impulsi nobilitate: id est generositate animi (quia ut degeneres animos timor arguit: ita fortitudo generosos probat) quo: id est ideo ut studium suum in rempublicam: esset clarius: id est euidentius aut magis perspicuum: minitarentur cæsari egredienti ex senatu gladio: scilicet suo subaudi necē. Dū hæc agunt̄ i senatu: & dum p̄mia decernūt̄ legatis allobrogū: & tito uolturcio: & hoc indicio eorum: probato. i. cōprobato liberti. Lētuli

transpadanus

singulatim

& pauci exclièntibus:id est ex his qui cum eius serui nunq̄ fuerint se tamē eius patrocenio & tutele addi xerāt solicitabāt diuersis itineribus.i.uiis & modis: aut p diuersa loca:opifices.i.oparios quos mechani cos uocāt:& seruitia.i.seruos:in uicis.s.habitātes:ad eripiēdū .s.e custodia:eū.s.Lentulū patronū & ad uocatū suū & exqrebāt.i.diligēter inquirebāt duces multitudinū .i. factiosorū & populariū : qui soliti erāt uexare republicā praecio.i.ob praecium eis datū a seditiosis. Cethegus aūt orabat p nuncios:qa etiā i custodia erat: familiā.i. familiares suos:atq; libertos suos & electos suos & exercitatos.i.fidos & manu prōptos: orabat dico:id est oratione animabat .i. ad audaciā; ut irrūperēt ad sese:grege.i.cumulo facto cū telis:uel irrūperent cum talis .i. simul portando tela sua. Consul.s. Cicero ubi cognouit ea parari: p̄sidiis.i. custodiis & defensoribus urbis & magistratuū:dispositis.i.prius p diuersa loca iposit is : ut res ac tp̄s monebat : refert.i. cōsultat:senatu cōuocato.i.postq̄ senatū cōuocarat: qa cōsul erat qd placeat fieri de his qui erāt traditi in custodiā: de qbus prius dictū est. Sed frequēs senatus iudicauerat : pauloante q̄ id referret eos.i.in custodiam traditos fecisse cōtra rēpublicā: qd erat crimen lese maiestatis. Tūc.i.in ea cōsultatione decius Iunius Sylanus:rogatus sententiā.i.qd ipse sentiret: primus q̄.i.qa erat designatus.i.i futurū annus declaratus cōsul:eo tēpore quo talia fierēt:decreuerat suppliciū sumēdum de his q tenebantur i custodiis: & p̄terea.i. p̄ter eos de Lu.Cassio.de Pub.Furio. de.P. Vmbreuo.de Quito Anno si forent depraehēsi: id est capti i facto.Isq; id est & is permotus postea oratione.C.Caesaris dixerat se itu͂ pedibus.i.per loci mutationem: in sententiā Tiberii neronis:q̄.i.qa censuerat referēdū.i. cōsultandū de eadē re: p̄sidiis abditis.i.occulte positis:ne interea dū cōsultatio fieret depraehēsi: aut ui aut dolo soluerent. Sed Caesar ubi uentū est ad eū: qd̄ post multos fiebat;qa adhuc adolescens erat rogatus a cōsule.s.Cicerōe sniaʒ locutus ē.i. p̄nūciauit hmōi uerba quibus significat non minus armorū quam uerbo͂ peritus.

uicis ad eū eripiēdū solicitabāt. Partim exqrebāt duces multitudinū:q p̄tio Rēp. uexare soliti erāt: Cethegus āt p nūtios : familiā:atq; libertos suos electos & exercitatos orabat i audaciā: ut grege facto cū telis ad sese irrūpent. Cōsul: ubi ea pari cognouit: dispositis p̄sidiis: uti res: atq; tp̄s mōebat: cōuocato Sēatu refert:qd de iis fieri placeat:q in custodiis traditi erāt. Sed eos freq̄ns Sēat⁹ iudicauerat pauloāte cōtra Rēp. fecisse. Tū.D.Iunius Syl.prius sniam rogat⁹ (qd eo tpe cōsul designat⁹ erat) de iis:q i custodiis tenebant: & p̄terea de .L.Cassio.P.Furio.P. Vmbrēo.Q.Annio: si dep̄hēsi forēt: suppliciū sumēdū decreuerat: Isq; postea pmot⁹ orone.C.Caesa. pedib⁹ i sniam Tiberii Nerōis itu͂ se dixerat:qd de ea re: p̄sidiis: additis referēdū eē cēsuerat. Sed Cael. ubi ad eū uētū ē rogat⁹ sniam a cōsule: huiuscemodi uerba locut⁹ ē.

C. Caesaris oratio.

Mnets hoies.P:C.q̄ de rebus dubiis cōsultāt: Ab odio: amicitia: ira: atq; misericordia uacuos esse decet: haud facile aīmus uerū prouidet: ubi illa officiunt: neq; q̄squā omnium libidini simul & usui paruit, ubi inten-

Mnis homies. Haec ofo in gn̄e demōstratiuo: crebras & eas grauis hēt snias pluraq; suspēsa & p̄nūciatiōe ut itelligāt iuuāda st uñ elucet acrimōia & uis igenii ipsius Caes. q se & hystoria͂ peritissimū & iuris nō ignarū ondit. Ordo ē.O. P.C.i.pres conscripti: hoc uos senatores decet oīs hoies (sicut in pricipio opis huī⁹. Sane haec uerba nō st auctoris n̄ri s:sed Cae.ab auctore n̄ro iserta) q cōsultāt.i.cōsilia capiāt: de reb⁹ dubiis.i.acipitibus & formidolosis eē uacuos.i.euacuatos & imūes; ab odio ira atq; misicordia. Sētit idē qd Ci.i Tus.i quē cadit unū pathos seu una passio: posse & reliq̄s affectiōes cadere; idoq; ut Maro d uiro bono dicit q̄ n̄ misat egētē & d forti agricola ad finē scdi Georg. neq; ille. Aut doluit miserās inopē aut iui dit hn̄ti: ita Cae.excludit a bono consultore misericordiā n̄ q̄ snia nō sit ferēda i mitiorē ptē:sʒ ne ob miseratione unī⁹ fiat alteri iiuria. Sāe peius ē odiū q̄ ira: & ira q̄ misericordia; unde ordinem; seruauit. Auxesis eni negatiua maiora prius negat quae negata minora fuit : minus enim est non habere posse odium quam misericordiam : cum odium nunquam sit bonum : misericordia saepe. Hic autem intelligit de misericordia quae rectū iudicium pertubat. Animus.s.cōsultantis: p̄uidet.i. prospicit reipublice haud facile; immo difficillime ubi illa : id est ille passiones: officiunt : id est contra faciunt : & nocent : neque quisquam hominum :

deris. Ingeniũ ualet. Si libido possidet: ea dominat': aius nihil ualet. Magna mihi copia ẽ memorãdi. P. C. q reges: atq; populi: ira aut misericordia ĩpulsi male cõsuluerũt. Sed ea malo dicere: q̃ maiores nr̃i cõtra libidinẽ aĩ sui recte: atq; ordine fecere. Bello Macedonico: qđ cũ rege Perse gessimus: Rhodiorũ ciuitas magna: atq; magnifica: quæ Populi Ro. opibus creuerat: ĩfida: atq; aduersa nobis fuit. Sed postq̃ bello cõfecto de rhodiis cõsultũ est: maiores nr̃i neq; diuitiarum magis: q̃ iniuriæ caussa bellũ ĩceptũ diceret: ĩpũitos eos dimisere. Itẽ bellis Pũicis oĩbus: cũ sæpe Carthaginienses in pace: & per ĩducias multa nefaria facinora fecissent: nunq̃ ipsi p occasionẽ talia fecere: magis: qđ se dignũ foret: q̃ qđ in illos iure fieri posset: q̃rebant. Hoc itẽ uobis ꝓuidẽdũ est. P. C. ne plus apud uos ualeat. P. Lentuli: & cæterorũ scelus: q̃ uestra dignitas: ne ue magis iræ ur̃æ cõsulatis: q̃ famæ. Nã si digna pœna ꝓ factis eorũ reperiret': nonũ consiliũ approbo. Sin magnitudo sceleris ingenia omniũ exuperat: his utẽdum cẽseo: quæ legibus comparata sunt. Pleriq; eorum: qui ante me sententias dixerunt: composite: atq; magnifice casum Reip. miserati sunt: q̃ belli sæuitia eẽt: quæ uictis acciderent: enumera-

paret: id est inseruit consulit: alii habent paruit: simul libidini: id est praue affectioni sue: & usui: id est utilitati: intellige quantum per illum stet: quia ex casu posset libidinem habere quæ plurimũ prosit: uera tamen libido sit: ut si pertinaci libidine persequatur: eum quem innocentem putat: cum tamen dominatioẽm affectet: ingenium ualet sup. illic ubi itenderis .i. applicueris ipsum: ergo si ad odium non poterit recte cõsulere. Si libido possidet ingenium: ea scilicet libido dominat': & animus: id est ratio & pspicacitas ingenii nihil ualet. Magna copia: id est facultas memorandi: id est recitandi corram uobis o patres cõscripti: aut narrãdi q reges atq; populi ipulsi ira aut misericordia consuluerit male: id ẽ pniciose & inconsulte: quod cesari ipsi postea contigit. Nam per clemẽtiam illis pepercit: a qbus postea interfectus est. Sed ego malo dicere ea quæ maiores nostri: id est præcessores (ut uulgo dicũt) fecere cõtra libidinem animi sui: id est cõtra ĩclinationẽ nature male affecte fecere dico recte atq; ordinate: id ẽ secũdũ ordinẽ rectũ quo rõ dominatu libidini. Ciuitas rhodiorũ magna atq; magnifica: id est & potens & põposa: quæ creuerat opibus populi romani: id est ablatis a populo romano: bello macedonico: id est tempore belli macedonici: quod nos gessimus cum Perse rege macedonum: quem Paulus emilius macedonicus deuictum in triumphum duxit: fuit nobis infida atq; peruersa: cum tum adoriretur cum romanos alieno bello impeditos uideret. Sed postquam cõsultum est de rhodiis: id est qua ultro deberet fieri de rhodiis & hoc bello scilicet macedonico: confecto: id est ex sententia imperatoris peracto maiores nostri dimiserunt eos impunitos: id est nullam uindictam expetierũt: nequis diceret bellum sup. esse ceptum contra eos magis cã diuitiarum: id est ut ab eis diuitias auferant romãi: q̃ iniurie: id est ut de iniuria ulciscantur. Itẽ hominibus bellis pũicis: id est gestis cum carthaginensibus cum quibus tria præcipue gesta sunt; cum carthaginẽses (dicitur etiam carthaginẽses) fecissent multa facinora nefaria: id est detestanda & contra omne fas in pace & per inducias: sub quibus classem romanam inuaserunt: & quos ceperant uirgis ceciderunt: & tamen legati ad Scipionem missi intacti ab eo ad senatum remissi: inde incolumes & indennes carthaginem reuersi sunt: ut etiam Valerius maximus lib. sexto de fide publica tangit. Vnde hic dicit: tamen: id est quã uis fecissent multa nefanda: tamen ipsi scilicet maiores nostri: nunq̃ facere pro faciebant (alii legũt fecere: sed quia sequitur quærebãt placet ut facere legatur) per occasionẽ: id est tametsi habebãt summam occasioẽm: talia scilicet detestãda quæ odium aut libidinẽ uindicte præ se ferrent: quia ipsi quærebãt magis quod foret dignũ se: id est maiestate romana: q̃ quod posset fieri iure: id est iuste & saluo iure gentium: in: id est contra eos scilicet carthaginẽses hostes pfidos. Hoc item est prouidendũ uobis o patres conscripti: ne scelus Publii lẽtuli & ceterorum: scilicet coniuratorum: ualeat plus: id est impellat uos potius ad acrẽ uindictam quam uestra dignitas suple ualeat: reprimẽdo iram & temperando aut differendo supplicium. Neu: id ẽ neue seu uel ne: cõsularis: idest iseruiatis magis ire uestre quã fame uestre. Nam si pena digna .i. cõdigna & satis magna: p factis eoꝝ reperit' (alii legũt repiretur: sed tunc adderet approbare) ego approbo nouũ cõsiliũ .s. ut nõ stet' legibus: sed maiora supplicia iferant': ut Decius Iunius inuerat: sin .i. sed si magnitudo sceleris exuperat .i. transcendit ingenia omnium hominum ad excogitanda digna supplicia: ego censeo: id est iudico utendum his suppliciis quæ sunt comparata: id est iuenta & probata legibus: ut scilicet ciuis non cederetur uirgis: nec capite plecteretur: sed in ppetuo carcere si deprahẽsus fuerit teneret': aut si euaserit ppetuo exularet pro graui flagitio. Pleriq;: id est complures eorum qui dixerunt sententias ante me (quia cum esset adhuc adolescens post seniores rogabatur sententiam) miserat: id est plangentes prouocando ad miserationem: casum: id est ruinam reipublice composite: id est oratione composita & bene disposita: & magnifice: id est apparatu uerborum magnifico & grauitate summa: enumerauere: id est·

nota pauã fidem carthaginen[sium]

uere:rapi uirgines:pueros:diuelli liberos a com
plexu parentũ:matres familiarũ pati:q̃ uictorib⁹
collibuissent.Fana:atq; domos spoliari:cædẽ:icẽ
dia fieri. Postremo armis cadaueribus : cruore:
atq; luctu oĩa cõpleri.Sed per Deos immortales:
quo illa oratio ptinuit:an ut uos infestos cõiura
tioni faceret.l.quẽ res tãta:atq; tã atrox nõ pmo
uit:eũ oro accẽderet:nõ ita est.neq; cuiq̃ morta
liũ iniuriæ suæ paruæ uident̃. multi eas grauius
æquo habuere.Sed aliis alia licentia est.P.C.qui
demissi in obscuro uitã agũt:siqd iracũdia deliq̃
re:pauci sciũt:fama atq; fortuna eorũ pares sunt.
Qui magno ĩpio pditi:ĩ excelso ætatẽ agũt : eoꝝ
facta cũcti mortales nouere.Ita ĩ maxima fortũa:
minima licẽtia ẽ:neq; studerẽ:neq; odisse: sed mi
nime irasci decet.Q uæ apud alios iracundia dr̃:
ea ĩ ĩpio supbia:atq; crudelitas appellat̃.Ego eq
dẽ sic existimo.P.C.oẽs cruciatus minores: q̃ fa
cinora illoꝝ esse . Sed plerĩq; mortales postrema
meminere:& in hoibus impiis sceleris eorũ obli
ti:de pœna disserũt:si ea paulo sæuior fuerit.D.
Syllanum uirũ fortẽ:atq; strenuũ certe scio:quæ
dixerit:studio Reip.dixisse:neq; illũ ĩ tãta re gra
tiã:aut inimicitias exercere:eos mores : eãq; mo
destiam uiri cognoui.Verũ snĩa eius mihi nõ cru
delis. (Quid enĩ in taleis homines crudele fieri
potest?)Sed aliena a Rep.nostra ur̃.Nã pfecto
aut metus:aut iniuria te subegit Syllane: cõsulẽ
designatũ gen⁹ pœnæ nouũ decernerẽ.De timorẽ:
supuacaneũ ẽ disserere:cũ pñti diligẽtia clarissimi
uiri cõsulis tãta psidia sint in armis.De pœna possũ

quasi per numerum recẽsuerunt : quæ.i.q̃lis esset
seuitia belli:& quæ scilicet mala acciderẽt.i.accide
re solerẽt uictis:utpote uirgines rapi:pueros liberos
.i.legitime natos diuelli a cõplexu parentũ.s.utro
rũq; sed pcipue matrũ. Vñ Hor. Bellaq; mr̃ibus de
testãda.matresfamilias.i. hõestas matronas pati ca
quæ collibuissent ui
ctoribus uidelicet stu
pra & spoliationes ac
uerbera.Phana.i.ædes
sacras:ac domos.s.pri
uatas: spoliari cedẽ.i.
occisionẽ & stragẽ ac
icẽdia fieri: postremo
oĩa cõpleri armis cada
ueribus atq; luctu.Sed
per deos ĩmortales.s.
rogati dicãt quo.i.ad
quod ptinuit illa ora
tio(uero simile fuit ta
lem orationẽ a multis
habendã:unde argute
excogitasse uidet̃ Cæ
sar quid cõtra diceret
aut noui afferret)an
supple ptiuit eo: ut.i.
ut faceret uos ĩfestos.i.
uim inferentes cõiura
tioni.Scilicet.id est sci
re licet cur id fecerint
(& habet fere uim iro
niæ:scilicet ut Enei.q̃r
to.Scilicet is supius la
borẽ &c.)qa oratio ac
cendet.i.inflãmabit &
infestũ faciet eũ : quẽ
res tanta & tam atrox
non permouet : quod
uerisimile nõ ẽ . Vnde
addit.Nõ est ita . Neq;
cuiquã mortaliũ iniu
riæ.suæ:id est quas ipse
patit̃ : uident̃ paruæ:
q̃si dicat ne forte uo
bis putent̃ paruæ uide
ri multi habuere.i.tu
lerũt eas .s. iniurias su
as:grauius:id est mole
stius equo.i. q̃ equum
aut par eẽt.S; alia licẽ
tia.i.pmissio mĩus licita.i.ẽ pmittit̃ aliis.i.diuersis di
uersa ignoscẽda st̃.O pr̃es cõscripti si ii q dimissi.i.
abiecti:agũt uitã i obscuro.i.ignoti & priuati deliq̃
re qd.i.aliqd hõesti.s.officii:iracũdia.i.pp iracun
diã pauci sciũt supple.illud:qa fama & fortuna eo
rũ sunt pares.i.eq; obscur̃ sed supple cũcti mortales
nouere facta eoꝝ: q pditi.i.pter cæteros dotati: ma
gno imperio agunt uitam in excelso: id est in subli
mi ubi a multis uidentur(Vnde Iuuenalis . Omne
animi uitium tanto conspectius in se crimen habet
quãto maior qui peccat habetur) Ita minima licen
tia.i.permissio peccãdi est in maxima fortũa.i.sum

Scilicet

ma fœlicitate & abũdãtia rerũ & imperii . Decet su
ple in maxima fortuna existentes:neq; studere; id ẽ
emulari & zelari in malũ: aut alicui plusq̃ aliis in
dulgere & gratiã inire:neq; odisse: sed minime ira
sci. Ea q̃ dicitur apud illos .s. demissos & obscuros
iracũdia appellat̃ in imperio.i. impatore superbia
atq; crudelitas. Eqdẽ
.i.ego qdẽ q̃si dicat ut
de me loq̃r:o pr̃es cõ
scripti ego existimo.i.
iudico & arbitror sic:
uidelicet oĩs cruciatus
esse minores q̃ facino
ra illorũ.s. cõiuratoꝝ
sed plerĩq;.i. plurimi
aut fere oẽs mortales
.i.hoĩes meminere.i.ĩ
memoria hñt aut ad
memoriã reducunt &
memorãt postrema.s.
supplicia: q postrema
deberẽt cõsiderari:qa
prius considerãda q̃ri
taspci &dei deiserẽda
pœna & obliti sceleris
disserũt i hoĩbus ipiis
de pœna eoꝝ si ea fuit
paulo seuerior q̃ dece
at .q.d.ex eo q magis
de pœna q̃ d̃ sceler̃ di
sputãt inuũt se partia
les.Tota eñi oratio cæ
saris tendit ad clemẽ
tiã.Ego certe scio De
ciũ Syllanũ uirũ for
tẽ atq; strẽnuũ dixisse
ea q̃ dixerat studio.i.
fauor̃ reip.neq;.i.& nõ
& scio illũ ñ exercere
gr̃iã.i.captationẽ gr̃iæ
& bẽiuolẽtiæ aut inimi
citias ex odio: ĩ re tãta
ubi optĩmi cuiusq; sa
lus ĩ piculo ẽ : ego co
gnoui eos.i. tales mo
res & eã.i.talẽ mode
stiã:uiri.s.d.Syllani.s.
ut nihil ob gratiã aut
odiũ diceret : uerũ.i.
sed snĩa eius ur̃ mihi
nõ crudelis .i. ñ dico q crudelis:eñi p qa:qd posset
fieri crudele ĩ tales hoĩes.q.d.certe nihil:sed sup.ur̃
aliena republica nr̃a.In q̃.s.pietati & clemẽtiæ sem
per cõsultũ est. Nã pfecto o Sallane aut metus : qa
times cõiuratos:aut iniuria: qa in te iniurii fuerũt
subegit.i. clãculũ coegit te cõsulẽ designatũ.s.in an
nũ futurũ: decernere.i.adiudicare depræhensis ge
nus pœnæ.i.supplicii: nouũ.i.inauditũ . Superuaca
neũ ẽ disserere de timore.s.qui i te sit: cũ præserti
tanta præsidia.i.tante custodie & defensionis urbis
& reipublicæ sint in armis diligentia: id est per dili
gentiam præstãtissimi uiri cõsulis scilicet Cicerõis.

Eq dē.i.ego certe possū dicere de pœna.i.de mō pu niēdi quō pūiri debeāt dephēsi: id qd res.i. utilitas hēt mortē eē ī luctu atq; miseriis.i.ī illis q ī luctu & miseriis sunt:reqē ī remissionē:imo cessationē:erūnnaꝶ & nō eē cruciatū:& eā.s.mortē dissoluere.i. dissipare & finire cūcta mala mortaliū. Vñ Flac. Mors ultima linea rerū. Et

uos pres cōscripti cōsiderate.i.attēdite:qd cōstituatis in alios. Oia exēpla mala.i.q malū habuerūt exitū: orta sūt ex rebus bonis.i. pbatis & laudatis i principio. Sed ubi.i.postq̄ imperiū.s.a sapiētibus & bois institutū: puenit ad ignaros aut minus bonos: illud nouū exēplū.s.instituitū ab optimis:trāffertur ab dignis & idoneis ad idignos & nō idoneos: q nō idē eq̄ fœliciter faciunt.q.d.eos q noua exēpla icipiūt nō tātū pspicere debet:quid ipsi aut sui similes possint: sed ēt qd deteriores q ī repu.futuri sīt: qd pbat iductiōe qdā dicēs. Lacedemonii.i. spartani seu lacōes ex spta & lacedemone:q dici pñt ppli sapiētes deuictis atheniēsibus .i.postq̄ deuicerāt athenieses post lōga bella: iposuere.s.athenis:trigita uiros:q tractarēt illic rēp. Hi.s.triginta uiri cœpere.i.icœpūt primū .i. quū primū eēnt īpositi necare.i.occidere pessimū quēq; .i.oēm hoiē ualde malū:& suisū oibus:idēnatū.i. sine cōdēnatione i foro iudiciali hita: sī ex arbitrio aut libidine. Ppls letari.i. letabat ea lege:& dicere.i.dicebat fieri merito.s.occisoruꝫ. Post.i. postmodū ubi licētia creuit paulatiꝫ: cœpe iterficere iuxta.i.idifferēter sine discrimie bonos & malos libidinose.i.ex libidine. qa tyrāni effecti sunt: & tenere sup.cœperunt aut tenebant cæteros metu. Ita ciuitas.s.athēaꝶ(iterps itelligit de lacedemōe. sed nō

equidē dicere id qđ res hēt.i luctu: atq; miseriis: Mortē ærūnaꝶ requiem:nō cruciatū eē: eā cūcta mortaliū mala dissoluere: Vltra neq; curæ: neq; gaudio locū esse. Sed per Deos immortales quā obrē in sniam non addidisti:uti prius uerberibus in eos animaduerteret? An qa lex Porcia uetat: aut aliæ leges?item cōdemnaris ciuibus nō aiam eripi:sed exiliū permitti iubent. An qa grauius ē uerberari:q̄ necari? Quid aut acerbū: aut nimis graue est in hoies tanti facinoris coiūctos. Sin qa leuius est:qui couenit in minore negotio legem timere:cū eā in maiore neglexeris? At.n. qs rephendet:quod in paricidas Reip.decretū erit? tēpus:dies:fortūa:cuius libido gētibus moderat. Illis merito accidet quidquid euenerit. Cæterum uos Patres.C.quid in alios statuatis:cōsyderate. Omnia mala exempla:ex bonis initiis orta sunt. Sed ubi imperiū ad ignaros ciues:aut minus bonos puenit:nouū illud exemplū ab dignis & idoneis:ad indignos & non idoneos trāsfertur. Lacedæmonii:deuictis Atheniensibus:triginta uiros imposuere:q Remp.eorū tractarēt. Hi primo cœpere pessimū quenq;:& oibus in uisum indemnatum necare. Ea populus lætari:merito dicere fieri. Post:ubi paulati licentia creuit:iuxta bonos & malos libidinose iterficere:cæteros metu terrere. Ita ciuitas seruitute oppssa:stultæ lætitiæ graueis pœnas dedit. Nr̄a memoria uictor Sylla: cū Damasippū:& alios eiusmodi q malo Reip.creuerāt iugulari iussit: qs n̄ factū eius laudabat? hoies scelestos & factiosos:q seditioib⁹ Rēp. exagitauerāt merito necatos aiebant. Sed ea res magne ini

mors ult[ima] linea rer[um]

neq; cure: neq; gaudio eē locū.s.ultra mortē ī q̄ re sanctius cēset in pxima oratiōe. Cato inuēs malos etiā post hāc uitā manere supplicia & bonis reposita eē pmia. Sed p dos imortales: qsō supple o Syllane cur nō addidisti:i.i.ad sniam tuā supple uti.i. ut aiaduerteretur.i. ultio fieret priusq̄ ultimū supplicū sumeret in eos .s.coiuratos:an qa lex porcia uetat: aut alie leges uetāt sup.i ciues tali terai aduertet Lex supple porcia & alie leges iubēt:itē.i.consimiliter animā.i. uitā nō eripi ciuibus cōdēnatis:sed iubēt exiliū pmitti. An sup.iō non addidisti de uerberibus cū decerneres de supplicio:qa grauius est uerberari.i. flagellari q necari.i.occidi .q.d.certū ē q grauis sit occidi nō tn̄ iniquū uñ addit. Quid āt est acerbū aut nimis graue.i.cōtra hoies conuictos tāti sceleris.i.tāto scelere dephēsos.q.d.nihil. Sin.i.sed si:iō nō fecisti mētionē de uerberibus:qa leuius est:q couēit timere legē q uetat & uerberari & occidi ciuē: i negotio minore.s.i flagellatiōe:cū neglexeris eā.s.legē: in maiore supple negocio uꝫ i ultio supplicio.q.d.qa lex utruq; uetat: cur potius grauius cōtra legē decreuisti q leuius. At eñ.q.d.nō debeas pter mittere. Ná qs rephēdet qd erit decretū i.i.cōtra parricidas reip.q.d.nemo. Tps .s.ed ax reꝶ:qa i tpe oia senescūt: & labescūt & dies .i.tēpestas mala & fortūa.i.aliqs fortuitus euētus ut egritudinis cuius.i.fortūe libido.i.temeraria uoluntas moderat.i.moderatiōe iponit gētib. gubernās eas mō suo.i. p libito.accidet illis.i.coiuratis.merito .i. p merito.qcq d.s.mali euenerit. Cæteꝶ.i.sed isup

Lacedemoni[i] uictis Athe[nie]nsibus x. uiros q[ui] rep. illic t[r]actare[nt] imp[osuerunt] fuerunt

pcedit ut uictores sue ciuitati rectores iposerēt. Præterea notū ē.xxx.tyrānos athenis simul regnasse oppressa suitute.s.illoꝶ triginta tyrānoꝶ dedit graues pœnas letitie stulte.i.iprudēter accepte de occisiōe quis maloꝶ sine cōdēnatione. Nr̄a memoria. Affert exēplū ex hyst.roma.dicēs. Sylla uictor nr̄a memoria.i.cuiꝰ rei memores eē possumus:cū iussit damasippū ciuē illū pditū & alios huiuscemodi.i.pditos & nullius pcii hoies:q creuerāt .i. diuitiis aucti fuerāt:malo.i.ex malo reip.iugulari.i.icisio iugulo occidi:qs nō laudabat.q.d.nullus: & ita unusq̄q; lauda

bat factū eius.ſ.ſyllæ q ſic malos deleuerat:aiebāt.ſ. oēs hoies ſceleſtos & factioſos q exagitauerāt.i.cōtur bauerāt rēp. ſeditiōibus necatos ſup. eē merito.i.ex đmerito eoꝝ:ſ; eas res fuit iitiū magne cladis q̄ Syl. ītulit poſtea pſcribēs optim; quēq;. Nā uti.i.ſ;qđ qſ q; qđ.ſ.ſyllāoꝝ militū cōcupiuerat aut domū.ſ.i ur be:aut uillā.i.domū ī agro. Poſtrēo aut uas aut ueſtimētū alicuiꝰ ipe cupiēs:dabat opā ut is.ſ.cuius rē cōcupi uerat eēt ī nūero pſcri toꝝ: & ita illi quibus mors damaſippi peſſi mi illius uiri fuerat le titie.i.ad letitiā paulo poſt ipi hoc ē ipſemet trahebāt.ſ.ad ſuppli ciū:neq; finis iugulan di fuit priuſq̄ ſylla ex pleuit.i. eminenter & uſq; ad ſaturitatē ſi q̄ fieri poſſet ipleuit oēs ſuos.ſ.miſres. Atq; aut potiꝰ. At neq; ut ſit. At ego nego uereor hæc .i.cōſimilia fieri: i.M. Tullio.ſ. Cic. neq; his tpibus.i.nō uereor q Mar. Ci. ſi facta fuerit ei ptās plectēdi ſontes nouo ſupplicio eēt iſō tes ſic plectere uelit.q. d.ñ iō id dico: ſed mł ta & uaria igēia ſunt ī magna ciuitate ut erat rōana & pōt alio tpe: alio cōſule.ſ.exiſtēte: cui.ſ.cōſuli ſit:itē.i.cō ſimiliter ut nūc ē Ci. exercitus ī māu.i.ī ptā te:aliqd falſu;.i.fictū & machinatū ab eo ī bonos ciues:credi pro uero.i.tāq̄ eēt uerum: Vbi cōſul.ſ.quis edu xerit gladiū.ſ.ſemel ī dephēſos:p đcretū ſe natus:qs ſtatuet illi fi nē:aut qs moderabit

plectere

tiū cladis fuit. Nā uti q̄ſq; aut domū: aut uillā: po
ſtremo uas: aut ueſtimētū alicuius cōcupiuerat:
dabat operā: ut is ī pſcriptoꝝ nūero eēt. Ita illi q̄
bus Damaſippi mors lætitiæ fuerat: paulopoſt ipi
trahebāt: neq; prius finis iugulandi fuit: q̄ Sylla
oēs ſuos diuitiis expleuit. Atq; ego hoc nō tn̄. M.
Tullio: neq; his tpibꝰ uereor: Sed ī magna ciuita
te multa: & uaria igēia ſunt. Pōt alio tpe: alio cō
ſule: cui itē exercitus ī māu ſit: falſū aliqd p uero
credi. Vbi hoc exēplo p Senatus decretū: gladiū
cōſul eduxerit: qs illi finē ſtatuet? aut qs modera
bit? Maiores nr̄i. P.C. neq; conſilii: neq; audaciæ
unq̄ eguere: neq; illis ſupbia obſtabat: quo mīus
aliēa iſtituta: ſi mō pba erāt: imitarēt. Arma atq;
tela militaria a Sānitibus inſignia magiſtratuū: a
Thuſcis pleraq; ſūpſerūt. Poſtrēo qđ ubiq; apud
ſocios: aut hoſtes idoneū uidebat: cū ſūmo ſtu
dio domi exequebant. Imitari: q̄ īuidere bōis ma
lebāt. Sed eodē illo tpe Græciæ morē imitati: uer
beribꝰ aīaduertebāt in ciues: de cōdēnatis ſūmū
ſuppliciū: ſumebāt. Poſtq̄ Reſp. adoleuit: & mul
titudine ciuiū factiōes ualuere: circūueniri ino
cētes: alia huiuſcemodi fieri cæpe: tūc lex Porcia:
aliæq; leges paratæ ſunt: qbus legibꝰ dānatis exi
liū pmiſſum ē. Hāc ego cauſſā p. P.C. quo minus
nouū cōſiliū capiamꝰ: ī primis magnā puto. Pro
fecto uirtus: atq; ſapiētia maior ī illis fuit: qui ex
paruis opibus tātū ipiū fecere: q̄ ī nobis: q ea bn̄
parta uix retinemus. Placet igit eos dimitti: & au
geri exercitū Catilinæ? minime. Sed ita cēſeo: pu
blicādas eoꝝ pecunias: & ipſos in uinculis p inu

ī capite aqlā:tunicā purpureā cū ſignis aureis: ami ctū purpureū uariū q̄lē lydoꝝ pſarūq; reges fere bāt:ſed figura ſemicirculari:cū Perſis eēt q̄drāgula ri:itē.xii.ſecures cū faſcibus:q ornamēta dnr a Dio. halycar. ad tarqniū delata ab hetruſcis ab eo deui ctis bello nouēnali. Cuiꝰ opinionē hic Cæ. approbat cū ſint q dicāt Romu lū lictores cō faſcibus habuiſſe. Poſtremo.i. ut tādē uno uerbo di cā romāi exeqbat do mi cū ſtudioſūmo id qđ ubiq;.i.ubicūq; eſ ſet idoneū.i.dignū qđ ab eis ſumeret apud ſocios aut hoſtes.i. ſi ue iuēirēt illud apud ſocios: ſiue apud ho ſtes:qa ipſi malebāt.i. magis uolebāt:imita ri.ſ.bonos ut aſſequi poſſent:q̄ iuidere: ut faciūt q aſſeq neqūt. Sed maiores nr̄i imita ti illo eodē tpe morē græcie. Nā & leges a græcis ſūpſerūt:aiad uertebant in ciues.i. eos accurate pūiebāt: uerberibus.i.uirgis & flagellis:& ſumebant de cōdēnatis.i.crimie aliquo:ſūmū ſuppli ciū.i.iteritū. Poſtq̄.R. P.i.reſp.ſeu Po.R.ſed potius reſp.Ro.adole uit.i.adulta & aucti or ſctā ē & factiōes ua luere.i.uires habuere multitudie.i.pp mul titudinē ciuiū: circū uēire.i.dolis iuoluere inocētes:& alia huiu ſcemodi.ſ.iniq̄ cœpe fieri:tūc.ſ.ubi iniqtas eoꝝ uiſa ē lex. porcia uetās de ciue ſupplici um ultimū aut ēt uer beribus ſumēdum & aliæ leges de īpugnita

q.d.nemo ſi renuerit qa ſūmā auctoritatē habuerit. O pr̄es cōſcripti maiores nr̄i.i.q nos p̄ceſſerūt & un̄ originē trahimus neq; eguere unq̄:qa ſp abūdauer: cōſilii:ad cōſultādū:neq; audacie ad faciēdū: nā(ut ī plogo patuit)priuſq̄ icipias cōſulto & ubi cōſulue ris mature opus facto. neq; ſupbia obſtabat illis quo minus.i.ut nō imitarent. iſtituta aliēa.i.mores aliēos nā & leges ab aliis accepāt ut p;.D. de ori. iuris. ſi mō .i. dūmo illa iſtituta erāt pba.i.pbāda. Ipi ſūpſerūt arma atq; tela militaria.a ſamnitibus & iſignia ma giſtratuū pleraq;.i.pluria ſumpſerūt a thuſcis.i.he truſcis u; ſellā curulē q erat eburnea & ſceptrū hn̄s

Inſi gnia ro māoꝝ

te corporali ciuiū ſūt paratæ.i. plate & cōſtitute:qui bꝰ ē exiliū pmiſſū dānatis.ſ.ciuibus.i.ut reꝰ capita liū rei ī exiliū abir̄ poſſint. O pr̄es cōſcripti: ego pu to hāc q̄ dixi cāmā.ſ.ex lege porcia ſūptā: eē ī primis .i.p̄cipue magnā quominus.i.ut nō capiamus nouū cōſiliū.ſ.de pœna dephēſoꝝ. Profecto maior uirtꝰ & ſapiētia fuit ī illis.ſ.maioribus nr̄is:q̄ fecere tm̄.i. tā imēſū ipiū ex paruis copiis.i.multitudine ppłoꝝ & reꝝ(& ita argumētat p locū a maiore)q̄ ī nobis q .ſ.nos retinemus uix.i.cū ſūma difficultate: ea.ſ.iſti tuta & iperia maioꝝ bn̄ parta.i.acqſita. Igit ſup.dice tis:placet.i.utrū placeat mihi eos.ſ.dephēſos dimit

ti & exercitũ Cati. augeri p eos. Minime.i. reſpõdeo q nequaq̃ id placet: ſed cẽſeo.i. iudicio & ſnia fero ita: pecunias.i. fortunas & facultates eorũ publican/ das.i. publice uẽdẽdas ſupple eẽ: & ipſos eẽ haben/ dos.i. retinẽdos i uinculis: p municipia.i. oppida ciui tatis romane pĩcipia q.ſ. municipia: ualẽt.i. pollent

re bellũ ſumit. Aũt p ſed res.i. utilitas aut negociũ expediẽs monet magis cauere ab illis.ſ. coniuratis q̃ cõſultare qd ſtatuamus ĩ illos.i. cõtra illos. Ná tu.i. qlibet ueſtrũ: pſeq̃re.i. poſſit pſeq & punire cætera maleficia: ubi.i. poſtq̃ ſunt facta: & niſi puideris.i. qlibet ueſtrũ puiderit: ne hoc.ſ. maleficiũ cõiurato

maxĩe.i. p̃cipue. opi/ bus.i. facultatibus & potẽtiis ad reſiſtẽdũ. Et ſupple cẽſeo ne qs i. aliqs referat ad ſena tũ.i. ite3 ferat ad con ſultationẽ ſenatus: de his.ſ. ita cõdẽnatis: ne ue agat cũ pplo.i. inter/ cedat p eo3 redẽptio ne apud pplm Ro. Cẽ ſeo dico. ſenatũ exiſti mare.i. iudicare eũ q fecerit aliter.i. q retu/ lerit de eis ad ſenatũ aut pplm p eis ſolici/ tauerit: factu3.i. q fa cturus ſit aut faciat cõ tra rẽp. & ſalutẽ oĩu3. Poſtq̃ Cæ. fecit finẽ di cẽdi: qa expſſa ſnia ei us cognoſcebat finis: orõnis eius. cæteri.ſ. ſe natores auditores aſſẽ tiebant orõni eius ua rie: qa alius aliter.i. qſ q p captu ſuo (dr̃ at aſſẽtior deponẽtaliter frequẽtius q̃ aſſentio: & idẽ fit aſſentor: qdẽ adulatorie aſſẽtiri qa qui ſp aſſẽtit adulat) At.i. ecõtrario Marc9 Porcius Cato rogatus .i. iuſſus dicere ſniam .ſ. ſuã habuit huiuſce modi orationem.

Aſſen tior. Aſſen tor

Onge alie. In hac orõ ne cato di ſerte & fori tur reip. cõſulit p ma gnitudĩe aĩ decemẽs: nõ a clemẽtia Cæ. alie nus ẽt aliena utit orõ ne: qd' ĩ pricipio inuit dicẽs. O pr̃es cõſcripti quũ.i. qñ ego conſide/

nicipia habẽdos: q̃ maxĩe opib9 ualẽt. Neu qs de his poſtea ad Senatũ referat: ne ue cũ pplo agat. Qui aliter fecerit: Sẽatũ exiſtimar̃: eũ cõtra Rẽp. & ſalutẽ oĩum factu3. Poſtq̃ Cæ. dicẽdi finẽ fecit cæteri uerbo: ali9 alii uarie aſſẽtiebãt. At. M. Por cius Cato rogat9 ſnia3: huiuſcemodi orõnẽ hũit.

℃ Oratio. M. Catonis.

Onge mihi alia mẽs ẽ Pr̃es Conſcripti: cũ res: atq3 picula nr̃a cõſydero: & cum ſnias nõnullo3 ipẽ mecũ reputo. Illi mi hi diſeruiſſe uidenẽ: de pœna eo3: q pr̃iæ: parẽti bus: aris: atq3 focis ſuis bellũ parauer̃. Res ãt mo net cauere ab illis magis: q̃ qd in illos ſtatuamus: cõſultare. Ná cætera maleficia tũ pſequare: ubi fa cta ſunt. Hoc niſi puideris: ne accidat: ubi euẽit: fruſtra iudicia implores. Capta urbe: nihil reliqui fit uictis. Sed p Deos imortales uos ego appello: qui ſp domos: uillas: ſigna: tabulas ur̃as pluris: q̃ Rẽp. feciſtis ſi iſta cuiuſcũq3 modi ſint: q̃ ample/ xamini: retinere: ſi uoluptatibus ur̃is otiũ p̃ber̃ uultis: expgiſcimini aliq̃do: & capeſſite Rẽp. Nõ nũc agit de uectigalibus: neq3 de ſocio3 iniuriis libertas & aĩa nr̃a in dubio eſt. Sæpenũero. P.C. multa uerba ĩ hoc ordĩe feci: ſæpe de luxuria: atq3 auaritia noſtro3 ciuiũ q̃ſtus ſum: multoſq3 mor/ tales: ob eã cauſſã aduerſos hẽo: q̃ mihi: atq3 aĩo meo nullius unq̃ delicti gr̃iã feciſſem: haud faci/ le alterius libidini malefacta cõdonabã. Sed ea ta metſi uos paruipẽdebatis: tñ Reſpu. firma erat: opulẽtia negligẽtiã tolerabat. Nũc uero nõ id agi tur: bonis ne an malis morib. uiuamus: neq3 q̃tũ aut q̃ magnificũ ĩperiũ Po. Ro. ſit. Sed hæc cuiuſ cũq3 modi uidenẽ: nr̃a an nobiſcũ una hoſtiũ: fu tura ſint: hic mihi quiſquã mãſuetudinẽ: & miſe/

rũ accidat tu ĩplores .i. quilibet ĩploret fru ſtra.i. ĩ uanũ iudicia.i. executionẽ iuſtitiæ: ubi.i. poſtq̃ euenerit: qa ipĩ & iudices & oc/ ciſores erunt. ná nihil reliq.i. qd relinq̃t ui ctis ſit capta urbe.i. ſi urbs fuerit ab illis ca/ pta. Sed p deos ĩmor/ tales ſupple adiuro ut ue3 fateamini. ego ap pello.i. alloquor uos ſ. ſenatores q feciſtis.i. reputaſtis ſp pluris.i. maiori p̃cio eſtimãda domos.ſ. i urbe uillas .i. domos ĩ agro: ſigna .ſ. ad uiuũ exculpta: tabulas ur̃as.ſ. artificio ſe depictas.i. delitias ueſtras q̃ rẽpu. Et ita curſim taxat mores il lorũ: ſi uultis retinere iſta.ſ. oblectamẽta ue ſtra q̃ amplexamini.i. tã chara habetis cuiuſ modi ſint.i. ſiue lau/ dãda ſiue uituperãda qa de ſe bona nõ ſunt: ſi uultis p̃bere ur̃is uo luptatibus ociũ.i. ſpa ciũ & tp̃s ſine quo nul le ſint expgiſcimini.ſ. de ſopore torporis. & ignauie aliqñ.i. tãdẽ & capeſſite.i. acceptũ ire rẽp. Ná nõ agit.i. non diſceptat nunc de ue/ ctigalibus.i. redditib9 & pẽſiõibus rei. neq3 d iniuriis ſocio3.ſ. ulci/ ſcendis: libertas nr̃a & aĩa.i. uita nr̃a ẽ ĩ dubio .i. ĩ piculo. O pr̃es con ſcripti ego feci ſæpe/ numero in hoc ordĩe

ro res.ſ. cõmiſſas aut potius negocia & utilitates no/ ſtras: & picula nr̃a ĩ qbus erimus ſi illi feruent: & cũ ſæpe reputo mecũ ſnia3 nõnullo3 p̃cipue Cæ. ẽ mi hi mẽs lõge aliena.i. abhorrẽs ab opiniõe eo3. Illi ui dent mihi diſſeruiſſe & decreuiſſe de pœna eo3 q parauer̃ pr̃ie.ſ. urbi ĩ q̃ nati ſunt: & parẽtibus: & aris .ſ. deo3 hoc ẽ tẽplis & focis.i. domibus priuatis. aut diis laribus: bellũ: p quo3 oĩu3 ptectiõe iuſtũ ſe

.ſ. ſenatorio. uerba.i. locutus ſum & q̃ſtus ſum ſæpe de luxuria atq3 auaritia ciuiũ noſtro3. & hẽo ea cã .i. ppea multos mortales.i. hoĩes aduerſos.i. inimi/ cos mihi: qa ego q nullius delicti gr̃iã.i. uẽiã feciſſẽ mihi atq3 aĩo meo: haud facile cõdõabã.i. remittebã libidini alterius: delicta. Sed tametſi paruipẽdeba/ tis ea.ſ. uerba mea: tñ reſp. erat firma: qa opulẽtia ei/ us tollerabat.i. ſupportabat negligẽtiã.ſ. ur̃a3. Nũc

ricordiā noīat? Iāpridē eqdē nos uera reꝝ uocabula amisimus: qa bōa. Aliēa largiri liberalitas. Malaꝝ reꝝ audacia: fortitudo uocaẽ. eo Resp. i extremo sita ē. Sint sane: qm̄ ita se mores hn̄t liberales ex socioꝝ fortūis. Sint misericordes i furib. ærarii Ne illi sanguinē nr̄m largiāẽ: & dū paucis scelestis parcūt bonos oēs pditū eāt. Bn̄ & cōposite. C. Cæsar paulo an̄ I hoc ordīe de uita & morte disseruit: credo falsa existimās ea: q̄ de iferis memorāẽ diuerso itinerẽ malos a bōis: loca tetra, iculta: fœda atq3 formidolosa hr̄e. Itaq3 cēsuit pecūias eorū publicādas: ip̄os p mūicipia i custodiis habēdos: uidelicet timēs: ne si Romæ sint: aut a popularibus cōiuratiōis: aut a mltitudine cōducta: p uī eripiāẽ. Quasi uero. Mali atq3 scelesti tm̄mō i. Vrbe & nō p totā Italiā sint: aut nō ibi plus possit audacia: ubi ad defēdēdū opes miores sẽ. Quarẽ uanū eqdē hoc cōsiliū ē: si piculū ex illis metuit si ī tāto oīum metu sol⁹ nō timet: eo magis refert: me mihi: atq3 uobis timerẽ. Quarẽ: cū de. P. Lētulo: cæterisq3 statuetis: p certo habetote: uos simẽ de exercitu Catilinæ: & de oib⁹ cōiuratis decernerẽ. Quāto uos attēti⁹ ea agetis: tāto illis ai⁹ ifirmior erit. Si paululū mō uos lāguerẽ uiderit: iā oēs feroces aderūt. nolite existiare maiores nr̄os armis Rēp. ex pua magnā fecisse: si ita res eēt: multo pl̄cherrimā eā nos hr̄em⁹. qppe socioꝝ atq3 ciuiū: p̄terea armoꝝ: atq3 equoꝝ maior nobis copia: q̄ illis est. Sed alia fuerẽ: q̄ illos magnos fecerẽ: q̄ nobis nulla sẽ. Domi idustria: foris iustū Impiū: aīus in cōsulēdo liber: neq3 delicto: neq3 libidini obnoxi⁹.

Eqdē Iampridē

uero nō agiẽ an uiuamus bōis moribus an prauis: neq3 q̄tū aut q̄ magnificū sit ipiū Po. Ro. sed cuiuscūq3 modi uidenẽ: hæc. s. mores & ipiū: agiẽ an sint futura nr̄a an hostiū una. i. p̄iter nobiscū. qa & nos si uicerint i eoꝝ ptāte erimus. Nolat. i. nōne qsq̄ noiat. i. audet ēt noiare mihi. i. cuilibet: hic. i. i hac re mansuetudinem & misericordiā. q. d. illis nullū pēitus esse locū. Eqdē. i. certe (Ci. accipit i prima psona p ego qdē) nos amisimus iāpridē (ubi iāpridē p̄terito: iūgiẽ & re: n̄ psistēti) uera uocabula reꝝ qa largiri bōa aliena uocatur liberalitas: cū sit rapinosa pdigalitas: audacia malaꝝ rerū uocaẽ fortitudo cū sit uitiū illi cōtrariū peccās p abundātiā: eo: i. ppea resp. ē sita. i. locate ī extremo. i. ī ultio gradu aut estimatiōis aut duratiōis. Sāe sint. i. pmittanẽ a me qdē eē liberales ex fortūis: i. diuitiis socioꝝ: qm̄ mores ita se hn̄t ut tales liberales uocenẽ & honorenẽ: misericordes sint. i. reputenẽ in furib⁹. i. iter fures erarii. i. thesauri Pub. aut sint tales misericordes i furibus: p i. i. erga fures erarii: ne tn̄ misericordes largianẽ illis. s. furibus erarii & peculatoribus: sanguinem nr̄m. i. ēt uitā nr̄a3: & ne eāt pditū. i. ne pdāt bonos oēs dū parcūt: paucis sceleratis. Cai⁹ Cæsar disseruit. i. disputauit paulo āte sup ple me bn̄. i. artificiose sm̄ q̄ bonū uocāus artificiosu3 & pitū: ut cur nō mobse bōi qm̄ cōueīmus ambo &c. & cōposite. i. q̄drāter: I hoc ordīe. i. corā nobis. de uita & morte: asserēs u3 mala nō eē q̄ ī hac uita nō sūt: i q̄ re errauit: uñ ironia nō uocat qđ dicit bn̄ & cōposite. Nā subdit. Credo. s. q̄ disseruit ita existimās falsa ea q̄ memoranẽ de iferis (Vñ Iuue. Esse aliquos māes & subterranea regna &c. Nec pueri credūt nisi q̄ nōdū ere lauanẽ). i. existimās falsu3 eē malos hr̄e itinere diuerso a bōis: loca tetra. i. obsena & obscura: iculta. i. neglecta: feda. i. imūda atq3 formidolosa. i. plena formidinis passiue. Itaq3. i. & ita. cēsuit pecunias eoꝝ. s. dep̄hēsoꝝ publicādas. & ip̄os. s. dep̄hēsos eē habē

dos in custodiis p mūicipia. i. ī municipiis. u3 timēs. ne si sint rome ip̄i eripiantur per uim aut a popularibus. i. fautoribus. cōiuratiōis. aut a multitudine. s. pdita & ere aliēo opp̄ssa q̄si uero mali & scelesti sint tm̄mō in urbe: & nō sint sup. dispersi p totā italiam. Aut q̄si audacia nō possit plus ibi. s. in mūicipiis ubi miores opes. i. potētie sunt ad defendendū. Quare eqdē. i. certe hoc cōsiliū ē uanū. i. friuolū & iutile: si metuit piculū ex illis. s. dep̄hēsis. & si solus oīum nō timet. s. cæsar ī tāto metu oīu3 eo magis cōuenit (alii refert legūt) me timere mihi & uobis. Quarẽ. i. q̄ obrē cum statueris de. P. lē. & d cæteris. s. dep̄hēsis: habetote p certo uos decernere simẽ de exercitu catiliæ & oībus cōiuratis. Quāto uos &c. Ex hac oro ne clare p̄spiciẽ seueritas & acrimōia catonis: q cæteris hesitātibus fortiter agēdū eē suit ut sub ordine patebit q talis ē. O p̄res cōscripti q̄to attētius. i. diligēti⁹ agetis ea q̄ cōtra cōiuratos dicta sūt: tāto ifirmior aīus erit. s. cōiuratis. Si cōiurati uiderit uos lāguere. i. more lāguētiū remitterẽ aīos paulopost feroces. s. p p successū uñ Miro Enei. v. Hos successus alit: possūt qa posse uideẽ. O patres conscripti nolite existimarẽ maiores nostros fecisse rēpu. magnā ex parua: imo ex minima: ut Liuius attestaẽ i p̄fatiōe & docet lib. i. armis. i. p arma seu bella: si esset ita. i. ut multitudine armatorū aut ui armoꝝ resp. augeri posset. nos haberemus eā multo pulcherrimā. quippe. i. qa certe maior copia sociorū atq3 ciuiū. p̄terea. i. insup armorū atq3 equorū est nobis q̄ illis. s. maioribus nr̄is. Sed alia. i. aliæ res fuere q̄ fecere illos. s. maiores nr̄os magnos: quæ nulla. i. nō aut poenitus p nulla parte sunt nobis: uidelicet industria. i. naturalis grauitas & solertia. domi. i. cū eēnt in pace. & iustū ipiū foris. i. erga externos. & aīus liber. i. nulli passiōi seu affectiōi obnoxi⁹ ī cōsulendo hoc ē neq3 obnoxius. delicto. i. pc̄tō commisso: neq3 libidini. i. male uolūtati ad cōmittendū.

Pro his nos habemus luxuriā: atq; auaritiā: publice egestatē: priuati opulētiā: laudamus diuitias: seqmur inertiā. Inter bonos & malos nullū discrimē est. Oia uirtutis pmia ābitio possidet. neq; mirū ubi uos separati sibi qsq; cōsiliū capitis: ubi domi uolupatibus: hic pecūiæ: aut gr̄iæ seruitis. Eo fit: ut ipetus fiat ī uacuā Rēpu. Sed ego hæc omitto. Cōiurauere nobilissimi ciues priā īcēderē: Galloꝝ gētē īfestissimā romāo noi ad bellū accersūt. Dux hostiū cū exercitu supra caput ē: uos cūctamini: ēt nūc & dubitatis qd ītra mœnia dephēsis hostibus faciatis? Misereamini cēseo: deliqre hoīes adolescētuli p ābitionē: atq; ēt armatos dimittatis. Næ ista uobis māsuetudo: & misericordia. si illi arma cœpint: ī miseriā cōuertet. Scilicet res ipsa aspa ē: sed uos nō timetis eā īmo uero maxime. Sed iertia & mollitia aīalius aliū expectantes cūctamini: uidelicet. Diis īmortalibus cōfisi: q hāc Rēp. ī maximis sæpe piculis seruauere. Non uotis neq; suppliciis muliebribus: auxilia deorū paranf: uigilādo: agēdo: bñ cōsulēdo: psꝑere oia cedunt. Vbi secordiæ te: atq; ignauiæ tradideris: ne qdq̄. Deos iplores: irati: ilestiq; sūt. Apud maiores nr̄os Aulus Manlius Torquatus: bello gallico filiū suū: qd is cōtra Imperiū in hostē pugnauerat: necari iussit: atq; ille egregius adolescēs: immoderatæ fortitudinis: morte pœnas dedit. Vos de crudelissimis paricidis quid statuatis cūctamini? uidelicet cætera uita eoꝝ huic sceleri obstat: Veꝝ parcite dignitati Lētuli: si ipe pudicitiæ: si famæ suæ: si Diis: aut hoibus unq̄ ullis pepcit. Ignoscite Cethegi adolescētiæ: nisi iterū iā patriæ bellum fecit. Nā qd ego de Gabinio: Statilio. Cepario loquar? quibus si quidquā pēsi unquā fuisset: non eā consilia de Repu. habuissent. Postremo P. C. si me hercle peccato locus eēt: facile paterer uos ipa re corrigi: qm̄ uerba mea cōtēnitis. Sed

Nos habemus p his. i. loco harū pirtorū luxuriā & auariciā & egestatem publi. i. in re publica & opulētiā. i. abūdātiam opum & diuitiaꝝ. priuatim. i. in ꝓpria cuiusq; possessione. Nos laudamus diuitias & seqmur inertiā. i. ignauiā & secordiā. i. uitā sine arte & īdustria. Nullū discrimē. i. nulla differētia ē. i. reputatf apd nos īter bonos. i. fortes strēnuos: & iustos & malos: id ē ignauos & īiquos. Ambitio. i. supba petitio honoꝝ possidet oia pmia uirtutis. i. oēs dignitates debitas his in quibus ē uirtus. Neq; mirū supple. i. ubi. i. quādoqdē uel postq̄ uos capitis cōsiliū nō in cōmune: sed qsq; sibi. i. pro utilitate sua: separatim. s. a consilio alterius. Vbi. i. postq̄ uel quādoqdē uos seruitis. i. īdulgetis domi uoluptatibus. &. i. ī foro & senatu hoc est in pub. pecūie. s. plus offerētis: aut gr̄ie. i. amicitie plus amati. eo. i. p id fit ut impetus fiat ī rēpu. uacuā. i. exhaustā & desertā. Sed ego omitto hæc. s. uitia minus pniciosa. Ciues nobilissimi cōiurauere. incēdere patriā. s. suā & nostrā accersiuerūt. i. aduocauerūt & sollicitauerunt gētē gallorū. īfestissimā. i. nocētissimā: noī roma. i. nationi romane: dux hostiū. s. Catilina: est cū exercitu supra caput. i. īminet nobis: uos cūctamini. i. morā trahitis. ēt nūc. s. ī tāta re ac dubitatis. q. d. s. pœne statuatis hostibus dephēsis itra mœia. Ego cēseo miseramini si sup. aut qa. & ē ironia homies adolescētuli dliqre p ābitionē: atq; dimittatis ēt armatos. s. ī pr̄iā. Ego uereor ne ista. s. cōtenēda māsuetudo & misicordia: cōuertaf nobis ī miseriā si illi. s. cōiurati cœpint arma. Scilicet. i. scire licet qd sit res. i. cōiuratio est aspa. sed uos nō timetis eā: imo licet dissimuletis maxīe: sed uos cūctamini expectātes alius aliū. i. uos mutuo: & id inertia & mollicia. i. p inertiā & molliciā aī uestri cūctamini dico. uelut confisi diis imortalibus. q seruauere. hanc. i. nostrā rēpu. sæpe in magnis piculis. Sed erratis: qa auxilia deoꝝ non parātur. i. acqrunf uotis. i. p uota: neq; suppliciis. i. p supplicatiōes: muliebribus. i. q fiunt leui aīo more mulierum omnia cedunt. psꝑere. s. diis id agētibus: uigilādo agēdo & bene cōsulendo ubi tradideris te. i. qlibet tradiderit se secordie. i. torpori q est seorsū a corde & ignauie tu iplores. i. qlibet īploret. i. plorādo inuocet ne qcq̄. i. frustra deos: qa ipsi sunt tibi irati & infesti. Aulus Mālius torq̄tus: iussit apud maiores nr̄os. i. priscis tpibus: in bello gallico: necari filiū suum q is. s. filius: pugnauerat. ēt fœliciter. in. i. cōtra hostē. s. gallū cōtra īperiū. s. pr̄is. Atq; ille filius torq. adolescens egregius: dedit morte pœnas uirtutis īmoderate: qa iobediētis: uos cūctamini. i. hesitatis qd statuatis. i. cōstituatis de parricidis crudelissimis q̄ ē patriā cōiurauerunt. Videlicet (irōicos) cætera uita eorū obstat huic sceleri: id ē punitiōi huius sceleris: uerum parcite dignitati lentuli sic &c. quasi dicat? qa ipe nō pepercit nec uos parcatis. Ignoscite adolescentie cethegi nisi. i. si nō est uerum q̄ intulit iterum bellum patrio. Nā qd ego loqr de Ga. sta. cep. quibus si fuisset id si ipi habuissent unquā qcq̄. pēsi. i. cōsiderati nō habuissent de repu. ea. i. talia cōsilia. Postremo patres conscripti si locus eēt peccato. i. ut pctātū tollerari posset me hercule. s. ita iudicate ut uerū dico. ego paterer facile uos corrigi: id ē castigare. Ipsa re: id est euentu malo: quoniam uerba admonitoria: scilicet cōtēnitis ubi nō apte addit mea. Sed nos sumus circūuēti undiq. Catilina cū exerci-

tu urget.s.nos aut ital iā faucib9.s.ad deuorādū. Alii hostes sīt ītra mēia: ī sinu.i.cōplexu urbis. neq; qcq̄ pōt a nobis pati neq; ꝯsuli occulte.quo.i.q̄to aut quo circa ē magis ꝑpādū. Quaꝛ ego cēseo ita: cū.i.q̄doq dē resp.uenerit ī maxia picula: cōsilio nephario ciuiū sceleratoꝝ: & hi.s.ciues sīt cōuicti idicio uolturcii & legatoꝝ Allobrogū & cōfessi parauisse cedē īcendia & alia faciora seda atq; crudlia ī ciues & pāria cēseo inq̄ sopplicīū sumdū moꝛ maioꝝ: de cōfessis sicuti d māifestis.i. māifeste reis reꝝ capitaliū. Postq̄ cato assedit: qa cōsularis erat: & ita cedeꝛ solitus cū sēatoribus ueꝝ orātes stabāt uñ ē ad iudiciū sta. oēs consulares.i.q aliqñ cōsules fuerāt & ita magna ps senat9.i. sēatoꝝ seu senioꝝ laudāt snia; eius.s. catōis ueꝝ.i.sed efferūt: ad cælū.s.usq; uirtutē aī eius alii icrepātes alios.i.se mutuo uocant supple se timidos q aliter senserit. cato habeť.i.reputať ab oib9 clarus atq; magn9: sēatus decretū fit sicuti ille cēsuerat.i.ut supplicīū ultimū sumereť: de dephēsis. Sȝ (iqt auctor nr̄) libuit mihi legēti mlťa ꝑclara faciora q scripta sīt: & audienti mlťa ñ scripta: q P.r. fecit domi. & militie.i. ī bello: & ī supple mari & terra libuit det forte attēdere.i. cōsideraꝛ q res.i.q cause sustiuissent.i.sursū tenuissent ne labereť maxie.i.ꝑcipue tāta negocia q̄ta illi gesserūt. Sciebā.P.R. cōtēdisse pua māu.i.puo exercitu mili.cū magnis ī le.i.copiis ī legiōes distributis hostiū: d qb9 ꝑ dixius. Cognouerā bella gesta puis copiis.s. exercitus rōani cū regib9 opolētis.i.plēis opū & ita grādē exercitū hñtibus. Ad hoc.i.isup cognoueraȝ P.r. tollerauisse sæpe uiolētiā fortūe.i. hūisse fortunā maxie seuā & inimicā. Et græcos fuisse añ Ro.i.uicisse eos faciū da.i.eloq̄nti s̄mōe.uñ maro eneid.vi. Orabūt alii cās melius &c. & gallos fuisse añ Ro. glīa

belli: qa ut Io. dicit oli ī aphrica & asia nullō bellū sine gallo milite fœliciter gerebať. & ut ī Iugurtha dicet: cū gallis nō ꝑ glīa obtinēda: sȝ ꝑ salute cōtuā da Ro. bellabāt. At.i.lȝ cōstabat.i.cōptū erat & appebat mihi agitāti.i.uersanti multa.i.multas cās tātoꝝ facinoꝝ: egregiā uirtutē paucoꝝ ciuiū. patrauisse.i. egisse & effecisse cūcta & eo.i.ꝑp factū ē uti.i.ut paupꝑtas superet diuitias: & paucitas multitudinē. Sȝ postq̄ ciuitas romana corrupta ē luxu.i.luxuriosa & molli uita: atq; desidia.i. pigritia. rursus.i. ecōuerso tūc resp. sustētabat sua magnitudine.s. diuitiarū & potētie: oitia ipatorū atq; magistratuū. At.i. sȝ sicuti.i.q̄si parēte.i. mre.s.rōana ciuitate: effecta.i.ex hausto letu ñ hñte uñ āpli9 fetū ꝑducat: sicut uetule effecte dñr ubi desinūt cōcipe had q̄sq̄.i. nēo fuit multis tpꝛib9 Rōe. sane.i. ualde magnus.i. egregius ciuis. Sȝ duo uiri.s.M. Cato &.C.Cæs. fuere mea memoria: ingēti uirtute.i. hñtes ingētē uirtutē diuersis moribus. uñ eoꝝ mores nimiū graphice describit. Qd'.s. duos tales uiros fuisse. qm̄ res.i. occasio describēdi obtulit. nō fuit cōsiliū ꝑterire silētio q̄n apirē q̄tū possē igēio: naturā & mores utriusq;. [I]Gitˀ his: ut eoꝝ mores seqr. gēus.i. generositas: etas & eloq̄ntia fuere his duobus ꝑpe.i. fere aut q̄si eq̄lia; magnitudo aī erat his duob9 par: itē glīa ex uirtute & ꝑclaris facinorib9 ꝑueniens erat sup. par. sed alia sup. erat alii: ubi alii inter duo pōiť. cū Valla diceret altera. alteri.i. alia uia nata erat glīa Cæs. alia catoni. Cæs. hābebať magn9 bñficiis & mūificētia.i. liberalitate sua. Cato habebatur magn9 itegritate oite: qa caste & icorrupte uixit & seuere dixit. Ille.s.Cæs. factus sup. ē clarus māsuetudīe & misicordia: qa sȝ Pliniū erat usq; ad pētudi- Alius.

undiq; circūuenti sumus. Cati. cū exercitu in faucib9 urget. Alii ītra mœnia: atq; ī sinu urbis sīt hostes: neq; pari: neq̄ cōsuli qcq̄ pōt occulte quo magis ꝑpādū ē. Quaꝛ ita cēseo cū nefario cōsilio sceleratoꝝ ciuiū resp. i maxia picula uenerit: hiq; īdicio. T. Volturcii: & legatoꝝ Allobrogū cōuicti: cōfessiq; sint: cædē: īcēdia: aliaq; se fœda: atq; crudlia faciora ī ciues: pāriāq; parauisse: de cōfessis sicuti de māifestis reꝝ capitaliū moꝛ maioꝝ: suppliciū sumēdū. Postq̄ cato assedit: cōsulares oēs: itēq; senatus magna pars: sentētiā ei9 laudāt: uirtutē animi ad celū ferūt. Alii alios īcrepātes: timidos uocāt. Cato magnus: atq; clar9 habeť. Sēat9 decretū fit: sicut ille cēsuerat. Sȝ mihi mlťa legēti: multaq; audiēti: q̄ .P.r. domi: militiæq;: mari: atq; terra ꝑclara faciora fecit forte libuit attēdeꝛ: q̄ res maxie tāta negotia sustiuisset. Sciebā sæpenūero. P.R. Parua māu cū magnis legiōib9 hostiū cōtēdisse: cognouerā puis copiis bella gesta cū opulētis Regib9. Ad hoc sæpe fortūæ uiolētiā tolerauisse facūdia. Græcos: glīa belli Gallos Ro. ante fuisse. Ac mihi mlťa agitāti cōstabat: paucoꝝ ciuiū egregiā uirtutē cūcta patrauisse: eoq; factū: uti. Diuitias pauptas: multitudinē paucitas superet. Sȝ postq̄ luxu: atq; dsidia ciuitas corrupta ē: rursus resp. magnitudie sua ipatoꝝ atq; magistratuū uitia sustētabat. Ac ueluti effœta parētū mlťis tēpestatibus: haud sane qsq̄ Romæ uirtute magn9 fuit. Sȝ mea memoria ingēti uirtute: diuersis moribus fuere duo uiri. M. Cato. &. C. Cæsar: quos qm̄ res obtulerat: silētio ꝑterire: nō fuit cōsiliū: q̄n utriusq; naturā & mores: quantū ingenio possem: aperirem.

¶ Comparatio. M. Catonis: &. C. Cæsaris.

[I]Gitˀ his genus: ætas: eloquētia ꝑpe æq̄lia fueꝛ. Magnitudo animi par: itē glīa: sed alia alii. Cæsar beneficiis: ac munificētia magnus habebať: itegritate uitæ Cato. Ille

nem clemēs: illis.n. pepcit a qbus postea iterfectus ē: uñ iter funebres ludos de eo cátatū dicit Suetonius ex pacuuii armorū iudicio. Men seruasse ut eēnt q me pderēt q cá fuisse uī Ver. ut eneā tá piū fingeret Seueritas.s. uite in q̄ rigide uerū seq̄batur: addide rat huic.s. catōi dignitatē: qa ēt ebrius iuētus ueren dꝰ erat.

ante caperē noctē q istabat.i. subsequētē: ne qd nouá ref.i. noui fieret eo spacio: iubet triūuiros.i. iudices aut executores iustitie reꝝ capitaliū. parare ea q aut id qđ postulabat ad suppliciū sup. exequēdū uidelicet laquum. ipe.i. cōsul cicero deducit lētulū in carcerē. & hoc p̄sidiis dispositis.i. ne eriperet idē.i. duci

mansuetudine: & misericordia clarus factus est. huic seueritas dignitatē addiderat. Cæ. dādo: sub leuādo: ignoscēdo: Cato nihil largiēdo gloriā adeptus ē. In altero miseris pfugiū erat: i altero malis pnities. Illiꝰ facilitas: huiꝰ cōstātia laudabaf. Postremo Cæsar i animū iduxerat: laborař: uigilare: negociis amicorū intētꝰ sua negligere: nihil denegare: qđ dono dignū esset: sibi magnū Impiū: exercitū: nouū bellū exoptabat: ubi uirtꝰ eiꝰ enitescere posset. At Catōi studiū modestiæ: & decoris: sed maxie seueritatis erat. Nō diuitiis cū diuite: nec factiōe cū factioso: sed cū strēuo uirtute: cū modesto pudoř: cū inocēte abstinentia certabat: Esse quā uideri bonus malebat: Itaq; quo minus gloriā petebat: eo magis illā adseqbaf. Postq̄ uti dixi: Sēatus i Catōis sentētiā discessit. Cōsul optimū facturatꝰ: noctē: q̄ istabat: āte caperē: neqd eo spatio nouaref. Triumuiros quæ ad suppliciū postulabat: parař iubet. Ipse dispositis p̄sidiis: Lētulū i carcerē đducit: ceteris idē fit p p̄tores. Est locus i carceř: qđ Tullianū appellaf: ubi paululū ascēderis ad leuā circiter.xii. pedes humi depssus: eū mūiūt undiq; parietes: atq; isup camera lapideis fornicibꝰ iūcta: sed iculta tenebris: odoř fœda: atq; terribilis eiꝰ facies ē. In eū locū postq̄ demissus ē Lētulꝰ: iudices rerū capitaliū: qbus p̄ceptū erat: laq̄o gulá fregeř. Ita ille patritiꝰ ex gēte clarissima Corneliorꝫ. q cōsulař Impiū rōæ hūerat: dignū moribꝰ: factisq; suis exitiū uitæ iuēit. De Cethe. Stati. Gab. Cepio eodē mō suppliciū sūptū ē

D Vm ea Rome gerūf: Cati. ex oi copia: q̄ & ipe adduxerat: & Man. habuerat: duas legiones istituit: cohortes p nūero militū cōplet.

Ces. adeptus ē gliá dādo.s. mūera. subleuádo.s. depssos: & ignoscēdo.s. i se peccātibus. Cato adeptus ē gliá: nihil largiēdo.i. qa largitiōes aut captiōes nullas faceř uolebat & tñ sūmā dignitatē assecutus erat. In altero.s. i ces. erat sup. miseris pfugiū.i. patrociníū adipꝫ pfugiētibus. In altero.s. in catone erat malis.i. maleficis: pnicies.i. exterminiū & iteritꝰ. facilitas.i. bēiuolētia ad faciēdū qđ ab eo peteref. illius.i. cesaris: laudabaf & cōstātia.i. firmitas i uerbo & facto. huius.s. catōis laudabaf. Postrēo.i. ut paucis oia dicā: Ce. iduxerat i aiꝫ.i. sibi cōstituerat. laborař.s. p amicis uigilaf p amicis: qa i tētꝰ negociis amicoꝝ. negligeř sua.s. negocia & nihil đnegař qđ eēt dignū dono.i. qđ pro dono r̄puteř. ut ubi & accipiētis & accepti dignitas seruef. & exoptabat sibi magnū ipiū & exercitū.s. magnū. & bellū nouū. ubi uirtus.s. sua posset enitesceř.i. euidēter appeř cū glia. At.i. ecōtrario. Catōi erat.i. cato habebat studiū. modestie.i. moderate & tēpate ab oi isolētia & superbia uite. decoris.i. honestatis & honoris: ſꝫ maxie.i. p̄cipue: seueritatis.i. inflexibilitatis a uero: & certabat.i. cōtēdebat ñ cū diuite. diuitiis.i. ut ditior uideref: neq; factiōe cū factioso: ſꝫ uirtute.i. fortitudie cū strēnuo & pudore cū modesto abstinētia.s. ab aliēis rebꝰ: cū inocēte.i. innocuo & malebat eē bonus q̄ uideri: nō tñ aspnabaf uideri. Itaq.i. & ita: quo.i. q̄nto mius petebat gliā: eo.i. tāto magis asseqbaf.s. gliá: qđ & aliis fere cōtingit: qa gliosi.i. glie sectatores sepe iglorii sūt. postq̄ senatus ut dixi. discessit.i. discedēdo cōsensit i snīaꝫ Cat. cōsul.s. cicero. ratus optimū. facto.i. ut fiat sup. esse:

i carcerē fit ceteris p p̄tores. Est locus i carcere: qđ tullianū appellaf.i. q̄ locus appellaf tuliāꝫ (siue pp hoc factū tullii seu potiꝰ āti quo uocabulo: aliř eēt pleps sis uix poete cōcessa. Sāe figula elegātie ē. Quotiēs r̄latiuū q iter duo substātiua diuersoꝝ geneꝝ pōif & eoꝝ sequēs ē ppriū aptiꝰ cōformef sequēti: fit appellatiuū utrilibet) depssus humi.i. ad humū ubi ascēderis paululū ad leuā.i. sinistrā partē. circiter duodeci pedes. eū.s. locū. muniūt undiq.i. ex oi parte: parietes.i. muri laterales: licꝫ muri sint magnorū edificiorum & publicorū: atq; isup.i. desup. ē camera.i. locus icuruus & testudinatus. uincta.i. colligata. fornicibus.i. arcubus seu circūferētiis lapideis. sed facies eiꝰ est inculta: tenebris.s. pp̄ter tenebras & feda atq; terribilis. odore.s. graui. Postq̄ Lētulus ē demissus.i. deorsū imissus in eū locū iudices rerū capitalium.s. triūuiri qbus p̄ceptū erat a Cicerone iusticiá exeq. fregere gulá.s. lētuli: laq̄o.i. suffocauerūt eū. ita ille.s. nobilis lētulus patriciꝰ. ex gēte clarissima.s. corneliorꝫ q habuerat rome iperium cōsulare. fuenit exitū uite dignū moribus & factis suis. Suppliciū ē sūptū eodē mō de cethego statilio gabinio & cepario.i. eodē mō fracta laq̄o gula extincti sunt.

Regula elegātie.

D Vm ea. Redit ad narrationē de Catilina dicēs. Dū ea q dicta sūt gerunf.i. publice fiūt rōe. Catilia istituit duas legiōes ex oi copia. q̄ & ipe Catilia abduxerat ab rōa & Māliꝰ habuerat. sāte aduētū eiꝰ (ubi copia singulariter p exercitu pōif) & cōplet cohortis.i. cohortes p nūero militū.i. q̄tū potuit p militibꝰ quos hēbat:

Copia

Deide ut q̃sq; uolútari⁹: aut ex sociis ĩ castra uene
rat: æq̃liter distribuerat: ac breui spatio legiones
nũero hominũ expleuerat: cũ initio duobus nó
amplius milib⁹ habuisset. Sed ex oĩ copia circiter
pars q̃rta erat militarib⁹ armis ĩstructa: cæteri ut
q̃nq; casus armauerat: sparos: aut lãceas: alii p̃a.
cutas sudes portabãt. Sed postq̃ Antoni⁹ aduéta
bat cũ exercitu: Catilina p mótes iter facer̃: mó ad
urbẽ: modo Galliá uersus castra mouer̃: hostibus
occasioné pugnãdi nõ dar̃: spabat ,ppe diem ma-
gnas copias sese habiturum: si Romæ socii icepta
patrauissẽt. Interea seruitia repudiabat: cui⁹ ini-
tio ad eũ magnæ copiæ cócurrebãt: opib⁹ cóiura-
tióis fret⁹: simul alienũ suis ratióib⁹ existimãs uide
ri: caussá ciuiũ cũ seruis fugitiuis cõmũicasse. Sed
postq̃ ĩ castra nũti⁹ puenit: Rõe cõiurationẽ pate
factã: de Lentulo & cethego: cæterisq; quos supra
mẽoraui suppliciũ sumptu: pleriq; quos ad bellũ
spes rapinarũ: aut nouarũ rex studiũ illexerat: di
labunt̃: Reliquos Catilia p mótes aspos magnis
itinerib⁹ ĩ agrũ Pistoriẽsẽ adducit: eo cõsilio: uti p
tramites occulte pfugerẽt in galliá trãsalpinã. At
.Q .Metel. Celer cũ trib⁹ legióib⁹ i agro Picẽo p̃
sidebat: ex difficultate rex eadẽ illa existimans: q̃
supra dixius Catilinã agitar̃. Igit̃ ubi iter ei⁹ ex p̃
fugis cognouit: castra ,ppe mouit: ac sub ipsis ra-
dicib⁹ mótiũ cósedit: q̃ illi descẽsus erat ĩ Galliã p
pãti: neq; tñ Anto. ,pcul aberat: ut pote q̃ magno
exercitu locis æqorib⁹ expeditos ĩ fugã seq̃ret̃. Sed

Legio. Nã legio sex cohortes cõtinet & cohors sexcẽtos mi-
lites. deide distribuerat. eq̃liter .i. ratiõe eq̃bili: seu
ex eqtate. ut q̃sq; uenerat in castra: aut uolũtarius. i.
spõte sua aut ex sociis ac expleuerat. breui spacio. le-
giones nũero .s. iusto hominũ (ita ut haberet iuxta
calculũ supioris cõmẽtarii septies mille & ducẽtos
milites. aut ut alii uo-
lũt duo decies. m. lx.
Nã ut Fest. ait legioné
caius marius prius de
scripsit sex milium &
ducẽtorũ hominũ cũ
antea q̃ttuor milium
fuisset. unñ etiá appela
bat̃ legio q̃drata. Sãe
legio dicta q; legeré-
tur milites ĩ delectu.
ut ait Varo) cũ Catili
na nõ habuisset in ini
tio ãplius duobus mi
libus. s. militũ: S; cir-
citer (qd̃ aduerbium
hic ẽ) q̃rta pars ex oĩ
copia erat ĩstructa. ar-
mis militaribus. i. qui
bus milites ĩ legitimo
bello bene ĩstituto in-
strui solẽt. Ceteri por
tabãt. ut casus armaue
rat. quéq; .i. sm quod
q̃sq; a casu telũ ĩuene
rat. ut in tumultu &
seditiõe fieri solet. unñ
Eneidos. i. iãq; faces &
saxa uolant furor ar-
ma ministrat. Et eius
dẽ. vii. hic torre arma
t⁹ obusto. Stipitis hic
graui nodis qd̃ cuiq;
reptũ est tinjáti telũ
ira facit sparos. i. tela
Spari. oblõga & ĩ fine incur-
ua q̃bus rustici arbo-
res & uepres demũt.
Enei. x. Agrestesq; ma
nus armat sparus. Sũt
q lãceã sine ferro pu-
tẽt: aut lãceas. alii sudes. i. hastilia nõ ferrata p̃acu-
tas. i. priores partes acutas habẽtes & forte p̃ustas. ut
Enei. vii. Nõ iá certamie agresti: stipitibus duris agi-
tur sudibus ue p̃ustis: Sed postq̃ Antonius. s. alter cõ
sulũ aduẽtabat cũ exercitu: catilina sup. cepit facere
iter p mõtis. i. mõtes & mouer̃ mõ: modo. i. sterdũ
castra ad urbẽ modo galliá uersus discedẽdo ab ur
be. & nõ dare. i. nõ dabat hostib⁹ occasionẽ pugnádi:
qa sup. spabat sese habiturũ ,ppediẽ magnas copias:
si socii de q̃bus suppliciũ sũptũ ẽ ,patrauissẽt. i. esse-
cissẽt. rõe icepta. i. q̃ cõabat̃ facer̃. & repudiabat. i. re
futabat interea seruia. i. seruos fugitiuos. cuius rei. i.
quox seruox (alii textus habẽt quox) magne copie
cócurrebãt ad eũ. iitio. i. ãteq̃ rpudiari sese uerebãt̃
repudiabat. dico existẽs fretus. i. cõfisus & munitus.

opibus. i. facultatibus & copiis. cõiuratiõibus. i. habẽ
dis ex cõiuratis & existimãs simul uidri alienũ sup.
a suis rõibus. i. ĩstitutis: qa tendebat ad ipiũ. cõicas-
se causã ciuiũ .s. oppsorũ ere aliẽo cũ seruis fugiti-
uis. Sed postq̃ nũcius uẽit ĩ castra. s. catiline suppliciũ
sumptũ sup. esse rome de lẽtulo cethego. & ceteris
quos mẽoraui supra
.i. statilio: gabino & ce
pario. & hoc cõiurati
one patescã. Pleriq;. i.
ual d̃ multi: quos spes
rapinarũ: aut studiũ
.i. affectio nouax rex
illexerat ad bellũ di-
labunt̃. i. ĩ diuersa lo
ca lẽte discedũt &. Ca
til. adduxit reliquos
.i. nõ dilapsos: sparsos
p mõtes ĩ q̃bus dilate
bãt: magis. itineribus.
i. pfectiõibus: & ut di
cũt dictis in agrũ pi-
storiẽsem. i. iacẽtẽ ad
pistoriũ opidum he-
trurie: eo cõsilio. uti. i.
ĩpe ut pfugeret occul
te ĩ galliá trãsalpinã.
ut ĩ ,puĩciã. delphina
tũ: aut lugdunẽsẽ (q
nũc ita dr̃) agrũ p tra
mites. i. p multas uias
puios mõtes & siluas
ducẽtes. Quĩtus Met.
celer. s. agnomie: p̃si-
debat. i. p̃sidio erat in
agro piceno cũ tribus
legiõibus. s. militũ. exi
stimãs. i. iudicans illa
eadẽ q̃ diximus. s. cati
linã fugã ĩ gallia para
re ex difficultate rex
quia difficilliũ fuis-
set illi ĩperio romano
resistere. exagitare. i.
exagitabat Catili. alii
textus hñt agitare: ut
sit existimans catilinã
agitare eadẽ q̃ diximus &c. sed tũc illi supposito. Q.
metellus deesset uerbũ. nã seqtur. Igit̃ ubi metellus
cognouit ex ,pfugis. i. ex his q derelicto catilia ad se
pfugerãt. iter eius. s. catilie ĩpe mouit. castra. i. tẽto-
riá & mũitiões suas ,pper̃. i. festinãter & cõcedit. i. lo
cũ cẽpit a cõsido: hoc ẽ castrametat⁹ ẽ: sub ĩpis radi-
cibus. i. ĩ pedemõtiũ: ea sup. pte q̃ descẽsus erat illi
.s. catilie ,pperãti ĩ galliã. Neq; tñ Antonius aberat p
cul: ut pote qui sequaret̃ magno exercitu: sed locis
equioribus .i. planioribus & ita facilioribus ad iter:
catilinã & socios eius expeditos. i. accinctos ad fugã.
Sed postq̃ catilina uidet se clausũ mõtibus atq; copi
is hostiũ ut uidet res aduersas in urbe. neq; ullã spẽ
esse fuge. neq; p̃sidii. i. ptectionis ratus. tẽtare. i. ex
periri fortunã belli esse optimũ factu. i. ut fiat de se

Ĩ tali re.ſ. tã ancipiti:cõſtituit cõfligere quãprimũ.i. ut primũ poſſet cũ antõio.i.cũ exercitu eius:ita aduocata:cõtione.i. multitudie exercitus ipe hũit hu iuſcemodi orationẽ ad milites ſuos.

Omptũ ego hẽo &cæ.Oratio hæc aut re uera a Cati.ad milites ẽ hita : aut nimiũ graphice ab auctore excogitata exp̃mit eũ poenitus animum talis hoĩs ĩ tali cãu cõſtituti:ita ut aĩum uirilẽ ſine felicitate & prudẽtia in eo cognoſcas pluſq̃ loquẽtieq̃ ſpnie Nitit aũt milites ſuos ex deſpatione ſalutis ad ſalutẽ mãu q̃rẽdã ĩducere.q.d.illd eneĩ.ii.Vna ſal9 uictis nullã ſpare ſalutẽ. unde dicit. O milites quaſi dux aut ĩpator ſit:aſr dixiſſet more alexandri magni cõmilitões ego hẽo cõptũ. & ita ſibi credẽdũ pretendit:uerba.ſ.exortatoria nõ addere uirtutẽ,ſ.iis q eã nõ habẽt. aut legamus ut multi textus habẽt uiris. ut ſit uiris.i.is q ſua ſpõte uirtutẽ habẽt: neq; exercitũ fieri oratiõe .i. p orationẽ ĩperatoris: ſtrẽnuũ .i. acrẽ & fortẽ ex ignauo.i. qui prius fuerat ignauus: neq; fortẽ : ex timido .ſ. ubi prius fuerat timidus. Tãta autẽ audacia: ideſt animo ſitas cuiuſq; ſolet patere ĩ bello: quãta ineſt aĩo cuiuſq; (non oratiõe:ſed)natura.i.per naturã.aut moribus.i. ex conſuetudine quæ eſt altera natura.Et tu hortere eũ quẽ. gloria.i.cupido gł̃ie ſupple excitat.neq; picula excitãt ad plus aut minus faciẽdũ:ne quicq̃ .i. fruſtra & in uanũ timor aĩ officit.i. nocet auribus : qa timentes nõ pcipiunt ea q̃ dñr ſed ego aduocaui uos ſupple iõ: qa.ſut memorẽ.i.i memoriã ueſtrã reducã:pauca ſimul.uti.i.

ut ego aperiẽ cauſã mei cõſilii. Eqdẽ.i.certe milites ſcitis q̃tã cladẽ.i. afflictionẽ: ſecordia.i.puſillanimitas & ignauia lẽtuli attulerit.ipſi.ſ.lẽtulo cui gula la q̃o fracta ẽ atq; nobis q ũdiq; ãguſtiis p̃mimur:quoq; .i.&quo(ſẽ.n.due ptes)mõ ego nequeri pficiſci ĩ galliã:dũ.i.tãtiſp dũ aut q̃m opior p̃ſidia.i. auxilia: ex urbe.ſ. ab lentulo cethego aliiſq; poſt necẽ Ciceronis mittenda: uero p ſed uos omnes ĩtelligitis nũc.iuxta.i. q̃ſi. mecum .i. ut ego. quo loco.i. ĩ ſtatu ſint res nr̃e.i. ſalus nr̃a. ut eneid.ii.Quo res ſũma loco pãthu . duo exercitus hoſtiũ . obſtãt.ſ.nobis.un9.ſ.ductus ab antõio obſtat: ab urbe.i. ne ſugiam9 romã uerſ9 alter.ſ. exercitus metelli obſtat a gallia.i.ne fugiamus ĩ galliã.Et egeſtas.i.penuria & ĩdigẽtia frumẽti & aliaꝝ reꝝ ad uictũ ptinẽtiũ. phibet eẽ diutius ĩ his locis .i. iter mõtes & duos exercitus.ſi.i. q̃uis aĩus ſup. nr̃ maxie.i. p̃cipue ferat.q.d.neq; eẽ poſſumus.neq; ſi poſſumus uelumus. Quocunq; placet ire.ſiue romã ſiue ĩ galliã iter ẽ apiendũ.ferro.i.armis q̃ p̃ter ego mõeo uos. uti .i.ut ſitis aio forti atq; parato.i.pñti & uti memineritis.quũ.i.q̃n inibitis p̃liũ uos portarẽ ĩ dxtris.uñis.i.i uirtute ur̃a & ſm q̃ fortiter bellauer itis.diuitias.ſ. expugnãtis ciuib9. decus.i.honorẽ.gloriã.p̃terea.i. ĩſup libertatẽ atq; patriã . q̃ carẽdũ ſit ſi uicti fueritis. qa ſi uicerim9 . oĩa erũt nobis tuta.cõmeat9.i. uictualia erunt nobis abũde.mũicipia.i.oppida gaudẽtia ciuitate rõana . & colonie a rõanis deducte patebũt.i.apiẽt nobis. ſin .i.ſed ſi ceſſerim9.metu.i.p metũ illa eadẽ q̃ p̃pa dicta ſũt . fiẽt nobis aduerſa:neq; locus quiſquam.quia nuſquã re

Eqdẽ ut iu pra

Catilina:poſtq̃ uidet mõtibus : atq; copiis hoſtiũ ſe clauſũ:i urbe res aduerſas:neq; fugæ:neq; p̃ſidii ullã ſpẽ optimũ facturatus: in tali re fortunã belli tẽtare:ſtatuit cũ Antõio q̃ primũ cõfligere. Itaq; cõciõe aduocata: huiuſcemodi oratiõem habuit.

ORATIO CATILINAE.

Ompertũ habeo milites : uerba uirtutẽ nõ adderẽ:neq; ex ignauo ſtrenuũ: neq; fortẽ ex timido exercitũ oratiõe Imparoris fieri:q̃nta cuiuſq; aĩo audacia natura:aut moribꝰ i ẽ:tãta ĩ bello paterẽ ſolet. Q uẽ neq; gloria: neq; picula excitãt:neq̃q̃ hortẽr:timor aĩ auribꝰ officit. Sed ego uos quo pauca mõerẽ aduocaui: ſimul uti cauſſã cõſilii mei apirẽ. Scitis eqdẽ milites ſocordia:atq; ignauia Lẽtuli q̃ntã ipi:nobiſq; cladẽ attulerit quoq; mõ dũ p̃ſidia ex Vrbe operior:ĩ Galliã pficiſci nequeri.Nunc uero quo loco res nr̃æ ſint:iuxta mecũ oẽs ĩtelligitis. Exercitus hoſtiũ duo:unus ab Vrbe: alter a Gallia obſtãt: Diutiꝰ ĩ his locis eẽ:ſi maxie aĩus ferat ; frumenti atq; aliaꝝ reꝝ egeſtas phibet:quocũq; ire placet. ferro iter apiẽdũ eſt.Q uapropter uos moneo:uti fortis atq; parato animo ſitis : & cum prælium inibitis memineritis uos diuitias : decus gloriam: præterea libertatem:atq; patriã in dextris ueſtris portare. Si uicimus:oĩa nobis tuta erũt:cõmeatꝰ abũde:mũicipia:atq; colõiæ patebũt. Si metu ceſſerimus : eadẽ illa aduerſa fient:neq; locus : neq;

amicus quisquam teget: quē arma non texerint. Præterea milites: nō eadē nobis: & illis necessitudo īpēdet: nos ꝓ pria: ꝓ libertate: ꝓ uita certāus. Illis supuacāeū ē pugnar̄ ꝓ paucoꝝ potētia: quo audaci⁹ aggredīni: mēores pristiæ uirtutis: licuit nobis cū suma turpitudīe i exilio ætatē agere. Potuistis nōnulli rōæ amissis bōis aliēas opes specta re: qa illa fœda: atq̧ ītolerāda uiris uidebāt̄. hæc seq decreuistis: si hæc reliq̄re uultis: audacia op⁹ est. Nēo nisi uictor pace Bellū mutauit. Nā i fuga salutē sperar̄: cū arma: qb⁹ corp⁹ tegit̄: ab hostib⁹ auerteris ea uero ḋmētia ē sp̄ i p̄lio iis maximū ē pi eulū q maxīe timent: audacia ꝓ muro habet̄. Cū uos cosydero milites: & cū facta ur̄a æstio magna me spes uictoriæ tenet. Aīus: ætas: uirtus ur̄a me hortāt̄: p̄terea. Necessitudo q̄ ēt timidos fortes facit. Nā multitudo hostiū ne nos circūuēir̄ q̄at: ꝓhibēt āgustiæ loci. Q ď si uirtuti ur̄æ fortūa iuiderit: cauete ne iulti aīam āittatis: neu capti sicuti pecora poti⁹ trucidēini: q̄ uiroꝝ more pugnātes: cruentā atq̧ luctuosā uictoriā hostib⁹ relinq̄tis.

Aec ubi dixit paululū cōmorat⁹: signa cāer̄ iubet atq̧ istructos ordies i locū equū ďducit deide rēotis oiū eqs: quo militib⁹ ꝯxeq̄to piculo aīus āplior eēt: ip̄e pedes exercitū ꝓ loco: atq̧ copiis istruit. Nā uti planities erat īter sinistros mōtes: & ab dextera rupe: asp̄a octo cohortes i fronte constituit reliq̄ signa i subsidiis.

elpiemur. neq̧ amicus q̄a nullū habemus. teget sup. eū. i. quēlibet nr̄m quē arma nō texerit. i. p̄texerit. Præterea. i. īsop o milites nō eadē necessitudo. īpēdet. i. imminet nobis & illis. s. aduersariis nr̄is. quia nos certamus. ꝓ pr̄ia. i. ut recipiamur ī patriā abs q̄ exclusi sumus. ꝓ libertate. i. ut liberi simus q in seruitute hiti sumus ob es alienū. & pro uita. i. ut uiuāus qbus si uincamur. cū reliqs coniuratis moriēdum sit. supuacaneū. i. supfluum & nullius necessitatis est. ill̄. s. hostibus nr̄is pugnar̄ ꝓ potētia paucorū. i. ut cōseruēt paucis potētiā suā. q. d. qa nos pro necessitate. & illi ad placitum pugnaturi. sunt uero simile ē nos acrius pugnaturos. quo. i. quocirca aggredimini audacius existētes mēores uirtutis pristine. i. prius a uobis obtente. licuit. i. permissū fuit uobis agere. etatē. i. uiuere in exilio: scilicet in ꝓuincia gallicana. cō sūma turpitudine. i. ignominia uite potuistis. nōnulli. i. uos qdā spectar̄. i. frequēter īspicer̄ rōe. opes. i. opulētas diuitias alienas. quia paucorū potentiū. & hoc bonis sup. uestris amissis. qa illa. s. i exiliū sogere. aut seruitutē quodāmodo pati uidebant̄ sop. uobis seda atq; intoleranda uiris (siue ita fuerit. siue nō calli de id asserit ut i ea necessitate ex uirtute cōstitutos dicat) uñ igredi turpissimū sit) & decreuistis seq hæc. s. q̄ icepimus. s. potēter potētes expugnar̄. si uultis reliq̄re. hæc. i. desister̄ ab i ceptis. opus ē audacia. qa nō dabit̄ ab armis discedet̄ ip̄ūe. Nemo cui semel bellū placuit. mutauit bellū. i. mutādo abnuit bellū ꝓ pace. i. recipiēdū pacē nisi uictor. i. uoti cōpos q̄si dicat. nō est nisi penes uictorem ex bello facere pacē nam spare salutē: id est cōseruationē tui. i fuga. i. per fugā cū auerteris. i. in cōtrariā ptem ab hoste uerteris uł abieceris. arma qbus corpus tegitur. ea est uero. i. certissime demētia. i. īsania maximū piculū est sēp i p̄lio his qui maxime timēt quod uerbū in ꝓuerbiū trāsiit audacia habere ꝓ muro. qa ut Maro dicit. Audaces fortūa iuuat. O milites cū ego cōsidero uos: & cū ego existimo. i. app̄cior: ur̄a fcā. s. p̄stina: magna spes uictorie tenet me aius ur̄: etas & uirtus ur̄a hortāt̄ me. Præterea necessitudo. i. necessitas extrēa: q̄ facit ēt timidos a natura: fortes a casu. nā āgustie loci ꝓhibēt ne multitudo hostiū q̄at uos circūuenire. i. p dolū adoriri: q̧ si fortūa luiderit: ur̄e uirtuti. i. si p ī fortūiū uobis cadēdū fuerit. Cōatur irā addere q̄ n̄ parū secūdū Aristo. iii. mora. ad fortitudinē facit: diciens. At q irā ēt ad fortitudinē referunt. fortes eni & hi uidēt̄ q ita ferunt̄. Sed Cice. offi. i. īponit p̄ipateticis q̧ iracūdiā laudēt & dicāt eā utiliter a natura datā. sed neq̧ iracūdiā laudat Aristo. neq̧ irā beluiuā: sed secūdū uulgares loqtur. Cū & Home. dicat uires iiecit ira & animū ira cōcitauit & efferbuit sāguis. Qui ipse Aristo. Ira inquit subministrat bilē fortitudini. Qui autē ꝓpter hoc agūt: pugnaces q dē sunt & nō fortes: nō eni ob honestatē agūt. aut ut rō p̄scribit &c. uerū q̄licūq̧ audacia mōueat satis sit catiline. Cauete ne amittatis. aiam. i. uitā iulti. neu. i. neue capti trucidemini: id est truculēte occidamini potius sicut pecora quam pugnātes more: uirorū. s. fortiū reliq̄tis hostib⁹ uictoriā cruētā effuso cruore ip̄oꝝ & iō luctuosā.

Aec ubi &c.

h Proscribit instructionē militum ad pugnā dicēs: ubi. i. postq̄ Catilina. dicit hoc premissa ipse commemoratus paululum ut notaret animos militum: iubet canere. i. cantu erigere signa. s. militaria q̄ uexilla uocāt: atq̧ deducit ordines i. classes militū: istructos. s. ad pugnā: i locū equom & planū. deide remotis eq̄s oium q equos habebāt: quo. i. iō: ut aius eēt āplior. i. maior. peditibus. & hoc piculo exeq̄to. i. eq̄li facto: cū eqtes & ad defendēdū se & ad fugiēdū patiores l eq̄s essēt: ip̄e exn̄tes. pedes. i. pedibus nō equo excedēs exercitū ꝓ loco atq̧ copiis. i. multitudīe militū. Nam uti. s. f; q̧ planities erat iter mōtes sinistros. i. a sinistra iacētes. & rupes asp̄a erat a dxtera: ip̄e cōstituis octo cohortes. i frōte i p̄ria acie: & collocat. i. Il̄ituit. arctius. i. dēsi⁹ & cōp̄ssius. signa reliq̄rū. s. cohortū. aut reliquoꝝ militū. i subsidiis. i. ut subsidio uēir̄ & sup. p̄icias ferr̄ posint.

arcti⁹ collocat. Ab his cēturiōes oēs lectos & euocatos. Præterea ex gregariis militib⁹ optimū quēq armatū ī primā aciē subducit. C. Manliū ī dextra. Fesulanū quēdā ī sinistra parte curare iubet. Ipse cū liberis: & colōis pp̄ter Aqlā adsistit: q̄ bello Cymbrico. C. Mari⁹ i exercitu habuisse dicebat. At ex altera pte. C. Antonius pedib⁹ æger qd' p̄lio adesse neqbat. M. Petreio legato exercitū pmittit. Ille cohortes ueteranas: q̄s tumult⁹ caussa cōscripserat ī frōte: post eas cæterū exercitū in subsidiis locat. Ipse equo circuiēs unūquē q̄ nominās: appellat: hortat: rogat: ut mēinerit se cōtra latrōes inermes: p patria: p liberis: p aris: atq focis suis certare. Hō militaris: q āplius ānis. xxx. tribun⁹: aut p̄fect⁹: aut legat⁹: aut p̄tor: cū magna gloria ī exercitu fuerat: plerosq ipsos: factaq eo fortia nouerat: ea cōmemorādo militū aīos accendebat. Sed ubi oībus rebus exploratis: Petreius tuba signū dat: cohortes paulatī īcedere iubet. Idē facit hostiū exercit⁹. Postq̄ eo uentū est: unī a ferētariis p̄lium committi posset: maximo clamore infestis signis cōcurrunt: pila omittunt: gladiis res geritur.

Ex his. s. subsidiariis cohortib⁹: subducit. i. subtrahit & demit oēs: cēturiōes. i. p̄fectos māipulis: lectos. s. dū legiōes fierēt ex po. ro. & euocatos. s. ex diuersis urbibus sociorū po. ro. p̄terea. i. īsup optimū quēq. & militibus gregariis. i. nullū ordinē aut locū dignitatis hn̄tibus: q sine noīe dici solēt: subducit dico armatū ī primā aciē ad primū īpetū sustinēdū. quia pria q̄q coitio acerbissima est. Et iubet tāq̄ īperator. C. māliū pricipē exercitus fesulani. curare. i. accurare rē gerere ī dextera pte: & quendā fesulanū ignobilē. & iō eū nō noiat: in sinistra pte īpe catilia. assistit. i. locū capit. cū liberis & colonis. i. in coloniā deductis. ppe aqliā. i. signū hn̄s p isigni aqliā quā. C. Marius dicebat habuisse i exercitu bello cimbrico. i. gesto cū cībris populis germanie. q auctore Festo līgua gallica latrones dicūtur: Vt uero Strabo li. vii. dicit. Cimbri ea regiōe germanorū q ad aqlonē uergit & ad occeanū ptinet cogniti sūt: q ab exitu rhēi usq ad albi initiū capiūt. Tortelius dicit oīa flamigos dici q inūdatiōe oceani fugati ad italiā i cāpo raudio a mario deleti sūt. Sane plerīq cībri cā putāt q nūc dacia dr̄ seu daunia. p fecti cibri p galliā q̄ p̄ter bellouacos oastauerūt. tādē i italia irruperūt. unde dicit Florus ī epitomatis Liuii sic li. lxvii. Cībri uastatis oībus q circa rhodanū & pyreneū sūt: p saltū i hispāiā trāsgressi. ibiq multa loca populati a celtiberis fugati sūt. reuersiq ī galliā bellicosis q dē se teutōis cōiūxerūt. Et lib. lxviii. Caius marius cōsul sūma ui oppugnata a teutonis & ambronibus. castra defendit. duobus deide p̄liis circa aq̄s sestias eos hostes deleuit. In qbus cesa tradunt hostiū ducēta milia: capta nonagita. Marius absens Quintū cōsul creatus est: triūphū oblatū donec cībros uiceret distulit. Cībri repulso ab alpibus fugatoq Quīto catulo pcōsule: q fauces alpiū obsederat: & ad flumē athesim castellū editū īsederat. reliqrātq: ubi uirtute sua explicata fugientē pcōsulē exercitūq psecuti: ī italiā traiecissent: iūctis eiusdē catuli irum &. C. marii exercitibus p̄lio uicti sunt ab eis. Io quo cesa tradunt. hoium cētū q̄dragita milia: capta sexagita milia: Marius totius ciuitatis cōsensu receptus p duobus triūphis q offerebantur pno cōtētus fuit. Primores ciuitatis q̄si aliq̄ntulū ut nouo hoi ad tātos honores euecto īuiderāt: cōseruatā ab eo rēpu. fatebātur. Itaq nec īpetū eo Sillāus. Nec secūdū Mālius. Nec tertiū Sepio sustinere potuerūt: oēs em̄ fugati & exuti castris soere. Actumq erat de īperio nisi Marius illi i seculo cōtigisset. Is eni funditus teutones prius de īde cimbros debellauit: quē po. ro. tertiū urbis cōditorē ob id apellauit q nō a minore discrimine tūc romā seruasset q̄ cū exatus gallo furor a furio camillo q secūdus a romulo urbis cōditor ē habitus. At. i. sed Caius antōius eger pedibus. i. laborans podagra (sane ut Valla docet hunc locū citans orator dixisset pedibus egris) q. i. qa ipse neqbet adesse prælio: permittit exercitum. M. Petreio legato: scilicet in exercitu. Ille. s. Petreius (uel potius Anto. qa Anto. milites conscripserat: & seq. Sed ubi &c.) collocat in fronte. i. in pria acie: cohortis ueteranas. i. ueteranorū militum: qui iam diu militie assueti fuerāt: & q̄si emeriti q̄s cōscripserat: cā tumultus. i. tumultuarii belli subito obeundi & collocat post eas i subsidiis. i. un̄ subsidio uenire possent: cæterū. i. reliquum exercitum: ipse qa pedibus eger erat circūiēs priusq̄ exercitū dimitteret: equo & noians unūquēque appellat sup. cū hortat & rogat ut meminerit se certare cōtra latrones inermes: pro patria: p liberis: p aris atq focis: d qbus prius dixi. existēs hō militaris q fuerat cū magna gl̄ia i exercitu amplius triginta annis: aut tribunus: aut p̄fectus: aut legatus (ut nūc Petreius) aut p̄tor: q & impator erat: noueratq plerosq & fortia facta eorum accēdebat. s. ad gloriam: & ad consimilia faciēda: animos militum commemorando ea. s. fortia facta. Sed postq̄ Petreius: ergo prius de Antonio locutus est: omnibus rebus exploratis. s. per exploratores: dat tuba. i. per tubam signū. s. ineūdi p̄lii etiā exeūdi castra: īpe iubet cohortis. s. suas: īcedere. i. pgredi paulatim. Idē facit exercitus hostium. Postquam uentum est eo: id est ad eum locum: unde prælium posset committi ab ferentariis: id est militibus leuis armature: aut quia cæterorum arma ferrent: aut quia eminus ferirent iaculis & fundis: ambo supple exercitus concurrunt utrinq magno clamore & cū signis infestis: id est ferentes signa infesta omittunt pila tela romana oblōga. ut quas pikas uocant galli. Res agitur: id est prælium fit gladiis: & ita cominus.

Cibri

Cibrorū cedes.

Locutio historicorum.

Ferentarii

Veterani pristinæ uirtutis mẽores: cõinus acriter istare. Illi haud timidi resistũt: maxīa ui certat̃. Interea Catilina cũ expeditis i prīa acie uersari: laborantibus succurrer̃: itegros ꝓ sauciis arcesser̃: oīa ꝓuider̃: multũ ipse pugnar̃: sæpe hostẽ ferir̃: strenui militis: & bõi ĩpatoris offĩcia simul exeq̃bat̃. Petrei⁹: ubi uidet Catilinã cõtra: ac rat⁹ erat: magna ui cõtẽdere: cohortẽ p̃toriã ĩ medios hostes iducit: eosq; ꝑturbatos: atq; alios alibi resistẽtes interficit. Deĩde utrĩq; ex laterib⁹ cæteros aggredit̃. Mãlius & Fesulãus i primis pugnãtes cadũt. Postq̃ fusas copias: seq; cũ paucis relictũ uidet Catilina: mẽor generis: atq; pristine digniratis sue: ĩter cõfertissimos hostes ĩcurrit: Ibiq; pugnãs cõfoditur. Sed cõfecto p̃lio: tũ uero cerneres q̃nta audacia: q̃ntaq; uis aĩ fuisset in exercitu Catilinæ. Nã fere quẽ q̃sq; pugnãdo uiuus locũ cœpat: eũ amissa aĩa corpore tegebat. Pauci autẽ: quos medios cohors p̃toria disiecerat: paulo diuersi⁹. Sed oẽs tñ aduersis uulnerib⁹ cõciderãt. Catilina uero lõge a suis ĩter hostiũ cadauera repert⁹ est: paululũ etiã adhuc spirãs: ferociãq; aĩ: q̃ habuerat uiuus: in uultu retinẽs. Postrẽo ex oĩ copia: neq; in p̃lio: neq; ĩ fuga q̄sq̄ ciuis ĩgenuus captus est. Ita cũcti suæ: hostiũq; uite iuxta pepcerãt. Neq; tamẽ exercitus Populi Romãi letã: aut incruentã uictoriã adeptus erat. Nã strenuissimus quisq;: aut occiderat ĩ p̃lio: aut grauiter uulnerat⁹ discesserat. Multi autẽ: q̄ ex castris uisendi: aut spoliãdi gratia ꝓcesserãt: uoluẽtes hostilia cadauera: amicum alii: pars hospitẽ: aut cognatũ reperiebãt. Fuere itẽ: q̄ inimicos suos cognoscerẽt. Ita uarie ꝑ oẽm exercitũ lætitia: meror: luctus: atq; gaudiũ agitabãt̃.

Comminus / Eminus

Veterani memores pristine uirtutis: scilicet sue instare: id est instabant acriter: cominus: id ẽ quasi cõiunctis manibus: quod de prope dicunt: sicut eminus de longe quasi e manu mittendo tela illi: scilicet catilinarii: resistũt haud timidi: & ita certatur utrĩq; maxima ui. Interea catilina uersari: id est uersabatur ĩ prima acie: id est parte belli instructa ĩ acutum: & succurere: id est succurrebat laborantibus: id est existentibus ĩ periculo & succũbentibus: accersire: id est accersiebat aduocabat & sufficiebat integros pro sauciis: id est loco sauciorum: prouidere: id est prouidebat omnia: & pugnare: id est pugnabat multum: & ferire: id est feriebat sepe hostem: & ita exequæbatur: id est obibat simil officia strennui militis: quia fortitur pugnabat & boni imperatoris: quia bene & prudẽter ꝑspiciebat hortabatur & imperabat. Petreius. Alii text⁹ habent. Præterea petreius ubi uidet catilinam contendere magna ui cõtra: id est ex aduerso: ut erat iratus ita ut ira uires excitaret: inducit cohortem prætoriã: id est quæ erat principalis ut deputata ad custodiam prætoris: & imperatoris: in quo esset salus exercitus ĩ medios hostes: quia ui irruperunt & interficit eos ꝑturbatos ex subita irruptiõe atq; resistẽtes alios alibi diuersos diuersis: ꝑti irrũpẽtibus: ꝑti ĩmissis ꝑti in acie p̄lia bellãtibus. Deĩde aggreditur ceteros: scilicet Catiliarios utrĩq;: id est ex lateribus: id est cornibus aciei. Manlius. s. ductor exercitus: & Fesulanus ille qui Manlio comes datus erat: cadunt: id est occidunt & appetunt mortem cadentes in primis. i. inter primos. Postquã Catilina uidet copias supple suas fusas: & se relictum cum paucis: memor generis: id est progeniei: quia de gente patricia & domo Corneliorum & Scipionum erat. Vnde ipse in responsiua ad Ciceronem. Exeat Scipionis soboles luculenta &c. & memor pristine dignitatis sue qua cũ nobilissimis est habitus: ĩcurrit in hostes confertissimos aut consertissimos: id est densissimos a conseror: & pugnans confoditur ibi. Sed cõfecto prælio: id est postquã prælium erat confectum: tum: id est tunc cerneres: id est quilibet cerneret: uero: id ẽ ad uerum: & præcipue: quanta audacia & quanta uis animi fuisset in exercitu Catiline. Nã quisq; fere tegebat eũ locũ corpoꝛ suo amissa anima: id est uita quem ceperat: scilicet defendendum uiuus: id est dum adhuc uiueret pugnãdo. Pauci aũt quos cohors p̃tora disiecerat medios cõsiderãt paulo diuersius: id est distantius a loco capto. sed tamen omnes cõsiderant uulneribus aduersis: id ẽ ab anteriore parte nõ a tergo susceptis. Catilina uero repertus est longe a suis inter cadauera hostium. spirãs: id est anhelãs: etiam: id est adhuc paululũ & retinẽs ĩ uultu ferociam animi quam habuerat uiuus. Postremo: id est deniq; q̄sq; ex omni copia: neq; in prælio neq; in fuga ciuis igenuus est captus ita: id est ĩ tantũ cuncti pepercerant: iuxta: id est consimiliter sue uite & hostium uite: id est nõ minus uolebant se interfici quã hostes. Neq; tamen exercitus populi romãi erat adeptus uictoriã letam aut incruẽtam. Nã strennuus aut strẽnuissimus quisq; (dubitat em̃ ualla utrum legendum sit) aut occiderat in prælio aut discesserat uulneratus grauiter. Multi autem qui processerant e castris gratia uisendi aut spoliandi uoluentes cadauera hostilia: repetiebant alii amicum: pars: id est alii hospitẽ aut cognatum supple occisum fuere: item qui cognoscerent inter occisos suos inimicos. Ita: id est & sic leticia meror: luctus atq; gaudia agitabantur uarie per exercitum.

Finis Catilinarii belli.

Iodoci Badii Ascēsii in bellū iugurthinum familiaris & dilucida interpretatio.

C. Crispi Salustii de Bello Iugurthino Liber.

FAlso quæritᷓ de natura sua genus humanū: qđ imbecilla: atq; æui breuis: forte potius: q̄ uirtute regatᷓ. Nā cōtra reputādo: neq; maius aliud: neq; pstabilius iuēias: magisq; naturæ idustriā hominū: q̄ uim: aut tp̄s deesse. Sed dux: atq; impator uitæ mortaliū: anim⁹ est. Qui ubi ad gloriā: uirtutis uia grassatᷓ: abūde pollens: potēsq;: & clarus est: neq; fortunæ eget. Quippe quæ probitatem: industriā: cæterasq; artes bōas: neq; dare: neq; eripere cuiquam potest. Sin captus prauis cupidinibus: ad iertiam & uo-

FAlso qritᷓ de natura sua genus humanū. Allaturus huius opis auctor instituti sui rationē: cur uidelicet p̄termissa reipublice administratione: se ad historie descriptionē applicuerit: orditᷓ ab cōi hoim natura q̄ talis est: ut nullus sit excusationi locus: quo minus clarus memorādus euadat: cū tot sint ai humani exercitia q̄ nos ad imortalē gloriā perducāt: quocirca falso & imerito igit qruntᷓ pleriq; de natura sua q̄ fragilis & caduca sit cū i tātillo spacio eternū honorē mereri possent. Vnde est illud Virgilianū breue & irreuocabile tp̄s. Oibus ē uite: sed famā extēdere factis. Hoc uirtutis op⁹ &c. Iuxta q̄ diuus augustinus dicit nihil referre q̄ diu: sed q̄ bene uixeris. Quod & i euāgelio figuratū uᷓ: ubi equalē denarium recipiūt: q ad uesperā uenerant & qui pōdus & estus dici tulerant. Cū uero tot sint ai exercitia: nullū utilius aut uiro bono dignius putat q̄ res gestas scriptis mādare: de cuius rei utilitate suo loco dicturi sumos. Huius operis titulus est Caii Crispi Salustii bellū Iugurthinū. i. gestū a Populo Ro. contra Iugurthā numidarū tyrānū: cuius argumētum in principio narrationis aperietᷓ. Diuiditᷓ em̄ hic liber in duas partes: exordialē & executiuā: executiua incipiet ibi. Bellū scripturus sum. In exordiali facit qđ dixi. Vnde ordo est. Genus humanū. i. fere ois hō: qritᷓ. i. conqueritᷓ. falso imerito: aut potius falsa ratione iductū: cū putet se miserū & infœlix: q̄ tā breui includatur uite spatio corpusq; tam fragile ac imbecillū habeat cū cōtra animo imortali eternam gloriā mereri posset: si potius animū q̄ corpus exercuerit. Christiano āt hoi (ut ad nos quoq; respiciā) cū frequens sit: nulla est iuxta de breuitate aut fragilitate uite qrela: nā si bene uixerit ut decet qlibet eē desideriū habēs dissolui & eē cū xp̄o: haberetq; dissolutionē in uoto & uitam in patiētia. Itaq; ut Cicero in paradoxis uerissime dicit. Mors terribilis ē iis quoꝝ cū uita oia extinguuntᷓ: nō iis quoꝝ laus emori nō pōt &c. Falso igitᷓ. i. imerito & falsa opinione iductū quæritᷓ gēus humanū de natura sua. i. de existētia sua naturali: aut ratione nascēdi: q. i. qa etas, s. eius existēs imbecilla. i. fragilis & debilis q̄si sine baculo: hoc ē sustētaculo: atq; breuis eui. i. uite. q. d. qa certo scit q̄ uiuere n̄ possit: & dū uiuit hō icertus uiuit & ifirmus: qa hō natus de muliere breui uiuens tēpore repletᷓ multis miseriis &c. regatᷓ potius forte. i. fortuna: aut fortuito euētu q̄ uirtute. s. prudētia & fortitudine (dicitᷓ aūt hæc fors: ut apud Terētiū. Quod fors ferret ferā: & o fors fortūa: & ab hac forte, ut Enei. iii. Forte sua libicis tempestas appulit oris. Itē ut qdā legunt huius fortis. ut Nescia mēs hoium fati sortisq; future. ubi qdā fortis legunt) Docet cur falso. Nā tu iuenies. i. qlibet iueniet & cōperiet reputādo. i. bn̄ cōsiderādo & attēdēdo naturā suā: cōtra. i. cōtrariū: u; aliud. i. qđuis aliud ens neq; maius supple eē: neq; p̄stabilius: q̄ supple sit natura hūana & idustriā. i. gnauitatē & solertia magis deesse naturæ hoim q̄ ui. i. uirtutē & potētiā cū eā ioecillē cōqratᷓ: & q̄ tp̄s cū eā breuis cui dicat. S; ut recte reputēt: sciāt q̄ aius ē dux atq; ipator. i. ppria ptāte fret⁹ gubernator uite mortaliu; q. s. aius: ubi. i. qn̄ grassatᷓ. i. uiolēter & potēter tēdit (Iuxta qđ scriptū ē. Regnū cæloꝝ ui patitᷓ: & uiolēti rapiūt illud) uia uirtutis. i. p uiā uirtutis ad gl̄iā: ē pollēs. i. ualēs potēs & clarus abūde: neq; eget fortūa: qppe. i. utpote q̄ neq; pōt dare: neq; eripe cuiq̄ pbitate: idustriā & alias bōas artis siue artes: ut in Catili. latius dictū ē. Neq; si iusta lance pēsitauerimus: cōtrariū erit illi qđ ibidē dictū est. Sed pfecto fortuna in oi re dominatᷓ. Nō. n. loquitᷓ illic de oi re simpliciter: sed de omni ea in q̄ fortuna uᷓ uires suas extēdere. Loquitur em̄ de clara fama ex p̄clarıs factis obtinēda qđ casu quodā fortuito uni potius q̄ alteri cōtingit. Vnde Alexāder Magnus dicitur ad sepulchrū Achillis dixisse eum fuisse per beatū q̄ talē suorū facinorum meruerit habere præconē. Cæterum adnotabimus etiā historiographis more poetaꝝ diuersas sententias p diuersis locis habere solitos. Sin. i. sed si animus supple captus: id est irretitus: illaqueatus: inescatus prauis. i. peruersis & indebitis cupidinibus. i. cupiditatibus (Et est cupido sic feminini generis cum pro filio ueneris & deo amoris masculini sit) est pessundatus. i. depressus & quasi sub pedes datus & deiectus ad inertiam: id est ignauiam & secordiam & uolupta-

Titulus operis

Fors

tes: id est illecebras corporis: ipse animus usus paulisper: id est per paululum temporis: libidine perniciosa: id est usq; ad necé nocente unde Flaccus. Sperne uoluptatem nocet empta dolore uoluptas: ubi. i. postq̃ uires etas: ingenium: defluxere: id est deperierunt subito per secordiam: id est inertiam uite: tunc

nus hominum est compositum ex corpore & anima ita cuncte res & omnia studia sequuntur naturam: alia sup. sequuntur naturam corporis quia cum corporibus intereunt: alia sequuntur naturam: animi: id est ut animus eterna sunt. Dat exempla primo de sequentibus naturam corporis dicens. Igitur facies:

luptates corporis pessundatus est: pnitiosa libidine paulisper usus: ubi p socordiã uires: tp̃s: ætas ĩgẽiũ: defluxere: naturæ ĩfirmitas accusat̃: suã qq; culpã autores: ad negotia trãsferũt. Q d̃ si hoib⁹ bonar̃ rer̃ tãta cura eẽt: q̃to studio aliena: ac nihil ꝓfutura: multũq; etiã periculosa petũt: neq; regerent̃ magis casibus: quã regerẽt casus: & eo magnitudinis ꝓcederẽt: ubi pro mortalibus: gloria æterni fierẽt. Nã uti gẽus hominũ cõpositũ e corpore & aĩa est: ita res cunctæ: studiaq; oĩa nostra corporis alia: alia animi naturã sequunt̃. Igit̃ ꝓclara facies: magnæ diuitiæ: ad hoc uis corporis & alia huiuscemodi oĩa breui dilabuntur. At ĩgenii egregia facinora: sicuti anima: immortalia sunt. Postremo corporis & fortunæ bonor̃: uti initiũ: sic finis est. Oĩa q̃ orta occidũt: & aucta senescũt. Animus ĩcorruptus: æternus: rector humani generis: agit: atq; habet cũcta: neq; ipse habet̃. Quo magis prauitas eorũ admirãda est: qui dediti corporis gaudiis: per luxũ: atq; ignauiã ætatẽ agunt. Cæterum Ingenium: quo neque melius: neque amplius aliud in natura mortalium est: in cultu: atq; socordia torpescere sinunt: cum præsertim tã

supple accusatur infirmitas nature: quæ tũe quidem est: sed inexcusabilis propterea q; uitio inducta. (Unde diuus Augustinus huius auctoris diligẽs lector dicit sic. dum seruitur libini facta ẽ cõsuetudo: & dum consuetudini non resistit̃ facta est necessitas) q; q; auctores transferũt suam culpam ad negocia: id est difficultatem rerum: quod nimium graphice Seneca in epistolis docet: ostendens esse qui dicant se non esse sumptuosos: sed ita eẽ mores ciuitatis &cæ. Qd̃ si tãta cura rerum bonarum: id est utilium esset hominibus: id ẽ si homines haberent tantam curam bonar̃ rerum quanto studio id est quanto conatu & diligentia: petunt aliena: scilicet ab utilitate: ac nihil pro futura: id est nihil utilitatis allatura & etiam:

Nota uerbũ Augustini.

id est figura oris: ꝓclara. i. ualde formosa & q̃si resplẽdens magne diuitie: ad hoc. i. insup uis. i. robur & fortitudo corporis & oĩa alia huiuscemodi q̃ corpo sequunt̃: dilabunt̃. i. decidũt & intereunt a breui. s. tẽpe. At. i. sed ecõtrario. egregia facinora ĩgenii sunt immortalia sicut anima sup. ĩmortalis est. Postremo. i. deniq; ut initiũ est corporis & bonor̃ fortune: sic est & finis. Animus existẽs ĩcorruptus: ĩmo incorruptibilis (Sepe enim participia in us ꝓ uerbalibus ponũt̃. ut aut illaudati nescit busiri dis aras. i. geor. & enei. vii. Diues inaccessos ubi solis filia lucos. i. ĩaccessibiles quos nẽo accedere d̃beat) & eternus: q̃a finẽ nõ hẽt nec s̃m hunc: pricipiũ aliter si ortum diceret & interitũ cẽseret. Credebãt enim sequentes pythagorã animos in

Participia ꝓ uerbalib⁹

multum periculosa: neq; regerentur magis casibus id est incertis euentibus rer̃: quia cũ nihil prospiciant faciunt secundum euenta quasi pro necessitate: quã regerent casus: quia sapiens dominabitur astris. Et ut dicit Iuuenalis. Nullum numẽ habes si sit prudentia. Sed te. Nos facimus fortunam deam cœloq; locamus. Ideoq; dicit philosophus q; quãto minus: est in aliquo sapientie tanto plus est in illo fortune: quia tanto plura eueniunt illi a casu. Stulti autem reguntur a casibus: quia coguntur facere secũdum necessitatem immergẽtem: sapientes autem regunt casus: quia prouidẽtia sua quæ perniciosa accidissent si non fuissent prouisa sic præueniẽdo regunt ut minus noceant. Et quia prudentes regunt casus: ideo prudenter dixit Maro in principio Eneidos: tot uoluere casus. Insignem pietate uirum: tot adire labores. Impulerit. Et mortales procederent: id est prouenirent eo: id est ad id magnitudinis: id est ad eam magnitudinem: ubi: id est in quo: aut in qua magnitudine fierent pro mortalibus. i. ubi nunc sunt mortales: eterni: id est ut ether semper duraturi: & ita immortales: nam uti: id est quemadmodum ge-

creatos ternosq; certo numero haberi & in alia corpora transire. agit: id est impellit & ducit cũcta: neq; habetur: id est dirigitur uiolẽter a quouis: quod uerum est pp liberum arbitrium. Vim tamen oẽm ꝑdurãdi & regẽdi ab eo: a quo & initium habet deo. Quo magis. Sancte concludit malam opinionem ꝑuersamq; uitam hominum non naturam esse culpã dam: cum pleriq; neglecto animo qui eternus ẽ: corpus caducum colant ac foueant dicens. Quo: id est quocirca uel propter quod magis admirãda est prauitas: id est iniquitas & peruersitas eorum: qui dediti gaudiis corporis agunt etatem per luxum: id est molliciem & ignauiam: id est pigritiam: cæterum. i. sed sinunt: id est permittunt: ingeniũ: id est uim animi quo neq; melius neq; amplius: id est maius ẽ alius: scilicet quicq̃ in natura: id est tota substantia naturali mortalium: id est hominum: sinunt dico torpescere: id est marcescere quasi torpore ex pigricia proueniente: incultu atq; secordia: id est pusillanimitate: quæ est seorsum: id est separata a calore cordis. unde & segnis seorsum ab igne qui maxime actiuus dicitur. Præsertim cum sint multe & uarie ar-

Secors Segnis

multæ:uariæq; artes sint animi: quibus summa claritudo paratur. Verum ex his magistratus: & imperia:postremo omnis cura rerū publicarū:minime mihi hac tēpestate cupiēda uident̄:quoniā neq; uirtuti honos dat̄:neq; illi qb⁹ p fraudē ius fuit:utiq; tuti:aut eo magis honesti sunt, Nā ui q̄dē regere patriā:aut parentes:quanq̄ & possis: & delicta corrigas:tn̄ iportunū est:cū p̄sertim oēs rerū mutationes:cædē:fugā:aliaq; hostilia portendāt. Frustra āt niti:neq; aliud se fatigādo nisi odium q̄rere extremæ demētiæ ē:nisi forte quē inhonesta:& p̄niciosa libido tenet:potētiæ paucoꝝ decus:atq; libertatē suā gratificari. Cæterum ex his negociis:q̄ ingenio exercentur:in primis magno usui ē. Memoria reꝝ gestarū:cuius de uirtute: q̄a

tes animi quibus summa claritudo: id est nobilitas clarissima paratur:id est acquiritur. Ita ut non sint audiendi qui se cessare dicant cum non habeant qd boni agāt. Verum magistratus & imperia:& postremo:id est ut uno uerbo complectar: omnis cura rerum publicarum uidentur mihi ex his quæ animi uirtute geruntur:minime cupienda hac tēpestate: id est tēporis nostri statu peruerso. Quoniā neq; honos: id est honor dat̄ uirtuti (unde dicit Iuuenalis satyra prima. Aude aliquid breuibus gyaris & carcer̄ dignū Si uis esse aliquid probitas laudat̄ & alget. Criminibus debent: hortos præterea mensas. Argentum uetus: & stantem extra pocula caprum) neq; illi q̄bus fuit:id est concessum (quod uocabulū quidam addiderunt: sed nō est necessum) ius.i.iurisditio p fraudem: quoniam uirtuti nō est locus:sunt utiq̄.i.certe eo.i.propterea q̄ iurisditionem habent magis tuti:quia in summo periculo uersantur cum tot sint seditiosi & factiosi non iustis suffragiis ius obtinuerit:aut magis honesti.i. maiore honore digni aut habiti:quia & sunt & sciūtur per fraudem ius adepti. Nam quidē.i.certe: regere patriā aut parentes ui:q̄q̄ & possis.s.facta potestate publica:& corrigas delicta:ita ut ēt utiliter regas:tamē est importunū.i.impertinens & idecēs: q̄a patria & parentes uolūt libere:hoc est p liberis suffragiis electos regi:neq; cōmodū est p̄sertim cū oēs imitationes rerū.i.regiminū & rectorū: portēdāt.i. futura demōstrēt:cedē.i.occisionē. fugā & alia hostilia.s.bonorū publicationē:exultationē:incarcerationē:cū alterius factionis hoies gubernacula suscipiunt.autē pro sed: niti.i.conari & moliri aliqd frustra.i.neq̄c̄q̄ & sine p̄mio:neq; quærere.i.acquirere fatigando se aliud.s.q̄c̄q̄ nisi odiū:q̄a q reip.bene facit:nulli fecisse uidet̄:cum a nullo mercedē suscipiat:qui uero male omnibus iniurius uidetur:& ita nihil q̄rere p̄ter odiū ex summo labore:est extreme.i. summe dementie. Sane extremum dicimus potius de malis siue culpe siue pene q̄ de bōis:ut extremus labor extrema dementia:extremū supplicium sicut & ultimum.qd̄ physica ratione comparatum. Seruius automat ad illud qd̄ de fama dicit̄ Eneid.iiii. extremam (ut phibēt) ceo enceladoq; sororē dicēs. Extremā:id est pessimā. Nam qui de medicina tractant dicunt inutiliores esse q nascunt̄ ultimi. Quocirca quidam hinc ius primogeniture natum uolūt sed ad ordine. Extreme demētie.nisi forte i eo quē libido inhonesta.i.contra honestatem suadēs ut potē patrie habenas ui occupare & perniciosa.i.ad necē usq; damnosa tenet.i.suadit & cogit sicut eū quē haber in possessione sua: gratificari.i.gratis facere & impendere potentie paucorū.s.ambitiosorū: ut postea Cæsaris aut Pōpeii:aut Augusti decus.i. honorem & libertatem suam:hoc est stulte agunt qui labores sumunt unde nihil mercedis præter odiū suscipiāt:nisi forte tales sint qui uel int gratificari oīa sua.i.oīa facere grata & cōmoda q̄busdam potentibus q non minus dementes sunt. Si ordo hic est libido gratificari:ponitur more græcorum pro gratificandi. Si libido tenet gratificari: tenet ponitur quasi p cogit. Cæterū ex aliis negociis. Tangit emolumenta prouenietia ex historiis ut institutis sui ratione comendet:sed id ē perq̄ parte ac sobrie:ne aut arrogans aut insolēs uideat̄. Cæteꝝ historie cōmoditates Philippus Beroaldus uir sane q̄ disertus & oppido q̄ diligens abūde prosequitur:q̄a ex eius lectione omnium etatū omniū gētiū omniūq; populorū res gestas q̄si p̄sentes intueri possumus: qd̄ quāti sit Cicero declarat dicens. Nihil earum rerum scire quæ anteq̄ nascereris facte sunt hoc est semp esse puerū. Et cū senibus sit maior experiētia maiorq; fides, ppter unius seculi rerum cognitionem quanto maior esse debet lectitanti historias:e quibus tot secula repetit. Est enim historia testis tēporū:lux ueritatis:magistra uite:nuncia uetustatis quæ & oratori perq̄ est necessaria quoniā ut inquit Quintilianus alere potest orationē molli quodam ac iucūdo succo. Nec est fere cōcio in qua non alicuius rei geste citet̄ exemplū. Est p̄terea (inqt Beroaldus) operep̄ciū in uoluminibus historicorū ōis exempli documēta uelut in illustri monumēto posita intueri. Vnde pulchrum est (inquit Diodorus) ex aliorū erratis in melius instituere uitam nostram:& quid expetendū quidue fugiendum sit ex aliorum exemplis posse cognoscere. Proinde haud immerito Demetrius Phalereus Ptolemeum regē subinde admonebat:ut libros lectitaret quoniam quæ amici non audent principibus demonstrare ea omnia in libris scripta reperiunt̄. Hæc ex illo. Plura diximus i præfactionibus ubi & differentiam historie ab annalibus & aliis partibus diximus. Ordo autem est. Cæterum:id est sed ut ad institutum redeam: memoria rerum gestarum:id est lectio historie.est ex aliis negociis:id est inter alia negocia quæ exercentur ingenio: in primis:id est præcipue magno usui:id est utilitati:de cuius:scilicet memorie rerum gestarum hoc est historie:uirtute:id est ualore: quia multi dixere:id est disseruerunt artificiose: ego puto prætere/

Histo rie cō modi tates.

Extre mum.

multi dixere: prætereundũ puto: Simul ne per insolentiam qs existimet: memet studiũ meũ laudãdo extollere. Atq; ego credo fore: qui: qa decreui procul a Rep. agere ætatẽ: tanto: tãq; utili labori meo nomẽ inertiæ imponant. Certæ: qbus maxima idustria uidet salutarẽ plebẽ: & cõuiuiis gloriã quærere: q̃ si reputauerint: & qbus ego tpib⁹ magistratũ adeptus sum: & quales uiri idẽ adseq nequiuerit: & postea q̃ genera hoium in Senatũ puenerint: pfecto existimabũt me magis merito: q̃ ignauia iudiciũ animi mei mutauisse: maiusq; cõmodũ ex otio meo: q̃ ex alio⁊ negotiis Reipu. uẽturũ. Nã sæpe audiui ego. Quintũ Maxi. Publiũ Scipionẽ: pterea ciuitatis nostræ pclaros uiros solitos ita dicere: cũ maio⁊. Imagines intuerent: uehemẽtissime animũ sibi ad uirtutẽ accẽdi: scilicet non cerã illã: neq; figurã tãtã uim in sese hr̃e: sed memoria rerũ gestarũ: eã flãmã egregiis uiris in pectore crescere: neq; prius sedari: q̃ uirtus eo⁊ famã: atq; gloriã adæquerit. At cõtra: qs est omniũ his moribus: q nõ diuitiis & sumptibus: nõ pbitate: neq; idustria cũ maioribus suis cõtẽdat: Etiã hoies noui: qui antea p uirtutẽ soliti erãt nobilitatẽ anteuenire: furtim & p latrocinia potius: q̃ bonis artibus ad impia: & honores nitunt: Perinde quasi ptura & cõsulatus: atq; oia alia huiuscemodi per seipsa clara: & magnifica sint: ac nõ per ide habeãt: ut eo⁊: q ea sustinẽt: uirtus ẽ. Ve⁊ ego

reundum. s. silentio. simul. i. pariter ob hanc causaz ne quis existimet. i. censeat: memet. i. meipsum extollere laudando. i. per laudes: meum studium. i. exercitium studiosum. At. i. econuerso: ego credo fore. i. futuros esse inuidulos. s. qui imponant labori meo tanto. i. tam magno: & tam utili: nomẽ inertie. i. ignauie: quia non sine arte fit licet absq; magno labore uideat scribi historia: quia ego decreui agere etatem pcul a repu. i. ab administratione reipublice de qua re se in præfatione Catilinarii etiaz purgauit. Et Cicero ĩ præfationibus officiorum. Certe illi imponant mihi nomen iertie quibus maxima industria: id est solertia & artificiosa grauitas uidetur salutare plebem: id est captare beniuolentiam plebis ex amica salutatione. & q̃rere: id ẽ acquiref gratiam. s. plebeiorũ: conuiuis. i. epulo illis dato. Qui. s. inuiduli: si reputauerint. i. ad memoriam reducẽdo cõsiderauerint: qbus tpibus: quia periculosissimis: ego adeptus sim magistratus: & q̃les. i. q̃ iũ excellẽtes uiri: nequiuerint assequi idẽ. s. quod ipse hoc est cõsimiles magistratus & quæ. i. qualia genera hominum. q. d. indignissima: peruenerint postea in senatum. i. ĩ ordinem senatorium: profecto. i. reuera: ipsi existimabunt me mutasse iudicium animi mei. i. ppositũ: magis merito. i. ex decẽti causa. q̃ ignauia: id est propter ignauiam. ubi notabimus sapiẽtis eẽ mutare propositũ si res mutentur: & existimabunt maius commodum uenturum reipu. ex ocio meo. i. studio litterario: quo historiam scribo: quã ex negociis aliorum qui rempu. male tractant. Nam ego audiui sæpe Quintum Maximum & Publium Scipionem præterea. i. præter eos sup: alios præclaros uiros ciuitatis nostre. s. Romane: solitos: quum intuerent imagines: id est stemmata maiorum dicere ita: uidelicet animum accendi sibi uehementissime ad uirtutem: scilicet id est scire licet unde id eueniat: quia non ceram illam unde stemmata fiebant. ut in Iuuenalem ibi: stemmata quid faciunt: late scriptum est. neq; figuram: id est faciem aut imaginem maiorum: habere in sese tantam uim: scilicet ut accendat animos intuentium: quia sic cuiuslibet animum incendissent: sed eam flammam: id est illud incendium crescere egregiis uiris in pectore: memoria: id est per memoriam rerum gestarũ a maioribus suis. unde dici solet q̃ picture & celature sint illiteratorum libri: neque flammam illam sedari prius quã uirt⁹ eorum: scilicet uirorum præclarorũ adeq̃uerit: id est ex equo assecuta sit famam atque gloriam: eorum3 scilicet maiorum suorum. At qui. id est sed q̃uo: cõtra. i. ecõtrario quis o[m]ium. s. hoium: est his. i. nostri seculi moribus. i. uiuẽs iuxta mores n̄ri seculi: qui non contendat: id est certare audeat cũ maioribus suis: d diuitiis & sumptibus: sed non de probitate neq; de industria: q̃si dicat nullus quia quilibet superaret maiores suos in diuitiis & sumptibus: sed uix quisquam pbitate aut industria. Etiam: id est insuper: homines noui (q non quam & quorum maiores nunquam fuerunt in eo magistratu in quo noui homines dicuntur) qui: scilicet homines noui soliti erant anteuenire: id ẽ excedere nobilitatem id est uiros nobiles: p uirtutem: nituntur. i. conãtur peruenire ad impia & honores potius furtim: id est fraude & occulta largitione: quam ex bõis artibus: id est uera uirtute & honesto artificio. Perinde: id est eodemmodo quasi prætura: id est officium aut dignitas prætoris: & consulatus: id est dignitas aut officiũ consulis: atq; omnia alia: scilicet officia seu imperia huiuscemodi: sint clara & magnifica per seipsas: id est simpliciter: sine alterius accessione. Ac non habeantur perinde: id est poenitus ita: ut est uirtus eorum qui sustinent ea. Sicut enim comicus asserit diuitie (quæ isti bona uocant) Perinde sunt atq; qui illis utuntur: q enim illis bene utuntur illis bona sunt qui uero male mala. Consimile ẽ de magistratibus & honoribus: in quibus neq; salus neq; requies est nisi bene utẽtibus. Verum ego processi liberius: id est usus maiori licentia quã lex præfationis poscat: & altius: id est longius repetens exordium quã neces-

Propositum mutãdum

liberius: altiusq; processi: dum me ciuitatis morū piget: tædetq;. Nunc ad inceptum redeo.

Bellū scripturus sum quod Populus. R. cū iugurtha Rege. Numidarum gessit: primum quia magnū & atrox: uariaq; uictoria fuit: Deinde quia tum primum superbiæ nobilitatis obuiam itū est: quæ contentio diuina & humana cūcta pmiscuit: eoq; uecordiæ processit: ut studiis ciuilibus bellum: atque uastitas.

se erat: quia inter uitia ab Horatio in arte poetica dānata est altius sumere exordium rei narrande. Vnde dicit. Nec reditum Diomedis ab interitu meleagri nec gemino Bellum Troianum orditur ab ouo. Semper ad euentum festinat: & in medias res. Non secus ac notas auditorem rapit &cæ. Processi inquit altius: id est euagatus sum ultra institutum diem piget: id est miseret me: & tedet memorū ciuitatis subaudi nostre: ut qui cōtra cor suum eos diu tulerit. Idem quodammodo dicit in præfatione liuius his uerbis. Legētiū plerisq; haud dubito quin prime origines & proxima originibus minus præbitura uoluptatis sint: festinantibus ad hæc noua quibus iampridem pualentis populi uires seipse conficiunt. Ego contra hoc quoq; laboris præmium petā: ut mea cōspectu maloꝶ: quæ nostra per tot annos uidit etas: tātisper certe dū prisca illa tota mente repeto: auertā: oīs expers cure quæ scribentis animū: & si non flectere a uero solicitū tamē efficere pōt. Nūc redeo. i. uenio: ad opus inceptū. i. ad narrationē belli iugurthini. Sane re non semp iterationē signat: sed uerbū cū eo cōpositū sepe pro se. i. q̄si simplex sit ponitur. Sepe etiā cōtrariū denotat ut quotiens cū uerbo ad uelaturā seu clausuram pertinēte componitur: ut uelo & reuelo: claudo & recludo: texo & retexo: fero & refero: tego & retego contraria sunt.

Redeo Re in cōpositione.

Bellum. Huius historie narrationē ne inaniter noua q̄rant aut supbe inuēta contēnam sic ex Ioanne chrisostomo soldo habeto. Exordio pmisso rē ipsam aggreditur. Dicit se scripturū esse bellū quod Populus Romanus gessit cū Iugurtha rege numidaꝶ. Numidia est pars affrice in qua regnauit Massinissa rex socius & amicus Po. Romani. Hic Massinissa tres habuit filios: Micipsam: Manastabalē: & Gulussaꝫ. Sed mortuo Manastabale & Gulussa: Micipsa solus regnum obtinuit: qui Adherbalem & Hiempsalē filios ex se genuit: Iugurtham autē filium fratris sui Manastabalis educauit ut filiū quē Massinissa auus priuatū reliquerat: q͞a ex cōcubina natus erat. Sed Iugurtha uirtute & uirtutibus multū ualebat īgenio maxime excellens: maior natu adherbale & hiempsale. Micipsa igit̄ timēs ne post mortē suā iugurtha paruis liberis Adherbale & Hiempsale existētibus regnū sibi usurparet: statuit eū obiectare periculis & eo modo tentare si quomodo iugurtha perire posset. Cū igit̄ Populus Romanus. Numātiā ciuitatē hispanie duce Scipione obsideret Micipsa auxilia peditū & equitū ad id bellū Populo Ro. misit: q͞bus Iugurthā pfecit: sperans illū in eo bello posse interire sed longe aliter euenit. Nā uirtus iugurthe in eo bello plurimū enituit ac multa pclara facinora gessit: ob quæ Scipio iugurthā in cōcione laudatū: ac donis militaribus insigne donatū finito bello & capta ac deleta Numantia ad Micipsam remisit cū litteris in q͞bus uirtutē iugurthe miris laudibus extollebat. Quo factū est ut Micipsa mutato cōsilio atq; aīo quē antea interire cupiebat. hunc maxime incolumē esse uellet. Micipsa igit̄ iugurtham sibi i filium adoptat: & paulopost moriēs fortūas suas omnes ac regnum ipsum cū liberis cōmune relinquit. Mortuo Micipsa cū tres reguli Adherbal Hiēpsal & Iugurtha regnū iter se diuiderꝭ constituissent loco & tēpore ad id faciendū constituto Iugurtha Hiempsalem natu minorē per insidias interfecit. Quo extīcto cū ad occupandum uniuersum regnū iecisset animū cōtra Adherbalē exercitū parat & prælio facto illū uictū fundit fugatq;. Adherbal uictus ac regno spoliatus Romam uenit expositaq; nefanda crudelitate iugurthe i se fratrēq; suum Hiempsalem extinctū. a senatu petit auxilium contra illum. Senatus decreto fit ut mittātur decem legati qui regnum inter adherbalem & iugurthā diuiderent. Diuiso itaq; regno cum legati romani ex Affrica discessissent rursus iugurtha animum intendit ad occupandum regnum Adherbalis. Igit̄ exercitu comparato regnū eius iuadit. Adherbal necessitate coactus & ipse copias parat & iugurthe obuiam proficiscit̄: mox p̄lio commisso iugurtha adherbalis exercitum fundit atq; ipsum adherbalem cū paucis equitibus in Cirthā oppidū fugere cōpellit Iugurtha oppidū obsidet. Interea Adherbal per litteras senatū monet quo ī statu fortune sue sint positę: regno se spoliatum a iugurtha eē fame ac ferro ad extrema eē deductū: nec amplius obsidionē posse sustinere Iugurtham decreta senatus paruifacere petere ut sibi auxiliū mittat. His litteris in senatu recitatis fuerunt qui censerent statim Adherbali subueniendū esse & exercitum in Affricam cōtra Iugurtham esse mittendum. Sed resistentibus amicis iugurthe quos sibi pecuniis parauerat ne quid tale fieret. Legati ad iugurtham mittunt̄ qui uerbis senatus eum ab incepto desistere cogerēt. Iugurtha legatis uerba dedit quoadusq; discessere. Quo facto illi qui cum adherbale intra oppidum obsidebantur persuadent ei: ut oppidum iugurthe tradat: tantum ab eo uitam petat. Deditione igitur facta iugurta statim cōtra fidem datam Adherbalem ex cruciatum interficit. Quæ cum Rome nunciata essent grauiter a senatu sunt habita. Igitur L. Calphurnius Bestia consul cum exercitu contra iugurtham mittitur a quo cōsul pecunia corruptus turpiter cum eo fedus fecit: quam rem senatus Populusq; Romanus grauiter tulit. post Calphurnium Albinus consul mittit̄ contra Iugurtham: a quo diu ludificationibus tractus cum ei rex spem deditionis faceret: tandem re infecta: quia tempus comitiorum instabat Romam

redíit. Aulo fratre ſuo pro prætore relicto. qui exer
citui & prouincie præeſſet. Hic ſeu belli cōficiendi
cupidus ſeu ut a lege pecuniā acciperet mēſe Ianua-
rio aſpera hyeme exercitū ex tabernaculis in expe-
ditionē uocat. Iugurtha cognita imperitia eius uelut
pauidus ad eū ſupplices legatos mittit. Ipe exercitū
per loca ſaltuoſa ue-
lut fugiēs ducit. Aul⁹
hoc magis inſequitur
Vbi Iugurtha uidet:
ſe traxiſſe romanos in
locū ſibi cōmodū ad
pugnādū: p̄liū cōmit
tit: in quo romāos fun
dit: ac fugat. Poſtero
die cū Aulus & iugur
tha in colloquū ueniſ
ſe fedus īter eos ita fa
ctū eſt: ut oēs romani
incolumes ſub iugum
mitterenť: & poſt ut
decē diebus extra Nūidiā decederēt. Quæ cū rome
nūciata eēnt dolor ac timor oēs iuaſit. Poſt auli fe-
dus & rōanici exercit⁹ fugā Metel. cōſuli ꝓuicia nu
midia p ſortē euēit. Hic optimi ipatoris artib⁹ uſus
cū exercitū uitio ſupioꝝ ducū licētia ſolutū accepiſ
ſet: ad normā ueteris diſcipline reduxit. Atq; ita Iu-
gurthā aggreſſus aliquot grauib⁹ p̄liis opes ei⁹ attri
uit. Poſtremo. C. Mari⁹ poſt Metellū cōſul creat⁹ cū
e nūidia prouīcia dcreta eēt Iugurthā bello pſeqns
tādē illū ad extremi cōpulit: & p ꝓditionē ſibi tra-
ditū in triūphū duxit. hoc eſt totius opis argumen
tū. Primū qa magnū. i. aſpeꝝ & diſſicile. Variaq; ui
ctoria. qa aliquādo romani uicere aliq̄do ſunt uicti
ut ſupra monſtrauimus. Ergo uaria uictoria: qa ali-
quādo uicerūt romani: aliq̄do iugurtha: Supbie no
bilitatis obuiatū eſt. Sæpe certamina erāt & ſeditio-
nes īter ptes. i. īter ſenatū & plebē: qa ſenatus magna
ex parte cūcta pro arbitrio ſuo gerebat. In hoc ergo
bello plebs maxie nobilitati & patribus reſtitit: ſicu
ti īfra uidebiť. Nā magna pars nobilitatis iugurthe
fauebat cōtra honeſtatē: qa ab eo pecuniā acceperat
qđ plebs moleſte ferebat. Sʒ quō plebs reſtiterit no
bilitati uidebiť infra. Nā C. mariū nouuʒ hoiem &
ignobilē cōtra factionē nobilitatis creauit. Et hīc pri
mū factiones ī urbe romana pullulare cœperūt. qa
ciuitas quodāmō in duas partes diuiſa ē. una factio
& una pars erat nobilium: altera pars plebis. Nec he
partes prius deſtiterunt q̄ tota ciuitas atq; uniuerſa.
Italia uaſtata eſt: & cede ac ſanguine ciuiū repleta ē.
Cōtētio certamē. ſ. partiū diuina & humana cuncta
pmiſcuit. Hoc iō dicit: qa ex his partibus bellū ciui-
le īter Mariū & Syllā ortū eſt: dū plebs mariū nobi
litas Syllā ſibi ducē aſſumit: quo bello oīa iura di-
uina & humana uiolata ſunt: nec enim leges humāe
aut diuine ī eo bello ualuerūt: ſed ꝓut libido uicto
ris erat ita fiebat. Permiſcuit. pturbauit. Eoq; uecor-
die ꝓceſſit. i. ad eā inſaniā ꝓuenit ſtudiis ciuilibus. i.
partibus & factionibus. Bellū atq; uaſtitas Italie finē
faceret: nō prius inqt partiū & factionū certamē ceſ
ſauit q̄ bello & uaſtitate fineretť italiæ. Nā tota italia
bello ciuili Mariī & Syllæ iplicatas eſt. Quæ cōten-
tio ordo ē q̄ cōtētio pmiſcuit cūcta diuina & huma-
na. & ꝓceſſit. ſ. ea cōtentio eo uecordie: ut bellū atq;
uaſtitas Italiæ faceret finē ſtudii ciuilibus. i. factioni
bus & partibus ciuium: qa nō prius ceſſauerūt par
tes & factiones ciuitatis q̄ finiretur bello & uaſtitate
ac clade totius Italiæ hæc ille. Cæteꝝ ut more meo
ꝓcedā pauca repetā.

Italiæ finē faceret. Sed priuſq̄ huiuſcemodi rei: in
itiū expediā: pauca ſupra repetā: quo ad cogno-
ſcendū omnia: illuſtria magis: magiſq; ī apto ſint.
Bello Pūico ſecūdo: quo dux Carthaginiēſiū An
nibal: poſt magnitudinē nominis romani. Italiæ
opes maxie atriuerat: Maſiniſſa Rex Numidarū:
ī amicitiā recept⁹ a. P. Scipione: cui cognomē po
ſtea Africāo ex uirtute fuit: multa & p̄clara rei mi
litaris facīora fecerat: Ob q̄: uictis Carthaginiēſi-

Ascenſius.

Bellū ſcripturus ſū. Proponit ī pricipio ꝓpoſitūq; cōmēdat qđ ſtatim pſequiť dicēs in principio. Ego ſcri-
pturus ſum. ſ. in hoc ope bellū qđ Popul⁹
. R. geſſit. i. publice tra
ctauit & exhauſit. cuʒ
Iugurtha rege numi-
darū: nō q uerus rex
eē debebat: ſed qui pro rege inſtitutus erat & ſeſe re
gem geſſerat. Sicut ī euāgelio. In diebus herodis re-
gis iudeæ. q tamē nō & ſucceſſione legitima erat rex:
ſed a romanis iſtitutus: ſcripturus inqt ſum ob mul
ta primū. i. prima de cā q; ſupple illud fuit magnū
qa multis copiis geſtū & atrox: qa multis trucidatis
& uaria uictoria. i. habēs uariā uictoriā nūc romano
rū: nūc iugurthinorū. Vnde uidenť uaria uictoria
potius ablati caſus q̄ noīatiui. Deinde qa primum
tū. i. tūc hoc eſt ex eo bello in quo marius hō nouus
& popularis ad cōſulatū ꝓuectus eſt obuiatū eſt. i.
reſiſtētia facta eſt ſupbie nobilitatis. i. nobiliū q ple-
beios antea pœnitus deprimebāt. Vnde ciuilia bella
ſub Metello conſule qui in hoc bello primas partes
geſſit orta atteſtať flaccus ī pricipio ſecūdi carminū
dicēs. Motū ex Metello conſule ciuicū. Belliq; cās &
uitia & modos. Ludūq; fortune: grauesq;. Pricipum
amicitias: & arma. Nōdū expiatis uncta cruoribus.
Periculoſe plenū opus alee. Tractas &c. Sāe ex eo q
Marius ſummā gloriā ex hoc p̄lio ſūmū fauorē po
puli nactus erat: orta eſt iuidia ſylle in eū q cū acer-
bū geſſit poſtmodū bellū: quo oīa diuina & hūana
pmixta atq; cōfuſa ſunt. Nā honeſta ſylle uictoria ī
ſummū nefas uerſa eſt (ut memorauimus in Catili
nario) quæ cōtētio. ſ. iter patritios & plebeios cōmi-
ſcuit. i. cōfundit cūcta diuīa & humana. i. oīa turba-
uit: ut qs nō mare cælo miſceat. Sane antiq dū maxi
me cōfuſa & pplexa mēte erāt clamabant. O cælū o
terra o maria neptūi: ut in Terentio. Et ideo pro ſū-
ma cōmotione dicebāt diuina & humana cōfundi.
aut qa diuina & hūana iura īdifferēter uiolata ſunt.
Et ſup. ꝓceſſit: eo. i. ad id uecordie. i. uerſanie & de-
mētie. aut parue prudētie. Ve enī nūc ſignificat mul
tū: ut ue pallida apud. Horatiū. & ue grādi ſubere:
ut qdā legūt apud Perſiū. nūc paꝝ: ut ueſtibulū. i.
paruū ſtabulum ſeu ſtatio. Vnde uecors aut nullius
aut puerſi cordis: ut bellū. ſ. ciuile apte geſtū & ua-
ſtitas. i. deſolatio uaſtitatis agris italie faceret ſtudiis
. i. factionibus & cōtētionibus ciuilibus finē: ſed ego
repetā. i. aſſumam dicēdo pauca ſupra. i. prius geſta
quo. i. iō ut oīa ſint magis illuſtria ad cognoſcēdū. i.

bus: & capto Syphace. cuius in Africa magnum:
atq; late Imperiũ ualuit: Populus Ro. quascũq;
urbes: & agros manu ceperat: Regi dono dedit.

ut cognoscant & sint magis in apto. I. manifesto. Vbi
gerũdiũ in dũ ponit absolute in significatione passi
Bella ua: ut ualla docet allegãs hũc locũ. Bello punico se/
punica cũdo: de hoc loco ita differit Ioãnes Chrisostomus
soldus. Ter romani cũ carthaginẽsibus bella gesse/
rũt. Primũ punicũ bellũ cõfecit. Qu. Luctatius con
sul. Secũdũ Scipio af/
fricanus: maior uicto
Hãnibale: & carthagi
ne tributaria facta po
puli Romani. Tertiũ
Scipio Aphricãus mi/
nor: deleta prorsus: &
extincta carthagine. Primo punico bello finito. Qu.
Luctatio. & M. Manilio cõsulibus pax carthaginẽsi
bus annis. xi. data est. uigintitribus annis post iceptũ
est secũdõ bellũ punicũ: & uigesimoseptimo anno
finitũ. Hoc ãt ordine gestũ est Hãnibal Hamilcaris
filius post mortẽ patris dux carthaginensiũ creatus
quinto mẽse postq̃ a carthagine discesserat in italiã
puenit cũ. lxxx. milibus peditũ. x. milibus eqtũ. Cõ
sules. P. Cornelius, & T. Sẽpronius iter se prouĩcias
partiti sunt Cornelio Hispania. Sẽpronio Sicilia cũ
affrica forte euẽit. Copias ita iter se diuiserũt. Sẽpro
nio date sunt legiões due q̃ octo milia militũ cõtine
bãt. Nã singl̃e legiões q̃terna milia militũ hẽbãt post
trecẽti eqtes. Et hæc numerus ex romanis erat. Socio
rũ ãt Po. Ro. data sunt sexdecim milia peditõ: eqtes
mille octingẽti. Naues lõge. clx. ueloces. xii. Cũ his
terrestribus maritimisq; copiis in siciliã pfectus est
Sẽpronius. ubi feliciter cõtra carthaginẽses dimica/
uit. vii. nauib9 captis: cæterisq; in fugã uersis. Corne
lio minores copie date sunt. Legiones due cũ suo iu
sto eqtatu: & q̃ttuordecim milibus peditũ. eqtibus
mille ducentis ex sociis. Cornelios igit cũ his copiis
obuiã pficiscit Hãnibali in italiã trãseũti. in trãsitu
rodani primũ p̃liũ cõmissum est: haod grãde: sed
atrox in quo supiores romãi fuerũt. cc. ex hostibus
ceciderũt in eo p̃lio ex romanis. clx. Secundũ apud
Liciniũ flumẽ haud lõge a Placẽtia p̃liũ ab Hãniba
le & Scipiõe cõmissum ẽ cũ oĩbus copiis: in qoo Hã
nibal supior fuit grauiter cõsule uulnerato quẽ e p̃/
lio liberauit uirtus pubescẽtis filii cui postea cogno
mẽ affricani fuit. Et cũ. P. Cornelius Scipio uiribus
& numero copiaꝝ Hãnibali par nõ eẽt: iussu Senat9
Sẽpronius relicta sicilia se Scipioni cõiũxit. & apud
Trebiã castra locauit. Vbi cũ cõsilio uel potius teme
ritate Sẽpronii renuẽte Scipiõe p̃liũ cũ Hãnibale eẽt
cõmissum: igẽti cladi fusi fugati sunt romani. Dein
de cũ alpes Hãnibal trãsisset apud lacũ trãsimenũ
Canẽ sis cla/ dea Flãminio cõsule duce exercitũ romanũ p̃lio fudit:
in quo p̃lio cæsa sunt romanoꝝ. xv. milia decẽ milia
sparsa fuga p oẽm hetruriã diuersis itinerib9 romã
petiere. Trãslato deĩde in apuliã bello apod cannas
cõsulibus Aemilio Paolo ac Terẽtio Varrone Hãni
bal p̃lio cõmisso temeritate Terẽtii iuito collega ac
renitẽte exercitũ romanũ fusum ad iternitionẽ occi
dit. in hoc p̃lio romanoꝝ. xl. milia peditũ cæsa sunt.
Eqtũ duo milia ducẽti: & pp̃e ciuiũ sociorũq; pars
cæsi tradũt. In his paulus Aemili9 cõsul cecidit. hac
clade. ita res romana afflicta est: ut de summa rerũ
pp̃e desparũ sit. Cũ mago frater Hãnibalis nuncius
huius uictorie carthaginẽ missus de rebus a frẽ ge/
stis i italia apud senatũ loq̃ret dicit occidisse illũ su/
pra. cc. milia hostiũ cœpisse. Ad fidẽ deĩde tãte fœli
citatis effũdi iussit i uestibulo curie ãnulos aureos q
ut q̃dã tradũt tres modii cũ dimidio fuerũt. Verior
tñ fama ẽ modiũ nõ excessisse. Hac uictoria multe ci
uitates ad eũ defece/
rũt: iter quas Capua
ciuitas opulẽtissima.
Vario deĩde euẽtu cũ
Marcello apud nolã
pugnauit. Sed tãdem
Marcellus cũ specula
tũ exisset ĩsidiis iterceptus occidit. Dũ i italia hæc
ab Hãnibale gerunt. P. Corneli9 Scipio i affricã mit
tit. Ibi Siphacẽ regẽ massessuloꝝ q cũ carthaginẽsi
bus fedus habebat ad amicitiã romãoꝝ traxit Mas/ Massi/ nisse ad ro mãos trãsit9
sessuli gẽs affinis maoris ẽ i regione hispanie maxĩe
q̃ sita noua carthago ẽ spectãs. Quo facto in hispãiã
trãsit ubi seditio militaris orta cõprimit. deinde cõ
positis rebus hispanie cũ rediret Masinissa q cũ car
thaginẽsibus erat ad Scipionẽ uenit: eũq; alloq̃t gra
tias agit ei de frĩs filio remisso. Ex eo tp̃e affirmat eã
se q̃sisse occasionẽ q̃ oblatã deoꝝ bñficio ñ omiserit.
Cupe se illi Populoq; Ro. operã nauare: ita ut nẽo
unus magis enixe adiuuerit rẽ romanã. Letus eũ Sci
pio uidit audiuitq; cũ caput reꝝ i oium hostiũ eqta
tu. Massinissam sciret. fide data acceptaq; firmataq;
amicitia masinissa digredit pmissuq; Scipiõis popu
lat agros uicinos ne sine cã ex Gadibus ubi erat i cõ
tinẽtẽ trãsisse uideret sicq; gadis rediit. Deĩde cũ ro
mã Scipio rediisset & in senatu extra urbẽ res a se in
hispania gestas narrasset: quot oppida ex hostibus
ui cœpisset: quotiẽs acie dimicasset senatu misso ur
bẽ ẽ igressus statiq; sũmo oium cõsensu ante annos
cõsul creatus ẽ cũ. P. Licinio Crasso põtifice maxio
statiq; igẽti classe atq; exercitu i siciliã traiecit p̃mis/
so i affricã Lelio ad quẽ p̃das ex agro iermi agẽtem
massinissa cũ paocis eqtibus uenit. q̃rit q in sicilia
scipio cũctet: Cũ igit hæc p Leliũ Scipioi nũciata
eẽnt & i alterũ annũ ei progatũ eẽt ipiũ cũ exerci/
tu i affricã traiecit. Ac prio oictã ciuitatẽ obsidet pa/
rat. Carthaginẽses Hasdrubalẽ ex hispãia accersũt:
ut p̃rie pp̃e circũsesse opẽ ferat. Siphacẽ q iam Ha/
sdrubalis filiã uxorẽ accepat orat ut carthagini: ut
uniuerse affrice subueniat. Hasdrubal cũ trigita mi
lia peditũ tria milia eqtũ cõfecisset. Siphaci se cõiũ
xit q exercitũ q̃nq̃ginta miliũ peditũ cũ multo eq/
tatu cõpauerat: quorũ aduẽtu Scipio ab obsidione
utice discessit. Sextodecĩo ãno bello pũici Seruilio
Scipiõe & Seruilio geminio cõsolibus Scipiõi proga
tũ ẽ iperiũ donec i affrica debellatũ foret. Scipio igi
tur castra siphacis & hasdrubalis instructo exercitu
nocturno tp̃e aggressus icẽdit. Cæsa sunt aũt flãmis
cõsũpta q̃drag ita milia hoiũ. Capta supra. v. milia
undeci senatores nobiles carthaginẽsiũ. clxxxiiii. si/
gna militaria capta. Carthaginẽses tãta clad: accepta
cũ q d agẽdõ eẽt cõsulerent decernũt exercitũ repa
rãdũ siphacẽq; orãdũ ne bello absisteret. Igit nouo
exercitu cõpato q̃ fuit ad trigita milia armatoꝝ Sci/
pionẽ ab utice oppugnatiõe depellũt: cõmissoq; i cã
pos magnos (si uocãt) p̃lio peni numideq; fundũtur

Igiẽ amicitia Masinissæ bõa: atq; hõesta nobis p mãsit: sed ipiũ: uitæq; ei⁹ finis idẽ fuit. Deĩde Micipsa fili⁹ ei⁹ regnũ solus optinuit: Manastabile: & Gulussa frĩb⁹ morbo absũptis. Is adherbalẽ: & Hiẽpsalẽ ex sese gẽuit: Iugurthãq; Manastibilis frĩs filiũ: quẽ Masinissa: qa ort⁹ ex cõcubia erat: priuatũ reliq̃rat: eodẽ cultu quo liberos suos domi hũit. Qui ubi primũ adoleuit: pollẽs uirib⁹ decora facie: sed multo maxĩe igẽio ualidus: nõ se luxui: neq; iertiæ corũpẽdũ ddit: sed (uti mos gẽtis illi⁹ ẽ) eqtarĩ iaculari: cursu cũ æq̃lib⁹ certarĩ: & cũ oẽs g̃lia anteiret: oĩb⁹ tñ car⁹ eẽ. ad hoc pleraq; tp̃a i uenãdo agerĩ: leonẽ: atq; alias feras prius: aut in primis ferirĩ plurimũ Facere & minimũ. Ipse de se loq. Quibus rebus Micipsa: tametsi initio letus

Siphax capit. a rõanis: ibi siphax grauiter equo uulnerato dũ obeq̃tat si aciẽ nutãtẽ sistere posset: effusus i terrã opprimiẽ ac uiuus capiẽ. Qua clade Carthagi. coacti sũt Hãnibalẽ ex italia reuocare. Cũ igiẽ Hãnib. i affricã traiecisset: ac cõtra scipionẽ castra locasset duces primo i collogũ uenerũt: si forte de pace iuicẽ cõuenirẽt cum de pace nihil agere potuissent uterq; exercitũ ad p̃liũ istruit. Dato utriq; ad pugnã signo cõcurriẽ sũma ui utriq; pugnatũ ẽ: tãdẽ peni fundũtur. Cartha. sociorũq; ea die cæsa sũt supra .xx. mil. totidẽ ferme capta cũ .cxxxii. signis militaribus. Elephãti .xi. capti quos ad .lxxx hãnibal i acie locauerat. nõ tñ roma. icruẽta uictoria fuit. Nã .x. mil. ex Rõa. ceciderũt. Post hæc uerminam Siphacis filiũ Carth. auxiliũ ferentẽ missa exercitus pte scipio fudit. cesa eo p̃lio .xv. milia hoiũ. Deide uictis Carth. pax data ẽ his cõditionib⁹ ut liberi legibus suis uiuerẽt: populandi eo die finẽ Ro. facerẽt. Per fugas fugitiuosq; & captiuos: ut Carthag. redderẽt rõanis bellũ ne i affricã ne ue extra affricã i iussu. P. R. facerẽt. Naues p̃stratas traderẽt. Massinisse res redderẽt & fedus cũ eo facerẽt. x. mil. talẽta argẽti descripta eq̃s pẽsiõibus in annos .l. soluerẽt. c. obsides arbitratu scipiõis darẽt. Atq; ita finis scdo pũico bello a scipione ipositus ẽ. His ita gestis roma reuersus clarissimũ oiũ egit triũphũ. bello secũdo. Peni dñr Carthagi. q̃si pheni. Nã de tiro
Peni. phenicis regiõis pte uenerũt q carthag. cõdiderũt. i de pũicus Carthag. Didonãq; de tiro q ẽ ps phenicis regiõis uẽit q carthaginẽ cõdidit. Post magnitudinẽ nois Romani. Nã iã tũc nomẽ Rõanoꝝ magnũ erat p totũ orbẽ terraꝝ pp magnitudinẽ ipii. Italiæ opes maxie attriuerat qa multas & clarissimas uictorias i Italia ex ducib⁹ atq; ipatoribus Rõa. assecutus fuerat. xvii. ãnis qb⁹ i Italia fuit: sicuti supra mõstrauimus. Hæc sold⁹. Ordo ãt ẽ. Massinissa rex nũidarũ receptus bello pũico scdo. i. tpe belli punici scdi. (Bellũ. n. significat totũ illud tp̃s quo discordia agiẽ Pugna uero & p̃liũ dũtaxat quo cõfligiẽ & mãus cõseriẽ). quo. s. bello pũico. Hãni. (scribiẽ ãt freq̃ntius ãnibal) dux carthaginẽsiũ. Post magnitudinem nois rõani. i. postq̃ nomẽ rõanũ maximũ euaserat. attriuerat. i. carpti atterẽ do assũpserat. maxie. i. potissimũ: opes. i. ptãtẽ & facultates italiæ receptus dico in amicitiã a Publio Scip. cui fuit postea ex uirtute. i. pp uirtutẽ cognomẽ (dicerẽt grãmatici agnomẽ: qa cognomẽ ẽ cognatiõis nomẽ. Agnomẽ ẽ adnatũ nomẽ ex aliquo euẽtu ut hic ex uirtute & uictoria) aphricão (id ãt oratorie: qa q̃n relatiuũ dti casus p̃cedit & seqẽ nomẽ alterius casus. addi põt tertiũ datiui aut alterius casus uẽustius tñ datiui. ut ene. i. Cui nũc co-

Bellum. Pugna. Prælium. Cognomen. Agnomen. Regule uenustatis.

gnomẽ iulo. Et Liui. li. i. subaudiẽs cui dicit faustolo nomẽ ferũt) fecerat. s. massinissa multa & p̃clara facinora. i. scã rei militaris. ob q̃. s. facinora & merita carcha. uictis. & siphace. s. rege. capto. i. postq̃ Carthagi. erãt uicti & captus siphax. cuius. s. siphacis ipiũ magnũ atq; latũ. ualuit. i. ualidũ fuit i affrica. p. r. dedit dono regi. s. massinisse q̃scũq; urbes. & agros supple quoscũq; ceperat mãu. i. ui bellica. Et p hæ: oñdit grãtitudinẽ po. ro. q aiaduertẽs ip q̃ta necessitate cõstitute reipub. subuenerat massinissa: i eũ sũma bñficia cõtulit. q̃ res illi maxio fuit usui ut sequẽtia docẽt. Igitur amicitia post mortẽ massinisse narrat de filiis eius dicẽs. Igiẽ qa rã liberaẽ erat. p. r. ima sinissã: amicitia massinisse regis numidie: permãsit. i. usq; ad ultimum uite eius mãsit nobis. s. rõanis: bõa qa utilis & hõesta. qa gloriosa gloriosum. n. ẽ sibi beneficio deuleiẽ regẽ. sed idẽ finis ipii eius & uite eius: qa simul cum uita eius extictũ uẽ ipiũ eius uel qa nẽo illi successit tali ipio dign⁹ uel qa tã paꝝ durauit successoꝝ regnũ ut nõ regnasse uideanẽ. aut sensus est idẽ. i. eodẽ tpe fuit finis ipii eius & uite eius: hoc ẽ nõ prius amisit ipiũ q̃ uitã. deide. s. post mortẽ massinisse micipsa filius sup. ei⁹ obtinuit solus regnũ. & hoc manastabale & gulussa frĩbus supple eius absũptis. i. ablatis e medio uiuẽtiũ morbo. is. s. micipsa rex gẽuit. i. p̃pagauit. ex se. i. de semine suo. adherbalẽ & hiẽpsalẽ liberos. & habuit domi. s. sue eodẽ cultu quo. s. habuit liberos. i. legitimos filios suos Iugurthã filium manastabalis. i. frĩs sui ante obitũ eius gẽitũ. quẽ masinissa pater micipse & auus ipius iugurthe reliq̃rat priuatum. i. sine regno: eo q ortus erat non ex legitia uxore. sed ex cõcubina. Qui. s. iugurtha: ubi adoleuit primum. i. grãdior effectus est pollẽs. i. ualẽs uiribus. decora facie. i. habẽs decorã faciem: sed existẽs multo maxime. i. p̃cipue: ualidus ingenio. i. idustria & subtilitate animi: nõ dedit se luxui neq; iertie corrumpendum. i. effeminãdum. se uti. i. queadmodũ mos est illius gẽtis coepit sup. agitare. s. feras. iaculari. i. iacula emittere & proiicere: certare: cursu cum eq̃libus. i. coeuis seu cõtẽporaneis suis. & cũ ante iret. i. excederet ois gloria. i. p gloriosã famã: tamẽ eẽ. i. erat. charus oĩbus ad hoc. i. isup agere. i. agebat & trãsigebat pleraq. i. pluria tpa in uenãdo. ferire. i. feriebat. i primis. i. iter prios aut prius leonẽ atq; alias feras & facere. i. faciebat (aut intelligaẽ uerbũ coepit) plurimũ. i. plurima p̃clara facinora: & loq. i. loq̃baẽ minimum; id est parcissime de se contra quod faciunt iactabundi de se: qui sibi facile inuidiam concitant. Quibus rebus: id est tam laudabl'ibus. tametsi id est q̃q̃. micipsa patricius eius fuerat letus initio:

existimans.i.censens & arbitrās uirtutem iugurthe affore.i.affuturā eē regno suo glorie .i. ad gloriā.tū postq̄ ipe existēs etate sua.s.exacta.i. ad extremū usq̄ acta & liberis puis.i.hñtē liberos tā paruos adherbalē & hiempsalē postq̄ intelligit iugurthā hominē adolescentē.i. iā fere in flore uite magis & magis crescere.pmotus.i.pturbatus uehementer eo negocio.i. solicitudie ex ea re súpta.uoluebat.i.uersabat & agitabat multa i aio suo Qui natura mortalium.i. fere omniū hominū: auida iperii: & pces.i. multū pcliua & pna.explēdā cupidinē ai.i.qd' aueret & cuperet.terrebat.i.terrore & timore afficiebat eū.s.micipsā timētē iā filiis suis uirtutē iugurthe.pterea.i.insup terrebat eū opoctunitas.i. idoneitas & aptitudo ad fraudem subeundā: etatis suę q iā exacta erat. & liberorū.s.suorū: q iā necdū fere iceperat.q.s. oportūitas agit etiam mediocres.q.d. nedū sūmos uiros q̄lis erat iugurtha: transuersos.i. extra tramitē iusticie spe pde.s. obtinende. Ad hoc.i. pter dicta etiam hoc terebat eū.uidelicet studia.i. fauores & beniuolētie. nūidarū.i.populi regni sui: accēsa.i. uehemēter parata.s.i.erga iugurthā: ex qbus.s. studiis nūidarū i iugurthā āxius erat.i.cū anxietate timēs: si itec fecisset talē.i.tā pstātē & tā charū oibus.uirū.s.iugurthā dolis.neq̄ seditio.scilicet a suis: aut bellū a uicinis regibus aut populo Ro. oriretur. micipsa circūuētus.i.angustiatus.his.i.huiuscemodi: difficultatibus.i.pplexitatibus.ubi.i.q̄ndo.uidet .i.cōsiderat.hoiem.s.iugurthā(sepius āt hoiem orator q̄ uirū dicit cōtra poetā. ut auctor est Valla)nā acceptū.i.gratū & placētē.popularibus .i. de factiōe ppli existētibus: neq̄ p ui neq̄ isidiis(cōueniētius erat: neq̄ p ui: neq̄ p isidias.aut neq̄ ui: neq̄ insidiis)q.i. qa iugurtha erat prōptus māu.i. ad pcutiēdū & appētes glie militaris.statuit.i.cōstituit obiectare eū piculis.s.belli & tētare.i.experiri: fortunā .i. aleā belli

Hō Vir

eo modo. Igit' cū.i. q̄ndo q̄dē micipsa mitteret. P.r. auxilia eqtū & peditū: bello numātino.i.qd' gerebatur cōtra numātiam ciuitatē hispāie: pfecit.i.ducē & doctorē ac pricipē fecit.s.iugurthā.numidis.s.pplis suis quos mittebat in hispaniam.sperans eum: scilicet iugurtham: occasurum.s. in mortem .i. occidendū esse. uel ostētādo uirtutē: & ita temeritate sua.uel seuitia hostium .s. numātinorū q bellicosissimi erāt. Sed ea res euenit lōge aliter: ac: id ē micipsa supple erat rat⁹.i.opinatus. Nā iugurtha ut.i.scdm q̄(& est uetusta locutio) inerat igenio ipigro: id ē gnauo & strēuo. atq̄ acri.i. uehementi: ubi.s. postq̄ cognouit: naturā.s.indolē seu igenium: & (ut dicunt) cōditiões Publii Scipiōis.qui erat.tū.i.tūc iperator.r. aut potius romanis: & mores hostium.s. numātinorū.puenerat.i.euaserat.breui.s.tēpore multo labore & multa cura: pterea.s.i sup.parēdo.i. obediēdo ipatori modestissime &.(qd' dicunt nūnus decēter) humillimæ: & eundo obuiā.i. sese obiiciēdo periculis: puenerat dico i tātā claritudinē.i. splēdorē nois & glie: ut esset uehementer charus nris.i.Rom. & eēt numandinis.s. hostibus: maxīo terrori.i. formidini horrende. At sane.i.certe.q.d. si q̄ris quomō id affecit ipe erat i primis.i. pcipuus & strēnuus plio. & bonus.i. utilis cōsilio. quod.s. eē simul strēnuum i plio & bōum apprie i cōsilio: ē difficillimum.(Male cōiungunt qdā difficilimum & i primis: qa duo suplatiua nō cōgruunt. Probat q̄ si difficillimum dicēs)quoq̄ alterum.s.eē bonum cōsilio solet plerūq̄ afferre tiorē ex prudētia: q̄ cognoscit piculum: alteq̄.s.strēnuum eē i plio: solet plerumq̄ hoc ē ut plurimū afferre temeritatē.i.icōsideratiōe ex audacia. Et ergo Seruius dicit qbus sāguis calidus: ut aphris maior est prudētia: sed minor audacia in bello: cōtra qbus frigidus ut teutonis: at quibus tēperatus etiam illa mediocriter insunt ut gallis.

fuerat: existimās Iugurthæ uirtutē regno suo gloriæ fore: tamen postq̄ hominem adolescētem: exacta sua ætate: & paruis liberis: magis: magisq̄ crescere intelligit: uehementer eo negocio permotus: multa animo suo uoluebat. Terrebat eum natura mortaliū Auida iperii: & pceps ad explendam animi cupidinē. Prætetea opportunitas suæ: liberorūq̄ ætatis quæ etiā mediocres uiros spe. Prædæ transuersos agit. Ad hoc studia Numidarum in Iugurtham accensa: ex quibus: si talem uirum dolis interfecisset: nequa seditio: aut bellum oriretur anxius erat. His difficultatibus circonuentus: ubi uidet neq̄ per uim: neq̄ isidiis opprimi posse hominem: tam acceptum popularibus: quod erat Iugurtha manu promptus: & appetēs gloriæ militaris: statuit eum obiectare periculis: & eo modo: fortunam tentare. Igitur bello Numantino Micipsa cū populo. R. equitum atq̄ peditum auxilia mitteret: sperans uel ostentādo uirtutem: uel hostium sæuitia facile eū occasurum: præfecit Numidis: quos in Hispaniam mittebat. Sed ea res lōge aliter: ac ratus erat: euenit. Nam Iugurtha ut erat impigro: atq̄ acri ingenio: ubi naturam. P. Scipionis: qui tum Romāis Imperator erat: & morem hostium cognouit: multo labore: multaq̄ cura: præterea modestissime parendo: & sæpe obuiam eundo periculis: in tantā claritudinem breui peruenerat: ut nostris uehementer car⁹ Numātinis maxio terrori eēt. Ac sane: q̄d difficillimū i primis est. & Prælio strenu⁹ erat: & bōus Cōsilio. Quoq̄ alterū ex pudētia timorē: alterq̄ ex audacia temeritatē plerūq̄ afferre solet.

Igit̃ Impator oẽs fere res asperas p Iugurthã agerẽ in amicis hr̃e:magis: magisq; eũ in dies amplecti qppe cuius neq; cõsiliũ:neq; inceptũ ullũ frustra erat. huc accedebat munificentia ai: & ingenii solertia. Quibus rebus sibi multos ex Romanis familiari amicitiæ cõiũxerat. Ea tẽpestate in exercitu nr̃o fuere cõplures noui:atq; nobiles:qbus diuitiæ bono:hõestoq; potiores erãt:factiosi:domi potentes:apud socios clari magis:q̃ honesti: qui Iugurthæ non mediocrem animum pollicitando accendebant: si Micipsa Rex occidisset: fore uti solus regno Numidiæ potiretur: in ipso maximã uirtutem: omnia Rome uenalia esse. Sed postquam Numantia deleta. P.Scipio dimittere auxilia & ipse reuerti domum decreuit: Donatũ: atq; Laudatum magnifice pro contione Iugurtham in p̃toriũ adduxit. Ibiq; secreto mõuit: ut potius publice: quam priuatim amicitiam Populi Romani coleret:ne aliquibus largiri insuesceret. Periculose a paucis emi: quod multorum esset. Si permanere uellet in suis artibus: ultro illi & gloriam:& regnum uenturum. Sin properantius pergeret: pecuniam: & ipsum præcipitem casurum: Sic locutus: cum literis eum: quas Micipsæ redderet:dimisit earum sententia hæc erat.iugurthæ tui bello Numãtio lõge maxia uirt⁹ fuit. Quarẽ certo scio tibi gaudio esse. Nobis ob merita sua carus est:ut idẽ Senatui: populoq;.R. sit:sũma ope

Igitur iperator. Docet ut iugurtha maxime charus & clarus euaserit dicẽs. Igit̃ qa & strẽnuus i prælio & bonus in primis erat consilio. imperator. s. scipio agere. i. agebat fere omnes res. asperas: id est diffici- **Arduum** les sicut arduum accepit secundũ Aulum in præfatione catilinaria dicens. In primis arduum uidetur res gestas scribere. & habere. i. habebat eũ magis in amicis. i. iter amicos. & amplecti. i. amplectebatur eum: in dies. i. per singulos dies magis. Quippe. i. utpote eũ supple cuius neq: ullũ cõsilium neq; ullũ iceptũ erat. frustra: id est irritum aut frustra initũ. huc. i. ad has uirtutes accedebat: id est adiiciebatur: aut addebat̃. munificẽtia: id est liberalitas animi. & solertia. i. solers industria ingenii: quibus rebus. i. p quas res. s. munificẽciam & solertiã iugurtha coniunxerat sibi multos ex rõanis amicitia familiari. i. cõsuetudine familiaris & amicitie uite: complures noui. s. homines q tunc primum dignitatem aut militiam iniuerant. & nobiles: id est amplitudie honorum & bene gestorum clari & noti. erant ea tempestate: id est p id tẽporis in exercitu nostro: hoc est rõano: qa dum romáus loquit̃ **Noster.** noster romanus intelligitur: dũ gallus gallicus &c. quibus diuitie erant potiores: id est præstantiores & acceptiores: bono & honesto: id est quam bonum & honestum: id est quá iustitia qua boni uiri dicimur & quá honestas. Erant dicit factiosi domi & potentes apud socios. s. rõani imperii. & magis clari q̃ honesti: id est potius honorum & fame quá honestatis cupidi qui accendebant (quæ res erat parasceue futuri euẽtus) Iugurthe non mediocrem: sed maximum: animũ pollicitando. i. p pollicitatiões. fore: id est futurum esse si Micipsa rex occidisset. i. mortuus esset. uti. i. ut ipse iugurtha potiretur solus iperio numidie. & supple dicendo (quia sequentia non habentur pollicitando) maximam uirtutem esse in ipso. s. iugurtha. & omnia esse rome uenalia: id est pecunia a potentibus emenda & impetrãda quæcunq; uellet: Sed postquá Publius scipio decreuit numantia existente deleta. dimittere. i. in partes suas remittere. auxilia. i. qui auxilio uenerãt numidas. & ipse reuerti. domum. s. romam: adduxit iugurtham in prætorium: id est tabernaculum prætoris: id est imperatoris existentem donatum magnifice: scilicet coronis & insignibus uictorie & laudatũ magnifice p cõcione. i. ante cõspectũ totius exercitus. cõciti. i. cõuocati ad audiẽdũ. & monuit sup. eũ ibi i p̃torio ut coleret. i. seruaret potius publice. i. officio ipẽso reipu. quã priuati. i. officio aut beneficio seu muner̃ collato priuati in hos aut illos: amicitiá po. ro. neu. i. neue. isuesceret. i. isuetus fieret. largiri. i. largitiões facere. aliqbus. i. quibuscũq. pcepat. n. largitiões ab eo factas & su. dicit monẽdo aut mõuit illud quid esset multorum: ut succedere in regnũ po. ro mãi suffragio: emi piculose. i. cum sũmo periculo. a paucis: scilicet auaris. Sin. i. sed si uellet pmanere. i suis artibus: scilicet honestis quibus tunc usus erat: dixit gloriam & regnum uenturũ. illi ultro. i. ultra quá peteret. sin. i. sed si pgeret. properantius. i. nimis properanter supple quá decebat pecuniá suá casuram. & ipsum casurũ. p̃cipitẽ. i. p̃cipitáter. Scipio locut⁹ sic dimisit eũ cũ lr̃is q̃s redder̃ micipse sentẽtia earũ. s. litterarum erat. hæc. i. huiusmodi. Iugurthe tui. Breuitatis gratia omittit salutationẽ q eẽ potuit huiuscemodi. Publius Scipio ipator rõanus. Micipse nũidarum regi & socio Ro. iperii. Salutẽ dicit. deide breuiter addit. uirtus iugurthe. tui. i. a te missi filii p adoptionẽ & nepotis ex fr̃e fuit lõge. i. lõgo iteruallo respectu uirtutis aliorum maxia. Quá rẽ ego certe scio (id callide astruit etiá si dubitat ut iugurthe eius beiuolẽtiá cõciliet) tibi eẽ gaudia Iugur. supple ẽ nobis char⁹ ob. i. pp merita sua & nos nitemur. i. laborabimus. sũma ope. i. tota facultate & potẽtia nr̃a: ut si idẽ. i. itidẽ char⁹ sẽatui & po Ro. Quidẽ. i. certe: ego gratulor. i. p bono tuo hilarẽ me significo tibi: p nr̃a amicitia. i. iuxta nr̃am amicitiá q̃ tibi plurimũ bñ uolo. en. i. ecce. q. d. uid cã; cur gratuler tibi: tu habes uirũ dignũ te. i. gñre & facto tuo atq;

nitemur. Tibi quidē ꝓ nostra amicitia gratulor. En habes uirum dignum te: atq; auo suo masinissa. Igitur Rex ubi ea: quæ fama acceperat: ex literis Imperatoris ita esse cognouit tum uirtute: cū gratia uiri permotus. flexit animum suum: & Iugurtam beneficiis uincere aggressus est: statimq; eum adoptauit: & testamento pariter cum filiis hæredem instituit. Sed ipse paucos post annos morbo: atq; ætate confectus: cum sibi finem uitæ adesse itelligeret: corā amicis & cognatis: Itemq; Adherbale: & Hiempsale filiis: huiuscemodi uerba cum Iugurtha fertur habuisse.

MICIPSAE VERBA.

PAruum ego te Iugurtha amisso patre sine spe: sine opibus: in meum regnū accepi: existimans non minus me tibi: quā liberis si gēuissem ob beneficia carum fore. Neq; ea res falsum me habuit. Nam ut alia magna: & egregia tua facta omittam: nouissime rediens Numātia: me: regnumq; meū gloria decorasti: tuaq; uirtute nobis Romanos: ex amicis amicissimos fecisti: i Hispania nomē familiæ nr̄æ renouatum est. Postrēo: qđ difficilimū Iter mortales ē: Glīa Iuidiā uicisti. Nūc quoniā mihi natura finē uitæ facit: ꝑ hāc dextrā: ꝑ regni fidē mōeo: obtestorq;

auo suo massinissa &c. Deinde addidit forte Vale: quod etiam breuitatis causa omisit: recitans tantum ea quæ Iugurtham concernerēt. Igitur rex: scilicet Micipsa ubi: id est postquam cognouit ea quæ acceperat: id est intellexerat. fama; id est ex fama cognouit esse ita: ut ea acceperat: ex litteris imperatoris: scilicet publii Scipionis: ipse pmotus tum: idest simul uirtute uiri: scilicet: iugurthe tū: id est simul: gratia: id est complacentia. eiusdem potius quam Scipionis: quia dictum est ꝙ iugurthe inerat quædam gratia ad captandam beniuolentiam: flexit animum suum ab odio ad amorem & fauorem. & aggressus est: id est summa ope conatus uincere: id est deuincere. & sibi fauorabilem reddere. iugurthā beneficiis: id ē bene factis collatis in eum adoptauit. statim eum: id est in filium legalem assumpsit: & instituit eum testamēto quod cōdidit. heredem pariter: id est pari portione: cum filiis: scilicet Adherbale & hiempsale: Sed ipse Micipsa post paucos ānos: scilic; secutos post adoptionē iugurthe: cōfectus: id est ad ultimum exhaustus & absūptus: morbo & etate: id est senio: cum intelligeret: id est persentisceret finem uite adesse sibi: dicitur habuisse cum iugurtha pro ad iugurtham: huiuscemodi q̄lia sequūtur uerba corā amicis & cognatis. itēq; hoc ē & cōsimiliter corā Adherbale & Hiēpsale filiis suis legitimis & naturalibus.

PAruum ego Iugurtha. More senum captat in principio beniuolētiam Iugurthe a persona sua propter beneficia in eum collata: sicut Terentianus Simo in Andria accipit loqui cum liberto suo susia. Ego postquam te emi a paruulo ut semp tibi apud me iuxta clemens fuerit seruitus sis &c. Dicit itaq; Micipsa: o Iugurtha ego suscepi: id est sursum & q̄si in gratiam cepi: sicut suscepit israel puerum suum te paruum. amisso patre: scilicet manastabile: existentem sine spe: scilicet regni; cum ex illegitimo coitu natus esset & sine opibus: quia illegitimi non succeduntt & massinissa auus ipsum Iugurtham ut dictum est priuatum reliquit: existimans me fore hoc est futurum esse non minus charum: id est dilectum & amabilem tibi quā liberis hoc est legitimis filiis: si genuissem: quia ob tunc nondum genuerat: non minus dicit charum ob beneficia: scilicet in te collata: quam supple liberis ob generationem. Neq; ea res habuit me falsum: id est deceptū illusum spe aut opinione: unde sequitur. Nam ut alia omittam. Callide cōmemorat micipsa merita iugurthe: uti ille se merito diligi speraret dicens. Neq; falsum me habuit ea res scilicet qua existimabam te mihi charum fore. Nam ut omittā: id est silentio prætereā: alia facta tua magna & egregia: tu rediens nouissime: id est ultime i quia res maxime noua: ultima uidetur facta. numātia: id est ex bello numātino. decorasti: id est ornasti. & me & regnū meū gloria: quia laudatus a scipiōe redii. & fecisti tua uirtute: id est per uirtuté tuam. Romanos amicissimos nobis. ex amicis: id est ubi prius tamen amici fuerāt. Nomé: id est gloria & fama: sicut apud Maronem Enei. ii. Et nos aliquod nomenq; decusq; Gessimus. Et in bucco. Semper honos nomenque tuum laudesq; manebūt. familie i id est dōmus nostre. est innotatum: id est noua gloria nobilitatum in hispania: ubi antea clarum fuerat ex gestis massinisse cum: hasdrubale contra Romanos: clarius effectum est ex gestis Iugurthe cum scipione pro Romanis. Postremo qđ: id est quæ res: est difficillimum: id est difficillima acquisitu. inter mortales tu uicisti inuidiam: id est per gloriam tuam: quia tametsi liuor summa petit. tamen inuidia non est fere nisi inter pares aut pro paribus: quis enim plebeiorum felicitati regie inuidet: nisi forte pro rege aut principe suo &c. Cum igitur tantam gloriam natus fuerit desitum est illi inuideri. Nunc quoniam natura facit mihi finem uite: id est: quia natura a morte decedo ego moneo & obtestor te per hanc dexteram: id est quam teneo uidelicet tuā: quæ i dextera potissimum perspicis & per fidē regni. i. q̄ debes regno uti: id est ut habeas charos. hos: scilicet duos filios meos (quos illi demōstrauit hoc dicens qui existētes tibi ꝓpin-

Nouissime. Momen Inuidiaz gloria superari

te ut hos:q tibi genere propinqui beneficio meo fratres sunt:caros habeas:neu malis alienos adiungere: quam sanguine cōiunctos retinere. Nō Exercitus:neq; Thesauri præsidia regni sunt. Verum Amici:quos neq; armis cogeŕ: neq; auro parare queas: officio & fide parantur. Quis autem amicior: quam frater Fratri? aut quem alienum fidum inuenies: si Tuis hostis fueris? Equidem ego regnum uobis trado firmum: si Boni eritis: si Mali: imbecillum: nam Concordia paruæ res crescunt: Discordia maxime delabuntur. Ceterū ante hos te Iugurtha: qui ætate & sapientia priores: ne aliter quid eueniat: prouidere decet. Nam in omni certamine: qui opulentior est: etiam si accipit iniuriam: tamen quia plus potest: facere uidetur. Vos autem adherbal: & Hiempsal colite: & obseruate talem hunc uirum. Imitamini uirtutem: & enitimini: ne ego meliores liberos sumpsisse. quam uidear genuisse. Ad ea Iugurtha: tametsi Regem ficta locutum intelligebat: & ipse longe aliter animo agitabat: tamen pro tempore benigne respondit. Micipsa paucis post diebus moritur. Postquam illi more regio Iusta magnifice fecerant: Reguli in unum conuenere: ut inter se de cunctis negociis disceptarent. Sed Hiēpsal: q minimus ex illis erat: natura ferox: etiā āte ignobilitatem Iugurthe: quia materno genere impar erat: despiciēs: dextra Adherbalē assedit: ne medius ex trib. quod apud Numidas honori duciŕ: Iugurtha foret. Deide tñ: ut ætati cōcederet fatigatus a fratre: uix in alterā partem traductus est.

qui.genere:id est cōsanguinitate:quia patrueles:sint fratres tibi beneficio meo.id est p adoptionē meam. neu.i.neue.malis:id est magis uelis.adiungere.s.tibi ad societatē regni.alienos quā retinere cōiunctos sanguine:id est necessitudie sanguinis:qa non exercitus: neq; thesauri sūt præsidia.i.ptectiões & custodie regni.uerum:id est:sed amici: quos neq; qas: hoc ē nemo qat cogere armis. neq; parare: id est cōparare auro: sed supple q pariuntur: id est acquiruntur officio:hæc est debito & honesto facto. & fide: id est fidelitate. Aūt p: sed quis est amicior: hoc ē magis amicus(sunt q legant amicitior: sed minus audiendi) quā frater supple est fratri.quasi.d. nullus. Aut quē alienū inuenies fidū: id est fidelem si fueris hostis tuis: scilicet necessariis. q.d. nullum.Equidem:id est ego certe trado uobis regnum firmum:hoc est ualidum: si eritis boni: id est fideles & concordes:sin hoc est sed si eritis mali imbecillum:id est debile. Nam parue res crescūt.concordia:id est p concordiā. & maxime supple res dilabūtur:id est decidūt discordia.Ceterū: id est sed o iugurtha decet te ante hos:idest potius quā hos filios meos puidere: ne quid eueniat.aliter: scilicet quam uolumus: quia tu es prior:id est ante is:etate & sapiētia.Nā in omni certamine:id est contentione is qui est opulentior:id est ditior:etiam si:id est q̈q̈ accipit iniuriam uidetur tamen facere iniuriā:quia plus potest:id est quia potentior est. Aūt p:sed.o adherbal & hiēpsal.colite.i.ueneramini. & obseruate:id est cauete:ne offendatis. hunc talem: id est tam præstantem uirum uidelicet iugurtham: imitamini uirtutē: scilicet eius.& enitimini: idest elaborate efficere: ne ego uidear sumpsisse:id est adoptasse meliores liberos quā genuisse. hoc est ne uos deteriores sitis iugurtha. Iugurtha tametsi intelligebat regem:scilicet Micipsam locutū.ficta: id est excogitata per dolum cōtra mentem suam.& ipse:scilicet Iugurtha.agitabat: id est uersabat, & meditabatur in animo longe aliter: quia solus regnare pposuerat. tamē respondit ad ea quæ a Micipsa dicta erant benigne:pro tempore:id est sicuti moribūdo respondendum censebat. Micipsa moritur paucis diebus.post:id est postq̄ ea locutus fuerat. Postq̄ illi &c. Auspicaŕ narrationē de discordiis inter regulos sumptis post mortem Micipse dicens. Postq̄ reguli fecerant: scilicet micipse defuncto. iustas: id est debitas exequias.(Declinamus autē iusta substantiue & tātum pluraliter pro iustis officiis & exequiis defunctorum) more regio: id est ut regē decet. magnifice: id ē pompose & sumptuose. ipsi reguli: id ē minores reges seu coheredes regni. Adherbal Hiēpsal & Iugurta: cōuenerunt in unū. s. locū: ut disceptarent: id est discuterēt & disputarent ac tractarēt de cunctis negociis: scilicet ad regnū spectātibus. Sed Hiēpsal qui erant minimus: scilicet natu ex illis existens ferox natura: id est ex naturali inclinatione despiciens pro eo qui despexerat q̄si sit aspnatus etiam antea nō solum tunc. ignobilitatem: id est ingenerositatem(si dicatur) iugurthe: qui nobilior quidē: sed minus generosus erat: quia erat impar: id est inferior. genere materno: quia est concubina genitus. assedit: idest sedit iuxta adherbalem fratrem maiorem natu. dextera: id est a dextera parte: ne iugurtha foret medius ex tribus quod: scilicet mediū sic esse. ducitur: id est reputatur apud numidas honori: id est ad honorem: quia medius locus a natura assignatur principi: ut soli inter planetas. & cōcordi in corpore humano. deinde tamē fatigatus hoc est crebra admonitione sollicitatus a fratre: scilicet adherbale ut concederet etati: quia minor supra maiorem sederat. uix: id est cum difficultate summa est traductus. in alteram partem: id est in sinistram.

Iusta

Assideo cū accusatiuo. Locus medius.

Ibi cum multa de administrando imperio disse- rerent. Iugurtha inter alias res ait: oportere quin- quennii consulta: & decreta omnia rescindi. Nã per ea tempora confectum annis Micipsam: pa- rum animo ualuisse. Tum idẽ Hiempsal placere sibi respondit: Nam ipsum illum tribus his proxi mis annis adoptione in regnũ peruenisse. Quod uerbum in pectus Iugurthæ altius: quam quisq; ratus erat: descendit. Itaq; ex eo tempor: ira & me tu anxius: moliri: parare: atq; ea modo in animo habere: quibus per dolum Hiempsal caperetur. Quæ ubi tardius procedunt: neq; lenitur animus ferox: statuit quo uis modo inceptum perficere. primo conuentu: quem ab regulis factum supra memoraui ꝓpter dissensionẽ placuerat diuidi the sauros: finesq; imperii singulis constitui Itaq; tẽ- pus ad utranq; rẽ decernit: sed maturius ad pecu niã distribuẽdã. Reguli iterea in loca propinqua thesauris: alius alio cõcessere: sed Hiempsal oppi- do Thirmida (forte eius utebatur domo) qui ꝓ- ximus lictor Iugurthæ: carus: acceptusq; ei sẽper fuerat: quẽ ille casu ministrũ oblatũ ꝓmissis one- rat: impellitq; uti tãquã suã domũ uisens: eat por tarũ claues adulterinas paret. Nã ueræ ad Hiem- psalẽ referebãtur Cæterũ ubi res postularet. seip- sum cũ magna uenturũ manu. Numida manda- ta breui cõficit: atq; uti doctus erat: noctu Iugur thæ milites introducit: qui postq̃ in ædes irrupe- re: diuersi Regẽ quærere: dormientes alios: alios

Ibi: id est tunc aut in eo loco: cum differerent multa de regno administrãdo: iugurtha ait inter alias res. oportere omnia consulta & decreta. quinquẽnii: id est facta a Micipsa proxime elapso quinquẽnio. re- scindi. i. irrita haberi. Nam sup. ait. Micipsam confe ctum. i. consumptum. annis hoc est senio. ualuisse animo. i. ratione: pa- rum per ea tẽpora. s. quinquẽnii. Tum: id est tunc idem Hiem- psal respondit place- re sibi. s. ut omnia re- scindãtur. Nam sup. ait illum ipsum. s. qui hoc dixerat iugurthã peruenisse i regnum: id ẽ i partẽ regni ado ptione: id est per ado- ptionem Micipse his tribus ãnis proximis: scilicet quinquennii: quod uerbum descen

Altũ. dit altius: id est ꝓfun dius (ubi manifeste al tum pro ꝓfundo dr: aliter nõ descẽdisset. Sicut cõtra celũ dr ꝓ fundũ) i pectus iugur the q̃ qsq; ratus erat. Itaq;. i. & ita: quia eger rime tulit uerbũ hiẽ- psalis iugurta: anxius ira & metu ne ab here ditate pẽitus exclude ret sup. cepit aut mo re historico. moliri: id est moliebatur: id est machinabatur cũ summa mole: id ẽ dif ficultate. & parare: id est parabat. & habere . i. habebat in animo. modo. i. solummodo. uel duntaxat ea qbus hiempsal. caperetur: id est capi posset per dolum. Quæ: scilicet machinata & parata. ubi id est postq̃. procedũt id est ad effectum perue niunt. tardius scilicet q̃ sperabat. neq; id est & non. & animus scilicet iugurthe. ferox non lenitur. i. non mulcetur neq; mitigatur (ut tamen solet per tempo ris moram. unde uenus in Iunonem Eneidos quito Quam nec lõga dies pietas nec mitigat ulla) statuit: id est constituit perficere inceptum: id est necem hi empsalis: quouis modo siue per dolum & clam: siue per uim & manifeste. Placuit primo conuentu: id ẽ ad consultationem habendam conuentione: quem ego memoraui: id est recitaui factum ab regulis . i. coheredibus regni thesauros diuidi propter dissen tionem ortam inter coheredes. & fines imperii costi- tui. singulis id est suam cuiq; partẽ assignari. Et ita tempus decernitur id est addicitur communi decre to. ad utranq; rem scilicet ad thesauros diuidẽdos & ad regnum dispartiendum: sed supple decerni- tur maturius. i. prius ad pecuniam distribuendam. Reguli. i. coheredes seu pares regni. cõcesse interea: id est abierunt i loca propinqua thesauris alius sup ple concessit. alio: id ẽ ad alium locum. Sed hiẽpsal utebat. forte: idest a casu in oppido thirmida. s. noie: do- mo eius qui existens. proximus lictor: id ẽ satelles & custos cor- poris iugurthe fuerat semper charus & ac- ceptus ei: scilicet iu- gurte. (Soldus legit ĩ oppidum thirmidũ hoc ordie. Sed Hiem psal concessit supple in oppidum thirmi- dum. Quidam lictor proxius iugurthe: q charus & acceptus fu erat ei: scilicet iugur- the utebatur sorte do mo eius quam Hiem psal illic habuerat: s; prior lectio concinni- or est). quem: scilicet lictorem: ille: scilicet iugurtha oblatum ca sum: id est a fortunas ministrũ: scilicet ad tale negocium peragẽ dũ: onerat: id est op- primit ꝓmissis: & im pellit: uti: id est ut. eat scilicet in hospicium Hiempsalis tanquam uisens suam domum (ergo non domũ hiẽ psalis). paret: idest cõ paret. claues portarũ adulterinas: id est ad similitudinem ueraꝶ factas. Nam ue re cla- ues referebãtur: scilicet singulis noctibus post quam porte erãt clause ad Hiempsalẽ. Ceterum: idest: sed insuper sup. dicit seipsum uenturꝶ cum magna ma- nu. ubi: id est quando. res: id est utilitas postularet Numida hospes ille cõfecit breui: scilicet tempore: mandata iugurthe: atq; introducit noctu milites iu- gurthe: uti: id ẽ sicut erat deductus a iugurtha: quæ scilicet milites postquã irrupere in edes: scilicet q̃s tenebat: Hiempsal: quærebant regem: scilicet Hiem psalem: diuersi: id est per diuersa loca. & iterficeret id est interficiebant. alios: id est quosdam ex fami- lia Hiempsalis dormientes: alios occursantes: id est post excitationem obuiam uenientes. Scrutari: id est scrutabantur loca abdita: id est abscondita.

Regula d' situ generis & speciei.
Breuitas apta.

occursantes iterficere. Scrutari loca abdita: clau
sa effringere strepitu & tumultu omnia miscere:
cum interim Hiempsal reperitur: occultans se in
tugurio mulieris ancillæ: quo initio pauidus: &
ignarus loci profugerat Numide caput eius: uti
iussi erant: ad Iugurtham referunt. Ceterũ fama
tanti facinoris: per omnem Africam breui diuul
gatur. Adherbalẽ: omnesq; qui sub Micipsæ im
perio fuerant: metus inuadit. In duas partes disce
dunt Numide: plures Adherbalem sequuntur:
sed illum alterum bello meliores Igitur Iugurtha
quãmaximas potest copias armat: urbes partim
ui: alias uoluntate: imperio suo adiungit: omni
Numidiæ iperare parat. At Adherbalẽ: tametsi
Romã legatos miserat: qui Senatum docerẽt de
cæde fratris: & suis fortunis: tamen fretus multi
tudine militum parabat armis contendere. Sed
ubi res ad certamen uenit: uictus ex prælio: pro
fugit in prouinciam: ac deinde Romam conten
dit. Tum Iugurtha paratis consiliis: postquam
omni Numidia potiebatur i otio: facinus suum:
cum animo reputans: timere populum Ro. neq;
aduersus iram eius usquam: nisi in auaritia nobi
litatis: & pecũia sua spem habere. Itaq; paucis die
bus cum argento & auro multo: legatos Romã
mittit: quis præcipit: uti primum ueteres amicos
magnis muneribus expleant: deinde nouos acq
rant: posttemo quencunq; possint largiendo: pa
rare ne cunctentur. Sed ubi Romam legati uene
re: ex pcepto regis hospitibus: aliisq;: quorũ ea tẽ
pestate i Sẽatu autoritas pollebat: magna mũera
miser tãta cõmutatio icessit: ut ex maxia iuidia: in

& effringere: id est effringebant. clausa: scilicet lo
ca. & miscere: id est miscebant. strepitu & tumultu
omnia tam clausa quã nõ clausa: quia cum ui grassa
rent ubiq; erat strepitus pedum: & tumultus ex clã
gor armorum & clãore. Quũ iteri. Breuiter ut cetera
fere: pscribit inuẽtionẽ & occisionẽ Hiẽpsalis dicẽs.
Quũ. i. qdo qdẽ. Hiẽ
psal (multi scribunt
hiempsal: sed perito
rũ iudicio pperam)
reperitur a militibus
iugurthinis aut a nu
mida illo interi: dũ:
scilicet sic quærebat
occultãs se i tugurio:
id est casula & paruo
tegmine mulieris. an
cille: id est seruilis cõ
ditionis. (Vbi notãda
est regula Ciceronia
na cuius species præ
missa est eius non ad
dendum genus. unde
quia ois ancilla muli
er: sed non ecõtrario:
& quia omnis gemel
lus frater: sed nec ecõ
trario: ita teste dixe
ris mulieris ancille &
fratres gemini: sed nõ
ancille mulieris: nec
gemini fratres) quo. i.
in quod tuguriũ: ipse
perfugerat initio: exi
stens pauidus & igna
rus loci. Numide a iu
gurtha missi referũt.
caput eius: scilicet hiẽ
psalis: ad iugurtham
sicut erant iussi: scili
cet a iugurtha: ubi p
id quod dicit factũ i
telligitur etiam quod
non dicitur uidelicet
hiempsalẽ obtrunca
tũ esse. aliter enim nõ
retulissẽt caput eius.
Ceterum fama tãti fa
cinoris: quale est oc
cidisse filium regis &
patruelem suũ diuul
gatur breui per omnem aphricam: metus inuadit
adherbalẽ fratrem hiempsalis & omnes qui fuerãt:
scilicet dum uiueret sub imperio. Micipse patris ad
herbalis. Numide discedunt post illud factũ in du
as partes. Plures sequũt adherbalem qui erat uerus
rex. sed meliores: id est peritiores & utiliores. bel
lo: id est ad bellum gerendum: sequuntur supple il
lum alterũ: scilicet iugurtham. Igitur quia dissensi
onem uidit. iugurtha parat copias quã potest maxi
mas. & parat adstĩgere suo imperio urbes. partim: id
est quasdã ui; & alias uolũtate: id est spõte. & ipera

re oi numidie. Adherbal tametsi miserat legatos ro
mam: qui docerent: id est certiorẽ facerẽt senatũ de
cede: id est nece fratris: scilicet hiempsalis: & de for
tunis: id est aduersitatibus & potẽtiis suis: tamen fre
tus: id est confisus & adiutus: multitudine militum
parat cõtẽdere cũ iugurtha armis: id est ui. Sed ubi
res uẽit ad certamẽ. i.
ubi pugnatũ est: ipse
uictus pfugit ex plio
in prouinciam: id est
regionem: prius de
uictam: & postea re
gno adiectam ac con
tendit: id est profici
scitur dehinc romã.
Tum: id est tunc iu
gurtha peractis con
siliis postquã potieba
tur: scilicet ui omni
numidia: reputans in
animo: id est secum
estimans facinus suũ
in ocio: id est cum iã
ocium haberet: time
re sub. cepit: aut time
re pro timebat popu
lum romanum: neq;
habere: id est non ha
bebat usqua spes ad
uersus iram eius: scili
cet populi romani ni
si in auaritia nobilita
tis: scilicet romane &
in pecunia sua. Itaq;
mittit post: id est po
stea paucis diebus le
gatos romam cũ mul
to auro & argẽto: qui
bus precepit uti: id est
ut repleant primum
pecunia ueteres ami
cos: deinde exquirãt:
id est indigent nouos:
postremo ne cuncten
tur: id est ne differant
parare: id est aquire
re largiẽdo: id est per
largitiones quæcunq;
possint. Sed ubi: id est
postquam legati: scili
cet iugurthe uener ro
mam: & misere. i. miserũt ex pcepto regis: scilicet iu
gurthe magna munera hospitibus: scilicet regis. i.
iis quibuscunq; ius hospitalitatis habebat se mutuo
recipiendi hospitio: & aliis quorum auctoritas pol
lebat: id est plurimum ualebat ea tempestate in se
natu: tanta commutatio: scilicet sententiarum & ani
morum incessit: scilicet senatoribus: ut iugurtha
ueniret in gratiam & fauorem nobilitatis: id est no
bilium romanorũ ex maxima inuidia & maliuolen
tia: id est ubi eum prosecuti fuerant summa inui
dia & maliuolentia.

gratiam & fauorem nobilitatis Iugurtha uēiret. Quorum pars spe: alii præmio inducti singulos ex Senatu ambiendo nirebantur: ne grauius in eum consuleretur. Igitur ubi legati satis confidunt: die coſtituto Senatus utriſq; datur. Tam Adherbalem hoc modo locutum accepimus.

ADHERBALIS VERBA.

PAtres .C. Micipſa pater meus moriens mihi præcepit: uti regni Numidiæ tantummodo procuratiōem exiſtimarē meam: ceterum ius & imperiū eius penes uos eſſe: ſimul eniterer domi: militieq;: quāmaximo uſui eſſe populo R. uos mihi cognatorum: uos affinium loco ducerem. Si ea feciſſem in ueſtra amicitia: exercitum: diuitias: munimenta regni me habiturum. Quæ præcepta patris mei cum agitarē: Iugurtha homo omnium: quos terra ſuſtinet ſceleratiſſimus: contempto imperio ueſtro: Maſiniſſæ me nepotem: etiam a ſtirpe ſocium: atq; amicum populi Romani: regno: fortuniſq; omnibus expulit. Atq; ego .P.C. quoniam eo miſeriarum uenturus eram: uellem potius ob mea: quam ob maiorum meorum beneficia poſſe mea uobis petere auxilium: ac maxime: deberi mihi beneficia a populo Romano quibus utinam non egerem: ſecundum ea ſi deſyderanda erant: uti debitis uterer. Sed quoniam parum tuta perſe ipſa Probitas eſt. neque mihi in manu fuit Iugurtha qualis foret: ad uos cōfugi. P.C. quibus: quod mihi miſerrimum eſt: cogor prius oneri: quam uſui eſſe.

Quorū pars: id eſt aliqui iducti ſpe. ſ. futurorū munerū: & alii pmio. ſ. iā accepto: nitebātur: ambiēdo. i. more ambiētiū orādo: ſingulos ex ſenatu: ne cōſuleretur: id eſt ne p cōſultationē definiretur & ſentētia ferretur: grauius: id eſt durius quam uolebat: in eū: ſcilicet iugurtham. Igitur ubi: id eſt poſtquā legati ſatis confidunt: ſcilicet parti ſue & ſententie per ſenatū dande: ſenatus daſ utriſq;. ſ. adherbali accuſatori & legatis iugurthe deſenſoribus: & hoc die cōſtituto. ſ. ad agendū de cōtrouerſia ipſorū nos accepimus adherbalē locutū: tū. i. tūc in ſenatu hoc modo.

Patres conſcriti. Hec oſo i genere deliberatiuo uerſatur: ſuadet enim ſenatui ut: ſibi ſuppetias ferre iubeant: oſtēdens id utile & honeſtū ac facile factu romāis fore utile ut ſocius romāi iperii permaneret: honeſtum: quia id pater & auus meriti erant: facile qa ducturus eſt. Nos uti per ocium tuti ſimus i māu ueſtra eſt patres conſcripti: q ſic dicti ſunt: quia a romulo primo erant centum ſeniores ad indiſcendū conſcripti. deinde alli cētum additi: qui omnes a ſimilitudie cure: aut q ſenatores eſſent patres cōſcripti appellabāſ. Ordo aūt ē. O patres cōſcripti: ideſt uos ſenatores romani. Micipſa pater meus præcepit mihi moriens: & ita in ſuprema uoluntate: cui quia ſerie enunciari creditur plurimum auctoritati iura tribuūt: uti. i. ut ego exiſtimarē: id eſt cēſerē putarē: tantūmodo procurationē: id eſt gubernationem & non dominiū aut ueram poſſeſſionem regni numidie eſſe. Cete. i. ſed ius & imperium eius. ſ. regni eſſe penes uos & populū romanū: id eſt in poteſtate ueſtra & po. ro. & ita callide aſſerit romāos debere regnū numidie tutari ut ſuum ſimul ſupple p cepit: ut ego eniterer eſſe uobis domi & militie: id ē tam pace q in bello: q maximo uſui. i. ingētiſſime utilitati: & ſupple ut ducerē. i. reputarē: uos ſupple eſſe mihi loco cognatorū. i. cōſanguineorū: & neceſſariorū: & loco affiniū. i. acquiſitoꝶ per legē. Et ſupple dicebat (nā id non præcepit) ſi ego feciſſem ea quæ p cœperat me habiturum ſupple eſſe: in ueſtra amicitia: id eſt per ueſtram amicitiam exercitum: diuitias: & munimenta: id eſt præſidia & protectiones regni. Quæ præcepta patris: ſcilicet Micipſe: cum ego agitarem: id eſt agitari inciperem: iugurtha homo ſceleratiſſimus omnium quos terra ſuſtinet: & ita captat beniuolentiam: & commiſerationem ex odio: & ſcelere aduerſarii ſui expulit me nepotem maſſiniſſe popu. Ro. amiciſſimi & dum uiueret utiliſſimi: ſocium atq; amicum populi romani etiam a ſtirpe: quia a patre & auo: expulit inquit regno & omnibus ſortunis: id eſt poſſeſſionibus: & hoc ueſtro imperio contento. Atq; ego o patres conſcripti (quoniam eram uēturus eo miſeriarum: id eſt ad eas miſerias ut debeam a uobis auxilium iplorare) uellem potius me poſſe præterea uobis auxilium ab mea beneficia: ſcilicet a me i uos collata: quam ob beneficia maiorum meorū: ſcilicet patris & aui: ne putentur maiores tantum dicēdi ubi cognatiōum nomina deſinunt. ac uellem maxima beneficia deberi mihi ſcilicet ob merita mea a populo romano: quibus: ſcilicet beneficiis mihi debitis: utinam ego non egerem: & ita non cogerer ea re poſcere: ſed ſi ea: ſcilicet beneficia mihi debita a uobis: erant deſideranda: id eſt aliquando exigenda ego uterer ſupple ipſis: uti. i. ueluti debitis: ſed quoniam probitas: id eſt proba & honeſta uita: eſt parum tuta: per ſeipſam; neq; fuit mihi in manu; id eſt in potentia: qualis foret iugurtha: quaſi dicat: licet ſedulo cauerim ne merito mihi ab illo iniuria fieret: tamen non potui cauere quin immerenti intutius eſſet. Et ideo o patres conſcripti: ego cōſugi ad uos. i. ad auxilium ueſtrū: quibus (qd mihi eſt miſerrimū. i. ſumma miſeria & ſūmus cruciatus) ego cogor eſſe prius oneri q uſui. i. utilitati.

Pres cōſcripti

Maiores.

Cæteri reges: aut bello uicti: i amicitiā a uobis recepti sūt: aut i suis dubiis reb⁹ societatē uestrā adpetiuerūt familia nostra cū populo romão bello Carthaginēsi istituit amicitiā: quo tēpore: magis fides eius: quā fortūa petēda erat. Q uoꝝ ꝓgēiē uos. P.C. nolite pati me nepotem Masinisse: frustra a uobis auxiliū peterẽ: si ad ipetrādū nihil causſæ haberē: ꝑter miserādā fortunā: ꝙ paulo ante Rex: generẽ: fama: atq; copiis potēs: nūc deformatus erumnis: iops: alieas opes expecto. tamē erat maiestatis populi Ro. ꝓhiberẽ iniuriā: neq; pati cuiusq̄ regnū p Scelus crescerẽ. Verū ego his finibus eiectus sū: quos maiorib. meis populus Ro. dedit. Vnde pater: & auus me⁹ una uobiscū expulerẽ Syphacē: & Carthaginēses. Vr̄a bn̄ficia mihi erepta sūt. P.C. uos in mea iniuria despecti estis. Heu me miseꝝ. Hucciñe Micipsa pater bn̄ficia tua euaserẽ? ut quē tu parē cō liberis tuis: regniq; participē fecisti: is potissimū stirpis tuæ extinctor sit? Nūq̄ ne ergo familia nr̄a qeta erit? sp ne i sanguine: ferro: fuga uersabit'? Dū Carthaginēses icolumes fuerẽ: iurẽ oīa sæua patiebamur. hostes a laterẽ: uos amici ꝓcul. Spes ois in armis erat. Postq̄ illa pestis ex Africa eiectā ē: læti pacē agitabam⁹: qppe qs hostis nullus erat: nisi forte quē uos iussisse tis. Ecce autē ex iꝓuiso Iugurtha itolerāda audacia: scelerẽ: atq; supbia sese efferēs: fratre meo: atq;

Cæteri reges recepti sunt in amicitiā supple populi romani: aut uicti bello .i. postq̄ uicti fuerant: quod Cicero in officiis ꝓ laude romanorū ducit: aut appetiuerunt uestrā societatē: in suis rebus dubiis: id est cū de rebus suis disperarēt. Nostra familia: quia auus Massinissa: instituit. i. incepit cū populo romano amicitiā: bello carthagineñ. quo tēpore magis fides eius. s. populi romani ut in posterū ꝓsit: erat petenda q̄ fortuna: qa tunc maxie attrita erat res romana: nō procedit aūt ut dicaẽ eius. s. familie nostre l; cū ducētis tm̄ eqtibus ad romanos trāsierat ut Liuius inquit. quia lōge plus momēti ē ad pauperē po. trāsisse ꝙ cū ipse paup esset: aliter etiā nō diceret cōtrariū. Ceteris regibus. Præterea si de familia sua loqreẽ: diceret eoꝝ: qa addit quorū: sicut i psalmo. Domus aaron sperauit i dño adiutor eorū &c. In quo genere dicendi est locutio cōgrua in re nō in uoce: quia domus & familia ponit ꝓ iis quæ sunt de ea quorū igiẽ familia riū nostrorum: nolite uos patres conscripti me ꝓgeniē & supple nepotē massinisse: peterẽ supple a uobis frustra auxiliū. Sed si &c. argumētatus est a iusto & hōesto: nūc mouet ad cōmiserationē ad quā eliciēdā Cicero multos adducit locos: quoꝝ primus est cū oñdimus in qbus bōis fuerimus: & in qbus malis nūc simus: quo loco nūc utitur. Est em̄ grauissimus. nā maximū genus isortunii ē fuisse felicē. dicit ergo. Sed si ego nihil cause haberē ad ipetrādū. s. qđ petit: ꝑter fortunā miserādā. i. miseratione dignāi ꝙ ego pauloāte rex existens potēs generẽ fama atq; copiis: nūc deformatus. i. deturpatus. erunnis. i. calamitatibus existēs inops expeto opes aliēas: tm̄. i. nihilominus erat maiestatis ppl'i romāi. i. ptinebat ad maiestatē ppl'i romāi ꝓhibeẽ iiuriā: neq; pati regnū cuiusq̄. i. cuiuscūq; crescere p scelus. i. p sceleratū ausū. Tāgit aūt Iugurthā cuius regnū (nisi romani ꝓspexerit) incremētū sumpturū sit p duplex scelus: ut pote p necē hiepsalis & expulsionē adherbalis hæc cōquærētis. Veꝝ ego his finibus eiectus sū &c. Artificiose qdē cōaẽ pplm romanū icitaẽ cōtra

iugurthā: cū ꝑsuadeat po. ro. ab eo cōtēptū & q̄si expulsū eē suo regno: sed id frustra: qm̄ plurimi largitiōibus corrupti erāt: ut ueꝝ fateamur illud ouidianū. Dat cēsus honores cēsus amicitias: paop ubiq; iacet. Ordo est uerū. i. sed: ego sū eiectus: idest cōtēptibiliter expulsus: his finibus (: scilicet regni & patriæ suæ quos po. romanus dedit maioribus meis. s. auo massinisse. uñ pr̄. s. micipsa & auus. s. massinissa: expullere una uobiscū. i. cū uobis: syphacē. s. regē potētē in aphrica: & carthaginēses romani nōis ꝑpetuos hostes: uñ dictū est ꝙ uictis carthaginēsibus & capto syphace ppl's romanus desit. Massinisse q̄scunq; urbis & loca in aphrica ceperat. Vestra bn̄ficia. i. qa a uobis orta: etiā a uobis ꝓtegēda sunt: sūt erepta mihi. o patres cōscripti uos estis despecti & cōtēpti & uilipēsi mea iniuria: id est p meā iniuriā aut i mea. i. mihi illata iniuria. Heu me miseꝝ & est ploratio pathos mouēs: simul cū apostrophe; i. cōuersione sermonis ad absentē: imo ad defunctū. o micipsa pater: huccine. i. an ne in hūc exitū: euaserẽ bn̄ficia tua i iugurthā collata: ut is. s. iugurtha: quē tu fecisti parē. i. eqlē: cū liberis. i. filiis legitimis tuis: & participē. i. coheredē regni sit potissimū. i. maxie oium extinctor stirpis. i. ꝓgeniei & sobolis tue. Ergo: etiā indignatius uox uostra familia nūq̄ erit qeta. i. in quiete. uersabimur ne semp in sanguine. & ferro & fuga. Nos patiebamur iurẽ. i. merito oia seua. i. crudelia facinora belli: dū. i. donec carthaginēses fuerūt icolumes: scilicet in regno suo; qa tunc hostes erāt a latere. & uos o romāi; amici: id est qui nobis eratis amici. supple eratis ꝓcul ois spes supple nr̄a ierat i armis. Postq̄ illa pestis. s. carthago est eiecta ex aphrica: qđ in gratiā romanorū dicit. nos leti. agitabamus pacē: qppe. i. ut pote: qbus nullus hostis erat. nisi forte ille: quē uos iussisseris supple a nobis p inimico habēdū. Ecce aūt ex iprouiso (Et ita mouet pathos ab eo qđ est ꝑter speꝫ. Et bn̄ utiẽ i tali re. Ecce) iugurtha. efferēs. i. extollēs sese audacia intollerāda: & scelere atq; supbia: fratre meo: scilicet hiempsale: atq; eodē

Congruitas i re

Pathos mouet.

Apostrophe.

Pathos

propinquo suo.s.iugurthæ:qa patruelli iterfecto: fecit primũ.i.prio regnũ eius.s.hiẽpsalis: p̄dã sui scæleris.i.p scelus suũ obtẽtã.Post.i. deinde ubi nequit me capei eisdẽ dolis:qbus fratrẽ itercepit:efficit me expectãtẽ.i.formidãtẽ sicut sperare pro timere capit ut Enei.iiii.Húc ego si potui tãtũ sperare dolorẽ:nihil minus(qa neqq ex

quid contrá nos dici possit: deinde subiicimus id: quod oportet dici aut non oportet : aut quod nobis adiumento futurum sit: aut aduersariis ob futurum dicit ergo quid agam aut quo potissimum accedam ego infelix omnia præsidia: idest auxilia defensoria generis nostri sunt extincta . Pater: scilicet micipsa:

Expectio Spero

eodẽ propinquo suo iterfecto: primũ regnũ eius: sceleris sui p̄dã fecit: Post: ubi me iisdẽ dolis neq̃ capere nihil minus: quã uim aut bellũ expectantẽ in iperio uestro: sicuti uidetis: extorrem patria: domo: inopẽ & coopertũ miseriis effecit: ut ubiuis tutius: q̃ in meo regno essem. Ego sic existimabã .P.C. uti prædicãtẽ audierã patrẽ meũ: qui uestrã amicitiã diligẽter colerẽt: eos multũ laborẽ suscipere: cæterũ ex oĩbus maxime tutos esse. Quod in familia nostra fuit: p̄stitit ut in oĩbus bellis adesset uobis: nos uti p ociũ tuti simus in manu uestra ẽ .P.C. Pater nos duos fratres reliquit: tertiũ iugurthã beneficiis suis: ratus est nobis cõiunctũ fore. Alter eorũ necatus est: alter ipse ego manus ipias uix effugi. Quid agã: aut quo potissimũ ifelix accedã: generis p̄sidia oĩa extincta sunt pater: uti necesse erat: naturæ cõcessit: fratri: quẽ minĩe decuit ppinquus p scelus uitã eripuit. Affines: amicos: ppinquos cæteros meos aliũ alia clade opp̄ssit. capti a iugurtha pars i crucẽ acti: pars bestiis obiecti sunt. Pauci: qbus relicta est aĩa: clausi in tenebris cũ mœrore & luctu: morte grauiorẽ uitã exigunt. Si oĩa q̃ aut amisi: aut ex necessariis aduersa facta sunt icolumia manerẽt: tñ si quid ex iprouiso mali accidisset: uos implorarem: P.C. quibus: pro magnitudine iperii: ius & iniurias oẽs curæ eẽ decet.

postabat) q̃ uĩ aut bellũ in iperio uso.i.q̃ & qd' iferret mihi in uestro ipio.i.regno qd a uobis tenebã(qdã legũt ex:& iugũt sequẽti sic.effecit me &c. extorrẽ ex ipio uso : sed dicamus ut accepimꝰ effecit me sicut uidetis)extorrẽ.i.exulẽ: patria.s.cõmũi:& domo .s.priuata: existẽtẽ inopem.i.sine facultate & auxilio:&.s.isup: coop'tũ i.obrutũ miseriis ut ego essem ubiuis.i. ubicũq locoꝝ: tutius quã in regno meo: ubi maxie tutus eẽ debebat. Et ita asserit qd' marianus melibeus i bucco. Nos patriã fugimus &c. Ego o patres conscripti: existimabã .i.cogitabam sic: uti.i. quẽadmodũ ego audiuerã patrẽ meũ p̄dicãtem.i.serio asserẽtẽ: eos q colerẽt .s. fouerẽt & conseruarẽt diligẽter amicitiã uestrã: suscipe multũ laboris qa romani tunc multos hẽbãt inimicos cæterũ.i.sed esse maxie:

extorrem

concessit naturæ: idest naturali dissolutioni: ut: idest quemadmodum. erat necesse: necessitate fatali aut naturali. propiquus: scilicet sanguine iugurtha quem minime decuit. sup. id facere. eripuit fratri: scilicet hiempsali uitam per scelus: quia parricidium ob auariciã & inuidiã commisit: & ipse iugurtha oppressit affines & cæteros amicos meos & propinquos: alium alia clade: idest diuersos diuersa nece: pars idest ipsi partim sunt capti a iugurtha: pars idest partim sunt acti idest sublati in crucẽ: pars: idest partim sũt obiecti bestiis : ut ab eis deuorentur: pauci quibus anima : idest uita est relicta: clausi i tenebris: scilicet carceris aut latebre: exigũt idest educunt uiolenter cum merore & luctu: uitam grauiorem idest molestiorẽ morte. Sed o patres cõscripti si: id ẽ tametsi omnia : scilicet præsidia.

tutos ex oĩbus.s.populis.i.inter omnes populos. Familia sup. nostra.i.pater & auus: p̄stitit.i.quod fuit in familia nostra.i.in ptãte eiꝰ uidelicet uti.i.ut adesset .i.auxilio esset uobis in omnibus bellis.s.numantino & carthaginẽ.& est in uestra manu: idest in potestate uestra.uti.i.ut nos simus tuti.s.ab insidiis iugurthe: per ociũ.idest dũ habemus ociũ ab hostibus. Patres conscripti ut sciatis ingratitudinem iugurthæ : & ita tacite ab ingratitudine aduersarii beniuolentiam captat: pater: scilicet micipsa: reliquit nos duos fratres .s.hiempsalem & me adherbalem:& ratus est iugurtham fore: idest futurum eẽ tertium: scilicet fratrẽ: cõiunctum nobis beneficiis suis: scilicet patris: idest per adoptionem: alter.s.fratrum quos pater reliquit est necatus.s.ferro militum iugurthe:& ego ipse uix effugi impias mãus alterius.s.iugurthe: cæterum qa alter de duobus dicitur legamus non alterius: sed alter eius ut sit ego ipse alter: scilicet duorum fratrum uix effugi ipias manus eius: scilicet iugurthæ. Quid agam color est qui uocatur subiectio qua quærimus

Subiectio

quæ ego aut amisi: per uiolẽtiam iugurthæ: aut quæ facta sunt mihi aduersa : idest hostilia : & inimica: manerent mihi incolumia: idest salua & fauorabilia: tamen si id: idest aliquid: mali id aduersi: accidisset mihi ex improuiso: idest præter opinionem: ego implorarem : idest quodam ploratu & quadam quærimonia in auxilium meum uocarem uos : quibus esse curæ decet ius & omnis iniurias quæ a quocunq̃ fiunt pro magnitudine imperii : id est propterea q̃ maximum habetis imperium decet uos curare ius: cuiuslibet ut unicuique tribuatur quod suum est: & omnis iniurias: ut eas a uiolentis illatas repellatis: qa duplex est officium iusticiæ: alterum nulli iniuriam inferre : alterum si possis propulsare:& quia id olim romani faciebant: ideo dicit.ii. officiorum Cicero q̃ illud(.s. iperiũ Roma.) patrociniũ orbis terræ uerius q̃ ipiũ poterat noiari. Nũc uero ex ulpñia. Arguit docet se id necessitate cõpulsũ facere: qd ẽt si nulla sit necessitas facturꝰ fuisset. necessitatẽ aũt i eo oñdit q̃ alibi nullũ norit p̄sidiũ: uñ lamentãdo & qritãdo dicit.

Nūc uero exul patria:domo:solus:atq; oīum honestaℛ rerū egens:quo accedā:aut quos appellē? Natiōēs ne: an reges? qui oēs familiæ nostræ ob uestrā amicitiā īfesti sunt:an quoquā mihi adire licet:ubi nō maiorū meoℛ hostilia monimēta plurima sint? an quisquā nostri misereri pt:qui aliqñ nobis hostis fuit? Postremo Masinissa nos ita īstituit. P. C. nequē coleremus nisi populū Ro. ne societates:ne fœdera noua acciperemus:abūde magna p̄sidia nobis in uestra amicitia fore si huic īperio fortūa mutaret:una occidēdū nobis eē uirtute:ac Diis uolētibus:magni & opulēti estis:oīa secunda & obediētia sunt:quo facilius socioℛ iniurias curare licet. Tātū illud uereor:nequos priuata amicitia Iugurthæ parū cognita transuersos agat: quos ego audio summa ope niti:ambire: fatigare uos singulos:neqd de absente īcognita caussa statuatis fingere me uerba:& fugā simulare:cui licuerit in regno manere. Q d utinā illū:cuius īpio facinore in has miserias p̄iectus sum: eadē hæc simulantē uideā:& aliqñ:aut apud uos:aut apud deos īmortales reℛ hūanaℛ cura oriat:ut ille: qui nūc sceleribus suis ferox:atq; p̄clarus est: oībus malis excruciatus:īpietatis ī parentē nostrū: fratris mei necis:mearūq; miseriaℛ graues pœnas reddat. Iā iam frater aīo meo carissime:quanquā tibi immaturo:& unde minime decuit uita erepta est: tamē lætandū magis: quā dolendū puto casum tuum.

Nūc uero existēs exul p̄ria. s. cōi:& sup. domo:priuata.nisi su domo p̄ria.i.paterna & auita:existens solus .i.sine comitatu & p̄sidio(qđ qa regibus nō cōuenit: illis future mortis oē ē quotiēs p sonū soli uidentur abire.unde Enei.iiii.de didone. Sēperq; relinq. Sola sibi sp lōgā īcomitata uidet. Ire uiā & tyros deserta q̄rere terra) atq; egēs oīum reℛ hōestarū.i.ad honoré regiū aut regalē ptinentiū:quo.i.ad quos aut quē locū accedā aut quos appellē .s.patronos mihi ne p an:an appellē natiōes .i. uicinos populos:an reges.s. cōfines q. s. reges & nationes sūt oēs īfesti.i.uim īferētes & nocitui(nisi legat īfensi.i.irati qa lesi)nr̄e familie.i.domui:ob.i.pter uestrā amicitiam qa eā coluimus & colimus. An licet mihi adire quoq̄.i.quouis gentiū:ubi nō sunt pluria mōumēta.i. indicia & uestigia:hostilia.i. hostilitatis:maioℛ meorū.q.d.nō qa ubiq; extāt oppida.castella:pagi:aut uille ab eis uastata. An qs̄q̄ q aliquādo fuit hostis nobis: pōt misererenr̄i.q.d. nō eē uero simile. Postremo.i.deniq; o p̄res cōscripti.micipsa.s.p̄r meus:īstituit.i.moribus ībuit & erudiuit: nos ita: ne coleremus quem.i.aliquē regem aut populū nisi populū ro.ne acciperemus societatē sup.nouā.neq; noua federa.i.pacta pacis aut societatis:porca sede cæsa in sacrificiis deorū quos testes inuocabāt:pcussa hoc ē pcutiēdo porcā inita:& sup.dixit:p̄sidia.i.defensiones & custodiæ magna abūde.i.usq; ad abūdātiā:fore.i.futura eē nobis in amicitia ur̄a. Sed sup.dicit si fortuna mutaret: quoq;.i.ēt huic.s.de quo loquor ut socius.q.d.nr̄o īperio.i.si p aduersam fortunā cōtigerit romanū īperium occidere(sicut tpe Hānib.parū abfuit:& ita tacite monet romanos casuū mortaliū:ut facilius miseros misereant:iuxta qđ dicit dido uergiliana Eenei.i.Nō ignara mali miseris succurrere disco)eē occidēdum nobis.i.oportere nos occidere.una.i. pariter cū īpio romāo. Vos estis nūc uirtute.s.ur̄a:& diis uolētibus .i.fauore deorū:magni & opulēti.i.potentes:oīa sunt secūda.i. p̄spera:& obediētia.i.decētia uotis uestris: quo.i.quocirca:licet.i.licitū ē facilius sup.uos curare iniurias sociorum. Ego uereor tamē illud:ne priuata amicitia iugurthæ:idest priuatim contracta: parum cognita:quia si cognosceretur non foueretur neq; coleretur a quoquā:& ita nititur odium aduersarii inducere agat quos:idest aliquos uestrum transuersos idest extra tramitem equitatis & iustitiæ:quos:scilicet corruptos ego audio:idest intelligo niti: idest conari summa ope:idest tota potestate. ambire idest per ambitum p̄cari:& fatigare uos singulos:ne quid statuatis de absente: scilicet iugurtha: & causa incognita ut ipsi dicunt & ita per occupationé purgat ea quæ ab aduersariis obiici possent. Et sup. dicere: me fingere uerba: scilicet accusatoria: & simulare fugam: cui: scilicet mihi licuerit mārere ī regno. Quod utinam uideā illum scilicet iugurthā(cuius impio facinore ego proiectus sum in has miserias)simulantem hæc eadem:sicut sup. ego simulo:idest utinam tam uere proiectus esset e regno ut ego sum: & cura rerū humanarum: idest ut res humāe recte & iuste se habeant:oriatur aliquando: idest tandē aut apud uos: aut apud deos immortales(quod stoice optat nam epicurei. Nec curare deum credunt: mortalia quenquam) ut illæ ipse:scilicet iugurtha: qui nunc est: idest habetur ferox: atque præclarus: sceleribus suis:idest p scelera sua excruciatus omnibus malis: idest aduersitatibus: & pænis:reddat graues pænas impietatis: id ē propter impietatem in parentem nostrum:& necis:idest propter necem fratris mei: Hiempsalis & mearum miseriarum: idest propter miserias meas. Iamiam facit apostrophem ad fratrem occisum dicens. Iamiam:idest potissimum iam o frater:scilicet hiempsali charissime animo meo:quamquā uita est erepta: tibi immaturo:quia in flore etatis:immo ineūte tam adolescentia: & unde: idest ab illo abs quo decuit minime:scilicet eam tibi eripi:quia patrueli & fratre adoptatiuo beneficio patris in regni parem accito: tamen ego puto casum tuum magis letandum: idest letitia prosequendum: quam dolendum: quia letor dure passiue ponitur. sunt qui legant ob casum. Causam affert dicens.

Non enim regnum: ſed fugam: exilium: egeſtatē & omnes has: quæ me præmunt erūnas: cū anima ſimul amiſiſti. At ego infelix in tanta mala p̄cipitatus ex patrio regno: rerum humanarū ſpectaculū præbeo: incertus quid agam. Tuas ne iniurias pſequar: ipſe auxilii egens? an regno cōſulā? cuius uitæ: neciſq; poteſtas ex alienis opibus pendet? Vtinam emori: fortūis meis honeſtus exitus eſſet: ne uiuere cōtemptus uiderer: ſi defeſſus malis iniuriæ concesſiſſem: Nūc neq; uiuere libet neq; mori licet ſine dedecore. P. C. oro uos p liberos: atq; parētes uſos: p maieſtatē Po. Ro. ſubuēite mihi miſero: ite obuiam iniuriæ: nolite pati regnum. Numidiæ: quod ueſtrum eſt: per ſcelus & ſanguinem familiæ noſtræ tabeſcere.

Poſtq̄ Rex finē loquēdi fecit: legati Iugurthæ largitione magis. q̄ cauſſa freti: paucis reſpōdēt: Hiēpſalē ob ſæuitiā ſuā a Nūidis iterfectū: Adherbalē ultro bellū īferētē poſtq̄ ſuparatus ſit: q̄ri qd iniuriā facere neqſſet. Iugurthā ab Sēatu petere: ne ſe aliū putarēt: ac Numātiæ cognitus eēt: neu uerba inimici: ante facta ſua pōerēt. Deīde utriq; curia egrediunt. Sēatus ſtati cōſulit: fautores legatoꝝ: p̄terea Sēa. magna ps gr̄ia deprauata. Adherb. dicta cōtēner: Iugur. uirtutē laudib⁹ extoller: gr̄ia: uoce: dēiq; olb⁹ modis p alieō ſceler & flagitio: ſua q̄ſi p glr̄ia nitebāt.

Non. n. amiſiſti tantū regnum qđ bonū uidebaſ: ſed amiſiſti ſimul cū anima: ideſt uita fugam: exiliū: egeſtatē & oēs has erumnas: ideſt calamitates & miſerias: quæ præmūt me. Et eſt ſummi doloris indicium optare mortem: ut enei. i. O terq; quaterq; beati. Quis ante ora patrum troiæ ſub menibus altis. Cōtigit oppetere &c. At ego infelix præcipitatus ex patrio regno: quaſi dicat ex ſumma felicitate i tāta mala: præbeo ſpectaculū. i. ſpeculū: rerū humanarū. q. d. tragicū argumētum exiſtens icertus qd agā: ne pro an ego pſequar. i. ulciſcar tuas iniurias: exiſtēs ipſe egēs auxilii. an ego conſulā. i. cōſilio pſpiciā regno: ego (inquit) cui⁹ uite & necis hoc ē mortis uiolēte: poteſtas pendet ex opibus. i. potētis alienos: qa ſi romāi adiutores fuerit uiuet ſin deſtituerint cū nō cidus uideſ. Soldus legit p ſubiectionē interrogatiue ſic. Incertus ſum quid agā. Tuas ne iniurias pſeq̄r. Ipſe auxilii egens. An regno cōſulam. Cuius &c. ut ſit ordo. Ego ſū incertus qd agā. O frater pſequar ne tuas iniurias quaſi dicat nō: quia ipſe ſupple ſum egens auxilii. An conſulam hoc eſt proſpiciam & proſim regno quaſi dicat nō: quia iſ ſum cuius & cætera Vtinam emori hoc eſt extingui: eſſet honeſtus exitus fortūis meis: ſcilicet aduerſis. Alii habent poſſem: ut ſit utinam poſſem emori: & ſupple ſic: honeſtus exitus eſſet fortunis meis: ne ego uiderer uiuere exiſtens contemptus: ſed melius contentus ſcribeſ. ne ego uiderer contentus uiuere: ſi ego defeſſus hoc eſt defatigatus malis: ideſt aduerſitatibus. ceſſiſſem iniurie: ideſt utinam honeſte mori detur. ne putaret cōtentus uiuere ſi ceſſiſſem iniurie nō redeundo in regnum: quia defeſſus malis. Nunc neq; libet mihi uiuere: quia turpe ē: neq; licet mori ſine dedecore: quia turpe poſſet defeſſum malis regem cedere iniurie. P. C. ego obteſtor uos per liberos atq; parentes ueſtros: per maieſtatem populi romani ſubuenite mihi miſero. ite obuiā iniuriæ: nolite pati regnū numidie qđ eſt ueſtrū tabeſcere. i. corrūpi p ſcelus. ſ. Iugurthæ & ſanguinem familie noſtre.

Oſtq̄ rex loquendi finem fecit. Poſt orationem adherbalis affert ſententiam reſponſorum per legatos iugurthæ: qui magis in pecunia quā in facto aut iuſta cauſa domini ſui confiſi paucis reſpondebant: quærele iuſtiſſime ipſius regis: id p̄o ſummo fundamento habentes q iugurthæ mores ſcipioni imperatori Populo Romano iampridem ſatis noti eſſent. In qua monendi ſumus: non nimium eſſe confidendum adoleſcentium præſertim moribus qui: ſæpe deteriores hunt. Ordo igitur eſt. Poſtquam rex. ſcilicet Adherbal: fecit finem loquendi: ideſt conticuit: legati iugurthæ: id eſt miſſi ab iugurtha: freti magis largitione iugurthæ quā cauſa: ſcilicet iuſta ipſius: reſpondent paucis ſup. uerbis. Nota enim raro adduntur unde dicimus. breui. paucis recta ſi qua dextra. maiores & ſimilia: ſubaudiendo: tempore. uerbis. uia ratione. manu. natu uel tempore. Reſpondent hiempſalē: eſſe interfectum a numidis: callide tacent: q iuſſu iugurthæ ob ſeuitiam ſuā: quia natura ferox & ſuperb⁹ reuera erat. Et reſpondent aut reſpōdentes dicunt adherbalem i ferentē: ſcilicet iugurthæ: bellum ultro: id eſt priuſquā laceſſitus ſit: quæri: ideſt cōquæri: poſtq̄ ſit ſuparatus q nequiſſet facere iniuriam. & dicunt Iugurtham petere ab ſenatu: ne ſe putarent aliū: ac. i. q eſſet cognitus. ſ. Scipioni & exercitui romano: numantiæ. i. apud numantiam in hiſpania: unde laudatiſſimus redierat. neu: ideſt neue: ideſt dicūt eum petere: ne ſenatores: ponerēt uerba inimici. ſ. adherbalis: āte facta ſua. ſ. iugurthæ. Deinde poſtq̄ id orauerunt: utriq; tam adherbal q̄ legati: digrediuntur a curia: ſcilicet ſenatoria. Senatus conſulitur: id eſt rogatur ſententiam quid fieri debeat: ſtatim poſt abſceſſum contendentium. Fautores legatorum & præterea: ideſt preter eos magna pars ſenatus: ideſt ſenatorum deprauata: ideſt corrupta gratia ideſt beniuolētia in iugurtham aut fautores eius: aut gratitudine ob dona eius contemnere: ideſt cōtemnebant dicta adherbalis: & extollere: ideſt extollebant uirtutem iugurthæ laudibus: ideſt plauſibus manuum gratia: ideſt beniuolētia uultus: & uoce: ideſt ſermone. Deniq; nitebantur omnibus modis pro ſcelere & flagitio alieno: ſcilicet iugurthæ: ſupple defendendo & purgando: quaſi: ideſt perinde atq; niterentur: pro ſua: ideſt propria gloria ſupple augenda.

Breuitariscā ſubaudita

At cõtra pauci: quibus Bonũ & æquũ diuitiis carius erat: subuẽiẽdũ Adherbali: & Hiẽpsalis mortẽ seuere uindicãdã censebãt. Sed ex oibus. maxie Aemilius Scaurus: homo nobilis: impiger: factiosus: auidus potentiæ: honoris: diuitiarum: cæteꝗ uitia sua callide occultans. Is postquam uidit Regis largitionem famosam: impudentemq: ueritus (quod in tali re fieri solet) ne polluta licentia iuidiam accenderet: animum a consueta libidine cõtinuit. Vicit tamen in Senatu pars illa: quæ uero prætium aut gratiam anteferebat. decretũ fit: uti decem legati regnum: quod Micipsa obtinuerat: inter Iugurtham: & Adherbalem diuiderent. Cuius legationis priceps fuit. L. Opimius: homo clarus: & tum in Senatu potens: qui consul. C. Graccho & M. Fuluio Flacco iterfectis: acerrime uictoriam nobilitatis in plebem exercuerat. Eum iugurtha: tametsi Romæ in amicis habuerat: tamen accuratissime accepit: dando: & pollicendo: multa pfecit: uti famæ: fidei: postremo omnibus suis rebus commodum Regis anteferret. Reliquos legatos eadem uia aggressus: plerosq; capit. paucis carior fides: quam pecunia fuit. In diuisione regni: quæ pars Numidiæ Mauritaniam attigit: agris: uirisq; opulentior: Iugurthæ traditur. Illam alteram specie: quam usu potiorem: quæ portuosior: & ædificiis magis exornata erat: Adherbal possedit.

At: idest sed cõtra: id ẽ ecõtrario pauci (sicut fere ubi
q; pauciores sunt boni. unde Iuuenalis. Rari qppe bo
ni) quibus bonum: idest iustum & æquum erat cha-
rius: idest dilectius & acceptius diuitiis. censebant. i.
iudicabant: subueniendum supple esse adherbali: &
mortem hiempsalis uindicandam: idest uindicta p-
sequendam seuere: id
est rigide. Sed ex om
nibus maxime supple
censebat id Aemilius
scaurus homo nobilis
impiger: idest strẽnu-
us factiosus: id ẽ sedi
tiosus: auidus: id ẽ cu
pidus potentie hono-
ris: & sup. diuitiarum
Cæterum occultãs ui
tia sua: scilicet ãbitio-
nem & auaritiam: cal-
lide. idest uersute. Et
ita is: scilicet scaurus:
postq uidet largitionẽ
regis scilicet iugurthe
famosam: idest ifamẽ
& impudentem: idest
inuerecunde factam:
ueritus supple id qđ
solet fieri i tali re: ubi
potentiores corrupti
sunt: ne licẽtia: scilicet
potentium: polluta. i.
uiolata per largitionẽ
accenderent iuidiam.
id ẽ odium: si quis ob
uiaret: ipe cõtinuit ani
mum sup. suum a libi
dine: id ẽ auiditate fa
ctiõis: & nouarum re-
rum cõsueta supple si
bi. Tamen: idest tãdẽ
aut nihilominus: licet
pauci cause uere faue
rent. tamen illa pars. s.
maior: q̃ anteferebat:
uero idest ueritati aut iuste quærele: præciũ aut gra-
tiam fauorem suorum: uicit i senatu: ita ut nihil du-
rius in iugurtham decerneretur. Vnde sequitur. De-
cretum fit: idest decernitur in senatu: uti: idest ut de-
cem legati: missi: scilicet in numidiam diuiderent in-
ter iugurtam: & adherbalem: regnum quod micipsa
obtinuerat. Cuius legationis princeps fuit Luci. Opi
mius homo clarus & potens tum: idest tũc in senatu:
qui Caio Graccho & Marco Fuluio Flacco consuli-
bus interfectis: scilicet propter leges populares exer
cuerat acerrime: in: idest contra plæbem uictoriã no-
bilitatis quam obtinuerant nobiles interfectis tribu-
Leges nis plebis. Sane gracchus ut populo placeret tulit le-
gracchi ges de deducendis coloniis & uestibus publicæ mili
tibus dandis sine stipendiorum diminutione. de mi-
noribus. xvii. annis ad militiam non cogẽdis. de suf-
fragiis sociorum pares italos & ciues constituens. Et
præcipue legem frumẽtariam de annona pauperibus
assignanda. De iudicibus delegendis extra senatum.

Quo fauore fretus Caium Fannium amicum suum
ad cõsulatũ perducit: tribunus plebis cõstitutus. Sed
Lucius Opimius in consulatu suo pluribus Grac-
chi legibus abrogauit retinentibus graccho & ami-
co eius tunc consule Marco Fuluio: unde orta seditio seditio
ne. Fuluius auentinum occupat quem Gracchus:
sequitur tristis & par
uo dumtaxat: gladio
accinctus. unde iunio
rem filium fuluii cũ: Fuluii
caduceo ad senatum: mors
& consulẽ de concor- Gracchi
dia misit: q retulit cõ mors
sulẽ decreuisse si con-
cordiã peterent auẽti-
num desererent: quo
audito uoluit Grac-
chus ad senatum pro
ficisci: sed cæteris id
non probantibus filiꝰ
remissus in carcerem
cõiectus est a consule
auido pugne. Nam sta
tim cum magna mãu
in auentinum irrum-
pit: aduersarios in fu-
gam uertit. unde ful-
uius se in quoddam:
balneum conicit: ac
paulopost cum maio-
re filio deprensus oc-
ciditur. Gracchus in
edem diane profugit:
ubi cũ sibi uim infer-
re uellet a licinio: &
pompõio fidelissimis
familiaribus prohi-
bitus. cum aufugere:
uellet ab aduersariis i
ponte igneo depren-
sus fuisset nisi familia
res illi se pro illo mor
ti opposuissent. qbus
cadẽtibus in sacrum:
dearum nemus profugit ibique a philocrate seruo
qui cũ illo aufugerat: id expostulans occisus est: qui
occiso domino superuiuere nolens se quoq; intere-
mit. Iugurtha tametsi hoc est quamquam habuerat
romæ: eum: scilicet Lucium Opimium in inimicis:
idest inter inimicos suos. tamen accepit eum accura-
tissime hoc est cum summa cura. Et perfecit dando
& pollicendo multa ut uti: idest ãteferre: scilicet opi
mius: fame fidei & postremo omnibus rebus suis:
cõmodum regis: scilicet iugurthæ. Iugurtha aggres-
sus reliquos scilicet nouẽ legatos: eadem uia: idest
dando & pollicendo multa capit: idest in sniam suã
adducit plerosq: quia fides fuit paucis charior q̃ pe-
cunia. Ea pars numidie quæ existens opulẽtior agris
& uiris: attingit mauritaniam: traditur iugurthæ in
diuisione regni. Adherbal possedit illam alteram po
tiorem hoc est meliorem speciæ q̃ usu: idest utilita-
te: quæ erat portuosior hoc est habẽs plures portus
& magis exornata edificiis.

& raris habitata mapalia tectis. Sæpe diem noctēq;: & totum ex ordine mēsem Pascit:itaq; pecus longa i deserta sine ullis hoſpitiis:tantum cāpi iacet. Et ager. eſt illic infecundus arbori:ſcilicet ſerendæ:penuria: ideſt propter penuriā: ideſt inopiam & difficultatē habendarum aquarum cæli:ideſt aeris: per pluuiā. quia illic rariſſimæ: pluuiæ & terræ: quæ nec fōtes nec riuos frequētes habēt unde arenoſa eſt regio. Genus hominum eſt corpore ſalubri: ideſt proximo: ad ſalutem: quia ſano unde hic ſalubre qđ dat ſalutem pro ſano quod hēt ſanitatē accepiſſe dicitur. Et oratoriæ dictum eſt ſalubri corpore: ideſt habens ſalubre corpus: & eſt uelox: patiēs laborum: ideſt faciliter tolerans labores ſenectus: id ē ultima ætas: diſſoluit .ſ. in morte naturali pleroſq;: id ē plurimos eorum: niſi qui interiere ferro. ut in bello. aut beſtiis: ſcilicet feris aut uenenoſis quæ illic plurimæ ſunt. Nāmorbus haud ſæpe: ideſt raro tu perat hoc eſt uicit uſque a diſſolutionem: quemquam: ideſt aliquem eorum. Ad hoc ideſt inſuper ſup. ibi ſunt plurima animalia. gn̄is malefici hoc eſt de genere malefico: ideſt facienti homini malum. Sed ego dicam q̄ pauciſſimis hoc ē ualde paucis ſup. uerbis: q mortales habuerint: ideſt icoluerint. i initio aphricam: quiq; hoc eſt & quæ acceſſerint poſtea: aut quomodo primi & acceſſorii: ſint pmixti inter ſe q̄q̄ ſup. quod dicā eſt diuerſum ab ea fama quæ obtinet hoc eſt occupat & credere facit: pleroſq;: ideſt plurimos: tamē dicā uti: hoc eſt quēadmodū. interpretatū. .ſ. latinis uerbis expoſitū ē ex libris pūicis: hoc ē pūica līgua deſcriptis: q dicebāt eē hiēpſalis regis. utiq;.i. & uti quēadmodū. (Sūt.n. duæ pticule) cultores terræ eius. hoc eſt eiuſmodi: aut hiēpſalis putātrē. i. rei ueritatē hēe ſeſe. Cæteꝝ. i. ſed fides. ſ. crudelitas: aut hdelitas i deſcriptiōe ei9 rei hoc ē populoꝝ & hitatoꝝ affrice: erit pænes autores. ſ. pūicos. q. d. ii pænes me: qa eā rē pēitus exploratā nō hēo. pſeqᷣ ät deſcriptione dicēs. Getuli ſup. ppli: aſpi & iculti qb9 cib9 erat. caro ſeria. i. feraꝝ. & pabulū. i. forma uelcēdi aut nutrimētū herbidū erat humi i. ſup terrā. uti. i. quēad modū ſup. ē pecorib9 habuer. i. tēuerūt i inio affricā.

Es:id eſt utilitas & cōmoditas dicēdorū: uidet expoſtulare exponere. i. ut exponā: paucis ſitū aphricæ: & attingere eas gētis: ideſt gētes qbuſcū hoc eſt cū qbus fuit nobis bellū aut amicitia. Sed ego narrauero (alii narrauerī legūt p̄teritū p futuro) haud facile cōptū: quia nō facile cōptū de his ſupple locis & nationibus: q loca & nationes ſunt minus frequētata ob calorē & aſperitatē inter ſolitudines: ſed abſoluam quam pauciſſimis cætera.

Es poſtulare uidet Africæ ſitū paucis exponere: & eas gētes qbus cū nobis bellū aut amicitia fuit: attigere. Sed q̄ loca: & nationes ob calorē: aut aſperitatē: itē ob ſolitudies minus frequentata ſunt: de his haud facile cōpertū narrauerim: cætera: q̄ pauciſſimis abſoluam.

N diuiſione orbis terræ: pleriq; in parte tertia Africā poſuere: pauci tantūmō Aſiam: & Europā eē: ſed africam in Europa. Ea fines habet ab occidente: fretum nr̄i maris: & Oceani: ab ortu ſolis decliuē latitudinē: Quem locū Carabathmō icolæ appellant. mare ſæuū: & iportuoſum: & ager frugū fertilis: bonus pecori: arboribus iſœcūdus: cœlo: terraq; pēuria aquaꝝ: genus hoīum ſalubri corpore: uelox: patiens laborū: pleroſq; ſenectus diſſoluit: niſi q ferro: aut beſtiis iteriere. Nam Morbus haud ſæpe quenq̄ ſuperat. Ad hoc malefici generis plurima animalia. Sed q mortales initio africā habuerint: quiq; poſtea acceſſerint: aut qūo inter ſe pmiſti ſint: quāquā ab ea fama: q̄ pleroſq; obtinet: diuerſum eſt: tamē uti ex libris Punicis: qui regis Hiēpſalis dicebantur: iter prætatum nobis eſt: utique rem ſeſe habere cultores eius terræ putant: quam pauciſſimis dicam. Cæterum fides eius rei: penes autores erit. Africā initio habuere Getuli: & Libyes aſperi: iculti q; qs cib9 erat caro ferina: atq; humi pabulū uti pecorib9.

Aphricæ deſcriptio

N diuiſiōe orbis terræ Deſcripturus p topographiā loca regiones reges & pploſ aphricæ prio pōit diuiſionē orbis terræ q̄ qa alii bimēbrē faciūt: diuidētes uniuerſam terrā in aſiā & europā: utpote q aphricā ſub europa cōſtituūt. alii uero trimēbrem diſtinguētes aphricā ab europa: iō dicit pleriq; Vnde ordo eſt. pleriq;. i. plurimi coſmographi: id ē mūdi deſcriptores poſuere in diuiſiōe orbis. i. globi rotūdi: terræ. ſ. uniuerſæ aphricā in tertia pte pauci ſupple dixerūt aſiā & europā eē tātūmodo. ſ. i diuiſione orbis terræ: ſed ſup. dixerunt aphricā eſſe in europa. Ea: ſcilicet aphrica: habent ab occidēte fretū. i. feruorē aquarū noſtri. i. italici ſeu tyrrheni maris: & oceani: ideſt magni maris accingētis totū uniuerſum: qđ habēt ad mauritaniā. Ab ortu ſolis: ideſt ab orientali plaga habēt latitudinē decliuē: ideſt in cōuallē deſcēdentem: quē locū incolæ appellāt carabathmō: ideſt deſcenſum ut dicā lectione ſequēti. Mare ſup. eſt illi ſæuū: id eſt truculētū & indomitū (quocirca mōſtrū a palinuro uocat Enei. v. quodlibet mare. Et in Flac. primo car. Illi robur & es triplex. Circa pectus erat. qui fragilē truci. Cōmiſit pelago ratem. Primus) & ſup. importuoſum. i. nullū portū ſatis tutū habens. Ager ſup. eſt illic fertilis frugū unde. i. Flaccus Pri. Car. Illum ſi proprio candidit horreo. Quicquid de libycis uerrit areis & cætera. Et Plinius lib. x. ſcribit in aphrica eſſe regione. ccl. milium paſſuum per circuitum fetilitatis eximiæ: cū cēteſima fruge agricolis fenus reddēti terra. Et ager eſt bonus: ideſt utilis pecori: ſcilicet alendo. unde Maro Georgicoꝝ. iii. Quid tibi paſtores libie: quid paſcua uerſu. proſeqᷣ

Salubre Sanū

Libye fertilitas

Hi neq; moribus: neq; lege: aut impio cuiusq̃ regebãt. Vagi: palãtes q̃ nox coegerat: sedes habebãt. Sed postq̃ in Hispania Hercules: sicuti Afri putãt Iteriit: exercitus eius cõpositus ex uariis gentibus: amisso duce: ac passim multis sibi ipiũ petẽtibus: breui dilabit. Ex eo numero Medi: Persæ: & Armenii: nauibus i Africã trãsuecti: ꝓxios nr̃o mari: locos occupauere. Sed Persæ itra Oceanũ magis: Hiq; alucos nauiũ iuersos pro tuguriis habuere: qa neq; materia in agris: neq; ab Hispãis emendi: aut mutuãdi copia erat. Mare magnũ: & ignara li- gua cõmercia ꝓhibebãt. Hi paulatim per cõnubia getulos sibi miscuere: & qa sæpe tẽtãtes agros: alia deide: atq; alia loca petiuerãt: semetipsi Numidas appellauere. Cæterũ adhuc ædificia Nũidarũ agrestiũ: q̃ Mapalia illi uocãt: oblõga i curuis lateribus tecta: q̃si nauiũ carinæ sunt: Medis ãt & armeniis accesser̃ Libyes. Nã hi ꝓpius mar̃ africũ agitabãt. Getuli sub Sole magis: haud ꝓcul ab ardoribus. hiq; mature oppida habuere. nã freto diuisi ab Hispãia: mutare res iter se istiruerãt. Nomẽ eorũ paulati Libyes corrupere: barbara lingua Mauros: ꝓ Medis appellãtes. Sed res Persarũ breui adoleuit: ac postea Nũidiæ nomine propter multitudinẽ a parẽtibus digressi: possedere ea loca: q̃ ꝓxime Carthag. Nũidia appellat. Deide utriq; alteris freti: finitimos armis: aut metu sub ipiũ suũ coeger̃: nom

palantes

Hi. s. getuli: neq; regebant moribus. s. institutis ex antiqua obseruatione. neq; lege: scilicet scripta aut lata: neq; imperio. cuiusq;. s. uiri prudentis. sed ipsi uagi. i. per uaria loca discurrentes. & palantes: idest ob errãtes sine constituto fine: & sine ductore. habebãt sedes sup. illic quo nox coegerat sup. eos sese recipere aut reclinare. Sed postq̃ hercules interiit in hispania (sicuti aphri putãt quia alii quos Liuius & Vergilius sequunt dicunt incolumẽ i italiã ex hispania uenisse & illic cacum interemisse) exercitus eius. s. herculis: cõpositꝰ. i. collectus ex uariis: gentibus. dilabitur. i. in diuersa loca discedit. breui: idest tempore. & hoc duce: scilicet hercule amisso ac mltis petentibus sibi imperium passi. i. fere in singulis locis. Ex eo numero: scilicet exercitus herculani medi perse & armeni: idest populi ex armẽia: trãsuecti manibus i affricã occupauere locos. (Sic & Enei. prio. Deuenere locos. & explorare locos &c.) proximos nr̃o. i. italico mari. Sed pse sup. occupauere locos magis intra oceanum: idest intrors um ad oceanũ & hi: scilicet pse habuere alueos: id ẽ carinas seu aluos nauium inuersos: id ẽ habentes ima sursum uersa & cõtra pro tuguriis: idest in tegumẽtis a seuitia cæli. Quia neq; materia: scilicet edium faciendarum erat i agris ut qui arboribus sint infecũdi. neq; copia: idest facultas emendi aut mutuandi: idest mutuo accipiẽdi: scilicet materiam ab hispanis sup. erat: quia mare magnum & lingua persarum. ignara lingue: scilicet hispanorum (cum tamen ex hispania uenerint) prohibebant. commercia: idest commercationes & negociationes per prætia aut commutationes rerum. Hi scilicet pse. miscuere secum paulatim per connubia: idest coniugia. getulos: scilicet populos. Et quia ipsi pse tentantes agros: idest facientes periculum de bonitate agrorum. petiuerant aut partiuerant alia & deinde alia loca ipsi appellauere. semet: id ẽ seipsos numidas. idest diuisos lege aut pastores. Nam νεμω dicitur diuido: sed quia numida primam corripit forte dicitur a nomos: idest lex & duo: id est diuido: aut quia monos dicitur regio pascua & nomas ados numida pastor: Cæterum: idest sed edificia numidarum: quæ illi uocant mapalia: idest Tuguria agrestium sunt adhuc quasi carine oblonga tecta curuis lateribus. Medi autem & armeniæ accessere libyes: scilicet populos. Nam hi: scilicet medi agitabãt propius: idest magis prope mare affricum quia getuli agitabant magis sub sole: aut procul ab ardoribus: scilicet etiopum. Et hi habuere mature hoc est cito oppida nam diuisi freto: id ẽ augusto mari ab hispania: constituerant mutare: idest per mutationem comparare inter se res: scilicet quibus egebant. Libyes hoc est libyci corrupere paulatim nomẽ eorum appellantes lingua barbarica: scilicet sua mauros pro medis. Sed res: idest imperium. Sæpe enim res pro imperio ponitur: ut Eneid. tertio. Postquã res asie priamique euertere gentem. Et eius primo. romanos rerum dominos gentemque togatam. Sic dicere soleus lacedemonios diu rerum potitos: persarũ: idest eorum q ex perside in affricam uenerant: adoleuit: id ẽ creuit. & aucta est breui: ac postea numide nomine: idest sic nominati (ut dictum est ꝙ lege diuisi: aut ꝙ pastores) digressi propter: multitudinem a parẽtibus possedere ea loca quæ proxima aut: existentia proxime carthaginem numidia appellatur. Vbi regula elegantiæ superius posita utitur: qua uerbum correspondet uiciniori. Simulque proximæ: aut proxima gratia positiui prope accusatiuum adnectit. deinde utrique tam: remanentes in getulia quam qui ad loca uicina carthagini uenerant. freti: idest adiuti. alteris: idest mutuo auxilio. (Vbi est regula notanda. Quotiens duobus aliquid uicissim conuenit: ut hic illi & ille huic sed neuter sibi aliquid facit aut non facit: tunc uterq; alteri a ut neuter alteri: non uterque utrique: nec neuter neutri fecisse dicetur. uerbi gratia: quia citeriores numide erant præsidio: non sibi sed ulterioribus: bene dicit utrique alteris freti. Et si in singulari certamine duo: ut Brutus & Arnus mutuo occisi sint: qa neuter se occiderit: non dicam utrũq; ab utroq;: sed utrũque ab altero occisum & neutrum alteri pepercisse: coegere) finitimos: idest cõterminos suos: sub imperium suum: aut armis: idest bello gesto: aut metu ne

Herculis mors

armeni ppli

Loci

Res

Numida

Nomos

Nomas

Proximæ

Regula laritatis d utroq; & neutro cũ altero

gloriamq; sibi addidere: magis hi: qui ad nostrum mare processerant: quia Libyes: quam Getuli minus bellicosi. deniq; Africæ pars iferior: pleraque ab Numidis possessa est. uicti omnes: ingenrem: nomenq; imperantium concessere. Postea Phœnices: alii multitudinis domi minuendæ gratia: pars imperii cupidine solicitata plebe: & alii nouarum rerum auidi: Hipponem: Adrumetum: Leptim aliasq; urbes in ora maritima condidere: hæq; breui multum auctæ. Pars originibus. suis presidio: alie decori fuere. Nam de Carthagine silere melius puto: quam parum dicere: quoniam alio propera re tempus monet. Igitur ad Catabathmon: qui locus Aegyptum ab Africa diuidit: secundo mari prima Cyrene est: colóia Thereõ: ac deiceps duæ syrtes: interq; eas Lepris: deide Aræ philenõ: qué locũ Aegyptũ uersus finem imperii habuere Carthaginẽses. Post aliæ pũicæ urbes: cætera loca usq; ad Mauritaniã Numidæ tenẽt. Proximæ Hispãiã Mauri sunt. Super Numidiã Getulos accepimus: partim in tuguriis: alios incultius. uagos agitare.

geratur: & addidere sibi nomẽ & gloriam: sed magis hi. s. citeriores: qui processerant ad mare nostrum. s. tyrrhenum cõtra ostia tyberina: quia ut dicitur Ene. i. Vrbs antiqua fuit tyrii tenuere coloni. Carthago: italiam contra: tyberinaq; lõge. Ostia &c. quia lybes .i. libyci: erãt minus bellicosi q̃ getuli. & ita facilius ui cebantur. Sãe græce di citur libyos libyς homo ex libya: quæ ẽ ab athlante ad canopeũ dicta. uel a Libya uxore Epaphi: uel q. libs uentus affricus unde fiat. dẽiq; iferior pars affricæ est possessa pleraq; .i. fere tota a numidis. & omnes uictis cõcessere in gẽtem & nomen iperantium. s. uictorum: hoc ẽ a uictoribus omnes numide dicti sunt: quod ne latinis fieret ab troianis fingit. Iuno apd Vergilium exorasse iouẽ. Postea phænices: id ẽ qui uenerãt ex phẽnicia supple egressi phenicia. alii gratia minuende multitudinis: scilicet populi. domi: id est quæ erant nimium frequens in patria: ps hoc est partim. plæbe solicitata .i. qa plæbs erat solicitata: cupidine imperii. & alii auidi. nouarum rerum: condidere: in ora hoc est regione. maritima: idest ad mare affricanum spectante: hypponem: cui diuus Augustinus: postea præsedit. adrumentum: leptum & alias urbes. ergo & ille urbes sunt hæ: scilicet urbes dicte: existẽtes aucte multũ: breui: scilicet tẽpore: fuere pars hoc est partim originibus suis: idest priscis phænicibus: præsidio hoc est ad præsidium & protectionem: aliæ fuere originibus suis decori: idest ad decus & ornamentum honoris. Et si quis dicat Carthaginem in ea quoq; regione a tyriis cõditam esse. & ita etiam de ea re debere loqui: dicit de his dumtaxat loquor nã ego puto melius. silere: idest penitus nihil dicere de carthagine: q̃ dicere parum: cum eius urbis origo & fama factorum ingentem deposcat historiam: quoniã tempus monet properare alio: idest ad alia dicenda. Igitur ut paucis reliquum situm affrice percurrat: ad hoc est iuxta Catabathmon: idest descensum illum. (Est enim catabathmos descensus. seu uallis deuexa in ægyptum affricam finiens: quod nomen sumit a κατα præpositione græca: quæ significat deorsum: & βαινω uado catabeno; idest descendo: qui locus diuidit ægyptum ab affrica: secundo mari quod ægyptum respicit. prima habitatio: idest urbs habitantium illic est Cirene. colonia. therεon: idest urbes illæ. sic dicte. deinde sunt duæ syrtes: idest loca arenosa in mari habentia breuia uada: idest nunc aquam: nunc arenam ubi nauigantibus summum est periculum. Vnde Eneidos primo. In breuia & syrtes urget: miserabile uisu. Et eiusdem qnto: Hunc ego getulis agerem si syrtibus exul. inter quas: scilicet syrtis ẽ leptis urbs prius dicta deinde sup. sunt are philenorum: scilicet fratrum. quem locum carthaginenses habuere: finem imperii ægyptum uersus. Vnde dicit soldus sic. Quare hic locus dict9 sit philenorum aræ historia est consideranda. Nã cum carthaginẽses: & cyrenenses de finibus diu inter se bello decertassent: tandem defatigati ita inter se conuenerunt: ut certo die legati utriusq; ciuitatis domo discederet: & quo in loco obuii interse fuissent is locus communis utriusque ciuitatis finis haberetur. Igit a carthagine duo fratres missi sunt qui phileni uocabant illi celeriter iter suũ pure egerũt. Cyrenenses tardius fuerũt. Hi gitur domi pœnas metuentes: quia tardius: merant criminabant Carthaginenses dicentes eos ante tẽpus constitutum domo discessisse. & propterea cælerius uenisse: se non passuros: ut uicti domum abeant. Igitur cum Carthaginenses aliam aliquam conditionem æquam peterent. Cyrenenses hanc eis obtulerunt: ut quo in loco fines populo suo peterent: ibi uiui obruerentur se quoq; eandẽ cõditionem subire paratos: phileni probata conditione se uitamque suam reipubli. condonauerunt: atque ubi fines patriæ esse uolebant: ibi uiui sepulti sunt: ob eam rem carthaginenses philenis fratribus aras consecrauerunt in eo loco: ubi uiui obruti sunt. Hæc ille. Adnotabis puer uersus præpositionem fere post poni: ut hæc ægyptũ uersus. Post: idest deinceps post aras philenorum sunt aliæ urbes. punicæ: idest in punica regione dicta a penis: qa. e. in. u. longa mutaf: ut pena punio: menia munio: penus punicus numide tenent cætera loca usq; ad mauritaniam: idest maurorum patriam: mauri autem sunt proxime: idest maxime prope hispaniam. Nos accepimus: idest intelleximus (quia non uiderat ea loca) getulos: scilicet populos agitare supra numidiam: idest in superiore regione quam sit numidia agitare: scilicet uitam ac negocia sua: partim in Tuguriis: quæ mapalia aut magalis penorum lingua. dicuntur: idest paruis integumentis contra seuitiam cæli: alios qui non habent Tuguria agitare. uagos: idest uagabundos. incultius: id est magis inculte & aspere: cum sub dio uitam degerent.

Libyos Libya Libs

Victis uictorũ nomẽ inditur

Syrtes Are philenorũ

Catabathmos

Vers9

Et accepimus æthiopas eſſe poſt eos : ideſt getulos. deinde loca exuſta ardoribus ſolis:ideſt torridam: zonam cui æthiopes uicini ſunt unde dicti ſunt quaſi αιθιοπες æthiopes:ideſt ardẽtes. Aethops enim dicitur ardens.& ſimiliter æthos ardẽs aut cauma ſeu ardor. Igitur Populus Romanus adminiſtrabat per

romanorum relatione:apud numantiam: ideſt cum illic ſub Scipione cum romanis militaret : uidelicet omnia eſſe uenalia Romæ.& accenſus ſimul: ideſt in ſuper pollicitatiõibus illorum quos expleuerat. paulo ante:ideſt q̃ legati mitterentur ad condiuidẽdum regnum muneribus:ideſt donis miſſis. intẽdit: ideſt.

Aethiops Aethops Aethos

magiſtratus.ſ.proconſules:aut prætores:in prouinciã miſſos. bello iugurthino:id ẽ tẽpore belli iugurthini. aut uicto iugurta. pleraq;.i. pluria oppida ex punicis .ſ. oppidis. & fines carthaginenſium.quos: ſcilicet fines ipſi carthaginẽſes habuerant nouiſſime .i.ultime:aut ſi ſit habuerat. dic quos populus romãus habuerat nouiſſime: ſcilicet poſt ſecundum bellũ punicum. ſed ſup. magna pars getulorũ : & nũidie uſq; ad flumẽ muluchã : ſcilicet nomine erant ſub iugurtha Bocchus rex iperitabatur: ideſt dominabatᷓ omnibus mauris:ignarus per cætera (poeta diceret ſine p: ignarus cæteris: ideſt in cæteris ſicut:ſed cætera graius Populi romani præter nomen.i. famam eorum. itẽq;.i. & cõſimiliter.neq; cognitus erat nobis pace neq; bello ante.ſ. illũ. Satis eſt dictũ de affrica & incolis eiuſdẽ: tã rebus quã populis:ad neceſſitudinem rei ſcilicet propoſite.

Poſt eos Aethyopes eſſe deinde loca exuſta Solis ardoribus. Igitur bello Iugurthino. pleraq; ex Punicis oppida:& fines Carthaginienſium : quos nouiſſime habuerant:populus Ro. per magiſtratus adminiſtrabat. Getulorum magna pars & Nũidæ uſq; ad flumen Muluchã ſub Iugurtha erãt. Mauris oibus Rex Bochus iperitabat: præter nomen: cætera ignarus populi Ro. Itẽq; nobis neq; bello: neq; pace antea cognitus. de Africa & eius icolis: ad neceſſitudinem rei: ſatis dictum eſt.

Oſtquã diuiſo regno legati Africa diſceſſere:& Iugurtha cõtra timorẽ animi præmia ſceleris adeptum ſeſe uidet : certũ eẽ ratus:quod ex amicis apud Numãtiam acceperat: oĩa Romæ Venalia eſſe: ſimul & illorũ pollicitationibus accẽſus quos paulo ante mũeribus expleuerat:in regnũ Adherbalis animum intendit. ipſe acer bellicoſus. At is:quẽ petebat:q̃etus:imbellis: placido igẽio:opportunus iniuriæ; metuẽs magis quã metuẽdus. Igiᷓ ex iprouiſo: fines eius cũ magna manu iuadit:multos mortales cũ pecore: atq; alia p̃da capit : ædificia icẽdit:pleraq; loca hoſtiliter cũ eq̃tatu adcedit. Deide cũ oĩ multitudine in regnũ ſuũ ſe cõuertit:exiſtimãs Adherbalẽ dolore permotũ:iniurias ſuas manu uĩdicaturũ : eãq; rẽ belli cauſſam fore: At ille:q̃d neque ſe parẽ armis exiſtimabat : & amicitia populi Ro. magis:quam Numidis fretus erat:legatos ad Iugurtham de iniuriis queſtum miſit:qui tametſi contumelioſa dicta retulerãt. prius tamen omnia pati decreuit:q̃ bellum ſumere:quia tẽtatum antea ſecus ceſſerat.

intente adiicit animũ in regnum:ideſt i partem regni.adherbalis .i.quæ aſſignata erant adherbali. ipſe ſup. erat aut ĩtẽdit exiſtẽs acer & bellicoſus. at.i. ſed is: quem petebat ſup. inſidiis uidelicet hiempſal. erat ſup. q̃etus:id ẽ pacificus. imbecillus:ideſt fugitãs litium & belli ingẽio placido:ideſt habens ingenium placidum. & ita oportunus:ideſt idoneus & accommodatus:iniurie ſup. accipiẽde ab iugurtha qa magis metuens q̃ metuẽdus. Igiᷓ qa aĩum ĩ regnũ adherbalis intẽderat iugurtha:ipſe iuadit cũ magna mãu ex iprouiſo. fines.i. limites eius.ſ. adherbalis aut regni eius. & capit multos mortalis.i. hoies iprouidos:cum pecore atq; alia p̃da.i. aliaꝝ reꝝ & icẽdit edificia.& petit.i. igrediᷓ hoſtiliter pleraq; loca cũ æq̃tatu.i. cũ æq̃ſtri exercitu. d̃ide iugurta ſup. cõuertit ſup. ſe oĩ multitudine.i. p̃donũ & p̃daꝝ:ĩ regnũ ſuũ.i. p̃priũ exiſtimãs.i. arbitrãs adherbalẽ permotũ.i. uſq; ad ultionẽ ipulſũ. dolore.i. p̃p dolorẽ. uĩdicatuꝝ manu.i. exercitu iniurias

Oſtq̃ autẽ. Poſt diſcriptionẽ affrice: redit ad hiſtoriam q̃ mirãda breuitate proſequitur intuẽns dumtaxat regnum numidie inter adherbalem & iugurtham ex ſententia legatorum romanorum condiuiſum.ac dicens. Autem pro ſed:poſtq̃ legati:ſcilicet romani. diſceſſere ab affrica.& hoc regno.ſ. numidie diuiſo inter regulos dictos.& iugurtha uidet contra timorem animi:ideſt contra id quod timuerat in animo ſuo:uidelicet magnũ malum ab romanis propter necẽ hiẽpſalis uidet dico: ſe adeptum præmia ſcæleris.i. ex ſcælere: qa partem regni maiorem q̃ habiturus fuiſſet ſi ille ſuperuiuiſſet. ratus.i. arbitrans eſſe certum:ideſt indubitatum.& eo omnino exploratum quod didicerat. ex amicis : id ẽ ex amicorum

ſuas:aut iugurthæ:utpote q̃s intulerat: aut adherbalis. q̃ppe q̃s acceperat.& exiſtimãs eã rẽ fore cauſam belli. At.i. ſed ille.ſ. adherbal. q̃.i. qa neq; exiſtimabat ſe parem ſup. iugurthæ armis.i. rebus bellicis. & q̃ fretus erat.i. adiutus aut cõfiſus magis amicitia populi romani q̃ numidis:miſit legatos ad iugurtham quæſtum:ideſt ad conquærendum. de iniuriis.ſ. ab eo illatis;qui:ſcilicet legati tametſi rettulerunt dicta: ideſt reſpõſa contumelioſa:ideſt opprobrioſa. tamẽ adherbal. decreuit prius:ideſt potius pati omnia:ſcilicet aduerſa:q̃ ſumere bellum:ſcilicet cũ iugurtha: quia ſup. bellum tentatum .i. attentatum ab adherbale ceſſaret ante:ſecus ſup. quam uolebat.

Neq; eo magis cupido Iugurthæ minuebatur: qppe q totũ eius regnũ aio iã iuaserat. Itaq; nõ uti antea cũ p̃datoria mãu: sed magno exercitu cõparato: bellũ gerere cœpit: & apte totius Nũidiæ ĩpiũ petere. Cæterũ q̃ pgebat: urbes: agros uastar: p̃das agere: suis aium: hostibus terrorẽ augere. Adherbal ubi ĩtelligit eo ꝓcessum: uti regnũ aut relinquẽdũ: aut retinẽdũ armis esset: necessario copias parat: & Iugurthæ obuius ꝓcedit. Interiꝫ haud lõge a mari prope Cirthã oppidũ: utriusq; exercitus cõsedit: & quia diei extremum erat: prælium nõ est inceptum. Sed ubi plerunque noctis processit. obscuro etiam tũ lumine milites Iugurthini signo dato: castra hostiũ iuadunt: semisomnos partĩ: alios arma sumẽtes: fugant: fũduntq;. Adherbal cũ paucis equitibus cirthã ꝓfugit. Et ni multitudo togatorum fuisset: q̃ Numidas isequẽtes a mœnibus prohibuit: uno die inter duos reges cœptũ: atq; patratum bellũ foret. Iugurtha oppidũ circunsedit. uineis: turribusq;: & machinis omniũ generum expugnare aggreditur: maxime festinans tempus legatorum ante capere: quos ante preliũ factum: ab Adherbale Romam missos audiuerat.

Sed postquam senatus de bello eorũ accepit: tres adolescentes in Africã legantᷓ qui ambos reges adeant: Senatus populiq; Romani uerbis nuntient: uelle & censere eos ab armis discedere: ita seq;: illisq; dignum esse. Le-

Com: Neq; cupido. i. cupiditas iugurthæ minuebatᷓ magis eo. i. p id: q tam placitũ uidebat fratrẽ. quippe. i. utpote q iuaserat aio. i. itentiõe. iam. s. antea totũ regnũ eius. s. adherbalis. Vnde graphice dicit Luca. lib. i. Nulla fides regni sociis oilq; potestas. Impatiẽs cõsortis erit &c. Itaq; nõ uti ꝓsequitᷓ narrationẽ de bello iugurthino cõtra adherbalẽ initio dicẽs. Itaq;: i. & ita: qa aio inuaserat totũ regnũ adherbalis: ĩpe iugurtha cepit agere bellũ nõ uti. i. quẽadmodũ. ante. i. prius cũ manu. i. exercitu p̃datoria: id ẽ ad p̃dã accincto (ubi cũ significat comitẽ. nam manus pro copiis ponitᷓ. alioquin dixisset manu sine cũ nõ. enim iungitᷓ cũ istrumẽto) sed exercitu magno cõparato ad hoc: & cepit petere aperte. i. manifeste imperiũ. i. regnũ & dominiũ totius numidie. Cæterũ. i. sed insuper uastare repete cepit: aut potius uastare. i. uastabat urbes & agros sup. ea. i. per eã uiã qua pgebat. & agerᷓ: idest agebat & auertebat p̃das. & augere. i. augebat. suis. s. militibus & fautoribus. aium. i. aiositatẽ: & hostibus terrorẽ. i. formidinẽ: adherbal siue atherbal: ubi. i. postq̃ itellexit ꝓcessũ eẽ id est ꝓuentũ (ipersonaliter ponitᷓ) eo id est ad id necessitatis: uti idest ut. aut regnũ eẽt relinquẽdũ. aut retinendũ armis parat. necessario id est pp necessitatẽ. copias id est exercitũ: & ꝓcedit obuius iugurthæ. iterim id est iterea dum ꝓcedit exercitus utriusq; tã iugurthæq; adherbalis. cõsedit id ẽ sedẽ cepit. & castra metatus est: haud lõge a mari pp cirthã oppidũ ubi magis cõe postponitᷓ. ut significet quid significatᷓ per minus cõe cirthã. Et quia tũc erat extremũ id est extrema pars. diei id est lucis preliũ nõ est iceptũ. s. statim. sed ubi. i. post plurimũ id est plurima pars noctis: ꝓcessit lumine id est naturali. utpote stellaꝝ aut lunæ etiã tunc obscuro. alii legũt cũ limine: quasi lumen modicũ secũ adduxerint milites iugurthini. signo. s. ieundi belli p tubã aut aliud quoduis instrumẽtũ dato iuadũt castra. hostiũ. s. adherbalis & militũ eius. & fugat & fundũt. i. ꝓsternũt. s. hostes. partim semisomnos. i. dormiẽtes: & semisopore ꝓfusos) ubi notabimus regulã Valle. In his q ambiguã habẽt declinationẽ seruãdã eẽ cõsuetudinẽ. Nã semisomnũ potius p secũdã. & isomnẽ & exomnẽ potius p tertiã dicemus iflexionẽ) & alios sumẽtes arma. Adherbal ꝓfugit cũ paucis equitibus cirthã. & ni. i. nisi multitudo togatorũ. i. ciuiũ nõ armatorũ. sed in togis existentiũ. Sane togati sunt ꝓprie romãi: sed potuit & illis toga eẽ. nã nõ est uero simile romãis illic tũc fuisse. fuisset sup. illic quæ prohibuit menibus. i. ne ingrederentᷓ menia numidas insequentes bellũ foret. i. fuisset. ceptũ. i. iceptũ cũ effectu: inter duos reges. s. iugurtham & adherbalem: & patratum. i. consumatum & penitus gestũ uno die quia adherbal occisus fuisset: iugurtha: itaq; prohibitus igredi circunsedit. i. obsedit oppidũ. s. cirthã & aggreditᷓ. i. contendit: expugnare. i. oppugnãdo capere sup. ipsum uineis turribus & machinis sup. aliis (qa uinee & turres etiã machine sũt) oium generũ idest modorum & formaꝝ. Vinea aũt est genus machine in modũ uitis ab una parte tectum sub qua milites pugnabãt. unde se cundũ Festũ Põpeiũ sub uite præliari dicuntᷓ milites: quilub uinea militari pugnãt habẽt aũt milites con uexa & connexa supra se scuta. Turres sunt machine altiores: unde in menia iaciebantur tela. Aggreditur inquam expugnare festinans maxime ante capere: idest præripere tempus legatorũ quos audiuerat missos Romam ad adherbalem ante prælium factum: scilicet inter ipsos. Vinea

Sed postquam &cæ. Quia corrupti erant plurimi ex senatu Romanorum: nihil decenter in hac re geritur: nisi in scriptore qui omnia fideliter ut gesta sunt narrat. Dicit enim missos iuuenes ad tantam litem dirimendam ubi mitti debebat copiosior exercitus ad iniuriam uindicandam: ut ex ordine patebit: qui talis est. Sed postquam Senatus: scilicet Romanus. accepit: idest intellexit: aut noua (ut dicunt) accepit: de bello eorum: scilicet iugurthæ & adherbalis: tres adolescentes (quos non nominat: ne uilipendisse eos uilus: etiam diffamasse uoluisse uideretur) legantur: idest mittuntur in Affricam:

regula uenustatus Semisonus

gati in Africā maturātes ueniūt: eo magis qđ Romæ dum ꝓficisci parant: de prælio facto: & oppugnatione cirthæ audiebať. Sed is rumor clemens erat. Quorū iugurtha accepta oratiōe respōdit: sibi neq; maius quicquā: neq; carius autoritate Senatus esse: ab adolescētia ita se enisum: ut ab optimo quoq; ꝓbaret: uirtute nō malicia. P. Scipiōi sūmo uiro placuisse: ob easdē artes a Micipsa: nō pēuria liberorū in regnū adoptatū eē: Cæterū quo plura bene: atq; strenue fecisset: eo aīum suū iniuriā minus tolerare: Adherbalē dolis uitæ suæ insidiatū: qđ ubi cōperisset eius sceleri obuiā isse populū ro. neq; recte: neq; pro bono facturū: si ab iure gētiū. sese ꝓhibuerit. Postremo de oībus rebus legatos Romā breui se eē missurū. Ita utriq; digrediunť. Adherbalis copia appellādi nō fuit. Iugurtha ubi eos africa decessisse ratus ē: neq; pp naturā loci cirthā armis expugnare pt: uallo atq; fossa mœnia circūdat: turres extruit: easq; ꝑsidiis firmat: ꝑterea dies noctesq; aut ꝑ uim: aut dolis tētare: defensorib⁹ mœniū ꝑmia mō: mō formidinē ostētare: suos hortādo ad uirtutē arrigere: prorsus itētus cūcta parare: Adherbal ubi itelligit oēs suas fortūas i extrēo sitas: hostē ifestū: spem auxilii nullā: penuria rerū necessariarū bellum nō posse trahi ex his: qui una cirthā ꝓfugerāt: duos maxime impigros delegit: eos multa pollicendo: ac miserando casum suum

qui adeant.i.conueniant.ambos reges.s. adherbalem & iugurtham: & nuncient uerbis.i. nomine aut iussu .S.P.Q.R.i.senatus populiq; Romani senatum sup. & Populum Romanum censere & uelle eos discedere ab armis. & ita esse dignum se: scilicet senatu romano quem pacis esse auctorem decuit. & illis qui inter se tam propinqui essent. Legati: scilicet illi tres iuuenes maturantes.idest festinātes ueniunt in affricam & eo.i.tantomagis maturantes: ꝙ quum parāt proficisci: idest ꝓcul facessere.i. discedere audiebatur Rome de prælio facto.s.inter reges & de oppugnatione cirthe i qua adherbal erat facta ab iugurtha. Sed is rumor: scilicet de oppugnatiōe erat clemens.i.mitis & modic⁹. Ita soldus legit. Alii legunt demens.s. ab effectu: qa dementes faciebat. Quorum: scilicet legatorum: oratione accepta: idest intellecta. iugurtha respōdit quicquam neq; maius: neque charius auctoritate senatus: esse sibi. & sup. se esse enixum.i. eminenter conatū. ita ab adolescentia.s. suat ut probaretur id ē approbaretur: ab optio quoq;: idest ab omni ualde bono. Et respondit se placuisse publio Scipioni. uirtute: idest propter uirtutem. nō maliciam.i.maligna calliditate. & se adoptatum esse a Micipsa in regnum non penuria libertorū quia duos tunc habebat. sed ob easdē artes.i. ob uirtutes quibus Scipioni placuerat Cæterum.i.insuper.respōdit. ꝙ.i.quia fecisset.pleraq;.i.ualde multa.bene.i.iuste aut prospere atq; strennue.i.fortiter.eo: idest propterea animū suum tolerare minus iniuriam: quia imbellum est iniuriam patienter accipere. Et respondit adherbalē esse insidiatū uitæ suæ.dolis.i.per dolos: quod.i.& illud hoc est. & respondit ꝙ ubi.i. postquā cōperisset.i.cōpertū habuisset.illud.i.adherbalē insidiari uitæ suæ. supple se isse obuiam sceleri. Et respōdit populū Romanū facturū neq; recte.i. decenter: neq; pro bono.i.equitate si prohibuerit.i. procul habuerit & impediuerit: sese.i.seipsum iugurthā a iuregentiū.i.ꝙ cōmuni gentiū cōsensu omnibus permittitur: u3 uim ui repellere. Postremo respondit se missurum breui.s.tēpore Romā legatos de omnibus rebus: scilicet discernendis. & ita: idest post talē responsionem utriq;.s.tam iugurtha quā legati digrediuntur. Et ita copia.i.facultas appellandi: scilicet ad Romanum senatum sup. erat. modo.i. solummodo adherbali: quia non potuit ius ab legatis obtinere, alii legunt non fuit: ut sit sensus copia appellandi; idest se se opponendi dictis iugurthæ non fuit adherbali: scilicet facta. uterq; autē sensus fere in idem redit: sed prior placet; quia appellauit. Iugurtha ubi & cætera. Prosequitur uersutum & subdolum ingenium iugurthæ: qui post abscessum legatorum bellum istaurauit: & pluribus dolis usus est dicens. Vbi: idest postq̄ iugurtha ratus ē eos: scilicet legatos Romanos. discessisse affrica; neq; potest expugnare: idest pugnando capere. cirtham: scilicet oppidum. armis.i.ui. propter naturā.i. naturalem munitionē loci circundat menia suple eius: uallo atq; fossa. & extruit turres.s. ad expugnationē oppidi. & firmat.i. fortificat eas. præsidio.i. custodia militum impositorum (nam præsidium diximus eē qđ galli guarnisō uocāt) Præterea tentare.i. attētabat dies & noctes .i.sine intermissiōe aut per uim aut dolis.i.per dolos. & ostentarem: idest ostentabat defensoribus menium. modo.i.iterdum præmia si menia prodiderint & ingressum permiserint: & modo formidinē.i. tormēta formidanda si recusauerint. & erigere: idest erigebat suos: scilicet milites & fautores ad uirtutem: scilicet ostendendam. hortando.i.per exhortationes & ipse intentus parare.i parabat. prorsus: idest porro uersus hoc est omnino: aut ad omnia cuncta.s. ad expugnationem utilia. At: idest sed ubi: idest postquam adherbal intelligit omnes fortunas suas esse. sitas: idest collocatas, in extremo supra periculo. & intelligit hostem: scilicet iugurtham. infestum: idest uiolentum supra esse. & nullam esse spē auxilii: & bellum non posse trahi: id est protrahi & differri penuria: idest propter penuriam: idest inopiam & difficultatem habendi rerum necessariarum. scilicet ad custodiam oppidi: ut sūt commeatus & arma ac milites animosi delegit: idest quodam delectu legit. ex his qui perfugerant. una: idest simul secum. cirtham in illud oppidum. duos: scilicet milites maxime impigros. i. in

primis strennuos ac ueloces & cōfirmat.i.animat eos pollicendo multa si munus obiuerint.ac miserando .i.ad miseratione̅ concitandā cōmemorando: casum suum.i.miseriam suam:uti.i.ut pergerent per munitiones hostium:noctu.i.te̅pore nocturno ad mare p̱ximū & pergere̅t Romam. Ex hoc loco uẜ orta fictio Vergiliana in.ix.Enei. ubi Nisus & Eurialus ad eneā leganẜ noctu ab obsessis Troianis. Numide.i.illi duo efficiunt paucis diebus: & intra paucos dies: quia maxime impigri erant.iussa.i. mādata aut uoluntatem regis. Litteȓ adherbalis sūt recitate in senatu: quarum: scilicet litterarū sente̅tia fuit hæc: idest huiusmodi quæ subsequitur. Vnde significat non sub ea forma esse scriptas.

usq; ad quinti mensis durationem. Neq; beneficia patris mei Micipse.collata.s.in iugurtham:neq; decreta uestra:quia decreuerunt ab armis discedendum esse & inter eos conueniendū:ut per legatos constitutum erat.auxiliantur.i.opem ferunt mihi.& ita sum incertus an urgear acrius.ferro.i.armis ferreis: an famæ.i. pe̅uria cōmeatus. Fortuna mea.i. miserabilis calamitas mea dehortatur me scribere .i.hortatur me ut scribam.(Sūt enim cōtraria hortor & d̄hortor sicut doceo & dedoceo &c.) plura de Iugurtha.i. de perfidia eius. Etiā.i.insuper: expertus sum: paꝝ fidei esse miseris: idest miseros habere parū fidei.i.credulitatis.i.ꝙ parum creditur miseris.(Quia ut dicit Iuuenalis. Quantū quisq; sua nummorum spectat in archa tantū habet & fidei. Et ita uult dicere ꝙ frustra quæreretur de iugurtha: nisi tantum.i.nisi hoc solū iquit esset:ꝙ itelligo illū.s.iugurtham petere supra quā ego sum.i.quiddā quod supra me e̅: uidelicet imperiū romanū: qđ inuasurus sit si numidia potiretur.sicq;.i.& nō. & intelligo ipsum nō sperare simul amicitiā uestram & regnū meū. Et nemini est occultum.i. quilibet sit.utrum.s.horū uidelicet an non sperare posse amicitiam uestram an regnū meū. ipse.s. iugurtha existiet grauius:quia certum est ꝙ grauius ferat amittere regnum meū quā amicitiam uestram. Nam ut sciatis quam auidus sit ad regnum meum & quam paruifaciat amicitiam uestram ipse occidit in initio:scilicet discordiarum hiempsalem fratrem meum non dicit nostrum:quia ille adoptatitius tātum erat:deinde expulit me regno patrio:idest paterno. Sane ut sane & serio loquar:nihil ad uos supple pertinet quæ:idest quales fuerint nostræ iniuriæ:idest quas nobis deinde intulit uerū ipse tenet nunc armis.i.ui regnum uestrum: ut cuius micipsa uoluit adherbalem esse dumtaxat administratorem ut ipse supra confessus est.

confirmat: uti per hostium munitiones noctu ad proximū mare: dein Romā pergerent. Numidæ paucis diebus iussa efficiunt. Literæ adherbalis in senatu recitatæ sunt: quarum sententia hæc fuit.

Non mea culpa sæpe ad uos oratū mitto. P.C. Sed uis Iugurthæ subigit. que̅ tāta libido extingue̅di me iuasit: ut neq; uos: neq; Deos imortales in aīo habeat: sanguine̅ meū: q̄ oia malit. Itaq; quītū iam me̅sem socius: & amicus populi Ro. armis obsessus teneor: neq; mihi Micipsæ patris mei beneficia: neq; uestra decreta auxilianẜ ferro: an fame acrius urgear: incertus sum. Plura de iugurtha scribere dehortatur me fortuna mea: etiā ante expertus sum parū fidei miseris esse: nisi tame̅ intelligo illū: supra quā ego sum petere: neq; simul amicitiā uestrā: & regnū meū sperare. Verū grauius existimet nemini occultum est. Nā initio occidit Hiempsale̅ fratre̅ meū: deide patrio regno me expulit: quæ sane fuerint nostræ iniuriæ: nihil ad uos. Verū nunc regnū uestrum armis tenet.

Non mea culpa. In hac epistola adherbal artificiose: captat beniuole̅tiā ab senatu & conatur aduersariū in odiū adducere pp superbiā & crudelitate̅ eius. Ordo est. O patres cōscripti.i. senatores Romani: ego non mitto: sepe ad uos. mea culpa.i. per meā culpā.oratū.i.ad oratione̅ habe̅dā. sed uis .i. uiole̅tia iugurthæ. subegit.i. tacite coegit sup. me ad uos oratū mittere quem.s.iugurtham: tanta libido.i. mala cupiditas extinguendi me.alii legūt mei inuasit ut neq; habeat i animo.i. neque cogitet ultores fore: aut neq; formidet uos neq; de immortalis quoꝝ interdū ultimo le̅ta q̇dem est.sed tanto grauior uaẜ.ma.auc.unde illud enei.i.si genus humanū & mortalia temnitis arma.at sperare deos memores fandi atq; nefandi & sup.ut malit sanguinem meum.i.uitam meā. aut sanguinis effusione̅: quasi eum sitiat quā omnia.i.omnes alias res mūdi. Itaq; iam quintum mensem. Prosequitur litterarū adherbalis querelā dicens in persona ipsius adherbalis. Itaq;.i.& ita quia tantopere sanguinem meū sitit. ego socius & amicus populi Romani teneor obsessus armis: scilicet iugurthæ: iam quintum me̅sem: idest

hortor Deortor intr se contrari

me: quem uos imperatorem Numidis iposuistis: clausum obsidet: legatorũ uerba quãti fecerit: pericula mea declarant. Quid ẽ reliquũ: nisi uis uestra qua moueri possit? nã ego quidem uellem: & hæc quæ scribo: & illa: quæ antea in senatu quæstus sũ uana forẽt: potius quã miseria mea fidẽ uerbis faceret. Sed quoniã eo natus sum: ut iugurthæ scelerum ostentui essem: nõ iam mortẽ: neq; erumnas: tantummodo inimici imperiũ: & cruciatus corporis deprecor. Regno Numidiæ: qđ uestrum ẽ: uti libet cõsulite me ex manibus impiis eripite p maiestatem imperii: per amicitiæ fidẽ: si ulla apud uos memoria remanet aui mei Massinissæ.

His litteris recitatis: fuere qui exercitum in Africam mittendum censerent: & quamprimũ Adherbali subueniẽdũ. de iugurtha interim uti consuleretur: quoniam non paruisset legatis: sed ab iisdem illis fautoribus regis summa ope enisũm est: ne tale decretũ fieret: ita bonũ publicum: ut in plerisq; negociis solet: priuata gratia deuictũ. Legantur tamen in Africam maiores natu nobiles: amplis honoribus usi: in quis fuit Marcus Scaurus: de quo supra memorauimus: cõsularis: & tum in Senatu princeps. hi: quod in inuidia res erat: simul & a numidis obsecrati: triduo nauim ascendere: deinde breui Vticam appulsi: literas ad iugurtham mittunt: quam ocyssime ad prouinciã accedat: se quæ ad eũ ab senatu missos.

Et obsidet me quem uos posuistis: idest constituistis per legatos uestros imperatorem numidie: clausum: scilicet in cirtha oppido. mea pericula. i. mala periculosa in quibus uersor. declarant quanti fecerit: idest penderit. uerba legatorum: scilicet de regno condiuidendo & lite dirimenda. Quid reliquum supple est .i. quid restat adhuc: nisi uis: idest uiolenta iussio uestra quá possit moueri. i. diuelli ab instituto. q. d. nihil. Nam ego quidem uellem: & hæc quæ scribo. & illa quæ qstus sum antea i senatu. forẽt. i. essent. uana: idest mendosa: potius quá miseria mea faciat uobis fidem. i. credulitatem. Sed quoniá ego natus sum in eo. i. i ea cõditiõe uite ut essem iugurthæ ostentui. i. ad ostentatioñe scelerum sup. suorũ ita ut iactabundus ostentaret me què per summũ scelus sic lesit. Ego nõ deprecor. iá. i. nõ molior auertere p præces iam mortẽ neq; erumnas. i. summas ruinas sed supple deprecor tantũmodo imperiũ .s. superbum inimici: & cruciatus corporis quos duriores morte existimat. ut Eneid. ii. Penas cũ sanguine poscunt. Patres cõscripti cõsulite regnũ numidie qđ uestrũ est uti: idest ut libet. sed sup. dumtaxat eripite me ab ipiis manibus supple quod obsecro per maiestatem imperii uestri: per fidem amicitie si ulla memoria aui mei massinisse manet apud uos.

His litteris recitatis: idest postq̃ he litteræ adherbalis fuerunt recitate. fuere supple nonnulli inter senatores. qui decernerent: id est sancirent exercitum mittendum sup. esse. quamprimum: id est ualde cito: in Affricam cõtra iugurtham: & subueniendum esse. quamprimũ: id est festinantissime adherbali amico & socio romani imperii. & supple q consuleretur: idest consilium caperetur. interim de iugurtha: idest quid fieret in eum: quoniam non paruisset hoc est non obediuisset. legatis: scilicet romanis ad dirimendam litem & regnum condiuidendum missis. Sed enixum: idest elaboratum est. summa ope. i. tota facultate & potentia: ab iisdem fautoribus regis: scilicet iugurthæ. a q bus prius adiutus dictus est: ne tale decretum: scilicet de mittendo in affricam exercitu. fieret: scilicet a senatu. Ita: idest & sic aut intantum: bonum publicũ .i. decus & conseruatio imperii romani: deuictũ sup. est gratia priuata: idest per gratiam & fauorem paucorum. i. potentiũ: ut solet supple deuinci. in plerisq; id est plurimis negotiis: tamẽ: idest nihilominus. maiores natu .i. seniores & nobiles usi magnis honoribus .i. functi summis magistratibus legant i affricá. i. in numidiá in quis pro in qbus. i. inter quos fuit Marcus Aemilius scaurus. de quo memorauimus: supra existens homo consularis. & tum. i. tũc priceps põtes i senatu (pricipẽ alicuius collegii galli uulgo decanũ aut pricipalẽ uocát) hi ascẽdere nauẽ triduo. i. intra tres dies postq̃ ad legationẽ designati fuerát: hoc aũt iam mature fecerũt res iugurthæ erat inuidia. i. odio. multi .n. moleste ferebant q legatis romãis nõ paruisset. simul. i. & insuper obsecrati. i. per sacra rogati erát a numidis. s. legatis adherbalis. Deinde postq̃ accẽderát nauẽ: ipsi appulsi .s. a uẽtis: hoc est aueċti (ubi notabimus imperitiá eorũ qui dicũt appulit aut applicuit pro appulsus & applicitus est. Sũt eni actiua: ũde recte dicit maro eneid. tertio. Hinc me digressum uestris deus appulit horis. Et comicus animum appulit ad scribendum) uticam: idest ad ciuitatem illam affrice (quam Romani tenebant. & ubi Cato minor sibi mortem cõsciuit. unde postea uticensis dictus est) mittunt litteras ad iugurthem: mandantes supra ut ipse accedat quam ocissime: idest e uestigio uisis litteris. ad prouinciam: idest in eam partem Affricæ quam deuicta Carthagine Romani tenebant. (Notum est prouinciam dici q procul a Roma uicta sit. & imperio adiecta: ad quam in fide tenendam mittebantur interdum proconsules quod quia difficile erat prouerbium erat quotiens: rem difficilem dicere uellem prouinciam difficilem dicerent: & mandantes se missos ad eum: scilicet iugurtham ab senatu: scilicet Romano.

appul lus Appu lit Vtica ciuitas Proui cia ocyssime

Ille:ubi accepit hoies claros:quorũ autoritatẽ romæ pollere audierat:cõtra iceptũ suũ uenisse:prio cõmotus metu:atq; libidine:diuersũs agitabatur. Timebat irã senatus:ni puisset legatis. Porro aius cupidine cæcus:ad iceptũ scelus rapiebat. uicit tñ in auido ingẽio prauũ cõsiliũ. Igit exercitu circundato:sũma ui cirthã irrũpere nitit:maxie sperãs diducta manu hostiũ:aut ui:aut dolis sese casum uictoriæ iuenturũ. Q đ ubi secus pcedit:neq; qđ intẽderat:efficere põt:ut prius:q̃ legatos cõueniret:Adherbalis potiret:ne amplius morando scaurũ:quẽ plurimũ metuebat:icẽderet:cũ paucis equitibus in puinciã uenit. Ac tãetsi senatus uerbis graues minæ nũciabant:qđ ab oppugnatiõe nõ desisteret:multa tñ oratiõe cõsumpta:frustra legati discessere. Ea postq̃ cirthæ audita sunt:Italici:quoꝝ uirtute mœnia defensabant:cõfisi:deditiõe facta pp magnitudinẽ ppli ro. iuiolatos sese fore:adherbali suadẽt:uti sese:& oppidũ iugurthæ tradat:tm̃ ab eo uitã paciscat:de cæteris sẽatui curæ fore. At ille:tãetsi oĩa potiora fide iugurthæ rebat:tñ qa penes eosdẽ:si aduersaret:cogẽdi potestas erat ita uti cẽsuerãt italici:deditionẽ facit. Iugurtha in primis adherbalẽ excruciatũ necat:deinde oẽs puberes Numidas:atq; negociatores pmiscue:uti q̃sq; armatus obuius fuerat:interfecit.

Vod postquam romæ cognitũ est: & res in Sẽatu agitari cœpit:iidẽ illi ministri regis iterpellãdo:ac sæpe gratia: interdum

Ille.s.Igurtha ubi accepit.i.itellexit hoies claros.i.nobiles & illustres:quorũ auctoritatẽ audierat pollere .i.plurimũ posse i senatu.uẽisse cõtra iceptũ suũ.i.ad ipediẽdũ expugnationẽ cirthe & necem adherbalis. agitabat,prio diuersis.i.i diuersas snias. existens cõmotus metu ab romãis & libidie iterficiẽdi adherbalis. Q uia timebat irã senatus:ni paruisset.i. obtẽperauisset legatis porro.i. sed ecõtrario aius sup.eius cecus cupidine.i.cupiditate rapiebat ad scelus incẽptũ.i.cedem adherbalis. Tñ prauũ consiliũ aut ppriũ aut familiariũ.s.ut icepta prosequeret. uicit hoc est plus potuit. i igenio. auido.s.uidicte aut regni. Igit qa parere recusat:nitit sũma ui irrũpere.i.p irruptionẽ igredi cirthã.s. oppidum in quo adherbal erat obsessus. & hoc exercitu circundato.i. undiq; circum muros adhibito: ut ex oi pte insultus fieret sperans maxie sese inuenturũ casũ.uictoriæ.i. saltẽ fortuitã & casualẽ uictoriã aut ui aut dolo. & hoc manu hostiũ.i. toto exercitu adherbalis. diducta.i.in diuersa loca distributa spabat.n. aut superaturũ se aliquos. aut colloquio habito corruptu rũ.qđ ubi pcedit. secus sup.q̃ sparat: neq; põt efficere qđ intẽderat:u; ut potiret adherbalis supra copia. (Aut potior ẽt genitiuum regit ut diu rerũ potiti sũt lacedemõii: sed illi quoq; sub audiri uĩ iperio:sicut uẽtũ ẽ ad diane sup. edẽ. Altera post petri sup.festũ) priusq̃ cõuẽiret legatos ut cũ eis negocia tractet:ne morãdo.i.morã trahẽdo icẽderet.s. ad irã amplius scaurũ quẽ metuebat plurimũ uenit in puinciã.s.ro.cũ paucis eqtibus. At tãetsi hoc ẽ q̃q̃ graues mine.i. cõminatiões nũciabãt p legatos.uerbis hoc ẽ decreto & ex snia senatus. q.i. qa ipse iugurtha nõ desisteret ab oppugnatiõe cirthe tñ multa oratiõe cõsũpta hoc est frustra habita: dũ icepti ratione & causas friuolas adduceret iugurtha legati.i.q missi erãt frustra hoc ẽ ad nullũ cõmodũ) ut legati hic sit pticipiũ:aliter.n.nõ recipet aduerbiũ nec cogeret frustra apte cũ discessere:nõ.n.frustra discessere:hoc est abiuerũt Romã. Postq̃ ea sũt audita cirthæ:italici (quos prius togatos dixerat:& ex sẽtẽtia soldi ciues diximus ubi malũ romãos dictos) quoꝝ uirtute defendebant ab expugnatione menia cõfisi: hoc ẽ sperãtes đditiõe fctã.i.si facerẽt deditionẽ sese fore.i.futuros eẽ iuiolatos.i.nõ eẽ uiolãdos ab iugurtha pp magnitudinẽ Po.Ro.suadẽt adherbali uti.i. ut tradat iugurthæ se & oppidum: paciscat .i.ex pacto puio recipiat ab eo:tm̃.i.dũtaxat uitã.i.salutem: & dicebãt curã senatui sor.i. senatũ hiturũ curã de cæteris.s.rebus eius:ut de regno. At.i.sed ille .s.adherbal tãetsi rebatur.i.opiabat oia sup. eẽ potiora.i. firmiora & meliora:fide.i. fidelitate iugurthæ tamẽ quia ptãs cogẽdi erat penes eosdẽ.s.italicos si aduersaret.i.cõtradicere uellet (Q uæras unde illic italici. Rñdeã ex puincia post diuisionẽ regni p legatos cirthæ q̃si p psidio i positi) facit deditionẽ ita uti itali cẽsuerãt.s. seruata & recepta uita Iugurtha facta deditione & oppido occupato:necat ante in primis:idest cæteros adherbalẽ: excruciatũ: idest pœnis affectum prius quod se ueritũ ante significauit:i quo etiam immanitas iugurthæ notatur. qui pœnas cum sanguine poscit:deinde interficit omnes puberes.i. pubescentes pmiscue .i.cõfuse & sine discrimine numidas.i.de regno numidie: atq; negociatores: idest mercatores & operarios externos:ut.i.ut uel secũdũ qđ q̃sq; fuerat obuius.i.occurrerat armatus.i.in armis: ergo p legẽ a contrario sensu inermibus pepercit. an tamen italicis ex hoc loco non constat.

Vod postq̃ romæ.cõmemorat qđ subsecutũ sit & romæ agitatũ post tã imanẽ adherbalis necẽ dicẽs. Q d.s.adherbalẽ facta deditiõe iniquissime cum multitudine ciuium occisum esse ab iugurtha aut iussu eius postquã cognitum est Romæ & recipit agitari: idest disputari in senatu hoc est cæperunt senatores disquirere quid contra iugurtham faciundum decernerent:iidẽ ministri:idest fautores inseruientes regi: scilicet iugurthæ:interpellando i. interrumpendo.consultatio

Potior cũ gẽitiuo

quisq; cũ positiuo.

potiora

puberes

Premiscue

iurgis trahendo tempus: atrocitatē facti leniebāt. At ni.C.Memmius tribunus plebis designatus: uir acer: & infestus potentiæ nobilitatis Populum Romanum edocuisset id agi: ut p paucos factiosos scelus Iugurthæ condonaretur: profecto omnis inuidia prolatandis consultationibus dilapsa foret. Tāta uis gratiæ atq; pecuniæ regis erat. Sed ubi Senatus delicti cōscientia populum timet: lege Sempronia: prouinciæ futuris consulibus Numidia: atq; Italia decretæ sunt: Consulesq; declarati sunt. P.Scipio Nasica. L. Bestia calpurnius. Numidia Calpurnio: Scipioni Italia obuenit. Deide exercitus. qui in Africam portaretur scribitur: Stipendium: aliaq;: quæ bello usui forēt: decernunt. At Iugurtha contra spem nūtio accepto: quippe cui Romæ omnia uenumire in animo hæserat: filium: & cum eo duos familiares ad Sēatum Legatos mittit: hisq; uti illis: quos Hiempsale interfecto miserat præcepit: ut omnes mortales pecūia aggrediant: qui postquā Romā aduentabāt: Sēatus a Bestia cōsultus est: placeret ne legatos Iugu. recipi mœnibus. Iiq; decreuere: nisi regnū: ipsūq; deditū uenissent: uti diebus proximis decem: Italia decederent: Cōsul Nūidis ex Senatus decreto nūtiari iubet: ita īfectis rebus: illi domū discedūt.

nem aut orationem de ultione iugurthæ acceptam ac trahē do.i. ptrahē do tempus & perendinando: sæpe gratia & fauore & iterdū iurgiis leniebāt aut lenibāt .i.mitigabant & mulcebāt atrocitatē facti.i. iuidiam & irā sumptā in iugurthā ob atrocitatē facti eius. At: idest sed ni hoc est nisi Caius Mēmius designatus.i. in proximum annum pronunciatus Tribunus plebis: existēs uir acer & ifestus hoc ē ui inferens & obsistēs potentiæ nobilitatis. id ē nobilium edocuisset populum romanum: id agi hoc est prætendi: ut scelus condonaretur.i. ignosceret: & remitteret iugurthæ. per paucos factiosos: scilicet potētes de ei9 factiōe: pfecto hoc ē reuera: omnis inuidia foret.i.fuisset: dilapsa hoc est ex animis omniū lapsa: & ita piisset in protelandis hoc est differendis cōsultationibus.i.dū cōsultationes factæ in senatu de eo totiēs pferunt. Tāta hoc est tā igens erat uis.i.magnitudo & potētia gratiæ hoc est fauoris atq; potentiæ regis.s.iugurthæ. Id aūt per modum acclamatiōis dicit. sed ubi hoc est postquam senatus timet populum: id ē tumultum & seditionem populi: conscientia.i.propter conscientiam delicti.s.iugurthæ quod sibi notum esse faciebant: & ita ad se pertinere ut id uidicentur: idest sup. puinciæ uidelicet italia quæ erat conseruanda: & numidia quæ erat in potestatem romanam redigēda: sunt decretæ: idest decreto designatæ: futuris consulibus. & hoc lege sempronia: idest p legem quam sempronius tulerat: ut si quando bellū timeretur consules futuri in prouincias destinarent ideo autem futuri: ut interea apparatum bellicum istruerent: Consules sunt declarati: idest præconis uoce post comitia in futurum annum pronunciati: scilicet.P.Scipio nascica: & Lu.Calphurnius Bestia. Numidia obuenit: idest forte data est aut contingit Calphurnio: scilicet bestiæ cognominato: & italia obuenit scipioni: scilicet nasice. Deide scribitur exercitus: scilicet a consulibus: qui portaretur: scilicet manibus idest ueheretur: in aphricam: scilicet in numidiam q est pars aphricæ: & stipendium: idest præcium militare: & alia quæ forent usui bello: idest bellum: decernuntur: scilicet a senatu ipso consuli. At iugurtha accep: o nuncio contra spem: idest contra id quod sperauerat: quippe: idest utpote cui heserat: idest fixum & omnino exploratum erat in animo omnia ire uenū idest ut uendātur: idest omnia esse uenalia romæ: & intellexerat quosdam sibi hostes & decretum in se factum mittit filium: scilicet suum & cum eo duos familiares legatos: id ē caduceatores (quos uulgus ambasiatores uocat). Et ipse præcepit his: scilicet filio & legatis illis familiaribus suis: uti: id est quemadmodū sup. præceperat illis: quos miserat: scilicet romam: iterfecto hiēpsale: idest postquam hiempsal erat iteremptus: uti: idest ut aggrediantur: id est adoriantur quasi ex īsidiis: omnis mortales id est omnes homines pecunia: id est donis pecuniariis. Aggredimur propriæ ui ut terribilia: adorimur clā & ex īsidiis. Quia uero difficile est in tali re quem libet pecunia capere: ideo aggrediātur dixit. Sāe adnotabimus nō esse de necessitate accusatiuum tertiæ exire in is licet genitiuus ium habeat sed id tunc fieri decenter quando dubitari possit an alterius sit casus: ideoque ubi accusatiuus addit in is. potius exibit in es ut omnis mortales. Qui postquam Romam: aduentabat. Prosequitur ceptam historiam de legatis missis ab iugurtha docens quomodo exclusi sint: ut patebit ex hoc ordine. Qui: scilicet legati iugurthæ post aduentabant: idest ueniendo accedebant romam: senatus est consultus a Bestia: scilicet Lucio Calphurnio: placeret ne: id est an placeret legatos iugurthæ recipi mēibus: idest intra menia. Et hi: scilicet senatores (cum prius senatum dixisset ad significatum respexit) decreuere ut legati (nisi uenissent deditum: idest dedituri in potestatem Populo Romano). Est autem supinum uerbum deditum (regnum: scilicet numidie & ipsum iugurtham) decederent italia (ubi decedo gratia præpositionis ablatiuo construitur) in decem diebus proximis: idest intra decem dies proximos. Consul iubet: scilicet inferioribus magistratibus: nunciari: scilicet ut decedant ex italia: ex decreto senatus: & ita illi: scilicet legati discedunt domum: id est in regionem suam: rebus: scilicet iugurthæ: infectis: idest non factis: hoc est nemine per largitiones corrupto: quia non fiebat conueniendi potestas.

Aggrediot Adorior Regula concentus

dcedo

caduceatores

condonar

protelandis

lex sempronia

obuenir

stipendiu

aduentare

Interim Calpurnius parato exercitu: legit sibi homines nobiles: factiosos: quorum autoritate: q̃ deliquisset: munita fore sperabat: in quis fuit scaurus: cuius de natura & habitu supra memorauimus. Nã in cõsule nr̃o multae: bonaeq; artes animi: & corporis erãt: quas oĩs auaritia ꝓpediebat: patiens laborũ: acri igenio: satis ꝓuidens: belli haud ignarus: firmissimus cõtra ꝑicula: & isidias. Sed legiones ꝑ Italiã rhegiũ: atq; inde Siciliã: porro ex Sicilia in Africã transuectae sunt. Igit̃ Calpurnius in initio paratis cõmeatibus: acriter Numidã ingressus est: multosq; mortales & urbes aliquot pugnãdo coepit: Sed ubi Iugurtha pecũia ꝑ legatos tentare: belliq; qd administrabat asperitaté ostẽdere coepit: alus aeger: auaritia facile cõuersus est. Caeterũ socius: & minister oĩum cõsiliorũ assumit̃ scaurus: qui tametsi a principio plerisq; ex factiõe eius corruptis: accerrime regẽ ĩpugnauerat: tñ magnitudine pecũiae a bono: honestoq; in prauũ abstractus est. Sed Iugurtha primũ tãtũmodo belli morã redimebat: existimãs sese īterim aliquid Romae pretio: aut gratia effecturũ. Postea uero quã: participẽ negocii Scaurũ accepit: in maximã spem adductus recuperandae pacis: statuit cũ eis de oĩbus pactiõibus ꝓsens agere. Caeterũ: iterea fidei caussa: mittit̃ a cõsule sext⁹ q̃stor ĩ oppidũ iugurthae uaccã. Cuius rei species erat acceptio frumẽti: qd calpurnius palã legatis ĩperauerat: qm̃ deditiõis mo-

Interim dum legati in uia essent Calphurnius. s. consul: parato. i. cõstituto & permissio sibi exercitu legit hoc ẽ delegit hoies nobiles. i. claros militia & factiosos quorũ auctoritate: quia plurimũ poterãt: ipse sperabat ea quae deliquisset in bello gerendo: fore. i. futura esse munita. i. tecta. Vbi si ualle credimus: munita nomen est: quia fore participiis non datur: potest autẽ nomen eẽ: quia dicitur munitior & munitissimus. In quibus hoc est inter quos factiosos fuerat Scaurus: de cuius natura & habitu. i. effectu & dispositione aut ingenio nos mẽorauimus supra hoc est prius. Nã multe & bõe artes animi & corporis erãt in consule nostro. s. Calphurnio: & ita poterat & consultare prudenter ac facere mature: & fortiter: sed nõ fecit unde addit quas. s. bonas artes omnis auaricia praepediebat. ne. s. operaretur bene & fortiter. Docet quas artes habebat: quia erat patiens laborum hoc est bene tolerans labores. & acri ingenio. & satis ꝓuidẽs: & haud ignarus belli & fortissim⁹ contra pericula & insidias. Sed quasi dicat: ut ad historiam redeam: legiones. s. romanae supple misse sunt rhegiũ. ad illud oppidũ Calabriae (dictã a graeco ρηγνυμι rhegnymi. i. abrumpto q̃ illic italia ab Sicilia dirupta est. Et inde dicũtur ciues rhegini: cum a regio oppido galliae Cisalpinae italis dicantur regienses) & transuecte inde: id est rhegio in Siciliam: porro: sed deinde transuecte sunt ex sicilia in Aphricam. Igitur Calphurnius cõsul: paratis. i. comparatis in initio cõmeatibus. i. ad uictũ exercitus necessariis aggressus est acriter numidiã: & coepit pugnando multos mortales. i. homines: & aliquot urbes. i. oppida. Sed ubi Iugurtha coepit tentare: scilicet animũ cõsulis: pecunia: per legatos. s. missos & ostendere asperitatẽ. i. difficultatem belli quod administrabat: animus. s. Calphurnii. eger. i. imbecilis. auaricia. i. propter auariciã: est conuersus facile. s. ad pecuniam & in sentẽtiam iugurthe. Caeterum. i. sed Scaurus assumitur socius & minister omnium consiliorum. qui. s. consulis: qui. s. Scaurus tametsi impugnabat regem accerrime a principio: plerisq; ex fatione eius corruptis. i. cum tamen plerique essent corrupti qui erant ex factione hoc est cõspiratione eius contra fautores Iugurthae. tamen abstractus est. s. tandem a bono & honesto: in prauum. i. in malum & inhonestum. uidelicet ius & aequum pecunia uenderet & non ulcisci parricidam & incubatorem talem magnitudine pecuniae hoc ẽ propter magnitudinẽ pecuniae. Sed Iugurtha redimebat: scilicet a consule & caeteris fautoribus tãtummodo moram: hoc est dilationem belli: existimans: idest arbitrans se esse facturum interim dum bellum suspẽderetur: romae aliquid: scilicet quod esset in rem suam praecio aut gratia hoc est fauore & praecario. uero pro sed: postea quã accepit: idest intellexit. Scaurum participem negocii: scilicet quod cum consule habebat: ipse adductus in maximam spem pacis recuperande cum romanis: statuit hoc ẽ constituit & decreuit agere cum eis: scilicet consule & Scauro de omnibus pactionibus idest reb⁹ cum eis paciscẽdis: praesens hoc est coram & i praesentia eorum uel cum esset praesens. Caeterum Sextius uir ille romanus quaestor: idest de ordine quaestorum: q̃ uulgo receptores dicũtur. mittitur iterea causa fidei: id est ut de fidelitate sua fidem: hoc est crudelitatem faceret: a consule: scilicet Calphurnio: in oppidum iugurthae in diuisione assignatum erat: uaccam: scilicet nomine. Cuius rei: idest cuius legationis: species hoc est praetextus & apparentia erat: acceptio frumenti: id est ut inde frumentum acciperent: quod: scilicet accipere frumentum Calphurnius consul imperauerat: palam: id est multis audientibus nequid mali suspicarentur. quoniam induciae agitabantur: idest exercebantur mora: id est propter moram deditionis. Fingebat enim iugurtha se uelle debere & propter ea se abstinere a bello donec de deditionis forma inter se conueniret. Igitur rex: scilicet iugurtha peruenit in castra: uti hoc est quemadmodum constituerat: ac locutus pauca consilio: idest prudentioribus exercitus. praesenti: id

Fore

Rhegium

Rheni

Rhegienses

questor

ordo q̃sto[illegible]

cca

oppida

est audientibus de inuidia facti sui: id est quomodo summa inuidia secuta sit factum a se necessitate quadam compulso ad id. atque uti: idest ut acciperetur in deditionem: scilicet romanorum. transegit idest perfecit: reliqua quæ uolebat secreto: idest sine arbitris cum bestia: scilicet consule & Scauro. Deinde postera die: sententiis exquisitis: ab exercitu: quasi per Satyram legem: quæ uno rogatu priusquã respondeatur multa: simul & uaria comprehendit ut uultisne. iubetisne cum iugurtha bellum componatur. elephantos: tractat & cætera. Iugurtha accipitur in deditionem. Sed uti: id ẽ quemadmodum erat imperatum pro concilio: idest ante conciliũ prudentium elephanti triginta: pecus: scilicet ouile: atq; eq multi cum non paruo: id ẽ magno pondere argẽti traduntur quæstori scilicet sextio: pro rep. roma. Calp. proficiscitur romam ad rogandos magistratus: scilicet an cõsensu eorum & auctoritate confirmanda ẽẽt deditio facta. & ita pax agitabat in numidia & in exercitu nostro: quia Romani sperabãt pacem & numidie simulabant: ut exercitus Romanus delitiis corrũperetur.

Transegit

Lex satyra

ra induciæ agitabant. Igitur rex uti cõstituerat in castra uenit: ac pauca præsenti cõsilio locutus: de inuidia sui facti: atq; uti in deditionem acciperetur: reliqua cum bestia & scauro secreta transegit. Deinde postero die quasi per Satyram legem: sententiis exquisitis: in deditionem accipitur. Sed uti pro consilio imperatum erat. Elephanti. xxx. pecus: atq; equi multi: non cum paruo argenti pondere Quæstori traduntur. Calpurnius Romam ad magistratus rogandos proficiscitur. In Numidia: & exercitu nostro pax agitabatur.

POstquam res in Africa gestas: quoque modo actæ forent: fama diuulgauit: romæ per omnes locos: & cõuentus: de facto consulis agitari: apud plebem grauis inuidia: patres soliciti erant: probarent ne tantum flagitiũ an decretum cõsulis subuerterent: parum constabat. Ac maxime eos potentia Scauri: quod is auctor: & socius bestiæ ferebatur: a uero: bonoq; impediebat. At C. Memmius: cuius de libertate ingenii: & odio potentiæ nobilitatis supra diximus: inter dubitationẽ: & moras senatus: in concionibus populũ ad uindicandum hortari: monere: ne remp. ne libertatẽ suã desererent: multa superba. & crudelia facinora nobilitatis ostẽdere: prorsus intẽtus omni modo plebis animum accẽdebat. Sed quoniã ea tempestate Romæ Memmii facũdia clara

auctores essent approbantes tantum flagitium: idest dedecus consulis flagitione dignum an subuerterent: penitus improbarent & rescinderent factum consulis: idest quod consul patres quem summa erat potestas in prouincia fecerat. Ac potentia scauri hominis seditiosi & præpotentis impediebat maximæ eos: scilicet patres conscriptos: a uero: idest ueritate & bono: idest iusto: & honesto (qa honestum: erat tale dedecus irritum esse) q: id est quia is: scilicet scaurus ferebatur: idest dicebatur uulgo: auctor: scilicet illius facti: & socius: idest particeps bestie: scilicet cõsulis. At idest ecõtrario Caius memmius de cuius libertate: idest audentia loquendi & faciendi libere ut liberi ciues possunt sine alicuius timore: ingenii idest naturalis idolis: & de cuius odio potẽtiæ: idest in potentiam nobilitatis: idest nobiliũ: nos diximus supra. hortari sup. cæpit aut hortari: idest hortabatur inter dubitationem senatus: idest dum dubitarent senatores quid agerẽt (qa ut dicit Comicus dũ animus i dubio est facili momento huc uel illuc impellitur) & inter moras: idest cunctationes senatus quæ ex incertitudine consilii oriebantur. hortabat inq̃ populi ad uindicãdũ: scilicet tantum dedecus: in concionibus: idest orationibus habitis ad concionem: idest multitudinem populi ad hoc conuocatam (. Nam ut dixi: concio significat orationem multitudinem: & locum conuocatorum ad audiendum). Et supple monere: id est monebat Populũ Romanum ne desererent libertatem suam. quod facerent si paucis potentibus tam turpiter agere: & omnia uenalia habere permitterent. Et ostendere: id est ostendebat multa: facinora nobilitatis: id est nobilium crudelia: id est impia & immania: & superba: idest in contemptum plebis commissa. Et ipse intentus omnino: scilicet ad id faciendum. prorsus in omnem partem uersus accendebat. i. inflãmabat. ad iram animũ plebis. Sed qm̃ facundia. i. naturalis ad fandũ prõpte idoneitas memii fuit tempestate: id est eo tempore. Romæ clara: idest illustris: & nobilis: ac laudata.

POstq̃ res in aphrica gestas. Postea inquit quã romæ rescitum est per auaritiã Calphurnii cõsulis & scauri eius comitis turpem deditionem factam esse in numidia omnes cæperunt tumulari & inter sese consilia agitare plæbei autem nobilitati inuidere. instigante præsertim Caio Mæmmio cuius concionem subiuncturus est. Hic autem ordo est. Postquam fama diuulgauit: idest i uulgum seu uulgus dispersit: res gestas in aphrica & quomodo forent actæ: scilicet turpissime per auaritiam consulis & scauri conuentus: idest contiones & consilia: populi agitari: idest agitabatur romæ per omnis locos: de facto consulis: scilicet Lucii Calphurnii: & grauis inuidia: idest graue odium orta est apud plebem: scilicet in consulem nobilem. Patres: idest senatores erant soliciti. idest anxie dubii quia parum constabat: idest parum euidens erat an probarent: idest approbarent & ratum haberent: &

& pollens:id est multum potens:quia accepta popu lo cum ipse esset popularis: ego existimaui decere: id est esse decens & conueniens perscribere:id est to tam aut ad finem usq; scribere unam orationē eius ex tam multis supple orationibus eius. Quidam tex tus habent unam ex multis orationibus eius &c. quæ lectio uidetur magis latina: nisi quasi per modum parēthesis intercludat. ex tā multis utraq; tamē est grāmatica iuxta ordinē: quē posuimus. Ac dicā potissimū: id ē maxime omniū eam supple orationem memmii: quam disseruit: id est diserte dixit & diuulgauit: in cōtiōe: id est multitudine cō uocata: post reditum Bestie: scilicet Lucii Calphurnii q ex numidia redierat. disseruit dico huiusmodi uerbis. Nō dicit sentētiis: ut intelligamus eadē esse uerba: quæ ille tunc habuerat. Sane differo in præsenti: præterito: ac reliq̄ cōiugatione scribitur .ss. duplici: præter q̄ in supino & i eius participio disertus cuius prima corripitur. Vnde Flaccus Fecūdi calices quem non fecere disertū.

Differo / Disertus.

enumerat aūt dehortantia dicens. Opes: id est facultates & potentie factionis .i. factiosorū uidelicet Calphurnii & Scauri. Patientia uestra: qua suffertis tantam dominationem cum summo dedecore uestro. Ius nullum .i. q̄ nullū sit ius: nullaq; iusticia regnet: ac maxime q̄ plus periculi q̄ honoris est innocentie .i. uolentibus innocenter & continēter uiuere. Nā piget .i. tediosum est ac miserū dicere: quidē illa .s. notissima uobis: uidelicet q̄ .i. quantū aut q̄n to ludibrio: id est irrisioni fueritis supbie paucorum .s. potētū: his quindecim annis: scilicet pxime transactis. Et q̄ fœde .i. turpiter: & q̄ .i. q̄tū multi .i. n̄ uidicari a uobis perierunt defensores ur̄i: scilicet Tiberius gracchus Caius gracchus. Marcus fuluius ut supra diximus. Et ut .i. q̄liter aius sit uobis corruptus ab ignauia atq; secordia .i. pusillanimitate mala. q̄ ne nunc quidem cum .s. maxime deceat & res urgenter expostulet: exurgitis .s. in ultionem iniuriarum aut in defensiōem libertatis existentes obnoxii .i. obligati & quasi noxii obstrictū: inimicis uestris .s. potentibus: sed timetis etiam nūc quū tam iustam habetis quærelā: eos .s. paucos potētes qbus decet sup. uos esse terrori .i. ad terrorē: Sed q̄q̄ hæc sunt talia qualia .s. dicta sunt: hoc est q̄q̄ plurima me dehortātur: tñ animus .i. studiū reipu. subegit sup. me: ire obuiā potētie factiōis .i. factiosorū. Certe ego experiar .i. attentabo libertatē .i. qd possit libertas q̄ tradita est mihi a parēte .i. a patre meo. Vere o qrites sitū est .i. positū & constitutū in uestra manu .i. potestate: an ego faciam id .i. an experiar libertatē patris mei frustra: id est nequicq̄ & inaniter: an ob rem .i. commodū & utilitatē quasi dicat si adiutores eritis ob rem sin minus: frustra fecero. Et ne ad seditionē hortari uideret ait. Neq; ego hortor uos o quirites (qd' maiores uestri fecerūt sepe) uti .i. ut eatis armati cōtra iniurias: qa tūc nihil .i. i nullo opus est ui .i. uiolēto bello: nec secesione: id est discessione a patribus in montem sacrum aut auentinum ut fecerant olim romani auctore Liuio. Necesse est ut sup. ipsi: scilicet factiosi: eant præcipites: id est in ruinam: suomet: id est proprio more: id est instituto.

pollensq; fuit: decere existimaui unā ex tam multis orationē eius perscribere. Ac potissimum eam dicam: quam in conciōe post reditum Bestiæ huiuscemodi uerbis disseruit.

C. MEMMII ORATIO.

Multa me dehortantur a uobis Quirites: ni studiū Reip. omnia superet: opes factionis: uestra patientia: ius nullum: ac maxime quod innocentiæ plus periculi: quā honoris est. Nam illa quidē piget dicere: his annis quindecim: quā ludibrio fueritis superbiæ paucorum: quā fœde: quamq; multi perierīt uestri defēsores: ut uobis animus ab ignauia atq; socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem obnoxii inimicis exurgitis: atq; etiā nunc timetis eos: quibus uos decet terrori esse. Sed q̄q̄ hæc talia sunt: tamen obuiam ire factionis potentie animus subigit. Certe ego libertatē: quæ mihi a parente meo tradita est: experiar. Verum id frustra: an ob rem faciam: in uestra manu situm est Quirites. Neq; ego uos hortor: quod sæpe maiores uestri fecere: uti contra iniurias armati eatis: nihil ui: nihil secessione opus est: necesse est suo metipsi more præcipites eant. Occiso Tiberio Graccho: quem regnū sibi parare aiebant in plebem Romanā quæstio-

Multa me dehortantur &c. In hac oratione deliberatiua Memmius calide inducit populum ad libertatis sue defensionem: & ad nobilitatis potentiam odio prosequendam. Sane qrites dicti sunt rōani: a curibus oppido sabinorū ut sabinis aliqd cōcederetur: quoniā inter Romulum & Tatium fedus ictum erat: qui ciuitatē unā ex duabus facerēt auctore Liuio lib. i. Sūt qa qri .i. hasta dictos uelint: sicut Ouidi. romulum qrinū uocatū uult in fastis. Siue q̄ hasta qris &c. Sane raro singulariter reperitur quiris: sicut & Tatienses luceres: tanneses: habet autem in gēitiuo plurali per regulam quiritium & per syncopem quiritum. Horatius .i. car. hūc si mobilium turba quiritium. inde autem uenit uerbum quiritare: quod est quirites in auxiliū uocare. ut hic facit memmius. Ordo autem est. O quirites: id est o uos ciues romani multa dehortantur me a uobis: id est a negociis uestris curandis deterrent me: nisi studium reip. id est quod debeo reipu. aut quo studio pdesse reipu. superet: id est uincat: omnia .s. dehortamenta aut omnia obstacula: pericula & aduersa

Quirites.

Quirito

E

Probat exemplis dicens. Graues quæstiones: id est i quisitiones habite sunt: in: id est contra plebem romanam: occiso tiberio graccho: quē aiebant hoies .s. inuiduli: parare .s. sibi: id est prætendere regnū .i. dominationē in plebē ro. eo q̄ populū & eius libertatē (ut hic tacite innuit) defendere moliebatur. Sane d eius nece hæc habe. Tiberius gracchus aphricam ex filia nepos: tribunus plebis quum prorogare sibi potestatem uellet aduersis auspiciis in publicū processit: stati capitolium petit ubi oppressus est ab scipione nasica & eius cadauer in tiberim cū reliquis in ea seditione occisis proiectū. Tulerat aūt in principio legem agrariā cui cedēte octauio: ipse cum appio claudio & Caio graccho executor delectus est. In athali quoq; regis hereditate diuidunda. pecuniam popu. romano cui agros distribuerat dispertiēdā cēsuit: & nihil de oppidis ad senatum pertinere. Ob quas res orta seditiōe cū Flauius flaccus piculum illi imminere a potentioribus significasset & amici eius id audientes togas accinxissent & telā a ministris acepissent: celera multitudine ,pter tumultū nō intelligēte qd ageretur ipse tyberius uolens significar capitis sui piculū agi: magnū ad caput iposuit: qđ aduersarii (ut fit) in peiorē partē iterpretātes detulerūt ad senatū: tyberiū uelle sibi diadema imponere & regnū occupare. Quo itellecto a perculsis patribus cū nasica mutiū sceuolā tunc cōsulē cohortaretur libertati cōsulat: & ille respōderet se nolle ciuilis belli auctorē fore: nec quēq̄ ciuiū indēnatum occidere: pcessit nasica. Quādo: inquiēs. cōsul ciuitatē ,pdit: qui leges saluas esse cupiunt me sequant. Itaq; cum multis in capitolium ,pgressus est: & orta seditione Pub. Saturnius pede subselii caput tyberii percussit & post Lucius ruffus necē eius pegit. Sane quia ex manus eius in caput impositiōe orta est opinio de occupatiōe regni: ideo dixit quem regnū parare homines aiebant. Post Caii gracchi. Addit alia potētium in plebem iniuriosa facinora dicens. Post cedē .i. occisionē Caii grachi & marci fuluii de quorū nece supra diximus: itē .i. cōsimiliter. multi mortales .i. hoies uestri ordinis .i. plebeiorum (quia tres erāt ordines romanorum: senatorius: equester: plebeius) sunt necati .i. occisi in carcere. Lex .s. Porcia q̄ uetat in ciuē aiaduertere pena sanguinis: nō fecit finē utriusq; cladis .i. perniciei quæ erat sub tyberio & Caio gracchis. hoc ē nō abstinebāt ab ampliore cedē ,pter legē: sed libido .i. excaturatus appetitus uindictæ: eorum .s. potētum. fecit finē .s. utriusq; cladis. Sed sane fuerit .i. pmittat eē q̄ (fuerit enim pmissiui hic est modi) restituere plebi sua iura: ut uolebāt gracchi: fuerit. reparatio regni: & quicq̄d nequid ulcisci: id ē puniti: sine sanguine .i. sine sanguinis effusione ciuiū: id fit .i. iterpretatur factum iure. Vos taciti: id est nihil mutire audētes: indignabamini annis superioribus .i. pxime elapsis erariū .i. fiscū expilari .i. paulatim sufurari: & reges & populos liberos scilicet externos pendere: id est persoluer paucis nobilibus uectigal; id est ut dicūt pensiones & prouētus & summā gloriam & maximas diuitias esse penes eosdem: scilicet paucos potētes. tamē ipsi habere parum: id est paruipēdebāt nec cōtenti erant: suscepisse impugne hæc talia facinora. Itaq;: id est & ita leges: maiestas uestra & omnia diuina & humana sunt tradita postremo hostibus scilicet uestris: scilicet potētibus. Neq; pudet aut penitet eos qui facere ea: sed ipsi incedūt magnifice p hora uestra .i. ante conspectū uestrū. ostētātes .i. iactantes: sacerdotia & cōsulatus: & pars .i. ipsi partim: triumphos suos quasi habeant ea .s. iam dicta: honori .i. ad honorē & nō prædē .i. ad prædā. Serui cōparati .i. empti: ere .i. pecunia dominorū nō perferūt .i. nō ppetiūtur īperitia iniusta dominorū. Vos quirites nati in īperio: toleratis equo .i. patiēti animo seruitutē .q. d. id indigne facitis. At q̄ sunt hi &c. Sūmo artificio utitur ad odiū cōcitādū: cū scelestissimos & eosdē abiectissimos summa facinora ausos ausisq; potitos doceat dicēs. At .i. sed q̄ n̄ q̄les sunt (ut apud poetā. Qui iuuenes quātas ostētāt aspice uires) hi q̄ occupauer rēpu. inidiose & callide assumet qđ pbat nititur: uidelicet rēpu. a paucis potētibus occupatā. & suasā. unde respondet. Sūt sup. hoies sceleratissimi: manibus cruētis .i. habētes manus cructas cruor inocētiū. hoies imani auaricia .i. habētes imanē auariciā: nocētissimi & iidē supbissimi: cū tamē ob cōsciētiā deberēt eē summissiores q̄bus .s. hoibus: decus .i. honestas & fides .i. fidelitas pietas: id est obseruātia & pius cultus dei & parentum

Tibe. gracchi cedes.

nes graues habitæ sūt. Post. C. Gracchi &. M. Fuluii cedem: itē uestri ordinis multi mortales in carcere necati sunt: Vtriusq; cladis non lex: uerum libido eorū finem fecit. Sed sane fuerit regni reparatio: plebi sua iura restituere: quidquid sine sanguine ciuiū ulcisci negt: iure factum sit. Superioribus annis taciti indignabamini ærarium expilari: reges & populos liberos paucis nobilibus uectigal pendere: penes eosdem: & summā gloriā: & maximas diuitias esse: tamē hæc talia facinora impune suscepisse: parū habuere: Itaq; postremo leges: maiestas uestra diuina: & humana omnia hostibus tradita sunt. Neq; eos: qui ea fecere pudet: aut pœnitet: sed incedunt per ora uestra magnifice: sacerdotia: & consulatus: pars triumphos suos ostentantes: perinde quasi ea honori: non prædæ habeant. Serui ære parati: Iniusta imperia dominorum non perferūt: Vos Quirites in Imperio nati: æquo animo seruitutē toleratis? At qui sunt hi: qui Rēp. occupauere? homines sceleratissimi cruentis manibus: imani auaritia: nocentissimi: & iidē supbissimi: q̄bus fides: decus: pietas:

postremo .i. ut postremo uerbo dicā oia hōesta atq; īhonesta sunt quæstui.i.ad quæstū .i. lucrum. Pars eorū.i.ipsi partim habēt ꝑ munimēto.i.defensorio in quo cōfidunt.occidisse tribunos plebis: qa p eorū necem aliis plebeis timori sont. Alii habent pro munimento fecisse quæstiōes.i. ut dicunt inqsitiones & informatiões & post illas accusationes iniustas:id est iniquas & falsis testibus comprobatas. Pleriq; idest plurimi eo℞ habēt ꝑ mūimēto:fecisse in.i.cōtra uos. cedē .i. occisionē & seditionē mortiferā. Itaq; .i. & ita: q̄tū .i. ot quisq; fecit pessime:tā.i.tantū: hoc est ita maxie tutus est:qa maxie timetur: quē qs em̄ timet offendere nō audet. Et ita ipsi trāstulere.i. usurpauerunt sibi metū.s. passuum quo metuātur:a scelere suo.i. a se perpetrato:ad ignauiā.i.utilitatem ad opus & oscitationē urām.q.d. si uos strēnui eētis:ipsi ī uos supbi ꝑpter scelus a se cōmissom nō eēnt. Quos ois: scilicet scelera tos: cupeř eadē .i. easdē res: odisse eadē metueř eadē.i. habeř idē uelle & nolle & p id paria studia(quibus nihil melius cōsilia iter bonos amicitiam: ut cicerōiāo lelio placet)coegit.i.cōpulit & cōgregauit ī unū .s.colegium Cogo.em̄ dicitur q̄si coago.i.simul ago seu ipello ut Tityre coge pecus. Sed hæc.i.hmōi cōciliatio est amicitia iter bonos(qa ut Cicero docet paritas studiorū maxie cōsiliat amicitiā: q̄si uera sit nō nisi iter bonos est)& est iter malos factio.i.seditio seorsū ab aliis cōsolta tio & machinatio. hoc est dū boni cōsentiunt amicitia est:dū mali:ot modo pauci potētes:seditio. Qď si.i. certo scio q̄ si uos haberetis tantā curā libertatis .s.amisse recuperāde.aut si q̄ adhuc habetis cōseruāde:q̄.i.q̄tū illi.s.aduersarii uři sūt accēsi ad dñationē.i.řgnū i uos obtinēdā. Profecto.i.reuera : neq; resp.uastareť:& nūc sup.uastať & uřa bñficia.i.magistratus:qa uobis cōferūť. forēt.i.eēnt:penes optimos nō penes audacissimos. Maiores uři(inuidiose uři ñ nři.q.d.uobis imitādi cū eos imiter)gřa iuris parādi.i.acqrēdi & gřa maiestatis ꝯstituēde:armati p secessionē.i.p singularē habitationē.occupauerūt bis mōtē auentinū q̄ unus est ex septē collibus rōe. Nōne uos nitemini.i. niti debebitis.q.d. maxie licet nō faciatis: summa ope : id est summa facultate ꝑ libertate q̄ accepistis ab illis.s. maioribus uřis. Atq; eo magis sup.debetis niti:q̄ illi:q̄.i.qa:aut eo.i.rāto magis:quo.i.q̄to maius dedecus.i. ꝑbrū est amitere parta.i. acqsita. q̄ non parauisse.i.acquisisse oino obi qa parta dixit: cōformiter dixisset peperisse usitatius si fuisset. Dicet aliqs. Facit antipophorā:id est obiectionē sibi cui respōdet dicēs. Aliqs sup. qrites q audierit q̄ dixerim nō esse opus ui aut secessiōe: & tamē obsistēdū. dicet igitur o mēmi qd cēses.i.iudicas sop. faciendū esse. Respōdet mēmius.q.d. Ego cēseo uindicādō.i. uindictā exercēdā eē i .i. cōtra eos q ꝑdideř rē po. hosti.i. iugurthe: uidicādū inq: nō manu .s. propria neq; ui sup.alia.qď fecisse .s. uindictā sumptā esse ui:ē magis idignū uobis .i. magis.contra dignitatē uřam.q̄.s. sit idignū accidisse illis .q.d. illi qdem digni sunt i quos ui & manu aiaduertereť:sed uobis nō est dignū.i. honestū & coueniens ut id in cōciues faceretis uerū.i. sed ego censeo uidicādū i eos q̄stionibus.i. iq̄sitiōibus & iformatiōibus (ut dicūt)ex idicio.i. reuelatiōe ipsius iugorthæ. Et si dicāt:qūo habebiť iugurtha dicit q̄ facilter:ut potes q.s. iugurtha si est deditus supple uere: ipe erit obediens iussis uřis.& ita ueniet uocatus. Sin: id est: sed si contēnit ea:scilicet iussa uestra : scilicet:id est illic certe & scienter existimabitis:id est iudicabitis: qualis sit illa aut ista pax & deditio : ex qua : id est per quam : maxima impunitas scelerum peruenerit ad iugurtham : & maxime dioitie peruenerint ad paucos potentes : & damna & dedecora : id est opprobria maxima supple peruenerint ad tempo. Censeo sup. sic faciendum nisi forte ita sit quod satietas dominationis eorum nondum tenet uos & si illa tempora: scilicet sobsecuta necem gracchorum: qoum: id est in quibus temporibus : regna prouincie leges: iura: iudicia: bella: atq; paces. Postremo omnia diuina atq; humana: id est quæcūq; Populi Romani e-

postremo honesta atq; īhonesta oia quæstui sunt. pars eo℞ occidisse Tribunos plebis: aliī q̄stiones iniustas: pleriq; cædē in uos fecisse ꝑ munimēto habēt. Itaq; q̄ quisq; pessime fecit : tā maxime tutus est: metū a scelere suo ad ignauiā uestrā trāstulere: quos oēs Eadē cupere: eadē odisse: eadē metuere ī unū coegit. Sed hæc iter bonos Amicitia: īter malos Factio est. Quod si tantā uos libertatis curā haberetis: q̄ illi ad dominationē accēsi sunt: ꝑfecto neq; Resp. sicuti nūc: uastaretur: & beneficia uřa penes optimos: ñ audacissimos forēt. Maiores uři parādi iuris: & maiestatis cōstituēdæ gratia: bis p secessionē armati: Auētinū mōtē occupauere: uos ꝑ libertate: q̄ ab illis accepistis: nō ne sūma ope nitemini? atq; eo uehemētius: quo maius dedecus est. Parta amittere: q̄ oino nō parauisse? Dicet aliqs: qd igiť cēses? uīdicādū ī eos: qui hosti ꝑdidere Rēp. nō māu: neq; ui: qď magis uos fecisse: q̄ illis accidisse idignū est: uerū q̄stionibus: & indicio ipsius Iugurthæ: q: si dediticius est: ꝑfecto iussis uřis obediēs erit: Sin ea cōtēnit: scilicet æstimabitis: q̄lis illa pax: aut deditio sit: ex q̄ ad Iugurthā scelerū īpunitas: ad paucos potentes maxiæ diuitiæ: ad Rēp. dāna: atq; dedecora peruenerit. Nisi forte dñatiōis eo℞ satietas ñ dū ēt uos tenet: & illa: q̄ hæc tpa magis placēt: cū regna: ꝑuīcie: leges: iura: iudicia: bella: atq; paces. Postrēo

Quantum.

Cogo.

diuina:& humana omnia penes paucos erāt. Vos autem:hoc est Populus Romanus inuicti ab hostibus:imperatores omnium gentium: satis habebatis animam retineṙ. Nam seruitutē quidē quis uṙum recusare audebat? Atq; ego : tā & si uirum flagitiosissimū existimo: ipune iniuriam accepisse: tamen uos sceleratissimis hominibus ignoscere: quoniā ciues sunt: æquo animo paterer : ni misericordia in perniciē casura esset. Nā & illos: q̄ntū importunitatis habēt: parū est ipūe male fecisse: nisi deide faciūdi licentia eripiat. Et uobis æterna solicitudo remanebit:cū intelligetis: aut seruiendū esse:aut per manus libertatē retinēdā. Nā fidei quidē: & cōcordiæ: quæ spes est? dominari illi uolūt:uos liberi eē:facere illi iniurias: uos ꝓhibere:postrēo sociis uestris ueluti hostib⁹: hostib⁹ ꝑ sociis utūtur. Pōt ne in tā diuersis mētibus pax aut amicitia eē? Quare moneo:hortorq; uos : ne tātū scelus ipuniiū omittatis. Nō peculatus ærarii factus est neq; ꝑ ui sociis ereptæ pecūiæ. Quæ q̄q̄ grauia sūt: tamē Cōsuetudine iā pro nihilo habētur. Hosti acerrimo prodita Sēatus autoritas: ꝓditū Imperiū uestrū est:domi: militiæq; Resp. uenalis fuit. Quæ nisi q̄sita erūt:nisi uindicatū in noxios:quid erit reliquū:nisi ut illis: qui ea fecere: obedientes uiuamus? Nā ipune quidlibet facere:Id est Regē esse. Neq; ego uos Q uirites hortor: ut iā malitis ciues uṙos ꝑperā: quā recte fecisse. Sed ne ignoscendo malis ; bonos ꝑditū eatis.

sent:erant penes paucos.i.in potestate & dominatiōe paucorum:scilicet potentium. Autem pro sed cum uos inuicti ab hostibus existentes imperatores omnium gentium habebatis satis:id est contenti eratis: retinere animam : id est uitā(nam quis uestrum audebat recusare seruitutem: scilicet paucorum potētium:quasi diceret nemo) Et nisi inquā illa tēpora magis placent uobis quam hæc tempora in quibus potēpie obuiatur & libertas partim uindicata ē quasi dicat puto q̄ no. At ego tametsi existimo uirū flagitiosissimum:scilicet iugurtham accepisse impugne:id est sibi condonatā sine pugnitione: iniuriam.s. actiuā : ut pote q̄ intulit sicut: offensa ē eius qui offendi.i.offensio eius quo offenditur tñ paterer: id ē ferrem equo animo:uos ignoscere: id est ueniam daṙ hominibus sceleratissimis: scilicet Calphurnio. scauro & cōsimilibus quorum consensu iugurtha impugnis euasitur:quoniā ipsi sunt ciues:scilicet romani: nisi misericordia:scilicet erga illos habita:esset casura : id est euasura ī perniciem: id est interitū aut graue damnum reipublicæ. Nam &: id est etiā illis est parum : id est parum uidetur(quātum: quasi diceret uidete quantum importunitatis habent)fecisse male: scilicet cōdonando iugurthe tantum facinus.impugne : id est sine uindicta : quia peiora facient. Nam nisi licentia: id est mala permissio faciendi: scilicet quæ uellent: eripiatur deide supple ab eis &:id est simul:eterna: id est perpetua solicitudo remanebit uobis quum intelligetis aut seruiendum esse: id est q̄ uos aut illis seruire debebitis ; aut libertatem supple uestrā: esse retinendā per manus:id est uim:qua nunc opus non est. Nam q̄dem : id est certe : quæ spes est fidei: id est fidelitatis & concordie. scilicet habende cum talibus hominibus. tam auaris ut etiam reip. decus uendiderint:& dominationibus cupidissimis. Nam ut addit. illi uolūt dominari uos supple uultis esse liberi:illi uolunt facere iniuriam: & uos uultis prohibere : & ita nulla conueniet inter uos concordia. Postremo illi utūtur sociis nostris ueluti hostibus: id est seruiliter & inclementer eos tractant: & utuntur hostibus : scilicet iugurtha & militibus eius pro sociis : quia cum eis consultant & conueniunt ac pacem agitant:potest ne pax aut amicita esse in mentibus tam diuersis : q̄si dicat nequaq̄. Quare ego moneo & hortor uos ne omittatis tantum scelus impunitum Tantū dicit scelus:quia non peculatus : id est furtū: erarii: id est publici thesauriquē fiscum uocāt: est factus: scilicet ab illis : neq; pecunie sunt erepte sociis per uim ut ab illis qui repetundarū accusanṫ: q̄.s. flagitia q̄q̄ sūt grauia.i.grauiter & moleste ferenda tamen habentur:id est reputantur pro nihilo ex consuetudine : quia uulgo talia faciunt. Verū multo grauius commissū est facinus. Ná auctoritas senatus romani: est prodita hosti acerrimo : scilicet iugurthe eam contēnente. Vestrum imperium est proditum : id est porro datum & in manus alterius : & resp. sup. uestra fuit uenalis : domi : id est cum de iugurtha ageretur in senatu:& militie:id ē cum res ageretur i expeditiōe militari ī aphrica. Quæ scilicet auctoritas senatus imperium uestrū & respublica nisi:id est si non erant quæsita:id est requisitā & recuperata:& nisi sup. erit uindicatū innoxios: id est sontes qui talia prodiderunt:quid erit reliquum:id est quid restabit : nisi ut uiuamus obedientes illis qui fecerunt ea:quasi dicat nihil. Nam facere impune: id est sine punitiōe sup. id:quodlibet : id est quicq̄d placet:aut composita est uox:quidlibet : id est quālibet rem:id est esse regem. Neq; o quirites:ego hortor uos ut malitis ciues uestros fecisse perperam: id est peruerse:quam recte:id est decēter: sed sup. hortor(quod tamen non uenuste repetiisset)ne eatis perditum: id est ne perdatis bonos. ignoscendo: id est ueniam dando aut dissimulādo quasi non noscatis:ut parcatis.malis:id est noxiis & sontibus.

offēsa offensio.

Ad hoc.i.insuper. pstat.i.pstat. & melius est: multo (qdã multũ legũt) in republica esse imemorẽ.i. ingratũ q̃ oblitũ bñficii qd' bonus cõtulit in republicã q̃ maleficii: qd' malus cõmisit in rẽpublicã.i.multo pfertur negligere bonis referre gr̃am p beneficio reipub.ipso: q̃ negligere punire malos p crimine in republicã cõmisso

elephãtos quos p simulatam deditionẽ q̃stori dederat.alii sup.fuerũt q uẽderẽt. pfugas.i. q defecerẽt a numidis ad rõanos.& ps.i.ptim. agebãt pdas ex pacatis.i.ex his q pacẽ cũ populo romão habebãt. Tãta.i.tã uehemẽs uis.i.potẽtia auaritie iuaserat ueluti tabes.i.cõfectio qdã cõtagiosa ex corrupto sanguine iuadẽs & ad ossa usq;

qa bonus: q beneficiũ cõtulit: fit tãtũmodo .i.dumtaxat segnior.i. tardio ad bñficia alia cõferẽda. At.i.sed cõtrario malus fit sup ple.iprobrior.i. insolẽtior & magis iniurius. Ad hoc .i. insup si nõ sint iniurie q̃s faciunt malefici.tu egeas .i.quis egeat haud se pe.i.raro: auxilii.f.qd bõus cõferat.& ita minori piculo negligit.

Ec atq; alia Recẽset qd ea oratione persuaserit Mẽmius populo: uidelicet ut Lucius Cassius ptor ad iugurthã mitteretur.& qũo eũ romã pduxerit.& rursus quo italia decederet ob nouũ facinus iussus fit ut sub ordine apiemus. Is ãt talis ẽ. Mẽmius indicẽdo: id ẽ dum idiceret sepe. hæc: scilicet primissa atq; alia huiusmodi p suaderet pplo: ut Lucius cassius uir seuerus & multe auctoritatis.qui tũ.i.tũc ptor erat. mitteretur ad iugurthã.& duceret: eũ romã fid publica iterposita.i.pmitẽs ei nie totius popu. ro. si uerũ diceret q̃ indẽnis rediret: quo: id est iõ

Ad hoc in Rep. Multo præstat beneficii q̃ maleficii imemorẽ esse. bonus tãtũmodo segnior fit: ubi negligas: at Malus iprobior. Ad hoc si iniuriæ non sint haud sæpe auxilii egeas.

Aec atq; alia huiuscemodi sæpe dicẽdo .C. Mẽmius populo R. psuadet: uti. L. Cassius: qui tum prætor erat: ad iugurthã mitteretur: eumq; iterposita fide publica: Romam duceret: quo facilius idicio Regis: Scauri & reliquorũ: quos pecuniæ captæ arcessebant: delicta patefierẽt. Dũ hæc Romæ gerũtur: qui i Numidia relicti a Bestia exercitui præerãt: secuti morẽ Imperatoris sui: plurima & flagitiosissima facinora fecere. Fuere: qui auro corrupti: Elephantes Iugurthæ traderẽt. Alii p fugas uẽderẽt: pars ex pacatis pdas agebãt. Tãta uis auaritiæ in animos eorũ ueluti tabes iuaserat. At Cassius populi Romani per lata rogatione a. C. Memmio: ac pculsa omni nobilitate ad Iugurthã pficiscitur: eiq; timido: & ex cõscientia diffidenti rebus suis: persuadet: quo populo Romano dedisset: ne uim: q̃ misericordiam eius experiri malit: priuati præterea fidem suam interponit: quã ille nõ minoris: quã publicã ducebat. Talis ea tẽpestate fama de Cassio erat. Igit̃ Iugurtha contra decus Regiũ cultu quammaxime miserabili cũ cassio Romam uẽit. Ac tã & si in ipo magna uis animi erat: confirmatus ab omnibus: quorũ potentia: aut scelere cuncta ea gesserat: quæ supra diximus. C. tamen Bebiũ tribunũ plebis magna mercede parat: cuius impudẽtia cõtra ius & iniurias omnes munitus.

animã pdens animos eorũ.f. in exercitu de relictorũ. At Cassius .f. ptor rogatiõe sup. facta a Caio mẽmio: q̃ rogauerat an mittere placeat Cassiũ ad Iugurthã. plata.i.plebiscito approbata: ac omni nobilitate pculsa.i. attonita pter suorore plebis si uoto potiatur. pficiscitur ad iugurthã & persuadet eni timido & diffidẽti rebus suis ex cõsciẽtia: scilicet scelerum: qũ dedisset'.i.in ptãtẽ dedisset se populo ro. ne mallet experiri.uim.i. uiolentiã q̃ misericordiã. Præterea iterpõit priuati .i. ex ppria auctoritate: fidẽ suã.i. ppriã. q.f. iugurtha ducebat: id est existimabat nõ minoris.q̃ publicã.f.fidẽ .i.tãti q̃ti publicã. (Scimus eni pluris minoris tãti & q̃ti cũ eorũ cõpositis sine substãti uis i gẽitiuo regi a uerbis pcii & existimatõis cũ cetera in ablatiuo regant). Talis fama erat ea tempestate de Cassio ut: scil; fides ei maxia habetet. Igit̃ Iugurtha sic psuasus uẽit cũ Cassio Romã cultu.i.amictu. q̃ maxime.i.sũmope miserabili cõtra decus regiũ. Ac tametsi magna uis animi: id est summa animositas erat in ipso cõfirmato ab omnibus.f.corruptis auro.quorũ potẽtia aut scelere gesserat ea cuncta quæ diximus supra (Quidã legunt cõfirmatus: ut sit ordo tamẽ confirmatus ab oibus &c.sed non procedit: non enim quia cõfirmatus erat. Bebium parat: sed q̃ in eo uis animi erat) tamen parat Caium Bebium tribunum plebis magna mercede: id est præmio cõstituto: cuius: scilicet Bebii impudentia: id est impudenti cupiditate ipse forẽt muitus cõtra ius si q̃s iuste pcederet: & contra iniurias si q̃s cõtra ius pcipue gẽtium grassari uelit.

Regula puerorũ

ut delicta Scauri & reliquorũ quos pecunie capte.i. accepte a rege arcessebãt.i. accusabant ac cõstringebãt in cõscia(qa uero arcesso & accerso qd' est uoco sm Vallã idifferẽter dicũtur: sit q sic intelligãt: ut pecunie.capte.i.in marsupiis aut zonis ligate. arcessant.i.cõpellent eos ad iudiciũ: sed id argutius q̃ ut stilo historico q̃dret) patefieret idicio.i. p idiciũ & reuelationẽ regis.f. iugurthe. Dũ hæc geruntur rome illi q relicti i numidia. a bestia.f. cõsule: perant exercitu: secuti morẽ iperatoris sui: uidelicet cõsulis fecere plurima & flagitiosissima .i. pessima facinora: qa fuere qui corrupti auro traderẽt iugurthe

foret At.C.Mēmius aduocata cōcione:quā̄q̄ Regi infesta plebs erat: & pars in uincula Duci iubebat: pars nisi socios sceleris sui aperiret: more maiorū de hoste suppliciū sumi: dignitati magis quā irae consulens:sedere motus: & animos eorū mollire. Postremo confirmare fidem publicam p sese inuiolatam fore. Post ubi silentiū cœpit: pducto Iugurtha: uerba facit: Rōae. Numidiaeq; facinora eius memorat: scelera in patrē fratresq; ostendit:quibus iuuantibus: quibusq; ministris ea egerit: quamquā intelligat populus. R. tamē uelle māifesta magis ex illo habere. Si uerū aperiat in fide:& clementia populi. R. magnam spem illi sitam:sin reticeat:non sociis saluti fore:sed se: suas quae spes corruptum. Deinde ubi Memmius dicendi finem fecit: & Iugurtha respōdere iussus est.C.Bebius tribunus plebis: quē pecūia corruptum supra diximꝰ:Regē tacere iubet:ac tametsi multitudo:quae in cōcione aderat uehemēter accensa:terrebat eū: clamore: uultu: saepe impetu: atq; aliis oibus: quae ira fieri amat: uicit tamē ipudētia.Ita populus ludibrio habitus: ex cōciōe discessit.Iugurthae:Bestiaeq; & caeteris:quos illa q̄stio exagitabat:aī augescūt.Erat ea tēpestate Romae q̄dā noie Massiua Gullussae filiꝰ:Masinisse nepos:q qa idisensiōe regū: Iugurthe aduersus fuerat:dedita Cirtha:& adherbale iterfecto: pfugus

At caius mēmius cōcione aduocata(ꝗ̄q̄ plebs erat infesta aut infensa regi:scilicet iugurthe: & pars iuberet eum duci in uincula: pars uero iuberet supplicium sumi de hoste: scilicet iugurtha: more maiorum:id est sicut prisci romani solebāt:ni: id est nisi aperiret: id est manifestare uellet & indicare socios sceleris: id est quorū auxilio fretus ea scelera perpetrauerat: tamen supple)consulēs magis dignitati q̄ irae: indignum enim fuisset interposita fide publica supplicium sumi de eo q sponte sua uenerat:sedare: id est sedabat motꝰ:& mollire: id ē mollificabat animos eorum: scilicet plebeiorum: & cōfirmare:id est confirmabat postremo fidē publicam fore inuiolatam per sese.Post.i.deide ubi cepit:id est obtinuit a populo silētium facit uerba:id ē loqui icipit & hoc iugurtha producto: id est in conspectum cōcionis adducto:& memorat faciora eius rome:id est quae fecerat rome ubi massiue necem iusserat:&facinora numidie: id ē quae in numidia fecerat interfectis duobus filiis micipse &multis innocentibus: & ostendit scelera eius in patrem:scilicet adoptiuū Micipsam :& fratres: scilicet per adoptionem quos occiderat Hiempsalem &adherbalem: & sup.dicit q ꝗ̄q̄ populus romanus intelligit: quibus iuuantibus& quibus ministris ipse egerit ea: scilicet scelera tamen se uellet habere magis manifeste ex illo:id est p illius indicium & sup.dicit si aperiat uerum:idest ueritatem magnam spem:scilicet eua dēdi esse sitam:id est positam:illi:scilicet iugurthe: in fide populi romani qua illum uenire fecit & clementia:ad quam propria confessio plurimum facit (quod christiano quoq; animaduertēdum est) sin: id est sed si reticeat: scilicet uerum:sup.dicit ipsum non fore: id est futurum esse sociis saluti: id est ad salutem:& ipsum corrupturum sese:id est seipsum & suas opes. Deinde ubi:id est postquam mimmius fecit finem dicendi:& iugurtha est iussus respondere.Caius Bebius: quem diximus supra corruptum pecunia:scilicet iugurthina. iubet regem: scilicet iugurtham tacere:ac tametsi multitudo:scilicet populi quae aderat in concione:accensa: scilicet ita uehementer.terrebat eum:scilicet Iugurtham (potius q̄ Bebium:quia aliter diceret terrebat Bebium. uicit tamen impudentia eius)clamore hoc est in clamando contra eum nisi loquaeretur.& uultu: scilicet minaci parato ad ultionem praesentem & saepe impetu: id est accedendo impetuose ad eum: atque omnibus aliis:scilicet factis & signis: q ira amat fieri. tamen impudentia Bebii uicit hoc est obtinuit ut nihil responderet: & ita populꝰ habitus ludibrio discessit ex cōciōe. Et quo facto animi augescunt:id est iflantur iugurthe & bestie: scilicet calphurnii qui consul fuerat missus cum Scauro in numidiam: & caeteris quos illa quaestio: id est inquisitio:exagitabat: scilicet metu.

Erat ea tempestate rome &cae. Commemorat quomodo nouo facinore iugurtha discedere coactus sit innouata belli causa dicēs. Quidam numida: id est ex regno numidie nomine massiua filius gulusse: q fuerat unꝰ ex tribꝰ filiis massinisse ut prius dictum est & ita nepos massinisse quia fiiꝰ filii eius erat eo tempore quo superius dicta fierēt rome qui sup.quia i dissensione regum: scilicet iugurthe & adherbalis:ipse fuerat aduersus: id est aduersarius aut contrarius iugurthe: abierat profugus ex affrica recipiens:scilicet se rome. &hoc cirtha dedita: scilicet iugurthe. & adherbale interfecto ab eodē cum omnibus puberibus armatis ut uisum est.Spurius Albinus qui gerebat anno proximo post bestiam: id est post consulatum bestiae consulatum cum Quinto Munitio Ruffo. persuadet huic: scilicet Numide nomine massiue: quoniam sit: id est eo q esset de stirpe:id est Progenie in directa linea quasi directo stipite massinisse: scilicet regis.sup.ut urgeat iugurtham.iuidiam:id est odio cum metu:id est & simul metu.(Vbi cum notat comitem instrumenti: ueluti si quis dicat. percutiam te dextera cum sinistra pro eo quod est utraq; manu).& sup.petat a senatu regnum numidie. hoc autem consuluit Albinus:quia ipse consul: scilicet Albinus Auidus:id est cupidus belli gerūdi: id est ge-

Cum.

rendi.malebat omnia.moueri:id est cõmoueri & pturbari.q̃ senescere.i.more senescẽtium torpore frigere & in dissuetudinem iri.Numidia puincia. obuenit:id est sorte uenit curanda ipsi: scilicet albino. & macedonia obuenit minutio.alteri cõsuli.Quæ.s. dicta de petẽdo regno:postq̃ massiua cepit agitare:

factũ sit in q̃ cõmodissime & cũ minimo piculo cõmittẽtis fieri potuit.res igit'.s.Bomil.postulabat isidias massiue tẽdere.Igit' qa insidias festinãter tetenderat. unus ex eo numero q erant parati ad cedẽ.s. patrandã aggredit' massiuã.paulo.i.aliquãto inconsultius.i.iprudẽtius q̃ debebat aut facere poterat: &

neq; satis psidii: id est ptectionis & patrocinii est iugurthe i amicis quos auro & aliis donis comparauerat: ut prius uisum est: qa cõscia: scilicet scelerũ impediebat alium: id est aliquos eorũ: scilicet amicorum iugurthe: quo minus audacter eius cãm defenderent. & mala fama & timor: scilicet a tribunis plebis. Impediebat alium: id est alios amicos eius: ipe iugurtha iperat Bomilchari proximo.s.psidio & maxie fido. ut paret: id est instruat massiue isidiatores. præcio .s. dato aut constituto sicuti cõfecerat: id est iam peregerat.multa uidelicet ne mitteretur exercitus in numidiam: ut decretũ nõ fieret cõtra iugurthã ut in diuisione regni potior ps iugurthe cederet & filia. Ac sup. imperat ut occulte .s. paret isidias massiue paratas.maxime: id ẽ maximope.sin: id est sed.si id.s.occultas agitare insidias.procedat parum: id est nõ satis

ex Africa abierat. Huic Spurius Albinus: q pximo ãno post Bestiã cũ Quito Minutio Ruso cõsulatũ gerebat: psuadet: quoniã e stirpe Masinissæ sit: Iugurthãq; ob scelera Iuidia cũ metu urgeat: regnũ Numidiæ ab Sẽatu petat. Auidus cõsul belli gerundi mouere: q̃ senescere oia malebat. Ipsi puicia Numidia: Miutio Macedõia euenerat. Quæ postq̃ Massiua gitare cœpit: neq; Iugurthæ I amicis satis psidii est: qd' eorũ alium cõscientia: aliũ mala fama & timor ipediebat: Bomilcari pximo: ac maxie fido sibi iperat: ptio: sicuti iulta cõfecerat: Isidiatores Massiuæ paret: ac maxie occulte Sin id parũ pcedat: quouis mõ Numidã iterficiat. Bomilcar matuf Regis mãdata exeqtur: & p hoies talis negocii artifices: itiera: egressusq; eius postréo loca: atq; tẽpora cũcta explorat: deinde ubi res postulabat: isidias tẽdit. Igit' unius ex eo nũero: q ad cædẽ parati erãt: paulo icõsulti' Massiuã aggredit': illũq; obtrũcat. Sed ipse dephẽsus multis hortãtib': & I primis Albio cõsule indiciũ pfitet'. Fit reus magis ex æquo & bono: q̃ ex iure gentiũ Bomilcar cões eius: q Romã fide publica uenerat. At Iugurtha mãifest' tãti sceleris: nõ prius omisit cõtra uerũ niti: q̃ aiaduertit super gratiã atq; pecuniã suã iuidiã facti esse. Igitur quanq̃ in priore actione ex amicis quinquagita uades dederat. regno magis: quã uadibus cõsulens: clam in

obtrũcat illũ.s.massiuã: sed ipse dephẽsus scilicet paulopost factũ aut in ipo facto: & ita patet q incõsultius fecerat: qa nõ prospexerat sibi de fuga. pfitetur.i.palam fatet' se facturũ idiciũ.i.reuelationẽ eo℞ quorũ cõsilio aut iussu id fecerat. & hoc multis hortãtibus sup. eum & in primis.i.pcipue albio consule Bomilcar comes.i.socius itineris: inferior tamẽ eius.s.iugurthe: qa uenerat romã fide publica.s.iterposita q liceret ei ipune cũ suis redire: fit reus.i.pmittit' accusari i iudicio magis ex equo & bono.i. qa equũ & bonũ uisũ ẽ: hoc est i foro cõsciẽtie uisum ẽ iustũ ut q inocẽti mortẽ iserẽdã curauerit: licet sub fide publica uenerit: morte morte luat (eã tñ ñ luit ut statim dicet') q̃ ex iure gẽtiũ: qa ius gẽtiũ uult: ut oratorib' caduceatoribus & fide publica iterposita uẽiẽtib' liceat sine dãno rediñ. (Vnde auctore Liuio lib.v.ab urbe condita.

succedat ad uotũ: scilicet ad necẽ massiue pagendã. ut sup. iterficiat numidam.s.massiuam. quouis modo.i.qũocũq; posset siue clã siue palam. Bomilchar exequit'.i. perficit mature.i. pperãter.quia piculũ erat i mora. si eni regnũ illi adductũ fuisset, amisisset iugurtha fautores suos & ille nouos facile iuenisset.& explorat.i.idagabat & inquirit isidiose. p homines artifices talis negocii.i.callidos ac pfidos insidiatores itinera.i.deãbulationes. & egressus eius.s. massiue: & postremo loca.s.in q̃ egredi solebat.& tẽpora.s.qbus egredi solebat.deide tetẽdit isidias.ubi .i.postq̃ res.i. oportunitas aut occasio postulabat.i. exigebat tale negociũ debere fieri nõ qdẽ postulatione iusta aut debita simpliciter sed cõditionata. Si uidelicet uellet rẽ tute pperrare. unde cũ nullũ tps sit debitũ aut cõueniens maleficio. dicere tamẽ solem' hora debita aut cõueniẽti factũ homicidiũ si in ea

cũ qntus Fabius ducẽ gallo℞ i legatiõe cõtra ius gẽtiũ occidisset galli senones I ipsum nõ aiaduerterũt sed iniuriã ab senatu expostulauerunt: q̃ qa senatus neglexit paulopost urbs capta ab iisdẽ ẽ: occisis potissimũ senioribus) At.i.sed iugurtha manifestus.i.manifeste reus tãti sceleris.s.noui parricidii in ciuitate aliena ubi sui purgãdi gra se sũmissum simularat: nõ prius omisit niti cõtra uerũ.i.nõ prius cessauit inficias ire & negare se cõsciũ facti.q̃ aiaduertit.i.cõsiderauit & intellexit.iuidiã.i.odiũ facti eẽ supra gratiã.i.fauorẽ: atq; pecuniã suã.i.plus posse inuidiã ad sui cõdẽnationẽ q̃ gratiã & pecuniã ad purgãtionẽ. Hoc.n.itellecto fugã parauit. Igit' qd ampli' obniti nõ potuit.q̃q̃ ipse iugurtha dederat in priori actione.i.disceptatione in iudicio: ubi a Mẽmio cõuẽtus erat: ut se defenderet: cõstat.n.actio ex petitione seu accusatione actoris.i.eius q uocauit: & ex ificiatione

Actio.
Actor.

Numidiam Bomilcarem demittit: ueritus ne reliquos populares metus iuaderet: parẽdi sibi: si de illo suppliciũ sumptũ foret. Et ipse paucis diebus eodẽ profectus est: iussus a Senatu Italia decedere. Sed postq̃ Roma egressus est: ferẽ eo sæpe tacitus respiciens: postremo dixisse: Vrbem uenalẽ. & mature perituram: si emptorem inuenerit.

INterim albinus renouato bello: commeatũ: stipendiũ: aliaq: quæ militibus usui forẽt: maturat in Africã portare: ac statim ipse ꝓfectus est. uti ante comitia: quod tẽpus haud longe aberat: armis: aut deditiõe: aut quouis modo bellũ cõficeret. At cõtra iugurtha trahere omnia: & alias deinde: alias moræ caussas facere: polliceri deditionẽ: ac deide metũ simulare: instanti cedere: & paulopost: ne sui diffiderent: instare: ita belli modo: mõ pacis mora cõsulẽ ludificare. Ac fuere qui tũ Albinũ haud ignarũ cõsilii regis existimarẽt. Neq ex tãta ꝓperãtia tã facile tractũ bellũ: socordia magis: q̃ dolo crederent. Sed postq̃ dilapso tẽpore cõitiorũ dies aduẽtabat. albinus: aulo frẽ i castris ꝓ p̃tore relicto: ro. decessit.

A

Reus. seu defensione rei. i. eius q in ius uocatus est etiam si nõ sit culpabilis iueniẽdus. Quia nõ ois reus culpabilis est: sed ois cuius res agit: nisi se defendat. Quia uero dicit i priori actiõe uidet tota cõtrouersia duabus actiõibus absoluẽda. aliter. n. dixisset in pria uidelicet plures q̃ due fuissẽt actiões ordiarie. In priori actiõe dabant libelli & optio ipsi reo: an partes suas defendere uellet: q si sic. & pena capitis agebat aut detinebat aut uades dabat. Vas. Vas. n. est dictus: q ꝓ alio spõdet in iudicio ut illi uadere. i. abire usq ad cõstitutũ diẽ liceat quo si nõ cõparauerit: ipse illius piculum subeat. In posteriore actiõe q̃ interdũ mitorũ fuit dierũ lite contestata atq initiata de iure partiũ disceptabat. In priori itaq actione q̃ q̃ iugurtha dederat ex amicis quo rome cõparauerat quinquaginta uades. tamẽ sup. ipse cõsulens magis regno. i. cõseruationi regni sui q̃ uadibus. i. saluti amicorũ q se uades. ꝓ ipso astrinxerãt. dimittit. i. a se mittit. clã. i. occulte nesciẽtibus uadibus & tribunis plebis Bomilcarẽ amicũ suũ reum constitutũ in numidiã. ueritus: id est timens. ne metus: id est formido parẽdi sibi inuadere reliquos populares: id est fautores. uel si de populo sit: q eũ proximum prius dixit ad locum: nõ ad sanguinem respicit si suppliciũ foret sumptum de illo. s. Bomilchare. Et ipse iugurtha profectus paucis diebus: scilicet post Bomilcaris aufugium iussus a senatu decedere italia. Sed postq̃ egressus est roma fertur respiciens. s. romam: sæpe tacitus. dixisse postremo. i. prorupisse in hæc uerba urbem sup. eẽ uenalem & perituram. mature. i. cito si inuenerit emptorem.

Nterim &cæ. Prosequitur apparatũ quẽ Albinus consul auidus belli: (ut dictum est) instruxit non suo marthe. Nam ex ea expeditione summũ dedecus Aulus frater eius incursurus est. Dicit ergo Albinus. s. consul: bello innouato. s. per cedem massiue & uiolẽtiã abscessionem iugurthe. maturat. i. festinat: quia in bello quæ festine fiunt plerũq mature. i. suo tempore fiũt. Vnde ẽ illud Lucani. Tolle moras: nocuit semper differre paratis. Et ideo dictum est in principio Catilinarii: ubi consul ueris mature facto opus est. Maturo. Porto Interim: id est interea dum iugurtha decedebat portare hoc est transuehere: ut sæpe alibi. commeatum id ẽ annonã seu uictum exercitus & ut dicũt uictualia. (Id enim i utroq numero significat commeatus Commeatus. quasi uiaticum qui cõmeat. In singulari autẽ significat etiam ueniã meãdi & discedẽdi ad tẽpus ab negocio debito: unde militibus datur interdum commeatus ab iperatoribus uisendi uxores & liberos) & stipendium hoc est mercedẽ. militũ & alia q̃ forẽt militibus usui id ad usum accõmoda. ac ipse profectus ẽ hoc est discessit stati. uti: id est ut cõficeret hoc est finiret bellum ante comitia: id est antequã noui eligerent magistratus quod tẽpus aberat haud lõge hoc est aduentabat ꝓxime. conficeret dicit armis: id est ui. aut deditiõe ita ut acciperet iugurtham in deditionem. aut quouis modo: scilicet alio. Aut contra iugurtha: hoc est contrarium faciẽs trahere: id ẽ trahebat omnia: & facere: id est faciebat alias. deinde alias: id est diuersas has modo illas causas moræ: id est dilatiõis. polliceri: id est pollicebatur interdum deditionem. & simulare id est simulabat deinde metũ. cedere: id ẽ cẽdebat instanti: scilicet consuli ad bellum conficiẽdum & manus conferandas & instare: id est instabat paulopost cum non esset paratus Albinus: quod fecit: ne sui: scilicet milites. diffiderent: scilicet de uirtute imperatoris sui: si meticulosus apparere persistere. & ita ludificare: id est ludificabat: & quasi ludo suspensum & delusum tenebat consulem modo. i. iterdũ mora: id est dilatione belli qd simulabat se uelle inire. & modo: id est interdum mora pacis: quam simulabat per deditionem uelle. Ac fuere qui existimarent albinum aut ignarum: immo conscium consilii regis: scilicet iugurthe. neq: id ẽ & qui non crederent bellum tractum: id est protractum ex tanta properantia: id est cum tanta esset ꝓperantia in principio tam facile: magis secordia id ẽ pusillanimitate & ignauia cõsulis quam dolo: quia scilicet cum iugurtha clam pepigerat. Sed postquã dilapso tempore dies comitiorum: id est in quo haberi debebãt. comitia: id est congregationes romanorũ ad magistratus innouãdos aduẽtabat. Albinus recessit romam. & hoc Aulo fratre. s. suo relicto i castris pro prætore. i. loco p̃toris: aut fit una uox: Aulo relicto ꝓprætore. i. q erat ꝓpretor. Erãt aũt prætori sex dumtaxat fasces cum consuli duodecim essent.

Ea tẽpestate Romæ seditiõibus tribunitiis atrociter Respub. agitabatur. Publius Lucius: & Lucullus Aunius tribuni plebis: resistẽtibus collegis: cõtinuare magistratũ nitebant. quæ dissensio totius anni comitia ĩpediebat. Ea mora iu spẽ adductus Aulus: quẽ ꝑ prætore in castris relictum supra diximus: aut cõficiẽdi belli: aut terror exercitus ab Rege pecũiæ capiũdæ: milites mense Ianuario ex hiberuis ĩ expeditiouẽ euocat: magnisq; itiuerib⁹ hyemæ aspera ꝑuenit ad oppidũ Suthul: ubi Regis thesauri erant. Quod: q̃q̃ & sæuitia tẽporis: & opportunitate loci: neq; capi: neq; obsideri poterat: nã circũ murũ sitũ iu ꝑrupti mõtis extremo: planicies limosa hyemalibus aqs paludẽ fecerat: tamẽ aut simulãdi gratia: quo Regi formidinẽ adderet: aut cupidine cæcus ob thesauros oppidi potiundi: uineas agere: aggerẽ iacere: aliaq; quæ cœpto usui forẽt: ꝑperare. At Iugurtha cognita uanitate: atq; ĩperitia legati: subdole eius augere amentiam: missitare supplicantes legatos: ipse quasi uitabundus per saltuosa loca: & tramites exercitum ductare deniq; Aulum spe pactionis pepulit: uti relicto Suthule: in abditas regiones: sese ueluti cedẽtẽ insequeretur: ita delicta occultiora fore Interea ꝑ hoĩes callidos die uo ctuq; exercitũ tẽtabat: centuriões: ducesq; turnarũ: partim uti trãsfugerẽt: corrumpere: alii: signo dato: locum uti desererent: quæ: postquã ex sententia instruxit: intempesta uocte de improuiso cũ multitudine Numidarũ Auli castra circumue

Ea tempestate. Ordo est. Respublica agitabaẽ ea tẽpestate. i. eo tempore atrociter. i. immaniter. Rome: id est in urbe: seditionibus tribunitiis. i. motis a tribũis plebis: qa Pu. Lucullus & Lucius Annius tribuni plebis: nitebantur cõtinuare magistratũ: collegis: id est cæteris tribunis plebis resistentibus. Quæ dissentio. s. tribunoꝝ impediebat comitia. i. ne fierẽt cõitia. totius ãni. i. toto illo ãno. aulus frater consulis adductus ea mora. i. ꝑ dilationẽ comitioꝝ in spẽ. s. progãdi officii sui seu ꝑprætoriatus: euocat milites mẽse Iãuario in quo maxime uiget frigus ĩ expeditionem. i. ad belli executionẽ: aut gratia belli cõficiẽdi. i. ut bellũ cõficeret. i. finiret: qa dũ res cõfecta. i. simul facta est: nihil restat in ea faciẽdũ. aut supple gratia pecunie capiũde. i. accipiẽde: ab rege. s. iugurtha. terrore. i. ꝑ terrorẽ exercitus: hoc est aut sperabat se posse cito bellum finire: aut metu belli inducere iugurthaꝫ ad offerendum in gẽtem pecuniã. Et ꝑuenit magnis itineribus. i. itiõibus: & ut ĩperitio res dicũt dietis. Iter. n. nõ est uia. seditio: ad oppidũ suthul. qđ hic neutri generis eẽ ostẽdit: qa in reliqs declinaẽ. ubi. i. in quo oppido erãt thesauri regis. s. iugurthe. Qđ. s. oppidũ Suthul q̃q̃ neq; poterat capi neq; obsideri. i. circũdari. ex seuitia tp̃is & oportunitate loci. i. ꝑpter seuitia hoc est asperitatẽ tẽporis & oportunitate loci: id est congruum situm loci. quia naturali munitione inexpugnabile erat. Nam planicies limosa hoc est terra plana aqs & terra pigui plena fecerat aqs hyemalibus hoc ẽ tp̃e hiberno illic eẽ solitos. paludẽ. i. obscenã & stagnãtẽ aq̃ circa murũ sitũ. i. locatũ ĩ extremo: hoc ẽ in fine mõtis. ꝑrupti. i. prius ui aquarũ aut uetustatis rupti. ut de antro chironis dicit Statius. Pars exhausta mãu: ptẽ sua rupe rat etas. tñ hoc ẽ tametsi oppidũ illud icxpugnabile erat & ipse Aulus agere hoc ẽ agebat. uicas. i. ꝑtectiones militũ ex cõsertis scutis ĩ morẽ uineaꝝ: qb⁹ utũtur ĩ expugnatiõe muroꝝ: & iacere hoc ẽ a fundamẽto istituebat. aggerẽ. i. circũuallationẽ. & ꝑparaẽ. hoc est ꝑparabat alia. q forẽt usui. i. utilitati. icepto hoc ẽ ad icipiendũ bellũ. aut gr̃ia simulãdi. quo. i. ideo. ut adderet regi. s. iugurthe formidinẽ: aut cecus hoc ẽ excecatus. cupidine. i. cupiditate potiũdi. hoc ẽ ĩ potestate habẽdi oppidi. s. Suthulis. At. i. iugurtha cognita uanitate. i. inanitate cõsilii. & ĩperitia legati. s. Auli qui more legati in locum principalis. s. cõsulis. successerat augeẽ hoc est augebat. subdole. i. callide demẽtiã eius: missitare. i. missitabat. legatos supplicantes: scilicet ut desisteret. & ipse iugurtha. quasi uitabundus: id est ac si frequenter uitaret: congressum ductare. hoc est ductabat exercitum per loca saltuosa: id est per aspera & saltuum plena & tramites hoc est trãsmissos calles. Dẽiq; pepulit: id ẽ ad hoc ipulit spe pactionis hoc ẽ pacti ineundi. Aulũ uti hoc est ut sequareẽ se se. s. iugurthaꝫ ueluti cedẽtẽ ĩ regiões abditas. & hoc suthule relicto. ita. i. ꝑ hoc delicta auli fueẽ occultiora hoc ẽ magis latẽtia uel dicebat ita delicta auli foẽ occultiora qa exercitus nesciret qđ agereẽ. Interea iugurtha tẽtabat die & noctu exercitũ ꝑ oẽs callidos. & corrũpe hoc ẽ corrũpebat cẽturiones & duces turmaꝝ: parti uti. i. ut ipsi trãsfugerẽt. s. a se. & uti. l. ut alii desererẽt locũ. s. assignatũ ab aulo signo. dato. i. postq̃ signũ eẽt datũ. Quæ postq̃ ex s̃nia istruxit. Docet ueꝝ eẽ qđ supra dixit callido & uersuto atq; acri igẽio eẽ iugurthã: q ẽt romanũ exercitũ corrũpe & ducẽ circũuẽire potuit. Vnde dicit. Quæ: scilicet corruptionem exercitus & ductoris eius in spẽ uanam adductionẽ postq̃ iugurtha. instruxit. i. præparauit ipse circũuenit. i. circũdat exercitus sui aductus. castra. i. tẽtoria & munimenta bellica. auli: scilicet derelicti illic ꝑ consulis officio explẽdo. nocte intempesta. i. quæ ad nullum opus tempestiua est. ut post mediam noctem

Sutha

Quasi uitabũdus.

circũuenit dico cũ multitudine numidarũ. Milites Ro. perculsi. i. stupefacti & attoniti. insolito metu cũ diu in ocio fuissent. sup. cœperũt alii capere: aut alii capere. i. capiebant arma contra hostes alii abdere. i. abdebant hoc est abscondebant sese: qa nox erat & siluę uicine pars cõfirmare. i. cõfirmabãt & cohortabant territos trepidare. i. trepidabãt: qa oĩbus locis erat sup. magna uis: hoc est copiosa multitudo hostiũ: & cœlũ obscuratũ. nocte: id est tenebris nocturnis: atq; nubibus (. q. d. qđ Maro Eneiđ. Et lunã in nymbo nox intempesta tenebat) & piculũ anceps . i. formidolosum q̃si habens undiq; caput & causam timoris: sicut gladius ãceps utrĩq; incidẽs uicit postremo erat exercitui rõano. in incerto. i. iter dubia: an foret tutius fugere an manere: quia utrũq; piculosũ erat nesciẽtibus regionem. Sed ex eo nũero quos pauloante dixius corruptos una cohors ligurũ q̃ lõgobardi dicunt: & specialiter ianuẽses qui bellicosi q̃dẽ. Vnde in Geor. Assuetũq; malo ligurẽ: sed infidi erant. Vnde in enei. Vãc ligur &c. cum duabus turmis: id est sexaginta equitibus thracũm & paucis militibus. gregariis. i. uulgaribus nullo honoř pditis transiere ad regẽ. s. Iugurthã. Turma ut Varo & festus sentiũt dicta est q̃si terma aut terdena q; terdenos equites ex tribus tribubus. Tatiẽsiũ. Rãnũ: & Lucerũ cõtinebat. quorũ primi decuriones dicti. Thraces autẽ semp bellicosi fuere. Vnde thracia dř martis pria. uenerãt aũt tũc romanos in auxiliũ & cẽturio primi pili. i. primi uexilli ad pilũ suspẽsi: tertiæ legionis. i. q̃ ꝑerat tertiæ legiõi. dedit hostibus locũ. i. facultatẽ introeundi p mutationẽ q̃ accepat uti. defendere. i. defendendam. Et cuncti numidie irrupere ea parte: id est per eam partem. feda fuga sup. facta est ex nostris: quia pleriq; occupauere proximum collem armis abiectis. nox: id est calligo & præda: id est multitudo spoliorum. castrorum: id est inuentorũ in castris romanis remorata sunt: id est in mora tenuerunt hostes. quominus: id est ut non tanta uterẽtur uictoria: quia interea multi aufugerũt: Deinde iugurtha facit postero: id est sequenti die uerba cũ Aulo in colloquio. id est colloquens cum eo. & dicit q; tametsi teneat ipsum cum exercitu clausum fame & ferro. tamen se memorem humanarum rerum quæ dubie sunt: quia rerum uicissitudo est & sors omnia uersat. missurum omnes in columes. sub iugum: id est sub hastam: transuersam: inter duas: hastas erectas patibulum seu furcam: representatem (sub quam Romanos prius ad caudinas furcas miserant Samnites) si Aulus faceret secum fœdus: scilicet de nõ instaurando bello. p̃terea mandat sup. ut decederet. aut omnes decederent numidia decem diebus: id est ĩtra decem dies. Quæ scilicet ante dicta q̃q̃ erant grauia: id est dura & intolerabilia. & plena flagitii: id est increpatiõe dignissima: aut pena capitali digna: quia a samnitibus sub iugum missis ipsis a senatu ad suppliciũ traditi sunt licet samnites in eos non animaduerterint. Tamen quia nutabat metu mortis: scilicet præ oculis instantis cum non eẽt euadẽdi spes ulla pax conuenit: id est concluditur sine controuersia inter eos sicut libuerat: id ẽ ex libidine placuerat. regi. s. iugurthe. Sed ubi ea rome cõperta sunt. Prosequit rem gestã rome: post tristem nuncium deditionis facte per Aulum fratrem albini consulis dicens. Sed ubi: id est postquam ea quæ Aulus tam turpiter fecerat & pepigerat comperta sunt: id est certe cognita rome. metus de futuro periculo: quia adherbal primonuerat q; iugurtha altius animum intenderat: uidelicet ad imperium romanum. & meror: id est mesticia de præsenti ignominia; inuasere ciuitatem: id est ipsos ciues pars: id est ipsi partim sup. cœperunt dolore aut dolere pro dolebant pro gloria imperii: scilicet tam fede amissa. pars insolita: id est inconsueta rerum bellicarum: id est nesciens uarias esse uicissitudines uictoriarum in bello. timere: id est timebat. libertati: scilicet suæ. aut ciuitatis. i. pro libertate ne

Iugũ.

nit. Milites Romani perculsi tumultu insolito: arma capere: alii sese abdere: pars territos confirmare: trepidare: omnibus locis: uis magna hostium: cœlum nocte: atq; nubibus obscuratum: periculum anceps postremo fugere: an mãere: tutius foret: ĩ incerto erat. Sed ex eo numero: quos pauloante corruptos diximus: cohors una Ligurum: cum duabus turmis Tracum: & paucis gregariis militibus transiere ad Regem: & centurio primipili tertiæ legionis per munitionem: quam uti defenderet: acceperat: locum hostibus introeũdi dedit. Ea Numidæ cũcti irrupere: nostri fuga fœda: pleriq; abiectis armis: proximũ collem occupauere: nox atq; præda castrorum: hostes: quo: minus uictoria uterentur: remorata sunt. Deinde Iugurtha postero die cum Aulo in colloquio uerba facit: tam & si ipsum cũ exercitu fame & ferro clausum tenet: tamen se humanarum rerum memorem: si se cum fœdus faceret: icolumes omnes sub iugum missurum: præterea uti diebus decem Numidia decederet. Quæ quam grauia: & flagitii plena erant: tamen quia mortis metu multabantur: sicuti Regi libuerat: pax cõuenit. Sed ubi ea Romæ cóperta sunt: metus atq; mæror ciuitaté inuasere. pars dolere pro gloria Imperii: pars insolita rerũ bellicarum timere libertati. Aulo õmnes infesti: ac maxĩe qui bello sæpe pclari fuerãt.

Turma. Thrases

amitteret̃. Oēs sup. erāt infesti. i. īfensi & irati: auro .s. talis subiugationis auctori ac maxime infesti sup. erāt illi q fuerát ꝓclari bello: q̄ ipse armatus q̄siuerat potius saluté. i. euasioné mortis. dedecore. i. p sū mū dedecus: uidelicet p missioné sub iugū, q̄ māu .i. uirtute militari. ob ea. i. ob eas res. Albinus cõsul timens ex delicto. i. pp delictū fratris. s. auli: īuidiá. s. senatus populiq; ro. & deide ex īuidia & odio piculū cõsulebat. senatū. i. rogabat senatū cõsiliū: defendere. i an fedus ratū hēret. & tñ. i. nihilominꝰ: q̄a satis sciebat seatū nō ꝓbaturꝫ. īpe scribeť. i. scribebat iterī dū .s. cõsulratio fiebat exercitui. s. derelicto ī affrica suplemētū & accersere. i. accersebat. i. aduocabat a sociis & noie latio. i. q cū q; latini dicebát auxilia. i. auxiliarés milites. dēiq. i. demū festiaŕ. i. festiabat oibꝰ modis. Sēatꝰ decernit. i. snia; dicit & iudicat(uti. i. quēadmodū fuerat: par. i. iustū & equū) nullū fedus potuisse fieri. iniussu. i. sine iussu suo atq; po. ro. Cõsul īpeditus a tribūis plebis ne portaret: id est trāsueheret secū ī affricá. copias. s. exercitꝰ: q̄s parauerat. s. scribēdo supplemētū: & accersendo socios. ꝓficiscit̃. s. q̄si solꝰ: paucis diebꝰ. i. itra paucos dies i affricá. ná oīs exercitus deductus. Numidia sicut cõuenerat .i. pactum erat iter iugurthá & Aulū.

rome fiebát iterea dicēs. Caius Mā. aut ut alii textus hñt Cai. Marullus limitáus seu limetanus tribunus plebis. Promulgat. i. ꝓfert corá multitudine. (Est. n. ꝓmulgare: ꝓ. i. ante multitudiné uulgare. i. cõicare aliqd) ad ppłm. i. ad cõsultationé populi. uti q̄reret̃ .i. iq̄sitio fieret. i. cõtra eos: quoꝝ cõsilio iugurtha neglexisset decreta senatus: q decreuerat pacē cū adherbale habēdá & sua utrūq; portione regni cõtētū eē debeŕ & q tradidissent post abscessum albini: elephātos: q̄stori p deditioné assignatos & ꝓfugas q ad fidé romāoꝝ ꝓfugerent deserto iugurtha: & q accepissēt ab eo. s. iugurtha pecunias aut in legatiōibꝰ .i. cū eēnt ad eū missi legati ut Luciꝰ opimius & q cū eo ad condiuidendū regnū missi fuerát: aut in īperiis. i. cū eēnt īperatores exercitus: ut Calphurnius & cū eo Scaurꝰ. Itē q fecissent pactiōes cū hostibꝰ. s. iugurtha & eius adherētibꝰ de pace aut bello: ut Aulus q deditionem facit uictus & sub iugū missus. Senatores supple aut p̄res cõscripti partim cõscii sibi: q̄a iter eos plurimi p legatos pecūias acceperát. alii metuētes pericula: ex īuidia. i. molesto odio ptiū. s. eoꝝ q parti culpabili fauerát aut potius plebeioꝝ: quoniā non poterant resistere aperte huic rogationi facte per Caiū Manlium aut marullum.

Pro mulga tis.

quod armatus dedecore potius: quam manu salutem quæsierat. Ob ea consul Albinus ex delicto fratris inuidiam: ac demum periculum timés: Senatú de fœdere cõsulebat: & tñ īteri exercitui supplementú scribere: ab sociis & noie latino auxilia accersere: deniq; oibus modis festinare. Senatus ita uti par fuerat decernit: suo: atq; populi iniussu nullú potuisse fœd⁹ fieri. Cõsul īpeditus a Tribunis plebis: ne q̄s parauerat copias: secú portaret: paucis diebus ī Africá ꝓficiscit̃. Ná oīs exercitus uti cõuenerat: Numidia deduct⁹ ī ꝓuīcia hyemabat. Postq̄ eo uenit: q̄q̄ ꝑseq Iugurthá: & mederi fraternæ inuidiæ aīo ardebat: cognitis militibus: quos pręter fugā soluto īpio: licētia atq; lasciuia corrupat: & copia reꝝ: statuit: nihil sibi agitádú. Interea Romæ Brachus Mamillus Lemetanus tribunus plebis rogationé ad populú ꝓmulgat: uti q̄reret̃ ī eos: quoꝝ cõsilio iugurtha Senatus decreta neglexisset: q̄q; ab eo ī legatiõibus: aut īperiis pecunias accepissent: q elephātos q̄q; p fugas tradidissent: itēq; q de pace aut bello cú hostibus pactiones fecissent. Huic rogationi partī cõscii sibi: alii ex ptiū īuidia picula metuētes: q̄ñ apte resistere nõ poterát: q̄n illa & alia talia placere sibi faterent̃: occulte p amicos: ac maxime p hoīes Latini nois: & socios italicos īpedimēta parabát. Sed plebs īcredibile ē memoratu: q̄tú intenta fuerit: quátaq; ui rogationē iusserit: decreuerit: uoluerit magis odio nobilitatis cui mala illa parabantur:

hyemat

hyemabat. i. hyemē agebat ī ꝓuīcia .s. Romana: q̄ in affrica habebat romanus Po. Postq̄ uētū ē eo. i. ī ꝓuīciá ad exercitū: q̄q̄ aīus albini ardebat. i. ardēter affectabat ꝑseq iugurthá: & mederi. i. remediū adhibere. īuidie fraterne. i. odio qd̄ ī aulū fratrē eiꝰ Po. r. hēbat. tñ sup. statuit nihil agēdū sibi .i. a se cognitis. militibus. i. postq̄ cognouerat milites quos pter fugā: p q̄ degeneres effectati erát licētia. i. īdulgētia & mollis uita soluto īpio: atq; lasciuia ex copia. i. abūdātia reꝝ corrupat. i. effemiauerat & deteriores fecerat. Quia ut dicit Comicus deteriores oēs sumus licētia. Et ita mansit Albinus in ꝓuincia hyemans illic cū exercitu: uñ ꝑtermissa narratione de eo redit ad acta Rome. Interi rome. Proseqt̃ ea q̄ quin. i. quominus faterent̃. i. deberēt fateri. illa. s. p ipsum rogata & alia talia placere sibi: q̄a iustissimū erat ut in tales fieret inq̄sitio. ideo ipsi parabát occulte īpedimēta. i. obstacula & remota quo minus ꝓmulgareť p amicos & maxīe p hoīes nois latini & socios italicos: q aut alia negocia iterrogabát: aut ad plebē & tribunos plebis instabant ne in tanta cõmotione talis rogatio promulgaretur. Sed est incredibile memoratu: id est cum memoretur & recenseatur: quātū itēta & quanta ui plebs iusserit rogationé supple ꝓmulgaŕ. magis odio nobilitatis cui illa mala pabátur: quá cura reipublice: ut reipublice cõsuleretur: tanta libido erat. in partibus: id est in partialitatibus & seditionibus: aut in ipsis q seditiones souebát.

Igitur caeteris perculsis metu: id est cum. caeteri essent perculsi metu Marcus Scaurus: quem nos memorauimus supra legatum bestie: id ē missum cū bestia cōsule in expeditionem affricanam effecerat inter leticiam plebis: quae exultabat de nobilium in tantis malis depraehensione & fugam suorum. i. se cum consociorum nobilium (suorum enī respicit scaurum: id ē eorū q de parte scauri erant) ciuitate existente: tum: id est tūc etiam trepida: quum & id est etiam rogatione manlii. id est quaȝ manlius proposuerat rogarentur tres quaesitores: id est tres inquisitores de tribus iquisitionibus: quorū prima erat de his quorū consilio accepta pecunia iugurtha decreta senatus cōtempserat. Secūda de his qui elephantos aut persugas uendiderāt. Tertia de his qui pactiones cuȝ eo fecerant: effecerant inquam Scaurus uti: id est ut. ipse crearet id est designaretur in eo numero. scilicet trium quaesitorum. Sed quaestione: id est inquisitione exercitata aspe & uiolenter. ex rumore: id ē ut rumor erat plebem uelle: & ex libidine plebis: ut insolētia: id est īsolita uiolentia. Caeperat: id est inuaserat saepe i scilicet antea. nobilitatem id est nobiles: ex secundis: id prosperis rebus. sic caeperat ea tempestate plebem. Caeterum. Quia seditionum & factionum mentio incidit prosequitur earum originē dicens. Caeterum. i. sed mos. s. malūs partium. i. partialitatum popularium & factionum senatus: id est senatorum & deinde omnium artium malarum. s. seditionum: peculatuum: rapinarum: oppressionum: uiolationum: stuprorum: cedium: incendiorum & similium: est ortus rome paucis annis ante. s. q̄ haec fierent: ocio: id est ex ocio a bello: & abundantia earum rerum: scilicet diuitiarum & uoluptatum quae id est quas res mortales ducunt prima: id est primaria & praestantissima bona usq; adeo ut dum bōa dicimus: diuitias intelligamus. unde Iuuenalis satyra prima. Quando quidem inter nos sanctissima diuitiarum maiestas. Sane elegans est sermo earum rerū quae prima: quia enim prima substātiue accepit ma

quam cura Reipu. tanta libido in partibus erat. Igitur caeteris metu perculsis. M. Scaurus: quem legatum Bestiae fuisse supra docuimus: inter leticiam plebis: & suorum fugam: trepida etiam tū ciuitate: cum ex Mamulli rogatione tres quaesitores rogarentur: effecerat: uti ipse in eo numero crearetur: Sed quaestione exercitata aspere: uiolēterq; ex rumore & libidie plebis: ut saepe nobilitatem: sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia coeperat. Caeterum mos partium popularium: & Senatus factionum: ac deinde omnium malarum artium: & paucis ante annis Romae ortus est otio: atq; abundātia earum rerum: quae prima mortales ducunt. Nam ante Carthaginem deletam populus: & Senatus Romanus: placide: modesteq; inter se Rempubli. tractabāt: neq; gloriae: neq; dominationis certamen inter ciues erat metus hostilis in bonis artibus: ciuitatē retinebat. Sed ubi illa formido mentibus decessit scilicet ea quae. Secundae res amant: lasciuia atq; superbia incessere. Ita: quod in aduersis rebus optauerant: otium postquam adepti sunt: asperius acerbiusq; fuit. Nāq; coepere nobilitas dignitatē i supbiā: plebes libertatē ī libidinē uertere: sibi quisque ducere: trahere: rapere. Ita oīa ī duas ptes abstracta sūt Resp. q̄ media fuerat dilacerata est.

luit quae sequenti q̄ praecedenti conformare (nam populus & senatus romanus tractabāt placide & moleste: id est sine insolentia: inter se & concorditer rē publi. ante carthaginem deletam: id est antequam deleretur carthago aut ante deletionem carthaginis quam Cato censorius censuit delendam ut ciuitas romana perpetuo belli metu solueretur cū iterdum parum abfuerit quin ab ea caperetur Publius Scipio nasica censuit non delendam ne sublato belli metu animi torpescerent ignauia: & lasciuia corrumperentur uires: qd' paulopost euenisse commemorat auctor. & Iuuenalis satyra sexta. Nunc patimur lōge pacis mala: seuior armis. Luxoria incubuit uictumque ulciscitur orbem) Neq; erat nunc certamen: gloriae: id est praecellentie honorum: neq; dominationis inter ciues: quia metus hostilis retinebat ciuitatem in bonis artibus: scilicet modestia: cōtinentia: temperantia: persimonia: castitate. Vnde seruabat castas humiles fortuna latinas. Quondam: nec uitiis contingi parua sinebat. Tecta labor: somniq; breues &cae. Vide Iuuenalem in: sexta. Sed ubi: id est postquam illa formido: scilicet belli discessit a mentibus lasciuia atque superbia. scilicet ea quae res secundae amant: id est quae uitia res prospere amant & secum ferunt: incessere: id est in locum bonarum artium sese ingesserunt. Ita & sic ipsi tulere acerbius & asperius: id est cum maiori malo ocium quod optauerant in rebus aduersis: postq̄ ipsi adepti sunt supple ipsum ocium. Nanq; caepere aut si non est id uerbum: nanq; nobilitas supple caepit uertere dignitatem: scilicet suam in dominationem: id est superbum principatum quasi tyrannicum: & populus libertatem: id est facultatem in ocio citra metum libere uiuendi: in libidinem: id ē mollem & illecebrosam uitam: & quisq; caepit ducere: id est adducere aut addiscere sibi & trahere: scilicet ad se & rapere: id est uiolenter inuadere & auferre sibi: ita oīa sunt abstracta in duas ptes. s. nobiliū & plebeiorū. & resp. q̄ fuerat media ē dilacerata.

Cæterū nobilitas factione magis pollebat. Plebis uis soluta: atq; in multitudine dispersa minus poterat. Paucorū arbitrio belli: domiq; Resp. agitabatᷓ. penes eosdē ærariū: ꝓuinciæ: magistratus: gloriæ: triūphiq; erāt. Populus militia: atq; īopia urgebatᷓ. Prædas bellicas impatores cū paucis diripiebant. Interea parētes: aut parui liberi militū uti q́sq; potētiori cōfinis erat: sedibus pellebantᷓ. Ita cū potētia auaritia sine mō: modestiaq; īuadere polluere: & uastare oīa: nihil pensi: neq; sancti habere: quoad semetipsam ꝓcipitauit. Nā ubi primū ex nobilitate repti sunt: q uerā gloriā iniustæ potētiæ ante ponerēt: moueri ciuitas: & dissensio ciuilis q̄si ꝑmistio terræ oriri cœpit. Nā postq̄ Tiberius: &. C. Gracchus: quoꝝ maiores Punico: atq; aliis bellis multū Reip. addiderāt: uindicare plebē in libertatē: & paucoꝝ scelera patefacerᷓ cœpere: nobilitas noxia: atq; eo ꝑculsa: mō ꝑ socios: ac nomē Latinū: iterdū ꝑ eqtes Romanos: quos spes societatis a plebe dimouerat Gracchoꝝ actiōibus obuiā ierat. Et prio Tiberium: deide paucos post annos eadem ingredientem. C. Tribunum pleb. alterum: alterum triumuirum coloniis deducendis cum. M. Fuluio Flacco ferro necauerat.

Cæterum: id est sed nobilitas uē pro uel factio quā prius nobilitati dedit: aut legamus potius factione sic nobilitas pollebat magis. i. plus potuit factione. i. propter factionē: qa oīs plebis solita ac dispersa in multitudine: poterat minus. & ita respublica agitabatᷓ belli. i. foris & domi: arbitrio paucorū (ubi belli ponitᷓ pro aduerbio in loco sicut domi & militie) ærariū. i. fiscꝰ seu thesaurus publicus ꝓuincie. s. gubernādæ. magistratus glorie & triūphi erāt penes eosdē. s. paucos potentes. i. ī potestate eorū. Popolus. s. uulgaris urgebatᷓ militia. i. onere militādi: atq; iopia: qa īperatores diripiebāt cū paucis. s. nobilibus & factiosis predas bellicas: ex bello obtentas. Interea parētes. Probat qūo insolēter uictoria abusi sint pauci potētes q misrū ꝑ rep. decertātiū parētes aut liberos possessionibus ueteribus extruxerūt: dicēs. Interea dū sic pauci nobiles dñarentᷓ: parētes. i. progenitores militū aut parui liberi. i. legitiminati q se defendere neqbāt ut. i. secūdū ꝙ q́sq; erat affinis aut potius cōfinis. i. cōterminus potētiori: hoc est habēs fūdū affinē & conterminiū fundo potētioris: sicut eneiiii. Iā ꝓximus ardet ucalegon. i. domus eius pellebantᷓ sedibus. i. a possessionibus & habitationibus suis qetis. Nā auaritia. s. nobiliū: cum potētia. i. adiūcta potētia iuadere. i. iuadebat: & polluere. i. polluebat omnia: & uastare. i. uastabat oīa: sine modo. i. mensura & modestia: & hr̄e. i. habebat: nihil pēsi. i. cōsiderati: neq; sancti. i. inuiolabilis aut exēpti a pollutione: qooad. i. donec ꝓcipitauit. i. pessundedit semetipsam. Nā ubi. i. postq̄ repti sunt primū ex nobilitate. i. inter nobiles sup. aliq q antepōerēt potētie iniuste. i. ꝑ uim occupate: uerā. i. iustā & ex meritis parem gloriā; ciuitas cœpit moueri. i. agitari discordiis: & dissensio ciuilis. i. iter ciues cœpit oriri q̄si ꝑmixtio terræ. i. q̄si ex puluere cōcitato turbo fieret aut q̄si terremotu orto oia permiscerentᷓ. Quæras qūo ex te bona & hōesta orta sit discordia & dissensio tāti mali cā. Sed facilis est respōsio. Dum enim oēs auaricie ac dominationi īseruirēt potētes: nec q́sq̄ corū plebeiorū partes respiceret: nulla erat discordia: dō potētes oia q uellēt facerēt: & ībeciles nullo adiutore freti: omnia quæ nollent perpeteren-tur: at dum ex potentioribus quidā uerā gloriā quærerent & plebeios opprimi non sinerent statim orte sont dissensiones & seditiones. Vnde probat id exēplis gracchorum qui nobilissimi & potētissimi foerant dicēs. Nam postq̄ tiberius. s. gracchus: & Caius gracchus quorum maiores. i. progenitores (. s. Semproniꝰ Gracchus qui cōsul & collega publii Cornelii Scipionis patris Scipionis aphricani maioris missus contra carthaginenses bello nauali fœliciter dimicauit septem nauibus captis cæteris in fugam uersis. Idē post placentiam & in agro crotonensi fœliciter: contra Hannibalē pugnauit. Tiberius autē Gracchus hannonem ducem pœnorum cū exercitu fudit apud Lucetiaꝫ. Præterea ex stirpe mīna erāt: gracchi d stirpe Scipionū nam ut scribit Plīli. xxxiiii. cap. v. Cornelie gracchoruꝫ matri q̄ fuit aphricani prioris filia: statua posita ē i metelli publica portu. erat autem eloquētissima mulier q̄ eloquentie filiorum non parū contulisse a qntiliano censetur libro primo unde de eius mulieris nobilitate dicit Iuuenalis saty. sexta Malo uenusinam quam te Cornelia mater Gracchorum: si cum magnis uirtutibus affer. Grande supercilium: & numeras cum dote triumphos. Sed reuertamur ad ordinem) quorum inquam maiores addiderant reipublice multum in punico bello atq; aliis: scilicet bellis: cepere uendicare: id est restituere per uendicationem plebem in libertatem: scilicet pristinam: & patefaceret scelera paucorum: nobilitas noxia: id est culpabilis atqoe perculsa: id est attonita eo: id est propterea: ierat obuiam: id est restiterat actionibus gracchorum modo: id est interdum. per socios ac nomen latinum: id est homines nominis latini: interdum: per equites romanos: quos spes societatis: id est ut cum nobilibus participes essent: dimouerat a plebe & nobilitas necauerat ferro primo tiberium: scilicet gracchum cum Marco Fuluio Flacco: deinde post paucos annos. Caium: scilicet gracchū tribunū: scilicet plebis ingredientē eadē scilicet uia & seditione; & alterum: scilicet Tiberium triumuirum: scilicet constitutum: colonis deducendis: scilicet ad agros diuidendos.

Belli.

Sēpronius gracchus.

Cornelia mater gracchoꝝ.

Et sane Gracchis cupidĩe uictoriæ haud satis moderatus aĩus fuit. Sed bono uinci satius ẽ: q̃ malo more iniuriã uĩcere. Igĩ ea uictoria nobilitas ex libidinæ sua usa: multos mortales ferro: aut fuga extinxit: plusq̨ in reliquũ sibi timoris: q̃ potẽtiæ addidit. Quæ res plerũq̨ magnas ciuitates pessũdedit: dũ alteri alteros uincere quouis mõ: & uictos acerbius ulcisci uolũt. Sed de studiis partiũ: & oibus ciuitatis moribus si singillatim: aut pro magnitudine par est differere: tp̃s: quã res maturius me deseret. Quã ob rem ad icœptum redeo.

POst Auli fœdus: exercitusq̨ nr̃i fœdã fugã: Metellus: & Syllanus cõsules designati: ꝓuincias iter se partiuerãt: Metelloq̨ Nũidia euenerat: acri uiro: & quãquã aduerso populi partibus: fama tamẽ æq̃bili & iuiolata. Is ubi primũ magistratũ igressus ẽ: alia oĩa sibi cũ collega cõmunia ratus: ad bellũ: qd̃ gesturus erat animũ itẽdit. Igĩ diffidẽs ueteri exercitui milites eligere: scribere: p̃sidia undiq̨ accersere: arma: tela: equos: & cætera istrumẽta militiæ parare. Ad hoc cõmeatũ affatim: deniq̨ oĩa q̃ in bello uario & multarum rerum egenti usui esse solent. Cæterum ad ea patranda Senatus autoritate: socii: nomenq̨ Latinũ & Reges ultro auxilia mittẽdo

Et sane.i.certe: aĩus nõ satis moderatus.i. tẽperatus. īmo itẽperatus fuit gracchis cupidie uictorie (unũ ab Iuuenale seditiosissimi inuunĩ satyr.ii. ubi dicit. Quis tulerit gracchos de seditione q̃rentes) Sed satius.i. melius & cõsultius ẽ uinci bono.s. more.i. saluis bonis moribus superari ab aliis: ita ꝙ alii sint meliores dũmodo tu bonus sis: q̃ uinceř iniuriam malo more.i. ubi alii mali sint: & ita tu q̃ eis uidictã sumas. aut malo more.i. exemplo. ut nobilitas malo more uicit iniuriã gracchorũ: cũ ea uictoria male usa sit & in dñationẽ uerterit. Et ita sensus uideĩ melius eẽ ei qui succũbit dũmodo bonũ p̃tẽdit q̃ ei q uincit & uictoria isolẽter ad malũ exẽplũ abutiĩ. unñ addit. Igiĩ nobilitas usa ea uictoria.s. i gracchos q populares erãt ex libidine sua iordinata uolũtate: extinxit.i. sustulit de medio uiuẽtiũ: mĩtos: mortalis.i. hoies: ferro.i. armis seu gladio: aut fuga.i. exilio uolũtario. Et addidit sibi i reliquũ.i. ꝑ tpe futuro: plus timoris q̃ potẽtie: q a plerisq̨ timebãtur nobiles: sed nõ ꝓpterea plus poterãt: cũ nullus eis fauerer ex ppłarib9. Quæ res.s. timeri potius q̃ amari: pessundedit.i. sub pedes deiecit & subuertit: plerũq.i. fere aut ut plurimũ magnas ciuitates: dũ alteri.s. ciues: uolũt uinceř quouis mõ.i. ꝑ phas & nephas: alteros.s. cõciues suos: & uolũt ulcisci acerbius.s. q̃ iustũ & equũ sit: aut acerbius.i. ualde acerbe. uictos.s. cõciues. Sed si ego parẽ.i. disponã aut itẽdã differeř.i. diserte dicer. aut diuersimode ꝑ diuersis sermonẽ facere: de studiis partiũ.i. dissentiẽtiũ romanorũ. & de oibus moribus ciuitatis: singulatim.i. ꝑ singula: q̃si singulo tenus: aut pro magnitudine.i. iuxta magnitudinẽ .i. rei tẽpus desereret.i. deficeret: me maturius.i. citius: q̃ res.s. materia seu argumentũm narrande rei. Quãobrẽ cũ oĩa diceř nequeã: ego redeo ad iceptũ id est ad inceptam historiam.

POstq̃ Auli fœdus. Cõclusa artificiose: digressiõe de seditiõib9 rome pauloãte hãc historiã ortis redit ad narrationẽ historie dicẽs. Quintus Metellus: de quo flaccus i pricipio scdi carminũ. Motũ ex Metello cõsule ciuicũ &c. & Marcus Syllanus cognomine nõ factione

designati.i. i futuꝝ ãnũ creati cõsules.s. post foedus Auli.i. qd̃ Aulus frater Albini cõsulis derelictus ab eo i exercitu ꝓ p̃tore: pcusserat cũ iugurtha dep̃hẽsus ab eo i solitudine: & fœdã.i. turpe & ignominiosam fugã exercitus nr̃i.i. romani: q fugerat a cõspectu iugurthe noctu adorictus ut uisum est. Ipsi partiuerãt.i. diuiserãt inter se ꝓuincias: & numidia.i. ꝓuincia nũidica: obuenerat.i. forte aduenerat Metello appositorie aut existẽti uiro acri.i. strẽnuo: & q̃q̃ aduerso ptibus populi.i. q̃q̃ erat aduersus & cõtrarius ptibus populi.i. plebeiorũ eo ꝙ nobiliũ parti faueret tamẽ subaudi uiro: fama eq̃bili & iuiolabili.i. habẽti famã eq̃bilẽ.i. eq̃liter ab utrisq̨ partibus iequã .i. bonã partẽ acceptã & iuiolatam.i. icorruptã. Is.s. Quintus Metellus: ubi.i. ut uel cũ igressus est primum magistratũ.s. cõsularẽ aut consulatũ ipsum: rat9.i. iudicãs alia oĩa sup. eẽ sibi cũ collega .i. nõ ptinere ad se solũ. sed simili ad collegã: p̃ter bellũ itẽdit aĩmũ ad bellũ qd̃ gesturus erat.s. solus. Igitur diffidẽs. Dictũ est Metellum ad bellũ adiecisse animũ suũ quocirca ꝓsequiĩ q d egerit dicens. Igiĩ metellus diffidens ueteri exercitui.s. corrupto in prouincia aphricana: cœpit sup. eligere milites: & scribere iam electos aut se offerentes: accersere: id est aduocare undiq̨: id est ex confederatis ac sociis præsidia. id est milites qui exercitui præsidio essent: & parare arma: scilicet defensiua ut sunt munimenta corpoꝝ & tela: id est arma inuasiua quæ eminus iaciuntur: equos & cætera instrumẽta militie. Ad hoc: idest insuper: commeatum: id est uictualia (ut dicunt) pro exercitu: affatim: id est abunde: deniq̨ cœpit parare aut exponamus omnes infinitiuos per imperfectos i dicatiuos: parare: id est parabat: omnia quæ solẽt eẽ usui.i. utilitati aut utilia: in bello uario.i. multiplici & ancipiti & egenti multarum rerum. Cæterum socii: scilicet romani imperii: nomen latini: id est quicũq̨ latini dicebantur: & reges: scilicet externi & socii atq̨ amici romano imperio mittere.i. mittebant ultro: id est non rogati aut priusquam rogarentur: auxilia ad patranda: id est perficienda ea: scilicet q̃ Metellus parat: auctoritate senatus.s. intercedente.

postremo ois ciuitas sūmo studio adnitebat̃. Itaq̧ ex snia oībus rebus paratis : cōpositisq̧ in Numidiā ꝓficiscit̃ : magna spe ciuiū : cū pp bonas artes : tū maxime qd̕ aduersum diuitias inuictū aīmū gerebat : & auaritia magistratuū ante id tp̄s i Numidia nr̄æ opes cōtusæ : hostiūq̧ auctæ erant. Sed ubi in Africā uenit : exercitus ei tradit̃ a Spurio Albino ꝓconsule : iners : imbellis : neq̧ p̄iculi neq̧ laboris patiēs : lingua : q̄ manu prōptior : p̄dator ex sociis : & ip̄e p̄da hostiū sine īperio & mode stia habitus. Ita impatori nouo plus ex malis moribus solicitudinis : q̄ ex copia militū auxilii : aut bonæ spei accedebat. Statuit tñ Metellus : q̄q̄ & æstiuoꝵ tp̄s comitioꝵ mora imminuerat : & expectatione euētus ciuiū aīos intētos putabat : nō prius bellū attingere : q̄ maioꝵ disciplina milites laborare coegisset. Nā Albinus Auli fr̄is : exercitusq̧ clade ꝑculsus : postq̄ decreuerat non egredi prouīcia : quantum temporis æstiuorū in imperio fuit plerunq̧ milites i statutis castris habebat : nisi cū odor : aut pabuli egestas locū mutare subegerat. Sed neq̧ more militari uigiliæ deducebantur : uti cuiq̧ libebat ab signis aberat. Lixæ pmisti cū militibus : die : noctuq̧ uagabant̃ : & palantes agros

Postremo ois ciuitas admittebat̃ .s. ad auxilia p̄standa Metello. Itaq̧ Metellus oībus rebus paratis & cōpositis ex snia sup. sua .i. sicut sentiebat parādas & cōponēdas : ꝓficiscit̃ in numidiā sup. cū magna spe ciuium : tñ : id est partim aut legamus potius cū .i. cuȝ ita sit q̧ propter artes bonas quas nouerūt in eo sitas tum maxime .i. præcipue q̧ gerebat animū inuictum aduersus diuitias : qbus iugurtha cæteros expugnauerat : & sup. q̧ nostre .i. Romane opes : erāt cōtuse .i. confracte quasi cōtūdēdo : ante id tp̄s auaritia magistratuū in numidiā missoruȝ & opes hostiū .s. iugurthe & militū eius erāt aucte .s. eadē auaritia. Sed ubi .i. postq̄ uenit in aphricā : exercitus traditur ei a Spurio albino proconsule .i. fungente uice consulis cū nō esset cōsul post elapsum annū (ut tamen ulla cēset ꝓconsul nō est qui pro cōsule præest ꝓuinciæ : sed q cuȝ potestate cōsulari extra ordinē & ad aliq̄ prouinciā administrādā mittitur : p̄terq̄ q̧ nō .xii. fasces cū præcedūt qui præcedūt cōsulē. sed tātū sex : ut ēt prætorē & præsidē. Propraetor non q pro alio p̄turā sed extraordinariam gerit. Itaq̧ dicit̃ proq̄stor : & si q sunt alii hmōi nominum magistratus. Soldus tamē hoc loco etiā proconsuli .xii. fasces & lictores assignat. Sane Albinus cū per seditiones comitia nō haberent̃ ꝓconsulatum obtinuit ne exercitus in aphrica sine capite palaret) tradit̃ dico iners .i. expers bonarū artiū : imbecillis .i. amissis ex lāgore & torpore uiribus & neq̧ patiēs .i. toleratiuus : laboris qa imbecillis erat : neq̧ periculi : qa iers : existēs prōptior lingua .s. ad obmurmurādū aut ad se iactandum : q̄ manu .s. ad fortiter pugnādū & existens prædator : id est agens prædas ex sociis : & ipse præda hostiū .i. facile diripiendus ab hostibus : habitus .i. rectus & tractatus ab Albino & aulo sine impio .i. decentri : & sine modestia : scilicet uite . Et ita plus solicitudinis .i. cure de reformando exercitu accedebat .i. adueniebat : imperatori nouo : scilicet Metello e malis moribus militum q̄ auxilii aut bone spei .s. de uictoria obtinenda : ex copia : id est abūdantia militum. quia multos milites nouos adduxerat . Certum est accedo cum datiuo unde accessio significare adiungi. Statuit tamen Metellus. Quia inquit plurimū solicitudinis accedebat Metello ex dissolutione militum non constituit prius bellū attingere q̄ milites labore exercuisset & confirmasset : q̄q̄ due cause eū urgebant ad ꝑperandū : altera q̧ mora comitioꝵ impeditorum per dissensionem Imminuerat tempus estiuorum : id est expeditionum quæ in estate solēt fieri. Vbi quidam legunt imminebat aut īmineret : sed nihil ad rem. Altera q̧ animi omnium desiderabāt uidere euētum rei ut ex ordine latius patebit qui talis est. Metellus q̄q̄ mora : id est dilatio comitiorum facta p tribunoꝵ plebis dissensionē ; imminerat : id ē minus & breuius fecerat : tp̄us estiuorum : id est eorum quæ in estate fieri solēt. & q̄q̄ putabat animos ciuium intentos expectatione .i. per expectationem euentus : hoc est exitus belli : tamen statuit non attingere prius bellum q̄ coegisset milites laborare : id ē labori assuefieri disciplia : id ē ex disciplina & institutis maiorum : id est ueterum imperatorū. Nā Albinus perculsus .i. attonitus : clade .i. decussione & aduersitate Auli fratris sup. sui & exercitus sup. eius qui ab iugurtha uicti & sub iugum missi fuerāt postquā decreuerat non egredi prouincia : scilicet aphricana quā romāi tenebat : habebat plerūq̧ : id est ut plurimum milites in castris statutis : id est iam cōstitutis ita ut nō exercerentur in eis statuēdis : aut legat̃ in castris statutis .i. nō motitiis sup. per tantum tēporis : q̄tū tēporis estiuorum .i. gerundorū in estate aut estiuationum fuit in imperiū .i. ad imperium exercendum in eos. alii habent in imperio ut sit q̄tū tēporis estiuorū fuit in imperio .s. exercēdo habebat dicit fere semp : nisi cū odor .s. grauis .i. fetor aut egestas pabuli .i. nutrimenti : subegerat mutare locū. Sed neq̧ uigilīe ducebantur (scilicet iussu Albini : sub quo exercitus non minus corruptus fuerat q̄ sub Aulo) more militari .i. ut ī militia fieri solet & sup. q sq̧ haberat a signis .i. uexillis : uti .i. quē ad modū libebat cuiq̧. Lixe .i. baiuli aquarū q a ueteribus lixe dicebant̃. unde elixū dr̄ qcqd aq̄ mollit̃ & decoq̄t̃ ; un̄ & lixiuiū & elixas .i. ī aq̄ decoctas carnes dicimus ; erāt autem uilissimi ut nūc quoq̧ sunt : & tñ permixti cū eqtibus uagabant̃ die & noctu : palantes : id est sine ordine uagantes :

Procō sul. Propr tor. Proq̄ stor.

Acce do.

Lixe. Elixū.

palantes

uastare:uillas expugnare: pecoris & mancipioꝝ prædas certantes agitare: ea mutare: cum mercatorib. uino aduectitio:& aliis talibus. Præterea frumentū publice datum uendere: panem in dies mercari: postremo quæcūq; dici: aut fingi queūt ignauiæ: luxuriæq; pbra. in illo exercitu cūcta fuere:& alia amplius. Sed in ea difficultate Metellū nō minusq̄ in rebus hostilibus magnū & sapiētē uirum fuisse comperio: tanta tēperantia inter ambitionem: sæuitiāq; moderatum. Nāq; edicto primo adiumenta ignauiæ sustulisse dicitur: ne quisq̄ in castris panem: aut quem aliū coctum cibū uēderet: ne lixæ exercitum sequerent: ne miles gregarius in castris: ne ue in agmine seruū: aut iumētū haberet: cæteris arte modū statuisse. Præterea trāsuersis itineribus cotidie castra mouere: iuxta ac si hostes adessent: uallo atq; fossa munire. Vigilias crebras ponere:& eas ipse cū legatis circuire. Item in agmine in primis modo: modo in postremis: sæpe in medio adesse: ne quispiā ordine egrederetur: ut cū signis frequentes incederent: miles cibum & arma portaret. Ita prohibendo a delictis magis: q̄ uindicando: exercitum breui cōfirmauit. Interea Iugurtha ubi quæ Metellꝰ agebat ex nuntiis accepit: simul de innocentia eius certior Romæ factus: diffidere suis rebus: ac tū demum ueram deditiōnem facere conatus est. Igitur legatos ad cōsulem cum suppliciis mittit:

uastare: id est uastabant agros.& expugnare. id est expugnabāt: n̄ castella aut oppida: sed uillas. i. domos rusticas:& agere: id est agebant certantes. i. certatim prædas pecoris & mancipiorū. i. manu captorum. i. seruorum qui cū capti essent & interfici possent: qa seruati sunt: serui dicti sunt:& mancipia: qa manu capti & tenti. unde in libertatem manumissi dicebanf:& mutaf ea cum mercatoribus pro uino aduectitio. i. aduecto ex aliena regiōe ubi melius nascebantur & aliis talibus .s. gule & secordie fomentis. Præterea uendere. i. uendebāt: frumentum datū publice .s. ab imperatore in mēses singulos & mercari. i. mercabātur panem in dies .s. singulos .i. quotidianum ut recentem haberent. Postremo q̄cūq; probra: id est dedecora ignauie & luxurie quæunt aut dici aut fingi fuærant cūcta: id ē simul omnia:& alia amplius quæ: scilicet neq; fingi neq; dici queunt: falsem ab ingenio pudēti: uult enim ex indulgentia iter eos nata obscēa uitia quæ dici non lātu sed ne fingi qdē a pudicis animis. Sed ego comperio Metellum fuisse magnuȝ & sapientē uiȝ. nō minꝰ in ea difficultate .s. reformandi exercitus q̄ in rebus hostilibus. i. cōtra hostes gerēdis: utpote moderatuȝ tāta. i. tā isigni & p̄stanti tēperātia iter ambitioné. i. cupiditaté dignitatis & magistratuū: ad quos fere ambientes. i. populo supplicātes & obsequētes pueniūt & seuitiā. i. rigoré nimis seueȝ. Nāq; edicto. Recitat q̄ uia se Metellus magnū uirū ōnderit i cōfirmādo exercitu dicēs. Nā Metellꝰ dr̄ sustulisse. i. de medio q̄si callido cōsilio submouisse prio. i. i initio ad adiumēta. i. fomēta ignauie. i. torporis & uecordie ac pigritiei & sup. phibuisse: ne q̄sq̄ uēderet i castris panē aut quē. i. aliquē aliū cibū coctū: ne lixe. i. aq̄rū baiuli & in cæteris etiā militū ministri: sequærenf exercitum:& ne miles Gregarius. i. de græge hoc ē de cōmuni numero qui pro se tantū stipendiū acceperat. haberet in castris. i. dum quieti castris uallo munitis degerūt: neue in agmine hoc est in actu seu migratione exercitus: dum enim igredif & quasi ab duce agitur exercitus dicitur agmen: nō quādo quiescit: seruum .s. hominem aut iumentū. i. adiuuamē ab equo: mulo: asino: camelo &c. dicif statuisse cæteris sup. rebus modū. i. mēsurā & moderationē. Præterea Metellus mouere. i. mouebat quotidie castra itineribus trāsuersis. i. nō per uias stratas: sed ex trāsuerso per agros & arua ut labore exerceret milites unde & exercitus dicif.& munire. i. munibat castra: uallo hoc est munimēto facto ex uallis. i. truncis & stipitibus arborum (Vallum. n. dicif tale munimentū.& uallus stipes aut trūcus) fossa: scilicet circūcauata opera manuali.& pōere: id est cōstruerē crebras uigilias:& ipse .s. ut dicit in propria psona seu ipsemet circūire: id est circū ibat cū legatis eas: scilicet uigilias. hoc est uigilātes an uigilātiū munere recte fungeref. Itē ipse adesse. i. aderat in agmine hoc est quando duceref in aliū locum hoc est dum. migraret exercitus. modo. i. interdum in primis hoc est in principiis seu inter primos. modo hoc est iterdū: in postremis:& sæpe in medio. ne quispiā egrederef ordie: scilicet assignato. Vbi egredior ablatiuo iungif. sicut æneid. secundo. Est urbe egressis.& in .i. ser. Hoc Egressum magna me coepit ariciā Roma. ut ipsi incederēt frequētes cū signis & miles nō lixa nec iumētū portaret cibū & arma. Ita. i.& sic cōfirmauit. i. stabiliuit exercitū breui. sæpe magis p̄hibēdo a delictis q̄ uindicādo. i. uidictā sumēdo de cōmissis. Interea. Docet quid contra fecerit iugurtha ac dicit. Iugurtha interea ubi accepit hoc est intellexit: ex nuncíis: scilicet ad explorādum missis ea quæ Metellus agebat & simul hoc est insuper factus certior: id est edoctus Rome: hoc est cum Rome ageret. de innocentia: id est de integritate & incorruptione eius: scilicet Metelli: diffidere: id est diffidebat: aut diffidere coepit: suis rebus ac conatus est demum tunc facere deditionem ueram: id ē non fictam nec simulatam. Igitur mittit legatos ad consulem: scilicet Metellum. cum suppliciis id est supplicationibus.

Manci pium Serui.

Agmē

Vallū Vallꝰ

Egredior.

Qui peterent tantummodo ipsi: scilicet iugurthe & liberis sup. eius: uitã. i. salutem: & dederẽt: id est penitus in potestatem darent populo romano alia omnia. Sed cognitum erat Metello iam antea experimẽtis: id est per experientiam: genus numidarum esse infidum; id est sine fidelitate: & ingenio mobili: id ẽ habere ingenium mobile & esse auidum. i. per cupidum rerum nouarum: id est nõ p̃manendi in propositis ac pactis suis. Itaq3: id est & ita Metellus aggreditur. s. hostili: sed occulto animo. legatos. s. iugurthe diuersos. i. diuisos: & in diuersa ire iussos: alium ab alio. ac tentando: id est experiundo animos eorum: postq̃ cognouit opportunos sibi. s. ad proditione3 domini sui facienda3 eo q3 auari & perfidi essent: persuadet sup. ei9: pollicendo multa uni. i. ut traderent sibi iugurtham maxime: id est potissimum uiuum: sin. i. sed si id. s. tradere eum uiuum: procedat parum: id ẽ non inueniat prospe3 successu3: ut traderẽt sibi eum necatum. i. occisum ferro: & iubet quæ forent ex uoluntate nunciari regi: scilicet iugurthe palá deinde: id est postea paucis diebus: scilicet interpositis: procedit in numidiam exercitu intento: scilicet ad sui defensionem: & infesto: id est parato ad uim inferendam. ubi id est in qua numidia erát tuguria; id est uille ac domus rurales: plẽa hominũ: scilicet agricolarum. contra faciem: id est speciem belli: q̃a a facie belli: in aduentu inimici omnes aufugere solent. & pecora & cultores erant in agris præfecti regis procedebãt ex oppidis & mapalibus: id est tuguriis illis agrestibus quæ Virgilius etiam magalia uocat eneidos primo obuiam: scilicet Metello: & exercitui eius honoris saltem simulati gratia parati dare frumentum. & portare commeatum: id est uictualia exercitui: & parati postremo: id est quod postremo dicebant: facere omnia quæ imperarentur a me

qui tantũmodo ipsi: liberisq3 uitam peterent: alia omnia dederẽt populo Ro. Sed Metello iá antea experimẽtis cognitũ erat: genus Numidarũ infidũ: ingenio mobili nouarũ rerũ auidũ esse. Itaq3 legatos aliũ ab alio diuersos aggreditur: ac paulatim tentãdo: postq̃ opertunos sibi cognouit: multa pollicendo p̃suadet: uti Iugurtham maxime uiuum: sin id parũ procedat: necatũ sibi traderẽt. Cæterũ palã: quæ ex uoluntate forent: Regi nunciare iubet. Deinde ipse paucis diebus: itẽto: atq3 infesto exercitu in Numidiã p̃cedit ubi cõtra belli faciẽ tuguria plena hominũ: pecora: cultoresq3 in agris erãt: ex oppidis & mappalis p̃fecti Regis obuiã procedebant: parati frumentũ dare: commeatũ portare: postremo omnia: quæ iperarẽtur facere. Neq3 Metellus minus iccirco: sed pariter ac si hostes adessent: munito agmine icedere: late explorare: oia illa deditiõis signa ostẽtui credere: & isidiis locũ tẽtare. Itaq3 ipse cũ expeditis cohortibus: item funditorũ & sagittariorũ delecta manu apud primos erat. In postrẽo. C. Mari9 legatus cũ equitibus curabat. In utrunq3 lat9 auxiliarios eq3tes: tribunis legionũ: & præfectis cohortiũ dispertiuerat: ut cũ his permisti uelites: quocũq3 accederent: equitatus hostiũ propulsarent. Nã in Iugurtha tãtus dolus: tantaq3 peritia locorũ & militiæ inerat: ut absens an præsens: pacẽ an bellũ gerẽs p̃niciofior esset: in incerto haberet. Erat haud lõge ab eo itiere: quo metellus p̃gebat: oppidũ Numidarũ nomine Vacca: forũ rerum uenalium totius regni: maxĩe celebratũ: ub9 & icolere: & mercari consueuerant Italici generis multi mortales.

tello. Neq3 Metellus incedere: id est incedebat: idcirco minus agmine munito: scilicet contra insultum: sed pariter. id est pariformiter icedebat ac si hostes adessent: & explorare: id est explorabat late: ne laterent insidie: & credere: id est credebat: omnia illa signa deditionis esse ostentui hoc est ad ostentationẽ simulatam: & tentare id est tentãdo parare insidiis locum: hoc ẽ opportunitatem. Itaque: id est & ita: quia omnia habuit suspecta: ipse erat apud primos cum cohortibus expeditis hoc ẽ leuis armature quæ hostilia hoc est iacula gerẽtes: & agredi & regredi celeriter poterant. Erant autem olim in legione ut dicit Gellius. xl. cẽturie. xxx. manipuli. & x. cohorthes hoc ẽ sex milium militum. Nam centuria cẽtum manipulus ducentos cohors sexcentos cõtinebat. Sed Caius Marius auctore festo sex milium & ducentorum legionem ĩstituit. cum antea etiã quattuor milium fuisse Liuius aperte doceat. Itẽ cum delectas id est exquisita manu hoc est multitudine funditorum: id est iacientium glandulas e fundo. unde Maro. Pars maxima glãdes Liuẽtis spargit plumbi & sagittariorum. i. emittentium sagittas. Caius Mari9 legatus: curabat in extremis. i. in extrema acie cũ eq̃tibus. & imperator distribuerat in utrũq3 latus tribunis legionũ & p̃fectis cohortũ eq̃tes auxiliarios: id est q̃ lesinãti aciei auxilio uẽirẽt. nõ. n. locũ tutãdũ accepẽrat: ut uelites. s. rorarii & ferẽtarii. i. leuis armature milites ab helisse i. i. circũflectẽdo dicti: quocũq3 accederẽt p̃pulsarẽt cũ his. s. auxiliariis: eq̃tatus hostiũ. Na tãtus dolus & tãta p̃itia loco3 & militie erat ĩ Iugurtha: ut h̃ret ĩ icerto an eẽt p̃nicĩosior hoc ẽ nocẽtior absens an p̃sẽs: & an gerẽs pacẽ an gerẽs bellũ. Erat haud lõge &c. Docet q̃uo p̃sidiũ. i. manus militũ ad custodiã ad defensionẽ uacce oppidi nũida3 ipsi ipositũ sit a Metello. Cæte3 cũ corruptus hic

fuerit locus diuersi diuersimode ꝑ suo quisq; captu integritati restituere conati sunt. Alii em̄ textus habēt sic. Huic cōsul simul tētādi grā si paterēt &cæ. Alii sic. huc cōsul tētādi grā & capiūdi: si paterent: qa si mul solū dici neq̄. Præterea alii addūt illic: & cō meatū (populi iuuatur exercitū) qd alii nō addūt.

tha mittere. i. mittebat: modo. i. interdū ipensius. i. ac curatius & copiosius legatos supplices: & rogare. i. rogabat pacē: dedere. i. dedebat Metello oia pter uitā suā liberoꝝ: sup. suoꝝ: Quos. s. legatos cōsul dimittebat. s. a se: illectos ad ꝑditionē. s. iugurthe: uti priores. i. quos prius illectos dixerat: & neq; abnuere. i. neq; abnuebat: neq; polliceri. i. neq; pollicebat regi pacē quam postulabat: & expectare. i. expectabat inter eas moras dū suspensum teneret regē: pro missa legatorū q pro miserat se regē ꝑditu ros. Iugurta ubi. i. postq̄ cōposuit. i. cōparauit & simul cōsiderauit dicta metelli cum factis ac aiaduertit se tētari suis artib⁹. i. dolo: qppe. i. utpote cui pax nūciabaf uerbis: cæ erū. i. sed: bellum erat asperrimū re. i. effectu. Vrbs maxima. s. uacca: alienata a se hoc est ab iugurtha: ager cognitus hostib⁹ per frequētatione & ai populariū. i. fautorū utpote legatoꝝ tētati. s. ad ꝑditionē: & ita ipse coactus necessitudine. i. necessitate reꝝ: statuit certare armis cū metello. Igitur explorato itinere &c. Commemorat quō Iugurtha se ad pliū accinxit: & q̄ ofonē ad

In sententiis quoq; ē discrepātia. Nā quidam intelligunt cōmeatum portandū ex oppido ad exercitum: alii cōtra ab exercitu in oppidū dicētes q̄ aliter dixisset nō cōportare sed asportare: Nos āt pro captu nr̄o interp tabimur qui talis est. Oppidū numidarū: nomine uacca erat haud lōge ab eo itinere quo. i. p qd' Metellus pergebat (appositorie aut existēs) forū. i. emporiū rerū uenaliū. totius regni. s. nūidie: & celebratū. i. celebre & nobile ex frequētia & negociatoꝝ magno rū effectū: maxime. i. præcipue. ubi. i. in quo multi mortales. i. homines. generis. i. nois italici: cōsueuerāt icolere. i. residere & mercari res. i. merces Consul. s. Metell⁹ iposuit huc aut huic. i. in hoc oppidū pſidiū: simul grā tentādi. s. animos uaccēsiū: qa si pſidiū recusassent: declarassent se hostes: & sup. simul gratia capiūdi: si præsidi um admittere nollent. (Est aūt ut sæpe dixi: pſidiū guarnyson uulgo dictū) & si opportunitates loci pa terent. s. ipsum capere. Præterea imperauit. s. militi bus suis q pſidio futuri erant cōmportare. s. in oppidum: frumentū & alia quæ forent usui bello: hoc ē ad bellum gerendum aut usui bellico. s. ad utilitatē bellicā: ratus. i. arbitrans id quod res monebat: uide licet frequentiā negociatorū. s. italicorum: & cōmeatum. i. prouisionē (ut dicūt) uictus seu uictualiū fore munimento. i. ptectioni & cōseruationi etiā reb⁹ paratis seu pacatis: id est tranquillis & ad mandata suscipiēda dispositis. i. putās q̄ pp cōmeatū cōportatū negociatores & uacenses ciues facilius reciperēt pſidiū. qd forte ob pēuriā uictus recusare potuissent etiā si alioquin parati fuissent. Alii itelligūt ut dixi cōmeatū cōportādū in exercitū. & addūt: & cōmeatū populi iuuaturū exercitum ut sit & imperat sup. his qui pſidiū dirigeret: cū redierint cōportare. i. secū portare ex oppido: frumētū &c. sed prior exposi tio placet. Inter hæc negocia. i. dū hæc fierēt iugurtha

Huic cōsul simul tentādi gratia: & si pateretur op portunitates loci: præsidiū iposuit. Preterea imperauit frumentū: & alia: quæ bello usui forēt: cōportare: ratus id: quod res monebat: frequētiā ne gociatorū: & cōmcatum iuuaturū exercitū: etiam paratis reb⁹ mūimēto fore. Inter hæc negocia Iugurtha ipēsius legatos supplices mitteꝛ: pacē orare pter suā: liberorumq; uitā omnia Metello dedere. Quos itē cōsul uti priores illectos ad ꝑditionē domū dimittebat. Regi pacem: quā postulabat neq; abnuere: neq; polliceri: & inter eas moras ꝑmissa legatorū expectare. Iugurtha ubi Metelli dicta cū factis cōposuit: ac suis se artibus tentari animaduertit: quippe cui uerbis pax nūciabatur: ceteꝝ re bellum asperrimum erat: urbs maxima alienata: ager hostib⁹ cognitus: aī populariū tētati: coactus rerū necessitudie: statuit armis certare. Igiē explorato hostiū itiere: i spē uictoriæ adduct⁹: ex opportūitate loci: q̄ maxias potest copias oium generū parat: ac ꝑtramites occultos exercitū Metelli āteuēit. Erat i ea parte Nūidiæ: q̄ Adherbal i diuisiōe possederat flumē a meridie oriēs noīe Muthul: a quo mōs aberat ferme millia passuū. xx. tractu pari: uast⁹ ab natura: & humāo cul

suos habuit dicens. Igitur quia iugurtha decreuerat certare armis ipse explorato itinere hostium: id est cognito q̄ hostes irent per loca apta isidiis & in quibus circūueniri possent: adductus in spem uictorie ex opportunitate loci parat quā: id est quātum potest: maximas copias: scilicet militum omnium generum ac anteuenit: id est præuenit exercitum metelli per tramites occultos: id est uias trāsuersas & occultas. Flumē oriens a meridie: id est a meridionali plaga Muthul: scilicet nomine: erat i ea parte numidie quam adherbal possederat in diuisione: scilicet regni cum iugurtha per legatos ro. facta a quo flumine: mons: scilicet quidem aberat: id est distabat ferme: id est quasi uiginti milia passuum: tractu: id est protensione eius pari: id est equali in distantia existens uastus: id est uacuo situ non habitatus nec consitus natura: id est per naturam ut quæ illic nihil nasci sinebat: & alienatus: id est desertus cultu humano: quia a nemine habitabatur. Sed quasi collis: id est humilior mons & ut dicunt costa montis seu clivus oriebatur ex eo medio: id est ex medio eius montis:

tu:sed ex eo medio quasi collis oriebatur in imensum pertingés:uestitus oleastro : ac myrtetis aliisq; generibus arború:quæ humo arida:atq; harenosa gignútur . Media autem plaicies: deserta penuria aquæ:præter flumini ppinqua loca.ea consita arbustis:pecore: atq; cultoribus frequétabantur:Igitur in eo colle: qué trásuerso itinere porrectum docuimus : Iugurtha extenuata suorú acie cósedit. Elephátis: & Parthe copiarú pedestrium Bomilcaré pfecit:eumq; edocet:quæ ageret. Ipse pprio monti cú omni equitatu:& peditibus delectis suos collocat. Dein singulas turmas & máipulos circuiés móet:atq; obtestat: uti méores pristine uirtutis:& uictoriæ:sese regnumq; suú ab Romanorú auaritia defendant. Cum iis certamen fore:quos antea uictos sub iugú miserit. Ducé illis: nó animú mutatú : quæ ab imperatore decuerint omnia suis prouisa:locú superiorem:ut prudétes cú imperitis:ne pauciores cú pluribus:aut rudes cú bello melioribus manú cósererét. Proinde parati:intentiq; eént: signo dato: Romános iuadere: illú dié: aut oés labores & uictorias cófirmatuꝵ: aut maximarú erumnarú initiú fore. Ad hoc uiritim uti quéq; ob militaŕ facin⁹ pecúia:aut honoŕ extulerat:cómonefacere bńficii sui & eú ipsú aliis ostentare. Postremo pro cuiusq; ingenio policendo:minitádo : obtestádo alium alio mó excitare.

pertingens.i.porrectus in altú in imésum.i.sine mésura facili uestitus.i.coopertus:oleastro.i.oleis siluestribus ac myrtetis.i.copia myrtorú arború illic nascétiú & aliis generibus arború:q̃ gignunť.i. nascuntur humo.i terra arida.i.sicca atq, arenosa. At.i. sed: planities media iter móté & flumé erat deserta.i.inhabitata & iculta:penuria.i.ob defectum aq̃ pter loca ppiqua flumini : qa ea.s.loca ad flumé cósita.i.undiq; sata & uestita arbustis.i.arbusculis frequétabanť pecore .s. ouino & caprio & cultoribus.s.hoibus. Igitur iugurtha cósedit: id est locú cepit in eo colle qué docuimus porrectú.i.extésum a móte itinere trásuerso : qa ex medio eius súpto:& hoc acie suorú.s.militú: exténata .i.deducta & spsa uel rarefacta.& pfecit bomilcharé amicú & ppinquú suú: elephátis.s.bellicis(Notú ē: est eñi a gr̃o huius elephátos fieri noíatiuú hic elephantus huius elephátí:notúq; ut illis ipositis machinis: utanť in bello núidie ethiopes & cæteri eiꝰ regionis i q̃ nascunť) & pri copiaꝵ pedestrium. Et edocet eú.s.bomilcharé : q̃ ageret.i. facere deberet inito aut ineúdo p̃lio : ipse existés ppior.i.magis ppe móté:collocat.i. istruit: suos.s. milites id est quibus ipse praeesse uolebat. Deinde ipse circuiens : id est obambulans singulas turmas : id est classes eqtú trigita eqtes cótinétes & máipulos:q du cétos cótinebát.i.duas céturias(Ná antiquis hic mos fuit adhuc sub regibus romanis ut milites miscerét ex una céturia romanorú & latinorú manipulú cóficiétes:cui signú unú dabát.id aút manipulú uocabát:q dum romani adhuc paupes eént manipulos feni pticis alligabát:& eos p signis seqbanť. Vñ é illud Lucani. Pertica suspésos portabat lóga manipulos)móet dico Iugurtha moŕ romáoꝵ atq; obtestať sop.eos uti.i.ut ipi méores pristine.i.prius ab ipsis hite uirtutis:& uictoriæ.s.q̃ pauloáté ex hoste retulerátcú eú sub iugú miserát defendét sese.i.seipsos uñ ońdit necessitaté pugnádi:& regnú.s.numidie ab auaritia róaoꝵ.q.d.si uicti fuerit eos imáia pésuros romáis tributa:ut quos ipe iá sæpe auarissimos expertus fuerit. Cum his certamé fore. Proseqť paucis cohortaméta iugurthe : non qdé sub iisdé uerbis:sed puncti sub iisdé sentétiis dicés. Et sup.iugurtha munédo dicebat ipsis fore.i.futurú eé certamen cú his quos uictos ipsi miserint.s.in deserto sub aulo. legato:sub iugú.i.sub furcá ex hastis ad summá ignominiam. Et dicebat ducé esse mutatú illis.s. hostibus uictis nó animú:qa iterú fugituri eént:& oía puisa esse suis q̃ decuerint.s. puideri ab ipatoŕ:hoc est a se:qa locú supiorē sup. puisum eé.i. ut haberét locú supiorē:& puisuꝫ eé uti.i. ut ipsi prudétes.i.expti & socii cóserérét manú.i. plú inirét cú ipitis.s.hostibus : & ne ipsi núide cósererent manú pluribꝰ existétes pauciores aut ne ipsi rudes cóserérét manú cú melioribꝰ .i.pitoribus bello.i.ad bellú gerédú(Est.n.datiui casus bello: qa dicitur bonus bello .i.ad bellú. Maro. Et bona bello. Cornꝰ. Bonú át aliqñdo dŕ utile: ut in dicto exéplo Maróis. aliq̃do pitú : ut i. Buc. Cur ñ mopse bói qm̃ couenimus ambo. Aliquádo iustum: ut uir bonus & sapiés. Aliq̃do fauorabilis : ut in Ene. Et bóa iuno &c.) proinde.i.ideoq; sup. monet: uti sup. essent parati & itéti inuadere:id est ut inuadant romanos signo dato. Et dicebat illú dié quo manus cóserérét aut cófirmaturú sup.eé.i.stabilituꝵ oés labores.s.iceptos & uictorias.s.obtétas:aut fore.i.futurú initiú maximaꝵ erúnaꝵ:qa difficilime deinde uictoriá obtinerét.& si sp deinceps uincanť durissimá seruituté passuri eént. Ad hoc.i.pterea aut insup cómonefacere.i.cómone faciebat:hoc ē memoré faciebat. beneficii.s.accepti. uirtiti .i. p singulos uiros uti.i.secúdú q extulerat quéq;.i.quemlibet eoꝵ ob facinus militare.i.ob militiá fortiter gestá: aut pecunia.i.p pecúie dationé:aut honore.i.p honorem . & ostentare:id est ostétabat eú ipsum quem extulerat aliis ut:scilicet eadé promererentur. postremo excitare:id est excitabat alium alio modo: id est diuersos diuersimode:pollicendo:minitando:ostentádo: scilicet præmia aut efferando.pro ingenio.i. secúdú naturá & indolem cuiusq;:quia alii ostentationibus.

Ele phátí

Mani pulus.

Bõni

Cū Metellus ignarus hostiū.s.isidiis existētium.degrediēs.i.descēdēs:iteri dum talia faceret iugurtha mōte.s.descripto:cōspicit.s.a iugurtha cū exercitu: ipse primo dubius sup.erat qdnā facies.i.spēs uisa isolita ostēderet.Nā eq & numide cōsederāt.i.simul locati erāt iter uirgulta.i. humiles arbores & frutices:neq; occultati plane.i.oino.hūilitate.i.pp hūilitatē arborū: hūile āt ē imū ac ad humū sitū ac uicinū terre:& tamē incertū sup.erat qdnā eēt: qa ipsi.s.numide & eq signa militaria obscurati sop.erāt. & ē conceptio: qa masculinū concipit neutrū.tū.i.parti natura loci tū.i.parti dolo q a se ex cōposito occultauerant.

Humili

uertit.Numidas quietos.neq; digressos colle: ueritus ne exercitus cōficeret.i.periret siti.ex tēpore anni(qa i estate erat)& ex iopia aque.Præmisit ad flumē.s.Muthul.Rutiliū legatum.i.quē miserat senatus in exercitū quasi subsidiarium & cōsulis si defecerit loco functorum cum cohortibus. expeditis.i.

cum interim Metellus ignarus hostium: mōte digrediens:cum exercitu conspicitur.Prio dubius: quid nā insolita facies ostenderet.Nā iter uirgulta equi:Numidæq; cōsederāt:neq; plane occultati humilitate arboꝝ:& tamen qd nam esset:incerti:cum natura loci:tum dolo ipsi:atq; signa militaria obscurati.Deinde breui cognitis īsidiis:paulisp agmē cōstituit.Ibi commutatis ordinibus in dextro latere:qd' ꝓximū hostibus erat triplicib. subsidiis aciē instruxit.Inter manipulos funditores & sagittarios dispertit:eqtatū omnē in cornib⁹ locat.Ac pauca ꝓ tpe milites cohortatus:aciē sicuti instruxerat: transuersis principiis in planū deducit.Sed ubi Numidas qetos neq; colle digredi animaduertit : ueritus ex anni tpe : & iopia aq̄ ne siti cōficeret exercitus: Rutiliū legatum cum expeditis cohortibus:& pte eqtū præmisit ad flumen:uti locū castris antecaperet existimās hostes crebro impetu:& transuersis p̄liis iter suū remoraturos:& qm̄ armis diffiderent:lassitudinem & sitim militum tētaturos. Deinde ipse ꝓ re: atq; loco sicuti mōte descēderat:paulatim ꝓcedere: Mariū post principia habere:ipse cum sinistræ alæ eqtibus esse:qui in agmine principes facti erant.

Dīde breui.s.tpe post īsidiis cognitis:cōstituit.i.simul stare fecit paulisp.i.p paꝝ tpis.agmē.i.exercitū istructum & eūtē prio9 fm q du cebat . Nā ab agendo dr̄. Ibi.s. tūc aut illic istruxit aciē ordinib9 cōmutatis.s.oportūitate loci:qa istruxit i dextro latere qd' erat ꝓximū hostibus aciē subsidiis. triplicibus .i.triplicatis.& disptit .i.iter diuidit loca:inter māipulos funditores.i. q fundis utebantur. & sagittarios qui sagittas emittebāt . & locat oēm equitatum .i.oēs eqtes. in cornibus.i.āgulis aciei. Ac ipse hortatus.i. postq̄ hortatus erat milites pauca(ubi hortor ēt duos accusatiuos regit)ꝓ tpe.i.pp breuitatē tēporis . deducit aciem in planum:scilicet locū sicuti instruxerat supple eam:id ē saluis ordinibus iam istructis.& hoc principiis:scilicet aciei supple incedētibus. transuersis.i.ex transuerso ad insultum hostium :deprimendum . nam a latere erāt dextro.Principia autē in acie dicuntur græce archia αρχεια.Sed ubi.i. postq̄ Metell9 aiad

Agmē

Hortor.

Principia

non impeditis armis: sed ad inuadendū celeriter:aut ad retrocedendum cōmode idoneis & accinctis:& parte equitū qui etiā expediti sunt.uti.i.ut antecaperet.i. præripet anteq̄ ab hoste occupet :locum castris: scilicet metandis: existimans hostes remoraturos : scilicet uolētes accedere flumen:crebro impetu.i.assultu: & p̄liis trāsuersis.i.ex trāsuerso motis. & hostes tētaturos.i.solicitaturos lassitudinem: & sitim militum:scilicet romanorum:quoniam ipsi hostes diffiderēt armis . Deinde postq̄ Rutiliū p̄misserat:ipse descendere.s. descēdebat paulatim pro re:atq; loco.i. pro exigētia negocii atq; loci.& habere.i.habebat mariū post principia. aut iubet marium se habere post principia ipse esse:id est erat cū eqoitibus sinistre ale: id est quæ erat in sinistro cornu seu ala aciei:qui.s.eqtes sinistre ale facti erant in agmine:id ē exercitu agminatim icedēte principes.i. primi icedētiū: eo q a dextro latere erant hostes.

T Iugurtha ubi extremū agmē Metelli prios suos p̄ter gressum uidet p̄sidio q̄si duū milliū peditū mōtē occupat: q̄ Me

T iugortha Recitat qd Iugurtha : cōtra fecerit dicēs. At iugurtha ubi uidet extremū agmen .i. ultimam partem aciei Metelli prætergressum: id est pertransisse primos suos scilicet milites: occupat montem : scilicet derelictum a Metello.præsidio.i.sub custodia quasi duum militum : id est bis

Duū

tellus descenderat: ne forte cedētibus aduersariis receptui: ac post munimento foret. Deinde repente signo dato hostes inuadit. Numidæ alii postremos cædere: pars a sinistra ac dextra tentare: insensi adesse: instare: atq; oibus locis Romanorū ordines cōturbare. Quorū ēt q firmioribus aīs obuiā hostibus fuerant ludificati ī icerto ꝓlio ipi modo eminus sauciabanī: neq; contra feriendi: aut cōferēdi manū copia erat: Ante iam docti ab Iugurtha equites: ubi Romanorū turma insequ cœperat: nō cōfertim: in unū sese recipiebant: sed alius alio q̄ maxime diuersi. Ita numero priores si a ꝓsequēdo hostes deterrere nequiuerant: disiectos ab tergo: aut lateribus circūueniebāt: sin opportunior fugæ collis: q̄ cāpi fuerat: ea uero cōsueti Nūidaꝝ equi facile inter uirgulta euadere: nr̄os asperitas: & isolētia loci retinebat. Cæteꝝ facies toti⁹ negocii uaria icerta fœda: atq; miserabilis. Dispsi a suis pars cedere: alii isēq: neq; signa: neq; ordines obseruare: ubi quēq; ꝑiculū cœperat: ibi resistere: ac ꝓpulsare: arma: tela: equi: uiri: hostes: atq; ciues permisti: nihil consilio: neq; imperio agi. fors omnia regere. Itaq; multum diei processerat: cum etiam tum euentus in incerto erat. Denique omnibus modis labore & æstu languidis: Metellus ubi uidet Numidas instare minus: paulatim milites in unū cōducit: ordines restituit: & cohortes legiōarias q̄tuor aduers⁹ pedites hostiū collocat.

mille peditū (duo: qa singulari caret in neutro genere fere sincopatur: ut in medio duū animaliū: & hic duū miliū: reliqua aūt neutra ne cū noīatiuo accusatiuo & uocatiuo singularibus coincidāt raro sincopantur. nō enim dicimus horum tēplū scānū. sicut duū uirū &c.) quo id est de quo Metellus descēderat: ne foret mōs ille foret aduersariis cedētibus receptui. i. ad receptū. i. ad locū tutiorē: ut in castra sese recipe solent: ac post foret munimēto. i. ꝓfectioni: qa difficile ē inuadere in monte se defendentes. Deinde occupato mōte inuadit repēte. i. subito hostes. s. romanos: signo dato qd significauerat se daturū suis quādo inuadere deberēt. Numide. i. milites iugurthini ceperāt aut cedere. i. cedebant alii postremos pars. i. partī. tētare. i. tētabāt an possent dissoluere ac fundere agmen metelli a dextra ac sinistra: ipsi insensi. i. ut isensi. i. ita ti solēt. insesti. i. uim i ferētes. adesse. i. aderāt. & instare. i. istabāt atq; cōturbare. i. cōturbabāt oībus locis ordines romanoꝝ. s. instructorum. Quorum ēt. Docet qūo romanoꝝ ordines cōturbabant: numide dicens. Quorum. s. romanorū etiā qui existētes firmioribus. i. cōstātioribus & fortiorib⁹ animis. fuerant obuii. i. obsistentes hostibus. ludificati. i. illusi & decepti. i certo prælio: quia nō poterant cōferere manus cum hostis tētaturus mō accederet: modo retrocederet: ipi inq̄ firmioribus animis ne dū alii sauciabanī: id est uulnerabanī. mō. i. interdū. eminus. i. de lōge: q̄si e manu missis iaculis sicut cominus q̄si cōferta māu: neq; erat copia. i. facultas feriēdi. contra. i. econtrario aut conferendi manū. i. cōiunctis manibus pugnādi. Et equites iugurthini electi. i. admoniti & instituti ad hæc iam ante ab Iugurtha. ubi turme: id est classes equitum romanorū cœperant insequi. non recipiebāt se in unū. cōfertim. i. cōpressim aūt dēse (ut res cōferta a cōfertior) neq; in unū: scilicet locū aut globū: sed recipiebāt. i. retrocedebant q̄ maxime diuersi: qa alii alio. i. diuersi ī diuersa loca. Ita. s. illi eqtes circūueniebāt. disiectos. s. romanos a tergo aut a late

ribus: si nequiuerant deterrere a persequendo: id ē quominus persequerentur: hostes priores numero id est potiores. eo ꝙ plures essent. hoc est romanos Sin: id est sed si collis fuerat oportunior: id est cōuenientior: fuge: id est ad fugam: q̄ campi sup. fuerant sed regulā seruat: quia dum per similitudinem aut comparationem loquimur uerbum conformabit: non uiciniori: sed principaliori supposito: ut ei quod præcedit: equi numidarū cōsueti ea loca. euadere. i. euadebāt facile inter uirgulta: sed aspitas & insolētia loci. i. ꝙ nō erāt cōsueti uersari ī illis locis retinebat facile nostros: id ē romanos equos. & ita equites. Et ita uult dicere ꝙ ubi fortiores erāt romāi ꝓpt numeꝝ illic turbabāt a tergo & a latere: qa n̄ fiebat illis copia pugnandi: ubi uero pares erant numero īpediebanī: loco qa equi nūidaꝝ erāt promptiores ad cursum inter colles. Cæterū. i. sed qcquid cōmodi erat numidis qa uirtus maior & romanis. facies. i. repræsentatio & effigies totius negocii erat sup. uaria. i. multiiuga. incerta. i. anceps: qa neutra pars certior facta: de uictoria feda. qa sanguinolenta: atq; miserabilis: quia etiam boni cadebant. pars. kipi partim (respicitur enī ad rem non ad uocē sicut pars manibus ualidi turres & menia scādūt. diuersi. i. amoti p diuersionē a suis sociis & amicis. cedere. i. cedebāt hoc ē locū dabāt. alii inseq. i. isēqbāt. s. fugiētes hostes: neq; obseruare. i. obseruabāt. signa. i. uexilla; neq; ordines. s. istructos qq; sup. resistere. i. resistebāt. i. mālit stās ibi ubi ꝑiculū cepat. i. iuaserat quēq; ꝓpulsare. i. ꝓpulsabat. s. īfesta tela aut hostes urgētes. Et ita arma. s. defensiua: tela q̄ de lōge iaciāt & sunt iuasiua: eq uiri. hostes. s. romāos: atq; ciues. s. romani sup. erāt ꝑmixti nihil agere. i. agebat cōsilio. s. ꝓprio: atq; ipio ipatoris. fors. i. fortūa. regere. i. regebat oia. Itaq; multū diei ꝓcesserat cū euētus. i. exitus belli erat ēt: tū. i. adhuc ī icerto dēiq; oibus lāguidis labore. & estu. i. calore. Metel. ubi uidet nūidas minus istare: cōducit paulati milites ī unū restituit ordīes & collocat q̄tuor cohortes legi cōtrarias ad/

Pars diuersi.

quominus

multiiuga

fors

uersus pedites hostiũ. Eorũ magna pars &c. Cõmemorat in quo statu suos offenderat Metellus & quã orationẽ ad eos habuerit dicens. Magna pars. s. militũ romanorũ fessa. i. fatigata diuturno p̃lio. cõsederat: id est sedẽ & quietẽ ceperat sup. in locis superioribus. & simul Metellus orare: id ẽ orabat: & hortari ab hoste. & sup. q̃ iam erat uesper: id est extrema pars diei euadunt: id est ascendunt. sicut eleuo proprie est exalto: licet ex metaphora trutine fit minoris censeo: & emergo: id est sursum qui mergebar exeo & cætera colle aduerso: id ẽ per collem aduersum sicuti fuerat præceptum a metello imperatore.

Eorum magna pars superioribus locis fessa cõsederat: simul orare: & hortari milites: ne deficerẽt: neu paterẽtur hostes fugientes uincere: neq̃ illis castra esse: neq̃ munimentũ ullum: quo cedentes tenderent: in armis omnia sita. Sed nec Iugurtha quidẽ interea quietus erat: circuire: hortari: renouare prœliũ & ipse cũ delectis tẽtare omnia: subuenire suis: hostibus dubiis instare: quos firmos cognouerat eminus pugnando retinere. Eo modo iter se duo ĩperatores summi uiri certabãt. Ipsi pares: ceterũ opibus disparibus. Nã Metello uirtus militũ erat: locus aduersus. Iugurthæ alia oĩa: præter milites opportuna. Deniq̃ Romani: ubi ĩtelligũt: neq̃ sibi p̃fugiũ esse: neq̃ ab hoste copiã pugnãdi fieri: & iam diei uesp aderat: aduerso colle sicuti p̃ceptũ fuerat euadũt. Amisso loco Numidæ fusi: fugatiq̃ pauci iteriere: plerosq̃ uelocitas: & regio hostibus ignara tutata sunt. Interea Bomilcar: quẽ elephãtis & copiarũ parti pedestri um p̃fectũ ab Iugurtha supra dixius: ubi eũ Rutilius p̃ter gressus est: paulati suos in æquũ locũ deducit: Ac dũ legat⁹ ad flumẽ quo p̃missus erat festinãs pergit: q̃etus uti res postulabat: aciẽ exornat: neq̃ remittit: quid ubiq̃ hostis ageret explorate: Postq̃ Rutiliũ cõsedisse iã: & aio uacuũ accepit: simulq̃ ex Iugurthæ p̃lio clamorẽ augeri:

ri: id est hortabatur milites ne sup. ipsi deficerent: id est desinerent ubi facto opus esset: neu: id est neue paterentur hostes fugientes: id est qui fugiebant aut fugiendo uincere: neq̃ castra: id est tentoria uallo munita esse illis: scilicet militibus suis: hoc est romanis: neq̃ ullum monimentum: id est defensoriũ & (ut uulgus dicit) fortaliciũ: quo: id est in quod ipsi cedentes: id est si cederent tenderent: id est tendere possent. & ita omnia esse sita: id est posita illis i armis: id est defensione per arma. Quocirca ex necessitudine cohortat illos ad pugnam inouandam. Sed nec iugurtha erat quietus iterea sed circuire: id est circuibat. hortari id est hortabatur: renouare: id est renouabat prælium. & ipse tentare: id est tẽtabat omnia. cum delectis: id ẽ exquisitis ad hoc militibus. subuenire: id est subuẽiebat sois & instare: id est instabat infestus. hostibus dubiis: id est incertis an cederent & retinere retinebat: id est immorabatur ne ad suos accederent pugnando eminus: id est de longe quasi e mãu missis telis sup. eos quos cognouerat firmos. Eo mõ certabant inter se duo ipatores summi: uiri: scilicet metellus & iugurtha. ipsi: id est ut dicunt in propriis personis. pares: id est equali uirtute præditi. ceterum: id est sed opibus: id est facultatibus ad prælium disparibus: id est habentes opes dispares. Nam uirtus militum & locus aduersus: id est contrarius erat metello. Iugurthe erant: id est iugurtha habebat omnia alia præter milites. oportuna: id est commoda ad uictoriam obtinendam: deniq̃: id est tandem Romani ubi intelligũt neque profugium id est locum quo tute profugerent esse sibi: neque copiam: id est facultatem pugnandi fie

Nomide amisso loco. scilicet superiore fusi & fugati supple sunt. & pauci interiere: id est occisi sunt: quia uelocitas & regio ignara hostibus: scilicet Romanis. tutata sunt: id est protexerunt. sunt plerosque: scilicet numidarum. Interea Bomilchar. Recenset qd. iterea Bomilchar egerit: & reliquam partem pugne: commemorat dicens. Bomilchar propiquus & familiaris iugurthe q̃m diximus supra. profectum: id est principem: & præpositum factum: elephantis & partium copiarum: pedestrium: interea: scilicet dum supra dicta fierent. ubi: id est postquam Rutilius: qui ad flumen erat p̃missus p̃tergressus ẽ eum. s. Bomilcharẽ. deducit: id est deorsum ducit paulatim suos in locum. equuʒ scilicet planuʒ. ac dũ: id est interea dum legatus: scilicet Rutilius pergit festinans ad flumen: scilicet muthul. quo: id est ad quod ipse erat permissus: scilicet ab imperatore. Metello: instruxit aciem sup. suam. quietus: id est sine strepitu aut sonitu alio. uti: id est res ut oportunitas postulabat. neque remittit: id est non minus pergit. explorare quod hostis: scilicet Rutilius progrediens & metellus derelictus egit ubiq̃: quia iam in diuersis locis erant. Postquam: scilicet Bomilchar accepit: id est intellexit ab exploratoribus aut oculis suis: rutilium: scilicet legatum præmissum: ab imperatore ad occupandom flumen. consedisse: id est accepisse sedem: ubi uellet: consistere iam & esse uacuum. animo: id est alienum: a curis. & accepit: scilicet auribus simul: clamorem augeri ex prælio Iugurthe (id autem rectius constructum uidetur quam clamorem Iugurthe: nõ enim interuallo tanto potuit clamorem

Iugurthe internoscere)ueritus: id est timens: ne lega
tus: scilicet rutilius(id autem ex auctore dictũ est:
quomodo enim sciuit legatum esse: nisi forte ex of-
ficio)foret auxilio suis laborantibus: scilicet in præ-
lio. & hoc re: scilicet de prælio inito cum iugurtha.
cognita ab rutilio. porrigit: id est extendit latius:

draginta sunt interfecti. At: id est sed: Romani: scili-
cet rutiliani quamquam erant fessi & lassi itinere:
quia eo die multum progressi erant: atq; opere: id
est labore sumpto i metatione castrorum: & prælio:
scilicet iam confecto. tamen q; id est quia Metellus
morabatur amplius opinione: id est quam opinati

ueritus ne legatus cognitare laborãtibus suis au-
xilio foret: aciem: q̃ diffidens uirtuti militũ arcte
statuerat: quo hostiũ itineri officeret latius porri
git: eoq; modo ad Rutilii castra ꝑcedit. Romãi
ex improuiso pulueris uim magnam animaduer-
tunt. Nã prospectũ ager arbustis cõsitus prohibe
bat: & primo rati humũ aridã uento agitari post
ubi æquabilẽ maneres & sicuti acies mouebatur:
magis: magisq; appropinquare uident: cognitare
ꝑperãtes: arma capiũt: ac pro castris: sicuti ipera-
batur: cõsistunt. Deinde ubi propius uentũ est:
utrinq; magno clamore cõcurrit. Numidæ tãtũ-
modo remorati: dũ in Elephãtis auxiliũ putant
Postq̃ eos impeditos ramis arborum: atq; ita di
siectos circumueniri uident: fugã faciũt: ac pleriq;
abiectis armis: collis aut noctis: quæ iã aderat au
xilio integri abeũt. Elephãti quatuor capti: reliq
omnes. xl. numero interfecti. At Romani: q̃q̃ iti-
nere: atq; ope castrorũ & prælio fessi: lætiq; erãt:
tamẽ: quod Metellus amplius opiniõe morabat
istructi: ite tiq; obuiã ꝑcedũt. Nã dolus Numi-
darũ nihil languidi: neq; remissi patiebat. Ac pri-
mo obscura nocte: postq̃ haud ꝑcul inter se erãt:
strepitu uelut hostes aduẽtarẽ: alteri apud alteros
formidinẽ simul: & tumultũ facere: & pene ipru-
dentia esset admissũ facinus miserabile: ni utriq;
præmissi equites rem explorauissent. Igit pro me-
tu repente gaudium exortum est. Milites alius ali
um læti appellant: acta edocent: atq; audiunt: sua
quisq; fortia facta ad cœlum efferẽt. Quippe res
humanæ ita sese habent: in Victoria uel ignauis
gloriari licet: aduersæ res etiam bonos decrectant:

aciem quam ipse dif-
fidẽs uirtute militũ.
statuerat: id est instru
xerat arte. ideo autẽ
latius porrigit. quo id
ẽ ad hoc. ut officeret:
id est noceret. itineri
hostium uidelicet ro
manorũ si redire uel
lent. Et ꝑcedit eo mo
do ad castra rutilii. ro
mãi animaduerterũt
id est percipiunt poti
us oculis quã animo.
uim: id est multitudi
nem magnam: pulue
ris: scilicet moti. ex i-
prouiso. Nam ager cõ
situs arbustis: id est ar
boribus humilibus ꝑ
hibebat prospectum:
id est ne procul aut lõ
gius uiderẽt hostes &
rati sunt primum hu
mum: scilicet terram
aridam agitari uẽto.
post: idest deinde ubi
uidebãt uim pulueris
manere equabilem &
magis appropinqua-
re: ipsi cognita re: id ẽ
postquã cognouerant
rem. capiunt arma. ꝑ
perantes: id est festi-
nantes: ac consistunt:
id est simul stãt para
ti ad defendẽdum ꝑ
castris id ante castra
sua: sicut imperabat
scilicet a rutilio. Dein
de ubi: id est postquã
uentũ est propius con
curritur. utrinq;: id ẽ
ab utraq; parte sup-
ple cũ magno clamo-
re. Numide sunt. re
morati: id est permanserunt in conflictu tantum-
modo: id est solummodo: dum: idest donec putant
auxilium supple sibi fore in elephantis. Postquam
uident eos: scilicet elephantos impeditos ramis ar-
borum: atq; ita disiectos: id est depræssos circumue-
niri: id est circuncludi ne euadant. ipsi numide faci-
unt fugam: ac pleriq; abeũt. integri: id est inuiolati:
abiectis armis. auxilio collis quem difficile erat
ascẽdere: aut noctis quæ iam aderat. Quatuor ele
phanti capti supple sunt: reliqui omnes: numero q̃-

fuerant eum moratu
rum. procedunt sup-
ple ei obuiam existen
tes instructi: scilicet
ad pugnam & intenti:
quod ideo fiebat: Nã
dolus numidarum ni
hil: id est nõ aliquid:
nõ patiebatur aliquid
supple esse languidũ:
id est languẽti animo
facti: neq; remissi: id
est minus intẽte facti:
quia omni accuratio-
ne & uigilãtia opus es
se sciebant. Ac primo.
Graphice recitat quo
modo exercitus colle
ctus sit & quanta leti-
cia se tandem suscepe
runt quibusq; laudi-
bus facta sua extule-
rint dicens. Ac ipsi mi
lites utrorumq; post-
quam erant inter se.
haud: id est non pro-
cul: sed nocte obscu-
ra: id est tempore no-
ctis obscure. aduenta
re: id est aduentabant
ad metellum & exer-
citũ eius: strepitu: id
est quodam sonitu pe
dum: uelut hostes &
ita facere: id est facie-
bant alteri apud alte
ros id est sibi mutuos
simul formidinem &
tumultum: idest subi
tam cõmotionẽ belli:
& facius miserabiles
scilicet ut se mutuo i-
terficerẽt foret admis
sum pene: id est quasi
ex imprudentia. ni id
ẽ nisi equites præmis
si. utrinq;: id ẽ ex utraq; parte tam a Metello quã ab
Rutilio explorauissent: id est indagassent rem: id
est causam tumultus. & qui essent quos formida-
bãt. Igitur ut rẽ cognouerũt gaudiũ est exortũ repẽ
te ꝑ metu. Milites læti. appellabãt i. cõpellabãt p mo
dũ salutationis: alius alium edocẽt. i. narrãt atq; au-
diũt narrãtes acta. s. utriq;: & q̃sq; effert. i. extollit ad
celũ supple usq; sua fortia facta. Quippe. i. certe res
humãe habẽt se ita q; lz etiã ignauis. i. ad opus inutili
bus gloriari i uictoria: & res aduerse detractãt. i. de

Metellus in iisdem castris quatriduo moratus saucios cum cura reficit: meritos in præliis more militiæ donat: uniuersos in cóciõe laudat: atq; agit gratias: hortatur ad cætera: quæ leuia sunt: paré animum gerant: pro uictoria satis pugnatum: reliquos labores pro præda fore. Tamé iterim trãs fugas: & alios opportunos: Iugurtha ubi gentiũ: aut quid agitaret: cum paucis ne eẽt: an exercitũ haberet: ut sese uictus gereret: exploratum misit. At ille sese in loca saltuosa: & natura munita recepe rat: ibiq; cogebat exercitũ Numero hominum ampliorem: sed hebeté: infirmumq;: agri: ac pecoris magis: quam belli cultorem. Id ea gratia eueniebat: quod præter regios equites nemo omniũ Numidarũ ex fuga Regem sequitur: quo cuiusq; animus fert: eo discedunt. Neq; id flagitium militiæ ducitur: ita se mores habét. Igitur Metellus: ubi uidet animum Regis etiam tum ferocé esse: bellum renouari: quod nisi ex illius libidine geri non posset: præterea inimicum certamen sibi cũ hostibus: minore detrimento illos uinci: quam suos uincere: statuit non præliis: neq; in acie: sed alio more bellum gerundum. Itaq; in loca Numidiæ opulentissima pergit: agros uastat: multa castella & oppida temere munita: aut sine præsidio capit: inceditq;: puberes interficit: iubet alia omnia militũ esse prædam. Ea formidine multi mortales Romãis dediti obsides frumentum & alia: quæ usui forent: affati præbita: ubicũq; res postulabat: præsidium impositum. Quæ negocia multo magis: quam prælium male pugnatum ab suis Regem terrebant. Quippe cuius spes omnis in

primunt & uituperant etiam bonos. Metellus moratus i iisdem castris qoasi quadriduo: reficit cũ cura: id est accurate: saucios: id est uulneratos: & donat: scilicet præmiis. meritos in præliis more militie .i. sicut in militia fieri solet laudat uniuersos in concione: id est i oratione ad ipsos habita: atq; agit gratias de re bene gesta: hortatur supple ut gerãt animum paré ad cetera: scilicet peragenda quæ sunt .i. quæ dicit esse leuia. & supple dicit satis pugnatũ supple esse iam ꝓ uictoria: scilicet semper obtinenda: & reliquos labores quos sumãt. fore præde: id est ad ꝑdam obtinendam. Tamen: id est nihilominus misit iteri transfugas: id est eos q ad se ab Iugurtha fugerant: & alios oportunos: id est idoneos ad hoc. exploratum ubi gentium: id est apud quas gentes (aut uacat gentiũ) aut quid ageret Iugurtha: ne: id ẽ an esset cum paucis: an haberent exercitũ. & ut: id est q̃liter ipse uictus gereret: id est haberet se supple ipsum hoc ẽ Iugurthã. At ille: scilicet Iugurtha quod nouerat per exploratores receperat sese in loca saltuosa: id est saltuũ & fossarum plena: & munita natura: idest per naturam. & cogebat: id ẽ congregabat ibi exercitũ amplioré: id est maiorem numero hominum quã prius habuerat. sed hebetem: id est obtusum & infirmum. cultorem: id est exercitorem magis agri ac pecoris quam belli. Id: scilicet ꝙ aliũm non haberet eueniebat: ꝙ nemo omnium numidarum sequæbatur ex fuga regem preter equites regios. quia nomide discedunt eo quo animus cuiusq; fert neq; id ducitur flagitium militie: ita mores habent se apud numidas. Igitur Metellus &c. Recenset cetera metelli in bello gerendo fortiter & prudenter facta dicens. Igitur quia omnia cõperta habebat Metellus: obi uidet: scilicet animo: id est considerat & intelligit animum regis: scilicet iugurthe: ferocem etiam: tum: scilicet cum uictus esset: cum tamen dicat in ecyra Terentius. Profecto hoc est si ut puto omnibus nobis: ut res dant sese iam magni atq; humiles sumus. Et uidet bellum renouari quod nõ posset geri. nisi ex libidine illius .i. iugurthe: quia nõ posset eum compellere cum esset in locis inaccessibilibus & natura muniris. Præterea ubi uidet certamen sup. fore sibi iniquum .i. inequalis cõmodi cũ hostibus: quia uidé illos uici: minori detrimẽto .i. dãno suo: hoc est hostiũ: q̃ uicere sup. cum detrimẽto romanorum qa plus danni haberent Ro. si uincãtur quam hostes: aut melius sic hostes uinci minori detrimento quam romãos eos uincere: quia cum nihil haberet quod perdat Iugurtha præter rudes milites plus detrimenti facerent uictores quam uicti: & iõ statuit bellum esse gerendum: nõ præliis neq; i acie: sed alio modo. Itaq;: id est & ita pergit in loca opulẽtissima nomidie: & uastat agros & capit & incendit molta castella & oppida munita. temere: id est in cõsulte: aut supple existentia: sine præsidio: id est custodia & defensione militum: & interficit puberes: id est omnes bellipotentes. & iubet omnia alia esse præde: id est ad prædam militũ. Multi mortales .s. numide dediti sunt romanis. ea formidine: id est propter eam formidinem. & obsides: .i. uiri potẽtes ob fidẽ seruãdã apud aduersariũ sese suri: frumẽtũ & alia q̃ forẽt usui sũt ꝑbita a nũidis romão exercitui affati .i. abũde: & ꝓsidiũ .i. custodia & defẽsio oppidoꝶ p milites Rõanos. ẽ ipositũ a Met. ubicunq; res .i. cõmoditas postulabat. Quæ negocia terrebant multo magis regẽ .s. iugurtham q̃ pliũ male pugnatũ ab suis .s. militibus & subditis. Quippe .i. qa ipse cui ois spes erat sita .i. posita & collocata i fuga: cogebaſ seq. .s. exercitũ deuastatoré & is q neque rat defẽdeř loca sua; q̃ defendẽda accepat: cogebaſ

fuga sita erat sequi cogebatur: & qui sua loca defendere nequiuerat: in alienis bellum gerere. Tamen ex inopia: quod optimum uidebatur cōsiliū capit: exercitū pleṛūq; i iisdē locis opperiri iubet. Ipse cum delectis equitib⁹ Metellum seqtur: nocturnis: & auiis itineribus ignoratus: Romanos palantes repente aggreditur. Eorum pleriq; inermes cadunt: multi capiunť nemo omniū itactus profugit: & Numidæ priusq̄ ex castris subueniretur: sicuti iussi erant: in proximos colles discedūt. Interim Romæ gaudium ingens ortum cognitis rebus Metelli: ut sese & exercitū more maioꝝ gereret: ut in aduerso loco uictor tm̄ uirtute fuisset: hostiū agro potireť: Iugurthā magnificū ex Auli socordia: spem salutis i solitudine: aut fuga coegisset hr̄e. Itaq; Senatus ob ea feliciter acta dis imortalib⁹ supplicia decernere. Ciuitas trepida antea: solicita de belli euētu: læta agere. de Metel. fama præclara esse. Igiť eo intentior ad uictoriā niti: oībus modis festinare: cauere tamē necubi hosti opportunus fieret: meminisse post gloriā. Inuidiam seq: ita quo clarior: eo magis axi⁹ erat. Neq; post insidias iugurthæ effuso exercitu p̄dari. Vbi frumēto aut pabulo opus erat: cohortes cū omni eq̄tatu p̄sidium agitabant. Exercitus partem ipse: reliquos Marius ducebat. Sed igne magis: quā p̄da ager uastabať. duob. locis haud lōge iter se castra faciebāt. Vbi ui opus erat: cūcti aderant. Cæterū quo fuga: atq; formido lati⁹ cresceret: diuersi agebāt. Eo tempore Iugurtha per colles sequi: tempus aut locum pugnæ quærere: quā uenturum:

gerere bellum in alienis: id est non a se delectis ad pugnam locis: tamen: id est nihilominus. q̄q̄ sic cogebatur & angustiabatur. tamen capit cōsilium quod uidebatur optimum ex inopia: id est secūdum q̄ erat inops consilii & auxilii. iubet exercitum. plerūq;: id est plurimum aut fere totum. operiri: id est expectare reditum suum iisdē locis. s. in qbus eū cōstituerat: ipse sequiť cum militibus delectis: id ē de pluribus ad expeditionem illā lectis itineribus: id est profectiōibus & gressibus. nocturnis: id est noctu factis: & auiis. i. per auia: id ē loca nō habentia uias stratas: & ipse ignoratus. s. ad esse. aggreditur. id est inuadit repente: id est illico & ex improuiso: Romanos. pallantes. i. oberrātes & huc illuc sine ordine cursitātes ad prædas auertēdas. & pleriq; eorū. s. Romanorum. cadunt iermes: id ē quia sine armis contra pecus non contra milites exierāt multi capiuntur. & nemo omnium p̄fugit: id est porro fugit. ita q̄ euaserit. intactus. i. nō percussus. & numidæ: id est delecti illi milites discedūt in p̄xios colles: sicut erant iussi: scilicet ab iugurtha latente in insidiis: priusq̄ subueniretur: scilicet a cæteris Rōanis. Interim rome. Cōmemorat q̄ a letitia excepta sit rome fama: Metelli. In q̄ re licebit animaduertere leuitatē populi. ubi Mario ad consulatū euecto odia i Metellū cōuertēt. dicit autem hoc loco sit. Interim. i. interea dum supradicta fierēt in numidia ingēs: id est ualde magnum gaudium est ortum rome cognitis rebus Metelli. ut: id est qualiter. gereret: id est exerceret se. & exercitus more maiorum: id est priscorum imperatorum. & ut: id est qualiter. q̄q̄ fuisset loco aduerso id est contrario ut uisum est. ipse tamen uictor uirtute: id est per uirtutem. potiretur agro hostium ipsis depulsis. Et q̄ Metellus coegisset iugurtham magnificum: scilicet habitum prius. ex secordia: id est pusillanimitate & ignauia auli: scilicet fratris albini

habere: scilicet modo. spem salutis in solitudine & fuga. Itaq;: id est: & ita senatus. decernere: id ē decernebat. & idicere faciebat diis immortalibus. supplicia: id est supplicationes: quas nos rogationes & processiones uocamus. ob ea acta fœliciter. Ciuitas: id ē multitudo ciuium trepida: id ē solicita antea de euētu belli. agere. i. agebat leta. id ē res letas aut existens leta. agere: id est uiuebat. Fama esse. i. erat p̄clara de Metello: sed conuenienter subaudias cœpit. Igitur Metellus intellecta fama sua intentior eo: id est propterea ad uictoriam. niti id est nitebatur omnibus modis. & festinare: id est festinabat: tamen cauere; id est cauebat. necubi: id ē ne alicubi fieret hosti. oportunus: scilicet ad insidias explēdas. Meminisse id est memor erat. inuidiam sequi post gloriam. Ita erat eo magis anxius. quo id est quanto erat clarior. Neque prædari id est prædabatur exercitu effuso per excursiones in agrum: numidicum: post insidias iugurthe quæ: plurimos prædantes: interceperat. Sed ubi erat opus frumento: aut pabulo: scilicet equorum & iumentorum. cohortes agebāt præsidium: id est custodiam missorum: frumentatum cum: omni equitatu. Ipse ducebat partem exercitus marius ducebat reliquos: sed ager uastabatur magis igne: id est combustione tuguriorum quam præda: id est prædatione. & ipsi ductores. Metellus & Marius faciebant castra. id est castre: id est castramētati sunt duobus locis haud longe: id est parum distantibus inter se. Vbi erat opus ui aderant cuncti: scilicet utriusque exercitus. ceterum: id est sed agebant scilicet excursiones suas diuisi. scilicet in diuersa loca quo hoc est ideo ut fuga: scilicet aggrestium & formido cresceret latius. Iugurtha sequi: id est frequebatur eu tempore p colles. i. mōticulos. & quærere: id est quærebat tempus aut locum: scilicet aptū pugne; & corrum

hostem audierat:pabulum: & aquarum fontes: quorum penuria erat:corrumpere. modo se Metello: interdum Mario ostendere postremo: in agmine tentare: ac statim in colles regredi. Rursus aliis: post aliis minitari: neque prælium facere neque otium pati: tantummodo hostem ab incepto retinere. Romanus imperator ubi se dolis fatigari uidet: neque ab hoste copiam pugnandi fieri: urbem magnam: & i ea parte: qua sita erat: arcem regni nomine Zamam: statuit oppugnare: ratus id: qd' negotium poscebat: Iugurtham laborantib. suis auxilio uenturum: ibiq; prælium fore. At ille: quæ parabantur a persugis edoctus: magnis itineribus Metellum anteuenit: oppidanos hortatur: ut mœnia defendãt additis auxilio perfugis: quod genus ex copiis Regis: quod fallere nequibat firmissimum erat. Præterea pollicetur in tempore semet cum exercitu ad fore. Ita compositis rebus in loca: quammaxime occulta discedit: ac paulopost cognoscit Marium ex itinere frumentatum cum paucis cohortibus Siccam missum: quod oppidum primum omnium post malam pugnam ab Rege defecerat. Eo cum delectis equitibus noctu pergit: & iam egredientibus Romanis in porta pugnam facit: simul magna uoce Siccenses hortatur uti cohortes ab tergo circumueniant: fortunam illis præclari facinoris casum dare: si id fecerint: postea sese in regno: illos in libertate sine metu ætatem acturos. At ni Marius signa iferre: atq; euadere oppido properauisset: profecto cũcti: aut magna pars Siccensiũ fidẽ mutauissẽt: tãta mobilitate sese Nũidæ gerũt.

pebat sup. capite q̃ audierat. hostẽ. s. metellũ cũ suis uenturũ pabulũ & fontes aquarum quorũ fontium penuria. i. difficultas inueniẽdorũ erat. s. illic ostẽdere. i. ostẽdebat se. modo. i. inter dũ. Metello & iterdũ mario: postremo tentare. i. tentabat: id est lacessebat eos in agmine. ac regredi. id est regrediebat statim i colles. Rursus hoc est & iterum. minitari: id est minitabatur. aliis hoc est aliqb9. & post aliis. Neq; facere: id ẽ faciebat pliũm. neque pati. id est patiebatur ocium tantũmodo. retinere: id est retinebat hostem ab icepto. Romanus iperator. Postquã Metellus sibi copiã pugnandi cum Iugurtha ipsius calliditate negatam uidet ad expugnationeʒ zame oppidi in Nũidia fortissimi tendit de qua re dicit auctor sic. iperator Romãus. s. Metellus. ubi: id ẽ postq̃ uidet: id est cõsiderat se fatigari. dolis: scilicet Iugorthe: neq; copiaʒ pugnandi fieri ab hoste: scilicet iugurtha: & exercitus eius. statuit: id est constituit. oppugnare: id est debellare. urbem magnam. & arcem: id est principale munimẽtum regni. in ea parte q̃ erat sita: id est posita (ubi imperiti dicunt situata) zamã nomine: id ẽ sic noiatã ratus: id est arbitrans (id qd' negociũ. poscebat. i. postulabat) iugurthã uẽturum suis laborãtibus. i. periclitãtibus auxilio. i. in auxiliũ & pliũm fore. ibi: id est tũc cum auxilio ueniret. At: id est sed ille: scilicet iugurtha edoctus a perfugis: id est ab eis qui relictis romanis ad se fugerant: ea quæ parabant a Metello. anteuenit Metellũ magnis itineribus: id est faciendo magna itinera hoc est quod uulgo dicũt magnas dietas: & hortatur oppidanos: scilicet zamẽses ut supple defendant menia. & hoc persugis additis. auxilio: id ast ad auxilium oppidanorum: quod genus: scilicet militum. erat fortissimum ex copiis. i. exercitu regis: quia nequibat fallere: id est decipere regem: eo q; apud romanos summo odio habebantur propter defectionem & pfugium. Præterea: id est isuper. pollicetur semet affore: id est affuturum in tempore: id est satis tempestiue cum exercitu. & descendit ab oppido. rebus compositis: id est constitutis ita ut dictum est: in loca quãmaxime: id est sũmopere occulta: ac cognoscit paulopost. Marium: scilicet legatum cum paucis cohortib9 missum: scilicet ab iperatore Metello. ex itinere. id est profectione hoc est dum proficiscerentur zamam: siccã: id est ad illud oppidum sub romanis existens. frumẽtatum id est ad frumentum colligẽdum pro exercitu: quod oppidum defecerat ab rege: id ẽ dereliquerat ptes regis primum omniũ. s. oppidorum: post pugnam pugnatam male ab rege. Et ita iugurtha pergit eo: id ẽ ad id oppidũ siccam cũ equitibus delectis: id ẽ exquisitis & ad hoc de multis lectis. & facit iam pugnã in porta: romanis egrediẽtibus: id est quãdo egredi cum frumento uellẽt. & hortatur simul magna uoce siccenses. uti. i. ut circũueniant: id ẽ opprimãt a tergo cohortes: scilicʒ romanas. & sup. hortãdo dicit. fortunam hoc ẽ incertum & non optatũ euentum: dare illis casum: id est occasionẽ præclari. facinoris: scilicet faciendi. & dicit si ipsi fecerint: id est si romanos circũuenerint. sese: id est seipsũ esse acturum sup. ætatem in regno: scilicet suo sine metu. & illos acturos etatem in libertate. At ni: id est nisi marius properauisset. inferre signa: scilicet militaria: hoc est uexilla contra iugurtham instantem in portis. ac euadere. i. exire per medios hostes. oppido. scilicet siccensi. profecto: id est reuera. cuncti: scilicet siccenses. aut magna pars siccensium. mutauissent fidem: id est occiso Mario cum militibus eius ad iugurtham perfugissent. Tanta hoc est tam uehementer magna nobilitate gerunt: id est habent se numide.

Zama in Numidia e oppidu:

Sed milites Iugurthini paulisp a Rege sustētati: postq̄ maiore ui hostes urgent: paucis amissis pfugi discedunt. Marius ad Zamā peruenit. Id oppidum in cāpo situm: magis opere: quam natura munitū erat: nullius idoneæ rei egens: armis uirisq; opulentum. Igitur Metellus pro tempore: atq; loco paratis rebus cuncta mœnia cum exercitu circūuenit. Legatis īperat: ubi quisq; curaret: deinde signo dato undiq; simul clamor īgens exoritur: neq; ea res Numidas terret: īsensi: intentiq; sine tumultu manent: prælium incipitur: Romani pro ingenio quisq;: pars eminus Glande: aut lapidib. pugnare: alii succedere: ac modo murum suffodere: modo scalis aggredi: cupere preliū in manibus facere. Contra ea oppidani in proximos saxa uoluere: sudes: pila: præterea picem sulphure: & tæda mistam ardēti mittere. Sed ne illos qui dem: qui procul manserant timor animi satis muniuerat. Nam plerosq; iacula tormentis: aut māu emissa uulnerabant: pariq; periculo: sed fama impari boni: atq; ignaui erant. Dū apud Zamā sic certat. Iugurtha ex īprouiso castra hostiū cū magna manu īuadit. remissis q in p̄sidio erant: & oia magis: quam præliū expectantibus portā irrupit.

Sed milites iugurthini sustentati ne fugerent paulisper a rege: scilicet iugurtha postquā hostes: scilicet romani urgent eos maiore ui: id est impetu uiolento: discedūt profugi. id est profugiētes: paucis amissis: id est occisis. Marius uictor: scilicet eff. ctus. peruenit ad zamam (ubi notandum q̄ propriis locorū minorum interdum sine uitio additur p̄positio ut hic ad zamam). Id oppidum: scilicet zama nomine situm: id est constitutum & locatū: in campo: id est loco capaci & plano: erat munitū magis opere: scilicet manuali aut humāo: quā natura: id est ex naturali situ: nullius: id ē nō ullius nō egēs ullius rei idoneæ: scilicet ad bellū sustinendum: quia opulentū hoc est potēs armis & uiris. Igitur (hic continuatiua est uox, aut quia iam marius aduenerat). Metellꝰ circūuenit hoc est obsidet cūcta menia: id ē simul tota. & hoc rebus patis pro tp̄e atq; loco: id est ut tempus & locus poscebant. Et īperat legatis hoc est ad hoc missis ut ex imperio consulis eius officio fungerētur. significat imperando. ubi quisq;: scilicet eorum curaret: scilicet rē bñ gerere in oppugnationēm oppidi Deniq;: id est tandem oībus rebus paratis ingens clamor. s. assilentiū oritur simul undiq. signo. s. inuadēdi. dato. s. iussu imperatoris neq; ea res. i. rātus clamor & īsultus: terret numidas: quia iā admoniti fuerāt ab iugurtha: sed ipsi manēt insensi. i. multū offensi & irati: aut uī nō offensi obticētes: & intēti sine tumultu: p̄lium incipit. s. ab romanis. Romani sup. ceperūt pugnare: aut pugnare. i. pugnabant q̄sq; p ingenio hoc est natura sua. pars. i. ipsi partim pugnabāt eminus hoc est de lōge. glāde. s. plumbea e fundo piecta: aut lapidibus. alii īuadere. i. īuadebāt: ac suffodere hoc est suffodebāt ut euerterēt aut p cūiculos īgrederētur modo murū. & aggredi. i. agrediebātur mō scalis. & cupere. i. cupiebant facere plium. manibus. s. consertis. Oppidani uoluere. i. uoluebāt: cōtra ea q̄ faciebāt romani. q. d. ex opposito se & oppidū defēdētes: saxa. i. magnos lapides. in proximos. s. muris. & mittere. i. mittebant sudes. i. stipites acutos pila. i. tela oblonga q̄bus romani p̄prie utunt: sed poterāt illic eē pila: q̄a ut dictū est pfugas auxilio & p̄sidio zamensibus reliq̄rat iugurtha: p̄terea. i. insuper: mittere. i. mittebāt tedā. i. facē resinosā: qua plurimi p cādelis ac lucernis etiā hodie utūtur: unī tede arbores p facibus ac flāmis nuptialibus ponuntur: ut enei. iiii. Si nō pthesū thalami tedeq; fuisset. mixtā. i. illitam pice & sulphure ardēti. Sed nec timor animi muniuerat satis illos. s. romanorū militū: qui manserāt pcul. i. lōgius ab oppido: solēt eñ meticulosi lōgius a p̄lio agere: uerū maius sepe piculū est in ultimis q̄ in primis. Probat quō timor eos nō muniuerat dicēs. Nā iacula. i. quæcūq; iaci possunt siue sint sagite: siue saxa: siue quæcūq; alia (unī penuria uocabuli utimur iaculari p piicere quālibet rē. unī etiā fulmen iaculari dicitur ene. i. Ipsa iouis rapidū iaculata e nubibus ignē) emissa tormentis. i. machinis ui extorquentibus (ut erāt tūc balliste: dicte a βαλλω qđ est mitto sagitto. uulnero Nec sūt balliste tñ arcus pedales: sed quæcunq; tormenta longe emittentia. Bombarde āt q̄ nūc dñr q̄ cū bōbo. i. sonitu & ardore globos emittāt tūc nō erāt īuēte) aut māibus. s. oppidanoꝝ uulnerabāt plerosq;. s. rōanoꝝ lōge stātiū: & ita bōi hoc ē gnaui & ignaui erant sup. ī pari. i. eq̄li piculo: sed fama ī pari. i. dissimili. Dū apud. Prosequit reliq̄ oppugnationē zame cōmemorās ut illi iugurtha suppetias tulerit: ac dicēs. Dū certamē fit apud zamā. i. oppidū illud numidie. iugurtha īuadit cū magna māu hoc ē multitudīe militū: castra hostiū. s. romanoꝝ. ex īprouiso. i. īpis rōanis nō puidētibus (& hoc remissis. s. ad castra iugurthinā ptegēda: iis supple q erāt: ī p̄sidio. s. oppidoꝝ aut potius: iis qui erāt prius in p̄sidio oppidorū remissis. i. iterum in exercitū Iugurthe ad romāos oppugnandos missis potius enim uidetur uoluisse romanos reprimere ab oppugnatiōe quam castra sua defendere quæ in locis inaccessibilibus fere habebat: sed potissimum dicemus sic) & irrumpit portā: scilicet castrorū & hōc remissis. i. remisse agentibus & quietis ac minime solicitis: iis. s. romanis qui: scilicet derelicti a Metello erāt: in præsidio. hoc est pro tectione castrorum; & expectantibus magis omnia; scilicet quæ euēire possint: q̄ præliū: cum exercitus potissima pars ad oppugnationem oppidi īteta eēt.

Teda.

Iaculor.

Balliste

Bōbarde.

At nostri repentino metu perculsi sibi quisq; pro moribus consulunt: alii fugere: alii arma capere: magna pars uulnerati: aut occisi sunt. Caeterum ex omni multitudine non amplius .xl. memores nominis Romani: grege facto locum coeperẽ paulo: quam alii editiorem: neq; inde maxima ui depelli quiuerunt: sed tela eminus missa remittere: pauci i pluribus minus frustrari: sin Numidae propius accessissent: ibi uero uirtutem ostendere: & eos maxima ui cedere: fũdere: atq; fugare. Interim Metellus cum acerrime rem gereret: clamorem & tumultum hostilem a tergo accepit. Deinde conuerso equo animaduertit fugam ad se uersum fieri: quae res indicabat populares esse. Igitur equitatum omnem ad castra propere misit: ac statim .C. Marium cum cohortibus sociorum: eumq; lachrymãs per amicitiã: perq; Remp. obsecrat: nequam contumeliã remanere in exercitu uictore: ne ue hostes inultos abire sinat. Ille breui mandata efficit. At Iugurtha munimento castrorum impeditus: cum alii super uallum praecipitarentur: alii in angustiis ipsi sibi properantes officerent: multis amissis in loca munita sese recepit: Metellus infecto negocio: postquã nox aderat in castra cũ exercitu reuertitur. Igitur postero die priusq̃ ad oppugnandũ egrederetur: equitatũ omnẽ i ea parte: qua Regis aduentus erat pro castris agitare iubet: portas & proxima loca tribunis dispertit. Dein ipe pgit ad oppidũ: atq; uti supiore die murũ aggredit̃. Interi Iugurtha ex occulto repẽte nostros inuadit: qui in proximo locati fuerãt: paulisp territi pturbãtur: Reliq̃ cito subueniũt.

At: id est sed nostri: scilicet milites qui in praesidio erant perculsi repentino metu: consulunt pro moribus: id est ut ex more sit prospiciunt quisq; sibi. alii fugere. id est fugiebant: alii capere: id est capiebant arma: & magna pars: id est ipsi pro magna parte sũt uulnerati aut occisi. Caeterum: id est sed quadraginta: scilicet milites romani nõ amplius: scilicet eo nũero: ex omni: id est tota multitudine: memores nominis: id est famae & laudis ac decoris: romãi: cepere grege .i. globo quodã facto locũ paulo editiorẽ: id est altiorem quam alii: scilicet ceperãt: aut quã alii loci essent: neq; qeuerunt depelli inde: id est ab eo loco altiore magna. ui: id ẽ impetu iugurthiorum: sed remittere: id ẽ remittebant tela missa eminus: id est de lõge ab iugurthinis: & ita ipsi pauci: id est cum essent pauci. & ita nõ possent faciliter telis contingi frustrari: id est frustrabantur: minus i pluribus: id est remittẽdo tela in plures: sin hoc ẽ si numidae accessissent propius: ostẽdere: id ẽ ostẽdebãt uero: id est maxime ibi: id est incongressu: uirtutem scilicet suam & cedere: id est cedebant: fundere: id est fundebant: atq: fugare: id est fugabãt maxime eos q accesserant propius. Interim metellus cũ gereret rem: id est oppugnationem oppidi accerrime: id est maxime strennue & acriter: accepit clamorẽ a tergo: scilicet uenientẽ. Deinde equo conuerso: scilicet ad clamorem animaduertit hoc est intelligit fugam fieri ad se uersum hoc est uersus se: sed uersus & uersum fere postponitur casuali quae res: scilicet q; ad se fugeretur: iudicabat. fugiẽtes supple esse populares hoc est fautores suos aut de populo suo. Igitur ipse misit propere: id est festinanter equitatum omnem: id est omnes equites ad castra: scilicet sua iam expugnata. ac supple mittit statim Caium Marium cum cohortibus sociorum: scilicet equitum quos socii ppli.r. miserũt i auxiliũ ei ipe lachrimãs obsecrat eũ p amicitiã & p rẽp. ne sinat. i. patiat. q̃. i. aliq̃ cõtumeliã remãere in exercitu uictore. s. prius. neue. i. uel ne sinat hostes .s. iugurthinos abire multos. i. ipunitos. ille. s. marius efficit breui mãdata. s. metelli imperatoris. At iugurtha & cae. Prosequitur reliquum euentũ pugne dicens qũo iugurtha repulsus ac uictus sit. Ordo autẽ est. At .i. sed iugurtha impeditus. i. nõ libere obequitet: munimẽto castrorũ .s. romanorũ: cũ alii ex eqtibus numidicis: pcipitarẽtur super uallũ. i. sepimẽtũ factũ ex uallis. i. stipitibus grandioribus. & alii pperãtes. i. festinãtes officerẽt. i. nocerent ipsi nedũ aduersarii: sibi. s. ipsis: qa in angustiis. i. arctis meatibus castrorum recipit se in loca munita. s. naturali munitione: & hoc multis amissis. i. postquã multos amiserat. Metellus postq̃ nox aderat reuertitur cũ exercitu i castra. s. sua negociõ. s. incepto infecto. i. nõ perfecto: hoc est expugnatione nõ obtẽta. Igitur quia ab rege pridie eius diei circũuenti fuerant: & ad oppugnationẽ reuerti cõstituit: ipe postero die priusq̃ egrederetur ad oppugnãdũ. s. oppidũ: iubet omnẽ eqtatũ agitare .i. curare res suas: aut mor eorũ q feras agitant obequitare p castris. i. ante castra sua i ea parte qua aduẽtus regis erat. i. q̃ putabat regẽ aduenturũ auxilio suorũ & dispertit .i. interdiuidit portas. s. castrorum & loca pxia. s. portis aut aduẽtui regis tribũis. s. militũ deide pgit ad opidũ atq; aggredit murũ. s. oppidi uti. i. queadmodũ supple aggressus erat die supior. i. priore. Interi. i. interea dũ sic isultaret Metel. cũ exercitu. Iugurtha iuadit repẽte ex occulto nros. s. milites rõanos & potissimũ eqtes p castris agitãtes: & ii q fuerãt locati. s. ab ipator i pxio. s. loco ad isultũ iugurte: territi paulisp. i. p paululũ tpis pturbãt. i. ualde turbãt: tamẽ reliqui. s. romani subueniunt illis perturbatis cito.

Versus. Versum.

Neq; diutius Numidæ resistere quiissent: ni pedites cũ equitibus permisti: magnã cladẽ in congressu facerẽt: quibus illi freti: nõ uti equestri prælio solet sequi: deinde cedere: sed aduersis eqs cõcurrere: implicare: ac pturbare aciẽ. Ita expeditis peditibus suis: hostes pene uictos dare: Eodẽ tẽpore apud Zamã magna ui certabatur. Vbi quisq; legat⁹ aut tribunus curabat: eo acerrime niti: neq; alius in alio magis: q̃ in sese spẽ habere: pariterq; oppidani agere: oppugnare: aut parare oĩbus locis: auidius alteri alteros sauciare: q̃ semet tegere. Clamor pmistus hortatiõe: lætitia: gemitu. Item strepitus armorũ ad celũ ferri: tela utrinq; uolarẽ: Sed illi: q mœnia defensabãt: ubi hostes paululũ modo pugnã remiserãt: intẽti prælium equestre pspectabãt. Eos: uti quæq; Iugurthæ res erãt: lætos modo: mõ pauidos animaduerteres: ac sicuti a suis audiri: aut cerni possẽt: mõere alii: alii hortari: aut mãu significare: aut niti corporibus: huc: & illuc q̃si uitabũdi: aut iaciẽtes tela agitare. Quod ubi Mario cognitũ est: nã is i ea parte curabat: cõsulto lenius agere: ac diffidentiam rei simulare: pati Numidas sine tumultu: Regis præliũ uisere.

Neq; numide: id est milites iugurthini: quiuissent: id est ualuissent resistere: scilicet impetui romanorum diutius: id est prolixius ni. i. nisi pedites: scilicet iugurthini callide ab eo instructi permixti cum equitibus etiam iugurthinis facerent in congressu magnam cladem: id est stragem romanorum incautius iegtes icurrẽtiũ. qbus. s. peditibus. illi . s. equites iugurthini freti. i. cõfisi & adiuti: nõ sequi. i. non sequæbantur. s. prius deinde uero cedere. i. etiam non cedebãt. i. retrocedebãt. uti. i. quẽ admodum solet fieri supple i prælio equæstri. i. iter equites dũtaxat habito: sed concurrere: id est concurrebant equis aduersis . i. ex aduerso uenientibus: & implicare: id est implicabãt: & perturbare. i. pturbabãt. aciem: scilicet romanorũ. Quæ dicta est acies q. in morem cuneorum anteriorem partem ad insultum commode faciendũ acutiorem habet. unde & cũeus dici solet pars exercitus sic instructi ut cunei figuram exibeat: Ita: id ẽ & ita dare: id est dabant: hoc ẽ efficiebãt hostes pene. i. quasi uictos: id est & ita parũ abfuit qui numide uicerint romãos cum peditibus suis expeditis. ubi cum non significat instrumentũ: sed comites: sensus enim est q eqtes iugurthini pugnantes cum peditibus suis expeditis: hoc est & simul pedites expediti quasi uicerint romanos ppter implicationem equitum & peditum. Pedites autẽ & cohortes ex pedite ut alibi diximus: sequũtur sere equitatum ut qui ab equibus excussi aut deiecti fuerint ab. eis capiantur aut trucidentur. sunt autem leuiter armati & ita ad cursum expediti cum sint armis minime impediti. dicit autem signanter pene uictos: quia reuera uicti non erant nec castris exuti: nõ tamen satis feliciter pugnatum erat aut ab eis aut ad oppidũ ut sequentia docebunt. Sãe quod etiam poetis obseruandum est prudenter inducit iugurtham ubiq; calidum & uersutum ac militie gerende peritissimum: unde est illud horatianum in arte poetica. Aut famam sequære aut sibi conuenientia finge. Et paulopost de Homero loquens ait. Atq; ita mentitur: sic ueris falsa remiscet. Primo ne medium: medio ne discrepet imum. Eodem tempore &c. Prosequitur reliquam pugnam apud zamam dicens. Certabatur: scilicet a romanis: eodem tempore quo cũ iugurtha qui subsidio uenerat certabatur magna ui: id est uiolentia ac uirtute: apud zamam: scilicet oppidũ numidie: ubi: id est apud quod oppidum. quisq;: scilicet romanorum existẽs legatus aut tribunus curabat: id est ɔcurabat negocium suum ibi niti: id est nitebatur accerrime: neq; alius haberẽ: id est habebat magis spem in alio quam in se: scilicet ipso. Et oppidani: scilicet zamẽses. agerẽ: id est agebãt pariter: id est parisormiter. opugnare: id ẽ contra pugnabãt: aut legatur pugnare: id ẽ pugnabant: aut parare: id est parabant ea quæ essent usui. omnibus locis: & ita alteri sauciare: id est sauciabant alteros: auidius quam tegere: id est quam tegebãt semet: scilicet ipsos. Clamor permixtus hortatiõe: scilicet sociorum: letitia uincencium gemitu occubantium. itẽ: id est & similiter strepitus: armorũ: ferri: id est ferebatur ad celum: & tela uolare: id est uolabant utrinq;. Sed illi qui defensabãt menia: ubi hoste: scilicet romani. remiserant paululum modo pugnam: intenti prospectabant: id est porro uidebant prælium equæstre: gestum ab equitibus iugurthe ut uisum est: & tu animaduerteres: id est quiuis qui adesset animaduerteret: eos: scilicet oppidanos modo letos modo pauidos uti: id est secundum q quæq; res iugurthe erant: scilicet prospere ac aduerse: ac sicuti possent audiri aut cerni a suis: scilicet consociis foris existentibus alii admonere: id est admonebant alii hortari: id est hortabantur: aut significare: id est signum dabant manu: aut niti: id est committebantur corporibus & agitare: id est agitabant supple. se hũc & illuc quasi uitabundi: id est uitantes tela inimicorum: aut quasi iacientes tela. Non enim reuera uitabant pro se aut iaciebant: sed affectione suorum afficiebantur & agitabantur. Quod ubi cognitum erat mario (Nam marius curabat in ea parte. ubi talia uideri poterant) agere: id est agebat consulto: id est ex consilio & industria lenius: id est minus aspere: ac simulare: id est simulabat diffidentiam rei: scilicet expugnationis & pati: id est patiebat: nũidas. s. zamẽses uisere. i. uidere: pliũ regis. s. iugurthe: sine tumultu: id ẽ perturbatione.

Diutius celer Acies. Cuneus avidius defensabat tela uolabant prospectabant animaduerteret agebant consulto Lenius

Ita illis ftudio fuorum aftrictis repente magna ui murũ aggreditur:& iã fcalis aggreffi milites prope fumma cœperãt:Cũ oppidani concurrũt lapides:ignẽ:p̃terea alia tela igerunt.Nr̃i prio:refiftere deide ubi unæ: atq; alteræ fcalæ cõminutæ fũt: qui fuper fteterant afflicti funt: cæteri quoq̃uo potuere:pauci itegri:magna pars cõfecti uulneribus abeunt.Deniq; utrinq; p̃lium nox diremit. Metellus poftq̃ uidet fruftra iceptũ:neq; oppidũ capi:neq; Iugurthã niti nifi ex ifidiis: aut de fuo loco pugnã facere:& iã æftatẽ exactã effe: ab Zama difcedit:& in his urbibus: quæ a Rege defecerãt:fatifq; munitæ loco:aut mœnibus erant: p̃fidia imponit.Cæterũ exercitũ in prouincia: quæ ꝓxima ẽ Nũidiæ: hyemãdi gratia collocat: Neq; id tẽpus ex aliorũ more quieti: aut luxuriæ cõcedit.Sed quoniã armis bellũ parũ ꝓcedebat: infidias Regi p amicos tendere:& eorũ pfidia pro armis uti parat.Igit̃ Bomilcarẽ: q Romæ cũ Iugurtha fuerat:& inde uadibus datis de Mafsiuæ nece clam iudiciũ fugerat:quod ei per maximã amicitiam:maxima copia fallẽdi erat multis pollicitationibus aggredit̃:ac prio efficit: uti ad fe colloquẽdi gratia occultus uẽiat: Deide fide data fi Iugurthã uiuũ:aut necatũ fibi tradidiffet: fore: uti illi Senat⁹ ipũitatẽ:& fua oia cõcederet facile Nũidæ pfuadet:cũ igẽio ifido: tũ metuenti ne: fi pax cũ Ro.fieret:ipfe p cõditiões ad fuppliciũ traderet.

ita:id eft & fic illis aftrictis.i.uehementer intẽtis:ftudio hoc eft fauore & affenfu fuorũ aggreditur repẽte magna ui murum & milites aggreffi murum fcalis ceperãt iam prope:quafi fũma.f.murorũ.com.i.q̃do oppidani concurrunt & ingerunt lapides:ignẽ.& p̃terea aliã tela.nr̃i.i.romani. refiftẽ.i.refiftebant primo. deinde ubi.i. poftq̃ une atq; altere fcale funt immunite .i. cõfracte(ubi docet fcalas tñ pl̃iter dici: ut etiam Seruius adnotauit)illi q fupftiterant .f. fuper fcalas. funt afflicti .i. decuffi & pcuffi. Ceteri abeunt.i. difcedũt ab oppugnatiõe quoquo .i. quocunq; modo potuere pauci fup. abeunt itegri.i. nõ uulnerati nec mutilati magna ps .i. ipfi pro magna pte abeunt. cõfecti .i. quafi confumati uulneribus. deinde non diremit.i. difrupit prælium utrinq; .i.ab utraq; parte ceptum.Metellus. Profequitur reliq̃ metelli facinora cõmemorãs quomodo a zama difcefferit ac dicẽs Metellus ubi .i. poftquã uidet effe inceptum .f. d expugnatiõe fruftra.i.nequicquã: ad nullũ cõmodũ neq; oppidum capi infuple poffe. neq; iugurtham niti.i. obferuare: neq; facere pugnã .i.prãte pugnandi nifi ex ifidiis aut fuo.i. fibi opportuno & quo uellet loco:& uidet etiã eftatẽ effe exactã.i. p̃teriiffe & cõfumptã eẽ:difcedit ab zama:& ponit p̃fidiũ in his urbibus q̃ defecerãt .i. p defectiõnẽ fe dereliq̃rant ad iugurthinas partes fecefcentes: aut qui de factione metelli ad iugurthe factionem aut partes abiuerant:id eñ eft deficere: unde accipitur actiue p derelinq̃re:ut tp̃s nos d̃ficiet prius q̃ res. Inde etiã defectio.i.talis difceffio a fide priore Sed quæras fi defecerant quomodo prefidia impofuerit. uerum dicemus q̃ eas iterum ceperit uerior tamen lectio eft non ab fe:fed ad fe:ut fint quæ defecerant: fcilicet a iugurtha ad fe: quia dictũ eft q̃ multi fe fe dediderãt: nõ tñ oĩbus ipofuit: fed is dumtaxat: q̃ erãt fatis mũite loco.i. naturali fitu:aut menibus .i. mũitiõibus murorum qd̃ iõ fecit:q̃a oppida ñ fatis tuta cõtra p̃callidũ hoftẽ defenfare temerariũ fuiffet. Et

Scale.

Defecio.

collocare cæterum exercitum:id eft reliq̃ partem exercitus quam non imponebat oppidis præfidio in prouincia:fcilicet aphricana quæ aut qua parte eft proxima numidie.gratia hyemandi.i.hyemis tranfigẽde.Hyemare enim feu hibernare & eftiuare accipiuntur interdum pro hyemem & eftatem agere. Perfius.Hybernatq; meũ mare. Neque concedit militibus fupple: id tẽpus.fcilicet hyemationis quieti: aut luxurie:ex more aliorum:fcilicet imperatorum negligentius agentium ut albinus & Aulus fecerant.Sed quoniam bellum parum procedebat:fcilicet ad exitum optatũ armis.i.ui:parat tẽdere regi.f.iugurthe infidias:per amicos:fcilicet eius quos nõ fatis firmos fperabat: id ẽ per illos quos ille in amicis habebat:& parat uti perfidia eorum fcilicet amicorum regis pro armis: id ẽ loco armorum. Igit̃ q̃a fic conftituerat facere aggredit̃ Bomilcharẽ: q fuerat rome cũ Iugurtha accito ad iudiciũ faciẽdum: & q uadibus datis.i.poftq̃ iugurtha quinquaginta uades pro fe & pro eo dedarat: fugerat clam:id ẽ occulte. iudicium .i. fententiam iudicatiuam: de nece maffiue: quã Bomilcharis accuratione patratã fupra dixerat. Aggreditur dico multis pollicitatiõibus q̃: id ẽ quia maxima copia fallẽdi erat ei per maximã amicitiã:eo q̃ iugurtha ei maximã fidẽ habebat ob ueterã amicitiã (fed inimici hoĩs domeftici eius)ac Metellus effecit primo ut ad fe ueniat Bomilchar.gratia colloquẽdi deinde fide .f.noĩe reipublice data fupple pollicet̃ aut promittit fore:id eft futurum:fi tradidiffet iugurtham uiuum aut necatum:ut concederet illi impunitatẽ fenatus: id eft ueniam ab fenatu de cõmiffis in maffiuã & oia fua.i.ad eũ ptinẽtia alloq.(Et pfuadet facile numide nõ dicit bomilchari: fed numide quafi dicat ut numide q̃a numidis uariũ eft ingeniũ & pfidie cõmodum)unde addit numide.tũ.i.fimul.ingenio.i. naturali iclinatiõe ifido.tũ.i.fil̃.metuenti.i. q̃a metuebat ne fi pax fieret cũ romanis ipfe traderetur ad fupplicium per conditiones: fcilicet pacis.

Is ubi primũ opportunũ fuit. Iugurthã anxiũ: ac miserantẽ fortũas suas accedit: mõet: atq; lachrymans obtestatur: uti aliquãdo sibi: liberisq;: & gẽti Numidarũ optime meritæ prouideat. Oĩbus ꝓliis sese uictos: agrũ uastatũ: multos mortales captos: occisos: regni opes cõminutas esse: satis sæpe iam & uirtutem militũ: & fortunã tentatã: caueat ne illo cũctante Numidæ sibi cõsulant. His atq; talibus aliis ad deditionẽ animũ Regis ipellit. Mittũtur ad iperatorẽ legati: q Iugurthã imperata facturũ dicerẽt: ac sine ulla pactione sese: regnumq; in illius fidẽ tradere: Metellus propere cũctos Senatorii ordinis ex hibernys accersiri iubet. Eorũ: & aliorũ: quos idoneos ducebat: cõsilium habet. Ita more maiorũ ex consilii decreto: ꝑ legatos Iugurthæ iperat: argẽti põdo ducẽta millia: Elephantos oẽs: equorũ & armorũ aliquãtulum: Quæ postq̃ sine mora facta sunt: iubet oẽs ꝑfugas uinctos adduci. Eorũ magna pars uti iussum erat adducti: pauci cũ primũ deditio cœpit: ad Regẽ Bocchũ in Mauritaniã abierant. Igitur Iugurtha ubi armis: uirisq;: & pecũia spoliat⁹ est: dũ ipse ad imperandũ Tisidiũ uocaret: rursus cœpit flectere animũ suũ: & ex Mala conscientia digna timere: Deniq; multis diebus ꝑ dubitationẽ cõsumptis: cũ modo tædio re⁊ aduersarũ oĩa bello potiora duceret: interdũ ipse secũ reputaret: q̃ grauis casus in seruitiũ ex regno foret: multis: magnisq; præsidiis nequicquam perditis: deintegro resumit bellum: & Romæ Senatus de prouinciis consultus: Numidiam Metello decreuerat.

Is ubi primum &c. Cõmemorat qua calliditate bomilchar iugurtham aggressus sit conatus illi deditionem ꝑsuadere & quonã usq; illũ ꝑpulerit dicẽs. Is: scilicet bomilchar solicitatus promissis metelli: ubi: id est ut primum fuit opportunum: id est tẽpestiuum uisu: accedit iugurtham anxium de futuro exitu: ac miserantem: id est quasi deplorãtem fortunas suas: scilicet præteritas: quæ male fuerant: & ita opportunum fuit: quia dum animus in dubio ẽ: facili momẽto huc uel illuc impellitur. Monet: scilicet Bomilchar iugurthã atq; lachrymans obtestatur: id est obsecrat productis lachrymis in attestationem syncere præcatiõis. uti. i. ut: iugurtha prouideat: id est prouide consulat & prospiciat: aliquando. i. tandem: sibi. s. ipi: & liberis. s. suis & genti numidaru⁊ merite. s. de se in fide conseruanda. optime. i. summe bene & supple monendo dicit: se. i. seipsos: quia unus erat illorũ: uictos omnibus præliis: agrum: scilicet numidicum: uastatum supple esse multos mortalis: id ẽ hoies captos: & opes: id facultates & diuitias regni eẽ comminutas: & uirtutem militum ac fortunam esse tentatam: id est expertam passiue: iam satis sæpe: & monet supple ut caueat ne illo cunctante: id est hesitante in mora numide cõsulant: id est prospiciant de salute sibi: scilicet ipsis: hoc est numidis. Bomilchar impellit his: scilicet uerbis & rationibus & aliis talibus: id est cõsimilibus animum regis ad deditionem: scilicet faciendam: & ita legati mittuntur ad imperatorem: scilicet metellum qui dicerent Iugurtham facturum imperata: id est quicũq; imperaret: ac dicerẽt iugurthã tradere regnũ suũ i fidẽ illius sine ulla pactione. i. exceptiõe ꝑ pactũ. Metellus ubi legati uenerãt: iubet cũctos. s. romanos q in exercitu erant ordinis senatorii hoc est patritios omnes. accersi. i. aduocari ꝑpere. i. festinanter: ex hibernis: id est locis ubi hyemabant & habet consilium eorum atq; aliorũ: id est alterius ordinis: quos ducebat: id est estimabat. idoneos. scilicet ad consultationem: ita imperat iugurthe per legatos: ex decreto consilii: scilicet publici: more maiorum: id est sicut prisci romani consueuerant mandare: ut supple tradat: aut imperat: id est præcepit danda. ducenta milia pondo: id est librarum argenti: omnes elephantos: & aliquantulum: id est certam partem equorũ & armorũ. Qui postquã facta sũt sine mora. iubet: scilic⁊ metellus omnes ꝑ fugas adduci: scilicet ad se uinctos: magna pars eorum: id est ipsi ꝑ magna parte: aducti sunt uti: id ẽ sicuti erat iussum: pauci abierãt in mauritaniam ad regẽ bocchum cũ primũ deditio cepit: scilicet agitari aut fieri. Igitur iugurtha ubi spoliatus ẽ armis: qa elephãtos amiserat & equos plurimos: & uiris: qa in persugis summam spem habebat: & pecunia: quia duo milia librarum argenti miserat ad metellũ: cũ ipse uocaretur Tisidium: id est ad illud oppidum in prouincia: ad imperandum ut ipio pareat alii habent ad imperiũ: alii ad imperatorẽ: cepit rursus flectere animũ & timere digna: . s. supplicia ex mala conscientia: qa filios regis occiderat. Dẽiq;. Comemorat qd deinceps egerit iugurtha dicens. Deniq;: id est tandẽ multis diebus cõsumptis ꝑ dubitationẽ. i. dum se dubiũ ostẽderet cũ. i. quãdo: duceret. i. existimaret. mõ. i. iterdũ: oĩa potiora. i. meliora supple eẽ bello. s. inouãdo: tedio. i. ꝑpter tediũ rerũ aduersarũ & supple cũ ipse reputaret secũ in[illegible] dũ: q̃ grauis foret casus. i. ꝑcipitatio ex regno i seruitiũ. i. subiectionẽ seruilẽ: ipe mltis & magnis ꝑsidiis. i. adiumẽtis belli: ꝑditis neqq̃. i. frustra: q[illegible] adiderat ob deditionẽ faciẽdã q̃ mõ ꝑsi[illegible] uult: sumit. i. istaurat & resũit bellũ d itegro. Et senat⁹ cõsult⁹. i. ꝑ cõsultationẽ rogat⁹ d ꝓuiciis decernẽdis ac tradẽdis i ãnũ futu⁊: dcreuerat. i. cõi decreto addixerat Metel. nũidiã. s. ob res bñ gestas i ea.

Per idẽ tẽpus Vticæ forte. C. Mario per hostias Diis supplicãti: magna: atq; mirabilia portẽdi aruspex dixerat. proinde: quæ animo agitabat: fretus Diis ageret: fortunã: quã sæpissime experireť: cuncta prospere euẽtura. At illum iã antea cõsulatus ingens cupido exagitabat: ad quẽ capiẽdũ præter uetustatẽ familiæ: omnia abunde erant. Industria: probitas: militiæ magna scientia: animus belli ingens: Domi modicus: libidinis & diuitiarũ uictor: tantũmodo Gloriæ auidus: Sed his natus: & per oẽm pueritiã Arpini alitus: ubi primũ ætas militię patiẽs fuit: stipẽdiis faciũdis. nõ Græca facundia: neq; urbanis mũditiis sese exercuit: ita īter bõas artes ītegrũ ingeniũ breui adoleuit. Ergo ubi primũ tribunatum militarem a populo petit: plerisq; faciem eius ignorantibus: facile notus p omnes tribus declaratur. Deinde ab eo magistratu alium post alium sibi peperit: semperq; in potestatibus eo modo agitabat: ut ampliore: q̃ gerebat: dignus haberetur. Tamẽ is ad id locorũ talis uir. (Nã postea ambitione p̃ceps datus est) cõsulatũ appetere nõ audebat. Etiã tũ alios magistratus plebs: cõsulatũ nobilitas: inter se p mãus tradebat. Nouus nemo tã clarus: neq; tam egregius factis erat: quin is indignus illo honore: & q̃si pollutus habereť. Igitur ubi Marius aruspicis dicta eodẽ intẽdere uidet: quo cupido animi hortabatur: ab Metello petẽdi gratia missionẽ rogat.

Haru spex · Haru ga · Exta

Per idẽ tp̃s. Hoc loco incipit recitare facta Caii Marii erga ĩperatorẽ suũ minus fidi: docetq; quõ ambitioni eius suffragari uisa est haruspicis sñia. Vnde dicit haruspex. i. ĩspector extorum haruge. i. hostie. est enĩ haruga (ut festus inquit) hostia cuius adhetẽtia inspiciebantur exta: id est extantia & maiora intestina: ex quorũ dispositione haruspices iudicabãt offerẽti rei petite euentum: quæ res ut cetera superstitiosa: calliditate spiritum malignorum putatur inuenta dixerat magna atq; mirabilia portẽdi: id est futura significari. caio mario supplicanti forte per idem tempus: utice: id est in ea ciuitate in prouincia aphricana ubi Cato sibi mortem postea conciuit: unde uticensis dictus est: diis per hostias: id est oblationes animalium mactatorũ. Proinde: id est ideoq; supple dixerat: ut ageret fretus: id est adiutus aut confisus diis: scilicet auctoribus: & auspicibus seu adiutoribus ea quæ agitabat: id ẽ uersabat animo. Et supple q; experiretur quã sepissime fortunam & omnia euentura sup. esse prospere. At ingens cupido: id est cupiditas consulatus: scilicet obtinendi exagitabat: id est multum solicitabat illum: scilicet marium iam antea: ad quẽ: scilicet consulatum capiendum omnia erãt: scilicet mario abũde præter uetustatẽ familię: quia nouus homo erat: & ut Cice. arpinas. Omnia dicit uidelicet industria: id est exercitata uis inge[nii] [illegible] probitas. i. probata uita: magna sciẽtia: id peritia militię: animus ingens belli: id est cum in bello esset contra hostes: & modicus: id est modestus animus domi: id ẽ in re urbana: & animus uictor libidinis: id est male concupiscentia uoluptatum aut ir[...]rum & diuitiarum: id est auaritie: tantũmodo: id est solummodo auidius glorie: id est ambitiosus. Sed is: scilicet Marius natus & alitus per omnem: id est totam pueritiam: arpini: id est arpino oppido campãie ubi: id est ut primum etas sup. eius fuit patiẽs militie exercuit se stipendiis faciendis: nõ facundia greca: id est grece lingue: neq; munditiis: id est cultibus urbanis: &

ita ĩgeniũ ĩtegrũ. i. ĩuiolatũ & ĩcorruptũ: adoleuit. i. exercuit: breui iter artis bonas. i. honesta exercitia. Vbi palã docet qď Iuue. saty. vi. manifeste fatetur grecas lr̃as ad lasciuiã plurimũ cõferre: uñ etiã romane mulieres libidinibus exposite grecas lr̃as didicerũt. uñ ait. Nã qd raucidius q̃ q; se nõ putat ulla formosã: nisi q̃ de tusca grecula facta ẽ. De sulmonensi mera cecropis omnia grece. Cũ sit turpe magis nostris nescire latine &c. Et paulopost. Nõ est hic sermo pudicus. In uetula quotiens lasciuũ iteruẽit illud ζωη και ψυχη zoekepsyche: hoc est uita & aĩa &c. Ergo ubi primũ. Ergo inq̃t q̃a marius bõis artibus exercitus est cũ adhuc eẽt rome ubi: id est primũ petit a populo. s. romano: tribunatum militarẽ: plerisq; ignorãtibus faciẽ eius. s. cũ plurimi eũ nunq̃ cognouissent nisi ex fama: ipse declarať facile notus p oĩs tribus: q̃a diis fretus oĩa attẽtabat. Deĩde ab eo magistratu. i. post tribũitiũ magistratũ pep[er]it. i. acquisiuit sibi: aliũ. s. magistratũ altiorẽ: & post. s. eũ: aliũ. s. adhuc altiorẽ & agitabat. i. agebat frequẽter & uersabať sp̃ in magistratib[us] eo mõ ut hr̃eť. i. reputareť seu estimareť dignus ãpliore honore quã gerebat. Et tñ is. s. Marius: talis. i. tã pspicuus & tã beatus uir nõ audebat petere cõsulatũ ad id locorũ. i. usq; ad id tp̃is quo ab haruspice ad altiora petẽda aĩaduerteť. Nã postea. s. q̃ sic admonitus erat datus: ẽ p̃ceps ambitiõe. i. p ambitionẽ. Et iã tũ. i. ẽ & ea tẽpestate nobilitas tradebat iter se p manus. i. p uim aut p successionẽ cõsulatũ: sed plebs tradebat alios magistratus. s. ĩferiores cõsulatu. Nemo nouus. i. q nõ eẽt patritius. i. ex patribus ortus: erat tã p̃clarus: neq; tã egregiis factis. i. fecerat tã egregia facta q̃n is habereť. i. reputareť ĩdignus illo honore. s. cõsulari: & q̃si pollutus. i. cõtaminatus & sordidus. Igitur ubi Marius uidet dicta. i. respõsa & effata: haruspicis tẽdere eodẽ. i. ad idẽ: s. ad cõsularẽ dignitatẽ quo cupido aĩ hortabať. s. eũ: rogat. i. petit: ab metello. s. ĩpatore suo: missionẽ. i. cõmeatũ: & ut dicũt relaxationẽ ab officio iniũcto gr̃a petẽdi. i. ut possit ire

Cui quanquam uirtus: gloria: atque alia optanda bonis superabant: tamen inerat contemptor animus: & Superbia: commune nobilitatis malum. Itaque primum commotus insolita re: mirari eius consilium: & quasi per amicitiam monere: ne tam praua inciperet: neu super fortunam animū gereret: non omnia omnibus cupienda esse: debere illi res suas satis placere. postremo caueret id petere a Populo Romano: quod illi iure negaretur. Postq̄ hæc atq; alia talia dixit: neq; animus Marii flectitur: respondit ubi potuisset primum: per negocia pub. facturum sese quæ peteret. Ac postea sæpius eadem postulāti fertur dixisse: ne festinaret abire: satis mature illum cum filio suo cōsulatum petiturum. (Is eo tempore in Contubernio patris ibidē militabat: annos natus circiter. xx.) Quæ res Marium pro honore: quem affectabat contra Metellum uehementer accenderat. Ita cupidine: atq; ira pessimis cōsultoribus: crassari: neq; facto ullo: neque dicto abstinere: qd' modo ambitiosum foret: Milites quibus in Hybernis præerat: laxiore ipio quā antea habere. Apud negociatores: quorū magna multitudo Vticæ erat: criminose simul: & magnifice de bello loq: dimidia pars exercitus sibi p̄mitteret: paucis diebus Iugurthā i cathenis habiturū ab imperatore consulto bellū trahi: quod hō inanis: & regiæ supbiæ Imperio nimis gauderet.

Cui.s.metello: q̄q̄ uirtus: gloria: atq; alia optāda bonis.i. etiā a bonis uiris: superabāt.i. superabundabāt aut excedebant modica uitia: tamē inerat animus cōtemptor: idest despector plebeiorum ad maiora quā digni sunt festinantium & inerat superbia appositorie commune malum nobilitatis.i. nobilium. In qua re se candidum historiographū demōstrat auctor. Nam & ipse ex nobilib9 ortus prohibet. Itaq; Metellus cōmotus primū re insolita: scilicet tunc tēporis: uidelicet q̄ nouus homo & municipalis uellet cōsulatū petere mirari.i. mirabat̃: cōsilium.i. propositū ei9.s. marii: & monere.i. mōebat quasi per amicitiā.i. ut amicus amicū monere deberet: ne iciperet tam praua: id est tam abhorrētia ab officio suo: aut tam incōsulta: neu.i. neue gereret animū.i. animositatem supra fortunā.i. ultra q̄ fortuna pateretur: per quā effectū est ut ipse multa uirtute p̄ditus consulatu indignus haberet̃ q̄ nouus eēt hō. Et sup. dicebat nō omnia eē cupienda.i. debere cupi: id ē peti: aut desiderari: omnibus: idest ab omnibus: quia paruos pua decēt: & sup. dicebat illi res suas.i. proprias & statui conuenientes debere satis placere: quia pro genere & loco seu natalibus suis satis amplis honoribus functus erat. Postremo sup. admonebat sup. ut caueret petere id a Populo Romano: quod negaret̃ iure.i. merito. Turpe est enim repulsam pati & ab incepto cogi desistere. Vnde Enei.i. iuno. Me ne incepto desistere uictā. nec posse italia &c. Postq̄ hæc. Prosequit̃ ambitiosum animū Marii: qui cum consulem sibi obsistentē offenderit q̄cūq; poterat uia ipsum criminando ad consulatum anhelabat. Vnde dicit. postq̄ Metellus dixit hæc atq; alia talia.i. huiusmodi: neq; animus marii flectit̃ scilicet ab incepto. Metellus respōdit ubi primū.i. cū primum potuisset per negocia publica: sese facturū quæ peteret.i. missionem ad cōsulatū petendū. Ac fertur dixisse postea petēti.s. mario sæpe eadē.i. missionē eandē: ne festinaret. ne nimium properaret abire.s. ad cōsulatum petendum: quia dixit illum: scilicet marium petiturum satis mature.i. satis festinanter aut potius tempestiue: cōsulatum cū filio sup. suo. hoc est metelli hoc dicentis. Is: scilicet filius metelli militabat eodē tempore ibidē.s. in numidia: in cōtubernio.i. in domicilio & tabernaculo p̄ris. (Contuberniū a con & taberna dicitur locus ubi duo aut plures sunt i eodem tabernaculo: idest habitaculo facto ex tabellis: ut sit ubi quis breuem stationem quærit) natus annos circiter uiginti: idest cum filius esset tātum uiginti annorum. Quæ res: id ē quæ responsio accēderat: idest inflammauerat ira marium cōtra metellū uehementer tum.i. partim pro honore quem affectabat quia p tale mediū eū longo tempore consequi negret: tum.i. partim pro licētia: i. commeatu & uenia redeūdi: scilicet romā: quā scilicet licentiam nequibat imperar̃ ab eo (plurimi textus nō habēt hæc uerba: sed desunt in eis) ita: idest & sic aut itātū grassari.i. grassabat̃.i. grāditer & seue seu uiolenter agebat: cupidine: scilicet honorum: hoc est ambitiose: atq; ira appositorie pessimis cōsultoribus (quia ut dicit Boe. Nubila mēs ē uictaq; frenis hæc ubi regnāt. Sāe noue dixit īra & cupidīe cōsultoribus q̄n i or cōia sint. nā cōsultricib9 cōuenientius dixisset. Grāmatistæ āt dicēt appositionē eē sicut reuera ē sed cōsultor meæ substantiuū eē qd' īficias iero. Præterea nō frequēs est hmōi uocabuli licētia in bonā significationē lectio) neq; abstiner̃.i. abstinebat: ullo facto neq; dicto qd' mō.i. dū mō foret ābitiosū.i. ptinēs ad ābitionē: h̃re.i. hēbat & tractabat: milites q̄bus p̄erat i hibernis.i. i hyematiōe: ipio laxiore.i. remissiore q̄ ante: & loq.i. loq̄bat̃ simul criminose.i. criminādo metellū: & magnifice.i. se extollēdo: apd negociatores.i. mercatores Ro. quorū magna multitudo erat utice.i. in eo oppido aphricane puiciæ. Loqui inq̄.i. loq̄bat̃ dicēdo: si dimidia ps exercitus quē habebat metellus p̄mitteret̃ sibi se sup. habiturū ipaucis diebus.i. itra paucos dies: iugurthā i cathenis uinctū: & bellū trahi.i. ptrahi & extēdi: cōsulto.i. ex cōsilio & deliberatiōe pula: ab ipator̃.s. metello: q̄.i. q̄a imperator sup. existens homo inanis.i. cupidus gloriæ sine uirtute: & existēs homo superbiæ regie: idest quæ in rege eē solet: quia tātisper dū in imperio erat fere regia fungebatur maiestate: gauderet nimis imperio: idest imperiosior esset q̄ par erat.

Contubernium

Cōsultor cū feminino

Q uæ omnia illis eo firmiora uidebãtur.quia diuturnitate belli res familiares corruperãt: & animo cupienti nihil satis festinać.Erat præterea in exercitu nostro Numida qdã noie Gauda: Manastabilis filius:Masinissæ nepos:quẽ Micipsa testamento secundum hæredem scripserat:morbis cõfectus & ob eam caussam mente paululũ immutatã. Cui Metellus petenti more regum:ut sellam iuxta poneret:item postea custodiæ caussa turmam equitũ Romanorum:utrũq; negauerat:honorem: quod eorum modo foret:quos Populus Ro. Reges appellauisset:præsidium:quod contumeliosum i eos foret:si equites Romani satellites Numidæ traderentur. Hunc Marius Anxium aggreditur: atque hortatur:ut cõtumeliarum in Imperatoré cũ suo auxilio pœnas petat:hoiem ob morbos animo parũ ualido:secũda oratione extollit:illũ Regé:igẽtem uirũ:Masinissæ nepotem esse: si Iugurtha captus aut occisus foret:Imperiũ Numidiæ sine mora habiturum. Id adeo mature posse euenire: si ip̃e consul ad id bellũ missus foret. Itaq; & illum:& eqtes Romanos:milites:& negotiatores: alios ipse: pleros q; spes pacis impellit:uti Romã ad suos necessarios aspere in Metellum de bello scribãt: Mariũ Imperatoré poscant. Sic a multis illi mortalib⁹ honestissima suffragatione consulatus petebatur: simul ea tempestate plebs nobilitate fusa : per legem Mamiliam nouos extollebat. Ita Mario cuncta procedere.

Nteri Iugurtha postq̃ omissa deditione bellũ icipit:cũ magna cura pare oia festia re:cogere:exercitũ:ciuitates.q̃ab se defe-

Q uæ.s.dicta marii uidebanć illis.s. negociatoribus eo.i.propterea firmiora.i.magis certa: qa metellus sup.corruperat res familiares sup.eorũ diuturnitate belli.i.ꝗ bellũ tãdiu gesserat:sub quo nõ poterãt negociari:alii legunt corruperant;scilicet negociatores sed minus quadrat:addit ãt prouerbialiter & nihil festinatur.i.nihil satis festinãter fit animo cupienti:idest auido exitus.Erat p̃terea.Prosequić facta ambitiosa marii ad cõsulatũ festinantis solicitatione miranda dicẽs.Præterea qdã numida gauda nomine:filius manastabilis q erat fili⁹ massinisse:& ita gauda erat nepos massinisse:scilicet regis quem micipsa frater manastabilis scripserat testamẽto.s.suo heredẽ secundũ.i.successorẽ in locũ trium primorum si sine herede discederẽt(Tres autem instituti ab eo erãt ad herbal.hiempsal & iugurtha:ut uisum est) existens confectus: id est omnino infirmatus & debilitatus morbis & ob eã causam:mente.i.ratiõe aut memoria:immunita paululum.Cui petenti: id ẽ exigenti a metello ut põeret:id est statueret more regum numidarum:sellam.i.solium quasi sedem:iuxta.s.imperatorem:item petẽti postea cã custodie.s. corporis sui turmam equitũ .i. ut metellus daret turmã equitum rom.ipse metellus negauerat utrunque:scilicet honoré selle habende: ꝗ id sup.foret modo.i.solummodo eorum quos Popu.Roma. appellauisset reges & negauerat præsidium.i. custodiã corporis per turmam ꝗ foret:idest esset contumeliosum si equites Ro.traderentur:scilicet ad custodiam

Satelles Latro

& ita in famulatum numide satelliti:idest militi mercede cõducto:ut satis latus rueret impatoris quæ & latro:quasi latero aliquãdo dictus est a latere tegẽdo Marius aggrediť hunc.s.gaudã.i.anxiũ.s.ex repulsa: atq; hortatur ut petat cum suo auxilio:penas.i.ultionem contumeliarũ imperatoris.i.ab imperatore illarũ:& extollit oratione secũda.i.amica & laudatiua hominẽ animo ualido parum.i.habẽtẽ animũ parũ ualidum ob morbos. Et sup.dicit illum esse regem: esse uirum ingentem:esse nepotẽ massinisse & habiturum sine mora.i.sine dilatione imperium numidie si iugurtha foret captus aut occisus. Et dicebat id:scilicet iugurtham capi aut occidi:posse euenire adeo.i. ualde mature.i.cito si ipse.i.marius foret missus cõsul ad id bellum:scilicet gerendum cum iugurtha. Itaq; : idest & sic marius impellit & illum:scilicet gaudã: & equites romanos & milites & negociatores.i.mercatores alios idest quosdam:ipse.i. fauore sui & plerosq;: idest plurios spe pacis scilicet mature habẽde:impellit dico uti.i. ut scribãt romã ad suos necessarios.i.cõsanguineos & affines ď bello.aspere.i.urgẽter.in.i.cõtra metellũ & supple ut poscãt marium hoc ẽ se ipatoré. & sic .i.ea calliditate cõsulatus petebać illi.s.mario a multis mortalibus. suffragatiõe.i.aspiratiõe & itercessiõe: hõestissima:qa nõ petere cõsulatũ : sed posci a cõsulatu sic uidebać. Simul.i.insup alia cõmoditas illi erat:ꝗ plebs extollebat ea tẽpestate hoies nouos. & hoc nobilitate. fusa .i. p̃strata & p̃culsa p legẽ mãliã.i. q̃ mãli⁹ seu mãilius tri.ple.cõstituit ut re male gesta a nobilibus : noui ad magistratũ admitterẽtur. Ita cuncta. procedere.i. p̃cedebant.s.p ipse mario

Nteri iug. Postq̃ finiuit digressionẽ factã ď ãbitiõe mariana:redit ad gesta Iugurthina dicẽs.Interi.i.iterea dũ marius talia ageret: iugurtha postquam incipit:scilicet de nouo bellum(deditione : quam consilio Bomilcharis instituerat facere omissa).parare: idest parabat omnia cum magna cura.i.accuratione.festinare:idest festinabat.cogere.i. cogebat: hoc est in unum cõpellebat & congregabat: exercitum.affectare:idest affectabat: scilicet attrahere ad se aut allectare:idest frequenter alliciebat: nisi sit uehementer sollicitabat ciuitates quæ defecerant ab se : id est quæ factione sua deserta ad Metellum perfugerant.

cerant:formidine aut ostentādo præmia affectare: communire suos locos:arma:tela:aliaq; : quæ spe pacis amiserat:reficere:aut cōmercari:seruitia Romanoꝝ allicere:& eos ipsos:qui in præsidiis erāt: pecunia tentare:prorsus nihil intactū:neq; quietū pati:cuncta agitare:Igitur Vaccenses:quo Metellus initio Iugurtha pacificāte præsidium imposue rat:fatigati Regis suppliciis:neq; antea uoluntate alienati:principes ciuitatis inter se coniurant. Nā uulgus:uti plerūq; solet:& maxime Numidarum: ingenio mobili:seditiosum atq; discordiosum erat cupidū nouarū rerū:quieti & otio aduersum. Deinde compositis inter se rebus in diem tertium cōstituunt:quod is festus:celebratusq; per omnē africam: ludū & lasciuiam magis:quā formidinē ostē tabat. Sed ubi tempus fuit:centuriones : tribunos quæ militares:& ipsum præfectū oppidi Titū turpilium Syllanum:alius alium domos suas inuitāt eos.omnes præter Turpilium inter epulas obtrūcant. Postea milites palantes:inermes:qppe in tali die:& sine Imperio aggrediuntur. Idem plebs facit.pars edocti a nobilitate:alii studio taliū reꝝ incitati:quis acta:consiliūq; ignorātibus : tumultus ipse:& res nouæ satis placebāt. Romāi milites per culsi improuiso metu:incerti:ignariq; qd potissimū facerēt:trepidarē arcē oppidi ubi signa & scuta erāt p̄sidiū hostiū:& portæ ante clausæ fugā p̄hibebāt. Ad hoc mulieres:puerique pro tectis ædificiorum: saxa & alia:quæ locus præbebat certatim mittere: Ita neq; caueri anceps malum:neq; a fortissimis in firmissimo generi resisti posse. Iuxta boni : maliq; strenui & imbelles multi obtrūcari. In ea tanta asperitate sæuissimis Nūidis:& oppido undiq; clauso:

Aut formidine:scilicet minas faciēdo debilibus aut ostentando præmia:scilicet fortibus. & communire: idest simul muniebat.suos:idest proprios locos(alii habent circūuenire suos:sed nō est opus conuēire suos).& reficere:id ē reficiebat arma : tela . & alia quæ amiserat.spe pacis:scilicet per deditionem habende aut mercari .i. simul mercabatur:ea allicere: idest alliciebat ad se seruitia:id ē seruos romanorum pollicen do eis libertatem & p̄mia.& tentare.i.tentabat & sollicitabat ad p̄ditionem faciēdā: eos ipsos.s.milites romanos qui erant in præsidiis: id ē custodūs urbium a romanis tentarum. & pati.i. patiebatur prorsus nihil intactum supple esse neq; quietum & agitare:id est agittabat simul cūcta.Igitur.q.d. ut effectum tentationū ostēdam uaccenses.quo.i. ad quos metellus imposuerat præsidium i initio.& hoc iugurtha pacificāte.i.ut primū iugurtha deditionem facitaret. fatigati. supplicus:idest supplicatiōibus regis neq; alienati:scilicet ab eo: antea uoluntate sua:id ē fauore . principes ciuitatis coniurant iter se de occidendis ro.(Nā uulgus uti solet plerūq; & maxime numidarum ingenio mobili: idest quod habet ingenium mobile . existēs editiosū & discordiosum erat.cupidum nouarum rerū. & aduersum : id est inimicum ocio & quieti deinde principes ciuitatis rebus compositis : id est conuentis iter se constituunt:scilicet cedem perpetrādam: in diem tertium:scilicet proxime subsecuturū q:idest quia is:scilicet dies tertius existens festus & celebratus per omnem affricam ostendebat magis lu dum & lasciuiam q̄ formidinem:sicut & nūc fere uiuimus.Sed ubi tempus:scilicet cōstitutum aut oportunitas fuit:ipsi principes coniurati inuitāt in domū suam:centuriones:tribunos militaris & ipsum præfectum oppidi titum turpilium Syllanum nomine: alius alium:idest diuersi diuersos.& obtruncant eos omnis præter turpilium inter epulas: idest inter epulandum.Postea aggrediuntur milites.palantes:idest diuagātes per oppidum inermes.quippe:idest utpote i tali die:scilicet festiuo:ac sine impio: qa præfecti in conuiuiis erāt atq; ita fieri solet domini ubi absūt. Plebs facit idē:idest occidit hospites & obuios.pars idest ipsi partim:edocti a nobilitate: idest nobilibus: alii incitati studio talium reꝝ : qs.i.quibus ignorātibus actum & consiliū.i.quid agere tur a proceribus : aut cur ipse tumultus & res noue:hoc est innouatiōes imperii & status ciuitatis placebāt satis.s.per se.Romani Prosequitur iterūitio nē romanorū militū: ad unū uidelicet turpilium quis parū superuicturus turpiter elapsus est . Vnde dicit.Romani milites i. certi & ignari quid facerēt.potissimum. tre pidare.i. trepidabant iprouiso.metu : idest ex metu de improuiso orto.Causam trepidatiōis addit : quia præsidiū hostiū p̄hibebat supple redirē ad arcē oppidi ubi erant. signa: idest uexilla & scuta romana: quia p̄sidium fere i arcibus: id ē fortissimis castris constituitur: & porte clausæ:scilicet a numidis:ante.s.q̄ ro.ad eas pfugerāt p̄hibebāt fugam.Ad hoc:idest insuper mulieres & pueri.mittere:idest mittebant. p tectis:idest ante tecta edium suarū: quasi desuper certati idest maximo conatu ut qui certatim aliqd faciunt:saxa & alia:ut tegulas aut faces & cineres(ut Eneidos primo. Iamq; faces & saxa uolāt furor arma ministrat) quæ locus præbebat:idest quicquid primum inuenerāt.Ita.i.& sic neq; malū.anceps.i.formidolosum: qa incertū qūo uitet.posse.i. poterat caueri .i. uitari neq; posse.i. poterat.resisti generi ifirmissimo.s.mulieribus & pueris.a fortissimis.s.uiris romāis: qa bōi & mali:strenui & ibecilles obtrūcati sunt.iuxta.i. pariformiter sine discrimine multi.i.magnonūero(nisi sit legēdū iulti)& hoc nūidis existētibus . seuissimis.i. imanissimis i eā tāta aspitate.i.atrocitate facti: & oppido clauso undiq;. Aut sic potius fiat distictio.

Turpilius pfectus unus ex omnibus Italicis profugit intactus. Id misericordia ue hospitis: an pactione au casu ita euenerit: parum comperimus. nisi qđ illi in tanto malo turpis uita integra fama potior fuit: iprobus: intestabilisq; uidetur.

Metellus ubi postquam de rebus Vaccæ actis comperit: paulisper mœstus e cõspectu abiit. Deinde ubi ira: & ægritudo permista sunt: cum maxima cura ultum ire iniurias festinat. Legionem cum qua hyemabat: & quã plurimos potest Numidas equites: pariter cũ occasu solis expeditos educit. Et postera die circiter horã tertiã puẽit in quãdam planiciẽ: locis paulo superioribus circumuẽtã. Ibi milites fessos itineris magnitudine: & iam abnuẽtes oĩa: edocet oppidũ Vaccã non amplius mille passuũ abesse: decere illos æquo animo pati reliquum laborem dũ pro ciuib⁹ suis uiris fortissimis atq; miserrimis pœnas caperent: præterea pdam benigne ostentat. Sic animis eorũ arrectis: equites in primo latere: pedites q̃ arctissime pgere: & signa occultare iubet. Vaccẽses ubi aĩaduertere ad se uorsum exercitũ pgere: prio uti res erat: Metellũ eẽ rati: portas clausere: Deide ubi neq; agros uastari: & eos: q primi aderãt Numidas equites uidẽt: rursum Iugurthã arbitrati: cũ magno gaudio obuii procedũt. Eqtes: peditesq; repente signo dato: alii uulgũ effusum oppido cedere: alii ad portas festinare: ps turres capere: ira atq; spes pdæ amplius: q̃ lassitudo posse.

Turpilius: scilicet præfectus urbis profugit in ea tanta asperitate numidis existentibus seuissimis & oppido clauso undiq;. unus: idest solus itactus. Et nos parum comperimus. ne: idest an. id. scilicet q solus pfugit euenerit misericordia hospitis: quia uero simile est a principe ciuitatis susceptum an pactione: hoc est q pactum fecerit: cum eis. quod uero simile nõ est quia sic nõ profugisset: an euenerit casu: qa potuit un⁹ elabi: sicut de enea: & antenore. Dubitat Liuius in principio operis sui quomodo elapsi sint troia capta: nisi hoc est id solum comperimus aut compertum habemus: q turpilius uidetur. improbus: idest improbandus: & instabilis hoc est inconstanti animo. q. i. qa. uita turpis hoc est infamis: i tãto malo. idest propter tantũ malum quo negligentia sua totum præsidium cum oppido amiserat: fuit illi potior hoc est optatior. fama integra. i. q̃ seruaſ famã integrã si una cũ suis fortiter occubuisset.

Metell⁹. Ondit euidenti exemplo q̃ breui momento sæpe mortales perfidia aut alia iniqtate sua gaudeãt. quãdoquidem uaccenses biduo q̃ Romanos occiderant capti occisiq; omnes sũt & oppidũ prædæ expositum. unde dicit Metellus: scilicet imperator. postquã comperit idest cognouit omnem rem. de rebus actis uacce: idest i eo oppido: ubi iam dixit omnes Romanos qui in præsidio fuerant: dolo occisos: mestus abiit paulisper: idest per parũ temporis: e conspectu: scilicet nunciantium & assistẽtium: ne aut lachrymas: aut aliud signum animo uirili idignum ostenderet. Deinde ubi ira & egritudo: idest molestia & indignatio animi sunt permixta (ubi duobus fœmininis: quia in anima sunt neutrum apponit) festinat cum magna cura ire ultum: iniurias: scilicet a uaccensibus illatas. Educit legionem. scilicet romanam cum qua hyemabat hoc est hyemem transigebat: & quam: idest quãtum potest plurimos equites numidas pariter hoc est simul cũ occasu solis: ut noctu proficisceref. expeditos: idest leuiter armatos. Et peruenit die postera: idest sequenti (ubi di

Neutrum cũ fœmininis

Dies

es pro tempore certo etiam fœmininum est. ut Aen. v. Postera cum primo stellas oriente fugarat. Clara dies. Valla autem uult sic masculinum esse: cuiusmodi etiam frequentius reperitur) circiter horam tertiam: scilicet diei: ut prima hora sit orto iam sole: sicut fere post occasum solis primã horã cõstituũt itali: in qdã planitiẽ circũuẽtam: idest clausam locis supiorib⁹. i. altioribus paulo. i. modico. Ibi. i. in eo conuallio: docet milites fessos: magnitudine. itineris. scilicet facti & etiã abnuẽtes. i. recusantes audire contionẽ quã de maiore labore suspicabatur: docet dico oia u3 oppidum uaccã. s. nomine: abesse nõ amplius mille passuum ubi mille ablatiui singularis numeri est. decere. i. q deceret ipos sup. pati reliquũ laborem equo animo. dũ3 idest dummodo caperet pœnas pro ciuibus suis. i. quorũ ipse imperator fuerat (si esset caperent: diceretur p conciuibus: non enim erant militum ciues: sed conciues nõ tamẽ omnium: sed tantum romanorum) uiris fortissimis atque miserrimis: idest miserrime occisis. Præterea ostẽtat eis. benigne: id est comiter prædam: id ẽ paratam & animis eorum arrectis sic: scilicet ira & cupiditate: iubet equites ire: id est progredi in primo latere: quia ex transuerso agebatur agmen. & iubet pedites ire. q̃ actissime: idest densissime a latere equitum ut non uideretur a uaccensibus: & occultare. signa: idest uexilla sua. Vaccenses ubi animaduertere: id ẽ animaduerterũt exercitum pergere ad se uersum rati primo: uti res erat: metellum esse: scilicet quæ aduenire: clausere portas. deinde ubi uident neque agros uastari & eos quo aderant primi esse nũidas equites arbitrati rursum: iugurtham sup. esse procedunt obuiam sup. ei: cum magno gaudio. Equites. s. metelli: & pedites signo dato alii. cedere. i. occidebãt repente uulgum effusum: oppido. s. uacca alii festinare: idest festinabãt ad portas pars. i. ipsi partim. capere. i. inuadebãt. turres. scilicet murorũ. Et ita ira de occisis ro. & spes pde. s. obtinende posse: idest poterãt plo q̃ lassitudo: scilicet ex magnitudine itineris contracta.

Vulgum

Ex ita uaccēses letati sup.sunt.modo:idest solummo do:biduum:idest spacium duorum dierum.ex perfidia.idest post perfidiam aut propter pfidiā. Quia ciuitas magna atq; opulenta fuit cūcta:idest simul to ta.pene:idest ad penam exposita:quia omnes occide bantur ab iratis.& sanguinem suorum ulciscentibus. & noctē sunt autem diu & noctu aduerbia: die & no cte noia.deniq; tētādo omnia.i.cum oia tētasset ne cō ueientius medium inuenisset.adiūgit sibi socium ui delicet nabdalsam. hominem clarum:idest pspicu um & splendidum magnis opibus:& acceptū .i.iu cūdum:& dilectū popularibus .i.familiaribus & fau toribus suis.

& prædæ cuius fuerāt cupidi.dicit autem ciuitas:quia oppidū quidem uastatum est.sed non dedit penas sāguinis:ut ciuitas quæ est ciuium collectio. Turpilius:scilicet titus sylanus:existentem præfectū oppidi:scilicet uaccæ constitutū a metello.nos ostendimus supra.profugisse:id ē euasisse p fugam.unū .i.solum ex omnibus .f.rōanis:iussus a metello.dicere causam.i. se purgare(sicut dicere.diem:idest constituere diem ab accusatore) postq̄ expurgat: se parum:quia nō erat satis ad purgationem dicere q̄ esset circumuētus dolo numidaꝝ aut q̄ etiam ipse fuita tus fuerat a pricipe ei uitatis:quia pfectum urbis præsertim p pfidium in fide tenēde decet peruigilem esse & nemini credeř: semperq; arcem tenere dū ergo se parum expurgar.condemnatus:scilicet a prætore & uerberatus:id ē cesus flagellis priusq̄ occidereť. soluit penas.capite:idest capitis obtruncatione:quod ideo permittebatur nam is erat ciuis ex latio:non ex urbe quem lex portia ueta bat ad suppliciū posci sed in exiliū pmittebat mitti.

Dico cam

Ita Vaccenses biduū modo ex perfidia lætati:Ciuitas magna atq; opulenta pœnæ cuncta:aut pdæ fuit. Turpilius quē pfectū oppidi unū ex oībus profugisse supra ondim⁹:iussus a Metello caussā diceř postq̄ sese parꝝ expurgat:cōdēnatus:uerberatusq; pœnas capite soluit. Nā is ciuis ex Collatia erat.

Er idem tempus Bomilcar:cuius impulsu Iugurtha deditionem:quam metu deseruit:inceperat:suspectus Regi:& ipse eum suspiciens:nouas res cupere:ad perniciem eius dolum quærere:diē noctuq; fatigare animum. Denique omnia tentando:sociū sibi adiungit nabdalsam hominem nobilem:magnis operibus clarum:acceptumque popularibus suis:qui plerunq; exercitum ductare seorsum ab Rege:& omnes res exequi solitus erat:quæ Iugurthæ fesso:aut maioribus astricto superauerāt:ex quo illi gloria : opesque inuentæ. Igitur utriusque consilio dies isidiis: statuitur:cætera:uti res posceret:ex tempore parari placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus est : quem inter hyberna Romāorum iussus habebat ne ager inultis hostibus uastaretur. Is postquam: magnitudine facinoris perculsus:ad tempus nō uenit:metusq; rē ipediebat:Bomilcar simul cupidus īcœpta patrādi:& timore socii āxius: ne omisso ueteř cōsilio nouū q̄reret:līas ad eū p hoīes fideleis

Is.s.nabdalsa erat solitus ductaf.plerūq;.i.feř.aut utplurimū exercitū. seorsū.i.sepati ab rge .s.iugurta: & exeq. oēs res q̄si ex arbitrio: q .s. res supererāt.i.restabāt exequēde iugurtæ.fesso:id ē fatigato aut astricto.i.obligato: & occupato stricti ac deteto.maioribus.i.magis arduis negociis ex quo.i. ex q̄ executiōe gloria & opes inuente sup.sunt:idest parate: illi.s.nabdalse. Igitur quia se sociū exibuit dies statuitur consilio utriusq; isidiis.i.ad insidias regi istruendas & placuit: scilicet utriq; cætera q̄pter diē ad insidias faceret. pari: idest disponi.pro tempore:idest oportūitate. uti.i. queadmodū res posceret .s. exigeret. Nabdalsa ē præfectus ad exercitū. quæ scilicet seorsum ductabat:utpore quē habebat.iussus.i.ex mandato iugurrhæ: inter hiberna romanorum. idest interea loca ubi romani hyemabant :ne ager: scilicet numidicus uastaretur multis: idest a frequentibus hostibus: aut potius ne fultis hostibus quia si multi fuissent multo amplius uastassent. Is.s. nabdalsa. pculsus : id est perplexus magnitudine facinoris.s. incepti de isidiis regi parādis postq̄ nō uēit ad ips.s.statuiū. & metus ipediebat rē. Bomilchar simul.i.tū cupidus.patrādi .i.pficiēdi icepta.s.de pditiōe iugurthæ.&.i.tū. aut simul anxius.timore.i.propter timorem.socii.i.quem socium nouit habere:aut quam ipse de socio habebat:ne ipse omisso uete re consilio: scilicet de insidiis regi tendendis. quæreret nouum: scilicet cōsiliū:ui delicet de idicio faciendo:mittit ad eum per hoies fideles līas.i.q̄s p iqbus accusare.i.accusabat molliciem & secordiā.i.pusillanimitatē.uiri.i.eius qui deberet esse.uir.i.uirili aio pditus:& testari.i. testabať. & testes citabat deos p quos iurasset.s.nabdalsa.& mōere:idest monebat:ne cōuerteret præmia metelli.i.q̄ metellus ppolerat ei spōte:in pestē hoc est perniciem eius.& supple dicebat exitium iugurthæ. adest

Simul

Er id tempus.Prosequitur importunam pparationem bomilcaris qua iugurthæ suspectꝰ effectus est: quo cognito nabdalsam sibi socium ad rem celerius perpetrādam asciuit.unde dicit bomilcar cuius impulsu iugurtha inceperat deditionem:scilicet facere aut parate quam deseruit:idest prætermisit non pfectā. metu:idest timore male consciētiæ:aut seruitutis perpetrandæ.Suspectus regi:scilicet iugurthæ: & suspiciēs .i.clam eius conatus inspiciens.utpore de cuius fide: aut animo in se dubitabat.cupere.i. cupiebat & molliebatur per idem tēpus quo superiora acta sunt.res nouas:id ē nouam famā tradēdi iugurtham & quærere.i.q̄rebat dolum.idest deceptionem ad pnicie.i. malū & iteritum eius.s.iugurthæ. & fatig are.i. fatiga bat animū.s.suū cogitādo uaria. diu & noctu.i.p diē

Suspicio

Diu Noctu

fe.i.istare:cæterū hoc est sed ne.s. an piret sua.s. utriusq; uirtute.an uirtute metelli. id modo hoc est solum agitari.i.uersari in cōtrouersia:Peride.i. & ideo reputaret.i.consideraret animo suo.an mallet.p̄mia: scilicet a romanis ob traditionem iugurthæ. an cruciatum propter persistentiam cū eo:q erat hostis romanus.sed haud dubia prope diem periturus.Sed cum littere fuere allate.s.ad nabdalsam.forte.i.a casu. nam fortuitū erat q; tunc nabdalla fessus corpore.i.exercitato: idest fatigato laboribus.quiescebat i lecto ubi.i.i quo lecto cognitus uerbis.s. scriptis: bomilcaris qui eā epistolā miserat.cura cæpit.i.inuasit & occupauit prio animū egrū: idest affectum molestia.deinde somnus.i. dormitatio cæpit sup. eum uti hoc est quem admodum solet:quia somnus oia domat tādem. Quidam numida.curator .i.ut dicūt solicitator negociorū: scilicet nabdalse. erat ei fidus. & acceptus.i. gratus & acceptabilis ei.particeps.i. consors & cōscius omnium cōsiliorū.s.nabdalse.nisi .i.pterq̄.nouissimi: scilicet de prodendo iugurtha. Qui postq̄ audiuit litteras allatas & ratus supple fuit opus esse.s.nabdalse opera sup.sua aut igenio suo ex cōsuetudine.i.secūdum q cōsueuerat. introiuit tabernaculum .s.nabdalse.i. tētoriū.

somnus oia domat

curator. i. sollicitator negociorum

mittit.In quis molliciem:socordiamq; uiri accusare:testari deos per quos iurasset: monere ne p̄mia Metelli in pestem conuerteret.Iugurthæ exitū adesse:Cæterum sua ne:an uirtute Metelli periret id modo agitari.Proinde reputaret animo suo p̄mia an cruciatum mallet. Sed cū hæ literæ adlatæ sūt: forte Nabdalsa exercito corpore fessus.in lecto q̄escebat:ubi cognitis Bomilcaris uerbis:primo cura:deinde uti ægrum animum solet:somnus cœpit Erat ei Numida quidam negotiorum curator: fidus:acceptusq;:& omnium cōsiliorum nisi nouissimi particeps:Qui postquam adlatas literas audiuit:& ex consuetudine ratus opera: aut īgenio suo opus esse:in tabernaculum introiuit: Dormiente illo epistolam super caput in Puluino temere positam sumit:ac perlegit.Deinde propere cognitis insidiis ad Regem pergit.Nabdalsa paulopost experrect⁹: ubi neq; epistolam repperit:& rem omnem uti acta erat ex perfugis cognouit: primo indicem persequi conatus:postquam id frustra fuit:Iugurtham placādi gratia accedit:dicit quæ ip̄e parauisset facere:perfidia clientis sui præuēta: lachrymās obtestatur per amicitiam:perque sua antea fideliter acta:ne sup tali scelere suspectum sese haberet. At ea Rex aliter atq; animo gerebat:placide respōdit.Bomilcare atq; aliis multis:quos socios insidiarum cognouerat:interfectis:iram oppresserat:neq̄ ex eo negocio seditio oriretur. Neq; post id locoꝝ Iugurthæ dies:aut nox ulla quieta fuit. neq; loco: neque mortali cuiquam:aut tempori satis credere:

Et dormiente illo:idest quum ille: scilicet nabdalsa dormiret.sumit:idest appræhendit nullo porrigēte: ac perlegit postq̄ sumpserat. epistolā: idest litteras a Bomilchare ad nabdalsam missas positam.temere.i. inconsiderate super caput sup.eius in puluino (dicit enim puluinar).i.capitis sustentaculo:Deinde pergit propere.idest festinanter ad regem: scilicet iugurthā insidiis:scilicet a bomilchare & nabdalsa illi paratis: cognitis.Nabdalsa experrectus: idest per se e somno excitatus paulopost.ubi: neq; repperit epistolā.& cognouit omnem rem uti erat acta:scilicet a numida illo familiari:& iugurtha qui bomilcharem ad supplicium saltem ad dixerat.ex perfugis:scilicet ex iis qui id nunciaturi ad ipsum perfugerant. conatus est primo persequi indicem:idest numidam illum familia

temere

Puluinar

experrectus

rem qui proditionem indicauerat regi: postq̄ id fuit frustra:scilicet inceptum:forte quia in contubernio: regis iam erat.accedit iugurtham gratia placandi:id est faciendi pacatum.dicit ea quæ ipse parauisset facere esse præuenta:idest prærepta perfidia sui clientis:hoc est familiaris hoc est dicit q constituerat litteras Bomilcaris ad p̄ditionem regis cohoctantes regi idicare:sed quia somno erat correptus.perfidus cliens eas præripuerat: qui ideo perfidus:quia in damnum patroni sui id fecerit cum nesciret quali animo ipse in regem esset.& obtestat: lachrymans per amicitiam & peracta sua: hoc est quæ egerat ante fideliter:ne haberet se suspectū:super hoc est de tali scelere: scilicet proditionis. Rex: scilicet iugurtha respondit ad ea: scilicet uerba placide. & ita aliter quam gerebat animo(hoc est dissimulanter. erat enim omnium simulator & dissimulator). Et cā est:quia oppræsserat: idest frenauerat iram. Bomilchare iterfecto & aliis multis sup.interfectis quos cognouit socios insidiarum: & id sup. fecerat. ne q̄ idest ne aliqua seditio aut bellum sup. aliqd orire ex eo negocio: hoc est ex criminatione Nabdalse. Neque post id iugurthæ &c. Commemorat ut iugurthæ post compertam Bomilcharis proditionem necemque:eius nunquam deinceps quietus animus fuerit: utque omnia suspecta habuerit dicens.Neque dies:idest tempestas diurna: neq; nox ulla:fuit iugurthæ post id: scilicet quod dictum est hoc est post responsum datum Nabdalse & necem: Bomilcharis consciorumque eius:neque credere:id est credebat hoc est confidebat satis loco. neque cuiquam mortali:hoc ē homini aut tempori: quia omnia habuit suspecta.Metuere hoc est metuebat: iuxta idest pariformiter & sine discrimie.ciues:scilicet suos quorum ipse princeps & rex & hostes:hoc est romanos.Circunspectare:idest circunspectabat omnia & pauescere: idest pauescebat omni strepitu: scilicet facto quiescere: idest quiescebat.sæpe contra decus: regium alio atque alio loco: id est in diuersis locis

regie maiestati minime idoneis. Et facere: idest faciebat interdum tumultum: scilicet belli cum armis. arreptis: idest postquam arripuerat arma existens. excitus idest excitatus & excussus somno. Et ita agitari: idest agitabatur formidine quasi uecordia: hoc est furia & dementia quadam.

Ciues: hostesq; iuxta metuere: circunspectare omnia: & omni strepitu pauescere: alio: atque alio loco sæpe contra decus regium noctu requiescere: interdum somno excitus arreptis armis tumultum facere: ita formidine quasi uecordia exagitari.

IGitur Metellus: ubi de casu Bomilcaris: & idicio patefacto ex perfugis cognouit: rursus tanquam ad integrum bellum cuncta parat: festinatque Marium fatigantem de profectione: simul & inuitum: & offensum sibi: parum idoneum ratus domum dimittit. Et Romæ plebes litteris: q̃ de Metello ac Mario missæ erant cognitis: uolenti animo de ambobus acceperant. Imperatori nobilitas: quæ antea decori fuerat: inuidiæ esse: At illi alteri generis humilitas fauorem addiderat. Cæterum in utroque magis studia partium: quam mala: aut bona sua moderantur. Præterea seditiosi magistratus uulgus exagitare: Metellum omnibus cócionibus capitis arcessere: Marii uirtutem in Maius celebrare. Denique plebes sic est accensa: uti opifices: agrestesq; omnes: quorum res: fidesq; in manibus sitæ erant: relictis operibus frequétarent Marium: & sua necessaria post illius honorem ducerent. Ita perculsa nobilitate: post multas tempestates nouo homini consulatus mandatur: & postea populus a Tribúo plebis Lucio Manlio Mantino rogatus: quem uellet cum

IGitur metellus & cætera. Redit ad gesta metelli dicens: Igitur metellus. ubi: idest postquam cognouit. ex perfugis: idest his qui ex iugurthinis ad se perfugerant: quibus fere ad isidias priusquam cogni essent utebant: aut tūc cognouerat cū iam primum perfugerent diffidentes rebus iugurthinis. de casu: idest occasu & morte: Bomilcharis. & de indicio: scilicet proditionis regis promisse. patefacto. scilicet per familiarem. Nabdalse: parat rursus cuncta tanquam ad bellum integrum: idest ex integro resumendum. & festinat. i. festinanter omnia facit: unde dimittit: scilicet a se. domū idest romam mariū: scilicet legatum fatigantē: idest se assidue sollicitantem. de profectione: idest ut posset Romam proficisci: ad consulatum petendum: & simul ratus: inulsum & offensum: sibi supple fore deinceps parum. idoneum: scilicet ad bellum fideliter gerendum. Plebs: idest populus uulgaris. romæ: id est quæ romæ erat cognitis litteris quæ fuerant misse de metello ac mario: idest de dissentione & factione eorum acceperat priusquam marius aduenerat. hæc: scilicet quæ dicta sunt uolēti animo de ambobus: scilicet de mario ꝗ criminatus eēt metellum: & de metello ꝗ in crimen citaretur. Et ita nobilitas: quæ fuit antea imperatori: scilicet metello. decori: idest ad decus & honorem: esse supple cæpit: aut esse pro erat illi. inuidie: idest ad iuidiam. At humilitas: idest abiectio & ignobilitas generis. addiderat illi alteri: scilicet mario. fauorem: scilicet popularem p̃sertim plæbium. Cæterum: idest sed studia: idest fauores & contentiones. partium: scilicet nobilium qui metello fauebāt. & plæbeiorum qui mario: moderata sunt hoc est gubernationem tenuerunt magis in utroque: scilicet & metello & mario quam aut bona aut mala sua: idest quam aut uirtutes aut uitia ipsorum: idest plus potuerūt in ea re studia & fauores quam merita utriusque. Præterea magistratus seditiosi: uidelicet tribuni plebis. exagitare: idest exegitabant & solicitabāt. uulgum: idest plæbem: scilicet ad seditionem quendam in metellum. & arcessere: idest arcessebant: idest citabant: & expostulabant metellum capitis: scilicet reatu: aut pæna: supple in omnibus cōcionibus quas ad populum faciebant: & celebrare: id est celebrabant uirtutem Marii in maius: hoc est augēdo eam & maiorem: prædicando quā erat. Cælebrare enim est celebre facere. Cælebre autem plus est quam frequens: quia honorem illi addit: ut Valla latius docet. Denique plebs sic est accēsa. Recitat quātum potuere instigationes factiosorum in plæbeios: qui eos eo impulerunt ut derelictis etiam necessariis opificiis marium frequentarent. unde dicit. Denique: Id est tandem per multas conciones cohortatorias plæbs: scilicet romana. est sic idest intantum accensa: scilicet studio i marium. uti: idest ut opifices: id est facientes: opera ut uulgo dicūt mechanica ut sunt pelliparii: crepidarii: sutores & cætera: & omnes agrestes: idest in agro degere soliti: quorum res: idest diuitiæ. & fides: idest credulitates passiuæ: erant site: id est posite in manibus. idest in opere manuali: quia ut dicit Iuuenalis. Quantum quisque sua nummorum spectat in archa. Tantum habet & fidei & cætera frequentarent: idest frequentes comitarentur marium: relictis operis: idest laboribus & opificiis suis. & ut ducerent: idest haberent & reputarent. sua necessaria: scilicet negocia. (quasi dicat cum paulo qui non laborat non manducet) post honorem illius: scilicet marii. Ita: idest sic nobilitate perculsa: idest stupefacta & attonita: consulatus mandatur: idest decernitur homini nouo: scilicet mario: qui nunquam eum obtinuerat nec maiores eius. unde ad consulatum nouus erat: mandatur dico post multas tempestates: quibus non fuerat uisus nouus homo cōsul creatus.

Et Populus : scilicet Romanus : rogatus : id est interrogatus . postea.s.quam Marius consul esset designatus : a Lucio M lio Micino tribuno plebis : qué uellet gerere : idest exercere bellum cum iugurtha: idest contra iugurtham frequens : scilicet populus iussit marium : scilicet bellum cum iugurtha gerere. Sed senatus decreuerat : id est publico: decreto addixerat paulo ante. ut uisum est prouinciam numidiam : scilicet nomine: ut sit appositio:aut numidicam . Metello : scilicet imperatori : Sed ea res : idest decretum senatus : fuit frustra : scilicet facta: id est irritum habitum : quia ut postea narrabitur apertius : Marius in numidiam exercitum parabit.

nera faceret aut ab iisdem locis uel in eadem proficisceretur circumueniri posset . & pergere: idest pergebat . modo.i.interdum aduersus hostes : & interdum in solitudines . & habere : idest habebat sæpe spé in fuga : ac paulopost in armis . Dubitare : idest dubitabat an crederet minus uirtuti.i. fortitudini.populariũ.i. fautorũ saltem apparentium : an fidei : id est fidelitati . Ita : id est &. sic res erant aduersæ sup. ipsi quocunque intenderat:scilicet conatum . Sed inter eas. Commemorat ut iterum uictus sit iugurtha nõ ipsius sed militum uitio. Sane ubique iugurtham animosum & callidũ íducit quasi more poetarum uelit ad laudẽ romanorum uictorũ. uicti uirtutem commendare : ut Homerus hectoris & Maro turni. Dicit autem sic. Sed Metellus ostẽdit se repente cum exercitu inter eas moras.q̃s traxerat iugurtha dubitans quidnam inceptaret. Numide: scilicet milites iugurthini sunt parati : & instructi ab iugurtha protẽpore:idest quantum: dabatur pro puncto : temporis. repente eni adoriebat Metellus: Prælium incipitur(interdum incipit absolute dicunt : sed minus idonei).inde:idest deinde & certatum est resistendo aliquandiu. ibi:idest i ea parte pugne affuit rex.s.iugurtha cæteri milites eius : sc oẽs pulsi & fugati prio cõgressu.Romani.s. milites: potiti sunt aliqto numero .i. satis magno signorum : idest uexillorum : & armorum . scilicet detractorum a fugientibus numidis . & paucorum hostium . ideo paucorum . Nam pedes tutati sunt ferme: idest quasi aut fere in omnibus præliis numidas : magis quam arma sup. eorum tutata sunt : quia ex fuga fere salutem inuenerunt. iugurtha diffidens modo impensius : idest habundantius solito.rebus suis ea. fuga : id est propter eam fugam peruenit cum perfugis qui eum non : audebant derelinquere : & parte æquitatus : scilicet regii.qué solũ dixit prius regẽ soleř sed amisso ṗlio: puẽit dico í solitudines.i. terras desertas : & deinde

Iugurtha bellum gerere: frequens Marium iussit. Sed senatus paulo ante Metello Numidiam decreuerat. Ea res frustra fuit.

Odem tempore Iugurtha amissis amicis quorum plerosq; ipse necauerat : cæteri formidine pars ad Romanos: alii ad Regem Bocchum perfugerant: cum neq; bellum geri sine ministris posset: & nouorum fidem: in tanta perfidia ueterum experiri periculosum duceret uagus: incertusq; agitabatur: neq; illi res ulla: neque consilium: aut quisquam hominum satis placebat: Itinera: præfectosq; in dies mutare: modo aduersum hostes: interdum in solitudines pergere sæpe in fuga: ac paulopost spem í armis habere: dubitare uirtuti: an fidei popularium minus crederet ita quocunque intenderat: res aduersæ erant. Sed inter eas moras repente sese Metellus cum exercitu ostendit. Numidæ ab Iugurtha pro tempore parati: istructiq;: deinde prælium incipitur. Qua in parte Rex pugne adfuit: ibi aliquandiu certatum est. Cæteri omnes eius milites primo cõgressu pulsi: fugatiq;: Romani signorum: & armorum & aliquando numero hostium potiti. Nam ferme Numidas in omnibus præliis magis pedes : quam arma tutati sunt . Ea fuga Iugurtha impensius modo rebus suis diffidens: cum perfugis: & parte equitatus in solitudines: dein Thalam peruenit. Id oppidum magnum: atque opulentum: ibiq; pleriq; thesauri : filiorumque eius multus pueri-

Odem tẽpore & cætera . Redit ad conatus iugurthæ recitandos dicens. Eodẽ tẽpore . quo : scilicet dicta fierent Romæ : & in exercitu . iugurtha amicis amissis : id est postquam amiserat : eos quos prius in amicorum numero habuerat (quorum ipse negauerat. plerosq; idest plurimos ut Bomilcharem & conscios eius. & quorum cæteri profugerant . s. procul ad defensionem fugerant. formidine : idest ex formidine aut propter: formidinem pars.i.parti aut alii ad romãos alii ad bocchũ regẽ.s. mauritaniæ) cum neq; bellũ posset geri sine administris.i. auxiliariis. & duceret.i. reputaret periculosum . experiri fidem nouorum: scilicet auxiliariorũ aut amicorum in tanta perfidia; idest ubi comperisset tantam perfidiam . ueterum licet : auxiliariorum : quos amicos fidosque duxerat. agitabatur : idest uoluebatur & uersabatur . uarius : id est multarum cogitationum. & incertus: scilicet quidnam inceptaret : Neque res: idest negocium : neque consilium : aut quisquam hominum placebat ; illi satis . Mutare : idest mutabat in dies : scilicet singulos : idest per singulos dies: aut intelligamus magis . itinera : idest itiones suas . & profectus : id est profectiones : & digressus : ne si semper eadem iti-

Bocchus rex Mauritaniae

& tpore

Incipi tur

inde

signa

impen

tię cultus erat. Quæ postquam Metello comperta sunt: quanquam inter Thalam: flumenque proximum in spacio millium quinquaginta: loca arida: atque uasta esse cognouerat: tamen spe patrandi belli: si eius oppidi potitus foret: omnes asperitates superuadere: ac naturam loci etiam uincere aggreditur. Igitur omnia iumenta sarcinis leuari iubet: nisi frumento dierum decem. Cæterum utres modo: & alia aquæ idonea portari. Præterea conquirit ex agris quam plurimum potest domiti pecoris: eoque imponit uasa cuiusque modi sed pleraque lignea collecta ex tuguriis Numidarum. Ad hoc finitimis imperat: qui se post Regis fugam: Metello dediderant: quamplurimum quisque aquæ portaret: diem: locumq; ubi præsto forent: prædicit. Ipse ex flumine: quam proximam oppido aquam esse supra diximus: iumenta onerat. Eo modo instructus ad Thalam proficiscitur. Deinde ubi ad id loci uentum est: quo Numidis præceperat: & castra posita: munitaq; sunt: tanta repente cœlo missa uis aquæ dicitur: ut ea modo exercitui satis: superq; foret. Præterea commeatus spe amplior: quia Numidæ: sicuti pleriq; in noua deditione: officia intēderant. Cæterum milites religione pluuia magis usi: eaq; res multum animis eorum addiderat. Nam rati sese Diis Imortalibus curæ esse. Deinde postero die contra opinionem Iugurthæ ad Thalam perueniunt: Oppidani qui se locorum asperitate munitos crediderant: magna: atq; insolita re perculsi: nihilo segnius bellū

Thala

thalam id oppidum: scilicet thala. est sup. magnum atque opulentum: idest plenum opibus. thesauri regis plerique: id est plurimi. supple erant ibi: & multus cultus. idest ornatus pueritię filiorum eius erat ibi. Quæ scilicet dicta de fuga regis & de opulentia thale. postquam comperta: idest cognita sunt Metello: quamquam cognouerat loca esse arida: idest sicca sine aquis. & uasta: idest sine domiciliis ac cultoribus ualde ampla & capacia hoc est deserta inter thalam: scilicet oppidum & flumen ꝓximum: in spacio quinquaginta milium: scilicet passuum. tamen aggreditur: idest tentat superuadere: idest superare uadēdo omnes asperitates: scilicet locorum ac uincere etiam naturā: quæ transitum uetabat. id autē faciebat spe belli patrandi: idest committendi cum iugurtha si foret potius eiꝰ oppido: scilicet dominio aut imperio: sine quo potior cum genitiuo construatur. Igitur quia omnia attentare constituit Metellus iubet omnia iumenta leuari: idest deonerari sarcinis: idest oneribus rerum militarium: nisi: id est prætérquam frumēto decem dierum. Cæterū id est sed econtrario: iubet modo: id est solummodo. utres: id ē uasa ex coriis in quibus interdum uinum interdum oleum nūc aquas portabant. & alia uasa (ergo & utres uasa sunt) idonea aquæ: scilicet transportande. portari: scilicet ab iumentis. præterea. idest simul cōquirit. ex agris: idest pagis uicinis quam idest quantum potest plurimum pecoris: domiti: idest cicuris aut domestici: ut sunt equi: muli: asini: boues & cætera: q; pro & imponit eo ad id aut in id: hoc est pecus domitū. (Est autem aduerbium pro nomine aut antiquus datiuus. nam nos diceremus eique & cætera.) uasa cuiuscūq; modi. sed pleraq; idest plurima lignea. collecta: idest coaceruata. ex tuguriis: idest casis & uillis numidarum. Ad hoc: idest insuper imperat finitimis: scilicet populis: idest in confinio habitantibus: qui dederant se Metello imperanti: aut dederant post fugam regis ut quisque portaret: quamplurimū: idest ualde multum aquæ & prædicit supple ipsis: idest constituit diem & locum in quo & ad quem portarent. ubi fuerūt præsto: idest parati. Ipse præterea quæ deditiis imperauerat. onerat: idest onerare iubet (quia seruilia ministeria non decent imperatorem: uerum ea quis facere censetur quæ imperat aut consulit) iumenta ex flumine: idest aqua fluenti. quam aquam id est quod flumē nos diximus supra. esse proximā oppido: scilicet thale. & tamen nō erat propinqua: sed interuallo quinquaginta milium: scilicet passuum. Et est dictū sicut illud Eneidos. quinto. Proximus huic longo: sed proximus. Ad thalam interuallo: insequitur salius. Et ipse instructus eo modo proficiscitur ad thalam: scilicet oppidum ubi proprio dant præpositionem. Deinde ubi uentum est ad id loci quo præceperat numidas: scilicet dedititios uenturos esse (quia diem & locum uis prædixerat) & castra sunt posita & munita tanta uis: idest copia seu abundantia aquæ dicitur missa: scilicet per pluuiam quasi celitus data sit repēte: idest subito ut ea: scilicet aqua modo: idest solummodo aut sola siue apportata foret satis: & supple: idest plusquā satis. Præterea commeatus: idest cibus ꝓ exercitu erat supple. amplior. spe: id ē quā sperauerat: quia numide intenderant: idest intentius effecerant officia: idest exercitia debita in noua: idest recenti deditione sicut plerique faciunt: quia ut dicitur: principium feruet: medium calet. & tepet imum. Cæterum: idest sed milites sūt magis usi. pluuia pro religione: idest pro re diuina uoluntate per acta. & ea res addidit multum animis: idest animositati eorum. Nam rati sunt sese esse cure diis immortalibus deinde perueniunt postero sequenti die: ad thalam contra opinionem iugurthæ qui opinatus erat eos eo nunquam accessuros. Oppidani: idest ciues thalenses qui crediderant se munitos asperitate locorum: eo q; propter penuriam aquæ in loco intermedio inaccessibilis cum exercitu uidebatur urbis illa. perculsi: idest perplexi: & attoniti. re magna atque insolita.

Margin notes beside the commentary: superuadere (handwritten) · potior (printed) · Vtres i. uasa (handwritten) · ad thalam (printed) · Principium feruet (handwritten)

parare:idest parabât nihilo segnius:idest negligẽtius q si non fuissent perculsi bellum & nostri.i.Romani. facere.i.faciebant.idem:idest equæ intente parabant bellum.Sed rex:scilicet iugurtha credens iam nihil infectum:idest si dicatur ifactibile.(Nam in suis par ticipiis sæpe utimur pro uerbalibus in ilis.ut aut il laudati pro illaudabi lis:& inaccessos pro saccessibiles apud Maronem)Metello quip pe.i.utpote:qui uicecerat industria omnia tela:arma:locos:tempora.Deniq: ipsam naturam imperitantem.

infectum

quod hic superimpositum narratur. Nam addit:& iubet iacere.i.instruere iactis fundamentis:super eas .s.uineas:in quibus latitabant milites aggerem.i.cumulum terre aggeste:id est apportate:& iubet tutari opus:scilicet inceptum de uineis & aggeribus & administros.i.milites in eo agentes:turribus impositis:

parare:idem nostri facere.Sed rex nihil iam Metello infectũ credẽs:quippe qui oĩa arma:tela:equos locos:tẽpora:deniq: naturã ipsam cæteris ĩperitantẽ:industria uicerat:cum liberis:& magna p̃te pecuniæ ex oppido noctu p̃fugit. Neq: postea in ullo loco amplius uno die:aut una nocte moratus:simulabat sese negotii gratia p̃perare.Cæterũ p̃ditionem timebat:quam uitare posse celeritate putabat.Nam talia cõsilia per otium ex opportunitate capi.At Metellus ubi oppidanos p̃lio intentos:simul oppidũ & opibus & loco munitũ uidet:uallo fossaq: mœnia circũuenit.Deĩde locis ex copia maxime idoneis uineas agere:supq: aggerẽ iacere:impositis & super aggerem turribus opus & administros tutari.Cõtra hæc oppidani festinare:parare:prorsus ab utrisq: nihil reliquum fieri. Deniq: romani multo ante labore:p̃liisq: fatigati:post dies quadraginta:quam eo uentum erat oppido modo potiti:præda omnis a perfugis corrupta.Hi postquam murum arietibus feriri:resque suas aduersas uident:aurum:argentumque:& alia:quæ prima ducuntur:domum regiam comportant.Ibique uino & epulis onerati:illaque & domum:& semet igni corrumpunt:& quas uicti ab hostibus pœnas metuerant:eas ipsi uolentes pependere.

cæteris.s. ingeniis aut rebus:profugit noctu ex oppido cum liberis & magna parte pecuniæ.Neq:.i.& non:& ipse nõ moratus postea in ullo loco amplius uno die aut una nocte simulabat se:p perare.i.festinare sic gratia negocii:scilicet quod gerebat.Cæterum.i.sed ipse timebat p̃ditionem:scilicet a suis:quam timebat se supple.posse uitare celeritate.Nam talia cõsilia:scilicet de proditione facienda solent capi.per ocium:idest cessationem.ex oportunitate:idest conuenientia temporis.Nõ enim potest rex tradi sine oportunitate loci in quo insidie locẽtur quæ locari nõ possunt

idest per turres ligneas impositas super aggerem.Oppidani festinare:idest festinabant:parare:idest parabant:contra hæc:scilicet incepta Metellis:nihil prorsus:idest omnino fieri:idest fiebat reliquum:idest relictum & non factum quod fieri deberet:ab utrisq::scilicet intus & foris existentibus. Deniq::idest tandem Romani fatigati:scilicet ab oppidãis multo labore & præliis:scilicet multis ante scilicet quam caperent oppidum.potiti sunt modo:idest solummodo oppido post dies quadraginta:idest quadraginta diebus postea:quam uentum erant:scilicet ab ipsis:eo:idest ad id oppidum.Ideo autem solummodo oppido:qa omnis præda corrupta est a perfugis:scilicet ab his qui primũ ad Metellũ pertinuerãt & deinde ad iugurtham perfugerant

nisi sciantur itinera. At Metellus. Recitat oppugnationem & tandẽ expugnationẽ Thale oppidi:simulq: animolum:sed minus cõmendabilẽ interitũ p̃fugarum qui perfidia ebrietate & inuidia perciti semet in ignẽ cũ regia regioq: thesauro dedere.Ordo est.At.i.sed Metellus ubi uidet oppidanos itentos p̃lio:& uidet simul oppidũ munitũ & operibus.s. manualibus opera humana perfectis & loco.i.naturali situ circũuenit.i.circundat & obsidet mœnia uallo.i.sepimẽto ex uallis.i.stipitibus acutis:& fossa ante uallum facta contra eruptionem oppidanorum:& simul ne perfuge elaberentur.Deinde iubet maxime idoneis.s.militibus ex copia.s.militum agere uineas duobus locis.sic quibusdam placet construi:quia cum oppidum loco munitum dixerit:non placet copiam locorum

Vinee idoneorum illic statui.alii tamen sic construunt:iubet agere uineas.i.machinas bellicas figuram uinearum habentes:eo q ex tabulis in morem testudinis capita militum ab impetu lapidum & iaculorum tutabantur.Erant autem nunc sub ipsis menibus fortissimo fundamẽto stabilite aliter nõ sustinuissent onus

quocirca certo sciebãt si capti essent q de ipsis supplicium sumeretur.Vnde addit.Hi.s.perfuge.Postquã uident murum.s.oppidi.feriri.i.concuti arietibus.i.machinis habentibus cornua ferrea acuta in anteriori parte:quibus feriunt muros:ut arietes cornibus suis obstantes.Vnde dicit Maro enei.ii.Labat ariete crebro:ianua & uidente res suas afflictas:comportãt domum regiam.i.in ipsam regiam(quam iugurtha illic habebat & ubi fuerant liberorum eius cultus. Sane notandum est non solum pronomina possessiua:sed & noĩa iungi posse dictioni domus sine p̃positiõe ut sicut dicitur uado domũ meã.ita uado domũ regiam aut uergilianã)aurũ & argẽtũ & alia.s.eiusmodi:ut lapillos aut uestes p̃ciosiores:q ducunt.i.estimant prima.i.p̃stãtissima bona:& ipsi grauati.i.incrapulati ibi:idest in regia:uino & epulis corrumpũt illaq:.i.& illa.s.bona:& domũ.s.regiam:& semet.i.semetipsos ignis:qa cõburũt se & oĩa quæ in regia erãt & ipsi uolẽtes.i.spontanei:pendere.i.pendebant:hoc est persoluebant eas pœnas. quas ipsi metuerant ab hostibus.s.Romanis:uicti:idest si fuissent uicti.

Arietes domũ regiã

Sed pariter. Mira breuitate progredit̄ ad describēda ea q̄ de leptitanis cōtigerāt dicēs. Sed pariter.i.simul & q̄si eodē tpe cū thala.s.urbe capta.legati ex oppido lepti uenerāt ad Metellū orātes.uti.i.ut ipse mitteret eo.i. ad illud oppidū: uidelicet leptim. p̄sidiū.i.custodiā militū: & p̄fectū.i.ut uulgo dicūt capitāeū eoꝝ q cæteris p̄fectus esset: dicentes supple Amilcharē quēdā hominē nobilē in ea ciuitate.factiosum.i.seditiosum: & cōtra cōem opinionē.populi facere solitū studere.i.diligētē operā dare: rebus nouis.i.ad inouationē rerū hoc ē ut derelictis romāis ad iugurthā redirent. Sane studeo potius datiuo q̄ accusatiuo cōstruit̄ aduersum.i.cōtra quē .s.hoiem factiosum amilcharē.neq; iperia magistratuū cōstitutorū ab romanis: neq; leges ualerēt.i.aliquid possent & sup. dicētes ni.i.nisi: festinaret id .s.mittere p̄sidiū & p̄fectū: salutē suā.i.legatorū id dicētiū: & socios illorū (aut legat̄ suā & socioꝝ) fore in sūmo piculo. Nā leptitā.i.ciues leptis oppidi: miserāt iā idē.i.statim a pricipio belli iugurthini sup. legatos: ad bestiā cōsulē missū i aphricā: & postea romā: rogatū.i.ut rogēt. (Et aūt supinū) amicitiā & societatē.s.populi ro. deinde ubi ea .s.amicitia & societas po.ro. fuere (alii itelligūt id uerbū) ipetrata.s.a cōsule & senatu: ipsi māsere semp boni & fideles. Et fecerāt gnauiter.i.strēnue & sedule: cūcta impata a bestia Albino & Metello cōsulibus. & ita adepti sunt ab ip̄eratore facile ea q̄ petebāt. uidelicet p̄sidiū cū p̄fecto. Et q̄ttuor cohortes liguꝝ q sunt populi italiæ iuxta isubres. sunt emisse. s. ex exercitu: eo.i.ad eos & Caius annius p̄fectus. Leorū. Id oppidū.s.leptis ē cōditū a sydōiis.i.pplis phenicis regiōis: quos.s.sydōios nos accepimus ꝓfugos existētes.i.a patria sua ꝓcul fugiētes: ob discordias .i.factiōes & seditiōes ciuiles: uēisse nauibus.i.transfretasse in eos locos ubi leptis cōdita est. Cæteꝝ oppidū illud ē sitū.i.cōstitutū iter duas syrtis.i.duo loca piculosa arenā attrahētia: unde breuia habent uada: nūc: ꝓfunda nūc sine aquis: i qbus submergunt̄ fere nauigātes: ut enei.i. In breuia & syrtes urget &c. qbus .s.syrtibus: nomē est iditū.i.ipositū ex re.i.ex effectu qa σύρω syro significat traho: & σύρμα syrma tract9 aut uestis lōga q̄ trahit̄. Nam duo sunt sinus.i.anguli maris ꝓpe.i.quasi in extrema aphrica: ipares.i.icquales magnitudine: sed pares natura: qa ambe attrahunt arenas: quorū.s.sinuū loca ꝓxima (sinō est loca dic ꝓxima.i.ꝓxime partes) terre sunt peralta idest ualde alta cætera uti.i.ut sors.i.casus uentorū aut aquaꝝ tulit sunt alta & uadosa .i.habētia multa uada in alia tēpestate.s.quādo auferunt̄ arene. Nā ubi.i.quādo aut postquā mare cepit eē magnum: & seuire.i.intumescere & agitari uentis: fluctus trahunt limū.i.terrā pinguē & humidā arenā.i.terrā arentē & ita non coherentē: & saxa igētia.i. uald magna: & ita facies.i.figura locoꝝ mutat̄ simul cū uētis. Lingua.i.loq̄la eius ciuitatis.s.leptis: ē mō.i.solūmō cōuersa.s.i nūidicā: cōnubio.i.p connubiū seu cōiugiū uel cōmerciū nūidaꝝ. Leges & cultus sup. erāt pleraq;.i.fere sydōica q̄ retinebāt eo.i.ꝓpea facili9 q̄ agebāt etatē ꝓcul ab ipio regis: qa in extrema Aphrica. Multi & uasti.i.ihabitati loci sūt iter illos.s.leptitanos: & numidiam frequentē: idest habitantem.

leptis

syrtes

syrma

Sed pariter cū capta Thala legati ex oppido lepti ad Metellū uenerāt: orātes uti p̄sidiū: p̄fectūq; eo mitteret. Hamilcarem quēdā hoīem nobilē: factiosum nouis rebus studere: aduersum quē neq; iperia magistratuū: neq; leges ualerēt: id ni festinaret: in sūmo piculo suā salutē: & illoꝝ socios fore. Nā leptitāi iā idē a principio belli Iugurthini ad bestiā cōsulē: & postea Romā miserāt: amicitiam: societatēq; rogatū. Deīde ubi ea ipetrata: semp boni: fidelesq; māsere: & cūcta a Bestia: Albino: Metelloq; iperata gnauiter fecerāt. Itaq; ab iperatore facile q̄ petebāt adepti missæ sunt eo cohortes Liguꝝ. iiii. & C. Annius p̄fectus. Id oppidū ab sydoniis cōditū est: quos accepimus ꝓfugos ob discordias ciuiles nauib. i eos locos uenisse. Cæterū sitū iter duas syrtis: qbus nomē ex re īditū. Nā duo sunt sinus ꝓpe in extrema africa: ipares magnitudine: pari natura: quorū ꝓxima terræ p̄alta sunt. Cætera uti fors tulit: alta: alia itēpestate uadosa. Nā ubi mare magnū eē: & sæuire cœpit uētis: limū: harenāq;: & saxa igentia fluctus trahunt. Ita facies locorū cū uentis simul mutat̄. Syrtes ab tractu nōiatæ. Eius ciuitatis lingua: modo cōuersa cōnubio Numidarū: legū: cultusq; pleraq; Sydonica: quæ eo facilius retinebant̄: q̄d procul ab imperio Regis ætatē agebant. Inter illos & frequentem numidiam: multi: uastiq; loci erant.

Sed quoniam in has regiones per leptitanorum negotia uenimus: non indignum uidetur: egregium: atque memorabile facinus duorū Carthaginiēsium memorare.

Sed qm̄. Per digressionē igredit̄ narrationē de aris philcoꝝ: q̄ nisi ad historiographos ptineat ēt locos describere satis ipertinēs uideret̄. Quid.n. ad hūc locum de philcis. Potuit āt magis cōgruū in descriptiōe aphricæ locū habuisse. Veꝝ ut poema digressiōibus iterdū decorat̄ ita & historiæ recitatio. Vnde qa satis accititia uidet̄ narratio causā narrādi affert dicens. Sed qm̄ nos uenimus per negocia leptitanorum: in has regiones.i.in descriptiōem harum regionum uidetur non indignum memorare egregiū.i.non uulgare atq; mirabile facinus.i.factū duoꝝ carthag.s.philenoꝝ aut (ut alii declināt) philenū: sed syncopam putem: locus inceptus de leptitanis & syrtibus admōuit dicere.

Eam rē nos locus admonuit. Qua tēpestate Carthagi. pleraq; Africæ iperitabāt: Cireněses quoq; magni: atq; opulēti fuere. Ager in medio harenosus una specie. Neq; flumē: neq; mons erat: qui fines eoꝝ discerneret: q̄ res eos magno: diuturnoq; bello iter se habuit. Postq̄ utrinq; legiões: itē classes sæpe fusæ: fugatæq;: & alteri alteros aliquātulū attriuerant: ueriti ne mox uictos: uictoresq; defessos: alius aggrederet: p inducias sponsionē faciūt uti certo die legati domo ꝓficiscerent: quo i loco inter se obuii fuissēt: ibi cōis utriusq; populi finis haberet. Igitur Carthagie duo fratres missi: qbus nomē philænes erat: maturauere iter pergere. Cireněses tardius iere. Id socordia ne an casu acciderit: parū cognoui. Cæterū solet in illis locis tempestas haud secus: atq; in mari retinere. Nā ubi p loca æqualia & nuda gignentiū: uentus coortus arenā humo excitauit: ea magna ui agitata: ora: oculosq; iplere solet: ita prospectu ipedito morari iter. Postq̄ Cireněses aliquāto posteriores sese uident: & ob rem corruptā domi pœnas metuūt: criminari Carthaginiěseis ante tp̄s domo digressos: cōturbare rē. Deniq; oia malle: q̄ uicti abire. Sed cū pœni aliā cōditionē tātūmodo æquā peterēt: Græci optionē Carthaginiěsib⁹ faciūt: ut uel illi: quo fines populo suo peterēt: ibi uiui obruerent. uel eadem cōditiōe sese: quē in locū uellent processuros

Eam rem. & incipiens dicere inquit. Ea tempestate qua carthaginenses imperitabāt.i. dominabant: pleraq;.i. fere toti aphricæ: cireněses qui etiā in Aphrica sunt. fuere quoq;.i. etiā magni.s. quo ad famam atq; opulēti.i. diuites. Ager in medio.i. qui erat in medio iplorū existens arenosus: erat sup. una specie.i. unius coloris & faciei: sine discrimine. Neq; erat flumē neq; mons qui discerneret fines eoꝝ. Quæ res habuit.i. detinuit eos in magno & diuturno bello. Postq̄ legiões in exercitu terrestri. itē classes in bello nauali: fuse & fugate supra fuerant sepe utrinq;.i. ab utraq; parte: & alteri attriuerant .i. assumpserāt aliquātulū alteros.i. se mutuo iminuerāt per cædes: ueriti ne alius.i. tertius aliquis potētatus (sicut in apologis esopus; de miluo murem & ranā se mutuo ipedientes rapientē fabulatur) aggrederet: mox.i. paulopost uictos & uictores defessos.i. defatigatos usq; ad extremū faciunt p inducias.i. tpe iduciarum: spōsionem.i. pactionē de dirimēda lite: uti.i. ut legati.s. amborū proficiscerent.i. discederent domo.s. sua: die certo.i. constituta hora. Quidā legunt domū: sed nō ꝓcedit. si enim Phileni apud cirenenses fuissent: quāto citius rediissent tanto minus habuissent: & i quo loco fuissent obuii iter se.is.s. locus haberet. finis.s. impii: utriusq; populi. Igit: qa cōuenit sic iter eos: duo fratres qbus Philenis nomē erat: missi carthagine.i. a ciuitate carthaginēsi: maturauere.i. accelerauerūt: pergere.i. peragere & perficere iter.s. suū. Cireněses ire.i. iter fecerūt tardius.i. lentius licet fortenō serius. Ego parū cognoui.i. copertū non habeo an id acciderit secordia.i. pigritia & inertia aut ignauia cirenensiū: an casu.s. aliquo: utpote q morbus alterū aut utrūq; occupauerit: aut q siti laborauerit: aut q uia infecta esset. Cæterū.i. sed.q.d. id scio: q tēpestas.i. aeris dispositio iniqua: ut pluuiarū aut uentorum ipetu turbata: solet retinerē hoīes in illis locis ꝓpter arenā motā: haud.i. nō secus atq;.i. quā in mari ubi cōtra uentū nauigare nō datur. Nā uētus coortus .i. simul ortus ex uariis locis: ibi per loca equalia.i. plana & nuda.i. expertia gignentiū.i. rerū: quæ aliquid generent: hoc est arborū aut herbarū; nisi sit uentus gignentiū.i. zephirus aut fauonius: qui cireněsibus cōtrarius esset exercitauit humo.i. e terra: arenam: ea .s. arena agitata magna ui solet iplere ora.i. faciem & oculos.s. egredientiū per ea loca. Ita.i. & sic solet morari.i. retinere iter: ipedito prospectu.s. ire uolentiū. Postq̄ cirenenses. Prosequitur digressionē ceptā de phileis & cireněsibus dicēs. Postq̄ cireněses uidentes se esse posteriores aliquāto.s. quā esse debebant aut quā carthagineses uidelicet phileni erāt posteriores aūt.i. aut tardiores si referatur ad tēpus aut lōgiores a meta destinata: qa destiarant augere terminos suos progrediēdo: & sup. postquā metuūt penas domi.s. paratas a principibus suis: ob eā rē.s. ꝓpter quā litē habuerāt: nā res peculiariter tria significat: litē uenerē & diuitias. corruptā.i. uiolatā & deteriorē effectā a se potius quā a carthaginen. (si enim constitisset illos rem dolo corrupisse nō metuissent penas cū nō fuissent i culpa. Sane quia posteriores erant & minus processerāt rem quæ erat de extensiōe agri corruperāt: qa minus agri habituri erāt) criminari hoc est criminabant.i. criminando accusabāt & dicebant carthagineses digressos.s. Carthagine: ante tēpus.s. cōstitutum & ita ꝓcessisse plus equo: & conturbare: hoc est cōturbabāt rem.i. conuentā & pactā inter ipsos. Deniq;.i. multis uerbis ultro citroq; habitis ipsi malle.i. mallebāt oia.s. quæ ꝓponi possent: q̄ abire uicti.s. a Carthagi. Sed quū.i. qn̄ peni.i. carthaginē: q in punica rēgiōe sunt. ut eneid.i. Punica regna uides tyrios & agenoris urbē. Vnde punica bella dicta peterēt aliā cōditionē.i. pactionē de dirimēda lite. tantūmodo: hoc est dūtaxat. equā.i. equæ facilē & parabilē utrisq;: cireněses faciūt carthagnēsibus optionē. ut uel illi.s. carthaginenses obrueerentur.i. infoderentur & sepelirētur uiui. ibi quos pro ubi quærerent populo suo fines.s. iperii). Sicut ergo aduerbia p relatiuis ita relatiua interdū pro aduerbiis ponunt qd tūc uenuste fit quādo relatiuū ꝓponit & coheret antecedēti: posset etiā dici: ibi pro eos positū eē.) uel dimitterent.i. paterētur progredi sese.s. cireneñ. in eū locum quem uellent.s. populo suo finem esse iperii. eadem cōditione. ut: scilicet illic uiui obruantur.

Res

Relatiue
uenustatis

Phileni conditione probata:seq; uitamq; suá reip. condonauere. ita uiui obruti. Carthaginiẽses I eo loco Philænis fratribus aras consecrauere:aliique illis domi honores constituti. Nunc ad rem redeo.

IVgurtha postquã amissa Thala nihil satis firmum contra Metellũ putat:per magnas solitudines cũ paucis profectus: ꝑuenit ad getulos:genus hominũ ferum: incultũq; & eo tẽpore ignarum nominis romani. Eorũ multitudinẽ inunum cogit:ac paulatim consuefacit ordines habere:signa sequi:Imperiũ obseruare item alia militaria facere. Praeterea regis Bocchi proximos magnis muneribus:& maioribus promissis: ad studiũ sui ꝑducit:quis adiutoribus regẽ aggressus:impellit:uti aduersum Romãos bellum incipiat. Id ea gratia facilius:procliuiusq; fuit. quod bocchus initio huiusce belli legatos Romam miserat: fœdus & amicitiã petitũ. Quã rem opportunissimã incepto bello pauci ĩpediuerant:caeci Auaritia quis oĩa honesta:atq; inhonesta uẽdere mos erat. Etiã antea iugurthae filia Boccho nupserat. Verũ ea necessitudo apud Mumidas:Maurosq; leuis ducitur:quia singuli pro opibus: quisq; quamplurimas uxores:denas alii:alii plures habent: sed Reges eo amplius. ita animus multitudine distrahit: nullã pro socia optinet:pariter oẽs uiles sunt. Igitur in locũ ambobus placitum exercitus cõueniũt ibi fide data & accepta:Iugurtha bocchi alum oratione accendit:Romanos iniustos:profunda auaritia:communes omnium hostes esse: eandem illos caussam belli habere cum Boccho: quam secum & cum aliis gentibus libidine imperitandi:

Phileni conditione probata.i.accepta condonauere: & se & uitam suam reipublicae.s.Carthagi. & ita sunt sup.ipsi illico bruti uiui.Carthagi. cõsecrauere in eo loco fratribus Philenis illic obrutis:aras: & alii honores.s.diuini:sunt instituti.i.indicti illis.s.Philenis domi.i.in ciuitate Carthagi.Nunc.s.perfecta digressione redeo ad rem id est historiam principalem:propter digressionẽ intermissam.

IVgurtha. Post digressionem ad historiã reuersus commemorat ut iugurtha a boccho maurorum rege suppetias & societatẽ petiit atq; obtinuit dicẽs. Iugurtha postquam amissa Thala.s.urbe fortissima:putat nihil satis firmũ contra Metellum: profectus cũ paucis peruenit ꝑ magnas solitudies ad getulos:appositiue gens hominum ferum.i. more ferarum indomitum & incultum & ignarum eo tempore .s.tũc adhuc nominis romãi:& cogit: idest compulit & congregauit in unum.s. locum aut exercitum. multitudine in eorum: scilicet getulorum:ac consuefacit:idest consuetos efficit paulatim id est sensim & pedetentim:habere ordines.s. militares s agmine atque acie seruandos:& sequi signa: idest uexilla: & obseruare.i. animaduertere imperium:hoc est quid & quando imperaretur. Item faceret alia militaria:idest quae ad militiam pertinebant. Praeterea: idest insuper iugurtha pellicit:idest perfecte allicit & attrahit ad studium: idest fauorem sui:scilicet ipsius iugurthae proximos aut sanguine:aut familiaritate:bocchi regis: scilicet mauritaiae. muneribus magnis quae tũc misit:& promissis maioribus:idest postmodum mittendis. quis .i.quibus adiutoribus ipse aggressus: idest insidiose accedens regem: scilicet bocchum: impellit supple eum. uti. idest ut incipiat bellum aduersus romanos. Id fuit:scilicet factũ: aut contigit ea gratia: idest propterea facilius & pronius:idest iclinatius ꝙ bocchus miserat in initio huiusce belli:legatos Romam petitum:idest qui petant:scilicet a senatu & populo Romano fedus & amicitiam quam rem:idest quam petitionem bocchi. opportunissimam:idest maxime cõgruam Romanis:bello incepto contra iugurthã pauci:scilicet nobiles corrupti ab iugurtha impediuerãt existentes ceci auaricia: quis: idest quibus mos erat uendere omnia honesta & inhonesta: idest sine discrimine. orator diceret potiꝰ mos uendendi uerum hic respicit ad uerbũ erat cum quo etiam diceretur moris. Etiam: id est insuper filia Iugurthae nupserat boccho:uerum ea necessitudo id est necessitas coniunctionis ex affinitate: ducitur: idest reputatur:leuis: idest parui momenti apud numidas & mauros: quam singuli habeãt quamplurimas uxores quisq; pro opibus suis: idest iuxta opes suas: id est quotquot possit sustentare: sicut & adhuc dicuntur habere alii denas:alii plures. Sed reges supple hũt eo:id est tãto amplius:id est copiosius supple uxores: quo supple plures opes. ita animus id est affectio & amor: distrahitur:id est i diuersa trahitur & dissipat: multitudine: scilicet uxorum & nullam obtinet pro socia: hoc est conthorali equali sorte:id est pro uera coniuge:& ita omnes sunt pariter:id est pari formiter & indifferenter uiles id est uili precio estimate. Igitur: quia cõsenserat bellum gerere cum iugurtha cõtra Romanos exercitus:scilicet amborum:conueniunt:id est coeunt in locum placitum ambobus:scilicet regibus. Ibi id est in eo loco: fide id est sancta promissione de seruãda fidelitate data & accepta;scilicet mutuo. Iugurtha accendit animum bocchi:oratione: scilicet continente sequentes sententias:non tamen eadem uerba. Romanos iniustos & auaritia profunda:quasi dicat sine fundo immensa & inexplebili:esse hostes cõmunes.s. Boccho & sibi:hoc est iugurthae:& illos habere eandem caussam belli cũ Boccho ꝙ secũ & cũ aliis gẽtibus.s.libidinẽ iperãdi:q̃si uelint omniũ impio potiri i utpote.

quis oia regna aduersa sint: tũ sese: pauloãte Carthaginiẽseis: itẽ Regẽ Persen: post uti qsq; opulẽtissimus uidebaẽ: ita Romãis hostẽ fore. His: atq; aliis talibus dictis: ad Cirthã oppidũ iter cõstituũt qđ ibi. Q. Metellus pđã: captiuosq;: & ipedimẽta locauerat. Ita Iugurtha ratus: aut capta urbe opæpretiũ fore: aut si Dux Romanus auxilio suis uẽisset: plio sese certaturos. Nã callidus id modo festinabat Bocchi pacem imminuere: ne mox agitãdo aliud: quam bellum mallet.

Mperator: postquam de Regũ societate cognouit: non temere: neque uti sæpe iã uicto Iugurtha cõsueuerat. oib⁹ locis pugnandi copiã facit. Cæterum haud procul ab Cirtha castris mũitis Reges opperiẽ. melius eẽ ratus cognitis Mauris: quõiã is nouus hostis accesserat: ex cõmodo pugnã facere. Interi Roma p litteras certior fit: puinciã Numidiã Mario datam. Nam consulem factũ antea acceperat. Quibus rebus supra bonũ: atq; honestũ perculsus: neq; lachrymas tenere: neque moderari linguam: uir egregius in aliis artibus: nimis molliter ægritudinẽ pati. Quã rẽ alii i superbiã uertebãt. alii bonũ igeniũ contumelia accensum esse: multi quod iã parta uictoria ex manibus eriperet. Nobis satis cognitũ ẽ: illum magis honore marii: quã iniuria sua excruciatum: neq; tam anxie laturum fuisse: si adepta prouincia alii: quã mario traderet. Igitur eo dolore ipeditus.

Quis: idest quibus omnia regna sunt aduersa: hoc est contraria. Et dicebat supple sese: hoc est seipsum supple esse hostem Romanis: tum. i. nũc: hoc est pro eotempore quo ea dicebat. Carthaginẽses supple fuisse hostes pauloante: quia iam deleti erant: itẽ Persem regem: scilicet macedõiæ deuictum & in triumphum deductũ a paulo emilio macedõico fuisse etiam pauloanante hostem Romãis. Et dicebat sup. quẽlibet fore. i. futurum eẽ ita hostem Romanis; uti. i. quemadmodũ uideatur post. i. deinceps opulentissimus: idest ditissimus: quo dicto significat romanos publicos latrones & tyrannos & omnibus aliquid possidentibus inimicos ad quã rem callida inductione utitur a tribus temporibus. a præterito p Carthaginenses & macedones: a præsenti p se: & a futuro per Bocchum (nisi prospexerit) & quemlibet aliũ. His atq; aliis talibus &c. Ostendit quantũ potuit oratio iugurthæ dicens. Bocchus supple & iugurtha cõstituũt. s. diem aut potius locum conueniẽdi ad oppidum Cirthã. s. nomine his atq; aliis talibus. i. eiusmodi cohortatibus: q; idest qa: aut eo q; Quintus Metellus. i. imperator Romanus: locauerat ibi. i. in Cirtha: prædam: idest spolia: captiuos: scilicet numidas & impedimẽta. i. sarcinas militares: ut sunt machine & arma militaria tam ad bellum quam ad uictum necessaria quæ dicũtur impedimenta q; impediant militum properationem. dum cum eis migrant. Ita. i. & sic iugurtha ratus supple erant fore operepretium: idest utile habens secum precium: opere: idest laboris: aut capta urbe. i. aut ideo q; forte utriusq; exercitus capere posset urbem; aut sese: idest seipsos: hoc est ambos reges certaturos preliocum Romanis: si dux Roma. scilicet Metellus uenisset suis: scilicet dedititiis cirthẽsibus auxilio: idest in auxilium. Nam iugurtha callidus festinabat: idest festinando intendebat: modo. i. solum modo: id. scilicet imminuere pacem. i. causam pacis: bocchi. s. cum Romanis: ne bocchus agitando moras. i. per dilationem priusquam pax esset uiolata. mallet aliud quam bellum: hoc est pacem.

Mperator. Ostendit qd contra egerit Metellus dicens. Imperator. s. Metellus postquam cognouit de societate regum. s. bocchi & iugurthæ non facit temere id est inconsule: neq; uti. i. quemadmodũ cõsueuerat. s. facere iugurtha iam sepe uicto: copiã id est facultatẽ pugnãdi. omnibus locis: in quibuscunq; iugurtha uellet. Cæterũ. i. sed opperitur. i. expectat reges castris munitis. s. fossa & uallo: haud procul a cirtha ratus id est arbitrans melius eẽ: mauris cognitis: hoc ẽ postquã cognouerit mauros: facere pugnã ex commodo. s. suo quoniam is. s. maurus accesserat hostis nouus & ita incognitus. Interim. i. interã dum pro cõmodo suo morã traheret fuit certior. s. factus: roma. i. ab urbe per litteras: prouinciam numidam esse datam id est assignatam mario nouo cõsuli: nam acceperat hoc est itellexerat antea supple marium esse factum. cõsulẽ. Quibus rebus metellus perculsus supra bonum atq; honestũ: idest ultra quam bonum aut honestũ erat neq; tenere pro tenebat lachrymas: neque moderari: hoc est moderabatur: seu refrenabat linguã a cõuitio seu maledictio qa existens uir egregius in aliis artibus: pati. i. patiebatur: egritudinẽ id est dolorẽ animi: nimis molliter. i. muliebriter. Quã rẽ alii uertebãt in superbiã. s. Metelli: alii supple dicebãt bonũ. i. nobile & igenuũ igeniũ esse accẽsum. s. ira & cõtumelia. s. illata. Multi sup. dicebant id eũ facere: q; uictoria iam parta. i. acquisita: eriperetur ex manibus. s. eius. Satis cognitũ est nobis illum. s. Metellũ excruciatũ esse magis honore marii. s. emuli sui: quam iniuria sua. i. sibi facta: neq; fuisse laturũ. tam anxie. i. tam afflictim & moleste si puincia. s. numidica adempta. s. Metello tradereẽ alii quã mario. Igiẽ eo dolore. Ostẽdit quõ Metellus inuidia uictus cepit negligentius agere ne aduersario suo gloriã pateret aut operã nauaret. Vnde patet liuorẽ etiã in summis uiris locũ iquirere. dicit itaq. Igitur Metellus impeditus. s. a bona operatione: quia difficile est nolentem aut inuidentem bene operari: eo dolore quem conceperat ex prælatione marii.

Et quia stultitiæ uidebatur Alienam rem suo periculo curare Legatos ad Bocchum mittit postulatū ne sine caussa hostis populo Romano fieret: habere tum magnam copiā societatis: amicitiæq; coniungendæ: quæ potior bello esset: & quanquā opibus suis confideret: tamen non debere incerta pro certis mutare. Omne bellū sumi facile: cæterū ægerrime desinere: nō in eiusdem potestate initiū eius & finem esse. Incipere cuiuis ēt ignauo licere: non depōi: nisi cū uictores uelint. Proīde sibi: regnoq; suo consuleret: neu florētes res suas cū Iugurthæ perditis misceret. Ad ea rex satis placide uerba facit: sese pacē cupere: sed Iugurthæ fortunarū misereri: si eadē illi copia fieret: omnia cōuentura. Rursus imperator cōtra postulata Bocchi nuntios mittit. Ille probare partim: alia abnuere. Eo modo sæpe ab utroq; missis: remissisq; nuntiis tēpus procedere: et ex Metelli uolūtate bellū intactum trahi.

AT Marius: ut supra dixius: cupiētissima plebe cōsul factus: postq̄ ei ꝓuinciā Numidiā populus iussit: antea iā infestus nobilitati: tum uero multus atq; ferox instare. Singulos modo: modo uniuersos lædere: dictitare sese cōsulatū ex uictis illis spolia cœpisse: alia p̄terea magnifica pro se: & illis dolētia. Interim q̄ bello opus erant prima habere: postulare legiōibus supplemētum: auxilia a populis & regib⁹: sociisq; arcessere. Præterea ex latio fortissimū quēq;: plerosq; militia paucos fama cognitos accire: & ambiēdo cogere.

Et quia uidebatur stultitiæ.i. pertinente ad stultitiā: curare sup. cum suo.i. proprio periculo: rem alienā.i. triumphū aut uictoriā marianā: misit legatos ad bocchum regē mauritanie postulatū.i. ad postulandū.i. iuste petendū ne fieret hostis populi Romāi sine causa.i. sine offensione ab eo habita: & sup. dictū aut dicturos: tum.i. insuper bocchū supra habere magnā copiā.i. facultatem & occasionē uberem: amicitiæ & societatis cōiungende.s. cū Po. Ro. quæ.s. societas & amicitia foret.i. eēt futura: potior.i. melior: & utilior: bello.i. quā bellū & supra dicturos: quāq̄ ipse cōfideret opibus.i. potentiis & diuitiis suis. tamen nō debere.i. ꝙ nō deberet mutare certa.s. bona ex amicitia romana: p quā sua tutaretur ꝓ icertis.s. præmiis ab iugurtha expectandis si forte uictor euaserit: & supra dicturos: omne bellū sumi.i. absumi & inchoari facile.i. sine difficultate: cæterū.i. sed desinere.i. finiri: egerrime.i. cū summa difficultate & initiū eius.s. belli: & finē nō esse in potestate eiusdē: qa nō semper: nec quiuis qui icipere bellū pōt: pōt etiā cum cōmodo suo finire qa dicturos sup. misit: licere.i. permitti & cōcedi: cuiuis.i. cuilibet etiā ignauo.i. inutili ad rem gerēdā: icipeŕ.s. bellū: aut pro sed bellū sup. deponi.i. absolui: cum.i. quādo uictores uelint. Proīde.i. ideoq; supple dictū aut admonitū misit: ut supple ipse cōsuleret.i. prospiceret & ꝓuideret cōsilio: sibi & regno supple suo neu.i. neue misceret res.i. opes suas florētes.i. in uigore existētes cū sup. rebus: iugurthæ perditis.i. pœne accisis. & iminutis ac desperatis. Rex.s. Bocchus facit uerba.i. respondet ad ea.s. dicta aut monita metelli placide.i. benigne uidelicet sese cupere pacē.s. cū populo ro. sed misereri fortunaꝝ iugurthæ: si eadē copia hoc est facultas cōiungende societatis & amicitiæ cū Populo Ro. fieret iugurthæ: dixit supple oia cōuentura supple iter ipsos: hoc est in nullo cōtrouersiā futurā: nec inter se uerbū ullū cōmutaturos. Imperator.s. Metellus mittit rursus legatos cōtra postulata bocchi.i. qui dicerēt nō oīa esse iusta q̄ ab eo postularenť & ille.s. bocchus: ꝓbare hoc est approbabat dicta Metelli partim: & abnuere hoc est abnuebat alia: & tēpus ꝓcedere.i. ꝓcedebat & trāsigebatur eo modo nunciis missis & remissis sepe ab utroq; & bellū trahi: hoc est trahebať intactū ex uoluntate Metelli: hoc est sicut summopere cupiebat Metellus ne aut Mario prolit: aut famam perdat.

AT Marius. Prosequiť insolētiam Marii qui ubi consul creatus est superbe & inobiliū cōtumeliā dictabat ac faciebat oīa. Vnde dicit. At hoc est sed marius factus cōsul ut dixius sup. plebe sup. exnte aut a plebe cupiētissima postq̄ populus iussit ei numidiā ꝓuinciā supple gubernādā: iā antea ifestus.i. q extiterat antea ifestus nobilitati: tū uero.i. tunc maxie ubi factus ē cōsul & impator tāti belli: ipse multus.i. imodicus & uehemēs ac imodestus & ferox.s. ꝓ insolentiā & leuitiā: instare id est instabat ledere modo singulos.s. nobiliū: modo id ē interdū uniuersos: & dictare.i. dictitabat: hoc est frequēter dicebat sese cepisse cōsulatū q̄si spolia: ex illis uictis: alii habēt inuitis: sed minus quadrat. spolia.n. uictis abstrahunť: & dictabat p̄terea alia magnifica.i. iactatoria uerba ꝓ se.i. ꝓ uirtute sua extollenda: & dolētia.i. dolorē excitanti: illis.s. nobilibus. Interim.i. interea loci habere.i. habebat & existimat prima.i. præcipua & potissimū sibi curāda quæ erāt opus bello.i. ad bellū iugurthinū: postulare.i. postulabat supplementū legionibus.s. occisis & detritis seu imminutis cede & morbo: & accersere.i. aduocabat a populis & regibus & sociis: scilicet romani imperii: auxilio.i. auxiliarios milites. Præterea accire.i. accibat seu acciebat: idest aduocabat ex latio fortissimum quemq;: idest omnem præcipue fortem: & acciebat plerosq; cognitos militia: quia cum ipsis militauerat & paucos cognitos fama: idest per famam: & ambiendo: idest blande orando & ostentando beniuolentiam suam in eos & præmia parata: cogere.i. cogebat instantia præcum non imperio.

Homines emeritis stipendiis secũ proficisci. Neq; illi Senatus: quanq̃ aduersus erat de ullo negocio abnuere audebat. Cæterũ supplemẽtũ ẽt lætus decreuerat: quia neq; plebe militiã uolẽte putabat Marius aut belli usum: aut studia uulgi amissurus. Sed ea res frustra spata: tãta libido cũ mario eũdi plerosq; iuaserat. Sese q̃sq; p̃da locupletẽ fore: uictorẽ domũ rediturũ: alia huiuscemodi ais trahebãt: & eos nõ paulũ oratiõe sua Marius arrexerat. Nã postq̃ oibus: q̃ postulauerat: decretis: milites: scriberẽ uult: hortãdi caussa simul: & nobilitatẽ uti cõsueuerat exagitãdi: cõciõnẽ ppl̃i aduocauit. Dei de hoc mõ disseruit.

¶ Oratio marii.

Scio ego Quirites plerosq; nõ iisdem artibus Imperiũ a uobis petere: & postquã adepti sunt gerere: prio idustrios: supplices: modicos esse: deinde per ignauiã & superbiã ætatem agere. Sed mihi cõtra uidetur. Nã quo uniuersa Resp. pluris est: quã cõsulatus: aut prætura: eo maiore cura illã administrari: quam hæc peti debere. Neq; me fallit: quãtum cum uestro maxio beneficio negotii sustineã: Bellũ parare: simul & ærario parcere: cogere ad militiã eos: quos nolis offendere. domi: forisque omnia curare: & ea agere.

Homines emeritis stupendiis: idest quibus stipendia erant emerita: nec amplius merenda cum ob senium essent requie ac rude donari: cogitabat tamen eos proficisci in bellum: neq; senatus quamquã erat aduersus: idest cõtrarius illi: audebat abnuere: idest refragari aut negare etiam nutu: ille quicquam. Cæterum id est sed insuper: decreuerat. i. decreto adiudicauerat illi supplemẽtũ. s. legionum: etiam letus: id ẽ uolens ac iubẽs: quia marius putabat amissurus. i. ꝙ posset amittere: aut usũ belli: aut studia. i. fauorem uulgi: & hoc plebe: neq. i. non uolente. i. refugiẽte militiam. i. exercitũ belli: sed ea res. s. ꝙ ꝑpter repugnantiã plebis Marius amitteret: usum belli aut fauorẽ plebis: fuit supple sperata: scilicet a patribꝰ frustra id est in uanũ: tanta id est tam uehemens libido id est uoluntas eundi: scilicet in bellum: cum mario inuaserat: plerosq;: qa animi plebis trahebãt id est meditabãtur & secum reputabant q̃sque supple trahebat i opinionem: sese fore. i. futurum esse ex uictoria mariana locupletem id est diuitem præda & rediturum supple esse domum uictorẽ: & alia huiusmodi. Sunt qui legant animos ut sit ordo quisq; supple sperabat: aut dicebat sese fore locupletem & rediturum eẽ domum uictorem & alia huiusmodi. trahebant: id est trahebant animos: scilicet eorum: & marius arrexerat id est attentos fecerat eos non paululum: immo multum seu plurimum oratione: hoc est adhortatione sua oratoria habita in concione sequenti. Nã postq̃ omnibus quæ postulauerat. decretis id est postquam omnia quæ postulauerat erant decreta: hoc est decreto senatus illi concessa: sed melius sonant ablatiui ut subaudiatur: existẽtibus sic: sed omnibus quæ postulauerat existentibus decretis: hoc est decreto concessis: postquam uult scribere: scilicet ad supplemẽtum legionum: milites causa hortãdi supple eos: & simul id est pariformiter sup. causa exagitandi id est uexandi & molestia frequenti afficiendi: aduocauit concionem: idest multitudinem populi: scilicet romani: deinde: scilicet postquam conuenerant disseruit: hoc ẽ orauit diserteq; dixit ad eos: hoc modo. Quæras autem quomodo disseruerit quem dixerat sup. magis armorum quam litterarũ peritum: & non græcis litteris. sed militaribus artibus imbutũ. dicam ꝙ facundia naturali præditus & exercitio fretus id potuerit.

Scio ego quirites. In hac oratione quæ est in genere demõstratiuo Marius uirtutes suas demonstrat bonas artes suas strennuumq; animũ extollendo & nobilitati ignauiam exprobat ac uitio dat. Unde statim in principio dicit criminando nobiles pœnes quos consulatus tanto tempore fuerat: solitos aliter petere quã gerere. i. administrare imperium. Nam petẽtes simulabant se idustrios supplices & modicos esse administrãtes aut ignauos & superbos. Unde ordo est. O quirites id ẽ ciues Romani: ego scio id ẽ cõpertũ habeo plerosq; id est plurimos nobilium peterẽ a uobis nõ iidem artibus. i. factis & uiis: seu medus: imperium. i. magistratũ consulatem: & gerere. i. administrare seu exercere postquam sunt adepti supple ipsum: quia scio eos esse primo. i. dum petũt a uobis: industrios. i. ignauos & solertes & supplices: idest suppliciter ambientes & modicos: idest modestos sine ostentatione: aut iactantia magnificentiæ suæ: dehinc: idest postquam adepti sunt scio eos agere etatem per ignauiam quæ opponitur industriæ: idest inutilitatem: & laborem: & desidiam. & superbiam quæ opponitur supplicitati & modicitati. Sed uidetur mihi contra. i. contrario modo faciendum: nam quo: idest quanto: pluris: idest maioris estimationis & præcii: est uniuersa respublica quam imperatores gerunt quam consulatus aut prætura: idest magistratus illi summi: eo. i. tanto maiore cura uidetur mihi debere illam: scilicet uniuersam rempublicam administrari: quã hæc: scilicet consulatum aut præturam peti. Neque fallit me: idest scientiam meam non fugit: quantum negocii: idest solicitii laboris sustineam: scilicet humeris meis impositum cum maximo beneficio uestro: quasi dicat sine quo ad tanti oneris sustinentiam non peruenissem: negocium aut commemorat. Quoniam parare bellum & parcere simul erario: idest thesauro pub. ne exhauriatur: cogere ad militiam eos quos nolis offendere: idest ledere. hoc ẽ ciues Roma. quos sine offẽsa difficile ẽ ad militiã cogere: & curare oia domi & foris: & agere ea q̃ p se sunt difficilia.

inter iuidos.s.nobiles:occursantes.i.frequēter:aut in qualibet re obuiātes seu obsistētes: & factiosos & discurdiosos & seditiosos.o qrites id sup.est asperi9.i. difficilius:opinione.i.q̄ qs opinari posset:nō q̄ opinio sit. Ad hoc.i.isup si alii.s.cōsules ante me:qui oēs multo tpe nobiles fuere:dereliqre.i.peccauerūt: ue

seruare tēpamētū in ptātibus:illis q simulauere sese pbos.i.pbādos & bonos uiros p ābitionē.i.affectionē ipii:aut tātisp dū ābibāt: sed benefacere uertit iā ex cōsuetudie in naturā mihi q egi omnē.i.totā ætatē meā:i optimis artibus.i.exercitiis.s.militaribus. Vos o qrites iussistis me gerere bellū cū iugurtha. Quā

tus nobilitas.s.eoꝝ qa patritii sūt:& fortia facta nō ipsoꝝ sed maiorū.i.pgēitorū:& opes .i.facultates & potētie cognatoꝝ & affinium. multe cliētele.i.multi cliētes:oia.s.dicta adsunt p̄sidio.i.ad p̄sidium & defensionē eoꝝ sed oēs spes sunt site.i. collocate mihi in memet.s.ipso. hoc ē i me solo q̄s.s.spes meas necesse est tutari.i.ptegere & uirtute.s.q̄ bona opamur.nā finis uirtutis opatio ē:& inocentia:q a malis nos abstinēus. Nā alia.s.fauor populi:aut potētie diuitiaꝝ:sūt ifima.s.mihi.Et o qrites ego itelligo illud.s.ora oium ee cōuersa i me.i. hr̄e spē i me.& oēs equos bonos.i.plebeios(.Nā supra nobiles oēs iuidos & factiosos significauit)fauer̄ sup.mihi qppe hoc quia certe: mea benefacta.i.p̄clara facinora:pcedūt.i. pspere puenium aut psunt reip.& scio nobilitatē q̄rer̄ locū.i.occasionē inuadēdi me. Quo.i.quocirca: aut q̄to acrius hoc est uehemētius ē mihi adnitēdū:uti.i.ut. neq; uos capiamini.i.decipiāini p spē & expectationē uestrā de me:& illi.s. q me iuadere q̄rūt sint frustrati.Ita ad hoc etatis.Cōmemorat uirtutē & inocētiā uite sue dicēs.Ego fui a pueritia ad hoc ætatis.i.usq; ad hāc ætatē in q nūc sum:ita: idest taliter aut talis:ut habeā oēs labores & picula: cōsueta.q.d.se idoneū ab bene gerēdū.Quia ut dicit philosophus.Nemo id facere dubitat qđ se bene didicisse cōfidit.& rursus.difficile est cōsueta relinq̄re: qa consuetudo est q̄si altera natura.Vnde addit.O qrites nō est cōsilium sup.meum.i.nō constitui.uti: id est ut deserā ea.s.benefacta q̄ faciebā ante uestra beneficia.i.priusq̄ uestro beneficio cōsulatū obtinerem gratuito.i.gratis & sine præmio aut mercede deserā: inquit nūc accepta mercede scilicet postq̄ accepi a uobis mercedē:qa honorē sūmū.Difficile ē tēperare.i.

inter inuidos: occursantes factiosos: opinione. Quirites asperius est. Ad hoc alii si deliquere: uetus nobilitas: maiorum fortia facta: cognatorum & affinium opes: multæ clientelæ: omnia hæc præsidio ad sunt. Mihi spes omnes in memet sitæ: quas necesse est Virtute & Inocentia tutari. Nam alia infirma sunt: & illud intelligo Quirites: omnium ora in me conuersa esse: equos: bonosq; fauere. quippe beneficia mea Rēp. procedūt nobilitatem locum inuadendi quærere. Quo mihi acrius ad nitendum est: ut neq; uos capiamini: & illi frustra sint. Ita ad hoc ætatis a pueritia fui: ut oēs labores: pericula cōsueta habeā. Quæ āte uestra bñficia gratuito faciebā ea: uti accepta mercede deserā nō est cōsiliū Quirites. Illis difficile est in potestatibus tēperare: qui per ambitionem sese probos simulauere. Mihi qui oēm ætatē in optimis artibus ægi benefacere iam ex Consuetudine i naturā uertit. Bellū me gerere cū Iugurtha iussistis: q̄ rē nobilitas ægerrime tulit. Quæso: reputate cum animis uestris: num id mutari melius sit: Ecquem ex illo globo nobilitatis ad hoc: aut aliud tale negotium mittatis hominem ueteris prosapiæ: ac multarū imaginum: & nullius stipēdii: scilicet ut in tāta re ignarus omniū trepidet: festinet: sumat aliquem ex populo monitorem sui officii. ita plerunq; euenit: ut quē uos imperare iussistis: is sibi iperatorē alium quærat Atqui ego scio qui postq̄ consules facti sunt: acta maiorum: & Græcorum militaria præcepta legere cœperint: præposteri homines.

rē nobilitas tulit.i.passa ē:aut accepit egerrime.i.molestissime: & ita quæso.i.suppliciter oro.reputate:idest disquirite cū animis: idest attentionibus uestris.num.i.nunquid: id.s.decretū aut iussum uestrū sit melius mutari.ita ut mādetis illud bellū hoi nobili uidelicet si uos mittatis quem.i. aliquē: ex illo.i.famoso globo.i. cetu cōglobato & connexo inter se nobilitatis.i.nobilium:ad hoc negociū.s.ad bellū iugurthinū:aut ad aliud tale:mittatis dico hominē.ueteres.i.antique:psapie.i.generositatis ac multarū imaginū.i.magnorū stēmatū: idest coronarū seu effigierum per ordinem quasi i coronā dispositaꝝ: q̄ effigies: seu imagies oium maiorum q aliqd p̄clare gesserāt asseruabant̄ i domibus potentiū: & cū funus efferret̄ ad ostētationē p̄cedebāt: ipsum:ut latius adnotari solet ad illđ Iuuenal. Stēmata qd faciūt &c.& ad hominē nullius stipendii.i.q ipse nūq̄ stipēdia fecerat: neq; militauerat. ubi Stēmata

satis innuit q̄ non sit melius mutari.& rationē affert: dicēs:scilicet q̄ uox ironiā habet q̄si dicat scire licet: cur sit melius secundū nobiliū sniam cū sit pessimū: ut talis nobilis ignarus omniū:qa inexpertus:trepidet i tāta re.& festinet.i.cursitet & sumat aliquē ex populo monitorem sui officii.Ita:idest per tale mediū euenit plerūq; ut his quem uos iussistis imperare:q̄rat sibi alium imperatorem:quia monitorem illum cui obediat.Atq; o quirites ego scio supple quosdam qui existentes homines.præposteri:idest peruersi ordinis:facientes prius qđ posterius faciendum erat.& ecōuerso postq̄ sunt cōsules:cæperūt legere acta maiorum:scilicet suorum & præcepta militaria.græcoꝝ idest ex græcorum libris de re militari tractantibus: qui ideo sunt homines præposteri.

Nam gerere quam fieri tempore poſterius: re atque uſu prius eſt. comparate nunc Q uirites: me hominem nouum cum illorum ſuperbia. Quæ illi audire: & legere ſolent: eorum partem uidi: alia geſſi: quæ illi litteris: ea ego didici militando. Nunc uos exiſtimate: Facta: an dicta pluris ſint. Contemnunt nouitatem meam: ego illorum ignauiam. mihi fortuna: illis probra obiectantur. quamquam ego Naturam unam: & communem omnium exiſtimo: ſed fortiſſimum quenque generoſiſſimum. At ſi iam ex patribus Albini: aut Beſtiæ quæri poſſet: me ne an illos ex ſe gigni maluerint: quid reſponſuros creditis? niſi ſeſe liberos: quam optimos uoluiſſe? quod ſi iure me deſpiciunt: faciunt idem maioribus ſuis: quibus: uti mihi: ex uirtute nobilitas cœpit.. Inuident honori meo: ergo inuideant labori & inocentiæ: periculis ēt meis quoniā ꝑ hæc illū cœpi. Verū hoīes corrupti ſupbia: ita ætatē agunt: quaſi ueſtros honores cōtemnant. ita hos perūt: q̄ ſi honeſte uixerit. Næ illi falſi ſunt: qui diuerſiſſimas res pariter expetāt: uoluptatem: & præmia uirtutis. Atque etiā cum apud uos: aut in Sēatu uerba faciūt: pleraq; oratiōe maiores ſuos extollunt: eorū fortia facta memorādo clariores ſeſe putāt: quod cōtra eſt. Nā quāto uita illoꝝ præclarior: tāto horū ſocordia flagitioſior.

Nā gerere. i. adminiſtrare decenter conſulatū: eſt poſterius tempore: ideſt quātum ad tempus q̄ fieri: ſcilicet conſulem: quia oportet prius fieri cōſulem quā gerat conſulatum: ſed eſt prius: ideſt potius re atque uſu: ideſt utilitatæ. & ita deberent prius ſtudere. gerere: ideſt ut ſciant bene regere conſulatum q̄ fieri conſules cum iam contra faciant. Sunt qui legāt. Nam gerere q̄ ſcire ſcilicet rationem gerendi ē poſterius: ſed prior lectio placet. Comperate nunc quirites. In hac parte manifeſte inſurgit in nobiles & ſe inſolentius commendat dicens. O quirites comperate: ideſt conſerte: aut ſimul cōſiderate me hominē: nouum: ideſt qui nunquā fui: nec maiores habui in hoc magiſtratu: cum ſuperbia: ſcilicet tam inani illorum ſcilicet nobilium. Ego uidi partem illorum quæ illi: ſcilicet ignaui in umbris uerſari: ſoliti ſolent: audire a legentibus: aut narrātibus: aut legere in libris: & alia quæ nō uidi geſſi egomet ego didici ea militādo: quæ illi ſup. didicere litteris: id ē ex ſcriptis: nūc exiſtimate: ideſt recte iudicate uos. an facta: ideſt experiētiæ faciēdo: ſint pluris: id ē maioris momenti: an dicta: id eſt uerba quæ ſcribuntur & legendo dicuntur quaſi haud dubie facta. Vnde & auctor in prologo Catilinæ. Haud quā quam par gloria ſequitur ſcriptorem & auctorem rerum. Illi ſupple contemnunt nouitatem & ita ignobilitatem meam: ego ſupple contemno ignauiam illorum. fortuna ſupple obiectatur: ideſt frequenter ad contumeliam obiicitur mihi hoc eſt ꝙ non ſim ſortitus nobiles progenitores: ſicut mihi nobilem animum peperi: quod fortuitum eſt: & probra: ideſt dedecora & turpia facta obiectantur illis: ſcilicet nobilibus. quamquam ego exiſtimo: ideſt cenſeo unam: & communem naturam ſupple eſſe: omnium ſcilicet hominum: quia omnes habent eadem naſcendi principia. & ſi id ſciuiſſet dixiſſet ꝙ & eoſdem primos parentes: ſed fortiſſimum quemq;: ideſt omnem qui ualde aut egregie fortis ſit: eſſe generoſiſſimum: id ē de præclariſſimo genere cenſendum. At ſi poſſet iam quæri: ideſt indagari: ex patribus. Albini & beſtiæ illorum conſulum nobilium: qui in affrica rem male geſſerunt: ne pro an. maluerunt me gigni: id eſt ꝙ ego fuerim genitus: aut illos: ſcilicet quos genuerunt Albinum & Beſtiam: quid creditis ſupple eos reſponſuros ſupple eſſe: niſi ſeſe uoluiſſe ſupple gignere & inſtituere liberos quam optimos. ꝙ ſi nobiles: deſpiciunt: ideſt contemnunt & uilipendunt me iure: ideſt iuſte & merito propter ignobilitatem faciant idem maioribus ſuis: ideſt deſpiciant etiam eos quibus nobilitas: cæpit: ideſt incepta eſt uti: ideſt quemadmodum mihi non ex genere: quod nobile non erat: ſed ex uirtute. Si ſupple aut quia inuidēt honori meo. ꝙ ad conſulatum peruenerim: ergo inuideant labori & innocentiæ: & etiam periculis meis ideſt aut experimentis aut diſcriminibus pro republi. oblitus: quoniam ego cæpi: id eſt obtinui illum honorem cui inuidens. ꝑ hæc: ſcilicet dicta: laborem innocētiam: & pericula. Verum: id eſt ſed ipſi homines: corrupti ſuperbia: id eſt per ſuperbiam: ꝗ a ut dicit plebeius uerſiculus. Sola ſuperbia deſtruit omnia ſi comitetur. ita agunt ætatem: ideſt ut uiuūt obtentis honoribus quaſi contemnant ueſtros honores: quia officio: ſuo non funguntur: & petunt ita hos: ſcilicet honores: quaſi uixerit honeſte. & ita ex merito. Nec: ideſt certe illi ſunt falſi: ideſt decepti: qui expectant pariter res diuerſiſſimas: uidelicet uoluptatem ignauiæ: ideſt ex pigritia & inerti uita: & præmia uirtutis: quaſi dicat nequaq̄: quia uos conceditis. Aut legatur nec illi falſi ſunt: ideſt non decipiuntur ab opinione: quia ita plerunq; euenit: ut ignaui uirtutis præmia tollent: aut tertio: legatur ut falſi actiue ſignificet: & ſit: ne: id eſt certe illi ſunt falſi: ideſt callidi deceptores qui expectant & cætera. Atque etiam: ideſt. inſuper cum faciunt uerba apud uos aut in ſenatu: extollunt plerūque: ideſt fere tota oratione ſua: maiores ſuos: & putant eſſe clariores. memorando: ideſt recenſendo: & ad memoriam reducendo. fortia facta eorum: ſcilicet maiorum ſuorum: quod eſt contra: ideſt cōtrarium. nam quāto uita eorum: ſcilicet maiorum eſt p̄clarior: tanto ſecordia: ideſt ignauia & inertia horū: ſcilicet qui apud uos orant: eſt flagitioſior: ideſt increpatione dignior. ut Iuuenalis late docet ſatyra Octaua in principio.

Et profecto ita ſe res habet: maiorum Gloria po-ſteris quaſi lumen eſt: neque bona eorum: neque mala in occulto patitur. Huiuſce rei ego inopiam patior. Quirites. Verum id: quod multo præclarius eſt: mea facta mihi dicere licet: Nunc uidete quam iniqui ſint: quod ex aliena uirtute ſibi arrogant: id mihi ex mea non concedunt. Scilicet quia imagines non habeo: & quia mihi noua nobilitas eſt: quam certe Peperiſſe: quam acceptam corrupiſſe melius eſt. Equidem ego nō ignoro: ſi iam mihi reſpondere uelint: abunde illis facundam & compoſitam orationem fore. Sed in maximo ueſtro beneficio: cum omnibus locis me: uoſq; maledictis lacerent: non placuit reticere: nequis modeſtiam in conſcientiam duceret. Nam me quidem ex animi ſententia lædere nulla oratio poteſt. quippe uera neceſſe eſt prædicet: falſam uita: moreſque mei ſuperant. Sed quoniam ueſtra conſilia accuſantur: qui mihi ſummum honorem: & maximū negotium impoſuiſtis: etiam atque etiam reputate: num eorum pœnitendum ſit. Non poſſum fidei cauſſa imagines: neq; triumphos: aut conſulatus maiorum meorū oſtentare. At ſi res poſtulet: haſtas: uexillum: phaleras: alia militaria dona: p̄terea cicatrices aduerſo corpe. He ſunt meæ imagīes hæc mea nobilitas: nō hæreditate relicta: ut illa illis: ſ; q̄ ego plurimis meis laborib. & piculis q̄ſiui.

Et profecto: ideſt reuera: res habet ſe ita ut dicet uidelicet q̄ gloria maiorum eſt quaſi lumen poſteris: ideſt maioribus: & poſt eos natis aut naſcituris: & ita neque patitur bona: ideſt beneficia eorum: ſcilicet poſteriorum neque mala: ideſt turpiter & malefacta in occulto ſupple eſſe. Ego patior inopiam: ideſt carentiam huiuice rei: id ē gloriæ maiorum uerum: ideſt ſed licet mihi id quod multo p̄clarius .i. q̄ niti glīa maiorū. uidere dicere .i. recēſendo laudare. mea met .i. ppria facta .ſ. p̄clara. Nunc uidete id eſt conſiderate q̄ id eſt quantum iniqui ſunt: ſcilicet nobiles: quia non concedunt mihi id: id eſt gloriam & honorem aut conſulatū. ex mea uirtute. quod ipſi arrogant ſibi ex uirtute aliena: ſcilicet maiorum ſuorum: ſcilicet (per ironiam) .i. ſi re licet cur id recte faciāt: q̄: id eſt quia ego non habeo imagines: ſcilicet maiorum meorū: ex cera factas. & in ſtēmata: ideſt coronas p armaria diſpoſitas: & quia nobilitas eſt mihi noua: ideſt iam primum parata: quam: ſcilicet nobilitatem. certe: ideſt reuera ſi: uerū fateri liceat: melius eſt peperiſſe. id ē acquiſiſſe quēuis uirtute ſua quaſi dicat ut ego feci: quam corrupiſſe: ſcilicet peccatis & turpiter actis: acceptam. ſcilicet a maioribus: quod idem Cicero in Saluſtium: reſpondebit. Sanus eſt me meis geſtis florere quam maiorum opinione niti. & ita uiuere ut ego ſim poſteris meis nobilitatis initium & uirtutis exemplum & cætera. Equidem: ideſt certe ego non ignoro ſi nobiles uelint iam reſpondere: ſcilicet obiectis meis orationem fore illis: ideſt illos habituros orationem facundam & compoſitam abunde: ſed cum iacerēt me & uos maledictis: ideſt execratoriis comitiis omnibus locis: in ueſtro beneficio maximo: ideſt propter maximum beneficium ueſtrum in me: non placuit: ſcilicet mihi reticere: ſcilicet uitia eorum & uirtutem meam ne quis duceret: ideſt uerteret modeſtiam: ſcilicet meam. in conſcientiam: ideſt cenſeret me conſcium male dictorum ſi modeſte reticerem. Nam equidem: ideſt certe nulla oratio ex ſententia animi: ideſt profecta ſecundum ſententiam & iudicium mentis cuiuſcunque poteſt ledere: ſcilicet carpēdo me. quippe: ideſt quia certe: neceſſe eſt ut ſupple. uera: ideſt q̄cunque ex animi ſententia. & iudicio prolata: prædicent. bene: ſcilicet de me: hoc eſt nemo poterit me ledere maledicēdo: niſi uelit mentiri. Et uita & mores mei ſuperant: id eſt conuincunt. falſa: ideſt ea quæ quis mentiri uelit de me. Sunt qui legunt ex animi mei: ut ſit ſenſus. Nulla orō pōt me ledere ex ſententia animi mei: ideſt quantū ego de me ſentio: quia uera dicendo me laudet: falſa dicendo ab innocentia mea ſuperetur. uerum ea quæ dixi dicta ſunt ad conſilia ueſtra tutāda: unde addit. Sed quoniā conſilia ueſtra o quirites: qui īpoſuiſtis mihi ſummum honorē & maximum negocium. accuſantur: ſcilicet a nobilibus tāquā iniqua aut ſtulta reputate: ideſt conſiderate animis. ſcilicet ueſtris etiam atque etiam: id eſt diligēter & frequēter. num: ideſt nunqd penitendum ſit: ideſt oporteat habere penitentiam: eorum: ſcilicet cōſiliorum ueſtrorum. Satis diximus ſupra ad p̄nomina poſſeſſiua heri relationē: perinde atque ad primatiua; ut conſilia ueſtra qui impoſuiſtis: non tamen reſoluem⁹ ueſtra per ueſtri: ſed ſi placet p ueſtrū: qđ tamē minus uſitate diceret: Penitēdū āt hīc gerūdiū qđ cū ſubſtātiuo uerbo q̄dā neceſſitatē iportat. Nū pticula negociationem deſiderat: Nō poſſū fidei cā. Callide negat ſibi eē ea q̄ neq; ad uirtutē faciūt: neq; plebeiorū q̄ſq̄ agnoſcere poterat dicēs. Neq; ego poſſū cā fidei .ſ. cōfirmāde .i. mihi adhibeat fides: oſtēdere imagines .ſ. maiorū ex cera factas: neq; triūphos aut cōſulatus maiorū meorū. At .i. ſed ſupple poſſū oſtēdere (hō uerbū: q̄a coniūctionē poſuit tacuit) ſi res poſtulet .i. neceſſe aut utile ſit haſtas. uexillū .i. ſigna hoſtiū. phaleras .i. ornamēta equorū. & ſupple alia dona militaria .i. q̄b⁹ ob uirtute q̄ ea hoſtibus detraxeri ab īperatore donatus ſū. p̄terea .i. īſup cicatrices .i. ueſtigia uulnerū: ī pectore aduerſo .i. obiecto hoſtib⁹ nō ī fugo: neq; ī tergo: he imagines ſunt meæ: ideſt his p imaginibus glorior: hæc eſt nobilitas mea: non relicta: ſed a maioribus. hæreditate .i. iure hæreditario: ut illa. ſcilicet ſuperius dicta ſup. ſūt relicta; illis .ſ. nobilibus: ſed ſupple ſūt ea q̄ ego quæſiui .i. acquiſiui meis laboribus & piculis.

Gerū dium

Num

Non sunt composita uerba mea. Parum id facio. Ipsa se uirtus satis ostendit. Illis artificio opus est: ut turpia facta oratione tegant. Neque literas græcas didici: parum placebat eas discere: quippe q̃ ad uirtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo optima Reipubli. doctus sum: hostem ferire: præsidia agitare: nihil metuere: nisi turpem famam: hyemem & æstatem iuxta pati: humi requiescere: eodem tempore inopiã & laborem tolerare. His ego præceptis milites hortabor. Neq; illos arcte colam: me opulenter. neque gloriam meam labore illorum faciam. Hoc est utile: hoc ciuile iperium. Nãq; cũ tu per mollitiẽ agas: exercitum supplicio cogere: idest dominum: non imperatorẽ eẽ. Hæc atq; alia maiores uestri faciẽdo: seq; & Rẽp. celebrauerẽ. Quis nobilitas freta: ipa dissimilis moribus: nos illorum æmulos cõtemnit: & omnes honores nõ ex merito: sed quasi debitos a uobis repetit. Cæteꝝ homines superbissimi ꝓcul errãt. Maiores eorũ omnia: quæ licebat: illis reliquere: diuitias: imagines: memoriã sui præclaram: uirtutẽ non reliquere: neq; poterãt: Ea Sola neq; datur dono: neq; accipiť. Sordidũ me: & icultis moribus aiũt: quia parũ scite cõuiuium exorno: neq; histrionẽ ullum: neq; pluris pretii coquũ: quã uillicum habeo: quæ mihi libet cõfiteri quirites. Nã ex parẽte meo: & ex aliis sanctis uiris: ita accepi: Munditias mulieribus: Viris laborem conuenire: omnibusq; bonis oportere plus gloriæ: quã diuitiarũ esse. arma: non supellectilẽ decori esse. Quin ergo: qd̃ iuuat: qd̃ carũ æstimant: id semper faciãt: ament:

Verba mea nõ sunt cõposita. i. id poterãt mihi obiicere aduersarii. & simul callide facit qd̓ oratori faciendũ est: ne uidelicet ars ulla appareat in oratiõe. ego facio. i. reputo id. s. icõposite loq. parũ. i. parui momẽti: qa uirtus ipa. i. p se sine lenocinio aut adminiculo orõnis: ostẽdit satis se. Opus est illis. s. turpiter uiuẽtib9 artificio. s. orationis ut tegãt oratiõe. s. cõpta. facta. s. sua turpia neq; ego didici lr̃as græcas: qa placebat parũ: discere eas. qppe. i. utpote q̃ nihil ꝓfuerant doctoribus ad uirtutẽ: qa q eas docebãt nihil ꝑclare agebãt. At. i. sed: ego sum doctus. s. experiẽdo: illa multo optima. i. q̃ longe sunt utilissima reip. uidelicet ferire hostes. agitare. i. expellere oppidis ꝓsidia. s. hostiũ. nihil. i. nõ metuere aliqd: nisi famã turpẽ: melius diceret cõsciẽtiã turpẽ pati iuxta. i. idifferẽter hyemẽ. i. frigus hibernũ. & estatẽ. i. estũ. requiescere humi. i. super terrã: tolerare eodẽ tẽpore iopiã. s. rerũ & uictus & laborẽ. s. militiæ. Ergo ego hortabor milites his præceptis. s. q̃ experiũdo didici: neq; colã. i. obseruabo illos. arcte. i. anxie: ut opulẽtẽt. i. opulẽtũ faciãt me: neq; faciã laborẽ. illorũ. i. nõ cõuertã laborẽ illorũ. in gloriã meã. i. nõ gloriabor de labore illorũ cũ ego nihil fecerim. hoc. i. sic facere est iperiũ utile. & iperiũ ciuile. i. qd̓ iter cõciues eẽ decet. Nã agere. i. ipellere ad laborẽ sup. ciues supplicio. i. p suppliciũ & tormẽtũ: cũ tute. i. tuipse agas. s. ætatẽ. i. uiuas. molliter. i. delicate. i. eẽ dominũ. i. tyrãnũ & superbũ regẽ: nõ imperatorẽ liberi populi. Maiores nostri faciendo hæc atq; alia talia celebrauere. i. celebrauerunt hoc est clarificauerunt. & se: idest ipsos & rẽpubli. qs. i. quibus. s. maiorũ & reipu: celebritatibus nobilitas. freta. i. cõfisa. ipa. i. cũ ipsa sit dissimilis moribus. i. habens dissimiles mores. cõtẽnit nos emulos: idest imitatores & sequaces. illorum. scilicet maiorũ nostrorũ. & repetit. i. exigit a uobis: omnis honores: id ẽ omnis magistratus honorificos nõ ex merito. i. non qa eos meruerit cũ nihil boni fecerit: sed quasi debitos hereditaria successione. Et ita

omnibus uiis conať adducere aduersarios in odium cũ ostendat eos superbos & ignauos & plebeiorũ cõtẽptores maximos. Cæteꝝ. i. sed insup hoies supbissimi. i. elatissimi. s. nobiles errãt. ꝓcul. i. longe a uero: putantes sibi omnia licere cum cõtra sit. Nã maiores eorum reliquere: idest reliquerunt illis (non uirtutem suã) sed oĩa q̃ licebat. s. relinq̃re: uidelicet diuitias. imagines: i. stẽmata nobiliũ ꝓclaram memoriã sui: idest de se habendam nõ reliquere. i. non reliquerũt: neq; poterãt sup. relinq̃re uirtutẽ. (Pulchre autem repetito uerbo non addiť cõiũctio: sed uerũ aut est similisue: qa latine dixeris diuitias &cæ. relinq̃re uirtutẽ nõ relinquere: aut uirtutẽ autem: non sine uerbo necesse ẽ. n. alterũ aut: idẽ uerbum omittere aut cõiũctionẽ). Ea. s. uirtus sola: neq; datur neq; accipiť dono. Ipsi aiũt me sordidũ sup. esse & moribus incultis. (hoc obiectũ callide affert ut se plebeiorũ similẽ cẽseri doceat) q ego exorno cõuiuiũ parũ. scite. i. urbane & polite: neq;. i. & q nõ habeo ullũ histrionem. i. parasitũ aut mimũ quẽ ioculatorẽ uocãt: neq; habeo coquũ pluris: idest maiori ꝓcio cõparatũ q̃ uillicũ. i. curatorẽ uille hoc ẽ hominẽ rusticũ. p. i. q̃s res hr̃e ut ipsi hñt: nõ libet mihi. cõfiteri. i. nolui cõfiteri o quirites. nã ego accepi. i. didici ex parẽte. i. pr̃e meo & aliis uiris sanctis. i. icorruptis: ergo & marii pr̃ icorruptus erat ita idest sic se rem habere. mundicias: idest curiosas exornationes conuenire mulieribus. & supple laborem cõueĩre uiris. Vnde apud nasonẽ. Sint ꝓcul a nobis iuuenes ut femina cõpti. Fine coli modica forma uirilis amat. Et accepi. i. itellexi. oportere. i. decere plus gl'iæ quã diuitiarum esse omnibus bonis & arma nõ supellectilẽ: idest ornamenta lectorum & cæteros ornatus seu apparatus in domo esse. decore: id ẽ ornamẽto: omnibus bonis. Ergo: quia tã peruerso in me sunt iudicio nobiles. quin: idest cur non faciãt id semper quod iuuat: id ẽ delectat eos: & qd̃ estimant. i. cẽsent harũ. uidelicet cur nõ amẽt: id ẽ amoribus idulgeãt.

potent:ubi adolefcentiam habuere: ibi fenectutem agant in conuiuiis:dediti uentri: & turpissimæ parti corporis.sudorem:puluerem: & alia talia relinquant nobis:quibus illa epulis iocundiora funt. Verum nõ est ita. Nam ubi flagitiis fe dedecorauere turpiffimi uiri:bonorum præmia ereptum eũt:Ita iniuftiffime luxuria & ignauia: pessime artes:illis:qui coluere eas:nihil officiunt:Rei publi.innoxiæ cladi funt. Nunc quoniã illis quantum mores mei: non illorum flagitia pofcebant: refpondi: pauca de Repub.loquar. Primum omnium bonum habetote de Numidia animũ Quirites. Nam: quæ ad hoc tempus Iugurtham tutata funt: omnia remouiftis:auaritiam:imperitiam: atq; fuperbiam. Deinde exercitus ibi eft locorũ fciens:fed me Hercule magis ftrenuus:quam fœlix. Nam magna pars eius auaritia:aut temeritate ducum attrita eft. Quamobrem uos:quibus militaris eft ætas:adniuitimini mecum:& capefcite Rẽpu. neq; quenquam ex calamitate aliorum:aut imperatorum fuperbia metus cœperit. Egomet in agmine:aut in prælio confultor idem: & focius periculi uobifcum adero:me:uofq; in omnibus rebus iufta geram:& profecto Dis iuuãtibus omnia matura funt:uictoria præda:laus: Quæ fi dubia: aut procul eẽnt:tamẽ omnes bonos Reip.fubuẽire decebat. Et enim nemo Ignauia immortalis factus ẽ. neque quifquã parens liberis:uti æterni forẽt: optauit:magis uti boni: honeftiq; uitam exigerent. Plura dicerem quirites:fi timidis uirtutem uerba adderent. Nam ftrenuis abunde dictum puto.

potent:idest potationibus inhient & agant ibi:idest in eo exercitio fenectutẽ.ubi .idest in quo habuere adolefcentiam:& ipfi dediti in conuiuiis uentri:per obfonationes.& turpiffime parti corporis:fcilicet pudendis aut podici:relinquant nobis fudorem: fcilicet ex labore militari & puluerem ex motu citatum:& alia talia qualia milites patiuntur.relinquant dicit nobis quibus illa: fcilicet fudores:pulueres: & fimilia funt dulciora:idest fuauiora.epulis:id ẽ comeffationibus. Verum nõ eft: id eft non cõtingit ita. Nam ubi: id eft poftquam uiri turpiffimi: quia pathici:& lurcones gulofi. dedecorauere: idest dehoneftauerunt fe flagitiis: id eft turpiffimis factis erunt.ereptum:idest eripere feftinant.præmia bonorum: idest caftrorum & fortium uirorum: & ita luxuria & ignauia appofitorie. artes peffime:idest peffima exercitia facientes:nihil officiunt:idest nocẽt.iniuftiffime: id eft quæ res iniuftiffimæ fit illis: fcilicet nobilibus qui coluerunt: id eft exercuerunt eas: fcilicet peffimas artes luxuriam & ignauia; fed fupple funt cladi: idest perniciei reipubli.innocue: idest immerenti:quia ob imperitiam eorum in cõfulatu affliguntur ciues & erarium exhauritur. Nunc quoniam ego refpõdi: idest oratione reftiti illis:fcilicet nobilibus quantum mores mei non quantum flagitia illorum pofcebant: quia lõge plura audire merentur: ego loquar: fcilicet deinceps pauca de republica. Primum omnium. Incipiens loqui de republi. ea præcipue dicit quæ in rem fuam putat.unde dicit. primum omnium o quirites habetote bonum animum de Numidia. Nam uos remouiftis omnia q̃ tutata funt iugurtham ufq; ad hoc tempus: uidelicet auariciam quæ in Beftia fuit & Albino:& imperitiam in Aulo & fuperbiam in Metello. Deinde exercitus eft ibi: fcilicet in numidia: fciens: locorum: fed me hercle:fcilicet fic iudicante ut uerum dico: magis ftrẽnuus quam fœlix. nam magna pars eius ẽ

attrita:idest confumpta auaricitia ducum:fcilicet Beftie & cætera: aut temeritate ducum:fcilicet Metelli quamobrem uos quibus ætas militaris: id eft apta militie ineft:anitimini mecum & capeffite:idest fufcipite defendendam rempubli. Neque metus.ceperit: idest inuaferit quemquam:fcilicet ueftrum.ex calamitate. idest afflictione & infelicitate: aliorum: fcilicet qui in numidia militauerant: aut ex fuperbia imperatorum quia egomet qui neque uos affligi patiar neque fuperbe tractabo:adero in agmine & prælio. idem confultor & focius:id eft fufceptor communis piculi uobifcum: quafi dicat fi confulto opus erit adero focius. Vbi cõfultor ponitur pro eo qui confilium dat cum frequẽtius fit qui confilium petit.ut in primo fer. Hora. Confultor ubi oftia pulfat: fed confulo ea duo fignificat. Vnde & uerficulus. Confulo te pofco: tibi confulo confiliundo. Confultus autem dicitur qui confulitur: idest petitur confilium.& ita qui confulit: idest confilium dat. Et gerã: idest tractabo:me & uos ĩ omnibus rebus.iuxta. id ẽ pariformiter & fine difcrimĩe. Et pfecto idest reuera dus iuuãtibus:idest fi dii adiutores erũt omnia funt matura:id ẽ nobis mature:idest cito obuentura uictoria: prædas laus quæ tria eo ordine contingere folent. Que.f.tria dicta fi effent dubia aut peul.i.difficulter obtinẽda.tamen.i. nihilominus deceret omnis bonos fubuẽnire reipublicæ. Etenim: idest qa certe.nemo eft factus immortalis ignauia.i. per ignauiã:qa tã ignaui q̃ ftrẽnui moriunt:neq; qfq̃ parẽs.i. pgignẽs optauit liberis.f.fuis.uti idest ut fupple ipfi forẽt.æterni.i.imortales:magis q̃ uti.i.ut exigerẽt.i.ad finẽ ufq; agerent.uitã.i.uiuerent: boni & honefti:quia fciunt nemini nifi per famã æternitatẽ concedi. O quirites ego dicerem plura:fi uerba adderẽt timidis:fcilicet ex natura. uirtutem.i. fortitudinem. Nam ego puto dictum abunde:idest fatis fuperque: ftrenuis quafi dicat quales uos æftis.

Cõfultor Cõfultus

Viuscemodi oratione habita: Marius postquam plebis animos arrectos uidet: propere commeatu: stipendio: armis: aliisque utilibus naues onerat. Cum his Aulum Mālium legatum proficisci iubet. Ipse interea milites scribere: non more maiorum: neque ex classibus: sed uti cuiusque libido erat: capitecensos plerosq;. Id factum alii inopia bonorum: alii per ambitionem consulis memorabant: quod ab eo genere celebratus: auctusque erat: & homini potenciā quærenti egentissimus quisque opportunissimus: cui neq; sua cara: quippe: quæ nulla sunt: & omnia cū precio honesta uidentur. Igitur Marius cum aliq̄to maiore numero: quam decretum erat: in Africā profectus: paucis diebus Vticam aduehitur. Exercitus ei traditur a. P. Rutilio legato. Nam Metellus conspectum Marii fugerat: ne uideret ea: quæ audita animus tolerare nequiuerat. Sed consul expletis legionibus: cohortibusq; auxiliariis: in agrū fertilem: & præda honustum proficiscitur. Omnia capta ibi militibus donat. Deinde castellá & oppida natura & uiris parum munita: aggreditur: prælia multa. cæterum alia leuia aliis locis facere. Interim noui milites sine metu pugnæ adesse: uidere: fugientes: capi: aut occidi: fortissimum quenq; tutissimum: Armis libertatem: patriam: parentesq; & alia omnia tegi: gloriam: atq; diuitias quæri. Sic breui spatio noui: ueteresq; coaluere: & uirtus omnium æqualis facta. At Reges ubi de aduētu Marii cognouerunt: diuersi in locos difficiles abeunt. Ita Iugurthæ placuerat sperāti: mox effusos hostes inuadi posse. Romanos sicuti plerosq; remoto metu laxius: licentiusque futuros.

Viuscemodi oratione. Prosequitur studiū belli ipsius Marii dicens. Marius huiuscemodi oratiōe habita. i. postq̄ talem orationem habuerat: postq̄ uidet animos plebis erectos. s. ad bellū aut ad spem uictorie & prædę. onerat propere. i. properanter: naues cōmeatu. i. uictualibus. stipendio. i. ere p soluēdo: armis atque aliis utilibus. s. ad bellum: & iubet Aulum Mālium legatū. s. i eo bello futurū: proficisci cum his. s. nauibus sic oneratis: ipse scribere. i. scribebat interea milites nō more maiorum. i. iuxta uetus institutum: neq; ex classibus. i. ex ordinibꝰ seu cetibus simul calādorum. i. cōuocādorum ad idem onꝰ cū eēnt i eodem censu: ut enim Liuius recitat Seruius Tullius sextus romāorum rex primus cēsū instituit ex quo belli: pacisq; numia seu munera & onera nō uiritī ut antea sed pro habitu pecuniarum fierēt. Tum populū uniuersum in classes quinque descripsit atq; diuisit: ut Liuius late exequitur. Sane quos scolasticos uulgo de prīo loco aut secōdo uocant. Quitilianus docet de prima aut secūda classe uocādos. nā & eos in classes diuidi p̄cipit. scribeī. i. scribebat uti id secūdū. libido. i. libitū bellādi cuiusque erat. & plerosq;. i. plurimos cæsos. capite. i. obnoxios ad pēdēdū cēsum pro capite: cū ut Aulus Gellius tradit aut nullo aut per q̄ paruo ere cēserent. & ita cū nō posset census ex ere exigi: exigebaī p capite. Al̄ii: id ē aliq ex romanis. memorabant. i. interpratabantur. id factum sup. esse. ex inopia. i. penuria bonorum. s. militū qui boni nō erant in classibus: alii per ambitionem cōsulis: q̄ erat adiutus & celebratus. i. clarus habitus ab eo genere. s. plebeiorum & pauperū & sup. q̄ egentissimus quisq; est oportunissimus: idest maxime commodus homini quærēti potētiā ut marius fecerat. cui. s. egētissimo. neq; sua. i. propria bona sunt sup. chara. quippe. i. utpote quæ nulla sunt. & oīa uidenī honesta cū præcio. i. habētia præciū annexū. Igitur Marius profectus in affricam cum numero. s. militū: maiore aliquanto q̄ erat decretum a senatu: aduehiī paucis diebus: hoc est intra paucos dies. Vtinam ad illud oppidum in prouincia affricana. Exercitus traditur ei a Publio Rutilio legato scilicet Metelli. quantas quare non a consule cuius exercitus erat sed addit. Nam Metellus fugerat conspectum marii: ne uideret ea quæ animꝰ sup. eius nequiuerat tolerare audita: idest cum tantum audirentur. & tamen uisa fortiꝰ mouēt quam audita. Sed consul: scilicet mariꝰ. legionibus & cohortibus auxiliariis. expletis: idest plene cōpletis: proficisciī i agrū: idest hostilem fertilē & onustum. præda: scilicet auertenda: & donat militibꝰ omnia capta ibi. deinde aggreditur oppida & castella munita parum naturali: idest naturali situ & uiris facere: idest faciebat aut incepit. facere multa prælia: cæterum: idest sed sup. faciebat alia prælia supple leuia: idest facilia aliis locis quā ad oppida. Interim: idest interea noui milites: quos adduxerat. adesse: idest aderāt pugne sine metu. uidere: id ē uidebant fugientes: scilicet milites Ro. capi aut occidi & uidebant fortissimum quēque supple esse tutissimū: & libertatem patriam parētes & alia omnia. tegi. i. ptegi armis: & gloriā atque diuitias quæri: idest acquiri armis sic ueteres atque noui coaluere: scilicet in unum animum breui spacio & uirtus omnium est facta equalis. At reges. scilicet bocchus & iugurtha ubi cognouere de aduentu marii abeunt diuersi in diuersos locos difficiles: scilicet accessu. Ita placuerat iugurthæ speranti hostes effusos per prædationem posse mox inuadi. & Romanos futuros sicuti plerosque alios sup. laxius & licētius: metu amoto per absentiam hostis.

Classes Census Capite Cēsus

Metellus. Commemorat paucis reditũ metelli i urbem ubi præter spẽ honorifice acceptus est dicens. Metellus profectus interea dum marius talia ageret: romam excipit .i. a rõanis animis letissimis cõtra spẽ suã. i. cõtra id qd' timuerat: aut cõtra pro pter posuit existẽs cha

ratum: idest cognitum est: ne pro an. Bocchus simulauerit: id: scilicet se uelle amicitiam. quo: id ẽ ideo ut accederet grauior: idest nocentior: improuisus: an solitus supple fuerit mutare pacem atque bellum: nobilitate: idest per nobilitatem ingenii. Sed consul: scilicet marius adire hoc est adibat. nihilominus: idest

rus iuxta: idest pariter plebi & patribus: scilicet cõscriptis. postquã inuidia mota per marium decesserat: scilicet animis eorum. sed Marius. attendere: id est attendebat & considerabat. ĩpigre. i. strennue & prudẽter res. i. utilitatis suoꝝ & hostiũ. pĩter. i. simĩ & cognoscere. i. cognoscebat qd bõi. i. utilitatis: aut contra. i. qd mali eẽt. utriq3. i. ab utraq3 pte: explorare. i. explorabat itinera regũ. & anteuenire. i. anteueniebat cõsilia & insidias regũ. s. Bocchi & iugurthæ nihil pati. i. patiebatᷣ: remissum: idest tepide factum apud illos: scilicet reges. Itaque ipse aggressus sæpe ex itinere & getulos populos bocchi & iugurthã cum numidis (miscet autem ducem & exercitum) agẽtes prædas ex sociis: scilicet Ro. impii. in numidia aut prouincia. fuderat: id: est pstrauerat supple eos & exuerat ipsum: regem: scilicet iugurtham quem prius nominauerat: armis haud procul ab oppido cirtha: scilicet nomine quæ facta postquam sunt modo: idest solũ modo gloriosa: sine

Metellus interea Romam profectus: contra spem suam lætissimis animis accipitᷣ. Plebi: patribusq3: postquam inuidia decesserat: iuxta carus. Sed Marius impigre: prudenterq3 suorum & hostium res pariter attẽdere: cognoscere quid boni utrisque: aut contra esset. Explorare itinera regum: consilia & insidias eorum anteuenire. Nihil apud se remissum: neque apud illos tutũ pati. Itaq3 & Getulos & Iugurtham: ex nostris sociis prædas agentes: sæpe aggressus in itinere fuderat: ipsumq3 Regem haud procul ab oppido Cirtha armis exuerat. Quæ postquam gloriosa modo neque belli patrandi copiam cognouit: statuit urbes: quæ uiris aut loco: pro hostib9; & aduersum se opportunissimæ erant: singulas circũuenire: Ita ratus Iugurthã aut præsidiis nudatum iri: si ea pateretur: aut prælio certaturum. Nam Bocchus sæpe ad eum miserat nuntios: uelle Populi Romani amicitiam: neq3 ab se hostile timeret: Id simulauerit ne: quo improuisus grauior accederet: an mobilitate ingenii pacem: atque bellum mutare solitus patum exploratum est. Sed cõsul uti statuerat: oppida: catellaq3 munita adire: partim ui: alia metu: aut præmia ostentando auertere ad hostibus. Ac primo mediocria gerebat: existimans Iugurtham ob suos tutandos in manus uenturum. Sed ubi illum procul abesse: & aliis negotiis intentum accepit: maiora: & magis aspera aggredi tp̃s uisum est.

Erat iter igẽtes solitudines oppidum magnũ atq3 ualẽs: nõie Capsa: cuius cõditor Hercules Libys memorabatᷣ. eius ciues

ueluti constituerat oppida & castella munita; auertere hoc ẽ auertebat ab hostibus: scilicet regibus partim ui: alia metu. aut ostentãdo præmia. ac gerere: bat: idest faciebat primo mediocria. existimans iugurtham uenturum in manus: scilicet conferendas. ob: idest ad tutandos suos. Sed ubi accepit illum scilicet iugurtham abesse procul & intentum aliis negociis: tempus est uisum: aggredi maiora & magis aspera. Orator diceret tempus aggrediendi. sed aggredi respicit hic uisum est.

Erat inter ĩgentes solitudines. Progreditur ad narranda maiora & difficiliora facinora marii mira fœlicitate transacta. & primo de expeditione q̃ in capsam urbem potentissimam & fere inexpugnabilem concepit dicens. Oppidum magnum atque ualẽs idest ualidum & forte capsa nomine erat: inter ingentes solitudines; id est maxima deserta numidie unde marius ad ipsum: ignoratus ueniet ut ui

magna utilitate: neque cognouit copiam: hoc est facultatem belli patrandi cum iugurtha: statuit circũuenire: scilicet obsidere aut capere insidiis urbis: hoc est urbes singulas: idest quamlibet seorsum: quæ urbes erant oportunissime uiris aut loco hoc est propter uiros aut locum: pro hostibus. & aduersum: id est contra se: ratus ita uidelicet iugurtham aut nudatum sup. iri: si pateretur ea: scilicet urbes circũueniri: aut certaturum sup. esse prælio. Nam bocchus rex maurorum miserat sæpe nuncios: id est per nuncios significauerat sup. se uelle amicitiam Populi Romani: ne marius timere: quid hostile a se. Parum explo-

debimus. cuius: scilicet oppidi conditor memorabatur: scilicet fuisse hercules Libys sic dictus ad differentiam aliorum. nam multi fuerunt hercules: sed quæcunque ab omnibus gesta sunt uni herculi ut po te iouis ex alcumena amphitriõis uxore filio ascribi solent a poetis. Sane libs dicitur uentus affricus cõtra uulturnum flans. Libis autem homo ex libya: unde sunt qui hæc accipiãt ut sit gentile: hercules libys idest libycus: non ille thebanus. Ciues eius: scilicet oppidi dicti. habebantur apud iugurtham immũes ab onere & sup. imperio leni: idest clementi. & ob ea idest ob eas res: fidelissimi. uidetur at hæc ob ea com

Her culei Libs Libys

apud Iugurtham immunes:leui imperio:& ob ea
fidelissimi habebantur:muniti aduersum hostes:
nõ mœnibus modo & armis atq; uiris: uerũ etiam
multo magis locorum asperitate. Nã præter oppi-
da propinqua:alia omnia uasta:iculta : egẽtia aq̃:
infesta serpentibus:quarum uis:sicuti omnium fe
rarum Inopia cibi acrior. Ad hoc natura serpenti
um ipsa perniciosa:siti magis:quam alia re accẽdi-
tur. Eius oppidi potiũdi Marium maxima cupido
inuaserat:cum propter usum belli:tũ quia res aspa
uidebatur:& Metellus oppidum Thalam magna
gloria cœperat:haud dissimiliter sitũ:munitumq;:
nisi quod apud Thalam non lõge a mœnibus:ali-
quot fontes erant:Capsenses una modo: atq; ea i-
tra oppidum iugi aqua:cætera pluuia utebant. Id
ibiq; & in omni Africa:quæ procul a mari inculti-
us agebat:eo facilius tolerabatur:qa Numidæ ple
runque lacte & ferina uescebantur:& neque salẽ:
neque alia Gulæ irritamenta quærebant:Cibus il
lis aduersus famem:atque sitim:non libidini:neq;
luxuriæ erat. Igitur cõsul omnibus exploratis:cre-
do Diis fretus:nam contra tantas difficultates cõ-
silio satis prouidere nõ poterat : quippe etiam fru-
menti inopia tentabatur : quod Numidæ pabulo
pecoris magis:quam aruo studeat. Et quodcunq;
natum fuerat:iussu Regis in loca munita contule-
rant. Ager autem aridus:& frugum uacuus ea tẽ-
pestate. Nam æstatis extremum erat:tamẽ pro rei
copia satis prouidenter exornat. Pecus omne: qđ
superioribus diebus prædæ fuerat:equitibus auxi
liariis agendum attribuit. Aulum Manliũ legatũ
cum cohortibus expeditis ad oppidum Laris: ubi
stipendiũ & commeatũ locauerat:ire iubet:dicitq;
se prædabundum post paucos dies eodem uentu-
rũ. sic incepto suo occultato:pgit ad flumẽ Tanã.

posite dictum sicut propterea.nam cum unum tantũ
præmiserit uidetur dicendũ ob id:existentes muniti
aduersum.hostes:scilicet romanos non modo:id est
nõ solum menibus & armis atq; uiris : uerumetiam
& magis multo asperitate locorum.nam præter loca
propinqua oppido.alia.s.loca omnia sup.sunt.uasta:
ti. deserta sine domo.
aut habitatore.inculta
egẽtia aq̃:infesta a ser-
pẽtibus.quorum.s.ser
pentiũ. uis.i.uiolẽtus
impetus ẽ sup. acrior
inopia.i.per inopiam
cibi sicuti omnium fe
rarum.ad hoc: idest i
super natura serpenti-
um perniciosa: idest p
necans ueneno accẽdi-
tur.s.ad irã;magis siti
q̃ alia re maxima cupi
do potiundi eius.s. op
pidi inuaserat mariũ.
tum.i.simul. propter
usum.i.utilitatem bel
li.i.gerẽdi a se. tũ hoc
est simul. qa uidebat
res.aspera.i.difficilis.
& ita sperabat ex ea in
gẽtem gloriã posse as
sequi:& metellus cepe
rat sup. cũ magna glo
ria:thalã oppidũ sitũ
& munitũ.haud.i. dis
similiter nisi q apud
thalã nõ lõge a mœib9
erãt aliquot fontes. &
capsenses utebant.mõ
.i. dũtaxat una aq̃.iugi
.i.ppetua: sed stagnãti
atq; ea supple existẽte
intra oppidũ. cæteri.i.
q in suburbiis & agro
erãt:utebant pluuia.i.
aq̃ pluuiali q̃ in cister
nis cõleruãt. Id.s.hãc
penuriã aquaꝝ. tolera
bat facilius & ibi & in
omni affrica q̃ agebat:
idest uiuebat icultius
qa pcul a mari.ad ma
re.n. habitãtes p nego
ciatores & aliquos ad
uenas solent cultiores
sumere mores. eo.i.id
circo qa numide uesce
bantur. plerũq;.i. plurimum aut pleriq; omnes lacte
& carne ferina:& ita minus potabãt & neq; quærebãt
salem:neq; alia irritamenta gule hoc est prouocato-
ria ut dicũt appetitus qualia sunt condimenta uaria:
Salem ut garum & allec & alia id genus quas salsas uocant:
Sane bene dixit masculino genere salẽ. Nam non nisi
apud uetustissimos aut recentissimos in neutro poni

tur:ut apud affricanum:quicquid loquimur sal me-
rum est. Cibus & potus erat illis aduersus.i. cõtra fa
mem atq; sitim:& nõ erat libidini neq; luxuriæ ut epi
cureis & multis etiam nostratibus christianis qui ui
uunt ut edant: nec edunt ut uiuere possint : quod ne
socrati quidem placuit. Igitur consul: Docet qua sub-
tilitate & artificio q̃q
dexteritate marius ca
psam obsedit & tandẽ
cepit dicens. Igit quia
cõstituit capsam oppu
gnaf : & difficultatem
eius rei non ignorabat
cõsul omnibus explo-
ratis.i.p exploratores
cognitis:credo fretus
idest cõfisus & adiut9
diis:nam non poterat
prouidere satis cõsilio
.s.humano cõtra tãtas
difficultates. quippe:
idest utpote qui tenta-
bat etiam.inopia.i.ca-
rentia frumẽti:iõ sup.
q.i. quia numide stu-
dent magis pabulo pe
coris:idest pascuis ha
bendis aut feno colli-
gẽdo: q̃ aruo.i. aratiõi
agroꝝ. Et cõtulerãt .i.
simul pri9 deportaue
rãt i loca muita qđcũ-
q; semen fuerat. natũ:
id ẽ ortum.& hoc iuss-
su: id est ex præcepto
regis scilicet iugurthe.
tamẽ: idest quamquã
consilio prouidere nõ
poterat nihilominus:
exornat : idest instruit
rem satis prouidenter
pro copia: idest facul-
tate rei attribuit omne
pecus quod fuerat. p-
de: idest ad prædam.
diebus superioribus:
idest paulo ante actis
agẽdi.i.ipellẽdũ eqti-
bus auxiliariis.i. q au
xilio uenerãt. & iubet
Aulũ Mãliũ legatum
ire cũ cohortib9 expe
ditis.i. leuis armatur
& ad iter accictus ad
oppidũ lari.s.nomine
ubi hoc est in quo locauerãt: stipendium: idest mer
cedem militum & commeatum. idest uictum eorũ-
dem & dicit se uenturum eodem hoc est ad idẽ oppi
dũ.(Est enim eodẽ hæc aduerbiũ ad locũ). præda-
bundum.i. aduertẽtẽ frequẽtes pdas. post paucos di-
es. Sic incepto hoc est intento & pposito suo occulta-
to pgit ad flumen Tanam: aut ut alii legunt tanaym:

Cæterum in itinere quotidie pecus exercitui cẽturias: item per turmas æqualiter distribuerat: & ex coriis utres uti fierent curabat: simul & inopiam frumenti lenire: & ignaris oĩbus parare: quæ mox usui forent. Deniq; sexto die cum ad flumen uentum est: maxima uis utrium effecta. Ibi castris leui munimento positis: milites cibum capere: atq; uti simul cum occasu solis egrederentur: paratos eẽ iubet. Omnibus sarcinis abiectis: aqua modo: seq; & iumenta onerare. Dein postq̃ tẽpus uisum castris egreditur: noctẽq; totam itinere facto cõsedit. Idem proxima facit. Deinde tertia multo ante lucis aduentũ: peruenit in locũ tumulosum: a Capsa non amplius duum millium interuallo. Ibiq; quam occultissime potest: cũ omnibus copiis operitur. Sed ubi dies cœpit: & Numidæ nihil hostile metuẽtes: multi oppido egressi: repẽte omnẽ equitatum: & cum his uelocissimos pedites cursu tendere ad Capsam: & portas obsidere iubet: Deinde ipse intentus propere sequi: neq; milites prædari sinere. Quæ postquã oppidani cognouere: res trepidæ: metus ingens: malũ iprouisum: ad hoc pars ciuium extra mœnia in hostiũ potestate: coegere: uti deditionem facerent. Cæterũ oppidũ incẽsum: Numidæ puberes interfecti: alii oẽs uenundati: p̃da militibus diuisa. Id facinus contra ius belli: nõ auaritia: neq; scelere cõsulis admissũ: sed qa locus Iugurthæ opportunus: nobis aditu difficilis: ge-

Cæterum hoc est sed insuper: ipse distribuerat exercitui per centurias. item per turmas. equaliter. i. equali portione (sunt autem centurie peditum turme equitum) in itinere hoc est dum iter faceret pecus: scilicet agendum ut dicit commentarius: sed melius dices: comedendum quinetiam additum inueni: quadraginta duum: scilicet capitum: ut singulis diebus. xlii. duo absumpserint turme & centurie: & curabat uti. i. ut utres hoc est uasa ex coriis: scilicet pecudũ fierent: non ergo agebantur: sed mandebãtur. simul: idest pariter lenire: idest leniebat inopiam: idest penuriam frumẽti: & parare hoc ẽ parabat omnibus ignaris hoc ẽ nescientibus quid prætẽderet: ea q̃ forẽt usui: idest utilitati. mox id est paulopost. Deniq; sexto die cum uẽtum est ad flumen: scilicet tanam aut tanayn. sed Tanays in scythia est: maxima uis: idest copia utrium: idest talium uasorum ex corio pecuino. unde uidet nominatiuus esse hic utris. Nam ab uter nescio quomodo fieret utrium. est effecta. Ibi. i. ad flumẽ castris positis leui munimẽto iubet milites capere cibum atq; iubet esse paratos: uti hoc est ut egrederentur: scilicet castris simul eum occasu solis. & iubet milites onerare se & iumẽta: modo: idest solummodo aqua abiectis omni[illegible] sarcinis: scilicet militaribus: ex his quæ usui alio[illegible] erant in expeditiõe militari: sed abiecta in castris [illegible]uabantur. Deinde. Prosequitur ceptam historiam docens quomodo ad oppidum capsam peruenerit iprouisus & statim ceperit. unde dicit. Deinde postquam tempus est uisum: scilicet opportunum ipse egreditur castris: & itinere facto totam noctem consedit. i. quietem cum exercitu cepit a consido. idem. i. eãdem rem facit proxima: scilicet nocte. i. eam totam eundo absumit & interdiu quiescit: deinde peruenit tertia: scilicet nocte multo ante aduentum leuis. i. claritatis diurne in locum tumulosum. i. habentem multos tumulos hoc est colliculos: longe. i. distantem a capsa: scilicet oppido interuallo: hoc est distantia: duum milium. s. passuum (quod interuallum a gallis leuca seu leuga. dicitur) non amplius. i. non maiore quam

duum milium (ubi eleganter sincopatur duum. quia numerali iungitur: q̃d tamen non faciunt neutra quæ singularem habent) Et opperitur. i. expectat: ibi diẽ cum omnibus copiis quam: idest quantum potest occultissime. Sed ubi dies cepit. s. oriri aut clarescere: & numide. s. capsenses nihil hostile metuentes: egressi sup. sunt oppido: multi: idest magno numero: iubet: scilicet marius omnem equitatum hoc est omnes equites & cum his: scilicet eqtibus pedites uelocissimos tendere cursu: hoc est currẽdo ad capsam: scilicet oppidũ ubi proprio præpositionem dat: & obsidere portas: scilicet eius. Deinde ipse sequi. i. sequebatur: propere. i. festinanter intentius: scilicet quã alii aut quã prius: aut ualde intente: aut legatur intentus ut sit existens incentus neq; sinere. i. & non sinebat milites prædari hoc est prædas auertere. Quæ: scilicet incepta marii postquã oppidani cognouere. res supple erant trepide: idest præ timore festine & trepidantes: metus erat ingens: qa malum sup. erat improuisum: grauius autẽ ledunt improuisa: hoc est non præuisa prouidentia quadã. Ad hoc. i. insuper: pars ciuiũ. scilicet capsensium depræhensa in potestate hostium: hoc est Marii & eius militũ: coe[illegible]e. Locutio congrua in re non uoce pars depræhẽsa coẽgere: hoc ẽ ciues partim depræhẽsi: coegere reliquos [illegible]. i. ut facerẽt deditionẽ: hoc ẽ ut se & oppidũ ded[illegible]. i. traderẽt fidei & potestati ipsius Marii uerentes se aliter ad supplicium exposcẽdos si forte Marius male pugnasset. Cæterum. i. sed quãuis deditio facta fuerit: oppidum sup. est incensum: & numide puberes & ita belli gerendi potentes interfecti sũt alii omnes. i. imbelles & inermes sunt uenundati: scilicet sub corõa: præde est diuisa. s. ab imperatore aut eius militibus. Id facinus est amissum contra ius belli: quod uult & præcipit ut sese dedentes & fidei commendãtes incolumes seruẽtur: ablatis dũtaxat armis & reliquis belli adminiculis. Verum ubi oppugnatio fiebat & proxima erat expugnatio non cogebantur ut dedititios accipere: si tamen susceperant uidebantur contra ius belli facere: id autem factum est hic: & ita

Duũ

Ad capsam

Vtriũ

contra ius belli:nō auaricia neq; scelere.i.perfidia aut crudelitate cōsulis.s.Marii:sed quia locus in quo capsa sit.i.erat:aut locus urbis erat opportunus. hoc est cōmodus iugurthæ & difficilis aditu.hoc est ut adeatur uobis.i.a romanis & genus hoīum.s.numidarū. mobile & infidū ante neq; beneficio neq; metu coercitum. hoc est cohibitū ab iniuria aut ui romanis inferenda.

Ostq̄ tantā rem pegit. Cōmemorat quanti sit habit⁹ marius post capsensiū captione & iterēptionē.& qd deinceps egerit dicēs. Mari9 postq̄ pegit tātā rē .i.cepit oppidū fere inexpugnabile. sine ullo incōmodo suoꝵ. quia p deditionē ipse habitus.i.estimat9 & reputatus antea magnus & clarus cepit haberi.i. reputari maior & clarior.Omnia nō solum .i.nō tātū bene cōsulta .i.maturo cōsilio incepta uerūetiā data.i.cōcessa pficere. casu. i.a casu:trahebant.i.cōuertebātur & iterpratabant illi ad uirtutē. Milites habiti.i.tractati:ipio modesto.i. moderato & nō supbo nec rigido:nō tamē remisso pœnitus & sic.i. nihilominus aut pariter locupletes.s.effecti ferre.i.ferebāt & extollebant mariū ad cœlū. subaudi usq;.i.q̄ altissime poterāt numide timere.i.timebāt mariū magis quā ullū mortalē.i.purū hoīem:po

tu incruēto.i.sine uulnere exercitus cū nullus resisteret:agredit alíam rem.i.arduā non eadem asperitate qua supple fuerat capsensiū supple res. Cæterū : hoc est sed haud secus.i.non aliter aut non minus difficilem.Namq; mōs saxeus.i.ex solido saxo constans: satis patens.i.perspicuus & apparens.castello.i. oppidulo mediocri.i. mediocris quantitatis in eo posito:edito: idest sursum aut in altum datus:in immēsum: erat haud.i.nō longe a flumine mulucha: scilicet nomine quod: scilicet flumen disiungebat:hoc est dirimebat regnū iugurthæ & bocchi:erat dico in immēsum editus:uno aditu perāgusto:hoc est ualde arcto relicto:scilicet ad accessum.Nam sup.mōs ille erat præceps : idest præcipitiū habens & præcipitans accedere uolentes:per omnia.s. loca : aut ois partes suas: natura . i . per naturalem sitū: uelut opere . s . humano atq; consulto:idest perinde ac si per opus humanum aut industriā sic cōstitutus esset quē locum Marius intendit capere summa ui. q;:idest:quia thesauri regis.i.iugurthæ erant ibi:sed ea res est gesta melius forte.i . fortuitu euentu q̄ cōsilio: qa locus inexpugnabilis cēleri debuit. Et ita ut uerus historicus non laudat nimis in mario qđ fortunæ seu fœlicitatis potius q̄ uirtutis erat.Nā si cōsulto agere uoluisset eū locū in tanta difficultate nō tentasset.

nus hominum mobile : infidum : ante neque beneficio : neque metu coercitum.

Ostquam tantam rem peregit Marius: sine ullo suorum incommodo: magnus: & clarus antea:maior:atq; clarior haberi cœpit.omnia non bene consulta:in uirtutem trahebantur.Milites modesto imperio habiti : simul & locupletes: ad cœlū ferre:Numidæ magis : quā mortalem timere.Postremo omnes socii:atq; hostes credere:illi aut mentem diuinam esse: aut deorum nutu cuncta portendi.Sed consul : ubi ea res bene euenit:ad alia oppida pergit:pauca repugnātibus Numidis capit:plura deserta propter capsensium miserias igni corrumpit:luctu:atq; cæde omnia complētur.Deniq; multis locis potitus:ac plerisq; exercitu incruento:aliam rem aggreditur:nō eadem asperitate:quæ capsensium: cæterum haud secus difficilem.Náque haud longe a flumine Mulucha:quod iugurthæ:Bocchique regnum diuidebat:erat iter cæteram planicie mons saxeus: mediocri castello:satis patens: in immensum editus: uno perangusto aditu relicto.Nam omnis natura uelut opera:atq; consulto præceps:quem locū marius:quod ibi regis thesauri erant:summa ui capere intendit.sed ea res forte:quā consilio melius gesta.Nam castello uirorum:atq; armorum satis magna uis:& frumenti:& fons aquæ:aggeribus: turribusq;:& aliis machinationibus erat locus iportunus:iter castellanorū angustū admodum : utrinq; præcisum.uineæ [illegible] [illegible]riculo frustra agebant:

stremo.i.tandem dispersa eius fama:oēs socii atq; hostes:credere.i.credebāt mentē diuinā esse [illegible] s.mario aut cūcta portēdi.i.significari futura & addici illi nutu.i.p nutū & uoluntatē deorum.Sed cōsul.s.marius ubi.i.postq̄ ea res euenit bene.pgit ad alia oppida.s. numidiæ & capit pauca numidis repugnātibus.i.in q bus offenderit repugnātes numidas : sed corrumpit plura.s.oppida:igni.i.incēdio:quia uacua inuenerat: & ita ea nō cepit sed igressus est: & qa habitatoribus carebant igni corrupit ea carebāt aūt ppter miserias capsensiū.i.quia cognitis miseriis & calamitatibus capsensiū pauci in oppidis māserant.sed ea fere deseruerāt uerētes etiā facta deditiōe posse interemi. & sic oia cōplentur luctu & cede.i.strage. deinde ipse potitus multis locis ac plerisq;.i.plurimis ex illis: exerci-

Nā in eo castello.Docet quō nō cōsilio res gesta sit qa castellū iexpugnabile uideri debuerat dicēs.Nā satis magna uis.i.copia uiroꝵ atq; armorum & frumēti: & fons aq.s.iugis:erāt sup.in castello.& locus sup.erat iportunus.i.inaccessibilis quasi nullū portum habēs: aggeribus.i.aggeres bellicos faciendos ut ante Thalā fecerat Metellus.& turribus.s.supedificādis : & aliis machinationibus.ut uineis arietibus. Iter castellanorum.i.per quod ibant castellani.i.habitantes in castello.erat sup.admodum:idest ualde angustū uineæ:scilicet bellicæ:hoc est machine ille:præcisæ.i.prius accisæ & arctiores factæ.utrinq;.i.ab utroq; latere: aggebātur.i.impellebantur sursum cum ingenti periculo.s. agentium eas:& tamē frustra.i. inuanum agitabātur:

nam cum hæ paulo processerāt: igni: aut lapidib. corrumpebantur. milites neque pro ope cōsistere propter iniquitatē loci: neq inter uineas sine periculo administrare: optius quisq cadere: aut sauciari: cæteris metus augeri. At Marius multis dieb⁹: & laboribus cōsūptis anxius traheī cū aīo suo: omitteret ne inceptum: quoniā frustra erat: an fortunā opperireī: qua sæpe prospere usus erat. Quæ cum multos dies: noctesq æstuans agitaret: forte quidam Ligus ex cohortibus auxiliariis miles gregarius: castris aquatum egressus: haud procul ab latereī castelli: quod aduersum præliātibus erat: aīaduertit inter saxa re petens Cocleas: quarum cum unam: atq alteram: deinde plures peteret studio legendi paulatim prope ad summū montis egressus est. ubi postquā solitudinē intellexit: more ingenii humani cupido difficilia faciēdi: aīaduertit. Et forte in eo loco grādis ilex coaluerat iter saxa: paululum modo prona: deinde īflexa: atq aucta in altitudinem: quo cuncta gignentiū natura fert: cuius ramis modo: modo eminentibus saxis nixus Ligus castelli planiciē perscribit: quod cuncti Numidæ intenti præliantibus aderāt. Exploratis omnibus: quæ mox usui fore ducebat: eodem regreditur: non temere: uti ascenderat sed tentās omnia: & circunspiciēs. Itaq Marium propere adiit: acta edocet hortatur ab ea parte: qua ipse ascēderat: castellum tentet: pollicetur sese ducem itineris: periculiq nihil esse docet: Marius cum ligure promissa eius cognitū ex præsentibus misit. quorū alii uti cuiusq ingeniū erat: ita rem difficilē: aut facilē renūtiauere. Cōsulis tamē animus paululū arrectus.

nam cum hæ: scilicet uineæ processerāt paululum ipse corrumpebantur: scilicet desuper: aut igni: scilicet deiecto: aut lapidibus. Et ita milites: neq consistere supple poterant: aut neq consistebant: pro opere: scilicet protegēdo aut potius pro opere. i. ante opus (alii legunt prope) propter iniquitatem: idest difficultatē loci neq administrare .i. administrabāt inter uineas sine periculo: quia piculum erat ex eo q uineæ igni aut lapidibus corrumpebātur. optimus quisque cadere. i. cadebat: aut: sauciari. i. sauciabatur metus augeri. idest augebatur cæteris minus strēnuis & rem spectātibus. At Marius multis dieb⁹ & laboribus consumptis: idest postquam multos dies: & multos labores frustra consumpserat: anxius: idest solicitus trahere. i. trahebat: hoc ē uersabat animo suo ne pro an omitteret inceptum: quoniā frustra erat. scilicet inceptum an operiretur. i. expectaret fortunā qua fuerat usus sæpe prospere. Quæ id ē quas res cum æstuans: idest feruens in desiderio agitaret multos dies & noctes supple multas: quidam ligur. i. ex liguria: miles gregarius & ita humilis cōditionis ex cohortibus auxiliariis egressus forte castris aliquantulum haud procul a latere castelli quod erat aduersum id est oppositum & ex aduerso situ præliantibus: scilicet Romanis animaduertit. i. depræhendit cocleas id est conculas de genere luna cum repentes inter saxa: quarum cum peteret unam atq alterā: & deinde plures (uescuntur enim illis) egressus est studio legendi. i. colligendi cocleas: paulatim ad summum montis: ubi. i. in quo summo: seu in qua summitate: postquam intellexit solitudinem: cupido id est auiditas faciundi difficilia: uertit id est attraxit animum supple eius more ingenii humani: id est ut est ingenium humanum. Et forte. i. quod illi fortuitum erat quia præter spem: ilex. i. arbor glandifera de genere quercuū. grandis id est alta & magna: coaluerat: id est concreuerat: & robur acceperat in eo loco inter saxa: existens prona. i. incuruata ad terram paululum: id est modicum: deinde flexa atq aucta in altitudinē quo id est quorsum aut in quam altitudinem: natura gignentium fert. i. dirigit cuncta: omnia enim sursum crescūt. Cuius: scilicet ilicis ramis nixus modo id est interdum: & modo id est subinde nixus. i. sese fulciens saxis eminentibus: scilicet extra rupes: ipse ligur pscribit. i. intento animo ac sensibus notat planiciem castelli id est i qua castellum situm erat: q cuncti numidæ: scilicet eiusmodi castelli aderant intenti: idest intendentes animum suum præliantibus .s. cum romanis. Et ligur exploratis omnibus: quæ ducebat: idest existimabat fore. i. futura esse mox: idest paulopost: usui: idest ad utilitatem rei: quam conceperat: uidelicet eo milites ducere ad castellum intercipiendū regreditur eodem: scilicet itinere: non temere id sine attentiōe: aut respectu: sicut ascenderat cocleas legēdo: sed tentās. i. experiens omnia an pateret accessus & circunspiciens omnia. Itaq. i. & sic quasi medio optato inuento adit propere. i. properanter: marium: scilicet consulem & docet acta: scilicet quid egerit hortaī supple Marium: ut supple tentet id est conetur capere castellum ab ea parte qua. scilicet ligur descenderat: & pollicetur se supple fore ducem: idest ductorem & iudicem itineris: & nihil periculi esse. Marius auditis illis misit cum ligure supple quosdam ex præsentibus: idest illis qui aderant: cognitum. i. ad cognoscēdū (Est enim prius supinū) promissa eius: scilicet liguris: quorum missorum uti ingenium. i. captus naturalis aut animus cuiusq erat: ita sup. quisq nunciare: idest nunciabat rem sup. esse difficilem aut facilem: meticulosi enim dicebant difficilem: animosi facilem. Tamen id est nihilhominus quāquam incerta nunciabantur tamen animus consulis: scilicet Marii est arrectus: scilicet in spē paululū.

Itaq; ex copia tubicinum:& cornicinum: numero quinq;:quā uelocissimos delegit:& cum his:præsidio qui forent:quatuor centuriōes:omnesq; Liguri parere iubet:& ei negocio proximū diem cōstituit. Sed ubi ex præcepto tēpus uisum:paratis: & cōpositis oibus:ad locum pergit. Cæterum illi:q centuriis præerant prædocti ab duce:arma: ornatūq; mutauerāt Capite:atq; pedibus nudis:uti prospectus:nisusq; per saxa facilius foret. Sup terga gladii & scuta:uerum ea Numidica ex coriis: pōderis gratia:simul & offensa:quo leuius streperēt. Igit prægrediēs Ligus saxa:& si quæ uetustate radices eminebāt:laqueis uinciebat:qbus alleuati milites facilius ascenderēt:interdū timidos insolētia itineris leuare manu:ubi paulo aspior ascēsus erat:singulos præ se inermes mittere. Deinde ipse cū illorū armis sequi:quæ dubia nī sui uidebant:potissimū tentare:ac sæpius eadē ascendens:descendensq; deinde statim digrediens:cæteris audaciam addere. Igitur diu:multūq; fatigati:tandē in castellū perueniunt:desertū ab ea parte:quod oēs sicuti aliis diebus aduersum hostes aderāt. Marius ubi ex nūciis cognouit:quæ Ligus egerat:quāquā toto die intētos plio Nūidas habuerat:tū uero cohortatus milites:& ipse extra uineas egressus:testudie acta succedere:& simul hostē tormētis:sagittariisq;: & fūditorib⁹ eminus terrer. At numidæ sæpe ātea ui

Itaq.i.& ita delegit ex copia.i.multitudine tubicinū & cornicinū.i.tuba aut cornu bellū canere & accendere solitorū quinq; numero:quā uelocissimos.i. ualde aut maxime ueloces:& supple delegit cum his.s.tubicinibus quattuor centuriōes:& ita quadringētos milites:qui forent præsidio.i. ptectioni:& iubet oēs parere.i.obedire liguri:scilicet iuentori eius rei: & cōstituit ei negocio .i.ad id negociū peragēdū diē proximū.i. proxime uenturū. Sed ubi.i.postq̄ tempus uisum est.s.adesse: ex pcepto.s.marii:aut potius ut alii textus habēt.ducis uidelicet ipsius liguris:ipse pergit ad locū.s.perquē atcēdere uoluit:& hoc omnibus.s.rebus peractis & cōpositis.i.simul dispositis ad talē expeditionē. Cæterū illi qui præerāt centuriis.i.cēturiōes (est.n. piphrasis centuriōis) edocti a duce.i.ductore.s.ligure.unde hic non honoris. sed ministerii

Dux

notamē est dux. mutauerunt arma.s. consueta & ornatū.i.indumētum decens: existētes supple capite: supple nudo & pedibus nudis potius diceret fm

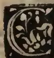
Nudū Nudatum

Seruiū nudatis: quia nudum ē quod nunq̄ tegitur: nudatū quod aliquando. Verū si nudatum est nudum esse ctum cū prius esset tectum quis negabit qd factum est nudū: esse nudum. Est ergo nudū genus: uti.i.ut hoc est ideo erant nudo seu nudato capite: ut prospectus.i.de pcul ispectio foret facilis per saxa:& gladii & scuta sup: eorū erāt super terga eorū ligata: uerum.i.sed:ea.s.scuta erāt sup.numidica.i.qualibus numide utuntur ex coriis.s.taurorū:gratia ponderis .s.minoris:& simul quo.i.ideo ut ipsa offensa.i.contacta a lapide streperēt leuius.s.quā ferrea. Igit pgredientes. Præscribit ut ductore ligure qui uiam colligēdis cocleis in locis poene inuiis inuenerat milites permultos labores ad castellū & perueniūt intentis castellanis ad pugnā ipsum capiūt dicens. Igitur ligur.i. miles ille ex liguria prægrediēs.i.ante ingrediēs uinciebat.i.ligabat saxa:& si quæ radices.s.arborum eminebant.i.apparebant uetustate:quia terra forte uēto aut imbribus sublata fuerat:quibus.s.laqueis & ligis milites alleuati:scilicet labore ascendēdi aut erecti: ascēderēt facilius:& leuare.i.leuabat & sursum trahebat interdum manu.s.sua timidos.i. timentes hoc loco: quia addit insolētia.i.propter insolentiam itineris:& mittere.i.mittebat:præ se id est ante se:singulos inermes.i.sine armis:hoc est acceptis armis illorum ubi ascensus erat asperior.i.difficilior paulo.s.quam par erat aut quā alibi:deinde ipse sequi.i. sequebatur cū armis:scilicet inuasiuis:hoc ē telis seu gladiis eorum: & tentare .i.tentabat: potissimū .i.præcipue ea quæ uidebantur dubia; idest incerta:aut quibus nō erat confidendum nixu.i.dum nitebantur per ea ascendere: ac ipse sepius ascendens & descendens eadem: scilicet uia quæ difficillima uisa:& deinde digrediēs statim ut ostēdit nihil esse periculi: addere:idest addebat cæteris audaciam. Igitur ipsi omnes simul fatigati diu & multum:quod difficile tolerātu est:tandem perueniunt in castellum: desertum: idest derelictum ab omnibus ab ea parte:q: idest quia omnes: scilicet castellani: aderant aduersum hostes:scilicet romanos: sicut aliis diebus:scilicet affuerant. Marius ubi cognouit ex nunciis ea quæ ligur egerat:idest quomodo ad castellū peruenerat:quāquam habuerat suos intentos plio.tota die.scilicet illa:tamen supple exortatus est:tum uero: idest maxime tunc quali tunc ad uerum: milites. scilicet suos: & ipse egressus extra uineas:idest machinas munientes militum capita ab lapidibus & aliis telis desuper mittendis: ut uinearum coruature tutas solent succedere: idest succedebant ad murum testudine: idest quodam integumento & scutis connexis: acta: idest instructa ad procedendum: & terrere:idest terrebat simul hostem: scilicet existentem in castris: eminus: idest de longe: tormentis.i. machinis ui saxum aut telum extorquentibus: quas uulgo ballistas uocant: & sagittariis: idest manuali arcu sagittas extrahentibus: & funditoribus: idest e fundis lapides iacentibus. At: idest sed numide qui erant in castello: uineis Romanorum subuersis: id est corruptis & infractis sæpe ante. item: idest similiter incensis: scilicet igni: quos prius dictum est non tutabātur sese moenibus.i. munitiōibus castellis

fed agitare: ideſt agitabat noctes & dies pro muro.i. ante murum:& ita extra munimenta:ac maledicere: ideſt maledicebant Romanis : hoc eſt dicebant illis conuicia & execrationes & obiectare:ideſt obiectabãt Mario uecordiam:ideſt puſillanimitatem : & cordis exilitatem:aut dementiam:& minari: ideſt minaban tur militibus noſtris: ideſt Romanis : quia Romanus eſt qui loq tur:ſeruitium iugur-thæ:ideſt quod ſerui-turi eſſent iugurthæ aut ſub iugurtha:& eſ ſet:ideſt erant aut ce-perant eſſe feroces.i. ferocientes & ſuperbi rebus ſecundis.i: per res ſecundas. Iuxta il-lud terentianum uer-bum in ecyra iam a no bis recitatum. Profe-cto:ut puto hoc ſic eſt oibus nobis ut res dãt ſeſe ita magni atq; hu-miles ſumus.Sed ani-maduertẽdum in om nibus hyſtoriis q ubi ſecuritas illis repenti-nus ſuboritur interi-tus:quia extremũ gau diis luctus occupat.In terim &cæ. Proſequi-tur ut caſtellum illud tam inexpugnabile ui ſum expugnatum ſit: non ui:ſed arte dicẽs. Interim: ideſt interea dum miſſi cum ligu-re caſtellum inuadũt: omnibus Romanis:& hoſtibus: ſcilicet om-nibus intentis:ideſt in tente incumbentibus prœlio:& certantibus utrinq; magna ui : his ſcilicet romanis certã-tibus pro gloria: ſcili-cet augenda:& pro im perio augendo: & illis .ſ.caſtellanis certanti-bus pro ſalute.ſ. ſeruã da:ſigna: ideſt tube & cornua ſignum capti caſtelli dantia canere: ideſt canebant:aut tu-bicines canere:ideſt ca nebant:ſigna:ſcilicet capti caſtelli:a tergo:ſcilicet cer-tãtium numidarum:ac primo mulieres & pueri qui pceſſerũt uiſum.i.ad ſpectaculũ belli fugere.i.fugie bãt:deinde uti.i.queadmodũ quiſq; erat pximus mu ro:& ita remotiſſimus ab hoſte ſupple fugere.i.fugie bat poſtremo.i.demũ:cũcti.i. ſimul oẽs armati & in ermes:fugere ſupple.i. fugiebant qđ ubi accidit: Ro-mani inſtare:ideſt inſtabant eo: ideſt tanto acrius : & fundere:ideſt fundebant(poſſit autem dici inſtabant fundere:ſed non congruit quod additur tantummo-do ſociare:non enim inſtamus : ut qui tantummo-do faciamus : ſed potius deſiſtamus . Dicamus er-go per figuram hi-ſtoriographorum) ac ſauciare:ideſt ſaucia-bant tantummodo: id eſt circa mortem:un-de fuſi occiſi dicũtur: quaſi in terram pro-ſtrati : pleroſq; : id eſt plurimos: deinde ua-dere:ideſt uadebãt ſu pra corpora occiſorũ: aut & auidi glorie aſcẽ dere:ideſt aſcendebãt murum certantes : id eſt certatim aut certã-do cũ hoſtibus.neque præda morari.i.mora batur:hoc eſt detina-bat in mora quẽq̃.ſ.ro manorũ:ſic temeritas marii correpta.i. caſti gata & emendata for-te.i . per fortunã ſicut dicimus. corripe fra-trem peccantẽ : hoc ẽ corrige aut temeritas marii:forte.i.fortuna: hoc eſt occaſione quæ præceps eſt:unde ẽ il-lud. Fronte capillata poſt hæc occaſio calua eſt:correpta.i. celeri-ter arrepta inuenit glo riam ex culpa.

neis Romanorum ſubuerſis:item incenſis:nõ ca ſtelli mœnibus ſeſe tutabantur: ſed pro muro di-es:noctesq; agitare:maledicere Romanis:ac Ma-rio uecordiam obiectare:Militibus noſtris Iugur thæ ſeruitium minari:ſecundis rebus feroces eſſe. Interim omnibus Romanis:hoſtibuſq; prælio in tentis:magna ui utrinque pro glorie: atque impe rio his:illis pro ſalute certantibus:repente a tergo ſigna canere. At primo mulieres & pueri : qui ui-ſum proceſſerant:fugere. Deinde uti quiſq; muro proximus erat:poſtremo cũcti armati: inermeſq;. Quod ubi accidit:eo acrius Romani inſtare: fun dere:ac pleroſq; tantummodo ſauciare. Deide ſu-per occiſorum uadere corpora:auidi gloriæ certã-tes murum aſcendere:neque quenq̃ omnium præ da morari. Sic forte correcta Marii temeritas: glo riam eſt culpa inuenit.

Aeterũ dum ea res agitur. L. Sylla q̃-ſtor:cũ magno equitatu i caſtra uenit q uti ex latio & ſociis cogeret exercitũ Romæ relictus erat. Sed qm̃ nos tãti uiri res admõuit:idoneũ uiſũ ẽ:de na-tura:cultuq; ei⁹ paucis dicerẽ. Neq;.n. alio loco de Sullæ rebus dicturi ſumus. & Luci⁹ ſiſenna optie & diligentiſſime omnium:qui eas res dixere:perſe

Aeterum. Tranſit ad mẽtionem Lucii Syl-læ q poſtea cõtra Ma-riũ grauiſſimũ bellũ geſſit dicens . Cæterũ .i.ſed dum ea res agit a Mario Lucius Sylla quæſtor.i.ut dicunt re ceptor uectigaliũ pu-blicorũ:uenit in caſtra .ſ.Romana cũ magno exercitu qui erat reli-ctus a mario rome:uti .i.ut cogeret.i.cõgrega ret ex latio.i.regione latinorum:& ſociis:ſcilicet im-perii:exercitum:ſcilicet maiorem . Sed quoniam res admonuit.i.memorem fecit tanti uiri.ſ. ſyllæ uiſum eſt idoneum.i.opportunum dicere paucis ſup. uerbis de natura & cultu.i.exercitio eius.ſ.Syllæ. Neq; enim dicturi ſumus alio loco de rebus.i. facioribus ſyllæ.

Sylla

Admoneo cũ genitiuo

cutus historiam:parum mihi libero ore locutus ui
detur.Igitur Sylla patritiæ gentis nobilis fuit: fa/
milia prope iam extincta maiorum ignauia.Literis
græcis:ac latinis iuxta:atq; doctissime eruditus ani
mo ingenti:cupidus uoluptatum:sed gloriæ cupi/
dior:otio luxurioso esse : tamen ab negotiis nunq̃
eum uoluptas remorata:nisi quod de uxore potu/
it honestius consuli.facundus:callidus : & amici/
tia facilis:ad simulanda negotia altitudo igenii in/
credibilis.multarum rerũ:ac maxime pecuniæ lar/
gitor:atq; illi felicissimo omnium ante ciuilem ui/
ctoriam:nunquam super industriam fortuna fuit:
multiq; dubitauere fortior:an felicior esset . Nam
postea: quæ fecerit : incertum habeo : pudeat ma/
gis:an pigeat disserere.Igitur Sylla : ut supra di/
ctum est:postquam in Africam:atq; in castra Ma/
rii cum equitatu uenit:rudis antea:& ignarus bel/
li:solertissimus omnium paucis tempestatibus fa/
ctus est.A d hoc milites benigne appellare: multis
rogantib.aliis per seipse beneficia dare: inuitus ac
cipere:sed ea properantius:quam æs mutuũ redde
re.Ipse ab nullo repetere:magis id laborare: uti il/
li:quãplurimi deberent.Ioca:atq; seria cum humil
limis agere:in operibus:in agmine : atq; ad uigili/
as multus esse:neq; interim : quod praua ambitio
solet:Consulis:aut cuiusquã boni famam lædere:
tantummodo neq; consilio:neq; manu alium prio
rem pati:plerosq; anteuenire.Quibus rebus & ar/
tibus:breui Mario:militibusq; carissimus factus ẽ.

Et Lucius sisenna historicus nobilis:persecutus.s.res
Syllæ optimæ & diligentissime omnium qui dixere
.i.scripserunt eas res:uidetur mihi locutus ore parũ
libero:& ita ficto & dissimulato:quia nõ est ausus tan
ti uiri scelera dicere.Igitur ut liberius dicam : Sylla
fuit nobilis:quia gentis patritie.i.senatorie ex patri/
bus orte : familia sup.
eius extincta prope . i.
quasi tota ignauia.i.de
sidia maiorum.s. eius
eruditus litteris græ/
cis & latinis:iuxta.i.pa
riformiter:atq; doctis
sime.i.& maxime do/
ctus.i.indifferẽter scie
bat & utrasq; doctissi/
me:existens igenti ani
mo cupidus uolupta
tum:sed cupidior glo
riæ:esse id est erat ocio
luxurioso.i. habẽs oci
um luxuriosum.i. dũ
in ocio erat indulgens
luxuriæ:tamen uolu/
ptas nunquã est remo
rata supple eũ:a nego/
ciis.s.expediẽtibus aut
necessariis : nisi id est
hoc solo excepto : q
potuit:scilicet ab ho/
mine diligenti & nego
cioso consuli.i. prospi/
ci & prouideri (sunt
autem potuit & cõsul:
ĩpersonaliter posita)
honestius.i . decẽtius
de uxore quam per se
cordiam : aut luxuriã
minus honestam du/
xit. Et erat sup. facun/
dus.i.bene loquẽs:cal
lidus id ẽ uersutus be
ne prospiciẽs & exper
tus rerũ:& facilis ami
citia.i.in amicitia:hoc
est ad amicos cõcilian
dos aut ad obsequen/
dum amicis.altitudo .i:profunditas ingenii:ad nego
cia simulãda id est nõ uere agenda:sed simulãter erat
ei:& esse id est erat icredibilis:largitor.i.dator ad ca
ptionẽ præsertim multarũ rerũ:ac maxime.i.potissi/
mum pecuniæ:quã tamẽ morales fere plurimũ cu/
piunt:atq; fortuna nunq̃ fuit super industriã.i.maior
quã industria(ita q nunq̃ fuit fortunatus magis quã
industrius)fuit dico nunq̃ illi fœlicissimo.i.qui fue/
rat fœlicissimus omniũ ante uictoriã ciuilẽ.i.in bel/
lo ciuili cõtra Mariũ:qua cum esset optima pessime
usus est:quia ĩ tyrãnidẽ uertit & proscriptionũ tabu/
las protulit & innumeros ciues interemit:ut prius ex
appiano & aliis tetigimus:& multi dubitauere an es/
sent fortior.i.habens maiorem uirtutem quam fœli/
citatem:an fœlicior.i.habens maiorem fœlicitatem
& prosperitatem quam uirtutem.Nam habeo incer/
tum:idest dubito:an pudeat sup . me magis propter
turpitudinem facti:an pigeat:idest ut quidam dicũt
misereat:quia infœliciter conuertit tam nobilem ui/
ctoriam in tam turpem dominationem in qua mari/
um priscum expulit:iuniorem & sanam quintum cõ
sulem & Caium Car/
bonem hominẽ adeo
nobilem necauit : aut
an pigeat.i.triste & te/
diosum sit propter la/
borem non habẽtem
operepretium:disse/
rere.i.narrando discu
tere ea q̃ fecerat post
ea.i.post uictoriã. Igi/
tur hic cõtinuatiua est
particula reducẽs ad
propositũ:sylla(ut di
ctum est supra) postq̃
uenit in aphricam at/
que in castra marii cũ
equitatu.s. coacto ex
sociis latinis : existens
rudis & ignarus belli
ante.s.quã illud uene/
rat : factus est paucis
tẽpestatibus solertissi/
mus . i. scientissimus
omnium. Ad hoc.i. ul
tra scientiam belli:ap
pellare . i . appellabat
benigne milites: & da
re.i.dabat multis rogã
tibus beneficia:& aliis
dabat ipse per se.i.ul/
tro & nõ rogatus & ac/
cipere id est accipie/
bat.s.beneficia inuitus
sed ipse reddere.i. red
debat properantius.i.
citius ea.s . beneficia q̃
inuitus accepit: quã es
mutuum.i.mutuo ac/
ceptum : quia magis
debere ex beneficio q̃
ex mutuo accepto ui/
debatur:reddebat tamen etiam es mutuum . uerum
ipse repetere.i.repetebat mutuum aut beneficium a
nullo(quidam legunt rapere : sed minus quadrat)
magis laborare:idest laborabat : id est ad hoc ut quã
plurimi deberent illi syllæ:dicerẽ sibi nisi sit ut illi.s.
accipientes:agere.i.agebat ioca & seria:quæ contraria
sunt:cũ humillimis.i.infimis:adesse.i.aderat mul/
tis.i. frequẽs & laboriosus:in operibus.s.faciẽdis : in
acie & ad uigilias:neq; ledere.i.ledebat iterim(quod
ambitio praua.i.peruersa solet.s.facere)famam con/
sulis.s.Marii aut cuiusq̃ boni:tantummodo neq; pati
.i.non patiebatur alium sup.quẽuis priorem sup. eẽ:
neq; consilio neq; manu.i.facto:anteuertere.i.supera/
bat plerosq;. quibus rebus & artibus factus est breui:
scilicet tempore charissimus Mario & militibus.

AT Iugurtha postq̄ oppidū Capsam: aliosq; locos mūitos: & sibi utiles: simul & magnā pecūiā amiserat: ad Bocchū nūtios mittit: q̄ primū i Numidiā copias adduceret: p̄lii faciūdi tp̄s adesse. Q uē ubi cūctari accepit: dubiū belli: atq; pacis rōnes trahere: rursus uti ātea: ꝓximos eius dōis corrūpit: ipsiq; Boccho pollicet̄ Nūidiæ tertiā ptē: si aut romāi Africa expulsi: aut ītegris sus finib. bellū cōpositū foret. Eo p̄mio illectus Bocchus cū magna multitudie Iugurthā accedit. Ita amborū exercitu cōiūcto: Mariū iā i Hyberna ꝓficiscētē: uix decima pte diei reliq̄ īuadū tꝫ rati noctē: quæ iā aderat: & uictis sibi munimento fore: & si uicissent nullo impedimēto: quod locoꝝ scientes erāt. Contra: Romanis utrūq; casum ī tenebris difficilē fore. Igit̄ simul cōsul ex multis de hostiū aduētu cognouit: & ipsi hostes aderant: & priusquā exercitus: aut īstrui: aut sarcinas colligere: deniq; anteq̄ signū: aut īperiū ullum accipere quiuit: eqtes Mauri: atq; Getuli: nō acie: neq; ullo more p̄lii: sed cateruatim: uti quosq; fors cōglobauerat: in nostros concurrūt. Q ui omnes trepidi īprouiso metu: attamen uirtutis mēores: aut arma capiebāt: aut capiētes alios ab hostibus defēsabāt. Pars equos ascēdere: ire obuiā hostibus: pugna latrocinio magis: quā p̄lio similis fieri: sine signis sine ordinib. eqtes: peditesq; pmisti: cædere alios:

AT iugurtha: Dicto Sylla redit ad iugurthā de quo dicit sic. At.i.sed: quasi dicat ut ad rem redeam Iugurtha postquam amiserat oppidum Capsam.s.nomine: & alios locos munitos & utiles sibi: & simul magnam pecuniā: qa thesauri eius capse fuerant: & in castello iam dicto: mittit ad bocchum.s. regem mauritanie cū quo iam societatē inierat nuncios.i. nunciantes: hoc est significantes supple: ut adduceret quamprimum.i. ualde cito: copias.i.copiosos exercitus in numidiam: & supple nūciantes tempus faciendi prœlium.i. quo deberent facere prœliū cum romanis: adesse id ē præsens eē. Quē .s.bocchū: ubi iugurtha accepit.i.intellexit cunctari.i.immorari hesitabundum: & dubium.s.quid ageret: habere rationes.i.considerationes & respectus belli atq; pacis.i. an deberet bellum an pacem potius acceptare corrumpit rursus: idest iterum uti.i.quēadmodum antea: proximos.i.coniunctissimos: seu sanguine seu familiaritate eius: scilicet bocchi: donis.i. per dona seu munera: & pollicetur ipse boccho tertiam partē numidie: si aut romani supra forent expulsi aphrica.i.extra aphricam: aut bellum foret compositum.i.finitum (ut primo Eneid. Ante diem clauso componat uesper olimpo. Et in Buc. Non nostrum inter uos tantas componere lites. Hic autem magis proprie ponitur: quia uulgo compositionem dicunt conuentionē seu pactionē inter prius discordantes) Compositum ergo ac si cū uulgo dicamus concordatū & ē pacificatum: finibus suis.i.regni sui: integris.i.non imminutis. Bocchus illectus eo præmio.s.tertia parte regni accedit.i. addit

Accedo

aut aggreditur iugurtham (Sane accedo duo significat: aut incrementum facio seu addor cum datiuo aut accusatiuo mediante ad: ut accessit miseris meis aut ad miserias meas pondus calamitatis: & inde dicitur uerbale accessio.i.incrementum. Aut aggredior seu adeo idq; cum accusatiuo non etiam repetita præpositione. ut Eneid.i. Accestis scopulos. Inde uenit accessus) & ita ipsi ambo inuadūt: mariū ꝓficiscentē iā .s.peractis multis præclaris negociis: in hiberna.i. loca ubi hyemaret.i.hyemē trāsigeret: & hoc uix decima parte diei relicta.i. ad uesperum inuadunt dito rati id est opinantes noctem quæ aderat iam id est instabat: fore id est futurum esse: & id est simul sibi uictis id est si forte uincantur: munimento.i. ad munimentum.i.protectionem: & fore nullo impedimēto: id est detrimento si uicissent: ꝙ id est quia præcipue numide erant sciētes id est periti locorum: & ita sine difficultate possent uicti sese recipere in loca tutiora: & uictores persequi fugientes quocūq; fugerent. Et supple rati cōtra.i. ecōtrario utrūq; casum.s. siue uicantur siue uincāt: fore id est futurum esse romāis difficilem in tenebris quia ignari essent locorum. Igitur cōsul.s. Marius simul cognouit ex multis.s. speculatoribus aut exploratoribus de aduētu hostiū: & ipsi hostes aderant. Et priusquā exercitus quiuit aut īstrui aut colligere sarcinulas quas portauit: ac accipere ullum imperium: equites Mauri atq; getuli q erant bocchi cōcurrūt in nr̄os .i. romāos: nō acie.i. p aciē: neq; ullo modo p lii.s. arte ieundi: sed cateruatim.i. p cateruas uti.i. secūdum ꝙ sors aut fors cōglobauerat .i. in globū cōiunxerat eos. Q ui oēs trepidi: Recitat uehemētē getulorū & numidarū in romāos impetū quē eo difficilius tolerauerunt ꝙ īprouisus eēt: cū minime expectaret̄ hostis totiēs uicti incursus. dicit aūt sic. Q ui.s. nostri: hoc est romani existentes omnes trepidi.i. tremore cōcussi & festinantes īprouiso metu.i. ex metu de improuiso malo orto: attamen memores uirtutis.s. pristine: aut capiebant arma aut defensabant ab hostibus alios capientes.s. arma. Pars.i. partim romani ascendere.i. ascēdebant equos & ire.i. ibant obuiā hostibus. Pugna fieri .i. fiebat magis similis latrocinio.i. ut fit ab latronibus quando incurrunt: quāquā prœlio.i. more prœliantium ex instituto aut piria militari: sine signis.s. quæ sequerentur: & sine ordinibus: scilicet rite instructis: equites & pedites permixti: cedere: idest cedebant hoc est percutiebant alios: & obtruncare.i. obtruncabant alios: & circumuenire: idest circumueniebant alios ab tergo: multos: scilicet Romanorum pugnantes acerrime cōtra aduersos: idest ante se positos: aut ex aduersos uenientes & non dubitantes de his qui

alios obtrũcare multos cõtra aduerſos acerrĩe pugnanteis a tergo circunuenire: neq; uirtus: neq; arma ſatis tegere: quod hoſtes numero plures: & undiq; circũfuſi erãt. Deniq; Romãi ueteres: nouiq; & ob ea ſciẽtes belli: ſi quos locus: aut caſus cõiunxerat: orbes facerẽ: atq; ita ab oibus ptibus ſimul tecti & inſtructi: hoſtiũ uim ſuſtentabãt. Neq; in eo tã aſpo negotio Marius rerritus. aur magis: q̃ ãtea demiſſo aio fuit: ſed cũ turma ſua: q̃ ex fortiſſimis magis: q̃ ex familiariſſimis pauerat: uagari paſſim ac mõ laborãtib. ſuis ſuccurere mõ hoſtes: ubi cõfertiſſimi obſtiterãt: inuadere manu: cõſulere militibus quoniã iperare cõturbatis oibus nõ poterat. Iãq; dies conſumptus erat: cũ tamen barbari nihil remittere: atq; uti Reges præceperant: noctẽ pro ſe rati acrius inſtare. Tum Marius ex copia rerum conſilium trahit: atq; uti ſuis receptui locus eſſet: colles duos inter ſe propinquos occupat. Quorũ in uno caſtris parum amplo: fons aquæ magnus erat: Alter uſui opportunus: quia magna parte edita: & præcipiti pauca munimenta quærebat.

a tergo adoriebantur: neq; uirtus.i.fortitudo & ſtrenuitas militaris: neq; arma tegere.i.tegebant & protegebant eos ſup.ſatis: q.i.quia hoſtes ſup.erant plures numero: q̃.ſ.Romani: & erant circumfuſi undiq;.i. ex omni parte. Deniq;.i.tandem romani ueteres.i. ueterani milites & noui.i.tirones aut recentiores: ob ea.i. ob eas res q etiam ueterani adeſſent: ſcientes.i.periti belli.i. artis bellandi facere.i.faciebãt: orbes.i.globos rotundos ſi locus aut caſus cõiunxerat quos.i.aliquos.i.ſi per opportunitatem loci aut caſu aliquo: utpote impetum faciẽdo aut repellẽdo hoſtes: aut fugiendo coniuncti erãt & ita ipſi ſimul & tecti.i.protecti & inſtructi.ſ.telis: ab omni parte quia orbem faciebant ſuſtentabant: uim.i. impetum hoſtium. Bene autem utitur frequentatiuo & in propria ſignificatione. nam non eſt dubium hoſtes frequenter tentaſſe & inſultaſſe: unde quia totiens repellebanẽ eos ſuſtentauerunt.i. frequenter ſuſtinuerunt. Neq; in eo. Proſequiẽ uirtutem & animoſitatem ducis ſeu imperatoris uidelicet marii: qui in tanto diſcrimine imperterritus manſit: & ita ſuis & auxilio & conſilio fuit. Vnde cognoſciẽ quãti momenti ſit dux in exercitu. Vnde nõ ab re dictũ eſt. Magis timendum eſſe exercitũ ceruorũ duce leone quã leonũ duce ceruo. quod etiã Homerus in achillis gloriã traxit quo bellante græci: uictores euadebãt: & ceſſante uincebantur. Sed ad ordinem reuertamur. Neq; marius fuit territus: quod adhuc plus eſt quã ſi dixiſſet perterritus: quia multi ſunt territi qui nõ ſunt perterriti aut fuit animo magis demiſſo.i. deorſum miſſo.q.d. humili & abiecto. cum tamen dicat Comicus ut res dant ſeſe ita magni atq; humiles ſumus: in eo tam aſpero.i. difficili negocio ubi romani ſere uicti uidebãtur. Sed marius uagari.i.uagabatur paſſim.i.quaſi p ſingulos paſſus nunc huc: nunc illuc: cum turma: ſcilicet: equitum: ſua.i.quã ſibi delegerat: ut illi præeſſet: unde addit quã.i.turmã ipſe parauerat.i.cõparauerat & collegerat magis ex fortiſſimis quã ex familiariſſimis.ſ.militibus. Ac ſuccurrere.i.ſuccurrebat: modo.i.interdum ſuis.ſ.militibus aliis laborãtibus.i.in periculo ſuccumbẽdi uerſantibus modo.i.interdum inuadere.i.inuadebat hoſtes ubi ipſi obſiſterãt cõfertiſſimi.i.denſiſſimi: & ita potẽtiſſimi. Cõſulere.i.cõſulebat.i.cõſiliũ dabat militibus.ſ.ſuis: manu.i. dando inditiũ: quoniã oibus cõturbatis.i. cũ omnes eſſent cõturbati: nõ poterat imperare ſup.eis imperio .ſ.uerbali. Poſſet etiam conſtrui: ut omnibus & cõturbatis non ſint ablatiui abſolute poſiti: ſed datiui .recti a uerbo imperare: ſic non poterat imperare omnibus conturbatis.i.ſimul turbatis. Item licet conſulere ſepius refertur ad rem exteriorem quã ad animũ: ut conſule honori tuo.i.proſpice: & ita conſulere manu poſſet qui opẽ ferret: hic tamen propter ſequẽtia cõſilium negat. Iãq; dies cõſumpt9 erat. Maro autẽ ſic. Iamq; dies alterq; dies proceſſit. Eſt autem heptimemeris heroica: ut opinor præter intẽtionẽ auctoris nata: quæ ſic poſſet perfici. Iamque dies conſumptus erat cum barbara turba: aut cum barbarus hoſtis. Verum orator & hiſtoriographus nõ obſeruant nũeros poeticos. Docet autẽ ferociam hoſtiũ ex ſpe uictorie quam in manibus habeẽ ſibi uiſi ſũt auctam: nec deſtitiſſe etiam conſumpto die. Nam ſic edocti fuerãt a regibus. Verum marius receptui cãere iuſſit: & ſe in locum editiorem cum ſuis recepit: cuius difficultate impediti hoſtes pugna deſtiterunt agentes ſeſe pro uictoribus. Verũ breui erant ea uictoriam gauiſuri. nam poſtero diluculo pleriq; occidendi. Vnde ordo eſt. Iãq;.i. & iã dies erat cõſumptus.ſ.pugnãdo aut præliãdo: cum tamen barbari.i.imanes & inculti hoſtes getuli & numide. Vnde Maro. Hinc numide inſerni cingunt &cæ. nihil.i. non aliquid: uel non in aliquo remittere.i.remittebãt atq; rati noctem ſupple fore: aut futuram pro ſe: ideſt ad utilitatem ſuam. inſtare.i.inſtabant. acrius.ſ.quam prius. Tum.i.tunc marius hoc uidens trahit conſilia ex copia rerum: ideſt pro neceſſitate in qua erat: atq; uti.i.ut locus ſup.aliquis tutus eſſet ſuis.ſ. militibus receptui.i.ad receptum: aut ad ſe recipiendos e periculis occupat duos colles propinquos: ideſt non longe diſtantes inter ſe. In quorum.ſ.collium uno: ideſt altero. parum.i.non ſatis. amplo id eſt capaci. caſtris: ideſt pro caſtris metandis magnus fons aquæ erat: q̃ritur quare additur aquæ. Sed ideo q in ea erat commoditatis ratio: aut quia etiã aliarum rerum fontes ſunt: ut ſalis: bituminis: argenti uiui &cæ. alter: ſcilicet collis erat oportunior: ideſt conuenientior uſui ideſt ad uſum romanorum hoc eſt ut ſeſe illinc defendant: & ut illic caſtra muniant: quia ipſe editus: ideſt in altum datus & ereptus & præceps magna parte: ſcilicet ſui. gerebat: ideſt cupiebat. (Vnde eſt geſtio deductum quod eſt geſtu cupiditatem aut affectionẽ pdere) pauca munimẽta: q a p ſe mũitus erat.

Caeterum apud aquam: Syllam cum equitibus noctem agitare iubet. Ipse paulatim dispersos milites: neque minus hostibus conturbatis in unum contrahit. Dein cunctos pleno gradu in collē subducit. Ita reges loci difficultate coacti: plio deterrentur: neque tamen suos longius abire sinunt: sed utroq; colli multitudine circundato effusi cōsedere: deinde crebris ignibus factis: plerunq; noctis barbari more suo laetari exultare: strepere pedibus: uocibus: & ipsi duces feroces: quod non fugere ac pro uictoribus sese agere. Sed ea cuncta romanis ex tenebris: & editioribus locis facilia uisu: magnoq; hortamento erant plurimū uero Marius hostium imperitia cōfirmatus: quammaximum silentium haberi iubet ne signa quidem uti per uigilias solebant canere: deinde ubi lux aduentabat: defessis iam hostibus: ac pauloante somno captis: deimprouiso uectigales: item cohortium: turmarū: legionū tubicines simul omnes tuba canere: milites clamorē tollere: atq; portis erumpere iubet: mauri atq; Getuli: ignoto & horribili sonitu repēte exciti: neq; fugere: neq; arma capere: neq; omnino facere: aut prouidere quicquam poterât. Ita cūctos strepitu: clamore: nullo subueniente: nostris instātibus tumultu: terrore: formidine: quasi uecordia ceperat. Denique omnes: fusi: fugatiq;: arma & signa militaria pleraque capta: pluresque eo praelio quam omnibus superioribus interempti. Nam somno & metu insolito impedita fuga.

Caeterum marius iubet syllam cum equitibus agitare apud aquam.i.fontem illum aquae. ipse contrahit .i.colligit milites dispersos: neq; minus hoc est & nihilominus hostibus existentibus sup. conturbatis.i. quāquā milites dispersi erant: tamen hostes etiam cō turbati fuerant: aut potius sic quāquam marius suos paulatim colligit: tamen interim non minus hostes conturbat ne perciperent q suos recipere paret. Deide subdu hoc est clam e pugna deducit. cūctos .i. simul omnes in collem.i.editiorem: pleno hoc est non impedito nec iterrupto gradu hoc est igressu. Ita .i. & sic reges. s. Bocchus & iugurtha coacti. difficultate.i. propter difficultatem loci deterrentur hoc est terrore depelluntur p̄lio: neq; tamen sinunt hoc est patiūtur suos .s. milites abire lōgius sed utroq; colle circū dato multitudine: scilicet militū: ipsi milites hostiles effusi hoc est dispersi consedere .i. simul locum quietis ceperūt. deinde crebris ignibus factis barbari letari hoc est letabantur. suo more plerūq: id est plurimam partem noctis. exultare.i. exultabant. & tripudiabant. strepere.i. strepebant pedibus & uocibus: & ipsi reges feroces supple erāt q non fugere hoc est fugebant. aut q agere.i. agebant hoc est ferebant supple se pro uictoribus nisi sit fugere penultima longa praeteriti perfecti temporis. & est ordo. reges feroces erant: aut agere.i. agebant supple se pro uictoribus q non fugere.i. fugerunt. Sed ea cuncta quae faciebant hostes erant Romāis facilia. uisu id est ut uiderentur aut ad uidendum ex tenebris: quia qui in tenebris sunt uident quae fiunt in luce & nō uidētur: & locis editioribus: unde prospectus latior: & erant magno hortamento: scilicet ad futurā uictoriā. Plurimū uero marius. Prosequitur exitum belli peritia mariana & imperitia hostili foelicē ac infoelicē dicens. Vero pro sed Marius confirmatus supple existens.i. animum firmum capiens. plurimum id est summopere imperitia.i. per imperitiā hostium iubet quammaximum id est altissimum silentium. haberi. s. a suis & iubet nequidem.i. non etiam. signa canere.i. cantu uigilias indicare: ubi solebant canere per uigilias. Sane signa canunt ut instrumenta: si signa pro tubis capiantur: aut potius iubet cornicines & tubicines: nequidē .i. non etiam canere signa. uti i. quēadmodum ipsi solebant. s. canere ea per uigilias. deinde: ubi.i. postquā lux. s. matutina.i. aurora aut diluculum aduentabant hostibus iam defessis ex tripudiis & pridiano bello: ac captis.i. oppssis & sopitis pauloante. somno supple Marius iubet tubicines uectigales.i. qui praecinere solēt. uectigalibus.i. tributariis: aut qui ipsi uectigales erant. item.i. & similiter omnes tubicines cohortum turmarum legionum id est omniū tam peditū quā equitum. & tam romanorum quā sociorum & auxiliariorum. canere tuba (alii habent signa) de iprouiso.i. repente: & milites tollere.i. leuare clamorē: aut erūpere portis.i. euadere ut in portas castrorū hostiliū. Mauri atque geruli qui erāt populi Bocchi: exciti.s. uiolēter (q̄ res apud Vergiliū semper mali hois indiciū est: ut Seruius adnotauit: forte q sōnus credit deorū donū: ut eneid.ii. Tēpus erat cū pria qes mortalibus egris. Incipit: & dono diuū gratissima serpit) ignoto sonitu: & ppterea horribili: neq; poterāt fugere: neq; capere arma: neq; facere aut prouidere oino quicq̄: ita quasi uecordia.i. amētia quaedā. (Est.n. uecors parui aut puersi cordis secūdū q ue diminuit aut auget: & ita uecordia est pusillāimitas aut insania quaedā. nā cordatum prudentem dicimus) acceperat id est inuaserat cunctos: strepitu clamore: idest propter strepitum pedum & armorum & clamorem militum: & nullo: scilicet numidarum subueniente. & nostris: scilicet Romanis. instantibus: id est urgentibus eos tumultu: terrore: formidine. Denique: idest tandem omnes sunt fusi & fugati: arma & signa militaria: id est uexilla sunt capta pleraque id est plurima. Et plures interempti sunt in eo proelio quam in omnibus superioribus. Nam fuga supple eorum cui numide plurimum confidunt. impedita supple est somno & metu insolito hoc est insolenti & uehementi.

Vecors

Sed quia diuersi:scilicet exploratores missi a mario erant sup.redeuntes.alius ab alia parte:idest diuersi a diuersis partibus. & omnes significabant simul idem:idest uilos speculatores iugurthæ consul:scilicet marius incertus:quonam modo instrueret aciem nam aliter instruitur dum periculum a dextera quá dum a sinistra timet:

latine.i.uerbis latinis.Ná cú esset missus a micipsa í hispaniá ad auxiliú romanoꝵ & militasset sub scipione didicerat loq.s.latine apud Numantiá.exclamat í quá nros.i.romanos pugnare frustra.& sup.aut quia mariú iterfectú sup.ec pauloante.sua.i. ꝓpria ipsius clamátis manu.simul.i.pariter ac eodé tépore. osten

Sed qa diuersi redeútes:alius ab alia pte: atq; oés idé significabát:cósul icertus quonámó acié istrueret:nullo ordie cómutato : aduersum oía paratus ibidé oppenit.Igit Iugurthá spes frustrata:q copias í qttuor ptes distribuerat: ratus ex oibus æq; aliquos ab tergo hostibus uenturos. Interim Sylla: qué primú hostes attigerát: cohortatus suos:turmatim:& q̄maxime cófertis eqs : ipse:aliiq; Mauros iuadút: Cæteri í loco manétes:ab iaculis eminús emissis:corpora tegere:&:siq í manus uenerát obtrúcare.Dú eo modo equites ꝓliant : Bocchus cum peditibus:quos Volux filius eius adduxerat: neq; í priore pugna in itinere morati adfuerát : postremá Romáoꝵ acié iuadút. Tum Marius apud primos agebat:qđ ibi Iugurtha cú plurimis erat. Dein Numida cognito Bocchi aduétu: clá cú paucis ad pedites cóuertit. Ibi Latine: (ná apud Numátiá loq didicerat:)exclamat nros frustra pugnare:pauloáte Mariú sua manu interfectum : simul gladiú ságuine oblitum ostédere : qué impugnatis ipigre occiso pedite nostro cruétauerat. Q d' ubi milites accepere:magis atrocitate rei:q̄ fide nú cii terrétur: simulq; barbari aios tollere: & in pculsos Romanos acrius íncedere. Iamque paulum a fuga aberant: cum Sylla: profligatis iis: quos ad-

opperitur: idest expectat.ibidem:scilicet in fultum hostium:nullo ordine commutato propter nunciata ab exploratoribꝰ:existés paratus aduersú omnia a quacúq; parte uenirét. Ita:idest sic spes frustrata sup. é iugurtham.alii legunt passiue:spes iugurthæ frustra : idest adnihilata est:qui:scilicet iugurtha distribuerat copias:scilicet suas in q̄ttuor partes:ratus : idest arbitratus aliquos ex omnibus:scilicet suis: uenturos.hostibus:idest in hostes.eq; : idest pariformiter ab tergo Valla diceret abs tergo. Interim idest interea dum marius sic globatim incedit : Sylla quem existenté in dextera:hostes attigerát primum cohortatus: idest postq̄ cohortatꝰ fuerat suos:ipse & alii scilicet coniuncti inuadunt mauros : scilicet populos bocchi. turmatim: idest per tur-

Ab tergo

dere.i.osté debat gladium oblitú .i. inqnatú (penultima breui ab obliuor nó ab obliuiscor)sanguine.i.cruore recés fuso: quem.s. gladium ipse numida (qsqs est.sed uidetur iugurtha qué ñ dederat principé exercitꝰ hostilis occidisse: & q latine loq poterat . ná apud numátiam diu íter latios uersatus fuerat)cruétauerat.i.cruentum effecerat.pedite nfo.i.Romano occiso satis.impigre: idest strennue: in quo facto callide hosté laudat. Q.đ ubi milites accepere.Prosequit reliq̄ ad pugná inceptá ptinétia:ꝓmouens quáti momēti sit interdum uox una.Ná ad unius numidæ ꝯmédacem: uocé sic animi romáorú labefacti sunt ut parú abfuerit quin qui uictores erát uícerent Prodestitaq; plurimú rebus bellicis itentos historias legere: e quibus uersutiaꝵ & stratagematú multorum

mas:idest non singulatim:sed coniunctim.unde addit & equis cófertis:idest stipatis quammaxime.Cæteri:scilicet romani manentes in uno loco tegere:id é protegebant corpora:scilicet sua ab iaculis emissis: eminus quasi e máu:idest de longe.& si qui:idest aliqui obuenerant in manus:ita ut possent eos comprahendere.obtruncare:idest obtruncabát sup.eos. Dú equites quibus præfuerat sylla præliantur eo modo quo dictum est eos.præliari:idest prælium exercere Bocchus rex maurorum inuadit postremam aciem: romanorum.cum peditibus quos uolux filius:scilicet bocchi:adduxerat.neque:idest & qui existétes nó morati in itinere in priore pugna:idest prius incepta affuerant.Marius agebat.tum:scilicet cum bocchus in postrema acie existentes inuaderet.apud primos: idest existentes in prima acie.q;:idest eo q; Iugurtha erat ibi cú plurimis.i.frequétissimis.deinde numida :s.qdá.uidet át de iugurtha loq. de quo si loquitur: sensus est).cognito aduétu.i.postq̄ cognouit aduentú bocchi q a tergo aduenerat.couertit.s.se clá cú paucis ad pedites.s.romanos.& exclamat ibi.i.apud pedites

pitiores euadát:q usui posmodú sint:unde si simile: factú róani memoria tenuissent:nó tá facilé fidé hosti ꝓsertim habuissent.ad quá ré alludit maro Enei. ii. Quæ táta insania ciues ? Creditis auectos hostes aut ulla putatis dona carere dolis danaum sic notus ulysses? Et ideo bene dictú est oi spiritui ne credas. Sed ordo é.Q.d.s.dictú núidæ q cruétato gladio osté so fidé fecerat se mariú iterfecisse.ubi.i.postq̄ milites.s.róani ꝓsertim pedites.accepere.i.itellexerút:qa latine locutus erat:ex quo solú poterát dolú suspicari.ad quid enim numida loq̄retur ad numidas & getulos latine? sed in tali perplexitate etiam sui immemores esse poterant.terrentur magis atrocitate rei q; uidelicet imperator talis obtruncatus esset: quá fide nuncii.i.nunciátis.s.numidæ.simulq;.i.& simul barbari.s.getuli & numidæ efferi & inculti atq; crassiligues extollere.i.extollebant animos.& intédere.i.intendebant ipetum.acrius in romáos.ꝑculsos.i.attonitos & atrocitate nuncii.& sup.milites romani aberant iam paululum a fuga:idest paululum aberant:quin fugerent : cum Sylla rediens : scilicet in eam partem pu-

uerſum ierat:rediens ablatere Mauris icurrit. Bocchus ſtatim auertitur. At Iugurtha dum ſuſtentare ſuos: & prope iam adeptam uictoriam retinere cupit:circumuentus: ab equitibus dextra: & ſiniſtra omnibus occiſis:ſolus inter tela hoſtium uitabundus erumpit. Atque interim Marius fugatis equitibus:accurrit auxilio ſuis: quos pelli iam acceperat. Deniq; hoſtes iam undiq; fuſi. Tum ſpectaculum horribile in campis patentibus ſequi: fugere:occidi:capi:equi:atq; uiri afflicti: ac multi uulneribus acceptis: neq; fugere poſſe: neq; quietem pati. niti modo:ac ſtatim cōcidere. Poſttemo omnia:qua uiſus erat: cōſtrata telis: armis cadaueribus:& interea humus infecta ſanguine.

Oſtea loci conſul haud dubie iam uictor peruenit in oppidum Cirtham: quo initio profectus intenderat: eo poſt diem: quintum: quam iterum Barbari male pugnauerant:legati a Boccho uenerūt:qui Regis uerbis ab Mario petiuere:duos quamfidiſſimos ad eum mitteret:uelle de ſuo & de Populi Romani.commodo:cū his diſſerere. Ille ſtati Luciū Syllā:& Aulū Manlium ire iubet. Qui quanquam acciti ibant:

gne.& hoc his aduerſum quos(. Eſt autem anaſtrophe idest præpoſitionis poſtpoſitio quos aduerſum) ierat: ſcilicet pugnatum:profligatis: id eſt porro: per afflictionem fugatis & depræliſis. incurrit mauris:idest in mauros:ab latere. Bocchus qui erat illic apud ſuos. auertitur ſtatim: ſcilicet ab hoſte hoc eſt impetu Syllæ. At iugurtha dum cupit ſuſtentare ſuos:idest cōfirmare ne fugerent.& retinere uictoriam. iā prope:idest quaſi adeptam:idest pertam (ubi:adeptam paſſiue ponitur. Et hoc loco uidetur quod ſupra dixi iugurtha fuiſſe numida ille qui le marium interfeciſſe: dixerat:quia inter pedites erat) ipſe circūuentus ab equitibus: ſcilicet ſyllāis. dextra & ſiniſtra: ſcilicet ab utraq; parte omnibus ſcilicet ſuis occiſis erupit:idest ui euaſit ſolus inter tela hoſtium nitabundus:idest aſſidue uitans:ſcilicet infeſta tela ita ut illeſus manſerit. Atq; marius fugatis equitibus:ſcilicet numidis a quibus dux abfuerat. interim ſcilicet interea dū ſuperiora a ſylla gerebātur:occurrit ſuis: ſcilicet militibus:quos acceperat iam pelli propter nuncium ut uiſum eſt. Deniq;:idest tandem hoſtes ſunt fuſi: idest proſtrati. undique:idest ab omni parte. Tum: idest tunc ſup. fuit aut factum ē ſpectaculum horribile:ſcilicet memoratu aut uiſu(quia horrorem incutit. horror autem eſt ubi ex frigore & timore membro concutiuntur & quaſi pili inſurgunt ac rigeſcunt. Nimis autem graphice faciem belli deſcribit:ita ut plane depingi: uideatur & ſub oculos legentium referri) in ſupple campis patentibus:idest planis & apertis. Spectaculum autem eſt. ſequi:ſcilicet uictores qui erant Romam fugere uictos:occidi:ſcilicet quoſdam. capi:ſcilicet alios:aut potius quia reliqua uerba per imperfecta exponenda ſunt exponamus:& hæc ſic. Sequi.i. ſequebatur:ſcilicet Romani. fugere: idest fugiebant: mauri & numide occidi:idest occidebantur quidam eorum capi:idest capiebantur alii:equi atque uiri afflicti ſup. erant. ac multi:ſcilicet numidarum & getulorum uulneribus acceptis:idest poſtquam acceperant uulnera:neque poſſe pro poterant fugere:neque pati quietem:quia hoſtes inſtabant eos opprimentes. niti:idest nitebantur. modo: id eſt ſolummodo: hoc eſt tantummodo conabantur fugere aut ſtare do nec poterant. ac concidere:idest concidebant: idest ſimul cadebant. mox. idest paulopoſt. Poſtremo:idest ad poſtremum tempus:omnia qua uiſus erat: id eſt per eam regionem qua uiſus:idest proſpectus uidentium erat:ſcilicet ad ulteriora directus:cōſtrata ſup. erant telis. dicimus autem reciproce:ſterno tela ſuper terram:& ſterno telis. tela autem accipiuntur pro armis inuaſiuis q̄ longe ledere poſſum: ut ſunt ſagitte & iacula: & armis ſup. aliis quibus ſe defendebāt aut cominus inuadebant: & cadaueribus:ſcilicet cadentium & humus ſupple erat infecta ſanguine interea: ſcilicet dū hæc fierēt.

Horror

Pictura belli

Oſtea loci conſul &c. Recitat ut marius uictor Cirthā peruenit: utq; illuc ad eum bocchus: legatos miſeris oraturos: ut ad ſe aliquot mitteret qbuſcū de pacis conditiōibus diſceptare poſſet: uſq; ad ilum Sylla q̄ſtor. & mālius legatus duo belli: proceres miſſi ſint:& quam oratione ſylla ad bocchum habuerit. Ordo autem eſt. Poſt ea loci: id eſt poſt id temporis. Locus enim & tempus: ſæpe confunduntur: ut non eſt nunc dicēdi locus:idest tempus & hic aduerbia loci p aduerbiis tpis ponunt:ut hucuſq; hactenus.i. ad hūc uſq; locū & ad hoc uſq; tpus &c. Sane particule aduerbiis loci aut tēporis addite uident plus ad ornatum q̄ ad ſubſtātiam orationis facere ut nuſq̄ gētiū nō plus eſt quā nuſq̄. imo minus:qa nō ubiq; gentes ſunt & poſtea loci nō plus q̄ poſt: & ſi duæ ſint particule poſtea diceret aut loca aut locorum niſi tamen ſit poſtea.ſ. geſta. loci:idest in eo loco de quo iam meminit. ſed minus quadrat. cōſul.ſ. marius uictor haud dubie cū prius incertū eēt an uictus fuerit. nā reges pro uictoribus: agebant:peruenit in oppidū cirthā.ſ. nomine. quo:id eſt i qd ipe pfectus.i. eū diſcederat itēderet ſup. puenire i initio.ſ. pfectiōis ſue. Proficiſci.n. eſt diſcedere a loco q̄ſi porro ſeu pcul faceſſet.i. factū & curatū ire poſſet forte dici i initio. pfectus.i. profectionis ut ſit grūs q̄rte iflexionis. Legati.i. oratores miſſi a boccho rege mauritāie uēiūt. eo.i. in id oppidum: poſt qntū diem:idest quito die poſteaquem:ſcilicet diem barbari:ſcilicet numide & getuli ac mauri pugnauerant. male:idest in malum & excidium ſuum. (Notandū apud hunc auctorem poſt & ante ſæpe accuſatiuo: cui deſeruiunt præponi cum apud alios ablatiuos durationis ſeu menſure temporis aut exceſſus: in eo

Poſtea loci

Aduerbia loci

Proficiſci

regant: ut quod hæc dicitur post quintum diem &c. alii dicerét die qnto postquá aut biue post: sic die qnto q̃ barbari &c. Sane quidam habét non qué sed q̃: uerum magis salustianum est qué) qui pertinere uerbis .i. nomine & auctoritate regis: scilicet bocchi ab mario mittere .i. ut mitteret ad eũ: scilicet bocchũ duos q̃ fidilissimos .i. maxie fidos. & dixerunt sup. id .n. frequens sub audit eũ sup. bocchũ uelle differere: idest disceptare & tractare cum his: scilicet quos mitteret de commodo suo .s. bocchi iubẽtis & de cõmodo pop. Rom. ubi coniunctio: & copulet diuersos casus: quia dictio cõmodo diuersos exigit. nõ enim liceret dicere d cõmodo sui & Populi Romani nisi sit sui Populi. Illæ: scilicet marius iubet statim lucium syllam & aulum mãlium ire scilicet ad regem: qui q̃q̃ ibát acciti: idest uocati ab eo: & ita audituri quid ipse uellet: tamen placuit sup. eis facere uerbũ apud regem: idest habere orationem tanq̃: uenissent ut oratores. quo scilicet uerbo aut ideo ut flecterent ingenium scilicet regis: ad uersum: id est contrarium: paci licet subdole dissimularet. aut accenderent: uehementius. cupidum: idest si ingenium esset cupidum aut rex cupidus pacis. Itaq; sylla cuius facũdie non etati: quia facundior sed non grandior erat: concessum est a manlio locutus est pauca uerba huiuscemodi: q̃lia subsequuntur.

periculi sit cum pessimo homine commisceri: quia id sine cõtaminatione fieri nequit: & ideo dicit maculares. unde a nostris dictum est per adagium. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo induet superbiam: & in psalmo: cum sancto sanctus eris. Simul: idest & pariter o rex Bocchæ: tu demeres idest auferes nobis acerbá: idest difficilem: & duram necessitudinem: id ẽ cõpulsioné uiolẽtá: pseq ,p persequẽdi pariter & te errantem idest deceptum in opinione; & illum: scilicet iugurtham: sceleratissimũ: qui tot scelera commisit i filios regis ut uisum est: & i patriam suam. Et ita captat beniuolentiam a persona Romanorũ cum dicat eos inuitos persequi Bocchum & a persona: Bocchi cũ dicat ipsum nõ pugnaturum cum iugurtha nisi errantem; idest nisi deceptum ab eo. & aliud quam sit de romanis existimantem. Ad hoc: idest insuper dicebat uisum supple esse populo Romano. iam: idest statim a prĩcipio: scilicet originis sue. inopi: idest cũ adhuc esset inops: melius supple esse: id est potius. quærere: id est acquirere: & nancisci amicos qui ex animo: bene uelint: quam seruos qui cogantur & metu coerceantur. & supple quod rati supple sint: aut legatur ratos: idest dicebat eos ratos tutius supple esse: imperitare. uolentibus quam coactis: quia nullum: uiolentum: diuturnum. Vero pro sed o rex: nulla amicitia est supple: aut sit opportunior: id est conuenientior: tibi quam: nostra: idest romana: Tibi ubi priuatus ad: regem dicit tibi: cum galli putent honoris esse si: uobis dicant. primum: id est prima de causa quod nos: scilicet Romani absumus procul: scilicet a mauritania. in quo: scilicet q procul absumus est minimum: idest minima potestas: offense: idest lesioni actiue: hoc est ledendi. non enim onere: aut exactiõe eos præmere possit: & gratia: idest beneficentia: aut beniuolentia est supple par: idest eq; magna ac si adessemus prope: quia cum lõge sit nihil petent & faciliter partem regni numidiæ ei tribuant. Deinde supple opportunissima: fuerit tibi amicitia nostra: q habemus. abunde: id est satis multos. parentes: idest obedientes nobis: quasi dicat coactos: ut Carthaginenses: macedones & alios. Sed supple satis amicorum neque fuit nobis: neque cuiquam hominum.

Salustiana locutio

Ab mario

Verbú loquele subaudiri

Exiter diuersos casus

tamen placuit uerba apud Regem facere: Ingenium aut aduersum uti flecterent: aut cupidum pacis uehementius accenderent. Itaque Sylla: cuius facundiæ: non ætati a Manlio concessum est: pauca uerba huiuscemodi locutus.

Syllæ Oratio ad Bocchum.

REx Bocche magna nobis est lætitia: cum te talem uirum Dii monuere: uti aliquãdo pacem: quam bellum malles: neu te optimum cum pessimo omnium Iugurtha miscẽdo commaculares: simul nobis demeres acerbam necessitudinem: pariter te errantem: & illum sceleratissimum persequi. Ad hoc Populo Romano iã a principio inopi: melius uisum est: amicos: quam seruos quærere: tutiusque rati uolentibus: quam coactis imperitare. Tibi uero nulla opportunior: amicitia nostra: primum quod procul absumus: in quo offensæ minimum est: gratia par: ac si prope adessemus. Dein quod parenteis abunde habemus. Amicorũ nobis neq; cuiq̃ hominũ satis fuit.

REx bocchæ. Hæc oratio est in genere deliberatiuo q̃a suadet & dissuadet dicens: o rex bocchæ decenter nomen dignitatis p̃ponit: nam si quem excellẽtis dignitatis ,p prio nomine compellaueris illi cõtumeliosus uidearis: sin uillissime abiectionis ut lenonem aut tortorẽ honorificus: magna leticia ẽ nobis: quo uerbo captat beniuolentiam. cũ. i. quádo aut quoniam dii monuere te talem uirum: ut malles. aliquando: idest tandẽ (sic enim fere ponitur: & a Philelpho ponendum: in secundo epistolarum uolumine præcipitur q̃q̃ etiam aliter reperitur). neu. i. neu. x commaculares te miscẽdo te optimũ. s. regem aut uirum cum iugurtha omnium. s. qui uiuant. Quo dicto callide ex p̃cepto rhetorico id regi dat quod ab eo primum desiderat. uidelicet ut pacem q̃ bellum malit: & ut bonus aut quá optimꝰ haberi uelit simulq; aduersarium deprimit: unde regem attentum etiam facit cum admoneat q̃ti

Atq; hoc utinam a principio tibi placuisset. profecto ex populo Romano ad hoc tēpus multo plura bona accepisses: quā mala perpessus es. Sed quoniam humanarum rerum Fortuna pleraq; regit: cui scilicet complacuit: uim & gratiam nostram te experiri: nunc quoniam per illam licet: festina: atq; uti cœpisti perge. Multa opportuna habes: quo facilius errata officiis superes. Postremo hoc ī pectus tuum dimitte: nunquam populum Ro. beneficiis uictum esse: Nam bello quid ualeat: tu te scis.

D ea Bocchus placide & benigne simul pauca pro delicto suo uerba facit: se non hostili animo: sed ob regnum tutandum arma cepisse. Nam Numidiæ partem: unde Iugurtham expulerit: iure belli suam factam: eam uastari a Mario pati nequiuisse. Præterea missis antea Romam legatis: repulsum ab amicitia. Cæterum uetera omittere: ac tum: si per Marium liceret: Legatos ad Senatum missurum. Dein copia facta mittendi: animus: Barbari ab amicis flexus: quos Iugurtha: cognita legatione Syllæ & Manlii: metuens id quod parabatur: donis corruperat.

Atque utinam hoc: scilicet inire pacem cum Romanis placuisset tibi ab initio. profecto. i. reuera tu accepisses ex Populo Romano ad hoc tempus: idest hactenus: plura bona q̄ perpessus esses mala. Sed quoniam fortuna: idest inopinatus casus & euētus regit pleraq;: idest plurima rerum humanarū: unde in Catilinario. Sed profecto fortuna in omni re dominatur. Cui: scilicet fortūe: placuit te experiri: idest ut tu experireris quasi dicat q̄ coegit te experiri. uim: id est uiolentiam & compulsionē nostram: qa sæpe uictus fuerat. & ita: nimis argute terret: sicut ab utili prius allexit: & gratiā: id est beniuolētiam & beneficētiam nostram: hoc est senatus populique Romani. Nunc quoniam licet per illā: id est quia illa uidelicet fortuna: quasi dicat citra meritū tuum hāc conditionem tibi obtulit ut possis gratiam Populi Romani experiri festina atq; perge: id ē procede & perfice icēptum. uti: idest quemadmodum incepisti: quasi dicat arripe occasionem: quia fronte capillata post hæc occasio calua est. Et ideo Lucanus. Tolle moras nocuit semper differre paratis. Tu o Bocche habes multa atq; opportūa: idest accommoda: scilicet ad reconciliationem seu ad gratiā Populi Romani ineūdam: quo: idest ideo ut aut quo idest qua re seu per quam rem (ponitur autem absolute: nam si relatiuum eēt diceretur quibus) tu superes: id est superare possis. facilius errata: scilicet tua. officiis: idest debito munere Romanis impenso. Tacite autem inuit quod postea petiturus est: iugurthā tradat: per quem & gratiam Populi romani & partē numidiæ adipiscat. Postremo o Bocche demitte hoc in pectus: idest in animum tuum populum romanū nunq̄ esse uictum beneficiis: quod in Massinissa claruit. Vnde tacite inuitat per auaritiam sciēs illum ob partem regni promissam multa fecisse: simul rhetorice in fine duo grauissime facit promittit & minatur addens tute: idest tu ipse sis: scilicet populus romanus ualeat bello: quasi dicat ideo tantum de beneficētia eius admonuit.

D ea Bocchus compendio tangit responsionem Bocchi: cuius sensum: sed nō uerba tangit. Non enim uidetur latine sciuisse nec similia getulisse. Ná postea in summis negociis q̄bus si fieri posset arbitros oīs abesse uellint: per iterpraetem collocuturi sunt. Ordo est Bocchus facit uerba: idest respondet ab ea: scilicet quæ a Sylla dicebantur: placide & benigne. & simul: idest ēt pauca pro delicto suo: idest pro purgatione delicti: aut secundum magnitudinem delicti: quia eius purgatio longe plura exposcebat. & supple dicit se cepisse arma: scilicet contra romanos: quod tamē artificiose tacetur: non animo hostili: id ē inimico. ita ut romanis male consultum uelit aut nocuisse per inuidiam aut maliuolentiam: sed ad tutandum regnum. (Et si dicat: Sylla nullam uim factam regno ipsius cū non sint flumen quod eorum regna dirimebat transgressi romani dicit se quoq; habere partem numidie iure belli prius acquisitā. non autem itelligo iure belli: idest promissione iugurthæ facta in eo bello: licet enim dictum ē q̄ iugurtha promiserat illi tertiā: partem numidie si uoti compos euaderet sine regni imminutione: non tamen congrueret huic loco: ut id Bocchus confiteatur sic enim significaret se mercede conductū ad bellū alienū. & ita pro excusatione afferret auaricitiā suam: odiosissimū malum quod nō ꝓcedit. Intelligā itaq: antea q̄ iugurtha illi filiā suā daret motā fuisse litē de cōfinibus regni & partē a boccho inuasam: illi ꝓ dote ab iugurtha cōcessam: propter bellū qd' ab romanis metuebat. Vnde ordo est. Ná sup. dicit partē numidie unde expulerit iugurthá factā sup. esse suá: iure belli: qa iniusto bello capta cedūt captori: & dicit se nequisse pati. s. equo animo: eā .s. partē uastari a mario. Præterea dicit se repulsum antea. i. priusq̄ bellum attentaret: quod & auctor prius confessus est: ab amicitia: scilicet romáorum quá petiit: legatis missis Romá. Cæterum. i. sed sup. dicit se omittere. uetera: idest ueteres causa dissentiōis: & dicit si liceret per marium: idest mario non renuente se missurum legatos ad senatum. Deinde copia facta. Mira breuitate pstringit rē qa dat itelligere q̄ sylla id a mario īpetrauit & Boccho permiserit: sed deide copia. i. plena ptāte mittēdi legatos facta. s. per marium & syllá: animus barbari. q. d. ideo q̄ barbari: flexus sup. est ab amicis: scilicet bocchi non ueris. sed simulatis. q. d. necessariis: quos: scilicet amicos bocchi iugurtha corruperat donis metuens id quod parabatur: scilicet bocchi a bello auersionem & hoc legatione syllæ & manlii a mario legatorum. cognita i. rescita: ab ipso iugurtha. q sem p uigil & solicitus erat.

Marius interea exercitu in hybernaculis: composito: cum expeditis cohortibus: & parte equitatus proficiscitur in loca sola: obsessum turrim regiam: quo Iugurtha perfugas omnes: præsidium imposuerat. Tum rursus Bocchus scilicet. seu reputando quæ sibi duobus præliis euenerant: seu monitus ab aliis amicis: quos incorruptos Iugurtha reliquerat: ex omni: copia necessariorum quinq; delegit: quorum & fides cognita: & igenia ualidissima erãt. Eos ad Marium. ac deinde: si placeat: Romam Legatos: ire iubet agendarum rerum: & quocunque modo belli componendi licentiam ipsis permittit. Illi mature ad hyberna: Romanorum proficiscuntur. Deinde a Getulis latronibus in itinere circumuẽti: spoliatique: pauidi: sine decore ad Syllam: profugiunt: quem consul in expeditionem: proficiscens: pro prætore reliquerat. Eos ille non pro uanis hostibus: ut meriti erant: sed accurate: & liberaliter habuit. Quare Barbari & famam: Romanorum auaritiæ falsam: & Syllam ob munificentiam: in se amicum rati sunt. Nam etiam non largitio: multis ignota erat: nemo munificus: putabatur: nisi pariter uolens: dona omnia: in benignitate: habebantur. Igitur quæstori mandata Bocchi patefaciunt: simul ab eo petunt: uti

Marius interea. Cõmemorat strennuitatem & acrimoniam ipsius marii q semp aliqd moliebatur ad uincendũ hostẽ. unde cum exercitũ p hiberna cõposuisset. & ut dicũt distribuisset: ipse nõ est deditus ocio aut libidini: sed assumptis expeditis cohortibus & parte eqtatus profectus est ad turrí regiá expugnádá in qua thesauri eius pleriq; erant. Reliquit autem Syllá pro ꝑtore in hibernis. Ea aũt re a boccho itellecta ipe diffidens rebus suis & Iugurthinis legatos misit ut prius cõstituerat primũ ad mariũ deinde si placet romam ꝓfecturos. Ordo est. Marius interea dũ ea fierẽt p legatos & bocchũ: exercitu cõposito .i. postq̃ composuerat exercitũ in hibernis .i. in locis in quibus hyemá instátem transigerẽt ꝓficiscit̃ in loca sola .i. deserta & in solitudiné numidie: cũ cohortibus .i. parte peditũ. expeditis .i. leuis armature. qui expediti: idest onere armorum & sarcinarũ liberi ad iter accincti erát. & cõ perte equitatus. obsessum (supinũ est) turri regiá .i. regis iugurthe quo .i. i quá iugurtha imposuerat omnis ꝑfugas. præsidium: id pro præsidio & custodia. Tum rursus bocchus. Postq̃ bocchus audiuit marium obsidere uelle turri regiá diffidẽs rebus iugurthæ oratores ad mariũ illinc Romá si placeret mittẽdos mittit. In pricipio át qdá legunt fœliciter erga romãos. alii .s. Vñ uarius ẽ sensus: prior sic. Bocchꝰ rursus .i. iterũ tũ .i. tũc cũ marius turrí obsessum iret fœliciter sup. se habens erga romanos: qa nisi sic fecisset actũ fuisset fortassis de regno eius post captá numidiá. Posterior legendo: scilicet sensus est. Tũ bocchus rursus .s. idest scire licet cur id fecerit: qa existens erga .i. beniuolis in romanos: aut pro romanis. (Erga enim beniuolentiá dicit) seu .i. siue reputando quæ euenerát sibi duobus præliis: scilicet male pugnatis a mauris & numidis: seu monitus ab aliis amicis quos iugurtha reliq̃rat incorruptos: scilicet pecũia & donis aliis. delegit: .i. seorsum legit ex omni copia .i. multitudine necessariorum. quinque: scilicet necessarios: scilicet sanguine aut affinitate cõiũctos: quorũ & simul fides cognita: id ẽ perspecta sup. erat & ingenia erát ualidissima.

Iubet eos: scilicet quinq; ire legatos: idest oratores & caduceatores quos ambasiatores uocant: ad mariũ. & deinde si placeat. scilicet mario ire Romam & permittit sup. eis licentiam: idest liberam auctoritatem rerum agendarum: idest tractádarum & pacto componendarum: & belli cõponendi: idest finiendi. quocunq; modo .i. pacto interueniẽte. Illi: scilicet qnq; ꝓficiscuntur. mature .i. cito: cum maturitate tñ ad hyberna romanorũ: idest ubi rõani hyemem agebant. deinde ipsi circũuenti idest depræhensi & capti a latronibus: idest a latentibus prædatoribus getulis: idest in getulia ortis aut grassantibus. & spoliati scilicet uestibus & uiatico: profugiunt ad syllam existentes. pauidi idest adhuc pauentibus similes: & sine decore: idest ornatu aut apparatu legatis debito. quem: scilicet syllam: cõsul: scilicet marius proficiscens in expeditionem: idest expedientem obsessionẽ turris regiæ: reliquerat: scilicet in hybernis. pro prætore: idest loco prætoris ut derelictis imparaturet & ius diceret. Illæ: scilicet Sylla habuit hoc est: tractauit eos: scilicet mauros a boccho missos: non pro uanis: id est mendacibus & incõstátibꝰ hostibus uti .i. quẽadmodũ meriti erát. sed accurate: idest cum summa cura. & liberaliter hoc ẽ benefice. Qua re: idest per quam rem: barbari: scilicet mauri rati sunt. &: idest simul famam. auariciæ: idest quæ erat de auaricia Romanorum diffusa per iugurtham & eius populares. esse falsam. &: idest simul syllam esse amicum in: idest erga sese. ob munificentiam: idest collationem beneficiorum & munerum: quia ornamenta & uiaticum illis dono dedit. Nam largitio: idest captiosa donatio sine amicitia ad capiandum & inescandum facta: erat etiam: id est ad huc tum: idest tunc temporis ignota multis: scilicet credentibus neminem largiri: nisi idem amicus sit. Et nemo putabatur esse munificus: nisi pariter hoc: est simul esset uolens: idest beniuolus: & ita omnia: dona: habebantur: id est estimabantur. in benignitate: scilicet reponenda aut facta. Igitur patefaciunt: quæstori: scilicet Syllæ mandata hoc est commissiones bocchi: simul petunt ab eo: uti ad

Licentia

Largitio

sit sibi fautor & cōsultor .i. cōsiliator: & extollūt oratione copias: fidē: magnitudinē regis sui .s. bocchi: & alia quæ credebant esse utilia: aut beniuolentiæ: idest pertinere ad beniuolentiam. Dein .i. deinde sylla pollicito .i. postq̄ Sylla pollicitus erat & promiserat omnia: q: scilicet petiuerant: & docti: scilicet a Sylla quomodo facerent uerba

terea habendis. tres: scilicet ex eis (dicere potuisset: maurorum tres) profecti sunt romam cū Gneo Octauio Rufone: qui existens quæstor: idest receptor aut: ut uulgo dicunt argentarius publicus: portauerat in aphricam stipendium: idest mercedem militantiū & duo sup. eorum redeūt ad regem: scilicet bocchū

apud Marium. & item .i. similiter. apud senatum: scilicet Romanū si eum mitterentur a: Mario operiuntur: id est expectāt supple marium. ibidem: idest in hibernis utice apd̄ Syllam circiter quadraginta dies. Mari9 postquā infecto: idest non facto negocio. qd' id ē in quod intenderat .s. animum & profectionem suam uidelicet: ad expugnandam turrim regiā: rediit Cirtham: & hoc est simul factus ē certior de aduētu negatorum: & iubet illos & Syllam uenire ab utico. ubi hiberna erant. Sane proprio de loco propositionem dat. Itemq; id est & similiter adse uenire iubet Lucium belienum pratorē. p̄terea .i. p̄ter eum. iubet omnes senatorii ordinis .i. patritios sup. uenire ad se. undiq; .i. ex omni parte ubi hibernabant. quibuscum .i. cum quibus cognoscit .i. audit mandata bocchi. In quis: idest in q. bus: scilicet rebus: potestas eundi Romam fit: idest decernitur: legatis

fautor: consultorq; sibi adsit: copias: fidē: magnitudinē Regis sui: & alia: quæ aut utilia: aut beneuolētiæ esse credebant: oratione extollunt. Deīde Sylla omnia pollicito: docti quō apud Mariū: itē apud senatum uerba facerent circiter dies .xl. ibidē opperiuntur. Marius ubi confecto negocio: quo ītenderat: Circham rediit: de aduentu Legatorum certior factus: illos & Syllam ad se uticam uenire iubet: Item Luciū Belliginum prætorem: præterea omneis undiq; Senatorii ordinis: quibus cum mādata Bocchi cognoscit: quibus mandatis. Legatis potestas romā eundi: ab cōsule interea induciæ postulabant. Ea Syllæ: & plerisq; placuere pauci uero ferocius decernunt. s. ignari rerum humanarū: quæ fluxæ & mobiles sæpius in aduersa mutantur. Cæterū Mauri impetratis omnibus: tres Romam profecti sunt cum. C. Octauio Rufone: qui q̄stor stipendium in Africam portauerat. Duo ad Regē redeunt. Ex his bocchus cum cætera: tum maxime benignitatem & studiū Syllæ accepit. Romæ quoque Legatis eius postquam errasse Regē: & Iugurthæ scelere lapsum deprecati sunt: amicitiam & fœdus petentibus hoc modo respondet. Senatus: & Populus Ro. beneficii & iniuriæ memor eē solet. Cæterū Boccho: qm̄ pœnitet delicti: gratiam facit fœdus & amicitia dabuntur cum promeruerit.

Vibus rebus cognitis: Bocchus per litteras a Mario petiuit: ut Syllam ad se mitteret: cuius arbitratu de commūibus ne-

nunciaturi quæ acta essent: & inducias: agendas. Bocchus accepit: ex his: scilicet legatis duobus: ad se reuersis libens: id est libenter & cum uoluptate: cum cætera: idest cum ita sit q; cætera: tum maxime: scilicet uerum est. q; accepit libens benignitatē idest clementiam Syllæ qui i opibus & omnium egēis ita succurrit & studium: idest studiosum officium: ac fauorem Syllæ. Et respodetur romæ: scilicet a senatu: legatis eius: scilicet bocchi: petentibus fedus: & amicitias: scilicet populi romani postquā sunt depræcati (quidam textus habēt deplorati: sed non procedit cum deplorauerunt debeat dici) id ē præcibus ostendere: conati: regem: scilicet suum bocchum errasse: & ita non ulum maliuolentia: & lapsum: scilicet in errorem scelere: id est per scelestam iductionē: iugurthæ (Depræcari enim propriæ: est præcari ne culpa qui factum censeatur: aut Dep̄cari

gatis: scilicet bocchi eundi: idest ut eant Romam: & īducie: idest itermissiones belli postulantur interea: scilicet dum Romam proficiscuntur. ab consule: id est a mario concedendas. Ea: scilicet quæ postulabantur aut si legendum est hæ: scilicet inducie: placuere Syllæ & plerisq; idest plurimis aliis patritiis: pauci: scilicet ex patriciis decernunt ferocius: scilicet agendum: idest nihil de bello remittendum immo fortius instandum existentes ignari rerum humanarum: quæ fluxe .i. caduce seu deflučtes: & mobiles (quod quidam textus non habent) mutantur semper in aduersa: idest in deteriora (quia fortuna nullis est perpetuo bona) Cæterum: idest sed mauri omnibus rebus: scilicet quas peterent impetratis: scilicet a consilio: hoc est & potestate eundi romam: & induciis in-

ne quod fiat præcibus implorare (respondetur inquam hoc modo. Senatus & populus romanus solet esse memor beneficii & iniuriæ: cæterum facit: boccho gratiam: idest ueniam delicti: quoniam penitet: scilicet eum delicti: fedus: & amicitia dabuntur: scilicet ei cum meruerit: quasi dicatur nondum meruisse.

Vis rebus cognitis. Postquam bocchus ea quæ in senatu romano de se decreta erat: intellexerat: statim syllā a mario petiit ad se mitti ut cum eo de re commūi disceptaret q̄ rē mari9 ñ grauati fecit. & sylla utili legatiōe sūctus est: qa iugurthā dolo bocchi interceptū secū uictū reducet ad mariū: parū tñ absfuit qn i itinere ab Iugurtha caperet & qn i castris bocchi ab eo p̄deret.

gotiis consuleretur. Is missus cum præsidio equitum. atq; peditum: funditorũ: Baleariorum: præterea sagittarii: & cohors peligna cum uelitaribus armis: itineris properandi caussa: neq; his secus: atq; aliis armis aduersus tela hostiũ: quod: ea leuia sũt: muniti erãt. Sed in itinere quinto deniq; die uolux filius bocchi: repẽte in cãpis patẽtibus cũ mille nõ amplius equitibus sese ostendit: q temere & effuse cũtes: Syllæ: aliisq; oibus & numerũ ampliorẽ uero: & hostilẽ metũ efficiebãt. Igit̃ se quisq; expedire: arma atq; tela tẽtare: itẽdere: timor aliquantus: sed spes amplior: qppe uictoribus aduersum eos: quos sæpe uicerãt pugnaturis. Interim eqtes exploratũ p̃missi rẽ (uti erat) q̃etã nuntiãt. Volux adueniẽs q̃storẽ appellat: dicitq; se a patre Boccho obuiã illi simul: & præsidio missum. Deinde per eũ: & proximũ diem sine metu cõiuncti eunt. Postubi castra locata: & diei uesper erat: repẽte Maurus incerto uultu pauens: ad syllam accurrit: dicitq; sibi a speculatoribus cognitũ: Iugurthã haud p̃cul abesse: simul uti noctu clã secũ profugeret: rogat: atq; hortat̃. Ille animo feroci negat se toties fusum Numidam pertimescere: uirtuti suorum satis credere etiam si certa pestis adesset mansurum potius: quã perditis quos ducebat: turpi fuga: incertæ: ac forsitan post paulo interituræ morbo uitæ parceret. Vesp

Vnde uerum est illud quod a comico dicitur: præclarum facinus non fieri sine magno periculo. Et uidere est quam exigua sit apud mortalis fides. Nam iugurtha ab eoquem sibi præsidio delegerat traditus est. Ordo aut est. Quis. i. quibus rebus. s. actis & responsis romæ cognitis. s. a boccho: bocchus petiuit a Mario per litteras: uti. i. ut mitteret syllam ad se. Cuius. s. syllæ arbitratu. i. libero iudicio: consuleretur. i. consultaretur de negociis cõmũibus. i. ad communem utilitatem spectantibus. Is. s. Sylla missus supple est cũ præsidio. i. custodia equitum atq; peditũ. itẽ. i. & similiter funditorum & ballistariorum. i. emittentium e tormentis iacula aut lapides. Praeterea. i. p̃ter dictos iere. s. cum sylla: sagittari. i. qui utunt̃ arcu: & cohors peligna. i. latinorum: cum armis uelitaribus id est leuibus quibus uelites uti solent: causa itineris properãdi. i. festinandi. Neque erant muniti secus: id est aliter his. s. armis uelitaribus: atq; id est quam aliis armis: aduersum tela hostium q: id est quia: ea. s. tela illorum hostium sũt leuia: & ita quia nõ inferebãt magnam uim poterant aliis leuibus armis resistere. Sed uolux filius bocchi ostẽdit repẽte secum mille equitibus non amplius in itinere: deniq. i. tandem quinto die: scilicet postquam profecti fuerant: in campis patẽtibus id est planis: qui: scilicet equites uolucis euntes temere. i. sine ordine & effuse. i. dispersim efficiebant syllæ & aliis omnibus: scilicet Romanis: & idest simul numerum ampliorem: hoc est opinionem de ampliore numero quã de millenario: & metum hostilem hoc est qualem hostis subito uisus afferre solet. Igitur quisque: scilicet Romanorum: expedire. i. expediebat se: hoc ẽ reiiciebat impedimenta bellãdi: ut sarcinas aut uestes: & tentare hoc est tentabat. i. disponebant ad bellum experiendo quomodo eis uterentur arma: scilicet ad defensionem & tela ad inuasionem: intendere: idest intendebant: scilicet animos ad concursum timor sup. erat aliquantus id est satis magnus: sed spes supple erat amplior: quippe i idest utpote ipsis uictoribus & aduersum eos quos uicerant sæpe. Interim. i. dum se romãi sic ad pugnam accingerent equites. s. Romani præmissi exploratum: id est ad explorandũ an alicubi laterent insidiæ: nunciant. s. reuersi: rem quietam. i. tranquillam: uti: idest quemadmodum erat Volux filius bocchi: aduenies. s. ad romanos: appellat. i. seorsum uocat & nominat quæstorem. s. syllam & dicit se missum a boccho patre. s. suo obuiam illi: honorificentiæ uidelicet gratia: & simul dicit se missum illi præsidio. i. ad præsidium & defensionem: siquis forte hostium occurrerat. Deinde uolux & Sylla & comites utriusq; eunt cõiuncti per eum diem. s. quo uolux aduenerat & supple per diem proximum. i. proxime subsecutũ: sine metu: hoc est timore de occursu alicuius hostis. Et bene dicit per eum & p̃ximum diem: qa statim finito die iugurtha uisus metum intulit ut sequentia apertius docebũt. Post ubi castra locata. Commemorat ut uolux filius bocchi cognito interuentu iugurthæ trepidare ceperit: & totam manum romanorum cum sylla missorum: & timore & ira impleuerit ex eius rei nũcio dicens. Post. i. deinde ubi castra. s. syllæ locata sup. erant: & uesper. i. extrema pars diei erat: maurus. s. uolux accurrit repente ad syllam: pauens uultu incerto. i. uario ut est metuentibus: dicit cognitum. i. compertum sibi sup. esse a speculatoribus: idest per speculatores quos ad hoc emiserat: aliter uideretur conscius rei: sicut & nuoc habitus est: iugurtham abesse haud procul: scilicet ab eo loco ubi castra locauerat & simul rogat atq; hortatur: uti: idest ut Sylla profugeret secum clam: scilicet iugurtha: noctu: idest per noctem illã. Ille. s. sylla negat animo feroci. i. præ se ferente ferociã pertimescere numidam. s. iugurtham. q. d. hominem leuem & fugacem: fusum: idest profligatum & in fugam uersum totiens: & sup. dicebat se satis credere. i. cõfidere uirtuti: idest fortitudini suorum: scilicet militum: & dicebat se mansurum potius etiam si pestis: idest pernicies & mors certa: idest ineuitabilis adesset: idest potius quam parceret uite incerte: & forsitã interiture id est absumende paulopost: morbo: scilicet aliquo: & hoc proditis his quos ducebat. uidelicet comitibus suis.

Cæterum ab eodem monitus:uti noctu proficisce
retur:consilium ad probat:ac statim milites cœna
tos esse in castris:ignesq; creberrimos fieri. Deíde
prima uigilia silētio egredi iubet. Iáq; nocturno iti
nere fessis oībus: Sylla pariter cū ortu solis castra
metabatur:cum equites Mauri nuntiāt Iugurthā
circiter duum milliū interuallo:ante eos cōsedisse.
Quod postquā auditum est:tum uero ingens me-
tus nostros inuadit:credere se proditos a uoluce:
& insidiis circūuentos. Ac fuere qui dicerēt manu
uindicādū:neq; apud illū tantū scelus inultū relin
quēdū. At sylla:quāq̄ eadē existimabat:tamen ab
iniuria Maurū prohibet:suos hortatur:uti fortem
animū gererēt. Sæpe antea paucis strenuis aduer-
sus multitudinē bene pugnatū. Quāto sibi in præ
lio minus pepercissent:tanto tutiores fore. Nec de
cere quē manus armauerit:ab inermibus pedibus
auxilium petere. in maximo metu nudum & cæcū
corpus ad hostes uertere deinde uolucem:quoniā
hostilia faceret:Iouem maximū obtestatus: ut sce-
leris atq; perfidiæ bocchi testis adesset:castris abi-
re iubet. Ille lachrymás orare:ne ea crederet: nihil

Cæterum.i.sed ipse Sylla monitus ab eodem.s. uolu
ce Mauro:uti proficisceretur.i. discederet ab eo loco
noctu.i.per noctem:approbat consilium:scilicet eius
ac iubet statim milites cenatos.i.cena refectos:hoc est
cēatus ubi cenauerit(dicimus enim cœnaui & cenatus sum
prandi & pransus sum potaui & potus sum:iuraui &
iuratus sum. In qui-
bus tamen nōnulli di
scrimen non ab re uo-
lunt. Nam cenatus in-
quiunt pransus & po-
tus dici potest qui ab
alio accepit cenā pran
dium potum: cenauit
autem &cæ. qui sum-
psit de suo aut per se:
iurauit autem qui ul-
tro:iuratus est iura-
mento astrictus) esse
in castris & ignes fieri
quam creberrimos.i.
ualde crebros ut ho-
stes existimarent eos
uigilias agere & post
profectionē uisis igni-
bus adhuc illic eē. de
inde iubet egredi.s. e
castris prima uigilia:
idest prima noctis q̄ i
tris uigilias distingui
tur. ut etiam euangeli
um approbat sup. cū
silentio. Iamq;.i.& iam
omnibus fessis supra
metor existentibs: itinere no
cturno:sylla metaba-
tur. hoc est locabat ca
stra pariter cum ortu
solis.i.cum sol primum orire tur cum equites mauri
præmissi(ut uideretur a uoluce nunciant iugurtham
consedisse.i.cedem cepisse & castra locasse ante eos.s.
syllam & uolucem & eorum milites:interuallo.i. di
Circi- stentia circiter duum milium.s.passuum quæ a gal-
ter lis leuca dicitur. Circiter autem hic aduerbium est:
aut genitiuum regit ut tenus. nam duum milium ge-
nitiui sunt:sed reguntur potius ab interuallo. Quod
postquam est auditum.s.a Romanis:tum uero.i.ma-
xime tunc & quasi ad uerum : ingens metus inuadit
nostros.i.romanos:eo q̄ pauci erāt & se proditos cre
derent. unde addit. Credere.i.ipsi credebant se prodi
tos.i.porro extra super potentiam in manum hostilē
datos & traditos:& circunuentos.i.captos : insidiis.i.
per insidias:a uoluce.s.instructis: aut proditos a uo-
luce & circūuentos insidiis iugurthæ. Ac fuere.s.iter
Romanos qui dicerent uindicandum:id est uindictá
esse sumendam de uoluce:manu:id est ui per manū
illi illata:neq; tantum id est tam magnum & enorme
scelus relinquendum sup. esse id est debere relinqui
apud illum:uidelicet uolucem:inultum.i. impuni-
tum & sine ultione de eo sumenda. At Sylla &cæ. Syl
la inquit etiam opinabatur dolum uolucis interue-
nisse:prohibebat tamen eum ab iniuria ne quid con

tra ius gentium nondum comperta fraude pateretur
sicq; tandem cum eo per media iugurthæ castra ad
bocchum perueniet. Vnde ordo est. At:idest sed. Sylla
quáquam existimabat eadem uidelicet proditos Ro
manos a uoluce circumuentos insidiis(non autē uin-
dicandum esse quod aliis uidebatur:unde ad prio-
rem partem nō ad po
steriorem refertur)ta
men prohibet.i.defen
dit Maurum.s. uolu-
cem: ab iniuria : idest
ne patiatur iniuriam
.i.necem contra ius gē
tium. & hortatur suos
uti.i. ut gererent for-
tem animum. & supra
dicit pugnatum supra
esse ante ; idest prius
bene:idest fœliciter a
paucis strenuis ad-
uersus multitudinem
& dicit sup. q̄ quanto
minus pepercissent si
bi in prælio eos fore:
idest futuros esse:tan
to tutiores:neq; dice-
re quenquam qui ar-
mauerit manus supra
suas:petere auxilium
ab pedibus iermibus
quod faciūt qui fuga
salutem quærunt(&
est speciose dictum)
& sup. dicere uertere
corpus nudum : idest
inerme:cecum. i. non
habens respectum ad
tela instantia ad hostē
.i.contra hostem:& id in maximo metu:idest ubi ma
ximus esset metus : hoc est si in maximo metu decet
corpus inerme obiicere hosti: quanto magis armatū.
Cecum autem dicit:quando sine respectu per media
tela erumpit:quia una salus uictis nullam sperare sa
lutem sic autem fere exponitur hic locus:sed quia ne
gatio præposita utrunq; sequentium negare uidetur.
malim dicere:& neq; dicere uertere corpus nudum
.i. inerme abiectis armis:& cecum:idest non habens
respectum quo se præcipitet : ut faciunt fugientes in
maximo metu:quia lepores fugientes prospicere ne
gantur. Deinde Sylla obtestatus ; idest in testimoniū
uocans iouem maximum:idest summum deorum:
& qui fidelitatem & hospitalitatem curat. unde est iu
piter hospitibus nam te dare iura fatentur & cætera.
sup. Iupiter adesset testis sceleris atq; perfidie bocchi
iubet uolucem filium bocchi abire:idest decedere ca
stris:scilicet romanis:quoniam ageret hostilia: idest
quæ hostes solent. Ille: scilicet Volux lachrymás ora
re:idest orabat ne Sylla crederet ea:scilicet quæ dice
bantur:& sup. dicebat nihil esse factum dolo: scilicet
suo:ac magis:idest potius factum sup. id esse:callidi
tate iugurthæ uidelicet cui speculanti : idest per spe-
culatores aut exploratores scrutanti iter suum esset

dolo factum:ac magis calliditate Iugurthæ:cui uidelicet speculanti iter suum cognitum esset. Cæterum:quoniam ingentem multitudinem non haberet:& spes:opesq; eius oēs ex patre suo penderent:crederet illum nihil ausurum palam:cum ipse filius testis adesset. Quare optimum factu uideri sibi per media eius castra palam transire sese præmissis uel ibidem relictis Mauris:cum sylla solum ituꝝ. Ea res uti in tali negotio probata:ac statim profecti:quia deimprouiso accesserāt:dubio:atq; hesitāte Iugurtha:incolumes transeunt. Deinde paucis diebus quo ire intenderant:peruentum est.

VBi cum Boccho Numida quidam nomine Aspar multum & familiariter agebat:præmissus ab Iugurtha:postquam Syllam accitum audierat:orator & subdole speculatum Bocchi consilia ierat. Præterea Dabar Massagradæ filius ex gente Massinissæ:cæterum materno genere impar:Nam mater eius ex concubina orta erat:ob īgenii multa bona Mauro carus:acceptusq; quem Bocchus fidum Romanis multis antea tēpestatibus expertus:illico ad Syllā nūciatum mittit:paratū sese facere:quæ uellet:colloqo diem:locum:tēpus ipse deligeret. Cōsulta sese oīa cum illo integra habere. neu Iugurthæ Legatum ꝑtimesceret:accitū esse:quo res cōmunis licētius gereretur. Nā ab insidiis eius aliter caueri nequisse. Sed ego cōperior. Bocchum magis pūica fide:quam ob ea:quæ ꝑdicabat:simul Romāos & Numidā spe pacis detinuisse:Multūq; cū aīo suo uoluere solitū Iugurthā Romāis:an illi:Syllā traderet:libidinē aduersū nos:metū ꝓ nobis suasisse.

cognitum:idest exploratū. Cæterum:idest sed sup. dicebat quoniam iugurtha neq; haberet ingentē multitudinem:scilicet exercitus & spes & opes iugurthæ penderent ex patre suo:scilicet uolucis:hoc est Boccho:q sup. crederet illum:scilicet iugurtham nihil ausurum palam:idest māifeste contra inceptum bocchi cum ipse existens filius eius adesset testis. Quare sup. dicebat uideri optimum factu:idest ut har:trāsire per media castra eiꝰ:scilicet iugurthæ palam:idest manifeste:& dicebat sese iturum solum cum Sylla:& hoc mauris præmissis uel relictis ibidem apud romanos. Ea res:idest ut solus cum solo pertransiret castra syllæ probata ē .s.a Sylla:uti.i. quemadmodum:solet:scilicet formidolosum cōsilium probari in tali negocio:ī quo nullus certus patet exitꝰ. Ac ipsi duo profecti:id ē abeuntes statim transeunt incolumes.quia acciderat de improuiso:idest præter expectationem iugurthæ:& ita iugurtha dubio:atq; hesitante:idest dubitante quidnam ageret. An.i.utrosq; caperet:& ita patrem Volucis offenderet & cū romāis militibus manus cōsereret:quia uero simile est exploratum iuisse nonnullos quidnam syllæ accideret. Deinde peruentū ē sup.ab utrisq; paucis diebꝰ.i.itra paucos dies sup.illuc aut eo uidelicet ad bocchū regem quo itēderāt ire.

VBi cū boccho. Prosequitur reliqua ad exitum historiæ pertinentia. nam paulopost iugurtha uinctus tradetur syllæ. Ordo autem est. Quidam numida aspar nomine agebat ibi:idest illic aut tunc cum boccho:scilicet rege multum & familiariter:qui sup. præmissus a iugurtha postquam iugurtha:scilicet audierat syllam accitum:idest aduocatum ad bocchum ierat oratum .i.oratoris munere functurus & speculatum:idest exploraturus subdole consilia bocchi. Māro etiam sæpe relatiuum subaudit:ut urbs antiqua fuit tyrii tenuere coloni.subaudit quam. Præterea dabar filius massugradæ illius numidæ ex gente:idest genere massinisse:cæterum.idest sed:impar:idest iferior & ignobilior:genere materno:nam mater eius erat orta ex concubina:erat sup.charus & acceptus mauro:scilicet boccho ob:idest propter ingentia facta sup.ipsius quem bocchus expertus antea multis tempestatibus fidum:mittit ilico ad syllam nunciatum:idest ut ei nunciet sese.idest seipsum mittētem:scilicet bocchum paratum sup. esse facere quæ popu. roma.uellet & supra ut ipse sylla diligeret .i.de multis legeret & cōstitueret colloquio:idest ad habendū colloquium:diem:locū:& tempus:scilicet diei hoc ē horam:sed fortassis tūc horaria mauri non habebant:& supra dicebat sese habere cōsulto:idest ex cōsilio & industria omnia integra:idest de integro tractanda:& nihil tractatum aut trāsactum esse cum aspare legato iugurthæ cū illo:scilicet sylla:neu .i.neue.i.uel dixit ne sylla pertimesceret legatum iugurthæ uidelicet asparem:q id est quia ipse esset aduocatus eo:idest propterea quo id est ideo ut res communis id est commoditas utrorumq;:scilicet Romanorum bocchi gereretur:licētius id est audētius & cum permissione maiore. Nam supple dicebat se supple nequiuisse:idest q nequiuisset cauere id est prospicere sibi ab insidiis eius:scilicet iugurthæ:nisi uidelicet ipse illi contra insidias per dissimulationem tenderet:unde ut innuit sic ars deluditur arte. Sed ego inquit Salustius:comperio bocchum detinuisse:scilicet apud se numidam:scilicet asparem legatum iugurthæ & romanos simul:scilicet spe id est in spe:pacis:scilicet incunde:magis fide punica id est subdola & dolosa:quā ob ea quæ prædicabat id est quæ aperte romanis dicebat:& sup.ipsum solitum uoluere id est agitare & dispicere multum cum animo suo:idest secum & proprio consilio:an traderet romanis iugur

tham:an illi:scilicet iugurthæ syllam:& cõperio sup. libidinem id est malam uoluntatem quam bocchus habebat.suasisse aduersum nos:scilicet ut syllam traderet & metum a populo romano:suasisse pro nobis ut iugurtham traderet. Igitur sylla respondit se locuturum:uidelicet quæ ad ea quæ inter se agerent conducere uiderent:

terea dabat ille de genere Massinissæ:uir sanctus.i.in corruptus:aut sanctus:idest sanctius & dictus ex sententia utriusq;:iurat ambobus ex sentētia:idest q corum uoluntas fideliter interpretaretur. unde patet eum scisse latinæ: forte q in aula paterna cum pater esset socius Romani imperii etiam latinæ loquæbantur.

pauca:scilicet uerba: & ea coram aspare:& respõdit se locuturum cætera occulte aut nullo præsente aut quã paucissimis supple præsentibus: simul edocet quæ responderentur: idest deberent sibi responderi coram aspare a boccho. Postquam congressi supra sunt bocchus & Sylla: sicuti sylla uoluerat.i. diem & horam statuerat: dicit seuēisse a cõsule: scilicet mario: q̄sitũ ab eo an foret agitaturus pacem an bellum. Tum rex & cætera. Prosequitur responsum Bocchi ex Syllæ consilio datum. Nam dictum est simul edocet quæ sibi responderentur. Vnde ex eo responso datur iugurthæ spes pacis:& bocchus adhuc in fide cũ iugurtha mansisse uidetur: simulq; datur syllæ occasio de rebus suis liberius consulēdi. Ordo est. Tum.i. tunc audita petitione Syllæ rex:scilicet bocchus:iubet(uti id est quemadmodum fuerat præceptum:scilicet a Sylla qui docuerat quid sibi respõderetur:ut iam dixi)sup. Syllam redire post diem decimum:more suo loquitur auctor. Nam alii dicerent: decimo die post. At id est sed dicebat:aut ac: idest simul dicebat sup. se nihil decreuisse etiam : id est adhuc:sed responsurum illo die ; scilicet decimo post. Deinde ambo supra sunt digressi ad castra sua : quia & bocchus illic castra habeb.it.

Igitur Syllam pauca se coram Aspare locuturum. Cætera occulte:aut nullo:aut quãpaucissimis præsentibus:simul edocet:quæ responderentur. Postquam sicuti uoluerant:congressi:dicit se missum a cõsule uenisse quæsitum ab eo:pacem: an bellum agitaturus foret. Tunc Rex:uti præceptum fuerat post diem decimum redire iubet:ac nihil etiã nunc decreuisse:sed illo die responsurum. Deinde ambo in sua castra digressi.

Ed ubi(plerunq; noctis processit)Sylla a Boccho occulte accersitur:ab utroque tantummodo fidi interpraetes adhibentur. Præterea Dadar internuntius:sanctus uir iurat ex sententia amborum:ac statim sic rex incipit. Nunquam ego ratus fore:uti rex maximus in hac terra:& omnium: quos noui opulentissimus priuato homini gratiam deberem:& me Hercule Sylla ante cognitum multis orantibus aliis ultro egomet opem tuli:nullius indigui:id immutatum:q̄d cæteri dolere solent:ego lætor:fuerit mihi pretium aliquãdo eguisse tuæ amicitiæ:qua apud animum meum nihil carius habeo. Id adeo experiri licet arma:uiros:pecuniam:postremo quicquid animo libet:sume:utere:& quoad uiues:nunquã tibi redditã gratiã putaueris:semper apud me integra erit.

At rex:scilicet bocchus statim incepit loqui sic.i.in hunc modum. Ego nonquam ratus sum fore id est futurum esse aliquando uti id est ut supple ego Rex maximus in hac terra & opulentissimus:idest duilsims omniũ quos:noui deberem gratiam : scilicet referendam homini priuato. i. qui non esset rex nec imperator:qualis erat Sylla: & o Sylla me hercle: scilicet ita iudicantes ut uerum dico:ego ante te cognitum id est priusquam cognoscerē te:egomet tali multis orantibus id est p̄cantibus opem id est auxilium & tuli opem aliis:scilicet non orantibus: indigentibus tamen:ultro: idest ut dicunt nõ requisitus nec oratus seu rogatus: & indigui nollius: scilicet ope aut hominis: quia indi[illegible]eo genitiuum ut ablatiuum regit. Et ego letor id esse imminutum : scilicet q non feram alii auxilium:sed petam id ab aliis quod cæteri solent dolere id est dolenter ferre. Nam doleo casum tuum : & dolet mihi casus tuus dicimus:non tamen dicet orator doleo caput:sed caput mihi dolet. Hæc autē omnia dicit ad captandam beniuolētiam syllæ: unde addit causam dicti. Eguisse:scilicet auxilio alterius aliquando:fuerit:idest uolo ut sit mihi precium.i. merces aut recõpensatio tuæ amicitiæ : hoc ē pro dispendio egestatis:quia rex coactus sum egere:depoto mihi p̄ciũ cõdignũ amicitiã tuam quã per egestatē meam perspectã habeo & quã nihil charius habeo apud animum meum.q.d.in præcordiis meis. Licet supra tibi adeo:idest omnino experiri id:an:scilicet uerum dicam:& an tanti faciam amicitiam tuã:sume .i. per te capere & utere:ut utor etiam accusatiuo iungatur: aut dicamus diuisim: sume arma uiros : pecuniam: postremo:idest deniq;:ut simul omnia dicam quicquid libet animo:scilicet tuo:& utere sup. eis:& putaueris:idest estimaueris gratiam:scilicet debitam tibi

Ed ubi. Hic incipiunt tractari negocia de prodendo iugurtha facta coitione nocturna Syllæ cum rege. Vnde dicit. Sed ubi id est postquam plerũq; id est plurima pars noctis processit:sylla accersitur id est aduocatur occulte a boccho:tantummodo interpraetes id est non aliis quam qui sermones utriusq; interpretarentur. Nãneq; bocchus latinæ:neq; Sylla getulisse aut maurice sciebat fidi id est fideles adhibentur: scilicet ad colloquiũ:ab utroq;:scilicet a Sylla & a Boccho. Præ

doleo cú accusatiuo

a me nunquam redditam sup. esse tibi a me quoad .i.
donec uiues: sed gratia sup. semper apud me integra:
idest ex integro reddenda habebitur in animo meo.
Est autem putaueris hic cōcessiui modi. nam forma
coniunctiui seu subiunctiui modi sæpe cōcessiue po-
nitur: ut Eneidos .x. Neq; illos iuueris. Denique nihil
me sciente & cætera.

nō habiturum quod antiquæ dicitur. Nam ut Aulus
Gellius late docet antiqui utebantur futuris in rum
pro infinitiuis indeclinabiliter & sine numeri aut ge-
neris discretione: sicut nos supinis utimur: sunt tamē
qui habituros legant: sed Pomponius letus unicus an
tiquitatis amator habiturum legit) pro non habitu-
ros i gratiam: idest ut Habiturū

Deniq; nihil frustra uoles: me sciēte. Nam: ut ego
existimo: Regem armis: quam munificentia uinci
minus flagitiosum. Cæterum de Republi. uestra:
cuius huc curator missus es: paucis accipe. Bellum
Populo Romano nunquam paraui: neq; factum
uolui. Fines meos aduersum armatos: armis tuta-
tus sum. Id omitto: quando uobis ita placet. Geri
te uti uultis cum Iugurtha bellum. Ego flumen
Mulucham: quod inter me & Micipsam fuit: non
egrediar: neq; intrare Iugurtham sinam. Præterea
si quid me: uobisque dignum petieris: haud repul
sus abibis. Ad ea Sylla pro se breuiter & modice:
de pace: & de communibus rebus multis disser-
uit. Deniq; regi patefecit: quod polliceatur: Sena
tum & populum Romanum quoniam amplius ar
mis ualuissent: non in gratia habituros faciēdum
aliquid: quod illorum magis: quā sua retulisse ui-
deretur: id adeo in promptu esse: quoniam Iugur-
thæ copiam haberet: quem si romanis tradidisset:
fore ut illi plurimum deberetur: amicitiam: fœdus
Numidiæ partem: quam nunc peteret: tunc ultro
aduenturam. Rex primum negare affinitatem: co-
gnationem: præterea fœdus interuenisse. ad hoc me
tuere: ne fluxa fide usus: popularium animos auer
teret: quis & Iugurtha carus: & Romāi inuisi erāt.

Prosequitur orationē
suam Bocchus beni-
uolentiæ plenam quā
per interpratē ad Syl
lam habuit dicēs. De
niq; : idest ut tandem
uno uerbo concludā:
o Sylla: tu nihil uoles
frustra: idest nequic-
quam sine obtentione
me sciente: idest quid
sciam te uelle. Nam ut
ego existimo: idest iu
dico minus flagitio-
sum: idest turpe factū
& increpatione dignū
est regem uinci: scili-
cet ab aliquo armis q̄
munificentia. Cæte-
rum accipe: idest in-
tellige mentem meā:
de republica uestra:
hoc est romana: cuius
procurator: idest ut
dicam solicitator: &
promotor: tu missus
es a mario huc: idest
a me. Ego neq; feci: ne
que uolui unquam fa
ctum esse bellum po-
pulo romāo: sed sup.
tutatus sum fines me
os: idest regni mei: ad
uersum armatos qua-
si dicat non habens re
spectum quicunq; illi essent. Ego omitto: scilicet de-
inceps tutari fines meos: quoniam ita placet uobis ut
.s. ab armis discedam. Gerite bellum cum iugurtha:
idest contra iugurtham: uti: idest quemadmodū uul
tis: ego non egrediar flumen Mulucham: scilicet no-
mine: quod: scilicet flumē fuit inter me & micipsam:
idest diremit utriusq; regnum dum ille uiueret. Neq;
sinam iugurtham intrare id: scilicet flumen & ita fi-
nes regni mei. Præterea si tu o Sylla petiueris quicq̄
dignum me: idest quod sine dedecore facere possem
aut uobis: idest quod decenter petere possetis: abibis
haud: idest non repulsus: immo uoti compos. Sylla
disseruit: idest diserte respondit: ad ea: scilicet uerba
bocchi pro se: idest pro ea parte quæ respiciebat com
modum priuatum & beniuolentiam quam bocchus
ostendebat: breuiter & modice; quasi dicat parce &
modeste: & disseruit de pace & de rebus communi-
bus: multis sup. uerbis. Deniq; patefecit regi senatum
& populum romanum (quoniam ualuissent ampli-
us armis: idest quoniam potentiores in bello fuissent

rem gratam id quod
bocchus polliceatur.
scilicet se discedere ab
armis cum uictus es-
set & rebus iugurthæ
diffideret: quem lo-
cum cōmentarius nō
intellexit. Et sup. dicit
& patefacit si uelit po
polo roma. rem gra-
tam facere: faciēdum
sup. eē aliquid quod
uideretur magis retu
lisse: idest magis perti
nuisse ad commodū
illorum: scilicet roma
norum: quam sua: sci
licet bocchi; quasi di-
cat q̄ iam ab armis de
sistat plus esse ad uti-
litatem bocchi iam se
re uicti quam roma-
norum pro uictores
erant. Sane q̄ hic di-
uersos casus copulat:
quia retulisse eos re-
git: scilicet illorum &
sua. Et dicebat id: sci-
licet quod uideatur
retulisse magis roma
norum quam bocchi:
quod faciendū sit boc
cho esse in promptu:
idest facile factu & in
manibus eius: quoniā
haberet copiam: idest plenam potestatem iugurthæ:
quem si tradidisset romanis: dicebat supple fore. i.
futurum esse: ut plurimū deberetur illi: scilicet Boc
cho a populo romano. & fœdus cum populo roma- Nunc
no: amicitiam populi romani & partē numidiæ quā
peteret nunc: idest pro eo tempore (ubi nunc ponitur
pro tunc: quod Valla adnotauit) aduenturam tunc. s.
cum iugurtham tradiderit: ultro: idest etiam si non
requireret. Est autem zeugma fœdus amicitiā & par-
tem Numidiæ aduenturam. Rex primo. Postquam
sylla ostendit facillimam uiam ad amicitiam inueni-
endam boccho cum romanis esse per traditionem iu-
gurthæ. Rex inquit uidelicet bocchus negare: idest
negabat: scilicet se id posse facere agitare: idest agita-
bat: id est more actorum pro causa adducebat & ex-
cusabat. cognationem: quia ex eodem genere oriundi
erant: & affinitatem: quia unam ex filiabus iugurthæ
duxerat: præterea: idest insuper fœdus interuenisse:
scilicet inter ipsum & iugurtham: quod quidem per
cutiebatur cum obtestatione deorum & sui maledi-

Deniq; sæpius fatigatus leniter ex uoluntate Syl-
læ omnia se facturum promittit. Cæterum ad si-
mulandam pacem, cuius Numida defessus bello
auidissimus erat: quæ utilia uisa: constituunt. Ita
composito dolo digrediuntur. At rex postero die
Asparem Iugurthæ legatum appellat: dicitq; sibi
per Dabarem ex Sylla cognitum: posse conditio-
nibus bellum componi. Quãobrem regis sui sen-
tentiam exquireret, ille lætus in castra Iugurthæ
uenit. Deinde ab illo cuncta edoctus: properato
itinere: post diem octauum redit ad Bocchum: &
ei nunciat Iugurthám cupere omnia: quæ impera
rentur: facere: sed Mario parum confidere. Sæ-
pe antea cum imperatoribus Romanis pacem con
uentam frustra fuisse. Cæterum Bocchus: si ambo
bus consultum: & ratam pacem uellet: daret ope
ram: ut una ab omnibus: quasi de pace in colloqui
um ueniretur. Ibiq; sibi Syllam traderet: cum talẽ
uirum in potestaté habuisset: tum fore: uti iussu se
nátus: aut populi Ro. fœdus fieret: neq; hominẽ
nobilẽ nõ sua ignauia: sed ob rẽpub. in hostiũ pote
state relictum iri. Hæc Maurus secum ipse diu uol-
uens: tandẽ promisit. Cæterũ dolo: an uero cõcta-
tus: parũ cõperimus. sed plerũq; regiæ uolũtates:
ut uehemẽtes: sic mobiles: sæpe ipsæ sibi aduersæ.

ctione si non seruarent. dicebant enim ita fede me per
cutiat magnus iupiter ut fede hunc porcum macto si
pacta federis non seruauero. Ad hoc: idest insuper di
cebat supple se metuere: ne ipse usus id est si uteretur
fide fluxa id est mobili & inconstanti id est si fidem
non seruaret: auerteret: scilicet a se: & ita ad indigna-
tionem & uindictam
impellere: animos po
pularium: idest fauto
rum & necessariorũ
suorũ quis: idest qui-
bus popularibus: &.i.
simul iugurtha: erat
charus. quia dictum
est q p legationes plu
rimos corruperat: &
Romani erant inuisi:
quia credebát eos aua
rissimos. Deniq;: idest
tandem bocchus fati
gatus. idest solicitatus
a sylla ad fatigationẽ
usq; lenitur: idest fle-
ctitur & mitigatur &
promittit se facturum
omnia ex uolũtate syl
læ. Cæterum ipsi con-
stituunt idest compo
sito ex industria ordi-
nant ea sup. quæ sunt
uisa utilia ad simulan
dum pacem: scilicet
ineundam: cuius: scili
cet pacis numida: scili
cet iugurtha: defessus
.i. usq; ad extremum
defatigatus bello. erat
auidissimus id est cu-
pidissimus: & ita di-
greditur. dolo compo
sito: idest cõstituto in-
ter eos ad tradendum
iugurtham. At: idest sed rex. scilicet bocchus appel-
lat die postero: idest proxime sequenti. hoc est po-
stridie eius diei asparem legatum iugurthæ: dixitq;
sibi cognitum ex sylla per dabarem: idest per inter-
pretationem dabarís sanctissimi uiri bellum posse
componi: idest finiri & concordari: conditionibus.i.
pactionibus certis: quamobrem sup. dicit: aut iubet:
ut sup. aspar exquireret: idest rimaretur sententiam
regis sui: scilicet iugurthæ. Ille: scilicet aspar profici-
scitur letus in castra iugurthæ deide ipse edoctus ab
illo: scilicet iugurtha: cuncta quæ agitare deberet: re-
dit ad bocchum itinere properato: idest accelerato. re
dit dico post diem octauum: idest octauo die postq̃
abierat. Et est ut dixi locutio salustiana: & nunciat ei:
scilicet boccho iugurtham capere: facere omnia quæ
imperarentur: sed supple nunciat iugurtham cõfide-
re parum mario: & supple nunciat iugurtham dicere
pacem fuisse sæpe conuentam: idest pactam initam
frustra cum imperatoribus romanis: ut cum calphur
nio bestia: & aulo fratre Albini consulis: namq; sena-
tus utranq; pacem rescidit & irritam cẽsuit: ut uisum
est. item cum Metello: sed eam ipse iugurtha irritam
fecerat. Cæterum si bocchus uellet consultum: idest
bene prospectum esse ambobus: scilicet ipsis: & pa-
cem ratam: idest stabilem: daret operam ut conueni-
retur in colloquium: una: idest simul: quasi de pace:
scilicet locuturi sint:
& traderet sibi ibi syl-
lam. unde patet q in-
cidit in foueam quam
fecit: & dicebat cum.i.
postquam habuisset
in potestate talem ui-
rum: scilicet Syllam
fore: tum: idest tunc:
uti: idest ut fedus fie-
ret iussu senatus ac po
puli Romani: & dice-
bat neq; hominem no
bilem: scilicet syllam
captum non sua igna-
uia: sed ob rempubli-
cam relictum iri.i. re-
linquendum esse a se-
natu in potestate hosti
um. Hæc Maurus se-
cum & cætera. Vbiq;
inducit bocchum mi-
nus fidum popu. Ro-
ma. sed metu potius q̃
fauore in uota Syllæ
concessisse & iugur-
tham dolo circumuen
tũ illi tradidisse. Vn-
de dicit Maurus ipse:
scilicet Bocchus Rex
Maurorum (libẽtius
autem Maurus dixit
quam bocchus: quia
uis est in eo q Mau-
rus erat: sunt eni mau
ri ut numide inconstã
ti fide: non in eo q bocchus nominatus) uoluẽs: idest
agitans & discutiens secum: idest in animo suo sine ar
bitris: diu hæc: scilicet dicta asparis ex mandato iu-
gurthe: promisit tandem se: scilicet facturum: idest
Syllam iugurthæ traditurum. Cæterum: idest sed
nos parum comperimus: idest compertum & ex-
ploratum non satis habemus: an: scilicet Bocchus
sit cunctatus: idest immoratus ut dubius quid re-
sponderet: dolo: idest per dolum aspari & per eum
iugurthæ maiorem spem faceret (Si enim statim con
cessisset uideri potuisset id non facturus ubi diffi-
cultatem rei cognosceret: aut ideo promittere ut pa
ctum cum Sylla celaret) an in re: idest de facto & in
rei ueritate: ut dicunt. alii legunt an uere: scilicet sit
cunctatus: sed uoluntates regie: idest regum: ut.i.
quemadmodum supple sunt uehementes: plerũq;:
idest frequenter: sic supple sunt mobiles: idest in-
constantes: & ipse id est ipsemet uoluntates regum
sunt sepe aduerse: idest contrarie sibi: scilicet ipsis:
ita ut quod prius placuit postea displiceat.

Postea tempore & loco constituto in colloquium uti de pace ueniretur: Bocchus Syllam modo: modo Iugurthæ legatum appellare: benigne habere. Idem ambobus polliceri. Illi læti pariter: ac bonæ spei esse pleni. Sed nocte ea: quæ proxima fuit ante diem colloquio decretũ: Maurus adhibitis amicis: ac statim immutata uoluntate: remotis cæteris dicitur secum ipse multa agitauisse uultu: colore: ac motu corporis: pariter: atq; animo uarius: quæ scilicet: tacente ipso occulta oris immutatione patefecisse: tamẽ postremo Syllam accersiri iubet: & ex eius sententia Numidæ insidias tendit. Deinde ubi dies aduẽit & ei nũtiatũ ẽ Iugurthã haud ꝓcul abesse: cũ paucis amicis & q̃stor nr̃o: q̃si obuiᵒ honoris caussa ꝓcedit i tumulũ facillimũ uisu isidiãtibus. Eodẽ Nũida cũ plerisq; necessariis suis inermis uti dictum erat accedit. Ac statim signo dato: undiq; simul ex isidiis inuaditur. Cæteri obtruncati. Iugurtha syllæ uinctus traditur & ab eo ad Marium deductus est.

P Et idem tẽpus aduersum Gallos abducibus nostris. Q. Cepione: & M. Manlio male pugnatum. Quo metu Italia ois cõtremuerat: illiq; & inde usq; ad nostram memoriã

Postea: idest deinde bocchus appellare: idest appellabat: modo: idest interdum syllam: modo: idest interdum legatum: iugurthæ: uidelicet asparem: i colloquium uti: idest ut conueniretur: idest concordia fieret & consensio inter eos de pace: & hoc tempore: & loco constituto: scilicet utrisq;: & habere: idest habebat: hoc ẽ tractabat benigne supple ãbos: & polliceri: id ẽ pollicebatur tradere iugurtham & iugurthæ legato tradere syllã. Roges quomodo ego idẽ sed scies idem non numero: sed speciæ. hoc est quod uterq; optabat: aut qđ utriq; pollicitus erat: aut idem idest traditionem: sed non eiusdem. Illi: scilicet tam sylla q̃: Aspar esse: idest erant leti pariter: idest pariformiter: ac pleni bone spei: quia de exitu optabo belli. sed Maurus: scilicet Bocchus amicis adhibitis. s. ad consilium: ac stati: id est paulopost cæteris: scilicet omnibus amotis a se: & hoc uolũtate mutata dicit agitauisse multa secum: idest cum se solo i animo suo ea nocte quæ fuit proxima idest proxime præcedens: ante diem decretum: idest cõstitutum collogo. i. ad colloqũ habendum dum sylla dr̃ dico agitauisse existẽs uaris uultu ac motu corporis: pariter. i. pifomiter: atq; aio. i. sicut animũ uariũ ita & corpis motũ hẽbat uariũ. i. icõstantẽ: q̃s. occulta. s. secreta pectoris ipso tacente: idest non iudicãte: patefecit; scilicet ipse maurus patefecit imutatione oris: idest uultus. Tamen: idest q̃q̃ uarius: iubet postremo syllam accersiri: idest uocari ad se & tẽdit numide: scilicet iugurthæ insidias: ex sententia: idest uoluntate & arbitrio eius. s. syllæ: quia sciebat quod Sylla prodito marius: ac senatus non desisteret prodito autem iugurtha nullum fore ultorem: & ita metu uictus Syllæ concessit. Deinde: id est postquam dies addicta colloquio habendo aduenit: & nunciatum est ei: scilicet boccho: iugurtham esse haud: longe: ipse bocchus procedit obuius: scilicet iugurthæ cum paucis amicis & cum quæstore nostro: id ẽ Romano: scilicet sylla; quasi causa honoris: idest honorificentie: in tumultum: idest collem facillimum uisu. idest ut uideatur insidiantibus. Numida: scilicet iugurtha accedit eodem: idest ad eũdem tumulum cum plerisque necessariis suis: cum quibus de pace ageretur: existens inermis: uti: idest ueluti erat dictum: idest constitutum: ac statim: idest paulopost signo dato: scilicet a boccho: aut sylla inuaditur undique: idest ex omni parte simul ex isidiis: iugurtha traditur uinctus syllæ & deductus est ab eo ad marium & cæteri obtruncati sup. sunt.

Accersiri Vide an sit accersi

P Et idem tempus. Interponit digressionem: non ineptam alterius: belli propterea q̧ eodem tempore contigit: simulq; candide attestatur gloriam militarem in gallis ea tempestate fuisse: & romanos impatores ab eis uictos: unde etiã prius dicit gloria belli gallos ante Romanos fuisse. Et Iustinus attestatur nullum bellum: olim feliciter gestum sine gallo milite: Pugnatum autem fuerat male a Quinto cepione & Caio Manlio: ut in fine huius particule latius explicabo. similque de iugurthæ exitu uitæ. Ordo autẽ est. Pugnatum est male: idest in feliciter: & cum malo pugnantiũ per idem tempus. scilicet quo bellum iugurthinum gerebat i numidia: ab ducibus nostris: idest Romãis scilicet ab Quinto cæpione. & C. Manlio ꝓ consulibus. Quidam ãt legunt. Publico Scipione: sed male. Vnde Lucius florus in epitomatis liuianis i libro sexagesimoseptimo. Caius Aurelius scaurus fuso exercitu a cymbris captus est: & cũ in consiliũ ab iis uocatus: deterreret eos; ne alpes transirent: italiam perituri: eo quod diceret: Romanos uinci minime posse: a Bolo rege feroci iuuene: occisus est. Ab iisdem hostibus: Caius: Manlius: & Quintus Seruilius Cæpio: proconsules uicti: prælio: castrisque binis: exuti sunt octoginta milia: militum: occisa calonum: ac lixarum quadraginta milia: secundum Populi Romani iussionem: Cæptionis: cuius temeritate: clades accepta: erat damnat bona: publicata sunt: primoque post regem: Tarquinum: Imperium ei abrogatum: In triumpho: Caii Marii: ductus ante: currum eius iugurtha: cum duobus filiis: & in carcere: necatus. Marius triumphali ueste in senatum uenit: quod nemo ante eum fecerat: eiq; ꝑꝑ cymbrici belli metum cõtinuatus per complures annos magistratus est consulatu secundo & Tertio absens consul creatus: quartum dissimulantur captas consecutus est Cymbri uastatis omnibus quæ circa rhodanum & Pyrenæum sunt per Saltum in Hispaniam

Iugurthæ exitus

tranſgreſſi:ibiq; multa loca populati:a celtebris ſugati ſunt:reuerſiq; in galliam bellicoſis quidem ſe teutonis coniunxerunt. Et in librum ſequentem. Antonius prætor in ſicilia maritimos prædones perſecutus eſt. Caius Marius conſul ſumma ui oppugnata a teutonis & ambronibus caſtra deſendit. duobus deinde p̄liis circa aquas ſeſtias eos hoſtes deleuit: in quibus cæſa tradūtur hoſtium ducenta milia:capta nonaginta. Marius abſens Quintum conſul creatus ē triumphum oblatum donec Cymbros uinceret diſtulit. Cymbri repulſo ab alpibus fugatoq; Quinto Catulo proconſule qui ſauces alpium obſederat ad flumen athesim caſtellum editum inſederat reliqueratq; ubi uirtute ſua: explicata fugientem procōſulem exercitumq; proſecuti ī italiam traieciſſent:iūctis eiuſdē Catuli.v.C. Marii exercitibus prælio uicti ſunt ab eis ī quo cæſa traduntur hominum centum.xl.milia:capta ſexaginta. Marius totius ciuitatis conſenſu receptus pro duob9 triūphis q offerebant uno cōtētus fuit. Primores ciuitatis qui aliq̄tulum ut nouo homini ad tantos honores euecto inuiderant: cōſeruatam ab eo rēpublicam fatebantur. Hæc illic. Quia uero e gallis præfecti erant eos gallos cenſet. Quo metu omnis:ideſt tota Italia:id ē populus. Italiæ contremuerat. Et illi qui tunc uiuebāt: & deinde omnes Romani uſq; ad noſtram memoriam:habuēre:ſcilicet opinionem:ideſt cenſuerūt ſic:omnia alia eſſe.prona:ideſt obediētia & facilia uictu uirtuti ſue & certare:ideſt certandum eſſe cum gallis pro ſalute:ſcilicet ſeruata defendendo ſe:non pro gloria:ſcilicet quærenda per inuaſionem.

Romani:ſic habuere: alia omnia uirtuti ſuæ ꝓna eſſe:cum Gallis pro ſalute:non ꝓ gloria certare.

Sed poſtquam bellum in Numidia confectum: & Iugurtham Romam uinctū adduci nūtiatum eſt: Marius conſul abſens factus eſt: & ei decreta prouincia Gallia. Iſq; calēdis Ianuariis magna gloria conſul triumphauit:ea tēpeſtate ſpes: atq; opes ciuitatis ī illo ſitæ.

FINIS.

Sed poſtq̄. Redit ad hiſtoriam ceptā. Sed poſtq̄ nunciatum eſt bellum confectum:i. finitum eſſe in numidia & iugurthā adduci uinctum romā:marius eſt factus.ſ.ſecundum conſul abſens & gallia prouīcia eſt decreta.i.decreto addita ei. Iſq.ſ.marius triumphauit calēdis Ianuarii ſupple cū magna gloria:ut iā ex floro recitauimus. Et ſpes atq; opes ciuitatis.ſ.romane:ſite.i.poſite ſeu locate erant in illo.ſ.mario.ex ea tempeſtate.i.poſt eā tempeſtatē qa uictis cimbris. Tertium Romæ conditorem Marium Populus Romāus appellabat. ut auctor ē Plutar. Actū ſi gdēde imperio: fuiſſet niſi. Marius illi ſeculo contigiſſet. De morte iugurthæ inueni æpigramma ſequens in quo obiiſſe dicitur in carcere: ſed putem: necatum fuiſſe:ut de Lentulo:& ſociis coniurationis uiſum eſt.nam id florus quoque atteſtatur.

FINIS.

aa	Nos habemus	Iugurthæ	B
Prima alba	nem clemens	i	Marcum
Conſul	e	Cui.ſcilicet	Illuſtrantur
a	Iodoci	Aut formidine	tibi proximis
Omnes homines	tes animi	Et ita	moriam
animi:	ſe erat	regie	C
inculti	ut cognoſcantur	k	Erumperet:
A quo incepto	f	inter inuidos	Vnaque
b	propinquo ſuo	Et profecto	A principibus
quorum	Non enim	potent	tem fuiſſe
Nam quicūq;	Res:ideſt	Metellus	D
gre per	geratur:&	l	Sequitur
gebant	g	Cæterum marius	cauillantis
c	& pollens	Sed quia	hoc corpus
Ad hoc	Poſtremo:ideſt	regant:ut	tam immoderata
arma:ſed	Ad hoc	Marius	E
Cum ego	rendi malebat	A	Tu Cri.
ſed poſtq̄	h	Si quid	ſe:quod
d	Qui peterent	faces:	Nam qui
Equidem	pertingens	& occaſionem	men:ideſt
ti & exercitum	mille peditum	Minime	in italiam 9 13 ca.3

¶ Explicit Cathilinarum & Iugurthinum bellum Criſpi Saluſtii accurate nunc primum caſtigatum: diligētiſſimiſq; Impreſſum Venetiis per Bartholomeum De Zannis de Porteſio Anno Dñi.M.D.XIII.

ASCē
sius

Iquid pcibus &c. Hæc declamatio Portii latronis in genere iuridiciali nimiꝗ uersatur. Iuridicialis enim constitutio (ut Cice. in rhe. ue. docet) est in qua eq & recti natura: aut pmii aut pene ratio qrit. Estq; absoluta qa cõtinet iniurie qstionẽ & accusationẽ Lucii Catilinæ quæ dicit Portii latronis. suntq; qui putãt eũ Catonẽ quoq; dictũ: & postea cõsulẽ in trachia male aduersus sardiscos pugnasse. Nõ tamẽ is Marcus portius Cato est q quadragesies quater accusatus gloriose absolutus est: qa eius hic meminit. Nec is cuius oro in Catilinario habita est. Nec ẽ uera oro sed declamatio. Moris aũt erat ut iuuenes sese exercerent in arte dicẽdi accusando quẽuis nobilẽ: quo cõdẽnato maiorẽ gloriã asseqbant. Cæterũ qa Salustiũ tñ explanãdũ recepi i hũc pauca admodũ dicã. Si qd pcibus ualuissemus uobiscum. i. si præces nostre & uestre iudices superos exorare potuissent potiremur republi. quæ nunc pene extincta est. Idq; tpis. i. per id tẽpus. Est ãt accusatiuus tpis. In laudẽ qa laudãdo q̃ accusando acceptiores sumus q. s. exercitatio. forẽsis. i. in foro iudiciali. canere: id ẽ publicar aut carmine poetico enunciare. Aios ciuitatis. i. ciuiũ. Marco Catoni cuius iam memini maiori uidelicet. Et Balbe. Scipioni &c. horũ meminit Cicero in de clarisoratoribus. Pulcherrimarum artiũ scilicet laudande uirtutis & bonorum ciuium: quos ad maiora accendebant. Si modo: id est solummodo: id est si tãtum bono illorum temporum careremus. nec pateremur tot nostri temporis mala. Truculentam. plenã atrocitatis & seuitie. Coetaneo suo: id est equali: posset etiam dici eius. Ordo est. Dicẽdum erat Marco Catoni & Scipioni &c. Institutis. i. moribus probatis apud eos. A foro: in q agũr causæ. a curia. s. senatoria. In tribus aũt locis orabant in foro ad iudices ut hic. In senatu ad patres cõscriptos: & in cõcione ad quirites. Indies: id est quotidie. Caluerunt aut calluerũt lege. Diximus equi. Hoc uerbo uidet esse non declamatio: sed uera oratio coram iudicib' habita aut certe aliam prius ab eo habitam: nõ enim citamus seu allegamus quæ per declamationem tantum acta sunt: nisi quatenus declamatio sese uerã orationem simulat. Equidem: id ẽ certe: quod apud Vergilium pprie accipitur pro ego quidem: quod huic loco non congruit. Nam ego quidem diximus nõ

PORCII LATRONIS DECLAMATIO CONTra Lucium Sergium Catilinam.

I quid præcibus apud. Deos imortales sanctissimi Iudices uobiscum aliquãdo ualuissemus: iamdudũ & poteremur Rep. nostra florẽtissima: & ciues nostros haberemus: tum studiosos rerũ gerẽdarum: tũ patriæ simul: ac uirtutis amãtissimos: idq; tpis eximia lætitia fruueremur: cũ rationes oẽs dicendi nostras: in laudẽ summorũ: atq; optimorũ ciuiũ cõsumendas eẽ uideremus. Nihil enim statuimus animo dignius: nec autoritate maiorũ: nec opiniõe populari: q̃ in eo genere uersari forẽsis exercitatiõis: quæ canere laudes egregias summorũ hominũ posset: atq; aios inflãmare nr̃æ ciuitatis: ad imitandũ. Verũ ea dicẽdi uoluptas olim sapiẽtissimo uiro. M. Catoni plãe cõtigerit: necnõ & Galbæ: Scipioni: Gracchis: Porcinæ: Crasso: atq; Antonio sũmis: atq; ornatissimis oratoribus: quoꝝ tẽpora singulari præstãtia uirtutis: ac studio pene icredibili pulcherrimarũ artiũ floruerũt: Nobiscũ uero sententia nostra bene ageret: si modo tantũ abessemus ab illa modestia temporũ: atq; hominũ: nec icidissemus in atrocissimos Reip. fluct': ac miserãdã tẽporũ clamitatẽ. M. siquidẽ Catõi Scipioni coetãeo suo monimẽtis imortalibus huius urbis: & sine dubio clarissimis luminibus: tẽporũ suorũ: de legibus dicendũ erat: de istitutis maiorũ: de gloria militari: perlæpe de laudibus: ac uictoriis. Nobis uero q deuenimus in hãc truculentã tẽporũ cõditionẽ: sublata est omnis gratia dicendi: atq; interceptus locus omnis: aut iucũdissimi sermõis: aut cõciliadæ beneuolẽ

Sica.

dicimus.paucis ante diebus.Sa
lustius dixisset ante paucos di
es.Pridie.s.q̄ de eo diceret.Po
stridie.n.q̄ sica.i.pugio occult⁹
ad necē faciēdā: quo q utunt:
sicarii uocant.Lucē emphatico
.q.d.columē & decus.Nuper.i.
nūc parꝫ est tpis.In authorē sce
leris in ipsum iugurthā cōiura
tionis reū Barbarā.i. barbaris ñ
ciue dignā; aut apud barbaros
frequētē apud romāos uix pri
us auditā. Virtute strēnuitate:
& fortitudine. Nā nō ois uirtus
moralis ē & multi uirtute.i.for
titudine aī & robore corporis
si uirtutē nō habēt abuūt. Bel
loꝝ ciuiliū.s.iter Syllā & Mari
um:q̄ originē sumpserūt Me
tello cōsule. Vnde Flaccus Mo
tū ex Metello cōsule ciuicū.Ex
eo.n.tpe quo illi Marius ꝓlat⁹
est a plebe coeperunt nobiles i
Mariū iniquo ferri aio. Vñ Syl
la q in bello iugurthino cū ad
huc q̄stor erat eū plurimū iu
uerat eius potētiā & imanitatē
repssit: sed ut alibi dixi uicto
ria abusus est. Cōstat itaq; Cati
linariū bellū post iugurthinū
fuisse licet i plerisq; codicibus
praeponi soleat. Erat.n. Catilina
riū Cicerone cōsule: q sylle ta
bulas ꝓscriptionū in officiis ta
xat. Manū hoc ē exercitū prō
ptū máu penuria rei familiaris
q3 ere alieno oppssi erāt. Illece
bre hoc ē illectiōes & pollicita
tiones catilinariae. Vñ Salu. i ca
tilinario. Scio ego fuisse nōnul
los q ita existimarēt iuuētutē q̄
domū catiliae frequētabāt parꝫ
honeste pudicitiā hūisse. Ale
q̄si dicat ꝓ leuis armature mi
litibus mulieres aderāt: ut Ore
stilla sēprōia & alie ipudice ad
ipsius. Lecce domū. Qui dict⁹
est Marcus Por. lecca. Collabe
rēt. Alludit ad serpētes q̄ subi
to: sed tacito adoriunt. trucidē
dū: hoc ē atrociter occidendū.
Praesidiū.i. defensionē & ꝓte
ctionē. Miserabilē raro i malā
ptē dicius. Nā miser fere dr q
misericordia dignus. Faces.i.in
cēdia irarū. Sūmis.i.maximis:
aut suppmis hoc est pessimis:
Tria iudic. Tris ait fuisse cās su
scepte ire i senatū & rēpbli. Pri
mā repulsā cōsulatus. Secundā
auiditatem ppetuo dominādi.
Tertiā necessitatē pditissimoꝝ

tiae popularis. Nā si quādo uox nr̄a: siue a foro: siue a curia de
syderatur: dicēdū est ppetuo nobis: aut de teterrimis huius
patriae calamitatibus: aut de nefariis oppraessionibus ciuiū:
aut de pditae iuuētutis: nūc ipudicitia flagitiosa: nūc ignauia
singulari. Quare pestiū q̄nta in dies redūdatio est: uos estis te
stimonio iudices: quorū aures caluerūt assiduitate pene quo
tidiana: copiaq; incredibili ciuiliū cōtrouersiarū. Diximus eq
dē paucis ante dieb⁹: ut ꝓbe mēinisse potestis: de. L. Glabrio
nis imanitate: atq; audacia furiossimi hominis: & sine dubio
crudelissimi: cuius in Senatu sica pridie depraehēsa est: cū qua
.M. Papiriū: lucē ois patritiae dignitatis: extinguereolieba
tur. Nunc uero dicēdū est de. L. Catilinae sceleratissima men
te: atq; inusitata nequitia: q̄ nuper i omniū ciuiū pniciē: stra
gemq; redūdaturā: Dii imortales in autorem sceleris: tū beni
gnitate sua: tū cōsulari uigilia retorserūt. Quaeso igitur iudi
ces diligenter attendite: remq; cognoscite barbarā crudelita
te: periculo uero: & calamitate Reip. perniciosissimā. Lucius
siquidē Catilina nō ignobili genere praeditus: neq; ifima uir
tute: si dotes egregias: tū fortūae: tū corporis ad dignitatē ur
bis: nō ad perniciē cōferre statuisset. Rēpu. nup: ex atrocissi
mis bellorū ciuiliū uulneribus paulisper respirantē: nouis isi
diis opprimere cōatus est. Quid exhorruistis iudices? nō mō
opprimeř conat⁹ ē sed crudelissime uexař: ñ uexař tm̄: sed iau
dito quodā genere feritatis extinguere. Manū ad id cōparat:
diuersam quidē genere: sed magnitudine sceleris: uitaeq; simi
litudine pene eādē: q̄ manū exacerbatā cōtinuo penuria rei fa
miliaris: & ob id desyderio ꝑdae mirabiliter flagrantē: illece
brae sibi facillime cōciliauerūt: Cōsilia nefarii facinoris in am
plissimi ciuis. M. Leccae domo decoquaebātur: Ad eā greges cō
fluebāt pditorū adolescētiū: quoꝝ hic familiaritatē eximiā cō
secutus fuerat: cōciliatā partim assuetudie stupri: partim ge
nere quodā nefariae largitionis. Adhibiti sunt & cūcti barba
rorū hosium: nobilitati nō solū magnitudie & sūmo aeris alie
ni: uerū etiā cōsuetudie: ac studio turpissimarū rerū. Nec alae
muliebres ab eo coetu religioso: nocturno prorsus ab fuisse
iudicatae sunt: nulla deniq; portēta urbis: nullae finitimarū re
ligionū pestes: repertae sunt: quae nō denotatae solertissime p
hūc: p magnitudinē inopiae facillime cōcitatae: repēte deuola
uerūt in areā ipsā nefariae: atq; flagitiosae cōiurationis. Ratio
cōsiliorū fuit: ut Saturnalibus ꝓxime futuris uniuersi cū ar
mis ad ipsius Leccae domū praesto forēt: ibiq; dato signo cella
berētur oēs: parti ad diripiēdā: iflamādamq; urbē: partim ad
trucidādū Sēatū: parti ad eos cōficiēdos q p̄sidiū ubi ferř uo
luissent. Catilinā interi oēs: & Ducē. & Impatorē appellarēt:
Audistis iudices satis euidēter (ut arbitror) cōsiliū scelerati
simi hois Catilinae: teiq; indignissimae miserabilē: ac detestabi
lē crudelitatē. Nūc uero audienda caussa est: agnoscēdaq;

faces: q̇b. ille flagrauit ad cupiditatē hmôi scelerati facinoris ob eūdā: q̄s si plane cōprobatas uobis(ut arbitror) planeq; illustratas euidētib⁹ signis attulero : nihil erit īpedimēto : qn hostē Reip. crudelissimū: atq; īfestissimū sūmis supplicis: sūmis cruciatib⁹ multādū: ac mactādū esse iubeatis. Tria iudices: sētētia mea scelerata. crudelia. flagitiosa. iaudita q̄ mentē. Catilinæ semp imoderatā: semperq; nouis rebus studentē: ad exitiū patriæ cōmouerūt: nūc dicēda sunt. Primū ratio quædā tristis simultatis: qua ductus est: uniuersum Sēatū ex memoria repulsæ consulatus capitaliter fuisse semper insectatū. Secūdo rabies quædā temerariæ: ambitionis sitiens imodicæ gloriæ. prorsusq; inflāmata perpetua quadam: & singulari cupiditate dominādi. Postremo coetus īfames turpissimoꝝ hominū: nō mō fatigati diuturno malo domesticæ necessitatis: uerū etiā ibuti flagitiis: ac cōsuetudine scelerū sempiterna comite & genitrice pessimarū cupiditatū. qd' genus hominū Catilinā suūjēt dormiētē e somno facillime excitarī uoluisset. His āt ostēsis: breuiter: saneq; cōfutatis: q̄ ꝓ defensione flagitioꝝ suorū nr̄i aduersarii dicēda eē putauerūt: finē adesse uobis intelligetis. Bello mithridatico iudices lōgissimo qdē omniū: & sine dubio post punicū piculosissimo: cū diutius in Senatu de eligendo Impatore dubitatū fuisset: planeq; oēs ambigerent: quisnā sagacissimo regi sagacissimus nr̄ impator opponeretᷣ: Catilinā iter oēs cōpetitores: icrēdibili q̄dā ambitiōis magnitudine deflagrātē: oēs Senatoriæ sniæ reiecerūt. Eo telo pcussus adeo Catilina fuit: ut postea nullā omiserit: neq; pturbandæ curiæ: neq; īsectādi Senatus occasionē. Videbat nāq; detestādā cupiditatē suā: illo supstite: nunq̄ in eū locū puēturā fore: de quo illā pridē uniuersæ oīum uoces eiiciēdā eē putauissent. Voluebat itē āio summas uitæ necessitates: qbus exuere se posse arbitrabatᷣ: si qua ratione pclaris magistratibus aspirasset. Nūc illas uero magis: ac magis īstauratas quotidie itelligebat: q̄doq dē inspicerēt oēs uitæ suæ rationes: ea snia iugulatas ꝓrsus extitisse: ac qcq d increpuisset ulterius: metuendā eē cōsularē uigiliā: metuēdū eē iudiciū Sēatoriæ autoritatis. Hāc uero speciē: ita exanguē: ita cōsternatā cōsuetudo erexit uitæ prauissimæ ad oē facinus: neq; otii sui patiēs: neq; alieni. Qualis eius uita fuerit: & si præclare cōsciētia publica teneatᷣ huic tamē illustrādæ: seu patefaciēdæ testes indubitati uideri possunt ii: qui sacrariū illud libidinū colere: atq; obseruare cōsueuerūt. Quæ nugæ? Dii immortales? q̄ portēta scelerū? qui libidinū gurgites? q̄ sentinæ flagitiosorū? Verū is rumor sparsus est de moribus Catilinæ: eaq; gētiū opinio ꝓuagata: q̄tenus existimē uoces ipsas publicas: non hominū eē: sed oraculi potius nūcupādas. Famā uero popularē a maioribus nr̄is sæpenumero accepimus: neq; tenere unq̄ nasciturā eē: neq; temere occasurā: dedecus illud egregiū corporis nō ad dignita

comitū eius ere aliēo ac debito oppressorū: quoꝝ auxilio diuitū bōa diripe ꝑtēderat. Domestice hoc ē rei familiaris. Cōsuetudic appositorie comite ac gēitrice sempiterna: hoc ē q̄ cōsuetudo scelerū est comes & genitrix pessimaꝝ cupiditatū: quia unū peccatū attrahit aliud: & q peccatis se assuefaciūtᷣ tradūtur ipotētiores ad resistēdū. qd physica rōne cōprobat diu⁹ augusti. docēs ex ira fel & bilem seu colerā augeri a qbus auctis ꝓuocatᷣ ira. a libidie iecur turgeᷣ: uñ augetᷣ luxuria. risu splenē iflari q risum maiorē excitat. timore cor & precordia grādescere qbus timor augetᷣ. nā ceruinū. i. magnū cor ut ceruis .i. meticulosis iest hoībus. Etiā dormiētē. i. ēt si dormuisset cū suapte natura uigilātissim⁹ fuerit. Excitare uoluisset aut potius ualuisset. His ostēsis q̄ i accusatione Catilinæ adducta sunt & cōfutatis. i. iprobatis supple his q̄ fautores catiliæ putauerūt eē ꝓ defēsiōe. i. purgatiōe. flagitiorū. i. grauissimoꝝ sceleꝝ: r n̄i aduersarii. s. catilinæ uos iudices itelligetis: finē. s. orōnis meæ adesse uobis. Nō dicit declamationis: qa licet dclamatio sit: tm̄ habēda ē pinde atq; uera eēt orō. Declamatio āt ē i fictis causis ēt lōge post sniā datā orō ad exercendū igeniū: & ut prōptiores sint i ueris causis fuēta: ut Qui. & Senece. Videbat nāq;. qdā legūt uidebāt & puēturā fo: sed utrūq; sepe. Nā ordo ē. Nā cat. uidebat. i. cōsiderabat suā cupiditatē q̄ cōsulatū petebat: nūq̄ ꝓuēturā supple esse illo. s. telo obiecto supstite. i. ꝑdurāte ī eū locū. s. consularis dignitatis dē quo uniuerse. i. simul oēs uoces oīum. s. senatoꝝ & ppl̄i putauissent. i. decreuissent. pridē. i. paulo āte q̄ si priori die eē eiiciēdā .i. depellēdā supple eā. Necessitates ob debita & es alienū siq̄ .i. si aliq̄ rōne. i. uia. mgr̄atibus .i. ad mgr̄atus aspirasset. i. aspirādo puenisset: aut tm̄ aspirasset: uel qa audaces fortūa iuuat uel qa uidentes eū ad tātā glīā tendere mitius cū eo egissent. Nūc illas uero: hoc est nūc uero itelligebat illas. s. uoces qb⁹ eiectus erat magis ac magis in-

Declamatio.

staurata.i.coroboratas qm in-
spiceret oēs rationes uite sue ex
titisse. iugulatas.i. iterfectas &
cōdemnatas ea snia.s.senatus. In
crepuisset.i.ut obtinere qsi icre
pādo uoluisset. Cōsularem.ipsi
us cōsulis uidelicet Cicerōis. Sa
crariū illud libidinū ironicos
sicut prius:ab eo cetu religioso
Oraculum. dixerat. Nō hominū:sed oracu
li.i.respōsi ipsius dei ut apolli-
nis:qd orātibus & imolantibus
dabat.uñ enei.vi. Cessas in uo-
ta p̄cesq.q.d.sybilla cessare nō
debes enea. neq.n.āte dehiscēt.
Attonite magna ora domus. Fa
mā uero unde est illud aristote
licū qd cōis fama famat ñ oino
depdit. Labefactate: mollifica
te cui non patuit.q.d.nulli non
.i.unicuiq patuit. Lux illa: Ac-
cumulat dotes nature in Catili.
ut significet eo detestabiliorem
quo pluribus abusus est. Omit
to occupatio rhetorica q̄ se p̄te
rire aut nolle dicere significat
q̄ maxie dicit. Mollicie scenicā
.s.umbratile aut q̄li utunt hi-
striones in scena dū psona mu-
liebrem aut amātis adolescētis
iduūt. Obtuitus aut obtutus.i.
firmos aspectus. Blāditias mu-
liebres:mulieri cōuenietes. Frō
tis.i.pferentie.uñ Iuuena. Frōti
nulla fides q.s.n.nō uicus abun-
dat. Tristibus &c. Praetereo mē
tem illius.s.Cati.plus q̄ gladia
toriā.i.q̄ habeāt gladiatores:cū
tñ gladiatores tā auidi feriēdi
sint ut sese ptegere saepe negli-
gāt:ut i phormiōe Terentii cir-
ca finem: clare notificat phor-
mio. Siti.i.appetitionem & cupi
ditatē. Gr̄a.i.idulgentia & spe
cie grata meretricia.i.q̄lem so-
lent hr̄e & fuore meretrices.
Versipellius.i.astutius & magis
inuersa pelle. Tracta metapho
ra ab apologis Nā asinus dr̄ idu
tus pelle leonina feris terrorē i
cussisse donec uoce cognitus &
detracta pelle ludibrio hr̄et.
Vñ dictū est. Saepe sub agmina
latet hircus pelle licaon. Subq
Catone pio pfidus ille Nero. In
sētia.i.sordiū collectorio: sicut
in naui aq̄ imū de omnes senti-
nā defluūt & colligant. Hūani
tatis.i.māsuetudinis & miseri-
cordie hoiem decet:nā cādida
pax hoies trux decet ira feras:
ut igt Oui. Fōtem.i.originem:

tem nois: ac gloriae: sicuti par erat hoī nobilissima familia
nato: sed uti latro pditissimus ad oē genus flagitii cōferetidū
fuisse semp arbitratus est. Vires ad stuporē hominū p̄clarae:
atq insitatae:ppetua uoluptatū intēperātia sunt labefactatae.
Flos pueritiae uēustissimae at iuuētiū iucūditatē: cui ñ libidini
patuit flagitiosae iuuētutis? aut q̄ turpitudinis nōtā nō sube-
undā ultro:atq acersendā eē cogitauit? Lux illa uero p̄clari:
atq excellētis igenii:q̄ oēs diuinā semp & singularē:atq inu-
sitatā pēitus esse arbitrabant nō ne iter fedissimas uoluptatū
sordes restincta ē? omitto pestis huius ipurissimas uocesi mol
liciē scenicā:obtuitus ipudicos: blāditias muliebres: & oēm
deniq copiā nō mediocriū uitiorū sub illa frontis erudita si-
mul:atq insigni pulchritudiae delitescentē. Praetereo mētē il
lius plus: q̄ gladiatoriā: siti icredibilē humāi cruoris: mirū in
cōstātiae:genus:uultū nūc demissum:nūc alacrē: nunc anhe-
lātē scelus:nūc gratia meretricia florescētē: summū pecuniae
desyderiū:sūmā simul pdigalitatē:cōtemptū icredibilē oium
bonoꝝ. Itemq eximiā cū summis:atq ornatissimis ciuibus fa
miliaritatē. Nihil eni fuit isto mōstro uersipellius: aut muta-
bilius hoium mēoria:ita ut res diuersissime saepenūero uideā
tur i odē igēio: tanq̄ in sentina q̄dā teterrima simul redū dar:
Quis igit dubitādū eē putauerit hoiem p̄ditū huiusce istitu
tiōe uitae:remotissimū ab oi genere humānitatis: pfacile sese te
terrimo cuiq:atq imanissimo facinori fuisse accōmodaturū?
Fōtē aperuimus iudices oium Catilinae morū: atq oīs cōsue-
tudinis: Vñ illi demanauisse uis ista p̄clara cōsiliorū facillime
itelligenda est: Nūc uidēdū est spē atrocissimi sceleris: uñ illi
subministratā fuisse iudicemus. Cū hic itaq secū repeteret me
moria miserādā ignominiā cōmitiorū:turpesq angustias affli
ctae rei familiaris:simulq ituēret: uel sibi uiuēdū:ac moriēdū
fore cū turpitudie summa:uel Sēatū nullū eē oportere: de ra-
tione tollēdi ipsius primū cogitar coepit. Nā illo delecto sine
dubio itelligebat uiā latissimā libidinibus suis cōtinuo pate-
re. Vertit itaq oculos ad inūerabilē copiā iuuētutis: q̄ dies ac
noctes stipabat i exercēda cōsuetudie suarū cupiditatū: cū pu
tauit manū ipsā hoium:tāq̄ hastā ualidissimā furoris sui facil-
lime sibi accōmodari posse:q̄ cōtorq̄ret in oium nostrū ruinā
atq iterēptionē: ut q̄ cognouerat educatā uitae prauissimae in
stitutis:imbutā saepenumero sanguine miserorū ciuiū:ardētē
icredibili desyderio p̄dae: Sibi uero mira familiaritate cōcilia-
tā. Gēus est hoium uehemēter exercitatū ferro:atq iopia dua
bus rebus ad oē genus facinoris paratissimū: Q đ qdē ego ci-
uitati nr̄ae:maxime debilitatae bellis ciuilib⁹:atq afflictae ma-
gnitudine calāitatū magnope ptimescēdū eē iudico. Nihil.n.
illis p̄ter spem:atq aiam fortūa reseruauit:alterā ad differēdā
uitae necessitatē:alterā ad liuorē suū magnifice accōmodatā.

& occasionē. Vis ita p̄clarā: ironia est. Nā ex pessima uita & pditissimorū societate pessima: habuit & sectatus est consilia. Subministratā. i. suffectā auctā forā: spem. s. tāti facinoris ppetrandi. Repeteret. i. reuolueret memoria: reminiscendo. s. comitiorū. i. diei in quo p comitia repulsam sustinuit: & est pria cā: & turpes angustias. i. oppssiones rei familiaris. i. domestice facultatis: afflicte pp es alienū. & est secūda cā: & ituere. i. uideret ac cōsideraret moriendū fore: iterū fore futuro cōiūgit si nō est ab impitis adiectū. Cū turpitudine: qa cū sūma pauptate. dicit. n. turpis egestas: qa turpes & imūdos atq; icultos facit. Nullū. i. penitus extinctū. Illius. s. senatus. Stipabatur: id est dense comitabatur sicut: stupa condensantur & obstruunt rime i nauibus. Manū. i. multitudinē promptā & expeditā seu paratā mau. Cōcilliatā. i. ig̃ia & amicitia deuinctam & cōiūctā. Ferro. i. grassatione: & p̄datiōe. Alterā. i. spem maioris p̄de accōmodatā ad differēdā necessitatē uite. alterā. s. aīaz. i. uitā ipsam. Nihil illis cōtemptibilius. Quæras si maxime p timescendi sunt quo mō contēptibiles nō q̄si nocere n̄ possint: sed qa abiectissimi & in sordidissima uita uersati. Vnde ordo est in prin. Nihil est cōtēptibilius. i. uilius & indignius. Illis. s. hosbus cōiuratis si qdē. i. utpote quos rudiméta. i. eruditiones: uite traducta. i. tradita illis in hac. s. q̄ dixi re. i. facultate tenuissima. i. exilissima deposita. i. dmissa & exhibita nūc. i. iterdū. in mūeribus. i. exerciis gladiatoriisq; ad uoluptatem ppli cū summa indignitate sua & piculo uite l arena exhibebāt nūc. i. interdū in alia atrocitate facinoris: utpote in latrocinio aut dep̄datione erudierunt partim ad omne scelus. s. ppetrandū & partim ad omnem patientiā. s. tolerādā. unde tales assueti malo si robur & duriciā suam in pniciem uertunt perniciosissimi sūt. Vnde addit uerū he pestes hoc est perniciosi hoīes. ciuitatum uersutia. i. calliditate: quia miseris solertia rebus: & ita qa uersuti fere sunt ciues portēditur ex rerum inopia permutatio quædam. aut legatur uorsura hi sunt quos calamistratos. i. habentes capillos calamistro crispatos. Collucentes: ut apud Iuuenalem satyra secūda. Cretice pelluces &c. ubi de militiis plurima passim: id est fere per singulos passus: obuolitare: leuiter & importune ingredi. Cōsignantes: id est notantes. luminibus: id est oculis fortunas. id est facultates: ut qua direpturi propediem sint i ocium qđ ex

Fore.

Nihil illis contemptibilius: quos siquidem rudimenta uitæ traducta: in hac tenuissima re deposita: nunc in gladiatoriis muneribus: nunc alia facinoris atrocitate partim ad omne scelus: partim ad oēm patiētiā erudierūt. Verū hæ pestes: sententia mea: quo fuerint abiectiores: eo magis extimescēdas esse reor: tanq̄ ppetuo seditionū ciuiliū: ac rerū nouandarū auidissimas: siue qa uoluptatē capiāt ex mœrore sociæ calamitatis: siuē qa ciuitatū uersutiā: mutabilitatē rerū suarū portēdi quodāmodo arbitrātur. hi sunt qdē: quos in foro quotidie in oculis ciuiū calamistratos ac uestib⁹ collucētes passim obuolitare cernimus: fortūas oīum populariū: atq; otiū ciuitatis luminibus cōsignantes: qui nō modo attēti permanēt ad opportunitatē cuiuspiā præsentis cōmodi: uerū etiā gestiūt ad opinionē speratæ utilitatis. Si feras quidē oīs generis: quo magis attenuatæ fuerint pēuria edēdi: eo magis præcipites: atq; effrenatas ruere in perniciē uidemus. Quid hanc desperatorū colluuiem ieiunā sitientē facultatū nostrarū: quo ipetu: qua ue strage ruiturā esse creditis: aut debacchaturā: si e carceribus emiserint: cū illæ rationæ careāt: atq; intelligētia: hi uero nō absint penitus ab ipsa facultate intelligēdi. Grauissimi qdē sunt morsus irritatæ necessitatis. Dii mortales: quæ clades ab illa feritate hoīum: quæ genera flagitiosorū emanauissent: si nocturnus iste ipérator: quasi quasdā rapidissimas belluas in urbis penates imittere potuisset. Horret animus iudices: ea cogitatione cōplecti: quæ miseri pertulissemus: si sopor oculos cōsulares detinuisset: Restinguenda est itaq; flāma nobis scelerata & atrox: dū adhuc uelata cineribus: ac sopita facultas restinguēdi leuissimæ data est: ne cū omnia compræhenderit (quod imortales Dii penitus auertāt) nos frustra postmodū furibundā: atq; exultantē restinguere cupiamus. Neq; rectorem nauis audiendū prorsus existimo in ipso mœrore calamitosæ tempestatis: quā illi fugere facillime licuisset consurgētē primo: sibiq;: ac rebus suis naufragiū minitantē. Neq; itē gubernatorē urbis in ipso excidio: & calamitate ciuitatis: q̄ impendentem prius ipse consilio suo: suaq; prudentia sustinere quodāmō: ac populsare potuisset. Seræ sunt hominū lamentationes: prorsusq; uituperandæ: quas occupatas in his lugendis cernimus: quæ uitio suo: desidiaq; contigerunt. Callicratidi Lacedemoniorum Duci cum ornatissimam: cui præerat classem: funditus amisisset pptet immoderatā gloriæ cupiditatē: nihil ad eā restituēdā nouissima cōsilii ratio suffragata est.

Quā ita ſeruare poterat:ſi mō in ſtatione cōtinuiſſet. Terētio
Varroni ſempiternū dedecus:atq; imortale mōimētū erūt fla
gitioſæ turpitudinis deletæ ad Cannas temeritate ſua pulcher
rimæ Romanorū legiones:quæ ſeruatæ piculoſiſſimo tēpore
Reip.ſine dubio fuiſſet: & robur eximiū pulcherrimæ urbis:
& ppetuū decus cōſularis prudētiæ:diſciplinæq; militaris. Re
ɛ̄te itaq; maiores nr̄i ſummis laudibus efferendi ſunt: q Spu.
Meliū. Gracchos:q Māliū Capitolinū:q Druſum.q Saturni
nū fortiſſimos hoīes:& Reip.ſæpenūero nō mediocriter opi
tulatos:q; deuēiſſent in affectatæ tyrrānidis ſuſpitionē: mor
te multādos eē putauerūt:Nec Spu. Melio fauor ampliſſim⁹
ciuitatis:Nec Gracchis aui ſui Scipiōis clariſſimi uiri mēoria.
Nec Manlio celeberima gloria Capitolii liberati: Nec Druſo
ſanctiſſimi ſui penates:Nec Saturnino ius ſacroſanctæ digni
tatis auxiliata eſt. Quid ita? quia necem paucorum:aut uni
us hominis calamitati publicæ maiores noſtri ſemper antepo
nēdam eſſe putauerunt. Quod genus crudelitatis eximium:
non ſunt arbitrati ciues eos perimere: ſummiſq; affligere ſup
pliciis. quorum in Remp. perſæpe clariſſima beneficiorum ge
nera extitiſſent? minime, quid ita? quia nullum ſatis dignum
ſupplicii genus in eos conſumi poſſe opinabantur:qui patriæ
ſuæ libertatem opprimere ſtatuiſſent: nec illos ciues eſſe iudi
cauerunt:quos abiecisse rationem patriæ charitatis, intueren
tur. Ac contra eos: qui tales interemiſſent: non modo dici:
atq; appellari ciues ut eſſent ſtatuebant: ſed afficiendos ſore
immortalibus donis: ac ſempiternæ hominum memoriæ con
ſecrandos. Quid enim poteſt indignius dici: quam uitam a
patria ſuſceptam ad illius perniciem:calamitatemq; conferre?
qd fingi ſceleratius:q̄ eorum pœnas:ac crudeliſſimā ſeruitutē
excogitare: quos iiſdem mœnibus ac tectis cōſtitutos: eædē
leges:atq; eadem uiuendi ratio cōtinuiſſet? quid deniq; poteſt
intolerabilius exiſtimari: quam inferre delubris Deorum im
mortalium:ac facultatibus noſtris illinc ſceleratas faces: hinc
acerbiſſimas expilationes? Hæc qui curauerunt iudices: aut
qui tentauerunt:nunquam ego alienos ab hoſtibus: aut diſ
ſimiles feritati beſtiarum exiſtimabo. Vidimus de ſpe perfici
endi nefarii facinoris: uidendum eſt de loco: quam latebram
commodiſſimam & tutiſſimam egregius artifex delegit cum
contegendæ conſpirationi ſuæ:tū armis omnibus eius artifi
cii comprachendendis: ne forſan temere domum nobiliſſimi
ciuis:atq; opulentiſſimi. M. Leccæ delectam eſſe iudiceris: pri
mum homo delectus eſt huiuſmodi nefariis cupiditatib. affi
nis:quo participe ſemper uſus fuerat conſiliorum ſuorum ad
iutore:teterrimarum libidinum ſocio:maximorum periculo
rum: cui ſpectato frequenter in difficillimis rebus ſummam
huiuſmodi atrociſſimi mali tuto committi poſſe: facilime ſibi

abundantia rerum naſci ſolet.
Geſtiūt:id eſt immodice exul
tant. Si feras. Argumētum a cæ
teris animantibus. Colluuiē:id
eſt imundā cōgregationē: ieiu
nam:& ita famelicā. debaccha
turā .i. furibunde irruituram.
carceribus alludit ad carceres:
equorū qbus ſigno dato effuſi
ruunt ad palmā curſuri. Irrita
te neceſſitatis: ut famis quæ ob
id a Marone maleſuada dicit
nocturnos. ſ. catilina. Iſte p con
tēptū dicit. Conſulares. ſ. cicero
nis. Quā conſurgentē.i. dū ori
ret. Et eſt metaphora a naucle
ro. Sere. i. nimis tarde. Calicrati
di. Agit exēplis primo externo.
deinde romano dicens q calli
cratides īperator. Lacedemōio
rū qui ob glorie cupiditatē claſ
ſem cui ſperat cū eā inconſulte
hoſti obiecisset penitus amiſo
rat:fruſtra poſtea eā iſtaurare
aut conſilio regere conatus ē.
Apud Herodotū libr: ix. habet
lacedemonii q calicrates ab eo
dicit interitus. Terētio Varrōi
cuius temeritate Luci. Emilius
collega eius (erant.n. ambo cō
ſules) apud cānas occubuit;ubi
ut Liuius lib. ii. decados tertie
dicit ceſa ſunt. xxxx. mi. peditū
duo mil. ſeptingēti eqtū. Ad cā
nas uicū exiguū apulie: ſed cla
de romanoꝝ illuſtrē Spurium
meliū affectatorē dñatiōis per
largitionē frumēti habitū:& a ſ
uilio hala iuſſi dictatoris (ut di
xi) occiſum. Gracchos caiū &
Tiberiū ob ſeditionē ceſos. Vñ
Iuue. ſaty. ii. Quis tulerit grac
chos de ſeditiōe qrētes? Māliū
capitoliū: a capitolio defenſo
cōtra gallos cū anſeris ſtrepitu
excitatus eēt:ſic dictū: q q ere
aliēo obſtrictos liberaret nexos
exolueret crimine affectati re
gni dānatus de ſaxo carpeio de
iectus ē. auctore Li. li. vi. deca.
i. Morte multādos.i. puniēdos
ultimo ſupplicio. Sāctiſſimi pe
nates qa maiores eius ſanctita
tis famā meruerāt ſacroſancte
tribūitie. Tribūi.n. plebis crea
ti ſacroſancti habebant:quorū
uiolatores ea pena plectebant:
ut eoꝝ ceruices ioui deuouerē
tur. Quid ita.i. cur ita factū eſt
a maioribus reſpōdet: qa necē
&c. unde. Illud Maronis in qn
to. Vnū p multis dabit caput.

Minime.f.arbitrati sunt esse genus eximiũ crudelitatis. Quid ita:id est quamobrẽ. Quia nullum &c. Afficiendos fore: saepe aut in epee positum: aut appositum est fore ad futurum tempus. Vult autem dicere tyrãnorum interfectores non solũ ciuitate donatos: sed eterne memorie gloria cumulatos. Isdẽ mẽibus constitutos. Iter quos ut cicero in officiis docet multa sunt cõia & sũma cõgruit cõsiliatio. Quid deniq: quasi dicat nihil: delubris: id est templis in quibus erant simulachra delibrata: id est decorticata: nam liber cortex est interior: facultatibus, id est fortunis: opibus potentiis. Illinc autem potius illis: id est delubris: hinc melius: id est facultatibus nostris: nisi sit illinc unde delubris insidiabantur: & hinc unde facultatibus. Expilationes: id est depraedatiões. Cũ

pollicebatur. Praeterea domum sibi deligendam eẽ indicabat solitudine locorum desertam: & ab omni frequentia populari remotissimam: quae scilicet uoces coniurationis tutissime cõtinere posset. Contulit igitur sese in ipsam. M. Lecae domum: remotam ab omni celebritate: constipatam multitudine arbuscularum: & ab omni suspitione prodendi facinoris non mediocriter abhorrentem. Quos uero tetenderit ibi coniurationis laqueos: aut quas cathenas scelerum conflauerit nobis: ac facultatibus nostris Saturnalium dies patefactura fuerat: nisi primum benignitate Deorum immortalium: deinde uigilantia cõsularis: nefariae sicae de mãibus latronũ excidissent nullas amplius tendiculas pertimescamus ab execrabili mõstro. nullas insidias ab hoste teterrimo. tenetur fera: nec si uiri estis: declinatura est telũ ipsum sacrosanctae uestrae autoritatis. Ne tu Catilina nescias: uigilantissimos consules habere Rempu. te quocũq: ueneris: quocũq: abieris diligẽtia nostra circũspectũ teneri: quid externa nocte conciunculis tuis agitatum sit: licet mecum recognoscas: cum ad. M. Lecam uenisses. unum ex fidelissimis commilitonibus tuis ad multam noctem: teq: in interiorem una cum illo: cubiculi partem recepisses: tãquam in sacrarium memorabile cupiditatum uestrarum: repente de leca sciscitari coepisti: num qs ex cõiuratis aduenisset: cum subito Lentulus: ac Cethegus teterrima capita maleficiorum omnium: furibundi: atq: alacres irruperunt: moxq: ingressi nociferare coeperunt. Quid agis Catilina? cur uoluptates nostras diutius remoraris? praesto sunt Saturnalia nobis otiosis: atq: oscitantibus: quem unum diem saepenumero nuncupare solitus es: euersorẽ superbissimi ordinis: fugatorem erumnarum nostrarum: lucem ac principem uniuersae nostrae dignitatis. Num in gerendis negotiis ignoras sequendas esse temporum Opportunitates: & in occasione rerum desidiam: ac tarditatẽ omnem quã diligentissimae fugiendam. Mutabilissimae quidem sunt Deorum uoluntates: & Fortunam: cum abire permiseris: frustra postmodũ discedentem ac fugiẽtem sis imploraturus Talia uero conquaerentem: tu paucis pro re subsecutus. Aquilam argẽteam proferri continuo iussisti: praeclaram

contegende: id est cum ita sit q contegende cõspirationi sue tum: id est maxime uerum est q armis. Solitudine. Commemorat situm domus ipsius Marti lecce. Celebritate: id est frequentia: sed praecipue celebritã id ẽ clarorum uirorum. Arbuscularum: id est minutarũ aut paruarum arborum. Abhorrẽtem: id est alienam. Nobis: id ẽ capitibus: nostris: quo dicto se unum ex patritiis profitetur ut Portium catonem: cuius in pricipio meminimus esse puterns. Saturnalium dies dicitur & saturnaliorum. Ordo autem est. Dies saturnalium fuerat patefactura: id est ostensura quos laqueos coniurationis tetenderit ibi: id est apud leccam aut quas cathenas: id est seruitutes & incarcerationes scelerum: id est debitas sceleribus: aut scelestorum: cõflauerit: id est quasi cõflando: ut faciunt metellarii cõpegerit nobis quantum ad uitã & facultatibus nostris quãtum ad rem. Vigilantia cõsulari: id est ipsius ciceronis: sice aut sicce id est pugiones siccariorũ (alexander dicit siccas. cc. duplici scribendum: plures sica c simplici scribunt) excidissent. Pulchre alludit ad latrones atque siccarios a magistratib9 deprae hensos cum sica aut furto. Solet enim utrunque latenter quasi exciderit demittere (ut se insontes probẽt) Tendiculas: id ẽ tensiones insidiarum. Fera: id est immanis & efferus parricida catilina: tenet telum: id est iam iamq: patietur uindictam a uobis inferendam. Si uiri: id est animosi & uirtutem praesentem in pectore habentes. Vigilantissimos consules: de uno consule pluraliter loquitur in inuidiam catilinae. Circũspectũ: id est obseruatum & deprãehẽsum. Hesterna. i. pdiana nocte; id est nocte praecedente diem illum qui deprãehensus es. Ad leccam quem commilitonem uocat i malum. In sacrarium. id est repositorium sacrorum cũ nephandissimas res illic tractarint. Lentulus & cethegus f quos animaduersos dicit Salustius. Furibundi atq: alacres. Si furibũdi quõ alacres. Alacer seu alacris proprie dicitur praeceps & quia q leti facimus praecipites & citi facimus transumitur; ut sit quasi le-

tus:ut in comico:qui nõ es alacris furibundi:ergo propter impatientiam more in catilina& alacres:id est p̃
cipites & ueloces quantum in se:quia cethego omnis spes in festinatione erat.unde cinctutum.i.accinctum
uocat Flaccus dicens in arte cinctutis non exaudita cethegis. Vociferare ceperunt:historiographus ut Salu
stius non addet ceperunt. Sane uulgo nunc uocifero:uoce deponentali:non uocifero uoce neutrali dicimus.
Saturnalia Non remoraris:metaphora a remora pisculo naues retinẽte qui & echineis dicitur. Saturnalia.i.festa satur
no dedicata in quibus conuiuiis indulgebant:& prisca libertas seruis permittebatur:quoniam sub saturno
nulla erat seruitus. ea autem ce
lebrabãtur rome in mẽse decẽ
bri:in quo comessationi locum
faciunt frigora. Euersorem su
perbissimi ordinis.s. senatorii
& paucorum potentium: & cõ
grue per ea tempora quibus sũ
mæ libertatis admonebantur:
ita ut seruis cum dominis ue
sci:& in eos scommata iacere li
ceret:dominationi potentũ ob
uiare construisse uidebat: sub
secutus sup.es: id est respondi
sti:cum ora.i.conspectum uul
gi. Consularem ipsius ciceronis
qui per semproniam omnia di
dicerat. Occultandam fore ite
rum atq; iterum fore cum par
ticipio futuri temporis: aut ne
gligẽter constructum est aut p
peram adiectũ cum auctor no
fore:sed esse subaudierit. Mit
to:id est omitto:mancipiis:id ẽ
seruis:transeo per occupationẽ
ut alia multa:uult autem uul
tum fere indicem conscientie.
Adoriri.i.per insidias incipere
Feriæ feriata.i.ab labore in ocio tracta
sed quomodo nostri ferias uo
cant dies operi mechanico: ut
uocant additos: nisi q̃ ecclesia
id solũ operari uocat; quod in
rebus diuinis fit. Nam & ethni
ci facere & operari per se sum
pta pro rebus diuinis accipiũt:
ut cum faciam uitula pro fru
gibus. Et operata iuuentus: id ẽ
sacris intenta. Lucem: id est lu
cidam declarationem & appro
bationẽ. Cũq; hæc omnia. Rhe
torice exaggerat flagitia ipsius
catiline ostendens eum in om
nia peccasse:hæc omnia scilicet
prius dicta:uno genere:scilicet
coniurationis in patriam. Mo
Mos res sunt consensu probati: le
Lex ges sunt scripte & rogatione la
Cõsue te. Consuetudo usu inducta.
tudo. Instituta cõsilio obseruata. Pri
mum: quia de moribus & con
suetudine ac institutis patet le
ges uiolatas docet: & primo an
tiquissimas q̃s decem uiri athe
Leges nis retulerunt & in decem tabu
.xii. ta las transcripserũt: quibus adie
bulæ ctis duabus duodecim tabula

auspitẽ:ac gubernatricẽ furoris tui futurã. Testor noctẽ ip
sam ipsarũ molitionũ tuarũ cõsciã: ac testẽ: nihil ex iis me fu
gisse: q̃ clãdestini uestri cõat⁹ agitauerũt:p paucæ satis attigib
se fuerit: ne solitudie i ipa latibulorũ tuorũ:cũ ora uulgi plãe
deuitauisses: fefellisse te crederes diligẽtiã pariter: atq; idustri
am cõsularẽ. Liquo telorũ innũerabilẽ: atq; iexcogitatã copiã
q̃ i iisdẽ furialibus antris cõstipãdã: atq; occultãdã fore curaui
sti. Mitto literas mãu tua scriptas: diuersis mãcipiis reddẽdas
q̃ furori tuo succurrerẽt: atq; opitulari uellẽt. Trãseo rẽ illã simil
limã p̃digio: cũ mãe isto iã coacto Sẽatu: redũdãtibusq; sub
selliis: serius i Senatũ: p̃ter cõsuetudinẽ uẽisses: quod nulli nõ
oculi te Senatorũ statim cõsignarũt ingrediẽtẽ: demisso uul
tu: pallore terribili: luminibus errãtibus: ac facie p̃seferẽte ne
scio quid iusitatæ crudelitatis. Præterea saturnalibus p̃xime
futuris rẽ adoriri placuit: quo die ciuitas oĩs ferriata publico
edicto: cõferre sese i montẽ Auẽtinũ: ac rusticari quodãmõ so
lita est: cũ tu manũ furoris tui diligẽter armatã: atq; istructã
primũ ad cedẽ Sẽatus: ac cõsulũ: dĩde ad occupãdã Capitolii
arcẽ munitissimã fueras imissurus: atq; his p̃fectis datur⁹ ope
rã: cũ direptioni publicæ: tũ iflamãdis ædibus: atq; his truci
dãdis: q Rẽp. defendere uoluissent. Videtis iudices lucẽ claris
simã rõnũ: q̃ ego p̃fecto cẽseo: nullis iuolucris tenebrarũ sua
rũ obruituros esse. nec. M. L. Leccã præclarã sedẽ: atq; offici
nã teterrimæ cõiurationis: nec ipsum detestabile caput: atq;
obscœnũ artificẽ Catilinã. Cumq; hæc oĩa constent: animad
uertendũ est pariter uno maleficii genere Catilinã nõ modo
Deos: ac patriam: uerum etiam mores: leges: cõsuetudinẽ ur
bis: atq; instituta maiorũ uiolasse. Primũ. xii. tabulis cautum
esse cognoscimus: nequis in urbe cœtus nocturnos agitarit:
deinde lege Gabinia promulgatum qui cõciones ullas clãde
stinas in urbe conflauisset: more maiorum: capitali supplicio
multaretur. De te itaq; Catilina sciscitator: tũ cœtus istos cõ
militonũ tuorũ contra præcepta. xii. tabu. cõtra leges nostras:
contra uero Senatus: ac plebis autoritatẽ noctu cogendos es
se putauisti. Deinde quæro: siquãdo in lucẽ sepulchrales istæ
conciunculæ tuæ prodiissent: quid respõsurus fuisses Sẽatui:
quid consulibus? aut quid uiris optimis: atq; amantissimis pa
triæ? Quid leges igitur nostras uiolas Catilina? quid Sẽatus
auctoritati contradicis? æquum enim est instituta maiorum:
atq; edicta grauissimi: sanctissimiq; ordinis: quia præstringere
uesania tua non es ueritus: ea restituas: ac sarcias supplicii tui

memorabili animaduersione Manlius Torquatus filium suũ summa & singulari uirtute adolescentẽ: quod is in hostem cõtra mandatum patrium dimicasset: uictorem acriter percuti securi iussit: nos uero te tam temerario ausu tendentem contra mandata Senatus: cõtra uniuersæ Romanæ Reip. maiestatẽ Catilinã perferemus? Maiores olim nostri sapiẽtissimi hoĩes: & sine dubio grauissimi: num leges e græcia ꝑ legatos suos accersendas esse putauerũt; quibus hanc imperii magnitudinẽ ꝑpetuo stabilirẽt: ut tu hõ recens: seueritate illarũ: cũ barbatulis tuis abutereris? Nõ ita uisum. Carthaginẽsib⁹ accepim⁹ in Hannone suo morti cõdẽnando: fortissimo: ac triumphali uiro: q᷑ is edicto Sẽatus minus obtẽperauisse putaretur. Nõ ita placuit Atheniẽsibus: urbi sine dubio doctissimæ: atq; eruditissimæ: cũ e Sicilia: belloq; grauissimo reuocãdũ esse Alcibiadẽ statuerũt: summum & singularẽ ĩperatorẽ: quẽ iuberẽt expiare supplicio suo leges uiolatæ religiõis. Nõ ita deniq; maioribus nostris iudicatũ est: cohortibus exoletorũ tuorũ: sentẽtia mea lõge anteponẽdis: cũ. L. Sulpiciũ cõsulari familia: summoq; ĩgenio uirũ: ꝓpter exiguã notã libidinosæ suspitionis: censuerunt remouendũ e Senatu: multosq; dies ĩ uinculis habendũ esse putauerũt. Vos uero iudices Catilinã: non mõ leges nostras: atq; autoritatẽ Sẽatus crudeliter labefactantẽ: uerũ etiam uniuersos ciues ad perniciẽ ferro: flammaq; deuocantẽ ĩpune perferetis? Iacet homo prostratus euẽtu maximarũ molitionũ: ut q conatus suos cõscientia uestra patefactos: atq; illustratos cernat: neq; cõtentos fuisse seu superstitionẽ cruenti sacramẽti: seu tenebris nocturnis: seu solitudine locorũ maxĩa & singulari. Cõtundite igitur: cõtũdite iudices: genus istud inauditi furoris. Cõprimite hoiem gestientẽ effrenata temeritate: flagrantẽ inusitatis cupiditatib. furẽtẽ in credibili supbia: spe nouãdarũ rerũ mirabiliter inflãmatũ: q̃ etiã rẽ ipsam publicã nõ mõ euẽtu crudelissimæ calamitatis uerũ etiã metu: ac suspitiõe liberate. Diximus eq̃dẽ sufficienter de Senatoria simulate Lucii Catilinæ: capite: ac fonte sceleratæ cõiurationis: resq; oẽs cõplexi sumus: q̃s aluisse furorẽ illũ: ac primũ excitauisse iudicauim⁹: nũc uidẽdũ ẽ de ratiõe ambitionis teterrĩa: atq; exitiabili: q̃ deflagrauisse ꝑpetuo Catilinã superiori diuisiõe demõstrauimus. Cupiditates eq̃dẽ plurimas ĩ illo mõstro: calamitõsas: ac nefarias oẽs ꝑsæpe iudices aĩaduerti: libidinẽ unã ꝑnitiosissimã ĩ primis cõspicer uisus sũ: temerariæ cuiusdã atq; ĩ cõsyderatæ ãbitiõis: q̃ duce ꝓperasse nec ullo studio: unq̃ consciscẽdaꝝ opũ: nec ullo desyderio dignitatũ abstinuisse reputatus est. putabat enim se frustra nobilissimo genere natũ: frustra uirtutes eximias corporis: atq; animi cõsecutum fuisse: ni oĩa diuina: atq; humana truculentissimo gñre cupiditatis inquinauisset: quosq; cernebat excellere Romæ præstãtia quadã dignitatis: beatissimos eos esse: & sine dubio Di-

rum leges dicte fuut: ut late docet Liuius libro tertio. decados id est & nonnulla dicuntur. Digestis de orig. iur. ubi ridicula afferuntur a glosatore. Cautum id est prohibitum & præceptum uti caueatur. Cetus: id est coitiones. Gabinia lege: quã Gabinius tulit contra conspirationes occultas. Sepulchrares. i. occultas quasi ĩ sepulchris mortuorum ad quæ ueneficii consilia sua conferunt scientes omnibus inaccessa. Perfringere melius q̃ perstrigere legas. Animaduersiõe legitima punitiõe. Mallius torquatus exẽplo rem confirmat est autẽ nota hystoria. Perferemus: id ẽ ad finem usq; feremus. Leges e græcia ab athenis: ut dixi barbatulis. i. latronibus cõspectũ fugiẽtibus: & ob id aliquantulũ barbatis. Nõ ita uisum. Probat idem exemplis externis: utpote carthaginen. & atheniẽ. satis explicat ab ipõ. Alcibiades ĩcõparabili uir ĩgenio tã in bonũ q̃ in malũ uehementi: ĩdulgẽtissimo fuit corpe qui oẽs ad quos accesserit supasse dicit etiã ĩ ipsorũ moribus: lacedemõios in sobrietate persas in apparatu & uenatione. thebanos in disciplinis. Tãdẽ in phrigia cõsilio tyrãnoꝝ atheniẽ. nõ abnuẽte lisandro lacedemonio interẽptus ẽ: de quo plura Torteli. Maioribus. s. a maiorib⁹ nostris anteponẽdis. i. qui sunt anteponẽdi mea sñia. i. q̃tũ ego sẽtio: cohortibus: id est colluuiei turorũ exoletoꝝ. i. pathicorum puerorũ quos catamicos Seruius uocat. qui uiris ad libidinẽ sese exponũt. de q̃re suspitionẽ: sed nõ certũ iudiciũ itulit Sal. Habẽdũ: hoc est retinẽdũ uictũ. Vos uero iudices. Applicat exẽpla ad ꝓpositũ. Deuocãtẽ. i. a salute in malũ & ꝑniciẽ uocantẽ. Impune. i. sine punitione: quasi impunẽ. interdũ passim: q̄a q̃d pugne fit passim fieri solet. Molitionũ. i. conatuũ difficiliũ habẽtiũ mollẽ. i. põdus difficultatis. Cõsciẽtia. i. cognitione: ut. i. utpote: q superstitione. i. puersa opinione: q̄a reuera iuramẽtũ factũ ĩ salutẽ p̃rie nõ debet fuari: neq; aliud q̃dcũq; cõtra iusticiã: aut bonos mores p̃stitũ ueꝝ de temeritate p̃stãdi pœnitẽdũ ẽ.

Alcibiads.

Impune.

is æquiparādos fore arbitrabatur. Id genus uesanæ cogitationis hominē: suapte natura præcipitē: atq; inconsideratum compulit in abhominādas: ac nefarias uitæ cupiditates: isq; nuper comitiis cōsularibus: quādoquidē suffragia curie. propter imīpēdentē metum Parthici belli: diligeter enucleata sunt: quas nō adiit Senatorū uoces: aut quos ciuium consessus partim pecunia. partim obsecrātionibus nō obeundos suppliciter: ac cōtaminādos esse iudicauit: nulli tamē ad dignitatē gradus: neq; insanienti: neq; anhelānti bono cādidato patuerūt. eadē ratio sceleratæ libidinis illum ad maiorē uim scelerū pauloāte cōcitauerat. Pisonē meministis egregia uirtute adolescētem: uisi & idē cupiditatibus obtēperare cōsueuisset: calamitosam sibi: ac multis in urbe seditionē excitasse: cuius isigni familiaritate: atq; amicitia: Catilinā usum fuisse nemo est: q nesciat: nec modo cōiunxisse se temerario iuueni: uerū etiam illū dē successu rerū suarum nō mediocriter trepidantē: in audacia simul: ac sententia cōfirmasse: cū se illi uigilātissimū sociū: ac satellitem fidissimū regēdæ: gubernādæ quæ coniurationis fore polliceret. Quod si uotis scleratorū hoium successus aspirassent: quāta strage ciuiū creditis: aut quāto diluuio facultatum urbanarū ruiturā fuisse detestabilē horum: atq; execrādā ipietatē? uerū ii cœlites: quorū auspiciis princeps: ac parēs huius urbis Romulus: pulcherrimi imperii Romāi fundamēta iecit: tristissimā cladē: ac cōatus perditos nece adolescētis iter ceperunt. Pisone mortuo congeuissē Catilinā dicemus: aut incœpti temerarii pœnituisse? Nō pœnituit mō: nec requiescendū fuisse arbitratus ē: sed rursus alio furori accessit: nō cōsueuerat aīus ꝑpetuis cupiditatū flagitiis exercitatus pria destitutione fortunæ refrigescere: ac cōsternari: sed uix sepulta memoria Pisonianæ coniurationis. L. adeptus est Sidicinum: potentissimum quidem hominem: ac tūc furentem singulari studio rerū nouandarum. Verum ea fax incēdii: rursum benignitate Deorum immortalium: summaq; uirtute cōsulum restincta est. Non obdormiscit tamen Catilina: his destitutus euentis uigiliarum suarum: sed rursus sæuit immanior: & q̄ Remp. Seruitio non potuerat obruere: destrangulandam per

Sacramēti. i. iuramēti qd fit tactis aut inuocatis sacris: sæpe. n. p sacramētū itelligimus iuramētū. Tenebris
Sacramētū. nocturnis: qa noctu cōiurauerit seu solicitudine: qa remotis arbitris: q̄ maxima. i. sūma: sunt q legāt p maxima: sed p superlatiuo nō ūgit. Gestiētē. i. imodice cupiētē rē cōceptā pficere: ita ut gestu affectionē idicet. Euētu. i. ne eueniat excidiū qd ille urbi & ciuibus iferre parauerat suspitione: qa illo icolumi quilibet suspicari posset tale aliqd aliquādo futurū. Diximus. absoluit primā cām cōiurationis Catilinæ q erat simultas & factio cōcepta odio senatus pp repulsam in cōsulatu petito factā. Nūc de rōne ambitionis. i. auiditate dominandiq; secūda cā fuit. Superiori diuisiōe: q̄ trimēbrē fecerat. Cōsciēdaꝝ opū. i. accumulādarum & cōgregandaꝝ diuitiarū. Nobilissimo gñe qa primus erat uirtutes. i. fortitudines: n̄ tñ morales nec meritorias. qa nō ad bonū nec pp deum directas. Eqparādos fore: uacat for & credo pperā adiectū: nā prīpositū ē ee. Nō. n. addit for uoci futuri tpis nec eqparādos hic nomē ut. suapte. i. ppria. Comitiis. i. cōuētiōibus p electiōe faciēda. Quas n̄ adiit. q. d. nullas. Cōsessus. i. cetus simul sedētiū in quouis loco sicut. n. cetus sūt simul sedētes alicubi. Nulli tñ. Cōmemorat ut iustā repulsam passus sit catilina q̄ tñ egerrime tulit. q̄q̄ inqt oēs ordines patrū & cōsessus ciuiū solicitos hūit. nulli tñ gradus ad dignitatē. s. cōsularē ad q̄ rite & gradatim ascēdebāt: patuerūt. s. Catilinæ neq; isanięti. i. minaciter more isaniętiū petēti: neq; anhelāti. i. ardēter affectāti & ihiāti: bono cādidato. i. qd ex eo qd cādidatus eēt p se ferebat. sō. n. cādida-
Candidati. ti. i. uestibus albis iduti ābibant & magr̄atū petebāt ut cādida itētiōe eū petere significarent: simul ne maiorū meritis s illoꝝ insignia hrent: sed ppli bñficio acceptū ferrent. Pisonē exēplo agit i Cati. aīaduertēdū: cū i lōge magis ifontē aīaduersum sit satellitē. i. stipatorē & assiduū comitē fidelissimū: melius q̄ fetidissimū nemo. n. pollicet se fetidissimū fore: nisi ex psona auctoris dictū sit. Quāto diluuio Apta metaphora a diluuio aq̄rū qd secū oia aufert: ut i maro p tumultu bellico ponit. Celites. i. dii celestes. auspiciis pruidētia. nā captis auspiciis solem futura pspicere. & stati si bona portēdūt icipe: un̄ auspiciū p
Auspicium. initio & auspicor p icoho trāsumunt. auspex autem etiam auctor & prouisor rei est a pnubus. dicitur autem ab auium ispectiōe cui prisca
Auspicior. gentilium superstitio nimium tribuit. Fundamenta iecit: non autem fundauit dicit. sunt tamen qui fundasse putent. ut Salu. Nam fundare est rem prius inceptam stabilire. Fundamenta iacere est initium fun-
Auspex. damētoꝝ ponere. Non penituit non mō: id est non modo non penituit: male autem legeret non penituit modo. Alio furori: forte legas alius furor. Præter furorem quo pisoni adherebat qui in hispania inte-

nitus: ac tollendam cogitauit. Sceleratus in omnem urbem: quam toties insidiis appetiuisset. Sceleratissimus uero in patriam: cuius extant in illum summa: & commemoranda monimenta beneficiorum. Reminiscere quæso Catilina: reminiscere ferrum illud scelestum: atq; illas nefarias faces: quas istis sanctissimis pœnatib⁹: atq; isti pulcherrimæ patriæ minitaris: non ad oppugnandam urbem: neq; ad eam concremandam tibi datas fuisse: sed potius ad salutem ciuium: dignitatem imperii: libertatisq; nostræ defensionem. Per Deos immortales oro te Catilina: si patria tecum his uocibus uteretur: quid esses illi quæso responsurus? Ego te paruulum Catilina: cum in primis ornatissimo genere gentis nasci uoluissem: deide summis dotibus exornassem: tum corporis tum animi: tum duabus rebus istituendum putaui: ferro ac flamma: quibus esset parata tibi facultas: tum amplificandi imperii mei: tum defendendæ publicæ libertatis: quid eam uim armorum in uiscera nostra torques? aut quid couertis in exitium ciuium meorū: institutam diligentia mea: meisq; rationibus eruditam: dimicandi facultatem? maiores contra tui summis a me beneficiis: atq; honoribus aucti: pro magnitudine susceptarum dignitatum: pulcherrimas in urbe: sæpenumero leges: pro præstantia beneficiorum: clarissimas ex hostibus uictorias referre cōsueuerunt: tu mihi luctus acerbissimos paras: pro summa copia beneficiorum meorum: tu cedes ciuium: tu domorum incendia: tu uexationes uirginum: tu uastitatem urbis: tu gen⁹ atrocissimæ seruitutis. O crudelissimum hominum genus: & ab omni penitus humanitate derelictum: tu studio flagras eius urbis euertendæ: quam nec Carthaginensium astutissimi doli: nec Numantinorum eximiæ uires: nec Græcorum erudita: & præclara ingenia labefactare: obscurareq; potuerūt. Quod si citentur hi populi rursum diuinitus: atq; istæ urbes redeāt i statū uetustissimæ dignitatis: certe nō ipsi scelerī tuo quicquā in me crudelius: nec quicq̄ maius extimescendū molituras fuisse prædicabūt. Sed ad te redeo. Temperarē ego me met mihi: cursumq; istū uiolētæ oratiōis forsitan reuocādum esse iudicarē: tū ab odio tuo: tum ab ipsa dicēdi acerbitate: si quē in te sensum patriæ caritatis aspicerē: aut ullo te puncto posse arbitrarer sceleratā istā mētē relinquære. Sed id genus est cupiditatū tuarū: ut restinguendarū forsan ratione aliquā consequi possis: sanandarum nullam: nec te prius amissurum peruersitatem istam animi puto: quam uitam amiseris. Vellē reuiuisceres Hala Seruili: non expectaremus sententiam indicum: neq; abuti maiestate Sēatus: atq; autoritate populi Romāi si magnitudinē tāti flagitii sanguine tuo stati expiauisses. Nā de Senatus uolūtate nihil ambigimus: mō nō ipediretur legibus: repēre profecto fueras pœnas ipietatis tuæ dignissi-

remptus est: ut in Catilinario paruit. Lucius. s. Catilina. Reminiscere: per pathos mouet ira iā iudiciū in ipsum Catilinā. libertatis defensionē: cū ad omnium liberorū excidiū assumpserit. Si patria te cum &c. Pulchra fictio q̄ prosopopeiā. i. per sone fictionē uocauit quæ tunc uitiosa non est: quando non ex obrupto inducit sed ut hic per clausulam cōditionalem p̄mūit tur. Dotibus tū corporis tū animi. i. p̄rogatiuis & uirtutib⁹ singularibus tibi beneficio nature aut deorum datis: tum. i. tā corporis q̄ animi: duabus tum rebus. i. insuper duabus rebus ferro ac flamma instituendū. i. instruendū & armādum in uiscera nostra: id est in ciues ex quorum salute reipublice salus dependet: ut ex uentris intestinoꝝ incolumitate ceterorū mēbrorum salus: qd in cōcione quadā apud Liuiū graphice demonstrat. Facultatē dimicandi. Nā eā instituerūt eā iuuētutis exercēde ut eēnt armorū sciī. Consuerūt. i. cōsueuerūt. Luctus. i. causas lugendi. Cedes. i. occisiōnes. Vexationes. i. corruptiones & subagitationes. Est aūt uehemētie uocabulū: ut. A. Gellius docet: aut uexationes. i. solicitationes uehementes. Vastitatē. i. desolationem cōbustis edificiis atrocissime seruitutis: q̄le ē seruire tyrāno ei q cōciuis eē debeat. Flagras. i. inflāmaris. Carthaginēsiū doli: propter Hannibalē calidissimū id dicit: aut qa oēs peni dolosi Numantinorū in hispania. Eximie. i. egregie uires. nec græcorum id forte propter mithridatem aut pirrhuꝫ de genere ecidaꝝ dicit. Sic exaggerat Maro Eneidos secundo. Talibus insidiis periuriq; arte sinonis. Credita: res captiq; dolis lachrymisq; coacti. Quos neq; titides nec larisseus achilles. Non anni domuere. x. nō mille carine. Qd si citenē si igr forte p regenerationē rerum redeāt illi populi ro. ipio tā ifesti: redeātq; in eisdē urbibus: dicere potuerūt se nūq̄ tā hostile geq̄ conatos atq; nunc Cati. ē tpare: hoc est moderare. Relinq̄re. id argute qa cū nō est spes emēdationis: ē supmo supplicio locus.

Seruilius hala iussu Quintii Cincinati dicatoris. Sp. Meliū ob suspitionē dn̄ationis ꝙ frumenti copiā diuisē buit indēnatū occidit. Nā de senatus uolūtate. Cali de id senatū factuꝶ asserit qđ ipsum facere summope uelit. Legibus: lege portia qui uetat in ciuem aiaduertere pena sanguinis aut capitis: nā in exiliū relegandū iubet. Impietatis tue. si a penas regitur nō est difficultas in regimine: sed in construendo: sin a dignissimas: uetuste construit dignus cū genit iuo: sicut apud Vergi. Magnorū haud unq̄ indignus auorū. Deoꝶ imortaliū mūere: ut qđ solius dei est: solus. n. scrutator cordiū est: nobis conferat ut possemus mētem Catilinæ itrospicere. Mentē anhelantē. i. affectantē. Debacchantē. i. furē tē sitiētē cruoris. Miscui partici pia & noia. nā anhelātē partici piū est: sitientē nomē: ut patet ex regimine. Repulsis comitia libus. i. propter repulsas in co mitiis acceptas. Nullas ꝑtergres sum. i. ois amplexū. Infractū. i. ual de tractū. Præterritū. i. ter rore amotū. Aiaduertere. i. con siderare. Supest. i. reliq̄ ē restat: aliquādo ut. A. Gel. docet supe rest plus q̄ satis est. Sodaliū. i. ꝙ sociorū dapū & cōsuetudinū. Truculentus. i. dirus & imanis plenus atrocitatis: & amens. i. a mēte. & ratione segregatus. Por tenta. i. monstra aliquid mali portentia. Furię: alludit ad fu rias ifernales quæ sunt ultrices & uexatrices sontiū: sicut Lētu lus & cethegus bonorum: forte ob minutas & latentes culpas. Veli. etiam certissime: id est mi nime dubitande. Interfuissent consilio ex libris enim sibylli nis sibi portandi regnum dice bat lentulus: ut in salustio lati us uidimus tanquā in equo tro iano: quia in eo latitabant insi diatores. ut patet eneidos secū do. Vel quia in eo dependebāt latenter fata exitialia troie. un de dicit ibidem poeta. Scandit fatalis machina muros. Sibyllā sapientissimam mulierem: ut pote quæ mētem & sententiam deorum habebat: & eā scriptā ad tarquiniū regē attulerat: q busdam libris quorum scđm Gelliū tres sm̄ Pli. unos serua tus usq; ad tpa Syllæ: q bus arsit uerum ꝑmansit supstitio. nā & post ea ualuit auctoritas: ut in prima epl̄a Cice. ad Lētulū di cit Cice. sibyllinos: libros ob stare uotis eius. Cuius. s. sylle q de gēte cornelia erat amplissi mā ꝑtātē: qa post cōsulatū di ctaturā tēuit: nec ea suo tpe abi pit: aut sese abdicauit de crude litate aūt eius prius diximus ut p idicē cōpies. Tā ifestos aut tā ifensos. Nā ifestus est q uim in fert: ifensus q iratus ꝙ multū

mas laturus: Vtinā Deorū imortaliū munere Iudices: mētē atq; aīum huius introspiceremus: ne q̄ uobis fieret puniendi dubitatio: q tātū scelerū īgenio cōflauisset. Videretis eni mē tē anhelātē tristissimū genus minarū: mētē de bacchantē in audita feritate: furētē īcredibili uesania: sitiētē cruoris urbāi: ꝑdæ auidissimā: uobis: atq; oibus ferro flāmaq; minitātē Ca tilinā uobis demōstrauimus: Iudices: irritatū plæpe: repulsis cōmitialibus: nullas: uocū: aut suffragiorū corruptelas fuisse ꝑtergressum: deīde nullis rationibus īfractū: ac ꝑterritū. De ꝑseuerātia scelerū suorū extitisse: q bus aīaduerter sane pote stis: quāta semp imanitate laborauerit ambitiōis. Supest no uissima pars diuisionis. Grex ipse sodaliū Catilinæ truculen tus: atq; amēs: cuius in māu nō exiguā rationē fuisse diximus excitādæ cōiuratiōis. Lētulus si qdē & Cethegus terribilia por tēta nostræ ciuitatis: furiæq; uel certissimæ populi Ro. multa de magnitudie sua in ipsis cōciōibus: multa de dignitate īpe rii sui futuri palā ꝑdicare cōsueuerūt: tanq̄ si Deoꝶ imortaliū cōcilio īterfuissent. Primū Lētulus in libris Sibyllinis: nescio qd ꝑspexisse se ꝑdicabat: quod uiri acutissimi: atq; peritissimi . L. Cornelius: ac Cn. Piso custodes publicarū cerimoniarū: neq̄ q̄ prospicere potuerūt. Lucē nanq; ait nescio q̄ de domo Cornelia quōdā ꝓditurā fore: quæ gloria nominis sui Rōa nū Imperiū simul: & cōplexura sit: & illustratura: eoq; gene re uaticinii dignitatē suā portēdi fataliter putauit: plāeq; opi natur fati sui rationē ī ipsa latebra Sibyllinæ diuiatiōis: tanq̄ in equo Troiāo delitescentē. Ego uero Sibyllā sine dubio sa piētissimā mulierē fuisse iudico: uisamq; idoneā Diis imortali bus: cui singularē q̄ndā ui diuinādi cōcederēt: uerū illā delirā pēitus: ac prorsus cecā fuisse affirmarē: si q̄ spē dignitatis ī hac crudelissima peste reposuisset. Siq d tñ cecinisse uisa est: quod ad Corneliā gētē ꝑtinere uideret: ui oēm illius diuinatiōis in uno. L. Sylla cōsumptā fuisse iudicēus: cuius pauloāte Resp. sensit & crudelissimā simul: & amplissimā potestatē. Nec ego Deos imortales huic īperio tā infestos esse reor: neq; a salute populi Ro. tā abhorrentes: ut hoi demētissimo regnū cōcede rent: hui⁹ sanctissimæ: atq; optimæ ciuitatis. Syllā ꝑfecto cru delitas uicit: at ip̄e maxiarū laudē uirtutū: & rei militaris sum mā: ac singularē gloriā cōsecutus ē. Lētulū uero nullæ uicto riæ nostræ ciuitati: nullum studiū armorū: nulla præstantia uirtutis: aut īgenii cōmēdauit. Quæ uero nō tabernæ potius: aut q nō greges īfamiū hoīum: Sybillinū istū pricipē cōcele

Infestꝰ
Infen
sus

offensus: ut hoi dementissimo: q̃lis ē Catilina & Lētulus. Et si dicat̃: cōcesserūt sylle dicit q̃ i eo egregie uirtutes erāt qđ & Salusti. approbauit uerū uictus est a crudelitate.i. pp̃ter crudelitatē minus laudādus ē. Rei militaris: & sub mario & cōtra marium. cōmendauit.i. laudauit aut charū fecit taberne: hoc est uilissimorū negociator̃ ex tabulis cōfecta receptacula. uidet̃ ãt accipi ut nūc uulgo accipit̃ pro caupona sibyllinū: arcasmos.i. hostilis irrisio.i.q dicit sibi pricipatū sibilli io carmine portēdi. Obeūdis.i.consumendis: nobilitatā. id est diffamatā. Nā & nobile scortum dicimus: sanguinis auiti.i. generositatis aut indolis maior̃. Industrie romāe

brarūt̃ nā uitā eius cōmemorare nō est necesse: uersatā semp in obeūdis libidinibus: ac sobietate turpissimorū hoium nobilitatā nihil i eo sanguinis auiti: nihil industriæ Romāæ: nihil splēdoris domestici: nihil auitæ frugalitatis. Fingite uobis iudices: fingite dignitatē huius hominis: tū florētē amplissimo magistratu: tū oibus populi Ro. muneribus exornatā: quantū quæso sanguinis ciuilis i foro: in curia redūdaturū esse creditis? aut quātā ui libidinis: atq̃ ipudicitiæ p oium ciuiū cubicula demanaturā? pfecto dignitate fretus ea: quæ priuatus cōcupiuisset: sine dubio cōsequeretur. Ferreret̃ amens i oia: nec ullæ ratiōes cōsiliorū: aut pudoris: nec ulla studia humanitatis refrenarēt præcipitē: atq̃ incitatū cursum uetustæ crudelitatis: Cethegus iferior nobilitate: atq̃ ingēio: uehemētia furoris longe imanior: parū a Lentuli somnio discedere uisus est. Verū insaniā leuissimæ opinionis: modestiore loquēdi ratione contegere uelle uideret̃. Genus est idē tñ furoris: eademq̃ ratio cōcelebratæ diuinatiōis. Tales hi scelerū artifices: amboq̃ concitati ad euertēdā Rēp. partim a uesana spe uaticinii cōmemorati: partim a nefaria scelerū assiduitate Catilinā offenderūt nouis rebus studētē: cuius p̃sidio: cōsilioq̃ cupiditates suas: ita iuuari posse facillime crediderūt: si uiro sociorū copiosissimo sese coniunxissent. Est enim i illo mōstro: sicuti pauloante tetigimus: uis eximia faceciarū: & ratio quædā adūbrata uirtutū: facilis ad cōprahēdēdū oium hoium familiaritates. Hūc igitur Catilinā adepti Cethegus Lētulus: & ipsi lenociniis suis insignes: ad oē genus bñuolētiæ subeūdū deflagrare cœperūt: admirabili quadā cupiditate: seu diripiēdæ urbis: seu potiūdæ dominationis. Hæ sunt iudices huius nefarii facinoris abhominādæ faces: hi sunt crudeles igniculi: qbus exarsisse Catilinæ ferocē aiūm facillime credēdū est. Talibus initiis cōsociati pricipes nefādæ cōiuratiōis: manū exiguā dissipatorū hoium: atq̃ obscœnæ iuuētutis: pedetēti coegerunt: coactā: qd uellent: edocuerūt: edoctā pari cupiditate sceleris iflāmauerūt: iflāmatā deniq̃ pepulerūt: ut in oium nr̃um facultates: ac uitā facillime cōspirarēt. Furias istas audistis iudices cōmodissimas ac paratas: ñ mō ad uiuos cōmouēdos i oē facinus: uerū ēt ad mortuos ex ipo herebo: mediisq̃ bustis excitādos. Repti st̃ tū atrocissimi sceleris p̃soni: q q̃ imāitatē d̃testādæ rei tū cōteger̃ uerbis: tū excusare cōati st̃. L. ortēsius uir exi

pā strēnui & prudētes solēt esse Ro. ciues. iōq̃ ipio apti: un̄ enei. vi. Tu regere ipio pplos rōane memēto. Parcer̃ subiectis & debellare supbos. He tibi erūt artes. Redūdatur̃.i. abūde fluxurū. Demādaturā potius demanaturā.i. ex libidine pricipis q̃si spōte orituā. Ea q̃ priuatus ut rapinas & scortatiōes ac stupra. Vehemētia furoris: q a i celeritate spem sūmā cōstituerat. Sōnio.i. uaticinio sibyllino qđ lētulos q̃si sōniauerit i rē suā iterptatus est. Offenderūt.i. præter spem iuenerūt. offēdimus.n. q̃ ñ q̃sita iuenius ut lapides ad quos nō pulsos pedes offendimus. rebus studētē. Raro studeo apud idōeos accusatiuo iūgit̃. Copiosissimo socio.i. hñtē magnā copiam sociorū. faceciarū.i. urbanorū factorū & dictorū. Adūbrata.i. simulatiōe tecta. Hunc igit̃ Cati. Hūc.i. talē; ut ene. ix. Hūc ego te eurialē aspicio. Nā pnoīa auctore Seruio ponūt̃ p noībus nō cū noībus; qđ de relatiuis itelligā: nā recte dixeris hoc apud huic hoi: sed durius huic Cati. q a ppria nisi equoca sint certa sūt demōstratiōis haud indigna. Vn̄ dicā hūc.i. talē; hoc est tā oportunū & istructū ad ea q̃ uellēt pp̃etrāda. Deflagrare: hoc est ardere. Faces hoc est ardēter cōcupiscēdi causæ. Igniculi i fomites icētiui. Principes ēt i malū accipiunt̃ ut pricipes tenebrarū. Desperatorū: hoc est pditorū: ita ut de eorū salute desp̃are possis: aut desperator̃ p desperātiū de salute sua. Obscene hoc ē turpissime uiuētis & turpitudini exposite. Pedetētiū. hoc ē paulati. Coegerūt.i. i unū cōpulerūt ut Tityre cogepecus: Coactā hoc ē cōgregatā. Pulchra ē gradatio cū auxesi finie. Erebo hoc ē iferno obscuro. Sūt q absq̃ a spiratione scribēdū uelit sicut scribit̃. Erebēnos.i. obscurus. P̃soni.i. defēsores qq̃.i. & q conati sūt. Tum: id est simul cōteger̃. Tū.i. simul excusare uerbis immāitatē rei detestāde. Facilitatē: id est promptitudinem & celeritatē. Dissipatiōi cop̃.s. cepiōis & Cati. unde sicut ex societa

Studeo.

Hic.

Erebus: Erebēnos.

te malorũ reputamur mali: ita hortẽsius Cati. ex societate cepiõis optimi ciuis argumẽtatur ẽ eẽ bonũ. Gradit. i. oberrat aut discedit. Exoletorũ .i. puerorũ turpitudinẽ stupri passorũ. Gladiatoriis. i. lanistarũ & eorũ q di micãdo & degladiãdo cũ discrimine uite sue ppõ spectacula i arena pbere solebãt. Stipatũ. i. dẽse cõconitatũ. Palã obluctari aut obuolitare aut oblutari. i. iuolui luto. Lustris. i. latibulis. Scortorũ: hoc ẽ pstitutarũ q̃ supple dñr. Vñ lustra hñt sicut fere q̃ inde lupanaria dñr. Qd uero ptinet &c. Pertinet p q̃ raro datiuo iungit: sed accusatiuo mediãte ppositione ad. Qd uero de cepiõe dicit nesciã: an de Cepario legẽdũ sit.

Lustra. Lupanar.

Nã apud Salustiũ legius ceprũ i cõiuratiõe dephẽsũ simile supliciũ cõmisisse cũ lẽtulo & cethego: nisi hic cepionẽ excuset dicẽs dceptũ p simulationẽ unũ patet nõ de cepario loq. Insimulatiõi. i. icusatiõi occulte. Viros legerẽ potius uires igẽii. Et est snia q̃lis illa puer. xx. Sicut aq̃ pfũda sic cõsiliũ i corde uiri. Cõtinẽtia. s. in uno & libido in alio: aut nũc cõtinẽtia nũc libido. Nã addit. Nihil illo pslepe affixius: id ẽ attẽtius ad tollenda. i. fouẽda ut i comicos qcqd peperit decreuerũt tollere. Nã si tollẽda. i. amouenda dixero nõ erit cõtrariũ illi quod additur. Nihil solertius &c. Munificẽtia qa largitur abũde qui abunde rapuit. Meme quoq: aut memet quoq. unde paret hunc eadem tempestate fuisse: nisi q hoc declamanti fingendum est Hortẽsi. Hortẽsius grauissimus orator erat. unde eũ a defendendo Catilina dehortatur. Cõmissurũ. s. ut defensor sontium esses: nisi iidem mores Catilinæ qui fefellerunt me fefellerũt sine dubio te. Satis ostẽtatas. Repetit artificiose pro memoria iudicũ q̃ dixerit. Odio senatus: hoc est in senatũ: q̃ maximo. i. summo uite sue dicerẽ eius. Prosequentissimo aut psequentissimo. i. diligentissimo ad persequendas inimicitias: aut ad prosequendas: id est cõtinuandas eas. Refrenãdarum non referẽdarũ dicemus: Iuuẽtutisi. multitudinis iuuenum. Prodẽde. s. in manus tyrãnicas & uexãde per depilationes & ciuium cedes aut proscriptiones. Quid erit. q. d. nihil. Nouistis. Callidæ asserit qd' pbare debeat. Inauditũ omniũ hominũ memoria: hoc est quantũ oẽs q uiuunt memoria cõplecti possunt. Ab oi humanitate: hoc est mansuetudine homini innata. Lege scripta: & cõsuetudine lõga obseruatiõe approbata: quæ tria hominẽ merito regant. Cuius acerbitatẽ. Exaggerat crude

mia caritate Reipub. summisq; ornamẽtis pditus: & sciẽtiæ: & moderatiõis: nequaq̃ oia credẽda esse dicit: iubetq; grauissimis hoibus facilitatẽ iudiciorum diligẽter esse cõtinẽdã. Primũ affirmat Catilinã i ppetua custodia Sẽatus extitisset: deiq; nunq̃ ferme discessisse a latere Publii Cepionis nobilissimi ciuis: atq; integerrimi uiri: ita ut lepide dicat: disseparatiõi eorũ: neq; solẽ oriẽtẽ unq̃: neq; occidẽtẽ interueñisse. Credo equidẽ sapiẽtissimũ hominẽ Hortẽsium: ut est inocẽtia singulari: summaq; uirtute: cũcta: ipa: q̃ grauissime simul: atq; ornatissime cõplexus est: ita uera esse: sicuti dixerit: existimari: sed lõge graditur a sentẽtia mea. Quæro igit de te. L. Hortẽsi: teq; obtestor: atq; obsecro p ipsum ius uetustissimæ nostræ: familiaritatis: si. L. Catilinã cõstat dies oẽs: oĩum ciuiũ cõsciẽtia: siue i foro: siue i turmis agere: nũc stipatũ cateruis exoletorũ suorũ: nũc uero gladiatoriis agminibus p ora uulgi palã obuolitare si manifestũ est noctes oẽs: aut in lustris scortorũ: aut in antris. M. Leccæ ducẽr: uiri: tuo iudicio: nõ aborrẽtis a Reip. caritate: qd est: q illũ obuersatũ dicas i ppetua custodia: atq; oculis Senatorũ? nisi forte custodiã Senatoria uocas: uel exiguã morã i ipsius curiæ cõciliis obeũdis. Quod uero ptiet ad ipsius Cepiõis familiaritatẽ assiduã: bñuolẽtiamq; singularẽ: nihil est qd' isimulatiõi nostræ derogãdũ esse iudicetis. Diximus enim supins ingenii Catiliæ muros: atq; occultissimos eẽ recessus: nec q cognosci: seu plustrari facillime possent. Vigẽt enim i illa clade res diuersissimæ pariter: cõtinẽtia: & libido. Nihil illo plæpe affixius ad tollẽda bonorũ cõsortia: nihil solertius ad illis isidiãdũ: nihil illi⁹ mũificẽtia isigni⁹: nihil auidius rapacitate: nihil acutius cõsilio: nihil temeritate cõtẽptibilius: q̃ cũ ita sint Cepionẽ admirabimur i tãtis uiarũ ambagibus errauisse? Me me: quẽ fateor Iudices: uetustissima q̃dã familiaritate Catiliæ coniũctũ plæpe delirauisse miris: pplexiõibus illius: neq; unq̃ certi quicq̃ i illo ingenio cõprahẽdere potuisse. Nihil igitur erit miri: si uirũ itegerrimũ Cepionẽ uersutissimi hominis doli: atq; incõstantissimi mores fefellerũt: Nõ erit itaq;: neq; prudẽtiæ tuæ: neq; grauitatis Hortẽsi: candidissimã opẽ humãitatis: tuæ: summãq; dicẽdi copiã sõtibus ipsis polliceri: aut q̃ bestiã irretitã iudicio tenemus: dissolutã atq; exultãtẽ Reip. imittere. Q d' te nunq̃ cõmissurũ fuisse arbitrarer: nisi q me mores iidẽ te catilinæ sine dubio fefellerũt. Satis ostẽtatas uobis putamus iudices: tũ ratiões periculi nostri: tũ huius imanissimi sceleris: atrocitatẽ. Nã si odio Sena

tus ꝓ maxio Catilinā arsisse demōstrauimus: si rationes uitæ
suæ ueteres: ac nouas ī exercitatiōe teterrimarū libidinū collo
catas: si spē pficiēdi sceleris hoī ꝓsequētissimo inimicitiarū:
si deniq; locorū ac tēporis opportūitates extitisse: p̄terea si ra
biē quādā ambitionis in illo fuisse diximus: si nullā potestatē
referēdarū libidinū: aut ullū pœnitētiæ locū: postrēo: si copi
am īnumerabilē desperatæ iuuētutis cū illo coniūctā fuisse pa
tefecimus: & eā simul ostēdimus suopte īgēio: furētē īcredibi
li audacia: summaq; cupiditate ꝓdēdæ: ac uexādæ urbis īflā
matā: qd erit iudices: quod dubiteris de liberāda patria: deq;
ulcīscēdi crudelissimi sceleris imanitate? Nouistis enī facinus
inauditū oīum hoīum mēoria: facinus atrox: supbū: nefariū:
pnīciosū: remotissimū ab omni hūanitate: lege: cōsuetudie:
cuius acerbitatē: si minus aīo bene pspexistis: quæso mecū di
ligēter attēdite scelus illud iudices. Euersionē nefariā molie
bat amplissime nr̄æ dignitatis: īteritū crudelissimū Senatorii
ordis: cædē cōmunē oīum bonoꝝ: huius: sceleris libido repo
sita erat ī diripiēdis oīum ciuiū facultatibus: atq; opprimēda
urbis libertate. huic sceleri parabant teterrimæ cōiugū: ac li
berorū nostrorū uexatiōes: ī hoc scelere uersabātur deniq; fa
ces īferēdæ pēatibus nostris: expilatiōes ædiū: stupra uirginū
Vestaliū: luct⁹ ac mœror miserabilis uniuersæ ciuitatis. Quæ
si uobis: ut sunt: īdigna atq; intolerabilia uidētur: nō iniquū
erit: autores horū malorū multare teterrimus suppliciis: cla
dēq; oīum crudelissimā e uisceribus Reip. ꝓpulsare. Tenetis
exēpla maioꝝ: atq; oīum gentiū auctoritatē: q semp summas &
singulares pœnas in eo genere hoīum cōsumēdas esse putaue
rūt: q ratiōes habuissent: aut ꝓdēdæ patriæ: aut opprimēdæ
publicæ libertatis. Nihil igit erit īpedimēto: qui audaciā cru
delissimi hominis Catilinæ: crudelissimo gn̄re supliciorū expi
etis: & ultionē ex illorū cruciatib⁹ ac pœnis capiat Resp. quo
rū: erat cōflagratura māibus: nisi sāctissimi īperii Romāi cu
stodes ac uindices Dii immortales nefariis uotis obstitissent.
Credite iudices hodierno die cōsurrexisse uniuersā urbē con
specturā ex iudicio ur̄o: plāeq; aīaduersurā: qd in posterū de
salute sua: deque facultatibus suis sperandum sit. Credite
itē uim uniuersam flagitiosæ iuuentutis: aut hodierno Catili
næ supplicio simul cōficiēdā fore: aut illius liberatiōe lætā: at
que exultātē: nō multopost in oīum nr̄um pnīciē una cū illo
celerrime cōsurrecturā. Agit siqdē hodierna ur̄a snīa de salu
te huius pulcherrimæ: atq; optimæ ciuitatis: de stabilitate im
perii Ro. de legū īcolumitate: de libertate ciuiū: de pudicitia
liberoꝝ ac cōiugū uestraꝝ. Huius. n. pestis idē scelus erat: ut
nō crassaturum per capita paucorum: sed tāq̄ atrocissima uis
ueneni per omne corpus urbis demanaturum: quod scelus:
aut q̄ pestem si uindicandum esse censebitis: ut reor: & Res
pub. desyderat: putate profecto. Deos immortales: & ī primis

litatē facinoris ipsius Catilinæ
ad concitandos iudices in eum.
Euersionē. i. supmā destructio Euersio
nē: urbs. n. euertit dū prius la
pis q ꝓ fundamēto iact⁹ ē eruit
unū ēt ad res aīatas trāssumitur:
ut Eneid. iii. Postq̄ res asie pria
miq; euertere gētē. Immeritā ui
su ꝫ supis. Interitū. i. extīctionē.
Vexatiōes. i. opp̄ssiōes uiolente.
Pēatib⁹. i. edibus & diis ac reb⁹
nr̄is familiarib⁹. Expilatiōes. i.
spoliatiōes aut dep̄datiōes ediū
. i. domorū priuataꝝ. Virginū
uestaliū. i. ueste cōsecrataꝝ: q a
nr̄is scimōiales uocāt. De captu
āt uestaliū Gel. late docet. Lu
ctus exterior. meror īterior. Te
terrimis. i. dirissimis suppliciis.
utpote morte terribili. Cladē. i. Ratio.
occasionē cladis. Rationē. i. cōsi
derationē: ubi ratio in malā ptē
accipit cōtra p̄scriptū Valle. Ex
pietis. i. emēderis: aut p expiatio
nē. i. purgationē cōis īfectiōis ci
uitatis puiatis. Cōflagratura. i.
simul arsura. Sane ardeo & fla
gro absolute & neutraliter po Vindex.
nunt: uror & īcēdor passiue. ui
dices: aut īdices occultaꝝ cōiu
rationū sicut uīdicius filios bru
ti īdicauerat cū targniis conspi
rasse: aut assertores libertatis:
seu authores: ut apud Flaccū ī
arte. Nisi dignus uīdice nodus
īciderit. Vindice. s. deo cuius au
thoritate opus sit. Aut ut dicūt
appropriatores iuris eius. Ille. n.
uindicat rem qui eam ad se per
tinere docet. Credite iudices.
Argute expectationē plebis af
fert ne iudices cōtra eā Catilinā
absoluant. Conficiendam fore.
Iterū fore cum futuro positū:
aut perperā additum. Agit siq
dem. Grauiter docet quāti mo
menti sit futura iudicum sentē
tia. Nā si sontes absoluerint: aut
illi aut illorum sequaces rem
publicā ꝓpediem euersuri sint
sin condēnauerint omnibus me
tū iniecerit. Grassaturum. hoc
est uim facturum. scribendum
est autem per. g. nam per. c. pin
gue facturum notet. Capitoli
num Iouem: qui in capitolio co
litur: & ubi aliquādo uisum ab
achadibus dicit euander Enei.
viii. Cerimōiis: id est sacrificio
rum mysteriis & obseruationi
bus. Reddituros gratias. id ē be
neficia pro gratitudine erga se

Capitolinũ Iouẽ ſempiternũ custodẽ:ac uidicẽ huius ĩpii:ꝑ
liberatis eorũ tẽplis:ac cerimõiis gr̃as nobis ãpliſſimas eẽ red-
dituros:putate pariter idẽ facturã eẽ curiã ꝑ defenſa cõſulũ ui
ta:ſeruataq; Sẽatorii ordinis dignitate:putate matronas urbis
ac liberos nr̃os abſeruatã pudicitiã: ſupplices ac cõgratulãtes
uniuerſos ad gẽua ur̃a ſeſe obuerſaturos fore:putate uirgines
ueſtalẽs:atq; ipſã maieſtatẽ ampliſſimi numinis : ob liberatio
nẽ ſuã:ſũma uobis lætitia cõgratulaturã : putate deniq; ciues
oẽs:ob retentã uitã: ac libertatẽ ſuã: penates publicos ꝑ cõ-
ſeruatis focis:atq; aris:parietes urbis ꝑ teterrimo gener̃ uaſti
tatis ꝓpulſato:ferme ĩcredibili gaudio exultaturos:putate tã
dẽ hodierno iudicio paratũ eſſe uobis:aut ĩmortale dedecus:
aut memoriã nominis ſempiternã. Multa ſunt eq̃dẽ ĩ hac ui-
ta:quæ turpiter:ac calamitoſe neglecta:reſtitutionẽ tñ quan-
dã quodãmodo patiãtur:huius uero uindĩcandi ſceleris:ſi p̃-
ſentẽ facultatẽ neglexeritis:fruſtra poſtea recuperandæ copiã
quæretis:aut hodie uobis ꝓpulſãda eſt:e uiſceribus Reip. pe
ſtifera uis calamitatis : aut ipſi patriæ ſine dubio cõcidẽdum:
utrũ eligẽdũ ſit uos uideritis. Quid eſtis iudices hũanitate tã
ta:ne ſecordia dicã:ut eorũ uitã:ac ſpiritũ diutius ĩ Repu. cõ
morari patiamini? qui uitæ : ſaluti q; ciuiũ crudeliter inſidiati
ſunt:p̃ponite uobis ante oculos : ac meditatiõe crebra reuol-
uite diẽ illũ nefariũ:quo ſalus oĩum ciuiũ: quo facultates no-
ſtræ: quo ipſa Reſp. peritura fuerat. Q uãdo. ſ. aſpexiſſemus
beſtias iſtas emiſſas carcerib9 p urbẽ omnẽ : p domos noſtras
furialiter exultãtes:ipſumq; in primis miſerãdi facinoris: Du-
cẽ ac pricipẽ catilinã cõfirmatũ hoc iudicio:ſpe plenũ:lætitia
geſtientẽ:nũc hos ad cædẽ noſtrã:nũc illos ad rapinã: atq; in
flãmationẽ ædiũ deuocãtẽ: cõiuges e cõplexibus noſtris ad lĩ
bidinẽ uictorũ raptæ fuiſſent:liberi ad ſtupra de gremiis parẽ
tũ extorti:p̃tioſa ſupellex aſportata: tecta conflagraſſent igni
bus:corpora cæſa paſſim iacuiſſent:oĩa deniq; gemitu. fletuq;
redundaſſent. Hæc fuiſſet imagno miſerrimæ urbis: q̃ urbẽ a
maioribus noſtris florẽtiſſimã accepimus: & ſi prohibueritis
clarã:atq; excellẽtẽ poſteris noſtris tradituri ſumus: p humãi-
tatẽ deniq; ueſtrã uos obteſtorq; obſecro iudices : p amorẽ
huius pulcherrimæ: atq; inuictiſſimæ urbis : p oĩa quæ uobis
iucundiſſima ſunt in uita: ꝓuidete iterũ atq; iterũ :ne liberati
quódã tot ampliſſimis bellorũ p̃iculis : tot iminẽtibus malis
erepti:nũc p ignauiã noſtrã:ac diſidiã p̃ciitemur. eripite uitã
ciuiũ a miſerãda crudelitate prohibete penates ueſtros a neſa
riis ignibus:ſeruate pudicitiã:neceſſitudinũ ueſtrarũ a teter-
rimus uexatiõib9:liberate tẽpla Deorũ a triſtib9 rapinis:ſub-
trahite fortũas publicas ab indigna direptione : ꝓtegite ma-
giſtratus ueſtros ab inaudita feritate: defendite deniq; uniuer
ſam urbẽ ab hoc ĩuſitato ꝓrſus & triſtiſſimo gñre calamitatis.

Finis declamationis Portii latronis.

oſtenſa. Curiam. ſ. ſenatoriam.
Obuerſaturos .i. obuoluturos.
Dẽiq. Putate deniq. Deniq; dicere ſo
lemus quãdo quæ ſingula dice
re iſtituimus uniuerſa uno uer
bo cõplectitur:ut hic. nam oẽs
ciuitate donati aut in ea nati ci-
ues dicunť. Focis. i. locis in qui-
Focus. bus lares colebãtur & ignes fo-
uebanť ĩ domo priuata. Ordo
autem eſt. Deniq; putate oẽs ci-
ues exultaturos incredibili gau
dio ob uitã ac libertatẽ ſuã retẽ
tã. Putate penates publicos exul
taturos pro focis atq; aris. ſ. pu-
blice iſtitutis. cõſeruatis. ſ. a con
flagratione. Putate parietes ur-
bis exultaturos(q̃ locutio hyp
bolẽ hẽt aut metaphorã ſicut il
la. Mõtes exultauerũt ſicut arie
tes.)Parietes tamẽ ꝓprie edifi-
ciorũ ſunt priuatorũ. uñ hic ꝓ
muris poni uidẽtur. ꝓ teterri-
mo genere uaſtitatis. ꝓ pulſato
.i. ꝓpter ea q̃ teterrimũ genus
uaſtitatis ꝓpulſatũ eſt. Vaſtũ ẽ
Vaſtũ q̃ſi ualde amplũ eſt ut difficul
ter ĩpleri poſſit ut regio deſer-
ta in q̃ nihil eſt qđ impleat eã.
Vaſtatum Vaſtatũ aũt dicit̃:qđ prius ex-
pletũ fuit : & poſta uaſtũ effe-
ctum ut muri urbis poſtq̃ edi-
ficia cõflagrauerũt. Aut dede-
cus:ſi tales abſolueritis: aut me
moriã noĩs. i. fame p̃clare : ſi de
talib9 ultionẽ cõdignã fortiter
ſumpſeritis. Eq̃dẽ. i. certe. Cõci
dendũ. i. ſimul cadẽdũ in ꝑpe-
tuã deſolationẽ. ſubaudi eſt. Vi
deritis. i. cõſiderare debetis. eſt
enim cõceſſiui modi. Vtrum. i.
utra res an propulſare peſtẽ:an
urbẽ concidere ꝑmittere. Qui
eſtis iudices & ita ſeueri eſſe de
betis fueritis ne &c. Beſtias. ſ. cõ
iuratos efferos & immanes. Car
ceribus. i. ut eq̃ ſigno dato emiſ
ſi carceribus p̃cipites ruunt mi
ſerandi pro patientibus non ꝓ
inferentibus. Liberi ut pueri &
puelle legitimi. Hæc fuiſſet
imago. i. facies aut aſpectus. Et
ſi prohibueritis. ſ. Catilinæ cõa
tus. Per humanitatẽ obſecrat &
obteſtatur in fine. ſciens nõ mo-
dicũ ponderis in obſecrationi-
bus licitis & decẽtibus repõi ci-
uiũ. ſ. reliquo a cõiuratis. Neceſ
ſitudinũ: neceſſariorũ ut pue-
rorũ & puellarũ ſanguine aut
affinitatis uiculo cõiũctorum.

Finis declamationis.

Arcum Ciceronem. Hanc commendationem Philippi Beroaldi uiri disertissimi: quia aspernanda non est prætermissam nolui. ne tamen pro oratione haberetur minoribus characteribus inserui. & paucis elucidaui. diuinitus: id est beneficio a deo cælitus dato. Lucilianam: id est satyricam. nam lucillius satyre latine pater & inuentor est. Et dēte theonino: id est mordaci & inuido ut flaccus attestatur. Suspicere: id est ut sursum & in sublimi positum cum admiratione & ueneratione aspicere. Nam sicut despicere contemnere notat ita suspicere uenerari. concitatus: id est commotus: aut

Suspicere. Despicere.

¶ Philippi Beroaldi inectiuaꝝ Cicerōis i Luciū Cati. cōmēdatio.

Arcum Ciceronem: cū in omnibus scriptis quæ sunt scripta diuinitus admirari soleam: tum uero in iuectiuis: & his quæ lucianam mordacitatem redolent: & theonino dente circūrodunt: illum satis suspicere: satis adorare nō possum adeo uehemēs: adeo concitatus quem oppugnat inuadit ut sue lucubrationis tela quæ quodam quasi tormento uallidissima iaculatur: nemo nō aduersariorum horrescat: nemo non subire formidet. etenim Marci Tullii eloquentiam Caius uerres ferre non potuit. Eiusdem Philippice. M. Antonium proscripserunt. Qua uero dii boni uehementia quibus uerborum fulminibus Lucium Catilinam partim in senatu: partim in Quiritum concione percellit: uexat: inuadit. Tuum Marce Tullii (ut inquit Plinius) catilina fugit. ingeniū. Quod non minus uere q̄ facunde dictum esse intelliget: si quis diligentius inspexerit libellos hos in Lucium catilinam a cicerone editos quos nuper recognoui: ut in mille exemplaria a solertissimis impressoribus transcripti passim legerentur: publicarenturq;. Hæc & omnia alia Marci Tullii uolumine non solum legenda: sed habenda quotidie in manibus omnes docti nouerunt. Ille uero profecisse sciat: (ut Quintiliani uerbis utar). cui cicero ualde placuerit.

¶ .M. TVL. CICERONIS CONTRA CATILINAM ORATIO PRIMA.

Vousq; tādem abutere Catilina patiētia nostra? quādiu nos etiam furor iste tuus eludet? Quē ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihil ne te nocturnū præsidium Palatii: nihil urbis uigiliæ: nihil timor populi: nihil concursus bonorū omnium: nihil hic munitissimus habēdi Senatus locus: nihil horum ora: uultusq; mouerūt? patere tua consilia non sentis: cōstrictam iam omnium horum conscientia teneri cōiurationē tuam non uides? Quid proxima quid superiore nocte egeris: ubi fueris: quos: conuocaueris: quid consilii cœperis: quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora: O mores. Senatus hoc intelligit. Consul uidet: hic tamen uiuit. Viuit? immo uero ēt i Senatum uenit: fit publici cōsilii particeps. notat & designat oculis ad cedē unūquenq; nostrū. Nos autē uiri fortes satis facere Reip. uidemur: si istius furorem ac tela uitemus. Ad mortē te Catilina duci iussu Cōsulis iāpridē oportebat.

prouocatus. Lucubrationis ad lucernam uigilationis. Verres in quem uerrinas scripsit Philippice: quas in Marcum Antonium i triumuirum scriptas: philippicas inscripsit ad imitationem philippicaram demosthenis. In senatu ut in hac oratione. In concione. quiritum. i. oratiōe habita ad populum romanum. Hæc & alia communis commendatio operum cicerōis quæ satis cōmendari nequeūt.

¶ In Ciceronis inuectiuas. In catilinam interpretatio.

Vousq; tandem. Vehementi utitur principio p interrogationem urgentem nos eludet. i. decipiet: & ludibrio habebit. Illudo autem etiá datiuo iungitur: ut Eneidos secūdo. Certantq; illudere capto. Quam diu dicitur & quápridem & quádudum. Iste per cōtemptum dicit: nam addit tuus. Quem ad finem: id est ad quem exitum seu ad quem intentionem aut moderationem. Ná sicut modus pro fine ponit enei. iiii. Nam quis erit modus. Ita finis pro modo poni potest: ut primo ser. horatii. Est modꝰ in rebus sunt certi deniq; fines. &c. Præsidium custodia militum habendi. senatus. i. ad habendum. senatum. i. multitudinem aut congregationem senatorum Mouent: id est afficiunt te. Patere: id est manifesta esse. Constrictam: id est cōpressam ita ut exire in opus non possit. Arbitraris ignorare. q. d. si recte arbitratꝰ fueris arbitreris nemi nem. O tempora: o mores tragica fere exclamatio quá per aposiopasim temperat: nam plenū erat o tempora infœlicissima: o mores perditissimos. Senatus intelligit: scilicet coniurationē tam detestandam. Consul de se loquitur: sed plus lōge dicit dicendo consul quam si dicat lego. Nam in consule erat talis sceleris puniēdi potestas. Hic. i. talis coniuratus. In senatum: quasi dicat auctoritatem eius contemnens: aut sententiá non timēs. Consilii qđ de repub. fit & præcipue super punitione cōiuratoꝝ. Ad cedē. i. necē ꝑpediem perpetrādam. Nos autem: quasi per ironiam reprobat lenitatem senatus cui non satis est euitare uiolentiam malefactorum seu perniciosorum hominum: sed omnem iniuriam ab aliis prohibere decet p eorú necem.

Quādiu

In te cõferri pestem istam.q̃ tu I nos omnes iampridem machi
naris. An uero uir amplissimus. P. Scipio Pontifex maximus
Tyberiũ Gracchũ mediocriter labefactanté statum Reip. pri
uatus iterfecit? Catilinã uero orbé terrarũ cæde: atq; incendiis
uastare cupientem nos consules perferemus? nã illa nimis an
tiqua prætereo: quod. Q. Seruilius Athala. Sp. Elium nouis
rebus studenté manu sua occidit. Fuit ista quõdã in hac Rep.
uirtus: ut uiri fortes acrioribus suppliciis ciuẽ perniciosum: q̃
acerbissimũ hosté coercerent. Habemus. n. Senatus. C. in te
Catilina uehemens & graue. non deest Reip. cõsiliũ: neq; au
toritas huius ordinis. nos nos: dico aperte: Cõsules desumus.
Decreuit quondã Senatus: ut. L. Opimius Cons. uideret: ne
quid Resp. detriméti caperet. nox nulla intercessit: mox inter
fectus est propter quasdã seditionũ suspitiones. C. Gracchus
clarissimo patre natus auitis maioribus: occisus est cũ liberis
. M. Fuluius Consularis. simili Senatusconsulto. C. Mario. &
. L. Valerio Con. permissa est Respu. Nũ unũ diem postea. L.
Saturninũ Tr. Ple. &. C. Seruilium mors: ac Reip. pœna re
morata: est? At nos uigesimum iam diem patimur hebescere
aciem horũ autoritatis. habemus enim huiusmodi Senatuscõ
sultum: uerũtamen inclusum in tabulis tanquam in uagina
reconditum: quo ex Senatus. C. confestim interfectum te es
se Catilina conuenit. Viuis: & uiuis non addeponendam: sed
ad confirmandam audaciam. Cupio. P. C. me esse clemétem.
Cupio in tantis Reip. periculis me nõ dissolutum uideri: sed
iam me ipsum inertiæ: nequitiæq; condemno. Castra sunt in
Italia contra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata. Crescit
idies singulos hostium numerus eorũ: át Imperatorem castro
rum: ducemq; hostium intra mœnia: atq; adeo in Senatu ui
demus intestinam aliquam quotidie perniciem Reip. molien
tem. Si te iam Catilina compræhendi: si interfici iussero: cre
do erit uerendũ mihi: ne hoc potius omnes boni serius a me:
quã quisquam crudelius factum esse dicant. Verum ego hoc:
quod iampridem factum esse oportuit: certa de caussa nondũ
adducor: ut faciam. Tunc deniq; interficiam: te cum iam ne
mo improbus: tam perditus: tam tui similis inueniri poterit
qui id nõ iure factum esse fateatur. Quandiu quisquam erit:
qui te defendere audeat: uiues: & niues ita: ut nũc uiuis: mul
tis meis & firmis præsidiis oppressus: ne commouere te cõtra
Remp. possis. Multorum te etiam oculi: & aures non sentien
tem: sicut adhuc fecerunt: speculabuntur: atq; custodient. Et
enim quid est Catilina: quod iam amplius expectes? Si neq;
nox tenebris obscurare cœtus nefarios: nec priuata domus
parietibus continere uocem: coniurationis tuæ potest: si

In te cõferri: id est torqueri. pe
stem: id est perniciem. quã. s. pe
stem: machinaris: id est animo
cõcipis. Priuatus. i. dum nõ erat
consul aut dictator: nec in alio
magistratu cui fasces erant aut
animaduersio i ciuem: & tamé
cum Tiberius Gracchus legẽ
agrariam promulgare uellet &
seditionem concitaret iussu ei9
occisus est. Nimis antiqua quæ
contigerunt paulopost exactos
reges de hoc autem prius uide
m9. Fuit fuit: repetitio uim hẽt
affectionis. Nos nos desumus.
id est officio nostro non fungi
mur nos: nos inquam qui ista i
te dicimus Lucio opimio con
sule. Caius Gracchus frater Ti
berii interfectus est ob suspitio
nes (ut hic dicit) seditionũ: id
autem oratorie facit argumen
tans a minori. Nam si ob suspi
tiones ille talis iterfectus est: er
go hũc manifeste dep̃hensum
iterfectum oportet. Clarissimo
patre: quia de Scipionum fami
lia: immo Scipionis filio. Cõsu
laris: id est de ordine consulũ:
& quia aliquãdo consul fuerat.
Num. q. d. minime. L. Saturni
num. de quo prius rememora
ta est in mora tenuit. Crescit in
Indies dies singulos. Venuste indies
notam incrementi ut cresco &
comparatiuum habet. Intra me
nia non infra: sed bene infra te
ctum: quasi inferius quã tectũ.
Intestinam: id ciuilem: quia ci
ues sunt in una urbe ut intesti
na in uno uentre. Moliétem cũ
mole & difficultate parentem.
Serius: id est tardius q̃ facere
Qui. debuerã: q̃ crudelius: id est ni
mis crudeliter. Quod itaq; tri
bus gradibus iũgit. positiuo ut
tã doctus q̃ magnus cõparatiuo
ut tam doctus q maior te sum.
Suplatiuo: tã doctissimus oiũ
q̃ maxius erat cæsar. sicq; cõpa
ratiue põit. Verũ ego. Ordo est
uerũ. i. sed ego nõdũ adducor. i.
p̃suadeor certa: de cã. i. pp cãm
q̃ me mouet ut faciã id qd opor
tuit. iãpridé. i. iã plusculo tpe
factũ eẽ. Cã ãt moués erat ne i
uidie alicui9 subiaceret: aut qa
hõ nou9 erat ab iuidis i ius post
modũ uocet si ciué priusq̃ eius
peccatũ oĩbus inotuisset ultio
supplicio affecisset. Vnde addit. Tũ deniq. i. tũc tãdẽ iterficiẽte &c. Similis tui de moribus similis tibi de
colore & specie exteriori. Quisq̃. q. d. etiam te cum iuratus in perniciem urbis. Commouere. i. excitare.

illuſtrantur:id eſt nobilitantur & patefiunt ac in lucem ueniunt. Ante diem duodecimum calendarum nouembris quod nunc diximus duodecimo calendas. Sane memini ut aggregatiue adnotauit apud Ciceronẽ præſentis temporis uerbum habet:ut meminiſti dicere nõ dixiſſe. Maro tamen ſemel dixit memini uidiſſe:& perſius ſomniaſſe. Ordo eſt. meminiſti ne me dicere in ſenatu ante diem.xii.calen.nouembris Manlium ſatellitem audacie atq; miniſtrum tuum. fore:id eſt futurum in armis:qui dies eſſet futurus ante diem octauum calen.nouembris. Non feſellit me dies:id eſt bene ſciui etiam diem. Contuliſſe: id eſt peragendã

Memini

illuſtrantur:ſi erumpunt omnia:muta iam iſtam mentem:mihi crede:obliuiſcer cædis:atq; incendiorum. Teneris undiq;. luce ſunt clariora nobis tua cõſilia omnia. Quæ etiã mecum licet recognoſcas. Meminiſti ne me ante diem.xii. kalen. Nouemb. dicere in Senatu certo die fore in armis: qui dies futurus eſſet in ante diem.viii.Kal.Nouembr.C.Manlium audaciæ Satellitem: atq; miniſtrũ tuæ. Num me feſellit Catilina: non modo res tanta: tam atrox: tam incredibilis: uerum id: quod multo magis eſt admirandum: dies? dixi ego idem in Senatu cædem te optimatum contuliſſe in ante diem.v.Kal. Nouembr. Tum cũ multi principes ciuitatis Ro. nõ tam ſui conſeruandi: quam tuorum cõſiliorum reprimẽdorum cauſſa profugerunt. Num inficiari potes te illo ipſo die meis præſidiis: mea diligẽtia circumcluſum cõmouere te contra Rẽp. non potuiſſe? cum tu diſceſſu ceterorum:noſtra tamẽ: qui remanſiſſemus:cæde contentũ:eſſe dicebas. Quid? cum te præneſte Kal.ipſis Nouembr. occupaturũ nocturno impetu eſſe confideres? Sẽſiſti ne illam coloniam meo iuſſu:meis præſidiis cuſtodiis uigiliiſq; eſſe munitam? Nihil agis:nihil moliris: nihil cogitas: quod ego non modo audiã: ſed etiam uideam: planeq; ſentiam. Recognoſce mecum tãdem illam ſuperiorẽ noctem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad ſalutem: quam te ad perniciem Reip. Dico te priore nocte ueniſſe inter falcarios. Non agã obſcure:in.M.Leccæ domum cõueniſſe eodem complures eiuſdem amentiæ: ſceleriſq; ſocios. Num negare audes? Quid taces? cõuincam:ſi negas. Video enim eſſe hic in Senatu quoſdam:qui tecum una fuere. O Dii immortales:ubi nam gentium ſumus? quam Remp. habemus? In qua urbe uiuimus? Hic hic ſunt in noſtro numero.P.C.in hoc orbis terræ ſanctiſſimo:grauiſſimoq; cõſilio:q de noſtro: omniumq; interitu:qui de huius urbis: atq; adeo orbis terrarũ exitio cogitẽt. Hoſce ego uideo Cõſul:& de Rep. ſentẽtiã rogo:& quos ferro trucidari oportebat:eos nõdũ uoce uulnero. Fuiſti igiť apud Leccã illa nocte catilſa diſtribuiſti ptes Italiæ. Statuiſti quo quẽq; ꝓficiſci placeret. Delegiſti quos Rõæ reliq̃res:quos te cũ educeres: Deſcripſiſti urbis partes ad icẽdia:cõfirmaſti teipſum iã eẽ exituꝝ. Dixiſti paululũ tibi eẽ ẽt nũc moræ: qď ego uiuerẽ. Reperti ſunt duo Eqtes Ro. q te iſta cura liberarẽt:& ſeſe illa ipſa nocte paulo ante lucẽ me in meo lectulo interfecturos pollicerenť. Hæc ego oĩa uix dũ iã cœtu ueſtro dimiſſo cõperi. domũ meã maiorib. p̃ſidiis muni

diſpoſuiſſe aut propoſuiſſe noſtra cede:qui dicere potuiſſet: noſtri. Preneſte oppidum ĩ aretino monte. Non modo audiaꝫ legendum non modo non audiam aliter ſenſus non ſtaret. Naꝫ nihil non modo audio eſt: non audio. Dico te priori nocte. Cõiurationem ſibi maniſeſtiſſimã ſignificat cõſul:ut catilina pter ritus in uolũtariũ exiliũ ꝓficiſcereť. Nouit ãt oĩa p fuluiã q cũ curius unus ex cõiuratis conſuetudinẽ habebat:ut in catilinario uiſum eſt. Inter falcarios .i. iſtructos falcib9. Sũt ãt falces & harpaze armoꝝ genera murorꝝ oppugnatiõibus apta:ut docet Nonius Marcellus. Vnde ſiſenna li.hiſt.iiii. Falces iniectas cõminuũt. Sũt ẽt gladii icurui qbus hic potius iſtructos dixero:ſunt ad hoc iſtrumẽta ſecãdaꝝ frugũ. q̃rũ ſm Varro. alie ſunt ſenarie:alie adorie:alie dumarie q̃ & ſcripicule dñr:ut q bus ſecãt dumeta. Quoſdã ui. forte uargũteiũ dicit. Nã is ſenator erat. In hoc conſilio orbis terre:qa p̃ſidio erat ſenatus toti mũdo. Noſtrũ omniũ bene noſtrũ nõ noſtroꝝ: uerũtamẽ dicere potuiſſet nñi:qa paſſiue accipit ſed qa oĩum adiecit malũ it nñum dicere. Eſt ãt genitiuus pluralis ꝓnois primitiui. Cõſul .i. cũ ſim conſul: &.i. & tñ rogo ſniaꝫ:q̃ſi nõ habens auctoritatẽ aiaduertẽdi ſine cõſenſu patꝝ. Voce:qa ñdũ ſupplicio dignos ꝓnũciauerat. Partes.i. p italiã ꝓuicias a cõiuratis obeũdas. Etiã nũ.i.adhuc dicebat.n.ſe ad exercitum proficiſci cupere:ſi prius Cicero oppſſiſſet. Repti ſunt duo .ſ. Caius Cornelius eques romanus:& Lucius Varguntetus ſenator quem hic equitẽ dicit.uel q omnis ſenator eques: ſicut omnis epiſcopus ſacerdos eſt:licet non contra.uel quia ne noteť: diſcrimẽ poneř noluit. Comperi quis Curius prope p fuluiam enũciauerat. Excluſi eos. uñ Salu. Illi ianua ꝓhibiti tãtũ facinus fruſtra ſuſceperãt.

Falcarii.
Falces

Nſuꝫ.

Id tẽporis:id est per id tempus.Manliana quæ Caius Manlius fesulis habebat.Non feram &c.auxesis est:qa
ferimus quæcũq; patimur molesta si nimus quæ delere nequimus:cõfunduntue tamen ioui statori dico q
sisteret:id est stare faceret romanos cum sub romulo in fuga essent.unde præcatur romulus apud Liuium
libro primo at tu pater deum hominumq; fugam fedam siste &c.Per me.i.priuata potestate non cõsulari.
Nunc iam aperte.Et ita dissimulandum aut differendum præsertim consuli amplius non est.Petis.s.per i/
sidias & uim:nam peto fere in malam partem accipitur.Vocas ad exitium.i.q̃tum in te est uocibus:id est i/
stigationibus tuis ad exitiũ ire
compellis:aut prouocas exitiũ
omnium eorum . Quod ẽ pri/
mum.s.de te ultimum supplici
um sumere.Faciam id quod ẽ
leuius : id est te ad exilium co/
hortabor . Exhaurietur : id est
euacuabitur ex urbe more suo
propositionẽ repetit.Num:id ẽ
nũquid dubitas quasi dicat qa
in exilium te ire simulabas: cõ/
sulam ut uere eas:num tamẽ iu
beo:quia cum esset cõsul si ius/
serit deberet sententia executio
ni mandari.Quid est enim:af/
fert rationes cur suadeat exiliũ
uoluntarium cum in urbe ho/
neste uiuere non possit tanta cõ
iuratiõe patefacta.Nemo extra
coniurationem ; id est exceptis
illis q in cõiuratione sunt.Quæ
notá:scilicet ifamie. Est eni; no
ta notamẽtum ifamie & in ma/
lam partem accipitur:sicut no/
tatus & notandus.Imperitiores
tam uiros claros notabiles dñt.
Nota — Quæ nota non est q̃si dicat nul
Nota/ — la non est:&ita omnis est. Libi/
bilis — do: id est concupiscentia mala
facinus:scilicet malum.Nam &
bonum est facinus.Flagitium.i.
scelus icrepatiõe dignum . Cui
non prætulisti:id est priusq̃ pe
teret attulisti & submisisti cũ i
terrogatiõe figurata quæ negati
uam petit responsiõnem legen/
dum ẽ.q.d.nulli nõ prætulisti:
hoc est oĩbus tulisti. Facẽ.i.in/
cendium aut incentiuũ. Vacue
fecisses.i. uacuã aptasses nouis
nuptiis.i. ad nouas nuptias ori
stellæ cũ morte: id est necando
priorem coniugẽ tuam. Quod
ego prætermitto:id est qd dice
re nolo ne potius in dedecus ci/
uitatis quæ impune dereliquit
q̃ eorum qui commiserunt ce/
dat.Et est artificiosa occupatio.
Ruinas fortunarũ:id est iactu/
ras rerum & pauperiem impen
dere:scilicet i caput tuum hoc
est in piculum tuum quum ob
es alienum in uincula traheris:
huius cæli:huius aeris. cũ telo
:i.mucrone manũ.s.tuã:aut ma
nũ.i.collectionẽ cõiuratorum.

ui:atq; firmaui:exclusi eos: quos tu mãe ad me salutatũ mise/
ras:cũ illi ipsi uẽissent:quos ego iã multis:a summis uiris ad
me uenturos id temporis esse p̃dixerã.Quæ cũ ita sint Catili/
na:perge:quo cepisti:egredere aliquãdo ex urbe. patent por/
tæ:proficiscere. Nimium diu te Imperatorẽ illa tua Manlia/
na castra desyderãt. Educ tecũ oẽs tuos si minus q̃plurimos:
Purga urbẽ.Magno me metu liberabis:dũmõ inter me: atq;
te murus iter sit.Nobiscũ uersari iã diutius nõ potes.Nõ ferã:
nõ patiar:nõ sinã. Magna Diis imortalib⁹ habẽda est gratia:
atq; huic ipsi Ioui Statori antiq̃ssimo custodi hui⁹ urbis : qd'
hãc tã terrã:tã horribilẽ:tamq; ifestã Reipu.pestẽ toties iã ef
fugim⁹.Nõ est sepius i uno hoie salus summa piclitãda Reip.
Quãdiu mihi cõsuli designato Catilina isidiatus es: nõ publi
co me p̃sidio:sed priuata diligẽtia defẽdi cũ ꝓximis cõitiis cõ
sularibus me cõsulẽ i cãpo:& cõpetitores tuos iterficere uolui
sti:cõpressi tuos nefarios cõatus amicorũ p̃sidio:& copiis nul
lo tumultu publice cõcitato.Deniq; quotiescũq; me petisti:p
me tibi obstiti : q̃nq̃ uidebã pniciẽ meã cũ magna calamitate
Reip.esse cõiunctã. Nũc iã apte Rẽpu.uniuersam petis. Tẽ
pla Deoꝝ imortaliũ.tecta urbis:uitã oium ciuiũ:Italiã d̃niq;
totã ad exitiũ:& uastitatẽ uocas. Quare qm̃ id:quod primũ:
atq; huius iperii:disciplinæq; maiorũ ꝓpriũ est : facere nõ au/
deo.faciã id:quod ẽ ad seueritatẽ leius:ad cõmunẽ salutẽ uti/
lius.Nã si iterfici iussero:residebit i Rep. reliq̃ cõiuratoꝝ ma
nus.Sin tu(quod te iãdudũ hortor)exieris:exhaurieẽ ex ur/
be tuorũ cõitũ magna & pniciosa sentina Reip. Quid est Ca
tilina? Nũ dubitas id me iperãte facere: quod iã tua spõte facie
bas? Exire ex urbe Cõsul hostẽ iubet. Interrogas me? nũ i exi/
liũ? Nõ iubeo:sed si me cõsulis:suadeo. Quid.n.Catilina est:
qd' te iã in hac urbe delectare possit? in q̃ nẽo est extra istã cõ/
iurationẽ pditorũ hoium:q te nõ metuat:nẽo:qui te nõ ode/
rit. Quæ nota domesticæ turpitudinis nõ in ista uita tua est?
qd' priuatarũ rerũ dedecus nõ hæret ifamiæ? Quæ libido ab
oculis: qd' facinus a mãib⁹ tuis unq̃: quod flagitiũ a toto cor
pore abfuit? cui tu adolescẽrulo: quẽ corruptelaꝝ illecebris ir
retisses:nõ aut ad audaciã ferrũ : aut ad libidinẽ facẽ p̃tulisti?
Quid uero nup cũ morte superioris uxoris nouis nuptiis do
mũ uacuã fecisses : nõ ne etiã alio icredibili scelere hoc scelus
cumulasti? quod ego p̃termitto: & facile patior sileri.ne i hac
ciuitate tãti facinoris imanitas:aut extetisse:aut nõ uindicata
esse uideaẽ.Prætermitto ruinas fortũarũ tuaꝝ:q̃s oẽs ipẽdere

tibi ꝓximis idibus senties. Ad illa uenio: quæ nō ad priuatam ignominiā uitiorum tuorum: nō ad domesticā tuā facultatē: ac turpitudinē: sed ad sūmā Reip. atq; ad oīum nostrū uitā: salutēq; pertinēt. Potest ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina aut hui⁹ spūs cœli eē iocūdus? cū scias eē horū neminē q nesciat te pridie Kal. Ianu. Lepido & Tullo Cōs. stetisse i comitio cū telo: Manū cōsulū: & principiū ciuitatis iterficiēdorū caussa parauisse? Sceleri ac furori tuo nō aliq̄ mentē: aut timorē tuū: sed fortunā ppli. R. obstitisse. Ac iā illa omitto: neq;.n. sunt: aut obscura: aut nō multopost cōmissa. Quoties tu me designatū: quoties me cōsulē iterficere uoluisti? Quot ego tuas petitiones ita cōiectas: ut uitari posse nō uiderētur parua qdā declinatiōe: & ut: aiūt: corpore effugi. Nihil agis: nihil assequæris: nihil moliris: quod mihi latet ualeat i tēpore: neq; tñ cōari: ac uelle desistis. Quoties iā tibi extorta est sica ista de māibus? Quoties uero excidit casu aliquo & elapsa ē? tñ ea carerē diutius nō potes. Quæ qdē: qbus abs te initiata sacris: ac deuota sit: nescio: qđ eā necesse putas cōsulis i corpore defigerē. Nūc uero: q̄ tua est ista uita. Sic.n. iā tecū loqr: nō ut odio ꝑmot⁹ eē uidear: quo debeo: sed ut misericordia q̄ tibi nulla dbet. Venisti paulo añ in .S. qs te ex hac tāta freqntia: ex tot tuis amicis: ac necessariis salutauit? Si hoc post oīum hoīum mēoriā cōtigit nemini uocis expectas cōtumeliā: cū sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppssus? Quid quod ab aduētu tuo ista subsellia uacua facta sunt? Quid? quod oēs Cōsulares: q tibi ꝑsæpe ad cædē constituti fuerūt: simul atq; assedisti: partē istā subselliorū nudā: atq; ināne reliqrūt? Quo tādē aio hoc tibi ferēdū putas? Serui me Hercule mei: si me isto pacto metuerēt: ut te metuūt oēs ciues tui. domū meā reliquēdā putarē: Tu tibi urbē nō arbitraris? Et si me meis ciuibus iniuria suspectū tā grauiter: atq; ifensum uiderē: carere me aspectu ciuiū q̄ ifestis oculis oīum cōspici mallē. Tu cū cōscientia scelerū tuorū agnoscas: odiū oīum iustū: & iā tibi diu debitū: dubitas: quorū mētes: sensusq; uulneras: eorum aspectū: pñtiāq; uitare? Si te parētes timerēt: atq; odissent tui: neq; eos ulla ratiōe placare posses: ut opinor ab eorū oculis aliquo cōcederes. Nūc te patria: q̄ cōis ē oīum nostrū parēs: odit: ac metuit: & iādiu de te nihil iudicat: nisi de parricidio suo cogitare: hui⁹ tu neq; autoritatē uerebere: neq; iudiciū seqre: neq; ui pertimesces? Quæ tecū Catilina sic agit: & quodāmodo tacita loqtur. Nullū iā tot annis facinus extitit: nisi p te. nullū flagitiū sine te. Tibi uni multorū ciuiū neces: tibi uexatio: direptioq; sociorum ipunita fuit: ac libera: tu nō solū ad negligēdas leges & qstiōes: uerū ēt ad deuicēdas: pfrigēdasq; ualuisti. Supiora illa: q̄nq̄ ferēda nō fuerunt: tñ: ut potui: tuli. Nūc uero me totū esse in metu ꝓpter te unū: qdqd increpuerit Catilinā timeri: Nullū uideri cōtra me cōsiliū iniri posse: quod a tuo scelere abhorreat: nō ē ferē

Fortunam: quia casu euaserūt: aut non multa repete neq; ut sit neq; nō multa: hoc est & frequētia. Petitiones inuasiones per insidias. Nihil agis: nihil in huiusmodi locutioib⁹ accipit: ut uulgo solet non ut penitus nihil sit sed nihil qđ ꝓsit. Quid.n. conatur quod perficere nequit: non dicetur proprie nihil facere: & tamen nihil facit quod ꝓsit. Extorta.i. ui excussa est sicca: hoc ē mucro aut pugio occult⁹ quē ad interficiendum dolose aliquem ut consulem aut ciuem bonum secū tulerat. Carere nō potes: non dicit ita eē sed ita uideri: ex eo q; eam totiēs resumpsit cum summo periculo suo. Quibus initiata sacris ac deuota sit nescio: hoc est suspicari licet te eam magicis artibus initiasse: id est consecrasse & institutisse: ita ut putes necesse esse eā defigere: hoc est deorsum infigere. in corpore: uidetur dicendum in corpus: nisi uelit dicere q; postq̄ demissa sit: & iam hereat in corpore cōsulis: ille adhuc defigat: id est attētet firmius infigere. Quis salutauit? quasi dicat nullus. Vnde conuincit ab omnibus destitutus. Contigit nemini ut in senatū ingrederetur penitus insalutatus. Vocis cōtumeliā: hoc est execrationē: quia nō contingit salutatio. Ista subsellia: i quibus sedere conatus es: sint uacuefacta: qa nemo tecū sedere uoluit. Subsellia āt sunt iferiora sedilia in qbus auditores aut minores magratus sedebāt. Cōstituti: hoc est destinati addicti. Oēs ciues tui. Valla monet dicēdū cōciues: cū nō sit eorū ꝑfectus. Cōscientias.s. aliorū odium subaudiet Placere.i. placidos facere & pacatos. Sensus ē: si a parētū oculis recessisses cur non ab oculis ciuium recedis. Parricidio.i. interitu q si ab eo pfat cuius ipe parēs ē pricidiū dicit. Verebere.q.d. debeas uereri: nō mīus q̄ parētū q te gēuerūt. Quæ.s. pṫria. Per te.i. tuo auxilio aut cōsilio. Ac libera.i. sine uīdicta. Qōnes.i. inqsitiones p supplicia. Euertēdas: .s. leges. Nō fuerūt: melius q̄ nō fuerit: qa idicatiuo iūgit q̄q̄. In metu.i. ut metū icutiā qobrē discede &c. Sæpe Cic. callide mo

Nihil

Ciues p con ciuis.

phrasim dr bellũ:cũ duellũ ñ bellũ:bellũ nõ dicat.Depcer.i. per modũ depcãtis.i.pcãtis ne qd cõmittat faciã.Praecipite:p cibus attẽtos facit:qd fieri dbet ubi pluscula oratione hita languere icipiũt auditores.Euocatoré seruoꝶ ex ergastulis ad tumultuariũ bellũ:aut ad pileũ .i.libertaté bello partendã.Immissus in urbẽ tãq̃ icubator & suasor a pditore urbis:mactari .i.trucidari & q̃si diis sacrificari:quoꝶ cõtẽptor uf lege.s.portia.At nũq̃.Catilinae cõtẽdit iugurthã nõ eẽ ciuẽ amplius:& ita non gauisurũ priuilegio ciuiũ. Mature.i.cito:tẽpestiue.Optimũ factu.i.ut fiat.Vsurã.i.lucrũ & dilationẽ.Eteni si summi uiri &c.Probat iterũ exemplo maioꝶ de seditiosis & parricidis posse sumi suppliciũ ipũe.de his ãt dictũ ẽ ipricipio huius. & i declamatiõe portii latrõis. Ordo ãt ẽ.Si summi uiri & clarissimi ciues.s.Ro.se nõ mõ nõ cõtãinauerũt:sed ẽt hõestauerũt sãguie saturnini q:erat tribunusp.& gracchoꝶ Caii & tib. & flac. & cõplariũ supioꝶ:hoc ẽ ãtiquorũ:quoꝶ ẽt Portius meminit.Inter quos Spurius melius eqs & Spuri.cassius uir cõsularis ut Liui.recitat. Certe ñ erat mihi inqt Cic.uerẽdũ:ne hoc pricida ciuiũ.s.lucio Catilina iterfecto.i.si eũ iterfecissem:qd.i. aliqd iuidie.redũdaret:hoc ẽ ex eo nasceret mihi:i posteritatẽ.i.i tps futuꝶ.Inuidiã uirtute partã:hoc ẽ ob pclarũ facinus: & est sentẽtiose dictũ.Mollibus sentẽtiis.s.de eo & reliqs suspectis de cõiuratiõe.dicebãt.n.cõgregationes illas nocturnas:nõ tamẽ mali ptẽdere ut tã nobilis ciuis priã uastet suã:aut non aiaduertẽdũ i ciues nõdũ cõpta cõiuratiõe aut qd sile. Mollibus.i.nõ aspis nec rigidis:sicut rñsio mollis frãgit irã.Improbi q ex prauitate peccãt cognita pnicie rei.Si aiaduertissent.s.illi q mollit senserũt:aut lege potius aiaduertissem.Tã stultũ.i. stolidũ & hebetẽ.Tã iprobũ q dissimulet uel purgat cõtẽdat. Reprimi.i.arceri cõprimi.i.cõsici deleri.Naufragos.i.qbus res pdita ẽ p libidinẽ:ut naufragis p naufragiũ.Adulta.i.excreta

detester:atq; depcer:percipite quaeso diligẽter:q̃ dicã:& ea penitus animis uestris:mẽtibusq; mãdate.Eteni si mecũ patria:quae mihi uita mea multo ẽ carior:si cũcta Italia:si ois Resp. loq̃tur.M.Tulli qd agis?tu ne eũ quẽ eẽ hostẽ cõperisti:quẽ ducẽ belli futurũ uides:quẽ expectari Imperatorẽ in castris hostiũ sentis:autorem sceleris:principem coniurationis euocatorem seruorum:& ciuium perditorum exire patieris?ut abs te nõ emissus ex urbe:sed imissus in urbem esse uideat?nõ ne hũc i uicula Duci:nõ ad mortẽ rapi:nõ summo supplicio mactari iperabis?Quid tãdẽ ipedit te?Mos ne maioꝶ?at persepe etiã priuati i hac Repu. pniciosos ciues morte multarunt.An leges:quae de ciuiũ reorũ supplicio rogatae sunt.At nunq̃ in hac urbe hi:qui a Rep. defecerunt ciuiũ iura tenuerũt.An iuidiã posteritatis times.Praeclarã uero Populo Ro. referes gratiã:qui te hominẽ per te cognitũ nulla cõmẽdatiõe maiorũ tã mature ad summũ Imperiũ per omnes honorũ gradus extulit:si propter inuidiã:aut alicuius periculi metũ salutẽ ciuiũ tuorũ negligis.Sed si qs est inuidiae metus:nõ est uehemẽtior seueritatis:ac fortitudinis inuidia:quã iertiae:ac nequitiae pertimescenda.An cũ bello uastabit Italia:uexabuntur urbes:tecta ardebũt:te nõ:existimas iuidiae incẽdio cõflagraturũ?His ego sanctissimis Reip. uocib⁹:& eorũ hoium:q idẽ sentiunt:mẽtibus pauca respõdebo.Ego si hoc optimũ factu iudicarẽ.P.C.Catilinã morte multari:unius usurã horae gladiatori isti ad uiuẽdũ nõ dedissem.Et.n.si sũmi uiri:& clarissimi ciues Saturnini & gracchoꝶ & Flacci:& supiorũ cõpluriũ sanguie nõ mõ se nõ cõtaminauerũt:sed etiã hõestauerũt:certe uerendũ mihi nõ erit:neq̃d parricida ciuiũ iterfecto iuidiae mihi in posteritatẽ redũdaret.Quod si ea mihi maxie ipẽderet:tñ hoc aio semp fuit:ut inuidiã Virtute partã:gloriã nõ iuidiã putarẽ.Quãq̃ nõnulli sunt in hoc ordie:q aut ea:q imĩnẽt:nõ uideãt:aut ea:q uidẽt:dissimulẽt.Qui spẽ Catilinae mollibus sentẽtiis aluerũt:cõiurationemq; nascẽtẽ nõ credendo corroborauerunt:quorũ autoritatẽ secuti multi nõ solũ iprobi:uerũ etiã iperiti:si i hũc aiaduertissent:crudeliter nõ egregie factũ esse dicerẽt.Nũc itelligo si iste quo itẽdit:i Mãliana castra puenerit:nemĩnẽ tã stultũ fore:q nõ uideat cõiurationẽ esse patefactã.nemĩnẽ tã iprobũ:q nõ fateat.Hoc autẽ uno iterfecto:itelligo hãc Reip.Pestẽ paulisp reprimi:nõ i ppetuũ cõprimi posse.Quod si se eiecerit:secumq; suos ledu xerit:& eodẽ caeteros undiq; collectos naufragos aggregauerit:extinguetur:atq; delebitur:nõ modo haec tã adulta Reip. pestis:uerũ ẽt stirps ac semẽ malorũ hoium:Eteni iãdiu.P. C.in his piculis cõiuratiõis:& isidiis uersatur:sed nescio quo pacto oium scelerũ:ac ueteris furoris:& audaciae:maturitas i nostri cõsulatus tẽpus erupit:Quod si ex tãto latrocinio iste

unus tolletur: uidebimur fortasse ad breue quoddã tempus cura:& metu esse releuati: periculum autem residebit: & erit iclusum penitus in uenis: atq; in uisceribus Reip. Vt sæpe homines ægri morbo graui cũ æstu: febri quæ iactanť: si aquam gelidam biberint: prius releuari uidentur: deinde multo grauius: uehementiusq; affictantur: sic hic morbus: qui est in Repu. releuatus istius pœna uehementius ciuibus reliquis ingrauescet. Q uare secedãt improbi: secernãt se a bonis: unũ in locum congregentur: muro deniq; id quod sæpe iam dixi secernantur a bonis desinant insidiari domi suæ Consuli: circũstare tribunal Prætoris urbani: obsidere cũ gladiis Curiam. Malleolos ad incendendã urbẽ: facesq; comparare. Sit deniq; inscriptũ in frontem uniuscuiusq; quid de Rep. sentiat. Polliceor uobis hoc. P.C. tantam in nobis Cons. fore diligentiam tantam in uobis autoritatem: tãtam in Equitibus Ro. uirtutem: tantam in omnibus bonis consensionem ut Catilinæ ꝓfectione omnia patefacta: illustrata: oppressa: uidicata esse uideatis: hisce omnibus Catilina cum summa Reip. salute & cum tua peste ac pernicie: cunq; eorum exitio: qui se tecum omni scelere: parricidioq; iunxerunt: proficiscere: ad impiũ bellum: ac nefarium. Tũ tu Iuppiter hisdẽ: quibus hæc urbs auspiciis a Romulo est cõstituta: quem Statorem huius urbis: atq; Imperii uere nominamus: hunc & huius socios a tuis aris: cæterisq; templis: ac tectis urbis ac mœnibus a uita: fortunisq; ciuiũ omniũ arcebis: & oẽs inimicos bonorũ: hostes patriæ: latrones Italiæ: scelerũ fœdere iter se: ac nefaria societate cõiũctos æternis suppliciis uiuos: mortuosq; mactabis.

¶M. Tul. Ciceronis in. L. Catilinam oratio secunda.

TAndem aliquando Q uir. Catilinam furentem audacia: scelus anhelantem: pestem patriæ nefarie moliẽtem: nobis atq; huic urbi ferrum. flammamq; minitantem: ex urbe uel eiecimus: uel emisimus: uel ipsum egredi entem urbe ꝓsecuti sumus. Abiit: excessit: euasit: erupit. Nulla iam pernicies a monstro illo: atq; prodigio mœnibus ipsis intra mœnia cõparabitur. Atq; hũc quidem unũ huius belli

& grãdis ad maturos ãnos ꝓuẽcta. Stirps & semẽ. pulchra allusio: qa ex his duobus solent res naturaliter ꝓpagari. i. fõs & origo seu seminariũ. hic. i. aut i hoc cõsulatu meo iste cõtẽptibilis Cati. piculũ residebit. i. occisũ & ipunitũ sedebit: i uenis alludit ad uenas terre i qbus metalla sunt: ut sæpe hoies. Apta cõparatio ex physicis sumpta istius. s. Cati. pẽa. s. capitali: malleolos. s. ad ifrigẽdas ianuas. Tũ tu iupiter: iprecationẽ imo exercitationẽ amarã facit i Cati. & cõsocios eius. Ordo ẽ. Tũ. i. tũc ille ꝓfectus erit (p ãtipophoram cõuertit ſmonẽ ad iouẽ) tu o iupiter q es cõstitutus. i. cõsecrat9 & i tẽplo collocatus iisdẽ auspiciis. i. fœlicibus iceptis & initiis auspicio ꝓuio sũptis: qbus hæc i. nr̃a. s. romana urbs q̃ p excellẽtiã urbs dr̃ sup. est constituta: quẽ. s. iouẽ nos uocamus. uere: qa noie cõueniẽte rei statorẽ. i. factorẽ cõsistẽtie & ꝑmanentie huius urbis & huius ipii. unde ipse loqť apud Maro. i. enei. de rõanis sic. His ego nec metas rerũ nec tpa pono: impiũ sine fine dedi. Quẽ locum diuus Aug. notãs dicit id falsum a falso do dici: & ex mẽte poete uerť dictũ i georgi. Perituraq; regna. Sane ulla notat diuũ Hiero. q̃ statorẽ a stãdo dictum censeat cum sit a sistẽdo sic dict9 ut hic quoq; locus declarat: nã a stãdo non diceretť stator ipii: nõ. n. stat: sed sistit. i. stare facit ipiũ: sicut sistere fecit romãos cũ sub romulo fugã iceptarẽt ut liui9 apte dmõstrat. Eternis suppliciis: dira iprecatiõe: s) uľ origẽi nr̃o signãda. Statore

TAndẽ aliqñ. Hæc inuectiua hita ẽ i cõtione ad q̃rites post fugã Cati. i q̃ cice. Cati. rursus criminať & se purgat ab iis q̃ obiici possẽt q̃ i exiliũ abire iusserit dicẽs se id nõ iussisse sed cõsuluisse idq; p bono reip. Simulq; dicit ipsũ; nõ i exiliũ sed i castra mãliana ꝓfectũ: q̃tis multo optabili9 sit si i exiliuꝫ abierit q̃ si pñie bellũ fecerit: nepharie aduerbiũ ẽ: nec coheret cũ dr̃õ pñie: abiit q̃ si spõte. Excessit laboriose euasit q̃si e piculis. Erupit uiolẽter q̃si obsess9. Intra mẽia: qa foris cõpari pñt.

is æquiparādos fore arbitrabatur. Id genus uesaniæ cogitatio
nis hominē: suapte natura præcipitē: atq; inconsideratum com
pulit in abhominādas: ac nefarias uitæ cupiditates: isq; nuper
comitiis cōsularibus: quādoquidē suffragia curie. propter im
pēdentē metum Parthici belli: diligēter enucleata sunt: quas
nō adiit Senatorū uoces: aut quos ciuium consessus partim
pecunia. partim obsecrātionibus nō obeundos suppliciter: ac
cōtaminādos esse iudicauit? nulli tamē ad dignitatē gradus:
neq; insanienti: neq; anhelānti bono cādidato patuerūt. eadē
ratio sceleratæ libidinis illum ad maiorē uim scelerū pauloāte
cōcitauerat. Pisonē meministis egregia uirtute adolescētem:
nisi & idē cupiditatibus obtēperare cōsueuisset: calamitosam
sibi: ac multis in urbe seditionē excitasse: cuius isigni familia
ritate: atq; amicitia: Catilinā usum fuisse nemo est: q nesciat:
nec modo cōiunxisse se temerario iuueni: uerū etiam illū dē
successu rerū suarum nō mediocriter trepidantē: in audacia si
mul: ac sententia cōfirmasse: cū se illi uigilātissimū sociū: ac sa
tellitem fidissimū regēdæ: gubernādæ quæ coniurationis fo
re polliceret. Quod si uotis scelleratorū hoium successus aspi
rassent: quāta strage ciuiū creditis: aut quāto diluuio faculta
tum urbanarū ruiturā fuisse detestabilē horum: atq; execrādā
īpietatē? uerū ii cœlites: quorū auspiciis princeps: ac parēs hu
ius urbis Romulus: pulcherrimi imperii Romāi fundamēta
fecit: tristissimā cladē: ac cōatus perditos nece adolescētis īter
ceperunt. Pisone mortuo conqeuissē Catilinā dicemus: aut
incœpti temerarii pœnituisse? Nō pœnituit mō: nec reqescen
dū fuisse arbitratus ē: sed rursus alio furori accessit: nō cōsue
uerat aīus ppetuis cupiditatū flagitiis exercitatus pria desti
tutione fortunæ refrigescere: ac cōsternari: sed uix sepulta me
moria Pisonianæ coniurationis. L. adeptus est Sidicinum:
potentissimum quidem hominem: ac tūc furentem singulari
studio rerū nouandarum. Verum ea fax incēdii: rursum beni
gnitate Deorum immortalium: summaq; uirtute cōsulum re
stincta est. Non obdormiscit tamen Catilina: his destitutus
euentis uigiliarum suarum: sed rursus sæuit immanior: & q̄
Remp. Seruitio non potuerat obruere: destrangulandam per

Sacramēti. i. iuramēti qđ fit tactis aut inuocatis sacris: sæpe. n. p sacramētū itelligimus iuramētū. Tenebris
Sacramētū. nocturnis: qa noctu cōiurauerit seu solicitudine: qa remotis arbitris: q̄maxima. i. sūma: sunt q legāt p ma
xima: sed p supplatiuo nō rīgit. Gestiēte. i. imodice cupiēte rē cōceptā pficere: ita ut gestu affectionē idicet.
Euētu. i. ne eueniat excidiū qđ ille urbi & ciuibus iferre parauerat suspitione: qa illo icolumi qlibet suspi
cari posset tale aliqd aliquādo futurū. Diximus. absoluit primā cām coiurationis Catilinæ q̄ erat simultas
& factio cōcepta odio senatus pp repulsam in cōsulatu petito facta. Nūc de rōne ambitionis. i. auiditate do
minandiq; secū da cā fuit. Supe
riori diuisiōe: q̄ trimēbrē fece
rat. Cōsciscēdarū opū. i. accumu
lādarum & cōgregandarū diui
tiarū. Nobilissimo gn̄e qa pūni
tus erat uirtutes. i. fortitudines:
n̄ tn̄ morales nec meritorias. qa
nō ad bonū nec pp deum uire
ctas. Eqparādos fore: uacat fore
& credo pperā adiectū: nā prius
positū ē eē. Nō. n. addit fore uo
ci futuri tpis nec eqparādos hic
nomē uī. suapte. i. ppria. Comi
tiis. i. cōuētiōibus p electiōe fa
ciēda. Quas n̄ adiit. q. d. nullas
Cōsessus. i. cetus simul sedētiū
in quouis loco sicut. n. cetus sūt
simul sedētes alicubi. Nulli tn̄.
Cōmemorat ut iustā repulsam
passus sit catilina q̄ tn̄ egerrime
tulit. q̄ q̄ inqt oēs ordines patrū
& cōsessus ciuiū solicitos hūit:
nulli tn̄ gradus ad dignitatē. s.
cōsularē ad q̄ rite & gradatim
ascēdebāt: patuerūt. s. Catilinæ
neq; isanienti. i. minaciter more i
saniētiū petēti: neq; anhelāti. i.
ardēter affectāti & ihiāti: bono
cādidato. i. qđ ex eo qđ cādida
tus eēt p se ferebat. sō. n. cādida
Candidati. ti. i. uestibus albis iduti ābibant
& magr̄atū petebāt ut cādida i
tētiōe eū petere significarent: si
mul ne maiorū meritis si illorū
insignia hrent: sed ppri bn̄ficio
acceptū ferrent. Pisonē exēplo
agit i Cati. aīaduertēdū: eū i lō
ge magis īsontē aīaduersum fit
satellitē. i. stipatorē & assiduū
comitē fidelissimū: melius q̄ fe
tidissimū nemo. n. pollicet se fe
tidissimū fore: nisi ex psona au
ctoris dictū sit. Quāto diluuio
Apta metaphora a diluuio aq̄
rū qđ secū oīa aufert: ut i ma
ro p tumultu bellico ponit. Ce
lites. i. dii celestes. auspiciis pui
dētia. nā captis auspiciis solem
futura pspicere. & stati si bona
portēdūt icipe: uñ auspiciū p
Auspicium. initio & auspicor p icoho trāsu
munt. auspex autem etiam auctor & prouisor rei est a pnubus. dicitur autem ab auium ispectiōe cui prisca
Auspicior. gentilium superstitio nimium tribuit. Fundamenta iecit: non autem fundauit dicit. sunt tamen qui fun
dasse putent. ut Salu. Nam fundare est rem prius inceptam stabilire. Fundamenta iacere est initium fun
Auspex. damētorū ponere. Non penituit non mō: id est non modu non penituit: male autem legeret non penitus
modo. Alio furori: forte legas alius furor. Præter furorem quo pisoni adherebat qui in hispania inte

nitus: ac tollendam cogitauit? Sceleratus in omnem urbem: quam toties insidiis appetiuisset. Sceleratissimus uero in patriam: cuius extant in illum summa: & commemoranda monimenta beneficiorum. Reminiscere quaeso Catilina: reminiscere ferrum illud scelestum: atq; illas nefarias faces: quas istis sanctissimis poenatib⁹: atq; isti pulcherrimae patriae minitaris: non ad oppugnandam urbem: neq; ad eam concremandam tibi datas fuisse: sed potius ad salutem ciuium: dignitatem imperii: libertatisq; nostrae defensionem. Per Deos immortales oro te Catilina: si patria tecum his uocibus uteretur: quid esses illi quaeso responsurus? Ego te paruulum Catilina: cum in primis ornatissimo genere gentis nasci uoluissem: deide summis dotibus exornassem: tum corporis tum animi: tum duabus rebus istituendum putaui: ferro ac flamma: quibus esset parata tibi facultas: tum amplificandi imperii mei: tum defendendae publicae libertatis: quid eam uim armorum in uiscera nostra torquas? aut quid couertis in exitium ciuium meorũ: institutam diligentia mea: meisq; rationibus eruditam: dimicandi facultatem? maiores contra tui summis a me beneficiis: atq; honoribus aucti: pro magnitudine susceptarum dignitatum: pulcherrimas in urbe: saepenumero leges: pro praestantia beneficiorum: clarissimas ex hostibus uictorias referre cõsueuerunt: tu mihi luctus acerbissimos paras: pro summa copia beneficiorum meorum: tu cedes ciuium: tu domorum incendia: tu uexationes uirginum: tu uastitatem urbis: tu gen⁹ atrocissimae seruitutis. O crudelissimum hominum genus: & ab omni penitus humanitate derelictum: tu studio flagras eius urbis euertendae: quam nec Carthaginensium astutissimi doli: nec Numantinorum eximiae uires: nec Graecorum erudita: & praeclara ingenia labefactare: obscurareq; potuerũt. Quod si citentur hi populi rursum diuinitus: atq; istae urbes redeãt i statũ uetustissimae dignitatis: certe nõ ipso scelerẽ tuo quicquã in me crudelius: nec quicq̃ maius extimescendũ molituras fuisse praedicabũt. Sed ad te redeo. Temperarẽ ego memet mihi: cursumq; istũ uiolẽtae oratiõis forsitan reuocãdum esse iudicarẽ: tũ ab odio tuo: tum ab ipsa dicẽdi acerbitate: si quẽ in te sensum patriae caritatis aspicerẽ: aut ullo te puncto posse arbitrarer sceleratã istã mẽtẽ relinquaere. Sed id genus est cupiditatũ tuarũ: ut restinguendarũ forsan rationẽ aliquã consequi possis: sanandarum nullam: nec te prius amissurum peruersitatem istam animi puto: quam uitam amiseris. Vellẽ reuiuisceres Hala Seruili: non expectaremus sententiam iudicum: neq; abuti maiestate Sẽatus: atq; autoritate populi Romãi si magnitudinẽ tãti flagitii sanguine tuo stati expiauisses. Nã de Senatus uolũtate nihil ambigimus: mõ nõ ipediretur legibus: repẽte profecto fueras poenas ipietatis tuae dignissi-

remptus est: ut in Catilinario paruit. Lucius. s. Catilina. Reminiscere: per pathos mouet ira iã iudiciũ in ipsum Catilinã. libertatis defensionẽ: cũ ad omnium liberorũ excidiũ assumpserit. Si patria te cum &c. Pulchra fictio q̃ prosopopeiã. i. personae fictionẽ uocauit quae tunc uitiosa non est: quando non ex obrupto inducit sed ut hic per clausulam cõditionalem p̃mũtur. Dotibus tũ corporis tũ animi. i. p̃rogatiuis & uirtutib⁹ singularibus tibi beneficio naturae aut deorum datis: tum. i. tã corporis q̃ animi: duabus tum rebus. i. insuper duabus rebus ferro ac flamma instituendũ. i. instruendũ & armãdum in uiscera nostra: id est in ciues ex quorum salute reipublicae salus dependet: ut ex uentris intestinorum incolumitate cęterorũ mẽbrorum salus: qd in cõcione quadã apud Liuiũ graphice demonstrat. Facultatẽ dimicandi. Nã eã instituerũt cã iuuẽtutis exercẽde ut eẽnt armorũ scii. Consuerũt. i. cõsueuerũt. Luctus. i. causas lugendi. Cedes. i. occisiões. Vexationes. i. corruptiones & subagitationes. Est aũt uehemẽtie uocabulũ: ut. A. Gellius docet: aut uexationes. i. solicitationes uehementes. Vastitatẽ. i. desolationem cõbustis edificiis atrocissimae seruitutis: q̃le ẽ seruire tyrãno ei q cõciuis eẽ debeat. Flagras. i. inflãmaris. Carthaginẽsiũ doli: propter Hannibalẽ calidissimũ id dicit: aut qa oẽs peni dolosi Numantinorũ in hispania. Eximie. i. egregie uires. nec graecorum id forte propter mithridatem aut pirrhũ de genere ecidarũ dicit. Sic exaggerat Maro Eneidos secundo. Talibus insidiis periuriq; arte sinonis. Credita: res captiq; dolis lachrymisq; coacti. Quos neq; titides nec larisseus achilles. Non anni domuere. x. nõ mille carinae. Qd si citent si iq̃t forte p regenerationẽ rerum redeãt illi populi ro. Ipio tã isesti: redeãtq; in eisdẽ urbibus: dicere potuerũt se nũq̃ tã hostile qcq̃ conatos atq; nunc Cati. ẽ tpare: hoc est moderare. Relinqre. Id argute qa cũ nõ est spes emẽdationis ẽ supmo supplicio locus.

Seruilius hala iussu Quintii Cincinati dicatoris. Sp. Meliū ob suspitionē dñationis q frumenti copiā distri buit indēnatū occidit. Nā de senatus uolūtate. Callide id senatū factū asserit qd ipsum facere summope uelit. Legibus: lege portia qui uetat in ciuem aiaduertere pena sanguinis aut capitis: nā in exiliū releganoū iubet. Impietatis tuc. si a penas regitur nō est difficultas in regimine: sed in construendo: sin a dignissimas: uetuste construit dignus cū genitiuo: sicut apud Vergi. Magnorū haud unq̄ indignus auorū. Deoꝶ imor taliū mūere: ut qd solius dei est: solus. n. scrutator cordiū est: nobis conferat ut possemus mētem Catilinæ itrospicere. Mentē anhelantē. i. affectantē. Debacchantē. i. furē tē sitiētē cruoris. Miscet partici pia & noia. nā anhelātē partici piū est: sitientē nomē: ut patet ex regimine. Repulsis comitia libus. i. propter repulsas in co mitiis acceptas. Nullas ptergres sum. i. ois amplexū. Infractū. i. ual de tractū. Præterritū. i. ter rore amotū. Aiaduertere. i. con siderare. Supest. i. reliq̄ ē restat: aliquādo ut. A. Gel. docet supe rest plus q̄ satis est. Sodaliū. i. ꝙ sociorū dapū & cōsuetudinū. Truculentus. i. dirus & imanus plenus atrocitatis: & amens. i. a mēte. i. ratione segregatus. Por tenta. i. monstra aliquid mali portentia. Furie: alludit ad fu rias isernales quæ sunt ultrices & uexatrices sontiū sicut Lētu lus & cethegus bonorum: forte ob minutas & latentes culpas. Veli. etiam certissime: id est mi nime dubitande. Interfuissent consilio ex libris enim sibylli nis sibi portandi regnum dice bat lentulus: ut in salustio lati us uidimus tanquā in equo tro iano: quia in eo latitabant insi diatores. ut patet eneidos secū do. Vel quia in eo dependebāt latenter fata exitialia troie. un de dicit ibidem poeta. Scandit fatalis machina muros. Sibyllā sapientissimam mulierem: ut pote quæ mētem & sententiam deorum habebat: & eā scriptā ad tarquiniū regē attulerat: q busdam libris quorum scdm Gelliū: tres sm Pli. unus serua tus usq; ad tpa Syllæ: qbus arsit uerum pmansit supstitio. nā & post ea ualuit auctoritas: ut in prima epla Cic. ad Lētulū di cit Cic. sibyllinos: libros ob stare uotis eius. Cuius. s. sylle q de gēte cornelia erat amplissi mā ptātē: qa post cōsulatū di ctaturā tēuit: nec ea suo tpe abi ūit: aut sese abdicauit de crude litate aūt eius prius diximus ut p idicē cōpies. Tā isestos aut tā isensos. Nā isestus est q uim in fert: isensus q iratus ꝙ multū

Infestꝰ Infen sus

mas laturus: Vtinā Deorū Imortaliū munere Iudices: mētē: atq; aium huius introspiceremus: ne q̄ uobis fieret puniendi dubitatio: q tātū scelerū Igenio cōflauisset. Videretis eni mē tē anhelātē tristissimū genus minarū: mētē de bacchātē in audita feritate: furētē icredibili uesania: sitiētē cruoris urbāi: pdæ auidissimā: uobis: atq; oībus ferro flāmaq; minitātē Ca tilinā uobis demōstrauimus: Iudices: irritatū psæpe: repulsis cōmitialibus: nullas: uocū: aut suffragiorū corruptelas fuisse ptergressum: deide nullis rationibus ifractū: ac pterritū. De pseuerātia scelerū suorū extitisse: qbus aiaduerter sane pote stis: quāta semp imanitate laborauerit ambitiōis. Supest no uissima pars diuisionis. Grex ipse sodaliū Catilinæ truculen tus: atq; amēs: cuius in māu nō exiguā ratiōnē fuisse diximus excitādæ cōiuratiōis. Lētulus si q dē & Cethegus terribilia por tēta nostræ ciuitatis: furiæq; uel certissimæ populi Ro. multa de magnitudie sua in ipsis cōciōibus: multa de dignitate Ipe rii sui futuri palā pdicare cōsueuerūt: tanq̄ si Deoꝶ Imortaliū cōcilio Iterfuissent. Primū Lētulus in libris Sibyllinis: nescio qd pspexisse se pdicabat: quod uiri acutissimi: atq; peritissimi. L. Cornelius: ac Cn. Piso custodes publicarū cerimoniarū: neq̄ q̄ prospicere potuerūt. Lucē nanq; ait nescio q̄ de domo Cornelia quōdā pditurā fore: quæ gloria nominis sui Rōa nū Imperiū simul: & cōplexura sit: & illustratura: eoq; gene re uaticinii dignitatē suā portēdi fataliter putauit: plāeq; opi natur fati sui rationē I ipsa latebra Sibyllinæ diuiatiōis: tanq̄ in equo Troiāo delitescentē. Ego uero Sibyllā sine dubio sa pietissimā mulierē fuisse iudico: uisamq; idoneā Diis imortali bus: cui singularē q̄ndā ui diuinādi cōcederēt: uerū illā delirā pēitus: ac prorsus cecā fuisse affirmarē: si q̄ spē dignitatis I hac crudelissima peste reposuisset. Siqd tñ cecinisse uisa est: quod ad Corneliā gētē ptinere uideret: ul oēm illius diuinatiōis in uno. L. Sylla cōsumptā fuisse iudicēus: cuius pauloāte Resp. sensit & crudelissimā simul: & amplissimā potestatē. Nec ego Deos Imortales huic Iperio tā infestos esse reor: neq; a salute populi Ro. tā abhorrentes: ut hoī demētissimo regnū cōcede rent: huiꝰ sanctissimæ: atq; optimæ ciuitatis. Syllā pfecto cru delitas uicit: at ipe maxiarū laudē uirtutū: & rei militaris sum mā: ac singularē gloriā cōsecutus ē. Lētulū uero nullæ uicto riæ nostræ ciuitati, nullum studiū armorū: nulla præstantia uirtutis: aut Igēii cōmēdauit. Quæ uero nō tabernæ potius: aut q nō greges Ifamiū hoium: Sybillinū istū pricipē cōcele

offensus: ut hoi demētissimo: q̄lis ē Catilina & Lētulus. Et si dicat: cōcesserūt sylle dicit q̄ i eo egregie uirtutes erāt. qđ & Salusti. approbauit uer͞ uictus est a crudelitate. i. ppter crudelitatē minus laudādus ē. Rei militaris: & sub mario & cōtra marium. cōmendauit. i. laudauit aut charū fecit taberne: hoc est uilissimorū negociato͞r ex tabulis cōfecta receptacula. uidet̄ āt accipi ut nūc uulgo accipit̄ pro caupona sibyllinā: sarcasmos. i. hostilis irrisio. i. q dicit sibi pricipatū sibillio carmine portēdi. Obeūdis. i. consumendis: nobilitatā. id est diffamatā. Nā & nobile scortum dicimus: sanguinis auiti. i. generositatis aut in

brarūt̄ nā uitā eius cōmemorare nō est necesse: uersatā semp in obeūdis libidinibus: ac societate turpissimorū hoīum nobilitatā nihil ī eo sanguinis auiti: nihil industriæ Romanæ: nihil splēdoris domestici: nihil auitæ frugalitatis. Fingite uobis iudices: fingite dignitatē huius hominis: tū florētē amplissimo magistratu: tū oibus populi Ro. muneribus exornatā: quantū quæso sanguinis ciuilis ī foro: in curia redūdaturū esse creditis̄ aut quātā ui libidinis: atq̄ ipudicitiæ p oīum ciuiū cubicula demanaturā̄ pfecto dignitate fretus ea: quæ priuatus cōcupiuisset: sine dubio cōsequeretur. Ferreret̄ amens ī oīa: nec ullæ ratiōes cōsiliorū: aut pudoris: nec ulla studia humanitatis refrenarēt præcipitē: atq̄ incitatū cursum uetustæ crudelitatis: Cethegus iferior nobilitate: atq̄ ingēio: uehemētia furoris longe īmanior: parū a Lentuli somnio discedere uisus est. Verū insaniā leuissimæ opinionis: modestiore loquēdi ratione contegere uelle uideret̄. Genus est idē tn̄ furoris: eademq̄ ratio cōcelebratæ diuinatiōis. Tales hi scelerū artifices: amboq̄ concitati ad euertēdā Rēp. partim a uesana spe uaticinii cōmemorati: partim a nefaria scelerū assiduitate Catilinā offenderūt i nouis rebus studētē: cuius psidio: cōsilioq̄ cupiditates suas: ita iuuari posse facillime crediderūt: si uiro sociorū copiosissimo sese coniunxissent. Est enim ī illo mōstro: sicuti pauloante tetigimus: uis eximia faceciarū: & ratio quædā adūbrata uirtutū: facilis ad cōpræhēdēdū oīum hoīum familiaritates. Hūc igitur Catilinā adepti Cethegus Lētulus: & ipsi lenociniis suis insignes: ad oē genus bñuolētiæ subeūdū deflagrare cœperūt: admirabili quadā cupiditate: seu diripiēdæ urbis: seu potiūdæ dominationis. Hæ sunt iudices huius nefarii facinoris abhominādæ faces: hi sunt crudeles igniculi: q̄bus exarsisse Catilinæ ferocē aīum facillime credēdū est. Talibus initiis cōsociati pricipes nefādæ cōiuratiōis: manū exiguā desperatorū hoīum: atq̄ obscœnæ iuuētutis: pedetēti coegerunt: coactā: qđ uellent: edocuerūt: edoctā pari cupiditate sceleris iflāmauerūt: iflāmatā deniq̄ pepulerūt: ut in oīum n̄rum facultates: ac uitā facillime cōspirarēt. Furias istas audistis iudices cōmodissimas ac paratas: n̄ mō ad uiuos cōmouēdos ī oē faci͞ue͞r: ēt ad mortuos ex ipo herebo: mediisq̄ bustis excitādos. Repti st̄ tū atrocissimi sceleris pfoni: q̄q̄ imāitatē dtestādæ rei tū cōtegert̄ uerbis: tū excusare cōati st̄. L. ortēsi͞9 uir exi

dolis maio͞r. Industrie romāe: pā strēnui & prudētes solēt esse Ro. ciues. iōq; ipio apti: ut ī eneī. vi. Tu regere ipio pplos rōane memēto. Parcer̄ subiectis & debellare supbos. He tibi erūt artes. Redūdatu͞r. i. abūde fluxurū. Demādaturā potius demanaturā. i. ex libidine pricipis q̄si spōte oriturā. Ea q̄ priuatus ut rapinas & scortatiōes ac stupra. Vehemētia furoris: qa i celeritate spem sūmā cōstituerat. Sōnio. i. uaticinio sibyllino qđ lētulus q̄si sōniauerit ī rē suā iterptatus est. Offenderūt. i. præter spem iuenerūt. offēdimus. n. q̄ n̄ q̄sita iuenimus ut lapides ad quos nō pulsos pedes offendimus. rebus studētē. Raro studeo apud idōeos accusatiuo iūgit̄. Copiosissimo socio͞r. i. hñtē magnā copiam sociorū. facetiarū. i. urbanorū factorū & dictorū. Adūbrata. i. simulatiōe tecta. Hunc igit̄ Cati. Hūc. i. talē: ut ene. ix. Hūc ego te eurial aspicio. Nā pnoīa auctore Seruio ponūt̄ p noībus nō cū noībus: qđ de relatiuis itelligā: nā recte dixeris hoc apud huic hoi: sed durius huic Cati. qa ppria nisi equoca sint cērta sūt demōstratiōis haud indigna. Vn̄ dicā hūc. i. talē: hoc est tā oportunū & istructū ad ea q̄ uellēt ppetrāda. Deflagrare: hoc est ardere. Faces hoc est ardēter cōcupiscēdi causæ. Igniculi fomites icētiui. Principes ēt ī malū accipiunt̄ ut pricipes tenebrarū. Desperatorū: hoc est pditorū: ita ut de eorū salute despare possis: aut despato͞r p desperātiū de salute sua. Obscene hoc ē turpissime uiuētis & turpitudini exposite. Pedetētiū. hoc ē paulati. Coegerūt. i. ī unū cōpulerūt ut Tity. cogē pecus: Coactā hoc ē cōgregatā. Pulchra ē gradatio cū auxesi īnie. Erebo hoc ē iferno obscuro. Sūt q abs q̄ a spiratione scribēdū uelit sicut scribit̄. Erebēnos. i. obscurus. Pfoni. i. defēsores q̄q̄. i. & q conati sūt. Tum: id est simul cōteger. Tū. i. simul excusare uerbis immāitatē rei detestande. Facilitatē: id est promptitudinem & celeritatē. Dissepatiōi co͞r. i. cepiōis & Cati. unde sicut ex societa

Studo.

Hic.

Erebꝰ. Erebē nos

Lustra. Lupanar.

te maloꝝ ꝑputamur mali:ita hortẽsi9 Cati.ex societate cepiõis optimi ciuis argumẽtat9 ẽ eẽ bonũ.Gradiť.i.
oberrat aut discedit. Exoletorũ .i.pueroꝝ turpitudinẽ stupri passoꝝ.Gladiatoriis.i.lãistarũ & coꝝ q di
micãdo & degladiãdo cũ discrimie uite sue ꝑpło spectacula i arena ꝑbere solebãt.Stipatũ.i.dẽse cõcomita
tũ. Palã obluctari aut obuolitare aut oblutari.i.iuolui i luto. Lustris.i.latibulis.Scortoꝝ hoc ẽ ꝓstitutarũ
q̃ supple dñr. Vñ lustra hñt sicut fere q̃ inde lupanaria dñr.Qđ uero ptinet &c. Pertinet p q̃ raro datiuo
iungiť: sed accusatiuo mediãte ꝑpositione ad.Qđ uero de cepiõe dicit nesciã:an de Cepario legẽdũ sit.
Nã apud Salustiũ legius cepiũ
i cõiuratiõe dephẽsũ simile sup
pliciũ cõmisisse cũ lẽtulo & ce
thego: nisi hic cepionẽ excuset
dicẽs dceptũ p simulationẽ uñ
patet nõ de cepario loq.Insimu
latiõi.i.icusatiõi occulte.Viros
legerẽ potius uires igẽii.Et est
snia q̃lis illa puer.xx. Sicut aq̃
ꝓfũda sic cõsiliũ i corde uiri.
Cõtinẽtia .ſ. in uno & libido in
alio i aut nũc cõtinẽtia nũc libi
do. Nã addit. Nihil illo ꝑsepe
affixius:id ẽ attẽtius ad tollen
da.i.souẽda ut i comicoꝝ qcqd
peperit decreuerũt tollere. Nã
si tollẽda .i. amouenda dixero
nõ erit cõtrariũ illi quod addi
tur.Nihil solertius &c. Munifi
cẽtia qa largitur abũde qui ab
unde rapuit. Meme quoq; aut
memet quoq. unde patet hunc
eadem tempestate fuisse: nisi
q hoc declamanti fingendum
est Hortẽsi.Hortẽsius grauissi
mus orator erat. unde eũ a de
fendendo Catilina dehorta
tur. Cõmissurũ .ſ.ut defensor
sontium esses:nisi iidem mores
Catilinæ qui fefellerunt me fe
fellerũt sine dubio te.Satis ostẽ
tatas.Repetit artificiose pro me
moria iudicũ q̃ dixerit. Odio
senatus:hoc est in senatũ: q̃ ma
ximo.i.summo uite sue dicerẽ
eius.Prosequentissimo aut ꝑse
quentissimo .i. diligentissimo
ad persequendas inimicitias:
aut ad prosequendas: id est cõ
tinuandas eas. Refrenãdarum
non referẽdaꝝ dicemus: Iuuẽ
tutis.i. multitudinis iuuenum.
Prodẽde.ſ.in manus tyrãnicas
& uexãde per depilationes & ci
uium cedes aut proscriptiones.
Quid erit.q.d.nihil. Nouistis.
Callidæ asserit qđ ꝑbare de
beat.Inauditũ omniũ hominũ
memoria:hoc est quantũ oẽs q
uiuunt memoria cõplecti pos
sunt. Ab oi humanitate:hoc est
mansuetudine homini innata.
Lege scripta:& cõsuetudine lõ
ga obseruatiõe approbata:quæ
tria hominẽ merito regant. Cu
ius acerbitatẽ.Exaggerat crude

mia caritate Reipub.summisq; ornamẽtis ꝑditus:& sciẽtiæ:&
moderatiõis: nequaq̃ oia credẽda esse dicit: iubetq; grauissi
mis hoibus facilitatẽ iudiciorum diligẽter esse cõtinẽdã. Pri
mũ affirmat Catilinã i ꝑpetua custodia Sẽatus extitisset dẽiq;
nunq̃ ferme discessisse a latere Publii Cepionis nobilissimi ci
uis: atq; integerrimi uiri:ita ut lepide dicat: disseparatiõi eo
rũ:neq; solẽ oriẽtẽ unq̃:neq; occidẽtẽ interueẽisse. Credo equi
dẽ sapiẽtissimũ hominẽ Hortẽsium: ut est inocẽtia singulari:
summaq; uirtute:cũcta:ipa:q̃ grauissime simul: atq; ornatissi
me cõplexus est: ita uera esse: sicuti dixerit: existimar: sed lõge
graditur a sentẽtia mea. Quæro igiť de te.L.Hortẽsi:teq; ob
testor:atq; obsecro p ipsum ius uetustissimæ nostræ: familiari
tatis:si.L.Catilinã cõstat dies oẽs:bonum ciuiũ cõsciẽtia: siue
i foro:siue i turmis agere: nũc stipatũ cateruis exoletorũ suo
rũ:nũc uero gladiatoriis agminibus p ora uulgi palã obuoli
tare si manifestũ est noctes oẽs:aut in lustris scortorũ:aut in
antris.M.Leccæ duceř: uiri: tuo iudicio:nõ aborrẽtis a Reip.
caritate:qd est:q illũ obuersatũ dicas i ꝑpetua custodia: atq;
oculis Senatorũ? nisi forte custodiã Senatoria uocas: uel exi
guã morã i ipsius curiæ cõciliis obeũdis. Quod uero ptiet ad
ipsius Cepiõis familiaritatẽ assiduã: bñuolẽtiamq; singularẽ:
nihil est qđ isimulatiõi nostræ derogãdũ esse iudicetis. Dixi
mus enim supius ingenii Catiliæ muros: atq; occultissimos eẽ
recessus:nec q cognosci:seu ꝑlustrari facillime possent. Vigẽt
enim i illa clade res diuersissimæ pariter: cõtinẽtia: & libido.
Nihil illo ꝑsæpe affixius ad tollẽda bonorũ cõsortia: nihil so
lertius ad illis isidiãdũ:nihil illi9 mũificẽtia isigni9:nihil auidi
us rapacitate:nihil acutius cõsilio: nihil temeritate cõtẽptibi
lius: q̃ cũ ita sint Cepionẽ admirabimur i tãtis uiaꝝ ambagi
bus errauisse? Me me:quẽ fateor Iudices: uetustissima q̃dã fa
miliaritate Catiliæ coniũctũ ꝑsæpe delirauisse miris: ꝑplexiõi
bus illius:neq; unq̃ certi quicq̃ i illo ingenio cõpræhẽdere po
tuisse. Nihil igitur erit miri: si uirũ itegerrimũ Cepionẽ uer
sutissimi hominis doli: atq; incõstantissimi mores fefellerũt:
Nõ erit itaq;:neq; prudẽtiæ tuæ:neq; grauitatis Hortẽsii: can
didissimã opẽ humãitatis: tuæ: summãq; dicẽdi copiã sõtibus
ipsis polliceri: aut q̃ bestiã irretitã iudicio tenemus: dissolutã
atq; exultãtẽ Reip. imittere. Qđ te nunq̃ cõmissurũ fuisse ar
bitrarer: nisi q me mores iidẽ te catilinæ sine dubio fefellerũt.
Satis ostẽtatas uobis putamus iudices: tũ ratiões periculi no
stri: tũ huius imanissimi sceleris: atrocitatẽ. Nã si odio Sena

tus ꝓ maxio Catilinā arsisse demōstrauimus: si rationes uitæ suæ ueteres: ac nouas i exercitatiōe teterrimarū libidinū collocatas: si spē pficiēdi sceleris hoi ꝓsequētissimo inimicitiarū: si deniq̧ locorū ac tēporis opportūitates extitisse: p̄terea si rabiē quādā ambitionis in illo fuisse diximus: si nullā potestatē referēdarū libidinū: aut ullū pœnitētiæ locū: postrēo: si copiam inumerabilē desperatæ iuuētutis cū illo coniūctā fuisse patefecimus: & eā simul ostēdimus suopte īgēio: furētē īcredibili audacia: summaq̧ cupiditate ꝓdēdæ: ac uexādæ urbis īflāmatā: qd erit iudices: quod dubiteris de liberāda patria: deq̧ ulciscēdi crudelissimi sceleris imanitate? Nouistis eni facinus inauditū oium hoium mēoria: facinus atrox: supbū: nefariū: pniciosū: remotissimū ab omni hūanitate: lege: cōsuetudie: cuius acerbitatē: si minus aio bene pspexistis: quæso mecū diligēter attēdite scelus illud iudices. Euersionē nefariā moliebat̄ amplissime nr̃æ dignitatis: īteritū crudelissimū Senatoꝛii ordis: cædē cōmunē oium bonoꝝ: huius: sceleris libido reposita erat i diripiēdis oium ciuiū facultatibus: atq̧ opprimēda urbis libertate. huic sceleri parabant̄ teterrimæ cōiugū: ac liberorū nostrorū uexatiōes: i hoc scelere uersabātur deniq̧ faces iferēdæ pēatibus nostris: expilatiōes ædiū: stupra uirginū Vestaliū: luct⁹ ac mœror miserabilis uniuersæ ciuitatis. Quæ si uobis: ut sunt: idigna atq̧ intolerabilia uidētur: nō iniquū erit: autores horū malorū multare teterrimus suppliciis: cladēq̧ oium crudelissimā e uisceribus Reip. ꝓpulsare. Tenetis exēpla maioꝝ: atq̧ oium gentiū auctoritatē: q̧ semp sūmas & singulares pœnas in eo genere hoium cōsumēdas esse putauerūt: q̧ ratiōes habuissent: aut ꝓdēdæ patriæ: aut opprimēdæ publicæ libertatis. Nihil igit̄ erit ipedimēto: qui audaciā crudelissimi hominis Catilinæ: crudelissimo gñre supliciorū expieris: & ultionē ex illorū cruciatib⁹ ac pœnis capiat Resp. quotū: erat cōflagratura māibus: nisi sāctissimi iperii Romāi custodes ac uindices Dii immortales nefariis uotis obstitissent. Credite iudices hodierno die cōsurrexisse uniuersā urbē conspecturā ex iudicio ur̃o: plāeq̧ aiaduersurā: qd in posterū de salute sua: deque facultatibus suis sperandum sit. Credite itē uim uniuersam flagitiosæ iuuentutis: aut hodierno Catilinæ supplicio simul cōficiēdā fore: aut illius liberatiōe lætā: atque exultātē: nō multopost in oium nr̃um pniciē una cū illo celerrime cōsurrecturā. Agit̄ siqdē hodierna ur̃a snīa de salute huius pulcherrimæ: atq̧ optimæ ciuitatis: de stabilitate imperii Ro. de legū icolumitate: de libertate ciuiū: de pudicitia liberoꝝ ac cōiugū uestraꝝ. Huius. n. pestis idē scelus erat: ut nō crassaturum per capita paucorum: sed tāq̄ atrocissima uis ueneni per omne corpus urbis demanaturum: quod scelus: aut q̄ pestem si uindicandum esse censebitis: ut reor: & Respub. desyderat: putate profecto. Deos immortales: & i primis

litatē facinoris ipsius Catilinæ ad concitandos iudices in eum. Euersionē. i. sup̄mā destructionē: urbs. n. euertit̄ dū prius lapis q̄ ꝓ fundamēto iact⁹ ē eruit̄ un̄ ēt ad res aīatas trāsumitur: ut Eneid. iii. Postq̄ res asie priamiq̧ euertere gētē. Immeritā ui suꝫ supis. Interitū. i. extīctionē. Vexatiōes. i. oppssiōes uiolente. Pēatib⁹. i. edibus & diis ac reb⁹ nr̃is familiarib⁹. Expilatiōes. i. spoliatiōes aut dep̄datiōes ediū. i. domorū priuataꝝ. Virginū uestaliū. i. ueste cōsecrataꝝ: q̄ a nr̃is scimōiales uocāt̄. De captu āt uestaliū Gel. late docet. Luctus exterior. meror īterior. Teterrimis. i. dirissimis suppliciis. utpote morte terribili. Cladē. i. occasionē cladis. Rationē. i. cōsiderationē: ubi ratio in malā ptē accipit̄ cōtra p̄scriptū Valle. Expietis. i. emēdetis: aut p expiationē. i. purgationē cōis ifectiōis ciuitatis puiatis. Cōflagratura. i. simul arsura. Sane ardeo & flagro absolute & neutraliter ponunt̄: uror & icēdor passiue. uidices: aut idices occultaꝝ cōiurationū sicut uidicius filios bruti idicauerat cū targniis conspirasse: aut assertores libertatis: seu authores: ut apud Flaccū i arte. Nisi dignus uidice nodus iciderit. Vindice. s. deo cuius authoritate opus sit. Aut ut dicūt appropriatores iuris eius. Ille. n. uindicat rem qui eam ad se pertinere docet. Credite iudices. Argute expectationē plebis affert ne iudices cōtra eā Catilinā absoluant. Conficiendam fore. Iterū fore cum futuro positū: aut perperā additum. Agit̄ siqdem. Grauiter docet quāti momenti sit futura iudicum sentētia. Nā si sontes absoluerint: aut illi aut illorum sequaces rempublicā ꝓpediem euersuri sint sin condēnauerint omnibus metū iniecerit. Grassaturum. hoc est uim facturum. scribendum est autem per. g. nam per. c. pinguefacturum notet. Capitolinum Iouem: qui in capitolio colitur: & ubi aliquādo uisum ab achadibus dicit euander Enei. viii. Cerimōiis: id est sacrificiorum mysteriis & obseruationibus. Reddituros gratias. id ē beneficia pro gratitudine erga se

Euersio.

Ratio.

Vindex.

ostensa. Curiam. s. senatoriam.
Obuersaturos .i. obuoluturos.
Déiq. Putate deniq. Deniq; dicere so
lemus quādo quæ singula dice
re istituimus uniuersa uno uer
bo cōplectitur; ut hic. nam oēs
ciuitate donati aut in ea nati ci/
ues dicunt. Focis. i. locis in qui/
Focus. bus lares colebātur & ignes fo/
uebant ī domo priuata. Ordo
autem est. Deniq; putare oēs ci/
ues exultaturos incredibili gau
dio ob uitā ac libertatē suā retē
tā. Putate penares publicos exul
taturos pro focis atq; aris. s. pu/
blice īstitutis. cōseruatis. s. a con
flagratione. Putate parietes ur/
bis exultaturos (q̄ locutio hyp
bolē hēt aut metaphorā sicut il
la. Mōtes exultauerūt sicut arie
tes.) Parietes tamē ꝓprie edifi/
ciorū sunt priuatorū. uñ hic ꝓ
muris poni uidētur. ꝓ teterri/
mo genere uastitatis. ꝓ pulsato
.i. ꝓpter ea q̄ teterrimū genus
uastitatis ꝓpulsatū est. Vastū ē
Vastū q̄si ualde amplū est ut difficul
ter ipleri possit ut regio deser/
ta in q̄ nihil est qd' impleat eā.
Vastatum Vastatū aūt dicit: qd' prius ex/
pletū fuit: & posta uastū effe/
ctum ut muri urbis postq̄ edi/
ficia cōflagrauerūt. Aut dede/
cus; si tales absolueritis: aut me
moriā nois. i. fame ꝑclare: si de
talib9 ultionē cōdignā fortiter
sumpseritis. Eqdē. i. certe. Cōci
dendū. i. simul cadēdū in ppe/
tuā desolationē. subaudi est. Vi
deritis. i. cōsiderare debetis. est
enim cōcessiui modi. Vtrum. i.
utra res an propulsare pestē: an
urbē concidere pmittere. Qui
estis iudices & ita seueri esse de
betis fueritis ne &c. Bestias. s. cō
iuratos efferos & immanes. Car
ceribus. i. ut eq signo dato emis
si carceribus ꝑcipites ruunt mi
serandi pro patientibus non ꝓ
inferentibus. Liberi ut pueri &
puelle legitimi. Hæc fuisset
imago. i. facies aut aspectus. Et
si prohibueritis. s. Catilinæ cōa
tus. Per humanitatē obsecrat &
obtestatur in fine. sciens nō mo/
dicū ponderis in obsecrationi/
bus licitis & decētibus repōi ci/
uiū. s. reliquo a cōiuratis. Neces
situdinū: necessariorū ut pue/
rorū & puellarū sanguine aut
affinitatis uīculo cōiūctorum.

¶ Finis declamationis.

Capitolinū Iouē sempiternū custodē: ac uidicē huius ipii: ꝓ
liberatis eorū tēplis: ac cerimōiis grās nobis āplissimas eē red/
dituros: putate pariter idē facturā eē curiā ꝓ defensa cōsulū ui
ta: seruataq; Sēatorii ordinis dignitate: putate matronas urbis
ac liberos nr̄os abseruatā pudicitiā: supplices ac cōgratulātes
uniuersos ad gēua ur̄a sese obuersaturos fore: putate uirgines
uestales: atq; ipsā maiestatē amplissimi numinis: ob liberatio
nē suā: sūma uobis lætitia cōgratulaturā: putate deniq; ciues
oēs: ob retentā uitā: ac libertatē suā: penates publicos ꝓ cō/
seruatis focis: atq; aris: parietes urbis ꝓ teterrimo gener̄ uasti
tatis ꝓpulsato: ferme icredibili gaudio exultaturos: putate tā
dē hodierno iudicio paratū esse uobis: aut imortale dedecus:
aut memoriā nominis sempiternā. Multa sunt eqdē i hac ui/
ta: quæ turpiter: ac calamitose neglecta: restitutionē tñ quan/
dā quodāmodo pariātur: huius uero uindicandi sceleris: si ꝑ/
sentē facultatē neglexeritis: frustra postea recuperandæ copiā
quæretis: aut hodie uobis ꝓpulsāda est: e uisceribus Reip. pe
stifera uis calamitatis: aut ipsi patriæ sine dubio cōcidēdum:
utrū eligēdū sit uos uideritis. Quid estis iudices hūanitate tā
ta: ne secordia dicā: ut eorū uitā: ac spiritū diutius i Repu. cō
morari patiamini? qui uitæ: salutiq; ciuiū crudeliter insidiati
sunt: ꝑponite uobis ante oculos: ac meditatiōe crebra reuol/
uite diē illū nefariū: quo salus oīum ciuiū: quo facultates no/
stræ: quo ipsa Resp. peritura fuerat. Quādo. s. aspexissemus
bestias istas emissas carcerib9 p urbē omnē: p domos nostras
furialiter exultātes: ipsumq; in primis miserādi facinoris: Du/
cē ac pricipē catilinā cōfirmatū hoc iudicio: spe plenū: lætitia
gestientē: nūc hos ad cædē nostrā: nūc illos ad rapinā: atq; in
flāmationē ædiū deuocātē: cōiuges e cōplexibus nostris ad li
bidinē uictorū rapta fuissent: liberi ad stupra de gremiis parē
tū extorti: ꝑtiosa supellex asportata: tecta conflagrassent igni
bus: corpora cæsa passim iacuissent: oīa deniq; gemitu. fletuq;
redundassent. Hæc fuisset imagno miserrimæ urbis: q̄ urbē a
maioribus nostris florētissimā accepimus: & si prohibueritis
clarā: atq; excellētē posteris nostris tradituri sumus: p humāi/
tatē deniq; uestrā uos obtestor: atq; obsecro iudices: p amorē
huius pulcherrimæ: atq; inuictissimæ urbis: p oia quæ uobis
iucundissima sunt in uita: ꝓuidete iterū atq; iterū: ne liberati
quōdā tot amplissimis bellorū piculis: tot iminētibus malis
erepti: nūc p ignauiā nostrā: ac disidiā pidītemur. eripite uitā
ciuiū a miserāda crudelitate prohibete penates uestros a nefa
riis ignibus; seruate pudicitiā: necessitudinū uestrarū a teter/
rimus uexariōib9: liberate tēpla Deorū a tristib9 rapinis: sub/
trahite fortūas publicas ab indigna direptione: ꝓtegite ma/
gistratus uestros ab inaudita feritate: defendite deniq; uniuer
sam urbē ab hoc īusitato ꝓrsus & tristissimo gn̄re calamitatis.

¶ Finis declamationis Portii lattonis.

Arcum Ciceronem. Hanc commendationem Philippi Beroaldi uiri disertissimi: quia aspernanda non est prætermissam nolui. ne tamen pro oratione haberetur minoribus characteribus inserui. & paucis elucidaui. diuinitus: id est beneficio a deo cælitus dato. Lucilianam: id est satyricam. nam lucillius satyre latine pater & inuentor est. Et dēte theonino: id est mordaci & inuido ut flaccus attestatur. Suspicere: id est ut sursum & in sublimi positum cum admiratione & ueneratione aspicere. Nam sicut despicere contemnere notat ita suspicere uenerari. concitatus: id est commotus: aut prouocatus. Lucubrationis ad lucernam uigilationis. Verres in quem uerrinas scripsit Philippice: quas in Marcum Antonium triumuirum scripsit: philippicas inscripsit ad imitationem philippicarum demosthenis. In senatu ut in hac oratione. In concione. quiritum. i. oratiōe habita ad populum romanum. Hæc & alia communis commendatio operum cicerōis quæ satis cōmendari nequeūt.

Suspicere. Despicere.

℄ In Ciceronis inuectiuas. In catilinam interpretatio.

Vousq; tandem. Vehementi utitur principio p interrogationem urgentem nos eludet. i. decipiet: & ludibrio habebit. Illudo autem etiā datiuo iungitur: ut Eneidos secūdo. Certantq; illudere capto. Quam diu dicitur & quāpridem & quādudum. Iste per cōtemptum dicit: nam addit tuus. Quem ad finem: id est ad quem exitum seu ad quem intentionem aut moderationem. Nā sicut modus pro fine ponit eneid. iiii. Nam quis erit modus. Ita finis pro modo poni potest: ut primo ser. horatii. Est modus in rebus sunt certi deniq; fines. &c. Præsidium custodia militum habendi. senatus. i. ad habendum. senatum. i. multitudinem aut congregationem senatorum Mouent: id est afficiunt te. Patere: id est manifesta esse. Constrictam: id est cōpressam ita ut exire in opus non possit. Arbitraris ignorare. q. d. si recte arbitratus fueris arbitreris nemi nem. O tempora: o mores tragica fere exclamatio quā per aposiopasim temperat: nam plenū erat o tempora infœlicissima: o mores perditissimos. Senatus intelligit: scilicet coniurationē tam detestandam. Consul de se loquitur: sed plus lōge dicit dicendo consul quam si dicat lego. Nam in consule erat talis sceleris puniēdi potestas. Hic. i. talis coniuratus. In senatum: quasi dicat auctoritatem eius contemnens: aut sententiā non timēs. Consilii qd' de repub. fit & præcipue super punitione cōiuratorum. Ad cedē. i. necē ppediem perpetrādam. Nos autem: quasi per ironiam reprobat lenitatem senatus cui non satis est euitare uiolentiam malefactorum seu perniciosorum hominum: sed omnem iniuriam ab aliis prohibere decet p eorū necem.

Quādiu

℄ Philippi Beroaldi inectiuarum Cicerōis i Luciū Cati. cōmēdatio.

Arcum Ciceronem: cū in omnibus scriptis quæ sunt scripta diuinitus admirari soleam: tum uero in iuectiuis: & his quæ lucianam mordacitatem redolent: & theonino dente circūrodunt: illum satis suspicere: satis adorare nō possum adeo uehemēs: adeo concitatus quem oppugnat inuadit ut sue lucubrationis tela quæ quodam quasi tormento uallidissima iaculatur: nemo nō aduersariorum horrescat: nemo non subire formidet. etenim Marci Tullii eloquentiam Caius uerres ferre non potuit. Eiusdem Philippice. M. Antonium proscripserunt. Qua uero dii boni uehementia quibus uerborum fulminibus Lucium Catilinam partim in senatu: partim in Quiritum concione percellit: uexat: inuadit. Tuum Marce Tullii (ut inquit Plinius) catilina fugit. ingeniū. Quod non minus uere q facunde dictum esse intelliget: si quis diligentius inspexerit libellos hos in Lucium catilinam a cicerone editos quos nuper recognoui: ut in mille exemplaria a solertissimis impressoribus transcripti passim legerentur: publicarenturq;. Hæc & omnia alia Marci Tullii uolumine non solum legenda: sed habenda quotidie in manibus omnes docti nouerunt. Ille uero profecisse sciat: (ut Quintiliani uerbis utar). cui cicero ualde placuerit.

℄ .M. TVL. CICERONIS CONTRA CATILINAM ORATIO PRIMA.

Vousq; tādem abutere Catilina patiētia nostra? quādiu nos etiam furor iste tuus eludet? Quē ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihil ne te nocturnū præsidium Palatii: nihil urbis uigiliæ: nihil timor populi: nihil concursus bonorū omnium: nihil hic munitissimus habēdi Senatus locus: nihil horum ora: uultusq; mouerūt? patere tua consilia non sentis: cōstrictam iam omnium horum conscientia teneri cōiurationē tuam non uides? Quid proxima quid superiore nocte egeris: ubi fueris: quos: conuocaueris: quid consilii cœperis: quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora: O mores. Senatus hoc intelligit. Consul uidet: hic tamen uiuit. Viuit? immo uero ēt i Senatum uenit: fit publici cōsilii particeps. notat & designat oculis ad cedē unūquenq; nostrū. Nos autē uiri fortes satis facere Reip. uidemur: si istius furorem ac tela uitemus. Ad mortē te Catilina duci iussu Cōsulis iāpridē oportebat.

In te cōferri pestem istam.q̄ tu ī nos omnes iampridem machinaris. An uero uir amplissimus. P. Scipio Pontifex maximus Tyberiū Gracchū mediocriter labefactantē statum Reip. priuatus iterfecit? Catilinā uero orbē terraꝝ cæde: atq; incendiis uastare cupientem nos consules perferemus? nā illa nimis antiqua prætereo: quod. Q. Seruilius Athala. Sp. Elium nouis rebus studentē manu sua occidit. Fuit ista quōdā in hac Rep. uirtus: ut uiri fortes acrioribus suppliciis ciuē perniciosum: q̄ acerbissimū hostē coercerent. Habemus. n. Senatus. C. in te Catilina uehemens & graue. non deest Reip. cōsiliū: neq; autoritas huius ordinis. nos nos: dico aperte: Cōsules desumus. Decreuit quondā Senatus: ut. L. Opimius Cons. uideret: nequid Resp. detrimēti caperet. nox nulla intercessit: mox interfectus est propter quasdā seditionū suspitiones. C. Gracchus clarissimo patre natus auitis maioribus: occisus est cū liberis. M. Fuluius Consularis. simili Senatusconsulto. C. Mario. & L. Valerio Con. permissa est Respu. Nū unū diem postea. L. Saturninū Tr. Ple. & C. Seruilium mors: ac Reip. pœna remorata: est? At nos uigesimum iam diem patimur hebescere aciem horū autoritatis. habemus enim huiusmodi Senatuscōsultum: uerūtamen inclusum in tabulis tanquam in uagina reconditum: quo ex Senatus. C. confestim interfectum te esse Catilina conuenit. Viuis? & uiuis non addeponendam: sed ad confirmandam audaciam. Cupio. P. C. me esse clemētem. Cupio in tantis Reip. periculis me nō dissolutum uideri: sed iam me ipsum inertiæ: nequitiæq; condemno. Castra sunt in Italia contra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata. Crescit idies singulos hostium numerus eoꝝ. āt Imperatorem castrorum: ducemq; hostium intra mœnia: atq; adeo in Senatu uidemus intestinam aliquam quotidie perniciem Reip. molientem. Si te iam Catilina compræhendi: si interfici iussero: credo erit uerendū mihi: ne hoc potius omnes boni serius a me: quā quisquam crudelius factum esse dicant. Verum ego hoc: quod iampridem factum esse oportuit: certa de caussa nondū adducor: ut faciam. Tunc deniq; interficiam: te cum iam nemo improbus: tam perditus: tam tui similis inueniri poterit qui id nō iure factum esse fateatur. Quandiu quisquam erit: qui te defendere audeat: uiues: & uiues ita: ut nūc uiuis: multis meis & firmis præsidiis oppressus: ne commouere te cōtra Remp. possis. Multorum te etiam oculi: & aures non sentientem: sicut adhuc fecerunt: speculabuntur: atq; custodient. Et enim quid est Catilina: quod iam amplius expectes? Si neq; nox tenebris obscurare cœtus nefarios: nec priuata domus parietibus continere uocem: coniurationis tuæ potest: si

In te cōferri: id est torqueri. pestem: id est perniciem. quā. s. pestem: machinaris: id est animo cōcipis. Priuatus. i. dum nō erat consul aut dictator: nec in alio magistratu cui fasces erant aut animaduersio i ciuem: & tamē cum Tiberius Gracchus legē agrariam promulgare uellet & seditionem concitaret iussu eius occisus est. Nimis antiqua quæ contigerunt paulopost exactos reges de hoc autem prius uidemus. Fuit fuit: repetitio uim hēt affectionis. Nos nos desumus. id est officio nostro non fungimur nos: nos inquam qui ista i te dicimus Lucio opimio consule. Caius Gracchus frater Tiberii interfectus est ob suspitiones (ut hic dicit) seditionum: id autem oratorie facit argumentans a minori. Nam si ob suspitiones ille talis iterfectus est: ergo hūc manifeste dep̄hensum iterfectum oportet. Clarissimo patre: quia de Scipionum familia: immo Scipionis filio. Cōsularis: id est de ordine consulū: & quia aliquādo consul fuerat. Num. q. d. minime. L. Saturninum. de quo prius rememorata est in mora tenuit. Crescit in

Indies dies singulos. Venuste indies notam incrementi ut cresco & comparatiuum habet. Intra menia non infra: sed bene infra tectum: quasi inferius quā tectū. Intestinam: id ciuilem: quia ciues sunt in una urbe ut intestina in uno uentre. Moliētem cū mole & difficultate parentem. Serius: id est tardius q̄ facere

Quā debuerā: q̄ crudelius: id est nimis crudeliter. Quod itaq; tribus gradibus iūgit. positiuo ut tā doctus q̄ magnus cōparatiuo ut tam doctus q maior te sum. Sup̄latiuo: tā doctissimus oium q̄ maxius erat cæsar. sicq; cōparatiue pōit. Veꝝ ego. Ordo est ueꝝ. i. sed ego nōdū adducor. i. p̄suadeor certa: de cā. i. pp cām q̄ me mouet ut faciā id qd oportuit. iāpridē. i. iā plusculo tpe factū eē. Cā āt mouēs erat ne inuidie alicuius subiaceret: aut qa hō nouus erat ab iuidis i ius postmodū uocet si ciuē priusq̄ eius peccatū oibus inotuisset ultio supplicio affecisset. Vnde addit. Tū deniq. i. tūc tādē iterficiēte &c. Similis tui de moribus similis tibi de colore & specie exteriori. Quisq̄. q. d. etiam te cum iuratus in perniciem urbis. Commouere. i. excitare.

Illustrantur:id est nobilitantur & patefiunt ac in lucem ueniunt. Ante diem duodecimum calendarum nouembris quod nunc diximus duodecimo calendas. Sane memini ut aggregatiue adnotauit apud Ciceronẽ præsentis temporis uerbum habet:ut meministi dicere nõ dixisse. Maro tamen semel dixit memini uidisse:& persius somniasse. Ordo est. meministi ne me dicere in senatu ante diem. xii. calen. nouembris Manlium satellitem audacie atq; ministrum tuum. fore:id est futurum in armis:qui dies esset futurus ante diem octauum calen. nouembris. Non fefellit me dies:id est bene sciui etiam diem. Contulisse: id est peragendã disposuisse aut proposuisse nostra cede:qui dicere potuisset: nostri. Preneste oppidum i arerino monte. Non modo audia; legendum non modo non audiam aliter sensus non staret. Na; nihil non modo audio est: non audio. Dico te priori nocte. Cõiurationem sibi manifestissimã significat cõsul:ut catilina pteritus in uolũtariũ exiliũ ꝓficisceret. Nouit ãt oĩa p fuluiã q cũ curius unus ex cõiuratis consuetudinẽ habebat:ut in catilinario usum est. Inter falcarios .i. istructos falcib9. Sũt ãt falces & harpaze armoꝝ genera muroꝝ oppugnatiõibus apta:ut docet Nonius Marcellus. Vnde sisenna li. hist. iiii. Falces miectas cõminuũt. Sũt ẽt gladii icurui qbus hic potius istructos dixero;sunt ad hoc istrumẽta secãdaꝝ frugũ. q̃rũ ſm Varro. alie sunt senarie:alie adoric:alie dumarie q̃ & scripicule dñr:ut qbus secãt dumeta. Quosdã ui. forte uargũteiũ dicit. Nã is senator erat. In hoc consilio orbis terre:qa ꝑsidio erat senatus toti mũdo. Nostrũ omniũ bene nostrũ nõ nostroꝝ; uerũtamẽ dicere potuisset nrĩ:qa passiue accipit sed qa oĩum adiecit malũ it nrũm dicere. Est ãt genitiuus pluralis ꝓnois primitiui. Cõsul .i. cũ ſim consul: &. i. & tñ rogo ſniaȝ:q̃si nõ habens auctoritatẽ aiaduertẽdi sine cõsensu patꝝ. Voce:qa ñdũ supplicio dignos ꝓnũciauerat. Partes .i. p ital iã ꝓuicias a cõiuratis obeũdas. Etiã nũ. i. adhuc dicebat. n. se ad exercitum proficisci cupere:si prius Cicero oppssisset. Repti sunt duo .s. Caius Cornelius eques romanus:& Lucius Varguntelus senator quem hic equitẽ dicit. uel q omnis senator eques: sicut omnis episcopus sacerdos est:licet non contra. uel quia notet: discrimẽ poner noluit. Comperi quis Curius prope ꝑ fuluiam enũciauerat. Excluſi eos. uñ Salu. Illi Ianua ꝓhibiti tãtũ facinus frustra susceperãt.

Memini

illustrantur: si erumpunt omnia: muta iam istam mentem: mihi crede: obliuiscere cædis: atq; incendiorum. Teneris undiq; luce sunt clariora nobis tua cõsilia omnia. Quæ etiã mecum licet recognoscas. Meministi ne me ante diem. xii. kalen. Nouemb. dicere in Senatu certo die fore in armis: qui dies futurus esset in ante diem. viii. Kal. Nouembr. C. Manlium audaciæ Satellitem: atq; ministrũ tuæ. Num me fefellit Catilina: non modo res tanta: tam atrox: tam incredibilis: uerum id: quod multo magis est admirandum: dies? dixi ego idem in Senatu cædem te optimatum contulisse in ante diem. v. Kal. Nouembr. Tum cũ multi principes ciuitatis Ro. nõ tam sui conseruandi: quam tuorum cõsiliorum reprimẽdorum causa profugerunt. Num infitiari potes te illo ipso die meis præsidiis: mea diligẽtia circumclusum cõmouere te contra Rẽp. non potuisse? cum tu discessu ceterorum: nostra tamẽ: qui remansissemus: cæde contentũ: esse dicebas. Quid? cum te præneste Kal. ipsis Nouembr. occupaturũ nocturno impetu esse confideres? Sẽsisti ne illam coloniam meo iussu: meis præsidiis custodiis uigiliisq; esse munitam? Nihil agis: nihil moliris: nihil cogitas: quod ego non modo audiã: sed etiam uideam: planeq; sentiam. Recognosce mecum tãdem illam superiorẽ noctem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem: quam te ad perniciem Reip. Dico te priore nocte uenisse inter falcarios. Non agã obscure: in. M. Leccæ domum cõuenisse eodem complures eiusdem amentiæ: scelerisq; socios. Num negare audes? Quid taces? cõuincam: si negas. Video enim esse hic in Senatu quosdam: qui tecum una fuere. O Dii immortales: ubi nam gentium sumus? quam Remp. habemus? In qua urbe uiuimus? Hic hic sunt in nostro numero. P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo: grauissimoq; cõsilio: q de nostro: omniumq; interitu: qui de huius urbis: atq; adeo orbis terrarũ exitio cogitẽt. Hosce ego uideo Cõsul: & de Rep. sentẽtiã rogo: & quos ferro trucidari oportebat: eos nõdũ uoce uulnero. Fuisti igit̃ apud Leccã illa nocte catilla distribuisti ptes Italiæ. Statuisti quo quẽq; ꝓficisci placeret. Delegisti quos Rõæ reliq̃res: quos te cũ educeres: Descripsisti urbis partes ad icẽdia: cõfirmasti teipsum iã eẽ exituꝝ. Dixisti paululũ tibi eẽ ẽt nũc moræ: qd̃ ego uiuerẽ. Reperti sunt duo Eqtes Ro. q te ista cura liberarẽt: & sese illa ipsa nocte paulo ante lucẽ me in meo lectulo interfecturos pollicerent̃. Hæc ego oĩa uix dũ iã cetu uestro dimisso cõperi. domũ meã maiorib. ꝓsidiis muni

Falcarii. Falces

Nrũ.

Id tēporis:id est per id tempus.Manliana quæ Caius Manlius fesulis habebat.Non feram &c.auxesis est:q̄a ferimus quæcūq; patimur molesta si nimus quæ delere nequimus:cōfunduntur tamen ioui statori dico q̄ sisteret:id est stare faceret romanos cum sub romulo in fuga essent.unde præcatur romulus apud Liuium libro primo at tu pater deum hominumq; fugam fedam siste &c.Per me.i.priuata potestate non cōsulari. Nunc iam aperte.Et ita dissimulandum aut differendum præsertim consuli amplius non est.Petis.s.per insidias & uim:nam peto fere in malam partem accipitur.Vocas ad exitium.i.q̄tum in te est uocibus:id est instigationibus tuis ad exitiū ire compellis:aut prouocas exitiū omnium eorum.Quod ē primum.s.de te ultimum supplicium sumere.Faciam id quod ē leuius:id est te ad exilium cohortabor.Exhaurietur:id est euacuabitur ex urbe more suo propositionē repetit.Num:id ē nūquid dubitas quasi dicat qa in exilium te ire simulabas:cōsulam ut uere eas:num tamē iubeo:quia cum esset cōsul si iusserit deberet sententia executioni mandari.Quid est enim:affert rationes cur suadeat exiliū uoluntarium cum in urbe honeste uiuere non possit tanta cōiuratiōe patefacta.Nemo extra coniurationem:id est exceptis illis q in cōiuratione sunt.Quæ nota:scilicet ifamie.Est enim nota notamētum ifamie & in malam partem accipitur:sicut notatus & notandus.Imperitiores tam uiros claros notabiles dn̄t. Quæ nota non est q̄si dicat nulla non est:&ita omnis est. Libido:id est concupiscentia mala facinus:scilicet malum.Nam & bonum est facinus.Flagitium.i. scelus icrepatiōe dignum.Cui non prætulisti:id est priusq̄ peteret attulisti & submisisti cū interrogatiōe figurata quæ negatiuam petit responsionem legendum ē.q.d.nulli nō prætulisti: hoc est oibus tulisti. Facē.i.incendium aut incentiuū. Vacue fecisses.i.uacuā aptasses nouis nuptiis.i.ad nouas nuptias oristellæ cū morte:id est necando priorem coniugē tuam.Quod ego prætermitto:id est qd̄ dicere nolo ne potius in dedecus ciuitatis quæ impune dereliquit q̄ eorum qui commiserunt cedat.Et est artificiosa occupatio. Ruinas fortunarū:id est iacturas rerum & pauperiem impendere:scilicet i caput tuum hoc est in piculum tuum quum ob es alienum in uincula traheris: huius cæli:huius aeris.cū telo:i.mucrone manū.s.tuā:aut manū.i.collectionē cōiuratorum.

Nota Notabilis

ui:atq; firmaui:exclusi eos:quos tu māe ad me salutatū miseras:cū illi ipsi uēissent:quos ego iā multis:a summis uiris ad me uenturos id temporis esse p̄dixerā.Quæ cū ita sint Catilina:perge:quo cepisti:egredere aliquādo ex urbe.patent portæ:proficiscere.Nimium diu te Imperatorē illa tua Manliana castra desyderāt.Educ tecū oēs tuos si minus q̄plurimos: Purga urbē.Magno me metu liberabis:dūmō inter me:atq; te murus ītersit.Nobiscū uersari iā diutius nō potes.Nō ferā: nō patiar:nō sinā. Magna Diis īmortalib⁹ habēda est gratia: atq; huic ipsi Ioui Statori antiq̄ssimo custodi hui⁹ urbis:qd̄ hāc tā tetrā:tā horribilē:tamq; ifestā Reipu.pestē toties iā effugim⁹.Nō est sepius i uno hoīe salus summa piclitāda Reip. Quādiu mihi cōsuli designato Catilina īsidiatus es:nō publico me p̄sidio:sed priuata diligētia defēdi cū ꝓximis cōitiis cōsularibus me cōsulē i cāpo:& cōpetitores tuos īterficere uoluisti:cōpressi tuos nefarios cōatus amicorū p̄sidio:& copiis nullo tumultu publice cōcitato.Deniq; quotiescūq; me petisti:p me tibi obstiti:q̄nq̄ uidebā pniciē meā cū magna calamitate Reip.esse cōiunctā.Nūc iā apte Rēpu.uniuersam petis.Tēpla Deoꝝ imortaliū.tecta urbis:uitā oium ciuiū:Italiā d̄niq; totā ad exitiū:& uastitatē uocas.Quare qm̄ id:quod primū: atq; huius īperii:disciplinæq; maiorū ꝓpriū est:facere nō audeo.faciā id:quod ē ad seueritatē lēius:ad cōmunē salutē utilius.Nā si iterfici iussero:residebit i Rep.reliq̄ cōiuratoꝝ manus.Sin tu(quod te iādudū hortor)exieris:exhaurietᷣ ex urbe tuorū cōitū magna & pniciosa sentina Reip.Quid est Catilina?Nū dubitas id me iperāte facerē:quod iā tua spōte faciebas?Exire ex urbe Cōsul hostē iubet.Interrogas me?nū i exiliū?Nō iubeo:sed si me cōsulis:suadeo.Quid.n.Catilina est: qd̄ te iā in hac urbe delectare possit?in q̄ nēo est extra istā cōiurationē pditorū hoium:q te nō metuat:nēo:qui te nō oderit.Quæ nota domesticæ turpitudinis nō in ista uita tua est?: qd̄ priuatarū rerū dedecus nō hæret ifamiæ?Quæ libido ab oculis:qd̄ facinus a māib⁹ tuis unq̄:quod flagitiū a toto corpore abfuit?cui tu adolescētulo:quē corruptelaꝝ illecebris irretisses:nō aut ad audaciā ferrū:aut ad libidinē facē p̄tulisti? Quid uero nup cū morte superioris uxoris nouis nuptiis domū uacuā fecisses:nō ne etiā alio icredibili scelere hoc scelus cumulasti?quod ego p̄termitto:& facile patior sileri.ne i hac ciuitate tāti facinoris imanitas:aut extetisse:aut nō uindicata esse uideatᷣ.Prætermitto ruinas fortūarū tuaꝝ:q̄s oēs īpēdere

tibi ꝓximis idibus sentics. Ad illa uenio: quæ nõ ad priuatam ignominiã uitioꝝ tuoꝝ: nõ ad domesticã tuã facultatẽ: ac turpitudinẽ: sed ad sũmã Reip. atq; ad oíum nostrũ uitã: salutẽq; pertinẽt. Potest ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina aut hui⁹ spũs cœli eẽ iocũdus? cũ scias eẽ horũ neminẽ q nesciat te pridie Kal. Ianu. Lepido & Tullo Cõs. stetisse ĩ comitio cũ telo: Manũ cõsulũ: & principiũ ciuitatis ĩterficiẽdorũ caussa parauisse? Sceleri ac furori tuo nõ aliq̃ mentẽ: aut timorẽ tuũ: sed fortunã ppli. R. obstitisse. Ac iã illa omitto: neq; .n. sunt: aut obscura: aut nõ multo post cõmissa. Quoties tu me designatũ: quoties me cõsulẽ ĩterficere uoluisti? Quot ego tuas petitiones ita cõiectas: ut uitari posse nõ uiderẽtur parua q̃dã declinatiõe: & ut: aiũt: corpore effugi. Nihil agis: nihil assequæris: nihil moliris: quod mihi later ualeat ĩ tẽpore: neq; tñ cõnari: ac uelle desistis. Quoties iã tibi extorta est sica ista de mãibus? Quoties uero excidit casu aliquo & elapsa ẽ? tñ ea careẽ diutius nõ potes. Quæ qdẽ: qbus abs te initiata sacris: ac deuota sit: nescio: qd' eã necesse putas cõsulis ĩ corpore defigeẽ. Nũc uero: q̃ tua est ista uita. Sic .n. iã tecũ loq̃r: nõ ut odio ꝑmot⁹ eẽ uidear: quo debeo: sed ut minima q̃ tibi nulla d̃beẽ. Venisti paulo añ in .S. q̃s te ex hac tãta freq̃ntia: ex tot tuis amicis: ac necessariis salutauit? Si hoc post oíum hoíum mẽoriã cõtigit nemini uocis expectas cõtumeliã: cũ sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppssus? Quid quod ab aduẽtu tuo ista subsellia uacua facta sunt? Quid? quod oẽs Cõsulares: q tibi ꝑsæpe ad cædẽ constituti fuerũt: simul atq; assedisti: partẽ istã subselliorũ nudã: atq; ianẽ reliq̃rũt? Quo tãdẽ aio hoc tibi ferẽdũ putas? Serui me Hercule mei: si me isto pacto metuerẽt: ut te metuũt oẽs ciues tui. domũ meã relinquẽdã putarẽ: Tu tibi urbẽ nõ arbitraris? Et si me meis ciuibus iniuria suspectũ tã grauiter: atq; ĩfensum uiderẽ: carere me aspectu ciuiũ: q̃ ĩfestis oculis oíum cõspici mallẽ. Tu cũ cõscientia scelerũ tuorũ agnoscas: odiũ oíum iustũ: & iã tibi diu debitũ: dubitas: quorũ mẽtes: sensusq; uulneras: eoꝝ aspectũ: pñtiãq; uitare? Si te parẽtes timerẽt: atq; odissent tui: neq; eos ulla ratiõe placare posses: ut opinor ab eorũ oculis aliquo cõcederes. Nũc te patria: q̃ cõis ẽ oíum nostrũ parẽs: odit: ac metuit: & iãdiu de te nihil iudicat: nisi de ꝑricidio suo cogitare: hui⁹ tu neq; autoritatẽ uerebeẽ: neq; iudiciũ seq̃re: neq; uĩ ꝑtimesces? Quæ tecũ Catilina sic agit: & quodãmodo tacita loq̃tur. Nullũ iã tot annis facius extitit: nisi ꝑ te. nullũ flagitiũ sine te. Tibi uni multorũ ciuiũ neces: tibi uexatio: direptioq; socioꝝ ĩpũita fuit: ac libera: tu nõ solũ ad negligẽdas leges & q̃stiões: uerũ ẽt ad deuĩcẽdas: ꝑfrigẽdasq; ualuisti. Supiora illa: q̃nq̃ ferẽda nõ fuerunt: tñ: ut potui: tuli. Nũc uero me totũ esse in metu ꝓpter te unũ: q̃dqd increpuerit Catilinã timeri: Nullũ uideri cõtra me cõsiliũ iniri posse: quod a tuo scelere abhorreat: nõ ẽ ferẽ-

Fortunam: quia casu euaserũt: aut non multa repete neq; ut sit neq; nõ multa: hoc est & frequẽtia. Petitiones inuasiones per insidias. Nihil agis: nihil in huiuscemodi locutioib⁹ accipiẽ: ut uulgo solet non ut penitus nihil sit sed nihil qd' ꝓsit. Quid .n. conatur quod perficere nequit: non dicetur proprie nihil facere: & tamen nihil facit quod ꝓsit. Extorta. i. ui excussa est sicca: hoc ẽ mucro aut pugio occult⁹ quẽ ad interficiendum dolose aliquem ut consulem aut ciuem bonum secũ tulerat. Carere nõ potes: non dicit ita eẽ sed ita uideri: ex eo q̃ eam totiẽs resumpsit cum summo periculo suo. Quibus initiata sacris ac deuota sit nescio: hoc est suspicari licet te eam magicis artibus initiasse: id est consecrasse & instituisse: ita ut putes necesse esse eã defigere: hoc est deorsum infigere. in corpore: uidetur dicendum in corpus: nisi uelit dicere q̃ postq̃ demissa sit: & iam hereat in corpore cõsulis: ille adhuc defigat: id est attẽtet firmius infigere. Quis salutauit? quasi dicat nullus. Vnde conuinciẽ ab omnibus destitutus. Contigit nemini ut in senatũ ingrederetur penitus insalutatus. Vocis cõtumeliã: hoc est execrationẽ: quia nõ contingit salutatio. Ista subsellia: ĩ quibus sedere conatus es: sint uacuefacta: qa nemo tecũ sedere uoluit. Subsellia ãt sunt iferiora sedilia in qbus auditores aut minores mgĩratus se debãt. Cõstituti: hoc est destinati addicti. Oẽs ciues tui. Valla monet dicẽdũ cõciues: cũ nõ sit eorũ ꝑfectus. Cõscientias. s. aliorũ odium subaudiet Placere. i. placidos facere & pacatos. Sensus ẽ: si a parẽtũ oculis recessisses cur non ab oculis ciuium recedis. Parricidio. i. interitu q si ab eo ꝑfaẽ cuius ĩpe parẽs ẽ ꝑricidiũ diciẽ. Verebeẽ. q. d. debeas uereri: nõ mĩus q̃ parẽtũ q te gẽuerũt. Quæ. s. pñia. Per te. i. tuo auxilio aut cõsilio. Ac libera. i. sine uĩdicta. Qõnes. i. inq̃sitiones ꝓ supplicia. Euertẽdas: .s. leges. Nõ fuerũt: melius q̃ nõ fuerit: qa ĩdicatiuo iũgiẽ q̃q̃. In metu. i. ut metũ ĩcutiã q̃obrẽ discede &c. Sæpe Cic. callide mo

Nihil

Ciues ꝓ conciuis.

net Catilinam ut discedat ab urbe; siue ut reuera timore leuetur: siue ut ex eius discessu eum manifestariā arguat: cum ipse sibi conscius sit tanti sceleris: ut in urbe manere non ausit. Iisdem parentibus: hoc est eadē domo priuata quæ longe minor est q̄ oppidum. Iisdem menibus: id est munimentis ciuitatis publicis qui apud nos ciues sunt. Ad sodalem: hoc est ad socium dapum & con uictorem. Sed q̄: id ē quātum lōge. q. d. nullo modo longe cum idem sit censendus. In aliquas: id est quascūq; alias ab romano imperio alienas. Vitam istam: hoc est tuam uilem & contemptibilem: Refer inquis ad senatum hoc uerbum Perottus citat ubi de significatiōe huius uerbi refero loquitur. Nam cum dicit

Refero ad te.

refero ad te est quasi in consultationē pono: ac si dicas nemo nostrum sentētiam diffinitiuā dare audet: sed referimꝰ ad te eandem dandam. Sibi placere decreuit: id est communi cōsensu & diffinitione pronunciauerit definierit te ire in exilium.

Ex

Egredere ex urbe. Hic patet ea quæ cum ex componuntur non esse ab extra: sed reuera ab ex: quia non solum dicimus egredior extra urbē: unde esset qđ dicit Alexan. si uis exire penates sed etiam egredior ex urbe. unde quia cice. repetere præpositionem solet: patet egredere cōponi ab e non minus q̄ ab extra & ita construi cum ablatiuo ut Eneidos. ii. Est urbe egressus tumulus. Et pri. se. flaccus. Egressum magna me cepit a ricia roma. Libera: id est liberam fac. est enim uerbum. In exilium (si hanc uocem expectas) proficiscere. Nondum cice. ausus erat pronunciare abeundum esse in exilium. Horū. s. patrum ac senatorum qui patiunť. s. me loq & tacent: & ita consentire uidentur. Vn̄ addit. Quid expectas &c. q. d. frustra: q̄a si aliud quā ego loquor dicēdū putarēt iā dudū loqrēť. At si hoc idē. Probat q̄ tacēdo consentit: q̄a si de aliis ꝓbate uite dicere uellet senatus nō taceret: uidelicet uox

Videlicet

apta ē ironie ēt hic manū ac tela: q̄a ī te libēter irruāt. Quāq̄ qd loquar. Argute docet se frustra loq cū aduersarius iā obstinatus sit ut sano cōsilio acqescere nolit. Istā mētē hoc ē animū seu uolūtatē. Et si uideo. Ordo est. Et si. i. q̄q̄ uideo si tu pterritus mea uoce: hoc ē cōminatiōe īduxeris animū hoc est ꝑsuaseris tibi utile eē: ire ī exiliū: q̄ta tēpestas: hoc est cōmotio & turba īuidie īpēdeat. i. immineat nobis pp exiliū tuū: si minus: hoc est si forte nō īpendeat in ꝑsens tp̄s. i. ut nūc exerceať in me: recēti memoria. i. pp recentē me

dū. Quamobrē discede: atq; hūc mihi timorē eripe. Si uerus: ne opprimar: Sin autem falsus: ut tandem aliquando timere desinā. Hæc si tecū: ut dixi: patria loquatur: nō ne impetrare debeat: etiam si uim adhibere nō possit? Quid? quod tu teipse ī custodiā dedisti? Quid? qđ uitādæ suspitionis caussa apđ .M. Lepidū te habitaŕ uelle dixisti? a quo nō receptus: etiā ad me uēire ausus es: atq; domi meæ te asseruari rogasti? cū a me quoq; id responsum tulisses: me nullo modo posse his parietibus tutum esse tecū: qui magno in periculo essem: quod iisdē mœnib. cōtineremur: ad. Q. Metellū Prætorē uēisti: a quo repudiatus ad sodalem tuum uirū optimum .M. Marcellum demigrasti: quem tu uidelicet & ad custodiendū te diligētissimum: & ad supplicādum sagacissimum: ad uindicandum fortissimum fore putasti: sed quam longe uidetur a carcere: atq; a uinculis abesse debere: qui seipsum iā dignum custodia iudicauerit? Quæ cum ita sint Catilina: dubitas si hic morari æquo animo non potes: abire in aliquas terras: & uitā istam multis suppliciis iustis: debitisq; ereptā fugæ: solitudiniq; mādare? Refer: inquis: ad Senatum: id enī postulas? Et si hic ordo sibi placere decreuerit: te ire in exilium: obtemperaturum te esse dicis: nō referā id qđ abhorret a meis moribꝰ: sed tn̄ faciā ut itelligas qd hi de te sentiāt. Egredere ex urbe Catilina libera Rēp. metu. I exiliū: si hāc uocē expectas: ꝓficisceŕ. Quid est Catilina: qd attēdis? qd aīaduertis horū silētiū? patiūtur. tacēt. Quid expectas autoritatē loquētiū? quorū uolūtatē tacitorū perspicis. At si hoc idē huic adolescēti optimo. P. Sextio: si fortissimo uiro. M. Marcello dixissem: iam mihi Cōsuli hoc ipso ī tēplo iure optimo Senatꝰ uim & māus ītulisset. De te aūt Catilia cōgescūt. ꝓbāt. cū patiūtur: decernūt. cū tacēt: clamāt. Neq; hi solū: quorꝫ uel autoritas clara est uidelicet uita utilissima: sed etiā illi Eqtes Ro. hōestissimi: atq; optimi uiri: cæteriq; fortissimi ciues: q circūstāt Senatū: quorū tu & frequētiā uidere: & studia perspicere: & uoces paulo ante exaudiŕ potuisti: quorꝫ ego uix abs te iā diu māus: ac tela cōtineo. Eosdē facile adducā: ut te hæc q̄ iāpridē uastare studes relīq̄ntē: usq; ad portas ꝓsequanť. Quāq̄: qd est qđ loqr? te ut ulla res frāgat? tu ut unq̄ te corrigas? tu ut ullā fugā meditere? tu ullū ut exiliū cogites? Vtinā tibi istam mentem Dii immortales donarent tametsi uideo: si mea uoce ire in exiliū animū induxeris. quanta tēpestas inuidiæ nobis: si minus in præsens tēpus recenti memoria scelerū tuorū at in posteritatē pēdeat.

moriā scelerū tuorū: aut sic memoria scelerū tuorū recēti sup. existēte. i. dū adhuc recens est: at hoc ē saltē ipē deat i posteritatē. i. i posterū tps. Sed ē tāti: hoc ē tāti estimo & tāti facio calamitatē amoueri a ciuitate p absētiā tuā ut q̄uis magnā īuidiā icurrerē patiar. Sit priuata: hoc ē nō publica: sed tibi ppria: & se iūgat. i. separet a piculis reip. Nō ē postulādū: qa frustra postulet. Es sup. talis fuco auerit hoc ē reuocari potuerit. Recta uia: dici posset nō expsso ablītō uia: & fore additus ē a ñ itelligētib9 plenū eē recta. Sustiebo. i. sufferā. Sin āt hoc est sed si: mauis me seruire. i. cōsulere laudi & gloriæ: subaudi meæ. i. si uis ut cōsulā tibi unde laudē & gloriā cōsequi possim: cōfer te ad māliū. q. d. declara te hostē qa te gloriose uicero: & ita mihi occasio future gloriæ eris: sicut herculi psecutio iunōis unū sic dict9 putat: q̄si here. i. iunonis. cleos. i. gloria. A bōis: qa ipe bonus nō es. Præstolent. i. expectēt. sic & apud Comicū quem pstolare. Sed & datiuo iunget. Pactā. i. pacto initam. Aquilam argētcā p uexillo sumpsit: quā bello cimbrico. C. Mai9 i exercitu habuisse dicebat: ut dicit Salu. sub finem Catili. A qbus. s. altaribus. Natura peperit. Speciosa oratio oia dimetiēs certis terminis. Tāto. i. tā copioso. Ad huius uite studiū meditati. i. pconcepti siue exercitati & assuefacti. Ad occidēdū stuprū. i. recipiendum incūbētē desup: ut faciunt pathici: uerū etiam ad obeundū facinus. s. aliquod. ut faciūt latrones & obsessores uiarū qui in insidiis delitescentes humi iacent. Et ita qa prius fuerat cubiturus. deinde pdaturus humi iacere assuetus ē: hēt corpus algoris patiens. Somno maritorū: ut dum illos dormire nouerit rem cum uxoribus habeat. Occisorū: quos ipse occiderit. Præclarā ironicos dicit. Nā nō omne excellēs præclarū est: sed illud dūtaxat qd claritatē recti opis annexū hēt. Cōfectū. i. pēitus cōsumptū. Tētare & uexare elegantissime & appropriatissime dicit. Nā tētat q frequenter tenet & dimittit: qa firmiter tenere nō pōt: aut nō audet: & ita nūc accedit nūc retrocedit: uexat āt q desup icūbens assidue torqt & opprimit. uñ Porti9 uexare dixit eē subagitare mulieresi stupro. Si ergo cōsul fuisset in rep. eā uexasset. i. assidue oppressisset q̄ nunc exul dūtaxat tētari poterit. Susceptū. i. assumptū. Latrociniū qd q̄ aliēa iuadūt cōmittūt q̄ bellū. i. pulchrū dimicādi gēus qd sit suato iure belli: & cū hoste. q̄lis cōsul uideri posset si puati cōtra eū arma mouerēt: nō ergo penitus pāti

sed nō est mihi tanti: dummodo ista tua sit priuata calamitas & a Reip. periculis se iungatur. sed tu: ut tuis cōmouearet: ut legum pœnas pertimescas: ut temporibus Reip. concedas: non est postulandum. Neq; enim Catilina is es: ut te aut pudor a turpitudine: aut metus: a periculo: aut ratio a furore reuocarit. Quamobrem: ut sæpe iam dixi: proficiscere. Ac si mihi inimico. ut prædicas tuo cōflare uis inuidiam: recta uia perge in exilium. Vix feram sermones hominum: si id feceris. Vix molem istius inuidiæ si in exilium ieris iussu Consulis. sustinebo. Sin autē seruire meæ laudi: & gloriæ mauis: egredere cum importuna sceleratorū manu. confer te ad Manlium. cōcita perditos ciues. Secerne te a bonis. Infer patriæ bellum: exulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad alienos: sed inuitatus ad tuos isse uidearis. Quanquam quid ego te inuitem: a quo iam sciam esse præmissos: qui te ad forum Aurelium præstolarentur armati: cum sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem: a quo etiam Aquilam illam argenteā quam tibi: ac tuis omnibus perniciosam esse confido: & funestam futuram: cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum cōstitutū fuit sciā esse præmissam. Tu ut illa diutius carere posses: quam uenerari ad cædem proficiscens solebas. A cuius altaribus sæpe. istam dextram impiā ad necem ciuium transtulisti. Ibis tandem aliquando: quo te iampridem tua ista cupiditas effrenata: ac furiosa rapiebat. neq; enim tibi hæc res affert dolorem: sed quandam incredibilem uoluptatem ad hanc te amentiam natura peperit: uoluntas exercuit: fortūa seruauit. Nunquam tu non modo otium: sed ne bellum quidē: nisi nefarium concupisti: natus es ex perditis atq; ab omni non modo fortuna: uerum etiam spe derelictis cōflatā improborū manū. Hic tu qua letitia perfruere? qbus gaudiis exultabis? quāta in uoluptate bacchabere? cū in tāto numero tuorū neq; audies uirū bonū quēquā: neq; uidebis. Ad huius uitæ studiū meditati illi sunt: qui feruntur labores tui. Iacer humi nō modo ad obsidendū stuprū: uerū & ad facinus obeundum. Vigilare nō solū ad insidiandū somno maritorū: uerumetiā bonis occisorū. Habes ubi ostentes illā præclarā tuā patiētiā famis & frigeris: inopiæ rerū omnium: qbus te breui tēpore cōfectū esse senties: Tātū pfeci: tū cū te a cōsulatu reppuli: ut exul potius tētare: q Cōsul uexare Rēp. posses. Atq; ut id. quod esset a te scelerate susceptū latrocinium potius: quā bellū nominatet. Nunc ut a me. P. C. quādā prope iustā patriæ quærimoniam

Præstolor.

Tento.

Vexo.

Latrociniū

Bellū

phrasim dr̃ bellũ:cũ duellũ ñ bellũ:bellũ nõ dicat. Depcer.i. per modũ depcatis.i. p̃caris ne qd cõmittat faciã. Praecipite:p̃ tibus attẽtos facit:qd fieri dbet ubi pluscula oratione hita languere icipiũt auditores. Euocatorẽ seruo℞ ex ergastulis ad tumultuariũ bellũ : aut ad pileũ .i. libertatẽ bello partendã. Immissus in urbẽ tãq̃ icubator & suasor a pditore urbis:mactari .i. trucidari & q̃ si diis sacrificari:quo℞ cõcẽptor ur̃ lege.s. portia. At nũq̃. Catilinae cõtẽdit iugurthã nõ eẽ ciuẽ amplius:& ita non gauisurũ priuilegio ciuiũ. Mature.i. cito:tẽpestiue. Optimũ factu.i.ut fiat. Vsurã .i. lucrũ & dilationẽ. Eteni si summi uiri &c. Probat iterũ exemplo maio℞ de seditiosis & parricidis posse sumi suppliciũ ipũe. de his ãt dictũ ẽ i pricipio huius & i declamatiõe portii latrõis. Ordo ãt ẽ. Si summi uiri & clarissimi ciues.s. Ro. se nõ mõ nõ cõtãinauerũt:sed ẽt hõestauerũt sãguie saturnini q:erat tribunus p. & graccho℞ Caii & tib. & flac. & cõplariũ supio℞:hoc ẽ ãtiquorũ:quo℞ ẽt Portius meminit. Inter quos Spurius melius eq̃s & Spuri.cassius uir cõsularis ut Liui.recitat. Certe ñ erat mihi inqt Cic. uerẽdũ:ne hoc priccida ciuiũ.s. lucio Catilina iterfecto.i. si eũ iterfecissem : qd.i. aliqd iuidie. redũdaret : hoc ẽ ex eo nasceret mihi: i posteritatẽ.i. i tp̃s futu℞. Inuidiã uirtute partã:hoc ẽ ob p̃clarũ facinus:& est sentẽtiose dictũ. Mollibus sentẽtiis.s. de eo & reliqs suspectis de cõiuratiõe. dicebãt.n. cõgregationes illas nocturnas : nõ tamẽ mali ptẽdere ut tã nobilis ciuis p̃riã uastet suã; aut non aĩaduertẽdũ i ciues nõdũ cõpta cõiuratiõe aut qd sile. Mollibus.i. nõ aspis nec rigidis : sicut rñsio mollis frãgit irã. Improbi q ex prauitate peccãt cognita pnicie rei. Si aĩaduertissent.s. illi q mollit senserũt:aut lege potius aĩaduertissem. Tã stultũ.i. stolidũ & hebetẽ. Tã iprobũ q dissimulet uel purgar cõtẽdat. Reprimi.i. arceri cõprimi.i. cõfici deleri. Naufragos.i. qbus res pdita ẽ p libidinẽ:ut naufragis p naufragiũ. Adulta.i. excreta

detester:atq; depcer:percipite quaeso diligẽter:q̃ dicã:& ea penitus animis uestris:mẽtibusq; mãdate. Eteni si mecũ patria: quae mihi uita mea multo ẽ carior:si cũcta Italia: si oĩs Resp. loq̃tur. M. Tulli qd agis? tu ne eũ quẽ eẽ hostẽ cõperisti: quẽ ducẽ belli futurũ uides : quẽ expectari Imperatorẽ in castris hostiũ sentis: autorem sceleris : principem coniurationis euocatorem seruorum : & ciuium perditorum exire patieris? ut abs te nõ emissus ex urbe : sed imissus in urbem esse uideat: nõ ne hũc i uĩcula Duci : nõ ad mortẽ rapi:nõ summo supplicio mactari iperabis? Quid tãdẽ ipedit te? Mos ne maio℞? at persepe etiã priuati i hac Repu. pniciosos ciues morte multarunt. An leges:quae de ciuiũ reorũ supplicio rogatae sunt. At nunq̃ in hac urbe hi: qui a Rep. defecerunt ciuiũ iura tenuerũt. An iuidiã posteritatis times. Praeclarã uero Populo Ro. referes gratiã: qui te hominẽ per te cognitũ nulla cõmẽdãtiõe maiorũ tã mature ad summũ Imperiũ per omnes honorũ gradus extulit: si propter inuidiã: aut alicuius periculi metũ salutẽ ciuiũ tuorũ negligis. Sed si qs est inuidiae metus: nõ est uehemẽtior seueritatis: ac fortitudinis inuidia: quã iertiae: ac nequitiae pertimescenda. An cũ bello uastabit Italia: uexabuntur urbes: tecta ardebũt: te nõ: existimas iuidiae incẽdio cõflagraturũ? His ego sanctissimis Reip. uocib9: & eorũ hoium: q idẽ sentiunt: mẽtibus pauca respõdebo. Ego si hoc optimũ factu iudicarẽ. P.C. Catilinã morte multari: unius usurã horae gladiatori isti ad uiuẽdũ nõ dedissem. Et.n. si sũmi uiri: & clarissimi ciues Saturnini & graccho℞ & Flacci:& supiorũ cõpluriũ sanguie nõ mõ se nõ cõtaminauerũt:sed etiã hõestauerũt: certe uerendũ mihi nõ erit: neq̃d parricida ciuiũ iterfecto iuidiae mihi in posteritatẽ redũdaret. Quod si ea mihi maxiae ipẽderet: tñ hoc aio semp fui: ut inuidiã Virtute partã: gloriã nõ iuidiã putarẽ. Quãq̃ nõnulli sunt in hoc ordie: q aut ea: q̃ iminẽt: nõ uideãt: aut ea: q̃ uidẽt: dissimulẽt. Qui spẽ Catilinae mollibus sentẽtiis aluerũt: cõiurationemq; nascẽtẽ nõ credendo corroborauerunt : quorũ autoritatẽ secuti multi nõ solũ iprobi: uerũ etiã iperiti: si i hũc aĩaduertissent: crudeliter nõ egregie factũ esse dicerẽt. Nũc itelligo si iste quo itẽdit: i Mãliana castra puenerit: nemiẽ tã stultũ fore : q nõ uideat cõiurationẽ esse patefactã. nemiẽ tã iprobũ: q nõ fateat. Hoc autẽ uno iterfecto: itelligo hãc Reip. Pestẽ paulisp reprimi: nõ i ppetuũ cõprimi posse. Quod si se eiecerit: secumq; suos seduxerit: & eodẽ caeteros undiq; collectos naufragos aggregauerit: extinguetur: atq; delebitur: nõ modo haec tã adulta Reip. pestis: uerũ ẽt stirps ac semẽ malorũ hoium : Eteni iãdiu P. C. in his piculis cõiuratiõis: & isidiis uersatur : sed nescio quo pacto oium scelerũ: ac ueteris furoris: & audaciae : maturitas i nostri cõsulatus tẽpus erupit: Quod si ex tãto latrocinio iste

unus tolletur: uidebimur fortasse ad breue quoddã tempus cura: & metu esse releuati: periculum autem residebit: & erit īclusum penitus in uenis: atq; in uisceribus Reip. Vt sæpe homines ægri morbo graui cũ æstu: febri quæ iactãtẽ: si aquam gelidam biberint: prius releuari uidentur: deinde multo grauius: uehementiusq; afflictantur: sic hic morbus: qui est in Repu. releuatus istius pœna uehementius ciuibus reliquis ingrauescet. Quare secedãt improbi: secernãt se a bonis: unũ in locum congregentur: muro deniq; id quod sæpe iam dixi secernantur a bonis desinant insidiari domi suæ Consuli: circũstare tribunal Prætoris urbani: obsidere cũ gladiis Curiam. Malleolos ad incendendã urbẽ: facesq; comparare. Sit deniq; inscriptũ in frontem uniuscuiusq; quid de Rep. sentiat. Polliceor uobis hoc. P.C. tantam in nobis Cons. fore diligentiam tantam in uobis autoritatem: tãtam in Equitibus Ro. uirtutem: tantam in omnibus bonis consensionem ut Catilinæ profectione omnia patefacta: illustrata: oppressa: uidicata esse, uideatis: hisce omnibus Catilina cum summa Reip. salute & cum tua peste ac pernicie: cunq; eorum exitio: qui se tecum omni scelere: parricidioq; iunxerunt: proficiscere: ad impiũ bellum: ac nefarium. Tũ tu Iuppiter hisdẽ: quibus hæc urbs auspiciis a Romulo est cõstituta: quem Statorem huius urbis: atq; Imperii uere nominamus: hunc & huius socios a tuis aris: cæterisq; templis: ac tectis urbis ac mœnibus a uita: fortunisq; ciuiũ omniũ arcebis: & oẽs inimicos bonorũ: hostes patriæ: latrones Italiæ: scelerũ fœdere īter se: ac nefaria societate cõiũctos æternis suppliciis uiuos: mortuosq; mactabis.

¶M. Tul. Ciceronis in. L. Catilinam oratio secunda.

TAndem aliquando Quir. Catilinam furentem audacia: scelus anhelantem: pestem patriæ nefarie moliẽtem: nobis atq; huic urbi ferrum, flammamq; minitantem: ex urbe uel eiecimus: uel emisimus: uel ipsum egredientem urbe ꝓsecuti sumus. Abiit: excessit: euasit: erupit. Nulla iam pernicies a monstro illo: atq; prodigio mœnibus ipsis intra mœnia cõparabitur. Atq; hunc quidem unũ huius belli

& grãdis ad maturos ãnos ꝓuẽcta. Stirps & semẽ. pulchra allusio: qa ex his duobus solent res naturaliter ꝓpagari. i. fõs & origo seu seminaꝝ. hic. i. aut i hoc cõsulatu meo iste contẽptibilis Cati. piculũ residebit. i. occisũ & ipunitũ sedebit; i uenis alludit ad uenas terre i qbus metalla sunt; ut sæpe hoies. Apta cõparatio ex physicis sumpta istius. s. Cati. pẽa. s. capitali: malleolos. s. ad isrigẽdas ianuas. Tũ tu iupiter: ipræcationẽ imo exercitationẽ amarã facit i Cati. & cõsocios eius. Ordo ẽ. Tũ. i. tũc ille ꝓfectus erit (p ãtipophoram cõuertit ſmonẽ ad iouẽ) tu o iupiter q es cõstitutus. i. cõsecrat9 & i tẽplo collocatus iisdẽ auspiciis. i. fœlicibus īceptis & initiis auspicio ꝑuio sũptis: qbus hæc. s. nr̃a. s. romana urbs q̃ p excellẽtiã urbs dr̃ sup. est constituta: quẽ. s. iouẽ nos uocamus uere: qa noie cõueniẽte rei statorẽ. i. factorẽ cõsistẽtie & ꝑmanentie huius urbis & huius īpii. unde ipse loqr̃ apud Maro. i. enei. de rõanis sic. His ego nec metas rerũ nec tpa pono: impiũ sine fine dedi. Quẽ locum diuus Aug. norãs dicit id falsum a falso do dici: & ex mẽte poete uer̃ dictũ i georgi. Perituraq; regna. Sane ulla notat diuũ Hiero. q̃ statorẽ a stãdo dictum censeat cum sit a sistẽdo sic dict9 ut hic quoq; locus declarat. nã a stãdo non diceret stator ipii: ñ. n. stat: sed sistit. i. stare facit ipiũ: sicut sistere fecit romãos cũ sub romulo fugã īceptarẽt ut liui9 aptedmõstrat. Eternis suppliciis: dira ip̃catiõe: s; uł origẽi nro signãda. Stator

TAndẽ aliqñ. Hæc inuectiua hita ẽ i cõtione ad qrites post fugã Cati. i q̃ cice. Cati. rursus criminar̃ & se purgat ab iis q̃ obiici possẽt q̃ i exiliũ abire iusserit dicẽs se id nõ iussisse sed cõsuluisse idq; p bono reip. Simulq; dicit ipsũ; nõ i exiliũ sed i castra mãliana ꝓfectũ: q̃uis mlto optabili9 sit si i exiliuꝫ abierit q̃ si ꝑfie bellũ fecerit nepharie aduerbiũ ẽ: nec coheret cũ drõ ꝑfie: abiit q̃ si spõte. Excessit laboriose euasit q̃si e piculis. Erupit uiolẽter q̃si obsess9. Intra mœia: qa foris cõpari pñt.

Sine cõtrouersia est sine contra
dictione alicuius. Cruentũ hoc
est sanguine nostro tinctũ. Re
torq̃t oculos. id graphice dicit
de re q̃ qs cogitur deserere. Ex
suis faucibus q̃si eã deuorare p̃
tẽderit. Quæ qdẽ. s. urbs Rõa.
Euomuerit ut solemus uenenũ
aut aliud nociuũ ac pniciosum
quia uero id p metaphorã di
xit addit foras proiecerit. At si qs
est talis. Sẽsus obscurior est quã
cui nihil deesse putẽ uerũ põt
sic colligi. At si quis ẽ talis q̃les
oportebat oẽs esse: id est qui re
cte cẽseat (ut ne: id ẽ ut id dicã
ne oratio mea accuset me uehe
mẽter) qui accusat. s. me in hoc
ipso. s. facto meo: in quo sup. ca
tilina exultat & triũphat. s. q̃ ñ
cõpræhenderim: potius q̃ emi
serim tam capitalem hostẽ: id
est tã pniciosũ utpote cũ quo
agit de capitis periculo. Respõ
deo supple q̃ ista non est mea
culpa: sed temporum. R. P. i. re
spublica. Sed q̃: id est quãtum
multo figurate: id est interroga
tiue dicit. Vnde q̃ recte positi
uo iungit: Deferrẽ: id est de oc
culto i publicum ferrem. unde
sunt delatores occultorũ crimi
nũ & falsorũ indices aut reuela
tores. Propter stultitiã: aut quia
hebetiores erant q̃ ut tantũ faci
nus itelligerẽt: aut qa aliarum
rerũ studiosi i hãc itẽdere aiũ
neqbãt. Qui ẽt. i. ultra defẽde
rẽt. s. factũ Cati. Fauerẽt: grada
ti pcedit. Nã minor ẽ culpa eo
rũ qui itelligere neqrẽt: q̃ eorũ
quique nõ itelligebãt defende
rent. Et minor defendẽtium q̃
fauẽtiũ: qa defendimus qđ to
lerabile putamus: fauemus illi
Iápridem. quod bonũ cẽsemus. Iãpridem
sustulissem. Nota i re nõ psistẽ
te iã poni cũ pridẽ cõtra sniam
Valle q forte dicat frustra ad
ditũ iã. Fore: id est futurũ esse
oppræssus iuidia: quã incurris
set p mortẽ Catilinæ cũ pper
fugã eius tãtã sustineret. Pagẽ co
mitatus. i. q̃ ñ eduxerit secũ oẽs
cõscios ac coniuratos. q. d. si ego
uellẽ illi oẽs socios adiũctos cer
tũ ẽ q̃ pagẽ timẽdũ putẽ q̃ igẽ. q.
d. mie. Mihi. i. ad cõmodũ meũ
aut d cõi ẽ sũptũ calũnia. i. p ca
Decoctor. lumniam. Decoctoribus: id est
cõsumptoribus p̃rimonii. uade
moniũ. i. fideiussionẽ i iudicio.

domestici ducẽ sine controuersia uicimus. Non eni iã inter la
tera nostra sica illa uersabitur: nõ in campo: non in foro: non
in curia: nõ deniq; inter domesticos parietes pertimescemus:
loco ille motus est: cum est urbe depulsus: palam iam cum ho
ste nullo impediente bellum iustum geremus sine dubio per
didim⁹ hominem: magnifice uicimus: cum illum ex occultis
insidiis i apertũ latrociniũ cõiecimus. Quod uero nõ cruẽtũ
Mucronẽ ut uoluit extulit: qđ ei ferrũ de mãibus extorsimus:
quod in columes ciues: quod stantẽ urbẽ reliquit quãto tan
dẽ illũ mœrore afflictũ esse: & profligatũ putatis? Iacet ille nũc
prostatus Quir. & se perculsum: atq; abiectũ esse sentit: & retor
quæt oculos profecto sæpe ad hãc urbẽ: quã ex suis faucibus ere
ptam esse luget. Quæ quidẽ letari mihi uidetur quod tantã
pestem euomuerit: forasq; proiecerit. At siqs est talis: quales
esse oẽs oportebat: qui hoc ipso i quo exultat & triũphat ora
tio mea: me uehemẽter accuset: quod tã capitalẽ hostẽ nõ cõ
præhẽderim: potius: quã emiserim: nõ est ista mea culpa: sed
temporũ. Interemptũ esse. L. Catilinã & grauissimo supplicio
affectũ iampridẽ oportebat. Idq; a me: & mos maiorũ: & hu
ius Imperii seueritas: & Resp. postulabat. Sed q̃multos fuisse
putatis: qui quæ ego deferrem: non crederent: quam multos:
qui propter stultitiã non putarent: quam multos: qui etiam
defenderẽt: q̃ multos q̃ propter iprobitatẽ fauerẽt? Ac si sub
lato illo depelli a uobis oẽ periculũ iudicarem: iampridẽ ego
. L. Catilinã non modo inuidiæ meæ: uerumetiã periculo ui
tæ sustulissem. Sed cũ uiderẽ ne uobis quidẽ omnibus re etiã
tã probata: si illũ: ut erat meritus: morte multassem: forẽ ut eius
socios inuidia oppssus perseq nõ possem. Rẽ huc deduxi: ut
tum palã pugnare possetis: cu hostẽ aperte uideretis. Quẽ q
dem ego hostem Quir. quã uehementer foris esse timẽdũ pu
tẽ: licet hinc itelligatis: quod illud etiã moleste fero: quod ex
urbe parũ comitatus exierit. Vtinã ille omnes secum suas copi
as eduxisset Tongillũ mihi eduxit: quẽ amare in prætexta ca
lumnia cœperat: Publiciũ & Mimaciũ quorũ æs alienũ cõtra
ctum i popinã nullum Reipu. motũ afferre poterat: reliquit.
Quos uiros? quãto aliẽo ære: quam ualentes? q̃ nobiles: uos
uidetis. Itaq; ego illũ exercitũ ex Gallicanis legionibus: & cũ
hoc delectu quẽ in agro Piceno & Gallico. Q. Metellus ha
buit ex his copiis: quæ a nobis quotidie cõparãtur magnope
cõtemno collectũ ex senibus desperatis agresti luxuria: ex ru
sticis mẽdiculis: ex decoctoribus: ex iis q uadimõia deserer: q̃
illũ exercitũ maluerint. Quibus ego nõ mõ: si aciẽ exercitus
nostri: uerumetiam si edictum Prætoris ostendero: cõcidẽt.
Hos: quos uideo uolitare i foro: quos stare ad curiã: quos etiã
in Senatũ uenire: q nitẽt unguẽtis: q fulgẽt purpura: mallẽ se
cũ eduxissent suos milites. Quod si hic pmanẽt: memẽtote:

Non permouentur.i.non ad fugã uſq;. Video.i.cognoſco:conſidero. Attributa.ſ.per Catilinam:tanq̃ impe ratorem . Depopoſcerit.i.poſcendo reperit aut abſumpſerit. Superioris :id eſt proxime præcedentis. Pro tinus.i.continuo. Hi.ſ.reliqui coniurati. Ne.i.certe:ut in Terentio. Ne ego homo inſœlix ſum. Lenitatem.i. mittitatem animi. Quod expectaui.i.ſ.ſugam & exilium catilinæ:ob id quod ſequitur ut uos omnes &c. catilinæ ſimilis.catilinæ genitiuus eſt. Lenitati:male legeretur leuitati:quia nũq̃ leuitati locus eſt. Seuerus eſt rigide ſequens uerum ita ut ab ea nequaq̃ flecti poſſit.inde ſeueritas dicat ſequela ueri. Deſiderio ſui: quia

No.

Seuerus

Seueritas.

non tam exercitum illum eſſe nobis:quã hos:qui exercitũ deſeruerunt ptimiſcendos. Atq; etiam hoc magis ſunt timendi: quod quid cogitẽt:me ſcire ſentiunt:neq; tamẽ permouẽtur. Video cui Apulia ſit attributa:qs habeat Hetruriã : qs agrũ Picenũ:quis Gallicũ:quis ſibi has urbanas iſidias cædis:atq; incendiorũ depopoſcerit . oĩa ſuperioris noctis conſilia ad me plata eſſe ſentiunt. pateſeci in Senatu externa die Catilina ipſe pertimuit: pfugit. Hi quid expectant:nõ ne illi uehemẽter errant : ſi illã meã priſtinã lenitatẽ perpetuã ſperant futurã? Quod expectaui: iã ſum aſſecutus: ut nos oẽs factã eſſe apte cõiurationẽ cõtra Rempub. uideretis:niſi uero ſiquis eſt:qui Catilinæ ſimilis cõ Catilina ſentire nõ potet . Nõ eſt iam lenitatis locus. ſeueritatem res ipſa flagitat. Vnum etiam nunc cõcedam. Exeant: Proficiſcantur: ne patiantur deſyderio ſui Catilinam miſerum tabeſcere. Demonſtrabo iter. Aurelia uia pfectus eſt ſi accelerare uolent:ad ueſperam conſequentur. O fortunatã Rẽp. ſiqdẽ hanc ſentinã huius urbis eiecerit. Vno me Hercule catilina exhauſto :releuata mihi: & recreata Reſ. uidet. Quid enim mali ſceleris fingi aut cogitari poteſt:quod non ille conceperit? Quis tota Italia ueneficus? Quis gladiator? Quis latro? Quis ſicarius? Quis parricida? Quis teſtamẽtorũ ſubiector? Quis circunſcriptor? Quis ganeo? Quis nepos? Quis adulter? Quæ mulier iſamis? Quis corruptor iuuẽtutis? Quis corruptus? Quis pditus iuẽiri poteſt? q ſecũ Catilina familiariſſime uixiſſe nõ fateatur? Quæ cædes p hoſce annos ſine illo facta eſt? Quod nefariũ ſtuprũ nõ per illũ? Iã uero: q̃ tãta i ullo unquã homine iuuentutis illecebra fuit: q̃nta in illo:qui alios ipſe amabat turpiſſime:aliorũ amori flagitioſiſſime ſeruiebat. Aliis fructũ libidinũ:aliis mortẽ parentũ:nõ modo impellendo: uerumetiã adiuuãdo pollicebatur. Nũc uero q̃ ſubito nõ ſolũ ex urbe:uerumetiã ex agris ingẽtẽ numerũ perditorũ hoium collegerat : nemo nõ modo Rõæ: ſed ne ullo ĩ angulo totius Italiæ opp̃ſſus ære alieno fuit: quẽ nõ ad hoc icredibile ſceleris fœdus aſciuerit: Atq; ut ei9 diuerſa ſtudia ĩ dimiſſili ratione perſpicere poſſitis : nemo eſt i ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior: qui ſe nõ intimũ Catilinæ eẽ fateat: nẽo ĩ ſcena leuior & nequior: q ſe nõ eiuſdẽ ppe ſodalẽ fuiſſe cõmemoret. Atq; idẽ tũ ſtuprorũ: & ſcelerũ exercitatiõe aſſuefactus:frigore:& fame:& ſiti:ac uigiliis pferẽdis fortis ab his iſtis ſuis ſociis pdicabatur : cũ iduſtrie ſubſidia: atq; iſtrumenta uirtutis ĩ libidine: audaciaq; conſumerentur.

miſere:id eſt afflictum deſideretur. Eſt autem ſat caſmos aut ironia: q catilinam miſerũ dicit. Nam miſer ut ſæpe dixi: in bonam partem accipit pro miſerando atque eo qui dignus ſit cuius nos miſereatur. Tabeſcere:id eſt lenta tabe conſumi:qa ſpiritus triſtis deſiccat oſſa. Aurelia uia profectus ẽ:ſcilicet catilina. Accelerare:id eſt acceleranter aſſequi. Cõſequentur.i. attingẽt. Siquidẽ due ſunt particule. Sentinam.i. ſordiũ receptaculũ ut i ſentia nauis aq̃ ſeu de defluunt. Exhauſto. Alludit ad ſentinã.i.eiecto a ſentina illa uitioſorum. Reuelata & pro:id eſt recreata. Fingi.ex materia p iacente:ut figulus ex luto fingit aut excogitari etiam de nihilo quod non conceperit .i. animo complexus fuerit ille.ſ. catilina.q.d.nihil. Veneficus necans ueneno. Gladiator laniſta aut i fami exercitio gladiorũ uiuẽs. Latro ſatenter adoriens. ſiccarius. ſica graſſans. Parricida: parẽtes & ſanguine coniunctos occidens. Subiector.i.falſus ſuppoſitor:ſubiiciẽs ſe doloſe loco ei9 qui uere inſcriptus ſit. Circunſcriptor.i.dceptor. Ganeo: id ẽ guloſe uiuens in ganeis. Nepos id eſt luxurioſus . Seruiebat ut pathicus. Impellẽdo nõ implẽdo legẽ. Fed9.i.firmam pactionẽ. In ludo.i. exercitio & ſcola. Eſt.n. ludus ubicunq; ars aliq̃ ſiue bona ſiue mala docet. unde ludi magiſter. Atq; idẽ.ſ. catilina tam neq; & luxurioſus & aſſuefactus in exercitatione ſtuprorũ & ſcelerũ p̃dicabatur tamen.i.nihilominus ab iſtis. ſcilicet perditis ſodalibus eius fortis.i.durus & robuſtus ſupple ĩ perferendis:id eſt perpetiendis frigore & fame & ſiti & uigiliis. cum:id eſt cum tamen ſeu quã uis ſubſidia id eſt auxilia occulta. iduſtrie id ẽ naturalis ſagacitatis & inſtrumenta uirtutis ſtudio acquiſite conſumerent .i. exhaurirent in libidinem:ſcilicet ſtuprorũ & audaciã ſcelerũ.

Hunc uero si secuti fuerint sui comites: si ex urbe exierint desperatorū hominū flagitiosi greges: O nos beatos: O Rēpu. fortunatam. O præclaram laudem Cōsulatus mei. Iam enim non sunt mediocres hominum libidines non humanæ: ac tolerandæ audaciæ: nihil cogitant: nisi cædes: nisi incendia: nisi rapinas. Patrimonia sua profuderunt: fortunas suas obligurierūt. res eos iampridem fides deficere nuper cœpit. Eadem tamen illa: quæ erat in abundantia: libido permanet. Quod si in uino: & alea comessationes solum: & scorta quærerent: essent illi quidem desperandi: sed tamen essent ferendi. Hoc uero quis ferre possit? inertes homines fortissimis insidiari? stultissimos prudentissimis? ebriosos sobriis? dormiētes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuiis: complexi mulieres impudicas uino languidi: conferti cibo: sertis redimiti: unguētis obliti: debilitati stupris: eructant sermonibus suis cædem bonorum: atq; urbis incendia: quibus ego cōfido impendere fatum aliquod: & penas iandiu improbitati: nequitiæ: sceleri: libidini debitas: aut instare iam plane: aut certe iam appropinquare. Quod si meus consulatus quoniam sanare nō potest: sustulerit: non breue nescio quod tempus: sed multa secula propagarit Reip. Nulla est enim: natio: quā pertimescamus: nullus Rex: qui bellum Reip. facere possit: omnia sunt externa unius uirtute: terra mariq; pacata: domesticum bellum manet. Intus insidiæ sunt. intus inclusum periculum est intus est hostis. cum luxuria nobis. cum amentia. cum scelere certandum est. huic me bello Ducem profiteor o Quir. suscipio inimicitias hominum perditorum. Quæ sanari poterunt: quacunq; ratione sanabo. Quæ resecanda erunt: nō patiar ad perniciem ciuitatis manare. Proin aut exeant: aut quiescant: aut si in urbe: & in eadem mente permanent: quæ merentur: expectent. At etiam sunt Quir. qui dicant a me in exilium eiectū esse Catilinam: quod uerbo: si ego assequi possem: ipsos istos eiicerem: qui hæc loquuntur: homo enim uidelicet timidus & permodestus uocem Cōsulis ferre non potuit: simulatq; ire i exilium: iussus est. paruit. Quod hesterno die: cū domi meæ pene interfectus essem: Senatū in ædem Iouis Statoris uocaui: rem omnem ad Patres. C. detuli. Quo cum Catilina uenisset: quis eum Senator appellauit? Quis salutauit: Quis deniq; ita aspexit: ut pditū ciuē: ac nō potius ut iportūissimū hostem? Quinetiam principes eius ordinis partem illam subselliorū ad quam ille accesserat: nudā: atq; inanem reliquærunt.

Sui: id est proprii. aut sui: id est ipsius. Exegerint: id est uiolenter euocauerint qui foris sunt i castris mālianis. O uos beatos. Cedes. id est neces bonorū. Obligauerunt: id est oppignerauerunt: nisi sit legendum obliguriērūt: id est auide ut rem dulcem ingurgitauerunt. Iampri-
Iāpri- dem. dem: id est multo antehac. res id est patrimonium aut possessio: sunt qui substantiam uocēt habita autem re non facile imminuitur fides. Vnde Iuuēalis. Quantum quisq; sua nummorum spectat in arca. Tātum habet & fidei. Nuper: id est paulo
Nuper ante hac. Nup enim quasi nūc parum: scilicet temporis transactū ē. Quod si i uinis: id ē potatiōibus obtimi uini. Notabis āt
Vinis. ablatiuus uinis: quia rarus inuētum est: sicut & datiuus frumētis apud maronē. Quin & frumentis labor additus. Scorta. i. meretrices aut prostitutas seu pueros meritorios qui & quæ ut scortes: id est pelles arietine subiguntur. Desperādi: id est de eorum salute desperandum esset. Ferendi: id est tolerandi. Qui mihi uidetur de cōi sumptum illud mihi ut non magis Ciceronem ac quēuis alium demonstret. Obliti: id est delibuti ab obliuor penulti. bre. Eructant: id est inter eructandum minantur. Impēdere: id est imminere: utrunq; est secūde coniugationis. Nō breue tēpus: sed secula quæ centū annorum sūt ut ludi seculares docent. Propagauit: id est produxit cōsulatus meus reipub. unius s. po. roma. aut reip. roma. Resecāda: ut mēbra ícurabilia ad q̄ alludit. Manare: id est crescere & propagari. Proinde: id est ideoq; psequi: id est efficere ut qs. s. eliciat. Simulq;. i. statim postq̄: aut codē tépore: quo iussus est. s. Catilina ire in exiliū paruit. i. obediuit. Qui aut gn lege: si q. ordo est. ego q ut. i. postq̄ interfectus eēm pene. i. q̄si domi mee p salutatū missos: die hesterno: id est pridiano uocaui senatum in edem iouis statoris &cæ. Edes singulariter dicitur templum: non ponitur sine adiectiuo aut genitiuo eius cuius est. Edes autem pluraliter sunt etiam priuatorum, ut edes meas non proscribam &cæ. Quis eum senator &cætera: Ordo esse uidetur quis senator appellauit eum: scilicet ut ad se assideat: sed etiam dici potest: quis appellauit eum dicendo senator: huc: scilicet ad sis sicut in euangelio. Vocatis me magister. Verum Cicero dixisset senatorem. miror tamen cur non dixerit senatorum.

hic ego uehemens ille Cõsul: qui uerbo ciues in exiliũ eiicio: quæsiui a Catilina: an ĩ nocturno conuẽtu apud. M. Leccam fuissem nec ne? cũ ille homo audacissimus cõsciẽtia cõuictus prio reticuisset: patefeci cætera: quid ea nocte egisset. ubi fuisset. quid in proxima costituisset: quẽadmodũ esset ei ratio totius belli descripta: edocui. Cũ hæsitaret: cũ teneretur: quæsiui quid dubitaret proficisci eo: quo iampridẽ pararat. Cũ arma: cum secures: cum dignitates: cũ fustes: cũ tubas: cũ signa militaria: cũ Aquilam illam argenteã: cui etiã sacrarium scelerum domi suæ fecerat: scirem esse præmissam: in exilium eiiciebam: quem iam ingressum in bellũ esse uidebam. Etenim credo Manlius iste centurio: qui in agro Fesulano castra posuit: bellũ populo Ro. suo nomine indixit: & illa castra nũc non Catilinam Ducem expectant: & ille reiectus in exilium: se in Masiliam: ut aiunt: nõ in hæc castra conferet. O cõditionem miseram: non modo administrãdæ: uerumetiam conseruandæ Reipub. Nũc si. L. Catilina: consiliis: laboribus: periculis meis circũclusus: ac debilitatus subito pertimuerit: sententiam permutauerit: deseruerit suos: consilium belli faciundi abiecerit: ex occursu sceleris: & belli iter ad fugam: atq; in exilium cõuerterit: nõ ille a me spoliatus armis audaciæ: non obstupefactus: ac perterritus mea diligentia: nõ de spe: conatuq; depulsus: sed indemnatus: innocens in exilium eiectus a Consule ui & minis esse dicitur. Et erunt: qui illum si hoc fecerit: nõ improbũ: sed timidũ: me nõ diligẽtissimũ Consulem: sed crudelissimũ Tyrãnũ existimare uelint. Est mihi tanti o. Quir. huius inuidiæ falsæ. atq; iniquæ tẽpestatem subire: dũmodo a uobis huius horribilis belli: ac nefarii periculum depellatur. Dicat sane eiectus esse a me: dummodo eat in exilium: sed mihi credite: non est iturus: Nunquam ego a Diis immortalibus optabo Quir. inuidiæ meæ leuandæ caussa: ut. L. Catilinam ducere exertitum hostium: atq; in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq; magis illud timeo: ne mihi sit inuidiosum aliquando: quod illum emiserim potius: quam eiecerim. Sed cum sint homines: qui illum cum profectus sit: eiectum esse dicant: iidem si interfectus esset: quid dicerent? Quanquam isti: qui Catilinam Massiliam ire dictitant. nõ tam hoc quærũtur: quã uerentur. Nemo est isto tũ tam misericors: qui illum nõ ad Manlium: quã ad Massilienses ire malit. Ille autem si: me Hercule: hoc quod agit: nũq̃ ante cogitasset: tamẽ latrocinantẽ se interfici mallet q̃ exulẽ uiuere. Nunc uero: cũ ei nihil adhuc præter ipsius uolũtatẽ: cogitatiõemq; acciderit: nisi quod uiuis nobis Rõa ꝓfectus est: optamus potius ut exeat in exiliũ: q̃ quæramur. Sed cur tã diu de uno hoste loqmur? & de eo hoste: q iã fatetur se esse ho

Hic ego uehemens ille consul: id est qui nunc dicor uehemẽs consul. Hesitaret: id est dubitaret nescius q̃d responderet. Pararat. i. destinauerat seu cõstituerat. Cũ aqlã illã argenteã. i. uexillũ habens pro i signi a qlã argenteã: quo Marius in cimbrico belli usus dictus est. Sacrarium. i. tanq̃ rei sacre receptaculũ & armariũ cõsecratũ. In agro Fesulano. i. in hetruria. In massiliã: oppidũ antiquũ & romanis maxie oium sociale: adhuc eodẽ noie in ꝓuincia gallie: nisi q̃ marsiliã q̃dã dicũt. Deseruerit suos. s. cõiuratos & cõfederatos & cõplices ut Mãliũ & milites q cũ eo sunt. Prudẽter aũt præuidet cõsul q̃ euenire possent. unde hãc cõcionẽ habuit ad q̃rites post ꝓfectionem Catilinæ priusq̃ p legatos allobrogũ & ĩdicũ quorũdã cõiuratio penitꝰ patefacta erat. Et erũt. elegãter ut adnotauit. Valla ponit hoc loco: & quasi sit. & tñ aut nihilominus. Miserũ. i. miserãdũ. unde in bonã fere ptẽ accipit. Illũ. s. catilinã. Tãti. i. tãti momenti ac operpcii. Subire. i. me submittẽdo ad hoc pati. Nũq̃ a diis immortalibus optabo &c. q. d. malo iuidiã sustinere q̃ resp. tñ periculi sustineat. In armis uolitare. i. ꝑ leticia sic exultare ut non mõ nõ ipeditus põdere armorũ uideat: sed & agilior factꝰ. Sz triduo. i. itra tres dies. Vñ patet iã tũ primũ exiisse Catili. Inuidiosum. i. det ad iuidiã: q̃ illũ. s. Catili. emiserim. i. spõte exire pmiseri: q̃ eieceri. i. ui expulerĩ. Cũ ꝓfectus sit. i. spõte egressus. Quid dicerẽt. q. d. nimiꝰ hoiez inocẽtissimũ & optimũ iniq̃ssime iterfectũ: & ita purgat se cice. ab eo q̃d obiici posset. Nã uerebat (q̃d & euenit) catilinam cũ Mãlio bellũ moturũ. Vnde dicere possent romani. Tu consul eras: plenã auctoritatẽ puniendi habebas: quãdo ipsum tenebas: cur emisisti: an ut ꝑficeret bellũ iferret. Respõdet ne ab inuidis cẽseat hoiez inocẽtẽ occidisse sicut nũc dr̃ eiecisse q spõte exiit. Massiliã: i ꝓuinciã gallie. Quærunt. i. cõq̃runtur. Hoc. s. exiliũ catilinæ q̃ uerent. s. ipsũ in exiliũ. abiturũ & non arma moturũ cõtra rẽpu. aut eius gubernatores. Si ne me. i. cõsilio meo quo consului ut in exilium abiret. Nisi q̃

Et

ſtem:ʼ& q̄a: quod ſemp uolui: murus ītereſt: nō timeo de iiſt
q̄ diſſimulāt: q̄ Romæ remanēt: q̄ nobiſcū ſunt: nihil dicius.
quos quidē ego ſi ullo modo fieri poſſet: nō tā ulciſci ſtudeo:
quā ſanare: & ipſos placare Reip. neq; id: quar̄ fieri nō poſſit:
ſi me audire uoluerint: ītelligo. Exponā enim uobis Quir. ex
quibus generibus hominū iſtæ copiæ comparentur. Deinde
ſingulis medicinā: cōſilii atq; orationis meæ ſiquā potero: af
ferā. Primum genus eſt eorum: qui magno ære alieno: maio
res etiam poſſeſſiones habēt: quarum amore adducti: diſſolui
nullo modo poſſunt. Horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſi
ma, ſunt enim locupletes. Voluntas uero: & cauſſa īpudētiſ
ſima. Tu agris: tu edificiis: tu argēto: tu familia: tu rebus om
nibus ornatus: & copioſus ſis: & dubites aliquid de poſſeſſio
ne detrahere: ac fidem acquirere? Quid enim dicas? expectas
bellum? Quid? ergo in uaſtatione hominum: tuas poſſeſſio
nes ſacroſanctas futuras putas? An tabulas nouas? Errant
qui iſtas a Catilina expectant. meo beneficio tabulæ nouæ
proferuntur: uerum auctionariæ: neque enim iſti: qui poſ
ſeſſiones habent: alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. Quod
ſi maturius facere uoluiſſent: neque (id quod ſtultiſſimum
eſt) certare cum uſuris: fructibus prædiorum locupletiori
bus his & melioribus ciuibus uteremur. Sed hoſce homines
minime puto pertimeſcendos: quod aut deduci de ſententia
poſſunt: aut ſi permanebunt: magis mihi uidentur uota fa
cturi contra Rempubli. quam arma laturi, Alterum genus
eſt eorum: qui quanquam præmuntur ære alieno: domina
tionem tamen expectant: rerum potiri uolunt: honores:
quos quieta Republi. deſperant: turbata conſequi ſe poſſe
arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum uidetur: unum: ſci
licet: & idem: quod cæteris hominibus: ut deſperent ſe id:
quod conantur conſequi poſſe. Primum omnium meipſum
uigilare: adeſſe: prouidere Reipubli. Deinde magnos ani
mos eſſe in bonis uiris: magnam concordiam: maximam mul
titudinem: præterea magnas copias militum: deos deniq;
immortales huic inuicto Populo: Clariſſimo imperio: pul
cherrimæ urbi: contra tantam uim ſceleris præſentis auxili
um eſſe laturos. Quod ſi iam ſunt: id quod cum ſummo fu
rore cupiunt: adepti: num illi in cinere urbis: & ſanguine ci
uium: quæ mente ſcelerata: ac nefaria cupierunt: conſules:
ac dictatores: aut etiam. Reges ſe ſperant futuros? Non ui
dent ſe id cupere: quod ſi adepti fuerint: fugitiuo alicui: aut
gladiatori concedi ſit neceſſe. Tertium genus eſt ætate iam
confectum: exercitatione robuſtū: quo ex genere eſt ipſe Mā
lius: cui nūc Catilina ſucceſſit. hi ſunt hoīes ex his coloniis q̄s
Feſulis Sylla cōſtituit: quas ego uniuerſas ciuiū eſſe optimo

ciuis nobis: q̄a cogitarat prius
ciceronē interficere q̄ ad Manli
um pficiſcereť: q̄ grauiur quia
minus nociuus futurus eſſet in
illo exilio q̄ in caſtris māllianis.
Fateť hoſtē: q̄a ciuitatē deſer
uit. De his ut de aliis cōiuratis.
Cepario Lentulo Cethego: q̄a
nondū ut dixi penitus indicata
erat coniuratio. Quod ſanare:
id eſt reducere ad ſaniorē men
tem ut reſipiſcāt & aīum mutēt
Sibiipſos. Ordo eſt. & ſtudeo ip
ſos placare ſibi. i. inter ſe reipu
blice: id eſt ad utilitatem reipu
blice ſi me audire uolūt. alii ha
bent ſine me. i. eo q̄ me audire
nolunt. Vnum genus affert plu
rima genera eorū qui in caſtris
māllianis ſunt. Vnū eorum qui
cum multa habeant plura de
bent: quia ſatiſſacere nolūt. Ad
fidē. i. fidelitatem & confidētiā.
Alterū genus pſecutus eſt pri
mum genus hominum qui cu;
magnas poſſeſſiones habeāt mſ
tum tamen eris alieni cōtrahūt
q̄a ſatiſſacere nolūt: capti amo
re pecunie: q̄ q̄a effeminati ſūt:
& auaricia uicti ñ arma: ſed uo
ta contra rempubli, facturi ui
dentur. Addit autē ſecundum
genus, utpote eorum qui cū ere

Poti tor. alieno dominari uolunt & ſunt
multo pernicioſiores. Rerū po

Rerū. tiri. ſ. imperio. dicit autem Val
la potior genitiuum rerum re
gere cum cæterorum ablatiuos
regat. Meipſum quaſi dicat qui
cōſul ſum. Præſentis aut geniti
ui ē caſus: ut ſit ſceleris. præſen
tis: id eſt urgentis: aut accuſati
ui ut ſit deos præſentis. id eſt ci
to auxiliantes. & ita fauorabiles
ut in buccho. Vergi. Nec tam p̄
ſētes alibi cognoſcere diuos. Sū
mo furore: quia furentis eſt cō
cupiſcere quod aſſequi penitus
nequeat. Ordo autem eſt: q̄ ſi
iam ſint adepti id quod cupiūt
ſummo furore. num: id eſt nū
quid cupiunt: aut ſperant ſe fu
turos cinere: id eſt per cinerem.
hoc eſt per exuſtionem urbis:
& ſanguinem ciuium & cede ci
uium ſcelerata ac nepharia: cō
ſules aut dictatores aut ēt reges.
Gradus obſeruāt in magiſtrati
bus illis q̄a cōſules ſine conſilio

Cōſul. & auctoritate ſenatꝰ nihil facie
Dicta bāt. Dictatores ex ſolo dictamie
tor. rōnis cū ab illis ñ eēt puocatio exercebāt iuſticiā: ſed ñ niſi ad certū tp̄s & ut plurimū ſex mēſiū ingrātu eo

fungebãtur. Reges aũt plus q̃ dictatores poterãt & ppetuo. unde consul minor est q̃ dictator & dictator q̃ rex. Fugitiuo: quia ipsi permanere non auderent. Etate affectum: nescio an sit legendum confectum. Manlius qui in hetruria exercitum catilinæ continebat. Sylla constituit: quod in catilinario asseruit Salustius. In tantum: id est tam magnum es alienum: id est debitum. inustus. id est firmiter impactus ut in ustio solet. Ista. scilicet proscriptiones & dictaturas. Quarum genus ponit eorum qui ex ueteri debito & consuetudine longa hebetiores facti sunt ut aperte prosequitur. Qui homines primum si stare nõ possunt corruant. q. d. paruifaciẽda est eorum ruina. Sed ita sup. corruãt ut non modo ciuitas sup. non sentiat. quia nisi in subauditione sit non: contraria fuerit sententia. Sed ne uicini quidem proximi. Nesciam an legendum sit ne proximi q̃dem uicini. Nam inter ne & q̃dem ponere solemus ea quibus id qd̃ negamus adesse potissimum adesse debeat. unde inter uicinos proximi primum sentire posse uidentur. Perire turpiter: id est cum dedecore & reipubli. detrimento. Sicut enim pulchrum est pro patria mori: ita turpe est contra eam succũbere: turpius uicere. Parricidarum qui parenti aut alteri sanguine cõiuncto uim intulerunt. Sicariorum: qui sica aliorum mortem patrauerũt ob prædã: aut aliam q̃uis iniquã causam: deniq;: id est ut uno uerbo uniuersos dicam omnium flagitiosorum. id est qui grauia scelera abunde commiserunt. Pereant sane. Sane permittentis particula est: quasi dicat ita ut ab eo q̃ sane sit mentis concedi aut permitti possit carcer qui noxiorũ est. Postremum autem genus ẽ non solum de numero catilinæ uerumetiam de ipso genere (qa patricii sunt) & ita catilinæ. qd̃ scilicet esse de uita eius est pro primum catilinæ quia genus cõmune est multis & generositas: ultra merita nostra aduenit: uita autem tam bona quam mala nostra est. delectu: id est quos delegerit futuros sibi utiles: immo uero de eius complexu ac sinu quos ãtiqua sodalitate diu iam fouerit. pexo: id est bene cõpto. Imberbes: id est adhuc inuestes & sine languine barbe: aut bene: id est multũ: ut sunt latrones & con spectum hominum fugientes. Manicatis. id ẽ habentibus manicas oblongas: usq; ad manus quod mollium putabatur unde est illud maronianũ. Et tunice manicas & habẽt redimicula mitre. Talaribus. i. ad talos usq; dimissis. Velis. i. clamydibus cũ cucullis ẽt caput uelãtib9. Antelucanis cẽnis. i. aut ante luciferum initis: aut pauloante lucẽ finitis. Vibrare: id est euaginatas agitare.

Rex.

rũ & fortissimorum uirorum sentio: sed tamẽ hi sunt coloni: qui se insperatis: repentinisq; pecuniis sumptuosius: insolentiusq; iactarunt. hi dum ædificant tanquam beati: dum prædiis: lecticis: familiis magnis: cõuiuiis: apparatib9 delectanẽ. in tantum æs alienum inciderunt: ut si salui esse uelint: Sylla sit his ab inferis excitandus. Qui etiam nõnullos agrestes homines tenues: atq; egentes in eandem spem rapinarum ueterum impulerũt. quos ego utrosq; Quir. in eodem genere prædatorum: direptorũq; pono. Sed eos hoc moneo: desinant furere: & proscriptiones: & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati: ut iam ista nõ modo homines: sed ne pecudes quidem passuræ esse uideantur. Quartum genus sane uarium: & mistum & turbulentũ: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia: partim male gerendo negotio: partim etiam sumptibus in uetere ære alieno uacillant: qui uadimoniis: iudiciis: proscriptionibus bonorum defatigati: permulti ex agris: ex Vrbe se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres: quam inficiatores lẽtos esse arbitror: qui homines primum: si stare non possunt: corruant: sed ita ut non modo ciuitas: sed neq; uicini quidem proximi sentiant. Nam illud non intelligo: quam obrem: si uiuere honeste non possunt: perire turpiter uelint. Aut cur minore dolorẽ perituros secum multis: q̃ si soli pereant: arbitrentẽ. Quintũ genus est parricidarũ: sicarioꝝ: deniq; omniũ facinorosorum: quos ego a Catilina non reuoco: nam neq; diuelli ab eo possunt & pereant sane in latrocinio: quoniam sunt ita multi: ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est non solum numero: uerũetiam genere ipso: atq; uita: quod proprium est Catilinæ de eius delectu. immo uero de complexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos: aut imberbes: aut bene barbatos uidetis: mãicatis & talarib9: ac tritis tunicis: uelis amictos: nõ togis: quorum omnis industria uitæ: & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. In his gregibus omnes aleatores: omnes adulteri: omnes improbi: impudiciq; uersantur. hi pueri tam lepidi: ac delicati: qui non solum amare: & amari: neq; cantare: & psallere: sed etiam sicas uibrare & spargere uenena didicerunt: qui ni exeunt: ni pereũt etiam si Catilina perierit: scitote hoc in Repu. seminarium Catilinarium futurum.

Sane

His: quasi dicat tam longis aut frigidis. Appēninum montem intersecātem Italiam. O bellū ironia est prætoriam. & ita for tissimam. Vectigalibus: id est prouentibus. Si inquam: quia pluscula interposuit ante perfectam cōstructionem repetit principium. Nam ordo est Sed omissis his omnibus rebus quibus nos suppeditamur: id est abundamus aut subministramur abunde. & quibus ille: scilicet Catilina eget uelimus causas ipsas: quæ scilicet causæ. cōfligunt: id est cōcertāt inter se: qa nobis iustissima ē causa belli: iugurthe iniustissima: cōtendere. i. cōcertare iter se. nos possimus intelligere. ex eoipso: id est ex sola cōtentione causarū. q̄: id est quantū ualde illi. iacerent. i. ipotentes & demissi sint. Ex hac. id est nostra. Illic: idest illorū parte. Hinc: id est ex nostra. Deniq; eqtas &c. Reddenda sunt singula singulis equitas certat cū iniquitate: tēporantia cum luxuria. Fortitudo: id est strēnuitas cū ignauia. Prudentia cū temeritate. Virtutes omnes cū uitiis oībus. Et ita i seqntibus q̄ iter se pugnātia cōpoit. Nōne. q. d. maxie. Consultū ac

Colōi puilum ē mihi. i. a me. Coloni erant q exactis hostibus mittebant ad colēdas terras: ne hostes redirēt i uacuas: aut iutiles facerēt. Municipes erāt q in op

Municipes. pidis uicinis degētes mūere ac onera urbis cōportabāt: & magistratus minores illic gerebāt: & ad gerendos etiā maiores romę apti erāt. Certiores facti. i. certe edocti. Gladiatoꝝ: credo legēdū gladiatores: quā manū. i. quorū collectionē: ille. s. catilina. putauit fore sibi maximā & fortissimā: q̄q̄ sūt aio melio re. s. ad bellū non ad uirtutē. i. audaciore: q̄ pars patritiorum. i. cōplures patricii: tamen continebūtur nostra potestate. Pro spiciens: id est longe ante præuidens: hoc; scilicet quod modo euenit malū. Referemus. i. ad cōsultationē senatus ponemus. q. d. cum iter uos sint qui catiline faueāt nō expediat hic omnia aperire. Quia ut uulgo dicitur cum paucis consultandū cum multis pugnandū est.

Verum quid sibi isti miseri uolunt? non suas secum muliercu las sunt i castra ducturi? Quemadmodū illis carere poterūt: his præsertim iam noctibus? Quo autē pacto illi Appenninū atq; pruinas atq; niues pferēt? nisi iccirco se facili⁹ hyemē to leraturos putant: qd in cōuiuiis nudi saltare didicerūt. O bel lū magnopere pertimescendū cū hanc sit habiturus Catilina scortatorū cohortē Prætoriā: Instruite nunc. Quir. cōtra has tam præclaras Catilinæ copias: uestra præsidia: uestrosq; exercitus. Et primū gladiatori illi cōfecto & saucio Consules: Imperatoresq; uestros opponite. Deinde cōtra illā naufragorum eiectam: ac debilitatā manū florē totius Italiæ ac robur educite. Iam uero urbes Coloniarū: ac municipiorū respōdebūt. Catilina tumulis Syluestribus: neq; uero cæteras copias ornamenta uestra: præsidia cum illius latronis iopia: atque ege state debeo cōferre. Sed si omissis his reb. oībus: nos qbus sup peditamur: eget ille. Senatu Equitib. R. populo: urbe: ærario: uectigalibus: cūcta Italia: prouinciis omnib. exteris natio nibus: si his rebus omissis ipsas caussas: quæ iter se cōfligūt cō tendere uelimus: ex eoipso q̄ ualde illi iaceant: intelligere pos sumus. Ex hac enim parte pudor pugnat: illinc petulātia. hic pudicitia: illinc stuprū. hinc fides: illinc fraudatio. hic pietas: illinc scelus. hinc constantia: illinc furor. hinc honestas: illinc turpitudo. hinc cōtinētia: illinc libido. Deniq; eqtas: tēperan tia: fortitudo: prudētia: uirtutes oēs certant cū iniquitate. cū luxuria: cū ignauia: cū temeritate: cū uitiis omnibus. Postremo copiæ cū egestate: bona ratio cū perdita: mēs sana cū amē tia: bona deniq; spes cū omniū rerū. desperatione cōfligit. In huiusmodi certamine ac prælio: nō ne etiā si hoium studia de ficiant: Dii ipsi imortales cognat ab is præclarissimis uirtuti bus tot & tanta uitia superari? Quæ cū ita sint Quir. uos: quē admodū iā antea dixi: uestra tecta custodiis: uigiliisq; defendi te. Mihi uel urbi sine uestro: motu: ac sine ullo tumultu satis esse præsidii consultum: ac prouisum est. Coloni omnes: municipesq; uestri certiores a me facti de hac nocturna: excursione Catilinæ facile urbes suas: finesq; defendent. Gladiatores: quam sibi ille maximam manū: & certissimā fore putauit: quanquā meliore animo sunt: quā pars patritiorū: potestate tamē uestra continebūtur. Q. Metellus: quē ego prospiciēs hoc in agrū Gallicanū præmisi. Picenumq;: aut opprimet hominē: aut omnes eius motus: conatusq; prohibebit. Reliquis autē de rebus cōstituendis: maturādis: agēdis iam ad Senatū referemus: quē uocari uidetis. Nūc illos: qui in urbe permanserunt: atq; adeo contra urbis: salutē: omniumq; uestrū in urbe a Catilina relicti sunt: quanquā sunt hostes: tamē quia nati sunt ciues: monitos eos etiā: atq; etiā uolo: mea lēitas adhuc si cui solutior uisa est: hoc expectauit: ut id quod latebat:

Erumperet:id eſt ui quadam ſe aperiret.Meam hãc eſſe patriam.Arpinas tamen erat:ſed municipes ſe romanos cenſebant:uel patriam animo & affectu conſulem proſpicere ſaluti ſue:qui uero in urbe ſe commouerit:id motum citauerit:eſſe carcerem quem uindicem:id eſt ultorem uoluerunt maiores:quia ſequentes exilium præferebant.Res maxima:id eſt periculoſiſſima:in qua de ſalute ciuium & incolumitate reipublice agitur.Inteſtinum ac pro:id eſt domeſticum.me uno:id eſt ſolo togato:id eſt exiſtente in toga qui in urbe ſedetur:id eſt paretur:ut tranquillum fiat.Duce & imperatore quia utriuſq; fungeretur officio.Imperatoris enim eſt duci imperař ut & quo & quos ducat.Ducis eſt imperata ſtrennue obire ipſe ergo ſibi imperator erit & populo dux.Sufferat:id eſt ſuſtineat:quod quidem conſultũ uiſum erat tantiſper dum coniuratio tantum Ciceroni nota erat:nec per allobroges & uolturcium conſulo depræhenſos omnibus patefacta.Vis uiolentia.Vis optandum.Optamus tamen multa quæ nõ audeamus ut q̃ ſupra uires & merita ſunt unde uix optandũ emphaticos dicit:ſicut Maro. Turne quod optandi diuum promittere nemo.Auderet:uoluenda dies en attulit ultro:non dicit ſperanti ſed optanti:ne quis bonus:id ẽ innocẽs.Paucorum:ſcilicet principum coniurationis.Significationibus:id eſt indiciis & ſignis factis.Ingreſſus:quaſi pedibus Nam & pedibus in ſententiam ĩgredimur:dũ ad pt̃e cui aſſentimur accedimus. Quos uos &c. ſcẽ & religioſe mõet ĩ fine:ubi põd ɔexigiť oĩonis ad ꝛligionẽ. Nota átitheton

erũperet.Quod reliquũ eſt:iã non poſſum obliuiſci:meã hãc eſſe patriam:meorũ eſſe me conſulem:mihi autẽ cum his uiuendũ:aut ꝓ his eſſe moriendũ:nullus eſt portæ cuſtos:nullus inſidiator uiæ:ſiq exire uolũt:cõſulere ſibi poſſunt. Qui uero in urbe ſe cõmouerit:cuius ego nõ mõ factũ:ſed icepcũ ullum:conatũ ue contra patriã dep̄hendero:ſentiet in hac urbe eſſe cõſules uigilãtes:eſſe egregios Magiſtratus:eſſe fortẽ Senatũ:eſſe arma:eſſe carcerẽ:quem uindicem nefariorũ:ac manifeſtorũ ſcelerum maiores noſtri eſſe uoluerũt. Atq; hæc oĩa ſic egẽtur Quir.ut res maximæ minimo motu:p̄icula ſumma:nullo tumultu:bellũ ĩteſtinũ:ac domeſticũ poſt hominum memoriã crudeliſſimũ & maximũ:me uno togato Duce:& Imperatore ſedetur. Quod ego ſic adminiſtrabo Quir. ut ſi ullo mõ fieri poterit:ne ĩprobus qdẽ quiſq̃ ĩ hac urbe pœnã ſui ſceleris ſufferat.Sed ſi uis manifeſtæ audaciæ:ſi ĩpendens patriæ periculũ me neceſſario de hac aĩ lenitate deduxerit:illud ꝓfecto perficiã:quod in tãto:& tã inſidioſo bello uix optandũ uideť:ut neqs bonus intereat:paucorumq; pœna uos oẽs iã ſalui eẽ poſſitis:Quæ qdẽ ego neq; mea prudẽtia:neq; humanis cõſiliis fretus polliceor uobis Quir.ſed multis non dubiis Deorũ ĩmortaliũ ſignificationibus:quib.ego ducibus in hãc ſpẽ:ſententiamq; ſum ingreſſus. Qui iã nõ procul:ut quõdã ſolebãt:ab extero hoſte:atq; lõginquo:ſed hic p̄ſentes ſuo numine:atq; auxilio ſua tẽpla:atq; urbis tecta defendẽt. Quos uos Quir. præcari:uenerari:atq; implorař debetis:ut quã urbem pulcherrimam:florentiſſimam:potentiſſimãq; eſſe uoluerunt:hac omnibus hoſtium copiis terra:mariq; ſuperatis a perditiſſimorum ciuium nefario ſcelere defendant.

¶M.TVL.CICERONIS IN.L.CATILINAM.ORATIO TERTIA.

REmpublicam Quir.uitamq; omnium ueſtrum:bona:fortũas:coniuges:liberoſq; ueſtros:atq; hoc domicilium Clariſſimi Imperii fortunatiſſimã:pulcherrimamq; urbem hodierno die Deorum immortaliũ erga uos ſummo amore laboribus:conſiliis:periculiſq; meis:ex flamma:atq; ferro:ac pene ex faucibus fati ereptam & uobis conſeruatam:ac reſtitutam uidetis. Etſi non minus nobis iocundi:atq; illuſtres ſunt hi dies:quibus conſeruamur:quam illi:q̃bus naſcimur:quod ſalutis certa lætitia eſt:naſcẽdi ĩcerta cõditio:& quod ſine ſenſu naſcimur:cũ uoluptate cõſeruamur:profecto quoniã illum:qui hãc urbem condidit:Romulũ ad

REmpublicam quirites.Hæc cõcio quã ĩ eundũ catilinam inuehiť habita eſt ad quirites poſt manifeſtatam p̄eitus coniurationem per allobrogum legatos & uolturcium in ſenatum adductos cum ſcriniis litterarum a coniuratis ſcriptarum & ſignatarum:unde e ſenatu rediens Cicero populo rem omnem.quatenus operepræcium duxit exponit:& factum ſuum magnifice extollit.Fati.hoc eſt exitii fatalis.Conſeruamur:uult eum diem celebrandum ab omnibus ea feſtiuitate qua ſolet a ſingulis ſuus cuiq; natalis.Profecto quoniã &c.ſe quoq; romulo comparandum cenſet:cum non minus urbem penitus penituram ſeruare q̃ condere.Suſtulimus:hoc eſt ſurſũ tulimus:quia reuera diſcerptũ dicunt romulum a patribus nõ amplius comparuiſſe. De quo Liuius libro p̄io. Retudimus

Deos ĩmortales beneuolentia: famaq; sustulimus: esse apud
uos: posterosq; uestros in honore debet dies is: q eãdẽ hãnc
urbẽ conditã: amplificatamq; seruauit. nã totis urbis templis:
delubris: tectis omnibus subiectos prope iã ignes: circunda-
tosq; restinximus. Item gladios in Rẽp. districtos retudimus:
mucronesq; eorũ a iugulis uestris reiecimus. Quæ quoniã in
Senatu illustrata: patefacta: cõperta sunt per me: uobis iã ex-
ponã breuiter Quir. ut & quãta & q̃ manifesta: & qua ratiõe
iuestigata & cõprahensa sint: uos: qui ignoratis ex actis scire
possitis. Pricipio: ut Catilia paucis ante dieb. erupit ex urbe:
cũ sceleris sui socios: & huiusce nefarii belli acerrimos duces
Romæ reliq̃sset: semp uigilaui: & prouidi Quir. quẽadmodũ
ĩ tantis & tã abscõditis insidiis salui esse possemus. Nã tũ ex
urbe Catilinã eiiciebã (nõ enim iã uereor huius uerbi ĩuidiã:
cũ illa magis sit timẽda: q; uiuus egressus est) sed tum cũ illũ
exterminari uolebã: aut reliquã cõiuratorũ manũ simul exitu
rã: aut eos: q remansissent: infirmos sine illo: ac debiles puta-
bam. Atq; ego: ut ui di: quos maximo furore & scelere esse in-
flãmatos sciebã: eos esse nobiscũ & Romæ remãsisse: ĩ eo oẽs
dies: noctesq; cõsumpsi: ut q̃d agerẽt: quid molirẽtur: sentirẽ
ac uiderẽ: ut q̃m auribus uestris ꝓpter incredibilẽ magnitudi
nẽ sceleris minorẽ fidẽ faceret oratio mea: rem ita cõprehẽde
rẽ: ut tũ demũ animis: salutiq; uestræ prouideretis: cũ oculis
maleficiũ uideretis. Itaq;: ut cõperi: legatos Allobrogũ belli
Trãsalpini & tumultus Gallici excitãdi caussa a. P. Lẽtulo es-
se sollicitatos: eosq; in Galliã ad suos ciues eodẽ itinere cum
literis: mãdatisq; ad Catilinã esse missos: cõitemq; his adiũctũ
esse Vulturtiũ: atq; huic datas esse ad Catilinã literas: faculta
tẽ mihi oblatã putaui: ut quod erat difficilimũ: quodq; ego
semp optabã a Diis ĩmortalibus: tota res nõ solũ a me: sed eti
am in Senatu a uobis mãifesto depræhẽderetur. Itaq; hester-
no die. L. Flaccũ & Gn. Prõptiniũ Prætores fortissimos: atq;
amãtissimos Reip. uiros ad me uocaui: rẽ oẽm exposui: q̃d fie
ri placeret: ostẽdi. Illi autẽ: qui oĩa de Rep. præclara: atq; egre
gia sentirẽt: sine recusatione: ac sine ulla mora negotiũ susce-
perũt: & cũ aduesperasceret: occulte ad põtem Miluiũ puene
rũt: atq; ibi in ꝓximis uillis ita bipartiti fuerũt: ut Tybris iter
eos: & pons interesset: eodẽ aũt & ipsi sine cuiusq̃ suspitione
multos fortes uiros eduxerant: & ego de Præfectura Reati-
na complures delectos adolescentes: quorum utor assiduæ in
Reip. ꝓsidio cũ gladiis miserã. Interi tertia fere uigilia exacta
cũ iã põtẽ Miluiũ magno cõitatu legati Allobrogũ ĩgredi ici-

non recudimus a retũdo. Quæ quoniam in senatu: id est corã senatoribus & patribus unde in concionem descẽderat. Ex actis id ẽ ex his quem acta sunt. Eru puerit: id est ui exierit: ut solẽt fere ruptis clatris & aliis obstaculis. Nam tamen credo legendum non tantum: ut fit. Ego putaui nõ tantum. i. nõ solum cũ. i. quando ego eiiciebam Catilinam ex urbe. Quia uero prius nolebat fateri se Catilinam eiecisse: sed tantũ admonuisse aut ei cõsuluisse ut exiret: ne immemor antedictorum uidereẽ: addit per parenthesim. Nõ. n. q. d. mãifeste: fateor nũc me eiecisse eũ: non. n. uereor iam ĩuidiam uerbi. s. qđ dixi me eiecisse eũ: cum illa. s. ĩuidia sit magis timẽda: q; catilina exierit uiuus: sed tum. i. tunc cũ uolebam illum exterminari. i. extra terminos agi: hoc ẽ expelli: aut sup. tum cũ putabam: reliquã manũ. i. multitudinem coniuratorum: aut exituram: id est exire debere simul cũ catilina aut eos qui remãsissent fore: id est futuros infirmos ac debiles sine illo: scilicet principe suo Catilina. Atq; ego ut: id ẽ postq̃ uidi eos quos sciebam esse inflatos maximo furore & scelere esse nobiscum & remansisse rome: consumpsi oẽs dies & noctes: in id. i. ĩ ea re ut sciré ac uiderẽ qđ agerent & qđ mollirenẽ. Oro. i. recitatio aut narratio mea cõprehẽderẽ rẽ. i. factũ ipum dephẽderẽ. Legatos allobrogũ q populi sunt haud lõge a lugdunensibus: ut prius ostẽdi unde eos trãsalpinos uocat: qđ quidẽ uerũ quo ad romanos: nã nobis cisalpini sunt. Cũ lr̃is. s. scriptis. Mãdatis. s. uerbo dãdis. Quod erat difficillimũ quodq;. i. qđ ego semper optabã a diis &c. Præclara atq; egregia. Cõmẽdat ꝓtores ut se candidũ significet nec uelle queq̃ recusare ĩmeritum. Aduesperasseret: id est serum eẽt & ad speram tenderet: ut tyberis inter eos & põs ĩteresset: more suo præpositionem repetit: nam alii dicerent ut tyberis: & põs inter eos esset sine suspitione: quia non manifestauerant illis causam cur eo proficiscerentur: ex reatina præfectura: ex ea parte italie ubi est reatina palus in qua natus saxis ungule iumentorum duriores effici dicuntur in reipubli. præsidio: nõ ergo ad perniciem. Interea narrat fere eadẽ quæ Salustius in Catilinario. Tertia quæ est sub diluculum.

Vnaq;.i.& simul. A nris: missis a nobis. Solis prætoribus missis ad dephendēdos legatos allobrogū cum uulturcio & litteris. Cōmissa hoc est conserta & inita. dilucesceret.i.lux diei a nocte distingui incipet. Cimbrū uocat gabiniū: aut quia pniciosum putat ut cimbri erāt: aut q a ex cimbris oriūdū. Litteris dādis hoc est ut litteras ad allobroges daret. Præter consuetudinē: quia somno indulgere solebat. Conuenerunt.i. disquiuerūt a me: an sup. placeret litteras aperiri a me &c. Ideo ne si nihil eēt inuētū &c. Rem integram.i. non inspectis prius litteris. Si ea quæ erant delata.s.p allobroges & fuluiā cōcubinā Quinti curii ab eo missam: ut uidistis: quia paulo postq̄ senatū habuerat populū cōuocauit. Ex edibus cethegi: qui properare summopere curabat. Volturcium dephēsum cū allobrogib9 siue gallis.s. allobrogibus. Fidē publicā.i. ut indicaret quæcūq; sciret & impunitatem facti sui haberet. Recreasset.i. reuelasset & refecisset. Timebat.n.i tali re dephēsū se non posse uiuū euadere a. P. L.i.a Pub. Lētulo q p̄tor erat: ut seruorum præsidio quia seruos prius repudiauerat Catilina. Præsto.i. p̄sens quasi p̄stans eēt: q exciperet.i. ex isidiis caperet: &.i. simul fugientes; id est profugere uolētes & coniūgeret se cū his.s. sceleratissimis ducibus. Vrbāis Lētulo: Cethego: Gabinio Statilio & cæteris. Iusiurandum supple esse datū hoc est iureiurando pmissum. Ad suam gentē unde missi erāt uidelicet ad allobroges de quibus i Catilinario diximus. Præscriptum: hoc est præceptū solicite: ut ab his fieri soler: qui q̄ diligenter exequi uolunt: præscribūt: hoc est prius scripta cōsignant & tradunt. Ex fastis hoc est libris sibyllinis in qbus quasi fasti futuri scripti erāt. Aruspicū: hoc est inspicientiū exta ad aras. Tertium Corneliū: qa Cinnam ante se & syllam fuisse dicebat: quo;; uterq; erat de gēte corneliorū & dominatiōe potitus. De sylla āt prius diximus. De Cinna sic dicit. L. Florus in lib. lxxx. Liuii. Caius Corneli9 Cinna cū perniciosus leges per uim ferret pulsus urbe a Cneo Octauio collega cū Sex. tribūo plebis: impioq; ei abrogato: corruptū appii Claudii exercitū i ptātē suā redegit & bellū urbi itulit: accersito Caio Mario cū aliis exulibus ex aphrica. Et in lib. sequētē Cinna & Marius in urbē recepti sunt: q uelut raptā eā cedibus & rapinis uastarūt. Cneo Octauio cōsule occiso & oībus aduerse ptis nobilib9 trucidatis: Iter quos M. Antōio eloqntissimo uiro & ca. cæsar: quo;; capita i rostris posita &c. Post uirginū absolutionē.s. fatalē: de q̄ i lib. sibyllinis mētio erat. Incēsionē a flūine: a quo ēt: rōuli iago aut pictura tacta erat.

perent: unaq; Vulturtius; fit in eos impetus. educuntur ab illis gladii: & a nostris: res erat Prætoribus nota solis. Ignorabatur a cæteris. Tum interuentu. Promptinii: atq; Flacci: pugna: quæ erat commissa sedatur. Literæ quæcunq; erant in eo comitatu integris signis Prætoribus traduntur. Ipsi comprahensi ad me cum iam dilucesceret deducuntur. Atq; horum omnium scelerum improbissimum machinatorē Cimbrum Gabinium statim ad me nihil tum suspicantem uocaui. Deinde item accersitur. P. Statilius: & post eum Cethegus. Tardissime autē Lentulus. credo: quod literis dandis præter consuetudinem proxima nocte uigilarat. Cum uero summis: & clarissimis uiris huius ciuitatis: qui audita re mane ad me conuenerant: literas a me prius aperiri: quam ad Senatum deferri placeret: ne si nihil esset inuentum: temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturū: ut de periculo publico: non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim Quir. si ea: quæ erāt a me delata: reperta nō essent: tamen ego nō arbitrabar in tantis periculis eē mihi nimiam diligentiam pertimiscēdam. Senatum frequentem celeriter: ut uidistis: coegi. Atq; interea statī ammonitu Allobrogum. C. Sulpicium Prætorem fortem uirum misi: qui ex ædibus Cethegi: siquid telorum esset: efferret. Equibus ille maximum sicarum numerum: & gladiorū extulit. Introduxi Vulturtium sine Gallis. fidem ei publicā iussu Senatus dedi. hortatus sum: ut ea: quæ sciret sine timore indicaret. Tum ille dixit: cum uix se ex magno timore recreasset: a. P. Lentulo se habere ad Catilinā mandata: & literas: ut seruorum præsidio uteretur: & ad urbem quam primum cum exercitu accederet. Id autem eo cōsilio: ut cū urbem omnibus ex partib. quemadmodum descriptum: distributumq; erat: incēdissent: cedemq; infinitam ciuium fecissent: præsto esset ille: qui fugientes exciperet: & se cū his urbanis ducibus cōiungeret. Introducti autem Galli: iusiurandum sibi: & literas a Lētulo Cethego Statilio ad suā gentē datas esse dixerunt. Atq; ita sibi ab his & . L. Cassio esse præscriptū: ut equitatū in Italiam: q̄primū mitterent: pedestres sibi copias nō defuturas. Lētulū aūt cōfirmasse ex Fatis Sybillinis: Aruspicumq; responsis se esse tertium illum Cornelium: ad quē regnū urbis huius: atq; impiū per-

Lentulo & cæteris: præterq̃ ce-
thego qui ad accelerandam ré
putauit:a quoq;:id ė unoquoq;
eorum. Linum: id eſt filú quo
colligate erant tabule appoſita
cera & ſigillo ſuper impreſſo.
Confirmaſſet:id eſt firmiter ꝓ
miſiſſet. Recepiſſent: id eſt pro
miſiſſent facienda. Recipere.n.
eſt quod dicunt a ſe capere: id
eſt faciendum aliquid aſſume
re. Bonorum ferramentorum:
id eſt armorum boni ferri qua
lia erant domi: ipſius depræ-
henſa ſtudioſum: id eſt ama-
torem diligentemq; emptoré.
Conticuit ut qui facinus purga
re non potuit. Confeſſus eſt.ſ.
ſe eas ſcripſiſſe & ſignaſſe. Ex
facili autem confeſſione patet:
aut acrem fuiſſe romanis q̃ſtio
nem aut īgenium pudorem cū
contra māifeſtam ueritaté diu
tius contendere non auderent.
Lentulo aut lentuli:ſi létulo ſu
baudi ſuas:ſi létuli ſubaudi ip
ſi. Annuit hoc eſt nutu confeſ-
ſus eſt ſe noſſe. Per quem:ſcili-
cet internuncium aut interceſ-
ſorem:ſeu ut dicunt ſolicitato-
rem. De faſtis ſibyllinis:hoc eſt
libri ſibylle:in q̃bus faſti roma
norum futuri continebanť. Cō
feſſus eſt:forte ea confidentia q̃
ſuperabat fatali neceſſitati ceſ-
ſuros. Et manum: id eſt formá
ſcribendi:quaſi dicat litteram.
Erāt ſcripte ſine nomine.i. ſine
ſubſcriptione nominis ſcriben
tis. Sed ita: id eſt in hác formā.
Qui ſim:ſuauius q̃uis ſim: ut ī
Vergilio. nec qui ſim q̃ris alexi.
Vt uir id eſt uirilis & animoſus
ſis. ut in catilinario uiſum eſt.
Etiam infirmorum:hoc eſt ſer
uorum. Inſinuabant: id eſt in-
cuſabāt multo certiora illa:ſci-
licet indicia nature quæ menti-
ri nequit:q̄a cætera poſſent eſ-
ſe cōficta:niſi agnouiſſent. Fur
tim ſeſe:id eſt ſe mutuo:& gra-
phice exprimit geſtum depræ
henſorum qui ſe ſubinde reſpi
ciunt:ac ſi dicant: q̄d īcepimus
& quo ꝑuenimus. Non nunq̃.i.
ſubinde aut interdū ut uideré
tur tam nō indicari ab illis.ſ. le
gatis allobrogū & uolturcio:ſ;
ipſi uiderenť īdicari a ſe:q̄a ſe-
ipſos ꝓdebāt ex uultus īmuta-
tiōe. Editis.i. ī lucé datis. Cōſu-
li.i. conſiliū rogauit aut petiui.

uenire eſſet neceſſe. Cinnā ante ſe:& Syllā fuiſſe. eūdemq; di
xiſſe. fatalé hūc eſſe annū ad interitū huius urbis: atq; īperii:
q eēt: decimus ann⁹ poſt uirginū abſolutioné. poſt Capitolii
auté incēſioné uigeſimus. hāc auté Cethego cū cæteris cōtro-
uerſiā eé dixerūt:quod Létulo & aliis cædé Saturnalibus fie
ri:atq; urbé īcēdi placeret. Cethego nimiū id lógū uideri. Ac
ne lōgū ſit Q uir. tabellas ꝓferri iuſſimus:q̃ a quoq; diceban-
tur datæ. Primū oſtendimus Cethego. Signū cognouit. Nos
Linū īcidimus:legimus literas:erat ſcriptū ipſius mãu & Allo
brogū Senatui & populo:ſeſe:q̃ eorū legatis cōfirmaſſet:eſſe
facturū:orare ut illi facerēt:q̃ ſibi legati eorū ꝑcepiſſent. Tū
Cethegus:q paulo ante aliq̄d de gladiis: ac de ſicis:q̃ apud ſe
erāt depħēſe:reſpōdiſſet:dixiſſetq; ſe ſemꝑ bonorū ferramēto
rū ſtudioſum fuiſſe. recitatis literis debilitat⁹. atq; abiect⁹. cō
ſcientia cōuictus repēte cōticuit. Introductus eſt Statilius. co
gnouit:manū & ſignū ſuū:recitatæ ſunt tabellæ.ī eadé fere ſē
tētia cōfeſſus eſt. Tū oſtēdi tabellas Lētulo: & q̃ſiui:cogno-
ſceret ne ſignū:annuit. Eſt uero in q̃ notū ſignū & imago aui
tui clariſſimi uiri:q amauit unice patriā: & ciues ſuos. q̃ q̄dé
te a tāto ſcelere ēt mutare & reuocare debuit. legūtur eadē ra
tiōe ad Senatū Allobrogū:populūq; literæ. Siq̄d de his reb⁹
dicere uellet:fieri poteſtatem. Atq; ille q̄dē prio negauit:poſt
aūt aliq̄nto toto Vulturtii iā īdicio expoſito: atq; edito ſurre-
xi. Quæſiui a Gallis: q̄d ſibi eſſet cū his: q̄obrem domū ſuā
cōueniſſent? Itēq; a Vulturtio. Qui cū illi breuiter:cōſtāterq;
reſpōdiſſent:ꝑ qué ad eū quotieſcunq; uēiſſent: q̃ ſiſſemq; ab
eo:nihil ne ſecū eſſet de Fatis. Sybillinis locutus:tū ſubito il
le ſcelere:demēs:q̄nta uis cōſciētiæ eſſet:oſtēdit. Nā cū id poſ
ſet īficiari:repēte:ꝓter opinioné oīum cōfeſſus eſt. ita cū non
mó ingeniū illud:& dicēdi exercitatio:q̃ ſemꝑ ualuit: ſed etiā
ꝓpter uim ſceleris māifeſti:atq; depħenſi:īpudētia:q̃ ſupabat
oēs:īprobitaſq; defecit. Vulturtius uero ſubito ꝓferri literas:
atq; aperiri iuſſit:q̄s ſibi a Lētulo ad Catilinā datas eſſe dice-
bat. Atq; ibi uehemētiſſime ꝑturbatus Lentulus:tñ ſignū &
manū cognouit:erant aūt ſcriptæ ſine nomine:ſed ita: Quis
ſim ex eo:qué ad te miſi: cognoſces:cura ut uir ſis: & cogita:
qué in locū ſis progreſſus: & uide:q̄d iā tibi ſit neceſſe. Cura:
ut oīum tibi auxilia:adiungas etiā īfimorū. Gabinius deinde
introductus cū prio īpudēter reſpōdere cœpiſſet: ad extremū
nihil ex iis:q̃ Galli inſimulabāt:negauit. At mihi q̄dé Quir.
cū illa certiſſima ſunt uiſa argumēta:atq; īdicia ſceleris: tabel
læ:ſigna:mãus: deniq; uniuſcuiuſq; cōfeſſio:tū multo certio-
ra illa. color: oculi:uultus:taciturnitas. Sic.n. obſtupuerāt:
ſic terrā ītuebāť: ſic furtī nōnūq̃ iter ſe aſpiciebāt:ut nó iā ab
illis īdicari:ſed ipſi ſe īdicare uiderētur. Indiciis expoſitis: atq;
editis Quir. Sēatū cōſuli de ſumma Reip. ſalute:q̄d fieri pla-

A principibus:scilicet inter senatores qui primi sententiam rogabantur:memoria:id est memoriter. Cēsue
rit:id est iudicauerit. Primum.id non arroganter:sed pro ordine rerū gestarum dicit.L.flaccus &.C. prō
ptinius ad pontem miluium a Cice.missi ad capiendos legatos. Collegæ:id est mecum cōsuli. Quod te mo
uisset:id est particeps esse & conscius noluisset;cum tamen rei familiaris penuria laboraret:ut in catilina
rio asserit Salustius. Cū se prætura abdicasset:id est alienum ab ea dixisset & abiisset ab ea:tum:id est post
modum traderetur in custodia quasi nephas sit prætorem in custodia teneri.quod honestius dixit q̄ in car
cere. Postulauerat.i.exegerat a
principib⁹ cōiurationis. In mar
cū cepariū cui erat indicatū.i.
per indices demōstratū apuliā
esse attributā ad pastores solici
tādos. In publiū furiū:q ut opi
nor is est:quē sine noie Salu. fe
sulanū appellauit cilonem hoc
quoq; cognomē subticuit salu.
Libertinū hominē:neq; id qdē
expressit Sal. Libertinū.i.liber
tine cōditionis:cū ipsi aut parē
tes eius aliq̄do seru⁹ fuerit aut
serui fuerint. Productos.i.soli
citatos ad cōsēsū. Mētes sanari
.i.eos reduci in saniorē mētem
uisis exemplis aliorū. Atq; etiā
supplicatio:uulgo dicitur pro
cessio & rogatio. Dicitur secū
dum Seruium q apud massili
enses in supplicationibus sup
plicium sumebatur a puero sa
cro:id est in quem omnia dira
quæ ciuitati prouentura essent
imprecabantur. Meo nomine:
id est auctoritate mea cum con
sul essem nomine consulis fieri
dicebant omnia. Mihi togato:
id est existenti in toga quia sup
plicatio non fiebat nisi in sum
mo periculo belli quod huma
nis opibus euitare posse nega
batur;aliter deos frustra tenta
re sibi uiderētur. Et his uerbis
quæ recitat q ad suam glori
am faciunt. Vrbem icendiis:sin
gulis sua proprie attribuit. Cō
feratur:id est comparetur. In
tersit:id est differat. Bene gesta
id est gubernata & administra
ta respubli. Factum atq; transa
ctum ē : id ē penitus cōsumma
tum.nam.P.L.i.Publius lentu
lus q ut dictum est prætor erat
sed sicut apud nos q uis hereti
cus non solum pontifex nō:sed
non christianus quidem censen
dus;sic apud illos qui in patriam coniurauerat;non modo magistratus non erat; sed ne ciuis qdem censen
dus. Abdicauit : id est ultro abiit & se alienum dixit a magistratu : ut nos liberaremur ea religione : id est
metu deorum : quæ religio non fuerat mario uiro clarissimo(quem laudat:aut ut compatriotam:erat enī
uterque arpinas aut : ut populi seu plebis defensorem) quominus . id est ut non occideret. Glauciam
prætorem : id est cum esset prætor : & de quo nihil erat decretum nominatim expresso nomine eius ; sed
dumtaxat communiter i omnes sontes. Vnde.L.florus in libro.lxix.C. Marius deditionis auctor qui sex
tum consulatum per tribus sparsa pecunia emerat Metello aqua & igni interdixit. Nam apuleius saturni
nus tribunis plebis .C. Memmium candidatum cōsulatus petitorem quem aduersarium actionibus suis ti
mebat interemit. Quibus rebus cōcitato quamplurimum senatu in eius causam:& .C.Marius homo mu

ceret. Dictæ sūt a pricipib⁹ acerrimæ:ac fortissimæ sniæ:q̄s.S.
sine ulla mora ē cōsecutus : Et quoniā nōdum ē perscriptum
Senatus consultum: ex memoria uobis Q uir. quid Senatus
censuerit: exponam. Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis
aguntur quod uirtute:consilio prudētia mea Resp. piculis sit
maximis liberata. Deide.L.Flaccus:&.C. Prontinius Præto
res:quod eo℞ opa forti:fideliq; usus essem:merito ac iure lau
dantur. Atq; etiā uiro forti Collegæ meo laus īperitur: quod
eos:q cōiurationis participes fuissent : a suis & Reip. cōsiliis
remouisset. Atq; ita censuerūt: ut .P. Lētulus cū se Prætura
abdicasset:tū ī custodiā traderet̄. Itemq; uti Cethegus.L.Sta
tilius.P.Cabinius:q̄ oēs p̄sentes erāt:in custodia traderētur:
atq; idē hoc decretū ē ī .L. Cassiū:q sibi pcuratioē īcēdēdæ
urbis depoposcerat. In.M. Cepariū:cui ad solicitandos pasto
res Apulia esset attributa:erat idē edictū. In.P.Furiū :qui est
ex iis colōis:quos Fesulas.L.Sylla deduxit. In.Q .Manlium
Chilonē: q̄ una cū hoc Furio sp erat ī hac Allobrogū solicitu
die uersatus. In.P. Vmbrenū libertinū hoiem : a quo primū
Gallos ad Gabiniū pductos esse cōstabat. Atq; ea lēitate .S.
est usus Q uir. ut ex tāta cōiuratione:tantaq; ui:ac multitudi
ne domesticorū hostiū:nouē hominū pditissimorū pœna Re
pu. cōseruata:reliquorū mētes sanari posse arbitraretur: Atq;
etiā supplicatio Diis īmortalibus p singulari eo℞ merito meo
noie decreta ē Q uir. quod mihi primū post urbē cōditā toga
to cōtigit. Et his decreta uerbis est:quod urbē īcēdiis:cæde ci
ues:Italiā bello liberassem. Quæ supplicatio:si cū ceteris sup
plicatiōibus cōferat̄ Quir. hoc itersit : quod cæteræ de Rep.
bene gesta. hæc una cōseruata Rep. cōstituta est . Atq; illud:
quod faciendū primū fuit:factū:atq; transactū est. nā.P.Len
tulus:quanquam patefactis insidiis : & cōfessionibus suis iu
dicio Sēatus: nō modo Prætoris ius uerūetiā ciuis amiserat:
tā a magistratu se abdicauit. Vt q̄ religio .C. Mario Clarissi
mo uiro nō fuerat. quo min⁹.C.Glauciā: de quo nihil nomi

Suppli
catio.

Satur
nini ce
des.

Glauciæ cædes

tabilis & uarii consilii ingeniiq;
qui semper secundum fortunã
trãsierat cũ tueri minime pos/
set oppræssus armis cum glau/
cia prætore aliis eiusdem furo
ris sociis bello quondam inter
fectus est. hæc ille ubi habetur
mors Saturnini: cuius prius me
minit: & mors glauciæ cui9 hic
mentionem facit: cætera mani/
festaria sunt. Ad hanc diem: id
est ad hoc usq; temp9. Quoad
fuit aut q̃diu fuit i urbe aut q̃n
tum fuit in potestate mea: sed
meli9 priori modo. Leuissime.
id ẽ minime grauiter. Nam ad
grauem uirum non pertinet cẽ
sere dimicandum esse tãto im/
perio cum tam futili homine:
aut leuissime: id est breuissime
& citissime. Atq;: id ẽ simul. aut
uacat atq;. Idq; cum: id est cum
ita sit ꝙ possumus cõsequi: con
iectura. i. p cõiecturã cognosce/
re: id. s. ita esse. uidelicet ꝙ deo
rum nutu omnia gesserim: ꝙ:
id est q̃ a gubernatio uideãt uix
potuisse cõsequi humanis cõsi/
liis & tãta mole reꝝ: scilicet id
quod consecutus sum: tũ uero
. i. multo magis manifestum est
ꝙ dii tulerũt. i. attulerunt præ
sentẽ opẽ: & .p. i. auxilium sup.
psens: his tpib9. Eos. s. deos ocu
lis qđ mortali i fas nõ est ut illa
. s. manifesta nihilominus psen
tie deoꝝ idicia: Cauere. i. caute
uitãda prædicere. Percussas. i.
attonitas & fulmine percussas.
Depulsa: id est a loco pulsa. Si/
mulachra: id ẽ effigies ad simi/
litudinẽ eoꝝ fictas. Et ueterũ
hominũ: id est priscorũ romão
rũ. Legũ æra. i. tabule eree leges
cõtinẽtes: nã in es icise erãt. Ille
s. notissimus aut optime meri
tus: romulus hoc est imago ro/
muli: quã. i. cuius simulachrũ:
i auratũ. i. auro tectũ: atq; lactẽ
tẽ. i. trahẽtẽ lac & sugẽtẽ & ĩhiã
tẽ uberibus lupinis: q a a lupa
dr̃ nutritus cũ a faustulo pasto
re inueniret̃ cũ remo: ueꝝ sũt
q uxorẽ faustule lupã. i. mere/
tricẽ fuisse dicebãt. nã & mere/
trix lupa dr̃: unñ & lupanar. de
quo uide L. hin. i. Docet ãt scul
pturã illã fuisse artificiosam cũ
tã graphice gestũ pueri lacten/
tis exprimeret. Quia uero cõdi
tor urbis deiiciebat̃ pnotabat̃
decidiũ urbis: ut seq̃ntia docẽt.

natim erat decretum: Prætorem occideret: ea nos religione
in priuato. P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc: quoni/
am Quir. sceleratissimi: periculosissimiq; belli nefarios duces
captos iã & cõpræhensos tenetis: existimare debetis oẽs Cati/
linæ copias: oẽs spes: atq; opes his depulsis urbis piculis cõci/
disse. Quem quidẽ ego cũ ex urbe depellebã: hoc prouidebã
aĩo Quir. remoto Catilina nõ mihi esse. P. Lẽluli somnũ nec
. L. Cassii adipẽ: nec. C. Cethegi furiosam temeritatẽ pertime
scendã. Ille erat solus timẽdus ex his oĩbus: sed tãdiu dũ mœ
nibus urbis detinebatur. oĩa norat: oĩum aditus tenebat: ap/
pellare: tẽtare: solicitare poterat: audebat. Erat ei cõsiliũ ad fa
cinus aptũ: cõsilio autẽ neq; lingua: neq; mãus deerat. Iã ad
cæteras res cõficiẽdas certos homines delectos: ac descriptos
habebat. neq; uero cũ aliquid mãdauerat: confectũ putabat.
Nihil erat: qđ nõ ipse obiret: occurreret: uigilaret: laboraret:
frigus: sitim: famẽ ferre poterat. Hũc ego hominẽ: tam acrẽ:
tã paratũ: tam audacẽ: tam callidũ: tam in scelere uigilãtem:
tã in perditis rebus diligentẽ: nisi ex domesticis insidiis in ca/
strense latrociniũ cõpulissem (dicã id: quod sentio) nõ facile
hãc tantã molẽ mali a ceruicibus uestris depulissem: Nõ ille
nobis Saturnalia constituisset: neq; tãti ante exitii: ac Fati diẽ
Reip. denuntiauisset: neq; cõmisisset: ut signũ: ut literæ suæ:
testes deniq; mãifesti sceleris depræhẽderẽtur. Quæ nũc illo
absente sic gesta sunt: ut nullũ in priuata domo furtũ unquã
sit tã palam inuentũ: quã tanta hæc in Rẽp. cõiuratio mani
feste inuenta: atq; depræhẽsa est. quod si Catilina in urbe ad
hãc diem remansisset: quanquã: quoad fuit: oĩbus eius con/
siliis occurri: atq; obstiti: tamẽ ut leuissime dicã: dimicãdum
nobis cũ illo fuisset. Neq; unquã: dũ ille ĩ urbe hostis fuisset:
tantis periculis Rẽp. tãta pace: tãto otio: tãto silẽtio liberasse
mus. Quãquã hæc omnia Quir. ita sunt a me administrata:
ut Deorũ immortalium nutu: atq; cõsilio: & gesta & prouisa
esse uideãtur. Idq; cõiectura consequi possumus: quod uix ui
detur humanis cõsiliis tãtã molẽ rerũ gubernatio cõsequi po/
tuisse. Tũ uero præsentes ita his tẽporibus opẽ & auxiliũ no/
bis tulerũt: ut eos pene oculis uidere possemus. Nam: ut illa
omittã: uisas iã nocturno tẽpore faces: ardoremq; cœli: & ful/
minũ iactus: & terremotus: cæteraq; quæ ita nobis Cõsulib9
facta sunt: ut hæc: quæ nũc fiũt: cauere Dii ĩmortales uiderẽ/
tur. hoc certe Quir. qđ sum dicturus: neq; ptermittẽdũ: neq;
relinquendũ est. Nã profecto memoria tenetis Cotta & Tor
q̃to Cons. cõplures ĩ Capitolio turres de cœlo eẽ pcussas: cũ
& simulachra Deorũ ĩmortaliũ depulsa sunt: & statuæ uete/
rum hominũ deiectæ: & regum æra liquæfacta sunt. Tactus
est ẽt ille: qui hanc urbẽ condidit Romulus: quẽ inauratũ in
Capitolio paruum: atq; lactentem uberibus lupinis inhian/

tem fuisse meministis. Quo quidē tēpore cū Aruspices ex tota Hetruria cōuenissent:cædes:atq; īcendia: & legū interitū: & bellum ciuile:ac domesticum:& totius urbis:ac imperii occasum appropinquare dixerunt: nisi Dii immortales omni ratione placati suo numine prope facta ipsa flexissent. Itaq; illorū respōsis:tunc & Ludi per decē dies facti sunt. neq; res ulla: quæ ad placandos Deos ptineret:ptermissa est:idemq; iusserūt simulachrū Iouis fieri mai⁹: & i excelsum collocari: cōtra atq; ante fuerat:ad orientē cōuerti: Ac si sperare dixerūt :si illud signū:quod uidetis:solis ortū:& forū: curiamq; cōspiceret:fore ut ea cōsilia: quæ clam essent inita contra salutem urbis:atq; imperii illustrarentur:ut a .S.P.Q.R. perspici possent. Atq; illud ita collocandū cōsules illi uoluerunt. Sed tāta fuit operis tarditas:ut neq; a superioribus cōsulibus:neq; a uobis ante hodiernū diē collocaretur. Hic quis pōt esse: qui tam auersus a uero:tam præceps: tā mentecaptus : qui neget hæc oia:quæ uidimus:præcipueq; hāc urbē Deorū immortalium nutu:atq; potestate administrari? Etenim cū esset respōsum:cædes icēdia: interitumq; Reip.cōparari:& ea a perditis ciuibus : quæ tum propter magnitudinem scelerum nōnullis incredibilia uidebantur : ea nō modo cogitata a nefariis ciuibus:uerūetiā suscepta esse sensistis. Illud uero nō ne ita psens est:ut nutu Iouis Optimi:ac Maximi factū esse uideatur? Vt cū hodierno die māe p forū meo iussu cōiurati:& eoꝝ indices in ædē Cōcordiæ ducerētur : ac eo ipso tēpore signū statueretur:quo collocato:atq; ad uos:Senatumq; cōuerso oia & Senatus:& uos q̄ erāt cōtra salutē oium cogitata:illustrata & patefacta uidistis. Quo etiā maiore sunt isti odio:suppliciooq; digni:q nō solū uestris domiciliis : atq; delubris sunt funestos: ac nefarios ignes iferre cōati. Quibus ego si me restitisse dicam:nimium mihi sumā : & non sum ferendus. Ille ille Iupiter restitit:ille Capitoliū:ille hæc tēpla:ille hāc urbē: ille uos oēs saluos esse uoluit. Diis ego imortalibus ducibus hāc mētē:uolūtatēq; suscepi:atq; ad hæc tāta indicia puēi. Iā uero illa Allobrogū solicitatio a. P. Lētulo:cæterisq; domesticis hostibus tāta res:tā demēter credita & ignotis & Barbaris:commissæq; literæ nūquam essent profecto:nisi a Diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quod uero ut Galli homines ex ciuitate male pacata : quæ gens una restat: quæ bellum Reip. facere posse: & non te nolle uideatur: spem imperii : atq; rerum amplissimarum ultro sibi a patritiis hominibus oblatam negligerent : uestram salutem suis opibus anteponerent : id non ne diuinitus factum esse putatis? præsertim:qui uos non pugnando:sed tacendo superacere bellum:quod ad finem iugurthini late fatetur Salustius:& etiam male:

Cōtra atq;.i.cōtra q̄ aut cōtra id q̄ antea erat illud signū : id est stumulachrum iouis. Illustrarent.i.illustria & manifesta fierent:ut res in luce posite operis tarditas.i.moles & difficultas aut tarditas operis:id est operātium:q̄ nō ante eū diem perfecerit quo cōiuratio patefacta ē Etenim cū esset respōsum.s.ab haruspicibus & cæteris pdigiorū iterptibus.ita.i.ut sequit :uidelicet sedes:icendia:iteritum reipu.cōparari & ea sup.cōparari a pditis ciuibus q̄les sunt cōiurati.q̄ cū.s. respōdebant. cognita.i.cōcepta q̄ fierēt. uerūetiam suscepta.s.ut fierēt. Non ita psens.i.nō ita subitū ac fauorabile auxiliū.uidet legendū interrogatiue;ita ut affirmationē poscat. Na3 postea negabit sua id unius opera factum: ut cū.i. q̄ ita acciderit ut cū cōiurati & īdices eorum ut legati allobrogum ut uolturcius ducerentur hodierno die mane per forum in edē.i.tēplū cōcordie.s. dæ: signū statueret.i. cōstitueretur eo ipo tpe.i.in pūcto illius tpis quo signo collato atq; cōuerso ad uos & ad senatū oia uidisti patefacta:quia sicut in catilinario uisum est Cicero iussit coniuratos præter Lentulū (quem q̄ ptor esset ipe manu tenēs in senatū pduxit) cum custodib⁹ in edem cōcordie uenire. & aduocauit eo senatum. Delubris: id est in quibus sunt simulacra deorum. Sumam .i.assumā uē dicē arrogem mihi nimiū. unde quod uulgo præsumere dicimus aut præsumptuosum esse:latine diceremus sibi nimiū sumere. Sumim⁹ enim per nos cum nemo porrigat accipimus a prorigente seu dante. Nō sim ferendus:id est tollerandus. Ille ille.ad uehemētiam affectionis significandam geminat pronomen qd' de pclaro & nobili dici solet:ut Alexāder ille magnus. idicia.i.reuelationem criminū p eos q cōscii erāt. Iā illa. enarrat omnia per quæ uero simile sit diuinitus potius q̄ humanitus patefactam esse coniurationem. Cōsilium:id est prouidētiā quæ uideat & posse fa- scilicet potius quā pacem talem. Opibus.i.potentiis. Tacendo:scilicet de cōiuratione. Puluinaria pro templis inquit Seruius ponimus

Sumo.

Puluinaria.

nõ domus.s.priuata cõe pfugiũ.s.sua sui q.Nõ lectus ad qetẽ datus.s.a deo natura & moribus.A deo q a sõ nus est donũ deorũ:ut enei.ii.Tẽpus erat quo pria qes mortalibus egris. Incipit & dono diuum gratissima serpit.A natura q post laborẽ requiẽ qrit.& a moribus approbatis;qa sicubi tuti eẽ possemus maxie i lecto tutos eẽ cõi cõsensu sp placuit.Hæc sedes honoris.hæc ẽ cathedra i q̃ honoribus affecti sedẽt. Nõ sella curulis q summis mgr̃atibus debet.qbus pmissum erat i lectica & sella curuli circũuectari hñeris seruorũ. Vo q̃ uacua piculis mortis nõ solũ naturalis cõtra quẽ nullus locus satis tutus eẽ põt:sed & uiolẽte hoc ẽ necis a q̃ ob reuerẽtiã loci iterdũ meri to abstineãt. Nũc si hunc exitũ &c.Iterũ cõmemorat beneficia sua i populũ ro.& rẽpu. Quæcũq; fortuna.q.d. acerbissima. subeat.s.a me.i.libẽter ppetiar dũ tñ bõi pfecerĩ.Prope fatalẽ .i.deorũ fato ac pscripto cõcessum.Cõsulite uobis.i. saluti ue stre cõsilio pspicite.Nã primũ debeo sperare &c.id dicit religiose.uñ & illud Enei.ix. Pulcherrima primũ dii moresq; dabunt uñ. Ac.i. quẽadmodũ obtigerit.i.pter spem euenerit. Nã neq.sententiose oia. Ille gener.s.futurus.Quar.i.quãobrẽ Incũbite ad salutem. Valla negat incumbo recipere accusatiuum cum præpositiõe in re nõ pertinente ad animũ hic nõ facile pspicit. Incũbite.i. nitimini. Circũspicite .i. aiaduertite diligenter.aut adnotate circunquaq; oẽs procellas.i. turbulentas comotiones in repu. q̃ impẽdent.i.eminẽt casure ppe dicm in caput reipub.nisi.i.si nõ prouidetis. Tiberius gracchus qui occisus est q tribunatũ uiolenter sibi continuare uoluit. Non Caius frater eius.s.tiberii gracchi.de utrisq; aũt diximus alibi.q agrarios.i.agrorũ petitores p legem agrariam q̃ erat de agris cõiter codiuidẽdis: q̃ sæpe sed nunq̃ sine pnicie mota ẽ. Nõ lucius saturninus. de quo Florus i li.lxix.liuii. Apuleius saturninus tribu.ple.Caiũ mẽmiũ cãdidatũ cõsulatus petitorẽ maximũ:quẽ aduersariũ ei us actiõibꝰ suis timebat iterẽit. Quia uero gracchi & saturninꝰ p factione plebis occisi uident dicit Lẽtulũ & Cethegũ nõ eẽ tales:sed cões iã plebeiorũ q̃ pñcipũ hostes.Tenent duo.s. Lẽ. & cethegus q pñcipes erãt, auc qa popules erãt nõ leget duos sed dico uerũ Ci.nõ dico: sinquã dixisset.& ad imminuẽdam seueritatem sñie duorum trũ meminit. Solicitantur nõ tãtum legati:sed & alii q in patria erãt:quod ad terrorem dicit licet icertũ sit. Nam de iis q romenerant post inditium: certum est q sint amplius solicitati. Seruitia : id est serui. Accersitur : id ẽ uocatur in urbem.

Incumbo.

Saturninus.

auspiciis cõsecratus:nõ curia summũ auxilium omniũ gẽtiũ: nõ domus cõmune perfugium:nõ lectus ad quietẽ datus: nõ deniq; hæc sedes honoris sella curulis:unq̃ uacua mortis piculo:atq; isidiis fuit. Ego multa tacui multa ptuli:multa cõcessi multa meo quodã dolore in uestro timore sanaui. Nũc si hũc exitum Consulatus mei Dii immortales esse uoluerunt: ut uos .P.C.Q uir.excæde misera:coniuges:liberosq; uestros: uirginesq; uestales ex acerbissima uexatione:templa:atq; delubra: hanc pulcherrimam patriam:omniumq; nostrũ ex fœdissima flamma:totam Italiam ex bello & uastitate eriperẽ: quæcũq; mihi uni proponetur fortuna subeatur. Etenim si.P. Lentulus suum nomen inductus a Vatibus fatale ad perniciẽ Reip.fore putauit:cur ego non lætter meum consulatum ad salutẽ Reip.prope fatalẽ extitisse? Q uare .P.C. consulite uobis. prospicite patriæ:cõseruate uos coniuges:liberos: fortunasq; uestras Populi Ro.nomen:salutemq; defendite: mihi parcere:ac de me cogitare desinite. Nã primum debeo sperare oẽs Deos:qui huic urbi præsident pro eo mihi:ac mereor relaturos gratiam esse.Deinde:siquid optigerit:æquo animo:paratoq; moriar. Neq; enim turpis Mors forti uiro potest accidere.Neq; imatura consulari:nec misera sapienti : nec tamẽ ego sum ille ferreus:qui fratris carissimi:atq; amãtissimi præsentis mœrore nõ mouear:horumq; omnium lachrymis : a quibus me circunsessum uidetis : nec non meam mentẽ domũ sæpe reuocat exanimata uxor:abiecta metu filia:&paruulus filius: qui mihi uidetur amplecti Remp.tanquam obsidem consulatus:mei neq; ille:qui expectãs huius exitum diei astat in cõspectu meo gener Moueor his rebus omnibus: sed i eam partem ut salui sint uobiscum omnes : etiam si uis aliqua me oppræserit potius:q̃ & illi:& nos una Reip.peste peamus. Q uare.P.C. incũbite ad salutẽ Reip.circũspicite oẽs pcellas: q̃ ipẽdẽt. Nisi puidetis:nõ Ty.Gracchus:q iteꝝ Tr.Pl.fieri uoluit: nõ.C.Gracchus:q Agrarios cõcitare cõatus ẽ nõ.L.Saturninus:q.C. Mẽmiũ occidit:in discrimẽ aliquod:atq; i uestræ seueritatis iudiciũ adducitur. Sed tenẽtur illi: q ad urbis incẽdiũ:ad uestrũ oĩum cædẽ:ad Catilinã accipiẽdũ Rõæ restiterũt. Tenẽtur litteræ:signa:mãus: deniq; uniuscuiusq; cõfessio: solicitãtur Allobroges:seruitia excitãtur. Catilina accersitur.

Idem initũ cõsilium: ut interfectis oĩbus: nemo ne ad deplorã dũ quidẽ Reip. nomẽ: atq̃ ad lamentandã tanti Imperii calamitatẽ relinq̃tur. Hæc oĩa iudices detulerunt: rei cõfessi sunt. uos multis iusticiis iudicauistis. Primũ: quod mihi gratias egistis singularibus uerbis: & mea uirtute: atq̃ diligentia perditorũ hominũ patefactã esse cõiurationẽ decreuistis. Deinde quod. P. Lentulũ: ut se abdicaret Prætura coegistis. Tũ quod eũ: & cæteros: de q̃bus iudicauistis: in custodiã dãdos censuistis: maximeq̃ q᷑ meo nomine supplicationẽ decreuistis: q̃ honos togato habitus ante me est nemini. Postremo hesterno die præmia legatis Allobrogũ. T. quæ Vulturtio dedistis amplissima. Quæ sunt oĩa eiusmodi: ut ii: qui i custodiã nominati dati sũt: sine dubitatiõe a uobis dãnati eẽ uideãtur. Sed ego institui referre ad uos. P. C. tãq̃ integrũ: & de facto quid iudicetis: & de pœna q̃d censeatis. Illa p̃dicã: q̃ sunt Cõsulis. Ego magnũ in Reip. uersari furorẽ & noua q̃dã misceri & cõcitari mala iãp̃ridẽ uidebã. Sed hãc tantã: tã exitiosam haberi coniurationẽ a ciuibus nunquã putaui. Nunc quicquid est: quocunq̃ uestræ mentes inclinãt: atq̃ sententiæ: statuendũ uobis ante noctẽ est. Quãtũ facinus ad nos delatũ sit uidetis: huic si paucos putatis affines eẽ: uehemẽter erratis. latius opinione disseminatũ est hoc malum. manauit nõ solum per Italiam: uerum etiã trãscendit alpes. obscure serpens multas iã prouincias occupauit. Id opprimi sustẽdãdo: ac prolatãdo nullo pacto potest. Quacunq̃ ratione placet: celeriter uobis iudicãdũ est. uideo duas adhuc esse sentẽtias unã. D. Syllãi: qui censet eos: qui hæc delere conati sunt morte esse multandos. Alterã. C. Cæsaris q̃ mortis pœnã remouet: cæteroq̃ suppliciorũ oẽs acerbitatis amplectit̃. Vterq̃ & p̃ sui dignitate: & pro rerũ magnitudine in sũma seueritate uersat̃. Alter eos: qui nos oẽs: qui Populũ Ro. uita priuare conati sunt: qui delere Impiũ: q̃ Populi Ro. nomẽ extiguere pũcto tẽporis frui uita & cõmũi spiritu nõ putat oportere. Atq̃ hoc genus pœnæ sæpe in ĩprobos ciues ĩ hac Rep. eẽ usurpatũ recordat̃. Alter itelligit mortẽ a Diis ĩmortalibus nõ esse supplicii caussa cõstitutã: sed aut necessitate naturæ: aut laborũ: aut miseriarũ quietẽ esse. Itaq̃ iã sapiẽtes nũq̃ iuiti: fortes etiã sæpe libẽter appetiuerũt. Vincula uero & ea sempiterna certe ad singularẽ pœnã nefarii sceleris inuẽta sunt: mũicipiis dispertiri iubet. habere uidet̃ ista res iniq̃tatẽ si iperare uelis: difficultatẽ si rogare. Decernatur tñ: si placet: ego enim suscipiam: & : ut spero: reperiã: qui id quod salutis oium caussa statueritis: nõ putet esse suæ dignitatis recusare. A diũgit grauẽ pœnã mũicipibus: siq̃s eorũ uicula ruperit. horribiles custodias circũdat: & digna scelere hoium p̃ditoꝝ sancit: nequis eorum penã: quos cõdemnat: aut per Senatũ: aut per populũ leuare possit. Eri-

Initiũ. i. ĩceptũ ẽ aut cõceptũ ẽ & hĩsũ. Nemo relinq̃tur: quod uerbũ ad summũ odiũ excitãdũ plurimũ ualet. Indices. s. allobroges & uolturci9. Rei. i. de re: & quorũ res agit̃ Lentulus cethegus &c. Vos iudicastis. i. sẽtentiã tulistis: ut turpe sit aliter sentire re nõ aliter cõperta. Singularibus. i. egregiis & singulariter ad me habitis. Meo noie. q. d. ad honorẽ & famã meam. Supplicationẽ. i. rogationẽ & p̃cessionem diis faciendã. Togato. i. non sumptis armis. Noiati. i. expresso noie. Affines: hoc ẽ cõplices. Prolatãdo dies. i. procrastinãdo. Video duas &c. De his sentẽtiis manifeste uisum ẽ in Salustio de bello catilinario. Vnã Decii Syllani: quem tñ uariabilẽ asserit Salostius. Nã postea in Cæsaris sniam concessit. Omnes acerbitates cæterorum suppliciorum excepta morte. Vterq̃ tam decius q̃ cæsar. Alter. s. decius nondũ audita snia cæsaris. Pũctũ tẽporis. Cicero fere tempus q̃diu ĩ accusatiuo ponit etiã. si non sit determinatum: ut annum audientẽ cratippum. & hic punctũ. Cõi spiritu. i. aere quo spiramus: & quem inspiramus & expiramus respirantes. Alter. s. cæsar qui dicit̃ usq̃ ad penitudinem fuisse clemẽs quia quib9 pepcerat ab iis postea occisus ẽ. A diis immortalibus: a q̃bus bonũ credebãt petendũ. unde iuppiter iuuans pater dict9: & iono. quasi iuuãs nurus seu nutu. Necessitatẽ naturæ. s. deficientis: aut laborum aut miseriarum quietẽ. Vnde Flacc9. Mors ultima linea reꝝ. Dicebãt tamẽ ethnici etiã deos ultores scelerũ. Vnde iuppiter salmonea p̃strauisse fulmine: & in giganteo bello diĩ communiter impios necasse dicuntur. Eam: scilicet mortem. Sapiẽtes ut Socrates & regulus. & Cato uticensis postmodũ. de eo autẽ nũc non loquit̃ cum nõdum sibi mortẽ consciuerit. sed potius de deciis patre & filio aut de curcio q̃ se armatũ i hyatũ terre præcipitem dederat. Vincula sempiterna de q̃bus in ofone Cæsa. apud Salustiũ fit mẽtio. Decernat̃. i. diiudicet̃ a uobis q̃ sola. s. spes & est prouerbiale. Spes.

Hunc uero si secuti fuerint sui comites: si ex urbe exierint de-
speratorũ hominũ flagitiosi greges: O nos beatos: O Rẽpu-
fortunatam. O præclaram laudem Cõsulatus mei. Iam enim
non sunt mediocres hominum libidines non humanæ: ac to-
lerandæ audaciæ: nihil cogitant: nisi cædes: nisi incendia: nisi
rapinas. Patrimonia sua profuderunt: fortunas suas oblyguri
erũt. res eos iampridem fides deficere nuper cœpit. Eadem ta
men illa: quæ erat in abundantia: libido permanet. Quod si
in uino: & alea comessationes solum: & scorta quærerent: es-
sent illi quidem desperandi: sed tamen essent ferendi. Hoc ue
ro quis ferre possit? inertes homines fortissimis insidiari? stul
tissimos prudentissimis? ebriosos sobriis? dormiẽtes uigilan-
tibus? qui mihi accubantes in conuiuiis: complexi mulieres
impudicas uino languidi: conferti cibo: sertis redimiti: unguẽ
tis obliti: debilitati stupris: eructant sermonibus suis cædem
bonorum: atq; urbis incendia: quibus ego cõfido impendere
fatum aliquod: & penas iandiu improbitati: nequitiæ: sceleri:
libidini debitas: aut instare iam plane: aut certe iam appropin
quare. Quod si meus consulatus quoniam sanare nõ potest:
sustulerit: non breue nescio quod tempus: sed multa secula
propagarit Reip. Nulla est enim: natio: quã pertimescamus:
nullus Rex: qui bellum Reip. facere possit: omnia sunt exter-
na unius uirtute: terra mariq; pacata: domesticum bellum ma
net. Intus insidiæ sunt. intus inclusum periculum est intus est
hostis. cum luxuria nobis. cum amentia. cum scelere certan-
dum est. huic me bello Ducem profiteor o Quir. suscipio ini-
micitias hominum perditorum. Quæ sanari poterunt: qua-
cunq; ratione sanabo. Quæ resecanda erunt: nõ patiar ad per
niciem ciuitatis manare. Proin aut exeant: aut quiescant: aut
si in urbe: & in eadem mente permanent: quæ merentur: expe
ctent. At etiam sunt Quir. qui dicant a me in exilium eiectũ
esse Catilinam: quod uerbo: si ego assequi possem: ipsos istos
eiicerem: qui hæc loquuntur: homo enim uidelicet timidus
& permodestus uocem Cõsulis ferre non potuit: simulatq; ire
i exilium: iussus est. paruit. Quod hesterno die: cũ domi meæ
pene interfectus essem: Senatũ in ædem Iouis Statoris uoca-
ui: rem omnem ad Patres. C. detuli. Quo cum Catilina uenis
set: quis eum Senator appellauit? Quis salutauit: Quis de-
niq; ita aspexit: ut pditũ ciuẽ: ac nõ potius ut iportũissimũ ho
stem? Quinetiam princeps eius ordinis partem illam subsel-
liorũ ad quam ille accesserat: nudã: atq; inanem reliquærunt.

Sui: id est proprii. aut sui: id est
ipsius. Exegerint: id est uiolen-
ter euocauerint qui foris sunt i
castris mãlianis. O uos beatos.
Cedes. id est neces bonorũ. Ob
ligauerunt: id est oppigneraue
runt: nisi sit legendum obligu-
rierũt: id est auide ut rem dul-
cem ingurgitauerunt. Iampri-
Iápri- dem. dem: id est multo antehac. res
id est patrimonium aut posses-
sio: sunt qui substantiam uocẽt
habita autem re non facile im-
minuitur fides. Vnde Iuuẽalis.
Quantum quisq; sua nummo-
rum spectat in arca. Tãtum ha-
bet & fidei. Nuper: id est paulo
Nuper ante hac. Nup enim quasi nũc
parum: scilicet temporis transa
cti ẽ. Quod si i uinis: id ẽ pota
tiõibus obtimi uini. Notabit ãt
Vinis. ablatiuus uinis: quia rarus inuẽ
tum est: sicut & datiuus frumẽ
tis apud maronẽ. Quin & fru-
mentis labor additus. Scorta. i.
meretrices aut prostitutas seu
pueros meritorios qui & quæ
ut scortes: id est pelles arietine
subiguntur. Desperãdi: id est
de eorum salute desperandum
esset. Ferendi: id est tolerandi.
Qui mihi uidetur de cõi sum-
ptum illud mihi ut non magis
Ciceronem ac quẽuis alium de
monstret. Obliti: id est delibu-
ti ab obliuor penulti. bre. Eru
ctant: id est inter eructandum
minantur. Impẽdere: id est im-
minere; utrunq; est secũde con
iugationis. Nõ breue tẽpus: sed
secula quæ centũ annorum sũt
ut ludi seculares docent. Propa
gauit: id est produxit cõsulatus
meus reipub. unius s. po. roma.
aut reip. roma. Resecãda: ut mẽ
bra icurabilia ad q̃ alludit. Ma
nare: id est crescere & propaga-
ri. Proinde: id est ideoq; pseq:
id est efficere ut qs. s. eiiciat. Si
mulq. i. statim postq̃: aut eodẽ
tẽpore: quo iussus est. s. Catili-
na ire in exiliũ paruit. i. obedi-
uit. Qui aut gn lege: si q. ordo
est. ego q ut. i. postq̃ interfectus
eẽm pene. i. q̃si domi meæ p sa-
lutatũ missos: die hesterno: id
est pridiano uocaui senatum in
edem iouis statoris &cæ. Edes singulariter dicitur templum: non ponitur sine adiectiuo aut genitiuo eius
cuius est. Edes autem pluraliter sunt etiam priuatorum. ut edes meas non proscribam &cæ. Quis eum se-
nator & cætera: Ordo esse uidetur quis senator appellauit eum: scilicet ut ad se assideat: sed etiam di-
ci potest: quis appellauit eum dicendo senator: huc: scilicet ad sis sicut in euangelio. Vocatis me magi-
ster. Verum Cicero dixisset senatorem. miror tamen cur non dixerit senatorum.

hic ego uehemens ille Cōsul:qui uerbo ciues in exiliū eiicio: quæsiui a Catilina: an ī nocturno conuētu apud.M.Leccam fuisset nec ne.cū ille homo audacissimus cōsciētia cōuictus prio reticuisset: patefeci cætera: quid ea nocte egisset. ubi fuisset. quid in proxima constituisset: quēadmodū esset ei ratio totius belli descripta: edocui. Cū hæsitaret: cū teneretur: quæsiui quid dubitaret proficisci eo : quo iampridē pararat. Cū arma: cum secures: cum dignitates: cū fustes: cū tubas: cū signa militaria: cū Aquilam illam argenteā : cui etiā sacrarium scelerum domi suæ fecerat: scirem esse præmissam: in exilium eiiciebam: quem iam ingressum in bellū esse uidebam. Etenim credo Manlius iste centurio: qui in agro Fesulano castra posuit: bellū populo Ro. suo nomine indixit: & illa castra nūc non Catilinam Ducem expectant: & ille reiectus in exilium: se in Masiliam: ut aiunt: nō in hæc castra conferet. O cōditionem miseram: non modo administrādæ: uerumetiam conseruandæ Reipub. Nūc si.L.Catilina: consiliis: laboribus: periculis meis circūclusus: ac debilitatus subito pertimuerit : sententiam permutauerit: deseruerit suos: consilium belli faciundi abiecerit: ex hoc cursu sceleris : & belli iter ad fugam: atq; in exilium cōuerterit: nō ille a me spoliatus armis audaciæ : non obstupefactus: ac perterritus mea diligentia: nō de spe: conatuq; depulsus: sed indemnatus: innocens in exilium eiectus a Consule ui & minis esse dicitur. Et erunt: qui illum si hoc fecerit: nō improbū: sed timidū : me nō diligētissimū Consulem: sed crudelissimū Tyrānū existimare uelint. Est mihi tanti o Quir. huius inuidiæ falsæ, atq; iniquæ tēpestatem subire : dū modo a uobis huius horribilis belli: ac nefarii periculum depellatur. Dicat sane eiectus esse a me : dummodo eat in exilium: sed mihi credite: non est iturus: Nunquam ego a Diis immortalibus optabo Quir. inidiæ meæ leuandæ caussa: ut .L. Catilinam ducere exercitum hostium : atq; in armis uolitare audiatis : sed triduo tamen audietis : multoq; magis illud timeo: ne mihi sit inuidiosum aliquando: quod illum emiserim potius: quam eiecerim. Sed cum sint homines: qui illum cum profectus sit : eiectum esse dicant : iidem si interfectus esset: quid dicerent? Quanquam isti: qui Catilinam Massiliam ire dictitant. nō tam hoc quærūtur: quā uerentur. Nemo est isto tū tam misericors: qui illum nō ad Manlium: quā ad Massilienses ire malit. Ille autem si: me Hercule: hoc quod agit: nūq̄ ante cogitasset: tamē latrocinantē se interfici mallet q̄ exulē uiuere. Nunc uero: cū ei nihil adhuc præter ipsius uolūtatē: cogitatiōemq; acciderit : nisi quod uiuis nobis Rōa ꝓfectus est: optamus potius ut exeat in exiliū: q̄ quæramur. Sed cur tā diu de uno hoste loqmur? & de eo hoste: q iā fatetur se esse hostem

Hic ego uehemens ille consul: id est qui nunc dicor uehemēs consul. Hesitaret: id est dubitaret nescius qd responderet. Pararat. i. destiauerat seu cōstituerat. Cū aqlā illā argenteā. i. uexillū habens pro isigni aqlā argenteā: quo Marius in cimbrico belli usus dictus est. Sacrarium. i. tanq̄ rei sacre receptaculū & armariū cōsecratū. In agro Fesulano. i. in hetruria. In massiliā: oppidū antiquū & romanis maxie oium sociale: adhuc eodē noie in ꝓuincia galliæ: nisi q marsiliā qdā dicūt. Deseruerit suos. s. cōiuratos & cōfederatos & cōplices ut Māliū & milites q cū eo sunt. Prudēter aūt præuidet cōsul q̄ euenire possent. unde hāc cōcionē habuit ad quirites post ꝓfectionem Catilinæ priusq̄ p legatos allobrogū & īdicū quorūdā cōiuratio penitꝰ patefacta erat. Et erūt. elegāter ut adnotauit. Valla ponit hoc loco: & quasi sit. & tn̄ aut nihilo minus. Miserū. i. miserādū. unde in bonā fere ptē accipit. Illū. s. catilinā. Tāti. i. tāti momenti ac operꝑcii. Subire. i. me submittēdo ad hoc pati. Nūq̄ a diisim mortalibus optabo &c. q. d. malo īuidiā sustinere q̄ resp. tm̄ periculi sustineat. In armis uolitare. i. ꝓ leticia sic exultare ut non mō nō īpeditus pōdere armoꝝ uideat : sed & agilior factꝰ. Sꝫ triduo. i. itra tres dies. Vn̄ patet iā tū primū exiisse Catili. Inuidiosum. i. det ad īuidiā: q illū. s. Catili. emiserim. i. spōte exire ꝑmiseri: q̄ eieceri. i. ui expulerī. Cū ꝓfectus sit. i. spōte egressus. Quid dicerēt. q. d. nimiꝝ hoiēꝫ inocētissimū & optimū iniqssime iterfectū: & ita purgat se cice. ab eo qd obiici posset. Nā uerebat (qd̄ & euenit) catilinam cū Mālio bellū moturū. Vnde dicere possent romani. Tu consul eras: plenā auctoritatē puniendi habebas: quādo ipsum tenebas: cur emisisti: an ut ꝑficeret bellū īferret. Respōdet ne ab inuidis cēseat hoiēꝫ inocētē occidisse sicut nūc dr̄ eiecisse q spōte exiit. Massiliā: i ꝓuiciā galliæ. Quærunt. i. cōq̄runtur. Hoc. s. exiliū catilinæ q̄ uerent. s. ipsū in exiliū. abiturū & non arma moturū cōtra rēpu. aut eius gubernatores. Si ne me. i. cōsilio meo quo consului ut in exilium abiret. Nisi q

Et

ſtem? & q̃a: quod ſemp uolui: murus itereſt: nõ timeo de iis? q diſſimulãt: q Romæ remanẽt: q nobiſcũ ſunt: nihil dicius. quos quidẽ ego ſi ullo modo fieri poſſet: nõ tã ulciſci ſtudeo: quã ſanare: & ipſos placare Reip. neq; id: quar̃ fieri nõ poſſit: ſi me audire uoluerint: itelligo. Exponã enim uobis Quir. ex quibus generibus hominũ iſtæ copiæ comparentur. Deinde ſingulis medicinã: cõſilii atq; orationis meæ ſiquã potero: af ferã. Primum genus eſt eorum: qui magno ære alieno: maiores etiam poſſeſſiones habẽt: quarum amore adducti: diſſolui nullo modo poſſunt. Horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima, ſunt enim locupletes. Voluntas uero: & cauſſa ipudẽtiſſima. Tu agris: tu edificiis: tu argẽto: tu familia: tu rebus omnibus ornatus: & copioſus ſis: & dubites aliquid de poſſeſſione detrahere: ac fidem acquirere? Quid enim dicas? expectas bellum? Quid? ergo in uaſtatione hominum: tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? An tabulas nouas? Errant qui iſtas a Catilina expectant. meo beneficio tabulæ nouæ proferuntur: uerum auctionariæ: neque enim iſti: qui poſſeſſiones habent: alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. Quod ſi maturius facere uoluiſſent: neque (id quod ſtultiſſimum eſt) certare cum uſuris: fructibus prædiorum locupletioribus his & melioribus ciuibus uteremur. Sed hoſce homines minime puto pertimeſcendos: quod aut deduci de ſententia poſſunt: aut ſi permanebunt: magis mihi uidentur uota facturi contra Rempubli. quam arma laturi, Alterum genus eſt eorum: qui quanquam præmuntur ære alieno: dominationem tamen expectant: rerum potiri uolunt: honores: quos quieta Republi. deſperant: turbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum uidetur: unum: ſcilicet: & idem: quod cæteris hominibus: ut deſperent ſe id: quod conantur conſequi poſſe. Primum omnium meipſum uigilare: adeſſe: prouidere Reipubli. Deinde magnos animos eſſe in bonis uiris: magnam concordiam: maximam multitudinem: præterea magnas copias militum: deos deniq; immortales huic inuicto Populo: Clariſſimo imperio: pulcherrimæ urbi: contra tantam uim ſceleris præſentis auxilium eſſe laturos. Quod ſi iam ſunt: id quod cum ſummo furore cupiunt: adepti: num illi in cinere urbis: & ſanguine ciuium: quæ mente ſcelerata: ac nefaria cupierunt: conſules: ac dictatores: aut etiam. Reges ſe ſperant futuros? Non uident ſe id cupere: quod ſi adepti fuerint: fugitiuo alicui: aut gladiatori concedi ſit neceſſe. Tertium genus eſt ætate iam confectum: exercitatione robuſtũ: quo ex genere eſt ipſe Mãlius: cui nũc Catilina ſucceſſit. hi ſunt hoĩes ex his coloniis q̃s Feſulis Sylla cõſtituit: quas ego uniuerſas ciuiũ eſſe optimo-

uiuis nobis: qa cogitarat prius ciceronẽ interficere q̃ ad Manlium pficiſceret: q̃ grauiur quia minus nociuus futurus eſſet in illo exilio q̃ in caſtris mãlianis. Fatet hoſtẽ: qa ciuitatẽ deſeruit. De his ut de aliis cõiuratis. Cepario Lentulo Cethego: qa nondũ ut dixi penitus indicata erat coniuratio. Quod ſanare: id eſt reducere ad ſaniorẽ mentem ut reſipiſcãt & aium mutẽt Sibiipſos. Ordo eſt. & ſtudeo ipſos placare ſibi. i. inter ſe reipublice: id eſt ad utilitatem reipublice ſi me audire uolũt. alii habent ſine me. i. eo q me audire nolunt. Vnum genus affert plurima genera eorũ qui in caſtris mãlianis ſunt. Vnũ eorum qui cum multa habeant plura debent: quia ſatiſſacere nolũt. Ad fidẽ. i. fidelitatem & confidẽtiã. Alterũ genus pſecutus eſt primum genus hominum qui cũ magnas poſſeſſiones habeãt multum tamen eris alieni cõtrahũt qa ſatiſſacere nolũt: capti amore pecunie: q qa effeminati ſũt: & auaricia uicti ñ arma: ſed uota contra rempubli. facturi uidentur. Addit autẽ ſecundum genus. utpote eorum qui cũ ere alieno dominari uolunt & ſunt multo perniciosiores. Rerũ potiri. f. imperio. dicit autem Valla potior genitiuum rerum regere cum cæterorum ablatiuos regat. Meipſum quaſi dicat qui cõſul ſum. Præſentis aut genitiui ẽ caſus: ut ſit ſceleris. præſentis: id eſt urgentis: aut accuſatiui ut ſit deos præſentis. id eſt cito auxiliantes. & ita fauorabiles ut in buccho. Vergi. Nec tam pſẽtes alibi cognoſcere diuos. Sũmo furore: quia furentis eſt cõcupiſcere quod aſſequi penitus nequeat. Ordo autem eſt: q ſi iam ſint adepti id quod cupiũt ſummo furore. num: id eſt nũquid cupiunt: aut ſperant ſe futuros cinere: id eſt per cinerem. hoc eſt per exuſtionem urbis: & ſanguinem ciuium & cede ciuium ſcelerata ac nepharia: cõſules aut dictatores aut ẽt reges. Grados obſeruãt in magiſtratibus illis qa cõſules ſine conſilio & auctoritate ſenatꝰ nihil faciebãt. Dictatores ex ſolo dictamine rõnis cũ ab illis ñ eẽt puocatio exercebãt iuſticiã: ſed ñ niſi ad certũ tps & ut plurimũ ſex mẽſiũ ingſatu eo

Poti-tor.

Rerũ.

Cõſul

Dicta-tor.

fungebātur. Reges aūt plus q̄ dictatores poterāt & ppetuo. unde consul minor est q̄ dictator & dictator q̄ rex. Fugitiuo: quia ipsi permanere non auderent. Etate affectum: nescio an sit legendum confectum. Manlius qui in hetruria exercitum catilinæ continebat. Sylla constituit: quod in catilinario asseruit Salustius. In tantum: id est tam magnum es alienum: id est debitum. inustus. id est firmiter impactus ut in ustio solet. Ista. scilicet proscriptiones & dictaturas. Quarum genus ponit eorum qui ex ueteri debito & consuetudine longa hebetiores facti sunt ut aperte prosequitur. Qui homines primum si stare nō possunt corruant. q. d. paruifaciēda est eorum ruina. Sed ita sup. corruāt ut non modo ciuitas sup. non sentiat. quia nisi in subauditione sit non: contraria fuerit sententia. Sed ne uicini quidem proximi. Nesciam an legendum sit ne proximi quidem uicini. Nam inter ne & quidem ponere solemus ea quibus id qd' negamus adesse potissimum adesse debeat. unde inter uicinos proximi primum sentire posse uidentur. Perire turpiter: id est cum dedecore & reipubli. detrimento. Sicut enim pulchrum est pro patria mori: ita turpe est contra eam succūbere: turpius uicere. Parricidarum qui parenti aut alteri sanguine cōiuncto uim intulerunt. Sicariorum: qui sica aliorum mortem patrauerūt ob prædā: aut aliam q̄uis iniquā causam: deniq: id est ut uno uerbo uniuersos dicam omnium flagitiosorum. id est qui grauia scelera abunde commiserunt. Pereant sane. Sane permittentis particula est: quasi dicat ita ut ab eo q sane sit mentis concedi aut permitti possit carcer qui noxiorū est. Postremum autem genus ē non solum de numero catilinæ uerumetiam de ipso genere(qa patricii sunt)& ita catilinæ. qd' scilicet esse de uita eius est pro primum catilinæ quia genus cō mune est multis & generositas: ultra merita nostra aduenit: uita autem tam bona quam mala nostra est. delectu: id est quos delegerit futuros sibi utiles: immo uero de eius complexu ac sinu quos ātiqua sodalitate diu iam fouerit. pexo: id est bene cōpto. Imberbes: id est adhuc inuestes & sine lanuine barbe: aut bene: id est multū: ut sunt latrones & conspectum hominum fugientes. Manicatis. id ē habentibus manicas oblongas: usq: ad manus quod mollium putabatur unde est illud maronianū. Et tunice manicas & habēt redimicula mitre. Talaribus. i. ad talos usq: dimissis. Velis. i. clamydibus cū cucullis ēt caput uelātib. Antelucanis cēnis. i. aut ante luciferum initis: aut pauloante lucē finitis. Vibrare: id est euaginatas agitare.

Rex.

rū & fortissimorum uirorum sentio: sed tamē hi sunt coloni: qui se insperatis: repentinisq: pecuniis sumptuosius: insolentiusq: iactarunt. hi dum ædificant tanquam beati: dum prædiis: lecticis: familiis magnis: cōuiuiis: apparatib' delectant. in tantum æs alienum inciderunt: ut si salui esse uelint: Sylla sit his ab inferis excitandus. Qui etiam nōnullos agrestes homines tenues: atq: egentes in eandem spem rapinarum ueterum impulerūt. quos ego utrosq: Quir. in eodem genere prædatorum: direptorūq: pono. Sed eos hoc moneo: desinant furere: & proscriptiones: & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati: ut iam ista nō modo homines: sed ne pecudes quidem passuræ esse uideantur. Quartum genus sane uarium: & mistum & turbulentū: qui iampridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia: partim male gerendo negotio: partim etiam sumptibus in uetere ære alieno uacillant: qui uadimoniis: iudiciis: proscriptionibus bonorum defatigati: permulti ex agris: ex Vrbe se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres: quam inficiatores lētos esse arbitror: qui homines primum: si stare non possunt: corruant: sed ita ut non modo ciuitas: sed neq: uicini quidem proximi sentiant. Nam illud non intelligo: quam obrem: si uiuere honeste non possunt: perire turpiter uelint. Aut cur minore dolor perituros secum multis: q̄ si soli pereant: arbitrent. Quintū genus est parricidarū: sicarioR: deniq: omniū facinorosorum: quos ego a Catilina non reuoco: nam neq: diuelli ab eo possunt & pereant sane in latrocinio: quoniam sunt ita multi: ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est non solum numero: uerūetiam genere ipso: atq: uita: quod proprium est Catilinæ de eius delectu. immo uero de complexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos: aut imberbes: aut bene barbatos uidetis: mãicatis & talarib': ac tritis tunicis: uelis amictos: nō togis: quorum omnis industria uitæ: & uigilandi labor in antelucanis coenis expromitur. Iu his gregibus omnes aleatores: omnes adulteri: omnes improbi: impudiciq: uersantur. hi pueri tam lepidi: ac delicati: qui non solum amare: & amari: neq: cantare: & psallere: sed etiam sicas uibrare & spargere uenena didicerunt: qui ni exeunt: ni pereūt etiam si Catilina perierit: scitote hoc in Repu. seminarium Catilinarium futurum.

Sane

Verum quid sibi isti miseri uolunt? non suas secum mulierculas sunt i castra ducturi? Quemadmodū illis carere poterūt: his præsertim iam noctibus? Quo autē pacto illi Appenninū atq; pruinas atq; niues pferēt? nisi iccirco se facili⁹ hyemē toleraturos putant: qd in cōuiuiis nudi saltare didicerūt. O bellū magnopere pertimescendū cū hanc sit habiturus Catilina scortatorū cohortē Prætoriā: Instruite nunc. Quir. cōtra has tam præclaras Catilinæ copias: uestra præsidia: uestrosq; exercitus. Et primū gladiatori illi cōfecto & saucio Consules: Imperatoresq; uestros opponite. Deinde cōtra illā naufragorum eiectam: ac debilitatā manū florē totius Italiæ ac robur educite. Iam uero urbes Coloniarū: ac municipiorū respōdebūt. Catilina tumulis Syluestribus: neq; uero cæteras copias ornamenta uestra: præsidia cum illius latronis iopia: atque egestate debeo cōferre. Sed si omissis his reb. oibus: nos qbus suppeditamur: eget ille. Senatu Equitib. R. populo: urbe: ærario: uectigalibus: cūcta Italia: prouinciis omnib. exteris nationibus: si his rebus omissis ipsas caussas: quæ iter se cōfligūt cōtendere uelimus: ex eoipso q̄ ualde illi iaceant: intelligere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat: illinc petulātia. hic pudicitia: illinc stuprū. hinc fides: illinc fraudatio. hic pietas: illinc scelus. hinc constantia: illinc furor. hinc honestas: illinc turpitudo. hinc cōtinētia: illinc libido. Deniq; eqtas: tēperantia: fortitudo: prudētia: uirtutes oēs certant cū iniquitate. cū luxuria: cū ignauia: cū temeritate: cū uitiis omnibus. Postremo copiæ cū egestate: bona ratio cū perdita: mēs sana cū amētia: bona deniq; spes cū omniū rerū. desperatione cōfligit. In huiusmodi certamine ac prælio: nō ne etiā si hoium studia deficiant: Dii ipsi imortales cognat ab is præclarissimis uirtutibus tot & tanta uitia superari? Quæ cū ita sint Quir. uos: quē admodū iā antea dixi: uestra tecta custodiis: uigiliisq; defendite. Mihi uel urbi sine uestro: motu: ac sine ullo tumultu satis esse præsidii consultum: ac prouisum est. Coloni omnes: municipesq; uestri certiores a me facti de hac nocturna: excursione Catilinæ facile urbes suas: finesq; defendent. Gladiatores: quam sibi ille maximam manū: & certissimā fore putauit: quanquā meliore animo sunt: quā pars patritiorū: potestate tamē uestra continebūtur. Q. Metellus: quē ego prospiciēs hoc in agrū Gallicanū præmisi. Picenumq;: aut opprimet hominē: aut omnes eius motus: conatusq; prohibebit. Reliquis autē de rebus cōstituendis: maturādis: agēdis iam ad Senatū referemus: quē uocari uidetis. Nūc illos: qui in urbe permanserunt: atq; adeo contra urbis: salutē: omniumq; uestrū in urbe a Catilina relicti sunt: quanquā sunt hostes: tamē quia nati sunt ciues: monitos eos etiā: atq; etiā uolo: mea lēitas adhuc si cui solutior uisa est: hoc expectauit: ut id quod latebat:

His: quasi dicat tam longis aut frigidis. Appēninum montem intersecātem Italiam. O bellū ironia est prætoriam. & ita fortissimam. Vectigalibus: id est prouentibus. Si inquam: quia plusculam interposuit ante perfectam cōstructionem repetit principium. Nam ordo est Sed omissis his omnibus rebus quibus nos suppeditamur: id est abundamus aut subministramur abunde. & quibus ille: scilicet Catilina eget uelimus causas ipsas: quæ scilicet causæ. cōfligunt: id est cōcertāt inter se: qa nobis iustissima ē causa belli: iugurthe iniustissima: cōtendere. i. cōcertare iter se. nos possimus intelligere. ex eoipso: id est ex sola cōtentione causarū. q̄: id est quantū ualde illi. iacerent. i. ipotentes & demissi sint. Ex hac. id est nostra. Illic: idest illorū parte. Hinc: id est ex nostra. Deniq; eqtas &c. Reddenda sunt singula singulis equitas certat cū iniquitate: tēporantia cum luxuria. Fortitudo: id est strēnuitas cū ignauia. Prudentia cū temeritate. Virtutes omnes cū uitiis oibus. Et ita i seqntibus q̄ iter se pugnātia cōposit. Nōne. q. d. maxie. Consultū ac

Colōi prouisum ē mihi. i. a me. Coloni erant q exactis hostibus mittebant ad colēdas terras: ne hostes redirēt i uacuas: aut iutiles facerēt. Municipes erāt q in op

Municipes. pidis uicinis degētes mūere ac onera urbis cōportabāt: & magistratus minores illic gerebāt: & ad gerendos etiā maiores romæ apti erāt. Certiores facti. i. certe edocti. Gladiatores: credo legēdū gladiatores: quā manū. i. quorū collectionē: ille. s. catilina. putauit fore sibi maximā & fortissimā: q̄q̄ sūt aio meliore. s. ad bellū non ad uirtutē. i. audaciore: q̄ pars patritiorum. i. cōplures patricii: tamen continebūtur nostra potestate. Prospiciens: id est longe ante præuidens: hoc: scilicet quod modo euenit malū. Referemus. i. ad cōsultationē senatus ponemus. q. d. cum iter uos sint qui catiline faueāt nō expediat hic omnia aperire. Quia ut uulgo dicitur cum paucis consultandū cum multis pugnandū est.

Erumperet:id est ui quadam se aperiret. Meam hāc esse patriam. Arpinas tamen erat:sed municipes se romanos censebant:uel patriam animo & affectu consulem prospicere saluti sue:qui uero in urbe se commouerit:id motum citauerit:esse carcerem quem uindicem:id est ultorem uoluerunt maiores:quia sequentes exilium præferebant. Res maxima:id est periculosissima:in qua de salute ciuium & incolumitate reipublice agitur. Intestinum ac pro:id est domesticum. me uno:id est solo togato:id est existente in toga qui in urbe sedetur:id est paretur: ut tranquillum fiat. Duce & imperatore quia utriusq; fungeretur officio. Im- Nota ātitheton

erūperet. Quod reliquū est:iā non possum obliuisci: meā hāc esse patriam: meorū esse me consulem: mihi autē cum his uiuendū: aut ꝓ his esse moriendū: nullus est portæ custos: nullus insidiator uiæ: siq exire uolūt: cōsulere sibi possunt. Qui uero in urbe se cōmouerit: cuius ego nō mō factū: sed īceptū ullum: conatū ue contra patriā dephendero: sentiet in hac urbe esse cōsules uigilātes: esse egregios Magistratus: esse fortē Senatū: esse arma: esse carcerē: quem uindicem nefariorū: ac manifestorū scelerum maiores nostri esse uoluerūt. Atq; hæc oīa sic egētur Quir. ut res maximæ minimo motu: picula summa: nullo tumultu: bellū ītestinū: ac domesticū post hoīum memoriā crudelissimū & maximū: me uno togato Duce: & Imperatore sedetur. Quod ego sic administrabo Quir. ut si ullo mō fieri poterit: ne īprobus qdē quisq̄ ī hac urbe pœnā sui sceleris sufferat. Sed si uis manifestæ audaciæ: si īpendens patriæ periculū me necessario de hac aī lenitate deduxerit: illud ꝓfecto perficiā: quod in tāto: & tā insidioso bello uix optandū uideť: ut neqs bonus intereat: paucorumq; pœna uos oēs iā salui eē possitis: Quæ qdē ego neq; mea prudētia: neq; humanis cōsiliis fretus polliceor uobis Quir. sed multis non dubiis Deorū īmortaliū significationibus: quib. ego ducibus in hāc spē: sententiamq; sum ingressus. Qui iā nō procul: ut quōdā solebāt: ab extero hoste: atq; lōginquo: sed hic p̄sentes suo numine: atq; auxilio sua tēpla: atq; urbis tecta defendēt. Quos uos Quir. præcari: uenerari: atq; implorař debetis: ut quā urbem pulcherrimam: florentissimam: potentissimāq; esse uoluerunt: hac omnibus hostium copiis terra: mariq; superatis a perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

¶M. TVL. CICERONIS IN. L. CATILINAM. ORATIO TERTIA.

REmpublicam Quir. uitamq; omnium uestrum: bona: fortūas: coniuges: liberosq; uestros: atq; hoc domicilium Clarissimi Imperii fortunatissimā: pulcherrimamq; urbem hodierno die Deorum immortaliū erga uos summo amore laboribus: consiliis: periculisq; meis: ex flamma: atq; ferro: ac pene ex faucibus fati ereptam & uobis conseruatam: ac restitutam uidetis. Etsi non minus nobis iocundi: atq; illustres sunt hi dies: quibus conseruamur: quam illi: q̄bus nascimur: quod salutis certa lætitia est: nascēdi īcerta cōditio: & quod sine sensu nascimur: cū uoluptate cōseruamur: profecto quoniā illum: qui hāc urbem condidit: Romulū ad

peratoris enim est duci imperař ut & quo & quos ducat. Ducis est imperata strennue obire ipse ergo sibi imperator erit & populo dux. Sufferat:id est sustineat: quod quidem consultū uisum erat tantisper dum coniuratio tantum Ciceroni nota erat: nec per allobroges & uolturcium consulo depræhensos omnibus patefacta. Vis uiolentia. Vis optandum. Optamus tamen multa quæ nō audeamus utq̄ supra uires & merita sunt unde uix optandū emphaticos dicit: sicut Maro. Turne quod optandi diuum promittere nemo. Auderet: uoluenda dies en attulit ultro: non dicit speranti sed optanti: ne quis bonus: id ē innocēs. Paucorum: scilicet prīcipum coniurationis. Significationibus: id est indiciis & signis factis. Ingressus: quasi pedibus Nam & pedibus in sententiam īgrediműr: dū ad ptē cui assentimur accedius. Quos uos &c. scē & religiose mōet ī fine: ubi pōd ꝯexigiť orōnis ad řligionē.

Empublicam quirites. Hæc cōcio qua ī eundū catilinam inuehiť habita est ad quirites post manifestatam pēitus coniurationem per allobrogum legatos & uolturcium in senatum adductos cum scriniis litterarum a coniuratis scriptarum & signatarum: unde e senatu rediens Cicero populo rem omnem. quatenus operepræcium duxit exponit: & factum suum magnifice extollit. Fati. hoc est exitii fatalis. Conseruamur: uult eum diem celebrandum ab omnibus ea festiuitate qua solet a singulis suus cuiq; natalis. Profecto quoniā &c. se quoq; romulo comparandum censet: cum non minus urbem poenitus perituram seruare q̄ condere. Sustulimus: hoc est sursū tulimus: quia reuera discerptū dicunt romulum a patribus nō amplius comparuisse. De quo Liuius libro p̄io. Retudimus

Deos imortales beneuolentia: famaq; sustulimus : esse apud uos: posterosq; uestros in honore debet dies is: q eãdẽ hãnc urbẽ conditã: amplificatamq; seruauit. nã totis urbis templis: delubris: tectis omnibus subiectos prope iã ignes: circunda- tosq; restinximus. Item gladios in Rẽp. districtos retudimus: mucronesq; eorũ a iugulis uestris reiecimus. Quæ quoniã in Senatu illustrata: patefacta: cõperta sunt per me: uobis iã ex- ponã breuiter Quir. ut & quãta & q̃ manifesta : & qua ratiõe iuestigata & cõpræhensa sint: uos : qui ignoratis ex actis scire possitis. Pricipio: ut Catilia paucis ante dieb. erupit ex urbe: cũ sceleris sui socios : & huiusce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliq̃sset: semp uigilaui: & prouidi Quir. quẽadmodũ i tantis & tã absconditis insidiis salui esse possemus. Nã tũ ex urbe Catilinã eiiciebã (nõ enim iã uereor huius uerbi iuidiã: cũ illa magis sit timẽda: q, uiuus egressus est) sed tum cũ illũ exterminari uolebã: aut reliquã cõiuratorũ manũ simul exitu rã: aut eos: q remansissent: infirmos sine illo: ac debiles puta- bam. Atq; ego: ut uidi: quos maximo furore & scelere esse in- flãmatos sciebã: eos esse nobiscũ & Romæ remãsisse: i eo oẽs dies: noctesq; cõsumpsi: ut q̃d agerẽt: quid molirẽtur: sentirẽ: ac uiderẽ: ut qm̃ auribus uestris ꝓpter incredibilẽ magnitudi nẽ sceleris minorẽ fidẽ faceret oratio mea : rem ita cõprehẽde rẽ: ut tũ demũ animis: salutiq; uestræ prouideretis : cũ oculis maleficiũ uideretis. Itaq; ut cõperi: legatos Allobrogũ belli Trãsalpini & tumultus Gallici excitãdi caussa a. P. Tẽtulo es- se sollicitatos: eosq; in Galliã ad suos ciues eodẽ itinere cum literis: mãdatisq; ad Catilinã esse missos: cõitemq; his adiũctũ esse Vulturtiũ: atq; huic datas esse ad Catilinã literas: faculta tẽ mihi oblatã putaui : ut quod erat difficilimũ : quodq; ego semp optabã a Diis imortalibus: tota res nõ solũ a me: sed eti am in Senatu a uobis mãifesto depræhẽderetur. Itaq; hester- no die. L. Flaccũ & Gn. Prõptiniũ Prætores fortissimos : atq; amãtissimos Reip. uiros ad me uocaui: rẽ oẽm exposui: q̃d fie ri placeret: ostẽdi. Illi autẽ: qui oĩa de Rep. præclara: atq; egre gia sentirẽt: : sine recusatione: ac sine ulla mora negotiũ susce- perũt: & cũ aduesperasceret: occulte ad põtem Miluiũ ꝑuene rũt: atq; ibi in ꝓximis uillis ita bipartiti fuerũt: ut Tybris iter eos: & pons interesset: eodẽ aũt & ipsi sine cuiusq̃ suspitione multos fortes uiros eduxerant : & ego de Præfectura Reati- na complures delectos adolescentes: quorum utor assiduæ in Reip. ꝑsidio cũ gladiis miserã. Interi tertia fere uigilia exacta cũ iã põtẽ Miluiũ magno cõitatu legati Allobrogũ igredi ici-

non recudimus a retũdo. Quæ quoniam in senatu : id est corã senatoribus & patribus unde in concionem descẽderat. Ex actis id ẽ ex his quem acta sunt. Eru puerit: id est ui exierit: ut solẽt fere ruptis clatris & aliis obsta culis. Nam tamen credo legen- dum non tantum: ut fit. Ego pu taui nõ tantum. i. nõ solum cũ . i. quando ego eiiciebam Catili nam ex urbe. Quia uero prius nolebat fateri se Catilinam eie cisse: sed tantũ admonuisse aut ei cõsul uisse ut exiret; ne imme mor ante dictorum uideret: ad dit per parenthesim. Nõ. n. q. d. mãifeste: fateor nũc me eiecisse eũ: non. n. uereor iam iuidiam uerbi. s. q̃d dixi me eiecisse eũ: cum illa. s. iuidia sit magis timẽ da: q, catilina exierit uiuus: sed tum. i. tunc cũ uolebam illum exterminari. i. extra terminos agi; hoc ẽ expelli: aut sup. tum cũ putabam : reliquã manũ. h multitudinem coniuratorum: aut exituram: id est exire debe re simul cũ catilina aut eos qui remãsissent fore: id est futuros infirmos ac debiles sine illo: sci licet principe suo Catilina. Atq; ego ut: id ẽ postq̃ uidi eos quos sciebam esse inflatos maximo furore & scelere esse nobiscum & remansisse rome: consumpsi oẽs dies & noctes: in id. i. i ea re ut scirẽ ac uiderẽ q̃d agerent & q̃d mollirent. Orõ. i. recitatio aut narratio mea cõprehẽderẽ rẽ. i. factũ ipum depẽhẽderẽ. Le gatos allobrogũ q populi sunt haud lõge a lugdunensibus: ut prius ostẽdi unde eos trãsalpi- nos uocat: q̃d quidẽ uerũ quo- ad romanos: nã nobis cisalpini sunt. Cũ lr̃is. s. scriptis. Mãdatis . s. uerbo dãdis. Quod erat dif ficillimũ quodq;. i. q̃d ego sem per optabã a diis &c. Præclara atq; egregia. Cõmẽdat pretores ut se candidũ significet nec uelle queq̃ recusare imeritum. Ad- uesperasseret: id est serum eẽt & ad speram tenderet: ut tybe- ris inter eos & põs iteresset: mo re suo præpositionem repetit: nam alii dicerent ut tyberis : & põs inter eos esset sine suspitio- ne: quia non manifestauerant illis causam cur eo proficiscerentur: ex reatina præfectura: ex ea parte italie ubi est reatina palus in qua natus saxis ungule iumentorum duriores effici dicuntur in reipubli. præsidio: nõ ergo ad perniciem. Interea narrat fere eadẽ quæ Salustius in Catilinario. Tertia quæ est sub diluculum.

perent: unaq; Vulturtius: fit in eos impetus. educuntur ab illis gladii: & a nostris: res erat Praetoribus nota solis. Ignorabatur a caeteris. Tum interuentu. Promptinii: atq; Flacci: pugna: quae erat commissa sedatur. Literae quaecunq; erant in eo comitatu integris signis Praetoribus traduntur. Ipsi comprahensi ad me cum iam dilucesceret deducuntur. Atq; horum omnium scelerum improbissimum machinatorē Cimbrum Gabinium statim ad me nihil tum suspicantem uocaui. Deinde item accersitur. P. Statilius: & post eum Cethegus. Tardissime autē Lentulus. credo: quod literis dandis praeter consuetudinem proxima nocte uigilarat. Cum uero summis: & clarissimis uiris huius ciuitatis: qui audita re mane ad me conuenerant: literas a me prius aperiri: quam ad Senatum deferri placeret: ne si nihil esset inuentum: temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturū: ut de periculo publico: non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim Quir. si ea: quae erāt a me delata: reperta nō essent: tamen ego nō arbitrabar in tantis periculis eē mihi nimiam diligentiam pertimiscēdam. Senatum frequentem celeriter: ut uidistis: coegi. Atq; interea stati ammonitu Allobrogum. C. Sulpicium Praetorem fortem uirum misi: qui ex aedibus Cethegi: siquid telorum esset: efferret. Equibus ille maximum sicarum numerum: & gladiorū extulit. Introduxi Vulturtium sine Gallis. fidem ei publicā iussu Senatus dedi. hortatus sum: ut ea: quae sciret sine timore indicaret. Tum ille dixit: cum uix se ex magno timore recreasset: a. P. Lentulo se habere ad Catilinā mandata: & literas: ut seruorum praesidio uteretur: & ad urbem quam primum cum exercitu accederet. Id autem eo cōsilio: ut cū urbem omnibus ex partib. quemadmodum descriptum: distributumq; erat: incēdissent: cedemq; infinitam ciuium fecissent: praesto esset ille: qui fugientes exciperet: & se cū his urbanis ducibus cōiungeret. Introducti autem Galli: iusiurandum sibi: & literas a Lētulo Cethego Statilio ad suā gentē datas esse dixerunt. Atq; ita sibi ab iis & . L. Cassio esse praescriptū: ut equitatū in Italiam: q̄primū mitterent: pedestres sibi copias nō defuturas. Lētulū aūt cōfirmasse ex Fatis Sybillinis: Aruspicumq; responsis se esse tertium illum Cornelium: ad quē regnū urbis huius: atq; impiū per-

Vnaq; i. & simul. A n̄ris: missis a nobis. Solis praetoribus missis ad dep̄hendēdos legatos allobrogū cum uulturcio & litteris. Cōmissa hoc est conserta & mita. dilucesceret. i. lux diei a nocte distingui incipet. Cimbrū uocat gabiniū: aut quia p̄niciosum putat ut cimbri erāt: aut q a ex cimbris oriūdū. Litteris dādis hoc est ut litteras ad allobroges daret. Praeter consuetudinē: quia somno indulgere solebat. Conuenerunt. i. disquiuerūt a me: an sup. placeret litteras aperiri a me &c. Ideo ne si nihil eēt inuētū &c. Rem integram. i. non inspectis prius litteris. Si ea quae erant delata. s. p allobroges & fuluiā cōcubinā Quinti curii ab eo missam: ut uidistis: quia paulo postq̄ senatū habuerat populū cōuocauit. Ex edibus cethegi: qui properare summopere curabat. Volturcium dep̄hēsum cū allobrogib9 siue gallis. s. allobrogibus. Fidē publicā. i. ut indicaret quaecūq; sciret & impunitatem facti sui haberet. Recreasset. i. reuelasset & refecisset. Timebat. n. i tali re dep̄hēsū se non posse uiuū euadere a. P. L. i. a Pub. Lētulo q p̄tor erat: ut seruorum praesidio quia seruos prius repudiauerat Catilina. Praesto. i. p̄sens quasi p̄stans eēt: q exciperet. i. ex isidiis caperet: &. i. simul fugientes: id est profugere uolētes & coniūgeret se cū his. s. sceleratissimis ducibus. Vrbāis Lētulo: Cethego: Gabinio Statilio & caeteris. Iusiurandum supple esse datū hoc est iureiurando p̄missum. Ad suam gentē unde missi erāt uidelicet ad allobroges de quibus i Catilinario diximus. Praescriptum: hoc est praeceptū solicite: ut ab his fieri soler: qui q̄ diligenter exequi uolunt: praescribūt: hoc est prius scripta cōsignant & tradunt. Ex fastis hoc est libris sibyllinis in q̄bus quasi fasti futuri scripti erāt. Aruspicū: hoc est inspicientiū exta ad aras. Tertium Corneliū: q a Cinnam ante se & syllam fuisse dicebat: quo℞ uterq; erat de gēte corneliorū & dominatiōe potitus. De sylla āt prius diximus. De Cinna sic dicit. L. Florus in lib. lxxx. Liuii. Caius Cornelius Cinna cū perniciosus leges per uim ferret pulsus urbe a Cneo Octauio collega cū Sex. tribūo plebis: impioq; ei abrogato: corruptū appii Claudii exercitū i p̄tātē suā redegit & bellū urbi itulit: accersito Caio Mario cū aliis exulibus ex aphrica. Et in lib. sequētē. Cinna & Marius in urbē recepti sunt: q uelut raptā eā cedibus & rapinis uastarūt. Cneo Octauio cōsule occiso & oībus aduerse p̄tis nobilib9 trucidatis: īter quos M. Antōio eloq̄ntissimo uiro & ca. caesar: quo℞ capita i rostris posita &c. Post uirginū absolutionē. s. fatalē: de q̄ i lib. sibyllinis mētio erat. Incēsionē a flūine: a quo ēt: rōuli iago aut pictura tacta erat.

Lentulo & cæteris: præterq̃ ce-
thego qui ad accelerandam rẽ
putauit: a quoq;: id ẽ unoquoq;
eorum. Linum: id est filũ quo
colligate erant tabule apposita
cera & sigillo super impresso.
Confirmasset: id est firmiter ꝓ
misisset. Recepissent: id est pro
misissent facienda. Recipere. n.
est quod dicunt a se capere: id
est faciendum aliquid assume
re. Bonorum ferramentorum:
id est armorum boni ferri qua
lia erant domi: ipsius depræ-
hensa studiosum: id est ama-
torem diligentemq; emptorẽ.
Conticuit ut qui facinus purga
re non potuit. Confessus est. s.
se eas scripsisse & signasse. Ex
facili autem confessione patet:
aut acrem fuisse romanis q̃stio
nem aut ĩgenium pudorem cũ
contra maifestam ueritatẽ diu
tius contendere non auderent.
Lentulo aut lentuli: si lẽtulo su
baudi suas: si lẽtuli subaudi ip
si. Annuit hoc est nutu confes-
sus est se nosse. Per quem: scili-
cet internuncium aut interces-
sorem: seu ut dicunt solicitaro-
rem. De fastis sibyllinis: hoc est
libri sibylle: in q̃bus fasti roma
norum futuri continebant̃. Cõ
fessus est: forte ea confidentia q̃
superabat fatali necessitati ces-
suros. Et manum: id est formã
scribendi: quasi dicat litteram.
Erãt scripte sine nomine. i. sine
subscriptione nominis scriben
tis. Sed ita: id est in hãc formã.
Qui sim: suauius q̃uis sim: ut ĩ
Vergilio. nec qui sim q̃ris alexi.
Vt uir id est uirilis & animosus
sis. ut in catilinario uisum est.
Etiam infirmorum: hoc est ser
uorum. Insinuabant: id est in-
cusabãt multo certiora illa: sci-
licet indicia nature quæ menti-
ri nequit: q̃a cætera possent es-
se cõficta: nisi agnouissent. Fur
tim sese: id est se mutuo: & gra-
phice exprimit gestum depræ
hensorum qui se subinde respi
ciunt: ac si dicant: q̃d ĩcepimus
& quo ꝑuenimus. Non nunq̃. i.
subinde aut interdũ ut uiderẽ
tur tam nõ indicari ab illis. s. le
gatis allobrogũ & uolturcio: s;
ipsi uiderent̃ idicari a se: q̃a se-
ipsos ꝓdebãt ex uoltus imuta-
tiõe. Editis. i. ĩ lucẽ datis. Cõsu-
li. i. consiliũ rogauit aut petiui.

uenire esset necesse. Cinnã ante se: & Syllã fuisse. eũdemq; di
xisse. fatalẽ hũc esse annũ ad interitũ huius urbis: atq; ĩperii:
q̃ eẽt: decimus ann⁹ post uirginũ absolutionẽ. post Capitolii
autẽ incẽsionẽ uigesimus. hãc autẽ Cethego cũ cæteris cõtro-
uersiã eẽ dixerũt: quod Lẽtulo & aliis cædẽ Saturnalibus fiẽ
ri: atq; urbẽ ĩcẽdi placeret. Cethego nimiũ id lõgũ uideri. Ac
ne lõgũ sit Quir. tabellas ꝓferri iussimus: q̃ a quoq; diceban-
tur datæ. Primũ ostendimus Cethego. Signũ cognouit. Nos
Linũ ĩcidimus: legimus literas: erat scriptũ ipsius mãu & Allo
brogũ Senatui & populo: sese: q̃ eorũ legatis cõfirmasset: esse
facturũ: orare ut illi facerẽt: q̃ sibi legati eorũ ꝓcepissent. Tũ
Cethegus: q̃ paulo ante aliq̃d de gladiis: ac de sicis: q̃ apud se
erãt dep̃hẽsę: respõdisset: dixissetq; se semp bonorũ ferramẽto
rũ studiosum fuisse. recitatis literis debilitat⁹. atq; abiect⁹. cõ
scientia cõuictus repẽte cõticuit. Introductus est Statilius. co
gnouit: manũ & signũ suũ: recitatæ sunt tabellæ. i eadẽ fere sẽ
tẽtia cõfessus est. Tũ ostẽdi tabellas Lẽtulo: & q̃siui: cogno-
sceret ne signũ: annuit. Est uero in q̃ notũ signũ & imago aui
tui clarissimi uiri: q̃ amauit unice patriã: & ciues suos. q̃ q̃dẽ
te a tãto scelere ẽt mutare & reuocare debuit. legũtur eadẽ ra
tiõe ad Senatũ Allobrogũ: populũq; literæ. Siq̃d de his reb⁹
dicere uellet: fieri potestatem. Atq; ille q̃dẽ prĩo negauit: post
aũt aliq̃nto toto Vulturtii iã ĩdicio exposito: atq; edito surre-
xi. Quæsiui a Gallis: q̃d sibi esset cũ his: q̃obrem domũ suã
cõueniissent? Itẽq; a Vulturtio. Qui cũ illi breuiter: cõstãterq;
respõdissent: ꝑ quẽ ad eũ quotiescunq; uẽissent: q̃ sissemq; ab
eo: nihil ne secũ esset de Fatis. Sybillinis locutus: tũ subito il
le scelere: demẽs: q̃nta uis cõsciẽtiæ esset: ostẽdit. Nã cũ id pos
set ĩficiari: repẽte: ꝓpter opinionẽ oium cõfessus est. ita cũ non
mõ ingeniũ illud: & dicẽdi exercitatio: q̃ semp ualuit: sed etiã
ꝓpter uim sceleris mãifesti: atq; dep̃hensi: ĩpudẽtia: q̃ supabat
oẽs: ĩprobitasq; defecit. Vulturtius uero subito ꝓferri literas:
atq; aperiri iussit: q̃s sibi a Lẽtulo ad Catilinã datas esse dice-
bat. Atq; ibi uehemẽtissime ꝑturbatus Lentulus: tñ signũ &
manũ cognouit: erant aũt scriptæ sine nomine: sed ita: Quis
sim ex eo: quẽ ad te misi: cognosces: cura ut uir sis: & cogita:
quẽ in locũ sis progressus: & uide: q̃d iã tibi sit necesse. Cura:
ut oium tibi auxilia: adiungas etiã ĩfimorũ. Gabinius deinde
introductus cũ prĩo ĩpudẽter respõdere cœpisset: ad extremũ
nihil ex iis: q̃ Galli insimulabãt: negauit. At mihi q̃dẽ Quir.
cũ illa certissima sunt uisa argumẽta: atq; ĩdicia sceleris: tabel
læ: signa: mãus: deniq; uniuscuiusq; cõfessio: tũ multo certio-
ra illa. color: oculi: uultus: taciturnitas. Sic. n. obstupuerãt:
sic terrã ĩtuebãt̃: sic furti nõnũq̃ iter se aspiciebãt: ut nõ iã ab
illis ĩdicari: sed ipsi se ĩdicare uiderẽtur. Indiciis expositis: atq;
editis Quir. Sẽatũ cõsuli de summa Reip. salute: q̃d fieri pla-

ceret. Dictæ sũt a pricipib⁹ acerrimæ:ac fortissimæ sñiæ:q̃s.S.
sine ulla mora ẽ cõsecutus: Et quoniã nõdum ẽ perscriptum
Senatus consultum: ex memoria uobis Q uir. quid Senatus
censuerit: exponam. Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis
aguntur quod uirtute:consilio prudẽtia mea Resp. piculis sit
maximis liberata. Deĩde. L. Flaccus: &. C. Prontinius Præto-
res: quod eorũ opa forti: fideliq; usus essem: merito ac iure lau
dantur. Atq; etiã uiro forti Collegæ meo laus ĩperitur: quod
eos: q cõiurationis participes fuissent: a suis & Reip. cõsiliis
remouisset. Atq; ita censuerũt: ut. P. Lẽtulus cũ se Prætura
abdicasset: tũ ĩ custodiã traderet. Itemq; uti Cethegus. L. Sta
tilius. P. Cabinius: q̃ oẽs p̃sentes erãt: in custodia traderẽtur:
atq; idẽ hoc decretũ ẽ ĩ. L. Cassiũ: q sibi p̃curationẽ ĩcẽdẽdæ
urbis depoposcerat. In. M. Cepariũ: cui ad solicitandos pasto
res Apulia esset attributa: erat idẽ edictũ. In. P. Furiũ: qui est
ex iis colõis: quos Fesulas. L. Sylla deduxit. In. Q. Manlium
Chilonẽ: q̃ una cũ hoc Furio sp erat ĩ hac Allobrogũ solicitu
die uersatus. In. P. Vmbrenũ libertinũ hoĩem: a quo primũ
Gallos ad Gabiniũ p̃ductos esse cõstabat. Atq; ea lẽitate. S.
est usus Q uir. ut ex tãta cõiuratione: tantaq; ui: ac multitudi-
ne domesticorũ hostiũ: nouẽ hominũ p̃ditissimorũ pœna Re
pu. cõseruata: reliquorũ mẽtes sanari posse arbitraretur: Atq;
etiã supplicatio Diis ĩmortalibus p̃ singulari eorũ merito meo
noĩe decreta ẽ Q uir. quod mihi primũ post urbẽ cõditã toga
to cõtigit. Et his decreta uerbis est: quod urbẽ ĩcẽdiis: cæde ci
ues: Italiã bello liberassem. Quæ supplicatio: si cũ ceteris sup
plicatiõibus cõferat̃ Quir. hoc ĩtersit: quod cæteræ de Rep.
bene gesta. hæc una cõseruata Rep. cõstituta est. Atq; illud:
quod faciendũ primũ fuit: factũ: atq; transactũ est. nã. P. Len
tulus: quanquam patefactis insidiis: & cõfessionibus suis iu-
dicio Sẽatus: nõ modo Prætoris ius uerũ etiã ciuis amiserat:
tñ a magistratu se abdicauit. Vt q̃ religio. C. Mario Clarissi-
mo uiro nõ fuerat. quo min⁹. C. Glauciã: de quo nihil nomi-

A principibus: scilicet inter senatores qui primi sententiam rogabantur: memoria: id est memoriter. Cẽsuerit: id est iudicauerit. Primum. id non arroganter: sed pro ordine rerũ gestarum dicit. L. flaccus &. C. prõptinius ad pontem miluium a Cice. missi ad capiendos legatos. College: id est mecum cõsuli. Quod te mouisset: id est particeps esse & conscius noluisset: cum tamen rei familiaris penuria laboraret: ut in catilinario asserit Salustius. Cũ se prætura abdicasset: id est alienum ab ea dixisset & abiisset ab ea: tum: id est post modum traderetur in custodia quasi nephas sit prætorem in custodia teneri. quod honestius dixit q̃ in car
cere. Postulauerat. i. exegerat a
principib⁹ cõiurationis. In mar
cũ ceparíũ cui erat indicatũ. i.
per indices demõstratũ apuliã
esse attributã ad pastores solici
tãdos. In publiũ furiũ: q ut opi
nor is est: quẽ sine noĩe Salu. fe-
sulanũ appellauit cilonem hoc
quoq; cognomẽ subticuit salu.
Libertinũ hominẽ: neq; id qdẽ
expressit Sal. Libertinũ. i. liber-
tinæ cõditionis: cũ ipsi aut parẽ
tes eius aliq̃do seru⁹ fuerit aut
serui fuerint. Productos. i. soli-
citatos ad cõsẽsũ. Mẽtes sanari
. i. eos reduci in saniorẽ mẽtem
uisis exemplis aliorũ. Atq; etiã
supplicatio: uulgo dicitur pro-
cessio & rogatio. Dicitur secũ-
dum Seruium q apud massili
enses in supplicationibus sup-
plicium sumebatur a puero sa-
cro: id est in quem omnia dira
quæ ciuitati prouentura essent
imprecabantur. Meo nomine:
id est auctoritate mea cum con
sul esset nomine consulis fieri
dicebant̃ omnia. Mihi togato:
id est existenti in toga quia sup
plicatio non fiebat nisi in sum-
mo periculo belli quod huma
nis opibus euitare posse nega-
batur: aliter deos frustra tenta-
re sibi uiderẽtur. Et his uerbis
quæ recitat q ad suam glori-
am faciunt. Vrbem icendiis: sin
gulis sua proprie attribuit. Cõ
feratur: id est comparetur. In-
tersit: id est differat. Bene gesta
id est gubernata & administra-
ta respubli. Factum atq; transa-
ctum ẽ: id ẽ penitus cõsumma
tum. nam. P. L. i. Publius lentu
lus q ut dictum est prætor erat
sed sicut apud nos q uis hereti-
cus non solum pontifex nõ: sed
non christianus quidem censen
dus: sic apud illos qui in patriam coniurauerat; non modo magistratus non erat: sed ne ciuis qdem censen-
dus. Abdicauit: id est ultro abiit & se alienum dixit a magistratu: ut nos liberaremur ea religione: id est
metu deorum: quæ religio non fuerat mario uiro clarissimo (quem laudat: aut ut compatriotam: erat enĩ
uterque arpinas aut: ut populi seu plebis defensorem) quominus. id est ut non occideret. Glauciam
prætorem: id est cum esset prætor: & de quo nihil erat decretum nominatim expresso nomine eius: sed
dumtaxat communiter ĩ omnes sontes. Vnde. L. florus in libro. lxix. C. Marius deditionis auctor qui sex-
tum consulatum per tribus sparsa pecunia emerat Metello aqua & igni interdixit. Nam apuleius saturni-
nus tribunis plebis. C. Memmium candidatum cõsulatus petitorem quem aduersarium actionibus suis ti
mebat interemit. Quibus rebus cõcitato quamplurimum senatu in eius causam: & . C. Marius homo mu

Suppli catio.

Satur- nini cedes.

natim erat decretum: Prætorem occideret: ea nos religione in priuato. P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc: quoniam Quir. sceleratissimi: periculosissimiq; belli nefarios duces captos iã & cõpræhensos tenetis: existimare debetis oẽs Catilinæ copias: oẽs spes: atq; opes his depulsis urbis piculis cõcidisse. Quem quidẽ ego cũ ex urbe depellebã: hoc prouidebã aĩo Quir. remoto Catilina nõ mihi esse. P. Lẽtuli somnũ nec .L. Cassii adipẽ: nec. C. Cethegi furiosam temeritatẽ pertimescendã. Ille erat solus timẽdus ex his oĩbus: sed tãdiu dũ mœnibus urbis detinebatur. oĩa norat: oĩum aditus tenebat: appellare: tẽtare: solicitare poterat: audebat. Erat ei cõsiliũ ad facinus aptũ: cõsilio autẽ neq; lingua: neq; mãus deerat. Iã ad cæteras res cõficiẽdas certos homines delectos: ac descriptos habebat. neq; uero cũ aliquid mãdauerat: confectũ putabat. Nihil erat: qđ nõ ipse obiret: occurreret: uigilaret: laboraret: frigus: sitim: famẽ ferre poterat. Hũc ego hominẽ: tam acrẽ: tã paratũ: tam audacẽ: tam callidũ: tam in scelere uigilãtem: tã in perditis rebus diligentẽ: nisi ex domesticis insidiis in castrense latrociniũ cõpulissem (dicã id: quod sentio) nõ facile hãc tantã molẽ mali a ceruicibus uestris depulissem: Nõ ille nobis Saturnalia constituisset: neq; tãti ante exitii: ac Fati diẽ Reip. denuntiauisset: neq; cõmisisset: ut signũ: ut literæ suæ: testes deniq; mãifesti sceleris depræhẽderẽtur. Quæ nũc illo absente sic gesta sunt: ut nullũ in priuata domo furtũ unquã sit tã palam inuentũ: quã tanta hæc in Rẽp. cõiuratio manifeste inuenta: atq; depræhẽsa est. quod si Catilina in urbe ad hãc diem remansisset: quanquã: quoad fuit: oĩbus eius consiliis occurri: atq; obstiti: tamẽ ut leuissime dicã: dimicãdum nobis cũ illo fuisset. Neq; unquã: dũ ille ĩ urbe hostis fuisset: tantis periculis Rẽp. tãta pace: tãto otio: tãto silẽtio liberassemus. Quãquã hæc omnia Quir. ita sunt a me administrata: ut Deorũ immortalium nutu: atq; cõsilio: & gesta & prouisa esse uideãtur. Idq; cõiectura consequi possumus: quod uix uidetur humanis cõsiliis tãtã molẽ rerũ gubernatio cõsequi potuisse. Tũ uero præsentes ita his tẽporibus opẽ & auxiliũ nobis tulerũt: ut eos pene oculis uidere possemus. Nam: ut illa omittã: uisas iã nocturno tẽpore faces: ardoremq; cœli: & fulminũ iactus: & terremotus: cæteraq; quæ ita nobis Cõsulibus facta sunt: ut hæc: quæ nũc fiũt: cauere Dii ĩmortales uiderẽtur. hoc certe Quir. qđ sum dicturus: neq; ꝑtermittẽdũ: neq; relinquendũ est. Nã profecto memoria tenetis Cotta & Torq̃to Cons. cõplures ĩ Capitolio turres de cœlo eẽ ꝑcussas: cũ & simulachra Deorũ ĩmortaliũ depulsa sunt: & statuæ ueterum hominũ deiectæ: & regum æra liquæfacta sunt. Tactus est ẽt ille: qui hanc urbẽ condidit Romulus: quẽ inauratũ in Capitolio paruum: atq; lactentem uberibus lupinis inhian-

tabilis & uarii consilii ingeniiq; qui semper secundum fortunã trãsierat cũ tueri minime posset oppræssus armis cum glaucia prætore aliis eiusdem furoris sociis bello quondam interfectus est. hæc ille ubi habetur mors Saturnini: cuius prius meminit: & mors glaucie cuius hic mentionem facit: cætera manifestaria sunt. Ad hanc diem: id est ad hoc usq; tempus. Quoad fuit aut q̃diu fuit ĩ urbe aut q̄ntum fuit in potestate mea: sed melius priori modo. Leuissime. id ẽ minime grauiter. Nam ad grauem uirum non pertinet cẽsere dimicandum esse tãto imperio cum tam futili homine: aut leuissime: id est breuissime & citissime. Atq;: id ẽ simul. aut uacat atq;. Idq; cum: id est cum ita sit q̃ possumus cõsequi: coniectura. i. p cõiecturã cognoscere: id. s. ita esse. uidelicet q̃ deorum nutu omnia gesserim: q̃: id est q̃a gubernatio uideť uix potuisse cõsequi humanis cõsiliis & tãta mole rerũ: scilicet id quod consecutus sum: tũ uero .i. multo magis manifestum est q̃ dii tulerũt. i. attulerunt præsentẽ opẽ: & .p. i. auxilium sup. ꝑsens: his tpibus. Eos. s. deos oculis qđ mortali fas nõ est ut illa .s. manifesta nihilominus ꝑsentie deorũ ĩdicia: Cauere. i. caute uitãda prædicere. Perculsas. i. attonitas & fulmine percussas. Depulsa: id est a loco pulsa. Simulachra: id ẽ effigies ad similitudinẽ eorũ fictas. Et ueterũ hominũ: id est priscorũ romãorũ. Legũ æra. i. tabule ereę leges cõtinẽtes: nã in es icise erãt. Ille .s. notissimus aut optime meritus: romulus hoc est imago romuli: quã. i. cuius simulachrũ: ĩauratũ. i. auro tectũ: atq; lactẽtẽ. i. trahẽtẽ lac & sugẽtẽ & ĩhiãtẽ uberibus lupinis: q̃a a lupa dř nutritus cũ a faustulo pastore inueniret cũ remo: uerũ sũt q̃ uxorẽ faustule lupã. i. meretricẽ fuisse dicebãt. nã & meretrix lupa dř: unde & lupanar. de quo uide L. in .i. Docet ãt sculpturã illã fuisse artificiosam cũ tã graphice gestũ pueri lactentis exprimeret. Quia uero cõditor urbis deiiciebať ꝑnotabať decidiũ urbis: ut seq̃ntia docẽt.

Glaucie nedes

tem fuisse meministis. Quo quidē tēpore cū Aruspices ex tota Hetruria cōuenissent: cædes: atq; icendia: & legū interitū: & bellum ciuile: ac domesticum: & totius urbis: ac imperii occasum appropinquare dixerunt: nisi Dii immortales omni ratione placati suo numine prope facta ipsa flexissent. Itaq; illorū respōsis: tunc & Ludi per decē dies facti sunt. neq; res ulla: quæ ad placandos Deos ptineret: ptermissa est: iidemq; iusserūt simulachrū Iouis fieri mai⁹: & ī excelsum collocari: cōtra atq; ante fuerat: ad orientē cōuerti: Ac si sperare dixerūt: si illud signū: quod uidetis: solis ortū: & forū: curiamq; cōspiceret: fore ut ea cōsilia: quæ clam essent inita contra salutem urbis: atq; imperii illustrarentur: ut a .S.P.Q.R. perspici possent. Atq; illud ita collocandū cōsules illi uoluerunt. Sed tāta fuit operis tarditas: ut neq; a superioribus cōsulibus: neq; a uobis ante hodiernū diē collocaretur. Hic quis pōt esse: qui tam auersus a uero: tam præceps: tā mentecaptus: qui neget hæc oia: quæ uidimus: præcipueq; hāc urbē Deorū immortalium nutu: atq; potestate administrari? Etenim cū esset respōsum: cædes icēdia: interitumq; Reip. cōparari: & ea a perditis ciuibus: quæ rum propter magnitudinem scelerum nōnullis incredibilia uidebantur: ea nō modo cogitata a nefariis ciuibus: uerūetiā suscepta esse sensistis. Illud uero nō ne ita p̄sens est: ut nutu Iouis Optimi: ac Maximi factū esse uideatur? Vt cū hodierno die māe p forū meo iussu cōiurati: & eoꝝ indices in ædē Cōcordiæ ducerētur: ac eo ipso tēpore signū staueretur: quo collocato: atq; ad uos: Senatumq; cōuerso oia & Senatus: & uos q̄ erāt cōtra salutē oium cogitata: illustrata & patefacta uidistis. Quo etiā maiore sunt isti odio: supplicioq; digni: q nō solū uestris domiciliis: atq; delubris sunt funestos: ac nefarios igues iferre cōati. Quibus ego si me restitisse dicam: nimium mihi sumā: & non sum ferendus. Ille ille Iupiter restitit: ille Capitoliū: ille hæc tēpla: ille hāc urbē: ille uos oēs saluos esse uoluit. Diis ego īmortalibus ducibus hāc mētē: uolūtatēq; suscepi: atq; ad hæc tāta indicia puēi. Iā uero illa Allobrogū solicitatio a. P. Lētulo: cæterisq; domesticis hostibus tāta res: tā demēter credita & ignotis & Barbaris: commissæq; literæ nūquam essent profecto: nisi a Diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quod uero ut Galli homines ex ciuitate male pacata: quæ gens una restat: quæ bellum Reip. facere posse: & non te nolle uideatur: spem imperii: atq; rerum amplissimarum ultro sibi a patritiis hominibus oblatam negligerent: uestram salutem suis opibus anteponerent: id non ne diuinitus factum esse putatis? præsertim: qui uos non pugnando: sed tacendo superare

Cōtra atq. i. cōtra q̄ aut cōtra id q antea erat illud signū: id est stumulachrum iouis. Illustrarent. i. illustria & manifesta fierent: ut res in luce posite operis tarditas. i. moles & difficultas aut tarditas operis: id est operātium: q nō ante eū diem perfecerit quo cōiuratio patefacta ē Etenim cū esset respōsum. s. ab haruspicibus & cæteris pdigiorū iterp̄tibus. ita. i. ut sequit: uidelicet sedes: icendia: iteritum reipu. cōparari & ea sup. cōparari a pditis ciuibus q̄les sunt cōiurati. q cū. s. respūdebant. cognita. i. cōcepta q fierēt. uerūetiam suscepta. s. ut fierēt. Non ita p̄sens. i. nō ita subitū ac fauorabile auxiliū. uidet legendū interrogatiue; ita ut affirmationē poscat. Naȝ postea negabit sua id unius opera factum: ut cū. i. q ita acciderit ut cū cōiurati & idices eorum ut legati allobrogum ut uolturcius ducerentur hodierno die mane per forum in edē. i. tēplū cōcordie. s. dee: signū statueret. i. cōstitueretur eo ipo tpe. i. in pūcto illius tpis quo signo collato atq; cōuerso ad uos & ad senatū oia uidisti patefacta; quia sicut in catilinario uisum est Cicero iussit coniuratos præter Lentulū (quem q p̄tor esset ipe manu tenēs in senatū pduxit) cum custodib⁹ in edem cōcordie uenire. & aduocauit eo senatum. Delubris: id est in quibus sunt simulacra deorum. Sumam. i. assumā uē dicē arrogem mihi nimiū. unde quod uulgo præsumeret dicimus aut præsumptuosum esse: latine diceremus sibi nimiū sumere. Sumim⁹ enim per nos cum nemo porrigat accipimus a prorigente seu dante. Nō sim ferendus: id est tollerandus. Ille ille. ad uehemētiam affectionis significandam geminat pronomen qđ de pclaro & nobili dici solet; ut Alexāder ille magnus. idicia. i. reuelationem criminū p eos q cōscii erāt. Iā illa. enarrat omnia per quæ uero simile sit diuinitus potius q̄ humanitus patefactam esse coniurationem. Cōsilium: id est prouidētiā quæ uideat & posse facere bellum: quod ad finem iugurthini late fatetur Salustius: & etiam male: scilicet potius quā pacem talem. Opibus. i. potentiis. Tacendo: scilicet de cōiuratione. Puluinaria pro templis inquit Seruius ponimus

Suma.

Pului naria.

cum sint ꝓprie lectuli qui in templis sterni cõsueuerũt. Acron dicit esse lecticas. aut tabulata in quibus stabant numina. Etenim recordamini. Accumulat bonũ suũ ex malis aliarũ dissensionum. Caiũ Mariũ custodem. s. cõtra cimbros: ut diximus. Laus octauius. s. cæsar expulit collegã. s. bibulũ. unde Suetonius in uita eius de cõsulatu dicit. Lege agraria ꝓmulgata bibulũ ob nũciantem armis foro expulit: & ad arbitrium solũ omnia administrauit ut nõnulli urbanorũ cũ qd per iocũ testãdi gratia signarẽt. nõ cæsare & bibulo: sed cæsare & Iulio cõsulibus actũ scriberent. Aceruis. i. stragibus. Sane aceruus auctore Valla est rerum minutarũ: strages cadauerũ stratorũ.

Aceruus ãt df q̄si aggeruus ex rebus aggestis & accumulatis: nec est contra ꝑscriptũ. Valle si etiã de corporibus dicunt quæ respectu maiorũ minuta sunt qa magnũ & paruũ per cõparationem dicunt. Cina cũ Mario supauit. i. uoti cõpos ac uictor euasit. Nã recepti in urbẽ Cneũ Octauiũ cõsulẽ occiderũt & omnes aduerse partis nobiles trucidarũt. iter quos erat. M. Antonius uir eloquentissimus: & Caius Cæsar: quoꝝ capita ĩ rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus fimbrie interemptus ẽ. P. crassus ne qd indignũ uirtute sua pateret: gladio se transfixit &c. Vide floꝝ in li. lxxx. Liuii. Marcus lepidus dissensit a collega suo catullo. Atq; ille dissẽsiones ostendit minus periculosas fuisse dissentiones supiorũ q̄ machinationes & cõiurationẽs catiline. Nõ illi nullã. i. delectã. Internecione. i. interemptione ciuiũ. s. eoꝝ qui succubuerunt. Post hominũ memoriã. i. post illud tẽpus qd primum hoies uiuẽtes memoria cõplecti possunt. Barbaria. i. barbara natio quæcũq; ea sit. Tãtũ ciuiũ. i. dũtaxat tot ciues. Infinite. i. immẽse & maxime: aut legendũ est finite. s. per defatigationem occidentiũ. Huius diei memoriã. i. memoriã eoꝝ q̄ se fecisse ad utilitatẽ reip. dictur⁹ ẽ eo die. Cõdi reponi a cõdor eris. Memoria u ſa bñ ufa: qa actiue sumit. Est ãt ablrũs. Litteraꝝ mõumẽtis: qa scribent: ut sperat: qd ẽt ĩ epistolis a. M. Luceio ĩsigni historiographo post ea postulauit. Vrum ẽ qrites. i. ad uos ptinet: ac si dicat u ſu ẽ officiũ. depẽdet ãt a supiori sic. Sed qm̄ ñ ẽ eadẽ fortũa atq; cõditio earũ rerũ q̄s ego gessi q̄ ẽ supple illorũ q gesserũt externa bella &c. Sua. i. debita ꝑmia. Prouidi. i. ꝓuide caui. Noceri: ipsonaliter dicitur & dat impersonali ablatiuus i nominatiuũ resolubilis ĩdicabũt. i. ꝓdẽt aut iudicabũt. iudice quo se nemo nocẽs absoluit ut ẽ apud Iuuenalem. Is. i. talis animus.

Impsonale cum ablatiuo.

re potuerunt: quamobrẽ Quir. quoniã ad omnia puluinaria supplicatio decreta est dies celebratote illos: cũ cõiugibus: ac liberis uestris. Nam multi sæpe honores Diis mortalibus iusti habiti sunt: ac debiti: sed profecto iustiores nnnquã. Erepti estis ex crudelissimo: ac miserrimo iteritu: & erepti sine cæde: sine sanguine: sine exercitu: sine dimicatione: me uno togato Duce: & Imperatore uicistis. Etenĩ recordamini Quir. oẽs ciuiles dissensiones. neq; solũ eas: quas audistis: Sed has: quas uos meministis: & uidistis. L. Sylla. P. Sulpiciũ oppressit. Ex urbe eiecit. C. Mariũ custodem huius urbis: multosq; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate: partim interemit. Gne. Octaui⁹ Consul armis ex urbe Collegam suũ expulit. omnis hic locus aceruis corporum & ciuium sanguine redundauit. Superauit postea Cinna cũ Mario. Tum uero clarissimis uiris interfectis: lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius uictoriæ crudelitatem postea Sylla. nec dici quidẽ opus est: quanta diminutione ciuium: & quanta calamitate Reip. Dissensit. M. Lepidus a clarissimo & fortissimo uiro. Q. Catulo: Atulit nõ tam ipsius interitus Reip. luctũ: quã cæterorum: atq; illæ dissensiones erant huiusmodi Quir. quæ nõ ad delẽdã: sed ad cõmutandam. Remp. pertinerent. Nõ illi nullã esse Remp. sed in ea: quæ esset: se esse principes: neq; hanc urbem conflagrare: sed se in hac urbe florere uoluerunt. Atq; illæ tamen omnes dissensiones: quaꝝ nulla exitium Reip. quæsiuit eiusmodi fuerunt: ut nõ reconciliatione Cõcordiæ: sed internitione ciuium diiudicatæ sint. In hoc autem nno post hominum memoriam maximo: crudelissimoq; bello: quale bellũ nunquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit a Lentulo: Catilina. C. Cassio. Cethego cõstituta: ut oẽs: q salua urbe salui esse possent: in hostiũ numero ducerẽtur. Ita me gessi: ut oẽs salui cõseruaremini. Et cũ hostes uestri tãtũ ciuiũ superuictuꝝ putassent: quãtũ ĩfinitæ cædi restitisset: tantũ autẽ urbis: quãtũ flamma obire nõ potuisset: & urbẽ & ciues integros: ĩcolumesq; seruaui. Quibus pro tãtis rebus Quir. nullũ ego a uobis ꝑmiũ uirtutis: nullũ ĩsigne honoris: nullũ monimẽtũ laudis postulo: præterquã huius diei uestrã memoriã sempiternã. In animis ego uestris oẽs triũphos meos: ornamẽta oĩa honoris: monimẽta gloriæ: laudis insignia cõdi: & collocari uolo. nihil me mutũ potest delectar. nihil ta

citum: nihil denique huiusmodi: quod etiam minus digni asse
qui possunt. Memoria uestra Quir. nostræ res alētur: sermo
nibus crescent: literarū monimētis inueterascent & corrobora
buntur. Eandemque diē itelligo: q̄ spero æternā fore: & ad salu
tē urbis: & ad memoriā Cōsulatus mei propagatā: omnique tē
pore in hac Rep. duos dies: extitisse: quorū alter finē uestri
Imperii: nō terræ: sed cœli regionibus terminaret: Alter eius
dē īperii domiciliū: sedemque seruaret. Sed q̄m earū rerū: quas
ego gessi: nō est eadē fortuna: atque cōditio q̄ fuit illorū. q exter
na bella gesserūt: quod mihi cū illis uiuēdū sit: quos uici: ac
subegi: Illi hostes: aut interfectos: aut opressos reliq̄rūt. ue
strū est Quir. s. cæteris recta sua facta ꝓsunt: mihi mea ne q̄n
do obsint: prouidere. Mētes enī hominū audacissimorū scele
ratæ: ac nefariæ. ne uobis nocere possent: ego prouidi: ne mi
hi noceāt: uestrū est prouidere. q̄nq̄ Quir. mihi quidē nihil
iā ab istis noceri potest. Magnū enī in uobis p̄sidiū: quod mi
hi in perpetuū cōparatū est. Magna in Rep. dignitas: q̄ me
semp tacita defendit. Magna uis est cōsciētiæ: q̄ q neglīgēt: cū
me uiolare uolēt: seipsi iudicabūt. Est ēt ī nobis is aius Quir.
ut nō mō nullius audaciæ cedam⁹: sed etiā oēs īprobos ultro
semp lacessamus: quod si ois īpetus domesticorū hostiū depul
sus a uobis se in me unū cōuertit: uobis erit ꝓuidēdū Quir.
q̄ cōditiōe posthac eos esse uelitis: q se ꝑ salute uestra obtule
rūt īuidiæ: ꝑiculisque oibus. Mihi quidē ipsi quid iā ad uitæ fru
ctū possit acquiri: ꝑsertim: cū neque ī honore uestro: neque ī glo
ria uirtutis q̄cq̄ uideā altius: quo quidē mihi libeat ascedere.
Illud ꝓfecto ꝑficiā Quir. ut ea q̄ gessi in cōsulatu meo priua
tus tuear: atque ornē: ut siq̄ est inuidia ī cōseruāda Rep. susce
pta: lædat īuidos: mihi ualeat ad gloriā. Deīde ita me in Rep.
tractabo: ut meminerim semp eorū: q̄ gesseri: curēque ut ea uir
tute: nō casu gesta uideantur esse. Vos Quir. q̄m iā nox est:
ueneramini illū Iouē custodē huius Vrbis: ac uestrū: & ī ue
stra tecta discedite: & ea q̄uq̄ ꝑiculū ē depulsū: tn̄ æque ac priori
nocte fecistis: custodiis: uigiliisque defēdite. Id ne uobis diuti⁹
faciūdū sit: atque ī ꝑpetua pace eē possitis: ꝓuidebo Quirites.

CM. Tul. Ciceronis In. L. Catilinam Oratio Quarta.

VIdeo. P. C. ī me oīum uestrū ora: atque oculos eē cōuer
sos: Video uos nō solū de uestro: ac Reip. uerū etiā
si id depulsum sit: de meo ꝑiculo eē solicitos. Est mi
hi iucūda ī malis & grata ī dolorē ur̄a erga me uolūtas sed eā
ꝑ Deos imortales quæso deponite: atque obliti salutis meæ: de
uobis ac liberis uestris cogitate. Mihi: si hæc cōditio consula
tus data ē: ut oēs acerbitates: oēs dolores: cruciatusque ꝑferrē:
ferā nō solū fortiter: sed ēt libēter. dūmō meis laborib⁹ uobis
Populoque Ro. P. C. dignitas: salusque pariat. ego sum ille cōsu.
. P. C. cui nō forū ī quo ois æq̄tas cōtinet: nō cāpus cōsularib⁹.

Lacessamus. i. ꝓuocemus. petē
tes & lacessentes eos. Post hac. i.
deinceps qui se ꝑ salute uitam
&c. q. d. alii a me exēplū sūpturi
ri sunt. & id callide quo sui ad
cōseruationem attentos faciat.
Quicq̄ alius. i. maioris dignita
tis. quo. i. ad qđ. Priuatus. i. cū
abiuero cōsulatu. Id quoque pru
dēter. q. d. ita uiuā in cōsulatu:
ut nō sit mihi opus ad tutādū
me cōsulari potestate: cū etiam
priuatus acta per me defendere
possem. Lædat inuidos: q mor
dere ac iuste reprehēdere neq̄
ant. Mihi ualeat ad gloriā cū ī
uidiā gloria & bene actorū ra
tiōe superauero. Virtute. i. for
titudine & prudenti cōsilio. Ve
neramini. i. honorate salutatiōe
aut ꝑcib⁹. Custodē uestrū. Pas
sim cōtra ꝑscripta Valle uestrū
& meū passiue accipiunt: nisi
sit q̄dā possessio: custodē uestrū
. i. quē habetis custodem uestri.
Prouidebo. s. bello cōtra iugur
tham peragendo.

VIdeo. P. C. in me &c.
hac cōciōe ait Cice
ro populū ro. in cati
linā. seque in illius fa
uorē īsinuat: ut cūque res euene
rit. Vtit aūt in pricipio callida
sumptione q̄ se magni pēdi as
serit ut cæteris maior adhibea
tur fides. Oīum uestrum neq̄q̄
dicere liceat uestrorum: nisi sit ser
uorū aut familiariū: qđ nō ꝓ
cederet. Illud. s. uṙum ac reip.
ꝑiculū. Iocūda. i. uoluptatē. &
generata. i. ad utilitatē. Sed eā. s.
uolūtatē bonā aut bēiuolētiā ī
me accepistis. De bōis. s. uris. in
fortunis. nā si de uiris itellexis
sit se nō exclusisset. Mihi q̄dem
. q. d. q̄cq̄d alii sentiūt ita mihi
uisum est. Hæc cōditio. s. obla
tio. Ille cōsul. ille emphasim h̄
Forum. s. iudiciale nō cāpus: scili
cet Martius ubi fiebāt comitia:
id est comitiones populi ad ma
gistrat⁹ inouādos. s. Nō curia. s.
senatorum ubi tangit tria in q̄bus
orare solebant: forum ad iudi
ces. Campum seu cōcionē ad
grites: & curiam ad patres con
scriptos seu senatores quorum
cōsensus etiam senat⁹ dicebat.
Curia appositorie summū au
xilium: quia inde omnibus pe
tere licebat. unde nō īmpiunt
sed ꝑsidium orbis dici meruit

nõ domus .ſ. priuata cõe pfugiũ .ſ. ſua ſuiq;. Nõ lectus ad qetẽ datus .ſ. a deo natura & moribus. A deo: q̃ a ſõnus eſt donũ deorũ: ut enei. ii. Tpus erat quo pria qes mortalibus egris. Incipit & dono diuum gratiſſimã ſerpit. A natura q̃ poſt laborẽ requiẽ q̃rit. & a moribus approbatis: qa ſicubi tuti eẽ poſſemus maxĩe ĩ lecto tutos eẽ cõi cõſenſu ſp placuit. Hæc ſedes honoris. hæc ẽ cathedra ĩ q̃ honoribus affecti ſedẽt. Nõ ſella curulis q ſũmis mgr̃atibus debeť. qbus pmiſſum erat ĩ lectica & ſella curuli circũuectari hũt ris ſeruo. Vo q̃ uacua piculis mortis nõ ſolũ naturalis cõtra quẽ nullus locus ſatis tutus eẽ põt: ſed & uiolẽte hoc ẽ necis a q̃ ob reuerẽtiã loci iterdũ meri to abſtineãt. Nũc ſi hunc exitũ &c. Iterũ cõmemorat beneficia ſua ĩ populũ ro. & rẽpu. Quæcũq; fortuna .q.d. acerbiſſima. ſubeať .ſ. a me .i. libẽter ppetiar dũ tñ bõi pſeceri. Prope fatalẽ .i. deorũ fato ac pſcripto cõceſſum. Cõſulite uobis .i. ſaluti ueſtre cõſilio pſpicite. Nã primũ debeo ſperare &c. id dicit religioſe. unñ & illud Enei. ix. Pulcherrima primũ dii moreſq; dabunt uri. Ac .i. quẽadmodũ obtigerit .i. pter ſpem euenerit. Nã neq; ſententioſe oia. Ille gener .ſ. futurus. Quaŕ .i. quãobrẽ Incũbite ad ſalutem. Valla negat incumbo recipere accuſatiuum cum præpoſitiõe in re nõ pertinente ad animũ hic nõ facile pſpiciť. Incũbite .i. nitimini. Circũſpicite .i. aĩaduertite diligenter aut adnotate circunquaq; oẽs procellas .i. turbulentas cõmotiones in repu. q̃ impẽdent .i. eminẽt caſure ppe dicem in caput reipub. niſi .i. ſi nõ prouidetis. Tiberius gracchus qui occiſus eſt q tribunatũ uiolenter ſibi continuare uoluit. Non Caius frater eius .ſ. tiberii gracchi. de utriſq; aũt diximus alibi. q agrarios .i. agrorũ petitores p legem agrariam q̃ erat de agris cõiter cõdiuidẽdis: q̃ ſæpe ſed nunq̃ ſine pnicie mota ẽ. Nõ lucius ſaturninus. de quo Florus ĩ li. lxix. liuii. Apuleius ſaturninus tribu. ple. Caiũ mẽmiũ cãdidatũ cõſulatus petitorẽ maximũ: quẽ aduerſariũ eius actiõib9 ſuis timebat iter ẽit. Quia uero gracchi & ſaturnin9 p factione plebis occiſi uideñť dicit Lẽtulũ & Cethegũ nõ eẽ tales: ſed oẽs iã plebeiorũ q̃ prĩcipũ hoſtes. Teneñť duo .ſ. Lẽ. & cethegus q pñcipes erãt, aut qa populares erãt nõ legeť duo: ſed dico uerũtñ Ci. nõ dico: ſy inquã dixiſſet. & ad inſinuẽdam ſeueritatem ſnie duorum trũ meminit. Solicitantur nõ tãtum legati: ſed & alii q in patria erãt: quod ad terrorem dicit licet icertũ ſit. Nam de iis q romæ erant poſt inditium: certum eſt q ſint amplius ſolicitati. Seruitia: id eſt ſerui. Accerſitur: id ẽ uocatur in urbem.

Incumbo.

Saturninus.

auſpiciis cõſecratus: nõ curia ſummũ auxilium omniũ gẽtiũ: nõ domus cõmune perfugium: nõ lectus ad quietẽ datus: nõ deniq; hæc ſedes honoris ſella curulis: unq̃ uacua mortis piculo: atq; inſidiis fuit. Ego multa tacui multa ptuli: multa cõceſſi multa meo quodã dolore in ueſtro timore ſanaui. Nũc ſi hũc exitum Conſulatus mei Dii imortales eſſe uoluerunt: ut uos .P.C. Quir. ex cæde miſera: coniuges: liberoſq; ueſtros: uirgineſq; ueſtales ex acerbiſſima uexatione: templa: atq; delubra: hanc pulcherrimam patriam: omniumq; noſtrũ ex fœdiſſima flamma: totam Italiam ex bello & uaſtitate eripere: quæcũq; mihi uni proponetur fortuna ſubeatur. Etenim ſi .P. Lentulus ſuum nomen inductus a Vatibus fatale ad perniciẽ Reip. fore putauit: cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutẽ Reip. prope fatalẽ extitiſſe? Quare .P.C. conſulite uobis. proſpicite patriæ: cõſeruate uos coniuges: liberos: fortunaſq; ueſtras Populi Ro. nomen: ſalutemq; defendite: mihi parcere: ac de me cogitare deſinite. Nã primum debeo ſperare oẽs Deos: qui huic urbi præſident pro eo mihi: ac mereor relaturos gratiam eſſe. Deinde: ſiquid optigerit: æquo animo: paratoq; moriar. Neq; enim turpis Mors forti uiro poteſt accidere. Neq; imatura conſulari: nec miſera ſapienti: nec tamẽ ego ſum ille ferreus: qui fratris cariſſimi: atq; amãtiſſimi præſentis mœrore nõ mouear: horumq; omnium lachrymis: a quibus me circunſeſſum uidetis: nec non meam mentẽ domũ ſæpe reuocat exanimata uxor: abiecta metu filia: & paruulus filius: qui mihi uidetur amplecti Remp. tanquam obſidem conſulatus: mei neq; ille: qui expectãs huius exitum diei aſtat in cõſpectu meo gener. Moueor his rebus omnibus: ſed ĩ eam partem ut ſalui ſint uobiſcum omnes: etiam ſi uis aliqua me oppreſſerit potius: q̃ & illi: & uos una Reip. peſte peamus. Quare .P.C. incũbite ad ſalutẽ Reip. circũſpicite oẽs pcellas: q̃ ĩpẽdẽt. Niſi puidetis: nõ Ty. Gracchus: q iterũ Tr. Pl. fieri uoluit: nõ .C. Gracchus: q Agrarios cõcitare cõatus ẽ nõ .L. Saturninus: q .C. Mẽmiũ occidit: in diſcrimẽ aliquod: atq; ĩ ueſtræ ſeueritatis iudiciũ adducitur. Sed tenẽtur illi: q ad urbis icẽdiũ: ad ueſtrũ oĩum cædẽ: ad Catilinã accipiẽdũ Rõæ reſtiterũt. Tenẽtur literæ: ſigna: mãus: dẽiq; uniuſcuiuſq; cõfeſſio: ſolicitãtur Allobroges: ſeruitia excitãtur. Catilina accerſitur.

Idem initiũ cõsilium: ut interfectis oibus: nemo ne ad deplorãdũ quidẽ Reip. nomẽ: atq; ad lamentandã tanti Imperii calamitatẽ relinqtur. Hæc oia iudices detulerunt: rei cõfessi sunt. uos multis iustitiis iudicauistis. Primũ: quod mihi gratias egistis singularibus uerbis: & mea uirtute: atq; diligentia perditorũ hominũ patefactã esse coiurationẽ decreuistis. Deinde quod. P. Lentulũ: ut se abdicaret Prætura coegistis. Tũ quod eũ: & cæteros: de qbus iudicauistis: in custodiã dãdos censuistis: maximæq; qđ meo nomine supplicationẽ decreuistis: q honos togato habitus ante me est nemini. Postremo hesterno die præmia legatis Allobrogũ. T. quæ Vulturtio dedistis amplissima. Quæ sunt oia eiusmodi: ut ii: qui i custodiã nominati dati sũt: sine dubitatiõe a uobis dãnati eẽ uideãtur. Sed ego institui referre ad uos. P.C. tãquã integrũ: & de facto quid iudicetis: & de pœna qđ censeatis. Illa pdicã: q̃ sunt Cõsulis. Ego magnũ in Reip. uersari furorẽ & noua q̃dã misceri & cõcitari mala iãpridẽ uidebã. Sed hãc tantã: tã exitiosam haberi coniurationẽ a ciuibus nunquã putaui. Nunc quicquid est: quocunq; uestræ mentes inclinãt: atq; sententiæ: statuendũ uobis ante noctẽ est. Quãtũ facinus ad nos delatũ sit uidetis: huic si paucos putatis affines eẽ: ueheméter erratis. latius opinione disseminatũ est hoc malum. manauit nõ solum per Italiam: uerum etiã trãscendit alpes. obscure serpens multas iã prouincias occupauit. Id opprimi sustẽdãdo: ac protelãdo nullo pacto potest. Quacunq; ratione placet: celeriter uobis iudicãdũ est. uideo duas adhuc esse sentẽtias unã. D. Syllãi: qui censet eos: qui hæc delere conati sunt morte esse multandos. Alterã. C. Cæsaris q mortis pœnã remouet: cæterorũ suppliciorũ oẽs acerbitatis amplectit. Vterq; & p sui dignitate: & pro rerũ magnitudine in sũma seueritate uersat. Alter eos: qui nos oẽs: qui Populũ Ro. uita priuare conati sunt: qui delere Impiũ: q Populi Ro. nomẽ extinguere pũcto tẽporis frui uita & cõmũi spiritu nõ putat oportere. Atq; hoc genus pœnæ sæpe in iprobos ciues i hac Rep. eẽ usurpatũ recordat. Alter itelligit mortẽ a Diis imortalibus nõ esse supplicii caussã cõstitutã: sed aut necessitate naturæ: aut laborũ: aut miseriarũ quietẽ esse. Itaq; iã sapiẽtes nũq̃ iuiti: fortes etiã sæpe libẽter appetiuerũt. Vincula uero & ea sempiterna certe ad singularẽ pœnã nefarii sceleris inuẽta sunt: mũicipiis dispertiri iubet. habere uidet ista res iniqtatẽ si iperare uelis: difficultatẽ si rogare. Decernatur tñ: si placet: ego enim suscipiam: & : ut spero: reperiã: qui id quod salutis oium caussa statueritis: nõ putet esse suæ dignitatis recusare. Adiũgit graue pœnã mũicipibus: siqs eorũ uicula ruperit. horribiles custodias circũdat: & digna scelere hoium pditoꝝ sancit: nequis eorum penã: quos cõdemnat: aut per Senatũ: aut per populũ leuare possit. Eri-

Initiũ. i. iceptũ ẽ aut cõceptũ ẽ & hictũ. Nemo relinqtur: quod uerbũ ad summũ odiũ excitãdũ plurimũ ualet. Indices. s. allobroges & uolturcius. Rei. i. de re: & quorũ res agit Lentulus cethegus &c. Vos iudicastis. i. sẽtentiã tulistis: ut turpe sit aliter sentire re nõ aliter cõperta. Singularibus. i. egregiis & singulariter ad me habitis. Meo noie. q. d. ad honorẽ & famã meam. Supplicationẽ. i. rogationẽ & pcessionem diis faciendã. Togato. i. non sumptis armis. Noiati. i. expresso noie. Affines: hoc ẽ cõplices. Prolatãdo dies. i. procrastinãdo. Video duas &c. De his sentẽtiis manifeste uisum ẽ in Salustio de bello catilinario. Vnã Decii Syllani: quem tñ uariabilẽ asserit Salustius. Nã postea in Cæsaris sniam concessit. Omnes acerbitates cæterorum suppliciorum excepta morte. Vterq; tam decius q̃ cæsar. Alter. s. decius nondũ audita snia cæsaris. Pũctũ tẽporis. Cicero fere tempus q̃diu i accusatiuo ponit etiã. si non sit determinatum: ut annum audientẽ cratippum. & hic punctũ. Cõi spiritu. i. aere quo spiramus: & quem inspiramus & expiramus respirantes. Alter. s. cæsar qui dicit usq; ad penitudinem fuisse clemẽs quia quib9 pepcerat ab iis postea occisus ẽ. A diis immortalibus: a qbus bonũ credebãt petendũ. unde iuppiter iuuans pater dict9: & iuno. quasi iuuãs nurus seu nutu. Necessitatẽ naturæ. s. deficientis: aut laborum aut miseriarum quietẽ. Vnde Flacc9. Mors ultima linea reꝝ. Dicebãt tamẽ ethnici etiã deos ultores scelerũ. Vnde iuppiter salmonea pstrauisse fulmine: & in giganteo bello dii communiter impios necasse dicuntur. Eam: scilicet mortem. Sapiẽtes ut Socrates & regulus. & Cato uticensis postmodũ. de eo autẽ nunc non loquit cum nõdum sibi mortẽ consciuerit. sed potius de deciis patre & filio aut de curcio q se armatũ i hyatũ terræ præcipitem dederat. Vincula sempiterna de qbus in oↄone Cæsa. apud Salustiũ fit mẽtio. Decernat. i. diiudicet a uobis q sola. s. spes & est prouerbiale. Spes.

His.s.suppliciis post mortẽ: q̃a
tã bonis q̃ malis moriendũ est:
& ita minus eẽt formidãda im
probis mors: si nihil post exitũ
ab hac uita passuri sint. Volue-
runt: hoc nõ satis firmiter dicit
ad fidẽ q̃si uero nõ ex uero. sed
ad terrorẽ ea excogitata sint q̃
de improbo℞ penis dicuntur.
Mea q̃d itersit: hoc est q̃d com
modi & utilitatis cõsequar q̃si
dicat minori iuidie subiacebo.
Nescio an amplius negocii est:
hoc ẽ ãplius copiosius negociũ
hoc ẽ maior cura & solicitudo
habemus. n. a. ca. cæsare. In gra-
tiã cæsaris honorifice de eo loq
tur sed postea sententiã aperit.
Et maiorũ eius qui nobilissimi
fuerũt. Nã ab Enea oriũ di erãt
unde etiã Iulius ab iulo enee fi-
lio nomẽ sũpsit dicẽte Marone
Iulius a magno demissum no-
men iulo. Leuitatẽ. i. uariabilita
tẽ & adulationẽ cõcionatorũ. i.
eo℞ q uulgo ad placitũ plebis
orare solẽt. Sicut. n. grauitas dr̃
Grauitas. cõstãtia & firmitas in ꝓposito &
seueritate eo q̄ res grauis diffi-
Leuitas. culter loco moueẗ. Sic cõtra le-
uitas dr̃ facilitas in mobilitate.
Vere: hoc ẽ nõ ad assentationẽ
sed ad salutẽ pplarẽ. i. ppli fau-
torẽ. Abesse ñ neminẽ. i. quẽdã
sibi notũ quẽ nõ noiat ne iuidiã
eius in se cõcitet. V; apta ironie
Videlicet uox sicut &. s. Nudiustertius hoc
est uñ nũc dies ẽ tertius q̃d ie-
Nudiustertius pruli dñt anteheri. Supplicatio
nẽ mihi. i. ad honorẽ meũ. Indi
ces. i. q cõiurationẽ idicauerũt.
Index. Indicare ãt ẽ ꝓprie dicere ea in
q̃bus is q dicit cõscius est: q ue-
ro id facit idex ẽ. Reo custodiã
passiuã: hoc est ut custodireẗ.
Iudicarit. id ẽ iudicauerit. q. d.
licet mõ absit: tñ prius snia; de
dit. Ac nõ. i. q̃si uero Iuli⁹ cæsar
nõ intelligat. & ita tacite docet
cæsarẽ nõ ꝓnũciasse ex recto iu
dicio: q̃a lex sẽpronia q̃ cẽsebat
in ciuẽ romanũ nõ eẽ aĩaduer-
tẽdũ pena sanguinis: nõ cõphẽ-
dit pÿie ꝓditores q ciues nõ sẽ.
Deniq; supple hac nõ itelligit. i.
q̃si ñ itelligat illũ latorẽ sẽpro
nie legis. i. semproniũ ipsũ de-
pẽdisse. i. psoluisse publice pe-
nas. q. d. si ipse lator ipunis non
fuit q̃d eis ꝓfuerit q ampli⁹ ci
ues nõ sũt. Appellar̃ posse sup.
cẽseẗ. Leuãdo. i. dormiendo: &

pit etiã spẽ. q̃ sola hominẽ in miseriis cõsolari solet. bona præ
terea publicari iubet. Vitã solã reliq̃t nefariis hoibus: q̃ si eri-
puisset: multas uno dolore animi ac corporis: & oẽs scelerum
pœnas ademisset. Itaq; ut aliq̃ in uita formido ĩprobis eẽt po
sita: apud inferos eiusmodi quædã illi antiq̃ supplicia ipsis cõ-
stituta esse uoluerũt: quod uidelicet intelligebãt his remotis
nõ esse mortẽ ipsam pertimescẽdã. Nũc. P. C. ego: mea uideo
q̃d itersit. Si eritis sicuti sententiã. C. Cæsaris: q̃m hãc is Re-
ip. uiã: quæ popularis habetur: secutus ẽ: fortasse minus erũt
hoc autore: & monitore huiusce sentẽtiæ: mihi populares im
petus ptimescẽdi: Sin illã alterã secuti eritis: nescio an ampli-
us mihi negotii cõtrahatur. Sed tñ meorũ periculo℞ ratiões:
utilitas Reip. uẽdicat. Habemus enim etiã a. C. Cæsare: sicut
ipsius dignitas postulabat: & maio℞ eius amplitudo: sentẽtiã
tanq̃ obsidẽ ppetuæ in Rẽp. uolũtatis: itellectũ est: q̃d iterest
inter lenitatẽ cõcionatorũ & aium uere popularẽ saluti popu
li cõsulentẽ. Video de istis: qui se populares haberi uolũt: ab-
eẽ nõ neminẽ: ne de capite uidelicet ciuiũ Ro. sentẽtiã ferat:
Is & nudius tertius ĩ custodiã ciues Romãos: Cethegũ: &. P.
Lẽtulũ dedit: & supplicationẽ mihi decreuit: & ĩdices hesterno
die maximis præmiis affecit: Iã hoc nemini dubiũ est: qui reo
custodiã: quæstori gratulationẽ: ĩdici præmiũ decreuit: quid
de tota re & caussa iudicarit. At uero. C. Cæsar itelligit legem
Semproniã esse de ciuibus Ro. cõstitutã. Qui aũt ĩ Repu.
sit hostis: eũ ciuẽ esse nullo mõ posse. Deniq; ipsum latorẽ le-
gis Sẽproniæ iussu populi pœnas Reip. depẽdisse. Idẽ & ip-
sũ largitorẽ Lentulũ & ꝓdigũ nõ putat: cũ de pnicie Reip. &
exitio huius urbis tã acerbe tãq; crudeliter cogitarit: ẽt appel
lari posse pplarẽ: Itaq; hõ mitissim⁹: atq; lẽissim⁹ ñ dubitat. P.
Lentulũ æternis tenebris: uinculisq; mãdare: & sancit in po-
sterũ: nequis huius supplicio leuãdo se iactare: & in pernicie
Reip. posthac popularis esse possit. Adiungit etiã publicatio
nẽ bonorũ: ut oẽs animi cruciatus: & corporis etiã egestas ac
mẽdicitas cõseq̃t. Quamobrẽ siue hoc statueritis: dederitis
mihi comitẽ ad cõcionẽ Po. ro. carũ: atq; iocundũ: Siue Syl
lãi sniam seq malueritis: facile me: atq; uos a crudelitatis uitu
patiõe defendetis atq; obtinebo eã multo lẽiorẽ fuisse. Quã
quã. P. C. quæ potest esse ĩ tanti sceleris imanitate pũiẽda cru
delitas? Ego. n. de meo sensu iudico: nã ita mihi salua Rep.
uobiscũ pfrui liceat: ut ego quod in hac caussa uehementior
sum: nõ atrocitate aĩ moueor. (Quis. n. ẽ me mitior?) sed sin-
gulari q̃dã humãitate: & misericordia. Videor. n. mihi hãc
urbẽ uidere lucẽ orbis terra℞: atq; arcẽ omniũ gentiũ subito
uno incendio concidentem. Cerno aio sepultam patriã: mise-
ros: atq; insepultos aceruos ciuiũ. Versatur ante oculos aspe
ctus Cethegi: & furor in uestra cæde bacchãtis. Cũ uero mihi

hæc oĩa in cæsaris lenitatẽ dicit. Dederitis mihi populũ charũ & iucũdũ: q̃a talia libenter auditurus est:
Sin hoc est: sed si Syllanã.i.decii syllani. Cerno aio: bene aio: q̃a per se cernere dicunt qui exterioribus ocu- Certio
lis uident. Cũ uero ꝓposui regnantẽ Lẽtulũ. Oĩa trahit in iuidiã. Nã regni & dominationis nomẽ iuidiosũ
admodũ erat Romanis. Ex fastis sibyllinis.i.libris ꝑ sibyllã scriptis de fastis Romanorũ. Cõfessus est: quia
interrogatus de ea re cũ posset negare palam cõfessus est sentire regnũ sibi per fastos sibyllinos portendi ut
uisum est prius. Purpuratũ.i.purpura: hoc est lato clauo: quæ uestis senatoria est indutũ aut uestẽ cõsula-

ꝓposui regnãtẽ Lentulũ: sicut ipse se ex fatis spectasse cõfes-
sus est: purpuratũ esse: & Gabiniũ: cũ exercitu uenisse Catili-
nã: tũ lamẽtationẽ matrũ familias: tũ fugã uirginũ: atq; pue-
rorum: ac uexationẽ uirginũ Vestalium perhorresco. Et quia
mihi uehementer hæc uidentur misera: atq; miseranda: iccir-
co in eos: qui ea perficere uoluerũt: me seuerũ: uehemẽtemq;
præbeo. Etenim quæro: siquis paterfamilias liberis suis a ser-
uo interfectis. atq; uxore occisa: incẽsa domo: suppliciũ de ser
uis q̃ acerbissimum sumpserit: utrũ is clemens: ac misericors:
an inhumanus & crudelissimus esse uideatur? Mihi uero im
portunus: ac ferreus: q nõ dolorẽ cruciatu lenierit. Sic nos in
iis omnibus: q nos: cõiuges: liberos nostros trucidare uolue-
rũt: q singulas uniuscuiusq; domos: hoc uniuersum Reip. do
micilium delere cõati sunt: qui id egerũt: ut gẽtẽ Allobrogũ
in uestigiis huius urbis: atq; in cinere deflagrati iperii colloca
rent: si uehemẽtissimi fuerimus: misericordes habebimur: sin
remissiores esse uoluerimus: summæ nobis crudelitatis in pa-
triæ: ciuiumq; pernicie fama subeũda est. Nisi uero cuipiã. L.
Cæsar uir fortissim⁹: & amãtissim⁹ Reip. crudelior nudiuster
tius est uisus: cũ sororis suæ fœminæ electissimæ uir; ꝑsentẽ &
audiẽtẽ uita priuãdũ eẽ dixit. Cũ Flaccũ iussu Cõs. iterfectũ:
filiumq; eius ipuberẽ legatũ a Patre missum: i carcere necãdũ
esse dixit. Q uorũ quod simile fuit factũ? quod initũ delẽdæ
Reip. cõsiliũ? largitiõis: uolũtas tũ i Rep. uersata ẽ: & ptiũ q̃
dã cõtentio. Atq; illo tẽpore huius auus Lẽtulus clarissimus
uir: armatus: Gracchũ ẽ ꝑsecutus. Ille graue tũ uulnus acce-
pit: ne qd de summa dignitate Reip. minueret. Hic ad euer-
tẽda fundamẽta Reip. Gallos accersiuit. seruitia cõcitauit. Ca
tilinã euocauit. Attribuit nos trucidãdos Cethego: cæteros
ciues iterficiẽdos Gabinio. Vrbẽ iflãmãdã Cassio: totã Italiã
uastãdã diripiẽdãq; Catilinæ. Vereamini censeo ne i hoc scele
re tã imani: ac nefario nimis aliqd seuere statuisse uideamini?
Cũ multo magis sit uerẽdũ: ne remissione pœnæ crudeles ma
gis i patriã: q̃ ne seueritate aĩaduersiõis nimis uehementes in
acerbissimos hostes fuisse uideamini. Sed quæ exaudio. P.C.
dissimulare non possum. iactantur enim uoces: quæ perueni-
unt ad aures meas: eorum: qui uereri uidentur: ut habeam sa-
tis ꝑsidii ad ea: quæ uos statueritis hodierno die transigẽda:
omnia prouisa parata & constituta sunt. P.C. cũ mea summa

rẽ potius intelligit. Cũ exerci-
tu.s.cõparato ꝑ mãliũ fesulanũ
ut catilina sit iperator summ⁹.
Vexationes: hoc est subagitatio
nes & oppressiones uiolẽtes. Vir
ginum uestalium.i.uestæ quæ
dea castitatis erat cõsecratarum
ea lege ut si se pollui sinerẽt ui-
uæ in terrã defoderent. Quam
acerbissimum. hoc est maxime
acerbũ. Vtrum is clemẽs ac mi
sericors &c. In tali casu duplex
est habẽdi respectus. & ad inter
fectos ac ad iterfectores: respe-
ctu eorũ q iterfecti sint: clemẽs
& misericors fuerit si acriter i-
terfectores punierit: respectu i
terficiẽtiũ cõtra uidet. Sed q̃a
plus iterfectos q̃ iterfectores re
spicere teneret, plus clemens q̃
seuerus fuerit cẽsendus. Impor
tunus: id est contra id qd' opor
teat fieri. Ferreus: hoc est dur⁹
ut ferrum. Qui non lenierit.s.
per suppliciũ sumptũ de seruo
tali. Sic Enei.ii. animũq; explet
se iuuabit. Trucidare: hoc ẽ tru
culent occidet. Deflagrati: hoc
est igne absũpti ipii. Si remissio
res &c. Ordo ẽ. Si uoluerim⁹ eẽ
remissiores: fama sũme crude-
litatis ẽ subeũda ipietate: hoc ẽ
pp ipietatẽ priæ.i.in pñã: & p-
nicie hoc est pp pnicie ciuium.
Nudiustertius.i.nũc dies ẽ ter
tius: hoc est nup. De sũma: hoc
est itegritate reip. Hic.s. Lẽtul⁹
in quẽ ꝑcipue agit q ꝑtor erat.
Vereamini cẽsco. Id ꝑ ironiã di
cit. Nã addit. Cũ multo magis
sit uerẽdũ &c. Sȝ ea q̃ exaudio
.i.expresse audio. Exaudire.n. Exau-
expresse seu eminẽter audire dio.
nõ id qd' uulgo dicũt cũ eorũ
q rogant cõcessione: licet exora Exoro
re sit qd orat ipetrare. Comic⁹
uixq; exoro. Et rurs⁹. sine te ex
orẽ. Dissimulare.i.gestu oñdet
me nõ exaudisse seu nõ itellige
re. Vereri ut habeam. Notabũt Vere-
pueri idẽ eẽ uereor ut facias: & or ut
uereor ne facias: sed elegantius
dici: ut facias: qñ qdẽ uereor: ti
meo: metuo i se q̃dã negationẽ
icludũt. Nec dices uereor q ha
beas: sed ut &c. Sẽsus ãt ẽ: sũt q uereant & timeãt me hẽre satis ꝑsidii.i.custodie militaris seu militũ ipsorũ.

Auxesis.

Prouisa parata:constituta. Bona auxesis. Nam prouidemus rem parandam paramus constituendam constituimus paratam & prouisam:id est confirmamus statuto quodam. Tum uero multo minore: scilicet cura reipublice:quia leuaui hac cura rempublicam:aut deest sumptu aut impendio seu detrimento. Voluntate.i. sponte. Tũ.i.insuper: forum.s. rerũ uenalium est plenũ:scilicet militum dantium nomina sua ultro contra Catilinam. Post urbem conditam. Mire extollit fortunam suam. Præter eos: scilicet coniuratos per eos corruptos:& in spem præde adductos. Cum omnibus:scilicet suis:non cum simpliciter omnibus. Excipio.s.e præsidio parato libẽter qa pniciosi adessent. Habẽdos.i.reputãdos. O dii imortales. Interclamatio admirationis & gaudii index: ut certẽt.i.nolint haberi iferiores aut tepidiores in amanda repu. Dissensiõe huius ordinis.i. ab ordine senatorio. Hodiernus dies.q.d. foelicitas huius diei:atq; hæc causa:qa oẽs iustũ cẽsent in parricidas illos arma sumere. Si in cõsulatu cõfirmatam meo. Vbiq; gloriæ suæ cõsulit Cicer. q̃ iactatiã cũ Salustius ferre nequiret in eum inuectus est:ut stati uidebimus in inuectiua eius. Tribunos erarios:a tribuendo ere dictos auctore Festo. Erariũ autẽ romanum.i.thesaurus publicus erat in ęde saturni. Scribas quos notarios uocant:quinetiã qui cancellarius dicit magnus scriba ẽ. Ad erariũ.i.stipẽdiũ aut erarium augẽdũ in stipendia militũ. Ingenuorũ:in naturali libertate natorũ. Tenuissimorũ pauperrimorũ libertinorũ:libertate donatorũ. Seruus est nemo. Infime cõditionis:hoiẽs postremos cõmemorat. Tolerabili cõditione seruitutis.i.q non seruit dño alicui immani & crudeli. Audaciã ciuiũ.s.parcatorũ & fremẽtiũ in catilinã. Perhorrescat.i. cũ horrore quodã inspiciat. nã horremus etiã uenerationis gratia.ut Enei.i. Horrẽtiq; atrũ nemus iminet umbra. Qui nõ extare cupiat.i.abũdare & pmãere audaciã ciuiũ. Extat.n.qd' ceteris cãdentibus permanet quasi extra numerũ cadentiũ stans unde quæ nõ interierunt extare dicimus: ut tres decadas liuii cum reliquæ non extẽt: qui non conferat tantum uoluntatis: id est assensus apparẽtis ex uoce aut applausu: non tantũ quantum audet: quia non minus audet seruus quam liber: sed quantum potest:id est quãtum illi pmissum est seruus.n. nomẽ dare non potest;nec militare;unde in summa pẽuria militum ad pillea uocati legũtur serui. Leonẽ lẽtuli.i.efferũ & immanẽ clientẽ aut seruũ lẽtuli. Egẽtiũ:qa egestas multos ad nephas ĩpellit

Erarium

cura: atq; diligentia:tũ multo etiam maiore populi Romani ad summũ Imperium retinendum: & ad communes fortunas conseruandas. uoluntate omnes adsunt omnium ordinũ homines: deniq; omniũ ætatum plenũ est forum: plena templa circa forum.pleni oẽs aditus huius templi:ac loci. Caussa.n. est post urbem cõditam hæc inuenta sola:in qua omnes sentirent unum: atq; idem: præter eos qui cum sibi uiderent esse pereundum:cũ omnibus potius:quam soli perire uoluerunt: hosce ego homines excipio:& secerno libenter. Neq; enim improborum ciuium: sed iam acerbissimorum hostiũ numero habendos puto. Cæteri uero Dii immortales qua frequentia: quo studio: qua uirtute ad cõmunẽ dignitatem: salutemq; sentiunt. Quid ego hic Equites Romanos commemorem? qui uobis ita summam ordinis:consiliiq; concedunt:ut nobiscum de amore Reip. certẽt. Quos ex multorum anorum dissensione huius ordinis ad societatẽ:concordiamq; reuocatos hodiernus dies:uobis:atq; hæc caussa coniungit: quam coniunctionem:si in consulatu confirmatam meo: perpetuam in Rep. tenuerimus: confirmo uobis post hac malum ciuile: ac domesticum ad nullã Reip. partem esse uenturum. Pari studio defendendæ Reip. conuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros:Scribas item uniuersos:quos cũ casu hic dies ad ærarium frequentes aduocauit:uideo ab expectatiõe huius sortis ad communem salutem esse conuersos: omnis ingenuorum adest etiam multitudo tẽuissimorũ. Quis est enim: cui non hæc templa:aspectus urbis: possessio libertatis: lux deniq; hæc ipsa:& hoc commune patriæ solum: cum sit carũ: tum uero dulce:atq; iucundum? Operæpretium est. P.C. Libertinorum hominum studia cognoscere: qui fortunã ciuitatis consecuti:hanc uere suam patriam esse iudicant. Quam quidam hic nati:& summo nati loco:non patriam suam: sed urbem hostium esse iudicauerũt. Sed quid ego hos homines: ordines quæ cõmemorem? quos priuatæ fortunæ:quos communis Respu. quos deniq; libertas ea:quæ dulcissima est: ad salutẽ patriæ defendẽdã excitauit? Seruus est nemo:q mõ tolerabili cõditiõe sit seruitutis: q nõ audaciã ciuiũ phorrescat: qui nõ obstare cupiat:qui non tantũ:quantũ audet:& quam cum potest:conferat ad cõmunem salutis uolũtatem. Quare si quẽ uestrum forte commouet hoc:quod auditum ẽ lenonẽ quendã Lentuli cõcursare circũ tabernas prætio sperantẽ soli

citare posse animos egentiũ: atq; imperitorũ: est id quidẽ cœ
ptũ: atq; tẽtatũ: sed nulli sunt inuẽti tã aut fortũa miseri: aut
uolũtate perditi: q nõ ipsum illũ sellæ atq; operis: & quæstus
quotidiani locũ: q nõ cubile: ac lectulũ suũ: q deniq; nõ cur
sum hũc ociosum uitæ suæ saluũ esse uelint: multo uero maxi
ma pars eorũ: qui in tabernis sunt: nisi uero id. n. potius est di
cendũ genus hoc uniuersum amãtissimũ est otii. Etenim oẽ
eorũ instrumẽtũ: ois opa: ac q̃stus frequẽtia sustinetur: alitur
otio. Quoꝝ si quæstus occlusis tabernis minui solet: q̃d tãdẽ
incensis futurũ est? Quæ cũ ita sint. P. C. Vobis. Populi Ro.
ꝓsidia nõ desunt. Vos ne Reip. deesse uideamini: prouidete:
Habetis Consulẽ ex plurimis periculis & isidiis atq; ex media
morte: nõ ad uitã suã: sed ad salutem uestrã reseruatũ: oẽs or
dines ad cõseruandam Rẽpu. mẽte: uolũtate: studio: uirtute:
uoce cõsentiunt. Obsessa facibus & telis ipiæ cõiuratiõis: uo
bis supplex manus tẽdit patria cõmunis. Vobis uitã oium ci
uium: uobis arcem & capitoliũ: uobis aras: penates: uobis il
lum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum: uobis omnia
tẽpla Deorũ: atq; delubra: uobis muros atq; urbis tecta com
mẽdat. ꝓterea de uestra uita: de coniugũ uestrarũ: ac liberorũ
aia: de fortunis omniũ: de sedibus: de focis uestris hodierno
die iudicãdũ est. Habetis ducẽ memorẽ uestri: oblitũ sui: quæ
nõ semper facultas datur. Habetis: oẽs ordines: oẽs hoies uni
uersam Rẽp. id qđ in ciuili caussa hodierno die primũ uide
mus: unũ atq; idẽ sentiẽtẽ. Cogitate q̃ntis laboribus funda
tũ ĩperiũ: q̃nta uirtute stabilitã libertatẽ: q̃nta Deorũ bẽigni
tate auctas: exaggeratas quæ fortũas nox una pene delerit. Id
ne unq̃ post hac nõ modo cõfici: sed ne cogitari quidẽ possit:
uobis hodierno die prouidẽdũ est. Atq; hæc nõ ut uos: q mi
hi studio pœnæ præcurritis: excitarẽ: locutus: sum sed ut mea
uox: q̃ debet esse ĩ Rep. priceps: officio functa Cõsulari uide
retur. Nunc anteq̃ ad sententiã redeo: de me pauca dicã: Ego
q̃nta mãus est cõiuratorũ: q̃ uidetis esse per magnã: tantã me
inimicorũ multitudinẽ suscepisse uideo: sed eã esse iudico tur
pẽ & infirmã cõtemptã & abiectã: quod si aliquãdo alicuius
furore & scelere cõcitata manus ista plus ualuerit: q̃ uestra ac
Reip. dignitas: me tñ meorũ factorũ atq; cõsiliorũ. P. C. nũ
quã pœnitebit. Etenim mors quã illi mihi fortasse minitãtur.
omnibus est parata. Vitæ tantã laudẽ: quanta uos me uestris
decretis honestatis: nemo est assecutus. Cæteris enim semper
bene gestæ: mihi uni cõseruatæ Reip. gratulationẽ decreui
stis. Sit Scipio clarus ille, cuius cõsilio: atq; uirtute Hãnibal ĩ
Africã redirẽ: atq; ex Italia decederẽ coact⁹ ẽ. Ornetẽ alter exi
mia laudẽ Africãus: q̃ duas urbes huic Impio ĩfestissimas Car
thaginẽ: Numãtiãq; dleuit. Habeatẽ uir egregi⁹. L. Paul⁹ ille:

& imperitorum: id est nescien
tiũ quãtũ mali & ꝑiculi sit pr̃ie
bellũ inferre aut iudicio patrũ
obuiare. Est cœptum & tenta
tum: sed nulli inuenti tam mi
seri fortũa quod ꝓpter egenos
dicit: aut perditi uoluntate: qđ
propter imperitos: nam extre
ma malitia esset eorum qui gra
uitatem mali scirẽt & tamẽ uel
lent. Circum tabernas: id ẽ hu
miles domos ubi negociatores
minores res suas uenales habẽt
in stationibus & tabulis. Illum
locum selle: id est ubi assidue
sedet: atq; operis: id est ubi ope
ratur ut in officina qui non ue
lit esse saluũ: hoc est intelligãt
omnes quirites: coniuratos con
stituisse urbi incendium dete
stantur eos per quos domiciliũ
suum quantulũcunq; sit amis
suri erat. Ocio: id est pace & cõ
cordia ciuium: nihil enim uen
dunt bello durante earum re
rum quibus carere possumus:
occlusis tabernis ꝙ nihil uena
le proponere audent. Habetis
consulem: honestius: quasi di
cat habetis me patria commu
nis tendit uobis: id est ad uos ꝓ
auxilio habendo. Omnia eorũ:
legendum est deorum: quia ẽt
quorum non meminit. Sæpe ãt
cõmemorat ob quorũ salutem
iustũ soleat bellũ assumi. Atq;
hæc. Affert honestã rationẽ cur
ita loquatẽ: non enim quo cur
rentes ĩstiget: sed ut officio suo
fundatẽ cũ sit consul: & ita pri
mus in cõsilio: unde nõ arrogã
ter dicit: sed ut mea uox q̃ dẽt
esse in repu. princeps. Id enim
nõ dicit propter eloquentiã aut
priuatam aliquã uirtutẽ: sed ꝓ
pter consulatũ. Quanta manus
.i. quãtus exercitus aut globus.
Alicuius furore. i. inferni auda
cia. Et. n. mors. Ostendit se mor
tẽ contẽnere dũmodo iniuste ĩ
feratur. Honestatis: id est deco
ratis. Est enim uerbum ab ho
nesto: non nomen ab honestas.
Bene geste: id est bene guberna
te reipublice. Aphricam redi
re: scilicet ad protegẽdos suos.
Alter: id est posterior seu mi
nor Scipio aphricanus qui car
thaginem deleuit: quam prior
seu maior tributariam fecerat
carthaginem in Aphrica: & Nu
mantiam in hispania Lucius Paulus: scilicet Emilius dictus Macedonicus: ob deuictam macedoniam.

Currum: scilicet triumphalem: quia Persem regem captum: licet ob casum eius fleuerat in triumpho suo ducit ante currum auratum quo in capitolium uehebatur. Mario compatriote sui non obliuiscit. Et reuera tertius seruator urbis dictus est: cum tempore cimbrici belli actum fuisset de imperio: nisi Marius illi seculo corrigisset Triumphauit autem de iugurtha & de cimbris: sed hic de iugurtha non loquitur: non enĩ italia obsederat uerum de teutonis & ambronibus quorum triumphum distulit usq; ad deuictos cimbros & cum geminus triumphus ipsi decretus esset altero contentus erat. Pompeius. s. magnus ciuis saepe honorificã facit mentioné: sed cum hoc tpe iunior fuerit Caesar: & ita post alios rogatus sententiã: ut i Catilinario testat Salusti. dubitare possemus qũo eius p̃clara iã tũ fuerit fama: q iuliã Cesa. filiã postmodũ duxerit uxoré. Verũ ãtea multa p̃clara gesserat: ut Flor9 late attestat. Hostes aliẽigene deuicti fuari possunt ciues q se hostes fecere nõ possunt. Meis. i. cause mee q̃ iusta est fauẽtibus. Neq; ulla ꝓ

Cõspiratio.

fecto tãta uis. i. potẽtia. Cõspirationé. i. cõsensum: unde cõspiratio etiã in bonã pté accipit. Pro ꝓuincia quã neglexi: cõcessit. n. eã Antonio quo animum eius a cõiuratis auerteret: unde Salu. in catilinario de Cice. dicit: q9 collegã suũ Antoniũ pactione ꝓuincie ꝓpulerat ne cõtra rép. dissentiret: hoc est ex pacto cõcesserat Antonio ꝓuinciã: unde ille emolumẽtũ ac lucrũ grande cõsequeret. Pro triumpho: qa eidé Antonio belli gerendi curã dedi: manens ad urbis custodiã cũ si i bellũ cõtra Cati. ꝓficisci uoluisset: non dubitet se consecuturum triumphum. Cliẽtelis ꝓuicialibus q̃s habét cõsules post cõsulatũ in ꝓuincia gestũ ꝓ hospitio: id est iure hospitalitatis. Nã q semel cõsul ad ꝓuiciã missus erat i ea apud primos perpetuũ hẽbat hospitiũ: tueor. i. defendo: q̃ cõparo: id est acquiro. Memoriam: scilicet honorificam seu honorabilem: ut perpetua sit consulatus ab eo tam sancte & tam utiliter gesti perpetua memoria. Muro: id est munimento seu p̃sidio. Paruum filium: scilicet Marcum Ciceronem: ad quem officia postmodum scripsit: ad salutem: id est ut saluus sit: uerumetiam ad dignitatem ut honore dignus censeatur. Vestra populiq; romãi: ubiq; diuersos casus copulat: nam populi hic genitiui est casus recti a salute: Habetis consulem: de seipso id dicit: & honestius quam si me dicat.

cuius currum Rex potentissimus q̃dã & nobilissimus Perses honestauit. Sit aeterna gloria Marius: qui bis Italiã obsidione: & metu seruitutis liberauit. Anteponatur omnibus Pompeius: cuius res gestae: atq; uirtutes iisdé: quib9 solis cursus regionibus: ac terminis continentur. Erit profecto Iter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae. nisi forte maius est patefacere nobis prouincias: quo exire possimus: quã curare: ut etiam illi: qui ab sunt: habeant: quo uictores reuertantur. Quamquam inest in uno loco cõditio melior externae uictoriae: quã domesticae: quod hostes alienigenae: aut oppraessi seruiunt: aut recepti beneficio se obligatos putant. Qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati hostes patriae semel esse coeperunt: eos cũ a pernicie Reip. repuleris: neq; ui coercere: neq; beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis ciuibus aeternum bellum susceptum esse uideo: quod ego uestro: bonorumq; omnium auxilio: memoriaq; tantorum periculorum: quae non mõ in hoc populo: qui seruatus est: sed ẽt in omnium gentium sermonibus: ac mentibus semper haerebit: a me atq; a meis facile propulsari posse cõfido. Neq; ulla profecto tanta uis reperietur: quae cõiunctiõem uestram: equitumq; Ro. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere: & labefactare possit. Quae cum ita sint. P. C. pro Imperio. pro exercitu: pro prouincia: quã neglexi: pro triũpho: caeterisq; laudis insignibus: quae sunt a me propter hanc Vrbem uestram: uestraeq; salutis custodiam repudiata: pro clientelis: hospitiisq; prouincialibus: quae tamen urbanis opibus nõ minore labore tueor: q̃ paro. Pro his igitur oĩbus rebus: & pro meis in uos singularibus studiis: proq; hac: quos prospicitis ad cõseruandã Rempu. diligentia: nihil a uobis: nisi huius tẽporis: totiusq; mei cõsulatus memoriã postulo. Quae dũ erit uestris mentibus infixa: firmissimo me muro septũ esse arbitrabor. Quod si meã spé uis improborũ fefellerit: atq; superauerit: cõmẽdo uobis paruũ meũ filiũ: cui profecto satis erit p̃sidii: nõ solũ ad salutẽ: uer; ẽt ad dignitatẽ: si eius: q haec oĩa suo solus ꝑiculo conseruauerit: illũ esse filiũ memineritis. Quapropter de summa salute uestra: Populiq; Ro. P. C. de uestris cõiugibus ac liberis: de aris: ac focis: de fanis: ac tẽplis: de totius Vrbis tectis: ac sedibus: de Impio: de libertate: de salute Italiae: deq; uniuersa Rep. decernite diligẽter: ut istituistis: ac fortiter. Hẽtis. n. Cõsulẽ: q & pere uris decretis nõ dubitet: & ea q̃ statueritis: quo ad uiuet: defẽdere & ꝑ seipsũ p̃stare possit.

❡ Sequitur quinta in eundem Catilinam inuectiua non q̄dē ordine quia iam adhuc in ciuitate erat.

NOn est amplius tēpus ocii. P.C. Non est amplius locus potestatum. In italia pestis italie: in ciuitate ciuitatis incendiū alitur. Crescit idies: ac uires maximas suscipit. Et nisi propere sit extinctū. nō modo urbē sed orbem totū pessundabit. Catilina. P.C. Catilina hic est qui deo hominibusq; infestus ire perditū patriā & ciues nititur. Qui ut sibi libidinē animi expleat insticie & pietatis imemor factus est. Qui ad honorē iure sibi p uos negatū uiam parere cupit: morte bonorū: urbis incēdio: reipu. detrimento. Nam postq̄ oēs suos: & famā uiuendo perniciose perdidit: qualiter nos & rēpu. perdere possit aggressus. est. Homines enim nefarios: piuros: sacrilegos: oēs deniq; cōsimiles: quos in urbe uel in italia nouerat: seruos etiā familias filios nouarū rerū cupidos: domū suam frequētare rogauit. Exulibus patriā: seruis libertatē pauperibus opes: priuatis honores. singulis gloriā omnibus oīa dare pollicitus est. Postremo dando & pollicēdo sic eos iter se effecerat: ut filii familias parētū iugulos: serui dn̄orum necem: domorū incendia minarentur. Sed q̄m sibi erat detrimento rei familiaris inopia (proh nefas) necauit filium ut noue cōiugis potiretur opibus quæ sibi eo uiuēte coniungi timuerat. Hæc patres cōscripti q̄q̄ rumoribus uulgi agitātur p me tamē in uestrā præsentiā nō uenissent nisi ab iisdē cōsciis scelerū cognita patuissent. Quos i pub. uēire: & hæc eadē uobis p̄sentibus confiteri: pudor magis q̄ timor arguit. Nā uestri cōsulis puidētia: imo uestro decreto ipūitas cōcessa est oibus q cōsilia patefecerint. Vigilat noctes & dies cibū nisi fame coact⁹ appetit iugulis nr̄is itētus. De qbus oculorū ipsius feditas & maculata facies: dubitare nos nō patit. Accictus gladio domos famīares nocte circuit: alloqt singulos: hortat mltis ratiōibus. Postulat ut sese ministro uel duce poti⁹ ad libertatē honores: diuitias eos trāsire non pigeat. Ostēdit ad hæc gerēda tēp⁹ idoneū: suos fortes: magnanios. Nos ignauos sōno & uētri ddītos: & nobis cū diuitiis aiū; & etatē cōsenescer q̄si patriā & rēpu. armis iuadere esset fortasse timori: nullus timidus. Hic laudat mariū syllāq; cruētos phenices felices iudicat qbuscū magnāimis sua cōsilia cōmūicare sors attulit. Sed pfecto. P.C. si nos iudicat ignauos & negligētes catilīa: nō fallit cū sit experiētia. Si. n. nr̄am nō uēisset i curiā: si reipu. itēti essemus: & patrie: q patria pditor iam expulsus esset. Hoc. n. (ut mihi uidet) ratio postulat. Nā si catilia p̄riā diligit: cur ei icēdia parat: Si nō diligit: cur in ea ulterius moriat? cur laborat: Machinat indies (sicut iā dictū est) iubeat rōa suomet pereat gladio: quod lōge positus nequaquam posset efficere. Nulla enim pestis efficacior ad nocēdū q̄ familiaris inimicus.

NOn est amplius tp̄us ocii &c. Hæc iuectiua qnta ponit: hitatm̄ est: aut prio aut secūdo loco: qa Catilina adhuc i ciuitate existente. In italia qa i ciuitate: sed ab eius interitu manaret totius italiæ excidiū. Crescit idies: ut Valla p̄cipit: idies iungit uerbo aut cōparatiuo icremētū cōnotanti. Ire pditū: nō dicit pdere. qa futurū minabat: nō iam pdebat: immemor id est: neglector: qd mitius dixit: q̄ si dixerit. cōtēptor ut erat. Ad honorē. i. magistratū cōsularem qui singularem honorē consuli & domui eius afferebat Aggressus: scilicet ut rem difficilē & terribilem. Homines enī nepharios. Docet quos secū collegerit Iugurtha eē nepharios & sacrilegos: qd duplici de causa facit ut & minus timēdos significet & iustius in eos seuiendū. Etiam familias filios. Non est ergo uox una filiusfamilias: sed locutio. nam familias more græco genitiuus est: ut herméias. i. interp̄tationis cū dicit peri herméias. Exulibus: patriā: graphice dicit ea unicuiq; pmissa quibus potissimū idigeret. Oibus oia. s. qui uellēt aut possent obtinere: iter se effecerat: aut legendū est affecerat. i. affectione cōmouerat: aut effecerat. i. istruxerat. & exhibuerat ac reddiderat affectos: iter se. i. mutuo assensu. Parētū. s. patrū: iugulos id ē gutura aut eas gutturis partes qbus ferro petitis aut incisis uita adimit: unde iugulare uerbū quo utit flaccus in epistolis. Vt iugulēt homines surgūt de nocte latrones. Minarent aso ñ uoce: sed iō minarent dicit qa nōdū effecerāt. Sed q̄m ordo ē. Sed iugurtha proh nefas. s. detestādū necauit filiū. s. ex prior cōiuge: inopia. i. ppter iopiam rei familiaris: q̄m filius erat sibi. s. iugurthe detrimēto. s. ad secūdas nuptias q̄s cū. Orestilla cōtraxit: ut uisum est i Salustii Catilinario: q. s. noua cōiūx orestilla timuerat cōiūgi sibi. s. Catilinæ: eo. s. filio uiuente. Quāq̄ agitent credo legēdū agitātur. Nā q̄q̄ auctor Valla idicatiuū postulat. Per me. q. d. noli i eē occulti criminis delator: & ita ex

Familias filii.

D

candore animi sui sibi beniuo-
lentiá cõciliat & fidem. Pudor
magis q̃ timor: qa data fide pu
blica nihil timẽdũ erat. Vestri
consulis: non dicit uestri Cice-
ronis: qa id publica auctoritate
non ꝓpria fecerat: unde addit
immo uestro decreto. Cibũ nõ
nisi fame coactus. q. d. tá itentus
est cedi nfe: ut cibũ capere ne
gligat. Nos ignaros. s. rei milita
ris aut ignauos. Phenices puni-
cos uersipelles & ad arma para
tos. Cũ sit aut cũ sciat experien
tia. Si est sit experiẽtia nomina-
tiui ẽ casus: si sciat ablatiui. Nul
la eni pestis &c. Tritũ est hoc ꝓ
uerbiũ: etiá ab aliis assumptũ.
In curia. i. in senatu. Scit quoꝝ.
Per hoc terret patritios: mõetq
sibi ꝓspiciát. Hos & alios i die.
In nostrũ conspectũ de quorũ.
Si nostrũ est primitiuũ nulla ẽ
difficultas i cõstructiõe: si pos-
sessiuũ: sit relatio ad ipsum ut
ad primitiuũ. Respõdẽdi locũ
unde secunda responsiua huic
respõdere uidet: aut hæc pria
est oium inuectiuaꝝ. Certũ át
est ante alias q̃sdá habitá ná dũ
hæc haberet adhuc erat in ur-
be. In eloquẽtia: sine tamẽ sapiẽ
tia: q̃ pniciosa admodũ est: ut i
principio rhetoricoꝝ ueterum
manifeste asserit. Audietis. q. d.
audire nõ debetis. Tacetis. q. d.
uideo ꝙ audit̃ uultis. O camil
li uirorũ fortiũ: & qui i facino-
rosos aiaduerterunt meminit.
Expirátis filii: quẽ occidit cati-
lina: ut Orestille nuptiis locũ
faceret. Cur tẽperas. i. dissimu-
las. Ná multũ displicent: tacite
eos i sui pñiccq; pniciẽ cõsentire
arguit. Oib9 reip. s. administra
toribus oẽs credunt subaudi se
Catilná: immo terrorẽ: quasi
dicat non solum terribilis: sed
terror ipse censendus est.

SI subtiliter. Hæc lu
cii catilinæ responsi
ua & tẽporanea uĩ:
est certe minus cul-
ta q̃ ut ab eo habita cẽseat: quẽ
Cice. disertissimus in eloquẽtia
sua cõfidere pauloante dixerit.
Ná & minus latina uidet cũ ne
reciprocationẽ qdẽ (ut dicũt)
fuet: cũ dicat. Ne sibi plus ꝓsit
cauillátis astutia: qđ tamen ab
aliis rephẽsum ego bifariá de-
fẽdá. Ná ordo pot eẽ ne astutia

Adeo in curia fit frequẽs: in curia nostri consilii particeps ut
notet & designet quẽq; nostrũ ad necẽ: & reipu. cognoscat in-
teritus. Scit quorũ sanguis sibi daret ipiũ: & ruina quoꝝ sibi
daret assensum. His maxime parat isidias. Hos i die: hos i no-
ctе ꝓsequtur: Videte. P. C. uidete huius hois summá audaciá:
In nostrũ cõspectũ uenire nõ timet: de quorũ interitu semꝑ
cogitat. Nobiscũ loq nõ timet meá accusationẽ (q̃ sua cõsciẽ-
tia ꝓbat) nõ timet. Igitur ab oibus timẽdus est: nolite mirari
si callidus dissimulator respõdendi locũ postulat. Cõfidit eni
eloq̃ntia sua q̃ maximá partẽ ciuiũ detraxit in cladẽ. Qui igi-
tur sceleratorũ hoium tot copias cõparauit: q mẽdacia uerita
te: & mẽdacio ueritatẽ colorat audietis eũ? Taceatis Prohdo
lor i q̃ urbe nos uiuimus? Quibus tutoribus respu. nr̃a defen
dit? O camilli O fabii uos utiná eẽtis audire uelletis illũ q ex
pirátis filii ꝓces audire noluit? Qui filios in parẽtes: seruos i
dños: rẽp. italie latrones armauit? Quid agis catilina? qd co-
gitas? Cur furorẽ tuũ: & audaciá tẽtas? Cur ille tuus exercit9
(q itra menia clausus est) in capitoliũ nõ erũpit? Nullus hui-
us ordinis ignorat cõsilia tua & adhuc in patria remanes: imo
i senatu placãdi locus est tibi relictus? Scire potes ꝙ nõ mul-
tũ eis tua acta displicẽt. Cogitate. P. C. quid res: qd tẽpus po-
stulat. Audacia catiline timorẽ oibus reipu. incutit. Patrie le-
gibus minatur iteritũ. Viri: mulieres: senes iuuenes: postrẽo
ois etas terrore concussa est. Omnes credunt hodie uestra sen
tentia liberari. Omnibus igitur satisfacietis. P. C. si de ciuitate
Catilinam immo terrorem omnium expuleritis.

¶ Lucii. C. in. M. Tullium responsiua inuectiua prior. Quæ
ex tempore uidetur ab eo habita.

SI subtiliter a circunstantibus: quæ sit præsentis
auctoris controuersia requiratur: inuenietur a
prope intuẽtibus ille inter nos qui uulpis fuit cũ
agno coram leone cõflictus. Cum illo namq; mi
hi res agitur qui magis in dolosis: infraudulẽtis:
uersutiisq; rebus q̃ in commitate confidit. Cũ illo mihi res agi
tur qui omnes rationes: spesq; suas in eloquẽtie sue torrente

cauillantis plus psit sibi.i.astutie: & ne plus psit sibi.s.cauillātis & utroq; mō ē reciprocationi locus. Est tñ peritus & uulgaris sermo. Lōge āt uenustior ē i secūda responsiua: quā pōpeius letus nobis extulit. Sane cū dr̄ i titulo respōsiua uſ subiectū: nā addiſ iuectiua. Dānat āt Cati. ea i Cice. q̄ i seipso agnoscere merito deberet: ut statī dicā. Cū illo mihi res agiſ. Q̄m ciceroniana loq̄ntia iā p̄ridē oibus nota erat: studet ciceroī ex ea inuidiā cōcitare & fidē detrahere. Cū illo sepe idē sumit principiū: ut ex repetitione attētos faciat pres cōscriptos cū tot in unū hoiem dici possent ipropia. Dissimulare id cōtra Cati. maxie cōueniebat uitio dari. erat.n.oium rerū simulator & dissimulator. Subdolo.i. fraudulento: habēte dolū subtus latētē: ore triligui.i. serpētino. nā serpēs liguis micat ore trisulcis aut tres diuersas snias pferētis aliq̄bus se facturū aliq̄d p̄mittēte: ac rursus iisdē id idē negāte & mox faciētī: aliq̄bus & negāti & p̄mittēti: sed neutrū fidelis exequenti. Vultu hispido .i. bene barbato q̄ grauitate p̄ se fert: sicuti i caeteris mēbris uirilitatē. Iuue. Hispida mēbra q̄dē & dure p brachia sete p̄mittūt atrocē aiam &c. barba cenosa.i. imūda: icessu.i. deābulatione graui & pomposa: familiari mendacio.i. qd̄ plurimū apud ipsū & familiā eius ualet. Proposuit.s. cōuiciū i me: istituit.i. affirmauit iurauit. Qui cādida .i. bona denigrat.i. mala facit & iterpreta & dealbat.i. iustificat loq̄ndo.i. p uim eloq̄ntie sue: nigra.i. uitiosa. Qui depeculās.i. furto subtrahēs famā alioꝝ cōsueuit: quoq;.i. ēt urbes pessumdare sub mēdacio mihi timendū ē.i. ego debeo timere: q̄a imminet piculū capitale. Ne sibi plus &c. In odiū trahere conaſ eloq̄ntiā Cice. sicut nōnulli iuidiā cōcitant parātex diuitiis abūdātibus cuiuslibet. Phalerata.i. bñ istructa & supba: sicut cōspicitur i phaleris equus. Eq̄li lāce.i. examine & iudicio: sūpta metaphora a bilāce. Trutinare.i. pōderare aut mēsurare. Linceis.i. acutissimis q̄les habuit linceus. Scorpiōis caudā in q̄ uenenū ē. Exeat: repetit iuidia Cice. Rōanus.i. natus rome. Arpinas.i. natꝰ arpini icilicet Cic. Solū āt genꝰ suū laudat. q̄a se nō pōt. Hostes acerrios & asprios uꝫ pp̄ liberos & necessariis ipsius Catili. q̄ acerrimi sint aio & asprimi fco. Nā acer dr̄ strēnuꝰ & uehemēs. Asp difficilis attactu: ut sunt armati. Nō solo Cati. Significātiꝰ id q̄ si diceret ñ solo me: q̄a cū de nobis aliq̄d magnū dicimꝰ aut sentimus tāq̄ de tertio loquimur. ut Enei. v. Quae mūera ni

coniecit. Cum illo qui aliud cor de dissimulare consueuit: Cum illo qui corde subdolo: ore trilingui: uultu hispido: barba cenosa: incessu graui: familiari mendacio proposuit: instituit & iurauit: q̄ candida denigrat: & nigra loq̄ndo dealbat. Qui aliorū famā depeculās: urbes quoq; mēdacio pessundare cōsueuit. Quapropter mihi timēdum uobis summope cauēdū est: ne hodie plus ualeat polita & erudita calliditas: q̄ nuda & uulgaris simplicitas: ne sibi plus profit eloquētie cauillātis astutia: q̄ mihi obsit infantis ligue ineptia. Si quo igiſ i loco p dicēdi iopia mea uacillabat oro nō illius falerata uerborū agmina canorā festiuitatē: atq; cōcinnitatis splēdētiā: sed pōdus sententie ac ipsum sagaci idagatiōe pscrutari & eq̄li lāce trutinare debetis: q̄ si uos quoq; sentētiā adulariū fuco mēdacii coloratā: linceis (ut soletis) oculis īspexeritis: īuēietis sub colūbia specie teterrimā caudā latitare scorpiōis. Et eo pacto eū in honestū & iutilē fatebimini: illū nāq; d̄ ciuitate cēset extorrē fieri: cuiꝰ maiores eā fūdauerī: cōstruxerī & ab hostibꝰ ptexerī: ac postrēo ad tātū culmē honoris pmouere: ut iperii magnitudinē solis ortu & occasu metiremur. Illū de ciuitate p̄cipitē iubet dari: q̄ nisi liuoris & detractiōis causa obstaret i ea prius aut iter prios haberi deberet. Exeat igiſ de ciuite catilia: & remāeat illic. Cicerōis iactātia. Exeat de ciuitate ciuis: & remāeat iqlinꝰ. Exeat de rōa romāus & remāeat arpias. Exeat hic scipiōis nobilis ppago & regnet illic natꝰ de paupe pago. Absit scipiōis idoles luculēte. Quid si scipio nūc ille uiueret nonne tali uterē alloqo? Ego uici: uos i p̄riā rduxi: uos tñ ciues eiicitis? Ego romā piculo capitis mei ptexi: uos nomē meū delerē cōamini. Ego feci qd̄ nō erat qd̄ eēt: uos me ibi morari nō sinitis: Iamiā nūc arbitror: P.C. q̄liter sit i honesta huiꝰ accusatio cognoscitis. Nūc q̄liter sit iutilis attēdite. Nā si sentētiā pbaueritis maxias calamitates publicas & puatas suscipietis rei pub. hostes acerrios & asprimos cōprobabitis uobisipsis mortale odiū & iuidiā summā cōflabitis urbē ñ solo (ut putatis) catilia: sꝫ q̄ plurimis ciuibꝰ uacuabitis. & qd̄ ē extreme demētie placidissimos amicos: ifestissimos reddetis inimicos. Sed p deos imortales quorsum aduersarii tota dep̄catio ptiuit? Cōiurationē nāq; idignū facinꝰ ostēdere laborauit: cū an cōiuratio facta sit ambigaſ. & de ea q̄si ñ sūptū suppliciū de q̄ nōdū cōstitutū ē iudiciū clamat & dolet. O idignū scelus Catilia iā nō dignas pēas p cōiuratiōe dedit: q̄ si de cōiuratiōe cōstaret eū nō iā magis illud pbādo q̄ dicēdo sue sentētie basim cōsti-

ti imoderata. Videlicet uox irrisiõi & ironie ut saepe dixi apta. V3 hoc ẽ uidere licet cur ei sit tãta libido: qa uidelicet equo aio impiũ ferre nõ põt placato orbe &c. Extrinsecus.i.ab exteris nationibus. Demoliẽdi: hoc est cũ mole destruẽdi. Tute.i.sine piculo: Vidicatũ erit. Callide dicit: qa cũ Cicero sit extra urbẽ natus: & pricipiũ iperii dũtaxat in urbe fuit: qa alii oẽs acq̃sititii sunt: & ui subacti: facile creditu ẽ quẽlibet eoꝝ ubi posset uĩdictã sumpturũ: & a qbus rẽp. suã euersam uidet eos euersuꝝ. Cõferre.s.litẽ.i.concertare. Amicũ catilinã. id subdole: ut maior nascaꝰ inuidia in eũ q ne amico qdẽ uereaꝰ iniuriã facere. Nusq̃.i.in nullis aut nullo loco: seu nulla re. ista.s. urbs roma. Vi nature: sed qđ natura dedit tollere nemo põt. Callidus igiꝰ simulator & dissimulator hic noscitꝰ catilina. Romanus aius: argute. nã sic ar piatẽ excludit & oẽs cõciues cõ mẽdat. Quis.n.tã acerrimꝰ. sic maro Enei.ii. Quis talia fando Myrmidonũ dolopũ ueuat dĩri miles ulyssi. Tẽperet a lachrimis. Maiora.s. icõmoda. certũ est q nequaq̃. quocirca grauius arguẽdus catilia q istec nouit & tñ facere cogitauit. Vñ magnũ exẽplũ habemus illius pcepti. Oi spiritui ne credas. Nã q̃ ipse aggredit nõ est ueritus dicit tãta esse ut credi ab nemine meri to possit. Suscepi: qa corpus assuetũ malo habuit & ois laboris patiẽtissimum. Nr̃e familie. Sp maiorũ beneficia cõmemorat q ppriis carent. Tot signa.s. exculpta aut expssa in ere & argẽto. Sicut hodie uidemus effigies Augusti Vergilii ac alioꝝ in es icisas. Cãdidatus. hoc ẽ cãdidis idumentis ut cõpetitor idutus. cuius rei causam prius attulimus. Nũ.i.nũqd eã forte ipulit. Nõne qete dignitatẽ omniũ.i.q̃ alii oẽs hoc est mihil de est mihi: quominus cõsulatu ui dear dignus & ita sũma est mihi spes. Deesse poterũt qa ex ordine pgrediebatur ad summos magistratus. Quæ.s. dignitates utpote cõsulatus & dictatura ui qrereꝰ.s.a me.i. ut q̃rã difficile in bello.i.p bellũ. qđ parabaꝰ mihi ultro in pace.q.d. nihil. id est faciendo illud. difficile Grãde es alienũ: id est debitũ angustia rei familiaris id ẽ pau pertas domestica: potiendarũ rerũ: id est potiẽdi imperii. Nã rerum potiri est imperiũ obtinere de temerario homine: scilicet Ciccrone: qui supra dignitatem petebat consulatum: aut uesano: qui contra fas negatum usurpare uoluisset. Quid dubitat: si legatur dubitas non stet reciprocatio. Ordo autem est: quid dubitat supple is cui hõe

dat hac hoium existimatio. Vt q̃sqs mortaliũ credat aliquẽ eẽ tam perditum: aut tam prorsus ignaꝝ rationis cui nõ quãdam relligatã sitã patrie pietatẽ: q̃ semp q̃dã tacita ac uehemẽtissima ui nature humãis pectoribus ĩfundiꝰ. Quis itaq; Romãꝰ animus tãtã Reip. calamitatẽ afferre cupiat? Quis.n. tã acerrimus Ppli Ro. hostilis ille etiã Carthaginesiũ dux Hãnibal maiora nobis aut paria excogitare potuisset? Ego ne. Rẽp. inuadere uelĩ: q & p repu. igẽtia picula suscepi? Ego ne senatũ aut urbẽ deformare tot amplissimis bñficiis nr̃e familie decoratã auderẽ? Ego ne Romanorũ tẽpla ĩcẽdere: q̃ tot signa tot tabulas maiorũ nostrũ ostẽdũt? Ego ne togatos patritios aut senatores iĩgulare q iter dignitates mõ honore pfectus sunt? Ego ne cãdidatus reliqs scelribꝰ deturpare ciuitatẽ q plerũq; ne qs deturparet sũma ope ppulsaui? Quæ spes? Quis aius? Quæ occasiones me ad tale facinus ipellũt? Nã causa forte q̃ paulo ãte Cicero disseruit libido dominãdi? Nõne qete dignitatẽ oium adeptus sum? Nõne ĩ spe mihi agẽdi tales reliq̃ e pa rãtur: q̃les cuiq̃ ĩmortaliũ fas est optare? Neq;.n. patritiatus: neq; senatoria dignitas defuit. Neq; ĩ posterum cõsulatus: aut dictatura deẽ ẽẽ poterũt. Quæ tãte & tales sũt ut nõ mõ ĩ hac pstãtissima urbe: sed ĩ oi orbe terraꝝ: oium gẽtiũ: oium nationũ iperia & pricipatus antecellãt. Quid igiꝰ opus erat ut difficile ĩ bello q̃rereꝰ: quod mihi ĩ pace ultro parabaꝰ? An forte inuidia me cõcitauit quod pariter Cicero docebat: grãde es alienũ angustia rei familiaris & ĩmoderata potiẽdarũ rerũ audacia: Sed de temerario aut uesano hoie hoc existimãdũ eẽt: ut plerĩq; q hoc p potiũ dis: opibus incõsulte tãtã parare possit Pplo. Ro. seditionẽ: nõ ẽ certi ĩ uiro patritio & cõsulari: in tã opulẽtissima ciuitate cui tot hõeste sunt opes qđ dubitat sibi unq̃ deesse posse? Tot ultro sese sibi q̃stus offerunt & ex publico erario puẽtꝰ: quod si qs paululũ labefactaꝰ maluerit: neq; oino parere hõestari incredibile ẽ q̃ is facile ĩ ĩmẽsis opibus affluere possit. Vt reliq̃ ptereã: tu mihi ĩ aptũ exẽplũ es Cicero: q pridie pene hãc urbẽ cõgressus oium rerũ egẽs. Cũ te ad magistratũ cõtulisti: tãtã cõglutinasti repẽte diuitiarũ molẽ: ut oẽs huius urbis Colõie uix emptoribꝰ tuis superesse uideãtur. Temere igiꝰ mihi obiicis auariciã: pauptatẽ: istãs onꝰ eris aliẽi. Quæ cũcta tutioꝰ uia sedare potuisset: q̃ Rẽp. inq̃etare: ĩcerta p certis capere paruo cõmodo ĩgẽtia picula subirꝰ. Sed neq; qbus arguor priuatarũ inimicitiarũ causa tãtũ facinus initiassem. Nemo est ĩ hac repu. quẽ inimicũ habeã. Hic

ste sũt opes ut dignitates & maiorum insignia: cum mediocri patrimonio, deesse posse unquam sibi in ciuitate opulentissima: qualis erat romana? quasi dicat nihil. Tot quæstus: id est lucra. Ex erario: id est eris hoc est pecunie public. reconditorio: hodie fiscum uocant. Prouentus: id est lucra quæ proueniunt quasi ex agro. Quod si erarium public. si quis maluerit: labefactare: id est corrumpere & imminuere paululum: per depeculationem: aut intelligatur sic & legatur q sic, q si quis maluerit: labefactare: id est polluere supple se paululum: id ē modicum existēdo auidior ad rem. Quam is facile melius quam quauis facile. si tamen est. quamuis: id est quantumuis: sed nō quadrat. Pridie: scilicet quam consulatum inires. hoc est paulo ante: nisi uero subaudiatur: illud legendum esset nuper: aut pridem non pridie: & ubi erat congressus legetur: coingressus: scilicet cum familia. Emptoribus tuis: q tibi emunt aut quos emisisti ut tibi agros emant. superesse: id est satis esse alibi plus quam satis esse significat. Instans: id est urgens onus eris alieni: id est debiti: ob es alienum. Quæ cuncta callide docet. non uero simile esse q talia moliretur. Ad indicandum: scilicet cedem. Sed legam uindicandum: est enim solus in ea ciuitate: suorum habens neminem. Hunc hoc est meum tam ingenium & incoruptum animum. Nullam enim. Docet quomodo animum suum: dehonestet per cedem tam ignobilis hominis. Sicut maro ianus eneas. eneidos secundo: de cede mulieris sentit dicens. Et si nullum memorabile nomen. Feminea in pena est: nec habet uictoria laudem. Extinxisse ne fas & cæ. Illam: scilicet ultionem. Non est putandum sup. q susceperim: scilicet talem ultionem eo tempore. quo: scilicet susceptā a me dicit: quia minimū oportunitatis poterat: scilicet alio: tempore cum priuatus esset: adesse sibi: dicerem ipsi: uerū pro sed plurimū oportunitatis poterat adesse mihi. Porro si quibus: id est aliquibus: aut quibusdam: neque inficior: id est facta non nego: hoc est hæc omnia facta fateor. Cōsulis impetum: id est uiolentiam iniquam. Verebar. id est timebam enim eum. Et ne qs dicat aut cogitet: uerebaris non nisi conscius tibi: addit prudēter. ingenium: scilicet consulis noueram. Animi uestri indignarentur: id est subito inflammarentur in me. facundia: id est per facundiam illius: scilicet Ciceronis: & contra quæstionem: id

Sibi.

Cicero tantum mihi molestus est q eius flagitia quæ in occultum habet nunquam reticere potui: cuius ineptias si tandem a me propulsare maluissem: sine discrimine publico multi mihi ad ultionem aditus patebant. Non erat opus ad perniciem reipubli. confugere: neq; metus mihi: neq; pericula obstabant: cum si ex hominum uita deleretur: non modo ad uindicandum sed nec ad lugendum funus quisq̃ superesset. Sed dii prohibeant ne hunc animum illius temeritate dehonestē. Nullam enim illustribus uiris in abiectis hominibus ultio laudem afferre potest. Illam tamen si casu maluissem: non est putandum quirites: eo tempore susceperim oportunitatis minimum sibi: mihi uero plurimum adesse poterat. Porro si quibus armatorum copiis domum meā circunsepsi: socios induxi: permisi uigiles (neq; horum enim quicquā inficior feci patres conscrip. non ut cuiquam facerem iniuriam: sed ut prohiberem consulis impetum. Verebar: ingenium nouerā. Sciebam inimicitias: intellexeram hanc ab illo instructam coniurationem. Formidabam itaq; ne illius facundia subito momento animi uestri indignarentur: & contra questionem meam licentia uestra designatis periculis de me supplicium sumeretur. At si semel in eius designatus manus conciniissem frustra mee in posterum defensioni locus parabatur. Vitam igitur meam summa ope in hunc diem produxi. Et in tanta rerum perturbatione nunc persuasu tuo: ne me omnes rerum facerent pene transii. Nunc cum tibi minus opus erat Cicero præter spem in senatum ueni. Et quantum mihi satis uidebatur: minora quedam scelera elucidaui: ex auditu quorum iri in obscuro maluisses quam ipsis tam enormibus sceleribus uiam dedisse. Nihil tuorum facinorum expaui. Non tunc oratio tua: non ultro coniecti motus territauerunt. Quis enim terror in tanta senatorum frequentia: in tanto splendidorum ciuium cetu insontē cuiusquam animum turbare potest? Habeo igitur diem quē maxime cupiui: quē uero minime existimabas. Habeo senatum qui innocentiam meam intelligat apud quem flagitia tua in aperto habeantur. Optimo igitur periculo meis periculis prospexi si quando armatorum copia furorem tuum propulsaui. Si quando intrepidus in reipubli. perstiti: fugam dum mihi omni obtentu psuadebas: instare mihi contra fuit animus. Sed o dii immor-

est inquisitionem & torsionem. Designatis: id est ad iudicatis. Produxi: id est extuli. Callide itaque in ciceronem crimina regerit. Pene transii. id est euasi ad senatum me recipiens ne me omnes facerent reum. Nunc cum tibi minus. Alii dicerent minime opus erat. minora scelera subaudi tua. Iri in obscuro: id est Iri. obscuratum iri aut haberi in obscuro. Sane noue ponitur iri sine supino cum sit personale. Tuorum facinorum: aut factionum aut reuera facinorum. quasi dicat licet aliis grauem iniuriam feceris. nihil tamen expaui ultro coniecti motus: scilicet capitis aut oris interdicendum. Quis enim terror quasi dicat nullus.

tales ubi nam sumus quis potentem calumniam non uidet? Quid aliud nisi ut fugerem tota tua oratio pertinuit? Sed si (ut ais) omnia mea tibi facta illustrant: si luce clariora sunt mea consilia. Quid nũc mihi fugam persuades? hic sum nullis meis præsidiis circumuẽtus. Adest senatus qui tibi uim fieri prohibebit. Ostende hæc facinora: elucida seditiõem: affer supplicium. Non decet i tantis periculis immisericordiam uideri. Cunctatio quidem omnis obesse potest. Nullum uero præsidium afferre: si habes principium coniurationis. Si imperatorem hostium tenes qd' tememoraris? quid eiicere cupis? Vtilius est enim ut luce careat: exercitus fient illico ad bellũ segniores. Sed uideo utique ficti soles in mediis malis: tibi malorum causa: timore animus frigescit: Casum enim quem mibi aut reipublic. parabas in te conferri uides. Res præter opinionem tuam nunc agitur tui capitis periculo. Dubitas nunc de fortunis tuis: nõ obiecturum me tibi: in senatum uenire existimas. Ideo cum ueni illico trepidus factus es. Putas minitando nunc mihi terrorem incutere ignorans quam liber quam uastus sit inocens animus. Vis ut fugiam Cicero utiq non fugiam: sed persistam acrius petulantiam tuam oppugnãdo. Necesse est ut omnium consiliorum tuorum flagitia resellam. Veniant in hunc locum testes quorum tibi tantam copiam superesse dicis. Vt nil tibi meorum operum tectum aut occultum sit. Quos produces? Quintum curium hominem quidem sane opinionis: integre uite: at uero qui suis flagitiis celeberrime hũc ordinẽ deuastaui. Propterea probari genere abdicatus potest. Aut fuluiã pduces eius cõsortẽ libidinis q̃ nullius unq̃ cedis cõscia fuit. Nullius stupri aut icesti alumna concubitus: aut uero ita uixit ut uelut quoddam sceleris exẽplum omnes meretricum artes egregie sola ipsa superauit: Hi sunt homines clarissimi quibus nunc inquietudo ciuitatis suspecta est quorum aduersum me testimonia: parantur. Sed per deos imortales tu te iam Cicero moribus tuis: ostendis furore tuo palam non impudentius abutere. Non erat ex apertis coniurationibus petenda fides Populi Roma. si me delere cupiebas. Eos eligerẽ debuisti quos ob-

optimo periculo: id est discrimine pugne euitasse se dicit cætera pericula periculum autem erat ne a cicerone interciperetur. Instare: id est in eum stare: hoc est restare & instantius innocentiam suam protegere. Quid aliud pertinuit. i. ad qd pertinuit. Non est enim legendum pertimuit. Nam sequitur Quid nunc mihi fugam persuades: sed illic legendum est suades non persuades aut uitio se usurpatum ut pleraque alia est enim argutus magis quam elegans interdum sermo: qui ni fallor portii latronis est. Nõ decet in tantis periculis. Quia dixit affer supplicium affer dicti sui rationem i non enim decet immisericordiã: id est crudelitatem uideri in tantis periculis: scilicet quanta essent si reuera coniuratio facta esset: & ita ex eo q separatum supplicio ostendit si nocens compertus fuerit se innocentem comprobari uult. Principium: id est probatum saltem initium aut principem. Imperatorem. Id enim Cicero. dixerat. Vt luce careat: id est occidatur. Exercitus: scilicet romani segniores id ẽ tardiores quam ut possint propulsari incommoda reipubli. si catilina reuera tãtum malum susceperit. Et ita quia id i se suadet: quod aduersario suadendum erat: se plane innocentem asserit. Aut sensus est melior ut luce careat iperator: id est extinguatur: quia exercitus qui eum expectant fiant illico segniores: scilicet amisso duce unde de apibus Maro. Rege incolumi mens omnibus una est. Amisso: rupere fidem quod: Romani de summo pontifice hodie factitare uidentur. Soles id est clarissimas euidẽtias aut elucidationes. In te conferri: qa obsistentem tibi iuenisti quem expellere putabas. Non obiecturum. Ordo est. Non existimabas me obiecturum me tibi uenturũ in senatũ. Ignorãs q̃ liber q̃ uastus sit innocens animus. Egregiũ dictũ est facile go ore. Nanq; is qui patrie excidiũ iam tum agitabat: inocentis animi commoda cõmemorat q̃ uastus: id est amplius & potens ad cõstantiam. Superesse: id est abundare: cũ alibi sit plus q̃ satis sit esse. Quos produces in testimoniũ cõtra me. Quin-

Persuadeo.

rii Curiū. Ex hoc loco patet etiā catilinā nosse p quē cicero oīa cognouerat. Sane opinionis: ironia est. fictis & de fultua. Obscurior uita q. d. nimis nota sunt testiū tuorū flagitia & periuria. Eadē pecūia. Argutissime significat curiū & cōcubinā eius corruptos pecunia ciceronis. Oia āt argutissime dicit: usq; adeo ut siqs rem ex historia non norit facile in sniam eius adduci possit. Ea aūt uis est oratoria. Vnde hāc excogitatā aut potius ab alio declamatā iudicauerimus. Nūc itaq; patres cōscripti. Tendit ad cōclusionē facta cōfutatiōe aduersarii. Illustrātur. i. illustra: hoc est manifestata sunt. Obiectū credi legendū obiectu & non nouitatem sed nobilitatē ut sit ordo. Odit uniuersam nobilitatē: obiectu. i. pp obiectum nouitatis: qa nouitas ei obiecta & pbo data est in petitiōe cōsulatus. More maioꝶ: q oēs nouierāt. Obhorret. i. horrore quodā aspnat quasi abominabilem: nec legam abhorret. Nunq̄ nōnunq̄ ipatiēs sed nunq̄ quiescit. Facit reū. i. accusat & dānat patritiū senatorē aut cōiungēda aut diuidēda sunt: cōiuncta si legunt patritium adiectiuū est: ut sit senatorem patritiū. i. ex patribus ortū & non aduentitiū: ut sunt noui hoies qui p consulatū ad senatū recipiūtur. Sin diuisa duo dicit: quasi dicat & patritiū & senatorē. Minoribus magistratibus: ut edilibus: triūuiris &c. cum ipse sit senator. Obiectat. Est ego confutatio dictorū aduersarii. Inimicos propter repulsam a consulatu. Testes: curium & concubinam eius. In senatu speret: id est nō hēt spem in senatu: immo summā spem præ se tulit: uerum callidi aduersarii: ē spem aduersario adimere si potest. Est aūt hæc oratio argutissima. Quando si deliquissem. Elegāter ponit q̄do ut sit: cū tamē si deliquissem. i. tale delictum q̄le obiectat admisissē. Nulla magnitudo supplicii: & ita nō erat mittendus in exiliū: sed uocādus ad supplicium. Si ergo rursus tendit ad conclusionē. Si uidetis: quoniā uidetis. Nā si cōditionalis esset si: diceret si uideritis. Colubrū uenenū inuidie. In summo honore in cōsulatu. Adolescat id ē coalescat: aut cōcrescat. Hāc sententiam: legendū hanc sentinā scelerū. Anhelantē. i. nimis amittentē: ita ut anhelitum trahat. Monumenta: id est uetera edificia & maiorū isignia. Vestrarū uirginū. Callide reiicit crimina in ipsum Ciceronē q̄ ise merito iniecta cognouerat. Enumerat āt oia secū q̄ nobis chara eē debeāt: & merito tutāda. Iāiā repetitio uehemētiā idicat.

scurior uita & parū p occultiora latrocinia fuissēt. Multi mortales eadē pecūia utilius ambitiōi tue obtēperassent. Illoꝶ autē maledicta nemo bōus ciuis timere debet. Facile refelli possunt: utpote cū fortūa eorū & fides facta satis uulgata sint q mihi se fauere debeāt aduersarii malē eē iniurios: ne uitā meam eorū familiaritas eq; i cōtemptū deduceret. Nūc itaq; patres cōscripti oia uobis facta cōsulis & cogitata illustrāt. Nūc etiā uobis inocētia mea patere potest. Quæ res illū ipulerit ad Catilīe iteritū: ad pturbādā R. ep. uidetis. Mecū priuatis inimicitiis agitaçur. Obiectu uero nouitatis uniuersam odit nobilitatē more maiorū suorū. Nā hic patriā obhorret. Ea p pter seditiōes parat: serit discordias: nūq̄ ad pniciē nr̄am ipatiens eius aius qescit. Facit i primis reū pricidii meros pricium senatorē cuius tot res gestæ: tot iperia tot imagistratus: tot maiorū meorū bñficia amplissimo splēdorī reip. lucescūt. Obiicit egestatē q̄ i opulētissima ciuitate minorib⁹ etiā magistratibus nunq̄ obesse potuit. Obiectat inimicitias: q̄ mihi ad pturbādā rēpu. nō utiq; satis eē uiderent. Testes quos pducit uidetis q tales sunt ut oium sceleratorū exuperēt igēia. Quæ tēpta postq̄ sibi pter spē euentibus nō respōdēt neq; i senatu sperat: timore illico suppræssus est: i fugā mihi iperat q̄do si deliquissem ac uindicādū nephas nulla magnitudo suplicii satis esse posset. Si ergo patres cōscripti inocētiā meā uidetis. Si illius ai ferocitatē intelligitis. Si picula reipu. ingeniis u̅ris apta sunt: expergiscimini igit aliq̄do: & impii romani uite miseremini. Habetis habētē colubrū i uisceribus u̅ris. hētis i hoc ordine inclusam reip. calamitatē q̄ uigilat ad pniciē populi romā. Vos illū in sūmo honore posuistis. Cauete ne q̄do per licētiā ea pars pestis totū corpus ambiat: & ueluti cōtagio q̄dā i uobis adolescat. Expiate oci⁹ & eneruate hāc sētinā sceleꝶ. Abdicate hūc hoiem cōsulatu: ne clarā & amplissimā dignitatē feda illius flagitia deturpēt. Eripite hūc ab hac rep. ne q̄do eū ad excidiū nr̄e ciuitatis anhelātē hæc sanctissima itra se menia cōspiciāt. Si chara sunt uobis huius urbis mōumēta: si p iucūdi liberoꝶ cōspect⁹: si grata ē u̅rarū uirginū pudicitia: si tēpla potētat⁹: sacerdotie societates: dom⁹: opes familie cliētele: fortūæ oium & uniuersæ patrie cōmoda uobis accepta sūt. Iāiā ab hac repu. semē hoc malorū oium eradicate: hūc a cōspectu ciuiū eripite: q uos & oia bōa uestra extigueī cogitat: q claritudinē iperii romāi i simultatib⁹ atq; discordiis perturbare istituit. Succurrite his piculis: obuiate huic calamitati.

Huc.f.ciceronē.Tūc ois suspitio.Tūc dicit qa uocalis seqt̄ q̄ post in durius sonet.unde sequēte conson āte dicit.Tū dolus.A cohortibus.i.cæteris resp.inuasoribus.Quis alius.s.q̄ inq̄linus hō nouus & noua ꝛ rerꝭ studiosus atq; dn̄ationis appetēs.Excogitare:repere potuit.Ex tullioꝝ familia:ūn patet cur tullius āt dictus. Tollius.
Nā Marcus uē pnomē.Cicero cognomē:qd̄ oli fuit agnomē:qa a cicere optime culto cicerones dicti sunt: ueꝝ postea trāsit i cognomē:& qbusdā ē ipropriū nomē:sicut Lentulus a lente uulgatior:est tñ fama ut tullius fuerit illi ꝑprīu nomē.Catilinā cōiurationis.s.uitio simulati.i.p simulationē arguit. In q̄stionē.i.in

Tūc oīs suspicio sedabit. Tū dolus ille a cohortib⁹ cōfesti dissipabit.In hoc uno hoste oīs spes eoꝝ sita ē. Quis.n.alio huic maxio iperio:huic capiti orbis terrarū paucorū sceleratoꝝ animos erigere:aut cōcitare potuit? Quis ciuis i hac rep.tā atrox facīus excogitat? Hic hic tm̄ nou⁹ Cicero arpias ex tulliorū familia struit clā nr̄o capiti isidias.Catilinā cōiuratiōis simulatē quo liberior sibi ad cōsiliū oportūitas patēre possit. Nos plerosq; i q̄stionē deducit.P.C.ut uiole nr̄o cōparatis copiis facilior sibi pateat aditus ad inuadēdū R.ep. Vos patres con.nōne tātam miseriā uidetis?Capescite R.ep.miserā & nutātē:subuenite patrie:parētū & simul salutis oīum misereamini. Neq; cōsulare:patriciū ciuē: & amicū Ppli Ro.a faucibus inimici cōsulis eripite: Supplicem atq; instātem pristine claritudini omnium ciuium gratie ac beniuolentie restituite.Dixi.

CRISPI Sallustii In.M.T.Ciceronem Oratio.

Rauiter & iniquo animo maledicta tua paterer.M. Tulli:si te scire iudicio magis:q̄ morbo ai ista tua petulantia uti:sed cum in te neque modum:neque modestiam ullam animaduerto : respondebo tibi: ut si quam maledicendo uoluptatem cœpisti: eā male audiēdo amittas. Vbi q̄rar? quos iplorē. P.C.diripi R.ep. atq; audacissimo cuiq; eē ꝑfidiæ locū:an apud Pplum Ro.q ita corrupt⁹ ē largitiōib⁹: ut se se ac fortūas suas uēales habeat? An apud uos.P.C.quorū autoritas turpissimo cuiq; & sceleratissimo ludibrio ē? Vbi .M.Tullius leges:iudicia Pplo.R. defēdit:atq; i ordīe ita moderat:q̄si unus reliq⁹ ex familia uiri clarissimi Scipiōis Africāi ac nō repetitius: accitus: ac paulo ante isit⁹ huic urbi ciuis. An uero.M.Tulli facta ac dicta tua obscura sunt? an nō ita a pueritia uixisti ut nihil flagitiosum corpori tuo putares:quod alteri collibuisset? an.s.ista imoderatā eloquētiā apud.M.Pisonē nō pudicitiæ iactura ꝑdidicisti? Itaq; minime mirādū ē: si eā flagitiose uēdicas:q̄ turpissime parasti. Verū:ut opinor: splēdor domesticus tibi animos attollit:uxor sacrilega:ac piuriis delibuta : filia matris pellex : tibi iucundior: atque obsequentior:quam parenti par est : domum ipsam tuam ui & rapinis funestam:tibi ac tuis comparasti:uidelicet:ut nos com

quisitionē & examinationē de crimine obiecto.Capessite.i.cōplectimini & captū seu defensum ire rēpu.Nutātē.i. uacillātē sub iniquo cōsule cū nullus audeat defendere.Misereamini salutis.i.misericorditer cōsulite saluti oium.Cōsularē.i.de sanguine consulū. Dixi ea pticula uti solēt qui perorauerunt.

Rauiter &c.Tametsi hæc inuectiua dr̄ salustii in Cice. est tū potiꝰ relatiua:nā statī i pricipio dicit se lesum a maledictis & cōuitiis cōtumeliosis ipsius Cice.Iudicio.i.ex ai sui sētētia q̄ morbo.i.uitio aioꝝ ut inuidia q̄ sūmus morbus ē corpus corrūpens.Modū.i. finē modestiā .i.moderationē ac tēperātiā.Respōdebo ergo n̄ iueh ī ex petulātia:sed respōdēt cōtumeliis lacessitꝰ.Maledicēd.i.dicēdo male de me.Male audiēdo.i.audiēdo male tua.Nā male audit q̄ dr̄ q malū aut debilē hēt auditū:sed cui mala.i.cōuitia dicūtur.Vbi.i.apud quos q̄rar.i.cōq̄rar de iniuria tua.quos iplorē.i.iploratu i auxiliū uocē. audacissimo cuiq; iudic : de tuo Cice.id dicit. Largitionibus.s. passiuis:hoc ē q̄s suscepit q oia uenalia habet.Nō actiuis q̄sitū largiens ē ut cogat fortūas & diuitias & se uendare.Repetitius.i.qui irrepsit i rēp.alienis: alii repetitiꝑ legūt.An uero.M. T.facta tua ac dicta obscura sēt .i.icognita.q.d.nō:qa oēs sciūt manifestissime. Flagitiosum.i.turpe.& flagris dignū reputandū.qd̄ collibuisset alteri.q.d. puer exposuisti pudicitiā tuā cuiuscūq; libidini:sed mirabile ē tātā diffamādi & taxādi uiri cōsularis licētiā fuisse. Nā si inocēs fuit:nō debuerūt ea impune obiici cū ēt famosi libelli
Maledire.

lege prohibiti eēnt: sin nocens fuerit:mirabile est talem uirū eo dignitatis promotū:sed ea tempestate erat sed commune adolescentie uitium:quo & Iulius Cæsar ab omnibus notatus est:quia diuus paulus docet Rom.i.Deus tradidit eos in passiones ignominie:immoderatam:& ita pernitiosam eloquentiam cum iactura:id est amissione:sicut res quæ sub tempestate in mari iacit.Venditas:id est uenum proponis aut mercede locas.Verum ut opinor.Irrisio est amara.sicut apud Hora.Sed incitat me pectus & mamme putres.Equa:quales hubera.Sacrilega certe notata audacie : ut ex epistolis Cicero.paret:quas ad terentiam uxorem

mócefacias: q̄ côuersa Resp. fit: cū i ea domo habitares hō fla
gitiosissime: q̄. P. Crassi uiri cōsularis fuit: atq; hæc cū ita sint:
tñ Cicero se dicis i cōcilio Deorū imortaliū fuisse: īde missum
huic urbi: ciuibusq; custodē absq; carnificis nōie: q ciuitatis lā
cōmodū i gloriā suā pōit: q̄ si uero nō illius cōiuratiōis caussa
fuerit cōsulat⁹ tuus: & icciroo Resp. disiecta eo tēpore: quo te
custodē habebat: sed ut opior: illa te magis extollūt: q̄ post cō
sulatū cū Terētia uxore de Resp. cōsuluisti: cū legis Planciæ
judicia domi faciebatis: ex cōiuratis alios pecūia cōdēnabas.
Cū tibi ali⁹ Tusculanū: alius Pōpeianā uillā ædificabat: Ali⁹
domū emebat: q uero nihil poterat: is erat calumniæ pxim⁹:
is aut domū tuā oppugnatū uenerat: aut īsidias Senatui fece
rat: deīq; de eo tibi cōpertū erat: Quæ si tibi falsa obiicio: red
de rationē: q̄ntū patrimōii acceperis: qd tibi litibus accreue
rit: q̄ ex pecūia domū paraueris, Tusculanū & Pōpeianū īfini
to sumptu ædificaueris, Aut si reticies: cui dubiū potest eē: q̄n
opulētiā istā ex sanguine & uisceribus ciuiū paraueris? Verū
ut opinor: hō nouus arpias: ex M. Crassi familia eius uirtutē
imitat. Cōtēnit simultatē hoium nobiliū Ppli Ro. curā hēt:
neq; terror: neq; grā cōmouet. Illud uero amicitiæ tm̄: ag uir
tutis ē ai: imo uero hō leuissimus: supplex inimicis: amicis cō
tumeliosus: mō harū: mō illarū partiū: fidus nemini: leuissim⁹
Senator: Mercenari⁹ patron⁹: cuius nulla pars corporis a tur
pitudīe uacat: ligua: uana: mâus rapacissimæ: gula imēsa: pe
des fugaces: q̄ hōeste nominari n̄ possunt: ihōestissima. Atq;
is cū eiusmodi sit: tñ audet dicere: O fortūatā natā me cōsule
Romā: te cōsule fortūatā Cicero? imo uero ifelicē & miserā: q̄
crudelissimā pscriptionē ciuiū ppessa est: cū tu perturbata Re
pu. metu perculsos oēs bonos parere crudelitati tuæ cogebas:
cū oia iudicia: oēs leges i tua libidine erāt. Cū tu sublata lege
Porcia: erepta libertate oium nr̄um uitæ: necisq; potestatē ad
te unū reuocaueras: atq; parū ē: qd ipune fecisti: uerū etiā cō
memorādo exprobras: neq; licet obliuisci seruitutis suæ: egeris
oro te Cicero: pfeceris qdlibet: satis ē ppessos esse: etiā me au
res nr̄as odio tuo onerabis? etiā ne molestissimis uerbis ile
ctabere? Cedāt arma togæ: cōcedat laurea liguæ. Quasi uero
togatus & nō armat⁹: ea q̄ gloriaris cōfeceris: atq; iter te: Syl
láq; dictatorē pter nomē iperii qdq̄ interfuerit. Sed qd ego plu
ra de tua isolētia cōmemorē? quē Mierua oēs artes edocuit? q̄
Iuppiter optimus maxim⁹ i cōcilio deorū admisit: Italia exulē
humeris suis reportauit. Oro te Romule Arpinas: q egregia
tua uirtute oēs paulos: Fabios: Scipiōis supasti: quē tādē lo
cū i hac ciuitate obtines? q̄ tibi ptes Reip. placēt? quē amicū
quē inimicū hēs? cui i ciuitate fecisti isidias ācillares? quo iu
re cū de exilio tuo Dirrachio redisti: cōseq̄baris? quos Tyran
nos appellabas: eorū nūc potētiæ faues: q tibi ante optimates
uidebātur: eosdē nūc demētes ac furiosos uocas. Vatinii caus

scribit. Delibuta. q. d. peruncta
& assuefacta. Pellex mīis: hās
rē cū pre. s. Cicerone & ita pel
lit matrē e cubili q̄ par est patrē
ri qa nō decet patrē suscipe stu
prū filie: q̄ côuersa. i. q̄rū imu
tata a prisca seueritate & cēsura
Publii Cras. hois ditissimi: ad
q̄ alludit Persius dicēs saty. ii.
Nunc licini i cāpos nunc crassi
mittit i edes. In cōsilio deorū im
mortaliū: qa i plerisq; cōcioni
bus & inuectiuis dixit nō hūanis
opibus nec arte mgra ita reipu.
cōsultū: sed diuina miseratiōe
sed ad iuidiā cōcitādā oia tra
hit aduersarii in maius. Absq;
carnificis. Id quoq; cōmmeliose
cū ille dixerit sine cede & sāgui
ne rēp. seruatā. In cōmodū ciui
tatis id acriter & subtiliter: qa
uult ob cōsulatū Cice. mādatā
cōiurationē factā & oē malam
obortū. Faciebatis. s. tu & uxor.
Calūnie false accusatiōis litibus
s. ex foro iudiciali. Atq is. s. Ci
cero: tñ audet sup. dicere: qd
alii quoq; habēt expssū: O for
tunatā ieptulus qd ē est uersus.
Vnde Iuue. citās eū dicit: illi mi
nus obfuisse eloq̄ntiā si nō tā le
gātius philippicas i Antonium
scripsisset: q̄ tales uersiculos ia
ctasset. uerba iuue. sunt. O for
tūatā natā me cōsule romā. An
toni gladios potuit contēnere si
sic. Oia dixisset: ridēda poema
ta malo. Quā te cōspicue diui
na philippica fame. Sublata le
ge portia de nō sumēdo suppli
cio sanguinis i ciuē ad te unū. i.
solū. q̄si ad tyrānū: sed id ex in
uidia dicit & odio nō ex uero.
Piis. i. clementibus seruitutis q̄
tibi seruierit: cuius p exprobra
tionē eos memores facis. Quid
libet. i. qcq̄d libet ē: ne. i. an in
sup. Quasi uero togatus. id sæ
pe asseruit Cice. i iuectiuis: i ca
tilinā. Arma toge cedāt iqt Ci.
qa plus cōsulit urbi & reipu. in
toga q̄ alii ipatores i armis. Et
laurea q̄ dat triūphāti hoc ē co
rona ex lauro cōcedat. i. simul
cedat lingue. i. elogo quo catili
na deuict⁹ ē & cōiurati dānati.
Præter nomē. qa ille se iperato
rē compellari uoluit tu ne id
usurpasti. Quē minerua: irri
sio acerba. Romule arpinas: id
est cum sis arpini natus te alte
rum romulum iactitas. Dyr

Dyrrachiū.

rachiũ est epiri urbs prius dicta epidános & cherronessus. Quos tyrános appellabas.s.ante exiliũ. Et ita arguit Ciceronẽ icõstátie: ueq; ipse argutissime se desensurus est: uertẽs in laudẽ suá : quod uitio datum erat.

A demũ. Acris admodũ & amara est hæc respõsio atq; cõuiciorũ relatio sũmo artificio: ut a disertissimo & eloq̃ntissimo i eruditissimũ & eũdẽ acerrimũ hoiem retorta. Fit át pricipiũ uehemẽtis orõnis fere p iterrogationẽ ut hic. Demũ ẽt pcicula accelerádi ui h3. uult át Salu. iõ petulánter & ipudẽter i se locutũ ostẽdere q; talẽ sp uixit uitá. Quo me uertá. P.C. A. uehemẽti exclamatione exordit: ut se iuste cõmotũ i aduersariũ cẽseat. Quo.i. q̃to notior ẽ uterq; nrum qa cũ ego sim cõsularis & i publico uixerit: p dignitate mea dicẽdũ ẽ i eũ & táto accuratius q̃to maior est mea q̃ illius dignitas.

sam agis: de Sextio male existimas. Bibulũ petulátissimis uerbis lædis. Laudas Cæsarẽ. quẽ maxie odisti ei maxie obseq̃ris. aliud stás: aliud sedẽs de Rep. sentis : his maledicis: illos odisti leuissime transfuga: neq; in hac: neq; i illa parte fidẽ habes.

M. T. Ciceronis In Crispum Sallustium Oratio.

A demum magna uolupras est Crispe Sallusti: æq̃lẽ ac parẽ uerbis uitá ager: neq; q̃dq̃ tá obscœnũ dicer: cui ñ ab initio pueritiæ oĩ gñre facinoris ætas tua respõdeat ut oĩs orõ morib⁹ cõsonet: neq;.n. q ita uiuit ut tu aliter ac tu loq potest: neq; q tá illoto sermõe utit: uita hõestior est. Quo me uertá. P.C. Vñ initiũ sumá? maius.n. mihi dicẽdi on⁹ ipõitur: quo notior est uterq; nrum. Q d' si aut dẽ mea uita: atq; actib⁹ nrĩs huic conuitiatori respõdero : iuidia gloriá cõseq̃t: aut si hui⁹ facta. mores: oẽm ætatẽ nudauero: i idẽ uitiũ icidá pcacitatis: quod huic obiicio. id uos si forte offendimini: iusti⁹ huic. q̃ mihi succenser debetis: q initiũ itroduxit: ego dabo operá ut & p me minimo cũ fastidio respõdeá : & i hũc minime mẽti⁹ eẽ uidear. scio me. P.C. i respõdẽdo nõ habere magná expectationẽ: quod nullũ uos sciatis nouũ crimẽ i Sallustiũ audituros: sed oia uetera recogniturosq̃s & meæ & uestræ iá: & ipsius aures calẽt. uerũ eo magis odisse debetis hoiem: q nec icipiẽs q̃dẽ pcáre: minimis reb⁹ põsuit rudimẽtũ: s3 ita igressus ẽ: ut neq; ab alio uici possit : neq; ipe se oĩno reliq̃ ætate pterire. Itaq; nihil aliud studet: nisi ut lutulẽt⁹: sus: cũ quo uis uolutari. Lõge uero fallit' opinione nõ.n. pcacitate lĩguæ: uitæ sordes eluũtur: Sed ẽ q̃dá calumnia: q̃ unusq̃sq; nostrũ testáte aĩo suo fert: de eo: qd' falsum crimẽ bõis obiectat: Quod si uita istius memoriá uicerit : aliá. P.C. nõ ex oratione: sed ex moribus sui spectare debetis. Iá dabo operá q̃maxime potero: ut breue id faciá: altercatio hæc neq; nostra uobis inutilis erit. P.C. plerunq; eni Resp. priuatis crescit inimicitiis: ubi nemo ciuis: q̃lis sit uir: põt latere. Primum igitur: q̃m oĩum maiores Crispus Sallustius ad unũ exemplũ & regulá quærit: uelim mihi respõdeat nũ quid ii: quos protulit: Scipiones & Metelli ante fuerũt: aut opinionis: aut gloriæ q̃ eos res

Huic cõiuratori: lege conuitiatori.s.sallustio. Inuidia gliá cõseq̃r: melius cõseq̃t. Ná ieñsus eũ tátam gloriá obtinebo ex cõmemoratiõe pclarorũ gestorũ meorũ : p illi⁹ turpi uita: ut eá iuidia subseq̃t. Ná excellẽti gliæ pleriq; iuidere solẽt. In idẽ uitiũ pcacitatis: id est petulátis locacitatis. Procax.n. est assidue psequens dcõ aut facto rẽ q̃ affectat. Ego dabo opá bẽiuolos facit & dociles: q; nullũ uos sciatis ordo ẽ q; sciatis uos nullũ.aĩo ullũ: ñ audituros ullũ nouũ crimẽ isallustiũ. Calẽt ex freq̃nti obiectione. Persi⁹. Vñ uaporata lector mihi ferueat aure. Rediementũ .i. initiũ modicũ: ut sunt rudiméta: modica disciplinarũ pcepta. Ab alio uici.s.i sceleribus pꝑpetrandis. Sic q̃si iuue. Nil erit ulterius qd' nrĩs moribꝰ addat posteritas: cupiẽt eadẽ faciẽtq; minores. Oẽ i pcipiti uitiũ stetit. Nihil aliud studet.i. conat facere. Raro át cũ accusatiuo recipit studeo. Nisi lutulẽtus : alii legũt luculẽter.i.eminẽter: sed legá lutulentus a luto: ut cõparet eũ sui. de q̃ flaccus & amica lutosus. Eluũt: lauádo emũdátur. q; si uita. Hũc locum dicit Valla corruptũ & nisi emẽdet uix exponibilẽ: dicitq; malá eẽ reciprocationẽ ; ut reuera sit si legat ex moribꝰ suis: legá ergo ex moribus eius. Sẽsus át mihi uf: q; si Salu. uicerit uita.i. p uitá sceleribus assuetá: memoriá .i. mẽtionẽ istius. s. calũnie: quá unusq̃sq; nrum testáte aĩo suo fert: uos debetis spectar' aliá. s. calũniá nõ ex orõne: q̃ pcacẽ habet: sed ex moribꝰ q cõsciẽtiá pdũt Scipiões & Metelli: alii habẽt Metellos. Añ fuerũt opiniõis & gliæ.i. antea fuerũt gloriosi & clare opinionis. Status .i. melius: & est pclara sententia. Cõferre.i. cõparare cũ his. q iá decesserũt: ut cũ scipionibus metellis: fabiis &cæ. Omniq;: ubiq; ponitur pro quia: hoc est quia omni odio & inuidia carent. Cessat enim inuidia post fata & gloria crescit. Vnde est illud: Post funus gloria maior erit. Et ita subiectus inuidie adhuc non comparetur merito his qui ea exempti sunt; unde se potius cum Salustio comparatur uelit. hoc est uitam suam cum uita illius. Popularem ambitionem : qua populo uirtute & præclaris factis complacere eiq; morem

que p quia Careo odio.

gestæ suæ: & uita inocẽtissimæ acta cõmẽdauit? Quód si hoc
fuit illis initiũ nominis & dignitatis: cur nõ æq; de nobis exi-
stimet? cuius & res gestæ illustres sunt: & uita itegerrime acta
q̃si uero tu sis ab illis uiris Sallusti ortus: q̃ si esses: nõnullos
iã tuæ turpitudinis pigeret. ego meis maioribus uirtute mea
pluxi: ut si prius noti nõ fuerint: a me accipiãt initiũ memoriæ
sue. Tu tuis uita: quã turpiter egisti: magnas obfudisti tene-
bras: ut etiã si fuerint egregii ciues: certe uenerit i obliuionẽ.
Quare noli mihi antiquos uiros obiectare. satius ẽ. n. me me-
is rebus gestis florere: q̃ maiorũ opiniõe niti: & ita uiuere: ut
ego sim posteris meis: nobilitatis initiũ: & uirtutis exemplũ:
neq; me cũ iis cõferri decet. P. C. q iã decesserũt: omniq; odio
caret & inuidia: sed cũ iis: q mecũ una i Rep. uersati sunt: sed
si fueri: aut in honoribus petendis nimis ambitiosus: nõ hãc
dico popularẽ ambitionẽ: cuius me principẽ cõfiteor: sed illã
pniciosam cõtra leges: cuius primos ordines Sallustius duxit:
aut in gerẽdis magistratibus: aut in iudicãdis maleficiis: tã se-
uerus: aut in tuẽda Rep. tã uigilans: q̃ tu ꝓscriptionẽ uocas:
credo quod nõ oẽs tui similes icolumes in urbẽ uenissent. At
q̃nto meliore loco Resp. tuẽda staret: situ par ac similis scele-
storũ ciuiũ una cũ illis adnumeratus esses? an ego tũc falso
scripsi Cedãt arma togæ? q togatus armatos: & pace bellũ op-
pssi? an illud mẽtitus sum: Fortũatã natã me consule Romã?
Qui tãtũ itestinũ bellũ: & domesticũ urbis incẽdiũ extinxi?
neq; te tui piget: homo leuissime? cũ ea culpas: q̃ in historiis
mihi gloriæ ducis. An turpius est. P. C. scribẽtẽ mẽtiri: q̃ illũ
palã hoc ordine dicẽtẽ? nã quod i ætatẽ increpuisti: tantũ me
abesse puto ab ipudicitia: q̃ntũ tu a pudicitia. Sed qd ego de
te plura q̃rar? Quid. n. mẽtiri turpe dicis: q mihi ausus sis elo-
q̃ntiã ut uitiũ obiicere: cuius semp nocẽs eguisti patrocinio?
an illũ existimas posse fieri ciuẽ egregiũ: q nõ his artibus & di-
sciplinis sit erudit⁹? an ulla alia putas eẽ rudimẽta & in cuna-
bula uirtutis: qbus al ad gloriæ cupiditatẽ alũtur? sed minĩ:
mirũ est. P. C. si hõ: q desidiæ ac luxuriæ plenus sit: hæc ut no-
ua atq; inusitata miret: nã quod ista iusitata rabie petulãter
in uxorẽ: & in filiã inuasisti: q̃ facilius mulieres se a uiris absti-
nuerũt: q̃ tu uir a uiris: satis docte ac perite fecisti: nõ eni me
sperasti mutuã tibi gratiã relaturũ: ut uicissim tuas cõpellarẽ:
unus. n. satis es materiæ habẽs: neq; qcq̃ turpius est domi tuæ
q̃ tu. Multũ te uero opinio fallit: q mihi putasti parare iuidiã
ex mea re familiari: q̃ multo mihi minor ẽ: q̃ haberi dign⁹ sim.
Atq; utinã ne tãta quidẽ esset: quãta est: ut potius amici mei
uiuerẽt: q̃ ego testamentis eorũ locupletior essem. ego fugax
Crispe Sallusti furori tribuni plebis cessi? utilius duxi: q̃ uis
fortunã unius experiri: q̃ uniuerso Populo Ro. ciuilis essem
dissensionis caussa: q postea: q̃ ille suũ animũ in Reip. pbac-

gerere & supplicare studemus: sed illã perniciosam cõtra leges de ãbitu: q̃ p largitiões & detra-ctiões petius ingratũ aio dñandi: non ut ꝓsim⁹: sed ut p̃simus dũtaxat: cuius prios. i. p̃cipuos. Tã. i. tam seuer⁹ sup. q̃tũ tu dicis. Quã tu ꝓscriptione uocas: q̃ re-spicit sequẽs. Nã uẽ poni ꝓ qđ ut sit: qđ. s. eẽ uigilãtẽ i repu. tu uocas ꝓscriptionẽ. Et simul mu-tat ꝑsonã: qa de eo pri⁹ i tertia ꝑsona locutus. nũc ad eũ i secũ-da ꝑsona loqẽ. Credo q̃ nõ oẽs tui similes: bñ tui: qa de mori-bus loqẽ. Meliore loco. i. statu & cõditiõe. Annũeratus. i. eẽs nõ i tãta dignitate: aut punitus cũ lẽtulo cethego & aliis cõiuratis aut occisus cũ Ca. Fortũatã bñ dẽpsit supfluũ. Nec ẽ hic totus uersiculus ponẽdus. Hõ leuissi-me. i. icõstãtissime q̃a i historia Cati. ubi ueritas q̃rit̃ bonũ con-fessus ẽ eẽ cõsulẽ & salubriter uigilãtẽ. Hoc ordine. i. corã uo-bis i senatu. q. d. nequaq̃: cũ tñ minus piculosũ sit: qa scripta manẽt. Increpuisti. i. crepitu fla-gitiosũ mẽtitus es. Quãtũ tu a pudicitia. subaudies dicere pote-risset te: ut q̃tũ puto te abesse. s. minus dixisset. Nocẽs. i. male ui-uẽs ꝑocinio. i. ut p eã defenda-ris. Rudimẽta. i. doctrinã primã i cũabula. i. primordia q̃ adhuc i cunis adhibent̃. Nã q̃ ista alii legũt itai & ponit̃ nã cõtinuati-ue ut sæpe alibi: Mulieres. i. cũ sint mulieres. Tu uir a uiris: nã muliebria pati solitũ & pathi-cũ eẽ recriminat̃. Ego fugax. Sũt q legũt. Egon: sed id nimis co-micũ uẽ. Est ãt iterrogatiue le-gẽdũ. Furori tribũi plebis. Alii legũt furore: sed mĩus cõgrue. Quãuis. i. et asprimã. Et prudẽ-ter ad pietatẽ suã ipñiã cõuertit qđ uitio datũ erat. reuerti. i. spõ-te reuẽi. q̃si sit reuerti me. q ue-ro reuersũ dicit q̃si ab alio uer-sus sit dicere uẽ. Aduẽtu meo. i. i aduẽtu: aut dtũs ẽ i u quo ue-teres sæpe utebant̃: ut pce me-tu cytherea: q̃ nec cõcupitu in-dulgẽt. Nã a gtõ i us fit dtũs i u ut a gtõ i uis dtũs i ui. ut docet Serui. Tãti me fugacẽ mercẽna-rii. alii legunt mercenariũ: sed legamus cũ Põponio leto mer-cenarii sic. Mercẽarii: estimaue-rũt fugacẽ. i. quem tu fingis fu-

Reuerti.

gaete:tād.i tāto pcīo estimādū ut aduētui meo gratularenť:& hi.s.cēlētes aut plurimi ciuiū estimauerūt.i. reputauerūt me patronū. Ancillatus sum.i.iseruiui. Nisi leges.i.facere contra leges. Prae uobis.i.plus q̄ uos. Temeritas tua: q qđ laudādū est uitupas. Bibuli patiētiā: de quo suetonius dicit q sic Caesari in cōsulatu cessit ut cēnt q scriberēt Caio & iulio:nō Caio & Bibulo cōsulibus q d actū. Temeritas:qa rephēdit nō rep hēdēda & quorū cōsiliū nescit. Monitores plus ē q̄ si diceret pmissores aut cōscios. Patrēq; tuū ꝓterea.q.d. de eo nihil dicā cū mihi meorū maiorū ignobilitatē obieceris. Iniuriā.id quoq; iniuriose dictū. Nā nemo iniuriā facit dū q̄ cōtra ius non sunt facit:ut est liberos ꝓcreaſ.

chatus est:oīa:quæ cōmouerat:pace & otio resederūt:hoc or dine reuocāte:atq; ipsa Reip. manu retrahente me ceuerti:q mihi dies si cū oi reliq̄ uita cōferatur:aio quidē meo superet. cū uniuersi uos:Populusq; Ro. frequēs aduētu meo gratula tus est tāti me fugacē mercēnariū ꝓnū hi estimauerūt neq; Hercule mirū est: si ego semp iustas omniū amicitias æstima ui:nō enī uni priuati ancillatus sum:neq; me addixi:sed q̄ntū q̄sq; Reip. studuit:tantū mihi fuit:aut amicus:aut inimicus: ego nihil plus uolui ualere q̄ pacē. multi priuatorū audacias nutrierūt:ego nihil timui:nisi leges:multi arma sua timeri uo luerūt:ego nunq̄ uolui quicq̄ posse nisi ꝓ uobis: multi ex uo bis potētia freti:in uos suis uiribus abusi sunt. Itaq; nō est mi rū si nullius amicitia usus sum:qui nō perpetuo Reip. amic⁹ fuit:neq; me poenitet:si aut petēti Vatinio reo:ꝓciniū pol licitus sum:aut Sextii isolētiā repræssi:aut Bibuli patiētiā cul paui aut uirtutibus Cæsaris faui hæ laudes enim egregii ciuis & unicæ sunt quæ si tu mihi ut uitia obiicis:temeritas tua rep hēdetur:nō mea uitia culpabuntur. Plura dicerē: si apud ali os mihi eēt dicēdū. P.C. nō apud uos quos habui oīum actio nū mearū monitores: Sed ubi rerū testimonia ad sunt: quid opus est uerbis? nūc ad te ut reuertar Sallusti: patremq; tuū ꝓtereā:q si nunq̄ in uita sua peccauit:tñ maiorē iniuriā Reip. facere nō potuit: q̄ quod te talē filiū gēuit. neq; tu siq̄ i pueri tia peccasti:excq̄r:ne parētē tuū uidear accusare:qui eo tēpoř summā tui potestatē habuit:sed q̄lem adolescentiā egeris hac .n. demōstrata facile intelligetur: q̄ petulāti pueritia: tā ipu dicus & ꝓcax adoleueris. postea q̄ imēsæ gulæ: impudicissimi corporis quæstus:sufficere nō potuit & ætas tua iā ad ea patiē da:q̄ alteri facere collibuisset:exoleuerat:cupiditatibus ifini tis efferebaris: ut q̄ ipse corpori tuo turpia nō duxisses:in ali is experireris:ita nō ē facile reputare. P.C. utrū i honestiorib. corporis partibus rē q̄sierit: an amiserit. domū paternā uiuo pr̄e turpissime uēalē habuit:uēdidit:& cui dubiū potes eē qn mori coegerit eū quo hic nōdū mortuo ꝓ hærede gesserit oia neq; pudet a me eū q̄rere:qs i. P. Crassi domo hitet:cū ipse re spōdere nō q̄at:qs in ipsius habitet paterna domo. At Hercu le lapsus ætatis tyrocinio:postea se correxit: nō ita est:sed ha buit i sodalitiū sacrilegii Nigidiāi bis iudicis ad subsellia attra ctus:extrema fortūa stetit: & ita discessit:ut nō hic inocēs eē: sed iudices peierasse existimarent. Primū honorē i q̄stura ade ptus:secutus ē hūc locū & hūc ordinē despectū: cuius aditus

Veꝝ gignēdo salustiū nō iniu riā:sed pniciē aut dānū reipu. intulit. Si q̄.i.si aliq̄.q.d. ea q̄ ꝓ prudentiā etatis cōmisisti pteri bo. Immēse gule.i.uoracitati: q̄ stus.i.lucrū. Exoleuerat.i.extra opportūitatē ad patiēda mulie bria excreuerat. Vñ exoleti di cunť pueri muliebria passi sed iā adultiores q̄ ut deiceps patiā tur. Expirereris faciēdo ea q̄ pati solebas ab aliis. Veꝝ ihonestio ribus corporis ptibus rē q̄siue rit:qa ihonestissimis acq̄siuit: utpote pudendis posterioribus stupro expositis & deide amisit anterioribus ad stuprādū adhi bitis hoc ē iguine acq̄siuit & pe ne amisit. Turpissime:qa etiam mortuo pr̄e:turpe fuisset pr̄as edes aliena re:nec habuit solū uenalē:sed & uēdidit ita ut ue risimile est ex eius rei dolore: parrē mori coegit. Pro herede quia: enim heres futurus erat callidi emptores rem minoris multo:ac erat ab eo emebant. Quis i. P. C. domo. qa Cice. eā emerat. sed pulchrius rē alienā emisse: q̄ ꝓ libidinē pr̄imōiū uēdidisse. Noue āt dicit in ipsi us pr̄na domo. Vñ licet adnota re idem ius esse possessiuis no minalibus quod & pronomina libus. Nā ut dico meā ipsius do mum uēdidi:& ita hic dicitur in ipsius paterna domo. At her cle ironia est: quam ne aliter i tel ligatur aperit dicens. Non ita est. Etatis tyrocinio: id est noui tate. Fiūt ergo ab illis i o abstra cta in cinīū ut lenociniū:tyroci niū:latrociniū:lucrociniū. In so dalitiū.i. societatē dapis & co messationis. Extrēa fortūa.i. sū ma picula:nā si iudices icorru pti fuissent: ultimū suppliciū tulisset. Primū honorem.i. pri mū magistratū:ñ dignitate:nā ifimus erat ut edilitas:sed ordi ne quo ascēdere solebāt: secut⁹ ē.i.isecut⁹ ad obtinēdū hūc.i. sēatorū locū & ordinē despe ctum:id ē quem despexit. Alii

Possessiua.

Abstracta i ci nium.

desꝑexit legũt & patuisset sed
uerior est haec pomponiana le/
ctio. Cuius. s. senatorii ordinis
aditus: patuit quoq;. i. ēt sup. ipi
sordidissimo. i. q erat sordidis
simus hoiu; : scriptũ offendi si
bi: & ita dura est reciprocatio q̃
bona eēt si legat aditum & pa/
rauit. Opprobrio eēt qa ď adul
terio suspectus. Cõfessus adul/
teriũ. In uita eius tñ ďr cõfessus
habuisse cõmertiũ cũ libertine
cõditionis mulieribus. Vixeris:
amara pmissio. Et qď. q. d. nul
lũ. Quisq; eoꝝ: hāc parethesi;.
Põ. letus dẽpsit. Vnus ex grege:
qa similis eoꝝ. Eius. n. ptis exẽ/
plar. i. priceps quẽ oẽs ad imita
tionẽ ituebant. Cilonũ. i. eorũ
quoꝝ capita oblõga & cõpressa
sunt & saepe agitata & mota ut i
sanis aut chilonũ. i. iprobe labo
ratorũ dicit: qď minus placet.
Sũt q habeãt lenonũ: cillonum
&c. debitorũ. i. ere alieno deui/
ctorũ. Alii legũt deditoꝝ. Sub
sederãt. i. i imo sedẽ habuerãt.
Nulla in pte casti. melius legit
castris apti: qa uitiosi & seditio/
si acrẽ militiã gerere solent. At
postea iteꝝ ironia q̃ apit dicẽs.
Nõne &c. Obtinuit ãt affricã ꝑ
uinciã fauore Caes. & ex spoliis
eius hortos amẽissimos q̃ ab eo
Salustiani dicti sunt cõparauit.
Sestertia alii sestertio ego sester
tiũ legã. Paciscit cũ Caesare qď
Cām dicere uulgo dicunt cõposuit & caput
suũ rãti redemit. Ne cãm dice/
ret. i. se defenderet. Qui mõ. i.
paulo ãte redimere. i. iteꝝ eme/
re: aut hypotheca soluere. Hor
tos de qbus in uita dictũ ẽ. Ti/
burti. i. oppido qď a triburto tri
burtũ & tibur dictũ ẽ caesar q
dictator ppetuus eẽ uoluit Co
meso. i. paulati ut a cõedẽte cõ/
sumpto: sed deuorato. i. gulose
Par tui. igurgitato. Si sis ac par tui. Ego
par ubi ad mores refert ẽt gẽi
tiuo construit. Ad hercle iterũ
irõicos loqt. Quoꝝ siue tu sisis.
Nihil argutius: qa siue Salu. sit
sisis maiorũ suoꝝ siue maiores
eius sises Salustii: utroq; mõ cõ/
stet eos pditos eẽ; qa sisis pditi
nõ põt nõ eẽ pditus. At si dicat
se illoꝝ dissimilẽ frustra se ob
nobilitatẽ & uirtutẽ eoꝝ iacter.
Verũ ut o iterũ ironicos loqt.
Totidẽ. dicere posset tãtidẽ. s;
adderet q̃ti: ubi scribit quod.

sibi quoq; sordidissimo hoi patuisset. Itaq; timẽs ne facinora
cius clã uos eẽnt: cũ oibus matrũ familiarũ uiris opprobrio es
set: cõfessus ẽ uobis audiẽtibus adulteriũ: neq; erupuit ora ue
stra. Vixeris ut libet Salusti: egeris: q̃ uolueris: satis sit unũ te
tuorũ scelerũ cõsciũ eẽ: noli nobis lãgorẽ & soporẽ nimiũ ex
ꝓbare. sumus diligẽtes i tuenda pudicitia uxoꝝ nr̃aiũ: sed ita
experrecti nõ sumus: ut a te cauer possimus: audacia tua uicit
studia nr̃a. Er quod hunc mouere possit. P. C. factũ ac dictũ
turpe: quẽ nõ puduit palã uobis audiẽtib⁹ adulteriũ cõfiteri;
quod si nihil ꝓ me tibi respõdere uoluissem: sed illud cẽsoriũ
eloquiũ Apii Claudii: & L. Pisonis itegerrimoꝝ uirorũ: quo
usus est qsq; eorũ ꝓ lege palã uniuersis recitarẽ: nõne tibi ui/
derer aeternas iurere maculas: q̃s reliq̃ uita tua eluere nõ pos
sit: neq; post illũ delectũ Sẽatus te unq̃ uidimus: nisi forte in
ea te castra cõiecisti: quo ois sentina Reip. cõfluxerat. At idẽ
Sallu. q i pace ne Senator qdẽ mãserat: posteaq̃ Resp. armis
oppssa ẽ: & idẽ uictor: q exules rduxit i Sẽatũ post q̃sturã re/
duct⁹ ẽ: quẽ honorẽ ita gessit: ut nihil uẽale nõ i eo habuerit:
cuius aliqs emptor fuerit. Itaq; egit: ut nihil nõ aequũ: ac ueꝝ
duxerit quod ipsi facere collibuisset: neq; alirer uexauit: ac de
buit: siquis prædæ loco accepisset magistratum. Peracta quae/
stura: posteaquam magna pignora eis dederat: cum qb⁹ simi/
litudine uitæ se coniunxerat: unus iam ex illo grege uideba/
tur. Eius eni partis exẽplar erat Salustius: quod rãtum i unã
uoraginẽ coetus oium uitioꝝ excesserat: qcqd ipudicoꝝ Cylo
nũ: parricidarũ sacrilegorũ: deditorũ fuit: i urbe: municipiis:
colõis: Italia tota (sicut i fretis) subsederãt nois pditi: ac notis
simi: nulla i parte castris apti nisi licẽtia uitiorũ: & cupiditate
rerũ nouaꝝ. At postea: q̃ ꝑtor factus ẽ: modeste se gessit & ab
stinẽter. nõ ne ita ꝓuiciã uastauit: ut nihil neq; passi sint: neq;
expectarit grauius socii nr̃i i bello: q̃ experti sunt in pace hoc:
Africã iteriorẽ obtinẽte? Vñ tãtũ hic exhausit: quãtũ potuit:
aut fide nominũ traiici: aut i naues cõtrudi: tãtũ iq̃. P. C. exau
sit: q̃ntũ uoluit: ne caussam diceret sesterno duodecies cũ Cae
sare paciscit: qď si qppiã eorũ falsum est: his palã refelle: und
quo mõ ne paternã domũ redimere potueris: repẽte tãq̃ som/
nio beatus. Hortos ꝑtiosissimos: uillã Tiburti. C. Caesaris re/
liq̃s possessiões parauerís: neq; piguit q̃rere: cur ego. P. Crassi
domũ emissem cũ tu ueteris uillæ dñs sis: cuius paulo ãte fue
rat Caesar: mõ inquã patrimonio nõ comeso: sed deuorato: q̃/
bus rationibus repẽte factus es: tã affluens: & tam beatus: nã
quis te faceret hæredẽ: quẽ ne amicũ quidem suũ satis hone/
stum quisquã sibi ducit: ni similis ac par tui. At Hercule egre/
gia facta maiorum tuorum te extollunt: quorum siue tu simi/
lis es: siue illi tui: nihil ad omnium scelus: ac nequitiam addi
potest. Verum ut opinor honores tui te faciunt insolentem.

Tu Cri. Salustiũ totidẽ putas esse bis senatorẽ & bis q̃storem fieri quot bis cõsularẽ & bis triũphalẽ? Carere debet oi uitio q̄ I alterũ dicere paratus ẽ demũ maledicit q̄ nõ põt uerum ab alio audire. Sed tu olum mẽsarũ assecla tolum cubiculoꝝ I era tæ pellex: & idẽ postea adulter ois ordinis turpitudo & ciuilis belli mẽoria. Quid.n. hoc grauius pati potuimus q̃ q̄ te inco lumẽ I hoc ordine uideamus? Desine bonos petulãtissima cõ sectari lingua. Desine morbo ꝓcacitatis isto uti. Desine unũ quẽq̧ moribus tuis estimare: his moribus amicũ tibi efficere nõ potes uideris uelle inimicũ habere. Finẽ dicẽdi faciã. P.C. Sepe enim uidi grauius offendere animos auditorũ eos qui aliena flagitia aperte dixere quam eos qui cõmisere. Mihi qui dem ratio habenda est non quæ Salustius merito debeat audi re: sed ut ea dicam si qua ea honeste effari possum.

Oratio Lepidi consu. ad populum Romanum ex libris historiarum. C. Crispi Salustii.

Lemẽtia: & ꝓbitas ur̃a Quirites: q̄bus p cæteras gentes maximi: & clari estis: plurimũ timoris mi hi faciũt aduersus tyrãnidẽ. L. Syllæ. Neq̧ ipi nõ æstimatis: ea parũ credẽdo de aliis circũueniami ni: p̄serti cũ illi spes ois I scelere: atq̧ pfidia sit: neq̧ se aliter tu tũ putet: q̃ si peior: atq̧ Itestabilior metu uestro fuerit: quo ca ptiui s libertatis curã miseria eximat: aut si ꝓuideretis: in tutã dis piculis magis: q̃ ulciscẽdo teneamini. Satellites q̄dẽ hoies maximi nois nõ minus optimis maiorũ exẽplis: nequeo nõ sa tis mirari: q̄ dñatiõis I uos seruitiũ suũ mercede dãt: ut utrũq̧ p iniuriã malũt: q̃ optio iure liberi agere. Præclara Brutorũ: atq̧ Aemiliorũ & Luctatiorũ ꝓles: geniti ad ea: quæ maiores uirtute peperere: subuertẽda. Nã q̄d a Pyrrho. Hãnibã. Philip poq̧: & Antiocho defẽsũ ẽ: alid q̃ libertas: & suæ cuiq̧ sedes: ne cui nisi legibus peremus: quæ cũcta sæuus iste Romulus q̃si ab externis rapta tenet: nõ tot exercituũ clade. neq̧ Cõsu. & aliorũ pricipũ: quos fortũa belli cõsũpserat satiatus. Sed tũ crudelior: cũ pleros q̧ lędæ res I miseratiõnẽ ex ira uertunt: q̄ n solus oĩum post memoriã hoĩnũ supplicia I post futuros cõpo suit: q̄s prius iniuria: q̃ uita certasset: prauissimæq̧ p sceleris I mãitatẽ adhuc tutus fuerit: dũ uos metu grauioris seruitii a re petẽda libertate terremini? Agẽdũ atq̧ obuiã eũdẽ est Quir. ne spolia ur̃a penes illos sint. Nõ ꝓlatãdũ neq̧ uotis parãda auxilia: nisi forte spatis per tediũ iam aut pudorẽ Tyrãnidis cẽteũ p scelus occupata piculosius dimissurũ. At ille eo ꝓcesſ sit: ut nihil gloriosũ: nisi tutũ: & ola retinẽdæ dñatiõis hoesta estimet. Itaq̧ illa q̄es & otiũ cũ libertate: q̃ multi ꝓbi potius: q̃ laborẽ cũ honoribus capessebãt: nulla sũt: hac tẽpestate ser uiẽdũ: aut Iperitãdũ: habẽdus metus ẽ aut faciẽdus Quir. Nã q̄d ultra? Quæ ue hũana superãt: aut diuĩa Ipolluta sũt. popu lus Ro. paulo ãte gẽtiũ moderator: exutus Ipio: gloria: iure:

Nam ordo est putas esse totidẽ .i. tãti momẽti esse bis senatorẽ & bis q̃storẽ ut tu fuisti. quot. l. fuisse bis cõsularẽ & bis trium phalẽ. q. d. ut ego fui. Et si dicat Salustius cur sic in me inuehe ris dicit se referre cõuitia nõ in ferre. Cubiculorũ pellex: quia pulsis cõiugibus: eoꝝ locũ sup plesti partes muliebria. Si q̃. ar gute dubitet an se digna sint.

Lementia & ꝓbitas ur̃a &c. Hæc oratio seu cõcio ad populũ est Marci Emilii le pidi consulis ad ppl̃m Ro. q̄ de se ut de alio i fine locuturus est ubi se cõmẽdat. Q̄d te admonẽ tũ uelĩ lector. Nã illic adnota mẽtũ nostrũ iuersum ẽ. Nã ubi scripserã se cõmẽdat: & ad sui cõmẽdationẽ quẽ & cuius sup posita sũt. Dehortat̃ aũt ppl̃m a factiõe Syllæ & ut libertatẽ se p̄side uẽdicet monet. Tyrãnidẽ .i. uiolentã occupationẽ domi nii. Erat tñ olim rex ois tyrãnus dictus. uñ ẽ illd̃. Pars mihi pa cis erit dextrã tetigisse tyranni. Ne dũ. due sunt pricule. Peior metu. i. ob metũ uestrũ. Liber tatis curã. quã habent q̄ adhuc eã asseq̄ sperãt. Maximi nois. i. fame. ordo ẽ. nequeo satis mira ri: satellites eius. s. syllæ: existẽ tes hoies maximi nois & nõ mi nus. i. & pariter optimis exẽplis maioꝝ: q̄ seruitiũ suũ dãt mer cedẽ dñatiõis i uos. Liberi rige re. i. uiuere. Præclara ꝓles. p iro niã id dicit. A pyrrho epirotaꝝ rege nobilissimo de gñe eacida rũ: q̄ potiũ di iperii cã graue cũ romãis bellũ gessit. Hãnib. Car thagi. duce ferocissimo q̄ si uic ctoria uti sciuisset ipiũ Ro. ex termiasset & carthaginẽ euertis set. Philippoq̧ macedonũ rege & antiocho rege syriæ. Quid ĩ q̃ defẽsũ ẽ a pyrrho ubi a ꝑposi tio nõ notat ablm̃ agentẽ. nõ.n. pyrrhus defẽdit: sed terminũ a quo. Nã defense sũt cedes a pyr rho & reliq̄s ut ab iuasoribus. Defẽse ãt a romãis ut q̄ eas ꝑte xerũt. Romulus iste p cõtẽptũ .i. Sylla q̄ se alterũ Romulũ di cit. Satiat⁹ id ẽ ad satietatẽ paca tus: q̄a adhuc sitit sãguinẽ inno cẽtũ. In post futuros: q̄a ẽt nõ dum natis seruitutem intulit. Prolatãdũ. i. porro differẽdũ. Eo ꝓcessit. i. ad id. Capessebat

Supo .i.libēter accipiebāt. Faciēdus.s. Syllæ. Nā qd ultra supple est aut expectamus. Quæ ne humana superāt.i. extāt & reliqua sūt: ut Enei.iii. Quid puer Ascāius supat ne & uescit aura: aut q supple diuina sunt īpolluta: q̄si dicat nulla. Nō dicit q diuina supant: qa oīa diuina superāt cū sint īmortalia: sed nō sūt īpollura. Nisi tamē diuina itelligamus potius diis cōsecrata: ut phana & aras. Pop. Ro. ante gētiū.s. uniuersarū. Seruilia id est q seruis distribui singulis mēsibus solēt. unde dimēsum dictū. Penes unū id est in ptāte unius.s. Syllæ. Licētia id est mala pmissio ututrū libuerit exequaṫ. Quā soluere iniuriā id ē pēdere qd iniuste petitur. Vnū finē.i. mortē. Vel id est ēt. septis id est circūdatis & stipatis ac munitis: Ferro id est armis satellitū ut regibus & tyrānis hoc ē ēt potētissimis moriēdū est. Neq; q̄sq̄ nihil ausus id ē q nihil prius ausus aut expertus sit. Expectat extremā necessitatē. s. in qua positus nihil amplius possit: nisi muliebri ingenio. id est nisi is q muliebre habet igeniū. ꝓdegerint id ē ꝓdigaliter cōsumpserit. Proscriptionē: cuius tabulā Sylla summopere posuit. unde Iuuena. In tabulā syllæ se dicant discipuli tres. Cimbricā p̄dā id est sūptā a cimbris sūmis hostibus. Datū uenū id est uēditiōi: aut dono id est gratis. Q.d.s. hēre possessiōes ciuiū ꝓscriptorū. ē uel id ē ēt maximū scelerū illius. Nō me repete obiectet. Que rabie. cōtracta id est subito furore illata. In gloria id est pro gloriose gestis numeret. Existimetis id ē cēseatis & iudicetis: sed quātū audiatis. s. dici. Cōmaculatos id est corruptos. Carule scyrtoq;: noia sūt seruorū tunc notissimorū: pte id est acq̄site. An qbus &c. Ordo est an supple illi qbus fusidius turpis ancilla id est pp cōmerciū ancille & dehōestamētū .i. dedecus oīum honoꝝ aut oīum bonorū: est p̄latus in magistratibus: capiēdis id est obtinēdis: nō uelit oīa mutata p̄ter uictoriā. s. Syllæ: q̄si dicat minime. nā Syllæ uictoria hōestissima & optima qdē fuit: sed usus uictoriæ pessimus. nā in sūmā tyrānidē conuertis. Et ita ne Syllæ uictoria quē seducat monet. Itaq; maximā mihi fiduciā pti uictos exercitus: qa & firmior & animosior & peritior futurus uideṫ q̄

Fiducia hostis uictus. Fiducia aūt fere in bonā ptē accipiṫ. Cōfidētia ī

Confidētia malā auctore Seruio. Quæsitū id est acq̄sitū. Per tyrānū id est occupatorē iniustū. Euersū supinū ē. Nā ordo est nisi ꝓfecti sunt euersū id est ad euertēdū ptātē tribunitiā cōditā a maioribus suis. p arma. i. uim bellicā

cogitādi: inops: despectusq;: ne seruilia qdē alimēta reliq̄ habet. Sociorū & Latii magna uis ciuitate ꝑ multis & egregiis factis a uobis data p unū ꝓhibenṫ: & plebis inoxie patrias sedes occupauere pauci satellites mercedē scelerꝝ: leges: iudicia: ærariū ꝓuinciæ: Reges penes unū. Deniq; necis ciuiū & uitæ licētia: simul hūanas hostias uidistis: & sepulchra īfecta sāguine ciuili. Est ne iuris reliq aliud q̄ soluere iniuriā: aut mori per uirtutē? Q m̄ qdē unū oībus finē natura uel ferro sæptis statuit. Neq; q̄sq̄ extremā necessitatē: nihil ausus: nisi muliebri ingenio expectat. Verū ego seditiosus: uti Sylla ait: q p̄mia turbarū q̄ro: & bellū cupiēs: qa iura pacis repeto. s. qa nō aliter salui: satisq; tuti ī iperio eritis: nisi Vectius Picens: & scriba Cornel. aliēa bene parta ꝓdegerit: nisi approbaueritis oēs ꝓscriptiōes inoxiorū ob diuitias: cruciatus uiroꝝ illustriū: uastatā urbē fuga & cædibus: bōa ciuiū miseroꝝ: q̄si cimbricā p̄dā uenū: aut dono datā. At obiectat mihi possessiōes ex bōis ꝓscriptorū: qd qdē scelerū illius: uel maximū ē. Nō me: neq; quēq̄ oīum satis tutū fuisse: si recte faceremus: atq; illa q̄tū formidine mercatus sum p̄cio soluto iure: dn̄is tamen restituto. Neq; pati cōsiliū ē: ullā ex ciuibus p̄dā eē. Satis illa fuerit. q̄ rabie cōtracta tolerauimus. Māus cōserētes iter se romāos exercitus: & arma ab externis in nosmet uersa scelerū & cōtumeliarū oīum finis sit: quorū adeo Syllā nō pœnitet: ut & facta ī gloria numeret. & si liceat: auidius faceret. Neq; iā qd existimetis de illo: sed quātū uos audeatis: uereor. Ne alius aliū principē expectātes ante capiamini: nō opibus eius: q̄ futiles & corruptæ sunt: sed ur̄a secordia: q̄ raptū iti licet: & q̄ audeat: tā uideri felicē. Nā p̄ter satellites cōmaculatos: qs eadē uult: aut quis nō oīa mutata? p̄ter uictoriā. s. milites: quorū sanguine Tarulæ: Scyroq; pessimis seruorū diuitiæ ptæ sunt: an qbus p̄latus in magistratibus capiēdis fusidius ancilla turpis: bonorū oīum dehonestamētū. Itaq; maximā mihi fiduciā parit uictor exercitus: cui p tot uulnera & labores nihil p̄ter Tyrānū q̄situ ē: nisi forte tribunitiā potestatē euersum ꝓfecti sūt p arma cōdita a maioribus suis: utiq; iura & iudicia sibimet extorquerēt: egregia. s. mercede cū relegati in paludes & syluas in cōtumeliā atq; iuidiā suā p̄mia penes paucos itelligerēt. Quare igitur tāto agmīe: atq; aīs icedit? quia secūdæ res miræ sūt uitiis obtētui: qbus labefactatis: q̄ formidatus antea est: tā cōtēneṫ: nisi forte spe cōcordiæ & pacis: q̄ sceleri & pricidio suo noia ididit. Neq; aliter. R. P. & belli finem ait: nisi maneat expulsa agris plebs: p̄da ciuilis acerbissima: ius iudiciūq; oīum rerum penes

ſeꝗd Po.R.ſuit: q̄ ſi uobis pax & cõcordia ĩtelliguntˀ: maxĩa turbamẽta Reip. atq; exitia: ꝓbate: annuite legibus ĩpoſitis. Accipite otiũ cũ ſeruitio: & tradite exẽplũ poſteris ad Ro. populũ ſuimet ſanguinis mercedẽ circũueniendam: mihi: quã quã p hoc ſummũ impiũ ſatis q̄ſitũ erat: Nomini maiorũ dignitati: atq; etiam præſidio: tamẽ non fuit conſilium priuatas opes facerẽ: potiorq; uiſa eſt periculoſa libertas quieto ſeruitio. Quæ ſi probatis adeſte Quir. & bene iuuãtibus Diis. M. Aemilium Cõſ. ducẽ & autorẽ ſequimini ad recipiẽdã libertatẽ.

ℂOratio Philippi in ſenatu.

Aximæ uellẽ. P.C. Rẽp. qetã eẽ: aut ĩ periculis a ꝓptiſſimo quoq; defendi: deniq; praua ĩcœpta cõſultoribus noxæ cẽ: ſed cõtra ſeditionibus oĩa turbata ſunt: & ab iis: quos ꝓhibere magis decebat. Poſtremo q̄ peſſimi & ſtultiſſimi decreuere: ea a bonis & ſapiẽtibus faciẽda ſunt: nã bellũ atq; arma: quãq̄ uobis inuiſa: tamẽ qa lepido placẽt: ſumẽda ſunt: niſi forte: cui pacẽ p̄ſtare: & bellũ pati cõſiliũ ẽ. Pro: Dii bõi: qui hãc urbẽ omiſſa cura adhuc regitis. M. Aemilius omniũ flagitioſorum poſtremus: qui peior an ignauior ſit: deliberari nõ põt: exercitũ oprimẽdæ libertatis hẽt: & ſe cõtẽpto metuendum effecit. Vos muſſantes & retractãtes uerbis & uatũ carminibus pacẽ optatis magis quã defenditis? Neq; ĩtelligitis mollitia decretorũ uobis dignitatẽ: illi metũ detrahi: atq; id iure: qm̄ ex rapinis cõſulatũ: ob ſeditionẽ ꝓuĩciã cũ exercitu adeptus ẽ. Quid ille ob bene facta cœpiſſet: cuius ſceleribus tanta p̄mia tribuiſtis? At. ſ. eis: qui ad poſtremũ uſq; legatos: pacẽ: cõcordiã: & alia huiuſcemodi decreuerũt: gratiã hẽo pepiſſe: ĩmo deſpecti & ĩdigni Reip. habiti p̄dæ loco æſtimantˀ. Quippe metu pacẽ repetẽtes: quo habitũ amiſerãt. E quidẽ a principio cũ Heturiã cõiurare: ꝓſcriptos accerſiri: largitiõibus Rẽp. lacerari uidebã: maturãdũ putabã: & Catuli cõſilia cũ paucis ſecutus ſum. Cæterũ illi: qui gẽtis Aemiliæ benefacta extollebant: & ignoſcẽdo Populi Ro. magnitudinẽ auxiſſe: nuſq̄ ẽt tũ Lepidũ ꝓgreſſum aiebãt: & cũ priuata arma opprimẽdæ libertatis cœpiſſet: ſibi qſq; opes: aut patrocinia q̄rẽdo cõſiliũ publicũ corruperũt: Attamẽ erat Lepidus latro cũ Calonibꝰ & paucis Sicariis: quoq; nemo diurna mercede uitã mutauerit: nũc eſt ꝓcõſule cũ ĩpio non empto: ſed dato a uobis: cũ legatis adhuc iure parẽtibus: & ad eũ cõcurrere hoĩes omniũ ordinum corruptiſſimi: flagrãtes inopia: & cupiditatibus: ſcelerũ conſciẽtia exagitati: quibus quies in ſeditionibus: in pace turbæ ſunt: hi tumultũ ex tumultu: bellũ ex bello ſerunt. Saturnini

exercitã in patres. In paludes & ſiluas id eſt loca ſola & ĩacceſſa atq; ui naturali munita. Obtentui id eſt ad obtẽtũ aut oſtẽtui. Plebes noiatiuus eſt antiquus: qm̄ olim hæc plebes plebei dicebatˀ. Nunc hæc plebs plebis. Pœnes id eſt in ptãte & poſſeſſiõe. Probato. ſ. iuſſa tyrãni. annuite id eſt obſecũdate. q̄ iuſſiones uim ꝓhibitiuã habẽt & ꝓnũciatiõe iurãde ſũt. Circũueniẽdã id eſt decipiẽdã. Exẽplũ aũt tradit ſceleris ꝑpetrãdi: q iniuriã ſũmã accipit multus. Nã ſicaium addit iniuriãti. Mihi ſatis. ſ. gloriæ & honoris: aut etiã rerũ q̄ſitũ id ẽ acqſitũ. Nomini id eſt famæ maiorũ. p̄dio id eſt agro poſſidẽdo niſi legendũ ẽ p̄ſidio. Priuatas. ſ. mihi ꝓprias: opes facultates & potẽtias. Seruitio qđ Sylla ĩfert poſt clarã uictoriã. M. Aemiliũ conſulẽ. Ob cuius cõmendationẽ. Nã in eo ſummã ſpẽ habebat hanc cõcionẽ inſtituiſſe uidetˀ.

Aximæ uellẽ Oratio hæc ſupiori uidetˀ affinis nã lepidi ſniam maximi ope improbat & ob eã in. M. Aemiliũ ĩuehitˀ. Eſſe noxe. i. nocumẽto. Sed cõtra. ſ. uota mea. Quia lepido placẽt: id ĩuidioſe. Erat aũt poſtmodũ lepidus triũuir. i. unus triũ q rẽp. iter ſe diſptiti ſũt. Poſtremus. i. peſſimus. Muſſãtes. i. nihil palã oblog audẽtes. Optatis. i. uoto expetitis magis q̄ defẽditis: qa nõ ea facitis p q pacẽ obtineatis. Mollicia. i. pp molliciã. Metũ. i. terminũ ſeuiẽdi. Atq; id iuſ. i. merito nõ q iuſtũ aut meritũ ſit ſimplr. ſed pp ignauiã ipſoꝝ. Quid ille ob benefacta cepiſſet id ẽ accepiſſet. q. d. nihil: cũ nihil benefecerit. At. ſ. ironia ẽ. cui apte q̄drat. ſ. legatos. ſ. de pace: pacẽ cõcordiã & alia hmõi. imo ipſi deſpecti & idigni. R. P. i. reipub. eſtimantˀ habiti loco p̄de. qppe. i. utpote q repetẽtes. metu. i. pp metũ pacẽ. quo. i. p quẽ. ſ. metũ amiſerãt habitã. ſ. pacẽ: qa niſi meticuloſi apparuiſſent ĩ nullus eis infeſtus fuiſſet. Cum. i. accerſi

quãdo uidebã hetruriã. i. oẽs etruſcos cõiurare cõtra romãos. Proſcriptos. ſ. ab aliis. accerſiri. i. uocari ad ciuitatẽ & ĩ urbẽ ubi neſcio an recte ſcriptũ ſit accerſiri. Nã accerſor dr̄ accerſi in ĩfinitiuo. nec repitˀ accerſio aut accerſior apud ueteres idoneos unde illud accerſi ꝓ accerſe ſimonẽ nouũ ẽ. Largitiõibus lacerari rẽpu. qa publica priuatis dabantˀ aut qa p largitionẽ reſp. q̄ſi deuicta ẽ. Catuli cõſilia q ut hãc orationẽ hẽret cõſuluit. Gẽtis æmiliæ. ut Pauli & Scipiõis ĩ eã adoptati. Lepidus q poſtea factus triũuir: ẽt de domo æmi

lia.Nā Marcus Aemilius lepidus dictus ē.Cū calonibus.i.uilibus militibus q̄ uallū & ligna ferrēt ī exercitu.Siccariis.i.hōicidiis occultis & obsessoribus uiaꝝ.Diurna mercede.i.licet singulis diebus mercedem recepit.Cōcurrere.i.cōcurrerūt ꝑ ello.Est eni ꝑteriti tp̄is ꝑfecti idicatiui modi.Flagrātes.s.cupiditate habēdi iopia.i.pp inopiā.Quies ī seditiōibus:qa tūc solū cōtēti sunt.Turbe.i.cōmotiōes aiorū.Tumultū ex tumultu:qa nō sedāt:sed excitāt eū.Satellites olim saturnini tribuniplebis q̄ pp seditionē occisum dixius post sulpitii.ēt factiosi.nā.P.Sulpitius tri.ple.authore.C.Mario pniciosas leges ꝑmulgauit ut exules reuocarent & noui ciues libertiniq; distribuerent ītribus &c. q cū in q̄dā uilla lateret idicio serui retractus & occisus est.Seruius ob mercedē māumissus est.sed ob ifidelitatē saxo deiectus ē.Marius notus ē.Vbi uero ē damasippi legā damacii.Nā Lucius dama prætor ex iussu marii omnē nobilitatē:q in urbe erat trucidauit.Sed ꝓhibete ne conari qdē.i.ꝓhibete nō solū facer̄ sed ne conari qdē hoc est facite ꝓhibēdo ut nō etiā cōari audeant.Cōuersa.i.cōmutata.Malū publicū occulte sup.istruebat̄:qa palā istruere nō audebāt.Disturbant̄.s.a lepido & ei adherentibus.Defendunt̄ occulte.s.pax & cōcordia.Et supple hi qbus illa.i.talia placēt sunt in armis.& uos supple estis ī metu.Lepidi mādata.iuidiose id dicit.Qui ait placere supple sibi:idest attamē aliena tenet.Rescīdi.i.dissolui dirimi.& ut dicūt adnihilari & adhuc barbarius annullari.Ciuitatē confirmari:repete q placere ait.Qui negat adēptā.s.ciuitatē hoc est libertatē ciuiū.Et q sibi placere ait tribunitiā potestatē restitui.s.plebi.ex q̄ &c.pessime oium cōuertit sermonē ad ipsum lepidū.Cui nihil sup.est domi.i.qui nihil habes nisi partū armis.i.ui aut ꝑ īiuriā.Quasi primū.uult dicere ꝙ nō reddiderit q se ꝓ cōsule adhuc gerit.quo.s.bello disturbat̄ iam parta cōcordia.Nr̄i.s.nobiliū:quos sylla tutabat̄.istis.s.tuis plebeis.inqes:.i.inqetus & turbulētus.In solitudine.i.desertos ab oibus nisi sit in solicitudine legēdū:aut i solitudine uno uocabulo ꝓ isolētia.Merita.s.mala aut supplicia.Intutā.i.nō tutā hoc est idefensam.Verbis nō māibus.Delectus.i.militū ad bellū delectiōes:sunt habiti a lepido.Tāto bellū acrius erit:qa ex timore uestro illi isolētiores erunt.Vnde subdit cū itelliget se metu.s.u̅rō.Odisse.i.odio ꝓsequi.Nō.n.in usu pitorū est odio in presenti uoce.Ita suadent illi.s.

olim:post Sulpicii:De ī Marii:Damasippiq;.nūc Lepidi Satellites:ꝑterea hetruria:atq; oēs reliquiæ belli arrectæ.Hispaniæ armis solicitatæ.Mithridates in latere uectigaliū nostrorū:quibus adhuc sustentamur:diē bello cīscunspicit:quin ꝑter idoneū ducē nihil abest ad subuertēdū īperiū.Quod uos oro:atq; obsecro.P.C.ut aīaduertatis:ne patiamini licētiā scelerū:q̄si rabiē ad ītegros ꝓcedere.nā Vbi Malos p̄mia sequūtur:haud facile quisquā gratuito bonus est.an expectatis:dū exercitu rursus admoto ferro:atq; flāma urbē īuadat:qd̄ multo ꝓpius est ab eo:quo agitat statu:quā ex pace & cōcordia ad arma ciuilia:quæ ille aduersum diuina & humana oia cœpit.Nō pro sua:aut quorū simulat iniuria:Sed legū:ac libertatis subuertendæ.angit̄.n.ac lacerat̄ aī cupidine:& noxarū metu expers cōsilii inquies:hæc atq; illa tētās metuit otiū:odit bellū.Luxu.atq; licētia carēdū uidet:atq; iterim abutit̄ uestra secordia.Neq; mihi satis cōsilii est metū an ignauiā:an demētiā eā appellē:qui uidemini ītēta mala q̄si fulmē optare se quisq; ne attingat.Sed ꝓhibete ne conari quidē:& q̄so cōsyderate:quā cōuersa rerū natura sit.antea malū publicū occulte:auxilia palā instruebant̄:& eo boni malos facile anteibāt.Nunc pax & cōcordia disturbant̄ palā:defendūtur occulte:quibus illa placēt:in armis sunt:uos ī metu.Quid expectatis:nisi forte pudet:aut piget recte facere?an Lepidi mādata animos mouent?Qui placere ait:sua cuiq; reddi:& aliena tenet.Pelli iura rescindi:cū ipse armis cogat:ciuitatē cōfirmari:qui adēptā negat.cōcordiæ gratia tribunitiā potestatē restitui:ex qua oēs discordiæ accēsæ.pessime omniū:atq; īpudētissimæ tibi ne egestas ciuiū:& luctus curæ sunt:cui nihil ē domi:nisi armis partū:aut per iniuriā?Alterū cōsulatū petis:q̄si primū reddideris:bello concordiā q̄ris:quo parta disturbat̄:nostri proditor istis inuidus:hostis omniū bonorum:ut te neq; hoium:neq; deorū pudeat quos perfidia:aut periurio uiolasti:qui quādo talis es:maneas in sentētia & retineas arma.Te hortor neu ꝓlatādis seditionibus inquies ipe:nos in solicitudine attineas:neq; te ꝓuinciæ:neq; leges neq; Dii pœnates ciuē patiuntur.Perge quæ cæpisti:ut quā maturissime merita inuenias.Vos autē.P.C.quousq; cunctādo Rēp.ītutā patiemini?& uerbis arma tētabitis:delectus aduersum uos habiti:pecuniæ publicæ & priuatim extortæ:ꝑsidia deducta:atq; īposita:ex libidine leges iperantur.Cū iterim uos legatos & decreta paratis:& quāto me Hercule auidius pacē petieritis:tanto bellū acrius erit:cū intelliget se metu magis:quā æquo & bono sustētatū.

Nā qui turbas & cædē ciuiū odisse ait:& ob id armato lepido uos iermes retinet:quæ uictis tolerāda sunt:ea cū facere possitis patiamini potius censet:ita illi a uobis pacē:uobis ab illo bellū suadēt.hæc si placēt:si tanta torpedo aīos oppressit: ut obliti scelerū Cinnæ:cuius in urbē reditu decus:atq ordines omnes iterierūt.Nihilominus uos:atq cōiuges & liberos Lepido pmissuri sitis:qd opus decretis? quid auxilio Catuli: qui is & alii boni.Rēp.frustra curāt.Agite:ut libet.Parate uobis Cethegos:atq alia pditorū patrotinia:qui rapinas & incēdia instaurare cupiunt:& rursum aduersum. Deos penates māus armare.Sin libertas & bella magis placēt:decernite digna nomine:& augete igeniū uiris fortibus.adest nouus exercitus:& ad hoc colōiæ ueterū militū:uobilitas oīs:duces optimi.Fortuna meliores sequit.Iā illa:q̄ secordia nr̄a collecta sunt: dilabent.Quare ita cēleo:qm̄ Lepidus exercitū priuato consilio paratū cū pessimis & hostibus reip.cōtrahit:ordinis autoritatem ad urbem ducit:uti a.P.Claudius iterrex cū.Q. Catulo proconsu.& cæteris:quibus imperium est:urbi præsidio sint: operam dent:nequid Respu.detrimenti capiat.

Oratio.C.Cottæ consulis ad populum.

Virites multa mihi picula domi: militiæ: multa aduersa fuere:quoq alia toleraui prim tepuli deorū auxiliis & uirtute mea:inq his oībus:neq animus negocio defuit:neq decretis labos.malæ: secūdæq res opes:nō igeiū mihi mutabāt.At cōtra I his miseriis cūcta me cū fortūa deseruere.Præterea senectus p se grauis curā duplicat:cui misero acta iā ætate:ne mortē quidē honestā sperare licet.nā si pricidia uri sū:& bis geitus hic: Deos pēates meos:patriāq & sūmū īperiū uilia habeo: quis mihi uiuo cruciatus satis est:aut q̄ pœna mortuo? Cū oīa me morata apud iferos supplicia scelere meo uici a pria adolescētia in orc uestro priuatus & in magistratibus egi: q lingua: q cōsilio meo:q pecūia uolucr:usi sūt:neq ego callidā facūdiā: neq igeniū ad malefaciēdū exercui:auidissimus priuatæ grīæ maxias inimicitias pro repu.suscepi:q uictus cū illa simul: cū egens alienæ opis plura mala expectatē. Vos Quirites rursus mihi patriā Deos penates cū igēti dignitate dedistis: p qbus beneficiis uix satis gratus uidear:si singulis animā:q̄ nequeo: cōcesserim.Nā uita & mors iure naturæ sūt:ut sine dedecore cū ciuibus:fama:& fortūis iteger agas:id dono dat:atq accipit.Consules nos fecistis Quirites:domi:belliq īpeditissima rep.Nāq iperatores hispāiæ stipēdiū:milites:arma: frumētū poscūt:& id res cogit.qm̄ defectiōe sociorū & sertorii p montis:neq fuga:neq manu certare possunt:neq utilia parare: exercitus ī Asia.Ciliciaq ob nimias opes Mithridatis alunt. Macedōia plena hostibus est:nec minus Italiæ maritia & prouinciaq.cū iterim uectigalia pua & bellis icerta.uix partē sū-

lepido pacē a uobis:& suadent hoc est suadēdo iducunt uobis bellū ab illo.Torpedo.i.pigritia.ex frigor & torpor ignauię. Scelerū Cinne.Nā cina & Marius cū carbōe & sertorio ianiculum occupauerunt & fugati ab octauio cōsule recesserūt.Marius antiū & aritiā & lauiniū colonias deuastauit & cum nulla omnino spes esset optimatibus resistēdi.Cinna & Marius ī urbē recepti eā uelut raptam cedibus & rapinis uastauerūt.Sin.i. si digna noie.sūt.n. senatores & patres dicti unde seueri eē atq maturi deberēt.Fortuna meliores.Prouerbiale.i.sicut illd Marōianū. Audaces fortūa iuuat. Vbi audētes qdā legūt.Dilabentur.i.euāescēt paulati. Interrex .i.fungēs ipio aut cōsulatu iterea dū noui cōsules creabūt:qa lepidū dixit secūdū consulatū petere.Olī āt uerus erat iterrex Interrex
& uerę iter regnū cū mortuo rege donec nouus creabat cessabat rgnū.erat tn̄ q iterea officio regis fungeret:Procōsule.i.qui ptāte cōsulari extra ordīnē fungit:cū uerus cōsul nōdū sit aut nō oīa administrare possit. Nequid detrimēti id fere consulibus pcipi solet. Et hæc de orone Philippi in senatu cōtra Lepidū q cū acta sylle tētaret rescindere bellum excitauit. Et a qnto Catulo collega italia pulsus est:& in ardania frustra bellum molitus periit. Mors Lepidi

Virites. Hæc oratio dicit Caii Cotte cōsulis.qd ex eo patet qd ipse in ca. En.C. cōsul ostēdi tamē i epitomatis .L.Flori.q.M.Aurelius Cotta cōsul ad calcedoniā plio a rege uictus est.rexq a Pōpeio & metello uictus.Itēq iudicia p.M. Aureliū Cottā ad eqtes romanos trāslata sūt quo tpe mithridates desperatione rerū suarū ad tigranē regē armenie confugit.Vn̄ sive.i.Cotta sit hic alius: certū ē q postq̄ male ab eo pugnatū erat & rursus i priā ac ciuitatē receptus erat hāc orōnē habuit i q̄ cōmiserationē populi ex ifortunio suo & uolūtaria (si exigat) deuotionē iplorat. Quoq alia.i.qdā pti.i.alia.Negocio.i.gerēdo. Labos nunc labor usitatius dr.Opes.i.faculta-

tes non ingenium mutabant: quia animus inuictum gerebat. Parricida uestri. i. si uos uitio meo: aut negligentia occisi estis in amicis autem liberis uestris. Bis genitus: quia postlimio renatus uidetur: cũ iterum sit priæ datus. Pena mortuo. Id fidei nostre q̃drat. Vici hoc ẽ lupaui. Mgr̃atibus. s. gerẽdis: nisi sit legẽdũ magistratus. Dedistis: postq̃ ex captiuitate aut fuga rediit cõsules fecistis. ostẽdit difficultatẽ rei gerende. Hispãie. i. q in Hispania Romão exercitui iperãt. poscũt. s. a cõsulibus: quoꝝ alter erat Cotta & sertoriũ q ad mithridatẽ defecerat. Mithridatis. i. q̃s a mithridate rapiũt. Parua qa dũ bella gerunt nõ possũt necti galia rã abũde colligi & si colligant i piculo sint ne itercipiaĩ. Cõmeat9. i. uictualia aut ad uictũ exercitus pertinẽtia. Cõtracta. i. cõparata. & hoc est si euenerũt. Incipitis. s. obmurmurando cõtra cõsules imeritos. Ea. i. p eius amotionẽ hoc est si uita mea uobis aut reip. detrimẽto est. Cui mãdetis. tacite inuit se adhuc utilẽ fore reip. cũ nõ sit facilis repertu melior. Cũ fortune. Ordo ẽ. cũ rõ fortũe belli & maris & terre acti ab aliis sit reddẽda aut moriẽdũ turpiter si reddere nõ possit. Cæsum nõ q̃ iã cæsus sit: sed si decreuerit: pro repub. cedendum esse. Per uos. q. d. per uestram salutẽ rogati. Pacis opulentiam: hoc est quæ in pace esse solet.

Siqrites. Hæc oratio iscribiĩ marci tribuniplebis sed cũ multi sint tribuniplebis hoc noie nõ facile cõstat cuiusnã sit: nisi q̃ qa in syllã dicit sub illius dõinatiõe uixerit: ut Marcus Lepidus syllæ isestus. Si parũ. q. d. cũ iã plurimũ existimatis. fuit alii dicerẽt foret. Vtiq̃. i. & uti hoc est & uidices. i. defensores: oĩs iuris sui: uidelicet tribunos plebis. Nũc hortari. i. mõ: hoc est solũ est reliquũ. i. restat. Capessandã: hoc ẽ arripiendã. Neq; me p̃terit. i. bene scio Solus. s. sylla. Inani speciæ magistratus. s. dictature: quẽ isolẽ- Dictatura. Syllæ
tissime gessit: qa cũ. xxiiii. ꝓcessit fascibus. quod ãte. n. nullus unq̃ attẽtauerat: & rebus nouis reipu. stati cõfirmauit trib. ple. potestatẽ minuit: & oẽ ius legũ ferendaꝝ ademit. Vnde hic tribunus i eũ iuehiĩ. Dominatione: qa se pro domino gessit. Factio noxiorũ: ut syllæ & aliorũ. Forti uiro hoc ẽ q malit p libertate pericula obire q̃ ita seruiĩ. Quãq̃ oẽs alii &c. sua gratia. i. ob ꝓpriũ commodũ. Meliusq; habẽt. i. existimãt: cũ tamẽ non sit ita: q̃ gratis. i. sine mercede: qa q plebi obsequuntur nihil mercedis referũt: q uero nobilib9 plurimũ. Per militare no-

ptuũ sustinent: ita classe: q̃ cõmeatus uehebaĩ: minore: q̃ antea nauigamus: hæc si dolo: aut secordia nr̃a cõtracta sũt: agite uti libet: & ita suppliciũ sumite: sin fortũa cõis aspior ẽ: q̃re idigna uobis: nobisq; & reipu. incipitis? atq; ego. cuius ætati mors ꝓpior est: nõ dep̃cor siqd ea uobis icõmodi demiĩ: neq; mox igenuo corpori hõestius: q̃ p ur̃a salute finẽ uitæ fecerim ad sum: En. C. Cotta cõs. facio: qd sæpe maiores asperis bellis fecere: uoueo: dedoq; me pro rep. q̃ deide cui mãdetis. circunspicite. Nã talẽ honorẽ bõus nemo uolet: cũ fortũæ: & pacis: & belli ab aliis acti rõ reddẽda: aut turpiter moriẽdũ sit. tãtũmodo i aĩs habetote: nõ me ob scelus: aut auaritiã cæsum: sed uolẽtẽ ꝓ maximis bñficiis aĩam dono dedisse. p uos igr̃ quirites & gloriã maiorũ precor: tolerate aduersa & cõsulite reip. Multa cura sũmo iperio inest: multi igẽtes labores: quos nequicq̃ abnuitis. & pacis opulentiã q̃ritis: cũ oẽs prouinciæ: regna: maria: terræq; aspera: aut fessa bellis sint.

Oratio Marci Trib. Ple. ad plebem.

SI Quir. parũ existimaretis: qd inter ius a maioribus relictũ nobis: & hoc a sylla paratũ seruitiũ iteresset: multis mihi disserẽdũ fuisset. docẽdũq;: quas ob iniurias: & quoties a p̃ribus armata plebes secessisset: utiq; uindices pauisset oĩs iuris sui. Trib. Ple. nũc hortari modo reliquũ est: & ire primũ uia: q̃ capessendã arbitror libertatẽ: neq; me p̃terit quãtas opes nobilitatis: solus ipotẽs inani specie magistratus pellere dñatiõe icipiã: quãtoq; tutius factio noxiorũ agat: q̃ soli inocẽtes: sed p̃ter spem bonã ex uobis (q̃ metũ uicit) statui certaminis aduersa pro libertate potiora eẽ forti uiro: q̃ oĩno nõ certauisse. quãq̃ oẽs alii creati pro iure ur̃o nim cunctã: & iperia sua gratia: aut spe: aut p̃miis in uos cõuertere meliusq; habent mercede delinq̃re: q̃ gratis recte facere. Itaq; oẽs cõcessere iã i paucoꝝ dominationẽ: qui p militare nomẽ: ærariũ: exercitus: regna: ꝓuincias: occupauere: & arcẽ habẽt ex spoliis uestris: cũ iterim more pecorũ uos multitudo singulis habẽdos: fruẽdosq; p̃betis exuti oibus: q̃ maiores reliq̃re: nisi quia uosmetipsi p suffragia: ut p̃sides olim nũc dños destinatis. Itaq; cõcesserĩ illuc oẽs: & mox si uestra recepitis ad uos pleriq; (raris. n. aĩus est ad ea: q̃ placẽt defendẽda) cætera ualidiorũ sũt. An dubiũ habetis ne officere quid uobis uno aĩo p̃gẽtibus possit: quos lãguidos: secordesq; p̃timuere? nisi forte. C. Cotta ex factiõe media cõs. aliter: q̃ metu iura q̃dã. Tri. ple. restituit: & quãq̃. L. Cincius prius de p̃tãte TR. loqui au

mē.i.sub ptextu gerēde militiæ p rep.Habēdos.i.tenēdos i seruitute q̄dā . Oībus.s.dignitatibus & priuile-
giis:relinq̄re.s.a se parta:ut bōa hereditaria reliquūt minoribꝰ:nisi qa uosmetipsi destinatis.i.ordinatis & ad
dictis ad magistratū nūc dominos: cōtra quos nullus audet suffragiū dare.Illuc.i.ad factionē paucoꝝ poten
tiū.Si ufa.i.iura & mūera.Rarus.n.aius est rarus.i.singularis ut multū strēnuus:ad deferēda.i. ptegēda ea q̄
placēt:aut rarus.i.isrequēs ē aius ad defēdēda.i. phibēda ea q̄ placēt:cætera q̄ nō placēt:q̄ neglectui hn̄t:sūt
ualidiorū hoc ē plus ualētiū.Officere.i.nocere.q.d.si unanimes fueritis:nihil uobis ob eē possit:quos lāgui-

sus:mussātibus uobis circūuētus erat:tn̄ prius illi iuidiā metue-
ret:q̄ uos iniuriæ ptesum est:qđ ego nequeo satis mirari Quiri.
Nā spem frustra fuisse itellexistis sylla mortuo:q scelestū iposue
rat seruitiū finē mali credebatis:ortus ē lōge sæuior Catulus:tu
multus itercessit Bruto & Aemilio mamerco Coss.Dein.C. Cu
rio ad exiciū usq; isontis tribūi dn̄atus ē.Lucullus supiore anno
quātis ais ierit i.L.Q uintiū uidistis quātæ deniq; nūc mihi tur
bæ cōcitanť:q̄ pfecto icassum agerenť si prius:q̄ uos seruiendi
finē:illi dn̄atiōis facturi erāt.Præserti cū his ciuilibus armis di-
cta alia.Sed certatū utrinq; de dn̄atiōe in uobis fit. Itaq; cætera
ex licētia:aut odio:aut auaritia in tp̄s arsere pmāsit una res mō:
q̄ utrinq; q̄sita ē: & erepta in posterū uis tribūicia:telū a maiori
bus libertati patū:qđ ego uos mōeo:q̄soq; ut aiaduertatis: neu
noīa reꝝ ad ignauiā mutātes otiū pro seruitio appelletis:quo iā
ipso frui si uera & hōesta flagitiū supauerit:nō ē cōditio fuisset si
oīno quiessetis.nūc aīum aduertite:& nisi uiceritis:qm̄ ols iniu
ria grauitate tutior est:arctius habebūt.Q uid cēses igiť aliquis
uestrū subiecerit? primū oīum omittēdū morē hūc quē agitis i-
pigræ liguæ:ai ignaui:non ultra cōciōis locū memores liberta-
tis:deide ne uos ad uirilia illa uocē:quo tribūos plebei mō patri
tiū magistratū.Libera ab autoribus patriciis suffragia maiores
uri pauere:quāuis Q uir.i uobis sit:& q̄ iussa nūc p aliis tolera
tis.p uobis agere:aut nō agere certe possitis.Iouē aut aliū quē
Deū cōsultore expectatis.magna illa cōsulū iperia: & patrū de-
creta uos exequēdo rata efficitis Q uir.ultroq; licētiā in uos au-
ctū:atq; adiutū pperatis:neq; ego uos ultū iniurias hortor ma
gis uti requiē cupiatis:neq; discordias:ut illi criminanť:sed eaꝝ
finē uolēs iure gētiū res repeto:& si ptinaciter retinebūt:nō ar-
ma:neq; secessionē trm̄mō:sed nec amplius sanguinē uestrū præ
beatis cēseo:gerāt:habeātq;:suo mō iperia:q̄rāt triūphos. Mi-
thridatē:sertoriū:& reliquias exulū psequanť cū imaginibus su
is absit piculū & labor:qbus nulla pars fructus ē:nisi forte repē
tina ista frumētaria lege munia ura pēlanť:cū tn̄ qui his modis
libertatē oīum æstimauere:hi pfecto nō amplius possunt alimē
tis carere.nāq; utilis exiguitate mors phibeť.Senescūt uires: sic
ut neq; absolui cura familiari tā pua res possit. At & ignauissimi
quiq; tenuissima spe frustranť:q̄ tn̄ q̄uis ampla:qm̄ seruitii p̄tiū
ostētarēt. cuius torpedinis erat decipi:& uestrarū rerū ultro in-
iuria gratiā debere? Nāq; alio mō:neq; ualēt in uniuersos: neq;
conabunť.Cauēdus tn̄ dolus est.Itaq; simul cōparāt delinimē-
ta:& differūt uos i aduētū Gn.Pōp.quē ipsū ubi ptimuere sub-
latū i ceruices suas:mox dēpto metu lacerāt.neq; eos pudet uin-

dos: hoc ē cū adhuc eēnt lāgui
di & pusillaies. Iura q̄dā:qa p.
M.Aureliū Cottā p̄torē ad æq
tes rōanos iudicia trāslata sť. d
ptāte tribunicia.i.restrigēda.ca
tulꝰ q collegat lepidi cōsulatu
ipsū italia expulit q; acta syllæ
rescindeř tētaret. Fit ergo imita
tor syllæ.Q uātis ais.i.animosi
tatibus.q.d.maximis.Historie
aūt tunc tpis recentes erant: &
ita non opus erat eas pluribus
exeq:nūc aūt qa Liuius p̄serti
itercidit multe obscuř sūt:mul
te tamē ex epitomatis.L.Flori
colligi possunt.Ex licētia.i.ifre
nata potētia & libidine.Vis tri-
būicia erepta.s.e māibꝰ plebis.
Paratū.i.cōparatum libertati.s.
cōseruāde.Ociū pro seruitio.i.
qđ deberetis appellare seruiti
um.Grauitate tutior:hoc ē q̄to
qs uehemētior est in iniuria in
ferēda tāto tutior est:qa remis-
se agēti resistiť.Habebūt: hoc ē
tractabūt.Primū sup.cēseo.De
inde uocē.i.aduocē.Libera suf
fragia.i.ut dicūt uoces aut uota
aut pūcta ad electionē mgřatū
In uobis.i.penes uos & in ptāte
uestra.Cōsultorē.i.datorē opis
& cōsilii cū cōsultor fere sit qui
petit cōsiliū:Exequēdo.i. faciē
do secūdū decreta:facitis ea ra
ta.i.ostēditis auctoritatē i uos
hēre & uos eis subiectos. Auctū
atq; adiutū pperatis licētiā. Au
ctū & adiutum supina sunt. Vl
tū iniurias: id quoq; supinum:
sed qa hortor nō iportat motū
subaudiā ire: ut sit neq; hortor
uos ire ultū ut illi criminantur
.i criminādo obiiciūt mihi sed
earū.s.discordiarū aut iniuria-
rū finē uolēs iure gētiū.i.q; apđ
oēs gentes licitū & iustū cēseť:
repertores.s.ablatas p syllā: ut
iura tribūitie ptātis. Et si ptina
citer retinebūt.s.iura uestra nō
cēsebo arma supple sumendas
neq; seccessionē sup.uobis faciē
dā:sed tātūmō ne pbeatis āpliꝰ
sanguinē uestrū gerēdo bella p
cōseruādo dominio nobiliū in
uos.Mithridatē regē pōti & sū .Q.
mū hostē Po.Ro.Sertoriū q p- Serto-
scriptus igēs ad bellū i ulterio- rius

re hiſpania excitauit:& cū Cneo Pōpeio dubia uictoria pugnauit. Metellū āt & ꝑpēnā cū duobus exercitibus ꝑlio fudit cuius uictoriæ partē cupiēs auſerr̄ Pōpei. paꝝ ꝓſpere pugnauit. Obſeſſus deide Calagurii aſſiduis irruptionibus nō leuiora dāna obſidētibus tulit. Mox Mithridates cū eo ſedere icto bellū Po. Ro. intulit: ſed tādē a. M. Antonio. & M. Perpāna & aliis cōiuratis i cōuiuio iterfectus eſt. Cū imaginibus. i. ſtēmatis: aut iſigni bus maioꝝ. Abſcit. ſ. a uobis: quoniā ſeruitii ꝑciū ſupple ſunt cuius torpedinis. q. d. ſūme. Iniuria. i. ob iniuriā Differūt. i. ſuſpēſos renēt. Ignorātia res claudit. i. ipedit ab effectu obtinēdo. Nō gloria. ſ. ex libertate & priſtina dignitate. Nō flagitio. ſ. ſyllæ & populariū eius. Quia tergis. ſ. uřis abſtinet ipſonaliter legā n̄ abſtinent. i. qa terga uřa non ce dunt. Munera. i. largitiōes ipu ne facere. Atq; hæc eadē nō ſūt agreſtibus. i. iis q i agris degūt: ſed nihilominus cedunt inter potētū inimicitias. i. dū potentes iter ſe inimicitias ſuas exercēt & dant dono. ſ. i dānationē. Retinuerint: ideſt retinebunt: q̄ uos repetiueritis. id ē repeteris.

SI aduerſꝰ uos. Hæc epiſtola Cnei Pōpe. ad ſēatū ꝓ ſtipēdio & cōmeatu habēdo ſcripta īducie plena ē: ut agnoſcamus ab eo ſcriptā q magnifi co & incorrupto aīo rē gerebat. Si aduerſus uos: id ē ſi ita cōtra uos & deos pēatis militaſſē: ut ꝓ uobis & ꝓ diis militaui: non poſſetis acerbius i me aīaduertere q̄ oium reꝝ egenum i tāto exercitu derelinq̄re. Cōtra ætatē. erat. n. admodū adoleſcens. Ad bellū ſeuiſſimū: q̄le erat cōtra ſertorium i hiſpania: ſamæ cōfeciſtis. i. exterminaſtis: appoſitorie miſerrima morte omnium. i. q cōfectio famis ē miſerrima mors. Hac i ſpe: ut. ſ. fame periret & ab ſenatu derelinq̄retur i terra hoſtili ſine ſubſidio cōmeatu. Feſſus ſcribēdo. Sæpe ergo antea pro auxilio ſcripſerat. Ois opes & ſpes priuatas. i. q̄s ꝓprias i amicis habueram. Annuus. i. unius anni ſumptus: cū trienniū hic fuerimus. Me uicē ærarii ꝑſtare. i. hic eē pro ærario. i. ut mea pecunia poſſim exercitū ſuſtinet: an me poſſe habere exercitum ſine frumēto & ſtipēdio. i. q allaf q̄ſi ex uento. Maiore ſtudio. i. zelo & conatu. Modo. i. ſolūmodo noie ipii. q. d. ſine auxilio impiali. Hoſtiſq; agentis. i. inimicos uiuētes iā in ceruicibus. i. in onere italiæ. Atq; Hānibal. i. q; Hānibal q̄ p alpes traiecit in italiā. Suſtinui primū ipetū: qa dubia uictoria. In caſtris: nō in oppidis. Proq; his o grati patres: ironia eſt. Par conditio: qa ſimilis egeſtas & non magis nobis q̄ hoſti ſubuenit. unde addit. Nāq; ſtipendiū neutri. ſ. exercitui daf: uictor uterq;. ſ. ſi uicerit ſuo ſumptu & impēdio: poteſt in itali i uenire cū nemo reſiſtat. Q. d. i. pp qd. Priuatim. i. peculiariter. Ad iternitionē. i. exterminationē q̄ oia nece abſumpta ſunt. Vltro. i. nō laceſſitus a nobis ſumptui nobis: qa propter eas plura expēdere cogebantur. Malis fructibus. i. infecūdis & iminutis; qa eo anno nō erat magnus ꝓuentus frumēti in gallia: & ita caritas anno . agitat. i. uiuit fidē. i. credulitatē q̄ mihi habebāt creditores. Trāſgrediet

dices uti ſe ferūt libertatis tot uiros ſine uno: aut remittere iniuriā nō audere: aut ius nō poſſe defēdere. mihi qdē ſatis ſpectatū eſt Pōpe. tātæ gloriæ adoleſcētē malle principē uolētibus uobis eē: q̄ illis dñatiōis & ſociū autorēq; in primis fore tribūitiæ ꝑtātis. Verū Quirites antea ſinguli ciues i pluribus: nō i uno cūcti ꝑſidia hēbatis neq; mortaliū q̄ſquā dare aut eripe talia unus poterat. Itaq; uerboꝝ: ſatis dictū ē: neq;. n. ignorātia res claudit. uerū occupauit neſcio q̄ uos torpedo: quia neq; gloria mouemini: neq; flagitio: cūctaq; ꝑſenti ignauia mutaſtis abūde libertatē rati qa tergis abſtinet: & huc ire licet: atq; illuc mūera ditiū dominoꝝ. atq; hæc eadē nō ſūt agreſtibus: ſed cedunt iter potētiū inimicitias: donoq; dant in ꝓuicias magr̄atibus: ita pugnat & uincit a paucis plebs: quodcūq; accidit: ꝓuicta eſt: & in dies magis erit. Siquidem maiore cura dominationem illi retinuerint: quā uos repetiueritis libertatem.

Epiſtola Cn. Pomp. ad ſenatum.

SI aduerſus uos: patriāq;: & Deos pēates toties labores: & ꝑicula ſuſcepiſſem: quoties a pria adoleſcētia ductu meo ſceleſtiſſimi hoſtes fuſi: & uobis ſalus q̄ſita ē: nihil amplius in abſentē me ſtatuiſſetis: quā adhuc agitis. P. C. quē cōtra ætatē ꝓiectū ad bellū ſæuiſſimū cū exercitu optīe merito quātū eſt in uobis fame miſerrima oium: & morte cōfeciſtis: hac in ſpe Populus Ro. liberos ſuos ad bellū miſit? Hæc ſūt ꝑmia pro uulnerib. & toties ob rēp. fuſo ſanguie? feſſus ſcribēdo: mittēdoq; legatos omneis opes: & ſpes priuatas meas conſūpſi: cū interim a uobis ꝑ trienniū uix annuus ſūptus datus ē: ꝑ deos immortales utrū cenſetis me uicē ærarii ꝑſtare: an exercitū ſine frumēto & ſtipēdio habere poſſe? Eqdē fateor me ad hoc bellū maiore ſtudio: quā cōſilio ꝓfectū. Quippe: q noīe mō iperii a uobis accepto diebus. xl. exercitū paui: hoſteiſq; in ceruicibus iam italiæ agēteis ab alpibus in hiſpaniā ſummoui: ꝑ eas iter aliud: atq; Annibal nobis oportūius pateſeci: recepi galliā: Pyreneū: Lacetaniā: Idigetis: & primū ipetū ſertorii uictoris: nouis quidē militibus: & multo pauciorib. ſuſtinui: hyemēq; in caſtris inter ſæuiſſimos hoſtes: nō ꝑ oppida: neq; ex ambitiōe mea egi. Quid

in italiā.i.quod nunc in hiſpaniā a nobis geritur:geretur ab hiſpanis in italia contra nos.

Omnes qui&c. Hæc epiſtola Mithridatis regis pōti ad Arſacē regē pſaꝝ eſt. Nam ut ſeruius atteſtatur oēs reges pſarū Arſaces dicebant. Eā āt dediſſe uī q̄do ad Tigranam regē armēie ſugere cogebatur: diſſimulat tamē adhuc timorē & egeſtatē ut facilius Arſacē ad ſocietatem belli cōtra romanos ineundā pelliceat. cui grā ēt (ut ī tali re fieri ſolet) oſtēdit romāos cōes oium regum hoſtes: qd ēt iugurtha boccho ſcripſerat. Dicit ergo ī pricipio Arſaci utile eē cōibus armis cōes hoſtes ꝓpellere: qa ēt ſi in pace uiuere

deīde p̄lia:aut expeditiōes hybernas:oppida exciſa: aut r̄cepta enumerē? Q ñ res plus ualēt:q̄ uerba caſtra hoſtiū apd ſucronē capta: & p̄liū apd flumē Duriū:& dux hoſtiū. C. Herēni⁹ cū urbe ualētia & exercitus deleti:ſatis clara uobis ſūt ꝓpq; his o grati p̄res egeſtatē & famē redditis:itaq; meo & hoſtiū exercitui par cōditio ē.naq; ſtipēdiū neutri dat̄:uictor uterq; ī Italiā uenire pōt. Q d ego uos moneo:q̄ſoq;:ut aīaduertatis:neu cogatis neceſſitatibus priuati mihi cōſuler̄ hiſpāiā citeriorē:q̄ nō ab hoſtibus tenet̄:nos aut ſertorius ad īternitionē uaſtauius:p̄ter maritimas ciuitates:q̄ ultro nobis ſūt ꝑuitonetiq;. Gallia ſupiore anno Metelli exercitū ſtipēdio:frumētoq; aluit:& nūc malis fructibus ip̄a uix agitat. Ego nō rē familiarē mō:ueꝝ etiā fidē cōſūpſi:reliq nos eſtis:q niſi ſubuēitis īuito & p̄dicēte me:exercit⁹ hic:& cū eo oē bellū Hiſpa. ī Italiā trāſgredientur.

¶ Rex Mithridates regi arſaci. S.

Omnes:q ſecūdis reb⁹ ſuis ad belli ſocietatē orātur cōſyderare debēt:liceat ne tū pacē agere:deide:qd q̄rit̄:ſatis ne piū:tutū:glorioſū an īdecorū ſit:tibi ꝑpetua pace frui liceret:niſi hoſtes opportūi & ſceleſtiſſimi. egregia fama:ſi Ro. opp̄ſſeris futura eſt:neq; petere audeā ſocietatē & fruſtra mala mea cū bōis tuis miſceri ſperē: atq ea:q̄ te morari poſſe uident̄. Ita ī tigranē recētis belli:& mea res parū ꝓſpe ſi uera extiare uoles:maxīe hortabunt̄ ille.n.obnoxi⁹ q̄lē tu uoles ſocietatē accipiet. Mihi fortūa multis reb⁹ ereptis uſū dedit bñ ſuadēdi & qd florētib⁹ optabile ē. Ego nō ualidiſſim⁹ p̄beo exēplū:quo rectius tua cōpōas. Naq; Ro. cū natiōib⁹:pplīs:regibus cūctis una & ea uetus cauſſa bellādi ē cupido ꝓfūda īperii & diuitiarū: q̄ prio cū rege Mace. Philippo bellū ſūpſere:dū a Cartha. p̄mebant̄: amicitiā:ſimulātes ei ſubueniētē Antioc. cōceſſiōe aſiæ ꝑdolū auerter̄ ac mox a Philip. Antioc. oī cis taurū agro:&.x.millib⁹ talētoꝝ ſpoliat⁹ ē: Perſen deide Philippi. F. poſt multa & uaria certamina apd Samothracas Deos acceptū ī fidē callidi & reptores ꝑfidiæ: qa pacto uitā dederāt:ī ſōniis occidere eū. En cui⁹ amicitiā glorioſæ oſtētāt:īnitio ꝓdidet̄. Antiocho pacis mercede poſthabita:cuſtodi agri captiui ſūptibus & cōtumeliis ex rege miſerrimū ſeruoꝝ effecere ſimulatoq; īpio teſtō:filiū ei⁹ Ariſtōicū: qa patriū regnū petiuerat: hoſtiū more ꝑ triūphū duxere. Aſia ab ipſis obſeſſa eſt: Poſtrēo totā Bithyniā:Nicomede mortuo:diripuere:cū filius Nuſa quē regē appellauerat gēitus hađ dubie eēt. Nā quid ego me appellē? quē diſiūctū undiq; regnis & tetrarchiis ab ipio eoꝝ:qa fama erat diuitē: neq; fuiturū eſſe ꝑ Nicomedē bello laceſſiuerūt ſceleris eoꝝ haud ignaꝝ:& ea:q̄ accidere teſtatū antea. Cretē.ſoli oium liberi ea tēpeſtate:& rex Ptole. Atq; ego ultus iniurias Nicōedē bithynia expu-

uelit a rōanis nō pmitteret̄. Deide oñdit ēt hōeſtū:qa glorioſā & ab oibus laudabilē cōſeq̄ret̄ uictoriā. Neq; petere callide purgat q̄ obſtare uident̄: uꝫ nr̄a recētis. belli. i. pp bellū pauloāte geſtū pp q̄ uideret̄ nō poſſe cōuēite īter ipſū & Tigranes: ſed eā purgat:qa cū tigranes ſit ſibi obnoxius docet ex īnia ſua oīa factuꝝ. Mee res paꝝ ꝓſpere qater īfeliciter pugnauit cū rōanis & tādē ſibi mortē īferre coact⁹ ē:qđ ueneno ñ potuit: qa medicamēto: qđ ab eo mithridaticū uocāt p̄muītus lōgo uſu: ueneno cōfici nō potuit. pr̄ āt eius ēt mithridates noīe erat romanis amiciſſimus. Docet āt ex aduerſa fortūe ſe meliorē & prudentiorē ad bellū effectū. ea cā. ſ. cupido. i. cupiditas. ꝑ dolū. i. callīditatē. Oī cis aurū agro p̄ter aurū pſen: de quo Pau. Emil. macedonicus triūphauit antiocho rege ſyriæ. Miſerrimū ſeruoꝝ qa ultro īſeruiētē. Dederat. n. īgētia mūera ſcipiōi q̄ ſe acceptu rū ꝓ tribūali idē Scipio dixit. ariſtonicū. florus dicit ariſtonicū regis. Eumēis filiū aſiā occupaſſe:& aduerſus eū. P. L. craſſū cōſulē cū idē pōtifex maxim⁹ eēt qđ nūq̄ antea factū erat extra italiā ꝓfectū:& ab eo p̄lio uictū & īterēptū fuiſſe. Sed eūdē ariſtonicū deide a. M. ꝑpēna uictū:& deide ī deditionē acceptū nicomede mortuo q moriens. P. Ro. fecit heredē regnūq; eius ī ꝓuicie formā redactū ē. Nuſa cū Nicomedes p̄terit: ut q eū ſuū nō putarit: tetrarchiis. i. prīcipatibus ad. iiii. ptinētib⁹ Ptolomeus rex ægypti. ultus iniurias ab nicomede illatas. Spoliū regis ātiochi. Aſiā ſpoliū appoſitio ē: qđ uulgares dicerēt ī ſpoliū aut tāq̄ ſpoliū. Poſtrēus. i. peſſimus aut īfimus ſeruoꝝ. Quos abſtinuit. i. lōge tenuit & leiū xit. Ptolemeus ꝓ latās ſup. ē ꝑcio. ſ. rōanis dato bellū ad dies. ſ. aliquot donec me uicerint. Cretēſes ſemel īpugnati. ſ. a rōanis ſupple ſūt: neq; ſūt hituri fīnē. ſ. belli: iā. i. deinceps niſi excī Ariſtonicus.

dio. Eqdē cū ītelligerē ꝑlia magis dilata q̄ pacē datā īterea ob mala ipsoꝝ q̄ ipsi patiebanť tigrāē abnuēte:idest q̄uis tigranes abnueret:q sero.i.cū tardum nimis est:ꝓbat mea dicta.i.uerba aut cōsilia & te remoto.i.q̄uis tu esses remotus a me:& oībus aliis obnoxiis ꝓcul.i.& q̄uis oēs obnoxii eēnt ꝓcul:tñ ego cæpi.i.incepi rursus bellum Marcūq; cottā &c.nō dubito eū eē cuius oro inscribiť.C.cotte.Nam.M. Aurelius cotta cōsul a mithridate uictus est apud calcidoniā:seu ut hic dr̄ calcidona.Sed.Lu.Luculus ꝓconsul ad cyricū urbem exercitū mithridatis fame ferroq; deleuit & ī pōtū coegit e bithinia cōfugere parū.s.insulam secuti rōani nō me:sed suū morē.i.ex more suo occasionē armēie iuadēde haberēt.Et ea re.i.ob uirorū & diuitiarū ul peteris a nobis ad societatē ab illis.s.ad p̄dā.Cæterū.i.sed.q.d.q̄tū de reliquo dicēdū:ē cōsiliū est.i.cōstitui. Tigranis.s.regis armēie ad quē tādē mithridates cōpulsus est cōfugere:regno itegro.i.nō onerato ī dādis militibus aut stipendio.Procul a domo ī terra hostili.ubi exercitus alieno impēdio aleť. Neq; uicere neq; uinci qa si uicať ab rōanis ipsi ēt arsaci bellū illaturi sint.si uicat eos.qa id sine suorū detrimēto nō fiat & rōani facile exercitū reficiāt idē īmineat periculū:aut si uincat qa arsaces auxiliū nullū tulit se illi hostē minať fore:nisi partū.i.acq̄sitū bellū. Initiū .n.ipii Ro.tūc maximi olī minimum fuit:ducāt oīa hostilia sup.eē.& maxie regna q̄ sibi acq̄rē uolūt.Nāq; paucl.s.subditoꝝ.Tu uero.s. Arsaces acerria sup.arma habēt ī eos q̄bus &c. i.iopulētos.Aut occidēt.i.iteribūt ī conatu ipso.Q.d.s.eos occasuros eē nō est difficile:si nos circūgredimur.i.gradiēdo circūdederimus eos:tu mesopotāia nos armēia.Exercit⁹ ē sup.illis hoc ē rōanis sine frumēto & sine auxiliis.qa lōge sť a patria.Fortūa āt eis adhuc icolumis.i.fausta & īegra nr̄is uitiis.i.ob nr̄a uitia.s.secordiā aut discordiā. Et illa.s.p̄clarissima fama seq̄ť te ꝓfectū auxilio magnis regibus.s.tigrani regi armēie & mithridati regi pōti:opp̄ssisse latrones gētiū.s.romāos:neu malis.idest magis uelis pernicie: idest dānonr̄o.ꝓlatare.i.differre tuā.s.pniciem: q̄ fieri uictor societate:scilicet iter nos inita.

POpul⁹.R. Hæc oro ad.C.cæsarē iā noti cōpotē hita ē sed authoris nomen supprimiť.Multa tamē artificiose & ingeniose simul & grauiter dicta cōtinet:sed pluria ī gratiā Cæs. Tenebat.i.firmiter putabat.incorrupta.s.ab aduersitate.Fab͡ꝛ.i.artifice & speciose dictū.q.d.

Faber fortūe

li:asiāq; spoliū regis Antio.recepi. Et Græ.dēpsi graue seruitiū:icepta mea postrēus seruorū Archelaus exercitu ꝓdito īpediuit. Illiq; quos ignauia:aut praua calliditas:ut meis laborib⁹ tuti eēnt armis abstinuerūt:acerbissimas pœnas soluūt. Ptole.ꝑtio diē belli ꝓlatās Cter.īpugnati semel iā:neq; finē nisi excidio habituri. Eqdē cū mihi īporū ītet ea mala dilata ꝑlia magis:q̄ pacē datā ītelligerē:abnuēte Tigrāe:q mea dicta sero ꝓbat re remoto ꝓcul oīb⁹ aliis obnoxiis rursus tñ̄ bellū cœpi.M.q̄ Cottā Ro. Ducē apđ calcedōa terra fudi: mari exui classe pulcherria.apud Cizycū magno cū exercitu ī obsidiōe morāti frumētū defuit:nullo circū adnitēre:simul hyems mari ꝓhibebat.ita sine ui hostiū regredi coactus ī patriū regnū naufragiis apđ parū & heracleā militū optios cū classibus amisi: restituto deide apud Gaberā exercitu:& uariis īter me atq; Lucullū ꝑliis:īopia rursus ābos īcessit.Illi sub erat regnū Ariobarzāis bello ītactū. Ego uastis circū oībus locis ī Armeniā cōcessi:secutiq; Ro.nō me:sed morē suū oīa regna subuertēdi:qa multitudinē arctis locis pugna ꝓhibuere:īprudētiā tigrāis ꝓ uictoria ostētāt. Nūc q̄so cōsydera nobis opp̄ssis utrū firmiorē te ad resistēdū:an finem belli futuꝝ putes? Scio eqdē tibi magnas opes uiroꝝ:armoꝝ:& auri eē: & ea re a nobis ad societatē:ab illis ad p̄dā peteris. Cæterum cōsiliū est Tigrāis regno ītegro:meis militibus procul ab domo: ꝑuo labore ꝑ nr̄a corꝑa bellū conficere:qñ neq; uincere:neq; uici sine tuo ꝑiculo possumus:an ignoras Ro. postquā ad occidētē ꝑgentibus finē Oceāus fecit:arma huc cōuertisse? neq; quicq̄ a principio:nisi ꝑuū hr̄e:domū:cōiuges:agros:īpiū:cōuenas:olim sine p̄ria: sine parētibus:peste cōditos orbis terraꝝ:quibus nō hūana ulla: neq; diuina obstāt:qn socios amicos ꝓcul:iuxtaq; sitos īopes:potētesq; trahāt:excidātq;:oīaq;:& maxie regna hostilia ducāt. nāq; pauci libertatē:ꝑs magna iustos dños uolūt:nos suspecti sum⁹ æmuli: & ī tp̄e uīdices affuturi. Tu uero cui seleucia maxia urbiū:regnūq; ꝑsidis īclytis diuitiis ē:qd ab illis:nisi dolū ī p̄ns & postea bellū expectas? Ro.arma ī oēs habēt:acerria ī eos:q̄bus uictis spolia maxia sūt. audēdo & fallēdo:& bella ex bellis serēdo magnifacti:ꝑ hūc morē extiguēt oīa:aut occidēt:qđ difficile ñ ē:si tu mesopotāia: nos armēia circungredimur. exercitus sine frumēto sine auxiliis. fortūa āt nr̄is uitiis adhuc īcolumis:atq; illa fama seq̄ť auxilio ꝓfectū magnis regib⁹:latrōes gētiū opp̄ssisse:qđ uti facias mōeo hortorq;. neu malis ꝑnicie nr̄a tuū īperiū ꝓlatare:q̄ societate uictor fieri.

℄Ad.C.Cæsarem de Republica ordinanda.

POpulus Ro.antea obtinebat regna:atq; īperia: fortunā dono date:ita illa:q̄ ꝑ mortales auide cupiunť: qa & apđ īdignos sæpe erāt:q̄si ꝑ libidinē data:neq; cuiq̄

talẽ quęq̃ hr̃e fortunã q̃lẽ eã fecerit. Vñ Iuue. Sed te nos facius fortũa deã &c. mũitiores. i. tutiores. Neqores. i. minus quntes aut ualẽtes. Vñ neq; nõ dr̃ ꝓprie puersus aut luxuriosus: sed hõnihili. i. nullius uirtutis ut q ne qt qcq̃ q̃si sit neqcq̃. Vti. i. ut q̃ optimis. i. ual de bõis: qđ Cæsari attribuit i Bucco. Maro ꝑ allegoriã loquẽs. Formosi pecoris custos formosior ipe. i. bõi ppl̃i melior ipator. Asprie. i. difficil lie & iuictissime. Armis parta cõponeꝭ. i. q̃ acqsiuisti armis ita dispertiti: ut nec uicti nec uictores grauẽtur. Victi. n. sũt ciues qui libertatẽ q̃rũt: uictores pucipes laboꝝ & piculoꝝ q p̃dã exigũt. Euadẽdũ. i. iuẽto hõesto medio quo neutri ledanꝭ e discrimine eũdũ.

incorrupta permanserant. sed res docuit id uerũ esse: quod in carminibus. Appius ait: Fabrum esse quemq; fortunæ: atq; in te maxime: q tm̃ alios p̃gressus es: ut prius defessi sint hoies laudãdo facta tua q̃ tu laude digna faciẽdo. Cæterꝝ ut fabricata: sic uirtute pta: q̃ magna idustria heri decet: ne Icuria deformenꝭ: aut corruãt ifirmata. Nemo. n. alteri iperiũ uolẽs cõcedit & q̃uis nou⁹: atq; clemẽs sit: q plus p̃t: tñ qa malo eẽ licet: formidaꝭ. Id euẽit qa pleriq; reꝝ potẽtes puerse cõsulũt: & eo se mũitiores putãt: quo illi: qb. iperitãt: neqores fuere: at cõtra id eniti decet: cũ ipe bõus: atq; strenuus sis uti q̃ optimis iperites. Nã pessimus q̃sq; asprime rectorẽ patiꝭ. sed tibi hoc graui⁹ ẽ: q̃ añ oibus te armis pta cõpõere: bellũ alioꝝ pace mollius gessisti: ad hoc uictores p̃dã petũt: uicti ciues sũt. Inter has difficultates euadẽdũ ẽ tibi atq; i posteꝝ firmãda resp. nõ armis modo neq; aduersũ hostes: sed qđ multo. multoq; asp ius ẽ bõis pacis artibus. ergo oẽs magna mediocris sapiẽtia res huc uocat: q̃ q̃sq; optia põt: uti dicãt: ac mihi sic uideꝭ q̃licunq; mõ tu uictoriã cõposueris. Ita alia oia futura. sed iã quo melius: faciliusq; constituas: paucis q̃ me aĩus mõet accipe. Bellũ tibi fuit ipator cũ hoie claro magnis opibus: auido potẽtiæ: maiore fortũa: q̃ sapiẽtia: quẽ secuti sũt pauci ꝑ suã iniuriã tibi inimici. Itẽ quos afinitas aut alia necessitudo traxit. Nã pticeps dñatiõis: neq; fuit q̃sq̃: neq; si pati potuisset: orbis terrarũ bello cõcussus foret. Cætera multitudo uulgi more magis: q̃ iudicio post ali⁹ aliũ: q̃si prudẽtiorẽ secuti. ꝑ idẽ tp̃s maledictis iniquoꝝ occupãdæ reip. i spẽ adducti hoies: qbus oia ꝓbro ac luxuria polluta erãt: cõcurrere i castra tua: & apte q̃etis mortẽ: rapinas: postrẽo oia: q̃ corruptus aĩus iubebat: minitari ex qs magna ꝑs ubi neq; creditũ cõdonare: neq; te ciuibus sicuti hostibus uti: uidẽt: defluxere: pauci resisteꝭ: qbus maius otiũ i castris: q̃ romæ futurꝝ erat: tãta uis creditoꝝ ipẽdebat: sed ob easdẽ caussas (imãe dictu ẽ) q̃ti & q̃ multi mortales postea ad Põpe. discesserit: eoq; ꝑ oẽ tp̃s belli q̃si sacro: atq; ispoliato fano debitores usi. Igiꝭ qm̃ tibi uictori de bello: atq; pace agitãdũ ẽ: hoc uti ciuiliter depõas: illa ut q̃ iustissima & diuturna sit: de teip̃o primũ qa cõpositurus es: qđ optimũ factu ẽ: existla. Eqdẽ ego cũcta iperia crudelia magis: acerba: q̃ diuturna arbitror. Neq; queq̃ I multis metuẽdũ eẽ: quin ad eũ ex multis formido recidat. eã uitã bellũ æternũ & anceps gerere: qm̃ neq; aduersus: neq; ab tergo: aut lateribus tutus sis: sp i piculo: aut metu agites. Cõtra: q bẽignitate: & clemẽtia ipiũ tẽperauere: his læta & cãdida oia uisa: ẽt hostes æqores: q̃ alii ciues. An q me his dictis corruptorẽ uictoriæ tuæ: nimisq; i uictos bõa uolũtate p̃dicẽt. s. qđ ea: q̃ externis natiõibus natura: hostibus: nosq; maioresq; nr̃i sæpe tribuere: ea ciui-

Aduersũ hostis. i. q ꝑ hostibus habẽdi sunt bõis artibus pacis. i. qbus pax bõa cõseruꝭ aut cõsilieꝭ. Ergo res. s. negociũ p̃lẽs uocat huc oẽs. s. hoies. magna & mediocri sapiẽtia. i. habentes magnã aut mediocrẽ sapiẽtiã: uti. i. uti supple ipsi dicant ea q̃ q̃sq; põt supple dicere optima. Ac mihi uꝭ sic supple dicendũ. Ita. i. tali mõ. Cũ hoie uꝫ Cneo Põ. magno. Maiore fortũa. Cõtra sẽtit Luca. & Cic. Nã cãm q dẽ bonã Põ. sed fortunã iniq̃ & deos aduersos habuit necessitudo. i. necessaria cõiũctio sãguis aut legis uulgi more: qđ istabile & icertũ ẽ: q̃ iudicio. s. recto & firmo: occupãde reip. qa uero eã nõ occupauerat Cæsa. Ex qs ꝑ qbus maius ociũ. i. minor molestia aut uexatio q̃ romæ: ubi i uicula cõiiciẽdi erãt ob es alienũ atq; ispoliato. i. ispoliabili. Vñ notãdũ ẽ ꝙ imũitas ẽt gẽtiliũ doꝝ phãis erat ciuiliter. i. ut ciuẽ decet nõ tyrãnice neq; rigide ut hostes aut barbari facerẽt. oia ipia crudelia. i. q̃ cũ crudelitate exerceꝭ eẽ magis. acerba. i. aspera & itolerabilia q̃ diuturna: qa nullũ uiolẽtũ diuturnũ: neq; q̃q̃ metuẽdũ eẽ multis qn formido recidat. i. reciproce cadat ad eũ. qa quẽ m̃lti timẽt eũdẽ odere & quẽ odere iterre ptũ uelit. Cõtra. i. ecõuerso. Eqores: hũaniores. An q. ordo est. An. i. nũqd. q. i. aliq p̃dicẽt. i. affirmẽt me corruptorem sup. eẽ tuæ uictorie: his dictis. i. ꝓpter hæc dicta & p̃dicẽt me eẽ nimis bõa uolũtate i. i. erga uictos. s. a te. s. i. scire licet cur id faciant: uꝫ ꝙ ego arbitror. dãda. s. a te ciuibus q̃ nos sup. tribuius &c. & maiores nr̃i tribueꝭ sæpe externis natiõibus. hostibus nobis. i. q̃ sꝭ hostes nobis. natura. i. ꝑ naturã hoc ẽ uẽiã & libertatẽ imo prisci romani sæpe quorum uictores fuerant patroni effecti: sunt. Neque sup. arbitror cedẽ sup. expiandam: idest purgandam. cede: idest per cedem occisorum: & sanguinem expiandũ sanguine ritu. i. more. barbaro. i. barbaroꝝ q immanes talione puniunt. An sup. dicent in me illa quæ icrepabanꝭ pauloãte hoc bellũ i Cnæũ Põ. & syllã uictorẽ: aut ãte uictoriã syllæ. Obliuio iterfecit. Domitiũ. s. Cnæũ:

imunitas phanorũ

Domitius

quẽ ꝓscriptũ & hierĩcã regẽ nũidarũ bellũ moriẽtes. Cnæus Põp. ĩ affrica cæpit & occidit Carbonẽ & brutũ. Nã ut Florus recitat. L. brutus a Cnæo papirio Carbõe q Corcyrã appulerat missus naue piscatoria lilibeũ ut exploraret an ibi Põp. eẽt & circũuẽtus a nauibus q̃s Põpe. miserat in se mucrone uerso ad trãstrũ nauis obnixus corporis põdere icubuit. Cnæus Põ. ĩ siciliã cũ ipso a senatu missus Cnæũ Carbonẽ q flẽs muliebriter mortẽ tulit. captũ occidit. Obliuio aũt iterfecit eos. aut qa negligẽtes erãt circa sui custodiã: aut qa nulla ultio secuta ẽ eoꝝ necẽ. q. d. ut Iuue. Nulli grauis est pcuss9 achilles. sed prior expositio placet. pecoris mõ: qa sine misericordia trucidãtũ & sine defẽsiõe trucidatorũ. &. s. i. scire licet certatũ eẽ. i. pp id arbitrio utriusq;. uestrũ. i. Cæs. & Põpeii ut sup. iniuriæ herẽt reipu. &c. quoq; mõ. i. quo mõ. De bello satis dictũ sup. ẽ. & ita finiẽ prior ps orõnis. agitatis. i. tractatis. O. ita oia itereũt. Prudẽter admõet eũ iterit9 rerũ. Sed si suã cuiq; rẽ familiarẽ finẽ sũptuũ feceris: hoc ẽ si ad mẽsuram rei domesticæ feceris sumptũ & expẽsas. quoniam is. i. talis mos. s. malus: ut adolescentuli putent pulcherrimum esse consumere sua atq; aliena. subaudi bona: idest surrepta alteri. Libidini. s. ꝓpriæ: aliis rogãtibus. i. explere libidinẽ suã. Pro secordia. i. pp secordiam: hoc ẽ ut sũt secordes. Ferox. i. efferus & ferociẽs ĩ malefactis Cõsueta. s. bona & fomẽta gulæ atq; libidinis. nõ suppetũt. i. nõ sufficiũt & se nõ exibẽt. Cõposita. i. callide excogitata crimina. Quare fenerator. i. dator ad fenus ẽ tollẽdus. i. admouẽdus: uti. i. ut nos curemus ĩ posterũ. qisq; sup. curet res suas. i. ꝓpria bõa. gerere magistratũ ppl̃o. s. rõano: tãq̃ publicæ ciuitati: cui nihil debeas. nõ creditori. s. pecũiæ aut aliẽi eris tibi a multis crediti & ita cogaris ad eoꝝ uolũtatẽ oia administrare. In addẽdo. s. ad erariũ & bonũ publicũ. q arctius. i. cõstricti9 & cõtinẽti9 ac modesti9 cũ sint cogẽdi frẽo pudoris igenui. & ita liberrimo aio uirtuti seruituri. Consules. i. ꝓspicies & cõmodũ facies. Non ista. Ordo est ista tua egregia fama nõ concidet. Pacis caussa. i. ut ĩ pace sine iniuria aliquãdo uiuat. Spe ocii scilicet futuri: hoc ẽ qete pacis habẽde. Capesse. i. complectẽre p deos. s. rogatus. Persuade. s. tibi & tuis oia aspa. s. facienda aut obeunda ꝓ salute reip. nisi forte legẽdum ẽ. persuade. i. uirtute tua ad cõsummationẽ asperorum uade. Mederi scilicet morbo morum. Inuocat id est ut dicunt citarant postular. Quibus scilicet crudelibus penis & acerbis iudicus. Ab iuuentute. i. ab ipsis iuuenibus: cũ sit ipse senex. Senex aũt est iuuenibus audiendus.

bus dãda arbitror. Neq; barbaro ritu cæde cædẽ: & sanguie sanguinẽ expiãdũ. An illa: q̃ pauloãte hoc bellũ ĩ Gn. Põpeiũ: uictoriãq; Syllanã icrepabãtur: obliuio abstulit? iterfecit Domiciũ: Carbonẽ Brutũ: alios itẽ nõ armatos: neq; in ꝓlio belli iure: sed postea supplices p sũmũ scelus iterfectos? plebẽ Ro. in uilla publica pecoris mõ cõscissã? Heu q̃ illa occulta ciuiũ funera: & repẽtinæ cædes ĩ parẽtũ aut liberoꝝ sinum: fuga mulieꝝ: & pueroꝝ: uastatio domoꝝ. Ante ꝓtã a te uictoriã oia sæua: atq; crudelia erãt. Ad q̃ te illi iidẽ hortãẽ &. s. id certatũ eẽ utriusq; uestrũ arbitrio iniuriæ ut fierẽt: neq; receptã: sed captã a te rẽp. & ea caussa exercitus stipẽdiis cõfectis optios & ueterrimos olum. aduersũ fr̃es: parẽtesq; alii liberos armis cõtendere: ut ex aliẽis malis deterrimi mortales uẽtri: atq; ꝓfundæ libidini sũptus q̃rerẽt: atq; eẽnt opprobria uictoriæ quoꝝ flagitiis cõmacularetẽ bonoꝝ laus. neq;. n. te ꝑterire puto: q̃lis qsq; eoꝝ more aut modestia: ẽt tũ dubia uictoria sese gesserit: quoq; mõ ĩ belli administratiõe scorta aut cõuiuia exercuerit nõnulli: quoꝝ ætas ne ꝓ otiũ qdẽ talis uoluptas sine dedecore attigerit. De bello satis dictũ. De pace firmãda: qm̃ tu q̃ & oẽs tui agitatis: primũ id q̃so cõsydera: q̃lis sit de quo cõsultas: ita bõis: malisq; dimotis: patẽti uia ad uerũ ꝑges. Ego sic existĩo: qm̃ orta oia itereũt q̃ tẽpestate urbi Ro. fatũ excidii aduẽtarit: ciues cũ ciuibus mãus cõserturos: ita defessos & exãgues regi. aut natiõi ꝑdæ futuros: aliter nõ orbis ter. neq; cũctæ gẽtes cõglobatæ mouere: aut cõtundere q̃unt hoc iperiũ. Firmãda igiẽ sũt & cõcordiæ bõa: & discordiæ mala expellẽda: id ita eueniet si sũptuũ & rapinaꝝ licẽtiã dẽpseris: nõ ad uetera istituta reuocãs: q̃ iãpridẽ corruptis moribus ludibrio sũt. Sed si suã cuiq; rẽ familiarẽ & finẽ sũptuũ statueris: qm̃ is icessit mos: ut hoies adolescẽtuli sua atq; aliẽa cõsumere: nihil libidini: atq; aliis rogãtibus denegare pulcherrimũ putẽt: eã uirtutẽ & magnitudinẽ ai: pudor ẽ atque modestiã ꝓ secordia æstimẽt. Ergo aius ferox praua uia igressus: ubi consueta nõ suppetũt: ferẽ accẽsus ĩ socios mõ: mõ ĩ ciues. mouet cõposita: & res nouas ueteribus acqrit. q̃re tollẽdus fœnerator ĩ posterũ uti suas qisq; res curemus. Ea uera: atq; simplex uia ẽ: magr̃atũ populo: nõ creditori gerere: & magnitudinẽ ai ĩ addẽdo: nõ demendo reip. oñdere: atq; ego scio q̃ aspa hæc res ĩ pricipio futura sit: ꝑserti iis: qui se in uictoria licentius liberiusq; q̃ arctius futuros credebãt quoꝝ si saluti potius: quã libidini consules: illosq; nosq;: & socios in pace firma cõstitues: si: eadem studia: artesq; iuuentuti erũt: ne ista egregia tua fama simul cũ urbe roma breui cõcidet. Postremo sapientes pacis caussa bellum gerunt. laborem spe otii sustentant. Nisi illã firmã efficis: uinci: an uicisse quid retulit? q̃re capesse per

Deos rēp.& oīa aſpera uti ſoles pſuade. Nāq; aut tu mederi po-
tes: aut omittēda eſt cura oibus. Neq; quiſq̄ te ad crudeles pœ-
nas: aut acerba iudicia iuocat: qbus ciuitas uaſtaẽ magis: q̄ cor-
rigiẽ: ſed ut prauas arteis: malaſq; libidines ab iuuētute ꝓhibe-
as: ea uero clemētia erit cōſuluiſſe: ne imerito ciues pria expelle
rẽẽ: retinuiſſe ab ſtultitia & falſis uoluptatibus pacē: cōcordiāq;
ſtabiliuiſſe: nō ſi flagitiis obſecutus: delicta ppeſſus pſens gau-
diū cū mox futuro malo cōceſſeris: ac mihi aius: qbus rebus alii
timēt maxīe erectus eſt negotii magnitudie: & quia tibi terræ &
maria ſimul oia cōponēda ſunt quippe res puas tm̄ igeniū attin-
gere nequit. Magnæ curæ magna merces eſt. Igiẽ ꝓuideas opor
tet ut plebs largitiōibus & publico frumēto corrupta: habeat ne
gotia ſua: qbus ab malo publico detineaẽ: iuuētus ꝓbitati & in
duſtriæ nō ſūptibus: neq; diuitiis ſtudeat: id ita eueniet: ſi pecu-
niæ: q̄ maxia oium pnicies eſt: uſū atq; dedecus dēpſeris. Nā ſæ-
pe: ego cū admoneo reputās: quibus quiſq; rebus clariſſimi uiri
magnitudinē iueniſſent: q̄ res populos natiōes ue magnis auto
ribus auxiſſent: ac deide qbus cauſſis ampliſſima regna & ipera
corruiſſent: eadē ſp bona: atq; mala repiebā: oēſq; uictores diui-
tias contēpſiſſe: & uictos cupiuiſſe. Neq; aliter qſq̄ extollere ſe-
ſe: & diuia mortalis attingere pt: niſi omiſſis pecūiæ & corporis
gaudiis: aio idulgēs: nō aſſentādo: neq; cōcupita pbendo: puer-
ſam gratiā gratificās: ſed in labore: patiētia: bōiſq; pceptis & fa-
ctis fortibus exercitādo. Nā domū: aut uillā extruere: eāq; ſignis
aulæis: aliiſq; opibus exornare: & oia potiuſq̄ ſemet uiſendū effi
cere: id eſt nō diuitias decori hēre ſed ipm illis flagitio eē. Porro
ii: qbus bis die uētrē onerare: nullā noctē ſine ſcorto quieſcere
mos eſt: ubi aium quē dn̄ari decebat: ſeruitio oppſſere: nequaq̄
eo poſtea hebeti: atq; claudo p exercitio uti uolūt. Nā iprudētia
pleraq; & ſe pcipitāt. Verū hæc & oia mala pariter cū honore pe
cūiæ deſinēt. Si neq; mgrat⁹ neq; alia uulgo cupiēda uēalia erūt
ad hoc ꝓuidēdū ē: quonāmō italia: atq; ꝓuiciæ tutiores ſint: id
qđ factu haud obſcuꝝ ē. Nā iidē oia uaſtāt ſuas dſerēdo domos
& p iniuriā alienas occupando. Irē ne uti adhuc: militia iniuſta
aut iæq̄lis ſit: cū alii .xxx. ps nullū ſtipēdiū faciet. & frumētū id:
qđ antea pmiū ignauiæ fuit p mūicipia & colōias illis dare cōue
niet: cū ſtipēdiis emeritis domos reuerterint. Q uæ reip. neceſſa
riæ tibiq; glorioſa ratus ſum: quā paucilſimis abſolui. Nō peius
uideẽ pauca nunc de facto meo diſſerere. Pleriq; mortales ad iu
dicādū ſatis igenii habēt: aut ſimulāt: uerū ēt ad rephēdēda alie
na facta: aut dicta ardet oībus aius: uix ſatis apertū os aut ligua
prōpta uideẽ: quæ dicta pectore euoluat: quibus me ſubiectum
aut pœnitet: magis reticuiſſe pigeret. nam ſiue hac: ſeu meliore
alia uia perges: a me quidem pro uirili parte dictum & adiutum
fuerit: reliquum eſt optare uti quæ tibi placuerit: ea Dii immor
tales approbent: beneque euenire ſinant.

¶ Ad.C.Cæſarem oratio de republica ordinanda.

Stabiliuiſſe.i. cōfirmaſſe & ſta-
bilē feciſſe. Obſecutus.i. iſerui-
ens fueris. Cōponēda.i. pacāda
& in concordiā redigenda. Ma
gnę curę: ideſt pro magna cura.
Dedecus pecuniæ: qđ ex pecu-
nie auiditate oriẽ: Nā ſæpe cū
admoneo.ſ. alios reputās: i. me
cū cogitās: Quibus qſq; reb⁹.
Ordo eſt quibus rebus.i. uiis &
mediis iueciſſent qſq; magnitu-
dinē clari uiri.i. efficiētē clarū
uirū. Corruiſſent.i. ſimul peni
tuſq; decidiſſēt. ego iq̄ reputās
repiebā ſp eadē bōa.ſ.i claris ui
ris & uictoribus atq; eadē mala
.i. inuictis & ignobilibus: q; p
qa repiebā oēs uictores contē-
pſiſſe diuitias. Ergo cōtēpt⁹ di
uitiarū ē cā uictoriæ. & cupido
diuitiarū cā excidii. Neq; aliter
uñ Marōianus euāder ad Eneā.
Aude hoſpes cōtēnere opes: &
te quoq; dignū. Finge deo. Q. đ
uerbum Sene. tractās cōfirmat
nullū dignū deo q nō contēnat
diuitias. Pecunie gaudiis. q̄ in
mala cupiditate ai conſiſtunt &
corporis q̄ in illecebris carnis.
Animo.i. rōni aut potentiis aīe.
Gratificās.i. gratis faciēs. puer-
ſam gratiā .i. idulgētiā ieptam
aut adulationē pniciofam. Do-
mū.ſ.i urbe Villā i agro. Signis
.i. ſculpturis celatoris aut ima-
ginibus. Auleis.i. pāno uariis fi-
guris itertexto q in aula. Attali
regis iuuentus & theatris regū
ſuſpēdi ſuetus auleoꝝ nomen
obtinuit: q uero ſubſterniẽ ta-
pes aut tapetū ſeu tapete dr: &
ſi toro ſupponitur torale: & qa
idē lecto ſuppellex: qđ tamē ge
neralius eſt uocabulū oia potiꝰ
q̄ ſemet uiſendū efficere id ue
tuſte & contra regulas grāmati
corū. Nā dū p ſimilitudinē aut
cōparatione loqmur tertiū non
uicinori: ſed principaliori.i. ei
qđ pmiſſum eſt conformabiẽ:
ut Catharina nō minus q̄ frater
eius mortua ē. nō mortuꝰ ē. hic
ergo dicā. uiſēda.i. digna q̄ uide
anẽ .q.d. ſpectabilia. Eſt.n. ſnia
q̄lis in Saluſtio ī eos qbus aius
oneri corpus uoluptati eſt. Bis
die. ergo tm̄ cenas celebrauerūt
priſci. Vñ i prādia iuehūẽ ſaty
rici. Sed quō dicit Martia. Im-
perat extructos frāgere nona to
ros. niſi q; iā etiam prandia re-
cepta q̄ plato italis uitio dediſ-
ſe legitur. Cætera aptiora ſunt.

Diui-
tiarū: cōtem
ptus

Aulea

Tapes
Toral
Sup-
pellex

Cōtra
grāma
ticoꝝ
regulā

Bis die
nō one
rādū
eē uen
trem

Cio ego quã difficile:atq; asperũ factu sit:cõsiliũ dare regi:aut ĩperatori postreo cuiquã mortali cu ius opes in excelso sũt. Q uippe cũ & illis cõsulto rũ copiæ adsint:neq; de futuro q̃squã satis callid᷒ satisq; prudẽs sit. Qui ẽt sæpe praua magis q̃ bõa cõsilia ꝓspere eueniũt:q̃a plerasq; res fortũa ex li bidine sua agitat. Sed mihi studiũ fuit adolescẽtulo rẽp. capesse re:atq; ĩ ea cognoscẽda multã magnãq; curã habui: nõ ita ut ma gistratũ mõ caperẽ:quẽ multi malis artibus adepti erãt. Sed ẽt ut rẽp. domi:militiæq; quãtũq; armis:uiris:opulẽtia posset: cogni tũ habuerim. Itaq; mihi multa cũ aĩo agitanti cõsiliũ fuit famã: modestiãq; meã:post tuã dignitatẽ hẽre:& cuius rei lubet piculũ facere:dũ q̃d tibi ex eo gloriæ accederet. Idq; nõ temere aut ex fortũa tua decreui. Sed q̃a in te p̃ter cæteras artẽ unã egregie mi rabilẽ cõperi sp̃ tibi maiorẽ in aduersis q̃ in secũdis rebus aĩum esse:sed p cæteros mortaleis illa res clarior est:q̃d & prius defessi sũt hoĩes laudãdo:atq; admirãdo munificẽtiã tuã:quã tu faciũdo:q̃ gloria digna eẽnt. Eq̃dẽ mihi decretũ ẽ:nihil tã ex alto reperiri posse:q̃d nõ cogitãti tibi ĩ prõptu sit. Neq; ego q̃ uisa sunt de rep. tibi scripsi:q̃a mihi cõsiliũ:atq; ĩgeniũ meũ ãplius æquo ꝓbaret. Sed ĩter labores militiæ:ĩterq; p̃lia:uictorias:ĩperiũ sta tui admonẽdũ te de negociis urbãis. Nãq; tibi sit id mõ in pecto re cõsilii ẽ: ut te ab inimicorũ ĩpetu uidices:quoq; mõ cõtra aduersũ cõsulẽ beneficia populi retineas:ĩ digna uirtute tua cogi tes:sin in te ille aĩus ẽ:q ĩã a pĩcipio nobilitatis factionẽ disturbauit plebẽ romanã ex graui seruitute in libertatẽ restituit in p̃tura inimicorũ arma ĩermis disiecit:domi militiæq; tãta & tã p̃ clara facinora fecit:ut ne inimici q̃dẽ q̃ri q̃cq̃ audeãt:nisi de ma gnitudine tua quin accipe tu ea:quæ dicam de summa rep. quæ profecto aut tu uera inuenies:aut certe haud procul a uero. Sed quoniam Gn. Pompeius:aut animi prauitate:aut quia nihil ma luit:q̃d tibi obesset:ita lapsus ẽ:ut hostibus tela ĩ mãus iaceret. Q uibus ille rebus rẽp. cõturbauit:eisdẽ tibi restituẽdũ ẽ primũ oĩum sũmã p̃tãtẽ moderãdi:de uectigalibus: sũptibus iudiciis senatoribus:paucis tradidit plebs rõana:cuius antea sũma p̃tãs erat:neq; his q̃dẽ legibus ĩ seruitute reliq̃t iudicia tãetsi sicut antea tribus ordinib᷒ tradita sũt:tñ idẽ illi factiosi regũt:dant:adimũt:q̃ lubet:inocẽtes circũueniũt suos ad honorẽ extollũt. Nõ facinus:nõ ꝓbrũ aut flagitiũ obstat:quo minus magr̃atus capiãt q̃d cõmodũ est trahũt:rapiũt:postreo tanq̃ urbe capta: libidine ac licẽtia sua p legibus utunt̃. Ac me q̃dẽ mediocris dolor angeret:si uirtute paratã uictoriã more suo p seruitiũ exercerẽt. Sed hoĩes inertissimi:quoꝝ oĩs uis uirtusq; in lĩgua sita ẽ: forte atq; alterius secordia dñationẽ ablatã ĩsolẽtes agitãt. Nã q̃ seditio aut dissensio ciuilis tot tanq; illustres familias ab stirpe euertit: aut quoꝝ unq̃ uictoria:aĩus tã p̃ceps tãq; ĩmoderatus fuit. L. Sylla cui oĩa ĩ uictoria lege belli licuerũt:tãetsi a Sulpitio hostiũ par

Cio ego. Hæc oratio ad Caiũ Cæsarẽ senẽ ingeniose q̃dẽ & diserte cõposita ẽ sed cui᷒ sit authoris mihi nõ cõstat: cũ unde deprõpta sit nõ habeã:& ĩ p̃scriptiõe authoris nulla hæc mẽtio. Verum ut Seneca dicit ne te moueat dicẽtis authoritas. sed q̃d dicat̃ attẽde. Scio ego. In re graui solemus pnoĩa exprimere & ab ipsis fere exordiri aut ĩ patori q̃lis tũc fuerat. C. Iulius Cæsar q̃q̃ ad seniũ extremũ nõ puenerat. P̃r ãt eius Lu. Cæsar dictus est. Q uia pleraque res. Hoc quoq; a Salustio dictũ est sed ꝓfecto fortũa ĩ oĩ re dñat̃. Malis artibus ut ãbitiõe & largitiõe aut captiõe mala. Post tuam dignitatẽ. i. minoris facere q̃ tuã dignitatẽ. Periculũ. i. experimẽtũ q̃d. i. aliq̃d gloriæ. Ex fortũa ꝓpterea: q̃ ꝓspere tibi oĩa succedũt. Maiorẽ aĩum. i. aĩositatẽ. q̃d q̃dẽ C. Iulio Cæsari optime cõueniebat. Q̃d prius egregiũ dictũ & memoratu dignũ. Ex alto. i. ex difficili, aut q̃si ex celo. Statui admonẽdũ supple esse: hoc est admonere te. Ab inimicorũ ĩpetu quos multos habuit ut ex eo cõstat q̃ ab eis occisus est. Q uoq;. i. quocũq; mõ. Est. n. ablatiu᷒ a q̃sq;. Aduersũ. i. tibi repugnãtẽ q̃s ãt fuerit illi notũ erat nobis ãt p coniecturã ut. Cneus Põp. Indigna cogitas uirtute tua: q̃a te non decet q̃cq̃ facere temere aut iniq;. Libertatẽ restituit: id ut restituat dicit. Inermis. i. pacis amator & minime infestus. Ne inimici q̃dẽ q̃ri. i. cõq̃ri: q̃d aut illi ausũ aut ea tẽpestate sic fuit postmodũ tñ multos habuit q̃ aliter sentirẽt. Inter quos ẽt ĩ officiis Cicero. q̃ q̃d tibi obesset hoc ẽ q̃a tibi sũmopere uoluit obesse cũ tamẽ gener tuus eẽt. Ita lapsus est ut iaceret hostibus tela in manus hoc ẽ daret aĩum & arma q̃bus uinceret̃. Q uibus. s. rebus. ille. s. Põpeius turbauit rẽp. iisdem supple rebus restituẽdũ ẽ tibi: idest debes restituere sup. eã dicerẽ restituenda. Primũ oĩum. Ordo est. Primũ oĩum. Põpei᷒ tradidit paucis senatoribus: sũmã p̃tãtẽ moderãdi de uectigalibus. i. redditibus & pẽsiõibus ãnuis. de sũptibus & sup. iudiciis plebis rõanæ: cui᷒. s. plebis sũma p̃tãs erat ãtea. i. q̃ plebs ãtea possidebat eã p̃tãtẽ p tribũos suos moderãdã.

Neq; reliqt iudicia i seruitute iis legibus qs tradidit tametsi iudicia tradita sunt tribus ordinibus: senatorũ æqtũ & populariũ sicut antea sup.tradita fuerãt.tamẽ illi iidẽ factiosi.i.qa sunt.de factiõe eius regunt: dãt adimũt.q sup.ipse Põpeius iubet. Nõ facinus.s.audax aut temerariũ nõ pbrũ.i.factũ in honestũ unde dedecus.nascit.nõ flagitiũ.factũ criminosum flagris & flagitione dignũ. Est ergo auxesis honesta. In lingua.i.in uerbositate. Forte.i.a casu & fortũa. Insolẽtes imodesti & imodici atq; isolẽter petulãtes. Ab stirpe. ab origine: ab radice. Tãq;.i.& tã. Supplicio.i.morte. partis suas.i.factiones suas. Cũ spe bõa.i.de qbus aut

Facinꝰ pbrũ. Flagitium

teis muniri itelligebat: tñ paucis iterfectis cæteros beneficio: q metu retinere maluit. At Hercule nũc cũ Catõe. L. Domitio: cæterisq; eiusdẽ factiõis. xl. senatores: multi pterea cũ spe bona adolescẽtes sicuti hostiæ mactati sunt. Cũ iterea iportunissima genera hoiũm tot miserorũ ciuiũ sanguie satiari nequiuere. Nõ orbi liberi: nõ parẽtes exacta ætate: nõ gemitus uirorũ: luctus mulierũ imanẽ eorũ aium iflexit: quin acerbius i dies male faciũdo: ac dicũdo dignitate alios: alios ciuitate euersum irẽt. Nã quid ego de te dicã cuius cõtumeliã hoies ignauissimi uita sua cõmutare nolũt. s. neq; illis tãtæ uoluptati est. (Tãetsi in sperãtibus accidit) dominatio: quãto mœrore tua dignitas qui optatius habẽt ex tua calamitate piculũ libertatis facere: quã p te populi Ro. Imperiũ maximũ ex magna fieri: quo magis tibi ẽt atq; ẽt aĩo pspiciẽdũ est: quonãmo rẽ stabilias: cõmunicesq;: mihi qdẽ q mens suppetit eloqui nõ dubitabo. Cæterũ tui erit igenii pbare: q uera: atq; utilia factu putes. In duas ptes ego ciuitatẽ diuisã arbitror sicut a maioribus accepi: in pres: & plebẽ: antea in pribus sũma autoritas erat: uis multo maxĩa in plebe. Itaq; sæpius in ciuitate secessio fuit. Sẽperq; nobilitatis opes diminutæ sũt: & ius populi amplificatũ sed plebes eo libere agitabat: quia nullius potẽtia su p leges erat: neq; diuitiis aut supbia: sed bõa fama: factisq; fortibus: nobilis ignobilẽ anteibat: humillimus quisq; in armis: aut militia: nullius hõestæ rei egẽs: satis sibi: satisq; priæ erat. Sed ubi eos paulatim expulsos agris: iertia: atq; iopia icertas domos habere subegit: cœpe alienas opes petere: libertatẽ suam cum repu. uenalem habere: ita paulatim populus: qui dominus erat: & cunctis gentibus iperitabat: dilapsus est: & pro communi imperio: priuatam sibi quisq; seruitutem peperit. Hæc igit multitudo primũ malis moribus ibuta: deide in artes: uitasq; uarias dispalata: nullo modo iter se: cõgruẽs: parũ mihi qdẽ idonea ur ad capessendã rẽp. Cæterũ additis nouis ciuibus magna me spes tenet fore: ut oẽs expgiscant ad libertatẽ: quippe cũ illis libertatis retinẽdæ: tũ his seruitutis amittendæ cura oriet: hos ego cẽseo pmistos cũ ueteribus: nouos in colõiis cõstituas. Ita & res militaris opulẽtior erit: & plebs

de quorũ uirtute futura concepta erat spes bõa. Nõ.n. decorũ patit ut uirtutẽ iã tũ i eis dicat sicuti hostie qsi sacrificia diis p hostibus uincẽdis uota: macta ti hoc quoq; ad sacrificationẽ ptinet uocabulũ. Mactant lectas de more bidẽtes. Et dicitur macta qsi magis aucta hostia. Sane qa per similitudinẽ loqt bene cõformat adiectiuũ substãtiuo nõ uicinori sed pricipaliori qd præcedens est. Orbi: hoc est parẽtibus priuati. Ac dicũdo antiq; dictũ nũc dicẽdo dicimus uerũtamẽ de iure dicũdo satis tritũ est. Euersum supinũ ẽ. Cõmutare nolũt.i. malũt tibi cõtumeliã fieri q sibi uitã seruari.s. cur id faciãt: qa neq; uita ẽ illis tãte uoluptati ut contumelia tibi illata. quãto merore supple accidit illis dignitas tua qsi dicat maxio. Periculũ.i. discrimẽ. Per te.i.p cõtinuationẽ imperii aut dictatur tibi date. Quo .i. qto aut quo circa. Itaq; sæpiꝰ in ciuitate.i. iter ciues aut a ciuibus facta. secessis.i.a pribus seorsũ cessio & qsi cessio. Ius populi.s. uulgaris per tribũos plebis. Nullius hõeste rei egẽs. nõ qa oẽm hẽbat sed qa sine honore sibi bene eẽ putabat. Satis sibi: qa cõtẽtus sorte sua: & satis patriæ quia strennuus in militia. Inertia: quia rem suam minus curabant & ditioribus ac diligẽtioribus uẽdebãt. Cũ repu. qa i mãus tyrãni rẽpub. tradebãt ob largitionẽ. Seruitutẽ: qa uni seruiebant: ut mario aut syllæ & cynnæ. Dispallata.i. dispersa uagabũda. Expgiscantur ad libertatẽ.s. uindicãdã: qppe: hoc ẽ qa certe: cũ.s. ita sit q cura retinẽde libertatis orict illis .s. ciuibus adhuc liberis. tum.i. multo magis cura seruitutis: amittẽde oritur his.s. ere alieno oppressis & quasi in seruitutẽ redactis. Censeo.n.sup. ut constituas in coloniis.i. nouis habitatiõibus ad terrã impio colẽdam & cõseruandã. Hos permixtos.s. nouos cũ ueteribus. Bonis negociis ut agricultura. Quo: hoc ẽ. ad qd res mea.i. q suades: aget: hoc ẽ ipellet: oia funditus misceri.i.a fundo. Hanc seruitutem .s. ut mittant i colõias cũ nouis. Regnũ hoc ẽ dñationẽ tyrãnicã: Multitudo igẽs: hoc ẽ si oẽs bñficio unius ciuitate donẽt: Gratiã.i. fauorẽ. cõsiliet.i. cõparet.u sui: hoc ẽ utilitati ẽ: qa si bene cũ repu. libera agitur. etiã singulis bene est. Autores.i. approbatores. M. Lubio. uetuste nũc Marcus. L. dr trib. pl. Atq; milita legã malicia. Iuxta ac se. hoc ẽ piter aut eodẽ mõ ut d seipsis: qa cũ ipi eẽnt mali d eo ẽt male cẽsebãt. Solꝰ reꝫ sub

Dicundo

bonis negotiis īpedita malū publicū facere deſinet. Sed nō
inſcius neq̄ īprudēs ſū:& q̄ mea res agef:q̄ ſæuitia:q̄ ue tēpe
ſtates hoīum nobiliū futuræ ſint:cū idignabunt oīa funditus
miſceri:antiquis ciuibus hāc ſeruitutē iponi:regnū deniq̄ ex
libera ciuitate futurū:ubi unius munere multitudo īgens ī ci
uitatē puenerit. Eqdē ego ſic apud aīum meū ſtatuo:malū fa
cinus in ſe cōmittere:qui ī cōmodo reipu.gratiā ſibi cōciliet:
ubi bonū publicū ēt priuatim uſui ē:id uero dubitare aggre
di:ſecordiæ:atq̄ ignauiæ duco. M.Liuio druſo ſp cōſiliū fuit ī
tribūatu ſūma ope niti ꝓ nobilitate:neq̄ ullā rē ī pricipio age
re ītēdit:niſi illi autores fierēt hoīes factioſi quibus dolus at
que malitia fide cariora erāt:ubi ītellexerūt:ꝑ unū hoīem ma
ximū beneficiū multis mortalibus dari. uidelicet & ſibi q̄ſq̄
cōſcius malo:atq̄ īfido aīo eē de. M. Liuio Druſo iuxta ac de
ſe exiſtimarūt. Itaq̄ metu ne ꝑ tātā gratiā ſolus rer̄ poteret:
cōtra eā nixi ſua ipſius cōſilia diſturbauerūt. quo tibi īperator
maiore cura:fideq̄ amici & multa p̄ſidia parāda ſūt:hoſtē ad
uerſum deprimere ſtrēnuo hoī haud difficile eſt:occulta picu
la neq̄ facere:neq̄ uitare bonis in prōptu eſt. Igit ubi eos in
ciuitatē adduxeris:qm̄ quidē renouata plebs erit:in ea re ma
xime aīum exercitato:ut colant boni mores:cōcordia iter ue
teres & nouos coaleſcat:ſed multo maximū bonū p̄riæ: ciui
bus:tibi:liberis:poſtrēo humāæ gēti pepercris:ſi ſtudiū pecu
niæ:aut ſuſtuleris:aut quoad res feret:minueris: aliter: neq̄
priuata res:neq̄ publica:neq̄ domi:neq̄ militiæ regi pōt. nā
ubi cupido diuitiarū īuaſit:neq̄ diſciplina:neq̄ artes bonæ:
neq̄ īgēiū ullū ſatis pollet:qn aīus magis: aut minus mature
poſtremo tñ ſuccūbat. Sæpe iā audiui:q reges:q̄ ciuitates: &
natiōes ꝑ opulētiā magna īperia amiſerint: q̄ ꝑ uirtutē īopes
cœperāt:iō haud mirādū eſt. Nā ubi bonus deteriorē diuitiis
magis clarū:magiſq̄ acceptū uidet:prio æſtuat:multaq̄ in pe
ctorē uoluit. Sed ubi gloria honorē magis ī dies:uirtutē opulē
tia uincit:aīus ad uoluptatē a uero deficit:qppe gloria. Indu
ſtria alit:ubi eā dēpſeris:ipſa ꝑ ſe uirtus amara: atq̄ aſpera ē.
Poſtremo ubi diuitiæ claræ habent:ibi oīa bona uilia ſūt. Fi
des:ꝓbitas:pudor:pudicitia:nā ad Virtutē una & ardua uia
eſt. Ad pecuniā q̄ cuiq̄ luber nitit:& malis:& bonis rebus ea
creat. Ergo in primis autoritatē pecūiæ demitto: neq̄ de ca
pite:neq̄ de honore ex copiis q̄ſq̄ magis:aut minus iudicaue
rit:ſi neq̄ p̄tor:neq̄ cōſul ex opulētia:uer̄ ex dignitate creet
ſed de magiſtratu facile ppl'i iudiciū fit:iudices a paucis ꝓbari
regnum eſt:ex pecunia legi inhoneſtū:quare oēs primæ claſ
ſis iudicare placet:ſed numero plures:quam iudicant: neque
Rhodios:neq̄ alias ciuitates unq̄ ſuorū iudicior̄ pœnituit.
ubi ꝓmiſcue diues & paup:ut cuiq̄ ſors tulit:de maximis re
bus iuxta:ac de minimis diſceptat:ſed de magiſtratibus creā
dis haud mihi qdē abſurde placet lex q̄:C.Gracchus in Tri

audi īpio. fere tamē potior gēi
tiuū rer̄ regit ſine ablatiuo ex
p̄ſſo. Nixi: hoc eſt obnitentes.
Quo.i.quocirca.q.d.ut exēplū
ab eo capias. Strēnuo hoī.q.d.
ne tibi ſi ſtrēnuus eris. ī prōptu
.i.facile. igit ubi eos in ciuitatē
adduxeris.i.ciuitate dōaueris
aut ut ciues ſuſcepis. Exercita
to.i.frequēter exerceas. Cōcor
dia:ſubaudi & ut ſtudiū pecu
niæ. Mirabile dictu ē q̄tum ſibi
obeſſe ſenſerit romani pecuniā
& tamē q̄tū eā amauerit. Vnde
Flacc9 ī epſa. Et gēus & formā
regina pecūia donat. Et rurſus.
Nos ſolos aio ſape:& bene uiue
re quor̄. Cōſpicit nitidis fūda
ta pecūia uillis. Et Iuu. Et ſi fu
neſta pecūia tēplo nōdū hītas:
nōdū nūmor̄ erexius aras. ma
gis aut minus mature.i.citius
aut ſerius:tamē.i.nihilominus
licet ſerius ſuccūbat. Magna ipe
ria amiſerit:ſicut rōani ſua amī
ſerūt amiſſis prius bōis mori
bus. unde Iuue. Pria pegrinos
obſcena pecunia mores. Intulit
q̄.ſ. īpia ipſi inopes.i.dū adhuc
erāt īopes ceperant.i.ui occupa
uerāt:ꝑ uirtutē.ſ.bellicā: hoc ē
ꝑ fortitudinē & ꝑitiā militarē:
quis nō ſit uera:hoc ē mortalis
uirtus occupare aliena. Bōus.i.
ſtrēnuus:deteriorē.i.mīus bo
nū:hoc ē minus ſtrēnuū. Glo
ria uincit honorē:honeſtū ē.n.
poſſidere multa & ſplēdide ue
ſtiri:magnificas edis hītare. Sȝ
glorioſū ē ea oīa cōtēnere unde
gl'iaur ad aīum ꝑtinere & ſpiri
tualia ac celeſtia cōcernere: ho
nor corpus & terrena. Et ita gl'a
maior ē honore. Vnde diis pro
prie debita. ēt āgelorū decreto.
Cātātū & dicētū Gloria i ex
celſis deo. Multi tñ mortales
gloriā poſt honorē affectāt: nā
ubi magr̄atibus functi & ita in
honore habiti ſūt ad triūphos
āhelāt. & ita gloria.ſ. cupiditas
gloriæ uincit honorē:q uirtuti
debet:& ita magis ꝑ domīatio
nē & īpiū q̄rūt gloriā q̄ ꝑ p̄cla
rā facinora honorē:uirtus ama
ra. unde Ouidius laudataq̄ uir
tus. Creſcit & imēſū gloria cal
car habet. Iuue. Quis.n. uirtu
tē amplectitur ullā. Præmia ſi
tollas: Ardua uia ut in littera
pithagoræ oſtēdit Maro. In pri
mis ab initio. quiſq̄ iudicaue
rit aut q̄q̄ iudicaueris. Regnū

.i.occupare regnũ. Nõ pẽituit:qa iniq̃ nõ fuerũt. Iuxta.i.pariformiter. Nemo oium gratuito malus est. Pulchra ratio ad tollẽda præmia pecuniaria iniquis. Cæterum auaricitia. Dire execraẽ auariciã:q̃ & Salustius nimio odio prosecutus est. Vastat.i.destruit penitus.unde etiam laecedemoniis exitio fuit. Obstant quia omnia penetrant munera:unde fabula de danae ab Ioue per imbrem aureum corrupta expõitur ab. Horatio de custodibus ab eo p munera corruptis. Spoliat fama:idest nomine bono pudicitia : quia sunt qui ob quæstum pudicitiam suã aut suoꝝ prostituãt. Decus.i.honorẽ aut honestatione. Cũ factiõe nobilitatis: qa cũ nobiles sint diuites nolint diuitias relinquere: quo circa saluator nr̃ dixit per difficile esse diuitem saluum fieri. Is ꝓcliui.i.facilia factu: ut procliuia facilia sunt supatu. Marci bibuli fortitudo. Is collega erat Cæsaris. unñ in gratiã & assentationẽ eius hæc in eũ dicit. Maxio dedecori:qa nihil in eo ꝑclare gessit:sed ꝑcitus college Cæsari cessit. An Lutii domitii q ut uidimus obseditionẽ postea occisus est Vana mendax. Honeste noiari nequeũt. Pudẽda. Marci Catonis cuius in coniuratione Catilinæ puniẽda ꝓlata est ſnia Cæsaris ĩnize. Disciplina græcorum. quia stoici disciplinę studiosissimus. Loquitur aũt de Catone minore. Nã maior diẽ obuierat multo ante. Nulla sunt.i.nõ sũt. Q ui.s.græciã tributarii. facti amiserũt libertatẽ. Reliq nobiles. Præter dictos. Supuacua onera.ut q̃ sine iactura id ẽ sine dãno iactari possent.uult ergo diceꝛ frustra eos i senatu eẽ:cũ nullã habeãt uirtutẽ. Salui pućire: ꝑstat i methaphora sũpta a nauibꝰ. Etas ĩgeniũq; adoleuit.i. maturę factũ ẽ cũ ætate. Sed animũ in litteris sup.exercui. Cogitaui qđ nã firmius dicerẽ quodq; ut fit. Cogitaui:& habui ĩ laboribus qđ erat firmius. Multa legẽdo atq; audiẽdo.s.a prudentibus. Dũ.i.donec uera cõsilia ualuerũt.i.approbata fuerunt apud eos. Hoc aũt prudẽter dicit:ut cõsiliis suis fidẽ & auctoritatẽ pariat. Vbicũq.i. q̃docũq gŕa: timor.uoluptas.i.libido corrupere ea:paulopost sunt opes imminute. Post paulo. Salustius: dicere post paulũ plures paulo post.imminute opes graphice cõmemorat. decidisse paulatim imperium:ut auctũ erat. Nã cæteris. Cæteris inquit sola urbs defensanda est: tẽdẽtibus ad gloriã oia.& gloria & libertas & res familiaris. Agitat sup. fe.aut agitat.i.uidit. Calliditas .i.astutia. Defessi.i.ad extremũ usq; fessi:hoc ẽ defatigari. De i-

bunatu ꝓmulgauerat:ut ex cõfusis q̃nq; classibus sorte centuriæ uocarenẽ:ita coæquanẽ.dignitate:pecũia:uirtute anteire alius aliũ ꝓperabit:nec ego magna remedia cõtra diuitias statuo.nã ꝑide Oẽs res laudanẽ:atq; appetũẽ:ut earũ rerũ usus est:malitia ꝑmiis exerceẽ.ubi ea dẽpseris:nemo oium gratuito Malus est. Cæterũ Auaritia bellua fera:ĩmanis:ĩtoleranda est:quo ĩtẽdit:oppida:agros:fana:atq; domos uastat : diuina cũ humãis permiscet:neq; exercitus:neq; mœnia obstãt:quo minus ui sua penetret:fama:pudicitia:liberis:pr̃ia:atq; parẽtibus cũctos mortales spoliat. Veꝝ si pecũiæ decus ademeris magna illa uis auaritiæ facile bonis moribus uinceẽ.atq; hæc ita sese habere.tãetsi oẽs æqui:atq; iniqui memorẽt.tñ tibi cũ factiõe nobilitatis haud mediocriter certãdũ est.cuius si dolũ caueris.alia oĩa in ꝓcliui erũt. Nã hi:si uirtute satis ualerent: magis æmuli bonorũ.q̃ ĩuidi eẽnt.qa desidia:& inertia.& stupor eos.atq; torpedo ĩuasit:strepũt obtrectãt alienã famã.suũ dedecus existimãt. Sed qđ ego plura.q̃si de ignotis memorẽ? M.bibuli fortitudo.atq; aĩ uis in cõsulatũ erupit.hebes ĩgua magis malus.q̃ callidus ĩgenio. Quid ille audeat cui consulatus maximũ ĩperiũ maxio dedecori fuit? An.L. Domitii magna uis est:cuius nullũ mẽbrũ a flagitio.aut facinore uacat? lingua uana.manus cruẽtæ pedes fugaces.q̃ hõeste noiari nequeũt:ĩhonestissima. Vnius tñ.M.Catõis ĩgeniũ uersutũ.loquax:callidũ haud cõtẽno:paranẽ hæc disciplina Græcorũ. Sed uirtus.uigilãtia.labor.apđ græcos nulla sũt. Quippe cũ domi libertatẽ suã ꝑ Inertiã amiserint:cẽses ne eorũ ꝑceptis ĩperiũ hẽri posse? Reliqui de factiõe sũt ĩertissimi nobiles in q̃bus sicut ĩstituo.ꝑter nomẽ nihil est additamẽti. L.Posthumius.M.Fauõius mihi uidenẽ q̃si magnæ nauis supuacua onera eẽ:ubi salui ꝑuenire uisi sũt. Siqđ aduersi cohortũ ẽ.de illis potissimũ iactura fit:qa ꝑtii minimi sũt. Q uoniã nũc:ut mihi uideor:de plebe renouãda:corrigẽdaq; disserui. De sẽatu: q̃ tibi agẽda uidenẽ:dicã. Postq̃ mihi ætas:ĩgeniũq; adoleuit haud ferme armis:atq; equis corpus exercui:sed aĩum ĩ literis qđ natura firmus erã:ĩn laboribus:habui:atq; ego in ea uita multa legẽdo:atq; audiẽdo ita cõperi:oĩa regna:ciuitates:nationes usq; eo ꝓsperũ ĩperiũ habuisse:dũ apud eos uera cõsilia ualuerũt:ubicũq; gr̃ia:tior Voluptas:ea corrupe:post paulo ĩminutæ opes:deinde ademptũ ĩperiũ. Postremo seruitus ĩposita est. Equidẽ ego sic apud aĩum meum statuo : cuicunq; in sua ciuitate amplior:illustriorq; locus:q̃ aliis est:ei magnã curã eẽ reip. Nã cæteris salua urbe tantũmodo libertas tuta est.

perio.s.defendẽdo & augendo. aut utricedat. Quin.i.quo minus retinerẽt simul cũ aia.i.uita tãtisp dũ uiuerẽt: ea q̃ cœpãt uirtute. Patrata:gesta & acqsita. Vna.i.nõ diuisa p dissensiões. Cõsulebãt.i.pderãt ac pspiciebant. Factio.i.obmurmuratio & ad bellũ dispositio ob dissẽsionẽ. Est.n.factio.ubi qsq; suo consilio sueq; utilitati init & ita cõsilia & facta sua seorsũ facit. Patriæ.i.ad salutẽ priæ. Moderãt iperãt dominant. Decernunt.i. iudicãt & cõstituũt non ex snia sua:sed libidine factiosorũ. Ita .i.secũdũ simultates & arrogãtias paucorũ:estimãt.i.censent bonũ & malũ.i.cõmodũ & icõmodũ publicũ. Snia obscurior ita ut nõ palã illis obseq̃rent.ẽ tamẽ ẽt i ipsis uerbis obscurior snie augeret respu. Gr̃a.i.cũ fauore oium coeq̃ri.i.coeq̃les fieri. Nã senatoribus & nobilibus oia a maioribus parta & derelicta sunt.plebeis ab illis subtrahenda si coeq̃ri uelit. Snia eorũ a metu libera: qa cũ nihil hñt nihil amittere timẽt ita qsq; erit sibi.occulto.i.insecreto. Charior potẽtia.i q̃ sit potẽtia alterius. Vbi qsq; habet cõparatiuũ: sed cũ eo nõ cõtinue cõstruẽdũ qa nõ dr̃ qsq; charior sed qsq; erit charior. Libertas ẽ optabilis. iuxta.i.pariformiter. Qd̃ i certamine. Ordo est. Ipsi q̃si uicti.recipiũt i se p inertiã id qd̃ dubiũ ẽ quorsum accidat i certamine.i.si certẽt. Hoc ẽ priusq̃ uicti sunt & dubitãt an uici debeãt recipiũt in se iugũ seu legẽ cõtẽdẽtiũ tãq̃ uicerit. Igit duabus rebus.cõfirmari.i.stabiliri. Si nũero auctus.i.si plures decernant senatores. Per tabellã: i q̃ pũcta scribebant: & ita maior nũerus pũctorũ uicebat: nec sciebat certus auctor snie q̃ res odiũ demebat. Obtẽtui.i.ad obtinẽdũ. Affuerũt.i.auxilio fuerũt. distinuere.i.diuisos tenuere. Illi:scilicet factiosi in quorũ sententiam uocalem cogebantur metu alii cõcedere: quoq;.i. & quõ. Prie classis.i.collectiõis populi:q ut Liuius recitat i quinque classes distributus erat. In quoq;: idest unoquoq;. Generatim: idest in generali quasi per genera describere. Hoc itinere has uia & ratione procedendi.

Quisque

Q ui per uirtutẽ sibi:diuitias:decus:honorẽ:pepererũt: ubi paulũ iclinata resp.agitari cœpit:multipliciter aius curis: atq; laboribus fatigat.aut gloriã:aut libertatẽ:aut rẽ familiarẽ defensat:oĩbus locis adest:festinat quãto in secũdis rebus florẽtior fuit:tãto in aduersis asperius:magisq; anxie agitur. Igitur ubi plebs senatui:sic ut corpus aio obedit:eiusq; cõsilia exeq̃tur:pris cõsilia ualere decet. populo supuacanea ẽ calliditas. Itaq; maiores nr̃i cũ bellis asprimis pmerent:equis:uiris: pecũia amissa nunq̃ defessi sũt armati de iperio certare: nõ iopia ærarii:nõ uis hostiũ:nõ aduersa res igẽtẽ eorũ aium subegit: qn q̃ uirtute ceperãt:simul cũ aia retinerẽt. Atq; ea magis fortibus cõsiliis:q̃ bõis pliis patrata sũt. Quippe apud illos una res. erat:ei cõsulebãt:factio cõtra hosteis pabat. Corpus:atq; igeniũ priæ:nõ suæ quisq; potẽtiæ exercitabat:at hoc tpe contra ea hoies nobiles:quorũ aios secordia:atq; ignauia inuasit ignari laboris:hostiũ militiæ domi factiõe istructi p superbiã cũctis gẽtibus moderant. Itaq; pres:quorũ cõsilio antea dubia resp. stabiliebat:oppssi:ex aliena libidine huc:atq; illuc fluctuãtes agitant:iterdũ alia:deīde alia decernũt:uti eorũ:q dominãtur:simultas:ac arrogãtia fert:ita bonũ:malũq; publicũ existimãt:q; si aut libertas æq̃ oium.aut snia obscurior eẽt.maioribus opibus resp.& minus potẽs nobilitas eẽt. Sed qm̃ coæq̃ri gratiã oium difficile ẽ.quippe cũ illis maiorũ uirtus partã reliquerit gloriã:dignitatẽ:cliẽtelas:cætera multitudo pleraq; inscia:sit snia eorũ a metu libera:ita occulto sibi quisq; alterius potẽtia carior erit:libertas iuxta bonis: & malis:strenuis:atq; ignauis optabilis est. Verũ eã plerĩq; metu deserũt:stultissimi mortales:q; in certamine dubiũ est quorsũ accidat:id p iertiã in se:q̃ si uicti recipiũt. Igit duabus rebus cõfirmari posse senatũ puto:si numero auctus p tabellã sniam feret. Tabella obtẽtui erit.quo magis aio libero facere audeat:in multitudine & psidii plus:& usus amplior est. Nã fere his tẽpestatibus alii iudiciis publicis:alii priuatis suis:atq; amicorũ negotiis iplicati haud sane reip.cõsiliis adfuerũt. Neq; eos magis occupatio:q̃ superba iperia distinuere. Hoies nobiles cũ paucis senatoriis. quos additamẽta factiõis habẽt:q̃cunq; libuit pbare:rephendere:decernere:ea uti libido tulit.facere. Verũ ubi numero senatorũ aucto p tabellã sniæ dicent:illi superbiã suã dimittẽt. ubi iis obediendũ erit:quibus antea crudelissime iperitabant. Forsitã iperator pfectis literis:decernes: quẽ numerũ senatorũ fieri placeat,quoq; mõ in multa:& uaria officia distribuat:& quoniam iudicia primæ classis mittenda putem:quæ descriptio qui numerus.in quoque genere futuras sit.ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit.sed prius laborandum uisum est de summa consilii. idque tibi probandum uerum esse.si hoc itinere uti decreueris.cætera in promptu erunt. Volo ego consilium meum prudens.maximæque

usui eẽ. Nã ubicũq; tibi res prospere cedet: ibi mihi bõa fama eueniet. Sed me illa magis cupido exercet: ut quocũq; mõ: & quãprimũ Resp. adiuuet: libertatẽ gloria clariorẽ habeo. At q; ego te oro: hortorq; ne clarissimus. Impator Gallica gente subacta. P. Romani sũmũ: atq; iuictũ iperium tabescere uetustate: ac per summã secordiã dilabi patiaris. Profecto si id accidat: neq; tibi nox: neq; dies curã aĩ sedauerit: quin in sõniis exercitus furibũdus: atq; amẽs aliẽata mẽte feraris. Nãq; mihi p uero cõstat omniũ mortaliũ uitã diuĩo nũine iuisi: neq; bonũ neq; malũ facinus cuiusq̃ pro nihilo hẽri. Sed ex natura diuersa pmia bonos: malosq; sequi. Interea forte ea tardius pcedũt suus cuiq; aĩus ex cõsciẽtia spem pbet. q; si tecũ patria: atq; parẽtes possent loqui. s. hæc tibi dicerẽt. O Cæsar nos te gẽuim⁹ fortissimi uiri in optima urbe decus: psidiũq; nobis: hostibus terrorẽ: q̃ multis laboribus: & piculis cœperamus. ea tibi nascẽti cũ aĩa simul tradidimus: patriã maximã in terris: domũ: familiãq; in patria clarissimã: pterea bonas artes: honestas diuitias postremo oĩa honestamẽta pacis: & pmia belli. pro his amplissimis beneficiis: nõ flagitiũ a te: neq; malũ facinus petimus: sed uti libertatẽ euersam restituas: q̃ re patrata: pfecto p gẽtẽs oẽs fama uirtutis tuæ uolitabit. Nãq; hac tẽpestate tametsi domi: militiæq; pclara facinora egisti tamẽ gloria tua cũ multis uiris fortibus æq̃lis est. Si uero urbẽ amplissimo noĩe: & maxĩo ĩperio ppe iã ab occasu restitueris. quis te clarior: qs maior in terris fuerit? quippe si morbo iã: aut fato huic ĩperio: secus accidat: cui dubiũ est quin p orbẽ terraꝵ uastitas: bella: cædes oriant. Q d si tibi bõa libido fuerit p̃riæ parẽtibus gratificãdi: posteroq; tpe Rep. restituta sup oẽs mortales gloria agnita: tuaq; unius mors uita clarior erit. Nã uiuos iterdũ fortua: sæpe iuidia fatigat. Vbi aĩa naturæ cessit: dẽptis obtrectatoribus ipa se uirtus magis: magisq; extollit. Quæ mihi utilissima factu uisa sunt: quæq; tibi usui fore credidi: quã paucissimis potui perscripsi. Cæterum Deos immortales obtestor: ut quocunq; modo ages: ea res tibi: Reiq; Pu. prospere ueniat.

¶ Finis huius operis ex uariis collecti.

Vsui. i. utilitati: libertatẽ gloria clariorẽ habeo. i. reputo & censeo. Atq; ego te oro ut iferior & hortor ut cõsultor & p reipub. salute admonitor. P. R. i. populi romani. Tabescere. i. lẽte consumi. Curã. i. solicitudinem animi: hoc est ut dicũt remorsum cõsciẽtie. In somniis. i. p insomnia. i. p fantasmata somniũ adimẽtia. Exercitus. i. fatigatus uexatus aut solicitatus. furibũd⁹. i. q̃si furiis agitatus. Atq; amẽs seorsum a mẽte. i. rõnis usu positus. feraris id ẽ pceps traharis more feraꝵ mẽte alienata. s. ab usu rõnis ut dixi: Nãq; &c. sanctissima ẽ snia & uel paulo nro digna. Ordo autẽ ẽ. Nãq; cõstat mihi. p uero. i. p certo & idubitato: ut est qd uerũ scit. Vitam oĩum mortaliũ iuisi. i. itrisecus uideri & ispici. (Est. n. ifinitiu⁹ ab iuisor inuiseris. Vbi i non negat: sed potius auget) sup. a numine diuino. & neq; bonũ facinus. i. factũ neq; malũ facinus. cuiusq̃. i. cuiusq; habẽtis rõnẽ. haberi. i. reputari pro nihilo qa dii iustis pmia: & iniustis supplicia decernũt. unde Enei. primo. At sperate deos memores: phãdi atq; nephandi. Tardius. qa lẽte ad uidictã diuĩa pcedit ira. Sed iterea cõsciẽtia punit iudice quo se nemo nocens absoluit. O Cæsar Callide iducit patriã dicẽtẽ q ipse uix dicere auderet: & est qdã species psopopeie. Præterea bõas artes. repe/ie tradidimus. Libertatẽ euersam. s. p occupationẽ ppetue dictature. Eq̃lis ẽ. i. eq̃ da nõ maior. Ab occasu. i. ab iteritu. Morbo. i. uitio moꝵ: q morbus aĩoꝵ est: aut fato. i. dispositiõe supeꝵ. Bõa lubido. i. uolũtas: sed notãdũ libidinẽ ẽt i bonã ptẽ accipi. dr ãt nũc libet: oli lubet: & libido oli lubido. Gratificãdi. i. faciẽdi i rẽ gratã. Mors clarior uita: qa i morte cognoscet p cõmunẽ luctũ uirtus tua. Nã uiuos qd i respõsiua Cice. in Salustiũ dictũ ẽ. Cæteꝵ. i. sed qd reliquũ ẽ: aut ut cæteris omissis mẽtẽ meã exponã. Obtestor. i. i testimõiũ inuoco deos imortalis. q. d. eos testes cõsciẽtie mee facio. ut quocũq; mõ ages. i. siue ut cõsulo siue aliter sentis: ea res euẽiat pspere tibi & reip. Prudẽter ut hic (qsqs ẽ) cõsultor igressus: q animũ suũ i rẽp. ostẽdit. & Cæsari q sensit hõeste suasit. Veꝵ qa iã reꝵ potiebat. Cæsar ẽt sibi pspexit. Nã iudicio eius oia permittit.

Bona lubido

¶ C. Crispi Salustii Catilina & Iugurthina cum reliquis collectaneis ab Ascensio: utcunque explanatis: hic suum capit finẽ diligenti recognitione: Impræssum Venetiis per Bartholomeum de Zannis de Portesio. Anno domini. M.D.XIII. die tertio mensis Februarii.

[illegible] animus ulor : la magistere q u nobis ...

Dicit amat lud. rector cathi. t innat
h. mores studiu[m] h. nda ueteri dones.

Cum enim totale nie hom. et istor cendur

Tulioo